DIUI GREGORII, EPISCOPI NISSENI, FRATRIS BASILII MAGNI, OPERA QUAE ADIPISCI LICUIT...

Gregorius : Nyssenus santo (santo), Laurentius Sifanus

NAZIONALE
BIBLIOTECA
CENTRALE
RC
255
ROMA

1

DIVI GREGORII, EPISCOPI NYSSENI, FRATRIS BASILII MAGNI, OPERA QVAE ADIPISCI LICVIT OMNIA, PLERAQVE ANTEhac nunquam uisa, de Græco in Latinum à diuersis, sed potissimùm à D. LAVRENTIO SIFANO I. V. D. translata: quorum catalogum post Epistolam ad Lectorem inuenies.

Additus est Index rerum memorabilium & locorum Scripturæ uberrimus.

S. Marie de Scala

A

Τῆς ἐπιμελείας δοῦλα πάντα γίνεται.

BASILEAE,
M. D. LXII.

Cum priuilegio Imp. Maiestatis in annos X.
Et Regis Galliarum in annos IX.

3

LE PRIVILIEGE.

HARLES par la grace de Dieu Roy de France, A Tous les Preuostz, Baillifz, seneschaulx, de nostre Royaulme, pais, terres & seigneuries, ou leurs Lieutenans, & chacun d'eux endroict soy si comme luy apartiendra salut. Nostre bien ayme Nicolas L'euesque le Ieune, marchant Libraire & Bourgeois de la Ville de Basle l'un des Cantons de noz chiers, bien aymez, alliez, confederez, & bons comperes les Suisses. Nous a fait entendre qu'il uouldroict faire imprimer ung liure intitule Gregorij Nysseni Episcopi opera omnia, à Laurentio Sifano ex græco in latinū translata. Laquelle impreßion ne se peult faire sans grandz frais desquelz il crainct estre foule par les autres Libraires et Imprimeurs de nostre royaulme, qui uouldroyent faire incontinent imprimer ledit liure, & le uendre & debiter au grand interest & dōmaige du suppliant, qui nous à requis sur ce luy pouruoir. Nous à ces causes uoulans fauorablemēt tracter ledit suppliant, & luy donner moyen de se rembourser des fraiz qu'il luy conuiendra faire à l'impreßiō dudit liure, et luy accroistre le desir de faire profit a la Republique par l'impreßion de tous bons liures. A iceluy pour ces causes auons de nostre grace speciale permis & octroye, parmettons et octroyons par ces presentes, uoulons & nous plaist, qu'il puisse & luy soit loysible mettre en uente ledit liure cy dessus expecifie, par luy imprime en grand & petit uolume, et tel que bon luy semblera par tout nostre dit royaulme, pais terres & seigneuries, durant le temps & terme de neufz ans prochains uenans, ensuiuans, & consecutifz, à commencer du iour & date que l'impreßion dudit liure sera paracheuee, sans que aucun des Libraires & Imprimeurs de nostredit royaulme puissent durant ledit temps faire imprimer ledit liure, et moings le mettre en uente & debiter sans le uouloir & consentement dudit suppliant, sur peine de confiscation d'iceulx, & d'amande arbitraire tant enuers nous, qu'enuers ledit suppliāt, & de tous despens dommages & interestz. Si uoulons & uous mandons, et à chacun de uous, endroict soy si comme luy apartiendra tresexpressemēt enioignons par cesdites, que de noz presens grace priuiliege licence defenses & inhibitions, et de tout le contenu cy dessus, uous faictes, souffrez, & laissez ledit supliant ioyr et user pleinement & paisiblement durant ledit temps, a commencer ainsi que dessus est dict. Cessans & faisans cesser tous troubles & empeschemens, au contraire faisans, uous auons donne & donnons plain pouuoir auctorite commißion & mandement special par cesdites presentes, car tel est nostre plaisir, mandons & commandons a tous noz Iusticiers, officiers & subiectz, que a uous & chacun de uous en ce faisant soit obey, nonobstant quelconques lettres a ce contraires. Donne A Sainct Germain des pres A Paris. le xiiij. Iour de Iuin, Lan de grace mil cinq cens soixante & ung, Et de nostre regne le premier.

Par le Roy à uostre relation.

De Vabres.

CHALCOGRAPHVS

CANDIDO LECTORI S.

VM Gregorij, Nysseni Episcopi, opera excudendo iam absoluissemus, & in eadem Laurentij Sifani, eorum interpretis elegantissimi, præfationem iamdiu nequicquam expectauissemus, & instarent iam Francofordienses nundinæ, existimauimus tam bonum atque utilem authorem neque ob defectum illius præfationis diutius supprimendum, neque rursum sine ulla omnino præfatione in lucem emittendum. Quanquam maluissemus, & præstitisset, eum ipsius interpretis præfatione commendatum prodire in publicum: quippe cùm credibile sit interpretem in eo diligentius (ut necesse fuit ad interpretandum) uersatum, aliqua obseruasse & demonstraturum fuisse cognitu utilia, quæ nos alijs curis & negotijs in horas incidentibus distracti, haud ita poterimus. Sed postquam neque illud fieri potest, & author alioquin totus integerq; prodit: esto sanè nostræ qualiscunque præfationis quasi comitatu contentus. Igitur ut de hoc Theologo aliquid dicam, duo sunt quæ à Theologis tractari & solēt & debent: unum est rerum diuinarum scientia: alterum est Christiani hominis officium. Sed cùm sit arduarum rerum scientia, & paucorum, & talis, ut ea magna ex parte carere posśint homines citra animarum suarum iacturam: officium tale est, ut sit omnibus & cognitu & præstitu ita necessarium, ut qui eo careat, eum salute quoque carere necesse sit. Hanc ob causam dicebat Theologorum parens & magister: Qui contra uel minimum horum præceptorum fecerit, licet ita doceat homines, tamen minimus numerabitur in regno cœlesti. Qui uerò & præstiterit & docuerit, is magnus numerabitur in regno cœlesti. Quibus quidem uerbis indicat, nisi Christi præcepta exequare, etiam si ea alioquin doceas, nō esse quòd salutem speres. Ex quo perspicuū fit, uerisśimum esse dictū illud Ciceronis, uidelicet uirtutis laudem omnē in actione cōsistere. Quod cùm ita sit, mihi uidentur primas tenere, & præcipua laude digni esse illi Theologi, qui rerum diuinarū arcana ita docent, ut officij potisśimam rationem habeant. siquidem officij, non scientiæ, rationem exiget à nobis Dominus in extremo die, & pro suis quemque factis (sicut apertè multis in locis docent sacra oracula) remunerabitur. Quòd si primaria laude digni sunt tales Theologi, meritò profectò inter eos recensendus ac celebrādus fuerit hic noster Gregorius Nyssenus, quippe qui in scriptis suis potisśimam habeat rationem officij. Quod cùm multis ex locis planum facere queam, tamē quia id melius ex ipsius lectione lectores cognoscent, unum aut alterum duntaxat adducam, & hoc pacto quasi digito ad fontem intento, lectores ad ipsum dimittam. Primus est ipsa protinus in fronte totius operis posita ipsius epistola ad Harmonium, quæ uel hoc nomine præfationis locum obtinere queat: in qua quid sit Christianismus, siue Chri-

Matth. 5.

ſtianum eſſe, inquirit: ſtatuit´que tandem, Chriſtianiſmum imitationem
2.Pet.1. eſſe diuinæ naturæ. quod eius dictum conuenit cum doctrina Petri, qui docet, Chriſtianos participes eſſe factos diuinæ naturæ, ut ita mundanam corruptelam effugiant. Alter locus eſt in opere De oratione, in explanatione uerborum illorum, FIAT VOLVNTAS TVA SICVT IN COELO, ET IN TERRA. Ibi enim docet, quemadmodum Adami peccato morbũ contraxit humana mens, ita eandem à medico Chriſto priſtinæ ſanitati reſtitui: ita ut Chriſtiani quẽadmodum antequã in Chriſtum credidere, mundanis cupiditatibus contra Dei uoluntatem ſeruiuere: ita ijdem Chriſtiani facti, & ab animi morbo Chriſti medicina ſanati, cupiditatibus illis uale dicto, iuſticiæ deinceps ſecundum Dei uoluntatem ſeruiant. Ex his & huius generis alijs locis apparet, quónã referat doctrinam ſuam, & quid ab homine Chriſtiano exigat hic noſter Gregorius, nimirũ officiũ, officium inquam, cuius rationẽ ipſemet Chriſtus in extremo iudicio exiget, & quo qui functus non fuerit, etiamſi ſcientia alioquin, aut etiam miraculorum ui excelluerit, fruſtra Chriſto dicet: Domine Domine, nónne in nomine tuo dæmonia eiecimus? nónne tu in plateis noſtris docuiſti? Quibus ille reſpondebit, Profectò non noui uos, Faceſsite à me omnes malefici. Hæc ego eo diligentius commemoro, quòd uideo hodie pleroſque Chriſtiani nominis homines ſolo nomine contentos, non magis reſpondere ſuo nomini, quàm reſpondent nonnulli Epiſcopi ſuo, qui cùm Epiſcopi, hoc eſt ſpeculatores appellentur, tantum abeſt ut gregem ſuum aſsiduis excubijs (quod eorum officij eſt) ſpeculentur, ut ſæpè à grege uitam degant longiſsimè. Sic & Chriſtiani plerique appellantur, qui de Chriſtiani hominis officio uix unquam uel cogitant ſeriò, nedum ut eo fungãtur aſsiduè. Sed ne dum de officio loquor, ipſemet officij mei limites excedam, hoc eſt, ne in rem Theologicã me demergam altius, hic finem faciam: & lectores ad ipſum authorem, qui ex ſeipſo longè melius quàm ex ulla mea commendatione cognoſcetur, remittam. De ipſo plura ſi quis uolet cognoſcere, legat quæ de eo ſcripſit in præfatione ſua Ioannes Cono, interpres ipſius librorum octo De Philoſophia, qui antè etiam excuſi utcunq; fuerunt, nunc uerò cum alijs antea impreſsis recogniti, & marginalibus Biblicorum locorum allegatorum annotationibus exornati eduntur. Eſſet mihi hic locus, ſi uerboſior eſſe uellem, & pro meritis poſſem, commemorandi laudandi´que D. Siſani, qui hunc ſcriptorẽ Latinum nobis reddidit ex Græco, de quo ſanè tacere ſatius duco, quàm uirtutes ipſius mea infantia obſcurare: ipſe Lector facilè deprehẽdes, quæ eius phraſeos ſit elegantia, & quàm ſedula in transferendo diligentia: paucos (meo iudicio) hoc noſtro ſeculo inuenias, quos cum hoc cõferre poſsis. Interea uale Lector amiciſsime, & noſtris conatibus faueto. Ex officina noſtra, Nonis Februarij, 1562.

ELOGIA

ELOGIA D. GREGORII NYSSENI EPISCOPI.

HIERONYMVS IN CATALOGO SCRIPTORUM Ecclesiasticorum.

GRegorius, Nyssenus Episcopus, frater Basilij Cæsariensis, ante paucos annos mihi & Gregorio Nazianzeno suos contra Eunomium legit libros: qui & multa alia scripsisse & scribere dicitur.

EX SVIDA.

GRegorius Nyssenus Episcopus, Basilij Cæsariensis frater, uir & ipse insignis, omniq; doctrina exuberans, addictior tamen Rhetorices studijs, tam celeber præclarusq; in ea euasit, quàm quisquam ueterum. Is conscripsit egregium librum aduersus Eunomium, tum opus admirandum De creatione hominis: complures præterea cõciones: tum in Cantica Canticorum, atque Ecclesiastem, tum ad sororem Macrinam, magnum & perpulchrum sermonem De anima composuit. multa'que alia commentus est, ex quibus celebre illud Stephani protomartyris encomium, & Gregorij miraculorum opificis uita habentur.

NICEPHORVS CALLISTI ECCLESIASTICAE HISTORIÆ lib. XI. cap. XIX.

HAbuit autem Basilius fratres, quorum unus Gregorius fuit, ecclesiæ Nyssenæ lux & ornamentum: uir secundum fratrem doctrina, moribus, & uitæ sanctitate spectatus. Et quamuis is coniugem habuerit, rebus tamen alijs fratri minimè cessit. Qui Basilio mortuo, Hexaemerõn, siue sex dierum opus illius adimpleuit: & aduersus Eunomium & Apolinarim confutationes scripsit. Constantinopoli quoque in diuum Meletium orationem funebrem composuit, alia'que insuper plurima opuscula doctrinis & institutionib. plena Ecclesiæ Dei reliquit. Ostendunt autem uirum talem cùm alia, tum præcipuè in Gregorium illum miraculis celebrem oratio ab eo edita.

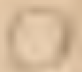
R. VOLATERRANVS ANTHROPOLOgiæ, libro XVI.

GRegorius, Nyſſenus item præſul, frater Baſilij, Theologus ex doctrina uocatus, rhetoricæ & eloquentiæ ſtudijs legitime imbutus, orationes edidit, quæ nunc extant: Aduerſus Eunomium De diuinitate filij, Apologiam quaſi fratris Baſilij, quem ille defunctum manifeſtò oppugnabat, non auſus uiuum attingere. Homilias præterea in Cantica Canticorum, & ad ſororem Macrinam, De anima, De laudibus Stephani protomartyris.

Fit etiam paſsim & ſæpè apud Hiſtoriæ Eccleſiaſticæ ſcriptores, iſtius antiſtitis mentio honorificentiſsima, quam ſi cui libet cognoſcere, ipſam Hiſtoriam adeat, quàm plurima illic ad huius uiri laudes facientia inuenturus. Non dubium eſt, quin & apud alios, nobis nunc non occurrentes, multa tradantur, quæ tanti Theologi præconia uera celebrent, nobis uerò ſufficit iſta nunc indicaſſe.

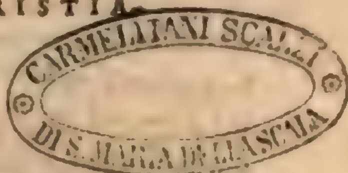
GREGORII NYSSENI OPERVM catalogus.

Quorum omnium hactenus recensitorum & nunc primum editorum, interpres est Laurentius Sifanus, I. V. doctor.

GREGORII NYSSENI EPISCOPI AD HARMONIVM,

QVID NOMEN PROFESSIO'VE CHRISTIAnorum *sibi uelit, Laurentio Sifano I. V. D. interprete.*

QVOD apud magistratus & eos, qui rerum potiuntur, faciũt ij, qui quotidianis uectigalibus obnoxij sunt, ut, si complurium dierum ęs alienum ab ipsis persolutum non sit, in unam summam coactũ singularium debitorum ęs alienum dependant, siquã fortè nacti fuerint pecunię facultatem: id etiam ipse faciam apud tuam amplitudinem. Nam quum debeam crebras ad te mittere literas, (quippe quum Christianis promisio debitum sit) quam in præterito tempore inuitus feci literarum intermisionem, nunc explere & compensare uolo in tantum epistolæ modum excedens, ut si ad consuetum modum literarum diuidatur, loco multarum epistolarum haberi posit. Verùm ne frustra literarum prolixitate ludã, ac nugando tempus terram, rectè mihi facturus esse uideor, si per epistolarẽ hanc uocem imitatus fuero cõsuetudinem, qua coràm inter nos uti solemus. Meministi eñ sat scio, quòd semper argumenta sermonũ, quibus sermonibus inter nos uti solebamus, meditationes uirtutis erant, & ad Dei cultum atq; pietatem exercitationes: quum tu quidẽ pręceptoris ac magistri more semper ijs, quæ dicebantur, ex aduerso subijceres & opponeres, nihilq; quod diceretur, absq; excusione atq; examinatione admitteres: nos uerò, qui ætate præcederemus, quæ per consequentiã sermonis identidẽ requirerentur, dissolueremus. Si igitur nunc etiã ita fieri posset, ut à tua prudentia omni sermoni occasio daretur, nihil eo melius ac præstabilius accidere posset: duplex enim utriq; nostrũ lucrum existeret, tũ ex mutuo conspectu, (quo quid in uita mihi dulcius?) tum ex eo, quod plectri in modũ à tua prudentia nostra uetusta cithara suscitaretur: sed quoniam uitæ necessitas facit, ut corpore abinuicẽ disiuncti simus, etiamsi animis semper coniungamur, necessariũ fuerit, sicubi contradictio aliqua nobis existere uisa fuerit, per consequentiam aduersus sermonẽ etiam tuam subire personã. Commodum autem fuerit primùm argumentum quoddam, unde aliqua ad animum utilitas peruenire posit, proponere quasi scopulum literarum, quò spectent: deinde sic ad rem propositam sermoni operam dare. Igitur ad quærendũ à nobis propositũ esto, quę sit Christiani hominis professio. fortassis eñ haud inutilis erit huius rei consideratio. Nam si plenè atq; exactè inuentũ fuerit id, quod per hoc nomen declaratur, magnũ adiumẽtum adepti fuerimus ad uitã cum uirtute transigendã, si id quod nominamur, per sublimem quoq; uitæ rationẽ uerè esse studeamus. Quemadmodũ enim siquis medicus, uel orator, uel geometra

uocari desiderasset, non admitteret, ut propter imperitiam cognomen reprehenderetur, si facto periculo is non inueniretur, cuius nomine appellaretur: sed qui uerè harum alicuius professionum nomine appellari uellet, ne falsò sumpta appellatio conuincatur, ipso studio atque exercitio fidem faceret appellationi: eodem nos quoque modo, si uerum hominis Christiani professionis scopum scrutando inuenerimus, nolimus non esse id, quod illud nomen pro nobis pollicetur: ne in nos etiam quadret id, quod ab externis & infidelibus de simia uulgo narratur.

Aiunt enim quendam in urbe Alexandri circulatorem & præstigiatorem exercuisse ac docuisse simiam, ut agilitate quadam in formam & habitum saltatricis sese componeret: ei'que saltatricis opposuisse personam, ac uestem circundedisse exercitio conuenientem: & cùm chorum ei adhibuisset, placuisse ac celebratum hominum sermone, in pretio fuisse propter simiam, quæ ad cantilenæ modos ac numerum sese flecteret contorqueret'que, ac per omnia quæ & faciebat & facere uidebatur, naturam ᵃ occultaret. quum autem capti essent rei nouitate spectatores, quendam cæteris astutiorem ibi fuisse, qui ludo quodam inhiantibus spectaculo ostenderit simiam esse simiam. Acclamantibus enim cunctis & applaudentibus agilitati simiæ, ad cantum & modulationem aptè se mouentis & circumagentis, proiecisse eum aiunt in orchestra ex bellarijs ea, quæ talium bestiarum ingluuiem attrahunt atque inuitant. illam uerò nihil cunctatam, ut uiderit ante chorum dispersa amygdala, oblitam & saltationis, & plausuum, & uestis ornamentorum accurrisse ad ea, & manuum palmis collegisse, quæ inueniret: & ne impedimento esset, personam ori detraxisse celeriter, atque unguibus suis assimulatam formam corrupisse atque dilacerasse, atque ita pro laudibus & admiratione risum abundè spectatoribus mouisse, ut quæ turpis ac ridicula ex personæ reliquijs se conspiciendam præberet. Quemadmodum igitur illi non satis fuit falsa atque assimulata adscitaq; forma ad hoc ut homo existimaretur, deprehensa per ingluuiem bellariorum natura: ita qui non uerè ipsam naturam suam fide formauerint, facilè per diaboli escam & ingluuiem conuincentur, quòd aliud sint atq; præ se ferant ac profiteantur. Pro caricis enim uel amygdalis aut huiusmodi aliquo cibo, uana gloria, ambitio, lucri uoluptatis'que studium, & quæcunque sunt alia huiusmodi, mala diaboli annona loco bellariorum auidis hominibus proposita, simiarum similes animos facilè prodit, qui per fictam imitationem Christianismum simulant, temperantiæ, mansuetudinis, aut alicuius alterius uirtutis personam in tempore afflictionum & calamitatum sibi detrahentes & amouentes. Igitur necesse fuerit considerare & intelligere Christianismi professionem, fortassis enim fieri possimus id, quod nomen illud sibi uult: ne dum nuda professione ac specie prætextu'que solius nominis insignimur, aliud atque uidemur esse ab eo, qui occulta intuetur, demonstremur. Quamobrem in primis quid ex ipsa appellatione per Christianismum intelligatur, consideremus. Fieri igitur potest, ut à sapientioribus quidem maior planè & amplior intellectus, qui sublimitati nominis respondeat, excogitetur: quæ autem nos capere &

ᵃ ἐπιθρυπτομένῳ, habetur: ego uerò lego ἐπικρυπτομένῳ.

re & intelligere de hoc nomine possumus, hæc sunt: Christi nomen, si ad dilucidius magis'que perspicuum & intellectu facilius uerbum transferatur, regem significat: quippe quum sancta scriptura huiusmodi uoce peculiari quodam usu regiam indicet dignitatem. sed quoniam, ut ait scriptura, numen diuinum uerbis explicari ac percipi non potest, quippe quum omnem superet excogitationem & comprehensionem: necessariò qui spiritus sancti numine diuinitus rapiebantur prophetæ atque aposto li multis nominibus, notionibus & considerationibus ad intelligendum incorruptibilem naturã nos quasi manu ducunt, alius ad aliam considerationem & intellectum Deo conuenientem nos dirigentes, ut ipsa quidem omnibus imposita potestas regni nomine declaretur: ea uerò uis quæ omnis affectus perturbationis'que expers, & ab omni uitiositate ac malitia uacua, pura ac libera est, uirtutis nominibus designetur: ita ut unaquæque uirtus de natura excellentiore tum dicatur, tum intelligatur: atque idem sit & iustitia, & sapientia, & potentia, & ueritas, bonitas'que & uita, tum salus, incorruptibilitas immortalitas'que, tum immutari ac uariare nescia uirtus, & quicunque sublimis est intellectus, qui per hæc nomina declaretur, omnia nihil aliud quàm Christus & sint & dicantur. Si igitur omnis sublimis intellectus in Christi nomine comprehendi intelligitur (sublimiori enim significatione reliqua quoque continentur, ita ut cæterorum unumquodq; nomen in notione & intellectu regni consideretur) fortasse per consequentiam aliquo modo quid per Christianismum significetur, animaduertere & intelligere posſimus. Si enim eius, quod excellit inter ea nomina, quibus incorruptibilis & immortalis natura explicatur, nominis participes sumus, qui per fidem in eum cum ipso coniungimur: omnino necesse est, ut quicunque unà cum hoc nomine circa immortalem illam naturam considerãtur intellectus, per consequentiam cum illis quoque nobis communio nominis sit. Vt enim participatione Christi, Christiani appellationem adepti sumus: ita per consequens conuenit omnium quoq; sublimium nominum nos adsciscere communionem ac societatem. ac quemadmodum in catena qui eam, quæ in extremitate est, curuaturã attraxerit, eas, quę continenter inter se cohærent, per unam attraxerit: ita quoniam Christi nomini reliqua quoque, quibus ineffabilis ac multiformis illa beatitudo explicatur, natura cohærent atque coniuncta sunt: necesse fuerit eum, qui unum arripuerit, unà cum ipso reliqua quoque attrahere. Si quis igitur nomen quidem Christi sumat, quę uerò unà cum hoc nomine considerantur, uita non exprimat, neque repræsentet: is nomen ementitur, iuxta propositam à nobis similitudinem personam in animam humanæ figuræ conformatam & asſimilatam simiæ apponens. Fieri enim non potest, quin Christus sit & iustitia, & puritas, & ueritas, atque cuiusuis mali uitatio: neque Christianus esse potest (qui quidem uerè Christianus sit) qui non illorum nominum quoque communionem & societatem in sese ostendat. Quocirca sicut definitione aliquis quid per Christianismum significetur, declarauerit: ita

dicemus, quòd Christianismus sit imitatio diuinæ naturæ. Ac nemo definitioni tanquam immodicæ, nostræ'que humilitatem naturę superanti obtrectet, non enim excessit ea naturam. Nam siquis primam hominis conditionē & statum considerauerit, deprehendet ex documentis scripturæ, quòd definitio extra modū nostræ naturæ egressa non sit. Nam & prima hominis fabricatio ad imitationē Dei similitudinis erat, Moyse de homine ita philosophante, dum ait, Fecit Deus hominē, secundum imaginem Dei fecit eum: & Christianismi professio est, ut homo reducatur ad
Gen. 1. pristinam & antiquam felicitatē. Si igitur antiquitus homo, Dei similitudo erat, forsitan haud absurdam & à proposito alienam fecimus definitionem, qui imitationem diuinę naturę Christianismū esse pronuntiamus. Professio igitur appellationis ita magna est. non alienum autem & intempestiuum iam fuerit dispicere, an nihil in hoc periculi sit ei, qui hoc nomē prætendit, si eius uita talis non sit. Ex similitudinibus autē planum nobis ac perspicuum fuerit id, quod quærimus. Ponatur aliquis esse, qui artem pingendi profiteatur, atq; huic imperari à magistratu, ut ijs qui procul habitant, regis imaginem sculpat. Si igitur turpem aliquem ac deformem speciem in tabula sculptam, imaginem regis indecoram eam formam nominauerit, an non uerisimile est indignaturam esse potestatem, quòd pulchritudo principalis propter malam illam picturā uituperetur inter ignaros? Qualis enim in imagine species ostenditur, talem etiam formam principalem existimari necesse est. Quocirca si definitio Christianismum, Dei imitationem esse dicit, qualem uitam, quam iuxta imitationem Dei traduci creditum est, inter nos uiderit is, qui nondū mysterij rationem acceperit, tale nostrum quoq; numen esse existimabit. itaq; siquidem omnis boni exempla uiderit, bonum credet esse numen, quod ueneramur. sinautem aliquis affectibus obnoxius ac bestiarum similis fuerit, atque aliàs in alios identidem affectus transformetur, multasq; ferarum formas, morum atq; ingenij immanitate induat & repręsentet: (feras enim planè uidere licet naturę nostræ deprauatę uitijs informari:) deinde Christianū is se nominet, nemine ignorante, q; eius nominis professio imitationē Dei polliceatur: per uitam suā efficiet, ut quod à nobis creditur esse numen uituperetur ac reprehendatur inter infideleis. Quamobrem scriptura quoq; talibus acriores ac terribiliores quodāmodo minas denuntiat, dum dicit: Væ propter
Esa. 52. Math. 5. quos nomini meo obtrectatur inter gentes. Ac mihi uidetur ad hāc maximè sententiam & intellectum nos ducens dominus illud dixisse ad eos, qui audire poterant: Sitis perfecti, sicut & pater uester cœlestis perfectus est. Qui enim patrem eorum, qui crediderūt, uerum patrem nominauit, uult etiam eos, qui per ipsum geniti sunt, bonorum perfectioni, quę in illo spectatur, similes esse. Dices igitur mihi, & qui fieri posit, ut humilitas humana ad eam, quæ in Deo conspicitur beatitudinē enitatur, quasi in ipso uidelicet præcepto, rei, quæ fieri nequeat, perplexitas atque difficultas emineat & appareat? Qui enim fieri posit, ut terrenus similis fiat ei, qui in cœlis est? cùm ea, quæ in natura consistit differentia ostendat

dat fieri nõ posse, ut imitando quis eò usq; euadat? Aequè enim fieri non posse, ut uel cœlesti magnitudini, & ei, quæ inibi est, pulchritudini faciè quispiam, uel homo terrenus cœlesti Deo assimiletur. Sed perspicua hac de re oratio est, nimirum, quòd non cum natura naturam, humanam inquam, cum diuina comparari iubeat Euangelium, sed bonas actiones, quoad eius fieri posit, uiuendo imitari. Quænam igitur à nobis proficiscuntur actiones, quæ Dei actionum similes sunt? Ab omni uitiositate atque malitia, quoad eius fieri posit, esse alienos, atque ab eius inquinationibus, tum opere, tum sermone, tum mente uacuos ac puros esse: id reuera diuinę, & eius, quæ circa cœlestem Deum spectatur, perfectionis imitatio est. non enim mihi uidetur Euangelium elementum cœli, tanquam separatum quoddam domicilium Dei dicere, dum iubet nos ita perfectos esse, sicut cœlestis pater perfectus est: quippe quum numen diuinum in omnibus ex æquo sit, & per omnem itidem creaturam permeet atque peruadat, & nihil, quod ab ente separatum sit, in essentia manere posit, sed æquabiliter pari'que ratione ac modo, unamquamque rem natura diuina amplectatur & attingat, omnia ui comprehensiua intra se continens atque coercens: quemadmodum propheta quoque hoc docet dicens: Siue mente fuero in cœlo, siue subterranea cogitatione penetrans scrutatus fuero, siue ad terminos rerum uim animæ cogitatiuam & imaginatiuam extendero: omnia uideo dextera tua comprehendi. Dictio autem ad hunc modum se habet: Si ascendero in cœlum, tu illic es: si descendero in infernum, præsto es: si sustulero alas meas ad diluculum, & diuertero ad extrema maris, etenim illic manus tua deducet me, & dextera tua me detinebit. Igitur ex his discere possumus, quòd non peculiariter cœlestis habitatio Deo separata ac destinata sit: sed quoniã superna natura à uitiositate & malitia pura esse solet, multis in locis hoc scriptura sancta nobis significante per ambages & inuolucra, & ab hac inferna, quæ ex crasiori materia conflata est, uita, ea, quæ uitiositate existunt mala designantur, quum hic inuentor uitiositatis anguis circa uitam terrenam serpat atque uoluatur: quemadmodum de eo per uerba inuoluta atque tecta dicit scriptura, quòd super pectus ac uentrem ambulet, & terra uescatur semper. Hoc autem tum figura motus, tum genus cibi nobis explicat, quòd hæc terrena & inferna uita sit, quæ reptationem multiformis uitiositatis in sese admittit, & cibus irrepentis in eam bestiæ fit. Igitur qui cœlestem patrem iubet imitari, à terrenis affectibus uacare ac purum esse iubet: quorum uitatio non mutatione loci, sed ex libera uoluntate ac sola animi destinatione fit. Quocirca si natura ita comparatum est, ut solo motu mentis & appetitu à malo alienemur, nihil laboriosum nobis præcipit Euangelicus sermo: neq; enim labor coniunctus est affectioni & ardori mentis: sed licet nobis absque ullo negotio quocunque uelimus per cogitationes accedere. Itaque uolenti facile est, cœlestem uitæ traductionem uel in terra habere, si, quemadmodum Euangelium præscribit, cœlestia sapiamus, cœlestibus afficiamur,

Psal. 138.

&c in thesauris cœlestibus uirtutis diuitias deponamus. Inquit enim: Ne congerite uobis thesauros in terra, sed cõgregate thesauros in cœlis, ubi neque tinea neque ęrugo corrũpit, neque fures perfodiunt & furantur. Quibus uerbis ostendit, quòd nulla uis, quæ beatitudinem illam corrumpere possit, in superna uita uersetur. Nam ille qui ad corruptelam & perniciem huius uitæ multifariam multisque modis uariam suam malitiam aduersus humanam uitam exercet, uel tineæ in modum mentibus innascitur, partem cuicunque inhæserit, inutilem reddens: uel per uim corrosiuam & corruptiuam, nisi celeriter de parte, quam inuaserit, excussus fuerit, ad proxima quæque serpendo progrediens, quæcunque mouendo se contigerit, ijs uestigium corruptionis imprimit: uel si interiora firma ac tuta sint, per externas circunstantias insidiatur. Aut enim uoluptate perfodiendo cordis thesaurum inuadit, aut per alium affectum ex animæ receptaculo uirtutem eximit, uel ira, uel tristitia & angore, uel alia simili quapiam perturbatione & affectu rationem subducens. Quoniam igitur dominus in supernis thesauris, neque tineam neque æruginem innasci dicit, neque ab arte furandi malitiam inesse, quæ doceat ea, quæ [a] commemorauimus, illuc transferenda negotiatio est, ubi non modò compilationi atque diminutioni non obnoxij thesauri semper permanent, uerumetiam seminum in modum multiplex efficiunt incrementum. Oportet enim prorsus ex natura depositarij magnam fieri remunerationem. Quemadmodum enim nos ex natura nostra facimus, ut tenuia offeramus, quippe quum natura simus tales: ita consentaneum est eum, qui in omni re diues est, ijs, quæ ex natura habet eos, qui sua antè dederint, esse remuneraturum. Ne quis igitur se animo demittat, dum quæ pro uiribus suis potest, diuinis infert thesauris, quasi pro modo eorum, quæ dederit, recepturus, sed speret iuxta pollicitationẽ eius, qui dixit, quòd magna paruis sit comparaturus: cœlestibus quidem terrena, sempiternis uerò citò peritura permutans, quæ talia natura sunt, ut neque mente percipi, neque sermone explicari possint, de quibus diuina docet scriptura, Quod neque oculus uiderit, neque auris audiuerit, neque in cor hominis ascenderit, quæ præparauerit Deus diligentibus se. His tibi, ô charum caput, non solùm prætermissas literas resarciuimus & compensauimus: uerumetiam quæ posthac prætermittentur ac reliqua fient, per argumentum quærere anticipauimus. Tu uerò mihi uiuas in domino ex animi tui sententia. hoc autem semper tibi cordi sit atque probetur, quod & Deo gratum & nobis iucundum est.

Matth. 6. Luc. 12.

[a] ἐπενοήσαμεν habetur: ego lego ἐπιμνήσαμεν.

1. Cor. 2.

GREGO-

GREGORII NYSSENI EPISCOPI DE ORATIONE.

Ad orationem adhortatio, & orationis dominicæ expositio.

RANDI nobis doctrinam diuinus sermo tradit, per quã se dignis discipulis orandi scientiam studiose ac seriò requirentibus, quomodo diuinum auditum conciliare per uerba orationis conueniat, exponit. Ego uerò sumpta audacia exiguum quiddam adijciam ijs, quæ scripta sunt: quòd nimirum, non quomodo orare oporteat, præsens conuentus docendus sit, sed quòd omnino oporteat orare. quod ad uulgi aures nondum fortasse peruenit. neglectum enim in uita atque à plerisque omissum sacrũ hoc & diuinum opus, oratio est. De hoc igitur, quòd oporteat omnino orationi incumbere, ut inquit apostolus, haud alienum mihi esse uidetur, primùm, quantum eius fieri poterit, oratione testari atq; docere, deinde uerò diuinæ uoci modum nobis exponenti, quomodo Domino precationem offerre deceat, operam dare. Video enim, quòd omnibus rebus (cæteris) in præsenti ætate magis studetur: quum alius ad aliud studium animum conuerterit: orationis uerò bonum, studio sibi homines non habent. Negotiationi diluculò institor incumbit merces suas ementibus ante cæteros eundem quæstum exercentes exhibere contendens, ut præuentis alijs, desiderantis emere necessitatem præoccupet, & suum uendat. Similiter etiã emptor, dum prouidet, ne ab alio præuentus frustra requirat id, quo opus habet, nõ ad orationis, sed ad uenditionis locum, forum uidelicet rerum uenalium, currit. Atque omnibus pari lucri cupidine captis, proximum præuenire contendentibus, per aliarum rerum studia, surripitur tempus orationis ad negotiationem translatum, ita artifex & operarius: ita qui dicendi studium sectatur, literisq; ac disciplinis liberalibus operam dat: ita litigator: ita cui iudicandi munus obuenit, quisque in id, quod in manibus habet, studio totus incumbens obliuiscitur operam dare orationi, damnosum ad rem propositam sibi ducens, si circa Deum occupatus sit. Nam qui artem quidem exercet, inutilem quandam & inefficacem rem ad propositum opus, diuinum auxilium esse putat. idcirco omissa oratione, in manibus spem ponit, oblitus interim eius, qui in manus dedit. Similiter etiam ille, qui adhibita cura, orationem egregiè componit, non cogitat de eo, qui sibi orationem dedit: sed quasi seipsum in hanc naturam produxerit, ita suis suorum'que discipulorum studijs intentus est: ac nihil sibi ab auxilio Dei bonorum obuenturum esse existimans, studium oratio-

Rom. 12.

ne præstabilius esse ducit. Ad eundem modum etiam reliqua studia, officia, atque exercitia uitæ cura corporalium ac terrenarum rerum, occupationem animi circa res maiores atq; cœlesteis excernunt & expellunt. Idcirco abundat in uita peccatum adiectionibus semper in maius augescens, & omnibus humanis studijs implicatum, quoniam obliuio Dei tenet omneis, & orationis bonum rebus serijs ab hominibus non simul adhibetur. Vnà cum negotiatione ingreditur auaritia. Auaritia uerò simulachrorum cultus est. Ita agricola agriculturam necessarijs usibus non metitur, sed ad plura studium semper intendens, dum alienis finibus usurpandis suos agros latius profert, magnum aditum peccato aduersus illud studium atque institutum uitæ patefacit. Vnde sedatu atque compositu difficiles oriuntur contentiones & lites, de finibus agrorum inter se mutuas controuersias excitantibus ijs, qui simili auaritiæ morbo tenentur. hinc iræ, hinc impetus ad malum: hinc aliorum aduersus alios conatus à sanguine & cæde, sæpenumero initium sumunt: similiter operæ iudiciariæ, dum sexcenta atque infinita iniquitatis & iniustitiæ patrocinia excogitant, uarijs peccatis subseruiunt. Iudex aut sua sponte ad quæstum iustitiæ libram detorquet, aut contra uoluntatem nimia subtilitate ac diligentia superuacua, ueritatem confundentium deceptus, quod iniustum & iniquum est, decernit, comprobat atque confirmat. Et quid attinet singulatim exponere, quibus rebus multipliciter, multisq́ue modis peccatum humanæ uitæ commiscetur: cuius peccati nulla alia caussa est, quàm quòd ad ea, quæ in manibus habent, & studiosè tractant negotia, diuinum etiam auxilium homines non simul adhibent & assumunt. Quòd si oratio negotium præcesserit, peccatum aduersus animam aditum non inueniet. Dei enim memoria in corde fixa atque fundata, irrita consilia aduersarij manent, iustitia sese mediam ubique controuersijs interponente. prohibet item agricolam à peccato, oratio in exiguo agri modo fructus multiplicans, ne postea amplius unà cum plus habendi cupiditate peccatum ingrediatur. ita uiator, ita qui expeditionem uel nuptias parat. ita quicunque animum ad aliquod negotium adiecit, si cum oratione quodlibet agat, prospero atque felici successu negotiorum à peccando abducetur, nullo aduersario animam ad uitium trahente. sinautem relicto Deo, negotio totus intentus fuerit, omnino necesse est, ut à Deo remotus cum aduersario prorsus uersetur. recedit autem à Deo, qui per orationem sese Deo
Lucæ 18. non coniungit. Ergo hoc prius oratione docendi estis, quòd semper orare & non defatigari oporteat. Per orationem enim cum Deo esse contingit. at qui cum Deo est, ab aduersario remotus est. Oratio pudicitiæ præsidium atque tutamen est, iræ moderatio, superbiæ sedatio atque represſio, iniuriarum tenacis memoriæ expurgatio: inuidiæ profligatio, iniustitiæ sublatio, impietatis correctio. Oratio corporum robur est, abundantia domus, recta iuris ac legum in ciuitate

constitu-

constitutio, regni uires, belli trophæum, pacis securitas, dissidentium conciliatio, coniunctorum conseruatio. Oratio uirginitatis sigillum est, matrimonij fides, uiatoribus scutum, dormientium custos, uigilantium fiducia, agricolarum fertilitas, nauigantium salus. Oratio reorum & caussam dicentium patrona, nexorum ac uinctorum relaxatio atque solutio, fatigatorum requies, mœrentium consolatio, gaudentium animi delectatio, lugentium solatium, nuptias contrahentium corona, natalitij festi celebratio, morientium funus. Oratio, conuersatio sermocinatio que cum Deo est: uisum effugientium contemplatio, eorum, quę concupiscuntur, certa fides: eiusdem cum angelis honoris conditio, bonorum progressus & incrementum, malorum subuersio, peccatorum emendatio, præsentium fructus, futurorum repræsentatio. Oratio Ionæ quidem cetum domum effecit. Ezechiam uerò ex portis mortis ad uitam reduxit: tribus autem adolescentibus in uentum rorantem, flammam conuertit: Israhelitis, aduersus Amalecitas trophæum erexit, & centum octoginta quinque millia Assyriorum una nocte gladio inuisibili prostrauit. Atque sexcenta præter hæc ex ijs, quæ iam acciderunt, exempla licet inuenire: quibus palàm fit, nihil ex ijs, quæ per hanc uitam coluntur & in pretio sunt, orationi præstare. sed tempus fuerit, iam ipsi orationi operam dare, quinimò paulululum etiam sermoni adhuc adijciamus, quòd quum multa ac uaria à diuina gratia bona nobis obtigerint, unum hoc ad retributionem eorum, quæ accepimus, habemus, ut per orationem pariter & gratiarum actionem, benefactorem remuneremur. Existimo igitur, quòd si uel per totam uitam orando atque gratias agendo sermocinationem cum Deo continuemus, tantum ab ea, quam fieri par esset, retributione abfuturi simus, quantum si nec omnino quidem ab initio remunerari benefactorem in animum induxissemus. In treis parteis spatium temporis diuiditur: in præteritum, præsens & futurum. In tribus his beneficium Domini deprehenditur. Si quod præsens est, consideraueris, per ipsum uiuis. si futurum, ille tibi earum rerum, quæ sunt in expectatione, spes est. si præteritum, non esses, nisi prius ab illo factus esses. Id ipsum, quòd natus es, ab illo beneficium accepisti. ac postquam natus es, beneficio afficeris, dum per illum & uiuis, & moueris, ut inquit apostolus. Rerum futurarum spes ab eodem beneficio pendet. Tu uerò solius pręsentis compos es. Itaq; si uel per omne usq; tempus uitę gratias agere Deo non intermiseris, uix pręsentis temporis gratiā explebis: quum interim nullam rationem excogitare possis, qua uel futuri uel præteriti temporis debita compensentur. Nos autem, qui tantum absumus à potestate debitę gratiarū actionis, ne in eo quidē, quod à nobis fieri potest, animi gratitudinem præstamus, nō dico totum diem, sed ne exiguā quidem diei partē uacationi diuinę tribuentes. Quis mihi terrā substrauit? quis peruiam solertia atq; industria naturam humidam fecit? quis fixit mihi cœlum tanq; cameram? quis præfert mihi facē solis? quis emittit fonteis in conuallibus? quis parauit amnibus alueos, per quos decurrant?

Ionæ 3. 4.Reg.20. Dan.1. Exo.17. 4.Reg.29. Act.17.

quis

quis mihi brutorum animalium ministerium subiecit? quis me, quum puluis inanimus essem, uitæ pariter & mentis participem fecit? quis hoc lutum ad imaginem figuræ diuinæ formauit? quis imaginem diuinam per peccatum in me confusam ad pristinum rursus decorem reduxit? quis me pulsum paradiso, & ligno uitæ priuatum, & in barathrum materialis

Rom. 3. uitæ demersum, ad primam trahit beatitudinem? Non est qui intelligat, inquit, scriptura. Nam profecto, si hæc perpenderemus, continentem & assiduam, per omne uitæ spatium, gratiarum actionem præstaremus. nunc uerò in id solum, quod materiale est, omnis propemodum humana inuigilat natura. huc intentū studium: in hoc occupata animi promptitudo atque alacritas est: circa hæc & memoria & spes uersantur. peruigil & insomnis ad plus habendi cupiditatem in omni negotio, in quo commodum excogitari potest, humana natura est: siue de honore & gloria, siue de copia pecuniarum agatur: siue ea res pertineat ad iræ morbum, in his omnibus ad commodum natura respicit. Verorum autem Dei bonorum nulla ratio habetur, neque apparentium, neque promissorum.

Sed tempus fuerit, etiam uerborum orationis, quantum eius fieri potest, considerare sententiam. Perspicuum est enim, quòd si didicerimus, quomodo petitionem formare conueniat, licebit nobis, quæ uolumus

Matth. 6. impetrare. Quænam est igitur ea doctrina? Orantes, inquit, ne sitis battologi, sicuti gentiles. Arbitrantur enim se propter multiloquium suum exauditum iri. Ac sententia quidem doctrinæ forsitan per sese perspicua est, utpote nudis uerbis nobis exposita, nec ullam subtiliorem desiderans considerationem, præterquam quod operæ pretium est quærere, quid significet uerbum battologiæ, ut intellecta sententia, uitemus id quod uetitum & interdictum est. Videtur ergo mihi castigare inflationem atque tumorem mentis, eorum'que, qui sese uanis cupiditatibus immergunt, reprimere atque compescere ambitionem, & idcirco peregrinam & nouam hanc dictionem excogitasse ad arguendam amentiam eorum, qui uanarum pariter & inutilium rerum cupiditatibus diffluunt atque distrahuntur.

Nam cordatus, doctus & prudens, & utilitatem sibi propositam habens sermo, propriè sermo dicitur: at quæ per inanem uoluptatem, cupiditatibus uanis quasi superfunditur oratio, non amplius λόγος, id est sermo, sed βαττολογία est, (quasi dicas, linguæ uolubilitas, & uanus sermo, ut aliquis Græcè melius explicans dixerit, τοῦ νοῦ φλυαρία: hoc est, quasi dicas, mentis efferuescētia atq; effutitio: λῆρος καὶ φλήναφος, hoc est deliramenta atq; nugę: ac si quod aliud uocabulum eiusmodi significationis est. Quid igitur nobis sermo consulit? Ne idem committamus in tempore orationum, qualis in mente furiosorum ac delirorū absurda perturbatio conflatur. Quemadmodū enim mente imperfecta præditi, non cogitant ut aliquid sibi ex sententia obueniat, sed pro arbitrio felicitates quasdā sibi fingunt, thesauros & nuptias, & regna, magnasq; ipsorum appellationib.

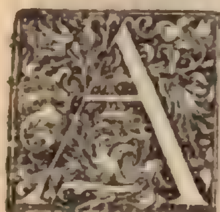
cognomina-

cognominatas ciuitates sibi proponentes, in eo se uersari in mente sua imaginantur, quodcunq; cogitationum uanitas eis suggesserit: nonnulli uerò etiã uehementius hac uanitate correpti sunt, ac modũ naturę supergressi uel uolucres existunt, uel stellarum in modũ lucent, uel monteis in manibus gestant, uel cœlum sibi peruium faciunt, uel ad innumeros usque annos uiuunt iuuenes ex senibus euadentes: ac quæcunque alia talia magis uæcordibus, bullarum in modum, uana atque inania figmenta in corde ingenerantur. Vt igitur in rebus gerendis is qui non ea cogitat, per quæ sibi deliberanti aliquid boni contingat, sed uanis cupiditatibus nequicquam immoratur, stultus quidam & miser est, in hæc insomnia occasionem deliberationis aliquid agendi, quod ex usu sit, insumens: ita qui in tempore orationis in ea, quæ animæ conducunt, intentus non est, sed uitiosis & perturbatis animi sui motibus Deum obsequi postulat, nugator quidam reuera atque blaterator est, quippe qui oret, ut Deus suarum ineptiarum & uanitatum adiutor & minister fiat. Quale quiddam (exempli gratia) in medium affero. Accedit aliquis ad Deum per orationem, & non perpensa apud animum sublimitate potentiæ, ad quã accedit, turpibus & sordidis petitionibus maiestatẽ diuinam dedecorat imprudens. Vt si quis præ nimia paupertate aut rusticitate uasa ex luto fictilia pretiosa putet, deinde ad regem solidas diuitias & dignitates distribuere paratum accedat, atque omissis ijs rebus, quæ à rege peti solent, tanta dignitate præditum roget, ut ex luto subacto atque concinnato efficiat aliquid, quod sibi cordi sit. ita etiam is, qui imperitè utitur oratione, non ad dantis altitudinem sese erigit, sed ad sordidas, humiles & terram sapientes cupiditates suas diuinam potentiam descendere desiderat: atque huius rei gratia uitiosos & perturbatos animi impetus, & motus corda cernenti profert, non ut sanet absurdos animi motus, sed ut auxilio Dei repræsentato prauo impetu, deteriores efficiantur. Quoniam enim ille molestus est, atq; odio cor meum laborat, percute eum, ad Deum dicit, modò non illud clamans: Meus animi motus in te sit, ac mea malitia atque nequitia ad te transeat. Vt enim in hominum inter se prælijs non potest aliquis uni parti auxilium ferre, nisi unà cum irascente simul in aduersarium concitatus & exacerbatus sit: ita perspicuum est, quòd qui Deum commouet aduersus inimicum, eum roget, ut unà irascatur, & iræ socius fiat. Id autem est, in perturbationem incidere numen diuinum, & affici more humano, atque ex bona natura in ferinam sæuitiam transmutari. Ita qui gloriæ insana cupidine uexatur: ita qui superbia excellere studet: qui in iudiciali disceptatione ad uictoriam festinat: qui in gymnicis certaminibus ad coronam properat: qui in theatris faustas acclamationes affectat. sæpe autem etiam is, qui propter insanũ iuuentutis morbũ contabescit: omnes hĩ non ut eo, quo tenentur, morbo liberentur, Deo preces offerunt, sed ut ad finem morbus eorũ perducatur, & cõpleatur. atq; hæc si obtinere nõ possint, calamitosum quisq; sibi iudicantes, blaterant reuera, ut mentis suæ morbi adiutor fiat, Deo supplicantes, ac quod omniũ grauissimũ est, ad q̃ maximè contrarios motus diuinum numen sibi moueri concupiscunt, in

feritatem

solus Deus? Si igitur pater quidem peccata remittit, filius uerò peccatum mundo tollit: purificat item spiritus sanctus à peccati inquinamentis eos, in quibus fuerit: quid dicent, qui suam uitã oppugnãt? Sed ueniat super nos spiritus sanctus, & purificet nos, et capaces faciat sublimium pariter ac diuinorum intellectuum, qui per orationẽ nobis ostenduntur à uoce Seruatoris, cui gloria in secula seculorum. Amen.

FIAT VOLVNTAS TVA, SICVT IN COELO, ET IN TERRA. PANEM NOSTRVM QVOTIDIANVM DA NOBIS HODIE.

VDIVI quendam medicinæ peritum naturalibus rationibus adductis, quomodo sese sanitas corporis bene uel secus haberet, artificiosè sermocinãtẽ. ac fortassis id, quod dicitur etiam nobis ad bonam animæ ualetudinem tuendam haud alienum fuerit. Eorũ enim, quæ in nobis sunt, elementorum alicuius à conuenienti modo deflectionem, principium & caussam esse statuebat, ex qua morbus conflaretur: & ex cõtrario rursus eorũ, quæ malè ac uitio mota atq; mutata essent, inconuenientem & naturalem modum restitutionem, morbi caussæ curationem atque correctionem esse dicebat: atq; idcirco considerare atq; despicere putabat oportere, quid maximè ex ijs, quæ perperam in nobis & inordinatè mouerentur, sui præualentia oppositi elementi uim, quam ad sanitatẽ simul inferret, infringeret atq; debilitaret: ut si quidem calor præualeret, auxiliũ ei, quod opprimeretur, præbeatur, & reuocetur id quod exiccetur & arescat, ne fortè materia tandem deficiente, euanescat penitus & extinguatur in sese calor, dum ipse circa sese absumitur: similiter etiam siquid ex alijs, quæ per contrariũ in nobis considerantur, modum ad redundantiam uergendo excedat, ut id, auxilium ab arte parti, quæ succumbat, ferendo, sistatur ac reprimatur. Quæ si facta fuerint, & nihil æquabili elementorum distributioni atq; æquilibritati officiat, reduci atque restitui corpori sanitatem, ubi natura, quantum attinet ad temperamentũ, non amplius fuerit inæqualis. Quorsum igitur spectat mihi hoc longum orationis principium? Fortasse non aliena speculatio, neq; longè à proposito argumento seiuncta atq; diuersa est. propositum enim nobis est ad considerandum, quid sibi uelit, quod dicitur: Fiat uoluntas tua. Cuius autem rei gratia medici speculamenti meminerimus, deinceps declarabimus & aperiemus. Erat aliquando in sanitate mente comprehensibili genus humanum, tanq; elementis quibusdam, animæ inquam motibus, secundum uirtutis rationem æquabiliter in nobis temperatis. sed posteaq; præualente ui concupitiua, quæ ex contrario intelligitur, affectio, continentia nempe, ab eo, quod nimium & redundans erat, subacta est: quum non esset, quod immoderatam cupiditatem in res incommodas & indecoras ruentem reprimeret, & inhiberet: exinde lethalis morbus peccatum humanæ naturæ conflatum est. Verus

igitur animæ uitiorum & morborum medicus, qui propter malè habentes in uita hominum uersatus est, rationibus ijs, quę in oratione deprehenduntur, caussam morbi efficientem tollens restituit nos in eam, quæ mente percipitur, sanitatem. Sanitas autem animæ, est diuinæ uoluntatis prosper successus: quemadmodum etiam ex contrario, excidisse bona uoluntate, morbus animæ est in mortem desinentis. Quoniam igitur bona uictus ratione atque habitatione in paradiso relicta ægrotauimus, quum de inobedientiæ ueneno largiter sumpsimus, & idcirco hoc graui atque lethali morbo natura succubuit atque deuicta est: uenit medicus uerus iuxta præscriptum medicæ artis per contraria malum sanans: atque eos, qui idcirco in morbum inciderant, quòd à diuina uoluntate recesserāt, rursus coniunctione cum uoluntate diuina à morbo liberat. nam uerba orationis morbi animæ inhærentis curatio sunt. precatur enim quasi quibusdam doloribus animæ pressus qui dicit, Fiat uoluntas tua. uoluntas aūt Dei salus hominum est. Quum igitur in hoc consistimus, ut ad Deum dicamus, Fiat etiam in me uoluntas tua, omnino necesse est, prius illam uitam incusare, quæ diuinam uoluntatem transgressa erat, atq; hæc per confessionem commemorare: Quoniam per superiorē uitam malè in me operata est opposita contrariaq; uoluntas, & improbi tyranni minister fui, tanquam carnifex quidam exequens aduersus meipsum sententiam inimici: idcirco meæ perditionis misertus, concede, ut tandem aliquando etiam in me fiat uoluntas tua. Vt enim in speluncis obscuris illato lumine tenebrę euanescunt, & caligo recedit: ita si tua uoluntas in me fuerit, omnis prauus & importunus animi propositi motus ad nihilum redigetur. Nam sobrietas & modestia lasciuum & uitiosum mentis appetitum extinguet: animi demissio fastum absumet: moderatio superbiæ morbum sanabit: dilectionis uerò bonum magnum numerum oppositorum malorum ex anima depellet. huic enim cedit odium, inuidia, simultas, iræ motus, animosa affectio, insidiæ, simulatio, molestiarum & iniuriarum memoria, uindictæ cupido, efferuescentia sanguinis circa cor, acerbus & truculentus oculus: omnis talium uitiorum grex dilectionis affectione pellitur: ita duplicem simulachrorum cultum eijcit efficacia diuinę uoluntatis. duplicem
Psal. 113. inquam, tum circa simulachra, tum circa argentum & aurum, insaniam atque furorem: quæ sermo propheticus simulachra gentium nominauit. Fiat igitur uoluntas tua, ut diaboli uoluntas extinguatur. Sed quare precamur, ut à Deo bonū nobis animi propositum contingat? quia infirma ad bonum est humana natura, posteaquam semel per uitiositatem eneruata est. non enim ita facilè à malo rursus ad bonum homo reuertitur, ut à bono ad malum accesit. quemadmodum etiam in corporibus talis ratio animaduerti potest, quòd non simili, neque æquè commoda ac facili ratione, tum sanum corpus morbo obnoxium fit, tum quòd morbo laborauerit, sanatur. Nam qui paulo antè in sanitate degebat, uel per unum uulnus uenit in periculum mortis: atque unus ambitus aut accesio febris firmitudinem omnem corporis ac uigorem soluit. & exiguum ac parum ueneni gustatum, uel penitus interficit, uel quin id faciat, parum abest & morsum serpentis,

ſerpentis, aut aculeum uenenati alicuius animalis, aut lapſum, aut ruinam, aut largius, quàm uires ferre poſsint, ſumptum cibum, aut aliquid aliud eiuſmodi ſtatim uel morbus ſequitur, uel mors. at morbi profligatio multis ſolertibus inuentis & rationib. excogitatis, multa cũ difficultate, & artib. medicis conficitur, ſi fortè etiam confici poſsit. Idcirco quum ad malum quidem ac uitium in nobis ruit appetitus, nõ opus eſt adiutore, quippe in uoluntate noſtra uitioſitate ſeipſam ultro perficiente. q; ſi in melius inclinatio fiat, Deo opus eſt, qui ſtudium & deſiderium ad opus perducat. propterea dicimus: Quoniã uoluntas tua ſanitas mentis eſt: ego uerò carneus ſum, uenditus ſub peccatum, uirtute tua, hæc bona mihi uoluntas contingat: a ita iuſtitia, pietas, à uitijs alienatio. Nam uolũtatis uocabulũ generaliter omneis uirtutes in ſe comprehendit, ac quæ ſingulatim per bonum intelliguntur, in uoluntate Dei omnia animaduertuntur.

a Videtur locus eſſe mutilus aut certè corruptus.

Sed quid ſibi uult adiectio uerbi, Sicut in cœlo, & in terra? Videtur mihi Sermo aliquã fortaſſe profundiorem indicare ſententiam, & quandã per contemplationem creaturæ diuini intellectus tradere doctrinam. Quod autem dico tale eſt. Omnis creatura rationalis partim in incorpoream, partim in corpoream naturam diuiſa eſt. Eſt autem angelica quidem incorporea: altera uerò ſpecies, nos homines ſumus. Atque illa quidem, quæ incorporea quum ſit, ſola mente comprehenditur, ut quæ nimirum à grauante corpore remota atque ſeiuncta ſit: (de hoc loquor duro, renitenti, ac pondere ſuo ad terram uergente corpore:) per ſuperam partem obuerſatur in leuibus & ęthereis locis immorans in agili & expedita natura: altera uerò propter corporis noſtri cum terrea natura cognationem, tanquam limi et fecis quoddã ſedimentum hanc terreſtrem uitam neceſsitate ſortita eſt. haud equidem ſcio, quid per hæc diuina uolũtas diſpoſuerit ac deſtinauerit, omnem ſibi creaturam conſociare atque conciliare ſtuduerit, ut neq; inferna natura cœleſtium altitudinum, neq; cœlũ terrenarum rerũ penitus expers eſſet, ut per hominis formationem atque conditionem utrique elemento fieret aliqua participatio eorum, quæ in alterutro intelliguntur: quum & anima, quæ mente conſtat: quæ mens affinis & cognata cœleſtium uirtutũ eſſe uidetur, terrenis corporibus inhabitet: & hæc terrea caro in reſtitutione uniuerſorum in cœleſtem locum unà cum anima tranſmigret. (Rapiemur enim, ut inquit apoſtolus, in nubibus, in occurſum domini in aerem: & ſic ſemper cum domino erimus.) Siue igitur hoc, ſiue aliquid aliud præter hoc diuina ſapientia diſponente in hanc duplicẽ uitam ſecta omnis natura rationalis atq; diuiſa eſt, una quidẽ incorporea, quę cœleſtem beatitudinem ſortita eſt: altera uerò, quæ propter affinitatẽ, quam cum ea habet, in terra per carnem occupata eſt. Veruntamen boni & honeſti ſtudium æqualiter utriuſq; naturæ eſſentiæ ſimul inſitum & attributum eſt, plenãq; item ac ſummã in ſeſe poteſtatem, & ab omni neceſsitate liberã uoluntatẽ in utriſq; parẽ rerũ uniuerſarũ præſes effecit, ut animi libero quodã arbitrio atq; propoſito regatur, quicquid ratione pariter ac mẽte honoratũ eſt. Sed ſuperna quidẽ uita penitus à nequitia atq; uitioſitate pura eſt, ac nihil a quicq; ex ijs, quæ ex contrario intelligũtur, cum illa uita conuerſa-

ad Theſſal. 1. cap. 4.

a Locus corruptus utrobiq; uidetur, ego lego, ὐδὲ ἓν ἐνδέ τι τῶν ἐκ τοῦ ἐναντίου, &c.

cõuersatur atq; cõmunionẽ habet: sed omnis uitiosus perturbatusq; motus & affectus, quib. rebus genus humanũ obnoxiũ est: per infernã uitã uagatur & oberrat. quamobrẽ eam, quæ in cœlis est sanctarũ uirtutũ uitã à nequitia atq; uitiositate uacuam, & ab omni peccatorũ macula integrã ac puram esse nouit diuinitus prodita scriptura. Quicquid aũt extra bonum per ipsam ab eo secessionẽ malũ subijt atq; suscepit, circa concauã atq; depressam hanc uitã, sicuti quædã fex & limus cõfluxit: qua ratione inquinatur genus humanũ, quo minus diuinũ lumen ueritatis intueatur, per eiusmodi tenebras impeditũ. Si igitur superna quidẽ uita ab affectibus & uitijs uacua, integra atq; incorrupta est: uarijs aũt affectibus & ærumnis demersa est huius terrenæ uitæ miseria: manifestũ fuerit, q superna quidem uita, utpote ab omni malo pura, per bonã uolũtatẽ Dei prosperè exigatur atq; regatur. ubi enim malum non est, bonũ prorsus esse necesse est. nostra aũt uita, quum communione & usu bonorum exciderit, simul etiam excidit diuina uoluntate. Idcirco per orationẽ docemur, ita à malo uitam nostram expurgare, ut ad similitudinem cœlestis uitæ instituti, etiam in nobis absq; ullo impedimento uoluntas Dei exerceatur. perinde ac si quis dicat: quemadmodũ in thronis & principatibus, & potestatibus, & dominationibus, & omni supramundano exercitu fit uoluntas tua, malitia atq; uitiositate nusquam boni actionẽ impediente: ita bonum etiam in nobis perficiatur & absoluatur, ut è medio sublata omni malitia atq; nequitia, uolũtas tua in animis nostris per omnia prosperè succedat. Sed quasi aliquis ex aduerso subijciendo atq; opponendo dixisset: Et qui fieri potest, ut illi, quibus ea sors obtigit, ut uitã per carnẽ exigant, eam, quæ in incorporeis uirtutibus est, puritatẽ assequãtur, quũ propter corporis necessarios usus anima innumeris curis demersa sit? idcirco mihi uidetur tanquã discutiens eiusmodi perplexitatẽ, id quod ad propositũ studium difficile uidebatur, sequenti oratione dissoluisse. Certam eñ stabileq; sententiam opinor eum nobis per hæc uerba tradere, quibus quotidianũ panem petere nos iubet: quòd nimirum frugalitas & mediocritas, quantũ attinet ad rationem uacuitatis affectuũ & uitiorũ, exæquetur ei facultati, cui natura nihil deest. Non eñ angelus in orationibus à Deo petit sibi panẽ subministrari: quoniam præditus est natura, quæ nihil earum rerum amplius opus habeat: sed homo petere iubetur, propterea q id, quod euacuatur eo, quod repleat omnino opus habet. Nam fluxa atq; transitoria uitæ humanæ conditio est, pro eo, quod cõsumptũ & excretũ est, id quod renouet, requirens. Qui igitur ad naturæ ministeriũ respicit, & nihil præterq; necesse est, per uanas curas desiderat atq; requirit, nõ multũ infra uitã angelicam erit, dum sua frugalitate illorum copiam nulla re amplius egentium imitatur. Idcirco quærere iubemur id, quod satis sit ad naturã corporis conseruandam, Panem da, ad Deum dicentes, non luxum, non delicias neq; diuitias, non floridas uestes purpureas, nõ ornamenta aurea, non lapidũ fulgores, nõ uasa argentea, nõ agri copiam ac latitudinẽ, non imperium exercituum, nõ bellorũ et gentium præfecturas, nõ equorũ greges, nõ boum armenta reliquorumq; pecorum magnam multitudinem, non mancipiorum copiam, non

claritudi-

claritudinē atq; splendorē in foro, nō colūnas, nō statuas, nō pannos sericos, nō musica acroamata, neq; quicq; tale, per quę anima à diuina ac potiori cura abstrahitur: sed panē. Vides latitudinē & ubertatē philosophię? quot sententiæ breui hac uoce cōprehendantur? tantū non apertè per hāc orationē clamat intelligentibus: Desinite, ô homines, circa res uanas cupiditatib. diffundi ac distineri: desinite laborū aduersus uosmetipsos caussas & materias accumulare, exiguū est, quod naturæ debes: cibū debes caruncula tuę, rem & modicā & paratu facilē, si usum & necessitatē intueris, quur aduersus temetipsum multiplicas tributa? Cuius rei gratia tot debitis teipsum obligatum atq; subiectum is? argentū scrutans, aurū fodiens, & fulgentem materiam requirens? ut tibi per eiusmodi res perpetuus hic tributorum exactor, uenter luxu atq; delicijs diffluat? cui panis, qui id, quod deest corpori suppleat, debetur. tu uerò ad Indos negotiandi caussa proficisceris, & in Barbarico mari periclitaris, & anniuersarijs nauigationibus teipsum cōmittis, ut reb. illinc importatis & aduectis, cibū condias, non considerans, quòd nō ultra palatum sensus condimentorum progreditur. Similiter item quod uisu & aspectu gratū est: quod odore, quod ore & facie placet, momentaneā quandā & cito periturā gratiam ac uoluptatem sensui præbet. à palato uerò promiscua atq; indistincta earum rerum, quæ immittuntur, differentia est, æqualiter omnia in maleuolētiam & fœtorem natura trāsmutante. Vides finem obsoniorum apparationis atque confectionis? Vides effectū imposturæ rei culinaris ciborūq; cōditionis? Panem pete propter uitæ necessariū usum, huius te corpori debitorē natura fecit. Cætera quæ præter hæc, solertia, delicijs ac luxui debitorū excogitata & inuenta sunt: ea de zizaniorū iuxtà satorum semine sunt. semen patrisfamiliàs, frumentū est. ex frumento panis conficitur. at luxus atq; deliciæ zizanium est, quod ab inimico iuxta frumentū satum est. Sed homines misso ministerio naturæ necessario, reuera suffocantur (ut alicubi Sermo dicit,) uanarū rerum studijs, & infrugiferi manent, dum in his anima sese perpetuò exercet & occupata est. Forsitan eiusmodi quippiam etiam Moyses per ęnigmata atq; inuolucra uerborū philosophari mihi uidetur, qui uoluptatis, quæ gustatu percipitur, serpentē Euæ suasorē adhibuerit. Aiunt enim hanc bestiam, serpentem inquam, si compagi atq; commissuræ quum perrepere conetur, caput subduxerit atq; perpulerit, [a] haud facilè à posteriori parte ab obnitentibus posse retrahi per dorsum, squama naturaliter in contrariū aduersus uim attrahētium resistente: & quod facere nō prohibetur ab anteriore parte elabi atq; penetrare nitēs, leuitate squamę labēte, id à posteriore parte resoluere atq; retrahere tentās, obnitēte ui squamarum, assequi non potest: ostendente, opinor, scriptura, quòd uoluptatem introeuntem, & animæ dorso obrepentem cauere oportet, & q̄ maximè fieri potest, uitæ compages obturare. ita enim à consuetudine bestiarum uita humana pura seruari possit. Quòd si aliquē aditum aduersum nos nactus fuerit, uita composita nimirum in nobis dissoluta, latitabit per has cōpages dissolutas serpens uoluptatis, nec propter squamas ex mentis recessibus ac latebris facilè eijci poterit. Porrò squamas quum audis

Matth. 13.

[a] Locus ualde utrobiq; corruptus, quē post multam cunctationem coniecturis adductus ita tandē reddidi. μὴ αἴτιον τῷ ἐραία ῥαδίως, &c. est in utroque exēplari: ego lego μὴ αὐ, ἐν τῷ ἐραία ῥαδίως, &c.

multiplices ac uarias uoluptatũ materias & occasiones per ænigma atq; inuolucrũ uerbi intellige. Vna enim generali uerbo bestia est, uoluptatis affectus. sed uariæ multiplicesq; uoluptatũ formę uitæ humanę per sensus immixtæ atq; inherescẽtes, hæ squamę serpẽtis sunt uarietate affectuũ qua si maculis distinctæ. Si igitur fugis bestiæ cõtuberniũ atq; cohabitationẽ, caue caput, hoc est, primum mali impetum & incursum. ad hoc enim præ-
Gen. 3. cepti Domini inuolucrum & ænigma: Ipse obseruabit calcaneũ tuum, & tu obseruabis caput eius. Ne des aditum serpenti ad interiora irrepenti, & à primo initio omne suum uolumen simul inferenti. mane atq; consiste in usu necessario. terminus esto tibi uitæ solicitudinis, per res obuias & parabiles necessarij usus atq; defectus expletio. quòd si tecũ quoq; cõsiliarius Euæ sermocinetur de eo, quod aspectu pulchrum, gustatu suaue sit, & prę ter panem tale obsoniũ talibusq; condimentis paratũ quæras, deinde per hæc cupidinem & appetitum extra necessarij usus terminos educas, tunc uidebis serpentẽ latenter ad auaritiam deinceps proserpentem. Quum enim à necessario cibo ad ingluuiem serpserit, ad id, quod aspectu iucundum est, transibit, uasa splendida atq; elegantia quærens, ministros item uenustos ac delicatos, lectos argenteos, strata mollia, tegumenta pellucida atq; auro intertexta, solia, tripodas balneas, & uasa ad lauandum, labra, crateras, haustra atq; ryta, psycteras & refrigeratoria, cyathos, gutturna, candelabra, acerras, atq; eiusmodi res requirens. per hæc enim rem suã qua libet ratione augendi cupiditas ingreditur. Nam ne sumptus subsidium et apparatus ad eiusmodi res desit, reditibus opus est, per quos conficiantur & comparentur ea, quæ desiderantur & requiruntur. Ergo flere illum & illum oportet, & plorare contubernalem, multosq;, qui suis rebus excidant, miserabiles fieri, ut per illorum lachrymas huic magnificentia atque ostentatio mensæ splendescat. Quum autem etiam his se serpens inuoluerit atq; implicuerit, & uentrem cibo potuq; ad uoluntatẽ exquisito impleuerit, post ingurgitationẽ ac repletionem deinceps ad libidinosam rabiem inuoluendo sese delabitur. Id aũt extremũ est humanorum malorum. Vt igitur nihil horum accidat, facultate panis uitam circumscribit, obsonium quærens, quod ab ipsa natura tibi paratur. Id aũt potissimum quidem bona conscientia est, iusto usu panem condiens. Quòd si etiam sensum gulæ demulceri uis, obsonium tibi esto indigentia, et, ut ne satietas satietati addatur, & neu crapula infringatur, & hebetetur appetitus: sed cibũ tuũ præce-
G. 3. dãt præceptorũ sudores. In sudore & labore uesceris pane tuo. Vides Ser
Psal. 146. monis primã obsonij cõfectionẽ? Sufficit tibi ad hunc usum usq; mente occupari. imò uerò huc usq; animã solicitudinib. panis illiges. ac dic ei, qui educit panem de terra: dic coruos pascenti, qui omni carni cibum dat, qui manum aperit, & omne animal bona uoluntate replet: à te mihi uita est, à te quoq; mihi uitæ subsidium contingat: tu da panem, id est, ex iustis laboribus cibum adipiscar. Nam si Deus iustitia e t, non habet à Deo panem, qui ex re fraudulenter & iniustè parta cibum habet. ipse compos uoti es, nisi ex alienis copia atq; facultas, nisi ex lachrymis reditus, si nemo propter tuam satietatẽ esuriit, si nullus ob tuam repletionẽ ingemuit. Dei panis ma
ximè

ximè talis est, iustitiæ fructus, pacis spica, nō permixta neq; inquinata zizanij seminib. Quòd si arās & colēs aliena, & iniustitiā in oculis habēs tabulis insuper scriptis iniustā acquisitionē roboraueris et cōfirmaueris, deinde ad Deū dicas, Da panē: alius erit qui hāc uocē tuā audiat, nō Deus. Nam fructū, qui ex iniustitia percipitur, cōtraria natura producit. qui studet iustis, à Deo panē accipit. at qui colit iniustitiā, ab iniustitiæ inuentore nutritur atq; cibatur. Consciētiā igitur tuā intuens, ita panis petitionē Deo offer sciens, quòd non est societas Christo cum Beliat. Et si dona offeras ex iniustitia, cōpensatio atq; remuneratio canis & merces meretricis donum est: etiamsi splendidas, ambitiosas & magnificas largitiones facias, audies prophetā abominantē ex talibus bonis collationē & contributionē: Ad quid mihi multitudo uictimarū uestrarū? dicit Dominus: plenus sum holocaustis arietū, & adipē agnorū, & sanguinē taurorū & hircorū non uolo: incensum, inquit, abominatio mihi est. Alibi immolantē uitulū pro canem mactante reputat. Si igitur à Domino panē habueris, id est, ex iustis laboribus, licet tibi etiā ei primitias de iustitiæ fructibus offerre. Pulchra item est adiectio dictionis, hodie. Panē eñ, inquit, quotidianum da nobis hodie. Alia philosophia hic sermo est, ut discas per ea, quæ dicis, q; diaria ac quotidiana sit uita humana. Id quod præsens est, cuiq; propriū dūtaxat est. futuri uerò spes in incerto manet. nescimus enim quid paritura sit insequens dies. quur miserè soliciti sumus de incertis? quur curis futurarū rerū affligimur atq; uexamur? Sufficit, inquit, diei sua afflictio: κακίαν, (quod sonat, malitiā,) malorū passionē nominās. Quid soliciti sumus de crastino? idcirco per id, quod hodie iubet, interdicit tibi cura de crastino. propemodum hæc tibi per hoc uerbum dicens: Qui diem tibi dat, etiam ea, quæ ad diem pertinent, dat. quis efficit ut sol oriatur? quis euanescere facit et fugat tenebras noctis? quis ostēdit tibi radiū lucis? quis circūagit et uersat cœlū, ut supra terrā luminare sit? Qui hæc tibi & tanta dat, nunquid tuo opus habet auxilio, ut præstet carni tuæ id, quod necessitas requirit? quod affert studium ratione carentium ac brutorum animalium natura ad suam uitam? quæ coruorum arua sunt? quæ aquilarum horrea? An non una omnibus uictum suppeditat diuina uoluntas, quæ res uniuersas continet atq; complectitur? Et bos quidem & asinus, aut aliquod aliud animal irrationale suapte natura philosophiam cognitam habet atq; edoctum est: atque id quod adest, boni consulit, insequentia uerò nihil curat: nos autem consiliarijs opus habemus, ut intelligamus fragilem atque caducam hanc & diariam uitæ, quæ per carnem transigitur, conditionē? an non docemur aliorum casibus? an non ad propriam uitam emendamur? Quid diuiti illi profuit multus cōmeatus & apparatus? qui uanæ spei frustra inhęrescebat & inhiabat? diruens, ædificans? congregās, genio indulgens, longos annorū ambitus spei uanitate in horreis simul concludens? an nō una nox illā somniatā spem cōfutauit, quasi uanum quoddā insomnium super re uana confictum? Corporea uita præsentis duntaxat temporis est: at quæ per spem reposita est, animæ propria est. sed hominum amentia circa iudicium utriusque fallitur, corpoream quidem uitam spe producens,

Deut. 23.
Esa. 1.
Esa. 66.
Matth. 6.
Luc. 12.

animę uerò uitã ad præsentiũ attrahens usum atq; fruitionẽ. propterea animã necessariò ab ea, quæ & est, et subsistit spe, circa id, quod apparet occupata alienatur. instabilibus autem per spem innitẽs, neq; huius compos fit, & illud non habet. Doceamur igitur per præsens consilium, quid hodie quidem, quid item in posterum petere oporteat. Panis hodiernæ necessitatis & usus est: regnum beatitudinis, quæ speratur. Panem aũt quum dicit, omnia, quæ corpori necessaria sunt, cõprehendit. si hæc petamus, perspicuum menti orantis erit, quòd circa rem quotidianã occupatio sit: sin aũt aliquod animæ bonũ intelligetur, q͂ petitio pertineat ad rem perpetuã & infinitam: quò potissimum spectare precantes iubet: quasi unà cum maiori prima quoq; necessitas & usus conficiatur.
Matth. 6. Petite, inquit, regnum & iu-
Luc. 12. stitiam, & hæc omnia adĳcientur uobis, per Christum Iesum dominũ nostrum, cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

REMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICVT ET NOS REMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS. ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM: SED LIBERA NOS A MALO.

PROGREDIENS Sermo uenit ad ipsum extremũ punctum uirtutis. præscribit enim per uerba orationis, qualem uelit esse eum, qui ad Deum accessurus sit, qui propemodum non amplius intra terminos humanæ naturæ conspiciatur, sed ipsi Deo per uirtutem assimiletur, ut alius ille ipse Deus esse uideatur, dum faciat ea, quæ Dei solius est facere. Debitorum enim remissio, proprium ac peculiare Dei munus & officium est.
Luc. 5. dictum est enim, quòd nemo potest remittere peccata, nisi solus Deus. Si quis igitur in sua uita, diuinæ naturæ insignia imitetur, illud ipsum quodammodo fit, cuius in se euidentia simulachra atq; imitamenta ostenderit. Quid igitur Sermo docet? ut primùm per opera fiduciam sumamus, atq; ita abolitionem & impunitatẽ eorum, quæ aliquando peccauerimus, petamus. Hæc enim planè nobiscum præsenti uoce loquitur, nimirũ qui ad benefactorem accedit, benefactor esto: qui ad bonum, bonus: qui ad iustũ, iustus, patiens item ac lenis, qui ad lenem ac patientẽ accessurus sit: ad humanũ humanus: & itidem in cęteris omnibus, ad benignũ, ad probũ & humanũ, æquũ, lubenter item bona cõmunicantẽ & impartientẽ, & cuilibet misericordiã tribuentem, & si quid aliud circa numen diuinum cernitur, ad unumquodq; animi sui proposito sese assimilans & accommodans, ita sibi aditum atq; fiduciam orationis conficiat. Vt igitur fieri non potest, ut uel malus bono concilietur, uel is, qui in impuris cogitationibus uersatur, cum puro atque integro consuetudinem habeat: ita sæuitia accedentis seipsam ab humanitate Dei seiungit. Qui ergo debitorum nomine obnoxium & obligatum acerbè detinet, suis moribus ac ratione facti sui, ab humanitate diuina seipsum separat atque seiungit. Quæ enim societas humanitati cum crudelitate, & dilectionis affectioni cum feritate?

ritate? item in reliquis, quæ ex contrario, oppositione mali facta, intelligũtur: quarũ rerum cõtrarietas insociabilis est: quarum una aliqua correptus à contraria prorsus segregatus est. Vt enim ille, qui mortẽ obijt, in uita nõ est: & qui uitæ particeps est, à morte remotus & alienus est: ita omnino necesse est eum, qui ad humanitatem Dei accessurus sit, ab omni sæuitia alienum esse. At qui omnium earum rerum, quæ per malitiam ac uitiositatem intelliguntur, expers fuerit, Deus quodammodo per eiusmodi habitũ euadit: quippe quũ illud sibi confecerit, quod circa naturã diuinã ratio cernit. Vides ad quantã amplitudinẽ per uerba orationis Dominus intelligẽtes euehat, humanã naturã cognitione diuina quodãmodo mutans, & ut Dij fiant, qui ad Deum accessuri sint, sanciens? quur, inquit, seruilẽ in modum metu trepidans, & conscientia tua tortus ac flagellatus ad Deum accedis? quur excludis tibi fiduciã in libertate animæ consistentẽ? quæ ab initio simul cũ natura in esse producta est? quid adularis uerbis ei, qui assentationibus falli nequit? atq; deludi nõ uult? quur officiosa atq; assentatoria uerba affers ad eum, qui opera intuetur? licet tibi quicquid ex Deo commodum est, animo ingenuo atq; libero ad arbitrium habere. ipse tibi sis iudex: ipse te tua sententia absolue ac serua. remitti tibi à Deo debita desideras: tu dimitte, et Deus decreuerit atq; sententiã tulerit. Nã iudicio de proximo, q; in tua potestate est, qualecunq; fuerit,, sentẽtia par erit & respondebit. quę enim apud te statueris, hæc tibi per diuinũ iudicium confirmabuntur.

Sed qui possit aliquis pro dignitate explicare diuinæ uocis amplitudinẽ? Superat id, quod intelligitur, eam, quæ uerbis fieri possit, explicationẽ, Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remisimus debentib. nobis. Nam ea quæ animũ meum subeunt cogitare, temerarium quidem est uel mẽte concipere, temerariũ itẽ uel oratione cogitationẽ & mentis conceptũ patefacere atq; aperire. Quid enim est quod dicitur? Quemadmodum Deus bene ac rectè agentibus ad imitandum propositus est, sicut dixit apostolus, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi: ita uice uersa, tuam affectionem Deo ad bonum pro exemplo esse uult: atq; ordo quodammodo inuertitur, ut audeamus, quemadmodum bonum in nobis imitatione diuini nominis perficitur, ita sperare futurum, ut Deus nostra facta imitetur, quum aliquid boni confecerimus, ut tu item ad Deum dicas, Quod ego feci, fac: imitare seruum tuum tu domine, pauperem & egenum, qui regnum uniuersarum rerum obtines, remisi debita: ne tu quidem exigas: supplicẽ repellere ueritus sum, ne tu quidem supplicantem summoueas atq; repellas. lætum & alacrem dimisi meum debitorem, talis item tuus fiat: ne tuum debitorem meo debitore tristiorem reddas: ambo pariter & ęqualiter exigentibus gratias agant: par ab ambobus remissio decernatur, tuo simul & meo debitori. ille meus est debitor: tuus autem ego, quo animo ego fui aduersus hunc, quam'que de eo sententiam sequutus sum, hæc item apud te obtineat: solui, solue: dimisi, dimitte: magnam ego proximo exhibui misericordiam: imitare tu domine serui tui humanitatem. At grauiora mea in te peccata, quàm quæ hic aduersum me commisit, id ego non nego. atque hoc reputa, quantum excellas in omni bono: æquum est

1. Corinth. 4.

enim

animę uerò uitã ad præſentiũ attrahens uſum atq; fruitionẽ. propterea ani mã neceſſariò ab ea, quæ & eſt, et ſubſiſtit ſpe, circa id, quod apparet occupata alienatur. inſtabilibus autem per ſpem innitẽs, neq; huius compos fit, & illud non habet. Doceamur igitur per præſens conſilium, quid hodie quidem, quid item in poſterum petere oporteat. Panis hodiernæ neceſsitatis & uſus eſt: regnum beatitudinis, quæ ſperatur. Panem aũt quum dicit, omnia, quæ corpori neceſſaria ſunt, cõprehendit. ſi hæc petamus, perſpicuum menti orantis erit, quòd circa rem quotidianã occupatio ſit: ſin aũt aliquod animæ bonũ intelligetur, ꝙ petitio pertineat ad rem perpetuã & infinitam: quò potiſsimum ſpectare precantes iubet: quaſi unà cum maio-
Matth. 6. ri prima quoq; neceſsitas & uſus conficiatur. Petite, inquit, regnum & iu-
Luc. 12. ſtitiam, & hæc omnia adijcientur uobis, per Chriſtum Ieſum dominũ noſtrum, cui gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

REMITTE NOBIS DEBITA NOSTRA, SICVT ET NOS REMITTIMVS DEBITORIBVS NOSTRIS. ET NE NOS INDVCAS IN TENTATIONEM: SED LIBERA NOS A MALO.

PROGREDIENS Sermo uenit ad ipſum extremũ punctum uirtutis. præſcribit enim per uerba orationis, qualem uelit eſſe eum, qui ad Deum acceſſurus ſit, qui propemodum non amplius intra terminos humanæ naturæ conſpiciatur, ſed ipſi Deo per uirtutem aſsimiletur, ut alius ille ipſe Deus eſſe uideatur, dum faciat ea, quæ Dei ſolius eſt facere. Debitorum enim remiſsio, proprium ac peculiare Dei munus & officium eſt.
Luc. 5. dictum eſt enim, quòd nemo poteſt remittere peccata, niſi ſolus Deus. Si quis igitur in ſua uita, diuinæ naturæ inſignia imitetur, illud ipſum quodammodo fit, cuius in ſe euidentia ſimulachra atq; imitamenta oſtenderit. Quid igitur Sermo docet? ut primùm per opera fiduciam ſumamus, atq; ita abolitionem & impunitatẽ eorum, quæ aliquando peccauerimus, petamus. Hæc enim planè nobiſcum præſenti uoce loquitur, nimirũ qui ad benefactorem accedit, benefactor eſto: qui ad bonum, bonus: qui ad iuſtũ, iuſtus, patiens item ac lenis, qui ad lenem ac patientẽ acceſſurus ſit: ad humanũ humanus: & itidem in cęteris omnibus, ad benignũ, ad probũ & humanũ, æquũ, lubenter item bona cõmunicantẽ & impartientẽ, & cuilibet miſericordiã tribuentem, & ſi quid aliud circa numen diuinum cernitur, ad unumquodq; animi ſui propoſito ſeſe aſsimilans & accommodans, ita ſibi aditum atq; fiduciam orationis conficiat. Vt igitur fieri non poteſt, ut uel malus bono concilietur, uel is, qui in impuris cogitationibus uerſatur, cum puro atque integro conſuetudinem habeat: ita ſæuitia accedentis ſeipſam ab humanitate Dei ſeiungit. Qui ergo debitorum nomine obnoxium & obligatum acerbè detinet, ſuis moribus ac ratione facti ſui, ab humanitate diuina ſeipſum ſeparat atque ſeiungit. Quæ enim ſocietas humanitati cum crudelitate, & dilectionis affectioni cum feritate?

ritate? item in reliquis, quæ ex contrario, oppositione mali facta, intelligũtur: quarũ rerum cõtrarietas insociabilis est: quarum una aliqua correptus à contraria prorsus segregatus est. Vt enim ille, qui mortẽ obijt, in uita nõ est: & qui uitæ particeps est, à morte remotus & alienus est: ita omnino necesse est eum, qui ad humanitatem Dei accessurus sit, ab omni sæuitia alienum esse. At qui omnium earum rerum, quæ per malitiam ac uitiositatem intelliguntur, expers fuerit, Deus quodammodo per eiusmodi habitũ euadit: quippe quũ illud sibi confecerit, quod circa naturã diuinã ratio cernit. Vides ad quantã amplitudinẽ per uerba orationis Dominus intelligẽtes euehat, humanã naturã cognitione diuina quodãmodo mutans, & ut Dij fiant, qui ad Deum accessuri sint, sanciens? quur, inquit, seruilẽ in modum metu trepidans, & conscientia tua tortus ac flagellatus ad Deum accedis? quur excludis tibi fiduciã in libertate animæ consistentẽ? quæ ab initio simul cũ natura in esse producta est? quid adularis uerbis ei, qui assentationibus falli nequit? atq; deludi nõ uult? quur officiosa atq; assentatoria uerba affers ad eum, qui opera intuetur? licet tibi quicquid ex Deo commodum est, animo ingenuo atq; libero ad arbitrium habere. ipse tibi sis iudex: ipse te tua sententia absolue ac serua. remitti tibi à Deo debita desideras: tu dimitte, et Deus decreuerit atq; sententiã tulerit. Nã iudicio de proximo, q in tua potestate est, qualecunq; fuerit, sentẽtia par erit & respondebit. quę enim apud te statueris, hæc tibi per diuinũ iudicium confirmabuntur.

Sed qui possit aliquis pro dignitate explicare diuinæ uocis amplitudinẽ? Superat id, quod intelligitur, eam, quæ uerbis fieri possit, explicationẽ, Remitte nobis debita nostra, sicut & nos remisimus debentib. nobis. Nam ea quæ animũ meum subeunt cogitare, temerarium quidem est uel mẽte concipere, temerariũ itẽ uel oratione cogitationẽ & mentis conceptũ patefacere atq; aperire. Quid enim est quod dicitur? Quemadmodum Deus bene ac rectè agentibus ad imitandum propositus est, sicut dixit apostolus, Imitatores mei estote, sicut & ego Christi: ita uice uersa, tuam affectionem Deo ad bonum pro exemplo esse uult: atq; ordo quodammodo inuertitur, ut audeamus, quemadmodum bonum in nobis imitatione diuini nominis perficitur, ita sperare futurum, ut Deus nostra facta imitetur, quum aliquid boni confecerimus, ut tu item ad Deum dicas, Quod ego feci, fac: imitare seruum tuum tu domine, pauperem & egenum, qui regnum uniuersarum rerum obtines, remisi debita: ne tu quidem exigas: supplicẽ repellere ueritus sum, ne tu quidem supplicantem summoueas atq; repellas. lætum & alacrem dimisi meum debitorem, talis item tuus fiat: ne tuum debitorem meo debitore tristiorem reddas: ambo pariter & ęqualiter exigentibus gratias agant: par ab ambobus remissio decernatur, tuo simul & meo debitori. ille meus est debitor: tuus autem ego, quo animo ego fui aduersus hunc, quam'que de eo sententiam sequutus sum, hæc item apud te obtineat: solui, solue: dimisi, dimitte: magnam ego proximo exhibui misericordiam: imitare tu domine serui tui humanitatem. At grauiora mea in te peccata, quàm quæ hic aduersum me commisit, id ego non nego. atque hoc reputa, quantum excellas in omni bono: æquum est 1. Corinht. 4.

enim

enim, ut uirtutū tuarum excellentiæ conuenientem misericordiam nobis peccātibus tribuas: exiguam humanitatē ego exhibui. non enim amplius capiebat natura. tua uerò munificentia, exiguitate potentiæ non prohibetur, quin quantum uelis, tantum largiaris. Verùm diligentius perpendamus propositam orationis dictionē, si quo modo nobis etiam per sententiæ considerationem, quasi manuductis, ad sublimē uitā aliquod adiumentū contingere posit. Scrutemur igitur, quæ sint ea quidē, quibus præstandis humana natura obnoxia sit, quæ item illa contrà, quorū remittendorū nos potestatem habeamus. Nam ex harū rerum animaduersione, mediocris quædā nobis excellentiæ diuinorū bonorū cognitio contingere possit. Incipiamus igitur hinc peccata hominū aduersus Deum cōmissa enumerare. Primùm Deo supplicium homo debuit, quòd ab eo desciuit, à quo factus erat, & ad aduersariū transijt, naturalis domini fugitiuus & desertor factus. deinde quòd libertatē suiq; potestatē ac propriā uoluntatē, cum graui ac noxia seruitute peccati commutauit, & sub corrūpentis potestatis tyrannide, quā cum Deo esse maluit. quinetiam q̄ non intuitus est pulchritudinē factoris, sed ad turpitudinē peccati faciē conuertit, cui malo secundum iudicabitur: diuinorum item bonorum despicientia & improbi illius escarum præferentia, in qua parte supplicij collocabitur: imaginis item abolitio, diuiniq; signi, quod tempore primæ creationis in nobis impressum est, corruptio: ad hæc, drachmę amissio & à mensa patris recessus, & ad fœtidam porcorū uitam accessus, & expetendarum diuitiarum corruptio, & quæcunq; talia delicta, tum per scripturam, tum per cogitationes cernere licet, quænam enumerare oratio posit? Quoniam igitur ob tot & talia delicta nomine pœnæ pendēdæ Deo obnoxiū est genus humanū, idcirco mihi Sermo per doctrinā orationis nos erudire atq; instituere uidetur, ut nequaq; dum cū Deo colloquimur, quasi pura conscientia prędici cōfidenter & arroganter loquamur, etiāsi q̄ maximè quis ab humanis delictis procul abijt. (Forsitan em̄ siquis, sicut adolescens ille locuples prę ceptis uitā suā moderatus sit, aliquid tale de uita sua gloriari, & hæc omnia seruaui à iuuētute mea: ad Deū dicere potest, & persuasum habere, quoniā nihil in pręcepta deliquerit, sibi nō admodū cōuenire debitorū nomine deprecationē, ut quæ solis ijs, qui peccauerint, cōgruat: & ait eū, qui per scortationē inquinatus sit, eiusmodi uocē dicere, uel ei, qui per auaritiā simulachra coluerit, necessariā esse uenię petitionē: & cuius in summa, qui per aliquod delictū animę cōscientiā cōmaculauerit, bonū & commodū esse ad misericordiā cōfugere: quòd si Helias ille præclarus fuerit, aut in spiritu & uirtute Heliæ magnus ille inter filios mulierū, aut Petrus, aut Paulus, aut Ioannes, aut aliquis alius ex ijs, de quib. bonū diuinæ scripturę testimoniū extat: quur is eiusmodi uoce utatur, quæ ipsum à debitis eximat? cui nullū adeò debitū ex peccato sit?) ne quis ad hæc respiciens cōtumaciter & arroganter loquatur, sicut ille pharisæus, qui ne agnoscebat quidē quæ esset ipsius natura. (nā si animaduertisset q̄ homo esset, prorsus naturā à sordib. integrā ac purā nō esse, edoctus fuisset à sacra scriptura, q̄ dicit, q̄ nō possit inueniri inter homines, qui unū diē absq; macula uiuat): nequis igitur talis in ani-

[Margin notes: ἀπὸ ὅτι (beside "sit. Incipiamus"); Aut exemplar mutilatū, aut certe ingēs parenthesis hæc est. (beside "seruaui à iuuētute"); Luc. 18. (beside "ganter loquatur"); Prouer. 24. Eccles. 7. (beside "integrā ac purā")]

in animo eius, qui per orationẽ accessurus sit ad Deum, affectus ingeneretur non ad bene facta ac res bene gestas respiciens Sermo iubet, sed recordari communium humanæ naturæ debitorũ: quorum quiuis prorsus etiã ipse particeps est, ut qui naturæ cõmunis particeps sit: & rogare iudicẽ, ut abolitionẽ & impunitatẽ delictorũ largiatur. Quasi em̃ uiuente in nobis Adamo singulatim omnes homines quãdiu pelliceas has tunicas circa naturã nostrã uidemus, & temporaria folia materialis huius uitę, quæ nudati proprijs ijsq; splendidis indumẽtis malè nobis ipsis consuimus, quũ delicijs, glorijs, diarijs honoribus, & breui durantib. carnis expletionib. diuinos amictus permutauimus: donec itẽ afflictiõis locũ, ad quẽ incolẽdũ cõdẽnati sumus, intuemur: quãdo ad oriẽtẽ nos cõuerterimus: (nõ q̃ Deus illic dũtaxat uideatur: qui em̃ ubiq; est, in nulla parte peculiariter ac separatim cõprehenditur: nã ex æquo cõtinet res uniuersas: sed q; in orientalib. partibus prima nobis patria sit. dico aũt de ea, quã in paradiso habuimus habitationẽ, ex qua eiecti sumus, plãtauit em̃ Deus paradisum in Edẽ in partibus orientalibus): quũ igitur ad orientaleis parteis respicimus, & recordamur, quẽadmodũ ex lucidis & orientalib. beatitudinis locis eiecti sumus, meritò talẽ uocẽ proferimus, qui à mala uitæ ficu obũbramur, qui ex oculis Dei proiecti sumus, qui trãsfugimus ad serpentẽ qui uescitur terra, & in terra sese inuoluit, & super pectus & uentrẽ suũ inambulat, & nobis ut eadẽ faciamus, cõsulit, nẽpe ut circa terrenarũ rerũ fructũ ac uoluptatẽ occupati simus, & humilibus abiectisq; cogitationib. cor nostrũ implicemus, & uentre inambulemus, id est uoluptariæ uitæ studeamus & operam demus. in his igitur uersantes, quẽadmodũ ille prodigus post longã ærumnã, qua porcos pascẽs cõflictabatur, ubi sicut & ille ad nosmetipsos redierimus, & de cœlesti patre cogitare cœperimus, rectè talibus uocibus utimur, Remitte nobis debita nostra, dicentes: ut etiãsi Moyses quispiã sit, & Samuel, & aliquis alius uirtute excellens, nihilominus, quatenus homo est, hanc uocẽ sibi cõuenire putet, ut qui cõmunẽ habeat cũ Adamo naturam, particeps item eiectionis quoq; sit. Quoniã em̃, ut inquit apostolus, omnes per Adamũ morimur, conuenit eam uocem, quæ Adamũ nomine pœnitentię decet, cõmunem esse omniũ, qui cum illo mortui sunt, ut quẽadmodũ ait apostolus, abolitione et impunitate delictorũ nobis concessa, per gratiam rursus à Domino seruemur. Sed hęc quidẽ perinde dicta sunt, ac si quis rationẽ magis communem inspiciens, propositam rem consideret. quòd si quis uerã uerbi sententiam quærit, non opinor opus esse in nobis ad communẽ naturã referre cogitationẽ. potest em̃ sua cuiusq; uitę cõsciẽtia necessariã facere misericordię petitionẽ. Quũ em̃ uita à nobis in hoc seculo uariè multiformiterq; exigatur: alia quidẽ iuxta animũ & mentẽ, alia uerò secundũ sensus corporis: difficulter, aut etiã omnino fieri nõ posse arbitror, a ut nõ cum uno aliquo affectu quis in peccatum labatur. qualequid exẽpli gratia affero in mediũ. Quũ hęc uita, qua per corpus fruimur, in sensus nostros diuidatur: ea uerò, quæ secundũ animũ exigitur, in mẽtis impetu et motu liberæ uoluntatis cõsideretur: quis adeò magno atq; excelso animo? quis tãta prudẽtia prędictus? quis tãti spiritus est, ut per utrãq; uitæ

Gen. 2.
Gen. 3.
Luc. 15.
1. Corinth. 15.
a Locus mutilus utrobiq.

uitæ rationem uitiositatis ac malitiæ contagionem & inquinationem effugiat? quis, quod ad oculum attinet, expers peccati est? quis quod ad auditum attinet, innoxius? quis ab hac bestiali gulę uoluptate alienus? quis tactu purus & uacuus ab occasiõe peccati? Quis nescit inuolucrũ & ęnigma scripturę dicentis, quod per fenestras mors ingressa sit? Sensus enim, per quos animus eminens & ad res externas sese exerens, ea quæ placent, arripit & apprehendit, fenestras scriptura appellauit, quos sermo morti aditum pate facere dicit. Nam reuera multis sæpe mortibus introeundi locus oculus exi stit, dum uel irascentem uidet, & ad eandem contrà perturbationem incitatur, uel prospera fortuna præter meritũ utentem, et in inuidiam exardescit: uel superbientem, & in odium ruit: uel aliquam materiam boni coloris, dexteriorem'ue oris ac formæ figuram, & totus ad concupiscendũ id, quod placuerit, delabitur. Ita auris morti fenestras aperit, & per ea, quæ audit, multos affectus ad animum transmittit, metum, tristitiam, iram, uoluptatem, cupiditatẽ, risum effusum, & eiusmodi. porrò gustatus uoluptas, mater, ut dixerit aliquis, singulorum malorũ est. quis enim ignorat, quòd gulæ studium radix propemodum sit eorum peccatorũ, quæ in uita committuntur? Ab hac enim pendent luxus atque deliciæ, ebrietas, ingluuies, in uictu prodigalitas atque profusio, abundantia, satietas, comessatio bestialis & ratione carens impetus ad uitia ignominiosa. Similiter tangendi sensus omnium peccatorum extremum est. omnia enim quæ corpore exercentur à sectatoribus uoluptatis, apprehensionis, quæ tactu fit, morbi sunt: quæ singulatim exponere longum fuerit: simul ne decorum quidem est immiscere grauióribus sermonib. quæcunque tactus crimina sunt. Porro multitudinem peccatorum, quæ animo pariter ac destinata uoluntate committuntur, quænam oratio enumerare posit? Ex interioribus, inquit, proficiscuntur improbæ cogitationes: atque adiecit earum cogitationum, quibus inquinamur, enumerationem. Si igitur ab omnibus adeò partibus, peccatorum retia nobis circũfusa sunt, per omnia sensuũ instrumẽta, per intimos et occultos ac quasi in corde latẽtes animi motus: quis gloriabitur, ut inquit sapientia, se purũ habere cor? quis à sordibus expurgatus est? quemadmodum Iob testatur: Sordes sunt animæ puritatis uoluptas, quæ multifariam multisque modis humanæ uitæ commiscetur per animũ pariter ac corpus, per cogitationes, per sensus, per motus ex proposito procedentes, per corporis operationes & effectus. quis ergo puram ab hac macula animam habet? qui fieri potuit, ut fastu percussus nõ sit? qui potuit non esse superbiæ pede calcatus, quę manus peccatrix non cõmouit? cuius pes ad nequitiam & malitiam non cucurrit? quem oculus immodestus non inquinauit, & auditus stolidus & imperitus non contaminauit, & gustatus ad sese non conuertit? & occupatum detinuit? cuius cor ad uanos motus rude & inexercitatum mansit? Quoniam igitur hæc circa nos sunt peiora quidem atque atrociora ijs, qui in bestialem magis naturam degenerant, moderatiora autem atque tolerabiliora attentioribus: penitus autem & prorsus omnibus, quibus communis est natura, communia quoque delicta naturæ sunt. Idcirco Deo per orationẽ supplicantes, ut dimittantur nobis debita, oramus. Sed

[Margin notes: "Hier c. 9." beside "scripturę dicentis"; "Prouer. 20." beside "sapientia, se purũ"; "Iob. 14. 15." beside "dum Iob testatur"]

per insidias conantur. aut ijs, qui de finibus agrorum controuersiam mouent, aut ijs, qui in caput eius aliquam malitiam designant: sed qui aduersus animam insidias struunt. animæ autem insidiari, quid est aliud, nisi à Deo alienare? porrò non aliter anima humana à Deo alienatur, quàm per uitiosam affectionem. Quoniam igitur numen diuinũ perturbationis ac uitij semper expers est, qui in uitio atque perturbatione semper uersatur, à coniunctione diuini numinis segregatur. ne igitur id sibi accidat, pudorem aduersarijs imprecatur. hoc autem nihil aliud est, quàm uictoriam sibi de hostibus precari. hostes uerò perturbationes & uitia sunt. Sic Hieremias uehementi & ardenti pietatis amore præditus, insano simulachrorum cultui dedito, qui tunc regnabat, & subditis eodem cum errore inuolutis unàq; peruersis, non proprium aliquod incommodum curat, sed pro communi hominum bono Deo preces offert, rogãs ut per impetum, qui aduersus eos, qui impietate se contaminassent, susciperetur, uniuersum genus humanum ad sanitatem reduceretur. Similiter autem etiam propheta Oseas, quum inter Israhelitas uitiositatem atq; malitiam tunc fœcundã esse uideret, sterilitate eos condẽnat, & acerba peccati ubera arescere uult, ut neq; nasceretur, neq; aleretur malum hominibus. Idcirco propheta, Da, inquit, illis, domine, uuluam sterilem, & ubera sicca. Ac si quis alius in sanctis eiusmodi sermo inueniatur, qui iram aliquo modo arguat, atq; significet, ad eiusmodi omnino sententiam spectat, quæ uitium expellat, non hominem conficiat. Mortem Deus non fecit. Audis sententiam. Quomodo igitur in mortem suorum ipsius inimicorũ rogaturus esset Deum, qui à mortis efficacia alienus est? Non delectatur pernicie uiuentium. At qui blaterat, & aduersus suos inimicos humanitatem Dei concitat, hortatur eum, ut calamitatibus hominum delectetur. Verùm iam, inquit, nonnulli etiam principatus & honores, & diuitias consequuti sunt, oratione ad hoc usi, & ob eiusmodi felicitatem, Deo chari esse existimati sunt. Qui igitur prohibes nos, dixerit aliquis, de huiusmodi rebus preces offerre Deo? omnia quidem pendere à diuino consilio, atq; supernè regi hanc uitam terrenam, nemo ignorat, nec quisquam orationi contradixerit. sed talium orationis successuum alias caussas didicimus: nimirum quòd non quasi bona prorsus petentibus hæc Deus tribuat: sed ut simplicioribus per hæc fiducia erga Deum stabiliatur & confirmetur, ac paulatim per minores petitiones, experientia atq; reipsa dicẽtes quòd supplices Deus exaudiat, erigamur tandem aliquando ad sublimium pariter & Deum decentium donorum desiderium atque cupiditatem. Quemadmodum in nostris liberis uidemus: qui initio quidem uberibus maternis adhærent, quantum natura capit, tantum à matre requirentes. Quòd si infans adoleuerit, & aliquam facultatem loquendi adeptus fuerit, mammam quidem respuit, quærit aũt aliquid eiusmodi, uel comam apposititiam, uel pallium, uel aliqua talia, quibus infantium oculi delectãtur. sed ubi ad firmiorẽ ætatem peruenerit, & mens unà cum corpore creuerit, tunc omnibus puerilibus studijs atque desiderijs omissis, ea, quæ ad perfectam uitam spectant, à parentibus petiturus sit. Ita etiam Deus qui per omnia hominem ad sese

Hiere. 10.

Ose. 9.

Ibid.

Ezech. 18.

Locus uidetur esse mutilus et corruptus. προνόομιον habetur utrobiq;. προνέμιον, ego lego.

recipere assuefacit, idcirco sæpenumero ne minoribus quidem petitionib. aures præbere fastidit, ut ad sublimiorum rerum desiderium, per paruarũ rerum largitionẽ eum, qui hoc beneficiũ consequutus fuerit, inuitet. Et tu igitur, si ille & ille diuina prouidentia nobilis & illustris obscuris parentibus ortus euasit, aut aliquid aliud ex ijs rebus, quæ res per hãc uitã expetũtur, acquisiuit, principatũ, uel diuitias, aut claritudinẽ: considera quonam hæc spectẽt, nimirũ, quòd per eam, quæ circa has res apparet, humanitatẽ, in rebus magnis tibi potẽtia Dei demonstratur, ut per hoc, quòd animaduerteris, nec ludicras quidẽ ac pueriles res frustra à Deo peti, de maiorib. ac perfectioribus patri preces offeras. hæc autem sunt ea, quæ animæ lucrum afferunt. Etenim stultissimum fuerit, siquis accedens ad Deum, à sempiterno temporaria roget, à cœlesti terrena, à sublimi humilia atq; abiecta, ab eo, qui regnũ cœlorũ largitur, et ea, quæ eripi nõ possunt, ad exiguũ tẽpus alienarũ rerũ usum: quarũ necessaria quidẽ ademptio, tẽporarius uerò fructus periculosa administratio est. Pulchrè aũt per adiectionẽ ostẽdit ab surditatẽ, quũ dixit, Sicut gentiles. Nam in res apparentes studiũ cõferre, propriũ est eorũ, qui nullã sibi futuri seculi spem proponũt, nõ iudicij metum, non gehennę minas, nõ bonorũ expectationẽ, nõ aliud quicq; eorũ, quę tẽpore resurrectionis sperãtur, qui sicuti pecora præsentẽ uitã intenti quodcunq; gulę ac uentri, reliquisq; corporis uoluptatib. indulgere possint, id in parte bonorũ locant, uel principatum inter aliquos tenere, & reliquis præstare uideri, uel multis incubare talentis: aut si quid aliud de huius seculi fraudibus est, quibus siquis de futura spe dicat, planè nugator esse uidetur, paradisum & regnum, & cœlestem habitationẽ, & eiusmodi res exponens. Quoniam igitur proprium est eorum, qui spem non habent, ut præsenti uitæ adhærescant & addicti sint: rectè superuacua ac uana desideria, quę uoluptati addicti per orationem se confecturos sibi esse putãt, gentilium esse, Sermo dicit, existimantium se de rebus absurdis assiduè ac sedulò rogãdo consequutos esse, ut numen diuinum eis ad res non rectas neq; necessarias auxilio sit. Existimãt enim, inquit, se propter multiloquiũ suum exauditũ iri. Verùm hæc quidẽ, quæ cogitare atq; perpẽdere oportet, per ea, quæ scrutati sumus & ostendimus, edocti sumus: qualem autem conueniat offerre Deo precationẽ, in sequentibus audiamus, gratia domini nostri Iesu Christi, cui gloria & imperium in secula seculorũ. Amen.

PATER NOSTER, QVI ES IN COELIS.

Exod. 19. VVM magnus ille Moyses ad eam sacrorũ disciplinã, quę in mõte instituebatur, populũ Israheliticũ adduceret, nõ prius eos apparitione Dei dignos iudicauit, q; indicta obseruatiõe castitatis, & aspersiõe aquæ, populo purificationẽ atq; peculiare ac lustrale quodã sacrificiũ lege sanxisset. ac ne sic quidẽ diuinę potẽtię apparitionẽ sustinuerũt, sed ad omnẽ faciẽ et aspectũ

eorum, quæ apparebant, ad ignem, ad caliginem, ad fumum, ad tubas, at
toniti atq; perculſi ſunt: & ad ſeſe rurſus auerſi, legiſlatorem rogabant, ut
is mediator ipſis & internuntius diuinæ uoluntatis exiſteret: quaſi ipſorũ
uires, ad propinquandũ Deo, diuinãq; apparitionẽ excipiendã, ſatis ido-
neæ ſufficientesq; non eſſent. At noſter legiſlator, Dominus noſter Ie-
ſus Chriſtus, non montẽ Sinai nobis caligine obductũ & igne fumigantẽ
oratione præmonſtrat, neq; tubarũ uoces obſcurũ quiddã atq; terrificũ
reſonantes: neq; tridui caſtitate, & aqua ſordes eluenti animã expurgat,
neq; omni concione ad radices montis relicta, uni ſoli ad cacumẽ montis
caligine gloriã Dei tegente circũfuſum, aſcenſum largitur: ſed primũ qui-
dẽ pro mõte ad ipſum cœlũ, quod per uirtutẽ peruiũ hominib. effecit, ſub
ducit, deinde uerò nõ ſpectatores ſolùm diuinę potẽtiæ, uerũ etiam ſocios
& participes facit, & ad cognationẽ quodãmodo ſuperę naturæ acceden-
tes ducit: neq; caligine præcellentẽ gloriã abſcondit, ut contẽplatu diffici-
lis requirentib. ſit: ſed claro lumine doctrinæ caligine diſcuſſa, in lucida ac
ſplẽdida ſerenitate puro corde præditis inenarrabilẽ gloriã conſpiciendã
præbet. aquã aũt ad aſpergendũ, nõ ex alienis riuis, ſed in nobis ipſis ſcatu
rientem largitur: ſiue oculorũ quis fontes dicat, ſiue purã cordis conſcien-
tiam nullũ à uitioſitate atq; malitia limum inuehẽtẽ. nõ ſolũ aũt à licita u-
xorum conſuetudine, ſed ab omni materiali pariter ac uitioſa affectione
inſtituta puritate, ita per orationẽ homines ad Deum adducit. Hæc eſt e-
nim uerborũ uis, quibus non uoces quaſdã, quæ per ſyllabas pronuntien
tur, per Sermonem diſcimus, ſed rationem aſcendendi ad Deum per ſubli
me inſtitutum uitæ confectam & expeditam. Licet autẽ per ipſa uerba o-
rationis cognoſcere diuinam ſacrorum diſciplinam atq; inſtitutionem.
Quum oratis, inquit, non dixit, ὅταν εὔχησθε, id eſt quum uota facitis, ſed
ὅταν προσεύχησθε, id eſt, quũ oratis: quaſi id, quod ad uotũ pertinet officiũ
iam antè præſtitum eſſe conueniat, prius q; per orationem Deus adeatur.
Sed quænã eſt horum nominum, quod ad ſignificationẽ attinet, differen-
tia? εὐχὴ, id eſt, uotũ quidem promiſsio eſt alicuius rei, quæ pietatis nomi
ne dedicetur & ſacris deſtinetur: προσευχὴ aũt, id eſt, oratio, eſt petitio bo
norum, quæ Deo cum ſupplicatione offertur. Quoniam igitur fiducia no
bis, ut liberè loquamur, opus eſt, quum ſupplicaturi pro commodis no-
ſtris ad Deum accedimus, neceſſariò, quod ad uotum pertinet, officiũ prę
cedet, ut eo, quod à nobis præſtari decebat officio functi, ita deinceps
confidenter inuicem à Deo beneficium petamus. quamobrem prophe- Pſal. 65.
ta, Vota mea, inquit, perſoluam tibi, quę labia mea nuncupauerũt, &, Vo Pſal. 49.
ta facite, ac perſoluite Domino Deo ueſtro. Ac multis in locis ſcripturæ
eiuſmodi, τῆς εὐχῆς, id eſt, uoti ſignificationem uidere licet, ut cognoſca-
mus, quòd uotum quidem ſit, ut modò dictum eſt, doni pro gratiarũ a-
ctione offerẽdi facta promiſsio: προσευχὴ uerùm, id eſt, oratio eũ, qui poſt
promiſsi impletionem ad Deum fit, aditum ſignificat. Docet igitur nos
Sermo, ne prius aliquid petamus à Deo, q; aliquid ei munus acceptum et
gratũ obtulerimus. Vouere eñ prius oportet, deinde orare. perinde ac ſi
quis dicat ſemẽtem prius fieri, quàm fructus percipi oportere. Ergo uoti

femina prius deijcere, atque ita ex deiectis feminibus adultas iam atque matu ras fruges percipere oportet, per orationẽ remunerationẽ accipiẽdo. Proinde quasi colloquiũ cum fiducia fieri nõ posit, nisi per præcedẽs aliquod uotũ & donũ, aditus factus sit, necessario uotũ orationẽ præcedet. Quasi igitur iam hoc confectũ esset, dominus ad discipulos ait: Quũ oratis, dicite, Pater noster, qui es in cœlis. Quis dabit mihi alas tanquã columbæ, inquit alicubi magnus ille Dauid in psalmis. Dixerim autẽ etiam ipse, parem uocem emittere ausus: Quis dabit mihi alas illas ad hoc, ut possim unà cum sublimitate præstantiæ maiestatisque uerborum mente subuolare? aut terram quidẽ omnẽ relinquã, transeamque aerem in medio fusum, assequar æthereã pulchritudinẽ, & ad sidera euadam, & omnem in ijs ordine ac ratione digestum ornatum inspiciam? ac ne in his quidem consistã, sed hæc etiam percurrã, & extra omnia, quæ & mouentur & mutantur, euadã, atque stabilem assequar naturã, immobilẽ & in seipsa statutam, fixam, fundatam atque firmatã potentiã, omnia ducentẽ pariter atque ferentẽ, quæcunque in esse sunt, omnia, inque, quæ ab inenarrabili uolũtate diuinæ sapientiæ pendent? ut ab omnibus, quæ & alternant & mutantur mente procul remotus in immutabili pariter & immobili animę statu eum, qui nec mutari nec in alterũ peruerti potest, per animi sententiam atque iudiciũ prius conciliem & familiarẽ reddã, deinde uerò maximè familiari et amica appellatione inuocem ac dicam, Pater? Nam quali dicenti opus est animo? quãta fiducia? quali cõscientia? ut ubi Deum, quoad eius fieri potest, per eas appellationes, quę in illo animaduertũtur, ad intellectũ inenarrabilis glorię quasi manuductus, mente cõceperit atque didicerit, quod diuina natura, quodcunque tandem ea sit, ipsa bonitas sit, sanctimonia, exultatio, potentia, gloria, puritas, æternitas, semper eodem modo atque similiter sese habens: ac quæcunque talia circa diuinam naturam intelliguntur, quũ & per diuinã scripturã ac proprias cogitationes animaduerterit deinde talem emittere uocẽ, et eum, qui talis sit, suum patrẽ nominare audeat? Perspicuũ est enim, quòd si alicuius intelligentiæ particeps sit, non ausurus sit, quũ nõ eadem etiam in se cernat, illam uocem ad Deum emittere, ac dicere Pater. Nam improbæ uoluntatis atque propositi pater esse is, qui sui natura bonus est, naturaliter nõ potest: neque uita contaminati, sanctus: neque eius, qui huc illuc circumagitur, is qui alius fieri ac mutari nõ potest: neque mortificati per peccatũ, pater uitę: neque eorum, qui uitijs probrosis & ignominiosis impulsi turpia cõmittunt, is, qui purus & integer est: neque auari & raptoris, benefactor: nec eorũ denique, qui in aliquo malo deprehẽduntur is, qui in omni bono cernitur atque consideratur, parens esse potest. Nam si quis expiatione etiamnunc opus habens, seipsum inspiciens, & uitiosam conscientiam suam agnoscens plenam maculis, & scelerum notis inustis, priusquam à tot tantisque malis expurgatus sit, se Dei cognationi inserat, ac dicat, Pater, iusto iniustus, puro impurus: cõtumelia atque cõuitiũ planè ea uerba fuerint, siquidẽ suæ nequitiæ patrem Deum nominaret. Nam patris uocabulũ, caussam ex ipso procreati significat. Ergo si conscientia uitiosa quis præditus patrem suum Deum dicat, nihil aliud, quàm suorum malorum quasi principem & authorem eum

Matth. 6. *Psal. 54.*

Videtur esse locus corruptus utrobique.

cum insimulabit. At nulla cõmunio luci cum tenebris, inquit apostolus. 2.Cor.6.
sed cum lumine lumen cõsociatur, cum iustitia iustitia: cum honestate honestas: cum incorrupto incorruptũ. Contraria uerò, cum ijs, quæ eiusdem generis sunt, planè cognationem habent. Non enim potest arbor bona malos producere fructus. Matth.6. Si quis igitur graui tardoq; corde, ut inquit scriptura, atq; mendacium quærens audet orationis uerba usurpare, sciat is, quòd non cœlestem patrem inuocat, sed infernum: qui & ipse mendax est, & eius, quod in unoquoq; conflatur, mendacij pater existit. illle peccatum, & peccati pater est. Ioan.8. Propterea animi affectibus ac perturbationibus obnoxij filij ab apostolo appellantur: & qui à uita desciuerit, perditionis filius nominatur: Coloss.3. Ioan.17. mollis item quispiam & effœminatus, filius puellarum transfugientium appellatur. similiter etiam ex contrario, conscientia lauta pura ac luculenta præditi, filij lucis & diei appellantur, uirium item filij alij, qui ad diuinum robur sese firmauerint. Quum igitur ut patrem in oratione dicamus, Ephes.5. Dominus nos docet, nihil facere aliud uidetur, quàm sublimem & altam instituere atq; præscribere uitam. non enim utique mentiri nos ueritas docet, ut dicamus nos esse, quod nõ simus, & appellemus nos eo nomine, quod natura nobis attributum non sit: sed ut, dum incorruptum & iustum, & bonum, patrem nostrum dicimus, uitæ integritate propinquitatem referamus, eamq; ueram esse ostendamus. Vides quanto nobis opus sit apparatu? quali uita? quanto ac quali studio? ut ad eum modum fiduciæ erecta tandem conscientia nostra ad Deum dicere audeamus, Pater. Nam si pecunias spectes, si circa seculares uitæ fraudes occupatus sis, aut ex hominibus gloriam quæras: si uitiosis cupiditatibus seruias: deinde eiusmodi orationem in ore habeas: quid dicturum esse putas eum, qui uitam tuam intuetur, & orationem intelligit? Nam ego quidem eiusmodi quædam, quasi Deo ad talem dicente, mihi uerba uideor audire: Patrem uocas qui uita corruptus es, eum qui incorruptibilitatis & integritatis pater est? Quur sordida tua uoce contaminas nomen incorruptum? quur falsò tibi uerbum hoc usurpas? Quur naturam impollutam dedecoras? si filius esses, meis bonis prorsus etiam tuam uitam insignem esse oportebat: non agnosco naturæ meæ imaginẽ in te: aduersariorum sunt ista insignia. quæ societas luci cum tenebris? quæ uitæ & mortis cognatio est? quæ necessitudo natura puro cum impuro intercedit? multùm interest inter benefactorem & raptorem. Insociabilis inter misericordem & immitem contrarietas intercedit: alius est pater uitiorum, quæ in te sunt. nam mea soboles paternis bonis decoratur. filius misericordis, misericors: integri & puri, integer & purus est: corruptus alienus est ab incorrupto. & ut summatim dicam, ex bono bonus, & ex iusto iustus editur: uos autem non noui unde sitis. Quocirca prius quàm aliquis uita expiatus & expurgatus sit, periculosum est in hac oratione audacem esse, & patrem suum Deum nominare. Verùm audiamus rursus uerba orationis, si quo modo fortè crebriore repetitione, rerum occultarũ sententia à nobis animaduerti atq; cognosci posit. Pater noster, qui es in cœlis.

Enimuerò quòd uita cum uirtute coniuncta Deus conciliandus sit, medio criter à nobis per ea, quæ suprà dicta sunt, ostensum est. sed uidentur mihi hæc uerba etiam profundiorem quãdam sententiam designare. hæc enim & patriæ, ex qua excidimus, & cognationis, quam amisimus, recordationem nobis ingenerãt. Etenim in illa narratione, quã de adolescente exponit, qui sedem patriam reliquerat, & ad porcinam uitam transierat, historicorum more abitionem eius & luxum narrando miseriam humanam Sermo ostendit. non autem prius eum ad pristinam felicitatem reducit, quàm sensum præsentis calamitatis suscepisset, & ad sese reuersus pœnitẽtiæ uerba meditari cœpisset. hæc autem aliquo modo cum uerbis orationis congruebant. dicebat enim illic: Pater peccaui in cœlũ, & corã te: non adiecturus confessioni peccatum in cœlum, nisi persuasus sibi patriam esse cœlum: quo relicto peccauerat. quapropter etiam eiusmodi confessionis meditatio aditu facilem ei patrem efficit, adeò ut etiam accurreret ad eum, & osculo collum appeteret: (quod rationale iugum significat, per Euangelicam traditionem homini, qui primum præcepti iugum exuerat, legem custodem repudiauerat, per os iniectum.) atque etiam stola circundaret eum, non alia, sed prima, qua per inobedientiam nudatus erat, simulatque interdicta gustasset, nudum sese conspicatus. Annulus item in digito, per sculpturam palæ imaginis recuperationem significat. munit autem etiam pedes calceamentis, ne nudo calcaneo capiti serpentis appropinquans, incidat in morsum.

Luc. 15. *Luce 17.*

Quemadmodum igitur illic reuersio ad patriam sedem paternæ humanitatis adolescẽti causa extitit: (patria autem sedes erat cœlum, in quod se peccasse ad patrem dicit): ita etiam hic mihi Dominus, dum cœlestem patrem inuocandum esse docet, quam illam patriam in memoriam redigere tibi uidetur, ut uehementiori bonorum iniecto desiderio sistat te rursus in uia ad patriam reducenti. Via autem quæ naturam humanam ad cœlum subducit, nulla est alia, nisi fuga & uitatio uitiorum terrenorum. Porrò fugæ uitiorum ratio mihi non alia iniri posse uidetur, quàm si Dei similes euadamus. Deo autem similem fieri, est iustum pariter ac sanctum, bonum, & eiusmodi uirtutibus præditum fieri: quarum uirtutum, si quis, quoad eius fieri potest, insignia manifesta in sese impresserit, sine labore, nullo'que negotio per se sua'que sponte à terrena uita ad cœlestem locum transferetur. non enim loci interuallo numen diuinum ab humano genere distat, ut aliqua machina nobis atque excogitato artificio sit opus, quo hæc grauis, ponderosa atque terrena caruncula ad incorpoream pariter & intellectualem habitationem traducatur; sed uirtute à uitio, pro ut intelligentia percipi datur, separata: in solo animi humani proposito situm est, ut quocunque cupiditate inclinatus sit, in eo uersetur. Quoniam igitur nullus labor sumendo atque eligendo bono subest: atque electionem etiam adeptio successus'que prosper sequitur eorum, quæ sibi quisque sumpsit & elegit: licet tibi statim esse in cœlo, ubi Deum in mente sumpseris. nã si, ut Ecclesiastes inquit, Deus in cœlo est,

lo eſt,tu uerò Deo,ſecundum prophetam,quaſi agglutinatus es & adhæres: omnino neceſſe eſt, ut Deo coniunctus illic ſit,ubi Deus eſt. Quum igitur præceperit, ut in oratione Deum patrem tuum dicas, nihil aliud, quàm per diuinum uitæ inſtitutum te cœleſti patri ſimilem fieri iubet. quemadmodum etiam alibi apertius id mandat, dicens: Sitis perfecti, ſicut etiam pater ueſter cœleſtis perfectus eſt. *Matth. 5.* Si igitur intellexerimus eiuſmodi orationis ſententiam: tempus fuerit animos noſtros præparandi,ut aliquando audeamus has uoces ſumere in os, ac dicere cum fiducia, Pater noſter, qui es in cœlis. *Ioan. 1.* Quemadmodum enim ſimilitudiuis cum Dĕo manifeſta ſunt indicia, per quæ filius Dei fieri quis poteſt: (Quotquot enim receperũt eum, inquit, dedit eis poteſtatem,ut filij Dei fierent. recipit autem aliquis in ſeſe Deum, qui boni perfectionem recepit):ita etiam improbi ſimulachri ſua quædam ſunt ſigna: quibus inſignitus filius Dei eſſe non poteſt, utpote contrariæ naturæ imaginem gerens. Vis cognoſcere improbi ſimulachri proprias notas? inuidia, odium, calumnia,ſuperbia,auaritia, cupiditas, uitioſa inſani gloriæ ſtudij morbus: hæc & eiuſmodi ſunt,quibus forma aduerſarij inſignitur atque notatur. Cuius igitur animus eiuſmodi maculis & notis infectus & inuſtus eſt, ſi patrem inuocauerit, uter ei pater auſcultabit? nimirum is, qui cognatus eſt inuocanti, is autem non ille cœleſtis, ſed ſubterraneus eſt. Cuius enim ſigna proximæ cognationis gerit, ille ſuam omnino cognationem agnoſcet. Quocirca improbi atque ſceleſti hominis oratio quandiu in improbitate fuerit, diaboli inuocatio eſt. at eius, qui deſtiterit ab improbitate, & uiuit in bonitate, bonum patrem uox inuocabit. Quum igitur acceſſerimus ad Deum, prius uitam inſpiciamus, an aliquid dignum cognatione diuina in nobis geramus, deinde uerò eiuſmodi uerbum proferre audeamus. qui enim patrem dicere iuſsit, mendacium dicere non permiſit. Quocirca qui ita uitam inſtituerit, ut diuinam generis nobilitatem decet, is rectè ad cœleſtem ciuitatem ſpectat, & patrem cœlorum regem, & patriam ſuam cœleſtem nominans beatitudinem. Quonam pertinet illius conſilij propoſitum atque intentio? Ea, quæ ſuprà ſunt, cogitanda: ubi Deus illis fundamenta habitationis ſuæ cuique iacienda eſſe: illic theſauros condendos: illuc cor ſuum quenque traducere debere, ubi enim theſaurus, ibi etiam cor eſt. *Matth. 6.* ad paternam omni tempore pulchritudinem ſpectandum eſſe, & iuxta illam, ſuum unumquenque animum exornare debere. Non eſt acceptio perſonarum apud Deum, inquit ſcriptura. *Rom. 2. Ephe. 6. Coloſ. 3.* Abſint item à tua forma tales ſordes. Ab inuidia atque ab omni uitij nota purum & integrum numen diuinum eſt. Ne te quidem deſignent eiuſmodi uitia: non inuidia, non ſuperbia: non aliud quicquam eorum, quæ diuinam pulchritudinem polluunt ac fœdant. Si talis fueris, ne uerearis familiari & amica uoce Deum inuocare, & patrem tuum uniuerſi dominum nominare: intuebitur te paternis oculis, diuina ſtola circundabit, annulo ornabit, inſtruet ac præparabit Euangelicis calceamentis pedes ad ſuperum iter:

restituet te cœlesti patriæ per Christum Iesum dominum nostrum: quem decet gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

SANCTIFICETVR NOMEN TVVM, ADVENIAT REGNVM TVVM.

Hebr. 10. Lex quæ futurorum bonorum continet umbram, & typicis quibusdam ænigmatibus & inuolucris ueritatẽ præsignificat, quum in occultum ac remotum templi locum, quod ἄδυτον dicitur (ob id, quòd eò præter sacerdotes adirẽ fas non esset) sacerdotem Deo preces oblaturum introducit, Leuit. 8. primùm quidem piacularibus quibusdam sacrificijs, & circumspersionibus introiturum purificat & lustrat: deinde ubi eum stola sacerdotali, auro, purpura reliquisq; floridis tincturæ colorib. elegãter & affabrè facta atq; elaborata exornauerit: pectoralemq; mitram & fasciã ei iniecerit, ac tintinnabula ex fimbrijs cum corymbis suspenderit: supernè quoque tunicam epomidibus constrinxerit, & diademate caput exornauerit: capillum'que largiter infuso unguento imbuerit: ita demum eum ad adytum arcana sacrificia peracturum producit.

At spiritualis legislator Dominus noster Iesus Christus corporalib. legẽ uelamentis spolians atque denudans, & in apertum proferens ænigmata atq; inuolucra figurarum, primùm quidem nõ ex uniuerso corpore segregans, illum solum ad colloquium Dei adducit: sed commune uolentibus sacerdotij beneficium ac munus proponens cuilibet hanc dignitatem ex æquo largitur: deinde uerò non alieno ornatu, qui ex tinctura quadam & superfluo opere textorio exquisitus sit, fictam pulchritudinem sacerdotis ostentat: sed proprio atq; natiuo eum ornamẽto circundat, pro uaria ueste purpurea uirtutum gratijs excolens. instruit autem etiam pectus non terreno auro, sed cordis integra pura'que conscientia, pulchritudinem cordis exornans, atque huic mitræ pretiosorum quoque lapidum fulgores adaptat, hi autem sanctorum mãdatorum splendores sunt, ut apostolo uidetur. quinetiam periscelide munit illam partem, cui id indumenti genus ornamento est. prorsus autem non ignoras, quòd pudicitiæ amiculum ornamentum eius partis sit. quum appendisset autem ex fimbrijs uitæ mente comprehensibiles corymbos & tintinnabula: (per hæc autem rectè quis præclara[a] opera uitæ cum uirtute actæ intellexerit, ut insigne per hanc uitã iter sit) ex his igitur fimbrijs quum pro tintinnabulo quidem bene sonantem sermonem fidei suspendisset, pro corymbo uerò occultam futuræ spei promptitudinem, eam, quæ duriori uita tecta est, ita demum ad adyton & intimum templi locum producit. Adyton autem hoc non inanimum, neque manu factum, sed arcanum cordis nostri penetrale atque conclaue est, si uerè ἄδυτον, id est, impenetrabile nequitiæ & malis cogitationibus inaccessum sit. ornat item caput cœlesti sensu, non literarum figuram aureæ laminæ imprimens, sed ipsum

[a] Locus mutilus esse uidetur utrobiq;.

Deum

Deum in principali ratione insculpens. unguentum aũt capillo inspergit, quod ab ipsa anima per uirtutes intrinsecus conficitur. atq; etiã præparat eum, ut uictimã & hostiam per mysticũ sacrificium offerat Deo non aliud quicq; nisi seipsum. Qui enim ita à Domino ad sacrificium per gladiũ spiritus, quod est uerbũ Dei, sensum carnis mortificans ducitur,[a] is intra adyta Deum placat, seipsum per tale sacrificiũ immolans, suũq; corpus hostiam uiuentem, sanctam, acceptam Deo sistens. Sed fortasse dicet aliquis, non hæc, prout prima facie appareat, sententiam orationis, quam exponendã suscepimus, continere: sed nos eiusmodi sermones, qui rei propositæ, ex proprijs eius uerbis collecti non conueniant, comminisci. Reminiscatur ergo denuò atq; recordetur primam orationis doctrinam. nam qui ita sese parauit, & liberè Deum patrem suum nominare audeat, is plenè amictus est illa stola, quam oratio descripsit, tintinnabulis resonat, corymbis decoratur: circa pectus præceptorũ fulgorib. resplendet, gestat humeris patriarchas & prophetas loco nominũ uirtutib. illorũ ad sui ornatũ translatis caput corona iustitiæ ornat, capillũ cœlesti unguento delibutũ habet, & intra supercœlestia adyta uersatur: quæ omni cogitationi prophanæ reuera ἄδυτα, id est impenetrabilia atq; inaccessa sunt. Enimuero quomodo exornatũ & instructũ esse cõueniat eum, qui sacerdotis officio functurus sit, mediocriter per ea, quæ tractata atq; explicata sunt, oratio demonstrauit. reliquũ fuerit ipsam considerare petitionẽ, quã eum, qui intra adytũ uersetur, Deo offerre iussit. nõ eñ mihi uerba orationis nudè exposita, prima facie perfectu facilẽ nobis sententiã prębere uidentur. Sanctificetur, inquit, nomen tuum, adueniat regnum tuum. Quid hæc ad id, quod mihi opus est? dixerit aliquis homo, uel propter peccata seipsum per pœnitentiam castigans, uel ut peccatum inualescens effugiat, Deum in auxilium uocans, semper in oculis habens eum, qui per tentationes impugnat: hinc ira rationem à constantia, moderatione, atq; officio deducit, illinc rerum absurdarum cupiditates animi uigorem eneruant: ab altera parte auaritia & rei suæ quouis modo augendæ studium perspicaci parti cordis hebetudinem & cæcitatem inducit: fastus, superbia, odium, reliquus'que aduersariorum nostrorum catalogus & numerus, tanquam caterua hostium undique se circumfundens, extremorum malorum animæ periculum inducit. & qui hæc firmiori auxilio studeat effugere atque euitare, quibus uerbis magis proprijs utatur? an non quibus Dauid usus est? Psal. 142.
Eripiar inquiens ex odio prosequentibus me? &, Auertantur inimici mei Psal. 34.
retrorsum? &, Da nobis auxilium ex afflictione? & quæcunque talia sunt, Psal. 107.
per quæ auxilium Dei contra aduersarios excitare licet? Nunc uerò modus orandi quid continet? Sanctificetur nomen tuum. Si enim hoc à me non dicatur, nunquid fieri potest, ut nomen Dei sanctum non sit? Adueniat regnum tuum. Quid enim à potestate Dei alienum est? qui, Esa. 4.
ut inquit Esaias, totum cœlum palmo comprehendit? qui amplectitur terram? qui humidam naturam in manu continet & comprehendit? qui omnem mundanam simul & supramundanam naturam quasi in ulnis gestat? Si igitur nomen Dei semper sanctum est, ac nihil effugit uim

[a] ὄντως est utrobiq; ὄντως ego lego.

uim dominationis Dei, sed & omniũ rerũ potitur, et quod ad sanctificatio nẽ attinet, adiectione amplius opus nõ habet, quippe cui per omnia nihil deest, sed perfectus est: quid sibi uult optatum, Sanctificetur nomen tuum: adueniat regnum tuum? An forsitan tale quippiam Sermo per formam orandi tradit, quòd infirma ad b oni alicuius acquisitionem humana natura sit, & idcirco nihil nobis contingere poßsit eorum, quæ affectamus, nisi diuinum auxilium bonum in nobis conficiat? Porrò caput omnium bonorum est, si per meam uitam nomen Dei glorificetur. Poterit autem nobis ex contrario planior fieri intellectus. Audiui alicubi sacrã scripturam
1.Tim.6. condemnantem illos, qui in caussa sunt, ut Deo obtrectetur. Vę inquit, propter quos nomen meum malè audit inter gentes. Hoc autem tale est. Qui nondum sermoni ueritatis crediderunt, eorum, qui fidem mysterij acceperunt, uitam inspiciunt, & obseruant. Quum igitur nomen quidem fidei in aliquibus fuerit, uita uerò nomini quasi obloquatur atq; repugnet, quippe uel per auaritiam simulachrorum cultui dedita, uel ebrietatem & comessationum turpitudine fœdata, & more suis in luto luxuriæ immersa: statim in promptu infidelium sermo est: non in uoluntatem & institutum eorum qui hoc seculo facultatibusq; malè utuntur, sed in mysterium, quasi talia facere doceat, criminationem uertens. non enim illum & illum, qui diuinis mysterijs initiatus sit, uel conuitiatorem, uel fraudatorem & auarum, uel raptorem, uel aliquo alio tali uitio obnoxium futurũ fuisse, nisi peccare licitum eis esset. propterea graues minas talibus scriptura inten-
Esa.52. tat: dum dicit, Væ illis, per quos nomen meum malè audit inter gentes. Si igitur hoc intellectum est, tempus fuerit id, quod ex contrario dicitur, considerare. Optare enim atque precari ante omnia opinor, atq; hoc orationis constitui caput oportere, ne propter meam uitam nomen Dei malè audiat, sed glorificetur & sanctificetur. In me igitur sanctificetur, inquit, nomen tuæ dominationis, quod à me inuocatur, ut uideant ho-
Matth.5. mines bona opera, & glorificent patrem, qui est in cœlis. Quis autem est adeò ferus & orationis expers, qui si inter eos, qui Deo crediderunt, uideat uitam puram, quæ per uirtutem exigatur, ab omnibus peccati inquinamentis uacuam atq; puram, ab omni suspicione mali alienam, temperantia claram, prudentia grauem, fortem & firmam aduersus affectuum ac perturbationum impetus & incursus corporis uoluptatibus nullo modo mollẽ & effœminatã à delicijs, à torpore & ignauia, à tumore fastus quã maximè remotã, temporalibus facultatib. & reliquo seculari cultu, quantum necessitas desideret utentem, summo pede terram stringentem, quæ fruendis percipiẽdisq; uoluptatibus hoc terreo seculo, non obruatur, sed superet omnẽ per sensus adhibitã fraudem, per carnem cum incorporea uita certet, unas diuitias uirtutis opes existimet, unã nobilitatẽ, unum potentatum, seipsum in potestate habere, & humanis affectibus non seruire, quę productione materialis huius seculi uitę doleat & angatur, studeat autem atq; nitatur, quemadmodum illi, qui in mari uexantur atq; affliguntur, capere portum requietis. quis igitur si talem uideat, nomen, quod ab eiusmodi uita inuocetur, non glorificet? Quocirca qui in oratione dicit, sanctifice-

Sanctificetur nomen tuum,ui uerborum hęc orat:auxilij tui præsidio atq; adiumento fiam irreprehēsibilis & inculpatus,iustus,pius: abstineā ab omni malo facinore:loquens id,quod uerū, faciens quod iustū sit: in rectitudine ambulās:tēperantia illustris,integritate decoratus:sapiētia atq; prudentia ornatus,ad supera aspirans, terrena despiciens, institutis angelicæ uitæ clarescens.Hæc & eiusmodi, breuis hæc petitio continet, quæ per orationem ad Deum dicit:Sanctificetur nomē tuum.nō enim aliter per hominem Deus glorificari potest, nisi uirtus eius testetur, diuinam potentiā atq; uirtutem esse caussam bonorum. Quæ deinceps sequitur oratio, regnū Dei optat aduenire. Nunquid nūc regem fieri uult uniuersi regē,qui semper est,quod est? qui ad omnem mutationem firmus & immobilis est? qui non potest reperire melius quicquam,in quod transeat? Quid igitur sibi uult optatio,quæ regnum Dei euocat? Ac ueram quidē huius rei rationem nouerint illi,quibus spiritus ueritatis occulta mysteria reuelat.nos autem eiusmodi de hoc dicto opinionem atq; sententiam habemus.Vna rebus uniuersis superimposita est ac præsidet uera potestas & uirtus,quę uniuersitatis suscepit imperium,& regnat non uiolento quodam atq; tyrannico potentatu,ut quæ metu ac necessitate sub imperium ac ditionē suam obnoxios subiunxerit. Liberam enim ac uacuam ab omni metu nulliusq; dominio subiectā conuenit esse uirtutē lubenti animo bonū eligentē atq; sumentem. caput autē omnis boni est, uiuificæ potestati subditum esse. Quoniam igitur humana natura à boni iudicio fraude inducta aberrauit, & ad contrarium nostrum arbitrium inclinauit, & omne malum hominū uitam inuasit,& in potestatē suam redegit: innumeris modis morte naturæ immixta, omnis enim malitiæ uitiositatisq; forma tanq; uia quædā & aditus morti aduersum nos existit. Quoniā igitur eiusmodi tyrannidi circumuenti atq; obnoxij fuimus, tanq; per carnifices quosdā uel hostes, incursibus affectuum atq; perturbationū in seruitutē à morte redacti: rectè precamur regnū Dei super nos uenire. Non enim aliter prauā corruptionis potestatē exuere atq; effugere poterimus, nisi uiuifica uirtus inuicē in nobis imperium susceperit. Si igitur regnū super nos uenire petiuerimus, hæc ui uerborū Deum precamur:corruptioni exemptus sim,à morte liberatus sim, soluar à uinculis peccati:ne posthac regnet amplius in me mors: ne amplius aduersum nos efficax sit malitiæ uitiositatisq; tyrannis:ne pręualeat aduersum me hostis,neu per peccatū captiuum me ducat:sed ueniat super me regnū tuū,ut recedant & remoueantur à me, imò uerò ad nihilū redigantur:quæ nunc imperiū tenent & regnant uitia,atq; affectus. ut enī deficit fumus, ita deficient,&,ut liquescit cera,ita peribūt. Neq; enī fumus refusus in aerē signum aliquod suæ relinquit naturæ,neq; cera,quæ in igni fuit,amplius reperitur:sed & hęc quum flammam suo nutrimento aluerit, in uaporem & aerem transfunditur, & fumus ad plenam abolitionem redigitur: ita si super nos regnum Dei uenerit, omnia,quę nunc dominātur ac principatū tenēt,ad interitū redigētur.Non enī tenebrę præsentiā lucis sustinent:nō morbus sanitate superueniēte cōsistit:nō uim suā affectus & perturbatiōes exercent, impatibilitate et horū malorū uacuitate pręsente,

mus. Sed irrita atq; inefficax est eiusmodi uox, & ad aures diuinas nō pertinet ac penetrat, nisi conscientia unà nobiscū clamet, quòd rectū, bonum, & decorum sit misericordiam impartiri. Nam qui iudicat humanitatem Deum decere: (nisi enim decere putat, rem indecoram & non conuenientem aggredi eum atq; suscipere non oraret,) eum æquum fuerit suis factis iudicium de bono atq; decoro stabilire atq; confirmare, ne à iusto iudice eiusmodi quid audiat: Medice cura teipsum. me ad humanitatem hortaris, quam tu proximis non impertiris remissionem debitorum petis: qui fit ergo, ut tu suffoces obæratū? deleri tibi chirographum aduersus te scriptū precaris, qui diligenter obseruas obnoxiorum pacta atq; contractus, tabulas nouas & abolitionē atq; remissionē debitorū petis, qui per usuras æs alienū nutris & auges: tuus debitor est in carcere: & tu in oratorio: ille ob debita cruciatur: & tu remitti tibi debitū uis: exaudiri oratio tua nō potest. superat enim sonus & strepitus uocis eius, qui cruciatur. si tu corporale debitū dimiseris, soluētur tibi animæ uincula. si cōdonaueris, cōdonabitur tibi: ipse iudex eris, ipse tibi legē feres affectione, qua tu obnoxiū prosequutus fueris, superā sententiam per te ferens. Tale quippiā mihi uidetur Dominus etiam in alio sermone docere, per modum narrationis hanc sententiam in medium afferens. Vbi rex quidam in narratione introducitur terribiliter pro tribunali sedens, & seruos ad iudicium cogens, & eorum, quæ unusquisq; administrasset, cognitionem & quæstionem instituens. quum autem quidam debitor adductus, ac quoniam ad genua accidēs loco persolutionis pecuniarum, supplicem libellum obtulerat, humanitatem consequutus esset, deinde ob modicum debitum aduersus conseruum acerbè sese & inhumaniter gessisset, ea inhumanitate aduersus conseruum, iram regis prouocauit: qui quæsitoribus & tortoribus præcepit, ut eum penitus à domo regis alienarent, atq; eò usq; supplicium prorogarent, quoad meritas pœnas dedisset. Nam oboli quidam reuera uiles & numeratu faciles sunt cum innumeris talentis comparati, aduersum nos debita fratrum, si cum nostris aduersus Deum delictis conferantur. Damnosa prorsus est uel iniuriæ occasio ab aliquo præbita, uel serui nequitia, uel etiam insidiæ uitæ corporali structæ. & tu ad ulciscendum eiusmodi incommoda per inflammationem cordis accēderis & irritaris, & nihil non comminisceris & excogitas, quo ulciscaris eos, à quibus iniuria lacessitus sis. non cogitas, (si aduersus seruum nimirum ira exarserit) quòd non natura, sed uis in seruitutem pariter & dominationem genus humanum scidit atq; diuisit? Nam homini seruire unam rationis expertem naturam, rerum uniuersarum administrator lege constituit & sanxit, ut inquit propheta, Omnia subiecisti subter pedes eius, oues & boues uniuersas, uolucres & iumenta, & pisceis. Atq; hæc etiam serua appellat quum in alio loco prophetia dicat: Danti pecoribus alimētum ipsorum, & herbam seruitio hominum, hominē uerò propriæ ac liberæ uolūtatis gratia ac dono decorauit. Itaq; quantū ad naturæ dignitatē attinet, eiusdē tecum conditionis is est, qui lege atq; consuetudine tibi subditus est, neq; à te factus est, neq; per te uiuit: neq; corporis pariter & animi efficacias abs te habet acceptas. Quid

Matth. 17.

Psal. 8.

Psal. 104.

igitur aduersus eum iracundia tantopere efferuescis, siquis negligētior & omissiori animo, aut fugitiuus fuerit, uel palàm fortassis aduersus te contumaciorem se exhibuerit? quum teipsum inspicere oporteat, qualis tu ad uersus dominum fueris, qui te formauit? qui te per natiuitatem produxit, et miraculorum mundi participem fecit? qui solem ad fruēdum proposuit, & ex elementis omnia uiuendi subsidia pr§buit, ex terra, ex igni, ex aere & aqua? qui donum cogitandi, animaduertendi intelligendiq; praebuit? qui apprehendēdi et defendendi sensum, qui bonū à malo discernēdi scientiā dedit? qui fieri igitur potest, ut tu eiusmodi domino obedias? ut eum non offendas? an non à dominatu desciuisti? an nō ad peccatum profugisti? an non improbum dominium pro bono amplexus es? an non quantum in te fuit, desertam domini domum reliquisti, , quum ubi collocatus eras ad operandum & custodiendum, inde discessisti? atq; enumerata delicta, an non Deo teste, qui ubiq; est & omnia intuetur, aut committis, aut dicis? aut cogitas ea, quae animo concipere non oportet? Et talis quum sis, & tot nominibus obnoxius, magnum aliquid conseruo largiri te putas, si ad ali quod eius in te peccatum ex animi lenitate conniueas? Si igitur Deo pro misericordia atq; uenia preces oblaturi simus, conscientia fiduciam nobis paremus, ut uitam nostram aduocatam & patronā huic uoci pr§ficiamus, & uerè dicamus: Et nos remisimus debentibus nobis.

Sed quid sibi uult id, quod modò dictis statim adiectum est? necessariū existimo ne hoc quidem praeterire inexcussum & inexplicatum, ut scientes quidnam oremus, non corpore, sed animo supplicationem offeramus: Ne nos inducas in tentationem: sed libera nos à malo. Quaenam, fratres, horum uerborum uis est? Videtur mihi Dominus multis ac diuersis uocabulis Malum illum nominare, dum iuxta differentias prauarum efficientiarum & improborum exercitiorum, multis nominibus eum appellat, diabolum, Beelzebul, mamonam, principem mundi, homicidam improbum, patrem mēdacij: alijsq; similibus. Forsitan igitur unū aliquod ex ijs, quae circa eum intelliguntur, nominibus est etiam tentatio. ac confirmat nobis eiusmodi opinionem concordantia atque conuenientia dictorum. Quum dixisset enim, Ne inducas nos in tentationem: subiunxit, liberari à Malo: quasi res eadem per utrunque nomen significetur. Nam si is, qui nō ingressus est in tentationem, prorsus extra malum est: atq; is, qui in tentationem incidit, in malo necessario uersatur: utiq; tentatio & Malus significatione unum quiddam sunt. Ad quid igitur nos eiusmodi orationis doctrina hortatur? Vt euitemus ac effugiamus eas res, quae per hunc
1.Ioan.5. mundū spectātur. quēadmodū alibi dicit ad discipulos: Totus mundus in malo situs est. Ergo qui extra malū esse uult, necessariò sese à mūdo segregabit. Nō em̄ locū habet tentatio animā attingendi, nisi tanq; escam quandam hanc mundanam occupationem prauo hamo auidioribus porrigeret. Imò uerò magis aperta nobis sententia per alias similitudines fieri poterit. Saeuū & infestū ex tēpestate atq; procellis saepenumerò mare est: at nō procul ab eo remotis. Vim absumptricē habet ignis: sed subiectae materiae. Dirū & atrox bellū est: sed solis ijs, qui praelij participes sunt. Quemadmodum

admodum igitur is, qui calamitates bellicorum malorũ fugit, precatur, ne incidat in bellum: & qui ignem timet, ne in igni uersetur: & qui mare horrescit, ne nauigandi necessitas incũbat: ita qui Mali impetum & incursum metuit, precetur, ne in eum incidat. Quoniam autem, ut antè diximus, in Malo situm esse mundum Sermo dicit, atq; in mundanis negotijs tentationum occasiones existunt: rectè & conuenienter qui à Malo liberari precatur, ut tentationibus eximatur, orat. Non enim aliquis hamum deuorauerit, nisi per ingluuiem escam detraxerit. Verùm surgentes dicamus etiam nos ad Deũ: Ne nos inducas in tentationẽ, hoc est in mala seculi: sed libera nos à Malo, qui in hoc mundo uires habet, à quo liberemur gratia Christi, cui potentia & gloria unà cum patre & spiritu sancto nunc & semper & in secula seculorum. Amen.

In uno habetur καταπιόσαι, in altero exemplari καταπιώσαι.

EIVSDEM DE BEATITVDInibus, Matthaei quinto.

VISIS AVTEM TVRBIS ASCENDIT IN MONTEM, ET QVVM CONSEDISSET, ACCESSERVNT AD ILLVM DISCIPVLI EIVS, ET APERTO ORE SVO DOCEBAT EOS DICENS, BEATI PAVPERES SPIRITV, QVONIAM EORVM EST REGNVM COELORVM.

QVIS igitur in hoc cœtu talis est, qui & Sermonis discipulus sit, & cum eo, à terrenis concauisq; ac humilibus cogitationibus & intellectibus ascendat in spiritualem montem altæ contemplationis? qui mons omnem quidem umbram ex eminentibus nequitiæ uitijq; tumulis porrectam effugit: ex omnibus autem partibus ueræ lucis radio collustratus, in pura ueritatis serenitate omnia, quęcunque in concauo coercitorum & conclusorum oculis subducta sunt, ex specula conspicienda præbet. Quæ autem ab hac altitudine conspiciuntur, quot & qualia sint, ipse Deus Sermo, eorum qui unà secum ascenderunt, beatitudinem explicando prosequitur, tanquam digito quodam ostendens, hinc quidem regnum cœlorum, ex altera uerò parte, supernæ terræ hæreditatem: deinde misericordiam & iustitiam & consolationem, atq; eam, quę cum Deo rerum uniuersarum existit, cognationem: & fructum ex persecutionibus, quod est, contubernalem Dei fieri: ac quæcunq; alia præterea, si quis ex sublimi specula per spem despiciat, supernè de monte digito monstrante Sermone in promptu est uidere. Quoniam igitur ascendit dominus in montẽ, audiamus Esaiam clamantem, Venite ascendamus in montẽ domini. atq; etiãsi laboramus ex peccato, cõfortemus et cõfirmemus, quẽadmodũ prophetia præscribit, manus languidas ac genua dissoluta. Nã si in summũ iugum euaserimus, inueniemus qui medeatur omni morbo, omniq; languori, nempe eum qui infirmitates nostras suscepit, & morbos portat. Quocirca curramus etiam

Esa. 2.
Esa. 35.

nos ad ascensum, ut cum Esaia in summo iugo speci constituti cōtēplemur ex specula, bona illa, quę sequutis in altitudinē Sermo ostendit. uerūetiam nobis Deus Sermo os aperiat, ac doceat nos ea, quorū auditio beatitudo est. Sumatur aūt à nobis initiū cōtemplationis & cōmentationis, unde do-
Matth. 5. ctrinæ dictorū initiū cepit. Beati, inquit, pauperes spiritu: quoniā eorū est regnū cœlorū. Si quis auarus incidat in tabulas, thesaurum alicubi absconditum indicantes: is autem locus, qui thesaurum contineat, multum sudorem & laborem aspirantibus ad eas opes ostendat: nunquid ad labores oblanguescet, & in lucro quærendo segnis erit? nullūq; præ studio laborem sumere atq; defatigationē subire diuitijs dulcius & iucundius existimabit? Nō ita se res habet: nō ita est. sed omneis quidē ad hoc aduocabit amicos: ex omnib. item partib. ex quib. poterit, auxilijs sibi cōtractis, multitudine operarum opes illas absconditas, suas facturus sit. Hic est ille thesaurus, fratres, quem scriptum indicat. absconditæ aūt præ obscuritate diuitiæ sunt. Igitur nos quoq; qui incorrupti auri cupidi sumus, precū quasi manuū multitudine utamur, ut diuitiæ nobis pateſiant, atq; omnes ex æquo thesaurum diuidamus, & totum eum quisq; acquirat. Talis enim diuisio uirtutis est, ut & in omneis, qui eam amplectuntur & affectant, diuidatur, & cuiq; adsit uniuersa inter participantes non diminuta. Nam in terrenarū quidē diuitiarum distributione, qui plus iusto ad se traxerit, iniuriam facit ijs, qui ex æquis partibus socij sunt: (socij em̄ partē prorsus minuit is, qui suā plus iusto auxerit:) spirituales aūt diuitiæ idem faciunt, q̄ sol, qui & omnib. uidentib. se impertit, & totus unicuiq; accedit. Quoniā igitur par ab unoquoq; lucrū ex labore speratur, par ab omnib. afferatur ad id, q̄ à nobis quæritur, precū adiumentū. Ac primùm quidē omniū arbitror oportere cōsiderare ipsam beatitudinē, & intelligere, quidnā tandē ea sit. Beatitudo, ut mea quidē opinio fert, cōprehēsio quædā est omnium earū rerū quę nomine intelligūtur: à qua nihil abest eorū, quæ pertinēt ad bonorū desideriū atq; cupiditatē. Poterit aūt nobis ex cōparatiōe cōtrarij planius fieri, quid per beatitudinē significetur. cōtraria aūt beatitudini miseria est. Miseria igitur est, in acerbis ac tristib. nostraq; uolūtate nō accidētibus casib. & calamitatib. ærūna. Affectio item eorū, quæ in ipsis fiunt, in utroq; in cōtrariū diducta atq; diuisa est. Nā ei, qui quidē beatus habetur, ob res ad fruendū sibi propositas lætari, sibi placere & exultare licet: ei uerò, qui miser existimatur, rebus sibi præsentibus angi atq; dolere contingit. Porrò quod uerè beatum habendū sit, ipsum diuinū numen est. Nam quicquid id tandē esse ponamus: beatitudo est illa immortalis & incorrupta uita, ineffabile pariter & inanimaduersibile atq; inexcogitabile bonū, inenarrabilis inexplicabilisq; pulchritudo à seipsa profecta, à seipsa data, et gratia & sapientia & potentia: uera lux: fons omnis bonitatis: reb. uniuersis præsidens ac superimposita potestas: sola amabilis, semper eodē modo sese habēs, perpetua exaltatio: sempiterna lętitia: de qua siquis dicat omnia q̄ possit, nihil dicit eorum, quæ rei dignitas postulat atq; requirit. Neq; em̄ intelligētia mētisq; et ingenij agitatio attingit & assequitur id, quod est. atque etiā si quid de illo bono uel sublimius & altius cogitare & intelligere

ualeamus,

ualeamus, nulla tamen ratione uel oratione quod cogitatur et intelligitur, enunciatur. Quoniam autem is, qui finxit hominem, secundum imaginem Dei fecit eum: secundo loco beatũ iudicandũ fuerit id, quod per communicationẽ & participationẽ eius, quæ uerè beatitas est, hoc nomine appellatur. Quemadmodũ enim in præstanti corporis forma, principalis quidẽ ac primaria pulchritudo in uiuenti uereq́ꝫ subsistenti facie est: secundũ uerò locũ ab hac obtinet id, quod ad imitationẽ eius in imagine atq́ꝫ simulachro ostenditur: ita natura quoq́ꝫ humana, quæ est effigies & imago supernæ beatitudinis, etiam ipsa bona pulchritudine designatur, quũ in sese beatorũ ostenderit insigniũ significationes & repræsentationes. sed quia peccati sordes pulchritudinẽ imaginis labefactarũt & inutilẽ reddiderũt: uenit is, qui nos elueret sua aqua uiuẽti pariter ac salienti in uitã æternam, ut deposita turpitudine ex peccato contracta, ad beatã formã renouemur, ac quẽadmodũ arte pingẽdi siquis eius rei nõ ignarus fuerit, ad imperitos dicere posſit, illã pulchrã esse faciẽ, quæ ex talibus corporis partib. constet: cui et capillus talis, et oculorũ orbes, & superciliorũ descriptiones, & genarum positiones, & singulatim omnia, quib. formæ præstantia cõpletur, adsint: eodẽ modo is, qui ad imitationẽ eius, quod solũ beatũ est, animã nostrã quasi pingendo reconcinnat, singula, quæ pertineant ad beatitudinẽ, sermone describit, & ait in primis, Beati pauperes spiritu, quoniã eorũ est regnũ cœlorũ. Verùm quid lucri ex ea munificentia accedet, quũ sententia, quæ in ijs uerbis continetur, nobis declarata nõ sit? Etenim in medicina multa preciosa cõparatuq́ꝫ atq́ꝫ inuentu difficilia medicamenta infrugifera inutiliaq́ꝫ ignorantibus manent, donec ab arte audiuerimus, ad quid horum quodq́ꝫ utile sit. Quid igitur est, pauperẽ esse spiritu, per quod regno cœlorũ potiri contingit? Duo diuitiarũ esse genera à scriptura didicimus: unũ quod probetur & expetatur: alterũ quod damnetur & improbetur. Expetendæ quidem atq́ꝫ probandæ uirtutũ diuitiæ sunt: criminationibus aũt obnoxiæ sunt & improbãtur materiales pariter atq́ꝫ terrenę: quoniam illæ quidẽ animæ opes existunt: hæ uerò ad decipienda sensuum uasa idoneæ sunt. Quamobrẽ has colligere Dominus uetat, quippe tinearũ corruptioni insidijsq́ꝫ nocturnorũ furum expositas. Sublimiũ aũt rerum diuitijs, quas uis corruptrix nõ attingit, studere nos iubet. Tineæ autẽ & furis mentione facta, perniciẽ animæ thesaurorũ ostendit. Si igitur diuitijs opponitur paupertas, iuxta analogiam & conuenientẽ rationẽ, duplicem planè paupertatẽ quoq́ꝫ animaduertere licet: unam quidẽ rejiciendã, alteram uerò, quę beata iudicetur, amplectendã. Quicunq́ꝫ igitur à temperantia, sobrietate atq́ꝫ modestia nudus & inops, aut pretiosarũ iustitiæ opum, aut sapientiæ, aut prudentiæ, aut alius cuiusq́ꝫ pretiosarum atq́ꝫ reconditarum rerum egenus, pauper & mendicus inuenitur: paupertatis nomine ærumnosus, ac miserabilis est ob inopiam rerum pretiosarum. at qui sponte sua earũ rerum omnium quę per uitium & nequitiam intelliguntur, inops & egenus est: ac nihil ex diabolicis opibus in suis conclauibus recõditum habet, sed spiritu feruet, & per hũc malorũ sibi paupertatẽ colligit & quęrit, ille fuerit is, qui à Verbo in ea, quæ beata habetur, egestate uersari ostẽditur:

Matth. 5.

ditur: cuius egestatis fructus est regnū cœlorum. Verùm reuertamur rursus ad institutū, & operam thesauro quærendo nauemus, neu desistamus scrutatoria atq; inquisitoria ratiōe & oratione eruere & reuelare id, quod occultū est. Beati, inquit, pauperes spiritu. Dictū hoc quidē aliquo modo etiam in superioribus est, & nunc iterū dicetur, quòd finis uitę cum uirtute degendæ sit, ut quis numini diuino assimiletur. Atqui id quod passionis & affectus expers, incorruptū atq; immortale est, undequaq; hominū effugit imitationē. Necq; em̄ fieri potest, ut uita affectibus, perturbationibus, uitijsq; & casibus obnoxia assimiletur penitus & ex omnibus partibus ei naturæ, quæ neq; perturbationes, neq; casus, neq; affectus ullos admittit. Si igitur diuinū numen solum beatū est, ut id apostolus nominat: beatitudinis uerò cōmunio hominib. per hoc contingit, si Deo assimilentur, imitatio aūt expediri & confici non potest: utiq; humana uita beatitudinē assequi non potest. Verùm nonnulla Deitatis propria hominibus quoq; proposita sunt, ut si uelint, illa assequi imitando possint. Quænā igitur hæc sunt? Videtur mihi Sermo paupertatē & inopiā spiritus nominare uoluntariam animi humilitatem atq; demissionē. atq; huius exem-
2. Corinth. 8. plū apostolus nobis Dei paupertatē proponit, dùm dicit, Qui quū diues sit, propter nos pauper & egenus factus est, ut nos illius egestate ditesceremus. Quoniam igitur cætera omnia, quæ circa naturam diuinam conspiciuntur, superant modum humanæ naturæ: humilitas autem coalita atq; consueta nobis humi repentibus, & ex terra conflatis & in terram defluentibus est: si tu in eo, quod à natura tua non est alienum, & à te pręstari potest, Deum imitatus fueris, beatā formam ipse induisti. ac nemo putet nullius negotij rē esse, ac facilè effici posse, ut quis animo humili atq; demisso sit. Imò contrà nihil ex omnibus, quæcunq; per uirtutem aguntur & exercentur, æquè laboriosum & operosum, atq; eiusmodi res est. Quamobrē? quia dormiente homine, qui bona semina acceperat, caput atq; præcipua pars contrarij seminis ab inimico nostræ uitæ superbiæ zizanium coniectum radices egit. Quemadmodum enim ille se in terram præcipitauit, eodem modo miserum genus humanum, ad communē ruinam secum unà detraxit. ac nullum aliud naturæ nostræ malū tale est, qualis est is, qui per superbiam nobis ingeneratur. Quoniam igitur omnib. propemodū, qui humanæ naturæ participes sunt, uitium elationis quodāmodo innatū est: idcirco dominus hinc initium beatitudines exponendi facit, tanq; primordiale malum quoddā ex habitu nostro superbiā ejciēs, dum consulit, ut imitemur eum, qui sponte sua egenus fuit, qui uerè beatus est, ut in quo possumus, pro uirili nostra parte assimilati, ex eo, quòd nostra uoluntate egeni paupertatem secuti fuerimus, etiam beatitudinis communionē attrahamus & adsciscamus. Hoc enim quisq; sentiat, inquit, inter uos, quod & in
Philip. 2. Christo Iesu: qui quū esset in forma Dei, nō rapinā arbitratus est, q; Deo par & æqualis esset: sed forma serui sumpta seipsum exinaniuit. Ecquid magis in Deo mēdicū, q; forma serui? quid in rege rerū uniuersarū humilius, q; in communionē inopis ac mendicæ nostræ naturæ uenisse? Rex regnātium, & dominus dominantium sponte sua formā seruitutis induit: iudex
rerum

rerum uniuersarũ principibus tributarius existit: creaturæ dominus in spelunca diuersatur: qui mũdũ uniuersum cõplexus est, nõ inuenit locũ in diuersorio, sed in præsepio brutorũ animaliũ abijcitur. purus ille & incorruptus humanæ naturæ sordes non respuit, ac per omnẽ nostrã mendicitatẽ penetrans, usq; ad mortis progreditur experimentum. Videte uoluntariæ mendicitatis modum. Vita mortẽ gustat: iudex in iudicium ducitur: dominus uitæ rerũ uniuersarũ subijcitur iudicis decreto: supramundanarũ omnium copiarum rex, carnificum manus non repellit. Ad hoc, inquit, exemplum modus animi dimissionis tibi spectet. Videtur aũt mihi fortasse non incõmodum esse eiusmodi uitij inconsiderantiam, absurditatẽ & importunitatem spectare: ut cum multa facilitate atq; commoditate, succedente nobis animi humilitate, facilè assequi atq; conficere nobis beatitudinẽ possimus. Vt enim periti medici caussa morbi effectrice prius exempta, ægritudinem facilius uincunt: ita nos quoq; ubi inflationẽ & tumorẽ inaniter se iactantiũ atq; superbientiũ ratiõe represserimus, facilè cõmodũ & expeditũ eis iter animi demissionis efficiamus. Vnde igitur aliquis potius fastus atq; superbię uanitatẽ demõstrauerit? qua ratione alia, q̃; si naturã ostẽderit, quænã ea sit? Nã si quis ad seipsum, & nõ ad ea, quæ circa se sint, respiciat, nõ uideo, qua ratione is in eiusmodi uitium incidere possit. Quid igitur homo est? Vis ut ex scriptorũ monumentis proferã id, quod plus ponderis & authoritatis in se cõtineat, ac plus ęstimari debeat? At is qui nostra ornat, & inflatius splẽdidiusq; de nobilitate humana loquitur, ex luto generatam naturam esse dicit: atq; nobilitas & splendor superbi cognationẽ cum latere habet. Quòd si continuã pariter & eam, quæ in prõptu atq; expedito, omnibusq; nota est, generationẽ proferre uelis: remoue isthęc oro, ne loquaris de hac re, obmutescas, ne hiscas: ne reueles, ut lex inquit, dedecus patris & matris tuæ: ne sermone publices atq; diuulges ea, quæ obliuione atq; alto silentio tegẽda sunt. Et nõ erubescis terrea statua, mox puluis futura, qui in modum bullę breui duraturum in te tumorem contines, te superbia repleri, fastu tumere? uano spiritu atq; cogitatione mentem inflatã habere? An nõ respicis ad utrunq; uitæ humanę terminũ, unde & initium sumat, & in quid desinat. Verùm superbis ac iactas te nomine iuuentutis, & ad florem ætatis respicis, & gloriaris, & tibi places propter decorem, & pulchritudinẽ, quòd tibi manus supra modum uigeãt ad motum, quòd celeres & ueloces ad saltum tibi sint pedes, quòd capillus uẽtis diffundatur, quòd lanugo maxillas distinguat, q; tibi uestis purpuræ tinctu supra modum florida sit, q; panni tibi serici prælijs, uenationibus'ue, aut historijs quibusdam uariegati, distincti atq; exornati sint, aut forsitan ad talaria adhibita cura in nigro nitentia, & superfluo opere fibularum lineis oblectantia spectas. Ad ista respicis, teipsum uerò non intueris? Ostendã tibi tanq; in speculo, qui sis, & qualis sis. Non uidisti in loco publico sepeliendis hominib. destinato, naturę nostra mysteria? nõ uidisti ossiũ, alijs super alia temerè abiectis, cõgeriem? caluarias carnibus nudatas, terribilem quendã ac deformẽ aspectũ exhaustis oculis præbẽtes? Vidisti ora regentia, reliquaq; mẽbra prout fors tulit, diuulsa atq; dispersa? Si illa uidisti, te

Leuit. 18 a.

ipſum in illis ſpectaſti. Vbi ſigna pręſentis floris? ubi coloris bonitas in genis? ubi flos labiorũ? Vbi truculẽta ac torua oculorũ pulchritudo, ſub uallo protegumentoq́ſ ſuperciliorũ elucens? ubi rectus naſus in medio genarum pulchritudinis collocatus? ubi ad ceruices uſq; demiſſę comæ? ubi circa tẽpora cincinni? ubi ſagittarię iaculatricesq́ſ manus? equitatores pedes? ubi purpura? ubi byſſus? ubi paludamentum? ubi baltheus? calcaria? equus? curſus? fremitus? omnia, per quæ nunc tibi faſtus augetur? dic, ubi hæc, quorum nomine nunc animos tollis & ſuperbis, magnos'que tibi ſpiritus ſumis in illis? quod ſomniũ adeò uanum & nõ ſubſiſtens? quænã ex ſomno talia uiſa? quæ umbra adeò tenuis tactũ ſubterfugiens, ut iuuentutis ſomniũ ſimul & apparens & protinus præteruolans? Hæc ad eos, qui in iuuentute propter ætatis robur imperfectũ minus ſapiunt, à me dicta ſint. Quid aũt dicat aliquis de ĳs, qui ætate iã pleni, cõſtituti, cõfirmatiq́ſ ſunt? in quib. ætas equidẽ ſtabilis, mores aũt & ingeniũ inſtabile eſt: morbus item ſuperbiæ augetur, nomen aũt eiuſmodi ingenĳ morbo, ſpiritus & faſtus imponitur. Magiſtratus aũt, quodq́ſ ei adiunctũ eſt, imperium atq; poteſtas, plerunq; ſuperbiæ materiam & occaſionẽ præbet. Aut enim in ipſo magiſtratu id uitium admittunt, aut hoc uitio impulſi ad eum aſpirant, aut ſermones de magiſtratu illati ſæpenumerò ſopitũ iam morbũ exuſcitant. Et quænã eiuſmodi oratio ſit, quæ aures eorũ, à præconũ uoce præcluſas penetrare poſſit? quis ita affectis perſuadebit, quòd nihil quicq; omnino differant ab ĳs, qui in ſcena cum pompa prodeunt? Etenim illis quoq; perſona quædã ex arte polita atq; ornata, ueſtisq́ſ purpurea auro intertexta iniecta eſt, & in curru magnificè inuehuntur. & tamen nullus ſuperbiæ morbus eos ex rebus eiuſmodi inuadit: ſed quo ſenſu atq; ſpiritu ſpirant anteq̃ in ſcenam prodirent, eundẽ in animo habitũ etiam in pompa conſeruant: & poſtea non ęgrè ferunt, neq; anguntur, q̃ & de curru deſcenderint, & habitus ipſis detrahatur, & adimatur. At illi qui per tempus magiſtratus pompam in ſcena uitæ ducunt, neq; id, quod paulo antè præterĳt, neq; quod paulo pòſt ſequetur reputantes, quemadmodũ bullæ inflatione intenduntur & intumeſcunt: eodem modo hi quoq; ad claritudinem uocis præconis intumeſcunt: & alicuius alienæ perſonæ formam ſibi ſumunt, naturalem habitũ uultus mutantes, & in ſeueritatẽ atq; terrorem cõponentes: ſonusq́ſ ab eis aſperior ad audientiũ concuſsionẽ & horrorẽ in feritatẽ trãſmutatus excogitatur. nõ amplius intra terminos humanos ſe cõtinent, ſed in diuinã & potentiã & poteſtatẽ ſe ingerũt & intrudũt. Nã uitæ neciſq; ſe poteſtatẽ habere credunt: q̃ ex ĳs, qui cauſſas apud eos dicunt, alium quidẽ ſententia ſua ſeruant, alium uerò capitis condẽnant. Ac ne hoc quidẽ uident, quis uerè humanæ uitæ poteſtatẽ habeat, uidelicet qui & initiũ & finẽ naturæ ſtatuit. quanq̃ hoc ſolũ ſatis eſſet ad reprimẽdum uanũ tumorẽ atq; inflationẽ, q̃ multos magiſtratum gerentes & in imperio cõſtitutos in ipſa magiſtratus ſcena è medĳs ſolĳs & tribunalib. raptos et ad ſepulchra portatos uiderũt: in quib. lamẽtatio uoces pręconis excepit. Quomodo igitur alienę uitę poteſtatẽ habet is, qui à ſua ipſius uita alienus eſt? Et hic igitur ſi pauper eſt ſpiritu, ſua ſpõte reſpiciens ad eum,

qui

pter nos, pauper & egenus fuit, cōmunemq; naturę sortem atq; conditionem ante oculos ponens, nihil contumeliosum per falsam illā magistratus tragœdiam atq; fastū, in cōmune genus statuerit, uerè beatus existimādus, qui temporariam animi demissionem atq; humilitatē, regno cœlorū permutet. Nec tamen alterā, frater, paupertatis rationē reijcias, quę cœlestium diuitiarū conciliatrix est. Vende, inquit, omneis tuas facultates, & da pauperibus: & ueni, sequere me: & habebis thesaurū in cœlis. Etenim eiusmodi paupertas non uidetur mihi discrepare ab ea egestate, quæ beata iudicatur. Ecce omnibus, quæcūq; habebamus, relictis, sequuti sumus te, inquit, discipulus ad dominū: quid igitur erit nobis? Et quod est respōsum? Beati pauperes spiritu, quoniā eorū est regnū cœlorū. Vis intelligere, quis pauper spiritu sit? qui corporalē opulentiam animę diuitijs permutat: qui propter spiritū egenus est: qui terrenas diuitas ueluti quoddā onus excussit, et abiecit, ut sublimis per aerem sursum rapiatur, ut inquit apostolus, in nube unà cum Deo per cœlestia tendens. Ponderosa quædā res est aurū: onerosa res omnis, quæ diuitiarū caussa expetitur: leuis uerò res quædā & sublimia petens est uirtus. Verùm hæc sibi inuicē opposita sunt, ponderosum & leue. Ergo nulla ratione atq; machinatione effici potest, ut leuis sit is, qui sese ponderi materiæ affixit. Si igitur ad superna nos accedere oportet, ab ijs, quæ deorsum trahūt, inopes & egeni simus, ut in supernis uersemur. Quis aūt sit modus, quo id efficiatur, pręscribit psalmodia: Dispersit, inquiens, dedit pauperibus: iustitia eius manet in seculū seculi. Qui pauperi impertitus fuerit, in partē eius, qui propter nos pauper fuit, seipsum constituet. Egenus fuit Dominus, ne tu quidem metuas egestatē. Verum regnum obtinet omnis creaturæ, qui propter nos egenus fuit. Ergo si cū eo, qui egenus fuit, unà pauper eris, cum regnante quoq; unà regnabis. Beati enim pauperes spiritu, quoniam ipsorum est regnum cœlorū: cuius etiam nos digni habeamur per Christum Iesum dominum nostrum, cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

Luc. 18. *Math. 19.* *1. ad Thess. 4.* *Psal. 111.*

BEATI MITES: QVONIAM IPSI HAEREDITATEM TERRAE CONSEQVENTVR.

Qvi per scalam quandā ad altiora contendunt, quū in primo gradu constiterint, per eum ad superiorē tolluntur. ac rursus secundus ascendentē ad tertiū adducit: atq; hic ad proximum: & ille ad insequentē. Atq; ita is, qui ascēdit, dum semper ab eo, in quo cōsistit, ad superiorē gradū enititur, ad sūmū ascēsus fastigiū euadit. Ad quid respiciēs hinc exordior? Videtur mihi in modū graduū beatitudinū explicatiōis ordo dispositus atq; digestus esse, facilē per mutuā cōsequentiā sermoni efficiens ascensum. Nā qui primū gradū beatificationis mente conscenderit, eum per necessariā quandam intellectuum consequentiam proximius excipit, etiamsi prima facie noua miranda'que commemorare sermo uideatur. Fieri enim non posse fortasse

tasse dicet auditor, ut tanquam in graduū dispositione, post regnū cœlorū hæreditas terræ deprehendatur. sed si quidē oporteret sermonē rerum sequi naturā: magis cōsentaneū erat, ut cœlo terra preponeretur, quasi hinc illuc ascensuri simus. Sed si oratione uolucres quodāmodo facti & erecti fuerimus, superque dorsa cœlestis testudinis cōstiterimus, inueniemus ibi super cœlestē terram, quæ ijs, qui cum uirtute uitā trāsegerint, reposita est: ut nō uideatur ordo à conuenienti beatitudinū expositionis consequentia aberrasse, primùm cœlo, deinde terra nobis in promissionib. à Deo proposita. Quicquid em̄ apparet, quantū ad sensum corporeū attinet: totū inter se cognatū est. Etsi em̄ illud quidē loci interuallo altū esse uidetur, attamē subter intellectualē, inque mente sola consistentē naturā est, ad quā fieri nō potest, ut cogitatio ascēdat, nisi ratione prius hęc, quę sensus assequitur, transgressa sit. Quod si appellatiōe terrę, supernę partes denominātur, nihil mireris. ad humilitatē em̄ nostri auditus Sermo quasi cōdescēdēdo sese accōmodat: qui idcirco descēdit ad nos, quia nos ad illū tolli nō poteramus. Itaque per uerba et nomina nota nobis diuina mysteria tradit, his uocib. utēs, quas continet humanæ uitæ consuetudo. Etenim in proximè pręcedenti, hāc, promissione, inexplicabilē illā in cœlis beatitudinē, regnū appellauit. nunquid eiusmodi quippiam indicans oratione, quale cōtinet regnū infernū? diademata quædā lapidū splēdore circūfulgurantia? & floridas uestes purpureas iucundū quendā oculis delicatis splēdorē reddētes? uestibula? aulęa? sublimia solia? satellitū armigerorūque ordine circūstantiū cohortes? ac quęcūque alia in modū tragicorū spectaculorū circa eiusmodi uitę scenā addūt hi qui amplitudinē principatus per eiusmodi res in maius extollūt? Sed quoniam magnū quiddā, & supra omnia propemodū, quæ magni fiunt inter homines, regni nomen in uita est: idcirco usus est etiā eo ad supernorum declarationē. Nam si quidē aliud quippiam excellentius, quam regnū apud homines esset: per illud potissimum nomen animū audientis sursum quasi alis additis euexisset & erexisset, ad inexplicabilis & inenodabilis beatitudinis studium atque cupiditatem. Neque enim fieri poterat, ut suis ac proprijs uocabulis reuelarētur hominibus illa bona, quæ superant & sensum & cognitionē humanā: (neque enim oculus uidit, inquit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascendit.) sed ne penitus beatitudo quæ speratur, coniecturā effugiat, pro captu humilis & abiectæ nostræ naturæ ineffabilia illa nobis produntur. Ne igitur eiusdem nominis terræ diuersa significatio, secundum cœlos mentem tuam rursus ad infernā terram detrahat, sed siquidem à Sermone erectus es per priores beatitudinū expositiones, cœlestēque cōscēdisti spē, de illa mihi terra sciscitare atque inquire, quæ nō omniū hæreditas est: sed siqui propter uitæ mansuetudinē & lenitatē, illa promissione digni iudicātur. quā etiā magnus ille Dauid, qui præter oēs eos, qui ætate illius in uita uersati sunt, lenis pariter ac patiēs fuisse testimonio scripturę perhibetur, suggerēte spiritu a percepisse, ac per fidē iam tūc id, quod speratur, præoccupasse mihi uidetur, quū dixit: Credo me uidere bona domini in terra uiuētiū. Nō em̄ existimo prophetā hāc uiuētiū appellasse terrā, quæ mortalia omnia producit, & in sese rursus quicquid ex ea prodijt,

1.Corinth.2.

a προεπινοηκέναι: aliter, προεννενοηκέναι, id est antè animaduertisse.

Psal.26.

prodijt,resoluit: sed uidit & intellexit terram uiuentium,quam mors non *ἰδίαν habetur:*
inuasit:in qua,uia peccatorum non trita est:quę uitiositatis uestigiũ in sese *ego malim ἀιδίαν*
non accepit:quam is,qui zizania seminat,nõ proscidit arato improbitatis: *legere.*
quæ tribulos & spinas nõ producit:in qua aqua requietis,et locus pascuę:
& fons,qui in quatuor riuos diducitur,& uitis, quę à Deo summę rerũ co
litur:& quęcũq; denicq; alia à diuinitus prodita atq; suggesta doctrina per
inuolucra uerborũ audimus. Si igitur à nobis intellecta est sublimis illa ter
ra,quæ supra cœlos uidetur, in qua ciuitas regis,de qua magnifica ac glo- *Locus corru-*
riosa pronuntiata sunt,ut inquit propheta, haud rectè posthac ordine con *ptus: puto le-*
tinuationis beatitudinũ expositionis offensi fuerimus. Necq; eñ uerisimi- *gendum pro*
le esset, opinor, hãc rectè positam esse terram spei benedictionis eorũ, qui *εὐλογίαις, ἀνα-*
rapientur,ut inquit apostolus, in nubibus in occursum domini in aerẽ, & *λόγως utriusque dictionis*
sic semper cum domino futuri sunt. Quid igitur opus est ijs inferna terra, *uim exprimere conatus sum.*
quorũ uita spe suspensa est? rapiemur eñ in nubibus in occursum domini *necdum tamen*
in aerẽ,& ita semper cũ domino erimus. Sed uideamus cuius uirtutis prę- *ipse mihi satis-facio.*
miũ illius hęreditas terrę proposita sit. Beati eñ,inquit,mites et lenes:quo *Theß. 4.*
niã ipsi hæreditatẽ terræ cõsequentur. Quid est lenitas? & [a] in qua re leni- *Matth. 5.*
tatẽ Sermo beatã indicat? Non eñ uidetur mihi oportere omnia ex æquo *a Locus corru-ptus.*
uirtutẽ putare,quæcũq; cũ lenitate fiunt, si quietũ pariter & tardũ per hãc
dictionẽ duntaxat significetur. Necq; eñ in cursoribus,lenis est melior ac-
celerante:necq; in arte pugilũ is,qui cũ maiore difficultate tardiusq; se mo-
uet,coronã de aduersario tollit. quinetiam si curramus pro præmio super
næ uocationis,intendendi celeritatẽ author est Paulus, dum dicit:Ita cur- *1. Corinth. 9.*
rite, ut assequamini:quoniam & ipse per uehementiorem semper motũ ul
terius nitebatur,ea,quæ post tergũ essent,obliuioni tradens: & pugnans,
agilis & uelox erat. Obseruabat enim aduersarij impetũ & incursum,circa
gressum firmus & cautus erat, & quũ manus armatas haberet, nõ in uanũ
& inane quiddã intentabat telũ,quod manib. tenebat, sed aduersarij op-
portunas atq; ad ictus expositas patentesq; partes appetebat,aduersus ip- *2. Corinth. 11.*
sum corpus,plagas ferens & intentans. Vis cognoscere artẽ pugilis Pauli?
intuere uulnera cõtrà certantis: aspice liuores & suggillata aduersarij, ui-
de notas & puncta uicti. Omnino aũt nõ ignoras aduersariũ, nimirũ qui
per carnẽ obluctatur, quẽ per artẽ pugnãdi,unguib. cõtinẽti ęlacerãs,sug
gillat: cuius mẽbra mortificat fame,siti,frigore,nuditate:cui notas & pun-
cta Domini inprimit & inurit: quẽ cursu à tergo relictũ uincit:ne præcur-
rente aduersario tenebræ oculis suis offundantur. Si igitur Paulus in cer- *Psal. 17.*
taminibus agilis,acer & uelox est: & Dauid inimicos inuadens gressus di
latat:& spõsus in cãtico,capreæ,quod ad agilitatẽ & uelocitatẽ attinet,assi *Cant. 2.*
milatur,montes transiliens,et in collibus saltans:multaq; eiusmodi profer
re licet, in quibus celeritas motus, lenitati præferri reperitur: qui fit,ut hic
quasi rem pręclarã & eximiam lenitatẽ Sermo beatam prædicet? Beati e-
nim, inquit, lenes, quoniam ipsi hæreditatem terræ consequentur, illius *Matth. 5.*
planæ terræ (nimirum) quæ bonorum fructuum fertilis est: quæ ligno
uitæ frondet: quæ fontibus spiritualium donorum irrigua est: in qua ue-
ra uitis germinat: cuius cultorem esse patrem Domini audimus. Verùm *Ioan. 15.*
uidetur

uidetur eiuſmodi quippiã Sermo innuere atq; ſignificare, quòd ualde ni-
mirum facilis in uitium & nequitiã ſit lapſus, & res propenſa præcepsq; in
peius natura: ſicuti grauia ac ponderoſa corpora ſurſus quidẽ uerſus, pror
ſus immota manẽt: ſin aũt ab aliquo alto cacumine mõtis in præceps excu
tiantur & deturbentur, tanto impetu propria mole curſum incitante, in a
ſubiectũ feruntur, ut ea celeritas nulla oratione exprimi poſsit. Quoniam
igitur res noxia atq; periculoſa in his, uelocitas eſt, beatum omnino haben
dum fuerit id, quod ex aduerſo intelligitur. id aũt lenitas eſt, nimirũ aduer
ſus eiuſmodi naturæ impetus & appetitus, tardus pariter motuq; difficilis
habitus & aſſuetudo. Quemadmodum enim ignis, qui natura ſurſum uer
ſus ſemper mouetur, immobilis in contrarium curſum eſt: eodem modo
uirtus quoq; quum ad ſuperiora, ſurſumq; uerſus acer, uelox q; & prom-
pta ſit, nihilq; unq; de celeritate remittat, ad contrarium motũ tardatur &
impedita eſt. Ergo quia nimia in natura noſtra ad mala uelocitas eſt, rectè
in talib. quies & lenitas beata iudicatur. Nã otiũ & quies atq; ceſſatio à ma
lis, motus ad ſuperna teſtimonium exiſtit. Commodius autem fuerit per
ipſa exempla, quæ in uita communi accidunt, orationem declarare. Du-
plex uniuſcuiuſq; uoluntatis motus eſt, ad arbitriũ quò uiſum fuerit pro-
grediens, hinc ad temperantiam, illinc ad incontinentiam. Quod autem in
parte uirtutis uitijq; formæ dictum eſt, hoc in uniuerſo intelligatur. Scin-
ditur enim prorſus in cõtrarios appetitus natura atq; ingenium humanũ,
quum uel iracundia per lenitatẽ atq; benignitatem, uel ſuperbia per mode
ſtiam & moderationem, uel inuidia per fauorem, uel odium & ſimultas
per pacificum & amicum affectum ex contrario declaratur. Quoniam igi
tur uita quidem humana materialis & craſſa eſt: circa materias autem per-
turbationes & affectus uerſantur: atq; omnis affectus celerem, uiolentum,
irrepreſsibilemq; habet appetitum & impetum ad expletionem uolunta-
tis: (ponderoſa enim & deorſum uergens materia eſt): idcirco beatos iudi
cat dominus non eos, qui extra affectum & perturbationem apud ſeipſos
uiuunt: (fieri enim non poteſt, ut in uita materiali, materiæ penitus & affe
ctuum expers uita exigatur): ſed quatenus progrediendi facultas eſt, uir-
tutis terminum & modum in uita, quæ in carne tranſigitur, lenitatem dicit
ac ſatis ad beatificationem eſſe ait, ſiquis lenis & manſuetus ſit. Non enim
penitus uacuitatem affectuum, & impatibilitatem humanæ naturæ præ-
ſcribit: (non enim æqui legiſlatoris eſt ea iubere, quę natura non capit nec
admittit. Nam id perinde eſt, ac ſi quis aquatilia traducat ad aeriam uitam,
aut contrà ad aquam deducat ea, quæ in aere uiuunt: ſed conuenit ad pro-
prias & naturaleis uires aptam & accommodatam eſſe legem.) idcirco ut
moderati pariter & lenes ſimus, non, ut affectuum prorſus expertes, & à
perturbationibus omnino uacui ſimus, beatificatio nos hortatur. nam hoc
quidem excedit naturam: illud uerò uirtute conficitur. Si igitur immobi-
litatem ad cupiditatem beatificatio inſtitueret, nullius uſus eſſet, nihilq;
adiumenti ad uitam benedictio afferret. (Quis enim carni & ſanguini con
iunctus id aſſequi poſſet?) nunc aũt non eum, qui aliquo caſu cõcupierit,
ſed qui conſulto uitium ſibi aſciuerit & contraxerit, condemnandum eſſe
ait. Nam

a ὑπερκείμενον, eſt in utroque exẽplari, legendum arbitror, ὑποκείμενον.

ait. Nam ut innaſcatur aliquando talis appetitus, ſæpe infirmitas inſita naturæ, etiã præter animi ſententiam efficit: uerùm non in modum torrentis impetu perturbationis tranſuerſum rapi, ſed uiriliter aduerſus eiuſmodi diſpoſitionem & affectum conſiſtere, & rationibus perturbationem diſcutere atq; ſummouere, hoc uirtutis eſt opus. Beati igitur illi, qui ad perturbatos & uitioſos animi motus, non procliues, præcipites atq; propenſi, ſed ratione ſedati ſunt: in quibus ratiocinatio ueluti frenum quoddam impetus reprimens, non ſinit animum ad immodeſtiam, inſolentiã ac perturbationem rapi atq; efferri. Magis autem id aliquis cernere poſsit in ea perturbatione, quæ per iracundiam contingit, quàm beata res habenda lenitas ſit. Poſteaq; enim uel uerbum, uel factum, uel ſuſpicio moleſtior minuſq; iucũda eum morbum commouerit, & ſanguis circa cor efferbuerit, & animus cõcitatus fuerit in ultionem: quemadmodũ fabulæ per medicamentorum quandam potionem, in brutorum animalium ſpecies naturam trãſmutari fingunt: ita uirum repentè uidere licet aprum aut canẽ, aut pantheram, aut aliam quampiam ſimilium ferarum ab ira factum eſſe. oculi ſanguine ſuffuſi ſunt: capillus erectus ſurgit & inhorreſcit: uox aſpera ac uerbis incitata: lingua perturbatione torpens & non ſubſeruiens motibus inteſtinis: labia conſtricta, & nõ articulatè uerba exprimentia, neq; cohibentes in ore præ perturbatione innatum humorem, ſed indecorè ſpumam ſimul cum uoce expuẽtia. tales manus: tales pedes: talis corporis diſpoſitio tota: unoquoq; membro, prout animi motus fuerit, ita diſpoſito, pariterque affecto. Si igitur hic quidem talis fuerit: is autem, qui beatitudinem ante oculos habeat, rationibus morbum mitiget ac leniat, conſtanti ſedatoq; uultu, ac ſubmiſſa placidaq; uoce tanq; medicus quidam ex phreneticè turpiter ſe gerentem arte curans: an nõ etiam ipſe, comparatione illius cum hoc facta dices, quòd miſerabilis quidem & abominandus ille efferatus: beatus uerò iudicandus hic lenis ſit, qui non imitatus ſit uitium proximi, nec decorum habitum oris peruerterit? Quòd autem ad hanc maximè perturbationem Sermo reſpiciat, perſpicuum eſt ex eo, quòd ſecundum animi dimiſsionem, lenitatem nobis præſcripſit. Videtur enim alterũ cum altero cohærere, ac ueluti matrem quandam eius, qui circa lenitatem uerſatur habitus, eſſe animi demiſsionis conſtitutionem atq; tranquillitatem. Nam ſi ex animo ſuperbiam exemeris, occaſionem innaſcendi uitium iracundiæ non habebit. Contumelia & ignominia talis infirmitatis iraſcentibus cauſſa exiſtit. Ignominia autẽ non mouetur is, qui ſeſe animi demiſsione moderatur. Nam ſi quis cogitationem ab humana fraude uacuam ac puram habeat, & uilitatem naturæ, quam adeptus eſt, cernat, à quali initio ortus ſit, & in quem finem huius uitæ breuis fluxus atque curſus tendat, & carni coniunctas ſordes, naturæq; inopiam, quòd ea nimirum per ſeſe ſufficiens non ſit ad ſui conſeruationem, niſi copia brutorum animalium ſuppleat id quod deeſt: adhæc moleſtias, luctus, calamitates & omnimodas morborum formas, quibus obnoxia uita humana eſt, à quibus nemo natura liber & immunis eſt: hæc ſi quis diligenter puro animi oculo cernat, haud facilè ad honorum defectus cõmouebitur & excandeſcet,

quinimò contrà, fraudem ducet esse honorem, quo ob rem quampiam à proximo afficiatur: quippe quum nihil tale in natura nostra habeamus, quod posit cum dignitate & honore communionem habere, prӕterquā circa animum duntaxat, cuius honor nō constat ex ijs rebus, quę per hunc
Matth. 5. mundum expetūtur. Nam ob diuitias gloriari, aut genus ostentare, aut ad gloriam spectare, aut supra proximum esse uideri, quibus rebus complentur honores humani, hӕc omnia subuersio atq; dedecus animӕ honoris ex istunt, ut nemo ratione prӕditus & consideratus, animӕ puritatem eiusmodi aliqua re contaminare sustinuerit. Ita au tem affectum & animatū esse, nihil est aliud, quàm in profundo habitu animi humilitatis esse: qua confecta atq; expedita, nullum iracundia aditum aduersus animum habebit. porrò iracundia procul summota, quieta placida'que uita transigitur: quod nihil aliud nisi lenitas est: cuius finis beatitudo atq; cœlestis terrӕ hӕreditas est, per Christum Iesum, cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

BEATI QVI LVGENT, QVONIAM IPSI CONSOLATIONEM ACCIPIENT.

NONDVM in uerticem montis euasimus, sed adhuc circa radices montis intellectuū hӕremus: etsi duos quosdam iam tumulos transiuimus ad beatā egestatem, atq; hac superiorem lenitatem per beatitudines euecti: post quos tumulos ad sublimiora nos Sermo subducit, ac tertium nobis deinceps iugū per beatitudines ostēdit. ad quē omni tumore & onere atq; fastu tena-
Heb. 12. Matth. 5. citer inhӕrente, ut inquit apostolus, peccato deposito, nos currere prorsus oportet, ut leues & expediti in cacumine constituti puriori lumini ueritatis per animam appropinquemus. Quid igitur est, quod dicitur, Beati qui lugent, quoniam ipsi consolationem accipient? Risum prorsus non tenebit, siquis ad mundum respiciat, & his uerbis utetur irridens atque subsannans Sermonem. Si in uita beati habentur, qui omni calamitate conficiuntur: miseri per consequentiam planè sunt, quorum uita molestijs pariter et ӕgritudinibus incommodisq; uacat. Atque species enumerans calamitatum, risum augebit, & amplificabit incommoda uiduitatis, & orbitatis ӕrumnam, ante oculos proponens damna, naufragia, captiuitates ex bellis, iniustas ex iudicio sententias, exilia publicationesq; bonorum, ignominias, & infamiӕ notas, calamitates cōtractas ex morbis, cӕcitates ac mutilationes, uariaq; corporis uitia atq; detrimenta, ac si quid hominibus per hanc uitam accidit incommodi, quod uel corpus uel animum attingat, omnia oratione persequeretur: per quӕ ut eius opinio fert, ridiculum ostendet Sermonem, quo lugentes beati iudicantur. Nos autem parum curantes eos, qui & humili et pusillo animo diuinos contemplantur intellectus, quantum eius fieri poterit, eas, quӕ in hoc dicto altè defossӕ iacent, diuitias penitus inspicere conemur: ut uel per hoc planum fiat, quanta sit differentia inter carnalem terrenamq;, et sublimem cœlestemq; intelligentiam.

Ac prima quidem facie potest aliquis illum luctũ beatum putare, qui propter delicta atq; peccata existit, iuxta Pauli de tristitia doctrinam, ubi dixit, non esse unam tristitiæ speciem, sed aliam quidem mundanã, aliam uerò, quæ secundum Deum repræsentetur, ac mundanam quidem tristitiam mortis effectricem esse, alteram uerò per pœnitentiam salutem conficere mœrentib. Nam reuera non potest nõ beata iudicari talis animæ perturbatio, quum animaduerso eo, quod deterius est, uitam uitiosam deplorat. 2. Corinth. 7.

Quemadmodum enim in corporis morbis, quibus aliqua pars corporis, ex uiolenta quadam læsione tabida facta fuerit, indolentia argumento est, mortuam esse, tabidam ac languidam illam partem: sed si arte quadam medica, uitalis denuò sensus corpori restitutus sit, tam is qui laborat, q̃ qui cu rationem administrant, dolente iam parte gaudent, quippe certissimo argumento utentes, ad sanitatem cõuertisse se morbum, eo quòd membrum sentire iam cœperit ea, quę faciant dolorem: ita nonnulli, postquam amisso sensu doloris, ut inquit apostolus, tradiderint se uitæ peccatrici: quum, quod ad uitam cum uirtute degendam attinet, reuera mortui quidam tabefactiq; sint, nullum eorum, quæ faciunt, sensum habent. Sed si quis Sermo medicus, ueluti quibusdam calidis perurentibusq; medicamentis (futuri inquam iudicij horrendis & acerbis minis) eos perstrinxerit, & terrore eorum, quæ in expectatione sunt, cor penitus exacerbauerit, terrorem gehennæ, ignem qui non extinguitur, uermem non emorientem, stridorẽ dentium, perpetuumq; fletum, & tenebras exteriores, & talia uniuersa, ueluti calida quædam & acria medicamenta uoluptatis affectibus torpenti interendo, refouẽdoq;, eò usq; redegerit eum, ut sentiat, in qua uita uersetur, beatum eum effecerit, sensu doloris animo eius iniecto. quemadmodũ etiam Paulus eum, qui in cubile patris debacchatus erat, tamdiu sermone uerberat & castigat, quamdiu peccatum non sentiebat: posteaquam autem obiurgationis medicina motus erat, quasi iam per luctum beatum factum consolari incipit, ne nimio dolore, inquit, talis absorbeatur. *a* Erit autem etiam hic nobis intellectus ad propositam beatitudinis speculationẽ, & ad uitam cum uirtute transigendam, non inutilis, propterea quòd redundet quodammodo in hominum natura peccatum. peccati uerò remedium esse luctum ex pœnitentia demonstratum est. Sed uidetur mihi Sermo profundius quiddam q̃ ea, quæ modò dicta sunt, significare, per durabilem luctus usum, aliud præter hoc intelligendum esse docens. Nam si solam propter delicta resipiscentiam indicaret, magis consentaneũ, magis'que conueniens erat, ut eos, qui luxissent, beatos iudicaret, non eos, qui lugerent. queadmodũ exempli gratia, cõparatione eius uitæ, quæ cum morbo transigitur, eos, qui curati sunt, non qui perpetuò curantur, beatos iudicamus. Curationis enim prorogatio, infirmitatis quoque perpetuitatem & continuitatem simul indicat. Atq; etiam alia ratione mihi rectum esse uidetur, & non secundum hunc solum intellectum ponamus, quòd Sermo propter peccatum lugentibus beatitudinem tribuat. Multos enim inueniemus, quorum uita inculpata, nullis'que criminibus obnoxia, atq; ipsius adeo diuinæ uocis testimonio, cuiusque uirtutis nomine commen-

Ephes. 4.

1. Corinth. 5.

a ἔστω, est in uno: in altero, ἔσται: quam lectionẽ sequor.

data fuit. Nam quæ auaritia Ioannis? quis simulachrorum cultus Eliæ? quod paruum aut magnum in uita illorũ, historia nouit delictum? Quid ergo? utrùm beatitudinis expertes eos esse sermo ponet, qui nec ab initio prorsus ægrotauerunt, nec remedio hoc, luctu inquam ex pœnitentia, opus habuerunt? an absurdum fuerit, taleis à diuina beatitudine repellere & alienos arbitrari, quia neque peccauerunt, neque luctu peccatum sanauerunt? an hac ratione sanè peccare, quàm sine peccato uiuere præstabilius fuerit, si solis pœnitentibus & resipiscentibus gratia consolatoris tribuitur? Beati enim, inquit, qui lugent: quoniam ipsi consolationem accipient. Ergo quoad eius fieri poterit, sequẽtes, ut inquit, Ambacum eum, qui ad sublimia nos euehit, rursus sententiam, quæ contineatur in his uerbis inuestigemus, ut discamus cui luctui consolatio sancti spiritus proposita sit. Videamus igitur in uita humana, primum omnium, quid tandem ipse luctus sit, uel ob quas res confletur & contrahatur. Ergo manifestum id omnibus est, quòd luctus sit, tristis animi habitus & affectus, qui existit propter priuationem rei alicuius, quæ placeat & accepta sit: qui luctus in ijs, qui cum lætitia uitam transigunt, consistendi locum non habet. Verbi caussa, prospera aliquis in uita utitur fortuna: omnia negotia per res iucundas ei secundo cursu fluunt atque procedunt. Vxore delectatur: ob liberos sibi placet: præsidio fratrum munitus & tutus est: authoritate præditus & honoratus in foro: charus principibus: metuendus aduersarijs: subditis non contemnendus: facilis amicis, diuitijs florens, & ijsdem in delicijs & uoluptatibus fruens: suauis & iucundus, nullis molestijs pressus, corpore robusto: omnia consequutus, quæcunque per hunc mundum in pretio esse uidentur. Talis re quaque præsenti prorsus cum delectatione atque lætitia fruitur. sed si aliqua mutatio prosperitatis huius inuaserit, aut disiunctionem charissimorum, aut damnum facultatum, aut aliquam corporis commodorum, ex aliquo aduerso grauique casu labefactationem adducens: tunc subtractione oblectamenti contraria existit affectio, quam luctum appellamus. Ergo definitio eius paulo antè edita uera est, nimirum, quòd luctus sit acerbus, ac dolorem capiens quidam sensus priuationis earum rerum, quibus homines delectantur. Si igitur intellectum est à nobis, quis sit luctus humanus: ea quę clara ac manifesta sunt, uiam nobis quandam ad ea, quæ ignorantur, patefaciant, ut perspicuum nobis fiat, quis sit luctus ille beatus, quem consequitur consolatio. Nam si priuatio bonorum, quæ cuique adfuerint, luctum efficit in hoc mundo, nemo autem ignoti boni iacturam deplorauerit: ipsum bonum cognoscere prius, quid tandem reuera sit, haud alienum fuerit, atque ita deinceps humanam naturam considerare. Per hoc enim accidet, ut beatum luctum assequamur. Quale enim usu uenit in ijs, qui in tenebris uiuunt, quum alius quidem in caligine natus sit, alius autem usui externæ lucis assuefactus, ui quadã eò conclusus fuerit, ut nõ eodem uterque modo præsenti incommodo commoueatur. (Nam hic quidem, qui nouit, quo comodo priuatus sit, grauem existimat esse iacturam lucis: ille uerò, qui nec penitus quidem cognouit talem uoluptatem,

Matth. 5.

sine

sine molestia uitam transiget propter caliginis usum consuetum, nullo se bono excidisse putans: atq; ex hac re accidet, ut alterum quidem lucis usus desiderium nihil nō moliri & excogitare cogat, quo rursus uidere contingat id, quo per uim priuatus est: alter uerò propterea quòd id, quod melius est, ignorat, id quod sibi adsit bonum esse iudicās in caligine uitam transigens cōsenescet:) itidem se res habet in proposita sententia atq; intellectu, qui id, quod uerè bonum est, uidere potuit, deinde egestatē humanę naturæ animaduertit atq; considerauit, quasi calamitate accepta in animo se planè afflictabit & excruciabit, eò quòd in illo bono non uersetur, præsentem uitæ statum luctum esse ducens. Ergo non tristitiam beatā ducere Sermo mihi uidetur, sed cognitionē & scientiam boni: cui animi doloris affectus accedit, propterea quòd id, quod quæritur, uitæ non adsit. Iam uerò consequens & proximum fuerit inuestigare, quæ tandem illa sit utique lux, qua obscura hæc humanæ naturæ spelunca, in præsenti uita non illuminatur. Nunquid ad id forsitan, quod nec expediri, nec explicari, nec comprehendi potest, cupiditas spectat? Quæ enim in nobis cogitatio coniectura'ue talis est, ut inuestiget eius, quod quæritur, naturam? quæ ex nominibus pariter ac uerbis significatio constans talis est, ut dignam in nobis supernæ lucis notitiam ingeneret? quomodo nominabo id, quod spectari non potest? quomodo suggerā atq; exprimam id, quod materiæ expers est? quomodo ostendam id, quod uisum effugit? quomodo comprehendam id, quod superat omnem magnitudinem? quod sub quantitatem, sub qualitatem non cadit? quod effingi, quod asimilari non potest? quod neq; loco, neq; tempore deprehenditur? quod excedit omnem experientiam, & omnem definitiuam imaginationē? cuius opus est uita, omnium'que quæ per bonum intelliguntur, substātia? circa quod omnis cogitatio, omnis animi conceptus & intellectus sublimis uersatur? omne nomen altum consideratur? Deitas, regnum, potentia, æternitas, incorruptibilitas, gaudiumq; & exultatio, & omne quodcūq; in altitudine tam intelligitur, quàm dicitur? quo igitur modo, quibus'ue cogitationibus, eiusmodi nobis bonum ante oculos poni posit, quod spectatur & nō cernitur? quod rebus uniuersis facultatem, ut sint, præbet, ipsum uerò semper est, neq; ut existat amplius opus habet? Verùm ne oratio frustra laboret in rebus captum nostrum superantibus enitendo: sese intendens, supernorum quidem bonorum naturam, quum fieri non posit, ut eiusmodi quippiam cōprehensioni subijciatur, curiosè & anxiè inquirere desinamus, tantùm duntaxat quæsitis lucrati, ut per hoc ipsum, quòd non possumus perspicere id, quod quærimus, aliquam notitiam magnitudinis rerum, de quibus quæritur, in animo formemus & imaginemur. quanto autem cognitione nostra altius illud esse natura bonum credimus, tanto magis luctum in nobis intendamus & augeamus, quod tale ac tātum sit bonum, à quo disiuncti sumus, ut ne cognitionē quidē eius capere posimus, Veruntamen huius boni, quod superat omnē uim cōprehendendi, nos homines olim participes eramus: ac tantum erat in natura nostra bonum illud, quod superat omnem cogitationem & intellectum, ut alterum illud humanum bonum

esse uideretur exquisitissima plenissimaq́ assimilatione atq; imitatiōe, ad imaginē primarij & originalis exemplaris formatū. Nam quę nunc de illo per coniecturas speculamur & imaginamur, hęc omnia circa hominē quoque erāt: incorruptibilitas simul & beatitudo: propria, & à nullius alterius arbitrio dominio'ue pendens potestas: uita nullis negotijs implicata, nullis molestijs, nulla ægritudine obnoxia: statioq; augustior, atque in locis diuinis uitæ traductio: facultas item aperta simul ac pura mente omni uelamento detracto, bonum contuendi. hæc enim omnia nobis liber De creatione mūdi per ænigmata paucaq; uerba tecta atq; inuoluta significat, dum ait hominem ad imaginem dei effictum ac formatum esse, & in paradiso uixisse, ibiq; satis & enatis in delicijs esse usum. Porrò plantarū illarū fructus, uita, cognitio, scientiaq; & res similes sunt. Si igitur hæc in nobis erant, qui fieri potest, ut calamitati utique non ingemiscat, si quis hanc præsentem miseriam cum beatitudine illa, quæ tunc fuit, comparet, atque ex aduerso examinet excutiatq;? altum depressum est: quod ad imaginē cœlestis factum erat, in terram redactum est: cui regnum destinatum erat, in seruitutem redactum est: quod ad immortalitatem conditum erat, morte corruptum est: quod in delicijs paradisi degebat, in hoc morbis & laboribus obnoxium prædium traductum est: quod impatibilitati, nullisq; affectibus & ægritudinibus assuetum erat, calamitosam, fragilem & caducam inuicem uitam accepit: quod nullius dominio subiectum, quod sui iuris, suę potestatis, sui arbitrij erat, nunc à toc ac talibus malis tenetur obnoxium, ut tyrannos nostros difficile sit enumerare. Quiuis enim eorum, qui in nobis sunt, affectus, quum præualuerit, dominus subacti & in seruitutem redacti existit: ac ueluti tyrannus quispiam arce animi occupata, per ipsos subditos uexat ac affligit obedientes, ministris ad id, quod ei placitum fuerit, nostris cogitationibus abutens. sic ira, sic metus, sic timiditas, sic audacia, ægritudinis pariter & uoluptatis affectus, odium, contentio, immisericordia, sæuitia, feritas inhumanitasq;, inuidia assentatio, iniuriarū tenax memoria pariter & indolentia, & omnes, qui per contrarium in nobis intelliguntur affectus & perturbationes, tyrannorum quorundam ac dominorum, pro suo imperio animam ueluti captiuam quandam subigentium, enumeratio est. Quòd si quis etiam perpendat calamitates corporis, quibus natura nostra conflictatur & implicata est: uarias, inquam, & multimodas morborū species, quorum omnium expers & immune erat ab initio genus humanū, multo abundātiores lachrymas profundet, dū pro bonis res tristeis & acerbas inuicē considerat, incōmoda cōmodis comparādo opponit. Hoc igitur latēter & occultè docere uidetur, qui luctū beatum esse prædicat, nimirum, ut anima uerum bonum intueatur, néue præsentis uitæ fraude immergatur. fieri enim non potest, ut uel sine lachrymis uiuat, si quis diligenter res inspexerit & considerauerit, uel nō in rebus tristibus & acerbis uersari existimet eum, qui huius uitæ uoluptatibus sese immergat. quemadmodum in brutis & rationis expertibus animalibus id uidere licet: quibus miserabilis quidem naturæ constitutio est: (quid enim miserabilius priuatione carētiaq; ratiōis est?) sensum uerò calamitatis nullum

lum habent: sed per quandã uoluptatẽ etiam ab illis uita transigitur. superbit & ferocit equus: taurus puluerem spargit: sus erigit setas: catuli ludunt: uituli saltant: atque unumquodque animal uidere licet per certa quædam signa uoluptatem indicare: quæ si rationis oblectamentum aliquomodo cognitum haberent, stupidam & ærumnosam suam uitam cum uoluptate non trãsigerent: ita se res etiam habet in hominibus, qui nullam cognitionem habent illorum bonorum, quibus natura nostra priuata est, ab his per uoluptatẽ præsens uita transigitur. consequitur autem, ut hi, qui præsentibus delectantur & acquiescunt, potiora ferè non desiderent atque requirant. Porrò qui non quærit, non inuenerit id, quod solis quærentib. obtingit. Hac igitur de caussa Sermo luctũ beatum ducit, non quòd eum propter seipsum beatũ esse iudicet, sed propter id, quod ex illo accedit. Ostendit aũt Sermonis contextus, φ nomine relationis ad consolationẽ, lugere beata res hominibus sit. Beati enim, inquit, qui lugent: & non repressit atq; finiuit orationem in hoc, sed adiecit: quoniã ipsi consolationẽ accipient. Quam rem, quum longè antè animaduertisset magnus ille Moyses (imò uerò, qui hæc in illo disponebat, Sermo) in mysticis obseruationib. paschæ, panem quidem fermenti expertẽ, hominibus in diebus festis præscripsisse, obsonium uerò, quo uescerentur, intyba agrestia instituisse uidetur: ut per eiusmodi ænigmata atq; inuolucra disceremus, quòd illo mystico festo aliter frui non liceat, nisi seculi huius intyba amara simplici, & à fermento uacuæ uitę sponte nostra immisceantur. Propterea magnus quoq; Dauid, tametsi summum humanæ felicitatis fastigium (de regno nimirum loquor) circũ se cerneret, largiter tamen de intybis amaris suæ uitę adijcit, suspirans in eiulatu, ac deplorans prorogationem inquilinatus in carne, deficiensq; præ cupiditate ac desiderio rerum maiorum, Hei mihi, inquit, quoniam inquilinatus meus prolongatus est. In alio uerò loco pulchritudinem diuinorum tabernaculorum defixis oculis contuens, præ desiderio deficere se ait, præstabilius sibi esse ducens illic in extremis collocatum esse, quàm in rebus præsentibus primas tenere. Quòd si quis plenius beati huius luctus uim contemplari atq; animaduertere uelit, a consideret eum in illa narratione, quæ de Lazaro ac diuite (in Euangelio) habetur: ubi eiusmodi doctrina nobis apertius declaratur. Memento enim, inquit, Abraham ad diuitem, quòd receperis bona tua in uita tua. Similiter item Lazarus quoq; mala. Idcirco hic quidem solatio fruitur: tu uerò cruciaris. Par enim & consentaneum id est. quandoquidem ἀβȣλία, hoc est, consiliĳ contemptus & temeritas, imò uerò κακοβȣλία, id est, prauum cõsilium nos à bona dei circa hominẽ dispositione atq; administratione abduxit. Nam quum Deus bonum nulla permixtione cum malo confusum nobis fruendum proposuisset, uetuissetq; experientiam mali cum bono permisceri: quoniã prę ingluuie sponte nostra contrario degustato: (dico aũt de uerbi diuini contẽptu & inobedientia:) nos ingurgitauimus & expleuimus: idcirco prorsus humanã naturã in utrisq; uersari, & modò res tristeis, modò lætas inuicẽ experiri oportet. Porrò quũ duo sint secula, duplexq; uita per utrũq; seculum peculiariter cõsideretur: atq; itidem lætitia quoq; duplex,

Matth. 5.
Exod. 12.
Psal. 119.
Psal. 83.
a ἐπισκεψάσθω ἐν ἑαυτῷ habetur: ego lego αὐτό.
Luc. 16.
Videtur hic aliquid deesse.

alia quidem in hoc seculo, alia uerò in eo, quod per spem nobis propositũ est, spectetur: beatificum fuerit existimandum, si quis portionem lætitiæ per uera bona in sempiternum seculum recondat: tristitiæ uerò munus in hac breui ac temporaria uita expleat non in damno ac detrimẽto ponens, si aliqua rerum earum priuetur, quę in hac uita suaues ac iucundæ sunt: sed si dum illis fruitur atq; potitur, meliorum ac potiorum bonorum iacturam faciat. Quocirca si beatum iudicandum est, in infinitis seculis, nunquã finienda, sed in perpetuum duratura lætitia frui, ac prorsus etiam contraria degustare naturam humanam oportet: non amplius difficile est perspicere & intelligere sententiam orationis, quur beati sint, qui nunc lugent: quoniam nimirum ipsi in infinita secula solatio fruentur. Solatium autem ex consuetudine, usu atq; communicatione paracleti, id est aduocati & cõsolatoris existit. Consolationis enim gratia peculiare spiritus opus est: quam etiam nos consequamur, gratia domini nostri Iesu Christi, cui gloria in secula seculorum. Amen.

BEATI QVI ESVRIVNT ET SITIVNT IVSTITIAM, QVONIAM IPSI SATVRABVNTVR.

VI medicinæ periti sunt, aiunt eos, qui ex stomacho laborãt & cibos fastidiunt, quum praui quid succi & superflui humores ad superiorem uentriculi partem confluxerint, semper plenos pariter ac saturos esse sibiipsis uideri, atq; idcirco per adulterinam ac prauam repletionem et satietatem, naturali in eis appetitu extincto, utilẽ cibum respuere atq; auersari: sed si aliqua ab arte medica cura eis adhibita fuerit, per acutorum & incidentium medicamẽtorum potionem, ablutis & expurgatis prauis ac superfluis humoribus, qui in concauitatibus stomachi intercepti atq; conclusi fuerint, ita tandem accidere, ut quum id, quod alienum est, naturæ non amplius officiat atq; molestum sit, iuuantis pariter ac nutrientis cibi eis redeat appetitus. atq; hoc restitutæ sanitatis esse signum, quòd non amplius coacti & inuiti, sed cupidè & cum appetitu cibum sumant. Quid ergo mihi hoc
Psal. 83. principium uult? Quoniam ordine progrediens Sermo, qui ad superiores scalæ beatitudinum gradus nos quasi manu ducit, qui iuxta prophetæ
Matth. 5. uocẽ præclaras ascensiones in corde nostro disponit, talem nobis post antè expeditos ascensus, quartã aliam præmonstrat ascẽsionẽ, dum dicit: Beati qui esuriunt & sitiunt iustitiam, quoniã ipsi saturabuntur: rectũ ac cõmodum esse opinor, ut expurgata satietate & ingurgitatiõe animæ, quoad eius fieri potest, talis & cibi & potus beatũ in nobismetipsis appetitũ conficiamus & ingeneremus. neq; enim fieri potest, ut uel homo ualeat, si alimentum sufficiens, uires non confirmet & sustentet: uel absq; comestione cibo repleatur, uel sine appetitu nutriatur. Quoniã igitur bonũ quoddam in uita sunt uires: hæ uerò sufficienti saturitate conseruantur: satietas autem per comestionem existit, comestioq; ex appetitu fit: beata res fuerit uiuentibus appetitus, ut qui principium et caussa uirium nostrarũ existat.

Quem-

Quemadmodum autē circa sensibilem hunc uictum affecti sumus, quum non eadem omnes appetunt: sed sæpe pro generibus esculentorum sumentium diuiditur appetitus: atque alius quidam dulcibus delectatur, alius uerò acria pariter & calefacientia appetit: alius item salsis, alius adstringentibus gaudet. sæpe autem accidit, ut non ex usu & commodo appetitus cibi in unoquoq; existat: (nam siquis pro temperamenti quadam proprietate ad aliquod uitium propensus est, is æqualiū & conuenientiū propria quadā ui ciborū morbum nutrit: sed si ea, quæ prosint, appetere ceperit, nutrimento bonam ei ualetudinem conseruante, prorsus in sanitate uiuet): eodem modo in animę quoq; alimento accidit, ut non omnium cupiditates ad eandem rem propendeant & inclinent. Nam alij quidem gloriam, aut diuitias, aut aliquē mundanum appetunt splendorem: alijs circa mensam occupatus est appetitus: alij inuidiam tanq; uenenosum aliquem cibum cupidè sumunt. sunt item nōnulli, qui appetunt id, quod natura bonum & honestū est. Natura aūt bonum semper & omnibus, hoc est, quod non alterius cuiusquam rei caussa sumendū, sed ipsum propter se expetendum est, quod semper eodem modo se habet, & nunq; satietate frangitur & hebetatur, idcirco Sermo beatos ducit nō simpliciter esurientes: sed quibus ad ueram iustitiam cupiditas inclinata atq; propensa est. Quæ est igitur illa iustitia? hoc enim prius opinor oratione detegi atq; declarari oportere, ut pulchritudine eius animaduersa, ita tandem appetitus in nobis ad rei conspectæ decorē moueatur. Neq; enim fieri potest, ut quis cupidus sit eius, quod non apparet: sed segnis atq; ignaua quodāmodo natura nostra aduersus ignotū, & immobilis est, nisi auditione uel uisione aliquam notitiam acceperit eius, quod expetendum sit. Aiunt igitur nonnulli eorum, qui eiusmodi res scrutati sunt, Iustitiam esse habitum tribuentem unicuiq; id, quod æquum est, & quo quisq; dignus est. Verbi gratia, siquis pecunias distribuēdi potestatem adeptus, ad æqualitatem respiciat, & pro modo indigentiæ sumentium & participantium elargitionem temperet, iustus dicitur. item siquis iudicandi potestate accepta, non ad gratiam alicuius & odium sententiam ferat: sed naturam caussarum sequens, & supplicio dignos afficiat, & innocentes sententia sua absoluat & seruet, reliquarumq; controuersiarū uerum iudicium faciat, etiam hic iustus dicitur. item qui subditis tributa indicit, quū pro modo uiriū tributū imponit: & pater familiâs, & prętor ciuitatis, & gentium rex, si quisq; horum conuenienter & cōmodè subditis præsit, nulloq; impetu atq; appetitu ratione carēti, occasiōe potestatis moueatur, sed rectè subditis ius dicat, & ad uoluntates & studia subditorū ingenium & cōsilium suum accommodet & temperet: huiusmodi omnia rationi ac definitioni iustitiæ tribuūt & asignāt ij, qui habitu tali id, quod iustū sit, definiunt. Ego uerò ad altitudinē cōstitutionis diuinæ respiciēs aliquid amplius, q; ea, quæ modò dicta sunt, per hāc iustitiā intelligendū esse existimo. Nam si salutaris quidē sermo cōmunis est, & ad omnē humanā pertinet naturā: nō cuiusuis aūt hominis est, in ijs, quę modò dicta sunt, officijs ac munerib. obeūdis uersari: (paucorū eīn est regnare, preesse, imperare, ius dicere, potestatē pecuniarū administrandarū,

darũ,aut alterius rei cuiuſcꝫ diſpenſationẽ habere: multitudo uerò ac uulgus in numero ſubditorũ & eorũ, qui reguntur, ſunt:) quomodo aliquis admittere & aſſentiri poſsit, uerã iuſtitiam eſſe illam,cuius non æqualis ac par conditio omni naturę propoſita eſt? Nam ſi iuſtus, pro ut tradunt diſciplinæ ſapientium externorũ,æqualitatẽ ſibi propoſitã habet,ad quã potiſsimũ ſpectet: excellentia aũt ac dignitas inæqualitatẽ in ſe continet:non poteſt iuſtitiæ reddita ratio definitiocꝫ uera exiſtimari,quippe quũ ſtatim inæqualitate uitæ cõmunis refellatur. Quæ eſt igitur illa iuſtitia,quę ad omneis pertinet? cuius appetitus cuiuis ad Euangelicã menſam ſpectanti cõmunis propoſitus eſt? ſiue quis diues ſit,ſiue pauper,ſiue ſeruus,ſiue dominus,ſiue patritius,ſiue pecunia cõparatus,nulla fortuna, nullo ſtatu, nulla conditione, nulla circunſtantia necꝫ augente necꝫ deminuente iuſti definitionẽ.Nam ſi id in eo ſolo,qui poteſtate aliqua atcꝫ dignitate cæteros præcedit, reperiatur:quomodo iuſtus erit ille ad ueſtibulum diuitis abiectus Lazarus? qui nullã materiam ad talem iuſtitiam habebat? non imperium, non poteſtatem, non domũ,non menſam,non alium quempiam ad uitam apparatũ, per quem licet illam iuſtitiam ad opus & effectũ deducere atcꝫ repręſentare? Nam ſi in imperando,aut diſtribuendo,aut omnino aliquid adminiſtrando iuſtũ eſſe conſiſtit,qui in illis muneribus non uerſatur, expers iuſtitiæ prorſus eſt. Quomodo igitur requiete dignus habetur is,qui nihil habuit eorũ,per quæ iuſtitia iuxta uulgi opinionẽ deſignatur? Quocirca quærenda nobis eſt illa iuſtitia,cuius cõpotem fore Sermo promittit illum,qui eam expetiuerit. Beati enim,inquit,qui eſuriunt iuſtitiã: quoniam ipſi ſaturabuntur. Multis ac uarijs rebus nobis ad uſum propoſitis, quibus afficitur,quęcꝫ appetit natura, multa nobis opus eſt ſcientia,ut nobis in eiuſmodi eſculentis diſcernamus, quid nutriat, quid noceat, ne id, quod loco cibi ab anima aſſumi uidetur, pro uita mortẽ nobis & peſtem efficiat. Forſitan autem non intempeſtiuum nec alienum fuerit, per aliam quandam Euangelicam quæſtionem huius dicti ſententiam diſtinguere atcꝫ explanare. Qui per omnia cõmunem nobiſcum naturã habuit, excepto peccato,atcꝫ eorundẽ nobiſcũ affectuum,incommodorũ & afflictionum particeps fuit,famem non iudicauit eſſe peccatum,necꝫ eius incommodi periculum facere recuſauit. ſed affectum naturæ, quo cibus appetitur,admiſit atcꝫ ſuſcepit. Quum enim quadraginta dies ieiunus permãſiſſet,poſtea eſurijt. dedit enim, quãdo uolebat occaſionẽ naturæ officio ſuo fungendi. Sed tentationũ inuentor,quũ intellexit affectũ famis etiam illũ inuaſiſſe,conſuluit, ut lapidibus exciperet appetitũ.hoc aũt eſt peruertere ac detorquere appetitũ à naturali cibo ad ea,quæ à natura aliena ſunt. Dic em̃,inquit,ut lapides hi panes fiant.quid enim peccauit agricultura? cuius rei gratia reſpuuntur ſemina,ut cibus ex ijs confectus reprobetur? quur arguitur ſapiẽtia creatoris,quaſi nõ rectè per ſemina, genus humanũ alat? nã ſi lapis ad cibum aptior atcꝫ cõmodior nũc apparet: nimirũ à debita prouidẽtia circa uitã humanã Dei ſapientia aberrauit. Dic ut lapides iſti panes fiãt. Hæc etiãnũc dicit ijs,qui à proprio appetitu tẽtãtur,ac dicẽdo plerũcꝫ eos,qui ad ipſum ſpectant, impellit,ut ex lapidibus panes conficiant. Quũ

Matth.5.

enim

enim appetitus necessarij usus fines excedit, quid id aliud nisi diaboli tunc calumniantis & rejcientis, ex seminibus confectum cibum, & ad ea, quæ à natura aliena sunt, appetitum prouocantis, consilium est? De lapidibus comedunt, quibus fraudis & auaritiæ panis apponitur: qui sumptuosas et redundantes, & opiparè structas & cumulatas mensas ex iniustè partis bonis sibi parant: quorũ apparatus cœnarũ, pompa quædam, fastus & ostentatio est ad stuporẽ & admirationẽ uulgi commouendã excogitata, quæ uitæ necessarium usum præterlabitur & excedit. Quid enim cõmune habet cum usu naturæ necessario, in graui pariter & oneroso pondere argenti expolita materia, quæ esui apta non est? Quid est affectus famis? nonne desiderium eius, quo carere non possumus? Quũ enim per flatus & euaporationes euanuerit & effluxerit nutrimentũ, quo uires refectæ fuerint, rursus adiectione cõuenienti repletur id quod deest. Panis est em̃, aut aliquid aliud esui aptũ, quod natura appetit. Si quis igitur loco panis aurũ ori admoueat, nunquid necessitati medebitur? Quum igitur aliquis pro rebus esculentis materias esui non aptas requirit, in lapidibus planè occupatus est, quippe quũ aliud quærente natura, in alio ipse uersetur. Dicit natura per famis affectionẽ propemodũ uocem emittens, se nunc egere cibo: propterea, quòd denuo oporteat inuicem ingeri corpori nutrimentum quod effluxerit, & per uapores & expirationes euanuerit. tu uerò naturæ dicto audiens non es. non em̃ quod quærit, das: sed ut magnũ tibi argenti pondus in mensa sit, curas, & excusores materiæ requiris: & historiam simulachrorum & imaginum, quæ in materia insculpãtur, curiose exquiris, ut habitus & affectus animi tum uehementiores, tum sedatiores, artificio summo plenè sculpturis expressi conspiciãtur: ut & iram agnoscas armati, quũ gladium trucidandi caussa tollit, & cruciatum saucij, quum accepto uulnere lethali, animo se demittens ac mœrens habitu ipso gemere & eiulare uidetur: impetũ item uenantis, & feræ immanitatẽ: ac quæcunq; alia per eiusmodi curiositatẽ & ineptã industriã, homines uani materia ad usum mẽsarum destinata effici studiosè curant. Potum natura desiderat, tu uerò pretiosos tripodas paras, labra, crateras, amphoras, & alia sexcenta, quæ nihil cum eo, quod usus requirit, cõmune habent. An non planè per ea, quæ facis, dicto audiens es ei, qui tibi consulit, ut ad lapidem respicias? Quid aũt attinet, reliqua huius lapidei cibi turpia exponere spectacula uitiosa & absurda acroamata, quibus ad consequentia mala sibi uiam sternunt, incitamentis libidinum cibum condientes? Hoc aduersarij de cibo consilium est. hæc pro consueto & ordinario panis usu, per hoc quod ad lapides respicere iubet, suggerit atq; proponit. Verùm profligator & perẽptor tentationũ, famẽ quasi malorũ caussam non exterminat ex rerũ natura: sed solam superfluitatẽ ac nimiã ineptãq; industriã & curã, q̃ de cõsilio aduersarij unà cũ necessario usu introducta est, auersatus, suis finib. gubernari naturã permisit. Queadmodũ em̃ ij, qui uinũ trãscolãt, nõ reprobãt id, quod in eo utile est, propter immixtos ei surfures: sed colo superflua excernẽtes, puri usum nõ rejciũt: ita perspicax et solers in examinãdo atq; discernẽdo ea, q̃ ab natura aliena sunt, Sermo subtilitate speculatiõis famem quidem,

utpote

utpote uitæ noſtrę conſeruatricem non exterminauit:ſuperfluitates uerò neceſſario uſui cõnexas & implicatas tranſcolauit & abiecit, quum dixit: illum ſe nouiſſe panem nutrientem, qui uerbo Dei naturæ conciliatus ſit. Si igitur eſurijt Ieſus, beatum fuerit eſurire, quum ad imitationẽ illius ingeneretur ac repræſentetur etiam fames in nobis. Si igitur intelleximus, quid ſit id quod eſurit & appetit dominus, fieri non poteſt, ut nunc propoſitę nobis beatitudinis uim non intelligamus. Quis eſt igitur ille cibus, cuius appetitum Ieſus cibi turpem eſſe nõ ducit. Ait ad diſcipulos poſt habitum cum Samaritana ſermonem: Meus cibus eſt, ut faciam quod uult pater meus. non ignota eſt aũt uoluntas patris, qui omneis homines ſeruari, & ad agnitionẽ ueritatis uenire uult. Igitur ſi ille nos cupit ſeruari, & uita noſtra cibus eius exiſtit, didicimus quis uſus ſit eiuſmodi animę habitus & affectionis: Quis igitur hic eſt? Eſuriamus noſtram ipſorum ſalutem: ſitiamus diuinam uoluntatem, quæ eſt, ut nos ſeruemur. Qua ratione igitur talem nobis famẽ conficere poſsimus, nunc didicimus à beatitudine. Qui enim iuſtitiam Dei deſiderat, inuenit id, quod uerè expetendum eſt: cuius deſiderium non uno modo eorum, qui per appetitum repræſentantur, expleuit. non enim ſolum tanq̃ cibum iuſtitiæ uſum [a] propoſuit. Semiperfectus enim eſſet, ſi in hac ſola affectione conſiſteret appetitus. nunc autem etiam potabile hoc bonum fecit, ut ardorem & feruorem cupiditatis, per ſitis affectionem indicaret. Quum enim in tempore ſitis aridi quodammodo fiamus & ardentes, pro remedio eiuſmodi affectionis potum ſumimus cum uoluptate. Quoniam igitur unus quidem genere ipſo cibi pariter & potionis appetitus eſt: diuerſa uerò ad utrunq; horum affectio eſt: ut ſummum nobis & extremũ boni deſiderium præſcriberet, beatos iudicat eos, qui duobus his affectibus fame pariter & ſiti ad iuſtitiam mouentur: quaſi ſatis idoneum ſit id, quod deſideratur, ut ſe utriq; appetitui inuicẽ accommodet, atq; eſurienti quidem nutrimentum ſolidum, cum ſiti uerò gratiam ad ſe attrahenti potabile exiſtat. Beati qui eſuriunt & ſitiunt iuſtitiam: quoniam ipſi ſaturabũtur. Nunquid ergo iuſtitiam quidem expetere beatum iudicandũ eſt? ſed ſi quis erga temperantiã, continentiã, ſobrietatẽ, aut ſapientiã, aut prudentiã, aut ſi qua alia uirtutis ſpecies eſt, ſimiliter affectus eſt, hũc Sermo beatũ non iudicat? Verùm talẽ forſitan quod dicitur, ſententiam in ſe continet. Vnum ex ijs, quæ per uirtutẽ intelliguntur, iuſtitia eſt, Pro conſuetudine id ſæpe diuina ſcriptura habet, ut facta mentione partis, totum comprehendat: ut cùm diuinam naturam per aliqua nomina deſignat. Dicit enim tanquã ex perſona Dei prophetia: Ego Dominus: hoc mihi nomen æternum, & memoriale generationum generationibus. & rurſus in alio loco ait: Ego ſum, qui ſum. & in alio, Miſericos ſum. et ſexcẽtis alijs nominibus id, quod & altum & auguſtum eſt, ſignificantibus, ſolet Deum ſancta ſcriptura nominare, ut per hæc certò ſciamus, quòd quũ unum aliquod edat, tota nominũ cõgeries tacitè cum uno ſimul exprimatur. Non enĩ conceditur, nec probabile eſt, ſi dominus dicatur, eum non etiã reliqua eſſe: ſed omnia per unũ nomen exprimũtur. Per hæc igitur didicimus, quòd per partem aliquam multa complecti ſoleat diuinitus prodita ſcri-

Ioan 4. Timoth. 2.

[a] ἐπίδοσιν habetur: ego lego ἐποίησεν.

Matth. 5.

Esa. 42.

Exod 3.

ibid. 22.

dita scriptura. Ergo quum etiam hic Sermo dixisset, iustitiam ijs, qui beatè esuriant, propositam esse, per hanc, omnem uirtutis speciem designat, ut ex æquo beatus sit, qui & prudentiam, & fortitudinem, & sobrietatem, continentiam, frugalitatem, & si quid aliud per eandem uirtutis definitionem percipitur & comprehenditur, esuriat. Neq; enim fieri potest, ut una aliqua uirtutis species à reliquis disiuncta, ipsa per se uirtus perfecta sit. Nam cum quo non simul aliquod consideratur eorum, quæ per bonum intelliguntur, omnino necesse est, ut contrarium in eo locum habeat. opponitur autem continentiæ quidem & frugalitati luxuria atque incontinentia: prudentiæ uerò stultitia, & cuiusq; eorum, quæ in meliorem partem accipiuntur, prorsus est aliquid, quod ex contrario intelligatur. Si igitur non omnia cum iustitia considerarentur, fieri non posset, ut quod relinqueretur, bonum esset. nō enim aliquis dixerit stultam iustitiā, aut audacē aut incontinentem, aut aliud quicq; eorū, quæ per uitiositatē considerantur & intelliguntur. Quòd si ratio iustitiæ ab omnibus, quęcunq; in peiorem partem accipiuntur, uacua, pura atq; integra est, uniuersum in se bonū planè complexa est. bonum autem est, quicquid per uirtutem cōsideratur & intelligitur. Ergo omnis uirtus hic nomine iustitiæ significatur: quam esurientes & sitientes Sermo beatos iudicat, satietatē eorū, quæ expetuntur, promittens. Beati enim inquit, esurientes & sitientes iustitiā: quoniam ipsi saturabuntur. Quod aūt dicitur, eiusmodi quandam sententiam mihi continere uidetur. Nihil earum rerum, quibus uoluptatis gratia studetur in hoc seculo, operam dantibus satietatem affert. sed, ut alicubi per ęnigma atq; inuolucra uerborū sapiētia dicit, Dolium perforatū est occupatio circa uoluptates: quò semper sedulò infundentes irritum & inexplicabilem quendam infinitumq; laborem ostentant, qui his rebus student, semper quidem aliquid in fundum cupiditatis infundentes, ac quicquid ad uoluptatem facit, superinijcientes; ad satietatem uerò cupiditatem non deducentes. Quis animaduertit ad auaritiæ terminum peruentum esse per id, quòd accesserit auaris id quod quærebāt? quis honoris insana cupidine captus, ambitionis finem fecit, assequutus ea, quæ expetebat? iam uerò qui uoluptatem expleuit acroamatibus spectaculis'ue, aut insanis & furiosis uentris studijs, aut ijs rebus sectandis, quæ uentrem plenum consequi solent: quid sibi ex eo, quòd his rebus frui atq; potiri licuit, superesse deprehendit? An non omnis uoluptatis species, quæ corpore percipitur, simulatq; appropinquauit, præteruolat? ne breuissimum quidem tempus apud eos, qui illam attigerint, manens? Hanc igitur sublimem, certam stabilemq; sententiam à Domino discimus, quòd solum uirtutis studium in nobis existens, stabilis, fixa, firma, consistensq; quædam res sit. Nam qui aliquid ex rebus sublimibus assequutus est, uerbi gratia, continētiam, temperantiam, modestiam aut moderationem, aut pietatem erga numen diuinum, aut aliam quampiam ex sublimibus pariter & Euangelicis doctrinis, non transitoriam & temporariam ob unumquodq; eorum, quæ consequutus est, & instabilem lætitiam habet, sed constantem, permanentem, & omni spatio uitæ durantem. Quare? quia hæc quidē semper licet

Matth. 5.

agere, ac nullum est temporis punctum in omni uitæ, spatio quod bonæ actionis ingeneret satietatem. Nam & continentia & puritas animi, & in omni bono constantia, & uitatio mali, donec aliquis uirtutē sibi propositam habet, semper exercētur, & unà cum actione & exercitatione sese producentem & durantem lætitiam habent. In ijs aūt, qui absurdis cupiditatibus ardent, etiamsi semper anima eorum spectet lasciuiam & incontinentiam, attamen non semper gaudere licet. Nam & auiditatē cibi immoderatam satietas sistit, & bibentis uoluptas unà cum siti extinguitur, cæteraq; ad eundem modum & tempore aliquo opus habent, & interuallo, ut extinctus à uoluptate & satietate rursus reuocetur eius, quod delectat & placet appetitus. at uirtutis possesio quibuscunq; semel firmiter insederit, non temporis subiacet mensuræ, non satietate terminatur: sed semper purum, syncerumq; & recentem, & uigentem secundū se uiuentibus sensum suum bonorum præbet. Quamobrem ijs, qui hanc esuriunt, Deus Sermo expletionem promittit: expletionem, inquam, quæ satietate accendat, nō hebetet appetitum. Hoc igitur est, quod docet ab excelso intellectuū monte sermocinans, nempe, ut ad nullam eiusmodi rem, cupiditatem nostram applicemus, cuius nullus expetentibus propositus est finis. in quibus & uanū & inutile studium est. quemadmodum in ijs, qui uerticem umbræ suæ cursu insequuntur: quorum cursus fertur in infinitū & in inexplicabile, eò semper celeriter elabente eo, quod petitur, [a] quò cursus insequentis contendit. sed ut ad eas res appetitum conuertamus, in quibus per studiū certa possesio studenti acquiritur. Nam qui ad uirtutem aspirat, rem propriam acquirit, bonum quod expetiuit, in sese cernens. Beatus est igitur, qui esurit continentiam, implebitur enim puritate. Repletio autem, sicut dictum est, non auersationem & fastidium, sed intentionem & uehementiam efficit appetitus, & ex æquo utraque simul inter sese augentur. Nam & studium & affectationē uirtutis rei affectatæ acquisitio consequitur: & innatum bonum asiduam perpetuamq; lætitiam simul in animam infert. Talis enim huius boni natura est, ut non in præsentia modò fruentem demulceat atque delectet, sed in omnibus temporis partibus lætitiam repræsentet. Nam & uitæ rectè transactæ memoria, eum, qui id assequutus sit: & præsens uita, dum per uirtutem transigitur, & expectatio retributionis & remunerationis delectat, quam remunerationem non aliam quandam esse puto, quàm ipsam rursus uirtutem, quæ & opus rectè facientium est, & præmium rectè factorum existit. Cæterùm si etiam aliquem audacem attingere sermonem oportet: forsitan per uirtutis & iustitiæ mentionem seipsum audientium appetitui proponere mihi dominus uidetur: qui factus est nobis sapientia à Deo, & iustitia, & sanctificatio, & redemptio, quinetiam panis de cœlo descendens, & aqua uiuens: quam sitire sese Dauid in quodam psalmo confitetur hunc beatū affectum animæ Deo offerens his uerbis: Sitiuit anima mea ad Deum illum ualidum, uiuentem, quando ueniam & apparebo in conspectu dei? Qui Dauid mihi uidetur uirtute spiritus has magnificas domini doctrinas iam antè edoctus, etiam expletionem eiusmodi appetitus [a] sibi prædixisse. Ego enim, inquit, in iustitia

a Locus mutilus utrobiq; esse uidetur.

1. Corinth. 1.

Psal. 41.

a προσαπεῖν, *habetur:* προειπεῖν *forsitan legendum.*

iustitia apparebo in conspectu tuo, satiabor uidendo gloriam tuam. Hæc igitur, ut mea quidem opinio fert, uera uirtus est: bonum quod cum malo permixtum non est: circa quod omnis intellectus eorum, quæ in præstantiorem partem accipiuntur, deprehenditur & percipitur, ipse Deus Sermo, uirtus quæ cœlos texit, ut Ambacum exponit. ac rectè qui hanc Dei iustitiam esuriunt, beati iudicantur. Nam reuera, qui Dominum gustauit, ut psalmodia dicit: hoc est, qui in sese Deum recepit, expletur eo, quod & sitiuit, & esuriuit, iuxta promissionem eius, qui dixit: Ego & pater ueniemus, & mansionem apud eum faciemus, uidelicet, spiritu sancto prius inhabitante. Ita mihi uidetur etiam magnus ille Paulus, qui arcanos illos paradisi fructus degustauit, & plenus eorum, quæ gustauit, & semper esuriens esse. Etenim repletũ se esse eius, quod desiderabatur, fatetur, dum dicit: Viuit autem in me Christus: & tanquam esuriens, semper præteritis omissis ad ulteriora aspirat, dum dicit: Non quòd iam ceperim, aut iam perfectus sim: curro autem, ut assequar & comprehendam. Detur enim nobis, ut ad arbitrium nostrum aliquid exempli gratia esse dicamus, quod in rerum natura non habetur. Quemadmodum enim in sensibili cibo, si nihil eorum, quæ nutrimenti caussa sumuntur, pro excremento eijceretur, sed totum ad adiectionem corporeæ proceritatis assumeretur, quotidiano nutrimento per sese adaugente magnitudinem, in multam proceritatem corpora excrescerent & attollerentur. itidem illa iustitia & omnis unà cum ea uirtus, quoniam secundum eum, qui mente percipitur, cibi modum comesta non egeritur, altiores semper per sese participantes efficit, sui semper adiectione magnitudinem augens. Quocirca si à nobis intellecta est illa beata fames, omni uitiositatis redundantia per uomitum reiecta, esuriamus iustitiam Dei, ut etiam ad expletionem & satietatem eius perueniamus per Christum Iesum dominum nostrum, cui gloria in secula seculorum. Amen.

Psal. 16.
Ioan. 14.
Gal. 2.
Philip. 3.

BEATI MISERICORDES: QVONIAM IPSI MISERICORDIAM CONSEQVENTVR.

FORSITAN aliquid tale est id, quod per quandam uisionem Iacob per ænigma edoctus est, quum scalam à terra ad altitudinem cœli pertinentem, & Deum super ea stantem uidisset, quale nimirum nunc etiam nobis doctrina beatitudinũ facit, quæ semper ad sublimiores intellectus per eam ascendentes erigit & extollit. Nam & illi opinor uitã cum uirtute coniunctã patriarchæ per speciem scalæ effingi atque informari, ut & ipse disceret & posteris traderet, quòd aliter ad Deum erigi atque extolli non licet, nisi quis semper superna contueatur ac spectet, & sublimium rerum desiderio continenti teneatur, ut non cõtentus sit in ijs, quæ rectè iam fecerit, & consequutus sit, manere, sed in damno ponat, si superiora non attingat & assequatur.

Gen. 28.

quatur. Et hic igitur aliarũ alias excipientium beatitudinũ altitudo efficit, ut ipsi Deo appropinquetur, qui uerè beatus, & super omnem beatitudinem constitutus & firmatus est. Prorsus autem, ut sapienti per sapientiam, & per puritatem puro appropinquamus, ita beato quoq; per uiam beatitudinum conciliamur. Dei enim reuera propria beatitudo est. quamobrẽ etiam Iacob super eiusmodi scalam Deum stetisse narrauit. Igitur participatio beatitudinũ nihil est aliud, nisi Deitatis cõmunicatio: ad quã per ea, quæ dicuntur, dominus nos subducit. Videtur ergo mihi per eam, quæ ad consequentiam proposita est, beatitudinis expositionem aliquo modo Deum facere eum, qui & audiat & intelligat Sermonẽ. Beati enim, inquit, misericordes, quoniam ipsi misericordiam consequentur. Scio in multis locis diuinæ scripturę, nomine misericordis sanctos uiros diuinam potentiam appellare, sic Dauid in psalmis: sic Ionas in sua prophetia: ita magnus Moyses in multis locis suæ sanctionis nominat numen diuinum. Si ergo misericordis appellatio Deum decet: ad quid aliud te Sermo hortatur, nisi ut Deus fias, tanquam formatus & insignitus propria nota Deitatis? Nam si Deus misericors à diuina scriptura nominatur: quod autem uerè beatum iudicandũ sit, id Deitas est: perspicuũ fuerit quid ex consequenti intelligatur, uidelicet, si uel ex hominibus aliquis existat, qui misericors sit, beatitudine diuina dignus habeatur, quippe quum id assequutus sit, quo numen diuinum denominatur. Misericors dominus & iustus, & Deus noster miseretur. qui ergo non beatum est illud & fieri & uocari hominem, quo Deus ex eo, quod facit, denominatur? Verùm affectare quidem dona maiora in suis scriptis suadet etiã diuinus apostolus. nobis aũt id agendũ est, nõ ut in animũ inducamus appetere res bonas & honestas: (hoc enim sponte insitũ est humanæ naturæ, ut ad honestatẽ propẽsa sit:) sed ne erremus & fallamur in iudicãdo atq; discernendo, quid bonũ & honestũ sit. in hac em̃ maximè parte uita nostra peccat, nẽpe in eo, quod plenè intelligere non potest, quid natura bonum et honestũ sit, quid falsò tale putetur. nam si nuda uitę proposita malitia nequitiaq;, & nõ honesti quadã imagine obducta atq; decolorata esset, genus humanũ ad eam nõ trãsfugisset. Quocirca intelligentia atq; prudẽtia nobis est opus ad propositi dicti cognitionẽ, & edocti, quę sit uera insiti intellectus pulchritudo, ad eã formemur. Quẽadmodũ em̃ opinio de numine diuino naturaliter quidẽ insita est omnib. hominib. sed ignorãtia ueri Dei peccatur circa id, quod colitur: (nã alij quidẽ uenerãtur uerã Deitatẽ, q̃ & in patre & filio, & spiritu sancto cõsideratur: alij uerò ad absurdas opiniões delapsi, in creatura tale quid esse suspicãtur: atq; idcirco quũ in re exigua à ueritate aberratũ esset, impietati aditus patefactus est:) eodẽ modo se res habet in proposito intellectu, nisi uerã sentẽtiã perceperimus & assequuti fuerimus, non in re exigua nobis à ueritate aberrantib. damnũ acciderit. Quid igitur misericordia est, & circa quã rem exercetur? & quomodo beatus est his, qui inuicẽ accipit, quod dat? Beati em̃, inquit, misericordes: quoniã ipsi misericordiam cõsequentur. Iam uerò quæ quidem prima facie occurrit, atq; in prõptu est dicti sententia ad mutuam charitatem & compassionem cõdolentiamq;

Marginalia: Matth. 5. (beside "Deum facere eum"); Psal. 114. (beside "sit, beatitudine diuina"); 1. Corinth. 12. (beside "Deus noster miseretur"); Matth. 5. (beside "cẽ accipit")

tiamq; hominem inuitat, propter inæqualitatem & uarietatem uitæ negotiorum non omnibus eadem fortuna, quod uel ad dignitatẽ, uel ad constitutionẽ & cultum corporis, uel ad reliquas facultates attinet, in uita utentibus. Scinditur enim uita plerunq; in contraria, seruitute & dominatione, diuitijs & paupertate, gloria & ignominia, infirmitate, uitioq; corporis & bona ualetudine, & omnibus talibus diuisa. Vt igitur ea pars, cui deest, ad eandem commoditatem perueniat cum ea, cui quid superest, & suppleatur id quod deest, ab eo quod redundat: misericordiam aduersus tenuiores & inferiores hominibus præscribit. nam nisi misericordia animum ad eiusmodi motũ emolliuerit, nõ poterit alioqui quis in animũ inducere & impelli, ut in calamitate proximũ subleuet. ex cõtrario em̃, uidelicet inhumanitate, misericordia intelligitur. Vt igitur ferus, sæuus, & immitis appropinquantibus inaccessus est: ita qui & misericors est, & incommodis proximi condolescit, affectione quasi contemperatur cum eo, qui uel rogat, uel aliqua re opus habet ad id sese dolenti atq; solicito accommodans, quod mens anxia molestijsq; circumuenta requirit. Ac misericordia, ut eam aliquis definitione cõprehensam interpretari & explicare posit, uoluntaria tristitia est, q̃ cõflatur ob incõmoda aliena. Quòd si nõ plenè quid per eã intelligatur, expresimus, forsitã alia rõne magis dilucidè ac planius explicari posit: Misericordia est erga eos, qui ob res aliquas tristeis ac molestas sese discruciãt, cũ dilectiõe cõiuncta affectio. Queãdmodũ em̃ inhumanitas & feritas ab odio causã et originẽ habẽt: sic ex dilectiõe quodãmodo misericordia enascitur: nec aliũde existeret, nisi ex hac. ac si quis plenè misericordiæ proprietatẽ exquisiueri t, intẽtionẽ & uehemẽtiã inueniet diligẽdi affectiõis cũ affectu tristitiæ cõmixtã. Nã participationẽ quidem bonorũ oẽs similiter appetunt & amici & inimici: at ut incõmodorũ, & rerũ tristium atq; acerbarũ participes esse uelint, eorum duntaxat propriũ est, qui dilectione tenẽtur. atqui ex omnibus rebus, quæ per uitam coluntur & exercentur, constat rem præstantissimam esse dilectionem. Dilectionis autem intentio atq; incrementum misericordia est. Est igitur propriè beatus existimandus, qui in tali affectione animam occupatam habet, utpote qui summum uirtutis fastigiũ contingat. Ac nemo in solis materijs illam uirtutem spectet. sic enim non cuiusq; hominis esset eiusmodi rei successus, prẹterquam eius, qui opes aliquas haberet ad benefaciendum. quin imò mihi æquius et uerius esse uidetur huiusmodi uirtutem ex studio atq; uoluntate æstimare. Nam qui bonum uoluntate duntaxat in animo sibi proposuit ac destinauit, sed inopia, quo minus id, quod honestum est, sequatur, prohibitus est, animi destinatione nihilo inferior est eo, qui per opera uoluntatem suam ostendit. Iamuerò quantum uitæ lucrum & commodum sit, si quis sententiam beatitudinis in hanc partem accipiat, superuacuum fuerit exponere, quum uel admodum simplicibus & imperitis manifestæ sint eæ, quæ ex hoc consilio uitæ confici commoditates posint. Nam si, uerbi gratia, omnibus eiusmodi animi affectus aduersus inferiores innatus esset, non amplius fuerit, quod uel præstet, uel inferius sit: non amplius in diuersa nomina uita diducetur: non molesta homini paupertas

πάντως utrobiq; habetur: ego lego παντίς.

erit:nō seruitus deprimet:non ignominia anget, omnia em̄ omnib. erunt cōmunia: æquilibritas & æquabilis tributio iuris, tum in faciendo, tum in dicendo in uita hominū exercebitur: quū is, cui quid superfuerit, cū eo, cui defuerit, sponte sua se exæquet: quod si accideret, nulla amplius inimicitiarum materia relinqueretur: cessaret inuidia: mortuū odium: extorris iniuriarū tenax memoria: mendaciū, fraus, bellū: quæ omnia soboles atq; propago plus habēdi cupiditatis sunt, sublata essent. Illa aūt incompatibili cōdolentiæq; experte affectione exterminata, unà planè eijcientur, ueluti cū praua quadā radice etiam uitiositatis germina. in locū aūt exemptorū malorum, succedet bonorū caterua, pax, & iustitia, omnisq; eorū, quæ in meliorē partem intelliguntur, comitatus atq; sequela. Quid igitur magis beatum fuerit iudicandū, q̄ si ita uiuatur, ut non amplius uectibus & lapidib. uitæ nostræ securitas credatur, sed mutuis officijs muniti simus? Quemadmodum enim immitis & efferatus infensos & inimicos efficit eos, qui feritatē atq; sęuitiā eius experti sint: sic ex cōtrario miserēti oēs beneuoli efficimur misericordia participantib. dilectionē naturaliter ingenerante. Ergo misericordia, ut definitio quidē ostēdit, beneuolentiæ mater est, dilectionis pignus, uinculū omnis amicæ affectionis. hac uerò cautione atq; securitate, quid in uita firmius & tutius excogitari possit? Itaq; meritò Sermo misericordem beatum iudicat, quū tot in hoc nomine bona appareant. Cęterùm quòd hoc quidē consilium, uitæ non inutile sit, cuiusuis est haud ignorare. mihi aūt aliquid amplius, quàm ea, quæ prima fronte intelligūtur, expressione temporis futuri sententia, per arcana innuere uidetur. Beati enim, inquit, misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur: quasi in posterum recondita miserantibus misericordiæ remuneratione. Ergo pro ut poterimus omisso hoc facili intellectu, qui promptè primoq; aspectu à uulgo percipitur, ad uelum interius, ratione pro uiribus prospicere conemur. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam consequentur. Iam uerò certam stabilemq; sententiam quandam & sublimiorem doctrinam, per hæc uerba discere licet: quòd nimirū is, qui iuxta sui imaginē hominē fecit, omnium bonorum materias atq; subsidia in natura sui operis deposuerit, ut nulla res bona atq; honesta extrinsecus in nos se ingerat & insinuet, sed in potestate nostra sit, ut habeamus, quod uelimus tanquam ex cella quadam penuaria, ex natura bonum promentes. per singularia enim & particularia de uniuersalib. docemur, quòd non alia ratione potiri quis possit eorū, quę cupit, nisi ipse sibi bonum largiatur. quamobrē Dominus alicubi dicit ad auditores, Regnum Dei intra uos est: &, quicunq; petit, accipit: &, qui quærit, inuenit: &, pulsanti aperietur: ut & accipiendi quod desideretur, & inueniendi quod quæratur, & introeundi quò cupiamus, penes nos potestas sit, & à nostro pendeat arbitrio, quum uelimus. Vnde per consequens simul probatur etiam id, quod ex contrario intelligitur: quòd nimirum etiam inclinatio atq; propensio in malum nulla necessitate extrinsecus impellente innascitur. sed simul atq; sumpserimus malum subsistit, tunc in rerum naturam proueniens, quum sumpserimus: extra uerò destinatā animi uoluntatē, ipsum per sese malum secundū propriā substantiam nus-

Matth. 5. Luc. 17. Matth. 6. [marginal references]

tiam nusq̃ situm reperitur. Ex his libera, plena, summaq; potestas, quam in natura dominus naturæ fabricatus est, apertè demonstratur: propterea, q̄ omnia, siue bona, sine mala sint, ex nostra libera uolũtate dependent: & quòd diuinum iudicium incorrupta iusta'que sententia sequens ea, quæ iuxta propositũ nostrum cõmissa ac designata sint, cuiq; tribuit id, quod quis sibi ipse fortè præstiterit: his quidẽ, qui ut inquit apostolus, perseuerantes in bono opere gloriam & honorẽ quærunt, uitam æternã: ijs uerò, qui ueritati non obtemperant, sed iustitiæ morem gerunt, iram, & afflictionem, & omnia, quæcunq; nomina ad acerbam & tristem pertinent retributionem. Quemadmodum enim artis exactæ proba, uera, certaq; specula, tales uultuũ ostendunt effigies, qualescunq; ipsi uultus sint, hilares quidem alacrium, demissi autem, obscuri & inamœni mœrentium & tetricorum: nec speculi naturam aliquis culpare possit, si tetra & inamœna repræsentata fuerit effigies, principali forma propter mœrorem collapsa: ita iustum quoq; Dei iudicium nostris affectionibus assimilatur: qualiacunq; à nobis cõmissa fuerint, tales nobis de suo præbens retributiones: Venite inquit, benedicti: &, Ite maledicti. Ecqua necessitas externa in his est, quæ addextrã quidẽ collocatis iucũdam, ad sinistrã uerò stantibus acerbã uocẽ attribuat? An non hi quidem propter ea, quæ fecerunt, misericordiam consequuti sunt: illi uerò, idcirco q̄ aduersus proximos & populares immites & inhumani fuerunt, sęuũ & immite sibiipsis diuinũ numen reddiderũt? Diues ille diffluens delicijs atq; luxuria, mendici ad uestibulũ abiecti atq; afflicti misertus non est. idcirco misericordiam sibi præcidit, misericordia implorata nõ exauditus: non quòd una gutta de magno paradisi fonte dẽpta, damnosa esset, sed quia misericordiæ stilla cõmisceri atq; cõmunicari cum inhumanitate nõ potest. quæ eñ luci cõmunio cum tenebris est? qualia, inquit, seminauerit homo, talia metit. quia qui seminat in carnẽ, ex carne metet corruptionem. at qui seminat in spiritum, ex spiritu metet uitam æternam. Sementem esse arbitror hominis destinatam uoluntatem: messem uerò uoluntati atq; proposito conuenientẽ compensationẽ & retributionem. Fœcunda spica bonorum est ijs, qui eiusmodi sementẽ sibi elegerint, laboriosa spinarũ collectio est ijs, qui spinosa in uitã semina deiecerint. Oportet eñ planè metere quemq; id, quod seminauerit. ac fieri aliter non potest. Beati misericordes: quoniam ipsi misericordiam cõsequentur. Quænam oratio humana profunditatem intellectuũ, qui his uerbis continentur, exponere possit? Nam absoluta pariter atq; indefinita uox occasionem præbet etiam aliquid amplius, q̃ ea quæ modò dicta sunt, exquirendi, eo q̄ non adiecit, qui sint, aduersus quos repræsentari misericordiã conueniat: sed simpliciter dixit, Beati misericordes. Forsitan eñ nobis aliquid eiusmodi Sermo per hæc uerba latenter innuit, ut sententia misericordiæ beato luctui consentanea sit. nam & illic beatus habebatur, qui præsentẽ uitam in luctu transigit, & hic mihi Sermo uidetur eandem doctrinam indicare. Vt enim in alienis afficimur calamitatibus, quum necessariorum nostrorum amicorum aliqui in improuisa quædã incõmoda inciderint, uel ædibus paternis eiecti, uel ex naufragio nudi seruati, uel in potesta-

Margin notes: 5. Rom. 2. — Matth. 25. — Luc. 16. — 2. Corinth. 6. — 2. Corinth. 9. — Gal. 6. — Matth. 5.

tem prædonum & latronum redacti, uel serui ex liberis facti, uel captiui ex fortunatis & beatis: uel cum aliqua alia simili calamitate prospera eorum fortuna commutata, qui paulo antè in aliqua felicitate atque commoditate uitæ conspicui erant: ut igitur acerba quædam in animis nostris, dum his condolescimus, existit affectio mutua: fortasse multo magis in nobis ipsis opportunum fuerit eiusmodi mentis instituere affectionem ac dispositionem propter eam, quæ præter dignitatem in uita nostra contigit, mutationem. Quum enim reputauerimus, quæ sit splendida illa nostra sedes, unde excidimus: quomodo in potestatem latronũ uenerimus: quomodo in profundo huius seculi demersi nudati simus: quales & quàm multos pro eo, quòd liberè & ad arbitrium nostrum uitam degebamus, dominos asciuerimus: quomodo beatitudinem uitæ, morte atque corruptione interruperimus: nunquid fieri potest, si has cogitationes sumpserimus, ut misericordia in alienis calamitatibus occupata sit, & nõ animus circa seipsum miserabiliter afficiatur, reputans quæ & habeat, et quibus exciderit? Quid enim hac captiuitate miserabilius? pro eo ut alamur in paradiso, hoc morbis & laboribus obnoxium prædium in uita sortiti & adepti sumus: pro illa impatibilitate, infinitas paſsionũ & afflictionum sortes inuicem accepimus: pro illa sublimi conuersatione uitaque communi cum angelis, ad uiuendum cum feris terrestribus damnati sumus: angelica pariter & impatibili uita, cum pecuaria bestialique permutata. quis numero facilè comprehendere poſsit acerbos uitæ nostræ tyrannos? furentes & sæuientes dominos? acerba domina iracundia: altera talis inuidia est, odium, superperbiæ uitium, furiosa quædam ac sæua tyrannis est: tanquam pecunia redemptis insultans atque illudens libidinosa cogitatio est, quæ absurdis, uitiosis pariter atque impuris ministerijs naturam mancipat atque addicit. quæ uerò tãta tamque immensa acerbitas est, quam auaritiæ tyrannis nõ superet atque præcedat? quæ miseram animã in seruitutem redactã semper inexplebiles & insatiabiles suas cupiditates cogit explere: quæ cùm semper accipit, tum nunquam impletur, ueluti multiceps quædã fera oribus innumeris inexplebili uentri cibum transmittens: cui nulla unquam lucrandi satietas existit: sed id quod semper accipitur, materies atque incitamentũ plus habendi cupiditatis fit. Quis igitur hac infelici ac misera uita cõsiderata atque perpensa, eiusmodi calamitates & incõmoda non miseratur? nõ humano more afficitur & cõmouetur? Nam idcirco nosmetipsos non miseramur, quia sensu malorũ caremus. quale quiddã furore correptis accidit: quorũ insuperabile malum etiam sensum eorũ, quę patiuntur, insuper ademit. Si quis igitur seipsum agnouerit, qualis & prius esset, & qualis in pręsenti sit: (ait autem etiam Solomon alicubi, quòd qui seipsos cognoscãt & scrutentur, sapiẽtes sint) is nunquam desinet miserari. talem aũt animæ affectionẽ etiã diuina nimirum misericordia, cõsequetur. Quamobrẽ ait, Beati misericor-
Matth. 5. des: quoniam ipsi misericordiam consequentur. ipsi, non alij. per hoc enim nomen declaratur. ut si quis dicat, Beatum est, habere curam corporis sanitatis. Nam qui curam habet, ipse in sanitate uiuet: ita misericors beatus est habendus: quoniam fructus misericordię proprium bonum misericordis,
existit:

existit:siue iuxta nunc repertã à nobis rationẽ dicta intelligãtur:siue etiam iuxta eam,quæ antè discussa atq; explicata est.de eo dico,qui in alienis calamitatibus animæ condolentiã & cõpassionẽ ostendit.simili eñ utrũq; ratione bonũ est,& seipsum, iuxta modò dictã rationẽ miserari,& cõdolescere infortuniꝭs atq; calamitatib. proximorũ. propterea φ iustũ Dei iudiciũ hominis aduersus inferiores & tenuiores, propẽsam uolũtatẽ in suprema potestate demonstrat: ut homo quodammodo suiipsius iudex sit,sibi ipse sentẽtiam ferens in subditorũ caussis iudicãdis. Quoniam igitur creditur,et uerè creditur futurũ esse ut omnis humana natura tribunali Christi sistatur,ut recipiat quisq; per corpus præmia paria factis:siue bonũ, siue malũ quis fecerit:(dicã forsitã etiã aliquid audacius)si fieri potest,ut arcana pariter & uisum effugientia ratione cõprehendamus,etiam nunc beatam eorũ,qui misericordiam consequuntur, remunerationem animaduertere licet.[a] Nam quæ aduersus eos, qui per hoc seculũ in uita misericordiã exhibent, existit in animis hominum beneuolentia, ea nimirum in perpetuum manet apud eos,qui illius gratiæ atq; officij participes fuerint.Quid igitur,si benefactor in tempore inquisitionis agnitus sit ab ijs, qui beneficio eius usi fuerint,quomodo uerisimile est eum,dum iucũdis & gratis uocibus coram Deo omnis creatura excipietur atq; celebrabitur,animo affectum iri? nũquid aliqua alia beatitudine insuper opus habebit,qui in tam frequenti theatro ad res optimas quasi præconis uoce celebretur? nam φ adsint,qui beneficium acceperint,docet Euangelij uox, ubi Rex & iustis, & peccatoribus respondet.ad utrosq; enim demonstratiuis uerbis utitur, tanq; digito indicans subiectũ:Quatenus fecistis uni ex his fratribus meis minimis.per hoc enim,quod dixit,Ex his,eorum,quibus benefactum fuerit,præsentiam ostendit.Dicat nunc mihi,qui inanimam pecuniarum materiam futuræ beatitudini præfert: quis auri splendor eiusmodi? qui pretiosorũ lapidum fulgores? quis indumentorũ ornatus talis:quale bonũ illud esse spes suggerit atq; proponit? quum Rex creaturæ in sublimi solio gloriæ magnificè præsidẽs,humanæ naturæ sese reuelauerit,& conspiciendum præbuerit? quum circum ipsum innumerabiles angelorum uisæ fuerint legiones atque adeò quum in oculis omnium fuerit arcanum & ineffabile illud regnum cœlorum? ac rursus ex contrario demonstrata fuerint terribilia illa supplicia? in medio uerò horum omnis hominum natura,qui à prima creatione usq; ad rerum uniuersarum consummationẽ nati fuerint,tum metu,tum spe futurorum stet suspensa atq; solicita,in utramque partem euentus expectatione sæpe tremens: atque etiam ijs,qui cum bona conscientia uixerint, futurum rei euentum suspectum habentibus? quum alios uiderint à praua conscientia in horridas illas ac tetras tenebras, tanquam ab aliquo carnifice trahi? si hic faustis pariter ac gratis ab ijs, qui beneficia acceperint, editis uocibus atque acclamationibus fiducia operum magnificus ac splendidus iudici se sistat: nunquid similem ac parem materialibus diuitijs felicitatem ac beatitudinem illam esse existimabit? nunquid montes omneis & campos, & saltus, & mare in aurũ trãsmutata pro illis bonis sibi cedi ac tradi pacturus sit? Ille uerò qui diligenter

[a] Locus utrobiq; mutilus esse uidetur.

Matth. 25.

diligenter ſignaculis & clauſtris, ferratisq́ portis & tutis conditorijs mammonam abſconderit, & omni mandato antiquius magisq́ curandũ duxerit, ut materia ſibi in occulto defoſſa atq́ congeſta eſſet, ſi is, inquam, præceps in tenebroſum illum ignem detrudatur: omnibus ijs, qui per hanc uitam experti fuerint, ſæuitiam & inhumanitatem ei obijcientibus & dicentibus: Memento quòd receperis bona tua in uita tua: concluſiſti ſimul in munimentis diuitiarũ miſericordiã, & reliquiſti ſuper terrã miſerandi affectum: non portaſti ad hoc ſeculũ humanitatem: nõ habes quod non habuiſti: non inuenis quod non depoſuiſti: non colligis, quod nõ diſperſiſti: nõ metes, quorum non deieciſti ſemina: digna ſementi tibi meſsis. acerbitatẽ ſeminaſti, collige manipulos. coluiſti immiſericordiam: habe quod dilexiſti. non aſpexiſti quenquam condolenter: non aſpicieris cum miſeratione. deſpexiſti eum qui affligeretur: deſpicieris dum peribis. fugiſti miſericordiam: fugiet te miſericordia. abominatus es & faſtidiſti egenum: faſtidiet te, qui propter me egenus fuit. Si hæc atque ſimilia dicantur: ubi aurum? ubi ſplendida uaſa? ſplendida ſupellex? ubi per ſignacula theſauris adhibita cautio? ubi ad nocturnas excubias ordinati canes, aduerſus inſidiantes armorũ apparatus? in codicibus perſcripta nominum annotatio? quid hæc ad fletum & ſtridorem dẽtium? quis illuminabit tenebras? quis extinguet flammam? quis auertet uermem nunq́ morientem? Quocirca conſideremus & intelligamus, fratres, uocem domini tam multa paucis uerbis de rebus futuris docentem: & efficiamur miſericordes, ut idcirco beati fiamus, per Chriſtum Ieſum dominum noſtrum, cui gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

Luc. 16.

BEATI PVRO CORDE: QVONIAM IPSI DEVM VIDEBVNT.

QVOD accidere uериſimile eſt ijs, qui ex aliquo alto uertice montis in uaſtum aliquod pelagus deſpiciunt, id menti meæ accidit ab excelſa uoce Domini, tanq́ de aliquo cacumine montis, ad inexplicabilem intellectum deſpectanti profunditatem. Quemadmodũ enim in multis locis maritimis, montem uidere licet circa eam partem, qua mare ſpectet, quaſi dimidium abſciſſum, & à uertice ad profundũ uſq́ directo abraſum: cuius in ſuperiore parte cacumen quoddam proiectũ profundo imminet. quod igitur accidere uериſimile eſt ei, qui à tali tãtæq́ altitudinis ſpecula in profundũ mare deſpiciat: itidẽ mihi nũc animus quaſi uertigine laborat in magna hac domini uoce ſuſpenſa: Beati puro corde: quoniã ipſi Deũ uidebũt. Deus ſpectaculo propoſitus eſt ijs, qui cor expurgatum habuerint. Deum nemo uidit unquam, ut Magnus inquit Ioannes, confirmat autem eam ſententiam etiam illa ſublimi mente Paulus, qui dixit: Quem nullus hominum uidit, neq́ uidere poteſt. hæc eſt illa leuis, abraſa atque prærupta petra, quæ nullum in ſeſe intellectuum ſuſtentamentũ & firmamentum oſtendit: quam etiam Moyſes itidem inacceſſam in ſuis decretis

Matth. 5. *Ioan. 1.* *1. Timoth. 2.*

decretis pronuntiauit, ut nusquam mens nostra adire posiit, quicquid eni tentes apprehendere, quoue sese subleuare poterant, per illam sententiam abraso: non est enim inquit, qui Dominum uidebit, & uiuet. Atqui, uidere Deum, uita sempiterna est. hoc autē fieri non posse, ut Deus uideatur, columnæ fidei Ioannes & Paulus & Moyses affirmant. Vidésne uertiginem, cum qua unà trahitur animus ad profunditatem eorum, quę in hac ratione considerantur? Si Deus est uita: qui non uidet Deum, uitam non uidet. quòd Deus uideri non posiit, tum prophetæ, tum apostoli diuino spiritu ducti attestantur. in quas angustias spes hominibus redigitur? Verùm subleuat atq; sustentat Dominus labascentem spem. quemadmodum in Petro fecit: quem periclitantem, ne submergeretur, rursus in solida atq; resistenti uestigijs aqua collocauit. Si igitur etiam ad nos manus Sermonis admota fuerit, & instabiles in profundo speculationum, in alterutro intellectu constituerit, extra metum erimus, firmiter quasi manu ducentē nos Sermonē amplexi. Beati enim inquit, qui puro corde prediti sunt: quoniam ipsi Deum uidebūt. Promisio quidem certè tāta est, ut superet extremū terminū beatitudinis. Quid enim aliquis post eiusmodi bonum, aliud desiderauerit, quū omnia habeat in eo quē uiderit? Nam uidere, in usu scripturæ idem significat, quod habere: quemadmodū illud, uideas bona Hierusalē, idem quod, inuenias, significante uerbo. Et, Tollatur impius, ne uideat gloriam Domini, per non uidere, non participem esse, propheta significante. Ergo qui Deum uidit, quicquid in bonis numeratur, per hoc quod uidit, adeptus est: uitam sine fine, æternam incorruptibilitatem, immortalem beatitudinem, regnum sine fine, lætitiam continentem, uerum lumen, spiritualem & dulcem uocē, gloriam inaccessam, perpetuam exultationem, omne deniq; bonum. Enimuero quod in promissione beatitudinis per spem proponitur, tale ac tantum est. sed quoniam antè demonstratum est, modum uidendi Deum confici per hoc, siquis puro corde extiterit: in hoc rursum mens mea quasi uertigine correpta ęstuat ambigendo, an ne puritas cordis sit ex ijs rebus, quæ neq; effici possunt, & naturam nostram superant & excedunt. nam si per hanc Deus uidetur: Moyses aūt & Paulus non uiderunt per hoc, quod neq; ab sese, neque ab alio quoq; Deū uideri posse affirmāt, ea, quæ nūc à Sermone beatitudini proponitur, res eiusmodi esse uidetur, quæ effici atq; repræsentari nō posiit. Quid igitur lucri nobis accedit ex eo, quod cognouimus, qua ratione Deus uideatur, si uires rei excogitatæ nō adsunt? Id enim simile est, ac si quis diceret, beatū esse in cœlo uersari: quoniam illic cōspicientur ea, quæ in hoc seculo non conspiciuntur. Nam si aliqua ratio expediendi itineris in cœlū per Sermonē præmonstraretur: utile audientibus esset didicisse, quòd beatum sit in cœlo uersari. quandiu autem ascensus expeditus non est, quid emolumenti affert cognitio cœlestis beatitudinis, angens duntaxat & malè habēs nos edoctos, qualib. reb. priuati simus, & propter ascēsum impeditū careamus. Nunquid igitur ad id, quod naturā nostram excedit, Dominus hortatur, & superat modum humanarum uirium magnificētia præcepti? Non ita se res habet. Neq; enim uolucres fieri iubet, quibus

Exod. 33. *Matth. 14.* *Psal. 127.* *Locus utrobiq; ualde corruptus: quē coniecturas sequutus ita reddidi.*

a Locus corruptus utrobiq;. quibus alas non produxit: neq; sub aqua uiuere, quibus terrestrem a uitam assignauit. Si igitur lex in aliis omnibus accipientium uiribus conueniens est, & ad nullam rem, quæ supra naturam sit, cogit: etiam hoc prorsus ex eo quod consentaneum est, intelligemus, non desperandum uidelicet esse id, quod per beatitudinem præmonstratur: sed & Iohannem, & Paulum, & Moysen, & si quis alius illorum similis est, non excidisse hac sublimi beatitudine, quæ ex conspectione Dei accedit: neq; illum, qui dixit, Recondita est mihi iustitiæ corona, quam reddet mihi iustus iudex: neque eum, qui recubuit super pectus Iesu: neque eum, qui audiuit à uoce diuina, Cognoui te præter omneis. Si ergo non ambigitur, quin illi, qui contemplationem Dei supra uires esse prædicauerunt, beati sint: beatitudo autem ex conspectione Dei existit, atque Deum uidere contingit, si quis puro corde sit: certè puritas cordis, per quam beatum fieri licet, non est ex iis rebus, quæ confici non possunt. Qui igitur dici potest, quòd & illi, qui cum Paulo contemplationem Dei supra uires esse pronuntiant, uera dicant, & Domini uox illis non aduersetur, quæ Deum per puritatē cordis conspectum iri pollicetur? Videtur mihi haud alienum esse, si de his rebus paucis digrediendo primùm quædam proponamus, quæ tanquam firma atq; nullius probationis egentia sumamus, ut commodè nobis circa rem propositam speculatio procedat. Diuina natura, quicquid ipsa tandem per se secundum essentiam est, superat omnem comprehendendi rationem atq; solertiam, quippe quæ coniecturales rationes & excogitationes reiiciat, repellat, aspernetur & non admittat: ac nulla adhuc inter homines facultas ad incomprehensibilium animaduersionem & cognitionem inuenta est: nullaq; ratio, nullum compendium, nulla uia, nullus apparatus, nullum instrumentum excogitatum est, quo res inexplicabiles comprehendantur. Quapropter magnus ille apostolus ἀνεξιχνιάστους, id est omni inuestigatione superiores, siue imperuestigabiles uias eius nominat, significans per ea uerba, cogitationibus inaccessam esse illā uiam, quæ ducit ad naturæ diuinæ cognitionem. quasi nullus adhuc eorum, qui uitæ cursum antè confecerunt, aliquod uestigium uel signū cognitioni impresserit, quo signo excogitaretur & perciperetur res, quæ superat omnem cognitionem. Talis autem secundum naturam quum sit is, qui superat omnem naturam, alia ratione & uidetur & percipitur, qui & uideri & comprehendi non potest. multi autem sunt modi talis contemplationis & cognitionis. Licet enim per eam, quæ in uniuerso apparet, sapientiam coniectando cernere eum, qui omnia cum sapientia fecit. quemadmodū etiam in operibus humanis, mente cernitur aliquo modo artifex propositæ cuiusq; structuræ, quippe qui artem in opere condiderit. Cernitur aūt non natura artificis, sed scientia duntaxat artificiosa, quam artifex in opere expressam reliquit. Eodem etiam modo quum ad ornatum, qui in creatura conspicitur, respicimus, notio quædam in animo nostro informatur non essentiæ, sed sapientiæ eius, qui res uniuersales sapienter fecit. quinetiam si nostræ uitæ caussam considerauerimus, quòd nō ex necessitate, sed ex bonæ uoluntatis destinatione ad creandū hominem motus sit, rursus etiam

Marginal notes: 2. Tim. 4. (beside "xit, Recondita est…"); Ioan. 21. (beside "que eum, qui recubuit…"); Rom. 11. (beside "comprehendantur.")

per hunc modum Deum à nobis uisum & animaduersum esse dicimus, quum non naturam, sed bonitatem comprehenderimus. Eodem modo cętera quocp omnia, quæ cogitationem erigunt ad considerationem Eius, quod & præstat & excellit, & melius ac superius est, quàm cæteræ res: talia omnia contemplationem & cognitionem Dei nominamus, unaquaque sublimi cogitatione atque consideratione Deum nobis in conspectũ adducente. Nam & potentia, & puritas, & eodem modo sese habere, & cum contrario permixtum non esse, ac talia omnia, diuinæ cuiusdam & sublimis opinionis & notionis uisum & imaginationem animis imprimit atque informat. Igitur per ea, quæ modò dicta sunt, ostenditur, quomodo & Dominus uera dicit, qui pollicitus est, Deum ab ijs qui cor purum habeant, conspectum iri: & Paulus non mentitur, qui in suis scriptis dicit, quòd Deum neque uiderit quisquam, neque uidere possit. Nam qui natura inuisibilis est: dum per quasdam, quæ circa ipsum animaduertuntur proprietates, cernitur, efficientijs & actionibus uisibilis atque conspicuus fit. Verùm non ad hoc solum beatitudinis sententia spectat, ut ex quadam efficacia atque operatione, eum qui operetur, talem esse animaduertere atque existimare possimus. (forsitan enim etiam sapientibus huius seculi per aptitudinem atque concinnitatem mundi supernæ sapientię atque potentiæ animaduersio cognitio'que contingere possit.) sed aliud mihi magnificentia beatitudinis ijs, qui capere & animaduertere possint id quod desideratur, nempe cõsilium tradere atqȝ suggerere uidetur: porò consideratio atque intellectus, qui mihi in mentem uenit, per exempla atque similitudines declarabitur. Bonum quoddam in uita humana sanitas corporis est. sed beatum est, non modò scire rationem sanitatis, uerùm in sanitate uiuere. Nam si quis laudes sanitatis persequutus cibum sumat, qui malos humores & morbos generet, quid huic, dum morbis conficitur, laudes sanitatis prosunt? Eodem igitur modo propositam quoque orationem intelligamus, quòd nõ cognoscere aliquid de Deo Dominus beatum esse dicat, sed in sese Deum habere. Beati enim puro pręditi corde: quoniam ipsi Deum uidebunt. non enim mihi uidetur quasi ex aduerso spectandum proponere ei, qui animæ oculum habuerit expurgatum: sed forsitan hoc nobis magnificentia dicti suggerit, quod etiam ad alios Sermo apertius exprimit, ubi dixit, Intra uos est regnum Dei: ut doceamur, quòd qui cor suum ab omni creatura atque uitiosa affectione expurgauit, in suaipsius pulchritudine, diuinæ naturæ imaginem intuetur. ac mihi uidetur Sermo paucis, quæ dixit, eiusmodi consilium complecti. O' uos homines, quibus inest aliqua cupiditas contemplandi id, quod uerè bonum est, quum audiueritis diuinam maiestatem supra cœlos elatam & exaltatam, & gloriam eius inexplicabilem, pulchritudinem ineffabilem esse, naturam cõprehendi ac percipi non posse: ne prolabamini ad desperationẽ, quasi nõ possitis intueri quod desideratis. Nam quod à te capi & comprehendi potest, Dei cõtemplationis in te modus est: quippe quum is, qui te formauit, tale bonũ statim ita naturæ quasi inessentiauerit, siue cõsubstantiauerit & incorporauerit: tui enim fabricationi & constitutioni Deus suę

1.Tim.6.

Locus utrobique corruptus.

Luc.17.

naturæ bonorum simulachra similitudinesq́ et quasi imitamenta impresſit & informauit ueluti ceram quandam sculptili figura præformans & fingens: sed uitiositas diuinam imaginem referenti signo circumfusa bonum turpibus uelamentis obductum & occultatum inutile tibi fecit. Si igitur diligenti & accurata uita sordes cordi illitas & obductas rursus ablueris, resplendebit in te diuina pulchritudo. Quemadmodum in ferro fieri solet, quum id, quod paulo antè nigrum erat, per cotem detracta rubigine, splēdores quosdam in se ad solem refulgens & nitores edit: ita homo quoque internus, quem cor Dominus nominat, quum sordes rubiginosas, quæ propter prauum situm in forma effloruerunt, absterserit, rursus cum originali & principali forma similitudinem recuperabit, ac bonus erit. nam quod boni simile, bonum prorsus est. Ergo qui seipsum uidet, in seipso quod desiderat, intuetur: atque ita beatus fit, qui corde puro præditus est: quoniam dum suam puritatem intuetur, per imaginem, formam principalem animaduertit. Quemadmodum enim ij, qui in speculo solem uident, etiamsi cœlum ipsum fixis oculis non contueantur, nihilo secius, in splendore speculi solem uident, quàm illi, qui ipsum orbem solis intuentur: ita, inquit, etiam uos, etiamsi uires uobis non suppetant ad contemplandum & animaduertendum lumen inaccessum, si ad eum, qui ab initio in uobis constitutus est, imaginis decorem ac gratiam reuersi fueritis, in uobis ipsis, quod quæritis, habetis. Puritas enim & uitiorum affectuum'que uacuitas, & ab omni malo alienatio Dei est. Si igitur hæc in te sunt, Deus prorsus in te est. Quum igitur ab omni uitiositate pura, ab affectu ac uitio libera, atque ab omni inquinatione seiuncta in te ratio fuerit, beatus es propter acumen atque claritudinem uisus: quoniam id, quod effugit uisum eorum, qui non fuerint purgati, ipse expurgatus animaduertis, ac materiali caligine ab oculis animi dempta, per puram cordis serenitatem beatum spectaculum clarè cernis. Hoc autem quid est? sanctimonia, puritas, simplicitas, omnes eiusmodi lucidi diuinæ naturæ splendores, per quos Deus uidetur. Verùm quòd hæc quidem ita se habeāt, ex ijs, quæ dicta sunt, non dubitamus. sed quod ab initio in dubio ponebatur, adhuc in eadem perplexitate Sermo relinquit. Vt enim is, qui in cœlum euasit, participatione fruitur cœlestium miraculorum: sed ascendendi modus impeditus efficit, ut nihil nobis prosint ea, de quibus nihil controuersiæ est: ita ex purgatione cordis beatitudinem existere nō dubitatur: sed quomodo quis cor ab inquinamentis expurgare posit: eadem prorsus, quæ in ascensu in cœlum apparet, difficultas esse uidetur. Quæ igitur scala Iacobi? qualis inuenietur igneus currus ad similitudinem eius, qui prophetam Eliam in cœlum euexit, quo ad superna miracula cor nostrum erectū, terreum hoc pondus excutiat? Nam si quis necessarias animi affectiones & uitia, cogitatione exactè complexus fuerit, atque perpenderit, nulla uia, nulla ratione, nulla machinatione fieri posse putabit, ut coniuncta mala amoueantur. Protinus à passione, ab affectione, à perturbatione, ab ægritudine natiuitas nostra orditur, & per passionem & affectionem incrementum progreditur, & in passione & affe-

ἀβλέπει habetur, ego lego καταλείπει.

& affectu uita nostra desinit: atque commixtum quodammodo malum cum natura est, per eos, qui antiquitus passionem, uitium & affectum admiserunt, qui per inobedientiam morbum inuexerunt & introduxerunt. Quemadmodum autem successione atque continuatione subinde nascentium per quanque speciem animalium natura simul traducitur & propagatur, ut iuxta rationem naturæ, quod natum fuerit, idem sit cum eo, unde natum est: itidem ex homine homo nascitur, ex obnoxio uitijs, perturbationibus, & affectibus, ijsdē obnoxius, ex peccatore peccator. Ergo unà cum nascentib. aliquo modo peccatū existit, simul & nascēs & augescens, & cum termino uitæ unà desinens. Verùm assequutu nobis difficilem esse uirtutem, immensis & infinitis sudoribus & laboribus, studio atque defatigatione uix parabilem, in multis locis de sacra scriptura didicimus, arctum, & per angustias porrectū iter regni audientes, latā uerò decliuē & expeditam uiam, quæ per uitiositatem & nequitiam, uitam in perniciem abducit. non tamen nulla planè ratione confici & expediri posse sublimē uitam, scriptura affirmat, quæ tot uirorū in sacris libris miracula exposuit. Sed quum duplex sit in promissione uidēdi Deum intellectus: unus quidem cognoscendi naturam uniuersitati in supernis præsidentem: alter uerò, per puritatem uitæ cum Deo, quasi contēperandi & coniungendi: primam quidem contemplationis speciem impeditam esse, & confici nō posse, sanctorum uox declarat: secundam uerò per præsentem doctrinam humanæ naturæ Dominus promittit, quum dicit, Beati puro corde: quoniā ipsi Deum uidebunt. Porrò quomodo parum fieri liceat, id per omnem propemodum Euangelicam doctrinam tibi discere licet: nam si ordine deinceps posita præcepta percurreris, manifestum cordis purificatorium remedium deprehendes. Quum enim uitium & nequitiam bifariam diuisisset, eius'que unam speciem posuisset, quæ per opera designatur, alteram, quæ cogitando concipitur: prius quidem per antiquam legem, eam, quæ per opera proditur, nequitiam puniuit: nunc uerò ad alteram peccati speciem legem spectare facit, non improbum facinus puniens, sed ut ne prorsus quidem malum existat, prospiciens & cauens. Nam ex animi destinata uoluntate nequitiam eximere, est ex magna superfluitate uitam à scelestis facinoribus efficere alienam. Porrò quum in multas parteis multasq; species, uitiositas diducta sit, unicuiq; earum rerum, quæ uetitæ sunt, per præcepta, proprium opposuit remedium atque curationem. ac quoniam iræ morbus per omnem uitam plerunq; in promptu atque in procliui est, ab eo, quod magis obtinet ac dominatur, curationem orditur, iræ uacuitatem sanciens in primis: Didicisti, inquit, ab antiqua lege, Non esse cædem faciendam: nunc disce, Iram aduersus proximos & populares ab anima segregandam esse. non enim penitus irasci uetuit: (licet enim ob bonū nonnunq; uti tali animi impetu:(sed ob nullum bonum aduersus fratrem ira aliquando concitari: id uerò præceptum extinguit ac tollit. Quicunq; enim, inquit, irascitur fratri suo temerè nulla'que ratione. nam adiectio dictionis temerè, ostendit tempestiuum & opportunum esse sæpe iracundiæ usum: quum uindicandi peccati caussa efferbuerit is affectus. Hæc iræ

Matth. 5. (margin, beside "Beati puro corde")

Matth. 5. (margin, beside "Quicunq; enim")

Num. 25. species Phineeso scripturæ testimonio asignatur, quum cæde delinquentium minas Dei aduersus plebem commoti placauit. Deinceps ad ea, quæ per uoluptatem delinquuntur, curando transit, & adulterij petulantem et importunam cupiditatem per interdictum ex corde tollit. ita sigillatim etiam omnia inuenies in sequentibus corrigere Dominũ, aduersus unamquamque uitiositatis & nequitię, speciem sanctionibus obsistentem. Prohibet iniuria pugnam lacessere, ac manus afferre per hoc, quod ne propulsare quidē iniuriam permittit. Exterminat auaritiæ uitium per hoc, quod

Locus mutilus. imperat, ut non modò patiamur nos exui, sed id etiam, quod nobis relictum fuerit, aduersario concedamus. medetur timiditati, iubens nos mortis esse cõtemptores. Et in summa per unumquodq; interdictum reperies in modum aratri incisorem Sermonē prauas peccatorũ radices ex intimo corde nostro effodere: in quibus interdictis à spinosis fructibus licet expurgari. Ergo per utrunq;, naturã demeretur, quòd & bonum promittit, & ad quanque rem propositam suggerit nobis doctrinam. Quòd si laboriosum studium bonarum rerum esse putas, cõpara rem cum uita contraria: ac reperies, quanto malitia nequitiaq; laboriosior & molestior sit, si non ad præsentia, sed ad futura respicias. Nam qui gehennæ mentionē audiuerit, is non amplius cum labore & studio se à uoluptatibus cum peccato coniunctis abstinebit: sed solus metus cogitationi iniectus ad expellendum uitia sufficiet. Enimuerò haud incommodum fuerit animaduerso, quod tacitum subauditur, uehementiorem dehinc concipere cupiditatem. Nam si beati sunt, qui puro corde præditi sunt: miserabiles omnino sunt, qui mentem sordidatam habent: quoniam faciem aduersarij intuebũtur. itemq;, Si ipsa diuina effigies imprimitur uitæ cum uirtute coniunctę: perspicuũ est quòd uita uitiosa, forma ac facies aduersarij existit. Iam uerò si secundũ diuersas consideratiões Deus quolibet eorũ uocabulorũ, quæ circa bonum intelliguntur, cognominatur, lumen, uita, incorruptibilitas, & quæcunque eius generis sunt: prorsus ex aduerso id, quod cuique horum oppositum est, nequitiæ inuentori attribuetur: tenebrę, mors, corruptio, & quæcunque eiusdem cum his generis & naturæ sunt. Quocirca quum didicerimus quib. rebus & nequitia, & cum uirtute uita coniuncta formentur & insigniãtur, proposita nobis iuxta liberum animi arbitrium in utram partem uelimus declinandi potestate, fugiamus formam diaboli; deponamus prauam personam, resumamus diuinam imaginem, simus puri corde, ut efficiamur beati, diuina in nobis imagine, per purum uitæ institutum impressa per Christum Iesum dominum nostrum, cui gloria in secula seculorum. Amen.

BEATI PACIFICI: QVONIAM IPSI FILII DEI VOCABVNTVR.

SACRI testimonij tabernaculi, quod legislator iuxta de-
monstratam sibi in monte à Deo formam Israhelitis fabri-
catus est, omnia quidem & sancta & sacra sigillatim erant,
quæcunque septis intrinsecus continebantur: ad intimã au-
tem in his partem accedere ac penetrare fas non erat: eaque
sancta sanctorum dicebatur, indicante, opinor, hac amplificatiua nominis
formatione, quòd ea pars non etiã pari cum cæteris conditione particeps
sanctitatis esset: sed quantum differret à communi atque prophano conse-
cratum & sanctũ, tanto illa pars inaccessa: quóue adire ac penetrare fas nõ
erat, sanctis, quibus circundata erat, sacrior & purior esset. Ad eundem igi
tur modum ex his, quæ nobis in hoc monte præmonstratæ sunt, beatitu-
dinibus, arbitror ego omnia quidem sacra ac sancta sigillatim, quæcunque
superior diuinus Sermo composuit & affirmauit: quod autem nunc con-
templationi atque commentationi propositum est, adyton, id est, inacces-
sum, reuera ac sanctum esse sanctorum. Nam si uidere Deum ab nulla re su
perari potest in bono, filium Dei fieri omnem planè superat felicitatem.
quænam enim uerborum excogitatio? quænam ex nominibus conflata
significatio tantæ promissionis donũ cõplectetur. Quodcunque uehemen
tiore mẽtis intentione aliquis cogitauerit, supra illud prorsus est id, quod
significatur: si bonũ, uel charum & honorandum, uel sublime nominaue-
ris id, quod iuxta beatitudinem hanc per promissionem propositum est,
amplius quàm pro significatione illorum nominum, declaratur: superat
uotũ prosper successus & felicitas, quę consequitur: supra spem donum, su
pra naturã gratia est. Quid est homo si cũ diuina natura cõparetur? cuius-
nam sanctorum proferam uocem, per quam genus humanũ extenuatur?
secundum Abrahamum terra ac cinis: secundum Esaiam fœnum: secundũ
Dauidem, ne fœnum quidem, sed simile fœno est. Nam ille quidem dicit, *Gen. 19.*
Omnis caro fœnum: hic uerò ait: Homo quasi fœnum. secundum Ecclesia *Esa. 40.*
sten, uanitas: secundum Paulum, miseria est. Quibus enim seipsum aposto *Psal. 36.*
lus uerbis denominat, his uniuersum genus humanum miseratur. hæc ho- *1. Corin. 15.*
mo: Deus autem quid est? Quomodo dicam, quid, cuius ne uidendi qui- *Eccles. 1.*
dem, nec auribus percipiendi, neque corde comprehendendi potestas est?
quibus uocibus enunciabo naturam? quod huius boni inter ea, quæ nota
sunt, exemplar & similitudinem inueniam? quas nouas formabo uoces ad
significandum id, quod & ineffabile & explicabile est? Audiui diuinam
scripturam magna de superna natura exponentem: sed quid hæc ad ipsam
naturam? Quantum enim ego poteram capere, tãtum scriptura dixit, non *Locus mutilus*
quantum est id, quod significatur. Vt enim eorum, qui respirando aerem *esse uidetur u-*
ad se trahunt, quisque pro ea, quæ in ipso est, capacitate, alius quidem plus, *trobique. καὶ τὸ*
alius uerò minus aeris assumit: non tamen is, qui multũ in se detinet aerẽ, *ὅλον ἐστίν, ha-*
totũ intra sese elementũ redegit, sed & is ex toto quãtum poterat, sumpsit, *betur: ego le-*
& totũ non habet: ita sanctę quoque scripturæ de Deo sermones, qui nobis *go, καὶ τὸ ὅλον*
οὐκ ἔχει. uel, καὶ τὸ ὅλον μόνα.

ijs,qui sancto spiritu afflati erant, expositi sunt,ad nostræ mentis quidem modum sublimes & magni sunt: atq; adeò superant omnē magnitudinē, sed ueram magnitudinem non assequuntur. Quis cœlum,inquit,palmo dimensus est,& manu aquam,& omnem terram pugno? Vides'ne magnifica uerba describentis inexplicabilē potentiam. Sed quid hęc ad Id,quod reuera est? Nam partem aliquam diuinæ efficientiæ talibus magnificis uerbis Sermo propheticus indicauit. ipsam uerò potentiam, unde efficientia existit: (ne quid dicam de natura unde potentia procedit:) neque dicendo expressit,necq; expressurus fuerat,quinetiam sermone reprehēdit eos, qui quibusdam coniecturis diuinum numen quasi adumbrando exprimunt,atq; effingunt, tanq; ex persona Dei talia uerba proferens: Cui me
Esa. 40. assimilastis? dicit Dominus. Idem uerò cōsilium Ecclesiastes quoq; in suis
Eccles. 5. ponit sermonibus. Ne festines efferre uerbum ante faciem Dei. quoniam Deus in cœlo supra,& tu in terra infra: ostendens, opinor, per elementorum abinuicem distantiam, quantopere diuina natura terrenas superet cogitationes. Huic tamen tali ac tantæ rei,quam necq; uidere,necq; audire,neque ratione perpēdere licet,is, qui pro nihilo in rebus uniuersis reputatus est homo,qui cinis,qui fœnum,qui uanitas est, conciliatur, atq; in locum filij assumitur à Deo rerum uniuersarum. Quæ gratiarum actio huic beneficio par inueniri potest? quæ uox? quæ mens? quæ sententia? quis cogitationis motus? quibus insuperabile beneficium celebretur? Excedit homo suam ipsius naturam, immortalis ex mortali: ex fragili atq; caduco,integer et incorruptus: ex diario atq; temporario,sempiternus: in summa,Deus ex homine euadens. Nam quum dignus habitus sit,qui filius Dei fiat, dignitatem patris in sese prorsus habebit, atq; omnium paternorum bonorum hæres existit. O diuitis domini magnificam largitionem. O largam & uberē palmam: ô magnum manum. quanta arcanorum thesaurorū sunt dona? In parem propemodum atq; ipse est,honoris conditionem humanitate adductus, naturam propter peccatum ignominia notatam atq; dehonestatam recipit. Nam si eius,quod ipse est,propinquitatem et necessitudinē hominibus largitur: nunquid aliud,atq; parem quandā honoris conditionem per cognationem pollicetur? Ac præmium quidem certaminis tan-
Matth. 5. tum est. certamē uerò quod? Si fueris pacificus,inquit, adoptionis decore coronaberis. Mihi etiā opus ipsum propter quod tantam mercedem pollicetur,alterum donū esse uidetur. Quid eñ hominibus ex ijs rebus, quib. frui atq; potiri student,uita pacifica dulcius est? Quodcunq; nominaueris ex ijs rebus,quę res in uita suaues & iucūdæ sunt,pace opus habet ad hoc, ut iucundum sit. Nam si omnia suppetant, quæcunq; in uita magni fiunt atq; in pretio sunt,diuitiæ,bona ualetudo,uxor,liberi,domus,parētes,ministri,amici: terra,mare,proprijs prouentibus & hoc & illa ditans: horti amœni,uenationes,lauachra,palæstræ,gymnasia: loca delicijs & uoluptatibus capiendis exercendæq; pubi destinata: atq; omnia,quęcunq; uoluptatis inuenta sunt. huc adijciantur iucūda spectacula. atq; musica acroamata: ac si quid est aliud,per quod delicias sectantib. uita suauis existit. si hęc quidē omnia suppetāt,pacis uerò bonū nō adsit,quod illarū rerū luctū est? adsit: quid illa prosunt? bello,quo minus fruamur,impediēte? Ergo quū ipsa
pax

pax fruentib.iucūda est, tū omnia, quæcūq; in uita colūtur, expetūtur, & in pretio sunt, dulcia efficit atq; iucūda. Quinetiā si qua more humano nobis in pace calamitas accidat, bonū malū cōtēperatū leuius ac toleratu facilius, quib. accidit, existit: bello uerò uitā premēte, sensu quodāmodo aduersus eiusmodi acerbarū rerū casus caremus. Cōis em̄ calamitas dolore superat incōmoda singulorū. Ac queādmodū medici de corporis incōmodis dicūt, quū duo simul in uno corpore morbi cōcurrerint, solius exuperātis sensum existere, ac latere quodāmodo mali inferioris dolorē immēsa atq; insuperabili magnitudine prȩualētis celatū: itidē incōmoda belli exuperātia acerbitatū efficiūt, ut proprias calamitates homines singulares nō sentiant. Quòd si ad propriorū incōmodorū sensum animus quodāmodo torpet, cōmunis belli malis consternatus, quō uoluptatis sensu fruetur. a Vbi arma & equi? ubi ferrū acutū et tuba sonās? ubi phalāges hastis inhorrescētes, & scuta cohȩrētia scutis? ubi galeæ cristis ad terrorē cōpositis nutātes? ubi cōflictus, impressiones, manuū cōsertiones, prȩlia, cædes, fugæ, persequutiones, gemitus, ululatus? ubi terra sanguine madet? mortui cōculcantur & obterūtur? saucij derelinquūtur? atq; omnia fiūt, quæcūq; in aspero bello accidere solēt? nūquid in his reb. occupato otiū unq; erit, cogitationē ad rei alicuius iucūdȩ recordationē cōuertēdi? quòd si qn̄ animū subeat etiā alicuius rei iucūdissimȩ memoria: nōne recordatio charissimorū in tēpore periculi cogitationē subiēs, accessio calamitatis fit? Ergo qui mercedē tibi proponit, si ab incōmodis belli te abstinueris, duo tibi dona largitur. nā unū quidē donū est ipsum p̄miū certaminis, alterū uerò ipsū certamē, itaq; si nulla ei rei etiā spes proposita esset, ipsa propter se pax cordatis quidē hominib. p̄ cȩteris reb. omnib. cupidè expetēda atq; amplectēda esset. Per hoc igitur, insuperabilē magnitudinē humanitatis agnoscere licet, q; bonas remuneratiōes nō laborib. ac sudorib. sed delicijs & animi oblectationib. quodāmodo largitur: si modò exhilarātiū rerū caput est pax: quā tam multā cuiq; suppetere uult, ut nō modò quilibet ipse eā habeat, sed ex multa superfluitate nō habentib. quoq; impertiatur. Beati em̄, inquit, pacifici. Est aūt pacificus is, qui pacem alteri dat: at nemò prȩbere alteri possit id, quod ipse nō habeat. Vult igitur te priorē esse plenū pacis bonorū, deinde uerò p̄bere indigentib. eiusmodi boni. Nec uerò nimis curiose mihi oratio in profundo latētē speculationē exquirat. Sufficit em̄ nobis ad boni acquisitionē etiam is, qui in promptu est intellectus. Beati pacifici. Multorū morborū curationē Sermo exiguo remedio præstat, per collectionem hanc & uocem generalem singularia ac specialia comprehendēs. Quid sit pax primùm cōsideremus. Quid aliud, q̄ cū dilectione cōiuncta aduersus popularē & proximū affectio mutua? Quid igitur est id, quod dilectioni ex aduerso intelligatur? odiū, ira, excādescentia, inuidia, iniuriarū tenax memoria, simulatio, calamitas atq; clades belli. uides'ne aduersus quot et quales morbos, quasi p̄muniēs remediū una sit uox? Nā pax cuiq; enumeratorū malorū ex ȩquo repugnat et aduersatur, suiq; p̄sentia abolitionem mali p̄stat. Vt em̄ superueniēte sanitate, morbus euanescit, ac luce apparēte, tenebrȩ nō relinquūtur: ita quū pax apparuerit, soluuntur omnia, q̄ ex contrario conflantur incommoda. hoc uerò quantum sit bonum, nihil opi-

a Locus mutilus uidetur utrobiq;.

Matth. 5.

In uno exemplari εἰπεῖν λαβών: in altero, ἐμπεριλαβών.

nor opus esse persequi oratione. tu ipse per te reputa atq; perpende, qualis sit uita eorum, qui mutuis odijs atq; suspicionibus laborant, quorum occursus quidem atq; congressus infausti: abominabilia aũt atq; detestabilia ipsis inter se omnia: ora item uoce carentia, obtutus aduersi: aures ad uocẽ odio prosequentis & odio habiti obturatę. quicquid alterutri eorum charum est, id alteri inuisum: atq; ex contrario quicquid inimicũ & hostile, id aduersario atq; inimico gratum & acceptum est. Vt igitur aromata boni ac suauis odoris fragrãtia, sui proximum aera replent, ita tibi ex superflua copia abundare gratiã pacis uult, ut tua uita alieni morbi medela sit. Quãtum autem id bonum sit, exactius cognoueris, si cuiusq; eorum, qui ex inimica uoluntate in animo existunt, morborum calamitates perpendas.

Quis affectus & uitia iræ dignè exposuerit? quæ oratio turpitudinem eiusmodi morbi describet? Vides eorum, qui à dæmone uexantur, affectus in ijs, qui ab ira uicti sunt, apparere. reputa ad inuicem comparata, tum quæ iratis, tum quæ à dæmone correptis accidunt atque contingunt, ecqua sit in his differentia? Sanguine suffusi ac distorti eorũ, qui à dæmonio uexantur, oculi sunt: lingua præceps: aspera loquela: acuta ac latratui similis uox. communia hæc tum iræ, tum dæmoni: quassatio capitis: manuum stolidi motus: concussio & quasi æstuatio corporis totius, pedes instabiles: una utriusq; morbi per eiusmodi accidentia descriptio est. tantũ duntaxat alterum ab altero uariat, quòd unum quidem uoluntarium malum est, alterum absq; uoluntate ipsorum accidit in quibus existit. At quãto miserabilius est si præter animi sententiam alicui quippiam accidat, q̃ si proprio impetu in calamitatem incidat? ac morbum quidem ex dæmone accidentem siquis animaduerterit, non potest non misereri: ex ira uerò prouenientem uecordiam simulatq; uidit, imitatur, damno sibi ducens, si suo morbo nõ superauerit eum, qui prior ægrotare ceperit. ac dæmon quidem torquens obnoxij corpus ulterius malum non extendit, q̃ ut in aerem frustra furentis manus disijciat. iracundiæ uerò dæmon nõ irritos corporis efficit motus. Quum enim perturbatio præualuerit, & sanguis circa cor supra modum efferbuerit, nigra bile, ut aiunt, ex iracunda affectione per totũ corpus diffusa: tunc præ coarctatione uaporum internorũ omnia sensuũ uasa circa caput in angustum redigũtur: oculi quidẽ ultra palpebrarum limites protruduntur sanguineo quodam ac draconico obtutu in id, quod offendit, intenti: uiscera autem anhelitu coarctantur atq; premuntur: intumescunt in collo uenæ: lingua efficitur crassa: uox, in angustum redacta arteria, sponte sua redditur acuta: labia suffusione frigidæ illius bilis, quasi concrescunt & congelantur, obnigrescunt atque torpescunt ad naturalem distinctionem & occlusionem, ut ne saliuam quidem in ore redundantem continere possint, sed unà cum uerbis emittant, coacto sono spumam simul expuente. Tunc igitur & manus & pedes itidem præ morbo moueri, uidere licet. Mouentur autem hæc membra non iam amplius frustra, quemadmodum fit in ijs, qui à dęmone uexantur: sed in perniciem eorum, qui inter se per morbũm confligunt. Protinus enim aduersus sensoria ictibus opportuna se inuicem pulsantiũ impetus feruntur. Quòd si

Locus corruptus.

forte

forte os in conflictu corpori appropinquauerit, ne dentes quidem otiosi manẽt,sed ferę in modũ ijs,quę inuaserint,inhęrescunt.Et quis singulatim omnia mala,quæ ex ira proueniũt,enumerare posit? Qui igitur prohibet eiusmodi turpitudinẽ, ob maximũ beneficiũ iure beatus & honorandus nominabitur.Nam si is, qui aliqua corporea molestia hominẽ liberauerit, honorãdus ob eiusmodi beneficiũ est:quãto magis is,qui animum ab hoc morbo liberauerit,pro benefactore uitæ à cordatis hominib.habebitur? Quanto eñ animus corpore præstantior est,tanto magis, qui animis medetur ijs,qui corpora curãt,honorãdus est. Ac nemo arbitretur,me iræ iniucunditatẽ eorũ malorũ,quæ ex odio designãtur,grauissimã & atrocissimã putare. Videtur eñ mihi inuidiæ atq; simulationis uitium memorato morbo multo grauius esse: quãto occultũ malũ etiam aperto atrocius est. Etenim ex canib.eos magis cauemus, quorũ neq; latratus iram præsignificat,neq; ex aduerso incursus est,sed miti pariter ac mãsueto habitu nõ præuidentes,neq; circunspicientes nos obseruãt. tale est inuidiæ atq; simulationis uitiũ in ijs, quib. intrinsecus quidẽ in profundo cordis ueluti ignis quidã latenter fumigat,externus uerò uultus ad amicitię simulationẽ effingitur.Quẽadmodũ aũt ignis,si sub paleis occultatus sit, initio quidẽ proxima quæq; cremando corrũpit,flamma uerò palàm nõ editur, sed fumus quidã grauis & acris odoris intrinsecus uiolenter coarctatus euoluitur: quòd si aliquẽ flatum permeantem nactus fuerit,tunc in claram pariter & apertam flammã excitatur: itidem inuidia quoq; cor quidẽ ueluti palearũ quendam aceruum condensatum ignis in modum peredit & absumit: ac morbum quidem præ pudore occultat, non tamen penitus in perpetuum abscondi potest:sed ueluti fumus quidam grauis & acerbus, acerbitas inuidiæ in ijs,quæ circa habitum accidunt, apparet. Quòd si qua calamitas eum,cui inuidetur,inuaserit,tunc illius dolorem uoluptate atq; lætitia excipiens morbũ prodit.Indicantur aũt occulta morbi mala, quandiu latere uidetur,per aperta signa faciei.Quæ enim desperatorũ lethalia signa sunt, ea sæpenumerò in eo,qui inuidia contabescit,existũt.Oculi aridi,intra palpebras tabidas & extenuatas recedẽtes:superciliũ contractũ:ossa loco carnium translucentia.at quænã morbi caussa est? Quòd frater nimirũ, uel propinquus & necessarius, uel uicinus in animi tranquillitate ac lætitia uiuit.O nouas iniurias. Crimini dare,quòd non aduersa fortuna conflictetur ille,cuius rebus secundis dolet: non ex eo, quòd ipse ab illo acceperit aliquid incommodi iniuriam ęstimans:sed q; ille sine cuiusq; iniuria,ex animi sui sentẽtia uiuat, & in reb.iucũdis uersetur. Quid passus es infelix? libẽter dixerim ad eũ:Qua accepta iniuria extabescis acerbis oculis successus prosperos inuidẽs uicini? Quid habes,quod de eo conquerari s? quod crimini des? si ille corpore decorus? si eloquẽtia ornatus? si genere superior est? si aliquo magistratu inito, splẽdidus ac magnificus in dignitate cõspicitur? si aliqua pecuniarũ ei copia accessit? si [a] propter prudẽtiã in uerbis eius authoritas inest? si propter beneficiũ à multitudine obseruatur? si ob liberos sibi placet? si uxore delectatur? si ex reditib. atq; prouentib. domus splẽdidè atq; magnificè uiuẽdo clarescit? quur hęc tibi tãq; cuspides telorũ in cor

[a] *Si propter prudentiam in dicendo grauis est, multumq; ponderis eius oratio habet?*

προσιόντων, habetur: προσιέντων, ego lego.

in cor incidunt? complodis palmas: digitos complicas: cogitationibus angeris: ex intimis præcordijs, doloris significantia ducis suspiria: iniucundus tibi redituum atque prouentuum fructus: acerba mensa: focus subtristis: paratæ ac faciles aures obtrectātibus ei, qui secūda fortuna utatur. Quòd si aliquid dextri ac fausti dicatur, clausæ sermoni sunt aures. Et quum ita animatus sis, quur simulatione morbum obuoluis? quomodo amicitiæ persona per fictam beneuolentiam in te formatur? quur faustis appellationibus excipis, saluere ac ualere iubens, contraria in animo clam imprecans? Talis erat Cain, qui idcirco, quòd Abel probaretur atque placeret, in rabiē & furorem uersus est. inuidia quidem intrinsecus ad cædem hortabatur. simulatio uerò carnifex erat. amicum enim quendam, mitem ac benignū uultum fingens procul ab auxilio atque præsidio parētum, illum in campū produxit: atque ita deinde, cęde inuidiam detexit. Qui eiusmodi igitur morbum eijcit ex uita humana, ac beneuolētia pariter ac pace colligat eos, qui genere coniuncti sunt, & ad amicitiam atque concordiam homines reducit, an non diuinæ reuera potentiæ opus facit, mala quidem ex humana natura expellens, pro ijs aūt bonorum communionem introducens? Idcirco filium Dei pacificum nominat, quòd ueri filij imitator existit, qui hæc hominum uitæ largitur. Beati igitur pacifici, quoniam ipsi filij Dei uocabuntur.

Locus corruptus utrobique. Matth. 5.

Quinam sunt hi? imitatores humanitatis diuinæ quid id, quod proprium diuinæ efficientiæ est, in sua uita ostendunt. Tollit & ad nihilū redigit bonorum largitor & dominus quicquid extra naturā boni, & à bono alienū est. hoc etiam tibi præscribit opus & officium, eijcere odium, finire bellum, abolere inuidiam, exterminare pugnā: tollere simulationē, extinguere intrinsecus in corde urentē & incendentē iniuriarum memoriam tenacem, contrà uerò in locum eorum introducere quæcunque subductis contrarijs ex aduerso consistunt. Vt enim recedentibus tenebris lux succedit, ita etiam in locū horū cuiuslibet spiritus fructus succedit, dilectio, gaudiū, pax, benignitas, animi lenitas, uniuersus ab apostolo bonorum numerus collectus. Quomodo igitur non beatus est diuinorū donorū distributor ac dispensator? imitator Dei munerum? qui diuinam munificentiam sua beneficentia exæquat? Forsitan autem non ad alienum duntaxat bonum beatitudo spectat: sed, opinor, propriè pacificum appellari, qui eam, quę intra ipsum est, seditionem carnis & spiritus, atque intestinum naturæ bellum ad pacificam concordiam & consensum adducit, ubi corporis lex, quæ legi mentis repugnat, nō amplius exercebitur, sed subiugata meliori regno, ministra diuinorū pręceptorū existet. Quinimò ne existimemus Sermonē cōsulere, quod nimirū in numero binario cōsiderāda atque accipiēda sit uita eorum, qui rectè egerint, & rem benè gesserint: sed ubi interstitium uitiositatis ex ea, quæ in nobis est, sæpe exemptum fuerit, duo illi contemperatione cum meliori coalescentes unus existunt. Quoniam igitur simplex & non compositū esse diuinū numen, & effingi atque simulari nō posse creditur, quū humanū quoque genus duplę cōpositiōi per talē pacificationē exemptū fuerit, ac plenè ad bonū reuerterit, simplex pariter & ab effictione atque simulatione uacuū, ac reuera unū effectū, ut idē cum abscondito sit id, quod

quod apparet, & uice uersa, absconditum cum apparente: tunc uerè confirmatur ac rata beatitudo fit, ac tales propriè filij Dei dicuntur, beati iudicati per promissionem domini nostri Iesu Christi, cui gloria in secula seculorum. Amen.

BEATI QVI PERSEQVVTIONEM PATIVNTVR PROPTER IVSTITIAM, QVONIAM EORVM EST REGNVM COELORVM.

RDO quidem sublimis disciplinarum doctrinæ præsentem dicti commentationem ad octauum gradum ducit. ego uerò haud alienum esse dico, si primùm illud ratione atque oratione consideretur, quid sit apud prophetam octauæ mysterium, quæ duobus psalmis præponitur: quid item purificatio, sanctio'que circuncisionis: quæ utraque ut octauo die obseruarentur, lege cautum erat. Forsitan aliquid cognatum habet hic numerus cum octaua beatitudine: quæ tanquam uertex omnium beatitudinum in summo gradu boni ascensus posita est. Nam & illic propheta resurrectionis diem per octauæ inuolucrum & ænigma designat, & purificationis coinquinati hominis reditum ad naturalem puritatem ostendit: & circuncisio mortuarum pellium, quas post inobedientiam uita nudati indue ramus, indicat abiectionem: & hic octaua beatitudo restitutionem in cœlos continet eorum, qui in seruitutem quidem delapsi erant, sed rursus ex seruitute in regnum reuocati sunt. Beati enim, inquit, qui persecutionem patiuntur propter me: quoniam ipsorum est regnum cœlorum. Ecce finis & euentus diuinorum certaminum, & propter Deum susceptorum periculorum, laborum remuneratio, sudorum præmium: quo regnum cœlorum athletæ consequuntur. Non amplius circa rem instabilem ac mutationibus uariantem felicitatis spes oberrat. Nam terrenus locus est ex ijs, quæ alternatione uariantur atque mutantur. de ijs uerò quæ per cœlum & mouentur & apparent, nihil a tale iudicamus: sed serie atque ordine consequentia'que suum quæque cursum omnia, quæ circa cœlum sunt, peragunt. Vides igitur excellentiam Domini, quòd non in ijs, quæ mutantur, magnitudinem dignitatis largitur, ne quis mutationis metus bonam spem turbet: sed quum regnum cœlorum dixit, ostendit id donum, quod nobis sub spe propositum est, non esse mutabile, sed semper eodem modo sese habere. Ex iam dictis autem, quæ mihi cum dubitatione quærere in mentem ueniunt, hæc sunt: primum quidem quur eum, qui spiritu pauper sit, in eundem locum, quò eos, qui propter ipsum persecutionem patiantur, recipiens, parem utrisque remunerationem proponat? (Quorũ enim præmiũ idem est, horum nimirũ etiã certamina paria sunt): deinde uerò qui fiat, ut discretos dextros à sinistris inuitãs ad regnũ cœlorũ, alias eiusmodi honoris caussas assignet? Nam quũ illic & cõdolẽtiã, & facultatum

Psal. 7. & 11.

Matth. 5.

a Locus corruptus, τόπον habetur: ego lego τοιοῦτον.

Locus corruptus & mutilus utrobiq;.

facultatum communicationẽ & mutuum amorem proferat, neq; spiritua lis egestatis,neq; propter ipsum persequutionis usquã mentionẽ facit.quã quam multùm hęc secundum eum intellectum,qui prima fronte occurrit, abinuicem disiuncta esse uidentur. Quid enim paupertas commune habet cum persecutione? aut his rursus quid conuenit cum dilectionis & condo lentiæ effectibus? Cibum indigenti aliquis subministrauit, aut nudum ue stiuit,aut tecto uiatorem recepit, aut ægrotum & in carcerem coniectum eo,quo licuit,officio prosequutus est: quid hæc ratione studij & officij cũ egestate & persecutione commune habent? hic alienas calamitates curat: ille aliena incommoda sarcit & sanat: illorum autem uterq; tam egenus, q̃ persequutionem patiens officium præstantibus opus habent. sed finis in omnibus par. Pariter enim in cœlum ducit & eum,qui pauper spiritu fuerit, & eum,qui propter ipsum persequutionem passus sit, & eos, qui condolentiã erga proximos pręstiterint. Quid igitur ad hæc dicimus? nam omnia inter sese cohærent, ad unum illum quasi scopulum conuersa atque conspirantia. Etenim egestas pulsu facilis, & benignitas in pauperes & egenos à paupertate aliena non est. Verùm haud incommodum esse mihi uidetur, præsentem prius inuestigare orationem, atq; ita deinceps dispice re atq; considerare, qui nam insit in ijs, quæ quæsita sunt, intellectus atq; consensus. Beati qui persequutionem patiuntur propter iustitiam. Vnde persequutionem patiuntur & à quo? Atq; ea quidem, quæ in promptu ratio est, martyrum nobis stadium ostendit, ac fidei cursum designat. Nam persequutio currentis uehemens studium celeritatis significat. Imò uerò etiam in currendo uictoriam indicat. non enim aliter currendo quis uincere potest, nisi post se reliquerit eum, qui simul currat. Quoniam igitur & is,qui ad præmium supernæ uocationis currit, & is qui propter prę mium ab inimico exagitatur, pariter à tergo habent, ille quidẽ de præmio simul certantem, hic uerò persequentem:(hi autem sunt,qui martyrij cursum, in certaminibus pro pietate susceptis, conficiunt,quos inimici quidẽ persequuntur, sed non assequuntur): sed uidetur caput & summã in spem propositæ beatitudinis, ueluti coronam quandam in postremis proposuisse uerbis. Nam reuera beatum est propter dominum pati persequutionem. Quare? quia à malo exagitari, caussa boni adipiscendi fit. nam abalie natio atq; uitatio mali, boni conciliationis occasio fit. bonum autem & supra omne bonum ipse Dominus est, ad quem cursu contendit, qui persequutionem patitur & agitatur. Ergo reuera beatus est, qui inimico ad bonum utitur adiutore. Quoniam enim in confinio boni & mali humana uita posita est, sicut is, qui à sublimi spe delapsus est, in barathro uersatur: ita qui à peccato remotus & à corruptione alienatus est, ad iustitiam pariter & incorruptibilitatem accedit. Itaq; prosequutionis, qua martyres à tyrrã nis agitãtur, species quidem prout prima fronte apparet, sensui acerba esse uidetur: sed id, quò spectant ea, quę fiunt, omnem beatitudinem superat. Commodius autem fuerit nos per exempla atq; similitudines sententiam animaduertere Sermonis. Quis ignorat, quanto grauius & molestius esse iudicetur, insidijs peti, q̃ diligi? hoc tamen quod molestum esse uidetur,

Matth. 5.

sæpe

sæpe etiam felicitatis per hãc uitam caussa multis existit. quale de Ioseph scriptura indicat. qui à fratribus insidiis petitus, & ab illorum conuictu atque contubernio remotus, per uenditionem rex eorum, quorum insidiis petitus erat, designatus est, forsitan ad tantam dignitatẽ non progressurus, nisi inuidia per insidias illas iter ad regnum patefecisset. Quemadmodum igitur si quis futuri scientia præditus Iosepho prædixisset, Insidiis petitus beatus eris, prima fronte credibilia dicere audienti, & ad id, quod in præsentia acerbum est, respicienti non uideretur: (non enim fieri posse putaret, ut mali propositi bonus designaretur euentus) ita nimirum etiam hic quũ persequutio, qua fideles à tyrãnis agitantur, multum iuxta sensum acerbitatis habeat, efficit, ut ab iis, qui carni paulo magis obnoxii sunt, ea, q̃ per res asperas & acerbas ipsis proposita est, regni spes haud facilè admittatur atq; probetur. sed dominus naturæ uitio despecto prædicit infirmioribus, qualis laboriosi certaminis euentus sit, ut spe regni temporarium rerũ aduersarũ sensum facilè deuincãt. Idcirco magnus ille Stephanus gaudet lapidibus undiq; petitus, ac ueluti suauẽ quendã rorem crebros lapidũ ictus, in modum floccorum niuis incidentium, corpore cupidè excipit, ac benedictionibus nefarios homicidas prosequitur, pro his ipsis ne peccatũ hoc eis imputaretur, orans. qm̃ & promissionẽ audiuerat, & spem cum iis, q̃ apparebant, congruere & conuenire uidebat. nam quũ audisset eos, qui propter dominũ persequutionẽ passi essent, in regno cœlorũ uersaturos esse, dum persequutionẽ pateretur, uidit id, quod sperabatur. currenti em̃ ei per confessionẽ quod sperabatur, ostenditur, cœlum apertũ, diuina gloria ad certamen currentis de supramundanis partib. despectãs, ille ipse, qui in certaminib. athletæ testimonio celebrabatur. Nam præsidentis certamini statio per ænigma atq; uerborũ inuolucrũ, auxilium, quod certanti ferebatur, significat, ut per hoc discamus eundem esse et eum, qui certamina ordinet atq; disponat, & eum, qui cum suis certatorib. & athletis contra aduersarios cõsistat. Quid igitur beatius fuerit eo, qui propter dominũ persequutionẽ patiatur, cui licet in certamine adiutorẽ certaminis præsidẽ habere? Neq; enim facile est, atq; haud scio an etiã prorsus fieri nõ possit, ut rebus per hanc uitã iucũdis, q̃ apparent, aliquis pręferat bonũ quod nõ apparet, ut facilè uel ædibus expelli, uel ab uxore & liberis, à fratribus, sororibus, parentib. & æqualib. segregari, & omniũ q̃ per uitã iucunda ac suauia sunt, expers esse malit, nisi ipse Dominus eũ, qui iuxta propositũ uocatus fuerit, ad bonũ adiuuet. Quẽ em̃ prænoscit, ut inquit apostolus, hunc & p̃destinat & uocat, & iustificat, & glorificat. Quoniã igitur anima per corporeos sensus quodãmodo coalescit cum uoluptatib. uitæ, ac per oculos bono materiæ colore delectatur, & aurib. facilis atq; propensa est ad iucũdas auditiones: itemq; olfactu, gustatu tactuq;, prout cuiq; horum sensuũ conuenire, & natura accõmodatũ esse solet, unà afficitur: idcirco ueluti clauo quodã sentiendi ui ad uitę uoluptates affixa, difficulter ab his, quibus adhærescens coaluerit, auelli solet: & in modũ testudinũ & cochlearũ ueluti testaceo quodã tegmẽto illigata, impedita ac tarda est ad eiusmodi motus, quippe totum simul trahens uitæ pondus. quãobrẽ quũ ita sese habeat,

Gen. 40.
Act. 7.
Rom. 8.

beat, etiam prehensu facilis persequentibus existit, ad bonorū publicationis minas, aut accepto dāno in aliqua alia re ex ijs, quæ per hāc uitā expetūtur, facilè cōcedēs & summittēs sese persequēti. sed ubi uiuus Sermo, ut inquit apostolus, efficax & omni gladio ancipite acutior penetrauerit in eū, qui uerè fidē susceperit, & dissecuerit ea, q̄ malè coaluerint, & consuetudinis uincula ruperit, tunc, quū tanq̄ pondus animæ connexū mūdanas uoluptates ueluti cursor quidā ab humeris excusserit, lenis et expeditus certaminū stadiū percurrit, ipso certaminū præside, duce & adiutore utens ad cursum. Non eñ spectat ea, quæ reliquit, sed quæ petit: neq̄ oculū cōuertit ad id, quod à tergo iucundū est, sed ad propositū bonū contendit: neq̄ damno rerū terrenarū contristatur, sed lucro cœlestiū lætatur. propterea omne suppliciorū genus tanq̄ subsidiū & auxiliū propositi gaudij haud cunctāter excipit & admittit: ignē tanq̄ materię purificatorē: gladiū tanq̄ diremptorē coniunctionis, qua mens cum materialib. & carnalib. coaluit: atq̄ (in [a] summa, oēs et dolores & labores quicūq̄ excogitari possunt, tan quā medicamentū noxio uoluptatis ueneno aduersans cupidè atq̄ parato animo suscipit. Queādmodū eñ biliosi, quiq̄ superfluis humorib. abūdāt, amara remedia haud grauatè sorbent, ut per illa, caussa morbi efficiēs expurgetur: ita qui ab inimico agitatur, & ad Deū fugit, excipit rerū acerbarū & aduersarū impetū, ut qui uim habeat uoluptatis efficaciam extinguendi. nō eñ gaudere potest qui dolet. Quoniā igitur per uoluptatē intrauit peccatū, per cōtrariū prorsus expelletur. Ergo qui persequūtur eos, qui Dominū confitentur, & toleratu difficilia tormenta atq̄ supplicia excogitant, remedium quoddā animis per dolores adhibēt uiolentis rerum asperarum admotionibus uoluptatis morbum curantes. Ita crucē Paulus excipit: gladium Iacobus: lapides Stephanus: capite deorsum uerso crucifixionē beatus Petrus: oēs qui hos sequuti sunt fidei athletę uarias tormentorū & suppliciorū species: bestias, barathra, rogos & flammas, frigoris concretiones & congelationes, carnium ex lateribus & costis lacerationes & auulsiones, capita clauis undiq̄ confixa, oculorum amissiones, digitorū abscisiones, corporis per crura in utranq̄ partē disruptiones, per famē excruciationes & confectiones. hæc atq̄ eiusmodi omnia, tanq̄ peccati expiatiōes sancti illi cū lætitia admittebāt, nequod uestigiū cordi per uoluptatē impressū relinqueretur, acerbo atq̄ doloroso hoc sensu omnia per uoluptatē animæ impressa uestigia delente. Beati igitur, qui persequutionē patiūtur propter me. Hoc aūt tale est: (ut etiam alterā rationē cognoscamus & consideremus): ac si quis Sanitati facultatē ac potestatē dicendi dedisset, diceret etiam illa: Beati à morbo liberati propter me. nam grauium & molestarū rerum alienatio efficit, ut in me uersentur, qui aliquādo ęgrotauerunt. Ita uocē excipiamus, quasi uita nobis eiusmodi beatitudinē proclamet: Beati quos mors persequitur propter me: quasi lux dicat, Beati quos persequuntur tenebræ propter me. Similiter etiam iustitia, sanctimonia, incorruptibilitas & integritas, bonitas, & omnis intellectus & mentis conceptus ex ijs, quæ in meliorē partē & intelliguntur & dicuntur. Dominus igitur, prout intelligitur, ita tibi dicere existimetur: Beatus est, quicūq̄ ab omni

Heb. 4.

[a] Locus utrobique mutilus esse uidetur.

Matth. 5.

Ap habetur utrobiq;: legendum arbitror, ὑπ.

ab omni re cōtraria pellitur & prohibetur, à corruptione, à tenebris, à peccato, ab iniustitia, à fraude & auaritia, ab unoquoq; eorū, quæ uirtutis rationibus opponuntur, tum factis, tum cogitationib. nam extra mala uersari, est intra bona redactū & constitutum esse. Qui facit peccatum, inquit Dominus, seruus peccati est. Ergo qui desciuit ab eo, cui seruiuerit, libertatem, quod ad statum & dignitatem attinet, usurpat. Porrò summa libertatis species est, sui iuris ac potestatis esse factum, regia uerò dignitas supra se non habet ullam tyrannidem. Ergo si sui iuris est is, qui à peccato alienus est: ac regni proprium est, merum imperium, summaq; ac plena, nulliusq; alterius arbitrio atque dominio obnoxia potestas: consequenter beatus iudicatur, qui à malo pellitur, ac persequutionē patitur: quippe illa persequutione regiā dignitatē ei conciliāte. Ne doleamus igitur, & ægrè feramus, fratres, terrenis nos expelli atq; prohiberi. nam qui hinc migrauerit, in cœlesti regia diuersatur. Duo hæc in creatura rerū uniuersarū sunt elementa habitationi rationalis naturæ attributa, cœlum & terra. Locus eorum, qui per carnem, uitam sortiti sunt, terra: cœlum autem incorporeorum est. necesse est igitur, uitam nostram prorsus alicubi esse. nisi ex terra pulsi & eiecti fuerimus, in terra prorsus manemus. si hinc abierimus, in cœlum traducemur. Vides quò ducat beatitudo, per id, quod triste & acerbum uidetur, tanti boni tibi conciliatrix existens? Quod quum etiam apostolus animaduertisset, Omnis, inquit, disciplina in præsentia quidem non cum gaudio, sed cum tristitia coniuncta esse uidetur: sed postea fructum pacificum iustitiæ reddit ijs, qui per ipsam fuerint exercitati. Proinde fructuum, qui sperantur, flos, afflictio est. Propter fructum igitur etiam florem decerpamus: agitemur ut curramus. currentes autem non frustra curramus, sed ad præmium supernæ nostræ uocationis cursus dirigatur. ita curramus, ut assequamur. Quid est id, quod cōsequimur? quod nam est illud præmium? quænam illa corona? Non uidetur mihi aliquid aliud esse quodlibet eorum, quæ superantur, præterq; ipse dominus. Ipse enim est & præses moderatorq; certantium, & corona uincentium. ille est qui diuidit hæreditatem, ille bona hæreditas est: ille bona portio, ille est, qui tibi portionem largitur, ille est, qui dicat: ille ipse diuitiæ, qui & ostendit tibi thesaurum, & thesaurus tibi existit: qui et cupidum te bonæ margaritæ reddit, & uenalis tibi rectè negotianti mercantiq; prostat. Vt igitur illum adipiscamur (sicut in foro fit) ijs, quæ habemus, cōparemus id, quod non habemus. Ne contristemur ergo dum agitamur, & persequutionem patimur: quinimò potius etiam lætemur, quoniam per id, quòd pellimur ab ijs, quæ in terra habentur in pretio, ad cœleste bonum compellimur, secundū eum, qui promisit beatos fore eos, qui propter ipsum agitati, persequutionemq; passi sint: quoniam illorum sit regnū cœlorum, gratia domini nostri Iesu Christi: quoniā ei gloria & imperium est in secula seculorum. Amen.

Ioan. 8.

Heb. 12.

EIVSDEM DE SANCTA CHRISTI NATIVITATE.

Psal.lxxx. *ἐκώνῃ, est in utroq; exemplari: uulgata Psalmorum editio ὑμῶν, habet.*

1.Corin.14.

ANITE tuba in nouilunio, inquit Dauid, in insigni die solennitatis [a] uestræ. Diuinitus autem proditæ doctrinæ mandata, pro lege prorsus intelligentib. sunt. Ergo quandoquidem adest insignis ille solẽnitatis nostræ dies, buccinatores diei sacri facti, nos quoq; legem impleamus. Legalis autem tuba, prout iubet apostolus intelligere, sermo est. Ait enim non obscurum oportere edi sonitum tubæ, sed distinctum uocib. ad eorũ, quæ dicuntur, declarationẽ ac perspicuitatem. Igitur nos quoq;, fratres, clarũ & qui exaudiri posit, sonũ edamus, nihilo q̃ corneus ille, magis contemnendũ. Etenim & lex in figuris umbræ antè designans, & quasi per picturã repræsentãs in scenopegia ueritatẽ, sonitũ tubarũ instituit, & in p̃sentia propositus nobis dies festus ueræ scenopegiæ, id est, tabernaculorũ fixionis, mysteriũ est. In hoc enim quasi figitur humanum tabernaculum ab eo, qui propter nos hominem induit: in hoc ea, quæ à morte disiecta erant, tabernacula nostra rursus compinguntur & coagmentantur ab eo, qui ab initio domicilium nostrum ædificauit. Dicamus etiam nos canticum psalmi unà cum uocali & grandiloquo Dauide, quasi in choro canentes: Benedictus qui uenit in nomine domini. Quomodo uenit? non quasi nauigio aut uehiculo quodam, sed per uirgineam integritatẽ ac puritatẽ, ad uitam penetrans humanã. Hic Deus noster: hic dominus apparuit nobis [b] ad constituendũ diem hunc festũ, [c] intercõponentes, ornantes & cooperiẽtes se usq; ad cornua altaris. Prorsus aũt nõ ignoramus, fratres, mysterium, quod his dictis continetur, (nimirũ) q̃ omnis creatura unum quoddam domini creaturæ templum sit. sed quoniam ab irruptione peccati, uitio atq; nequitia obnoxiorum ora obturata sunt, uox exultationis obmutuit, concentus diem festum agentium dissipatus est, quippe natura humana non unà cum supramũdana natura diem festum celebrante: idcirco prophetarum & apostolorum tubæ uenerunt, quas lex idcirco corneas appellat, quòd ex uero unicorni confectæ sint, quæ per uirtutem spiritus, uehementem & concitatum ueritatis sermonem cecinerunt, ut auribus à peccato obrutorum & quasi obturatorum apertis, unus fiat concors dies festus, διὰ τὸ πυκασμοῦ, id est, per constipationẽ & ornationem scenopegiæ inferna creatura cum excellentibus & præeminentibus circa supernum altare uirtutibus [d] consonante. Cornua enim eius, quod mente comprehenditur, altaris præeminentes, præstantes & excellentes intellectualis naturæ uirtutes sunt, principatus, potestates, throni & dominationes: cum quibus facta communione diei festi, per eam, quæ per resurrectionem fit, scenopegia coniungitur humana natura, πυκαζομένη, id est, dum componitur & ornatur per corporum renouationem, πυκάζεσθαι enim idem est, quod κοσμεῖσθαι, id est ornari, uel περιβάλλεσθαι, id est, indui & amiciri, quemadmodum harum rerum periti interpretantur.

Psal.117.

b ἐν τῷ συστήσασθαι τὴν ἑορτὴν ἐν τοῖς πυκάζουσιν, est in utroq; exemplari: uulgata Psalmorum editio habet, συστήσασθε.

c in condensis, habet uulgata translatio.

d συνηχούσα, est utrobique: ego lego συνηχούσης: utrum rectè an secus dubito.

Adeste igitur ad spiritualẽ choreã, animos nostros excitãtes, principẽ, præsulem,

fulem,caput atq; antistitem nostro choro cœtuiq; Dauidem præficiamus, & unà cum illo suauem illam, quam modò cecinimus, uocem edamus & iteremus dicentes: Hæc est dies quam fecit Dominus: exultemus & lætemur in ea: in qua minui tenebræ incipiunt, noctis'que modi augescente radio, ad defectum rediguntur. Non fortuita quædam, fratres, ac temere contingens huiusmodi circa diem hunc festum ordinatio fuit, ut nunc humanæ uitæ uita diuina appareret: sed mysterium quoddam per ea, quæ apparent perspicacioribus modò non uocem emittens natura exponit, ac docet eum, qui potest intelligere, quid sibi uelit, quòd in aduẽtu Domini dies crescit, nox deminuitur atque decurtatur. Ego enim talia quędam dicentem mihi uideor audire creaturam: quum hæc uides ô homo, intellige id, quòd tibi per apparentia arcanum significatur. Vides noctem ad summam longitudinem progressam esse, atque ulterius currere atque proferri desistere, & in contrarium resolui, animaduerte quòd improba peccati nox, quoad eius fieri poterat, aucta, ac per omnem malorum excogitationem, extremam nequitię magnitudinem assequuta, hodie ulterius progredi, ac sibi quasi possidendo usucapere prohibita est, atq; dehinc ad defectionem & abolitionem redigitur. Vides lucis radium diutius durare, et solem esse solito sublimiorem. animaduerte ueræ lucis aduentum, quæ radijs Euangelicis omnem habitatum terrarum orbem illuminat atq; illustrat. *Matth. 3.* Quod aũt nõ ab initio dominus apparuerit, sed in extremis temporibus deitatis suæ manifestationem & apparitionem humanæ uitæ largitus sit, uel hanc forsitan aliquis à ratione caussam non alienam animo conceperit, quòd nimirum is, qui uitiositatis tollendę caussa uitæ humanæ se immixturus erat, necessariò expectauit, donec omne peccatum opera inimici radicibus actis germinasset, atq; ita deinde radici securim, ut Euangelium dicit, admouit. Etenim ex medicis ij, qui artem exercent, dum adhuc febris corpus intrinsecus urit, ac paulatim à caussis morbi efficientibus accenditur, indulgent infirmitati donec ad summum uigorem ægritudo progressa fuerit, nullum à cibis auxilium ægrotanti adhibentes: quum aũt constiterit malum, ac morbus se totus exeruerit atq; prodiderit, tunc demum adhibẽt artẽ. itidem is qui animo malè ualẽtibus medetur, expectauit donec nequitiæ morbus, quo oppressa fuit hominũ natura, totus reuelatus atq; detectus esset, ut nihil latẽs & occultũ curationis expers maneret, si medicus id solum, quod apparuisset, curaret. idcirco neq; tẽporibus Noe, quũ omnis caro scelere corrupta esset, apparitione sua remedium adhibet: quia Sodomiticæ nequitiæ germen nondũ enatũ erat: neq; tẽpore Sodomorũ euersionis dominus apparet: propterea quòd multa etiamnũc reliqua mala ab humana natura occultabantur. Vbi enim hostis Dei Pharao? ubi Ægyptiorum indomita nequitia? at ne tũc quidẽ, quũ Ægyptiorũ, inquam, nequitia uigeret, tempestiuũ erat uniuersarũ rerũ correctori, ut uitæ se immisceret: sed oportebat Israelitarum quoq; iniquitatẽ manifestari: oportebat item Assyriorũ regnũ & Nabuchodonosoris superbiã latentẽ adhuc uitæ fieri manifestam: oportebat cædem sanctorum tanquam prauum ac spinosum malæ diaboli radicis germen excrescere. oportebat Iudæorum

rabiē aduerſus ſanctos Dei manifeſtari: qui interfecerūt prophetas,& lapi dauerūt legatos, & tandē inter templū & altare piaculū illud aduerſus Zachariam perpetrauerunt.adde ad hanc enumerationē prauorū germinum cædem infantium ab Herode commiſſam.Posteaꝗ igitur omnis nequitię uis ex mala radice edita eſt,& uarijs modis in animis eorū,qui per quamꝗ ætatē improbitate atꝗ nequitia nobiles & inſignes fuerūt,luxuriando cre

Act.17. uit:tū queadmodū Paulus ad Athenienſes ait,quū tēpora ignorātię Deus quaſi conniuentibus oculis diſsimulaſſet ac tolerauiſſet, nouiſsimis temporibus aduenit,quum nō eſſet,qui intelligeret,& exquireret Deum:quū omnes declinaſſent,ſimul inutiles facti eſſent, quū omnia intra peccatū cō cluſa eſſent:quū ſcelus abundaſſet: quū ad ſummū modū nequitiæ caligo creuiſſet:tunc apparuit gratia,tunc ueræ lucis radius exortus eſt, tunc iuſtitiæ ſol apparuit in tenebris & in umbra mortis ſedentibus:tunc pede nitēs impreſſo,multa illa capita draconis contriuit, & per carnē humanā ad terrā afflixit & conculcauit. Ac nemo reſpiciens ad uitia,quæ nūc uigēt in uita,falſam exiſtimet eſſe orationē:ꝗ dicimus in poſtremis temporib.dominū illuxiſſe atꝗ apparuiſſe uitæ. Dicet em̄ forſitā aduerſarius,ꝗ eū,qui expectaſſet tēpora,ad manifeſtationē nequitiæ, ut auctā eā eximeret,ac radicitus & funditus tolleret,totā eā ſuſtuliſſe decebat,ut nullæ eius remanerēt in uita reliquiæ.nūc uerò cædes,furta,adulteria,ac peſsima quæꝗ omni remoto metu committuntur.Nam ſi quis ad hoc reſpicit,ſimilitudine quadā inſigni eam,quæ de his rebus exiſtit,ambiguitatem ſoluat. Quemadmodum enim uidere licet dum ſerpentes interficiuntur, non ſtatim unà cum capite poſteriorum partium uolumina emori: ſed caput quidem emortuū eſt:poſtremæ uerè partes ſuis ſpiritibus etiamnunc animatæ uigent, nec uitali motu priuatæ ſunt: ita draconis quoꝗ interfector, quū magna beſtia euaſiſſet,quippe quæ unà cum omnibus ſingulatim hominum ętatibus creuiſſet,capite cæſo, hoc eſt, malorum inuentrice, quæ multa in ſeſe capita haberet ſublata,poſteriorum partium tractum nihil curauit, quòd operam dediſſet, ut exercitationis cauſſa inſequentibus hominibus in mortua beſtia motus relinqueretur. Quod igitur contuſum illud & confractū caput eſt,id quod unà cū prauo cōſilio mortē inuexit:ꝗ lethale uenenū homini per morſū immiſit. Is igitur qui imperiū mortis euertit,uim, ꝗ in capite ſerpētis erat, ut inquit propheta,cōtudit atꝗ cōtriuit: reliquus uerò beſtię tractus unà cum uita humana ſatus,quoad humanū genus erit in motib. nequitiæ atꝗ improbitatis, ſemper ſquama peccati uitā undiꝗ exaſperat & indurat:ac potentia quidē iam emortuus eſt,poſteaꝗ caput inutile redditū eſt.ubi autē tempus præterierit, & circa eam,quæ expectatur,uitæ huius conſummationē conſtiterint ea, quæ mouentur:tunc ea, ꝗ in cauda eſt,extrema pars hoſtis aboletur. ea autem mors eſt.atꝗ ita plena atꝗ abſoluta fiet abolitio uitioſitatis, omnibus ad uitā per reſurrectionē reuocatis, iuſtis quidem ſtatim ad ſupernas partes traductis, ijs uerò qui peccatis obnoxij ſunt,igni gehennæ traditis. Sed reuertamur ad præſens gaudium,quod angeli paſtoribus annūtiant, quod cœli Magis exponūt, quod ſpiritus prophetię per multos ac diuerſos prædicat atꝗ diuulgat,ut

etiam Magi gratiæ huius præcones extiterint. Nam qui solem suũ exoriri sinit super iustos et iniustos: qui tam super malos q̃ super bonos pluuiã emittit, immisit radiũ cognitionis & rorẽ spiritus etiã in ora aliena, ut testimonio aduersariorũ ueritas magis in nobis cõfirmaretur. Audis augurem Balaanũ, quũ nomine alienigenarũ rei diuinæ operã daret, inspiratione superiori dicentẽ: Exorietur sydus ex Iacob. Vide ab illo genus ducẽtes Magos iuxta prædictionẽ progenitoris sui nouæ stellæ ortũ obseruãtes: quæ stella prẹter naturã reliquarũ stellarũ sola tũ motus tũ status particeps fuit prout horũ alterutro opus esset trãsiens. Nam ex reliquis stellis, quũ aliæ quidẽ penitus in stabili atq; erroris experte sphæra defixæ atq; immobilẽ statũ sortitẹ sint: aliẹ uerò nũq̃ moueri desinãt: hẹc & mouetur, dũ Magis dux itineris est, & cõsistit, dũ locũ indicat ijsdẽ. Audis Esaiã clamãtẽ, Puer natus est nobis: filius etiã datus est nobis. Disce ab ipso propheta quõ natus sit puer: quõ datus sit filius? nunquid secũdũ legẽ naturæ? Negat propheta: nõ seruit naturẹ legib. naturẹ dominus. sed quõ natus sit puellus, dic: Ecce, inquit, uirgo cõcipiet, & pariet filiũ, & uocabũt nomẽ eius Emmanuelẽ: quod est, si quis interpretetur, Nobiscũ Deus. O' miraculũ ingẽs uirgo mater fit, & uirgo permanet. Vides nouũ opus naturæ. in alijs fœminis quãdiu uirgo aliqua est, mater non est. posteaq̃ eñ mater facta fuerit, uirginitatẽ nõ habet. hic uerò duo illa nomina simul cõcurrerũt. Eadẽ eñ & mater & uirgo est: ac neq; uirginitas partũ prohibuit: neq; partus uirginitatẽ soluit. Decebat eñ eum, qui propter integritatẽ & incorruptibilitatẽ uniuersitatis in humana uita uersatus est, initiũ facere ab ea, q̃ natiuitati eius inseruiret, integritate atq; incorruptibilitate. Eã eñ, q̃ cõiugij expers est, integram & incorruptã nominare solet hominũ cõsuetudo loquendi. Hoc mihi lõgè antè per eã, q̃ ei per lumẽ facta est, Dei apparitionẽ magnus ille Moyses animaduertisse uidetur, quũ ignis accẽderetur ex rubo, et rubus nõ cõflagraret, neq; cõsumeretur. Trãsgressus eñ, inquit, uidebo magnã hãc uisionẽ: nõ de loco ad locũ, opinor, motũ significãs trãsgressionis uerbo: sed transitoriã tẽporis trãsgressionẽ. Quũ eñ, q̃ intercessit, mediũ trãsijsset, id quod tũc in flãma ac rubo per figurã disponebatur, & significabatur, apertè in eo, quod in uirgine cõtigit, mysterio reuelatũ atq; detectũ est. ut eñ illic frutex et incẽdit ignẽ, et nõ crematur: itidẽ etiã hic uirgo lumẽ parit, & pariẽdo nõ corrũpitur. Quòd si rubus Deiparũ uirginis corpus per figurã p̃significat, ne te pudeat ẹnigmatis et inuoluti tectiq; sermonis. Omnis eñ caro propter peccatũ admissum & à maioribus acceptum, per hoc ipsum duntaxat, quod caro est, peccatum est: peccatũ autem à scriptura cognomento spinẹ appellatur. Quòd si non longis à proposito rapimur: forsitan etiam eum, qui inter tẽplum & altare trucidatus est, Zachariam non intempestiuũ fuerit in testimoniũ incorruptẹ atq; integrẹ matris adhibere. Sacerdos hic Zacharias erat: nõ solũ aũt sacerdos, uerũ etiã prophetiæ dono ornatus. uis aũt prophetiẹ in libro Euãgelij perscripta p̃dicatur, quũ diuina gratia uiam homini parãs ad hoc, ne incredibile putarẽt, ex uirgine partũ edi posse, minorib. miraculis antè exercẽdo fideleis ad assentiendũ & credẽdũ assuefacit. sterilis ac decrepita filiũ parit. id quasi p̃ludiũ est, & principiũ existit miraculi, quod in uirgine subsequutũ est. ut eñ Eli

Numer. 24.
Esa. 9.
Esa. 7.
Exod. 3.

zabet nō potētia ac uirtute naturæ mater fit: (quippe infœcūda ac sobolis expers consenuerat:)sed ad diuinā uoluntatem pueri natiuitas refertur:sic uirginei partus incredibilitas per hoc, quòd ea res refertur ad diuinam uoluntatē,probabilitatē in se continet. Quoniā igitur ex uirgine natū pręce-
Luc. 1. dit is,qui ex sterili natus est, qui ad uocē in utero dominū gestantis,prius ꝗ͂ in lucē prodijsset,in utero materno saltauit:simul ac natus est uerbi pręcursor,tūc protinus per inspirationē propheticā silētiū soluitur Zacharię, & quæcunꝗ͂ uerba Zacharias proferebat,prophetia atꝗ͂ prędictio futuri erāt.Hic ergo,qui spiritu prophetico ad arcanorū & occultorū cognitionem dncebatur,quū uirginitatis mysteriū in incorrupto partu animaduertisset,expertē coniugij matrē ab eo, qui iuxta legē uirginib. in tēplo locus attributus erat,nō segregauit,docēs Iudęos,quòd rerū uniuersarū creator ac rex omnis creaturæ,sicut res omnis, ita naturā quoꝗ͂ humanā sibi subditā habet,sua uoluntate eam quò uisum fuerit ducens,ipse contrà potestati eius nō obnoxius, adeò ut in eius potestate sit, uel nouā instituere natiuitatē:quæ ab ea,quæ mater fuerit,hoc ipsum ut uirgo sit, adēptura nō sit. quapropter eam in tēplo à choro atꝗ͂ cœtu uirginū nō segregauit. hic aūt locus erat,id interuallū,quod inter tēplum & altare intercedebat.Quoniā igitur audiebant regem naturæ,certa ac mirifica quadā ratione ad natiuitatem humanam prodijsse,metu ne regi subditi fierent, eum qui hæc de partu illo testificabatur,interficiūt iuxta altare sacerdotē sacrificātes. Sed longè aberrauimus à proposito, quū oporteat nos recurrere ad eā, de qua in Euangelio fit mentio,ciuitatē Bethleem. Nam si nos uerè pastores sumus, & pro gregibus nostris excubias agimus ac uigilamus:ad nos prorsus pertinet angelorū uox,quæ annuntiat hoc gaudiū magnū.Ergo respiciamus, ad cœlestem exercitū: uideamus angelorū chorum: audiamus diuinā eo-
Luc. 1. rum cantionem:quis sonus diem festum concelebrantiū? Gloria in excelsis Deo,clamant.Quare uox angelorū eā,quę in altissimis uidetur,Deitatem glorificat?quoniam,inquit,in terra quoꝗ͂ pax, gaudio perfusi sunt angeli ob id,quod apparebat.In terra pax. quæ prius erat maledicta:quæ spinarum tribulorūꝗ͂ fertilis: locus ac regio belli: locus exilij damnatorum
Psal. 84. hic pacem recepit.O' miraculum ingens: Veritas ex terra orta est,& iustitia de cœlo prospexit. huiusmodi fructum suum terra hominum edidit. atꝗ͂ hæc fiunt pro ea,quę est erga homines,bona uoluntate,animiꝗ͂ propensione ac bono affectu. Deus humanæ contemperatur naturæ, ut unà cum sublimitate et celsitudine Dei genus humanū tollatur et erigatur.His auditis transeamus in Bethleem. uideamus nouum spectaculum: quomō propter partū uirgo lætetur, ac sibi placeat:quomō coniugij expers puella nutriat infantem.Prius aūt quænam hæc & unde sit,ex ijs,qui rem gestā de ea memoriæ prodiderunt,audiamus. Audiui igitur arcanam & occultam quandam historiam,tales de ea memoriæ prodentem narrationes.Insignis quidam in illa exacta secundum legem uiuendi ratione, & nobilis propter summā uirtutē pater uirginis erat: sed expers sobolis consenescebat,propterea quòd coniunx eius ad liberorum procreationem apta non esset. Habebatur autem matribus ab lege quidam honor: cuius honoris

ſteriles participes non erant. Imitatur igitur hæc quoq; ea, quæ de matre Samuelis narrantur: & ſanctum ſanctorum ingreſſa, ſupplicat Deo, ne legum beneficio priuetur, quæ nihil in legem peccaſſet: ſed ut mater fieret ac Deo quod gigneretur, conſecraret. Confirmata autem nutu diuino, donum quod petiјt, accepit. Quum aūt nata eſſet puella, nomen quidem impoſuit ei Mariam, ut etiam per nomen impoſitum, diuinitus datum munus ſignificaretur: quum aūt puella iam ita grandis euaſiſſet, ut mammæ admoueri eam amplius opus non eſſet, haud cunctata eſt eam ad templū adducere, ac Deo reddere, atque promiſſum præſtare. ſacerdotes autem exemplo Samuelis in ſacris puellam interim educare. ſed quum creuiſſet & adulta eſſet, conſilium agitare, nequid de ſacro illo corpore ſtatuentes, in Deum peccarent. Nam ſubiugare eam legi naturę & addicere quaſi ſeruam, ſi quis eam in matrimoniū duceret, res longè abſurdiſsima minimeq; decora uidebatur. Sacrilegiū enim prorſus exiſtimabatur, ſi homo ius ac poteſtatem in donarium, quod Deo conſecratum ac dedicatum eſſet, haberet. quoniam legibus ſancitum & conſtitutū eſt, ut uir poteſtatē habeat in uxorem: ut aūt intra templum unà cum ſacerdotibus mulier uerſaretur, & in ſanctis conſpiceretur, neq; conſuetum & uſitatū erat: & ſimul grauitas & honeſtas rei nō aderat. Deliberātib. igitur eis ſuper hac re, diuinitus incidit conſiliū: ut darēt eam quidē uiro nomine deſponſationis: is aūt ad cuſtodiendam uirginitatē eius idoneus eſſet. Inuentus eſt igitur Ioſeph talis, qualē ratio cōſilij requirebat, ex eadē cum uirgine familia ac tribu: isq; de conſilio ſacerdotū ſibi puellā deſpōdet. coniunctio aūt nō ultra ſponſalia progrediebatur. Tūc à Gabriele uirgo in ſacris inſtituitur & initiatur. Verba aūt initiatiōis, benedictio erant: Aue, inquit, gratia plena: dominus tecum. Contrà atque prima ad mulierem uox edita eſt, nunc ad uirginem ſermo fit. Illa in dolores, in partu tolerādos propter peccatum condemnata eſt: in hac per gaudium eijcitur dolor. in illa dolores partū præceſſerūt: hic uerò gaudium partui obſtetricatur. Ne timeas, inquit. Quoniā omni mulieri partus expectatio metū inijcit: iucundi partus promiſsio metum eijcit & expellit. Concipies, inquit, & paries filium, & uocabis nomen eius Ieſum. Ipſe enim ſaluum faciet populum ſuum à peccatis eorū. Quid igitur Maria? Audi puræ uirginis uocem: Quomodo fiet mihi hoc? quoniam uirum non cognoſco. Angelus partum denuntiat: & illa uirginitatem amplectitur, caſtitatē angelicæ præferens apparitioni: ac neque rationem expeditam habet, cur angelo non credat: neque ab inſtituto diſcedit. interdicta mihi, inquit, eſt uiri conſuetudo. quo pacto hoc mihi cōtinget, quandoquidem uirum non cognoſco? Hæc Mariæ uox demonſtrat eſſe uera, quæ per occultam illam hiſtoriam traduntur. Nam ſi nuptiarum cauſſa aſſumpta erat à Ioſepho, quomō angelū de partu prædicentē, quaſi re noua atq; inſolita obſtupefacta auerſata eſſet? quum prorſus ſperaret, ſe quoq; ipſam aliquando iuxta legē naturæ matrē eſſe futurā? Sed qm̄ Deo dicatam & conſecratā carnē, ueluti ſanctū quoddā donariū intactā ſeruari oportebat: propterea etiā ſi angelus ſis, inquit, ac de cœlo ueneris: etiāſi ſupra hominē ſit id, quod apparet, attamē ut uirū cognoſcā, fieri non poteſt.

Luc. 1.

ibid.

qui

qui mater ero absque uiro? Iosephum enim sponsum quidem noui: uirum aũt non agnosco. Quid igitur sponsæ conciliator ac præparator Gabriel? quænam uela puris & impollutis nuptijs adhibet & obtendit? Spiritus sanctus, inquit, superueniet in te, & uirtus altissimi obumbrabit tibi. O' beatum illum uentrem, qui propter excellentiam puritatis animæ bona ad se attraxit. Nam in cæteris quidẽ omnib. uix anima pura spiritus sancti præsentiã capiat: hic uerò caro receptaculũ spiritus fit. Quinetiã uirtus altissimi obumbrabit tibi. Quid hoc nomine per arcana scriptura significat? Christus Dei uirtus & Dei sapientia est, ut inquit apostolus. Ergo altissimi Dei uirtus, qui est Christus, superuentu spiritus sancti in uirginitate informatur. Quemadmodũ enim umbra corporum ex forma prægredientium effingitur, eodem modo figura atq; indicia filij Deitatis in uirtute nascentis elucebunt & apparebũt, imago uidelicet & sigillũ, & umbra, & splendor primarij authoris, qui per mirabilem actionum ostenditur effectum. Verùm angelicus nos hortatur nuntius, ut ad Bethleem oratione recurramus, & inspiciamus illa mysteria, quę erant in spelunca. quur hic puellus fascijs inuolutus est, & in pręsepio quiescit? & uirgo post partum, integra atq; incorrupta mater partum amplectitur ac fouet? Repræsentemus nos pastores uocem prophetæ dicentes: Quemadmodũ audiuimus, ita quoq; uidimus in ciuitate domini uirtutũ, in ciuitate Dei nostri. Non & hæc temere in Christo, casuq; fortuito contigerunt, & memoriæ prodita sunt: & nulla rei gestæ ratio subest. Quid sibi uult quòd dominus in spelunca diuersatur? quòd in præsepio decumbit? quòd tempore tributorum descriptionis uitæ se ingessit? An non manifestum est, quòd quemadmodum nos eximit ac liberat à maledictiõe legis, eò quòd ipse pro nobis maledictio factus est, & nostras uibices in se transtulit, ut uibice eius nos sanaremur: ita tempore quoq; tributi nascitur, ut nos à malis tributis, quib. humanum genus à morte uexabatur & obnoxium erat, liberaret? Porrò speluncam quum uideris, in qua nascitur dominus, subterraneam ac lucis expertem, hominum cogita uitam: in qua uersatur is, qui illucescit & apparet ijs, qui in tenebris & in umbra mortis sedent. Fascijs autem constringitur, qui catenis peccatorum nostrorum circundatur & oneratur. Porrò præsepe rationis atq; sermonis expertium animalium domicilium est, in quo Sermo nascitur, ut bos agnosceret possessorem sui, & asinus præsepe domini sui. Bos subditus legi, asinus oneribus portandis destinatum animal: quod peccato simulachrorũ cultus oneratum atq; grauatũ est. At brutis quidẽ cõueniens cibus & uictus gramẽ ac fœnum est: qui producit em̃ gramẽ & fœnũ pecoribus, inquit propheta: rationale aũt animal, pane nutritur. Quãobrẽ idcirco præsepio, quod est habitaculũ brutorũ, is qui de cœlo descẽdit, panis uitę proponitur, ut etiã bruta rationali inuicẽ sumpto cibo, rationẽ adipiscãtur. Medius igitur inter bouẽ & asinũ in p̃sepio utriusq; dominus est, ut soluto interstitio sepis, ambos in sese creet in unũ nouũ hominẽ, & ab hoc, graue iugũ legis auferat, & illũ simulachrorũ cultus onere leuet. Verùm tollamus oculos, et cœlestia miracula cõtẽplemur. Ecce em̃ nõ prophetæ solũ & angeli hoc gaudiũ nobis annũtiant: uerũetiam

Luc. 1.
Ibid.
1. Corinht. 1.
Psal. 47.
Esa. 9.
Esa. 1.
Psal. 103.

tiam cœli per propria miracula Euangelij gloriam declarant. Ex Iuda nobis Christus ortus est, quemadmodum inquit apostolus. sed non illuminatur & illustratur Iudæus ab eo, qui ortus est. peregrini & hospites testamentorũ promissionis, & à patrum benedictione alieni Magi erant. sed cognitione populũ Israeliticũ præcedunt: qui & cœlestẽ stellam agnouerũt, & regem in spelunca latentẽ non ignorauerunt. Illi munera offerunt: hi insidiantur. illi adorant: hi persequũtur. illi inuento eo, quẽ quærebant, gaudent: hi propter natiuitatem sibi indicari turbãtur. Conspicati eñ, inquit, stellam Magi supra locum, ubi erat puellus, gaudio magno perfusi sunt: Herodes uerò audito sermone turbatus est, & omnis Hierosolyma cũ eo. Illi quidẽ tanquam Deo offerũt thus: ac regiã dignitatẽ auro colunt atque excipiunt: eamque, quæ circa passionẽ certa ratione disposita est, ordinationẽ atque administrationẽ prophetica quadã gratia per myrrhã denuntiant atque præsignificant: hi uerò ad unũ omneis infanteis ac pueros interfici iubent. Quod mihi uidetur nõ sæuitiam solùm atque crudelitatẽ, uerũ etiã extremã arguere amentiam eorũ. Quid eñ cæde puerorũ sibi uoluerunt? quo cõsilio, quáue intentione sanguinarij atque nefarij tantũ scelus, tantũ piaculũ au si sunt? Quoniam nouum quoddã, inquiũt, signũ cœlestium miraculorum regis designationẽ Magis indicauerat. Quid igitur, pro ueróne credis ei signo, quo hoc futurũ indicatũ est? An uanũ esse suspicaris id, quod ferebatur & iactabatur? Nam si quidẽ is est, qui cœlos possit secum unà disponere: sub tua manu prorsus nõ est: sin aũt penes te, atque in tua positum esse potestate putas, ut ille uel uiuat, uel moriatur: frustra talem metuis: nam qui eius cõditionis est, ut tuæ potestati subditus sit, quid attinet huic insidiari? quare horrendum illud dictum emittitur? scelesta ac nefaria sententia aduersus infantes? ut miselli puelli trucidarentur? qui quid maleficij commiserunt? quã mortis ac supplicij caussam aduersus sese præbuerunt? quòd scilicet nati sunt et in lucem prodierunt? atque eorũ caussa ciuitatẽ carnificibus repleri oportebat, & matrum turbam, infantium cœtum cogi. quum unà cum eis adessent etiam parentes, & omnes, ut est uerisimile, qui cõmunione sanguinis eos contingerent, ad cladem confluerent? Quis oratione calamitates delineauerit atque descripserit? quis ante oculos ponere narrando clades & funera possit? promiscuã illam lamentationẽ? flebilem concentum puerorũ, matrum, cognatorũ, patrum ad carnificum minas miserabiliter exclamantiũ? quomodo quis cum ense nudo carnificẽ iuxta infantem stantem, toruis ac cæde micantibus oculis intuentẽ, atque alias consentaneas uoces edentẽ, sinistra manu puelũ ad se trahẽtẽ, altera gladium tollentẽ describere possit? ex altera uerò parte cõtrà matrẽ ad se puellũ trahentem, suasque proprias ceruices ensis mucroni submittentẽ, ne suis oculis uideat miserũ filiũ carnificis manib. trucidari? Qua ratione quis affectus patrũ exposuerit? implorationes, exclamationes, gemitus, extremos filiorum amplexus? quum multa etiam talia eodem tempore simul acciderẽt? quis multiplices ac uarias calamitatis facies ac modos deplorauerit? modò enixarũ geminos dolores? acreis naturæ faces atque tormenta? ut miser infans simul & mãmæ adhæresceret, & per uiscera lethale uulnus acciperet?

ret? ut misera mater & papillam ori infantis admoueret, & sanguinem filij, sinu exciperet? sæpe autem alicubi carnifex ruente manu, uno impetu gladij, filium unà cum matre transfixit: atq; unum sanguinis flumen extitit, quod tam ex materna plaga, quàm ex lethali uulnere filij cōmisceretur. Quoniam autem etiam hoc scelesta uox Herodis adiecit, ut non solùm aduersus modò genitos infantes funesta capitalisq; sentētia proferretur, uerum etiam si quis ad alterū annū progressus esset, ut is quoq; de medio tolleretur: (scriptum est enim, à bimatu & infra:) alteram ex uerisimilitudine cladem in his ratio cernit: quòd sæpe tempus interiectum duorum filiorū matrem fecerit eandem. Quale igitur rursus in talibus spectaculum erat? duobus circa matrem unam carnificib. occupatis? uno quidem prætercurrentem ad se trahente: altero uerò eum, qui mammæ etiānunc admoueretur, à sinu reuellente? quomodo miseram matrem horū nomine affectam fuisse credibile ac uerisimile est? quum aduersus duos filios natura quasi finderetur ac distraheretur, utroq; æqualiter maternis uisceribus ignem accendente? quū ambigeret qualē aut utrum ex improbis carnificibus sequeretur, uno quidem hinc, altero autem illinc ad cædem attrahentibus infanteis? accurrat ad recēs natum obscurum adhuc & indistinctum ploratum emittentem? at alterum audit iam loquentem ac uoce balbutiente matrem cum lachrymis implorātem: Quid agat? quò euadat? quò se uertat? ad utrius uocem clamorem referat? Vtrius gemitui opploretur? Vtrius morti illachrymabitur? quum ex æquo naturæ stimulis utriusq; nomine urgeatur? Verùm à lamentationibus ob cædem puerorum obortis, aures auocēmus, & ad hilariora atq; iucundiora magisq; diei festo cōuenientia, mentē conuertamus: tametsi uehementer, iuxta prophetiā clamans Rachel cædē filiorū deploret. In die festo, ut sapiēs inquit Salomō, decet obliuisci malorum. Quis autem nobis hoc die festo clarior magis'ue insignis esse possit? in quo noxijs diaboli noctis discussis tenebris iustitię sol per ipsam nostrā naturā illucescit naturæ? in quo id quod collapsum erat, excitatur? quod inimicum factū erat, ad reconciliationem ducitur? quod abdicatum & alienatū fuerat, reducitur? quod uita exciderat, ad uitā redit? quod captiuitate in seruitudinem redactū erat, ad regni dignitatem resumitur? quod mortis uinculis nexum & compeditum erat, solutum ad regionem uiuentium recurrit? Nunc iuxta prophetiā ęreæ portæ mortis cōteruntur: ferrei uectes, quibus prius genus humanum in mortis custodia conclusum & coercitū erat, confringuntur. nunc porta iustitiæ, quemadmodum Dauid inquit, aperitur: nunc per totum terrarum orbem habitatū, diem festum celebrantium concors sonus auditur. per hominem mors, item per hominem salus. primus in peccatum lapsus est: secundus collapsum erexit & restituit. Defenditur & purgatur mulier à muliere. prima aditum & locum introeundi peccato dedit, hæc uerò introeunti iustitiæ subseruiuit & ancillata est. Illa consilium serpentis amplexa atq; sequuta est: hæc interfectorem serpentis prębuit, & lucis autorem peperit. illa per lignum peccatum introduxit: hæc contrà per lignum, bonum inuexit. lignum autem dico crucem. huius uerò ligni fructus semper florēs et immarcescibilis incorruptibilisq; uita gustanti-

Marginal notes: Matth. 2. (beside "tur: (scriptum est enim, à bimatu & infra:)"); Matth. 2. (beside "conuertamus"); Psal. 23. (beside "erat, confringuntur"); Rom. 5. (beside "fenditur & purgatur")

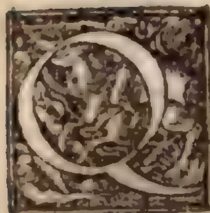
gustantibus existit. At nemo mysterio paschæ duntaxat eiusmodi gratiarum actionem, & beneficiorum laudumq; Dei cõmemorationem conuenire atq; competere suspicetur. Cogitare enim debet, quòd pascha finis administrationis est. Quomodo aũt finis extitisset, nisi principium præcessisset. Vtrum horũ altero magis pręcipuũ magis'ue principale est? Natiuitas uidelicet passionis administratione prior est. Ergo paschalia quoq; bona natalitiarũ laudum ac benedictionũ pars sunt, siue quis beneficia accepta ab ijs, quorũ in Euangelijs mentio fit, enumeret: siue sanationum miracula commemoret: cibaria ad extremã inopiam redactorum: mortuorũ ex monumentis reuersionẽ: subitariã et extemporalem uini factionẽ: dæmonum eiectiones: uariorum morborũ ac uitiorũ ad sanitatẽ traductionẽ: claudorum saltationes: luto oculos sanatos: diuinas doctrinas: constitutiones: per comparationes & similitudines, sublimium rerũ institutionẽ: hæc omnia præsentis diei donum sunt. hæc enim insequutorũ bonorũ principium & origo fuit. Igitur exultemus & lætemur in ea, non metuentes hominũ obiectionẽ, nec contẽptioni eorũ succumbentes. quẽadmodũ propheta quoque præcipit: qui rationẽ administrationis irrident, quasi indecorũ esset, dominũ corporis subire naturã, & per natiuitatẽ sese humanæ uitæ immiscere: ignorantes, ut uidetur, huius rei mysteriũ, quomodo sapientia Dei salutem nobis certa ratione atq; ordine administrauit, & confecit. Sponte nostra peccatis nostris uenditi sumus. mancipiorũ pecunia comparatorũ in modum, in seruitutẽ ab inimico uitæ nostræ redacti sumus. Quid tibi à domino potissimũ fieri cupiebas? Nonne ut ex ea calamitate eripereris? Quid de modo curiosè inquiris? quur benefactori formã benefaciẽdi pręscribis? perinde ac si quis beneficij nomine cũ medico expostulet atq; queratur, q̃ nõ sic, sed aliter curasset. Quod si amplitudinẽ[a] ordinationis et administrationis præ curiositate inquiris, sufficit tibi tantũ didicisse, q̃ numẽ diuinum non unum aliquod solùm bonũ duntaxat sit, sed quodcunq; bonum excogitari potest, illud sit: potentia, iustitia, bonitas, sapientia, omnia quæcunq; Deo conuenientis significationis sunt, tam nomina q̃ intellectus & mentis conceptus. Considera igitur, an non omnia quæ nominata sunt, circa id, quod nobis contigit concurrerint? bonitas, sapientia, iustitia, potentia? Quòd bonus sit, hinc sciri potest: nimirũ, q̃ desertorem dilexit. Quòd sapiens sit, hinc liquet, q̃ consiliũ, quo reditus in pristinũ statũ seruitute oppressis cõficeretur, excogitauit: q̃ iustus sit, argumento est, q̃ uim non fecit ei, qui nos in seruitutẽ redegerat, qui emendo sibi iustè cõparauerat: sed seipsum dedit, quasi pretiũ quo redimeret eos, qui capti ac detenti erãt, ut tanq̃ fideiussor quidã in se translato debito liberaret eum, qui detinebatur ab ijs, quorũ erat in potestate. Quòd potẽs sit, hinc patet. q̃ nõ detentus est in inferno, neq; caro eius uidit corruptionẽ. fieri enim non poterat, ut author uitę, corruptioni obnoxius esset. At turpe est ad natiuitatem humanam uenisse, atq; periculum carnis affectuum & afflictionũ subijsse. Beneficij, quo aliud nullum maius esse posit, excellentiam narras. Quoniam enim aliter ex tantis malis eximi genus humanum non poterat, sustinuit omnis impatibilitatis Rex suam gloriam nostra uita cõmutare, ac pu

[a] [illegible]

Psal. 15.

Ioan.1. ritas quidē in nostris sordibus uersatur: sordes uerò puritatē nō attingūt: quemadmodū inquit Euangeliū, quòd lux in tenebris luceret, tenebræ autem eam cōplexæ nō sint. Euanescit enim aduentu radij caligo: caligine sol nō obscuratur, id quod mortale est, à u ita absorbetur, ut inquit apostolus,
1. Corrinth.5. nō per mortē uita absumitur. corruptū unà cū incorrupto cōseruatur: corruptio autē incorruptibilitatē nō attingit. Propterea cōmunis omnis creaturę cōcentus existit, cōcordē & cōsonā omnibus glorię prędicationē edētib. dño creaturæ, omni lingua cœlestiū, terrestriū & infernorū clamāte, ꝙ dñs Iesus Christus est in gloria patris benedictus in secula seculorū. Amē.

EIVSDEM DE SANCTO STEPHANO PROTOMARTYRE.

QVAM pulchra bonorum consequētia est: quàm iucunda lætitiæ successio? Ecce enim diem festum ex die festo, & gratiā pro gratia accipimus. Heri dominus uniuersi nos pauit: hodie domini imitator. quomodo hic? aut quomodo ille? ille hominē pro nobis induens: hic pro illo hominem exuens: ille uitæ speluncam propter nos subiens: hic propter illū ex spelunca excedens. ille pro nobis fascijs inuolutus: hic pro illo lapidatus. ille mortē interimens: hic morti iacenti insultans. Enimuerò, fratres, cōcurramus etiā nos sermone ad theatrum, in quo magnus ille athleta laborat, & aduersus improbum humanæ uitę aduersarium ad certamen accingitur in stadio confessionis. Reuera enim iuxta uocē Pauli, mundo, & angelis & hominibus spectaculo fuit magnus ille Stephanus, qui primus Stephano, id est, corona confessionis redimitus & ornatus est: qui primus martyrum cœtui aditum fecit: qui primus usq; ad sanguinem peccato aduersatus est. At mihi uidetur supramūdanorum exercitus omnis, & omnes angelorum legiones, tam ministrantium, quàm assistentium: ac si quid aliud dignitate præditū in supernis partib. audimus, quod in principatibus, & uirtutibus, & thronis, & potestatibus & dominationibus uersetur: & omnis cœlestis conuētus tunc athletam cum aduersario confligentē spectaculo sibi proposuisse. Patebat enim ueluti stadium quoddam decertātibus humana uita. tendebant aūt uterq; alter alteri infesti, hinc quidem improbus humanæ uitę aduersarius iam inde à lapsu primo conditorum hominum, usq; ad tempora Stephani, uictorijs de hominibus partis exercitatus: illinc uerò magnus ille fidei athleta nihili faciens aduersarij incursum. Arma autem ambobus alteri aduersus alterum erant, inuentori quidem mortis, mortis terror: discipulo autem uitæ, confessio fidei. Quis enim non admiratus esset nouā hāc certaminis formam, quum ueritas uita ac morte dijudicabatur, ac documētum ueritatis mors fuit? nam præco fidei absconditæ ac uitæ, quæ ignorabatur, reipsa prædicationem hominibus diuulgabat. per hoc enim quod haud grauatè neq; cunctanter hanc uitam deseruit, rectè rem ęstimantibus demonstrabatur, quòd ea, quæ relinquebatur uita, præstantiori commutaretur. Verùm haud incommodū fuerit, tanquā in tabula, orationę exactè

quasi

quasi depingere cõcertationẽ, ut per rerũ gestarũ seriẽ cõmodè miraculorũ ratio demõstretur. Nuper eñ uiolẽtus ille ac uehemẽs flatus supernè delatus, dissipatis atq; disiectis omnib. aerijs ac fallacib. dæmonũ copijs domiciliũ apostolorũ repleuerat, & linguarũ in modũ ignearũ diuisus pro numero donũ accipientiũ spiritus in unoquoq; resederat: ac iam ad inopinatũ & inauditũ uocis ac linguę miraculũ eos, qui ex omni gẽte profecti, Hierosolymis uersabãtur, cõsternatio confusioq; inuaserat, omnib. qui in uarias ac diuersas linguarum formas diuisi fuerant, repentè cum discipulis eiusdem linguæ factis, quum nulla præcedente disciplina atq; exercitatione, sed ex inspiratione spiritus repentè atq; ex tempore hoc dono repręsentato, facultas loquẽdi apostolis accessisset. Oportebat enim eos, qui in terrenæ turris extructione communionem linguæ uocisq; concordiã soluerant, in spirituali ecclesiæ ædificatione rursus ad cõmercium linguæ uenire. atq; idcirco sancti spiritus dispẽsatio rectè gratiã hinc orditur, ut commune hominum beneficium in omnẽ intellectũ humanæ uocis dispertiretur, ne si in unam linguã solã prædicatio pietatis includeretur, inefficax & inutilis hominibus diuersæ linguę maneret. Iam igitur quum Pharisæi quidem suis etiam ipsorum auribus non crederẽt, ac miracula rei obstupefactos cæteros errare cõtenderent irridentes, quasi mustum talẽ uæcordiam atq; furorem apostolis ingenerasset: Petrus autem uno orationis complexu, animarum millia tria quasi uerriculo captas Christo lucrifecisset: ac deinceps semper adiectione eorum, qui salui fierent, ecclesia numero ac multitudine cresceret: item'que is, qui à natiuitate claudus fuerat, speciosam portam templi rursus ijs, qui salui fierent, aperuisset, cui asſidens sui sanationis miraculo anima claudicantes ad fidem adduxerat: quum multi igitur ad prædicationem fidei confluerent, atque maiorem manum gratiæ ministrantium res postularet: tunc sapientia ac gratia abundans Stephanus à spiritu in auxilium apostolorum uocatur. Ac nemo nomine ministerij motus, secundum eum ab apostolica dignitate locum obtinere suspicetur. quondam etiam Paulus sese ministrum mysteriorum Christi agnoscit: nec uniuersarum rerum dominum, quum per carnem humanam, salutẽ administrabat, ministerij nominis puduit, quum diceret sese in medio esse tanquam ministrum, qui diuisiones ministeriorum efficit, ut inquit apostolus. Quemadmodum enim ignis apta comprehensa materia, flammam in altum tollit, & illustriorẽ splẽdorem efficit: ita etiam spiritus sanctus quũ in magna illa Stephani animi indole uersaretur, gratiæ radios clariores efficiebat. quamobrem omnes, in quibus eruditionis atq; sciẽtię nõnihil inerat, in sese conuertebat: & ex ijs qui cæteris præstare uidebantur, coitione atque conspiratione facta, ueluti in phalangas quasdam constipati sic impetum Stephani sustinere nitebantur. at ille omnibus pariter inuictus erat, siue cum multis solus, siue cum paucis congrederetur. Tunc igitur in speciem quidem Alexandrini, Libertini'que & Cyrenenses, qui'que undique conuerant homines, cum ueritatis athleta confligebant. qui autem per id, quod apparebat, intelligitur, is pater mendacij erat, per figuras humanas aduersus eam, quæ à Stephano proferebatur, ueritatem insurgens. Sed ueritas quidem de mendacio trophæum reporta-

Act. 1. Act. 2. Act. 3. Act. 6. 1. Cor. 4. Ephe. 4. 1. Cor. 12.

bat, quum uir ille strenuus omneis propugnatores fraudis in fugam egregiè uertisset: minister autem ueritatis, ab hoste ueritatis insidijs petebatur, quasi non patefaceret eam, quæ reuera esset, sed eam, quæ non esset, fingeret ueritatem. Quid hæc moliris aduersus præconem? ad diabolum dixerim. Si tibi aliquæ sunt uires, incommoda ueritati, quæ in Stephano elucet. sin autem illa tuis machinationibus sublimior est, quid circa instrumẽtum ueritatis malignitatem exerces? atque omisso eo, quod instat & urget, tollis id, quod se præbet, * atque iniuriæ opportunum est. quale quiddam canes faciũt, lapides quibus petuntur, rictu inuadentes, eum, à quo petuntur, non attingentes. Postea quàm igitur mendacium per ea, quę opponebantur, confutatum atque conuictum erat, nec quenquam alium improbus ille postea propugnatorem fraudis inuenire poterat, omnibus ad patefactam ueritatem respicientibus, non obliuiscitur sui certaminis, atque efficaciã suam, tam in accusatores quàm in iudices partitur. quum utrisque sese insinuasset, hos quidem, ut falsa aduersus Stephanum dicerent, impulit, illos uerò, ut animo irato calumniam admitterent, induxit. quumque uarijs modis etiam Iudæis sese inseuisset, omnium aduersus Stephanum fungitur officio, accusatoris, iudicis, carnificis, & reliqui totius ministerij mortis, ignorans cũ quãta ruina post talem aduersus Stephanum sententiam, præceps abiturus esset. Quemadmodũ enim periti athletę subeuntes corpus aduersariorũ per quandam artificiosam agilitatẽ atque habilitatẽ, grauiorẽ lapsum eis struũt: ita magnus quoque Stephanus humi prostratus, grauem illam contusionẽ aduersarij confecit. Hinc enim in orbem terrarũ apostoli currere ceperũt. hoc in omneis parteis, sermonis diuulgationis initium est. Nam nisi ab illius cæde, populus Iudęorum in apostolos sęuijsset, forsitan solis Hierosolymis Euãgelij gratia inclusa esset. nunc uerò agitati à Iudæis, alius aliò gẽtium per orbem terrarũ dispersi sunt, undique per mysteriorũ doctrinã diabolum exturbantes. hoc modo Samaria sermonem recipit: hoc modo obiter in uia salus eunuchi à Philippo conficitur. ita magnum illud ecclesiæ instrumentum Paulus ira minisque à diabolo armatus aduersus ipsum armatorem tela uertit, ex omni eum exterminans orbe terrarum, ut nullum relinqueret locum fidei Christi inaccessum. hinc Ægyptij, Syrij, Parthi, & Mesopotamitæ, Itali & Galli, Illyrij, Macedones Christum agnoscunt, & omneis undique gentes sermo percurrens ad fidem adducit. Vides Stephani athleticã scientiam? quàm multis ruinis obtritus sit aduersarius, quum per calumniam aduersario superior fuisse uideretur? Verùm ad stadium denuo reuertamur. Quibus uerbis populum concitant calumniatores? Non desinit, inquiunt, uerba contumeliosa loqui aduersus locum hunc sanctum & legem. audiuimus enim ex eo, quum diceret, Iesus Nazarenus hic demolietur locum hunc, & mutabit instituta, quæ nobis tradidit Moyses. Accusatio quidem diaboli oratorum talis est. sed quænam est audientium amentia? cuius criminis nomine sæuiunt? quam nequitiam in his uerbis deprehenderunt? Nam quæ quidem aduersus eum proferebantur, in posterum euentura erant. Aiebant enim eum dixisse locum euersum iri, & instituta Mosis commutatum iri. Quod igitur maleficiũ in his uerbis continetur, siue uera, siue falsa loquatur? Nam si qui-

[Margin: * ἀντὶ περιέχον erat in exẽplari, quo usus sũ: in altero est περιέχων: quæ lectio tolerari põt, & est facilior. ut sit sensus, Omissa ueritate, quæ est in Stephano, tollis ipsum Stephanũ, qui continet ueritatem tanquam uas. sed hæc minus conuenit similitudini, quæ subijcitur.]

[Margin: Act. 8. — ibid. — Act. 7. — Act. 7.]

si quidem mentitur, id, quod angit & malè habet, non eueniet: sin autē ue-
ra dicit, quænam inest iniuria sermoni, quo prædicitur id, quod euenturū
sit? Nam quæ fiunt, prorsus eueniēt, siue sileamus, siue loquamur. at cæ-
des prædicentis, quam adfert incommodorum correctionem? Deinde
accusatur quidem Iesus Nazarenus: sententia autem, qua pœna atq; sup-
plicium decernitur, aduersus Stephanum fertur. Atqui si is, qui delinquit,
iram mouet, & crimini datur loci & institutorum mutatio: atq; hęc accusa
tor non à Stephano, sed ab Iesu fieri dicit: aduersus accusatū prorsus com-
moueri iudices oportebat. O' iniustam audientium sententiam. Quoniā,
inquit, Iesus mutabit leges, lapidetur Stephanus. quo modo aūt legē Iesus
abrogabit, qui ita affectus erat erga legem, qui omnia ad confirmationē
antiquarum legum instituit? qui dixit, Non ueni dissoluturus legem, sed Matth. 5.
impleturus? qui legē de non interficiendo, per hoc, quòd nec prorsus qui-
dem irasci quenquam, discipulis confirmauit? qui adulterium unà cum li- Matth. 5.
bidine atq; concupiscentia eiecit? qui per id, quod noluit, ut quisquam ul-
ciscatur eum, à quo antè læsus esset, ne lacessendum quidem iniuria quen-
quam esse? qui per communicationem facultatum, auaritiæ uitium exter-
minauit? Qui fit igitur, ut hæc neq; commemorata, neq; in cognoscendo
simul quæsita atq; examinata sint? Vellem nunc adesse mihi sangui-
nariorum illorum iudicum consilium, ac de locis, quorū nomine sæuiunt
infensi, sciscitari. ubi celebre illud templum? ubi incredibiles lapidum ma-
gnitudines? ubi aurum illud, quod reliquam templi materiam pretio pro-
pemodum æquabat? ubi legitima sacrificia? aries, uitulus, agnus, iuuenca,
columba, turtur, auertēdis malis sacrificari solitus caper? si idcirco Stepha-
num capitis condemnant, ut ne quid tristium illarum rerū eueniret, osten-
dant quæcunq; per cędem illā nefariam sibi conseruauerint. Quòd si nihil
horum reliquum est, quorum nomine sententiam illam tulerunt, dicant cu
ius rei gratia cædes ab ipsis perpetrata sit. Verùm uideamus in reliquo
certamine, qua ratione sanguinarios ulciscatur is, qui ueluti niualibus floc
cis crebris incidentibus, ita lapidum quasi grandinis imbre obruebatur?
quibus contrà iaculis petat eos, qui lapidum in eum tela emittebant? Co-
gnoscant Iudæi arma Christianorū, quibus iniuriam ulciscendo magnus
Stephanus usus sui facti exemplo, legem uitæ sanxit. Nam illi quidem feri
na quadam atq; immani rabie undiq; sanctum circunstantes in unum il-
lum tanq; scopulum omnes intenti erant, quicquid ad manum esset, eo ui-
ce teli aduersus Stephanum utētes, hic uerò tanq; sacerdos quidam, iuxta
legem spiritualem, puram hostiam immolans, non alienum, sed suum alta-
ribus admouens corpus, & loco libaminis sanguinem spargens per sese
Deum, quem in cœlestibus adytis cernebat, delinquentibus placabat, be-
neficio nefariam cædem eorum compensans, clamans audientibus homi-
cidis, ac dicens: Domine ne imputes eis hoc peccatum. atq; hic quidem o- Act. 7.
ratione peccatū eorum, quod sceleratis manibus suis sanguinarij quasi e-
xarabant, delebat. illi uerò etiam ad orationē exasperabantur: ac nō prius a ἐκλήθη est u-
eū impetere remiserunt, q; magnus Stephanus ueluti teneris floribus uel trobiq; ego le
rore quodam leui circunfusus in dulcē simul ac beatū somnū a delatus est. go ἐκλίθη, si-
ue ἐκλίθη.

Verùm uictoria certamen præuenit, & ante certamẽ athletã coronã uictoriæ decoratũ uidemus. Anteq̃ eñ certamen spectauerimus, ad finẽ certaminis oratione prouecti sumus. Oportebat enim, opinor, oratione nõ prçterire ea, per q̃ maximè martyris uirtus ostẽdebatur, qualis ad cçdẽ propẽsorum consessus, & quomodo omnibus ex æquo animus ad cædẽ concitatus: quanta congregatis ad malũ cõspiratio: qualis cuiusq; obtutus: qualis habitus, qualis dẽtiũ motus & affectus esset, sicut diuina scriptura significat, q̃ dissecarẽtur cordib. suis & frenderẽt dẽtib. suis in eũ: qui in medio tot ac taliũ stans, cõtraq; omnẽ uim aduersariã, quæ à sanguinarijs illis repræsentabatur, sese cõtrà exuscitãs, per omnia magnitudine animi atq; indolis excellebat, iræ quidẽ lenitatẽ, minis uerò despicientiã: mortis terrori, uitæ contemptũ: odio, dilectionẽ: maleuolentiæ, beneuolentiã: calũniæ, ueritatis prædicationem opponens. Non eñ uno modo uictor declarabatur, sed aduersus omnẽ malitiæ speciem, quæ tũc ab Iudæis repræsentabatur, sese per uarias uirtutes distribuens cum omnibus & conflixit, & omneis superauit. Ita audio in gymnicis quoq; certaminibus eos, qui uirib. cæteros antecedũt, aduersus totũ sçpe stadiũ gymnicũ sese certamini offerẽtes & accingentes, de omnib. uictoriæ præmia reportare. Talis martyrũ stadij princeps erat: qui autem aduersus omneis aduersarij copias quum sese opposuisset, aduersus omneis uictoria clarus designatur. Nam falsam sapientiam per libertinos Cyrenenses & Alexãdrinos sapientes aduersus se luctantem, per ueram sapientiam deuicit: terrorem per libertatem loquendi, & ingenuã increpandi fiduciam: minas per despicientiam, sæuitiã per beneficentiam, mendacium per ueritatem. Illi quidẽ ad cædem spectabant, & iam manus lapidibus armabant, obtutu, anhelatione, dentium collisione sæuitiam præ se ferentes: hic uerò tanq̃ fratres aspiciebat, & tanquã patres salutabat. Viri enim fratres, inquit, & patres audite. Illi quidem calũniam probabiliter confingebãt: huic uerò consiliũ ad cædẽ propensorũ pro curia ueritatis erat. nõ metu prçcidebat orationem, non languidus fractusq; ac remissus metu periculorum erat: non mors ei ante oculos uersabatur: sed erecto animo omnia quæ antè pedes erant contemnens, tanq̃ puerulos miserè insipientes regebat ac moderabatur oratione, ad demonstrandũ eos in errore doctrinarũ uersari, simul etiam utẽs ijs documentis, quibus ab illis ipsis fides derogari nõ poterat. Abrahã orationi adhibetur, totaq; illius historia paucis ante oculos ponitur: deinde cæteri sancti, qui successerunt. Ad hæc Moyses ut natus, ut educatus, ut eruditus & institutus, ut in monte sacris initiatus & instructus sit, ut Ægyptium flagellaret, Israelem seruaret, mysteriũ Domini prædiceret. Quod etiã maximè concitat conciliũ, & morbũ incendit, q̃ etiam Moyses, cuius se nimirũ uehementer studiosos esse uideri uolebant, patronus doctrinæ huius demonstraretur, quamobrẽ etiam surgentes finẽ imponunt, qualẽ & Stephanus desiderabat, & illorũ crudelitatẽ decebat. Nam ille quidẽ naturã egressus, etiã anteq̃ corpore excessisset, puris oculis cœlesteis sibi portas apertas uidet, & id, quod intra adyta apparebat, quũ ipsam diuinã gloriã, tum glorię splendorẽ conspicatur. ac paternæ quidẽ glorię nulla describitur oratione figura: splendor uerò in ea, qua ab hominibus uisus erat, forma ab athleta conspici-

Act. 7.

cõſpicitur,ſic apparẽs,ut humana capere poterat natura. Atq; hic quidem extra naturã humanã cõſtitutus, & in angelicũ decorẽ trãsformatus,ut ipſis etiã nefarijs homicidis miraculo eſſet,in angelicã dignitatẽ forma faciei mutata,quũ uidit effugientia aſpectũ,tũ eam,q̃ ſibi apparebat,gratiã ſublato clamore ſignificauit.illi uerò continuerũt aures, & narrationẽ uiſionis nõ admiſerũt,hoc ſaltẽ ex omnib. rectè facientes.neq; enĩ dignæ erãt prophanorũ & impurorũ aures,q̃ diuinæ apparitionis acciperẽt narrationes. atq; ille quidẽ gratiã p̃ſentib.cõmunicabat,narrãdo in cõmune proponẽs ea,quorũ cõtẽplatione ſolus dignus iudicatus erat, Video,inquiẽs,cœlos apertos,& filiũ hominis ſtantẽ à dextris Dei.hi uerò exclamãtes uoce magna,et continẽtes aures ſuas impetũ unanimiter in eum fecerũt.Rectè adiecit eorũ factis hiſtoria clamorẽ, ut oſtenderet deſtinatæ uolũtatis eorũ cũ Sodomitis cognationẽ.Etenim illorũ ſcelus clamor à iudicãte nominatus eſt.clamor enĩ,inquit,Sodomorũ & Gomorrę ad me aſcẽdit.Clamauerũt igitur hi quoq;,ut etiã eorũ aduerſus Stephanũ clamor audiretur. Non ignorabat aũt athleta ſe per crudelitatẽ cædẽ nefariã perpetrãtiũ beneficiũ accipere.Nã orbe lapides undiq; conijcientiũ quaſi corona cinctus,ita accepit id,quod agebatur,quaſi corona uictoriæ p̃miũ in manib.aduerſariorũ necteretur. quare etiã benigna precatione ſanguinarios cõpẽſat, rogãs ne in cõtrarios euẽtus facinus, quod in ipſo perpetrabatur,diuideretur,ut ſibi quidẽ uitã,aduerſarijs aũt exitiũ adferret:ſed quib.ipſe dignus iudicatus eſſet,ab ijs ne hoſtes quidẽ,quaſi bonorũ ſibi aliqua ex parte authores, excluderẽtur. Sic is,qui Chriſtũ cernit,aduerſus hoſtes ſeſe gerere nouit. Quoniam enim lenitatis præceptorẽ uidebat, recordatus eſt legum ab eo latarũ inimicos diligere iubentiũ, & benefacere odio proſequentibus & pro hoſtilia facientibus orare. Verùm athleta quidem non humanis laudibus celebratur, neq; in certando gloriam ex hominibus conflatam ſibi propoſitã habebat: ſed quũ magnificentia facinoris egregij totũ mundũ ſuperauerit, humanarũ quoq; uiriũ modos ſimul p̃tergreſſus, omni laudatiua facultate poſt ſe abiecta.Igitur ille quidẽ in omni humano ſermone uictoriæ præmia obtineat:nos aũt hiſtoria ſua adiuuet ad animarum ſalutem. Quemadmodũ enĩ inter corporeos athletas ij, qui in publicis certaminib.cõtẽdere deſierũt,iuuenes athleticis exercitationib.per artificioſam quandam agilitatẽ & habilitatẽ aſſuefaciunt,prehenſiones aduerſariorum fruſtrari atq; eludere docẽtes:ita nos quoq;, opinor, oportere per magnũ Stephanũ exerceri & aſſuefieri ad pietatẽ,ut per eum fugiamus atq; euitemus pneumatomachorũ,id eſt,ſpiritus ſancti hoſtium, correptiones atq; uexationes. Aiunt enĩ illi,qui aduerſus gloriã ſancti ſpiritus inſaniunt,ſuæ abſurditati & importunitati Stephanũ patrocinari,qui cœlũ intẽtis oculis contuitus,uidit gloriã Dei Ieſum ſtantẽ à dextris Dei. Ad euerſionẽ igitur pietatis doctrinæ in hunc modum dicunt, ſi cum patre & filio ſpiritũ omnino numerari oportet: qui fit, ut Stephanus in apparitioni unà cum filio ſpiritũ quoq; nõ uiderit? Quõ igitur ijs,qui per hęc ipſa uerba ſupplãtantur, manũ Stephanus porriget? quo pacto certãdi arte labaſcẽtes eriget? Sanè ex eodẽ loco exiſtit auxiliũ, quod euertat aduerſarij incredulitatem. quęris ô pneumatomache,ſi gloria patris apparuit,et filius à dextris ſtatio

Act. 7.

Act. 7.

Gen. 18.

Matth. 5.

Act. 7.

nem obtinens, ubi spiritus? Quòd si in te spiritus esset, nō præpositū de eo uerbum te præterijsset: quemadmodum ij, qui obtusos oculos habent, aurum ante pedes obiectum ignorantes prætereunt. at nunc saltem audi, nisi aures fortè contines, sicuti Iudæi faciebant: quomodo Stephanus supercœlestem gloriam uidit? quis ei portas cœlorū patefecit? nunquid humanarum uirium id opus erat? nunquis ex angelis ad illam sublimitatē, infernam naturam euexit? Non hæc ita sunt. non enim ita de eo historia dicit, nempe: Stephanus autem quum uiribus polleret, aut quum abunde ei suppeteret angelicū auxilium, uidit ea, quæ uidit. Sed quid dicit? Stephanus
Act. 7. autem quum esset plenus spiritu sancto, uidit gloriam Dei, & unigenitum Dei filium. Non enim fieri potest, ut inquit propheta, ut lumen uideatur, nisi per lumen conspiciatur. In lumine enim, inquit, tuo uidebimus lumen.
Psal. 35. Si igitur non per lumen fieri, luminis contemplatio non potest: quomodo si quis extra radios uersetur, solem cōtueri potest? Qm̄ igitur per lumē patris, hoc est, per spiritū sanctum illinc procedentē unigenitū cōspicitur lumen: idcirco gloria spiritus prius illuminatus plena mētis cōprehensione, & patris & filij gloriam percipit et animaduertit. Nam quomodo alio-
Ioan. 1. qui dictum Euangelicum, Deum nemo uidit unquā, uerum esse dicemus? qua ratione item apostolum non contraria ijs, quæ memoriæ prodita ac li-
1. Timoth. 6. teris mandata sunt, clamare? quum dicit, Nec quisq; hominum uidit, neq; uidere potest? Nam si ab humana ui atq; natura, & patris & filij gloria percipi posset, mendax & uanus prorsus esset is, qui dixit, homines diuini spectaculi capaces non esse. Atqui neq; illum mentiri, & historiam ueram esse necesse est. Ergo malitia spiritus sancti hostium, manifestò deprehensa apparet. quia testimonio scripturæ probatum est, à simili similia cerni. Nam non in humana natura ac ui manens Stephanus numen diuinum cernit: sed cum gratia sancti spiritus permixtus & contemperatus, per illum sublatus & euectus est ad Dei contemplationem. Quocirca si absq; spiritu neq;
1. Corinth. 12. dominum Iesum dicere licet, ut inquit apostolus, neq; paternam gloriam contemplari: demonstratum est apertè, quòd ubi spiritus sit, illic etiam filius cernitur, & paterna gloria comprehēditur. Verùm aliud nobis ex ijs, quæ in historia continentur, impietatis telum à Christomachis, id est, Chri-
a διὰ τοῦτο, habetur: ego lego, διὰ τῆς ταυ. sti hostibus obijcitur. Aiunt enim inferiorē unigeniti dignitatē per a hęc significari. Nam per hoc, quòd assistat ad dexteram patris, demonstrare conantur, cum subditum esse patris potestati. Quid igitur Paulus? dicam ad eos. quid item ante illum etiam propheta Dauid? ambo per doctrinam san-
Psal. 109. cti spiritus unigeniti gloriam exponentes? Nam & Dauid ait, Dixit domi-
Coloss. 3. nus domino meo, sede à dextris meis: & apostolus in dextera solij Dei se-
Heb. 1. dere dominum dicit. Si igitur statio diminutionis, sessio prorsus eiusdem sortis, conditionis, & honoris signum est: aut igitur augusta ac diuina reijciāt testimonia, per quæ sublimitas dextræ significatur: aut etiam hoc piè recipiant. Vna enim cuiusq; dicti magistra ac doctrix gratia sancti spiritus
Act. 7. est. Nam Stephanus quidē quum plenus esset spiritu sancto, uidit ea, quæ
Matth. 22. uidit: & quę uidit, loquutus est: Dauid aūt in spiritu dominum eum uocat,
1. Corint. 14. ut inquit Euangelium. Paulus uerò, sicut ille ipse dicit, per spiritū loquitur mysteria.

mysteria. Si igitur unus magister est, qui nullam secum discrepantiam habet: magister enim spiritus ueritatis est, qui fuit in ijs, qui numine afflati atque diuinitate rapti fuerunt, qua ratione quis diuersitatem & discrepantiã doctrinarum suspicari posit? At alium sesio, inquit, & alium statio, prout in promptu ac facile est intelligere, sentẽtiã indicat. Nec ego nego. Verùm non id, quod in corporibus uerborum significatio ostendit, hoc etiam in incorporea natura fas est existimare. Nam in homine quidem sesio, in natibus corporis positionem designat, ne semper contentiô genuum ac poplitum in sese corporis pondus sustinens laboret. & contrà statio, arduum & erectum super genua hominem significat, nõ in natibus sedendo quiescentem. In superna autem & excellente natura ab huiusmodi intellectib. & sesio & statio uacua atque aliena est, utraque pariter ab ea, quam expeditum atque in promptu est intelligere, significatione separata. Neque enim in poplitibus stationem eius, quod incorporeũ est, neque in natibus sesionem eius, quod expers figuræ est, accipiemus: sed per utranque uocem id, quod in omni bono stabile, & in omni bono immutabile est, piè intelligemus. Nam tam is qui stare, quàm qui sedere numen diuinum dicunt, nihil, quod ad sententiam attinet, diuersitate uerborũ inter se differunt: ille quidem firmiter, hic uerò immutabiliter constitutum & in bono fundatum esse numen diuinum censentes. Quemadmodum autem propheta Dauid & apostolus Paulus in suis uterque scriptis unigeniti sesionem memorantes, non indicarunt, quòd patre stante filius in sede sit, licet solius sesionis filij mentionem fecissent: eodem modo quum etiam in Stephani historia filij stationẽ audiueris, nulla de caussa nec rectè de patris sesione suspicatus fueris. Quemadmodũ enim in Paulo atque Dauide sedere patrẽ ex eo, quòd filius sedeat à dextris, simul constat: tametsi sermo nihil antè de patre docuisset: ad eundem modum etiam in historia Stephani, filij statio idem etiam in gloria patris simul indicat: sic enim imaginis ratio conseruari posit: a & quicquid in hac tam intelligitur quàm conspicitur, idem etiam in originali ac principali forma esse credatur. & ut in bono bonum, & in lumine lumen, & in omnibus primitiua ac principalis pulchritudo per proprias notas in imagine designatur: ita etiam in sesione filij, quemcunque tandem hoc nomen intellectum præbet, patris quoque sesio comprehenditur. similiter & in statione statio, ne ratio imaginis per abolitionẽ proprietatũ ab originali ac primitiuo alienata intercidat atque dilabatur. Hæc à nobis, fratres, ad propositam quæstionem, quum uisio Stephani talem speculationem in orationem intulisset, obiter considerata, discussa atque explicata sint. Contingat autem nobis, ut non solùm spectatores Stephani certaminis, uerumetiam repleti spiritu sancto gratiæ participes simus, ad euersionem aduersariorũ, ad gloriam domini nostri Iesu Christi, cui gloria, potentia atque imperium in secula seculorum. Amen.

Psal. 109.

Act. 7.

a Locus corruptus uidetur utrobique, quem coniectura ductus ita uerti. lego autem εἰ non ἡ.

EIVS.

EIVSDEM IN SEXTVM PSALMVM DE OCTAVA.

Psal. 82.

ὅταν τινὸς ἀγαθοῦ νοήματος δέξωνται, est in utroq; exemplari: ego lego, δράξωνται.

QVI secundũ propheticã benedictionẽ ex uirtute in uirtutem progrediũtur, atq; præclaros ascensus in cordib. suis dispo-nũt, quũ aliquẽ bonũ intellectũ a apprehẽderint, per eum ad sublimiorẽ intellectũ quasi manu ducũtur: per quẽ animę cõficitur ascensus in sublime. atq; ita qui semper ultra præcedẽtia contendit, nunq̃ à bona ascẽsione cessabit, dum semper per intellectus sublimeis, ad supernorũ ducitur contẽplationẽ & animaduersionẽ. Hæc dixi, fratres, ad uos sexto psalmo mentẽ adhibẽs, & necessariã ordinis cõsequentiã cernẽs, quẽadmodũ post eam quæ hæreditatẽ consequitur, de octaua nobis sermo adiectus sit. Prorsus aũt mysteriũ octauæ nõ ignoratis. Non enim utiq; conuenit nonnullorũ mentẽ ad Iudæorũ labascere & rapi opiniones, qui ad indecoras corporis nostri parteis, mysterij octauæ excellentiam deducentes, circuncisionis & post puerperiũ purificationis legem, ac talia dicunt numero octauæ significari. Nos aũt à magno Paulo b docti, quòd lex spiritualis sit, etiamsi in memoratis legibus hic numerus contineatur, præscribens & masculo circuncisionẽ, & mulieri purificationis nomine sacrificium & oblationẽ, neq; legem reijcimus, neq; humili atque abiecta mente eam admittimus, scientes, ꝙ proculdubio octauo die uera circuncisio fiat, qui per lapideũ cultrũ administratur. Intelligis aũt prorsus per lapidẽ quæ impurũ & immundũ scindit, ipsum lapidẽ, qui est Christus, hoc est ueritatis sermo: et ꝙ tunc humana uita ad diuiniorẽ & augustiorẽ formã traducta, finietur sordidus negotiorũ uitæ fluxus. Vt aũt omnibus manifestũ fiat, quid per talia intelligatur, rem de qua agitur, pro uiribus apertius exponam. Huius uitæ tempus in prima illa institutione creaturæ per unam dierum septimanam completum est. Nam & à die prima rerum uniuersarum opificium institutum est, & cum septima finis creationis fuit. Factus est enim, inquit, dies unus, in quo prima facta sunt, atq; ita in secundo, secunda: ac deinceps usque ad sextum, uniuersa. Septimus autem quum terminus creationis extitisset, in se circumscripsit tempus, quod interim dum mundus crearetur, transigebatur. Vt igitur neq; cœlum ex illo tempore factum, neque mundi aliqua pars ijs, quæ ab initio facta sunt, adiecta est, sed constitit in seipsa nullius insuper rei egena diminutionisq; expers in suis modis permanens creatura: ita neq; tẽpus extitit ullum aliud præter id, quod unà cum fabricatione mũdi designatũ est, sed dierũ septimana tẽporis natura definita est. atq; hac de caussa, quũ diebus tẽpus metimur, ab uno incipientes & septimo numerũ includẽtes, rursus ad unũ regredimur per ambitũ septimanarũ, semper totũ temporis spatium remetientes, donec præteritis ijs, quæ mouentur, fluxoq; motu, ut inquit apostolus, aliquãdo cessante, uenerint ea, quæ nõ amplius fluctuant, & agitantur: quæ deinceps alteratio mutatioq; nõ amplius attingit in eisdẽ, eodẽ modo semper in insequẽtia secula manẽte illa creatura, in qua uera humanæ naturæ circũcisio per ademptionẽ uitæ corporalis, & uera purificatio

Rom. 17.

b Videtur locus corruptus utrobiq;, desideratq; dictio διδαχθέντες, quam suppleui.

Gen. 1.

ficatio uerarũ ſordium fit. Sordes aũt hominis peccatũ eſt, quod unà cum humana editur natura. quoniam in peccatis concepit me mater mea: quod peccatum is, qui purificationem peccatorum noſtrorum confecit, tunc in uniuerſum expurgat abſumens ac tollens ex rerũ natura quicquid uel cruentum uel ſordidum, uel præputioſum eſt. Atq; ita accipimus legem de octaua, q̃ lex purget pariter & circuncidat. propterea quòd ſeptimanario tẽpore finito, poſt ſeptimũ inſtabit dies octauus: qui octauus quidem dicitur, quia poſt ſeptimũ exiſtit: numeri uerò uiciſsitudinẽ in ſeſe nõ amplius admittit. Vnus enim in perpetuũ nulla unq; nocturna caligine diremptus permanet. Alius em̃ eũ efficit ſol, qui uerã ſuo fulgore lucẽ edit. qui poſtea quã nobis ſemel illuxerit, ut inquit apoſtolus, deinceps occaſu nõ occultatur, ſed omnia illuminatrice ui ſua amplexus perpetuũ pariter ac uiciſsitudinis expers lumen dignis ingenerat, etiam ipſos, qui illius luminis participes fuerint, alios ſoles efficiens: quemadmodũ in Euangelio Sermo dicit: tunc iuſti fulgebũt ut ſol. Quoniam igitur in ſuperiori pſalmo pro ea, quæ hæreditatẽ capit, ſermonem fecit: hæreditas aũt in octaua dignis repoſita atq; recondita eſt: atq; in hac iuſtũ quoq; iudicium Dei, unicuiq; id, quod dignus fuerit, tribuens exercetur. rectè propheta cum mentione octauæ, de pœnitentia ſimul intulit ſermonẽ. Quis enim terribilis iudicij Chriſti recordatus, non ſtatim in conſcientia ſua quaſi conuellitur? ác terrore & angore non cõſtringitur? atq; etiamſi uitæ melius q̃ deterius actæ ſibi cõſcius ſit: attamen ad exactam diligẽtiam & rigorẽ iudicij reſpiciens, in quo minimę quoq; culpæ in quæſtionẽ adducuntur, conſternatur ac prorſus expectatione terribilium pœnarũ perhorreſcit, ignorans, quiſnam ſibi iudicij exitus & euentus futurus ſit. Idcirco quaſi in oculis habens terribilia ſupplicia, gehennã illam, & tenebroſum ignẽ, & conſcientiæ uermẽ nunq; emorientẽ, qui animã ſemper pudore ſuggillat, ac recordatiõe malè actę uitæ cruciatus renouat atq; redintegrat: Deo iam ſupplex fit, orans ne in illo furore tradatur ad quæſtionẽ & iudiciũ, neu per illã iram adhibeatur ſibi caſtigatio propter delicta. (Nam ab ijs, qui acerba caſtigatiõe terribilis illius ſupplicij condẽnati ſunt, furoris eſſe opus & iræ iudiciũ illud exiſtimatur.) atq; idcirco quaſi iam in doloríb. atq; cruciatib. cõſtitutus, dolentium uoces imitatur, quib. furor eſſe uidetur & ira quicquid ad puniendũ impios adhibetur. Dicit igitur: Non expecto donec ex illo furore per terribilia flagella de me occultorũ delictorũ quæſtio habeatur: ſed præoccupo reuelatione atq; ſpontanea confeſsione neceſsitatẽ ex illa ira mihi imponẽdã.a Quod cruciatus facit in illis, qui uerberantur inuitis eis occulta ſcelera manifeſta faciens, id à ſeipſo liberum arbitrium facit, ſeipſum per pœnitentiam & flagellans & puniens, publicanſq; atq; diuulgans in occultis abſconditũ peccatũ. Quum dixiſſet igitur, neq; in furore tuo arguas me, neq; in ira tua caſtiges me, congruẽter deinceps cõfugit ad miſericordiã, non tam in liberã uoluntatẽ & arbitriũ, q̃ in infirmitatẽ naturę cauſſã mali conferens. In uitijs me natum, inquit, miſericordia cura. ex infirmitate enim incidi in morbum. Quænam autem infirmitas eſt? Loco mota ſunt oſſa mea, atque à mutua conueniẽtiq; inter ſeſe compage diſſoluta. Oſſa

aũt

Pſal. 50.

2. Corint. 4.

Sapi. 3.

a ὅπερ eſt in utroq; exemplari: ego lego, ὅπερ.

Pſal. 6.

ibid.

ibid.

aũt dicit ſanas & conſtantes cogitationes & ratiocinationes animã confirmantes. Sana me Domine, qm̃ oſſa mea turbata ſunt. Atq; interpretatur ſermonis inuolucrũ per ea, quæ dictis ſubiungit, uidelicet, anima mea turbata eſt ualde. Quid igitur differs, inquit, ſanationẽ tu domine? quouſq; tãdem miſericordiã nõ adhibes? an nõ uides q̃ breuis æui, q̃ præcipitis fati uita humana ſit? præoccupa animã meã cõuertendo uitæ noſtræ neceſsitatẽ, ne quũ mors tandẽ nos inuaſerit, omnis ad curãdũ excogitata ratio nullius uſus ſit. Non em̃ amplius erit in morte, qui morbũ ex uitioſitate atq; nequitia ſibi cõtractũ per recordationẽ Dei curare poſsit. qm̃ in terra quidẽ confeſsio uires habet: in inferno aũt non itidẽm. Deinde quaſi aliquis dixiſſet: quõ curandis delictis miſericordiã imploras? qua ratione numen diuinũ placaſti? ita dicit, Laboraui in gemitu meo, & lachrymarũ flumine eluam ex peccato conſtratũ lectũ. Hæc quãobrẽ? qm̃ in furore, & iracundia, inquit, turbatus eſt oculus meus, atq; idcirco uetuſtus quidã ac [a] marcidus factus ſum, quippe quũ furor, iracũdia per inimicos in me generata animã putredine infecerit atq; corruperit. Quòd ſi furor & iracũdia ſola tm̃ terrorẽ ei, qui per eam deliquerit, incutit, quanto magis uerisimile eſt, ſalutem deſperaturos eſſe eos, qui non modò per iracundiã in uita cõmiſſorũ, u erũetiam eorũ, quæ cupiditas, quæ fraus atq; auaritia, quæ faſtus, quæ ambitio, quæ inuidia, quæ reliquum humanorũ uitiorũ quaſi apium perpetrat examen, peccatorũ ſibi conſcij ſunt? Idcirco ad uarij generis inimicos auerſõ ſermone, Diſcedite, inquit, à me oẽs, qui operamini iniquitatẽ. Oſtendit aũt proximè ſequenti uerſu bonã ſpem ſucceſſus proſperi nobis ex pœnitẽtia proueniẽtis. Statim em̃ ſimulatq; uerba Deo pro pœnitẽtia obtulit, quũ beneuolentiã Dei erga ſe ſenſit, tum gratiam diuulgat ac prædicat, & ob donum ſibi [b] placet atq; lętatur, dicens: Exaudiuit dominus uocem deprecationis meæ. dominus orationẽ meã ſuſcepit. Vt igitur in perpetuũ apud ſe maneat id, quod ex pœnitentia bonũ ipſi acceſsit, ac uita nõ altera rurſus pœnitentiã opus habeat, orat, ut inimici ſui pudore caſtigati auertãtur. Nam qui ob id, quod malũ facere auſus ſit, erubuit, pudore quaſi moderatore utens ad hoc, ne amplius ijſdẽ malis conflictetur, à tentatione ſimiliũ in poſterũ abſtinebit. Hæc bonæ aſcenſionis conſequentia eſt.

Pſal. 6.

Pſal. 6.

Pſal. 6.

[a] ὀφυτιῶν eſt in uno, in altero exemplari ὀφρυτιῶν. quæ dictiones quid ſignificent, ego me ingenuè fateor ignorare. puto autem legendum, ἀφρυτιῶν.

Pſal. 6.

Matth. 7.

[b] ἐπαγγέλλεται, eſt in utroque exemplari. ego lego, ἐπαγάλλεται.

Quartus Pſalmus immateriale, incorporeũq; bonũ à corporeo carneoq; diſcreuit: quintus, eiuſmodi boni hæreditatẽ precatus eſt: ſextus octauæ facta mentione, tẽpus hæreditatis oſtendit: octaua iudicij terrorẽ ante oculos poſuit, iudiciũ nos peccatores admonuit, ut pœnitentia terribilia preueniamus: deinde pœnitentia cum ratione Deo oblata, lucrum, quod ex ea magis nobis contingit, denũtiauit, quum dixit, Exaudiuit dominus uocem cum lachrymis ſe ad eum conuertentis. Quo facto ut bonum illud in poſterum nobis illabefactatum ac ſtabile permaneat, orat propheta, ut inimicorum ſenſuum atq; cogitationum per pudorem abolitio cõtingat. Non enim alia ratione inimicus aliquis, & iniquus, animi conceptus ac ſenſus extingui poteſt, niſi pudor eius abolitionem intrinſecus effecerit. Hiatus enim altè depreſſus atq; contritus pudor ob uitam malè actam exiſtit, ab homine peccatum ueluti muro pro ſeſe dirimẽs atq; diſcludens.

Dicamus

Dicamus igitur, Erubescant & uereantur uehementer omnes inimici mei. Inimici autem, uidelicet domestici eius, qui ex corde procedũt, & inquinant hominem. quibus celeriter cum pudore auersis, excipiet nos spes glorię, quę nõ desinit in pudorẽ, gratia Domini, cui gloria in secula. Amẽ.

ALIA EIVSDEM ORATIO DE SANCTO ET SALVTARI FESTO PASCHAE.

ERA quidem sabbati requies, quæ benedictionem Dei accepit, in qua requieuit Dominus ab operibus suis, pro salute mundi mortis efficacia fracta feriatus, iam finem habet, & gratiam suam tum oculis, tum auribus, tum cordi demonstrauit, per hæc omnia, quæ uidimus, quæ audiuimus, per quæ corde lætitiam recepimus à nobis festo peracto. Nam quod oculis cernitur lumen, nocte nobis per lampades in nube ignis præferebatur. Sermo autem per totam noctem aureis nostras circunsonans in psalmis, hymnis cantionibusq; spiritualibus, tanq; flumen quoddã gaudij, per aureis in animum influens nos optima spe repleuit. Cor uerò dum & ijs, quę dicebantur & uidebantur, oblectaretur, inexplicabilis beatitudinis figurã accipiebat, dum per ea, quę apparebant, quasi manu duceretur ad eum, qui uideri non potest. Itaq; huius requietis bona per sese fidem facientia ineffabili spei eorũ, quæ destinata atq; reposita sunt, imago sunt illorũ bonorum, quæ neq; oculus uidit, neq; auris audiuit, neq; in cor hominis ascenderunt. Quoniam igitur hæc lucida nox commixtis lampadum luminib. cum matutinis radijs solis unum continuum, nullarum interpositione tenebrarũ diremptũ diem effecit: consideremus & intelligamus fratres prophetiam, quæ dicit: Hic est dies, quem fecit Dominus, in quo opus propositum est, non graue aliquod & effectu difficile: sed gaudium, sed lętitia, sed exultatio. Ita dicente scriptura: Exultemus & lætemur in eo. O'ᵃ mandata præclara, ô dulcem constitutionem: quis sine mora atq; procrastinatione talibus præceptis non obtemperabit? imò quis non in damno ponet uel exiguam iussorum dilationem? Lętitia est opus, & exultatio est id, quod præcipitur: per quæ, propter peccatũ, facta condẽnatio rescinditur, & in gaudium tristia conuertuntur. hoc est sapientiæ notabile dictum: In die lætitiæ, obliuio atq; abolitio malorum obliuionem primæ contra nos sententiæ pronuntiatæ dies hic induxit: imò uerò abolitionem, non obliuionem. Deleuit enim & quasi erasit omnẽ penitus memoriam cõtra nos factæ condemnationis. Tunc in doloribus partus edebatur: nunc absq; parturitionis cruciatibus natiuitas existit. tunc ex carne carnes nati sumus: nunc quod natum est, spiritus est ex spiritu. tunc filij hominum, nunc filij Dei nati sumus. tunc in terrã de cœlis relegati sumus: nunc is, qui cœlestis est, etiam nos cælestes fecit. tunc per peccatũ mors regnabat: nunc inuicem iustitia per uitam recipit imperium. tũc unus morti locum introeundi dedit: per unum etiam nunc contrà uita introducitur. tunc per mortem uita

Gen. 2.

Psal. 117.

ᵃ ὢ πραγμάτων est in exemplari: ego lego, προσταγμάτων.

ἀμνηστία.

excidimus:nunc à uita mors tollitur.tunc præ pudore sub ficu occultaba
mur:nunc per gloriam ligno uitæ appropinquamus. tunc propter inobe
dientiam ex paradiso expulsi sumus:nunc per fidem in paradisum admitti
mur.rursus fructus uitę ad delicias nobis propositus est ad arbitriū.rursus
fons paradisi quadripartito diductus per Euangelicos amneis uniuersæ fa
ciei ecclesiæ potū præbet, adeò, ut etiam sulci animarū nostrarū inebrien-
a ἣ, est in exemplari, ego lego ἄς. tur,ᵃ quos is qui sementē sermonis facit,aratro doctrinę proscidit, ac multi
plicantur germina fructusq; uirtutis. Quid igitur ob hęc facere conuenit?
quid aliud, q̃ imitari montes propheticos & colleis exultationibus.Mon
Psal.113. tes em̃,inquit,exultauerunt ut arietes, & colles sicut agni ouium. Venite
Psal.94. igitur exultemus domino, qui fregit uires & potentiam hostis,& magnū
pro nobis crucis trophæum in ruina aduersarij erexit.ἀλαλάξωμεν,id est,iu
bilemus.ἀλαλαγμὸς autem, siue iubilus, est in uictoria fausta ac læta accla-
matio,quæ à uictoribus aduersus uictos excitatur. Quoniam igitur pro-
strata est acies hostis,atq; ille ipse,qui imperium nefarij exercitus dęmonū
obtinebat,perijt,deletus, & ad nihilū iam redactus est,dicamus, quòd De
Psal.94. us sit magnus Dominus,& rex magnus super omnē terram,qui benedixit
coronę anni benignitatis suæ,& conduxit nos in hunc chorum & cœtum
spiritualem per Christum Iesum dominū nostrū,cui gloria in secula.Amē.

EIVSDEM DE ASSVMPTIONE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, QVAE PATRIO ET VERNACVLO CAPPADOCVM MORE ἐπισωζομένη DICITVR.

QVAM suauis est & iucundus humanæ uitæ comes prophe-
ta Dauid in omnibus itineribus uitę sese offerens,& omni-
bus ætatibus spiritualibus commodè sese adiungens,omnē
ordinem progredientium subleuat.cum ijs, qui iuxta Deū
infantes sunt,colludit, cum uiris unà certat,iuuentutem mo
deratur,senectutem subleuat atq; sustentat. Omnibus omnia fit:militum
telum:athletarum institutor:exercentium se palæstra,uincentium corona:
in mensa oblectatio:in luctu & funere consolatio. Nihil est in uita nostra,
quod huius officij expers sit. Quę uirtus orationis,qua Dauid non adiu-
uet? quæ diei festi lætitia, propheta eum non exhilarante & iucundū red-
dente? Quod nimirū etiam nunc uidere licet.quoniam diem festum,qui a-
lioqui magnus est nobis, maiorem per sese propheta facit,cōmodè & op-
portunè & ad rem propositam aptè simul inferēs delectationē psalmorū.
Psal.22. Nam in uno quidem ouem te fieri iubet,quæ à Deo pascatur,quę nulla re
bona careat:cui & herba pascuæ,& aqua requietis,& cibus,& tabernacu-
lum,& semita,& deductio.omnia denîq; pastor bonus fit, ad omnem ne-
cessitatem & usum,suā gratiam cōmodè distribuens.Per quæ omnia insti
tuit ecclesiam, quòd oporteat te primū ouem fieri boni pastoris, quæ per
bonam uiuæ uocis institutionem ad diuina doctrinarum pascua fontesq;
deducaris,ut unà cum eo sepeliaris per baptismum in mortē, & nō timeas
talem mortē.Non em̃ mors est hæc, sed mortis umbra, effigies atq; simu-
lachrum.

lachrum. Nam si ambulẽ, inquit, in medio umbrę mortis, nõ timebo tanq̃ malum id, quod fiat: quoniam tu mecũ es. Post hęc consolatus baculo spiritus: (aduocatus em̃ & consolator est spiritus:) mysticã apponit mensam è regione dęmonũ mensæ paratã. Illi nanq; erant, qui uitã hominũ per simulachrorũ cultum uexabant & elidebant: quib. aduersa mensa spiritus statuitur. deinde inũgit & imbuit caput oleo spiritus: & apponẽs ei uinũ, quod exhilaret cor, sobriam & castã illam in animã inducit ebrietatẽ auocans & abstrahens cogitationes à tẽporarijs ad id quod sempiternũ est. Qui enim tali correptus fuerit ebrietate, id quod citò perit atque moritur, permutat eo, quod est sine interitu atq; immortale, in lõgitudinẽ dierũ in domo Dei stationẽ & conuersationẽ producẽs. Huiusmodi nobis in uno psalmo largitus ad maiorẽ pleniorẽq; lætitiam in insequenti psalmo anima excitat.

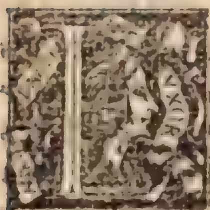
Ac si placet huius quoq; sentẽtiæ uobis in pauca rẽ cõtrahentes exponemus. Domini est terra & plenitudo eius. Quid igitur ueluti rẽ peregrinã et nouam admiraris, si Deus noster in terra uisus & cũ hominib. cõuersatus est? Creatura em̃ illius est terra, qm̃ & ipse fecit eam. Ergo nihil nouũ, neq; quicq; p̃ter decorũ accidit, cùm Dominus in propria uenit. Nõ em̃ in alieno mundo uersatur, sed in eo, quẽ ipse condidit atq; cõstituit, qui in maria fundamenta terræ iecit, & præparauit eam, ut ad transitũ fluuiorũ apta & accõmoda sit. Cuius ergo rei gratia aduenit? Vt ex barathris peccati exemptum & ereptũ te duceret in montẽ regni, si pro uehiculo ad ascensum usus fueris actione atq; exercitatione uirtutis. Non enim quenq; montẽ illum licet ascendere, nisi comites habuerit uirtutes, manib. quidẽ innocens factus, nullaq; actiõe praua coinquinatus: corde uerò purus ad nullã uanitatẽ animã suã conuertens, neq; dolum aliquẽ proximo suo struẽs. Huius ascensionis præmiũ benedictio est. huic Dominus dat repositã ac destinatã misericordiã. hæc est progenies quæ[illegible] eum, qui per uirtutẽ in altum ascendũt, & quærunt faciẽ Dei Iacobi. Reliqua pars psalmodię fortassis etiã Euangelica doctrina sublimior est. Euangeliũ em̃, quẽadmodũ Dominus in terra uixerit & cõuersatus sit, exponit. At sublimis hic propheta ipse ex sese egressus ne onere corporis grauaretur, quũ cœlestibus, quæ supra mũdũ sunt, se potestatib. immiscuisset, illarũ nobis uoces exponit, quũ ex comitatu Domini pręmissę atq; antecursantes ad reditũ tolli iubẽt portas, & patefieri aditus proximorũ terræ angelorũ, quib. uita humana concredita est, dicẽtes, Tollite portas uestras, ò principes, & eleuamini portæ æternæ, & introibit rex gloriæ. & ubi intromissus est is, qui res uniuersas in sese cõtinet, cõparem & æqualẽ se excipienti facit. Non em̃ solũ inter homines homo est, uerũ per cõsequẽs prorsus quũ est inter angelos, ad illorũ quoq; naturã sese accõmodat. Idcirco ianitores & portarũ custodes opus habẽt eo qui ostendat: quis sit hic rex gloriæ. Quamobrẽ demonstrant eis fortẽ & potentẽ in bello, qui aduersus eum, qui captiuã fecit humanã naturam, conflicturus & profligaturus sit eum, qui mortis tenet imperiũ, ut ultimo deleto inimico, in libertatẽ & pacẽ reuocetur genus humanũ. Rursus profert similes uoces. Impletũ est em̃ iam et peractũ mortis mysteriũ, & de hostibus uictoria parta, trophæũ quoq; de eis erecta est crux. ac rursus ascendit in altũ captiuã ducẽs captiuitatẽ, qui dedit uitã & regnũ hæc bona

Psal. 23. Psal. 23. Psal. 23. Ephes. 4.

dona hominibus. Ac rursus oportet patefieri illi supernas portas. Nostri quoq; custodes inuicē excipiunt, & adiuuant deductionē, & antecedētes iubēt ei aperiri portas superiores, ut rursus in eis glorificetur. At nō agnoscitur qui sordida nostræ uitæ stola amictus erat, cuius uestimentorū rubor est ex torculari humanorū malorū. Idcirco ab illis hæc uox interrogatoria editur ad eos comites, qui pręcedebant: Quis est hic rex gloriæ. dein de hi non amplius respondent, Fortis & potens in prælio, sed dominus uirtutū ac potestatū, à quo pēdet imperium rerū uniuersarū, qui omnia ad se tanq; ad caput redegit atq; reduxit, qui in omnib. primas tenet, qui omnia in primū statum creationis restituit, ipse est rex gloriæ. Videte quomō nobis Dauid festū iucundus reddit, dum suam gratiā & festiuitatē alacritati ecclesię admiscet. Imitemur igitur nos quoq; prophetā, quib. ea rebus imitatio poterit effici, nempe dilectione Dei, uitæ mansuetudine, aduersus odio persequentes, animi lenitate, ut doctrina prophetæ nos ad eam, quę ad præcepta Dei exigitur, uitę rationem deducat per Christum Iesum dominum nostrum, cui gloria in secula seculorum. Amen.

C. T. T. N. Θ. B.

EIVSDEM AD EVSTATHIVM DE SANCTA TRINITATE, ET IN ADVERSARIOS SPIRITVS SANCTI, QVOD SPIRITVS SANCTVS SIT DEVS.

EST sanè uobis etiam omnibus, qui medicinā tractatis, humanitas curæ: ac mihi siquis uestram scientiam omnib. rebus, quæ in uita expetuntur, antepofuerit, rectū iudiciū assecuturus, & ab eo, quod antecellat, non esse aberraturus uidetur: si modò uita alioquin omniū maximi facienda, fugiēda & doloribus obnoxia est, si cum sanitate, cuius uestra ars subministratrix est, ea frui nō liceat: tibi uerò præ cæteris egregiè instructa scientia, & quasi ambidextera est, latioresq; tibi humanitatis terminos proponis: ac nō intra corporum curam contines beneficium artis, uerūetiam animi morborum excogitas correctionem. Hæc autē dico non solùm uulgi rumoribus adductus, uerumetiam meo periculo doctus, cùm in multis alijs, tum maximè nunc in hac inimicorum nostrorum memorabili malitia. quam mali fluxus in modum aduersus uitam nostrā affluentem commodè disiecisti, ac grauem hanc cordis nostri phlegmonē consolatoriorū quasi affusione uerborū discussam aboleuisti. Ego enim ad crebros & uarios inimicorum aduersum nos conatus respiciens tacendum esse putabam, silentioq; excipienda quæ inueherentur, ac ne contradici quidē ijs oportere, qui mendacio, pessimo telo armati sæpe etiam per ipsam ueritatē cuspidem adigerēt. Tu uerò rectè fecisti, qui me hortatus es, ne ueritatem desererem, sed confutárem calumniatores, ne multi interim læderentur, dum ueritati mendacium insultaret. Visi sunt igitur mihi, qui nulla causa, nullo'ue pretextu aduersus nos odium susceperunt, mihi haud diuersum facere ab eo, quod est in Aesopica fabula. Nam ille fingit lupum, dum puderet eum, nimirum, si absq; iusta causa uideretur occidere eum, à quo nulla unq; iniuria lacessitus esset,

tus esset, crimina quędam obijcere agnello: atq; illo omnē facilè calumnio se illatam criminationē diluente, nihilo magis impetum remittere lupum, sed iure quidem uinci, dentibus uerò superare. Itidem illi, qui odium nostri quasi aliquam bonā rem expetiuerunt, erubescētes eṁ fortasse, si absq; caussa odisse uideantur, caussas aduersum nos & crimina fingunt, nec in ullis suis dictis usquequaq; manent, sed nunc hoc, mox illud, rursus aliud inimicitiarum aduersum nos caussam esse dicunt, ac nusq; firmiter cōsistit eorum malitia. Sed quum ab uno aliquo crimine repulsi fuerint, alteri adhærent: & ab illo rursus aliud arripiunt, & si omnia crimina dissoluta fuerint, odisse non desistunt. Treis deos à nobis coli causantur, & multitudinis aureis circumsonant, eamq; calumniam probabiliter struere non intermittunt. Sed ueritas pugnat pro nobis, & in publico ad omneis, & priuatim in quoscunq; inciderimus demonstrantibus, quòd extrema detestatione & execratione dignus censeatur à nobis, ac ne Christianus quidē esse dicatur, quicunq; treis deos esse dicat. Sed ubi hoc audiuerint, in promptu est illis aduersum nos Sabellius, & qui ex illo ortus est (animi) morbus nostro sermoni obiectatur. Ac rursum aduersus hoc nos cōsuetū ueritatis telū obijcimus, ostendentes quòd nō aliter atq; Iudaismū huiusmodi quoq; hæresim horremus. Quid igitur, nunquid post tot conatus defessi quieuerunt? Non ita est: sed nouarū rerum studium nobis obijciunt, ita crimen aduersum nos cōponentes. Quum treis hypostaseis siue personas cōfiteamur, unam potentiam, unam bonitatem, & unam Deitatē à nobis dici causantur. Atq; id non extra ueritatē dicunt. Dicitur enim à nobis, sed criminantes hoc obijciunt, quòd consuetudo eorum id non habeat, nec scriptura concordet. Quid igitur nos item aduersus hoc? Non arbitramur, ęquū esse, ut consuetudo, quæ apud ipsos obtinet, pro lege ac norma rectæ rationis & orationis habeatur. Nam si consuetudo res ualida est ad rectitudinem rationis atq; sermonis probādam, prorsus etiam nobis licebit contrà prætendere consuetudinem, quæ apud nos inualuit. si autem hāc illi præscribunt & reijciunt, ne nos quidem illos omnino sequi oportet. Igitur diuino spiritu prodita scriptura arbitra controuersiam inter nos dirimat, & apud utroscunq; inuentæ fuerint sententiæ consonæ uerbis diuinis, ad hos prorsus suffragium ueritatis accedat. Quodnam igitur crimen est? Duo enim simul accusando nobis obiecta sunt. Vnum quidem, quòd diuidamus hypostaseis, (id est personas siue proprietates) alterum uerò, quòd non amplius ullum ex nominibus, quæ Deo conueniant, pluraliter numeremus, sed unam, ut dictum est, bonitatem & potentiam & Deitatē, & omnia talia singulariter enuntiemus. Quantum igitur attinet ad diuisionem hypostaseωn: in diuersa opinione non fuerint, qui diuersitatem essentiarum esse in diuina natura tradunt. Non eṁ par est, eos, qui treis dicūt essentias, non etiam treis prorsus dicere hypostaseis. Ergo hoc solum crimini datur, quòd ea, quæ de diuina natura dicūtur nomina singulariter enuntiemus. Sed in promptu nobis etiam aduersus hoc manifesta oratio est. Nam qui damnat eos, qui unam profitentur Deitatē, necessario uel ei qui plures profitetur, uel ei qui nullam admittit, assentietur. Fieri enim nō po-

test,ut aliquid aliud præter id,quod dictum est,excogitetur. At neq; plures dicere permittit doctrina scripturæ,quæ sicubi meminit etiam singulariter Deitatis mentionē facit. Quale est illud:In eo inhabitat omnis plenitudo Deitatis.Et alibi: Nam inuisibilia eius à creatione mūdi, dum per opera intelliguntur,perspiciuntur,sempiternaq; eius potentia & diuinitas. Si igitur in multitudinem extendere numerum Deitatum, eorum duntaxat est,qui laborant errore multitudinis Deorū (plures deos nimirū esse suspicantes) in uniuersum uerò negare Deitatē, eorum fuerit, qui nullum numen esse credunt, Græcis ἄθεοι, quasi sine Deo dicti: quænam est illa oratio,qua traducimur,idcirco quòd unam profitemur Deitatē? Sed apertius detegunt,quò spectet oratio: (nempe) in patre quidem admittere se, quòd Deus sit,filium quoq; similiter honorari Deitatis nomine assentientes: spiritum uerò,qui cum patre & filio numeratur,non etiam amplius unà comprehendi Deitatis consideratione, sed ex patre usq; ad filium, nec ultra progressam Deitatis potentiam à diuina gloria naturam spiritus segregare.Igitur ad hanc quoq; opinionem nobis etiam paucis respondendum erit utcunq; poterimus.Quænam est igitur oratio nostra? Quum traderet Dominus salutarem fidem discipulis, qui uerbo docebantur, patri & filio coniunxit etiam spiritum sanctum. Quod autem semel coniunctū est,id per omnia dicimus habere coniunctionē. Non enim quod in (uno) aliquo coniunctum est, in aliis separatur. At in uiuifica potētia,per quam ex mortali uita in immortalitatē natura nostra transformatur,unà cū patre & filio spiritus assumpta uirtus etiā in multis aliis ut in notione bonitatis, sanctitudinis,æternitatis,sapiētiæ,rectitudinis, principalis uirtutis potentiæ,atq; adeò ubiq; ius inseparabile habet in omnib. nominib. quæ ad superiorem uirtutem pertinētia,ratione ac mente concipiuntur.Quocirca rectum esse arbitramur, ut eum, qui in tot sublimibus Deumq; decentibus notionibus patri filioq; coniungitur, in nulla re separatum esse existimemus.Neq; enim nouimus eorum nominum, quæ circa diuinam naturam excogitantur,ratione melioris deterioris'ue aliquam differētiam, ut pium sit,putare,qui spiritui concedant in inferiorib.nominib.societatē,ab iis superiorum illū dignū iudicari. Nam omnia tum nomina tum notiones & mentis conceptus Deū decentes eiusdē ac paris adinuicē cōditionis sunt, et idem inter se ualent in hoc,ut nihil circa subiecti significationē discrepēt atq; discordēt. Nō enī ad aliud quoddā subiectū boni appellatio,ad aliud sapientis,potētis & iusti mentē ducit.sed quęcūq; nomina protuleris,unū est,quod per omnia significatur:et si Deū dixeris,eundē indicasti, quē per reliqua nomina intellexisti.Quoniam igitur omnia nomina,quæ de diuina natura dicuntur,parē inter se uim habēt, quantū ad subiecti attinet demonstrationē,alia secundū aliam significationē mentē ad eandē rē deducētia:qua ratione,qui in aliis nominib.spiritui cum patre & filio cōmunionē & societatē concedūt,à sola eum Deitate alienū ducūt? Prorsus enī necesse est,aut etiā in hoc dare,aut nec in reliquis quidē concedere cōmunionē & societatē.Nam si illis dignus,utiq; ne hoc quidē indignus est,quod si ut illorum opinio fert,minor est,adeò,ut à patre & filio, quod attinet ad cōmunionem

Coloss. 9.

nionem nominis Deitatis, separatus sit, nec reliquorũ quidẽ cuiusq; Deũ decentiũ nominũ particeps esse dignus est. Nam si considerentur & comparentur adinuicẽ nomina per eam, quæ in unoquoq; consideratur, latentem significationẽ, reperietur, q; nihilo inferius, incertius, infirmius'ue in se contineant iudiciũ atq; argumentũ, q; appellatio Dei. quãdoquidẽ hoc nomine multa quoq; inferiora nũcupãtur. quinimò ne in dissimilib. quidẽ reb. scriptura abstinet ab hac æquiuocatiõe, quũ simulachra Dei appellatione designat. Dij eñ, inquit, qui nõ fecerunt cœlũ & terrã, tollãtur, & infrà sub terrã abijciantur. item, oẽs, inquit, Dij gentiũ dæmonia. Et Pythonissa uentriloqua diuinationib. suis, (& animarũ euocationib.) oblectans Saulẽ, animas, q̃ requirebantur, Deos uidisse se ait. Quinetiã Balaã, qui augur quidã & uates erat, et per manum uaticinia ferebat, ut ait scriptura, & à dæmonibus proditã doctrinã auguralemq; sibi curiositatẽ confecerat, à scriptura Deum consulere memoratur. Ac talia multa ex scripturis diuinis colligere, & in mediũ afferre licet, (adstruendo & arguẽdo,) q; hoc nomẽ nihil supra reliquas Deũ decẽtes appellationes p̃cipuũ habeat. quia sicut dictũ est, etiã in dissimilib. eodẽ nomine scriptura abutitur. Sancti aũt nomẽ & immortalis, & recti, & boni nusq;, cũ quib. nõ oportet, cõmunicari à scriptura didicimus.[a] Quãobrẽ si in præcipuis nominib. quæ de sola diuina natura piè dicuntur, societatẽ cum patre & filio spiritũ sanctũ habere non negant: qua ratione huius solius, quod cõmuni quodã uocabulorum usu, demõstratũ est etiam dæmonijs atq; simulachris accõmodari, illũ expertem esse affirmant? At hanc appellationẽ naturæ demonstratricẽ uim habere aiunt: aliam aũt à patre & filio spiritus esse naturã: atq; idcirco nec huius quidẽ nominis societatẽ quicq; ad eum pertinere. Ostendãt igitur, quibus argumentis diuersitatẽ naturæ deprehẽderint. Nam si quidẽ posset ipsa per se diuina natura cerni, & quid eius propriũ, quid ab ea alienum sit, per signa apparentia reperiri, rationibus argumentis'ue alijs ad eorum, quæ in quæstionẽ ueniunt, cõprehensionem prorsus nõ opus haberemus. sed quoniã illa quidẽ sublimior est, q; ut à quærentibus possit animaduerti: atq; ex certis quibusdã signis, de ijs, quæ nostrã effugiunt cognitionem, per coniecturas ratiocinamur: prorsus necesse est, per efficiẽtias & actiones nos deduci ad naturæ diuinæ scrutationẽ. Quocirca si uiderimus operatiões, q̃ & à patre & à filio et à spiritu sancto proficiscũtur inter se differẽtes, differẽtes operatrices quoq; naturas esse ex diuersitate actionũ & operationũ esse existimaremus. (Neq; eñ probabile est, nec fieri solet, ut quæ ratione naturæ dissident, in forma operationis inter se conueniant: nec ignis utiq; refrigerat, nec glacies calefacit: sed pro differentia naturarũ, operationes quoq; inde procedentes simul abinuicem separantur.) Sin aũt unam & patris & filij & spiritus sancti intellexerimus esse efficaciam & operationẽ in nulla re quicq; differentẽ aut uariantẽ, necesse est, ut ex pari eadẽq; efficacia atq; operatione unitionẽ naturæ ratiõe colligamus. Sanctificat, uiuificat, cõsolatur, & omnia talia pariter pater & filius & spiritus sanctus (operãtur). nec quisq; præcipuè spiritus sancti tribuat efficaciæ sanctificatricẽ potestatẽ, cùm audiuerit seruatorẽ in Euãgelio de discipulis ad patrem dicentem: Pater sanctifica eos in nomine tuo. Item cætera quoque

Iere. 10. *Psal. 95.* *1. Reg. 28.* *Num. 22.* *Ioan. 17.*

[a] *Deerant in exemplari supra 16 uersus, quos ex alio exẽplo adieci.*

omnia eodem modo pariter & ex ęquo ijs, qui digni sunt, præstantur & a patre, & à filio, & à spiritu sancto, omnis gratia, uirtus, deductio, uita, consolatio, in immortalitatem commutatio, in libertatē traductio, & si quod aliud bonū est ad nos usq; descendens. Quæ aūt supra nos est circa utrāq; creaturā, quæ partim mente ac ratione percipitur, partim sensu deprehēditur, gubernatio, si per ea, quæ à nobis intelligūtur & iudicantur, etiā de supernis aliquā facere coniecturā oportet, nec hæc quidē efficaciæ atq; uirtutis spiritus sancti expers est, unoquoq; pro sua dignitate, atq; necessitate et usu partē cōmoditatū & utilitatū capiēte. Nā etsi sensum nostrū effugit nostræ naturæ in supernis cōstitutio atq; administratio: tñ ex cōsequētia meliori ratione aliquis per ea, quæ nobis nota sunt, adducetur ad consentiendum etiam in illis operibus uirtutē spiritus uersari (potius) q̄ penitus eū esse summotū à gubernatione eorū, quæ suprà sunt. Nam qui illud quidē dicit, nudū nullaq; probatione subnixum maledictū profert, nulla ratione confirmans absurdā opinionē. qui uerò assenserit etiā ea, q̄ supra nos sunt, unà cū patre & filio uirtute spiritus gubernari, eò q; in uita sua animaduertit, euidēti ac perspicuo signo innixus, de his reb. affirmat. Quū em̄ natura quidē humana ex animo & corpore cōflata, angelica uerò incorporeā uitā sortita sit, si quidē in solis corporib. efficax spiritus sanctus esset, animus uerò gratiæ, q̄ ab eo proficiscitur, capax nō esset: fortassis aliquis ex hoc colligeret, si ea, q̄ in nobis est, intellectualis & mente cōprehensibilis incorporeaq; natura supra uirtutē spiritus esset, ne angelicā quidē uitā gratia illius indigere. sin autē primaria ac p̄cipua ratiōe spiritus sancti donū animi beneficiū est, animiq; nostri cōpositio per eam sui partē, q̄ ratione quidē intelligitur, nō aūt uidetur, cū angelica atq; incorporali uita aliquo modo cōiuncta est: quis ex ijs, qui cōsentanea uidere sciat, ad assentiēdū nō adducatur, q; omnis ea, quæ ratione ac mente cōprehenditur, natura sancti spiritus dispositione gubernetur? Nam qm̄ dictum est, q; angeli semper uident faciē patris mei in cœlis, neq; uerò aliter uidere licet personā patris, nisi quis per characterem in eum intuitus fuerit: character aūt patris personæ unigenitus filius est: huic uerò rursus nemo appropinquare possit, cuius mēs spiritu sancto nō fuerit illustrata atq; illuminata: quid ex his demonstratur aliud, præterq; q; à nulla actione, quę à patre & filio proueniat, spiritus sanctus separatus sit? Igitur par eademq; efficacia atq; operatio & in patre & in filio & in spiritu sancto clarè ac perspicuè demonstrat, q; nulla sit differētia uariatio'ue naturę. itaq; etiamsi naturā significet nomen Deitatis, propriè (tamen) hanc appellationem spiritui quoq; sancto conuenire ex essentiæ communione colligetur. Verùm nescio quomodo ad demonstrationem naturæ appellationē Deitatis afferunt, qui omnia confingunt & cōminiscuntur, quasi non audiuerint ex scriptura diuina, q; natura non sit eius conditionis, & constitui, eligi, designari'ue possit. at Moyses constitutus ac designatus est Aegyptiorū Deus, cùm ita dixerit ad eū, is qui oraculū edebat, Deū te dedi Pharaoni. Quocirca hæc appellatio potestatis cuiusdā, siue inspectricis, siue operatricis demōstrationē affert. At diuina natura in omnib. q̄ excogitātur nominibus, sicut est, ita manet eius cōditiōis, ut nulla significatione exprimi & efferri possit, ut nostra opinio fert. Nam quum

Locus corruptus in utroq; exemplari.

Matth. 18.

Exod. 7.

quum benefactorem & iudicem, bonumq; & iustũ, & quotquot sunt alia talia(nomina)didicerimus, operationum differẽtias didicimus:eius autem qui operatur naturam,nihilo magis per efficaciarũ & operationũ animaduersionẽ cognoscere possumus. Quum enim aliquis & uniuscuiusq; horũ nominũ,& ipsius naturæ circa quam ea nomina intelliguntur,rationẽ reddit ac definitionẽ,non eandẽ reddit utrorũq; rationẽ.quorũ aũt ratio,definitio'ue diuersa,eorũ natura quoq; differẽs est.Igitur aliquid aliud quidẽ essentia,cuius nõdum oratio index excogitata atq; inuenta est: alia uerò nominũ,quæ circa eam proferuntur,quæ uel ex efficacia atq; actione aliqua uel dignitate indita sunt,significatio est. Ac quòd nulla quidẽ in efficacijs & operationibus differentia sit,ex cõmunione nominũ deprehendimus:cõmunio uerò naturæ manifestè demonstratur,dum per paritatem operationũ ostenditur atq; cõprobatur. Siue igitur efficaciæ atq; actionis & officij nomen Deitas est, sicut unam efficaciã & operationẽ patris & filij & spiritus sancti,ita etiam unã dicimus esse Deitatẽ: siue iuxta uulgi opiniones naturæ indicatiuũ nomen Deitatis est, quoniam nullã inuenimus in natura uariationẽ ac diuersitatem ex identitate efficaciarũ & operationum,non inconuenienter neq; absurdè unius Deitatis statuimus & censemus esse sanctã Trinitatẽ. Sinautem aliquis statuat hanc appellationem dignitatis esse demonstratiuam,equidem haud scio, qua ratione illud nomẽ ad eam significationem trahẽs,ueruntamen quoniam multos licet audire talia dicentes, ne alicunde locum & aditum aduersus ueritatem aduersariorum studiũ inueniat,ad talem quoq; opinionem,unà cum ijs, qui ita suspicantur,circumacti atq; euagati dicimus, quòd etiamsi dignitatem hoc nomen significaret, secundũ hanc quoq; denotationẽ propriè spiritui sancto ea appellatio accommodabitur. Nam omnẽ quidẽ dignitatẽ regni nomen denotat:Deus aũt noster Rex,inquit,ante seculum. quinetiam Regis filius, qui omnia, quæ patris sunt, habet, etiam ipse à sancta scriptura Rex pronuntiatur. Spiritũ uerò sanctũ unigeniti unctionẽ esse diuina scriptura dicit, ex translatione eorũ,quę hic (in terra) fieri consueuerunt,dignitatem spiritus explicãs atq; designãs. Quemadmodũ enim antiquitus in ijs, qui ad regnum promouebãtur,signũ dignitatis huius erat unctio, quę eis adhibebatur:quo facto ex illo tẽpore traductio & trãsitus quidã erat à priuata & humili fortuna ad principatus fastigiũ & celsitudinẽ, atq; aliud nomen post unctionem accipiebat is,qui hac gratia ac decore dignus erat iudicatus,& pro communi homine Christus domini nominabatur:idcirco, quo maximè spiritus sancti dignitas hominib.ostẽderetur, signũ regni et unctio à scriptura nominatus est, nimirũ, ut nos doceremur, ꝙ unigeniti filij Dei gloriæ ac regni particeps & socius sit spiritus sanctus. Nam ut in Israele non licebat regnum suscipere, nisi unctio præcessisset:ita ex translatione nominum,quæ apud nos in usu sunt, parem uim scriptura ostendit, nimirum quòd nec filij quidem regnum absq; sancti spiritus dignitate accipiatur:idcirco propriè Christus,id est,unctus dicitur inseparabilis & indiuisibilis cum spiritu sancto coniunctionis hoc nomine præbente demõstrationem. Si igitur Christus quidẽ unigenitus Deus, unctio uerò spiritus sanctus est:Dei autem appellatio regiam potestatem ostendit: signum

itē & omē regni unctio est: utiq; particeps etiã dignitatis spiritus sanctus est. Quocirca siqui aiūt Deitatis nomē, dignitatis esse significatiuū: & demōstratū est etiã in hac cōmunionē habere spiritū sanctū, utiq; qui dignitatis particeps est, prorsus etiã particeps erit nominis, quo hęc significatur.

C. T. T. R. O. K. C. H. I. X. R.

EIVSDEM AD ABLABIVM, DE EO, QVOD NON PVTANDVM SIT, TREIS DICI DEOS OPORTERE.

Vos quidem, qui iuxta internum hominem omni robore ulgetis, æquum erat cum aduersarijs ueritatis decertare, eumque haud grauatim suscipere laborem, ut nos patres pręclaris filiorum sudoribus oblectaremur. hoc enim suggerit lex naturæ. sed quoniam inuerso ordine ad nos mittis impetus cuspidum, quibus aduersarij ueritatē petunt, postulasq; à nobis senibus clypeo fidei extingui carbones desolatorios, & recundi tela per falsam scientiam acuta, suscipimus onus iniunctum, ac tibi ad propensam obedientiam exemplo sumus, ut etiam ipse nobis inuicem parem præbeas in similibus iussis retributionem, siquando te ad talia certamina excitauerimus, ô strenue Christi miles Ablabie. Est autem haud parua quæstio hæc, quam proposuisti nobis, neq; eiusmodi quę si non conuenienter ac dignè tractata & examinata fuerit, parum detrimenti allatura sit. Necesse est em̄ ex ui theorematis, secūdū eum, qui se prima fronte offert intellectū, in alterutrū prorsus dissimiliū duorū incidere errorū, uel treis dicere Deos (quod nefas est:) uel testimonio nostro non comprobare, quòd filio spirituiq; sancto Deitas adsit: quod & impiū est & absurdū. Porrò quod abs te dicitur, tale est: Petrus & Iacobus & Ioannes, cùm in una sint humana natura, tresque homines dicuntur. Ac nullo modo absurdū est, natura coniunctos, si plures sint, ex nomine naturæ pluraliter numerari. Si igitur illic hoc consuetudo concedit, ac nemo uetat duos dicere, qui duo sunt, et treis eos, qui supra duos sunt: quo pacto in mysticis decretis treis hypostaseis confitentes, & nullam in ijs circa naturam differentiam agnoscentes, aduersamur quodammodo confessioni, unã quidē Deitatē patris & filij & spiritus sancti dicentes, treis aūt Deos dicere uetantes. Igitur quæstio quidē, quēadmodū modò dicebã, tractatū multū difficilis est: nobiscū uerò, si quidē aliquid tale possimus inuenire, per quod mentis nostræ ambiguitas firmaretur, et nō amplius ad absurdū dilēma dubia uacillaret atq; pēderet, p̄clare ageretur. sin autē nostra oratio proposita quæstione infirmior arguatur, traditionē quidē, quã à patrib. per successionē accepimus, seruabimus in perpetuū firmã & immotã: orationē uerò, quæ fidei patrocinetur, à domino requiremus. quæ si ab aliquo eorū, qui gratia præditi sunt, inuenta fuerit, gratias agemus ei, qui gratiam dederit: sin minus id nobis contigerit, nihilo secius in ijs, quæ decreta atq; statuta sunt, fidem stabilem & firmam retinebimus. Quur igitur tandem in nostra consuetudine cùm sigillatim numerauimus eos, qui in una natura demonstrantur, plurali nomine

mine utimur, tot homines, & non unũ omneis esse dicentes: in diuina uerò natura ratio decreti Deorũ multitudinẽ expellit, & hypostaseis numerãs, & pluralẽ significationẽ nõ admittens. Et quidẽ aliquid dicere uideantur, si quis simpliciorib. id, quod in promptu est, dicat, ꝗ ratio decreti Deorũ, quæ à Græcis celebratur, multitudinis similitudinẽ uitans, deos plures numerare noluerit, nequa decretorũ quoq; existimetur esse cõmunio, si non singulariter, sed pluraliter etiã à nobis numẽ numeraretur ad similitudinẽ cõsuetudinis apud illos obtinẽtis. atq; hoc, siquidẽ integriorib. ac syncerioribus dicatur, forsitan aliquid dici uideatur. apud alios aũt, qui alterum ex propositione sibi firmũ ac stabile manere desiderãt, aut nõ cõfiteri uidelicet Deitatẽ in tribus, aut treis prorsus nominare eos, qui eiusdẽ participes & socij sint Deitatis, nondũ tale est id, quod diximus, ut generare & inducere posset aliquam quæstionis solutionem. Quocirca necesse est pluribus respondere quomodocunq; poterimus inuestigãdo rei ueritatẽ. Non eñ de rebus friuolis ac uulgaribus quæstio est. Dicimus igitur primũ abusum quendã esse consuetudinis, ut eos qui natura diuisi nõ sunt, per ipsum naturæ nomen pluraliter nominemus ac dicamus, Multi homines. cui simile est, si quis dicat, Multæ naturæ humanæ. Quòd aũt hæc ita se habeãt, hinc nobis planum fieri posit. Quum enim appellamus aliquẽ, non ex natura eum nominamus, nequem fortè errorem cõmunio nominis inducat, unoquoq; qui audiat seipsum appellatũ esse existimãte, quòd nõ propria appellatione, sed ex communi nomine naturæ uocatio fiat: sed propriã ei impositã (significatricẽ dico subiecti) uocẽ proferẽtes, ita eũ à uulgo ac multitudine separamus. ut multi quidẽ sint eãdẽ sortiti naturã, uerbi gratia, discipuli, uel apostoli, uel martyres, unus uerò in omnib. sit homo. qm̃, ut dictũ est, nõ singularis (alicuius) sed cõmunitatis naturæ est homo. Homo enim est uel Lucas, uel Stephanus. non tamen siquis homo est, prorsus etiam Lucas uel Stephanus est. Sed hypostaseωn quidẽ ratio per eas, quæ in unoquoq; cõsiderãtur proprietates, dispertitionẽ admittit, & iuxta cõpositionẽ in numero cõsideratur. natura uerò una est, ipsa secũ unita, penitusq; ac prorsus unitas indiuidua est, q̃ neq; adiectione augetur, neq; subtractione deminuitur, sed quod est unũ ens & unũ permanẽs, etiãsi in multitudine esse uideatur sectionis expers, continua, integra atq; perfecta est, q̃ nõ unà cũ singularib. qui eius participes sunt, diuiditur. Ac queadmodũ plebs, populus, exercitus, cõcio, singulariter omnia dicũtur, unũquodq; aũt horũ in multitudine esse intelligitur: eodẽ modo secundũ exactiorẽ & exquisitiorẽ rationẽ homo quoq; unus propriè dici posset, etiã si hi, qui in eadẽ natura demonstrantur, multitudo sint, ut multo rectius fuerit, lapsam in nobis corrigere consuetudinẽ, & nõ amplius naturæ nomẽ ad multitudinẽ extendere, ꝗ cõsuetudini seruientes, errorẽ, qui hic latet, etiã ad diuinũ dogma transferre. Sed qm̃ cõsuetudinis correctio difficilis est: (qui eñ alicui persuaderi posit, ut nõ multos dicat homines, qui in eadẽ natura demõstrãtur? etenim in omni re cõsuetudo mutatu difficilis est) quãtũ attinet ad hãc infernã quidẽ naturam, si obtinẽti cõsuetudini nõ aduersemur, nequaq; tñ peccauerimus, cũ nullũ existat detrimẽtũ ex prauo nominũ usu.

In diuino uerò decreto non amplius æquè tutus & à periculo uacuus, promiscuus & indifferēs nominū usus est. Non enim paruum hic quod per paruum est. Igitur unus nobis confitendus est Deus, iuxta scripturæ
Exod. 20. testimonium: Audi Israel, Dominus Deus tuus, dominus unus est: etiamsi uox Deitatis permeat sanctam Trinitatem. Hæc autem dico secundum rationem redditam in humana natura: qua didicimus non oportere plurali designatione dilatare appellationem naturæ. Sed exactius nobis excutiendum est ipsum nomen Deitatis, ut per eam, quæ inest uoci, significationē aliquod nobis adiumentum accedat ad declarationem propositę quæstionis. Vox igitur Deitatis uulgi quidem opinione naturæ peculiariter indita esse uidetur. ac quemadmodum uel cœlum, uel sol, uel aliud quippiam ex mundi elementis peculiaribus uocibus subiectorū significatricibus denotatur: ita aiūt in suprema quoq; atq; diuina natura, tāq; propriū quoddam nomē uocem Deitatis aptè accommodatā esse ei, quod (per eam) declaratur. nos uerò scripturę documēta sequentes innominabilē & inexplicabilem eam esse didicimus: & omne nomen siue ab humana consuetudine adinuentū, siue à scripturis traditū fuerit, aliquid denotandi uim habere dicimus eorū, quæ circa diuinā naturā esse intelliguntur, ipsius uerò naturæ non continere significationē. atq; hæc ita esse, haud magno negotio demonstrari potest. Nam cætera quidē nomina, quæ creaturis imposita sunt, uel absq; aliqua originali notatione, quā etymologiā dicimus, reperiat aliquis fortuitò accōmodata esse subiectis, quū contenti essemus quocunq; modo per ijs impositas uoces res significare, ne cōfusa nobis esset rerum significatarū cognitio. Ea aūt, quæ idcirco prodita sunt, ut nos deducerēt ad Dei cognitionē peculiarē, unūquodq; cōtinet in se sentētiam cōprehensam: nec ullam in diuinis nominib. uocē reperias aliquo carentem intellectu. Ex hoc itaq; demonstratur, q̄ nō ipsa diuina natura per aliquod eorū nominū denotetur, sed aliquid eorū, quæ ei adiuncta sunt, per ea, quę dicuntur, indicetur. Dicimus enim uerbi gratia, si res ita ferat, numen esse incorruptibile, uel potens, uel quæcūq; alia dicere mos est. sed reperimus cuiusq; nominis peculiarē esse significationē quam deceat intelligi ac dici de diuina natura, quæ significatio tamen nō illud significat, quod natura iuxta essentiā est. Nā ipsum, quodcūq; tandē est, incorruptibile est: dictionis aūt incorruptibilis notio atq; intellectus hic est, quòd id quod est, ad corruptionem non redigatur. Proinde quum incorruptibile diximus, id quod in naturam non cadit, diximus: quid autem sit illud, quod corruptioni obnoxium non sit, non expresśimus. Eodem modo si uel uiuificū dixerimus, cùm id quod efficit per appellationē, significauerimus, ipsum efficiens, ac naturam effectricem, (eo) uerbo nō indicauimus. Item in cæteris omnibus eadem ratione ex ea, quæ insita est, augustioribus uocibus, significatione, reperimus aut ea, quæ id, quod nō oportet, de diuina natura sentire interdicant, aut quæ sentire deceat, nos doceāt, nō aūt ea, quę cōtineāt ipsius naturæ significationē. Quoniam igitur uarias supernæ potentiæ efficacias animaduertentes, à qualibet nobis nota efficacia appellatiōes adaptamus, atq; unā nimirū etiā hāc efficaciā inspectricem & uisitatricē, & ut

aliquis dicere possit, θεατικὴν, id est, spectatricem esse cognoscimus: qua
omnia inspicit, omnia intuetur, cogitationes uidens, & usq; ad ea, quę spe
ctari nō possunt, contemplatrice uirtute penetrans: ἐκ τῆς θέας, id est uisio-
ne & inspectione, θεότητα, id est, Deitatem denominatā esse existimamus,
& τὸν θεωρὸν ἡμῶν, id est inspectorem, contemplatorem nostrum & curato
rem, θεὸν, id est Deum, & à consuetudine, & à scripturarum doctrina appel
lari arbitramur. Quod si quis concedit, idem esse, τὸ θεάσασθαι, id est, spe-
ctare, &, τὸ βλέπειν, hoc est, uidere: atq; omnia, ἐφορῶντα, hoc est, inspicien-
tem, θεὸν, id est, Deum, ἔφορον, hoc est, inspectorem & præfectū summæ
rerū & esse, & dici: consideret hanc efficaciā, utrùm uni adsit ex ijs, quæ in
sācta Trinitate creditæ sunt, personis, an ad omneis ea uirtus pertineat. Nā
si uera est, τῆς θεότητος, id est, Deitatis explicatio, & ea, quæ uidentur θε-
ατὰ, id est, uisibilia seu spectabilia, & τὸ θεώμενον, hoc est id quod uidet &
spectat, θεὸς, id est, Deus dicitur: nulla iam probabili ratione aliqua per-
sonarū, quæ in Trinitate sunt, à tali appellatione separabitur propter insi-
tam uoci significationem. Nam quòd uideant & intueantur, scriptura suo
testimonio ex æquo attribuit & patri & filio & spiritui sancto. Protector
noster, Aspice Deus, inquit Dauid. Nam ex hoc discimus speciem Dei, Psal. 83.
quatenus Deus intelligitur [a] habere peculiarē efficaciā uidēdi, ex eo quod [a] Locus mutilus utrobiq.
dixit, Aspice Deus. Quinetiam Iesus uidet cogitationes damnātiū, quòd
pro potestate peccata hominum condonaret. Videns enim, inquit, Iesus
cogitationes eorum. Item de spiritu Petrus ad Ananiā dicit, Quur imple-
uit Satanas cor tuum, ut mentireris spiritui sancto? ostendens, quòd eorū,
quæ in occulto ausus erat Ananias, testis uerax & arbiter esset spiritus san
ctus, per quem etiam Petro prodebantur occulta. Atque ille quidem sui
ipsius fur erat, fallens omneis, ut putabat, & peccatum occultum habens.
Spiritus autem sanctus simul & in Petro erat, & illius mentem ad auariti-
am proiectam deprehēdit, & per sese Petro latentia uidendi facultatē dat,
hoc uidelicet non facturus, si occulta uidendi uirtutis expers esset. At nō-
dum, inquiet aliquis, ad id quod quæritur, orationis spectare structuram.
Neq; enim si datum fuerit commune naturæ uocabulum esse Deitatis, iā
(protinus) per hoc probatū fuerit, quòd nō oporteat dicere Deos: quin-
imò contrà ex his magis cogimur dicere Deos. Reperimus enim in con-
suetudine hominum, non solùm eos, qui eandem naturā communem ha-
bent, uerumetiam siqui sint eiusdem studij & officij, nō singulariter mul-
tos nominari. qua ratione oratores multos & geometras dicimus, agrico-
lasq; & sutores: & in cæteris omnibus eodem modo. Ac si quidem naturę
uocabulū Deitas esset, magis congrueret atq; conueniret, iuxta ante red-
ditam rationem (omneis) treis hypostaseis singulariter comprehēdere, &
unū Deum dicere, quippe cùm natura talis sit, ut in partes secari ac diuidi
non possit. Sed quoniam per ea, quæ dicta sunt, affirmatum est, quòd offi-
cium efficaciamq; & non naturam significet nomen Deitatis: ad contra-
rium quodammodo sensum ex ijs, quæ affirmātur, oratio redigitur, ut id-
circo magis oporteat dicere treis Deos, eos, qui in eadem efficacia uersari
uidentur: quemadmodum aiunt dici treis philosophos, aut oratores, aut

si quod est aliud ex studio atq; officio nomen, cùm plures fuerint socij eiusdem uitæ instituti. Atq; hæc diligentius ac magis industriè amplificaui aduersariorũ ex opposito inferens orationẽ, ut firmius ac certius nobis decretum constabiliatur ualidioribus oppositionibus munitum. Proinde ex integro nobis oratio repetẽda est. Quoniam nobis per orationis structuram mediocriter demonstratum est, quòd nõ naturæ, sed efficientiæ uocabulum Deitatis sit, si quis fortè hanc eius rei caussam afferat, haud absurdè dixerit, quòd in hominibus quidem pluraliter eos, qui eorũdem studiorum & officiorum inter se participes ac socij sint, numerentur & nominentur: singulariter uerò numẽ diuinum tanq; unus Deus & una Deitas dicatur, etiamsi tres hypostaseis ab ea, quæ in Deitate apparet, significatione non secernantur. quippe cùm homines quidem, etiamsi plures eiusdẽ sint officij, sigillatim quisq; (tamen) seiunctus agit & operatur id, quod sibi sumpserit efficiendum, nihil communicans in sua actione cum ijs, qui eiusdem sunt officij atq; instituti. Nam etsi plures fuerint oratores, studiũ quidem & officium quũ sit unum, idem in pluribus nomen habet: qui autem id tractant sigillatim, quisq; solus suum negotium agunt: seorsim ille, itemq; alter separatim oratoriam exercentes. Igitur in hominibus quidẽ, quãdoquidem discreta cuiusq; est in ijsdem officijs & institutis actio atq; operatio, propriè multi nominãtur, quum quilibet eorum intra suos terminos pro ratione sui peculiaris negotij ab alijs separetur. At in diuina natura non ita didicimus, quòd pater faciat aliquid per se solus: quod filius non unà cum eo capessat. Aut filius rursus peculiariter aliquid operetur absq; spiritu. sed omnis actio, ad creaturam à Deo perueniens, quæ secundum uarias notiones atq; considerationes nomen accipit, à patre proficiscitur, & per filium progreditur, & in spiritu sancto perficitur. Idcirco in multitudinem operantium nomen efficaciæ non scinditur: quoniam non separatum cuiusq; atq; peculiare circa aliquam rem studium est: sed quicquid fit, quod uel ad nostri prouidentiã, uel ad summę rerum administrationẽ & constitutionẽ pertineat, per treis quidem fit, non tamen tria sunt, quæ fiunt. Intelligemus autem id quod dicitur per unam aliquam rem: ab ipso, inquam, capite beneficiorum uitam consequuta sunt, quæcũq; in huius beneficij societatem uenerunt. Si scrutemur igitur, unde nobis tale bonum contigerit, ex commonstratione scripturarũ reperimus, id nobis contigisse à patre & filio & spiritu sancto. At nos quoniã treis personas, ac tria nomina proponimus, treis etiam uitas, ac separatim unã ab unoquoq; eorum largitam nobis esse arbitramur: sed eadem uita & à patre pręstatur, & à filio expeditur, à spiritus pendet uoluntate. Quoniam igitur ad similitudinem eius, quod modò dictum est, nõ diuisim pro numero hypostaseωn sancta Trinitas omnem actionem operatur, sed unus quidem bonę uoluntatis motus, una dispositio est, quæ à patre per filium ad spiritum usq; deducitur atq; dirigitur. Nam quemadmodum non dicimus treis uiuificantes eos, qui unam uitam pręstant, neq; treis bonos, qui in eadem bonitate considerantur, nec reliqua omnia pluraliter enuntiamus: eodẽ modo neq; treis Deos nominare possumus eos, qui hanc [a] θεiωρ, id est, diuinam siue inspectricem

[a] Respicit subtiliter ad etymologiam di-

inspectricem uirtutem & actionē tum in nobis, tum in omni creatura, coniunctim & non separatim per sese inuicem exercent. Vt enim de Deo summæ rerum docti scriptura dicente, quòd iudicet omnem terram, iudicem eum uniuersarum rerū per filium esse dicimus: ac rursus ubi audiuerimus, quòd pater neminem iudicet, non existimamus pugnare secum scripturā. (Nam qui iudicat omnē terram, per filiū, cui omne dedit iudicium, hoc facit: ac quicquid per unigenitū fit, ad patrē relationē habet, ut & ipse iudex uniuersarū rerū sit, & neminē iudicet, quippe quū, ut dictū est, iudiciū omne filio dederit, & omne iudiciū filij à patris uolūtate diuersum nō sit: nec rectè quis dixerit, uel duos iudices, uel alterum priuatum ac spoliatum esse uirtute ac potestate iudicandi:) ita etiam in Diuinitatis ratione, Christus Dei uirtus, & Dei sapientia est: atq; inspectricem ac [a] θεατικὴν, id est spectatricem uirtutem, quam nimirum θεότητα, id est, Deitatem siue Diuinitatem dicimus, per unigenitum pater operatur, filio autem omnem uirtutem in spiritu sancto perficiente: ac iudicante quidem, ut Esaias dicit, in spiritu iudicij, & spiritu adustionis: operante item secundum Euangelij uocem, quā ad Iudæos edidit. Dicit enim, Si autem ego in spiritu Dei eijcio dæmonia: à patre totam speciem beneficij comprehendens per eam, quæ circa efficientiam est, unitatem, per quam unitatem mutua opera efficientia exercetur: unū nomē efficiētiæ in multos dispertiri ac diuidi nō potest. Quoniā eñ una inspectricis & spectatricis uirtutis ratio (est) in patre & filio & spiritu sancto, quēadmodū in superioribus dictū est, quæ ex patre quidem tanq; ex fonte quodam proficiscitur, à filio uerò ad actionem deducitur, & in uirtute spiritus gratiam perficit & consummat: ac non separatur iuxta hypostaseis ulla efficientia, quæ peculiariter ac disiunctim ab unaquaq; hypostasi absq; ea, quę una consideratur, perficiatur: sed omnis cura prouidentiaq;, & uniuersarum rerum moderatio, tam earum, quæ circa sensibilem creaturam, quàm quæ circa supramundanā naturam spectantur: eaq; uirtus, quæ & res conseruat, & delicta corrigit, & rectè facta docet, una est, & non treis, quæ quidem à sancta Trinitate peragitur, non tamen pro numero personarum, quæ in fide considerātur, trifariam diuiditur, ut unusquisq; actus & unumquodq; opus, si per se ipsum cōsideretur, aut patris solius, aut unigeniti peculiariter, aut spiritus sancti separatim fit: sed diuidit quidē cuiq; singulatim bona, ut inquit apostolus, unus & idē spiritus: non autē absq; principio boni motus est ex spiritu: sed reperimus quòd ea, quam ante hanc mente percipimus & animaduertimus uirtus, quæ est unigenitus Deus, omnia facit, sine quo nihil eorū quæ sunt ad generationē prouenit: quin & ipse rursus bonorum fons ex patris destinatione ac uoluntate existit. Si igitur omnis res bona, & omne bonū nomen ab ea, quæ principij expers est, potestate ac consilio pendens in uirtute spiritus per unigenitum Deum sine distinctione ac spatio temporis ad perfectionem & consummationem deducitur, nec ulla mora in diuini propositi destinationisq; motu à patre per filium ad spiritum intercedit aut intelligitur: atq; unum bonorum tum nominum tum intellectuū etiam Deitas est: haud rectè in multitudinē id nomen diffundatur: quippe ea, quæ circa

ctionis θεὸς, id est. Deus, quod à θεᾶσθαι, id est, spectando & uidēdo descendere uidetur.

[a] Alludit rursus ad etymologiam nominis θεός.

Esa.4.

Matth.34.

efficientiam est, unitate pluralem numerationem prohibente. Ac quemad modū unus seruator omniū hominum maximè fidelium ab apostolo nominatus est, & nullus ex hac uoce uel filium dicit non seruare credētes, uel absq; spiritu salutem consequentibus existere: sed est seruator omnium, qui super omneis est Deus, operante filio salutem per gratiam sancti spiritus: atq; ideo nihilo magis tres seruatores à scriptura nominantur, etiamsi absq; controuersia salus existat à sancta Trinitate: eodem modo neq; tres dij (sunt) secundum redditam Deitatis significationem: quanq; conuenit talis appellatio sanctæ Trinitati. Pugnare autē cum aduersarijs, dicētibus nō oportere efficaciam intelligere per Deitatem, nō admodū mihi necessarium esse uidetur, quantum ad præsentem sermonis attinet probationem. Nam nos quidem indefinitam & incomprehensibilem diuinam naturam esse credētes, nullam eius animaduertimus comprehensionem: sed omnimodo in infinitate intelligi (eam) naturam censemus & affirmamus. quod autem prorsus est infinitum, non aliqua quidem re diffinitur, aliqua uerò nō: sed omni ratione infinitas effugit definitionem. quod igitur expers est definitionis, ne nomine quidē prorsus definitur. ut ergo permaneat in diuina natura indefiniti intellectus, super omne nomē dicimus esse diuinum numen: at Deitas unum de nominibus est. Non potest igitur idem & nomen esse, & super omne nomē esse existimari. Veruntamen si aduersarijs hoc placet, quòd non efficientiæ, sed naturæ significatio sit, recurremus ad eam, quam in initio posuimus orationem, quòd consuetudo perperam naturæ nomen ad multitudinis significationem trahat, neq; incremento ullo, neq; diminutione, secundū ueram rationem, accedente ad naturā, quū uel in pluribus uel paucioribus spectatur. Ea nāq; sola secundū cōpositionē numerātur, q̄ secundū propriā circūscriptionē considerātur. Circūscriptio aūt in superficie corporis, in magnitudine, in loco, in differētia figuræ & coloris comprehēditur. At quod extra hęc consideratur, effugit eā, quę per talia fit, circumscriptionē. quod aūt non circumscribitur, non numeratur: & quod non numeratur, in multitudine considerari non potest. Nam & aurum etiamsi in multas formas & figuras scindatur, unum & esse & dici affirmamus. numos uerò multos ac multos stateras nominamus, nullā auri naturæ redūdantiam in multitudine staterum reperientes. Vnde multum quoq; aurum dicitur, cùm maiori pondere uel in uasis, uel numis spectatur:[a] multa autem aura propter multitudinem materiæ non nominantur, nisi quis ita dicat,[b] aureos multos ueluti Daricos, aut stateras: in quibus nō materia, sed moneta numiq; multitudinis significationem admittunt. nam propriè hos non χρυσοὺς, id est, aura, sed χρυσοῦς, id est, aureos dicere licet. Quemadmodum igitur multi quidē aurei sunt stateres, aurum uerò unum est: eodem modo multi quidem singulares in natura hominis ostēduntur, ut Petrus, Iacobus, Ioānes: unus uerò in his homo est. Quòd si scriptura nomē dilatat & extendit ad pluralem significationem, dum dicit, homines per maiorem iurant, &, filij hominum, & cætera similia, iudicādum est, quòd consuetudine obtinentis linguæ proprietatis, quam dialecton uocamus, utatur, non legem præscribat, qua sic oporteat potius q̄ aliter

[Margin notes:]
1.Tim. 4.
a πολλοὶ χρυσοί.
b χρυσοῦς πολλούς.
Ista sunt Grammatica.

aliter uerbis uti: nec artificiosam aliquam de uerbis doctrinam instituens hæc dicat, sed secundum obtinentem consuetudinem uerbo utatur, id solum spectans, ut accipientibus utilis sit oratio, nihil admodum disquirens circa dictionem, in quibus locis nullum damnum circa sententiam ex uerbis conflatur. (Ac longum fuerit ad dictorum probationem ex scriptura colligere constructiones solœcismi speciem habentes:) in quibus autem periculum est, ne detrimentum patiatur ueritatis aliqua pars, nõ item promiscuus & indifferens usus, nec indiligentia discutiendi & examinandi in uerbis scripturæ reperitur. Idcirco homines quidem pluraliter nominare concedit, quippe cùm nemo propter huiusmodi figuram uocis ad multitudinem humanitatum suspicione prolabatur, nec multas humanas naturas significari existimat, propterea quòd nomen naturę pluraliter enuntiatum sit. at uocem Deus cum cautione & obseruatione per singularem figuram enunciat, hoc prospiciẽs & cauens, ne diuersæ naturæ plurali significatione deorũ in diuina essentia subintroducãtur: quamobrẽ, Dominus Deus, inquit, dominus unus est: quinetiam unigenitũ Deũ uoce Deitatis pronuntiat: ac non dissoluit id, quod unum est, in dualem significationem, ut duos Deos patrem & filium nominet: tametsi uterq; Deus à sanctis prædicetur. sed Deus quidem pater: Deus item filius: unus uerò in eadem prædicatione Deus est: quippe quum neque naturæ, neque efficaciæ aliqua differentia in Deitate consideretur. Nam si uariaret & diuersa esset in sancta Trinitate natura, prout suspicantur nonnulli errore decepti, consequenter in multitudinem Deorum numerus dilataretur, atque unà cum diuersitate essentiæ subiectorum diuideretur. sed quoniã omnem circa essentiam diuersitatem reijcit diuina, simplex, & uariare alterari'ue nescia natura, ut una sit, multitudinis significationem in sese non admittit: sed ut una dicitur natura, ita cætera quoque omnia singulariter nominantur: Deus bonus, sanctus, seruator, iustus, iudex, & si quod aliud augustum ac Deo conueniens nomen intelligitur, quod siue ad naturam, siue ad efficaciam spectare quis dicat, non contendemus. Quòd si quis calumnietur orationem, quasi ex eo, quod non admittat differentiam circa naturam, mixtionem quandam & confusionem hypostaseωn facientem: hoc ad talem occasionem respondebimus, quòd nos qui diuinam naturam differentiæ uariationis'ue expertem esse confitemur, eam quæ circa caussam & caussarum consideratur differentiam, nõ negamus, per quod solum discerni alterum ab altero deprehendimus, nimirum eo quòd credimus aliud quidem caussam esse, aliud uerò ex caussa, & ex eo quod ex caussa est. Ac rursus aliam differentiam consideramus: nam aliud quidem continenter (& sine medio) ex primo est: aliud uerò per id, quod immediatè & ex continenti est, ut & unigeniti proprietas absque ambiguitate in filio maneat, & ex patre spiritum esse non dubitetur: filio, qui medius intercedit, & sibi unigeniti proprietatem seruante, & spiritum à naturali ad patrem habitu non arcente. Caussam autem, & id quod ex caussa est dicentes, non naturam per hæc nomina significamus. Neque enim aliquis eandem caussæ & naturæ rationem reddiderit: sed

Locus corruptus ac mutilatus uidetur.

eam, quæ est secundum aliqualiter esse, differentiam indicamus. Dicentes em̃ alium quidẽ caussatũ à caussa ortũ: aliũ uerò sine caussa esse, nõ naturã uerbo caussæ separamus: sed solummodò neque filium ita se habere, quasi genitus non sit, neque patrem per natiuitatem & generationem esse indicamus. Prius autem necesse est nos credere, quòd aliquid sit: & tunc quomodo id, quod creditũ est, sit, scrutari. Alia igitur ratio est eius, quod quid est: alia item eius, quod quomodo est. Quocirca si quis dicat, aliquid ita esse, quasi non genitum, quomodo sit, ponit: quid autem sit, hac uoce simul non indicat. Etenim si de arbore aliqua interrogaueris agricolam, utrùm satiua sit, an sponte prouenerit: ille uerò responderit, uel non satiuã esse, uel plantatã succreuisse: nunquid naturã per eã respõsionẽ indicauit? Minimè. sed ubi dixerit, quomodo sit, incertã & inexplicatã naturę rationẽ reliquit. Ita etiã hic, cùm didicerimus non genitum, quomodo quidem ipsum esse atque intelligere conueniat, edocti sumus: id autẽ quod quid est, per eam uocem nõ audiuimus. Eiusmodi igitur differentiam in sancta Trinitate edentes, ut aliud quidẽ caussam, aliud ex caussa esse credamus, non iam amplius accusari possimus, quòd per cõmunionẽ naturę rationẽ hypostaseωn confundamus. Quoniã igitur hypostaseis quidẽ sanctę Trinitatis caussę ratio discernit, aliud quidẽ absq; caussa, aliud uerò ex caussa esse postulãs: diuina aũt natura & uariatiõis & diuisionis per omnẽ cõsiderationẽ expers esse deprehenditur: idcirco propriè una Deitas, & unus Deus est, & alia omnia Deo conuenietia nomina singulariter efferũtur.

συντικτόν, fortaße συντέκειν, uel συνταράττειν: atque ita uerti.

Σωλ. T. T. P. Θ. κ Σ. ά. ΙΥ. ΧΥ. B.

EIVSDEM AD PETRVM FRATREM SVVM, DE DIFFErentia essentiæ & hypostaseos, id est substantiæ, siue subsistentiæ.

QVONIAM complures & essentię uerbum & hypostaseωn, ex mysticis & arcanis decretis atque doctrinis non discernunt: sed nihil interesse putant, utrùm essentiam, an hypostasin quis dicat, quasi in utroque nomine una significatio sit: & ideo duplicis hæreseos in cõtrarium scissæ error circa significationem harum uocum principia atque argumenta præbuit: cùm Sabellij quidem sectatores, propter communionem essentiæ sanctam Trinitatem in unam hypostasin cogant: uice uerò uersa, qui contrario morbo correpti sunt: (Arianos dico) propter differentiam hypostaseωn præscriptionem quoq; essentiarum introducant. hac de caussa, ne tibi quoque eadem accidant, uice commentarij, quo docearis & admonearis, de his uocibus tractatum breuem tibi feci. Est igitur, ut pauciores ostendatur, talis eorum quæ dicuntur, consideratio. Omnium nominum alia quidem, quæ de pluribus ac numero differentibus rebus dicuntur, magis

tur, magis uniuersalem quandam significationem habent, ut homo. qui enim hoc dixit, communem naturam per id nomen demonstrauit, non tamen ea uoce descripsit eum, qui propriè significatur: alia uerò nomina singularium hominum proprietatum significatiua sunt: per quæ non communio naturæ in uerbo significatur, sed rei cuiusdam descriptio nullam cum eo, quod eiusdem generis est, quantùm attinet ad proprietatem & peculiaritatem, societatem habens. ut Paulus uel Timotheus. non enim iam amplius huiusmodi uox ad communionem naturæ refertur: sed recedens à comprehensiua significatione circumscriptarum quarundam rerum demonstrationem per nomina præstat. Quuum igitur duo uel etiam plures eodem tempore unà fuerint: uerbi gratia, Paulus, Syluanus, Timotheus: ac de essentia hominum quæratur ratio, non aliam aliquis essentiæ rationem edet in Paulo, aliam uerò in Syluano, aliam item in Timotheo. sed per quas rationes essentia Pauli demonstrata fuerit, eædem reliquis quoque conuenient: atque ὁμοούσιοι, id est, eiusdem inter se essentiæ sunt, qui eadem ratione essentiæ describuntur. sed ubi aliquis animad uersa communione ad peculiaria ac propria, per quæ separatur alterum ab altero, considerationem & contemplationem conuertit, nõ iam itidem ratio, per quam unumquodque cognoscitur, atque discernitur, ei rationi, quæ de alio profertur, per omnia conueniet, etiamsi in aliquibus aliquid reperiatur habere commune. Hoc igitur, quod propriè dicitur, uerbo hypostaseos declarari dicimus. Nam qui hominem dixit, dissipatũ quendam & conturbatum intellectum per indefinitam significationem auribus intulit, ut natura quidem eo nomine significetur: quæ autem res subsistit, & propriè declaratur eo nomine, non significatur. at qui Paulum dixerit, ostendit in re, quæ eo nomine declaratur, subsistẽtem naturam. Hoc itaque hypostasis, (quasi dicas substantia uel subsistentia,) est, non illa indefinita in omnibus essentiæ subsistentia, nullam propter communionem eius, quod significatur, stationem inueniens: sed ea, quæ id, quod & commune & inde scriptum est, per id, quod de quadam re dicitur, per apparentes nimirum in ea proprietates subijcit, circũscribit atq; definit: quemadmodum scriptura quoq; hoc facere consueuit, cùm in multis alijs locis, tum in historia Iobi. Quoniã enim res eius narratura erat, cùm prius mentionem communis nominis fecisset, dixissetq;, homo: statim seiungit peculiari ac proprio nomine per adiectionem eius, quod dicit, quidã. sed essentię quidem descriptionem tanq; nihil utilitatis & commodi ad propositam sermonis rationem afferentem reticuit. Quendam autẽ per propria insignia denotat atq; designat, & locũ edens & ingenij morũq; indicia, ac quęcũq; extrinsecus simul comprehensa separatura eũ atq; disiunctura erãt à communi significatione, ut per omnia euidens ac perspicua fieret descriptio eius, de quo narratio instituebatur, ex nomine, ex loco, ex animi proprietatibus, ex ijs, quę extrinsecus circa eũ considerabãtur. Quod si essentiæ rationem edidisset, nulla iam dictarũ rerũ in explicatione dictionis, mentio facta fuisset. Eadẽ enim ratio fuisset, quæ uel in Baldacho Sauchita, uel Sophare Minæo, & in unoquoq; eorũ hominũ, quorum ibi mẽtio facta est, Locus corruptus.

facta est,edi potuisset. Quã igitur in nostris terrenis ac mũdanis rebus dif ferentiæ rationẽ tum in essentia tũ in hypostasi cognouisti, hãc si traducas etiã ad diuinas doctrinas atq; decreta, nõ errabis, quũq; cogitabis quõ se habeat essentia patris,quodcũq; tãdẽ tibi tua mẽs suggerit. (Ad nullũ eñ certũ ac destinatũ intellectũ animũ figere ac firmare licet, propterea quòd creditum ac persuasum est, eam essentiã superare omnẽ intellectum :) hoc etiam de filio intelliges: hoc eodẽ quoq; modo de spiritu sancto. Nã non creati & incõprehẽsibilis ratio una eadẽq; et in patre et in filio & in spiritu sancto est. Non eñ aliud quidẽ magis, aliud uerò minus incomprehensibile atq; nõ creatum est. Quoniã aũt per propria ac peculiaria signa incõ fusum Trinitatis discrimẽ habere oportet:quod quidẽ cõmuniter in ea cõ sideratur : uelut nõ creatũ,inquam, aut supra omnẽ esse comprehensionẽ, aut siquid tale est,nõ unà cõprehendemus & assumemus ad proprij iudicationẽ: sed solũmodo requiremus ea, quibus uniuscuiusq; notio dilucidè & absq; mixtione ab ea,quæ unà cõsideratur,segregetur. Quocirca rectè mihi hoc modo ratio inuestigari uidetur. Quodcunq; ad nos à diuina potẽtia atq; uirtute bonũ peruenerit,hęc omnia efficiẽtis gratiæ actionem & opus esse dicimus:ut inquit apostolus,hęc omnia operatur unus & idẽ spiritus,distribuẽs singulatim unicuiq; prout uult. Si inquiramus aũt, an à solo sancto spiritu bonorũ subministratio accepto initio,ita perueniat ad eos,qui digni sint ijs bonis: rursus à scriptura deducimur ad id,ut subministratiõis bonorũ, q̃ per spiritũ nobis suppeditãt̃,principẽ,authorẽ et caussam unigenitũ Deũ esse credamus. Omnia eñ per ipsum facta,ac per ipsũ cõstituta esse,à sancta scriptura didicimus. Quũ igitur etiã ad illam elati & euecti fuerimus notionẽ,rursus per diuinę doctrinę suggestiõis adminiculũ deducti docemur,q; per eã uirtutẽ nobis omnia ex eo,quod nõ est,in id ut sint,producãtur:nõ tñ nec ex illa quidẽ absq; principio. Sed est quędã uirtus sine generatione existẽs,& absq; principio subsistẽs,quæ caussa generationis est omniũ eorũ,quę sũt. Ex patre nãq; filius est,per quẽ omnia fiũt.Omnia aũt per filiũ fiunt,cũ quo semper unà spiritus sanctus inseparabiliter intelligitur & cõsideratur.Fieri eñ non potest,ut aliquis filiũ plena mẽte cõprehẽdat,nisi prius à spiritu fuerit illuminatus & illustratus. Quoniã igitur spiritus sanctus, à quo omnis bonorũ facultas & subministratio ad creaturam quasi scaturit atq; emanat, à filio quidem cum quo simul immediatè nullóue intercedente spatio comprehenditur,pendet: à patris uerò caussa, unde etiam procedit, ipsum esse habet dependẽs: hoc (nimirum)signum continet,quo eam, quæ circa hypostasin consideratur, proprietatẽ agnoscamus,nẽpe,q; cum filio & non absq; eo cognoscatur,& ex patre existat.Et filius hoc habet insigne,q; spiritum,qui ex patre procedit, per sese ac secum notum faciat & iudicet.nã filius solus unigeniti in modũ ex nõ genito lumine enitescens atq; relucẽs, nullã,quãtum attinet ad propriã notã & peculiare insigne,communionẽ habet,uel cum patre,uel cum spiritu sancto, sed dictis signis solus agnoscitur. At qui super omnia est Deus, præcipuũ quoddam & eximium insigne notãq; suæ hypostaseos solus habet, q; pater est, quòd ex nulla caussa subsistat: ac per hoc rursus ipse quoq;

Locus corruptus & mutilatus. itaq; coniecturis qualibuscunq; usus sum.

Cor. 12.

Locus mutilus & ualde corruptus.

ipse quoque signum propriè peculiariterq; agnoscitur. Hac de caussa in essentiæ communione non conuenientia atque incommunicabilia dicimus esse ea, quę in trinitate considerantur, insignia: per quę nobis propriè ostenditur atque repræsentatur: quippe quum unaquæque personarum in fide traditarum proprijs insignibus discriminatim comprehendatur & intelligatur: ut per dicta signa separatio hypostaseων deprehendatur & comperiatur: quantum autem attinet ad infinitum, & id quod percipi deprehendi'ue non potest, quod'que ita se habet, ut id quod creatum conditumu'e non est, nullo'que termino comprehenditur, & in omnibus eiusmodi nulla uel uariatio, uel differentia sit in uiuifica natura: in patre, inquam, & filio & spiritu sancto: sed quædam continua, & quæ diuelli non possit, in ijs societas atque communio consideretur, ac per quas cogitationes & considerationes aliquis maiestatē unius earum, quæ in sancta Trinitate creditæ sunt, personarum, contemplatus fuerit & animaduerterit, per easdem progredietur indifferentem & non uariantem gloriam cernens in patre, filio & spiritu sancto: nullo inter patrem & filium, uel filium & spiritum sanctum intercedente spatio, per quod mentis agitatio quasi per uacua uagetur: quippe cùm nihil sit, quod per medium horum sese inserat & insinuet: neque alia res est ulla subsistens præter diuinam naturam, quæ per interiectionem alieni possit eam ad inuicem diuidere ac dispertiri: neque alicuius imaginarij ac non subsistentis interualli uacuitas, quæ diducat & quasi hiare faciat diuinæ essentiæ inter se compositionem & aptam congruentem'que cohærentiam interpositione uacui dirimens continuum. sed qui patrem mente atque animi cogitatione percepit, & ipsum in se cognouit, & filiũ simul eadem'que contemplatione animi assumpsit. at qui hunc accepit, à filio spiritum non separauit: sed consequenter quidem iuxta ordinem, coniunctim uerò iuxta naturam omnium trium simul in se ipso contemperatam fidem mente concepit, & imaginatus est. Ac qui spiritum solum dixit, unà cum hac confessione comprehendit & id, cuius spiritus est: & quia Christi spiritus est, & ex Deo est, ut inquit apostolus: quemadmodum ex catena qui unam extremitatem apprehendit, alteram quoque summitatem simul attrahit: eodem modo qui spiritum traxit, ut inquit propheta, per eum filium quoque & patrem simul traxit: ac si quis filium reuera acceperit, habebit eum utrinque, hinc quidem suum patrem, illinc uerò suum spiritũ simul adducentē. Neque em̃ à patre qui nuper in patre est, abscindi atque separari poterit, neque unquam à spiritu suo disiungetur: quippe cùm per eum omnia operetur. Fieri ergo non potest, ut aliqua sectio uel diuisio ullo modo excogitetur, ut uel filius absque patre intelligatur, uel spiritus à filio disiungatur: sed quædam ineffabilis & quę animaduerti non potest, in his deprehenditur tum societas, tum distinctio atque discrimen, quum nec differentia hypostaseων continuitatem naturæ diuellat, nec cõmunio, quæ circa essentiam consideratur, proprietatem insigniũ tollat & confundat. Ne mireris autē si idem & coniunctum, & separatum atq; discretũ dicimus, & quandã quasi per ęnigma excogitamus, nouũ & à communi

[Margin notes: 1. Cor. 6. — Ioan. 5.]

à cōmuni ſenſu & opinione abhorrēs tū diſcrimē cōiunctū, tū diſcretā coniunctionē. Nā niſi quis contētioſius cū offenſiōe & calumnia ſermonē audiat, etiā in rebus ſenſibilib. fieri poteſt, ut tale quid inueniatur. Atq; accipite ſermonem meum tanq̃ ſignum & umbram ueritatis, nō tanq̃ ipſam rerum ueritatem. Fieri enim nō poteſt, ut id, quod per ſigna conſideratur, per omnia congruat atq; conueniat ijs, ad quæ exemplorum atq; ſignorū aſſumitur uſus. Vnde igitur dicimus diſcretū ſimul & concretum per ea, quæ ſenſibus noſtris conſpicua ſunt, animaduerti & agnoſci? Iam aliquādo in uere arcus, qui in nube apparet, ſplendorem uidiſti. illum planè dico arcum, quem communis ſermo Irin ſolet cognominare: quē aiunt illi, qui hæc callent, tūc fieri atq; conflari, cùm humor aliquis hæſerit in aëre [a] permixtus, ui uētorum id, quod in uaporibus humidum, craſſumq; & nebuloſum iam factum eſt, in pluuiam exprimente. Conflari autem atq; exiſtere aiunt hoc modo. Vbi radius ſolis per obliquum, denſam & obſcuram nebulam penetrauerit, deinde recta linea in nube aliqua ſuū orbē fixerit, quaſi quidam reflexus & reditus ad ſeipſum luminis fit, ſplendore ab humido ſimul ac nitente repulſo. Quoniam enim ea flammeis ſplēdoribus natura ineſt, ut ſicui leui & plano occurrant, ad ſeipſos denuo refringātur: figura autem ſolis, quæ in humido ſimul ac leui aëre per radiū imprimitur, circularis & orbicularis eſt: neceſſariò iuxta formam ſolaris orbis etiā aër nubi proximus per eniteſcentem circumſcribitur ſplendorem. Hic igitur ſplēdor & ſecum continuus & diuiſus eſt. Quum enim multicolor multiformisq; ſit, & obſcurè uarijs quaſi floribus tinctus ſecum cōmiſcetur, diuerſorum inter ſeſe colorum cōmiſtionem atq; coniunctionem oculis noſtris latenter eximens atq; ſubducens, ut cærulei ad rutilū, uel rutili ad purpureum, uel illius ad electrinum terminus, qui per mediū tum miſcet per ſeſe, tum [b] indicat diuerſitatem colorū, cognoſci nō poſſit. Nam omnium ſplendores dum ſimul eodemq; tempore conſpiciuntur, & procul lucent, & ſigna mutuæ coniunctionis ſubducētes iudicium effugiunt, ut fieri nō poſſit, ut aliquis deprehendat, quatenus progrediatur, & ubi conſiſtat id, quod in ſplēdore uel fuluum, uel ſmaragdo ſimile eſt: & unde tale deſinat eſſe, quale conſpicitur in eo, quod ex lōginquo fulgens apparet. Quemadmodum igitur in expoſita ſimilitudine colorum quidem differentias planè diſcernimus, quantum autē interuallum ab uno ad alterum intercedat, ſenſu deprehendi non poteſt: eodem modo exiſtimato mihi fieri poſſe, ut de diuinis doctrinis atq; decretis ratiocinemur, proprietates quidē hypoſtaſeωn quaſi quēdam florē eorum, quæ in iride procul apparēt, in unoquoq; earum, quæ in ſancta Trinitate creditæ ſunt, perſonarum effulgere: eius autem, quę circa naturam conſideratur, proprietatis nullam unius ab altero differentiam animaduerti: ſed in communione eſſentiæ, eas proprietates, per quas unaquæq; perſona cognoſcitur, in unaquaque elucere. Etenim illic quoq; in ſimilitudine, quæ multicolorem illum ſplēdorem emittebat, una eſſentia erat, quæ per radium ſolis refringebatur: color autem eius, quod apparebat, multiformis erat: docente nos, opinor, ratione etiā per creaturam, ne nouū in diſquiſitione ac diſceptatione doctrinæ nobis accidat,

[a] ἀνακεκραμένη habetur: ἀνακεκριμένη, legendum fortaßis.

[b] γνωρίζοντα: fortaſſe, διορίζοντα, legendū, id eſt, eum qui diſtinguit.

accidat, quum oblata nobis difficili contemplatione ad assensionem & approbationem eorum, quæ dicuntur, quasi uertigine laborantes perturbati fuerimus. Vt enim in ijs, quæ oculis apparent, experientia ualidior, quàm ut contradici possit, uidetur: ita in supereminentibus, captumq; nostrum superantibus doctrinis quoq; ea comprehensione atq; perceptione, quæ per ratiocinationes conciliatur, potior ac firmior esto fides, quæ & in hypostasi separationem, & in essentia coniunctionem docet. Quoniam igitur disceptatio aliud quidẽ commune quiddam, aliud uerò propriũ ac peculiare in sancta Trinitate cõsiderauit: communionis quidẽ ratio ad essentiam reducitur, hypostasis uerò peculiare ac proprium unius cuiusque signum est. Sed putat aliquis fortasse de hypostasi redditam rationem non congruere, neq; conuenire sentẽtiæ apostoli scripturæ, ubi de Domino dicit, splendor gloriæ eius, & figura hypostaseos, id est, substantiæ. Nam si hypostasin concursum esse exposuimus proprietatũ, quæ circa unãquãq; personam considerantur: ac quemadmodum cõstat in patre esse aliquid, quod peculiariter in eo consideretur, per quod solus agnoscitur: eodem itidẽ modo de unigenito quoq; idem esse creditur. qui fit, ut scriptura hoc in loco patri soli testimonio suo assignet nomẽ hypostaseos, siue subsistentię, filium uerò quasi formam dicit hypostaseos, qui non suis, sed patribus insignibus exprimatur atq; denotetur? Si enim hypostasis propriũ ac peculiare signum essentiæ uniuscuiusq; personæ est: patris autem proprium esse non ambigitur, quòd sit ea conditione, qua is, qui genitus non est: filius uerò figuratur ac designatur proprietatibus patris: utiq; non amplius proprium ac præcipuum apud patrem manet insigne, ut de eo solo separatim dicatur, non genitum esse: si quidem proprio patris insigni unigeniti quoq; essentia denotatur. Verùm nos hoc dicimus: quòd ad aliam intẽtionẽ & finẽ hoc loco ab apostolo dirigatur oratio, ad quẽ sensum & intẽtionẽ respiciens his uocibus usus est, splendorẽ dicens & expressam imaginẽ substãtiæ, quã intẽtionẽ si quis exactè ac plenè animaduerterit & intellexerit, nihil inueniet quod pugnet cum ijs, quæ à nobis dicta sunt: sed in peculiari quadam consideratione sermonem esse exornatum. Non enĩ id agit apostoli oratio, ut per ea, quæ in ijs apparent, signa separentur & dirimantur abinuicem hypostaseos, siue substantiæ: sed ut uerus & germanus, nulloq; intercedẽte spatio coniunctus filij habitus ad patrem intelligatur. Quoniam enim non dixit, Qui cum gloria sit de gloria: (quanq; ueritas ita se habet:) sed hoc tanq; cõfessum certum & indubitatum prætermittens (nempe,) quòd non alia quędam gloriæ species in patre spectãda, alia item in filio intelligenda sit, ab ipsius patris gloria existentem splẽdorem unigeniti gloriã esse affirmat: similitudine luminis probans, absq; ullo interuallo unà cũ patre filium intelligi atq; considerari. Vt enĩ ex flamma splendor existit, nõ tamen posterior secundum flammam splẽdor est, sed simul atq; flãma exorta est, lumẽ quoq; cum ea effulget: ita uult etiam ex patre quidem filium intelligi, non autem interualli alicuius extensione atq; productione à patris substãtia unigenitum distingui, sed semper unà cum causa id, quod existit, ex ea comprehendi. Eodem igitur modo, tanq; Heb. 1
explicans

explicans antè redditum intellectum, etiam substantiæ expressam imaginem dicit, corporalibus similitudinibus ad inuisibiliū quasi manu nos ducens animaduersionem atq; cognitionem. Nam ut corpus prorsus nō est absq; forma, sed alia quidem formæ, alia uerò corporis ratio est: & si quis horum alterutrius edat definitionē, nō conuenerit, neq; concurrerit cum definitione alterius: ueruntamē etiamsi ratione separes atq; discernas à corpore formam, natura non admittit separationem, sed coniunctim alterum cum altero intelligitur: ita putat apostolus, etiamsi ratio fidei inconfusam & diuisam hypostaseωn siue substantiarum differētiam doceat, etiam continuitatem & quasi concretionem & coalitionem unigeniti cum patre per dicta uerba exprimere & ostendere oportere, nō quòd in hypostasi quoq; unigenitus nō sit, sed quòd nullum suæ cum patre unitionis mediū admittat: ut qui animi oculis imaginem & figuram unigeniti contuitus fuerit, paternam quoq; substantiam plena mentis cogitatione comprehēdat: ita ut una pro altera non accipiatur, neq; commisceatur ea, quæ in ijs consideratur proprietas, ut uel patri natiuitas, uel filio absq; natiuitate esse assignetur: sed, quemadmodum fieri licet, ut unum ab altero disiungēdo per se solum quod reliquum est, accipiatur. Fieri enim non potest, ut qui filiū nominauerit, patrem quoq; non plena mentis intelligentia comprehēdat, cùm ita se habeat hæc appellatio, ut patrem quoq; simul ostendat. Quoniam igitur is, qui filium uiderit, patrem uidet, quemadmodum dominus
Ioan. 14 ait in Euāgelio: idcirco unigenitum patris substātiæ expressam imaginem esse dicit. Ac ut magis intellectus cognoscatur, alias quoq; apostoli uoces simul assumemus, in quibus imaginē Dei inuisibilis & bonitatis eius rursus imaginem (unigenitum esse) dicit: nō quòd ab archetypo principaliq; forma differat imago secundum bonitatis & inuisibilitatis rationem, sed ut ostenderetur, quod idē cum forma principali est, etiamsi aliud sit. Non enim seruari ac teneri ratio naturalis imaginis possit, nisi ea sit, quę per omnia perspicuitatem euidētiamq; ac nullam uariationē differentiamq; contineat. Proinde qui pulchritudinē imaginis animaduertit & cognouit, in plena principalis formæ intelligētia uersatur: & qui filij quasi formā mente concepit, paternæ hypostaseos effigiem imaginatus est, per hunc illum cernens, non eam (tamen) patris proprietatem, qua non genitus esse dicitur, in effigie perspiciens. (Idem enim nimirum penitus & non aliud atq; diuersum esset:) sed in genito non genitum decus intuetur. Quemadmodum enim is, qui in puro speculo formæ simulachrum editum contemplatus fuerit, perspicuam expressæ atq; repræsentatæ faciei cognitionem adeptus est: eodem modo qui filium cognouerit, effigiem paternæ substantię per filij notitiā in corde concepit. Nam omnia, quæ patris sunt, in filio conspiciuntur: & omnia quæ filij sunt, patris sunt: quoniam totus quoq; filius
Ioan. 14 in patre manet: ac totum rursus in sese patrem habet. Itaq; filij hypostasis quasi forma ac facies est, qua pater cognoscitur: & patris hypostasis in forma filij cognoscitur, manente ea, quę in ijs consideratur, proprietate, ad separationem & euidētem atq; perspicuam hypostaseωn, (id est, naturarum

subsistentium

ſubſiſtentium,ſiue ſubſtantiarum indiuiduarũ & perſonarũ) diſcretionẽ.

X. T. T. H. Θ. ꝗ P. H. IV XV B.

EIVSDEM AD SIMPLICIVM, DE FIDE.

Aliter inſcribitur: Simplicio tribuno Gregorius de patre & filio & ſpiritu ſancto.

DEVS per prophetam præcipit, ne ullum Deum nouũ,Deũ eſſe exiſtimemus,neq; Deum adoremus alienum. Manifeſtum eſt autem,quòd nouum dicitur id,quod ab ſempiterno non eſt:ac rurſus ex contrario,ſempiternũ dicitur,quod nouũ nõ eſt.Igitur qui nõ ex ſempiterno unigenitũ Deum ex patre eſſe credit,nouum eum eſſe non negat.quod enim non ſempiternum,nouum prorſus eſt.quodcunq; aũt nouum eſt,Deus non eſt,quemadmodũ dicit ſcriptura:Non erit in te Deus nouus. Ergo qui dicit,quòd aliquando filius non erat,is negat eius Deitatem. Rurſus alienum Deum uetat adorare,qui dicit,Nunq; adorabis Deum alienum:alienus autẽ collata cum noſtro proprio Deo diſtinctione cõſideratur.Quis igitur noſter proprius eſt Deus? Palàm eſt,quòd uerus Deus.Quis item alienus? prorſus is,qui à natura Dei ueri alienus eſt.Si igitur proprius noſter Deus,Deus uerus eſt,ſi unigenitus Deus ex natura ueri Dei non ſit, quemadmodũ hæretici dicunt:alienus Deus eſt,& noſter Deus non eſt. Euangelium aũt dicit,quòd oues alieno non obediant.Qui creatũ eum eſſe dicit,alienum à ueri Dei natura facit.Quid igitur facient,qui dicunt quòd creatus ſit? Adorabunt'ne eum,qui creatus ſit,an non? Nam ſi non adorant,Iudæos ſequuntur negantes adorationem Chriſti : ſin autem adorant, idololatræ ſunt.adorant enim eum,qui alienus ſit à Deo uero. Atqui æquè impium eſt uel non adorare filium,uel adorare Deum alienum. Oportet ergo ueri patris uerum filium dicere,ut adoremus eum, & nõ condemnemur tanq; Deum alienum adorantes. Aduerſus eos autem, qui dicunt illud ex prouerbio,Dominus creauit me,& per hoc putant,ſe aliquod firmum afferre argumentum ad probandum quòd creatus ſit omnium conditor & creator, hæc conuenit dicere, quòd multa propter nos factus ſit unigenitus Deus.Etenim quum Verbum ſit,caro factus eſt:& quum Deus ſit,homo factus eſt:& quum incorporalis eſſet,corpus factus eſt: atq; his etiam amplius,& peccatum,& maledictio,& lapis,& ſecuris,& panis,& ouis,& uia,& oſtium,& petra,& eiuſmodi multa factus eſt,quum natura nihil horum ſit, ſed propter nos per diſpenſationem & adminiſtrationem talis euaſerit. Quemadmodũ igitur quum Verbum ſit,propter nos caro factus eſt:& Deus quum ſit, homo factus eſt: ita creator quum ſit, propter nos creatura factus eſt,quippe quum caro res creata ſit. Quemadmodũ igitur per prophetam dixit,Sic dicit Dominus: Qui formauit me ex uentre ſeruum ſuum,ita etiam dixit illud per Solomonẽ:Dominus creauit me principium uiarum ſuarum ad opera ſua. omnis enim creatura ſeruit,ut inquit apoſtolus

Deut. 5. | Exod. 34. | Exod. 20. | Eſa. 49. | Eccleſ. 24.

apostolus. Proinde & is, qui in uentre uirginis formatus est, secundũ uerbum prophetæ, seruus est, non dominus: hoc est is, qui secundum carnem homo est: in quo Deus manifestatus est: & is, qui illic creatus est in principiũ uiarũ eius, non Deus est, sed homo: in quo nobis manifestatus est, ut corrupta ac labefactata uia salutis humanæ iterum renouaretur. Itaq; quoniam res duas de Christo statuimus & sentimus, unũ quidẽ diuinũ, alterũ uerò humanum, in natura quidem diuinũ, in administratione ac dispensatione id, quod secundum hominem est: consequenter sempiternũ Deitati attestamur, creatũ uerò humanæ naturæ assignamus. Quemadmodũ enim secundum prophetã, in uentre formatus est seruus, ita etiam secundũ Solomonẽ, per hanc seruilẽ creaturã in carne manifestatus est.

Porro quum dicunt, si erat, non est genitus: &, Si natus est, non erat: doceãtur, q non oporteat carnalis natiuitatis proprietates accõmodare diuinæ naturæ. Nam corpora quidẽ q̃ non erant, gignuntur: Deus aũt efficit, ut ea quæ non sunt, existant: non ipse ex eo, quod non est, existit. Idcirco Paulus quoq; eum splendorẽ gloriæ nominat, ut doceamur, q sicut lumen de lucerna est, ex natura lumen edentis est, & unà cũ illa est: (simul em̃ atq; emicuit lucerna, lumẽ quoq;, quod ab ea existit, pariter effulget:) ita hic quoq; iubet apostolus intelligere, quòd & ex patre sit filius, et absq; filio nũq; sit pater. nam fieri nõ potest, ut gloria sit absq; splendore: queadmodũ fieri non potest, ut absq; splendore lucerna sit. Manifestũ est aũt q sicuti splendorem esse, testimoniũ est eius, quod in gloria est. Si em̃ nõ sit gloria, non fuerit is, qui ab hac editur, splendor: ita si quis dicat, quòd nunq; erat splendor, demonstrat q neq; gloria esset, quum non esset splendor. fieri enim non potest, ut gloria sit absq; splendore. Vt igitur de splendore dici nõ potest, Si erat, non editus est: &, si editus est, non erat: ita uanũ & absurdũ est hæc de filio dicere, quippe cùm filius sit splendor. Cæterùm qui minus & maius de filio & patre dicunt, discant à Paulo, ne metiatur ea, q̃ nemo potest metiri. nã apostolus filium dicit effigiem esse patris substantiæ. planũ est igitur, quòd quanta fuerit substantia patris, tãta est etiã effigies substantiæ. fieri em̃ non potest, ut minor sit effigies, q̃ substantia, quę per eam cõsideratur. Quinetiam magnus Ioannes eadẽ docet, cùm dicit, In principio

Ioan. 1. erat uerbum, & uerbum erat apud Deum. Ex eo namq; quod dixit, quòd in principio erat, & nõ post principiũ, ostendit q nunq; absq; uerbo principium erat. Ex eo uerò quod ostendit, q uerbũ erat apud Deũ, significauit, quòd nihil desit filio in cõparatione patris. cum toto namq; Deo totũ simul consideratur uerbũ. Nam si quid uerbo deesset in sua magnitudine, ut non posset apud totũ esse Deũ: prorsus necesse esset, ut existimaremus absq; uerbo esse eam Dei partẽ, qua uerbo superior ac maior esset. Atqui cum tota Dei maiestate, uerbi maiestas simul consideratur: ergo in diuinis doctrinis locum non habet ut uel maius uel minus esse dicamus.

Nam qui dicũt q genitũ non genito naturà dissimile sit, ex similitudine & exemplo Abelis & Adami discãt haud stultè iudicare. Etenim Adam quoque secundũ naturalem hominũ natiuitatẽ genitus non fuit: Abel uerò ex Adamo genitus est. At qui genitus nõ fuit, ἀγέννητος, id est, nõ generatus

& qui

& qui genitus est, γεννητὸς, id est natus dicitur. sed nihil prohibuit Adamum esse hominem, quòd genitus non erat: neque natiuitas Abelem aliud ac diuersum quiddã ab humana reddidit natura. sed tam hic quàm ille homo fuit, etsi hic quidẽ natus erat, ille uerò absq; natiuitate extiterat. Igitur in diuinis quoq; dogmatibus nullam naturæ differentiam efficit genitum uel non genitum esse, sed quemamodũ in Adamo & Abele una humanitas, siue natura humana, eodem modo in patre quoq; ac filio deitas, seu diuina natura una est. Atq; idem de spiritu quoq; sancto obtrectantes ei dicũt, quod de domino, nempe quòd & ille creatus sit. at ecclesia ex æquo sicut de filio, ita de spiritu quoq; sancto credit, quòd creatus nõ sit: tum quia omnis creatura ex participatiõe superni boni bona fit: (spiritus sanctus aũt bene factore nihil opus habet, quippe cũ natura bonus sit, queadmodũ scriptura testatur:) tum quia creatura deducitur ac dirigitur à spiritu Dei, spiritus uerò beneficiũ deductionis ac directionis largitur: natura subdita est: spiritus uerò p̃est. natura cõsolationẽ & exhortationẽ accipit: spiritus uerò cõsolatur & exhortatur. natura seruit: spiritus uerò liberat. natura sapiẽtiã docetur: spiritus uerò sapiẽtiæ beneficiũ largitur. natura beneficiorũ ac donorũ partẽ capit: spiritus uerò ad arbitriũ suũ largitur. Omnia nãq; hæc operatur unus et idẽ spiritus, distribuẽs cuiq; singulatim queadmodũ uult. Ac sexcenta alia scripturarũ loca licet inuenire, quib. demonstratur, quòd omnia sublimia Deũq; decentia nomina, quęcunq; patri & filio à scriptura accõmodantur, ea circa spiritũ quoq; sanctũ considerantur: incorruptibilitas & integritas, beatitudo, bonũ, sapiens, potens, iustũ, sanctitas: omne denique pretiosum & honorabile nomen tam de spiritu sancto, quàm de patre & filio dicitur: exceptis ijs, per quę hypostases perspicuè, clarè & absq; cõfusione abinuicẽ separantur. Dico aũt quòd neq; filius dicitur spiritus sanctus. cætera uerò quibuscũq; nominib. pater & filius appellãtur, ea spiritui quoq; sancto à scriptura adaptãtur. Per hoc igitur deprehẽdimus, quòd spiritus sanctus est super naturã. quocirca ubi pater & ubi filius intelligitur, ibi spiritus quoq; sanctus intelligitur. nã super naturã pater & filius est: quod spiritui quoq; sancto cõsequẽtia sermonis attestatur. Qui igitur supra naturã spiritũ sanctũ ponit, consequenter & rectũ & sanũ accepit sermonẽ & opinionem. Vnã enim cõfitebitur naturã non creatã, quę & in patre & filio & spiritu sancto consideratur. Quoniam aũt ad demonstrandũ, ut putant, quòd spiritus sanctus creatus sit, prophetæ uocẽ nobis proferũt, quę ita habet: qui firmat tonitruũ, & creat spiritũ, & annũtiat in hominib. Christũ suum: hoc conuenit intelligere quòd alium spiritũ in firmitudine tonitrui propheta creari dicit, & nõ spiritũ sanctũ: tonitruũ enĩ mysticus sermo Euãgeliũ nominat. Quibus igitur firma ac stabilis de Euãgelio fit fides, hi per fidẽ transeunt ab eo quòd carnes sunt, ad hoc ut spiritus fiant, queadmodũ dicit Dominus: Quod natum est ex carne, caro est: & quod natum est ex spiritu, spiritus est. Deus igitur est, per id, quòd Euangelium tonitruum firmum credẽtib. facit, spiritũ efficit eũ, qui credit: qui aũt ex spiritu natus est, & per tale tonitruũ spiritus factus est, annũtiat Christũ, queadmodũ dicit apostolus, quòd nullus possit dicere, Dñm Iesum Christũ nisi per spiritũ sanctũ.

Cor. 12.

Ioan. 3.

EIVSDEM IN DICTVM APOSTOLI, TVNC ETIAM IPSE FILIVS SVBIICIETVR EI, QVI SVBIECIT EI OMNIA.

MNIA quidem oracula Domini sunt & casta & pura, ut inquit propheta, quum ad similitudinē eius, quæ per ignem fit argenti purgationis, ab omni hęretica opinione expurgata mens oraculorū propriū, quicq́ ex natura ueritatis est, acceperit splēdorē: sed ante omnia arbitror oportere sācti Pauli placitis omnē attribuere tum splendorē tū puritatē, quippe quū in paradiso initiatus arcanorū cognitionē, & loquentē in se Christū habens ea loqueret, q̄ ex tali ludo profectū & à p̄ceptore atq; doctore Verbo institutū loqui par est. Qm̄ aūt improbi institores diuinū argentū adulterare ac deprauare conātur, immixtione hęreticorū corruptorūq́; intellectuū sermonis splendorē obscurātes, & mysteriorū plenos apostoli intellectus uel nō intelligentes, uel malitiosè ad quod eis uidetur excipientes, ad patrociniū malitiæ suæ attrahunt, dicentes ad subuersionē unigeniti Dei gloriæ sibi opitulari apostolicū dictū, quod ita se habet: Tunc subijcietur filius ei, qui ipsi omnia subiecit: quasi seruilē quādā humilitatē huiusmodi dictio significet: idcirco necessariū uisū est huius rei diligēter excutere atq; examinare rationē, ut ostendamus apostolicū argentū purū reuera nulliusq́; sordidæ simul & hæreticę opinionis immixtione coinquinatū. Scimus igitur in usu sanctæ scripturæ multa significare eā uocē, & nō semper ijsdē intellectibus conuenire: sed nūc quidē hoc significare, rursus aliud indicare. Veluti, Serui, inquit, suis dominis subditi sunto. ac de natura rationis experte, q̄ Deus eā homini subiecerit, propheta dicit, Omnia subiecisti subter pedes eius. Item de bello subactis dicit, Subiecit populos nobis, & gentes subter pedes nostros. ac rursus quū eorū, qui per agnitionē seruantur, mentionē fecisset, tanq́; ex persona Dei dicit, Mihi alienigenæ subiecti sunt. Cui propinquū & affine quodāmodo esse uidetur, quod à nobis psalmo sexagesimo primo discussum & examinatū est per illud, Nunquid Deo subijcietur anima mea. Atq; ad hæc omnia accedit illud, quod ab inimicis nobis obijcitur ex epistola ad Corinthios: Tunc ipse filius subijcietur ei, qui ipsi omnia subiecit. Qm̄ igitur ad multos intellectus pertinet huius uocis significatio, nō alienū fuerit, horū unoquoq; per se diuiso atq; discreto cognoscere, ad quod subiectiōis significatū apostoli dictio propriè accōmodetur. Dicimus igitur, q̄ significatū subiectionis in ijs quidē, qui ui eorū, qui bello superiores fuerint, subacti sunt, inuitos et coactos succubuisse, ac sese submisisse uictorib. ostendat. Nā siquæ uires captis accesserint, q̄ spem ostēdāt eos uictis superiores fore, rursus aduersus uictores insurgūt, quippe probrosum & cōtumeliosum esse ducētes, si inimicis obnoxij atq; subiecti sint. Bruta uerò animalia rationisq́; expertes bestię, rationalib. alia de caussa subditæ atq; obnoxiæ sunt, idcirco uidelicet, quòd eorū naturæ maximū bonorum omniū ratio deest, ut necesse sit, id quod inferius est, subditū esse ei, quod felicitate naturę superius ac plurib. dotib. ornatū est. At qui legitima quadam ordinatione sub iugo seruitutis tenētur, tametsi natura eiusdem

1.Petri, 2. Psal. 8. Psal. 46. Psal. 59. Psa. 61. 1.Corinth. 15.

eiusdē cū reliquis cōditiōis sint, quū tñ legi resistere nō possint, statui & ordini subditorū acquiescūt, ineuitabili necessitate ad subiectionē cōpulsi. Ea aūt subiectio, qua nos Deo obnoxij efficimur, salutē propositā habet, uti à prophetia didicimus, q̄ dicit, Deo subiecta esto anima mea, apud illū eñ salutare meū. Quū igitur obijcit̃ nobis ab aduersarijs, apostoli uox, q̄ filiū obnoxiū patri fore dicit, proximū & cōsentaneū fuerit iuxta distinctā eius uocis signific. interrogare eos, ad quod significatū subiectiōis spectātes, hanc uocē existimēt unigenito filio oportere accōmodare. At nō est dubiū, quin nullo eorū modorū, quos enumerauimus, filij se subiectionē intelligere dicturi sint. Neq; eñ quū inimicus esset, bello subactus est, ut rursus aduersus eū, in cuius pōt. est, rebellionē speret, atq; in animo habeat: neq; ut accidit in brutis, uerbū propter defectū boni necessariā habet in natura sua subiect. sicut oues & boues reliquaq; pecora homini obnoxia sunt. neq; ad similitudinē pecunia cōparatorū domi'ue natorū mācipiorū lege seruus factus sperat aliquādo beneuolētia uel gratia à iugo seruitutis se liberatū iri. At nec secundū salutis quidē propositā rationē dixerit aliquis unigenitū Deū patri subijci, ut hoc modo ad similitudinē hominū salutē sibi à Deo cōficiat. nā in natura mutabili, q̄ cōmunicatiōe atq; participatiōe bonū adipiscit̃, necesse est, eā Deo subditā esse, quippe quū inde nobis proueniat bonorū cōmunicatio. At in immutabili & uariare nescia, in qua oē et nomē & intellectus bonus spectatur, uerbi gratia sempiternū, immortale & incorruptibile, beatū, quod semper eodē modo se habet, ꝙ neq; melius, neq; deterius fieri pōt, subiectio locū nō habet. neq; eñ in bono accessionē, neq; ad deterius declinationē admittit id, ex q̄ salus ad alios redundat, ipsum seruatore opus non habet. Quodnā igit̃ subiectiōis significatū probabiliter dicēt se propriè intelligere in eo? Ostēsum est eñ ꝙ omnia, q̄ examinauimus, lōgè absint ab eo, ut propriè de unigenito Deo uel intelligāt̃, uel dicātur. Quòd si etiā illā subiectiōis speciē addere oportet, quā prodit Euāgeliū Lucæ, ꝙ ad duodecimū annū usq; progressus dñs, parētib. subditus erat. nec hoc quidē de eo, qui & ante secula fuit & uerus est, ad uerū ipsius patrē relatū dici cōueniat. Nā illic quidē qui iuxta nostri similitudinē, excepto peccato, in omnib. periculū fecit, per naturæ quoq; progredi ætates haud recusauit. ac uti puellus factus infantib. cōueniētē cibū nō respuit butyro & melle uescēs: eodē modo quū in adolescētulū euasisset, quod illā ætatē decebat & accōmodatū erat, nō detrectauit, per suā uitā exēplū disciplinæ atq; modestiæ p̄bēs. Qm̃ eñ in cæteris hominib. eius ætatis imperfecta mēs est, & iuuētus opus habet, ut à perfectiorib. ad meliorē frugē quasi manu ducatur: ideo duodecim annos natus matri subijcitur, ut ostēderet, ꝙ id, quod proficiendo tēdit ad perfectionē, anteq; eā assequutū sit, subiectionē tāq; ad bonū qui manu ducentē rectè admittat. At qui in omni bono semper perfectus est, & neq; progressus facere, neq; diminutionē in se suscipere pōt, qppe cùm natura eius nihil amplius desideret, ac diminutionis expers sit, cuius rei gratia subijciatur, dicere nō possint, qui omnia dicūt incōsideratè. Nam quòd eo tēpore, quo in carne cum humana uersabatur natura, in ætate puerili per ea, quæ agebat, quasi lege iuuentuti obedientiam sanciebat, hinc patet, ꝙ ad perfectā ætatē progressus, iam non amplius potestatem matris curabat. Quum enim illa

Psal. 61.

Ioan. 2. hortaretur eũ in Cana Galilææ, ut in eo quod deerat epulo nuptiali uirtutem suam ostenderet, & uinum quo opus erat, conuiuio largiretur: beneficium quidem indigentibus conferre haud recusauit: maternum uerò consilium, ut quod nõ amplius in tempore sibi suggereretur, reiecit atq; repudiauit, quum diceret, Quid mihi tecum est mulier? nunquid etiam hãc meam ætatem regere uis? an nondum uenit hora mea, quæ liberum arbitrium & suum ius ac potestatem ætati præbeat? Si igitur in uita, quam in carne degebat, iustus & competens ætatis modus genitricis iugum excutit, quem locum subiectio habeat in illius uita, qui ui potentatus sui seculi dominus est, nemo dicere possit. Propriũ enim ac peculiare diuinæ atq; beatæ uitæ est, semper in eodem permanere, & ex alteratione mutationem non admittere. Quoniã igitur, quod in principio erat uerbũ unigenitus Deus ab omni incremẽto progressuq; & alteratione alienus est, quo pacto nunc quod nõ est, posthac fit? Non enim loquitur apostolus quasi de filio semper subiecto: sed quasi futurum sit, ut circa finem consummationis uniuersarũ rerum subijciatur. Quanquam si res præclara dignaq; quæ de Deo dicatur, subiectio est: qui fit, ut nunc à Deo absit illud bonum? Ex æquo enim prorsus utrisq; præclarum est & honestum tum filio, qui subijcitur, tum patri, qui subiectionem & submissionẽ filij suscipit. Deest igitur in præsenti & patre & filio eiusmodi bonum: & quod neq; pater neq; filius habuit ante secula, hoc in consummatione & completione temporum tum patri, tum filio accedit: hoc quidem subiectionem sustinente, illo uerò adiectionem & incrementum suæ gloriæ per hoc accipiente, quod incrementum in præsenti adhuc non habet. Vbi igitur in hoc illa immutabilis & quasi inalterabilis natura? Quod enim posthac aliquid futurum est, nunc autem id non est, mutabilis naturæ proprium est. Siue igitur bonum est subiectio, etiam nunc credere conuenit Deo adesse bonum: siue indigna, quæ de Deo credatur, ea res est, neq; nunc, neq; aliàs subiectionẽ in Deo esse credendum est. Atqui apostolus tunc ait filium subditum iri, non nunc subiectum esse. Ergo ad aliam quandam intentionem oratio spectat, ac procul abest ab hæreticorum maleuolentia nominis significatum. Quænam igitur est ea oratio? Fortasse per conuenientiam & concordantiam eorum, quæ in illo loco conscripta sunt, sentẽtiam magis animaduertere & perspicere quis possit. Nam quoniam obiurgatorium & contẽtiosum aduersus Corinthios instituerat sermonẽ: qui fidẽ quidẽ in Dominũ acceperant, de resurrectione uerò hominum doctrinam fabulam esse putabãt, quum dicerent, Quomodo resurgunt mortui? & quo corpore ueniunt, quorum multis uarijsq; modis ac formis post mortẽ abolita & ad interitum redacta sunt corpora? uel putrefacta, uel à carniuoris animalibus reptilibus, aquatilibus, uolatilibus, quadrupedibus cõsumpta? idcirco multis propositis considerationibus & ratiocinationibus persuadere conatur eis, ne ex suis uiribus diuinam potentiam metiantur, neu quatenus ab homine fieri non potest, itidem de Deo existiment: sed ex notis nobis similitudinibus & signis magnificentiam diuinæ potestatis existiment atq; perpendant, atq; ita proponit eis mirificam illam operationẽ, quæ fit circa corpora seminũ, quę semper à diuina uirtute renouantur: & q diuinæ sapientiæ non defuerit facultas infinitas in uni-

uersitate corporum formas inueniendi, ratione præditorum, rationis expertium & brutorum, in aere uiuentium, terrestrium: item eorum quæ in cœlo nobis apparẽt, solis & reliquarum stellarum, quorum unumquodque [illegible]
cùm diuina uirtute factum sit, demonstrat nobis, quòd nec in tempore resur [illegible]
rectionis corporum nostrorũ penuria Deus laboraturus sit. Nam si res uni go [illegible] φαινομένων.
uersæ non ex aliqua suppetente materia ad eam formã, qua conspiciuntur, traducta sunt, sed diuina uoluntas & materia & essentia operum fuit: multo magis fieri posse affirmat, ut id, quod iam est, ad suam propriam formã denuo reducatur, quàm ut id quod ab initio prorsus non erat, ad subsistentiam & essentiam perueniat. Quũ igitur in sermonibus, quos ad eos habuit, ostendisset, quòd primo homine propter peccatũ in terram resoluto, & idcirco terreno uocato, cõsequens erat, sicut ille fuerat, itidem eos, qui ex illo descendissent, omneis terrenos & mortaleis esse, qui ex tali orti essent: necessariò secũdam etiam intulit consequentiam, per quam homo rursus ex mortali in immortalitatẽ restituitur ac reformatur: eodémque modo bonum ex uno in omneis diffusum naturæ innatũ esse dicit, quemadmodũ etiã malum unà cum successione posterorum dilatatũ per unũ in multitudinẽ diffusum erat. His aũt uerbis est usus huius rei doctrinã confirmans: Primus, inquit, homo de 1.Corinth.15.
terra terrenus: secundus ex cœlo. qualis terrenus ille, tales itẽ terreni: qualis cœlestis ille, tales etiã qui cœlestes sunt. et queadmodũ gestauimus imaginẽ terreni, ita geremus etiã imaginẽ cœlestis. His igitur ac talib. rationib. cõfirmato de resurrectione sermone, ac per alia multa quũ hæreticos syllogismis & collectis rationib. quasi illaqueasset, quib. ostẽdebat eũ, qui resurrectionẽ hominũ nõ crederet, ne Christi quidẽ admittere resurrectionẽ per nexũ eorũ, q̃ inter se coniuncta sunt, molitur ineuitabilẽ ac necessariã cõclusionẽ, dicens: Quòd si resurrectio mortuorũ nõ est, ne Christus quidẽ resurrexit, 1.Corinth.15.
uana est etiã in eũ fides. Quũ eñ uera propositio sit, quòd Christus ex mortuis resurrexit, huic quoque coniunctũ omnino uerũ esse oportet, mortuorũ uidelicet esse resurrectionẽ, quippe per particularẽ demonstrationẽ uniuersale quoque simul demonstratur. item ex contrario, Si quis in uniuersum falsum esse dicat, quòd sit resurrectio mortuorũ, ne particulare quidẽ uerũ prorsus inuenietur, quòd Christus ex mortuis resurrexerit. Quod eñ in uniuersum fieri nõ põt, nec in aliquo qdẽ planè fieri poterit. Atqui hoc ijs, q sermonẽ acceperũt, persuasum est, nec cõtradici põt, quin Christus ex mortuis re Videtur aliquid desiderari.
surrexerit. ergo necessariò in particulari resurrectiõis Christi fide, uniuersalis quoque uim persuasiõis habebit. quũ igit̃ eos hoc modo rationib. collectis concludendo ad susceptionẽ eius doctrinæ cõpulisset ex eo, quod dixisset, quod si n ō est: (quod eñ in uniuersũ nõ est, nec in aliquo qdẽ esse põt. Sin aũt hũc resurrexisse credimus, de hac re fides uniuersalis hominum resurrectionis demonstratio atque documentũ est:) quumque id, quo omnis de hac doctrina probatio cõcluditur, sermoni adiecisset, nẽpe, Quemadmodũ per Adamũ oẽs moriuntur, ita per Christum quoque omnes uiuificabuntur: apertè detegit huius rei mysterium, quò spectet in sequentibus per necessariam quandã consequentiam ad finem eorũ, quę speramus dirigens sermonem. Scopus igitur quò spectant ea q̃ dicuntur, hic est. Exponã aũt prius ἀγνοουμένων habetur: ego lego, λεγομένων.
dictione mea sententiã scriptorum, atque ita deinde proponã apostoli sermo
 nem,

nem, antè à nobis expositæ sententiæ atque intellectui cōuenientē. Quis igitur sermonis est scopus, quē in illa parte diuinus tradit apostolus? Quòd aliquādo natura mali ad id, quod nō est, redigetur, penitus ex eo, quod est deleta atque sublata: & omnem rationalē naturā diuina atque immortalis bonitas in se cōtinebit, nemine eorū, qui à Deo facti sunt, regno Dei excidēte: quū omni reb. immixta uitiositate ueluti corrupta quadā materia per purgatorij ignis fornacē resoluta atque cōsumpta, uniuersum quod à Deo originē & generationē habuit, tale factū fuerit, quale erat ab initio, quū nōdū uitiositatē susceperat. Id aūt fieri dicit hoc modo. Fuit, inquit, in mortali atque corrupta hominū natura pura atque immortalis unigeniti Deitas. ex omni aūt humana natura, cui Diuinitas cōmixta fuit, ueluti primitiæ quædā cōmunis massæ extitit is homo, quē Christus assumpsit, per quē coaluit & accreuit Deitati omnis humana natura. Quoniam igitur per illū, qui, ut inquit propheta, peccatū nō fecit, neque inuētus est in ore eius dolus: omnis uitiosa natura abolita est: atque unà cū peccato simul etiā ea, quæ peccatū assectatur, mors per eundē cōfecta atque è medio sublata est: (nō est enim alia generatio atque origo mortis, præterque peccatū:) ex illo initiū cepit tū uitiositatis abolitio, tum mortis destructio. deinde quasi quidā ordo per quādā cōsequentiā adiectus est rei gestæ. Quod enim semper, quod ad boni attinet successionē, uel magis à primo distās, uel magis cōtiguū ei reperitur, prout unūquodque uel dignitate uel uirtute præditū fuerit: ita sequitur id, quod præcedit. Itaque post hominē, qui in Christo est, qui naturæ nostræ primitiæ & quasi primus fructus fuit, quū recepe rit in se Deitatē, qui etiā primitiæ, quasique primus fructus dormientiū fuit, et primogenitus ex mortuis, quū soluisset dolores mortis: post illū igitur hominē, qui prorsus à peccato disiunctus & alienus est, atque imperiū mortis in sese fregit, omnēque principatū ipsius, potestatē & uires dissoluit, siquis talis, qualis Paulus, reperiatur, qui quoad eius fieri poterat, alienādo & auertēdo se à malo, Christi imitator fuit, is in tēpore aduētus primitias proximè sequetur: atque hunc rursus (dico aūt exēpli gratia) Timoth. fortè, quatū poterat, in sese præceptorē imitatus, aut alius quispiā talis. ac sic deinceps dum paulatim boni remissio & diminutio fit, quicunque à tergo semper præcedentium & anteuertentiū reperiuntur, quoad subsequentiū series ad illos peruenerit, in quib. malo redundāte, minor boni portio reperitur: eadē ratione atque proportione ab ijs, qui uitiositatis minus habebūt, cōsequētiæ serie ad eos, qui in malo excellūt, progressum & ordinē eorū, qui in melius rediguntur faciēte, donec ad extremū mali terminū boni progressus uitiū abolēdo peruenerit. quod nimirū spei finis est, ut nihil bonis cōtrarium relinquatur, sed per omneis diuina uita permeans atque peruadens, mortem penitus tollat è medio rerum, ante eam sublato prius peccato: à quo, sicuti dictum est, regnum in homines mors habuit. Omni igitur praua potestate atque principatu in nobis euerso, nulloque amplius affectu naturæ nostræ dominante, necesse est omnino, nullo alio imperium obtinente, omnia subijci principatui, qui super omnia est. Dei autem subiectio perfecta atque absoluta à malo alienatio est. Quocirca ubi ad imitationem primitiarum à malo expediti omnes fuerimus, tunc tota massa naturæ primitijs cōmixta atque unum con tinuū corpus effecta, solius boni principatum in sese recipiet. atque ita toto naturæ

naturæ noſtræ corpore cũ diuina & immortali natura cōtẽperato, illa, q̃ ſi lij dicitur ſubiectio per nos fit, quippe quum ea, q̃ in corpore eius perfecta fuerit, ſubiectio ad eum referatur, qui in nobis gratiã ſubiectionis effecit. Sententia igitur eorũ, q̃ à magno Paulo tradita ſunt, (ut nimirũ exiſtimamus) hæc eſt. Tempus aũt fuerit etiã ipſa apoſtoli adiicere uerba, quæ talia ſunt: Quẽadmodũ eñ per Adamũ oẽs moriũtur: ita per Chriſtum quoq; oẽs uiuificabũtur: unuſquiſq; aũt in ſuo ordine: primitiæ Chriſtus: deinde qui ſunt Chriſti in aduentu eius: deinde finis, quum tradiderit regnũ Deo & patri: quum aboleuerit omnẽ principatum, & poteſtatẽ & potentiam. Oportet enim eum regnare, donec poſuerit omneis inimicos ſubter pedes ſuos. Vltimus hoſtis aboletur mors. Omnia eñ ſubiecit ſubter pedes eius. Quum aũt dicat, q; omnia [a] ſubiecerit, perſpicuũ eſt excipiẽdũ eſſe eũ qui ſubiecit ei omnia. quũ aũt [b] ſubiecerit ei omnia, tũc et ipſe ſubiicietur ei, qui ſubiecit ei omnia, ut ſit Deus omnia in omnib. Apertè nãq; in fine dictorũ uitioſitatis abolitionẽ atq; interitum oratione demōſtrat, dum dicit in omnib. eſſe Deum, qui omnia unicuiq; ſit. Perſpicuũ eſt eñ, quod tunc uerũ erit, in omnib. eſſe Deũ, quũ nihil mali in reb. cōſpicietur. nã utiq; uerisimile nō eſt, etiã in malo Deũ uerſari. Itaq; aut nō in omnib. erit, quũ aliquid mali relictũ fuerit in reb. aut ſi reuera in omnib. eũ eſſe credere oportet, huius rei fide facta ſimul demōſtratur, nullũ eſſe malũ. fieri eñ nō pōt, ut in malo Deus uerſet. Omnia aũt in reb. (uniuerſis) Deũ fieri, ſimplicitatẽ & uniformitatẽ uitæ, q̃ à nobis ſperatur, demōſtrat. Nã nō amplius uitã nobis ad ſimilitudinẽ p̃ſentis uitæ corrogari atq; cōferri, his uerbis demōſtrat, uidelicet omnia nobis Deũ fieri, unaquaq; earũ rerũ, q̃ huic uitæ neceſſariæ uidentur, per quãdã cōpetentẽ menſurã & proportionẽ in uſum magis diuinũ diſtributa, ut & cib. nobis ſit Deus, quẽadmodũ Deũ comedi cōſetaneũ atq; probabile eſt: potus itẽ, indumẽtũ & tegmẽtũ, aer, locus, diuitiæ, fruitioq; atq; cōmodũ earũ, pulchritudo, ſanitas, uires, prudentia, gloria, beatitudo, ac quicquid pro bona portiōe reputatur, quo natura indigeat, ad id, quod Deo cōgruũ atq; cōueniẽs eſt, dictorũ relata ſignificatione, ut per hoc diſcamus, quòd qui in Deo fuerit, omnia habet per id, quod illũ habet. nihil aũt aliud eſt, habere Deũ, q̃ uniri cũ Deo. Atqui nō aliter quis unitus eſſe poſsit, q̃ ſi eiuſdẽ cũ eo corporis factus ſit, quẽadmodũ hoc Paulus nominat. Nã oẽs, qui per cōmunicationẽ uni corpori Chriſti cōiungimur, unũ eius corpus efficimur. Quũ igitur per omnia bonum permeauerit, tũc totũ corpus eius ſubiicietur uiuificæ poteſtati: atq; ita huius corporis ſubiectio, ipſius filij dicitur eſſe ſubiectio, qui cũ ſuo corpore, quod eſt eccleſia, cōtẽperatus eſt, quẽadmodũ apoſtolus dicit ad Coloſſ. his uerbis: Nũc gaudeo in afflictionib. meis, & inuicẽ ſuppleo defectus afflictionũ pro [a] Chriſto in carne mea pro corpore eius, quod eſt eccleſia, cuius eccleſiæ ego factus ſum miniſter iuxta ordinationẽ. Ad Corinth. itẽ eccleſiã, Vos, inqt, eſtis corpus Chriſti, & mẽbra ex parte. Apertius aũt Eph. huius rei doctrinã ꝑ illa uerba proponit: Veritati aũt ſtudẽtes in charitate adoleſcamus in eũ ꝑ omnia, qui ẽ caput, nẽpe Chriſtus, in q̃ totũ corpus, ſi coagmẽtet̃ & cōpingat̃ ꝑ oẽm cōmiſſurã ſubminiſtratiōis, iuxta actionẽ & operationẽ in mẽſura uniuſcuiuſq; partis incrementũ corporis efficit

ad ædi-

Rom. 5.
1. Corinth. 15.

[a] ὑπέταξεν, in uulgatis codici. no. teſt. alias ὑποτέτακται, ſubiecta ſint.
[b] ὅταν δὲ ὑποτάξῃ, ὑποταγῇ ſubiecta fuerint.

Coloſſ. 1.
[a] In uulgatis codicibus no. teſt. ſcrib. Νῦν χαίρω ἐν τοῖς παθήμασί μου ὑπὲρ ὑμῶν, nũc gaudeo ſuper afflictionibus meis pro nobis.

ad ædificationem suiipsius in charitate. Quasi Christus seipsum ædificet per eos, qui per fidē quoq; tēpore ipsi adiungūtur: qui tum demū seipsum desinet ædificare, quū ad suā mensurā corporis eius incrementū atq; perfectio peruenerit, ac nihil amplius defuerit, quod per structurā corpori adiiciatur, omnib. iam super fundamentū prophetarū & apostolorū constructis, ac per fidē adiectis, quū, ut ait apostolus, oēs occurrerimus ac peruenerimus ad unitatē fidei & agnitionis filij Dei in uirū perfectū, in mensurā ætatis plenitudinis Christi. Si igitur ipse, quū sit caput, reliquū corpus suum per eos, qui quoq; tēpore adiiciūtur, ędificat coagmentās & cōstituens omneis ad q̄ quisq; natura aptus est, iuxta mensurā efficaciæ, ut uel manus, uel oculus, uel pes, uel auris, uel aliud quippiā iuxta fidei suæ proportionē fiat unusquisq; eorū, qui corpus cōplent. atq; hæc faciens, seipsum, ut dictū est, ædificat: planū per hæc fuerit, q quū in omnib. uersetur, in sese recipit omneis, qui per cōmunionē corporis cū eo uniūtur, & mēbra sui corporis facit omneis, ut multa quidē sint mēbra, unū uerò corpus. Quocirca qui secū nos uniuit, et nobiscū unitus, ac per omnia unū nobiscū factus est, omnia nostra sua propria ac peculiaria facit. caput aūt nostrorū bonorū, in hoc cōsistit, si diuino numini subditi & subiecti simus, quū omnis creatura secū concordauerit, & omne genu tā cœlestiū q̄ terrestriū & infernorū ei flectetur, & omnis lingua confitebitur, q Dominus sit Iesus Christus, tūc omni creatura ad unū corpus redacta, et omnibus per obedientiā inter sese in ipso coalitis, sui proprij corporis erga patrē subiectionem ad seipsum refert. Nemo aūt id quod dicitur, tanq; rem nouā ac peregrinā admiretur. nam & nos consuetudine quadā id, quod per corpus nostrū fit, animo imputamus: ut ille, qui ob uberes fructus, qui in agro eius prouenerāt, cū animo suo loquebatur, Ede, bibe, lętare, carnis repletionē ad animū refert: ita illic quoq; ecclesię corporis subiectio, ad eū, qui corpus inhabitat, refertur. ac qm̄ quicquid in ipso fuerit, seruatur: salus aūt nobis per subiectionē significatur, quēadmodū psalmorū scriptura intelligēdū proponit: cōsequēter in hoc loco apostoli discimus, ut nihil extra eos, qui seruētur, esse credamus. Atq; hoc per subuersionē mortis & filij subiectionē scriptura significat: propterea q hęc adinuicē cōueniunt, ut & tandē aliquādo mors nō sit, & oēs in uita uersentur. uita aūt Dn̄s est, per quē secundū apostoli opinionē omni corpori eius cōtigit, ut ad patrē adducatur, quū tradiderit regnū nostro Deo ac patri. Corpus aūt eius est, ut dictū est sępe, omnis humana natura, cui admixtus est. ac per hūc eūdē intellectū Dn̄s etiā mediator Dei & hominū nominatur à Paulo. Nam qui in patre est, & inter homines uersatus est, in hoc exequitur & implet mediationis & intercessionis suę munus, quod secus omneis unit, et per se cū patre: quēadmodū Dn̄s ipse inquit in Euāgelio ad patrē uerba faciēs: ut oēs unū sint, sicut tu in me, & ego in te: ut eodē modo illi quoq; in nobis unū sint. Quib. uerbis apertè hoc demonstrat, q dum nos secū unitos reddit, qui in patre est, per seipsum eam, q̄ cum patre est, coniunctionē & cōmissurā nostri efficit. Atq; etiam ea, q̄ sequuntur in Euangelio, concordāt cū ijs, quæ dicta sunt: nempe, Gloriam quam dedisti mihi, dedi eius. Gloriam enim hic eum dicere opinor spiritū sanctum, quē per afflatum dedit discipulis. Fieri enim non potest,

Ephes. 4.

Philip. 2.

poteſt,ut aliter,qui diſsident abinuicem uniantur, niſi per unitatē ſpiritus coaleſcant,ſi quis em̄ ſpiritum Chriſti non habet, hic nō eſt eius. ſpiritus Rom.9.
autem gloria eſt,quemadmodū in alio loco ad patrem dicit, Glorifica me Io.13.
gloria,quam habebam ab initio apud te,antequā mundus eſſet. Deus enim uerbum,qui ante mundum gloriam patris habebat, quandoquidē in extremis diebus caro factus eſt:atque oportebat etiam carnem per contemperationem cum uerbo illud fieri,quod eſt uerbum:& id fit accipiendo illud quod ante mundum uerbum habebat: id autem erat ſpiritus ſanctus: (nihil enim aliud ante ſecula fuit, præterquam pater & filius & ſpiritus ſanctus:)idcirco etiā hic dicit,Gloriam quam dediſti mihi,dedi eis,ut per eam mecum,& per me tecum uniti ſint. Videamus autem etiam reliqua, quæ Ioan.17.
deinceps in Euangelio adiecta ſunt: Vt ſint unum, quemadmodum nos unum ſumus:tu in me & ego in ipſis. quoniam ego & tu unum ſumus, ut ſint conſummati in unum.Nam hæc uerba nulla opinor indigere explicatione,ut ad propoſitum intellectum,& ſenſum accommodentur,cùm ipſa dictio apertè harum rerum ſententiam exponat:Vt ſint unū,quemadmodum nos ſumus.Fieri enim aliter non poteſt,ut omnes unum ſint,quēadmodum nos omnes ſumus,niſi ſeparati ac liberati ab omnibus ijs,quæ ab inuicē diſpertiūtur atque diducunt eos, uniti fuerint in nobis,qui ſumus unum, ut ſint unū,quēadmodū nos ſumus unū.Id aūt,ut ego ſim in eis,quo pacto fit?Fieri em̄ non poteſt, ut ego ſim ſolus in eis,ſed prorſus etiam tu. qm̄ ego & tu unum ſumus:atque ita erunt conſummati & perfecti in illo uno,qui in nobis perfecti fuerint.Nos em̄ illud unū ſumus. Eiuſmodi autē gratiam apertius ſignificat in ſequentibus hoc modo prolatis : Dilexiſti Ioan.17.
eos,ſicut me dilexiſti. Nam ſi pater diligit filium, atque in filio omnes uerſamur,qui per fidem, qua credimus in eum,corpus eius efficimur:cōſequenter qui filiū ſuum diligit,diligit etiā filij corpus, ſicut ipſum filiū.at nos illud corpus ſumus.Planus igitur per ea, quæ dicta ſunt,ac perſpicuus redditus eſt apoſtolicus ſenſus & intellectus, quòd per eam, qua patri filius ſubiungitur, ſubiectionem, ſignificetur tum ſalus tum cognitio, quibus omnis humana natura & ſeruabitur & agnoſcet Eum qui reuera eſt. planior autem ac magis perſpicua nobis res fieri poterit ex alijs quoque apoſtolicis intellectibus:ex quibus unum duntaxat in medium adducam,metu ne longius ſermonem producam, teſtimoniorum multitudinem uitans.Ait em̄ alicubi in ſuis epiſtolis Paulus, Cum Chriſto crucifixus ſum: uiuo autem non amplius ego, ſed uiuit in me Chriſtus. Si igitur Paulus Gal.2.
non amplius uiuit, qui mundo crucifixus eſt, ſed Chriſtus in eo uiuit: quicquid à Paulo uel fit uel dicitur, meritò in eum, qui uiuit in illo, Chriſtum refertur. Etenim uerba Pauli, à Chriſto proferri ait is, qui dixit: An probationem quæritis in me loquentis Chriſti? Quinetiam, 2.Corinth.13
quas propter Euangelium res feliciter ac proſperè geſsit, non ſuas eſſe ait, ſed eas gratiæ Chriſti inhabitanti in ſe aſsignat. Quocirca ſi is,qui uiuit in illo Chriſtus & efficere & loqui ea, q̄ ipſe ait,per conſequens dicitur:atque ipſe Paulus omiſsis & relictis ijs,quib. prius obnoxius erat, quū eſſet maledicus,perſequutor & cōtumelioſus.ad id quod ſolū uerè bonū eſt, 1.Corinth.15
ſpectat,

ſpectat, eiq; ſe dicto audientem & obtemperãtem præbet: nimirum etiam ſubiectio Pauli, qua Deo ſubditus fuit, ad eum, qui in ipſo uiuit, rationẽ habet: qui in Paulo & loquitur & operatur bona. caput autem omnium bonorum eſt, ſi Deo ſubditi atq; ſubiecti ſimus. At quod ratio in uno deprehendit, hoc uniuerſæ quoq; hominum creaturæ rectè accommodabitur, quum, ut inquit Dominus, in toto mundo Euãgelium fuerit. Nam ubi ueterem hominem cum actionibus & concupiſcentijs eius omnes depoſuerint, & Dominum in ſeſe receperint: neceſſariò qui in ipſis uiuit, bona, quę ab illis fiunt, operatur. Omnium autem bonorum ſupremum eſt ſalus, quę nobis per abalienationem & abſtinẽtiam à malo contingit. Atqui nõ alio pacto à malo diſiungi atq; ſeparari poterimus, ꝙ ſi per ſubiectionem cum Deo contemperati fuerimus. Itaq; ipſa quoq;, qua Deo ſubiũgimur ſubiectio, ad eum, qui in nobis uiuit, relationem habet. Siquid enim honeſtũ eſt, ipſius eſt, & ſi quod bonum eſt, ab ipſo eſt, ut quidam propheta ait.

Iere.32 Quoniam igitur demonſtratum eſt rem & honeſtam & bonam eſſe ſubiectionem: hoc quoq; bonũ prorſus illius eſt, unde omnis boni natura proficiſcitur: quemadmodum propheta dicit. Ac nemo ad communem nominis ſubiectionis abuſionem reſpiciens, uocabulum aſpernetur. Solet enim ſapientia Magni Pauli ad id, quod uiſum fuerit, ad arbitrium ſuum uerbis uti & ad ſuæ ſententiæ ſeriem atq; complexum, uerborum ſignificationes adaptare, etiam ſi ad alios quoſdam intellectus conſuetudo abuſum dictionum trahat. Nam unde ſumpſit uſum uerbi ἐκένωσεν, id eſt, exinaniuit ſe-

Philip.2. Rom.3. 2. Corinth.4. 1.Corinth.1. ipſum, & illud, Gloriationẽ meã nemo inanẽ reddet: itẽq;, Inanis facta eſt fides. Et, Ne inanis reddatur crux Chriſti? Ex quo uſu hæc ad ſuum traduxit ſermonem? Quis item iudicabit eum, quòd dixerit, ὁμειρόμενοι ὑμῶν, id eſt, cupidi ueſtri & erga uos propẽſi? per quã dictionẽ dictionis habitũ &

2. Corint.13. affectum oſtẽdit. Quomõ per dictionẽ μὴ περπερεύεσθαι, id eſt, perperã agere, & procacem ac temerarium eſſe, charitatẽ à ſuperbia uacuam demonſtrat? Studium item cõtentionis & ulciſcẽdi cupiditas, quo pacto per uerbum ἐριθείας, ab eo ſignificatur? quum perſpicuum ſit omnibus, quòd ex ἐριουργίας, id eſt lanificio, ἡ ἔριθος, id eſt, ancilla propriè quæ lanam tractat, ex ipſa ſcriptura nominatur: atq; exercitium & ſtudium lanæ, nomine ἐριθείας ſignificare ſolemus. attamen omiſsis frigidis etymologijs, quibus uerbis ei uiſum eſt, animi ſui conceptum exprimit atq; exponit. Etenim multa quoq; alia, qui diligenter ſcrutatus fuerit, in ſcriptis Pauli deprehenderit, quæ non ſeruiant uſui conſueto: ſed quæ per propriam quandam conſiderationem ab eo conſuetudinem nihil curante, pro arbitrio proferuntur. hic igitur in hoc quoq; loco ſubiectionis ſignificatũ alio ſenſu præter communes intellectus à Paulo accipitur. Idq; hinc demonſtrari poteſt, quòd neq; in loco ſubiectio inimicorum, quorũ mentionẽ fecit, coactum quid & uoluntarium in ſe habet, quemadmodum dixerint hi, qui conſuetudini ſeruiunt: ſed apertè per uerbum ſubiectionis ſalus in ipſis declaratur. Eius autem rei argumentum eſt, quòd in hoc loco diuiſum & diſtinctum eſt nomen inimicitiarũ in duplicem ſignificationem. ex inimicis em̃ alios ſubiectũ iri, alios abolitũ iri dicit, atq; abolebitur quidẽ, quæ naturæ

inimica

inimica eſt, mors: & quæ circa eam ſunt peccati tum imperium, tum poteſtas, tum uis: ſubijcientur autem, qui alia ratione hoſtes Dei dicuntur, qui à regno ad peccatum transfugerunt, quorum etiam in epiſtola ad Romanos meminit, ubi dixit: Nam ſi quum inimici eſſemus, reconciliati ſumus Ro. 5.
Deo. Quam enim hic uocat ſubiectionem, illic reconciliationem nominat, unam rem, quam in animo habebat & intelligebat, utroq; nomine indicãs, nempe ſalutẽ. Vt enim ex ſubiectione ſalus contingit: ita alibi quoque dicit, quòd reconciliati ſeruabimur per uitam eius. Igitur huiuſmodi quidẽ inimicos Deo & patri ſubijci dicit: mortem uerò & eius imperium non amplius fore dicit: id enim dictio, καταργηθήσεται, id eſt, abolebitur, ſignificat, ut per hoc appareat, quòd malorum quidem potentatus penitus tolletur: qui autem propter inobedientiam inimici Dei uocati ſunt, hi per ſubiectionem amici Domini fient, cùm paruerint dicenti: Chriſti no- 2. Cor. 5.
mine agimus, quaſi adhortãte per nos Deo, Chriſti nomine obſecramus, reconciliamini Deo: & ſecundum eam, quę in Euangelio facta eſt, promiſſionem, non amplius in ſeruorum, ſed in amicorum numero à Domino, ſi reconciliati fuerint, habebuntur. Id autem quod dicit, Oportet enim eum 1. Cor. 15.
regnare, quoad poſuerit inimicos ſubter pedes ſuos: piè, ut opinor, faciemus, ſi per uerbum regnare, excellere, ac uirtute præſtare intellexerimus, tunc enim rem ſtrenuè gerere deſinet, qui potens eſt in prælio, quum abolitum & è medio ſublatum fuerit quicquid bono aduerſatur: quum omne ſuum regnum coactũ obtulerit Deo & patri, & ſecum uniuerit uniuerſa. Nam tradere ipſum patri regnum, idem quod ad ſententiam attinet, ualet, ac ſi diceret, eum adducere omneis Deo, per quem habemus adductionẽ in uno ſpiritu ad patrem. Quum igitur omnes, qui olim inimici erant, diuino in ſe ueſtigio recepto, ſcabellum Dei facti fuerint, & mors abolita erit: (quum enim non erunt, qui moriantur, ne mors quidem erit omnino:) tunc per noſtri omnium ſubiectionem, (per quam non ſeruilis humilitas intelligitur, ſed regnum, ſed immortalitas, ſed beatitudo,) Paulus Deo ſubiectum iri dicit eum, qui in nobis uiuit, qui bonũ noſtrum per ſeſe perficit & abſoluit, qui facit in nobis id, quod ſibi bene placitum & acceptum eſt. Hæc pro modo noſtri ingenij ex magna Pauli ſapientia, quantum in hac parte capiebamus, animaduertimus, oſtendere uolentes, hæreticarum doctrinarũ defenſores nõ conſideraſſe intẽtionẽ Pauli, quò reſpiciens prę ſentẽ intulit ſermonẽ ac ſi in hac quæſtione quidẽ per ea, quæ dixi, abũdè tibi ſatisfactum, ac plena fides facta eſt: Deo habenda gratia eſt. ſin autem aliquid tibi deeſſe uidebitur, accipiemus lubenti & alacri animo ſuppletionem eius, quod deſideratur, ſi fortè nobis ea uel à te per literas indicata, uel à ſpiritu ſancto per noſtras preces arcanorum facta fuerit detectio.

EIVSDEM DE DORMIENTIBVS ORATIO.

VI in illis,qui ex hoc seculo excedunt,eam,quæ necessariò contingit,naturæ nostrę uicissitudinem,calamitatẽ esse ducunt,luctuq; se macerãt propter eos, qui ab hac uita, ad incorpoream eamq; quæ mente comprehenditur,uitam transeunt,non considerasse mihi uitam nostram, quænam ea sit, sed communi uulgarium hominum affectui obnoxij esse uidentur. qui per consuetudinem quandam ratione carentem,quod præsens est, qualecunq; id etiã fuerit, quasi bonũ amplectũtur,quanq; eum,qui ratione ac mente ratione carẽti naturę præpositus est,ad hoc solũ propensum & inclinatũ esse conueniebat,ut id sumat & eligat, quod iudicio rationis bonum, sumendum & expetendum apparet,non autem id prorsus expetat,quod ex consuetudine quadam iudicio carenti & temerario affectu iucundũ,& animis hominum acceptum uidetur. Quocirca rectè mihi facturus esse uideor,si aliqua ratione excogitata à consuetarum rerum affectu atq; habitu deductos eos, quoad eius fieri potest,ad meliorem,eamq; quæ rationis participes decet, mẽtem eos traduxero. Sic enim fieri poterit,ut ex hominũ uita quasi elabatur & eximatur stulta,absurda, nullaq; ratione nixa, consuetudo, cui uulgo homines in casibus & incõmodis student ac dediti sunt. Sed ita nobis ad propositum argumentum oratio, quam instituimus, apta atq; accommodata fuerit,si primùm quidem,qualenam sit id, quod uerè bonum est, examinetur,deinde id, quod proprium est eius, quã in corpore degimus,uitæ considerauerimus, ad hæc si per comparationem ex aduerso opponãtur præsentibus ea, quæ per spem nobis reposita sunt. Sic enim speculatio nobis ad id,quò spectat oratio,progrediatur, ut amore consueto ad id quod rectum ac decorum est, mens uulgi traducatur. Quoniam enim cunctis hominibus naturalis quidam ad id,quod bonum & honestum est,inest habitus & affectus, & ad hoc mouetur omnis uoluntas recti & honesti, prætextum omnibus rebus,quibus in uita studetur,prętendens: hac de caussa dum homines confusè ac temerè nulloq; habito delectu iudicant de eo, quod re uera honestum & bonũ sit, pleraq; peccata committi solent. Nã si quidem perspicuum ac manifestum omnibus esset id quod uerè bonum est,nunq; aberraremus ab eo,cui natura bonitas est,neq; sponte ac uoluntate nostra malorum experientia conflictaremur, si quidem res nõ essent falsa quadam honesti imaginatione decoloratæ. Igitur ante omnia,hęc ratione consideremus,quid sit uerè bonum, ne quando huius errore rei pro eo, quod melius est, expetatur atq; probetur id, quod peius est. Censeo igitur quasi definitionẽ quandem atq; signũ & imaginẽ eius,quod querimus,orationi proponere oportere:per quas res certa ac firma nobis cõtingere possit boni & honesti cõtemplatio atq; cognitio. Quodnam est igitur ueræ bonitatis insigne? ut non solùm ad aliquid commodum & utilitatẽ habeat, neq; certis quibusdã tẽporibus uel utile uel inutile appareat, neq; alicui quidem bonum,alteri uerò tale nõ sit,sed quod & per seipsum

secundùm

secundum propriam naturam bonũ est, & cuiuis & omni tempore eodem modo sese habet, hoc est meo quidem iudicio, certum ac uerum signum, quo quid bonum sit, indicari possit. Quod enim neq; omnibus, neq; semper, neq; per seipsum absq; externa circumstantia bonum est, in boni natura propriè reputari ac iudicari non possit. quapropter multi eorum, qui absq; scrutatione & examinatione rebus attendunt, in elementis mundi bonum esse imaginati sunt: quorum nullum siquis disquirat & excutiat, deprehenderit & per seipsum, & semper, & cuilibet bonũ inueniri. Mixta est enim ei, quod in unoquoq; horum est, utili & commodo in contrarium quoq; efficacia atq; operatio. Veluti aqua salutaris quidem est ijs, quæ in ea aluntur, perniciosa uerò terrestribus, si se superfuderit & inundauerit. Item eodem etiã modo aër quibus in eo uiuere natura attribuit, salutaris est: ijs uerò, quæ uitam aquatilem sortita sunt, exitiosus ac perniciosus reperitur, quum in eo aliquod animal fuerit ex ijs, quæ submersa esse consueuerunt. Sic etiam ignis quũ ad nonnullas res nobis utilis sit, pluribus author corruptionis & exitiosus est. Quinetiã ipsum solem reperiat aliquis, neq; cuilibet, neq; semper, neq; circa omnia bonũ esse ijs, qui eius participes sunt. Sunt enim nonnulla, in quibus admodũ noxius est, dum & supra iustum modum efferuescit, eoq; immoderato ęstu arefacit & exiccat subiecta, & caussas sępe morborũ efficit, atq; ijs, qui ei malo magis obnoxij sunt, oculorum insuper morbum infert, & per putrefactionem humidorũ tum noxia, tum iniucunda ac molesta in corrupta humorũ putredine gignit atq; producit. Quocirca sicut dictum est, solum ex omnibus tanq; bonum pręoptare atq; eligere oportet, quod semper & omnibus similiter in boni conspicitur natura, semper idem est, & ad externas circumstantias non mutatur. Nam de alijs, quę per quandam anticipationem & pręsumptionem ratione minus subnixam bona hominibus uidentur, circa corpus, inquam, & res externas, ueluti uires, pulchritudo, splendor generis, pecuniæ, potentatus, claritudines, atq; omnia talia, quasi per sese omnibus manifesta tacere opinor oportere, ac non frustra ac temere per ea, de quibus constat ac nihil controuersiæ est, molestiam superinducere orationi. Quis enim nescit, q; citò tum pulchritudo, tũ uires deficere soleant? uel q; facilè potentatus aliò traduci, uel gloria parum subsistere queat? uel q; uanum sit homines pecunijs studere? à quibus uel propter coloris pręstantiam, uel raritatẽ in quibusdam materijs bonũ inesse putatur. His ita a nobis articulatè distinctis & explanatis, considerãdum fuerit de pręsenti uita: de hac nimirum dico, quæ per carnem exigitur & exercetur, utrúmne res talis sit, quæ in imagine atq; figura boni consideretur, an etiam aliter se habeat. Quod enim de ea oratio deprehẽderit, id planè deducet atq; docebit mentẽ consideratorum quomodo sentire & affectum esse oporteat circa migrationem ab hac uita. Est igitur corporis nostri uita, tum impletio, tum euacuatio, quæ dupliciter fit: una quidem per sumptionem cibi & potus: altera uerò per aëris tum attractionem, tum exhalationem & exinanitionẽ. sine quibus ea, quæ in carne agitur, uita natura consistere non potest. Tunc enim homo uiuere desinit, cùm horum contrariorum inuicem

successio naturæ nõ amplius fuerit molesta. Consistit enim posthac & ces
sat omnino talis efficiẽtia atq; operatio, nulla re externa in mortuis uel in-
fluẽte, uel euanescente, sed ad cognata elemẽta, ex quibus cõstat, corpore
dissipato ac resoluto, in reliquũ deinceps tempus in otio natura quiescit,
ubi cuiq; elemẽto cognatũ & coniunctũ quasi acclinauerit & admouerit,
terræ uidelicet terreũ, aëri item propriũ, humido quoq; suum, calido item
id, quod eòdem pertinet. Nam quum moles, quæ ex diuersis constat, nõ
amplius ui coacta atq; connexa fuerit, sed unumquodq; ex ĳs, quæ in no-
bis sunt, spõte sua ad sedem suam reuerterit, desinit dehinc natura ui in se-
se continere diuersi generis rerum concretionem & coalitionem. Quòd
si quis etiam somnum & uigiliam ad huius uitę speciem & imaginem unà
cum suprà dictis assumat, non alienum à ueritate sermonem intulerit. La-
borat enim etiam per hæc natura, dum semper ad contraria inuicem distra
hitur, & nũc quidem somno soluitur: rursus uerò per uigiliam intenditur
& uegetatur, per quæ utraq; ad id ut euacuetur & impleatur, præparatur.
Si igitur tum impletio, tum euacuatio uitæ nostræ proprietas est, haud a-
lienum & non incommodum fuerit, antè dictam iudiciĳ de bono figuram
& imaginem nunc ex aduerso cum uitæ proprietatibus comparare & ex-
aminare, ut uideamus utrum uerum bonum sit hæc uita, an etiam aliquid
aliud præter hoc. Quòd igitur impletio per se quidem in natura boni col
locari ac iudicari meritò non possit, perspicuũ id omnibus est ex eo, quod
etiam contrarium ei (uacuationem dico nimirum) bonum esse existima-
tur. Nam in ĳs, quæ sibi inuicem ex aduerso constituta & opposita sunt,
fieri non potest, ut boni ratio atq; definitio ex æquo oppositis quadret &
accommodetur: sed si hoc bonum sui natura sit, oppositum ei malũ pror-
sus erit. Atqui hic ex ęquo ab utroq; horum natura utilitatem capit. ergo
nec impletio, nec euacuatio eiusmodi est, ut boni definitionem admittere
possit. igitur aliud quippiam præter bonum esse impletionem demonstra
tum est. Neque enim tale cuiuis, nec quouis tempore, nec iuxta omnem
formam sumendum & expetendum esse inter omneis conuenit atq; con-
stat. Nam non solùm ĳs, quæ uim nocendi in se habent, exaturari perni-
ciosum est, uerumetiam in ĳs, quæ conueniunt & commoda sunt, immo-
derata sumptione præterire utilitatem, periculorum sæpe ac mortis caus-
sa existit. ac si quando dum constitutio corporis ex nimia humorum abun
dantia laborans requirat euacuationem, aliqua alia insuper redundantia
priorem onerauerit & aggrauauerit, coaceruatio ea malorum fit ad insa-
nabiles morbos progrediens. Ergo neque cuiuis, neque[a] semper bonum
aliquod est impletio, sed & ad aliquid, & aliquando, & secundum quan-
titatem & qualitatem ex eo utilitas existit. Ita quoque repererit aliquis
etiam id, quod ex contrario intelligitur (euacuationem inquam) & peri-
culosum sustinentibus esse, si modum excedendo utilitatem prætereat,
ac rursum non inutiliter nec incommodè fieri, si & temporis & quanti-
tatis & qualitatis ad euacuationis utilitatem assumpta ratione ad aliquid
eorum, quæ prosunt, contingit. Quoniam igitur huius qua uiuimus,
uitæ species cum figura boni[a] non congruit per consequentiam eorum,
quæ iam

[a] πάντως habetur: ego lego πάντοτε.

[a] Videtur desiderari in utroq; exemplari negatiua dictio, ὀ.

quæ iam dicta sunt, concessum, certum & extra controuersiam fuerit, quòd ex hiuiusmodi uita traductio atque migratio, nullius boni priuatio sit. Perspicuũ & manifestũ est enĩ, quòd id quod & uerè, & propriè primariaq; ratione bonum est, neque euacuatio, neque impletio sit: quæ & aliquando, & ad aliquid, & in aliquibus utilia esse demonstratum est: quibus non inest eius, quod uerè bonum est, imago atque figura. Quoniam igitur id, quod uerè bonum est, ei quod non uerè bonum est, opponitur: atque horum duorum absque medio contrarietas est: consequens fuerit, ut credatur, eos, qui eo, quod haud uerè bonum est, priuantur, hinc traduci ad id, quod natura bonum est, quodq́ue omni tempore & cuilibet, & per omnia bonum est, neque iuxta temporum uices, neque ad aliquid, neque in aliquibus, neque propter aliud, sed semper itidẽ ijsdem´que modis sese habens. Ad hoc itaque bonum animus humanus à carnali uita transit, præsentem uitæ conditionem ac statum cum alio quodam commutans, quem qualis sit, illi qui etiamnunc cum carne commixti contemperati´que sunt, plenè & exactè cernere non possunt. sed ex subductione earum rerum, quæ per hanc uitam notæ sunt, fieri potest, ut per similitudinem & conuenientiam rerum adinuicem collatarum, aliqua coniectura capiatur. Neque enim amplius animæ crassitudini corporeæ implicita, neque in æquipollentia sibi inuicem oppositorum uiuet elementorum: (quorum æqua ac par inter se pugna, tum constitutionem nostri, tum sanitatem efficit. nam contrariorum alicuius uel redundantia, uel [a] deminutio morbum & infirmitatem naturæ efficit:) in qua nihil uel contrahitur dum euacuatur, uel grauatur & molestè fert, dum oneratur, quin etiam ijs molestijs prorsus eximitur, quæ ex aëre accidunt (de frigore loquor & æstu) & omnibus quæ ex contrario intelliguntur, defungitur ac liberatur: atque ibi constituitur, ubi ab omnibus necessarijs laboribus libera, uacua atque soluta uita est: non in agris colendis affligitur, labores maritimos non sustinet, per mercatoriam cauponationem nihil indecorè agit: & ab ædificatoriæ, textoriæ, atque ab illiberalium & ad ignem exerceri solitarum artium ærumnis & miserijs remota atque exempta placidam & quietam uitam degit, quemadmodum Paulus ait, non equestri, non nauali prælio decertans, non pedestri acie statariaq́ue pugna & collatis signis manus conserens & confligens, non in apparatu armorum occupata, non tributa exigens, non fossas ducens, non mœnia extruens, sed ab omnibus eiusmodi libera & immunis est, neque negotium habens, neque facessens: in qua uel seruitus & dominatus, uel paupertas, uel nobilitas & ignobilitas, uel priuatorum humilitas & magistratuum, principum optimatum´que ac præfectorum dignitas, & omnis talis inæqualitas locum non habet. Eximitur enim ab omnium harum & talium rerum necessitate uita illa immaterialis & incorporea, que nulla re amplius opus habet. in qua id quod continet atque conseruat animæ substantiam, non humidi & sicci nutrimenti usus, sed diuinæ naturæ contemplatio est. pro eo autem, quem ex aëre haurimus & ducimus spiritum, ueri ac sancti spiritus esse communionem non ambigimus: quarum rerũ fruitio atque delecta-

[a] ἢ φθίσιν, est in utroq; exemplari: ego lego, ὕφεσιν.

tio non ad similitudinem huius uitæ uicissitudine uariata per habitum & priuationem tum ingerendo, tum excernendo, sed semper implendo, ac nunquam satietate impletionem circumscribendo atque definiendo fit. Non enim graues, sed inexplebiles sunt, intellectuales deliciæ omni tempore participantium cupiditatibus insatiabiliter affluentes & abundantes. Idcirco beata quædam, integra ac immortalis est illa uita quæ iam non amplius errore inducta in uoluptatibus, quas sensuum uasis & instrumentis percipimus, bonum inesse iudicet. Quid igitur inest in re triste, quur nos animo uehementius ob demigrationem necessariorũ demittamus? nisi fortè quis hoc molestum & acerbum ducit, quòd ad eam, quę passionibus, calamitatibus & incommodis uacat, à turbis & molestijs immunis est, uitam traducuntur, quæ neque plagarum & ictuum dolores admittit, non minas ignis horret, non uulnera ferro illata metuit, non ex terræmotibus, naufragijs, captiuitatibus calamitates pertimescit, non crudis uesci solitarum bestiarum impetus & incursus, non serpentium ue nenatorumq́ue morsus & aculeos perhorrescit: in qua neque fastu quisquam inflatur, neque humilitate pessundatur & obteritur, neque audacia efferatur, neque timiditate trepidat atque consternatur, neque ira intumescit animi excandescentia feruens ac furens, neque terrore concutitur dum resistere ac sustinere impetum ualidioris ac potentioris non potest: in qua neq; cura neq; solicitudo inest: quib. reb. animi regũ affici & angi solent, nimirũ, qua ratione leges ferãtur, latæ'ue sint, quib. morib. sint ij, quib. magistratus mãdati sunt, qualia decreta & edicta proponãtur, quantum annuum tributum ac uectigal cogatur. neque curat si multi continentes imbres fuerint, qui immoderata ac nimia sui effusione labores agricolarum obruant atque demergant: neque si grando spem agricolarum fefellerit atque frustrata sit, neque si siccitas & uredo inualescens exarefacit quicquid germinat & enascitur, ad se quicquam pertinere putat. quinetiam ab reliquis uitæ incommodis omnino secura est. nam & orbitatis tristitia atque demissione non angitur illa uita: nec uiduitatis incommoda locum habent: cessant item uariæ corporis infirmitates. tum inuidia aduersus eos, qui secunda ac prospera fortuna utuntur, tum contemptus & despectus infortunatorum & huiusmodi omnia ex illa uita eiecta & exterminata sunt. Æquabilis autem quædam, tum in dicendo, tum in cæteris rebus tributio per omnem libertatem pacificam unà cum populo animarum uersatur & exercetur, illud unoquoque tenente, quod ex libera animi uoluntate & arbitrio sibi parauerit. Quòd si temeritate quadam atque consilij negligentia aliquid deterius ab aliquo pro eo, quod melius est, apparatum fuerit, eiusmodi rerum mors caussa non est,[a] quippe quum libera uoluntas iure suo sumat & eligat, quod uisum fuerit. Qua ergò de caussa anguntur & indignantur qui excedentem è uita lugent ac deflent? Atqui si ab omni perturbatione atque affectu purus, uacuus & prorsus exemptus esset is, qui unà cum corpore & uoluptatem & dolorem exuit, iustiore de caussa ille ipse superstites lugeret: quibus idem usu uenit, quod in carcere degentibus, quibus rerum tristium consuetudo atque

[a] κατ' ἐξουσίαν τὸ δοκοῦν ἑλόμενος τῆς προαιρέσεως, habetur in utroq; exemplari: pro ἑλόμενος, ego lego, ἑλομένης.

atq; assiduus usus caliginis efficit, ut placida atq; non iniucunda presentia uideātur. Ac forsitan etiā illi ignorantia splendoris ac nitoris tenebris exēptos excipientis, miserātur, ac dolent eorū uicem, qui ex carcere eijciūtur. Nā si nouissent ea spectacula, quę sub diuo sunt, æthereā pulchritudinem, & altitudinē cœli, luminariū splēdores stellarūq; choream, & ambitus solis, & lunæ cursum, & multiformē ex terra germinātium pulchritudinem atq; decorem, iucundū item aspectū maris leui & æquabili splendore per lenem ac lucidum afflatū inhorrescentē, & sese scitè ac iucundè erigentem, præterea tum priuatorū tum publicorū in urbibus ędificiorū pulchritudines, quibus splendidæ, illustres, magnificæq; ciuitates ornātur. si hæc igitur & eiusmodi cognouissent illi qui in carcere destituti essent, nō eos, qui ex custodia producerentur, tanq; eos qui bono aliquo priuarentur, deflerent ac deplorarēt. Quemadmodum ergo uerisimile est eos, qui ex carcere euasissent, de ijs, qui adhuc inibi coercerentur atq; detenti essent, cogitaturos atq; sensuros esse, quasi miserabili uita conflictantibus: ita mihi uidētur etiā illi, qui ex huius uitę custodia emittūtur, siquidē omnino fieri posset, ut lachrymis ostenderēt erga miseros & afflictos condolentiā, lamentaturi ac defleturi eos, qui in doloribus huius uitę diutius delinerētur: quòd non uideāt immateriales & incorporeas, quæ supra mundū in cœlo sunt, pulchritudines, thronos, principatus, potestates, dominationes, exercitus angelicos, & ecclesias sanctorū, superam ciuitatē & supercœlestē descriptorū conuentū. Nā quę super hæc est, pulchritudo, quā à mēdacio uacuus & alienus sermo puros corde uisuros pronūtiauit, quū omni spe maius pręstantiusq; est, tū omnē ex animi intēti cogitatione atq; cōsideratione captam superat coniecturā. Non aūt id solū nostri nomine gemitib. ac miseratione dignū ab hac uita traductis uideretur: uerumetiā, quò quū tot rebus acerbis ac doloribus uita undiq; circumuenta urgeatur, tāta quædā hominibus aduersus uitia & incommoda insita est affectio atq; acquiescētia, ut non tanq; necessarium quoddam munus impetum & incursum eorum ferant, uerùm ut in perpetuum ea permaneant, omni studio laborent atq; connitantur. Nā cupiditas ea, qua & circa potentatus & immodicas opes acquirendas, & harum rerum, quibus uescimur ac fruimur, ingluuiem efferimur: ac si quid est aliud, quod expetitur, & studiose affectatur: quarum rerum gratia arma sumuntur, bella conflātur, mutuæ cædes fiunt, & omnis, quæ consultò exercetur, miseria atq; fallacia, nihil aliud q; quædam calamitatum congeries est, quæ dedita opera consultoq;, & ex libera animi destinatione ac uolūtate cū studio & animi prōptitudine in uitā hominū inuehitur & importatur. Sed lachrymæ quidē in mortuos non cadunt: quoniā nec alia quidē ulla perturbatio atq; affectus: mens aūt & spiritus quū sint, utpote carne & sanguine liberati ea natura prædíti sunt, nec ab ijs, qui crassitudine corporis obsiti et obruti sunt, cerni, nec per se homines admonere possint, ut falso de rebus iudicare desistāt. Nostra ergo nobiscū mēs pro illis colloquatur, ac, quoad eius fieri pōt, extra corpora cogitatione cōstituti, atq; animū ab ea, qua erga materiā afficitur, coniūctione abducētes, in hunc modum dicamus, O homo quisquis naturæ particeps

es, attende tibiipsi iuxta præceptum Moysis, ac plenè & exactè nosce teipsum, qui sis, ratione discernens quidnam uerè quidem tu sis: quid uerò circa te animaduertatur, ne quando quod extra te est, uidens teipsum in-
1.Cor.4. tueri ac cernere existimes. disce à magno Paulo, qui exacta diligentia naturam considerauit & inspexit: qui dicit alium quidẽ nostri hominem externum, alium uerò internum esse: & illo pereunte & ad corruptionem recidente, hunc renouari. Ne igitur quum eum, qui corrumpitur, uides, teipsum cernere arbitreris. Erit enim aliquãdo illud quoq; à corruptione & interitu liberum, quum in regeneratione id quod mortale, fragile ac dissolutu facile est, transformatum & reconcinnatũ fuerit in id, quod & immortale est & indissolubile. sed nũc quidem fluit, dilabitur & corrumpitur id, quod de nobis extrinsecus apparet. Ergo non hoc spectare oportet, quoniam nec ad aliud quidem quicq; eorum, quæ uidentur, intueri oportet,
2.Cor.4. quũ Paulus ita dicat: Non considerantibus nobis ea, quæ uidẽtur, sed quę non uidentur. Quæ enim uidentur, temporaria sunt: quæ autẽ non uidentur, sempiterna: sed ad inuisibilia, quæ sunt in nobis, contẽplatione & speculatione conuersa, illud uerè nos esse credere oportet, quod effugit sensuũ animaduersionem atq; cognitionẽ. Sumus igitur iuxta prouerbialem orationem nostri ipsorũ cognitores & exploratores. Nam nosse seipsum quasi expiatio ex ignorantia cõmissorum peccatorũ existit. Sed non facile est seipsum intueri, siquidem uerè se quis cernere uelit, nisi aliqua ratio excogitata efficiat, ut fieri posit id, quod fieri nõ potest. Quod enim natura fecit in oculis corporis, qui cętera omnia uidentes sui ipsorũ non uidentes permanent: eodem modo anima quoq; cætera omnia perscrutans & quę extra eam sunt, curiosè inquirens & inuestigans, seipsam cernere nõ potest. Ergo quod in oculis fit, hoc etiã anima imitetur. Etenim illi, quoniã à natura potentiam ac uim non habent ad sui ipsorũ contemplationẽ uisiuã efficaciam inuertendi, seq; ipsos intuendi in speculo formam & figurã sui orbis conspicati per imaginẽ seipsos intuẽtur: ita anima quoq; ad sui imaginẽ respicere, & quicquid in figura atq; simulacro, cui asimilata est, conspicata fuerit, id tanq; suiipsius proprium spectare oportet. Sed paulum quiddã de similitudine uariare & inuertere conuenit, ut sermoni sententia accommodetur. Nam in ea quidẽ, quæ in speculo conspicitur, forma, imago ad principale exemplar effingitur atq; formatur: in animæ uerò figura, rem inuersam animaduertimus. Iuxta diuinam enim pulchritudinẽ, animę species effingitur & asimilatur. Quocirca quũ ad principale suiipsius exẽplar anima respicit, tunc plenè & exactè seipsam intuetur. Quod igitur est illud diuinũ decus, cui anima asimilata est? non corpus est, non figura, nõ species & forma, non quantitas, non durities, non ponderositas, nõ locus, nõ tempus, nõ aliud quicq; tale, per quæ materialis creatura cognoscitur: sed omnibus his & talibus subtractis intellectuale quiddam & materiale, & tactum effugiens & incorporeum atq; dimensione carens, prorsus intelligere oportet id, quod relinquitur. Si ergo tale signum principalis et originalis exemplaris deprehenditur, omnino consequens est, iuxta speciem illam formatam animam per eadem signa atque figuras cognosci,
ut etiam

ut etiam hæc & immaterialis & forma carens inuisibilis'que & intellectualis & incorporea sit. Consideremus igitur & expendamus quando magis ad originalem principalem'que pulchritudinem accedat & appropinquet humana natura: utrùm, dum in carne uiuimus? an quum extra hanc fuerimus? Sed cuiuis perspicuum id est, quòd quemadmodum caro utpote materialis, materiali huic uitæ accommodata est: itidem anima quoque tunc particeps est intellectualis & immaterialis uitæ, quum eam, qua continetur & coercetur, materiam excusserit. Quid ergo in his est, quod calamitosum existimari debeat? Nã si quidem corpus esset id, quod reuera bonum est, carnis amissionem grauiter nos ferre oporteret, quasi ab illo bono excideremus, quippe quum unà cum corpore prorsus etiam proprietas & societas boni amitteretur. sed quoniam intellectuale & incorporale est id bonum, quod omnem cogitationem exuperat, cuius ad imaginem facti sumus: consentaneum fuerit, ut credamus, quum per mortẽ ad incorporale transimus, appropinquare nos illi naturæ, quæ ab omni corporali crassitudine separata est, & ueluti laruam personam quandã deformem ac turpem carneum amictum exuentes ad propriam redire pulchritudinem, in qua ab initio formati sumus iuxta imaginẽ principalis exemplaris creati atq; effecti. Ea autem sententia atq; cogitatio non tristitię animiq; deiectionis, sed lætitię materiam & occasionem cõsideratis [a] prębuerit, quòd homo necessario hoc munere & officio defunctus, non amplius exinde in alienis uiuit, ubi cuiq; elemẽto quidem suum, quod ab illis utendũ corrogasset, reddiderit, ad propriam uerò ac naturalem, puram & incorpoream sedẽ reuersus fuerit. Peregrina enim quædã & extranea reuera incorporeę naturę materia corporis est: cum qua necessariò in hac uita conserta & implicata, dum externæ uitę rationi assuescit, affligitur atque uexatur. Nam elementorum mutuæ connexionis & implicationis, tanq; lingua aliquibus inter se differentibus & peregrinitate morum abinuicem abalienatis hominibus, ex diuersis gentibus unum populum constituentibus, dum unumquodque ad cognatum & sui generis proprium à sua abstrahitur natura, ui coacta ac discors societas & communio existit. mens autem, quæ his insita atque contemperata est, quum non composita sed simplici & uniformi natura sit, in peregrinis & alienis uiuit, quippe nulla cognatione & affinitate contingit eam turbam quæ ex elementis constans eam continet atque coercet: quæ mens quum necessitate quadam suam corpori, quod ex pluribus partibus constat, inseuerit naturam, ui cogitur sese quasi cum alienigenis unire. Quum autem elementa naturaliter pro sui [a] abinuicem dissolutione ad sibi quodque cognatum & proprium abstrahãtur: dolet atque discruciatur necessariò sensus dum dissoluitur & scinditur ea coalitio atque concretio. Coit autem atque conspirat cum sensu uis animæ cogitatiua ex consuetudine ad id, quod semper angit & molestia afficit, sese inclinans. Quando ergo mens extra prælium, quod in connexione atque conflictu sibi inuicem oppositorum elementorũ committitur, constituta fuerit, tum angi ac discruciari desinit. Postea quam enim uel frigidum à calido præualente uictum fuerit: uel uice uersa

[a] Pro λογισμένοις, quod in utroq; exemplari habetur, ego lego λελογισμένοις.

[a] Pro τῶν, lego ἑαυτῶν.

ce uersa, calor fugerit immodicum frigus: & humidum superatum cesserit arido & sicco: uel soliditas aridi & sicci per abundantiam humoris dissoluta fuerit: tunc per mortem soluto bello, quod in nobis est, pacem mens agitat, ubi campum in quo prælium committitur (corpus inquam) reliquerit: & quum extra aciem, quam aduersus se inuicem elementa instruunt, euaserit, suo arbitrio per sese uiuit uires suas in conflictu corporis defatigatas per otium colligens & recipiens. Hæc igitur & huiusmodi cum ijs, qui in corpore uiuunt, mens modò non uocem emittens uerba facit atque sermocinatur: ô homines, Neque in quibus uersamini, certò scitis, neque quò transibitis & redigemini, adhuc didicistis. Id enim quod pręsens est quale natura sit, nondum ratio potuit excogitare: sed ad solam uiuendi consuetudinem spectat, quum scire non possit, quænam corporis natura: quæ uis sensuum: qui instrumentalium membrorum apparatus: quæ uiscerum dispensatio: quæ seipsam mouens neruorum efficientia sit? quo pacto ex ijs, quæ in nobis sunt, aliud quidem in ossis naturam concrescit: aliud uerò in lucidum oculi splendorem redigitur & quasi transsubstantiatur: quo modo ex eodem cibo & eodem corpore hoc quidem in crines attenuatum diducitur, illud uerò in ungues in extremis digitis dilatatur? aut quo pacto semper qui in corde est, ignis per arterias incenditur, & in totum corpus differtur: aut quo modo id quod bibitur, ubi in latitudinem corporis diffusum fuerit, & formam & qualitatem mutat, & per quandam alterationem sua sponte in sanguinem redigitur? quarum rerum omnium usq; in præsens tempus cognitio abscōdita est, adeò ut uitam nostram in qua uiuimus, ignoremus. Sed eam, quæ à sensu separata est uitam, qui cum sensu uiuunt, nullo modo prorsus cernere possunt. Qui enim per sensum uiderit aliquis id, quod extra sensum est? Quum igitur utraq; uita pariter ignoretur, hæc quidem idcirco, quòd ad id, quod apparet, solū nos respicimus: illa uerò, propterea quòd eousq; sensus non pertingit, nec eam assequitur: quid uobis accidit, qua'ue re moti estis, ô homines, qui hanc quidem tanq; bonam licet ignoretur, amplexamini, illam uerò tanq; molestam & acerbam atq; metuendam timetis & horretis nulla alia de caussa, nisi propter hoc solum, quod nescitis qualis sit. quanq; alia quoq; multa uel ex ijs, quę per sensum nobis procul apparent & ignorantur, non formidamus. Nam quæ sit eorum natura, quæ in cœlo apparēt: aut quid sit illud, quod motum poli ex contrario circumagit: aut quid sit quod terræ soliditatem stabiliat ac firmet? quo pacto item aquarū fluida natura semper existit ex terra, & terra nō cōsumitur? atq; alia talia multa quum ignoramus, tum earum rerum ignorantiam metu dignā non iudicamus. Quinetiam ipsam, quæ omnem mentem superat, diuinam ac beatam & incomprehensibilem naturā esse quidem eam credimus: sed in quo ipsius esse deprehendatur, nondum aliqua per coniecturam cognitio inuenta est. Attamen id, quod ignoratur, ex toto corde & animo, atq; ex totis uiribus diligimus, quod cogitatione & ratione percipi non potest. Quam igitur ob caussam quasi secundum hanc, laboriosa nos excipiente uita, temerarius iste, nullaq'ue ratione subnixus existit terror?

ob solam

ob solam ignorantiam metuentibus nobis quod nescimus? quemadmodum in infantibus accidit, qui ad uanas suspiciones perterrefiunt & expauescunt. Nam siquis rerum ueritatem intueri uelit, primùm incipit de re cogitare: deinde qualis sit eius natura reputat atque perpendit, utilis'ne, placida atque admittenda: an aliqua aspera, acerba, atrox, quam fugere & declinare debeamus? At quod prorsus incertum est, & ignoratur qui cordatus aliquis atrox asperum & molestum iudicet, solum consuetudinis recessum quasi alicuius feræ uel ignis impetū & incursum suspectum habens? Quanquam per hanc uitam palàm & apertè docemur, consuetudinem non semper esse spectandam, sed ad id quod bonum & honestum est, cupiditates nostras semper traduci atque transferri debere. Neq; enim in illa imperfecta specie, quam embryon appellamus, semper uiuunt ij, qui ad ueram formam effinguntur, sed quandiu in uisceribus fuerint, iucundam eis & commodam conuenientemq'ue natura facit eam, quam in utero uitam degunt. neque posteaq; in lucem editi sunt, ad mammam semper permanent: sed quatenus id ætati imperfectæ bonum [a] & commodum est. nam postea ad aliam uitæ consequentiam ac uicissitudinem transeunt, nullo modo propter consuetudinem ad ubera permanere uolentes. Deinde post statum infantium, alia adolescentulorum, alia ætate prouectiorum studia & officia sunt, ad quæ consequenter homo transit absq; molestia unà cum ætatis uicissitudine consuetudinem mutans. Quemadmodum igitur si uox quædam inesset in eo, qui in materno utero alitur, indignaretur quòd per natiuitatem uisceribus eijceretur, ac grauia se pati clamaret, qui ab ea uita atq; ab ea statione, in qua lubenter degeret, auelleretur: (quod nimirum etiam facit, simul ac natus fuerit, cum prima respiratione lachrymas emittens, quasi conquerens & lamentans, quòd à consueta uita separetur:) itidem mihi uidetur illis, qui ad mutationem uitæ præsentis sese discruciant & anguntur, idem accidere, quod embryis, dum semper in hac materiali iniucunditate, à qua separantur, uiuere uolunt. Posteaq; enim dolor mortis ad alteram uitam hominibus quasi obstetricata fuerit: ipsi quidem, ubi ad lumen illud transiuerint, & de puro spiritu hauserint, per experientiam cognoscunt & intelligunt, quantū illa differat ab hac uita. illi uerò, qui in hac humida, languidaq; ac putrida uita relinquūtur, embrya prorsus & non homines miserantur eum, qui antea excesserit ex his, quibus continemur angustijs, quasi aliquo bono priuatū atq; spoliatū, nescientes quòd ad similitudinē recens nati infantis, oculus quidem aperitur, ubi euaserit eum, quo nunc continetur & coercetur: (intelligere autē prorsus oportet oculū animi, quo perspicit rerū ueritatē.) Aperitur item ea pars corporis, quæ sensum audiēdi continet, per quā arcana uerba exaudit, quæ non licet homini loqui, ut inquit apostolus. Aperitur item os, & haurit purum & materiæ expertem spiritum, per quem roboratur & confirmatur ad uerum sermonem & uocem, quæ ratione ac mente percipitur, quum permixtum fuerit sono diem festum celebrantium in choro sanctorum. Eodem item modo gustatum consequitur diuinū, per quē, iuxta canticum psalmi, cognoscit, quòd suauis & bonus sit dominus.

[a] Videtur desiderari utrobiq; coniunctio, καὶ.

2. Cor. 12.

Psal. 33. 99. 108. 144.

At per

At per odorandi efficaciam, suauem Christi capessit odorem. facultatem quoque tangendi assumit animus, dum ueritatem attingit, & Sermonem contrectat, iuxta testimonium Ioannis. Si igitur hæc & huiusmodi post eum partum, qui per mortem editur, hominibus reposita sunt, quid sibi uult luctus, tristitia atque mœstitia? respondeat nunc nobis, qui ad rerum naturam respicit, an præstabilius esse putet corporalibus sensuum instrumentis circa boni dijudicationem, quàm nudo animi oculo ipsam rerum intueri ueritatem. Hic enim necessitas quædam animæ incumbit in consideratione atque opinione boni, alicui iudicio seruiendi. Quandoquidem enim perfecta animi uis in corpore puerili locum non habet: sensorium autem efficientia protinus perfecta unà cum puero nascente editur: hac de caussa, quod ad iudicium boni attinet, à sensu mens præoccupatur, & quod sensorijs uasis uisum & iam existimatum est esse bonum, & per consuetudinem preoccupatum, animus nulla habita examinatione & exploratione approbat & admittit, bonum illud esse credens, quod anticipatum attestatus fuerit sensus, in coloribus quibusdam & succis & huiusmodi nugis ac deliramentis bonum imaginans. quibus non amplius, ubi ex corpore excesserimus apparentibus, omnino necesse est id, quod uerè bonum est, cum quo animus natura conciliatus & coniunctus est, eidem sese offerre & apparere. Neque enim uisus amplius, bonitate coloris inescabitur, ubi hic oculus non amplius erit: neque in aliquo alio eorum, quæ dulcedine sua sensus capiunt atque demulcent, uoluntatis æquilibritas occupata erit, omni corporali sensu extincto. sed sola intellectuali efficientia, immaterialiter & incorporaliter mente comprehensibilem pulchritudinem amplectente, absque ullo impedimento proprium bonum natura recipiet: quod neque color, neque figura, neque distantia, neque quantitas est, sed quod omnem coniecturalem præterit imaginationem. Quid igitur? (forsitan inquiet aliquis præsenti uita offensus) quare nobis corpus, & cuius rei loco est? si quidem oratio uitam, quæ absque corpore exigitur, rem meliorem esse demonstrauit? Ad quem dicemus, quòd ne hoc quidem paruum sit commodum, quod ex his rebus prouenit ijs, qui possint ad omnem naturæ respicere administrationem ac dispensationem. Nam beata quidem est reuera illa angelorum uita, quæ corporis mole nihil indiget. Veruntamen ne hæc quidem ad illam inutilis est. Via enim ad id quod separatur, per præsentem uitam fit. quemadmodum in germinibus licet uidere, in quibus fructus initio sumpto à flore per ipsum eousque progreditur dũ fructus euadat, tametsi fructus non sit flos. Quinetiam segetes ex seminibus enascentes nõ protinus in spica apparẽt, sed herba primũ germen existit: deinde ab hac, culmus perempto germine coalescit, & sic in capite spicæ fructus maturescit. Verũtamẽ hũc necessariũ ambitũ & uicissitudinẽ agricola nõ incusat quur, inquiens, flos fructum antecedit? aut cuius rei gratia gramen ex semine prius exoritur? si quidem & flos defluit, & gramen nequicquam arescit, nihil cõmodans & conferens ad uictum humanũ. Si quis enim mirificum naturæ opus cõsiderat, intelligit, quod nõ aliter, tum ex seminibus, tũ è germinibus fructus perfici & consum-

1. Ioan. 1.

consummari poterit, nisi hæc artificiosa uicissitudo uiam ei faciat ad perfectionem. Etsi enim gramen, quod primùm ex seminibus editur, in nostro cibo nullius est usus, nõ idcirco tamẽ ea res superuacanea atq; redundans est. Nam qui cibo quidem indiget, ad suum usum, & ad id, quo ipse opus habet, respicit: at naturę ratio nihil aliud spectat, q̃ ut per ordinatam uicissitudinem ad perfectionẽ frugum fœtum producat. quamobrem primũ multipliciter per subiecti grani inhęrescit radices, per quas sibi conueniẽs per humorem attrahit alimentum: deinde gramen producit, ad arcendam aeris iniuriam, protegumẽtum radicis herbã parans, quæ res fructus quidem non est, sed adiumentum quoddam & uia fit frugum profectionis, primùm quidem per sese expurgans insitam semini uim, tanquam superfluitatem quandam frugum natura gramen ante omnia excernente: deinde uelamen radici existit aduersus ea, quæ ex aere uel per frigus, uel per ęstum incommoda accidere solent. ubi autẽ altè iam actis radicibus semen firmius effectum fuerit, tũc gramine posthac neglecto, quippe quũ radix iam non amplius protegumenti indigeat, ad productionem & erectionẽ culmi omnis confertur & applicatur uis, mechanica quadã solertia fistulę similem structuram artificiosè excogitante natura: cuius culmi directum germen tunicis quidem crebris alijs alias excipientibus undiq; obductũ est: (in his enim humidũ et infirmum initio culmum uinculis per medium roboris gratia succinctum innutriri oportet:) ubi autẽ ad iustam & competentem longitudinem excreuerit, tunc comã culmus producit, extrema tunica spicam in sese ostendente: quæ in multas aristas crinium in modum diuisa comam abscondit, dum ad basim aristarum, quasi folliculis & uaginis (quæ ἔλυτρα uocantur) alitur inclusa. Si igitur neq; propter seminum radices, neq; propter gramen, quod initio ex semine existit, neque propter spicæ aristas offenditur & queritur agricola, sed in quolibet horum usum quendam uidet necessarium, per quem artificiosè progrediens natura per excretionem inutilium uim fœcundam expurgãs, frugem ad perfectionem producit: commodum etiam tibi fuerit, per uias necessarias natura nostra ad suum finem progrediente nõ offendi, sed arbitrari iuxta similitudinem, quæ in seminib. ostensa est, id quod quoq; tempore fit, esse prorsus ad aliquid utile atq; necessariũ, nõ tamen id esse, cuius gratia nati sumus. Non enim ad hoc à creatore nostro facti sumus, ut infans imperfectus in utero essemus: neq; uitam infantium recens natorum sibi propositam habet natura: neq; ad cæteras respicit ætates, quas semper alias alijs identidem mutando induit, unà cum tempore speciem immutans: neq; ad eam quæ per mortem corpori accidit, solutionem: sed omnia hæc & huiusmodi uiæ per quam ambulamus, partes sunt. propositum autem ac finis itineris, quod per hęc facimus, hic est, nimirum, ut in antiquum statum restituamur: quod nihil est aliud, quàm cum diuino numine similitudo. Ac quemadmodum in similitudine, spicę rationi naturæ necessarium quidem etiam gramen, quod initio producitur, uisum est, ueruntamen propter illud agricultura instituta non est: neq; tunicas, & aristas, & culmos, & ea, quibus culmi cingũtur genicula proposita sibi habet studium agri-

culturę:sed cibum,quo nutrimur,qui per illa progreditur ad perfectionē: eodē modo uitæ quoq; finis quidem, qui expectatur & speratur,beatitudo est:quæcunq; autem circa corpus nunc conspiciuntur,mors,senectus, iuuentus,infantia,& illa nostri imperfecta figura,quę ἔμβρυον dicitur:omnia hæc uelut gramina quædam,& aristę,& culmi,uia,continuatio, series atq; progresio,& facultas est eius,quæ speratur, perfectionis: ad quam, si rectè sapis,respiciens,neq; his rebus offenderis & infensus eris: neq; tamen uel ægritudine afficieris,uel cupiditate capieris, ut uel angaris si ab his seiūgaris, uel ultrò transfugias ad mortem. Quòd si adijcere orationi oportet etiam hoc, non inutile fortasse fuerit, etiamsi extra consequentiā atque propositi seriem esse uideatur, quòd nimirū natura semper in meditatione mortis occupata sit, ac per temporum uires progredienti uitæ mors prorsus quasi cohæreat atq; coalescat. Nam quū semper ea pars uitæ,quæ præterit,ad futurum moueatur,ac nunquam ad id,quod retro & à tergo est, resoluatur:mors est quòd quoq; tempore coniunctim atq; cohærenter sequitur efficientiam uitalem.In tempore namq; præterito omnino desinit omnis motus & actio uitalis.Quoniam ergo mortis propriū est,ut à negotijs & operibus cesset ac uacet:atq; id à tergo semper uitalem efficaciam affectatur:à ueritate nō alienum erit,si quis dicat,huic uitę mortem connexam & quasi implicatam esse. Atq; aliter item aliquis reperire poterit huiusmodi opinionem per ueritatem nobis confirmari,ipsa experientia testimonium sententiæ perhibente, quòd non est idem cum hesterno,qui hodie est homo,secūdum id, quod materialiter subiectum est: sed prorsus aliquid ex eo semper mortificatur,& olet,& corrumpitur, & ejcitur,ueluti ex domo aliqua (de hac corporis loquor structura) cadauerosum ac funestum fœtorē efferente natura, ac terræ mādante id, quod iam uitalem potentiam excesserit. Quapropter iuxta magni Pauli uocem, Quotidie morimur, non ijdem semper in eodem permanentes corporis domicilio,sed identidem alij ex alijs euadentes tum per incremētum,tum per excrementum,quasi in nouū corpus semper mutati. Quur igitur morte quasi re noua ac peregrina perturbamur? cuius meditationem continuam atq; exercitationem hanc, quam per carnē degimus,uitam esse demonstratum est? Quinetiam si de somno & uigilia dixeris, de alio mortis cum uita loqueris conflictu, quum sensus in dormientib. extinguatur,ac rursus uigilia per sese repræsentat nobis eam,quam speramus,resurrectionem. Sed nondum per ea,quæ dicta sunt, propositum nobis declaratum est,quippe opinio, quam obiter intulimus, ad aliam speculationem, orationem prouexit.proinde ex integro propositum resumamus, nimirum, quòd ne corporis quidem natura inutilis sit ad eam,quā expectamus bonorum spem.Nam si quidem essemus, quod ab initio fuimus,prorsus pellicea tunica insuper opus non haberemus,resplendente in nobis ea,quam cū diuino numine haberemus similitudine.Sed imago diuina,quæ in nobis apparebat in initio,non alicuius figuræ & habitus,uel coloris proprietas erat:sed quibus diuina pulchritudo consideratur, ijs homo quoq; ornatus erat,per impatibilitatē & affectionum immunitatē, & beatitudinē,

& im-

& immortalitatẽ originalẽ, ac principalẽ imitans gratiã atq; decorẽ. Posteaq; aũt fraude inimici uitę nostrę ad bestialẽ & brutã naturã homo sua spõte propẽsus fuit: inuitos quidẽ abstrahere a ab eo, quod deterius est, ac ui traducere ad id, quod p̃stabilius est, incõsideratis quidẽ & ijs, qui rẽ nõ examinauerunt atq; perpenderunt, utile esse uidetur, ei uerò, qui naturã effinxit, inutile uisum est & iniustũ, maximi boni damnũ per huiusmodi dispensationẽ & administrationẽ inferre naturæ. Quandoquidẽ eñ homo diuina forma præditus fuit, & beatus sui potestate & arbitrio honoratus: sui eñ potestatẽ habere, & alterius dominatui obnoxiũ nõ esse, proprium diuinę beatitudinis est. at per necessitatẽ ipsum hominẽ ad aliquid traduci uiolenter, adẽptio dignitatis esset. nã si sua sponte humanã naturã ex sui arbitrij motu ad aliquã rem incõmodã & inhonestã, incitatã uiolenter & coactè ab ijs, quę placuissent, abduxisset, adẽptio excellẽtis atq; prę stantis boni, ea actio esset, et priuatio honoris, quo pares Deo homines efficiuntur. cum Deitate nanq; cõparanda res est, propria sui potestas. Vt igitur ea quoq; potestas naturæ maneret, & malũ abesset, hanc diuina sapiẽtia rationẽ inuenit, nẽpe, ut sineret hominẽ, in quib. uoluisset, uersari, ut gustatis malis, quæ concupiuisset, & experiẽtia doctus, qualia qualib. mutasset, sua sponte per cupiditatẽ recurreret ad primam beatitudinem omni uitiosa atq; irrationali propẽsione tanq; onere aliquo naturæ, remota, uel in præsenti uita per sobriam & attentam uiuẽdi rationẽ ac philosophiam, uel post transmigrationẽ ab hac uita per purgatorij ignis fornacẽ expurgatus. Quẽadmodũ enim siquis rei medicæ peritus, & omnẽ scientiam & salutarium & noxiorũ medicamentorũ ex arte tenens adolescentulo consulat ea, quæ usus & res desideret, & consulendo prohibere non possit & ætate & prudentia imperfectũ, quin cupidius aliquẽ pestiferum fructum uel herbam appetat: sed quum uarium & omne genus auxiliariũ medicamẽtorũ habeat apparatũ, permittat puero noxijs uti, ut facto periculo eorũ, quæ faciunt dolorẽ, utilitatẽ paterni cõsilij doctũ, & sanitatis cupidũ, rursus per amuleta & auxiliaria remedia puerũ reducat ad bonã ualetudinẽ, ex qua per importunã noxiorũ appetentiã exciderat: eodẽ modo dulcis ac bonus naturæ nostræ pater, qui nouit tam ea, quib. seruamur, q̃ quibus perimus, indicauit quidẽ homini noxium, & ne uteretur eo cõsuluit: sed quũ appetentia deterioris præualuisset, non defuerũt ei auxiliaria medicamenta, quib. ad pristinã bonam ualetudinẽ hominẽ denuo reduceret. Nam quum hanc materialẽ uoluptatem homo animi lętitię prætulisset, uisum est ei aliquo modo succurrere appetentiæ, per pelliceã tunicã, quam ei propter propensionẽ ad deterius circumdedit: per quã tunicã naturæ brutæ & irrationalis proprietates homini admixtę sunt: a quorũ brutorũ animaliũ indumentũ rationali naturæ paratũ & accommodatum est per sapientiam eius, qui per cõtraria administrat ac disponit meliora. Omnes enim in sese ferens & continens proprietates pellicea illa tunica, quas habebat, dum ratione carenti circundata esset, naturæ uoluptatem, iracundiam, ingluuiem, inexplebilem cupiditatem ac similia, uiam facit humano arbitrio propensionis & inclinationis ad utrumlibet, uel ad uirtutem, uel

a ἄκοντας δὲ προελκῦσαι τοῦ χείρονος, est in utroq; exẽplari ergo legendum puto ἀνθελκύσαι.

a Locus corruptus uidetur utrobiq;.

ad uitium materia existens. Nam dum in his affectibus homo per hãc terrestrem uitam sui arbitrij motu uiuit, si quidem ab eo, quod ratione caret, proprium discernat, & per uitam cultiorem & elegantiorem semetipsum respiciat, per rationem in potestate habens ac superans temeritatem & studium irrationale, consequetur, ut præsens uita sibi immixtam uitiositatem expurget. sin autem ad ratione carentem affectuum impetum & motum inclinatus fuerit irrationalium pelle adiutrice utens ad affectus & uitia, alio posthac ad id, quod melius est, consequendum utetur consilio, ubi post excessum ex corpore cognouerit, quòd differat à uitio uirtus, dum diuinitatis particeps esse non poterit, nisi purgatorius ignis immixtas animo sordes expurgauerit. Hæc sunt, quæ usum corporis necessarium nobis faciunt: per quod tum liberum arbitrium seruatur, tum rursus ad bonum reditus non prohibetur neque impeditur: sed hoc circuitu atque hac uicissitudine nobis sponte ac uoluntate nostra ad meliorem uitæ statum propensio fit: alijs quidem iam ex hoc tempore, quo in carne uiuunt, à uitijs abstinendo & affectus coercendo spiritualem uitam assequentibus: (quales fuisse tum patriarchas & prophetas audimus, & qui tum cum ipsis, tum post eos per uirtutem ac sapientiæ studium recurrerunt & euaserunt ad perfectionem: de discipulis loquor, & apostolis, & martyribus, & omnibus, qui uitam præclaram & cum uirtute coniunctam materiali uitæ prætulerunt: qui etiamsi numero inferiores & pauciores sint præ multitudine eorum, qui ad deterius defluunt & delabuntur, nihilominus testantur fieri posse, ut aliquis per carnem, uirtutem assequatur:) reliquis uerò per eam, quæ in posterum adhibebitur, institutionem atque disciplinam, in purgatorio igni abijcientibus & amittentibus affectum, quo materiæ dediti atque cõiuncti sunt, & ad eam, quæ ab initio naturæ attributa est, gratiam atque decorem per studium ac desiderium bonorũ sponte sua redeuntibus. Non enim in perpetuum apud naturam permanet alienarum rerum cupido: quippe quum expleri quisq; & exatiari soleat eo, quod suum ac proprium non est, cuius in se initio communionem non habuit natura. solum autem id, quod cognatum & coniunctum est, desiderabile & amabile in perpetum permanet: quandiu in seipsa natura non peruersa nec deprauata manet. Quòd si qua contigerit ei per uitiosam & flagitiosam uoluntatem degeneratio ac deprauatio, tunc ei rerum alienarum studium atque cupido ingeneratur, quarum usus & uoluptas non naturam demulcet, sed uitium & morbum naturæ delectat: ubi uerò morbus & uitium abscesserit, etiam cupiditas atque desiderium eorum, quæ præter naturam sunt, simul recedit, ac rursus ei quod suum & commodum conueniens'que est, desiderabile fit. Id autem tum purum, tum materiæ expers, tum incorporale est: quod si quis proprium eius, quæ super omnia constituta est, Deitatis esse dixerit, non errabit. Quemadmodum enim, ubi acrior aliquis fluxus uisuum spiritum turbauerit, corporeis oculis iucundior ac gratior caligo est, propter crassitudinis cum tenebris cognationem: sed si per curationem aliquam discussum ac dissipatum fuerit id, quod spiritum turbauerat, rursus lux

si puræ

si puræ ac lucidæ pupillæ immisceatur, amica & commoda fit; eodem modo quandoquidem in modum fluxus per fraudem aduersarij in uisiuam ac speculatiuam animi partem uitiositas affluxit, sponte sua ratio ad tenebrosam & obscuram uitam per morbum caligini conciliata declinauit ac degenerauit. Quicunque enim mala agit, odit lucem, ut diuina uox ait. Malo autem ex rebus uniuersis euacuato, & ad nihilum iterum redacto, denuo cum uoluptate natura lucē contuetur, ubi id, quod animi puritatem turbidam reddebat, è medio excesserit. Demonstratum est igitur per suprà dicta, quòd uanū & ineptum sit naturæ carnis infensum esse. nō enim ab hac malorum caussa dependet. nam profectò in omneis ex æquo, qui carnalē sortiti sunt uitā, uires & imperium habuisset. sed quoniā quisque eorum, qui uirtutis ergò celebrātur, & in carne erat, & uitiositati obnoxius non erat: per hæc manifestum est, quòd corpus nō sit caussa uitiorum & affectuū, sed optio liberaq; uoluntas, procreans uitia atq; affectus. Nam corpus quidem suæ naturæ conuenienter & aptè mouetur, dum ad ea, per quæ conseruatur, ad suīpsius constitutionem atq; permansionē, impetu motuq; proprio gubernatur. Verbi gratia, cibo & potu opus est ei, ut ex uiribus eius id quod per meatus euanuerit & effluxerit, rursus suppleatur, cui deest. ad hoc mouetur appetitus. rursus per rerum successionem mortalis quum sit natura corporis, efficitur immortalis. idcirco etiam ad hunc impetum & motum, corpus idoneum & aptum est. Insuper ad hæc nudum à tegumento pilorum corpus factum est. cuius rei gratia externo cultu & amictu opus habemus. Quinetiam quum & frigus, & æstum, & imbrium iniuriam sustinere non possemus, ædium refugia tegumentaque quæsiuimus. Hæc & eiusmodi, siquidem considerate atq; adhibita ratione necessitatem quis intueatur, horum unūquodq; non curiose inspiciens, non potest non probare, quippe pro fine appetitus, usus necessarij scopulum, quò spectet, sibi proponens, domum, uestem, coniugium, uictum, per quodq; horum curās & sarciens id, quod deest naturæ. at minister uoluptatū uias uitiorum necessarios usus facit: pro uictu quidem, luxum atq; delicias requirens, pro amictu uerò, cultus elegantiam eligens atq; præoptans, pro ædium usu, magnificentiam, pro liberorum autem procreatione, legibus uetitas & interdictas spectans uoluptates. propterea tum auaritia patentibus ac latis portis in uitam humanam quasi comessabunda inuehitur, tum mollities & fastus & inepta largitas, & multiformis luxus prodigalitasq; & similia, quasi quidam rami & stolones, uirgulta stirpesq; aridæ iuxta necessarios usus enatæ germinauerūt: propterea quòd appetitus terminos necessitatis præterit, & in inutilia studia latè diffunditur. Quid enim commune habet cum utilitate cibi argentum sculptum auro lapidibusq; quasi floribus distinctum atq; nitescens? aut cuius rei gratia pallium opus habuit aureo filo, purpura florida, & textili pictura? per quam prælia & feræ, & huiusmodi res in tunicis, cæterisque indumentis à texentibus pingūtur. quibus auxilians auaritiæ morbus innascitur & inhæret. Nam ut consequātur opes & eum, qui ad has res pertinet, apparatū, materias rerum concupitarū ab auaritia conficiunt.

at auaritia perfidiæ aditum patefacit. quæ secundum Solomonem, pertusum dolium est, quod semper inde haurientibus deficit & uacuum inuenitur. Non igitur corpus malorum occasiones, sed destinata uoluntas ingenerat, dum id quod spectat necessitas & usus, ad absurdarũ & uitiosarũ rerum studiũ atq; cupiditatẽ detorquet. Desinant igitur homines temerarij & inconsiderati corpori maledicere atq; obtrectare, quo posthac per regenerationem (ubi tum superflua, tum inutilia, quãtum attinet ad usum uitæ futuræ, mors expurgauerit) in augustiorem speciem transformato animus exornabitur. non enim eadem in futura quoq; uita usui erunt, ad quas res nunc idonea & apta sunt: sed proprius & conueniens erit usui illius uitæ corporis nostri apparatus congruenter & cõpetenter ad bonorum participationem dispositus. quale quiddam uerbi gratia dico. Præstat enim insigni quadam et nota similitudine & exemplo declarare mentis conceptum. Ferri gleba rudis utilis est æris ac ferri fabricæ & excusoriæ arti, si incus artificis facta sit. sed ubi ad aliquod tenuius instrumentum & opus ferrum redigi atq; traduci oportet: tunc per ignem diligenter expurgata gleba, omne terreum & inutile detrahitur. quod huius artis opifices scoriam nimirum appellant. atq; ita quæ quondam incus erat ad tenuẽ redacta materiã, uel thorax, uel aliud quippiã tenuium operum fit, ubi in fornace conflata eiusmodi excrementio fuerit expurgata, quod quidẽ excrementũ, dum quondã incus erat, quantũ ad eum usum, ad quẽ tunc accommodata erat, pro excremento non habebatur. Conferebat eñ nonnihil etiam scoria ad pondus ferri immissa glebę. Iam intelleximus exemplum ac similitudinẽ. iam ea, quam in similitudine uidimus, sententia ad propositam rationem & opinionẽ traducenda est. Quę igitur est hæc? Multas nunc scoriosas qualitates natura corporis habet, quæ in præsenti quidem uita ad aliquam rem utilitatem conferunt: sed ad eam quæ posthac speratur, beatitudinem prorsus aliena & inutilia sunt. Quod igitur in igne circa ferrum accidit, fornace quicquid inutile est, excernente, id corpori per mortem contingit, dum omne detrahitur & reijcitur excrementum, per eam, quæ in mortificatione fit, solutionem. Iam uerò quę sint ea, à quibus corpus in posterum expurgatur, meditatis atq; consideratis utique manifestum est: quę si in præsenti uita non adsint, damnum huius uitæ fit. Veruntamẽ perspicuitatis gratia etiam à nobis paucis dicẽtur. Esto nobis exempli gratia pro gleba quidã appetitus, qui naturaliter in omnibus exercetur: pro scoria uerò hæc ad quæ nunc impetus ac motus suos habet appetitus, uoluptates, diuitiæ, gloriæ cupiditas, potẽtatus, spiritus, animiq; & arrogantia, fastus & similia horum omnium & similium mors exacta plenaq; expiatio est, quibus omnib. nudatus & expurgatus appetitus ad id, quod solum expetendum, concupiscendum & amabile est, efficacia sua conuertetur, ubi non penitus extinxerit, sed ad immaterialem & incorporalem bonorum usum traduxerit naturaliter nobis insitos impetus & motus ad eiusmodi res. Illic enim ueræ pulchritudinis amor incessabilis interminatus & infinitus, illic laudabilis sapientiæ thesaurorum auaritia, & honesta pariter ac bona ambitio, quę per participationẽ & cõmunionẽ

nionē regni Dei cōtingit: honestus itē affectus inexplebilitatis, qui nūq̃, quod ad bonū desiderium attinet, imminuitur rerū superarum satietate. Proinde quum didiceris ꝙ conuenientibus temporibus artifex uniuersarum rerum glebam corporis in arma claritudinis transformabit, thoracem iustitiæ, ut inquit apostolus, & gladium spiritus, & galeā spei, & omnem Dei armaturā cōficiens, dilige proprium corpus iuxta præscriptum apostoli, qui ait, ꝙ nemo suum corpus odit. Corpus aūt purgatū, nō quæ excernitur & reijcitur, scoriam amare oportet. Verum em ᵃ est, quod diuina uox dicit: Quòd si terrenū nostrum domicilium habitationis dissolutū fuerit, tunc id inueniemus ędificium à Deo factū, domicilium nō manufactum ęternū in cœlis, dignū quòd habitaculū Dei sit in spiritu. Neq; uerò quis mihi figurā, habitū, & formā describat illius nō manufacti domicilij ad similitudinē earum figurarū, quæ nunc apparēt in nobis, & proprietatibus nos abinuicē discernunt. Quum enim non sola resurrectio nobis à sacris oraculis prædicata sit, uerumetiam, quòd oporteat immutari renouatos per resurrectionem, sacra scriptura promittat, omnino necesse esse prorsus abscōditum esse & ignorari in quid immutabimur, quippe quū nullum exemplum, nullaq; similitudo eorū, quæ sperātur in præsenti uita conspiciatur. Nam nunc quidē quicquid crassum & durū est, natura deorsum fertur: tunc uerò ad hoc ut in sublime feratur, transmutatio corporis fit, sic dicente scriptura, Postquam mutata fuerit natura in omnibus, qui reuixerit per resurrectionem, rapiemur in nubibus in occursum domini in aerem, & sic semper cum domino erimus. Si igitur in immutatis pondus corpori non durat, sed unà cum incorporea natura in sublime feruntur, qui ad diuiniorem conditionem & statum fuerint traducti, quoniam reliquę quoq; corporis proprietates ad aliquid diuinius unà transmutantur, color, habitus, figura ac lineamenta, omniaq; cætera singulatim, nullo modo prorsus hac de caussa necesse esse, uidemus, ut in immutatis per resurrectionē eiusmodi conspiciatur differentia, qualem nunc propter eorum, quæ alia alijs succedunt, uicissitudinem necessariò habet natura: neq; tamē quòd nō erit pro certo licet pronuntiare, ignorantib. cœlis ad quid hæc per immutationē redigentur atq; transibunt. Sed quin genus quidē omnium erit unum, quū unū corpus Christi oēs facti fuerimus uno signo notati, nō dubitamus, in omnib. ex æquo diuina imagine resplēdēte. quid aūt nobis in locū eiusmodi proprietatū in immutatiōe naturę accedet, magis arduum difficiliusq; esse censemus, q̃ ut quauis coniecturali ratione percipi posit. Sed ne prorsus intacta nobis et sine tractatiōe de hac re quęstio relinquatur, hoc dicimus, ꝙ quū ea, quæ circa masculū & fœminā est differētia, ad nihil aliud, q̃ ad liberorū procreationē naturæ conducat, fortassis aliquā coniecturā dignam ea, quę à Deo promissa est, bonorū benedictione atq; munificentia, ex huius quæstionis tractatione excipere atq; colligere liceat: nimirū ꝙ generatiua naturę uis atq; facultas in ministeriū illius partus transibit, cuius particeps fuit magnus Esaias, cū dixit, A terrore tuo dñe, in utero cōcepimus & parturiuimus & peperimus spiritū salutis tuæ in utero ᵃ gestauimus super terrā. Nā si bonus est eiusmodi partus,

Ephes. 6.

a ἀλλαθὶς γὰρ φασιν ὡς φανερὰ ἡ θεία φωνή, habetur in utroq; exēplari: ego lego, ἀλλ' ἔστι γὰρ ἐστιν ὃ φησιν ἡ θεία φωνή.

a Videtur hic deesse διὰ in utroq; exemplari: aut certè pro τὸ, legendum, τῷ.

1. Thess. 4.

Esa. 26.

a In duobus exēplaribus est, ἐκυοφορήσαμεν: in tertio, ἐκυήσαμεν: quā lectionē sequor pro uberiore.

& procreatio liberorũ caussa salutis existit, quemadmodũ ait apostolus, nunquam spiritũ salutis gignere desinet, siquis semel per huiusmodi partum, multiplicationem bonorum sibi produxerit. Quinetiam siquis signum atq; figuram, qua notati & insigniti sumus, eãdem dicat nobis, ubi reuixerimus rursus unà adfuturam esse, ne ad hoc quidẽ nostra prompta & expedita mens est, ut uel sic, uel aliter rem se habere suspicemur. Nam siue quis dicat fore, ut in eadem specie reuiuiscamus, in multam perplexitatem disputatio incidet, propterea, quòd non idem secum semper, quod ad figuræ speciem attinet, homo permanet, dum & ætatum uicissitudine, & morbis aliàs ad aliam speciem transfiguratur. Aliter enim infans, & adolescentulus, & puer formatur: aliter uir, & in media ætate constitutus: aliter senex & decrepitus. nihil horum eodem modo cum altero se habet, quin etiam morbo regio quasi rubigine infectus, & qui aqua intercute intumuit, qui tabe exiccatus atq; aridus est, quiq; ex quodam prauo temperamento multis carnibus obsitus & onustus est. in quo bilis, sanguis, pituita redundat. quum quisq; horum, prout intemperies in eo superat, ita formetur, neq; durare hæc postquam reuixerimus, rectè quis existimauerit, immutatione omnia in diuiniorem & angustiorem statum excolente ac transformante: neq; qualis in nobis species efflorescet, facilè animaduerti ac iudicari potest, quũ ea bona, quæ per spẽ nobis proposita sunt, & oculum, & auditum, & mentem superare credantur.[a] aut fortasse siquis dixerit, aliquam certam ingeniorum & morum proprietatem speciem esse, qua quisque agnoscatur, non à re penitus aberrauerit. Quemadmodum enim nunc in aliqua re immutatio uariatio'que eorum, quę in nobis sunt, elementorum, figurarum in unoquoq; differentias efficit, quum pro redundantia uel defectu ac diminutione contrariorum elemẽtorum alicuius & effingatur & coloretur formæ proprietas: ita mihi uidentur ea, quæ tunc cuiusq; formam propriam repræsentent, non hæc fore elementa, sed uel uim, uel uirtutis proprietates: quarum rerum certa quædam inter sese commixtio efficit, ut uel sic, uel aliter species notetur & designetur. quale quiddam nimirum etiam in præsenti ferè uita fit, quum externa uultus dispositio in occulto latentem indicat animi dispositionem, unde facilè agnoscimus eum, qui uel animi ægritudine tenetur, uel ira percitus, uel cupiditate solutus est: & ex contrario hilarẽ, sedatum, eum qui uenerando insigni continentiæ atq; modestiæ decoratur. quemadmodũ igitur in præsenti uita, quædam certa dispositio cordis, forma fit, & pro [a] incumbenti & urgenti animi motu atq; affectu species & uultus hominis effingitur: ita homo mihi uidetur, ubi natura ad diuiniorem statum redacta atque immutata fuerit, pro moribus & ingenio formã accipere, ut non aliud quippiam sit, aliud appareat, sed quod est, hoc etiam esse noscatur, ueluti modestus, & temperans, iustus, mitis, purus, ad dilectionem procliuis, pius: ac rursus in his uel omnibus bonis præditus, uel uno solo ornatus, uel in pluribus inuentus: uel qui in hoc quidem inferior, in alio uerò superior est. his enim & huiusmodi, quæ uel circa id quod præstantius, uel contrarium est, considerantur, proprietatibus, quasi in diuersas formas singula-

Margin notes:

1. Corint. 12.

a Hic uidetur altera periodi pars desiderari.

a [illegible] in utroq;: ego lego, [illegible].

singulatim homines abinuicem separãtur ac discernuntur: donec ultimo inimico abolito, ut ait apostolus, & uitio ex rebus uniuersis, quæ sunt, penitus expulso, una diuina in omnibus pulchritudo effulgeat, qua initio formati fuimus. ea autem est lumen & lux, puritas, integritas & incorruptibilitas, & uita & ueritas, & similia. Neque enim par est a aliter diei lucis'que filios & esse & uideri. luminis autem & lucis, puritatis & incorruptibilitatis nulla uariatio, nulla differentia ab eo, quod sui generis est, inuenietur: sed una gratia, decor unus in omnibus relucebit, quum filij lucis facti sicut sol splendebunt, iuxta ueracem Domini uocem. Quinetiam, omnes consummatos atque perfectos fore in unum, iuxta promissionem Dei uerbi, eandem continet sentẽtiam, nimirum unam & eandem in omnibus apparituram esse gratiam atque decorem, ut eandem quisq; proximo oblectationem referat, dum & delectatur alterius pulchritudinem intuens, & inuicem delectat, nullo uitio, transformante speciem in aliquam turpem figuram. Hæc nobis mens nostra pro mortuis disseruit, illorum, quod à nobis fieri potuit, uoces fingens. nos autem magni Pauli uoce consilium apud eos, qui luctu sese conficiunt, circumscribamus atque finiamus. Nolo uos ignorare, fratres, de dormientibus, ut non contristemini, sicut & cæteri, qui spem non habent. Si quid igitur de dormientibus per ea uerba, quibus conditionem eorum nobis oratio philosophico more persequuta est, quod cognoscere operæpretium sit, didicimus, non amplius degenerem istam ac seruilem tristitiam admittamus: sed si oportet etiam contristari, illam eligamus tristitiam, quæ laudabilis, præclara & cum uirtute coniuncta est. Quemadmodum enim uoluptatis aliud quidem genus bestiale & irrationale, aliud uerò purum & immateriale est: itidem id quod oppositũ est uoluptati, in uitium & a uirtutem diuiditur. Est igitur quædam etiam luctus species, quæ beata iudicatur, & ad comparationẽ uirtutis non rejcienda: quæ contraria est irrationali isti & seruili mœrori. Nam qui in hoc uersatus fuerit, postea pœnitentia ductus seipsum reprehendet, quasi officium & modestiam egressus, quum ab effectu ac perturbatione uinci se pateretur. Luctus autem, qui beatus habetur, ijs, qui per ipsum uitam præclaram & cum uirtute coniunctam degunt, eiusmodi tristitiam habet, cuius pœnitere quenquam atque pudere non possit. Luget enim reuera qui in animo conscientia'que sua uolutarit illa bona, quibus excidit, quum immortali illi beatitudini, quam, priusquam ad malum potestate abuteretur, in potestate habebat, hanc caducam mortalem'que & sordidam uitam comparando opposuerit. & quo grauius ob huiusmodi uitam luxerit, tanto magis maturat & accelerat sibi desideratorum bonorum comparationem. Nam sensus & conscientia boni amissi, incitamentum studij rei desideratæ fit. Quocirca quum etiam salutaris luctus sit, quemadmodum oratio demonstrauit, audite & intelligite, qui facilè delabimini ad affectum tristitiæ, quoniam tristitiam non prohibemus, sed pro damnata, bonam suademus. Ne igitur efficiamini tristitia mundana, quæ mortem operatur, quemadmodum inquit apostolus, sed diuina: cuius tristitiẹ finis animæ sa-

1. Corinth. 15.

a Videtur hic in utroq; apographo deesse uel dictio, ἄλλως, quam suppleui, uel alia plura uerba: neque enim alioqui sententia constabit.

Sapi. 3.

1. Thess. 4.

a Pro ἀδετὴν quod in utroq; apographo habetur, ἀρετὴν lego.

2. Corinth. 7.

mæ ſalus eſt. Nam lachrymæ, quæ temere ac fruſtra propter dormientes funduntur, fortaſsis etiam cauſſa condẽnationis ſunt ei, qui malè adminiſtrat id, quod utile eſt. Si enim hac de cauſſa triſtem hanc affectionem in natura inſtituit is, qui omnia ſapienter fecit, ut eſſet ea tum expiatio uitioſitatis, quæ expiatio antea obnoxios tenuiſſet, tum uiaticum bonorũ, quæ ſperãtur, participationis: forſitã is, qui fruſtra & inutiliter lachrymas effundit, deferetur & accuſabitur apud dominum ſuum, iuxta Euangelicum ſermonem, quaſi malus diſpenſator diſsipans inutiliter creditas ſibi diuitias. Quicquid enim ad bonum aliquam affert utilitatem, loco diuitiarum eſt, in numero chariſsimarum ac pretioſiſsimarum rerum habendum. No-
1. Theſſ. 4. lo ergo uos ignorare, fratres, de dormientibus hæc, quæ didicimus: et ſi qua alia præterea à ſpiritu ſancto perfectioribus diſciplina reuelatur, ne contriſtemini ſicut & reliqui, qui ſpẽ nõ habent. Nam ſoli infideles ſolent uiuendi ſpem præſenti uita quaſi termino certo circumſcribere, atque idcirco mortẽ pro calamitate ducunt, quoniam id, quod nobis perſuaſum eſt, non ſperant. Nos uerò, qui magno reſurrectionis ex mortuis fideiuſſori, ipſi domino omnis creaturę credidimus, qui ideo quoq; mortuus eſt & reſurrexit, ut re ipſa & opere reſurrectionis doctrinæ atque ſermoni fidem faceret, indubitatam bonorum ſpem habeamus, quæ ſi pręſto fuerit, mœſtitia propter mortuos locum non habebit. Deus autem noſter & dominus Ieſus Chriſtus, qui cõſolatur humiles, atque demiſſos, conſolabitur corda ueſtra, & confirmabit in ſui dilectionem per miſerationes ſuas: quoniam ei gloria in ſecula ſeculorum. Amen.

EIVSDEM DE INFANTIBVS, QVI PRAEMATVRE ABRIPIVNTVR, AD HIERIVM.

DICENDI quidem uim, qua quiſque præditus fuerit, omnes & oratores & rerum ſcriptores (haud difficulter) tibi, ô uir optime, ueluti in ſtadio quodã per amplitudinem miraculorum tuorum diſcurrentes utique demonſtrabunt. (Etenim præclarum & egregium copioſumq; dicendi peritis propoſitum argumentum erigere, & unà cum magnitudine rerum quaſi in altum tollere, & magis quodam modo grandiloquã atque ſonoram efficere ſolet orationem.) Nos uerò tanquam equi ueluti extra ſtadium argumenti manentes aurem duntaxat ijs, quæ propter te fiant, orationum certaminibus præbebimus, ſi fortè etiam ad nos uſq; uehementi impetu & incitato curru [a] per tua miracula agitans orationem aliquis ſonus peruenire poſsit. Sed quoniam accidit, ut etiamſi propter ſenectutem extra certamina maneat equus, ſæpe tamen fremitu pulſu'que ac ſonitu laſciuientium inſultantium'que ad alacritatem erectus & caput tollat, & ueluti in certamine uerſans, tum ardorem in oculis, tum in ſpiritu flatu'que animos oſtentet, & crebro motu pedum ungulas identidem ſolo illidat, cui ſola

[a] In duob. quib. initio ſum uſus, exẽplarib. ἅλματι, eſt, in tertio, quod poſtea nactus ſum, ἅρματι habetur: quã lectionẽ ſequor.

cui sola alacritas ad certamina adest, facultas autē currendi antè lapso tem- pore absumpta est: eodem modo nostra quoq; oratio propter senectu- tem extra certamina manens, & stadio cedens eruditione florentibus, so- lam tibi alacritatem & uoluntatē in gratiam tuā certandi ostendit, siquidē ita floreret, ut qui nunc eloquentia uigent. Sed quā ostendo, prompta uo luntas & animi propensio, non eò pertinet, ut ex tuis reb. aliquid expone re uelim: (id em̄ uehemens, copiosaq; & elaborata uix assequatur oratio, quin multa non assequatur, quę pro dignitate rei nō tractet, q̄ immensam & omni imitatione superiorē hanc morū & ingenij concordantiā & con sonantiā ex contrarijs rebus cōpositā & contēperatā susceperit explican- dam. quo pacto, sicut palpebrarū prominētib. pilis, quasi uallo obiecto, puritatē & uehementiā radiorum natura obumbrans & frangens tēpera- tum ac dilutū splendorē oculis infert, quo placidus sol pro eo modo, quē usus poscit, cum umbra quā palpebrę faciunt, contēperatus existat: ita mo rum grauitas atq; maiestas cum moderata animi demissione cōmixta nō auertat oculos intuentium, sed iucundum efficiat obtutum, ut neq; graui tatis ac seueritatis splendor obscuretur, neq; latens in animo uis propter humilitatem despiciatur, sed alterum ęqualiter in utroq;, tum in celsitudi- ne ac sublimitate comitas & humanitas, tum in humilitate uice uersa gra- uitas & seueritas animaduertatur.) Alius hæc exponat, & animū istum compluribus oculis insignitū, laudibus prosequatur, forsitan enim pilos capitis numero æquant animi oculi undique pariter & ex æquo certū & acutum cernentes, ut ex longinquo prospiciant, nihilq; fugiat ac lateat eos ex propinquo, nec experientiam utilitatis & commodi magistrū expe ctent, sed aliud quidem oculis spei prouideant, aliud uerò per memoriam cernant, aliud item in præsentia undiq; circumq; circa animaduertant: om nia uerò simul & eodē tempore omnibus huiusmodi actionib. absq; con- fusione conuenienter & aptè mens sese distribuēs accōmodansq; efficiat & operetur. uenerādas item paupertatis diuitias admiretur, siquis nostra ætate est, qui eiusmodi rem cum laude & admiratione celebrare sciat. ac forsitan etiāsi prius nō erat, at nūc propter te ac paupertatis quoq; deside- rium florebit, tuaq; tenuitas atq; frugalitas ingentibus Crœsi auri ponde ribus beatior habebitur. quemnā enim uel terra uel mare ambo suos pro- uentus benignè impartientes ita beatum reddiderunt, ut tuam uitam ani- mus iste materialium facultatum & mundanarū opum cōtemptor? Vt e- nim illi, qui à ferro rubiginem abstergunt & abradunt, splendidū id & ad argenti decus accedens efficiunt: ita tibi uitę radius, dū semper à rubigine pecuniarū diligēter expurgatur, clarior euasit. Hæc quoq; eloquentib. ac dicēdi facultate p̄ditis relinquātur: & quod pulchrè calles, in quib. reb. ex sumptione, & acceptione, quàm ex abstinentia lucri plus laudis ac glorię quis ferre posit. Liceat enim mihi cum bona uenia tua dicere, quòd non omnia lucra despicis atq; contemnis: sed quæ nemo superiorum adhuc attingere & assequi potuit, ea ambabus manib. solus cōplexus es. Pro ue- ste enim aliqua pretiosa, pro mācipijs, pro pecunijs ipsas hominū animas captas, & in dilectionis thesauro depositas tenes, hæc scriptores & ora- tores,

tores, quibus huiusmodi res pulchrè describere ornamento est, exponāt: nostra autem senilis oratio tantùm sese moueat & excitet, ut pedetentim persequatur à tua sapientia nobis propositam quæstionem, nempe, quid statuere & iudicare oporteat de ijs, qui præmaturè abripiuntur, & in quibus natiuitas morti propemodum coniungitur. quas res etiam sapiens ille inter externos Plato, quum multa ex persona eius, qui reuixisset, de iudicijs, quæ illic apud inferos exerceantur, philosophico more disseruisset, reliquit inexplicatas, ut quę maiores uidelicet essent, quàm quæ sub ratiocinationem & coniecturam humanā cadere possent. Si igitur aliquid quidem tale est in ijs, quę perpendimus atque scrutati sumus, quod soluat propositæ quęstionis ambiguitates, amplecteris & approbabis, nimirum inuentam rationem: sin minus, senectuti prorsus ignosces, solamque animi nostri propēsionem, qua tibi gratum facere cupimus, approbabis. Etenim Xerxem illum, qui uniuersam propemodum, quæ sub sole est, terram una castra fecit, & omnem terrarum orbem secum mouit, quum aduersus Gręcos expeditionem fecit, tenet fama, pauperis cuiusdam munus cum uoluptate accepisse. id autem donum aqua erat, eaque non in fictili uase ferebatur, sed in caua manuum palma cōtinebatur. sic ergo tu quoque pro ea, qua præditus es, animi magnitudine, prorsus illum imitaberis, cui pro munere uoluntas fuit, si nostrum donum & exiguum et aqueum fuerit inuentum. Quemadmodum in cœlestibus miraculis apparentes pulchritudines ex æquo quidem uidet, siue eruditus, siue rudis & idiota fuerit, is, qui in cœlum suspicit: sed aliter de illis cogitat is, qui à philosophia ad contemplationem earum uenit: aliter item is, qui solis sensibus id, quod apparet, permittit. hic enim uel radijs solis delectatur, uel pulchritudinē siderum miraculo dignam iudicat, uel numerum lunaris cursus in mense obseruat. At is, qui animo perspicax, & per eruditionem ad contemplationem cœlestium purgatus & excultus est, omissis his, quibus ratione minus utentiū sensus delectatur, rerū uniuersarū harmoniā, hoc est, consentientē & quasi concinentem conspirationē, copulationē atque coagmentationē intuetur, & ex circulari atque in orbē redeunte motu eam, quæ ex contrarijs fit, aptitudinē & cōgruentiā contēplatur: quo pacto orbes interiores reuolutione motuque contrario, atque inerrantium cœloque inhærentium et infixarum stellarum ambitus rotundus, retro uersentur atque ferantur: quomodo sidera, quæ in ijs conspiciuntur, multiformiter figurentur, tum in appropinquationibus, accessibus, congressibus'ue, tum recessibus, digressibus, distantijs elongationibus'ue, tum subiectionibus atque defectibus, & obliquis transcursibus indeficientem, indesinentem, stabilem, perpetuamque illam concordantiam & harmoniam semper æqualiter & eodem modo efficientia. à quibus ne minimi quidem sideris situs, quē nō cōtemplentur, prætermittitur: sed omnia parem curam prębent ijs, qui per sapientiam ad supera mentem traduxerunt: eodem modo tu quoque ô charū mihi caput, quum administrationem Dei in rebus uniuersis cōsideras. omissis illis, circa quæ uulgi mens occupata est, (de diuitijs loquor, & delicijs, & uanæ gloriæ cupiditate, quæ res planè radiorum in modum quasi fulgure præ-

ſtringentes eos,qui ratione minus utuntur,obſtupefacere,atq; perculſos, attonitos & conſternatos reddere ſolent) nec ea quidem, quæ minima ui dētur ex ijs,quæ in rebus uniuerſis conſiderantur, inexcuſſa relinquis,cō ſiderans,diſpiciens & ſcrutans inæqualitatē humanæ uitæ non eam dun-taxat,quæ circa diuitias & paupertatem conſideratur, uel dignitatum & generum differentias: noſti enim hæc pro nihilo eſſe, quibus eſſentia nō eſt ſecundum propriam ſubſiſtentiam,ſed in uana opinione eorum,qui re bus non entibus, quaſi ſubſiſtentibus inhiant: nam ſiquis adimat ei, qui gloriæ ſplendore inflatus eſt, opinionem & exiſtimationem eorum, qui has res intueri ſolēt,nihil relinquetur ei,qui magnos ſibi ob res uanas ſpi-ritus ſumit, & ineptè inflatus eſt,etiamſi uel uniuerſa pecuniarum materia penes eum defoſſa ſit. Sed tibi curæ eſt ſcire, quum reliqua diuinæ admi-niſtrationis,quò quidq; ſpectet eorū q̃ fiunt,tum qua de cauſſa alij quidē in longam ſenectutē uita prorogetur, alius uerò hactenus uitæ particeps ſit,quatenus per reſpirationem, aerem hauriat, & protinus uitam finiat. Nam ſi nihil eorum,quæ in mundo ſunt,non à Deo eſt, ſed omnia à diui-na uoluntate pendent,ac ſapientia prouidendiq; uirtute præditum numē diuinū eſt:prorſus etiam his aliqua ratio ſubeſt, quæ ſapientiæ Dei ſimul & eius curæ,qua proſpicitur ac prouidetur rebus uniuerſis,inſignia ferat. Quod enim temere ac ſine ratione fit,opus Dei non fuerit. Dei namque proprium eſt,quemadmodum inquit ſcriptura, omnia cum ſapientia face re. Quod igitur ſapiēter factum in illo eſt? Prodijt homo per natiuitatem in uitam: hauſit aerem: à gemitu uitam inchoauit: lachrimas naturæ mu neris uice impēdit:primitias uitæ ſoluit,& libamina fecit de fletu, priuſq; alicuius rei in uita iucundæ particeps fuiſſet, priuſq; ſenſus uegetatus & firmatus eſſet: etiam nunc membrorum compage atq; coagmentatione ſolutus,tener ac diffuſus,inarticulatus artubus nondum compoſitis atq; formatis,& ut ſummatim dicam, priuſq; homo factus eſſet (ſiquidem ho minis proprium donum rationis eſt:at hic rationis nondū capax erat) hic qui nihilo plus habebat,q̃ is,qui materno utero cōtinetur,prçterq; quòd in aere fuit,in ea çtate quū ſit,per mortem ſoluitur,uel expoſitus, uel ſuffo catus,uel ſpōte per infirmitatē uiuere deſinens.quid de eo cogitare opor-tet? quomodo item de ijs,qui hunc exitum uitæ habuerunt,ſentire? an illa quoq; anima iudicē uidebit? tribunali cū alijs ſiſtetur? ſubibit actæ uitç iu diciū? accipiet pro merito retributionē & cōpenſationē? uel igni purgata, iuxta Euāgelij uerba,uel in rore benedictionis refrigerata atq; refocillata? 1.Corinth.3.

EXPLICATIO.

Hinc planè manifeſtum eſt,quòd purgatorium ignem pater hic tormēta cruciatusq; dicit,quibus poſt mortem quiſq; eorum,qui peccauerūt,& ante mortē non,ut dignum & par erat,pænitentiam egerunt,in flāma afficiuntur:iuxta parabolam Euangelicam de diuite & Lazaro. Perſpicuum eſt enim, quod huius hic parabolæ meminit, dum dicit,uel igne purgata (hoc propter diuitē) uel in rore benedictionis refrigerata (hoc propter Lazarum) at illa iuſti iudicis ſententia: Abibunt hi quidem ad æternum ſup-plicium,iuſti uerò ad uitam æternam,nondum ante iudicium locum habet in his. Luc.16. Matth.25.

Sed haud scio quomodo hæc de huiusmodi anima cogitare oporteat. Nomen enim retributionis & remunerationis aliquid oportere prorsus antè præbitũ esse significat:at ei,qui omnino nõ uixit,materia aliquid præbendi pręrepta est.in quibus aũt datio non est,nec cõpensatio quidem & retributio propriè nominabitur. Vbi autem retributio nõ est,neq; bonũ, neq; malum,quod uel speretur,uel metuatur,propositum est.Id enim nomen eorum,quæ in alterutram partem intelliguntur,compensationem & retributionem promittit:quod autem neq; in bono neq; in malo inuenitur, in nulla re prorsus est.sine medio est enim eiusmodi oppositionis contrarietas,boni & mali inq;, quorum neutrũ contingit ei,qui non alterius exemplum & specimen prębuerit.Quod igitur in nulla re est,ne esse quidem prorsus aliquis dixerit. Quòd si quis tale & esse,& in bonis esse,dicat,Deo bona talibus dante,non reddẽte:quã huius attributionis causam afferet? ubi iustitiam in hac attributione simul inesse oratione demonstrabit? quomodo aũt hanc opinionem cum Euangelicis uocibus cõcordantem ostendet? Illic quidem tanq; ex negotio cõtracto regnum eos,qui digni habentur,cõsequuturos esse dicit.quoniam enim hoc & hoc, inquit, fecistis, ęquum est,ut regnũ loco remunerationis accipiatis. hic uerò quũ nullum neq; factũ neq; uoluntas subsit:qua ratione & occasione quis dicet,etiam his à Deo contingere id, quod ex retributione & cõpensatione speratur? Quòd si quis sine ulla excusione & examinatiõe huiusmodi opinionẽ amplectetur,quasi prorsus in bonis futurus sit is, qui hoc modo prodierit in uitã,ex hac opinione meliore conditione beatiorq; esse uidebitur,qui uitæ particeps omnino nõ est,q̃ qui uiuit,siquidẽ ille proculdubio bonorũ particeps erit,etiãsi barbaros parentes habeat,& iustis legitimisq; nuptijs conceptus non sit: illius aũt uitæ, qui id,quod natura capit atq; cõsueuit,uiuendo tẽpus exegerit, prorsus uel maior,uel minor coinquinatio uitiositatis admiscebitur:aut si penitus à cõmuniõe mali uacuus erit,multis ei ad hoc ipsum sudorib. & laborib.opus erit. Nõ eñ absq; negotio,qui uirtuti student,eam assequuntur:neq; absq; labore hominibus contingit, ut à malis uoluptatis alieni sint: adeò ut prorsus oporteat eum, qui diutius in uita futurus sit,altero ex duobus molestis implicatũ conflictari,uel nunc in laborioso exercitio uirtutis decertantẽ, uel tunc propter uitam per malitiam & nequitiam transactã, in retributione tristium & acerbarum rerum cruciatus & dolores tolerantem:in præmaturis aũt nihil est eiusmodi.sed protinus eos, qui in immatura ætate ex hac uita translati sunt (si modò uera eorum,qui ita suspicantur & credunt,opinio est) bona sors atq; conditio excipit.Ergo ex consequenti rationis carentia,etiã ipsa ratione esse præstantior & optabilior ostẽdetur:& uirtus nullius prętij per hæc apparebit. Nã si nullũ damnũ ac detrimentũ,quantũ ad usum & participationẽ bonorũ attinet,accidit ei, qui particeps uirtutis nõ fuit, uanum & inutile eius studium fuerit, quũ status & ordo rationis expers priores partes in iudicio Dei obtineat. Hæc & huiusmodi omnia,quum animo agitares,hortatus es me,ut huius rei rationẽ scrutarer,ut per consequentem & consentaneam quæstionem ac disputationẽ nobis in aliqua

firma

firma opinione de hac re mens statueretur. Ego uerò animaduertẽs quanta difficultas ac perplexitas insit in ea quæ nobis ad considerandũ & contemplandum proposita quæstio est, conuenire quidẽ opinor etiam præsenti cõmẽtationi apostolicã uocẽ, qua ille usus est in arduis & mentis cogitationi inaccessis & incõprehensibilib. quęstionib. O' altitudo, inquiẽs, diuitiarũ & sapientiæ & cognitionis Dei: q̃ꝫ inscrutabilia iudicia eius, & inuestigabiles uię eius. Quis enim cognouit mẽtem Domini? sed quoniã rursus apostolus ait, proprium spiritualis esse, omnia scrutari, indagare, exquirere & examinare: atq; commendat eos, qui à diuina gratia in omni ratione omniq; cognitione ditati sunt: rectè me facturũ esse censeo, si quoad eius fieri poterit, inquisitionem & inuestigationem non negligam, neque quod in his quæritur, ita despiciam atque contemnam, ut id absq; scrutatione atque contemplatione prætermittam, ne ad similitudinẽ argumenti propositæ quæstionis, oratio quoque de ea re imperfecta euanescat, uel etiam ante tempus ueluti infans aliquis modò natus, prius quàm in lucem prodeat & augescat, tanquam morte quadam, in quæstione ueritatis deficientium ignauia atq; socordia intereat atq; corrũpatur. Haud igitur incommodum existimo non statim à fronte & in initio more oratorum in iudicijs decertantium cum oppositionibus implicari atque cõfligere, sed quodam orationi imposito ordine, per consequentia proposite quæstionis producere cõmentationem. Quisnam igitur est ille ordo? Nosse primùm unde natura humana et cuius rei gratia procreata sit. Si eñ hęc nos non fugerint, nec à proposita quidẽ nobis cõmentatione aberrauerimus. Iam uerò superuacuum fuerit oratione probare, quòd quicquid secundũ Deum in rerũ natura, tum mente percipitur, tum uidetur, ex ipso Deo essentiam habeat: quum nemo, opinor, eorum, qui utcunq; rerum ueritatem contemplati fuerint, huiusmodi opinionem oppugnaturus sit. Constat enim inter omneis ex una caussa pendere res uniuersas, nullamq; rem ipsam ex sese essentiam habere, neq; sui ipsius principium & caussam esse, sed unam quidem esse naturã non creatã & sempiternam, quæ semper similiter & eodem modo sese habeat, omni interuallari intellectu superior, incrementi diminutionisq; expers, quæ ultra omnem terminum esse conspiciatur & intelligatur: cuius opus sit & tempus & locus, & his cõsequẽtia omnia,[a] ac si quid ante hęc cogitatio cõprehendit, tum sola mente comprehensibile, tum supramundanum: unum autem ex ijs, quæ facta sunt, naturã quoq; humanã esse dicimus oratione quadã diuinæ doctrinæ duce ad hoc utẽtes: quæ ait, omnib. à Deo ad generationẽ productis, hominem quoq; super terrã creatũ esse, cuius natura ex diuersi generis rebus contẽperata sit, diuina intellectualiq; natura ad eam, quæ cuiusq; elementi ei contributa est, portionẽ admixta: hunc aũt idcirco factum esse à creatore, ut esset diuinæ atq; superę uirtutis animatum quoddam simulachrũ. Commodius autem fuerit etiam ipsam in medium afferre dictionem, quę talis est: Et fecit, inquit, Deus hominem, secundum imaginem Dei fecit eum. Porrò caussam creationis huius animalis, quidam eorum, qui ante nos fuerunt, hanc reddiderunt, quòd quum bifariam diuisa sit omnis creatura,

[a] Vidẽtur aliqua uerba hic desiderari in apographo.

tura, quemadmodum inquit apostolus, in uisibile scilicet, & inuisibile: per inuisibile quidem, id quod mente percipi potest, & incorporeum: per uisibile autem, sensibile & corporeum significatur. Quum igitur in hæc duo diuisa sint omnia quæ sunt, in sensibile, inquam, & in id, quod per mentis agitationem & cogitationem consideratur & intelligitur: atq; angelica quidem & incorporea natura (quæ ex inuisibilibus est) in supramundanis & supercœlestibus partibus domicilium habeat, propterea quòd ea sedes illi naturæ conueniens & accommodata sit: nam sicut natura intellectualis tenuis quædã, pura, ponderis expers & agilis est, ita corpus quoq; cœleste tenue, leue & semper mobile est: terra autem, quę extremum nimirum ex sensibilibus est, quum ad hoc apta atq; accommodata nõ sit, ut in ea degant ea, quæ sola mente comprehẽduntur (quam enim communionem habeat id quod leue est, ac sursum fertur, cum eo, quod graue ac ponderosum est?) ne terra penitus expers ac uacua esset ab intellectuali & incorporea conuersatione. idcirco prouidentia meliori, quum intellectuali diuinæq; animæ naturæ terrena portio circundata & obducta esset, aiunt humanã conflatã esse naturã, ut per eam, qua cum pondere corporis coaluit coniunctionẽ, aptè atq; accommodatè uiueret anima in elemento terræ, quæ nonnihil cognationis & affinitatis habet cum natura carnis. Hæc autem omnia huc spectant, ut nimirũ in omni creatura per intellectualem naturam glorificaretur & celebraretur ea uirtus & potestas, quæ suprà præsidet rebus uniuersis, tum cœlestibus, tum terrestribus, per eandẽ efficientiam (dico aũt per hoc, ut ad Deum respiciant) ad eandem intentionem inter sese coniunctis. Porrò efficientia respiciendi ad Deum, nihil est aliud, q̃ uita intellectuali naturæ conueniens & accõmodata. Quemadmodum enim terrena corpora terrenis conseruantur cibis, ac corpoream quandam in his uitæ speciem deprehendimus, quę in brutis pariter & ratione præditis exercetur: ita ponere oportet esse quandam etiam mentis intellectu comprehensibilẽ & inuisibilẽ uitã, per quam in sua essentia natura cõseruatur. Quòd si carnis alimentũ affluere ac diffluere solitum, per transitum ipsum, uim quandam uitalem subministrat quibus ingestũ fuerit: quanto magis participatio eius, qui reuera est, qui semper manet, atque eodem modo semper se habet, in sua essentia cõseruat eum, qui particeps eius fuerit? Si igitur hæc propria conueniensq; intellectuali naturæ uita est, si Dei particeps sit, nequaq; per contraria participatio contigerit, nisi aliquo modo id, cuius participatio est, cognatum fuerit ei, quod appetit & particeps esse cupit. Vt enim oculo usus atq; fruitio splendoris contingit ex eo, quòd naturalem in sese splendorem habet ad apprehensionẽ ac perceptionem eius, quod eiusdem generis est: ac neq; digitus, neq; aliud ullum corporis membrum uisum exercet, propterea quòd nullus in alio quopiam membrorum à natura inditus sit splendor: ita planè necesse est etiam in participatiõe Dei quiddã cum eo, cuius fruitio atq; participatio est, cognatũ esse in natura fruẽtis. Idcirco scriptura dicit, secundũ imaginẽ
Gen. 1. Dei hominẽ esse factum, ut per id quod simile est, simile, opinor, uideret. Deũ aũt uidere, uita animæ est: quẽadmodũ in præcedẽtibus dictum est.

Quoniam

Quoniam autem eius, quod uerè bonum est, ignorātia, ueluti nebula quędam perspectiuæ animæ facultati tenebras offudit: nebula uerò densata nubes facta est, adeò ut per profunditatem ignorantiæ, radius ueritatis penetrare non posſit, necessariò unà cum priuatione lucis etiam uita ipsius defecit. Dictum est enim ueram animæ uitam, per boni participationem exerceri: ignorantia uerò Dei contemplationi atque cognitioni officiente uita excidisse animam, quæ Dei particeps non sit. Porrò nemo nobis necesſitatem imponat originē ignorantiæ exponendi, unde hæc, inquiens, & à quo? sed ex ipsa significatione nominis intelligat, quòd scientia atque ignorantia indicent, animam aliquo modo sese ad aliquid habere. Nihil autem eorum, quæ ad aliquid & intelliguntur & dicuntur, substantiam exprimit atque demōstrat. Alia enim est eius, quod ad aliquid dicitur, & alia substantiæ ratio. Si igitur scientia substantia nō est, sed mentis circa aliquam rem actio, multò magis certum atque extra controuersiam est, ignorantiam longè abesse ab eo, ut substantia sit. Quod autem secundum substantiam non est, nec omnino quidem est. Absurdū igitur & uanum fuerit de eo, quod non est, unde sit, curiosè inquirere. Quoniam igitur uitam Ioan. 1. quidem animæ, Dei participationem esse sermo dicit: eaque participatio in eo uersatur, ut quantum ei licet & capit, scientia prçditus sit: ignorantia autem non alicuius substantia, sed eius, quæ per scientiam fit, actionis interitus atque peremptio est: ac necessariò consequitur, ut ubi participatio Dei non exercetur, priuatio & alienatio uitæ sit: (id autem malorum fuerit extremum:) consequenter omnis boni factor curationem mali in nobis operatur. Bona enim res curatio est, at modū curationis prorsus ignorat, qui non respicit ad mysterium Euangelicum. Quū igitur malum esse demonstratum sit, si à Deo, qui est uita, alienati simus: curatio eiuscemodi infirmitatis erat, Deo rursus coniungi atque conciliari, & in uita uersari. Quum ergo hæc uita per spem humanæ naturæ proposita sit, non propriè dici potest remunerationem eorum, qui bene uixerunt, participationem & usum uitæ fore, & supplicium uice uersa. sed quod dicitur simile est ei, quam de oculis in medium afferimus similitudini. Neque enim ei, qui oculos purgatos habet, præmium quoddam & honorarium esse dicimus eorum, quæ cerni posſunt animaduersionem: aut oculis laboranti, contrà, condemnationem quādam & pœnalem sententiam, quòd non compos est efficientiæ uiuendi. Sed ut necessariò consequitur, ut is, qui secundum naturam dispositus est, uideat, is uerò, cuius ex morbo natura uitiata ac deprauata est, uisionem nō exerceat: eodem modo beata quoque uita cognata ac propria est eorū, quibus animæ sensoria purgata sunt: in quibus autem ignorantiæ uitium, quasi quædā lippitudo participationi ueri luminis officit, necessariò sequitur, ut nō participes sint eius, cuius participationem & usum uitam esse dicimus participantis. His igitur à nobis hoc modo distinctis & explicatis, tempestiuū fuerit propositam nobis oratione tractare atque discutere quæstionem. Huiusmodi autem quiddā erat, quod proponebatur. Si pro eo, quod iustum est, bonorum remuneratio atque retributio fit, in quib. uersabitur is, qui infans in tenera ætate uitā finiuit, neque

boni in hac uita neq; mali quicq; conatus et exorsus, ut per hæc ei pro merito retributio fiat? Cui ad consequentiã eorũ, q̃ examinata sunt, respicientes respondebimus, q bonũ, quod expectatur, secundũ naturã quidẽ humani generis propriũ est: dicitur aũt secundũ quendã intellectũ idẽ etiã retributio, atq; eadẽ rursus similitudine sensus hic explicabitur. Ponãtur tñ in oratione nostra duo quidẽ, qui in morbũ quendã inciderint oculorũ. quorũ unus maiori cũ studio magisq; sedulò sese curationi permittat, omnia, q̃ ab arte medica adhibeantur, quatũuis etiã dolorẽ facientia sustinẽs: alter uerò à balneis et nimio uini usu sese minus abstinere posit, nullũ medici consiliũ quod ad sanitatẽ oculorũ pertineat, admittẽs. Dicimus igitur ad finẽ & euentũ utriusq; spectantes, utrunq; suæ uoluntatis dignos recipere fructus: hũc quidẽ priuationẽ, illũ uerò usum & fruitionẽ lucis. quod eñ necessariò sequitur, id per abusionẽ, retributionẽ & cõpensationẽ nominamus. Hæc etiã ad ea, quæ de infantib. quæruntur, dici possunt, quòd illius uitæ usus atq; fruitio, propria quidẽ humanæ naturæ sit: sed quũ ignorantiæ morbo oẽs propemodũ, qui in carne uiuunt, correpti sint: qui quidẽ idoneis & cõpetentibus curationibus sese expurgauerit, & ueluti lippitudinem quandam à perspectiua ui animæ ignorantiã quasi deriuauerit, abluerit atq; sustulerit, dignũ studio lucrũ consequutus in ea, quæ secundũ naturã est, uita uersatur. qui aũt ea, q̃ per uirtutẽ adhibentur purgatoria remedia, curatuq; difficilem sibi per fallaces uoluptates ignorantiæ morbũ efficit, pręter naturã dispositus & affectus alienus est ab eo, quod secundũ naturã est, & expers fit eius uitæ, quæ nobis propriè cõuenit & accommodata est. At puellus infans simplex omnisq; malitię expers, nullo etiamnunc oculorũ animi morbo participationi lucis officiente, in eo, quod naturale est, uersatur, sanitate, q̃ per purgationẽ contingit, nõ indigens: quippe nec ab initio quidẽ prorsus in animũ morbũ admisit. Ac mihi præsens uitæ ratio per quandã cõuenientiã atq; proportionẽ affinis & propinqua esse uidetur ei uitæ, quam expectamus. Quemadmodũ enim prima infantiũ ætas mamma ac lacte nutrita educatur: deinde alius conueniens ei, cui adhibetur, excipit cibus, qui idoneus ac proprius sit eius, qui enutritur donec ad perfectã peruenerit ætatẽ: ita opinor etiã animã per ea quæ semper cõpetentia sibi atq; accõmodata sint, ordine atq; consequentia quadã participẽ fieri eius uitæ, quæ secundũ naturã est, quantã capit ac potest, de ijs, quæ in beatitudine proposita sunt, partẽ capientẽ. quẽadmodũ etiã id à Paulo didicimus, aliter nutriente eum, qui iam per uirtutẽ creuerit, aliter infantẽ & imperfectiorẽ. nã ad huiusmodi quidẽ dicit: Lactis potu uos alui, & nõ cibo: nondũ eñ poteratis. ad eos aũt qui iam impleuerant mensurã ætatis, quæ ratione ac mente percipitur, perfectorũ aũt est, inquit, solidus cibus, qui per habitũ sensoria habent exercitata. Quẽadmodũ igitur dici nõ põt, in similib. esse uirũ & infantẽ, etiãsi neuter eorũ morbo aliquo implicetur: (quo pacto eñ in parib. uersari delicijs posint, qui earũdẽ rerũ participes nõ sunt?) sed morbo quidẽ nullo affligi, & in hoc, & in illo similiter dicitur, quandiu passionis & afflictionis uterq; expers est: sed fructus deliciarum nõ amplius ab ijsdem similiter percipitur. Nam huic

huic quidē licet uel orationibus delectari, uel rebus præesse, uel cum laude ac gloria magistratus gerere, uel benefaciendo hominibus egentibus clarescere, uel si res ita tulerit, cum uxore, quæ cordi sit, matrimoniū iunctum esse, ac domui præesse: ac siqua alia per hanc uitā unà cum his iucunda licet inuenire, tum acroamata, tum spectacula, uenationes, lauachra, gymnasia, conuiuales animi delectationes, ac siquid aliud eiusmodi est. At infanti deliciæ sunt lac, nutricis ulnæ, quieta ac placida motio, quæ & somnū inuitet & demulceat. nā imperfectæ ætatis ea natura est, ut quæ superet hāc, oblectationē nō capiat eodē modo, qui per uirtutē in hac uita animas nutriuerunt, &, ut inquit apostolus, mentis suæ sensuū instrumenta exercuerūt, si ad incorpoream illam uitam traducātur, pro ratione habitus ac potentiæ, quę in ipsis insit, diuinarū deliciarū participes erunt, uel maiorē uel minorē, secundum pręsentem cuiusq; potentiam propositorū partē capientes. At anima, quæ uirtutē nondum gustauit, eorū quidē malorū, quæ ex improbitate ac nequitia oriuntur, ut quæ ab initio prorsus in malitiæ morbū non inciderit, expers manet: illius aūt uitæ, quam Dei, tum cognitionē tum participationē esse, oratio superior definiuit, tantā in initio partē capit, quantæ capax est id, quod enutritur, quoad tanq; cibo quodam conuenienti & accōmodato ad contemplationē eius, qui reuera est, grandis effecta maioris partis capax efficiatur, largiter & abundè pro arbitrio partem capiens eius, qui reuera est. Ad hæc respicientes malorum quidē, quæ ex improbitate ac nequitia existunt, pariter expertē animā esse dicimus tum eius, qui per omnē uirtutem progressus facit, tum eius, qui ne uitæ quidē penitus particeps fuit. non tamē in eodē statu atq; cōditione pari utriusq; horū conuersationē uitæ traductionē esse intelligimus. hic enī cœlesteis, ut ait propheta, narratiōes, per quas gloria Dei annunciatur, audiuit, & per creaturā ad considerationē domini creaturæ deductus est, & ad cognoscendā eā, q̄ uerè sapiētia est, magistra usus est ea sapiētia, q̄ in rebus uniuersis cōsideratur, & inesse intelligitur: atq; huius lucis pulchritudine animaduersa, per cōuenientē similitudinē ac proportionē, ueræ lucis pulchritudinē cōsiderauit & intellexit: & per soliditatē ac firmitudinē terræ, eius, qui fecit eam, didicit immobilitatē ac stabilitatē. Immensa quoq; cœli magnitudine animaduersa, ad infinitā & indeterminatā potentiā res uniuersas in se continentē deductus est. conspectisq; radijs solis ab tantis altitudinib. ad nos usq; pertinentes, per ea quæ apparēt, prouidentiæ diuinæ efficientijs facultatē nō deesse credidit, ut ab altitudine Deitatis ad unumquēq; nostrū descendat. Nā si unū luminare & cōmuniter quicquid subiectū est, illuminatrice ui occupat & cōprehendit, & omnib. utentib. atq; fruentib. seipsum impartiēs, totus unicuiq; & indiuisus adest: quanto magis luminaris fabricator et omnia in omnib. ut apostolus inquit, existit & unicuiq; adest, tm̄ sese exhibēs, quantū subiectū capit. Quinetiā siquis uel spicā super terrā cōspexerit, uel ex planta germē enatū, uel racemū maturū, uel autumni pulchritudinē tum in fructibus tum in floribus, uel spōtè prouenientē herbam, uel montem ad æthercam altitudinem à cacumine pertinentē, et fonteis in locis depressis uberum in modum ex lateribus

& hiatibus montis affluentes: tum amnes per concaua loca fluentes, tum mare, quod & omnia undiq; flumina excipit, & in sua mensura manet, fluctusq; littoribus terminat, & non ultra constitutos fines in continentem mare erumpens: hæc & huiusmodi siquis consideret, quo pacto non omnia ratione cõprehendat, per quæ theologis cognitio existit Eius, qui est? [a] nunquid paruã sibi uim ad participationẽ illarum deliciarũ comparauit? ut omittã interim disciplinas, quib. mens ad uirtutẽ acuitur, geometriam astronomiãq;, & ea, quæ per numerũ cõtingit, cognitionẽ ueritatis, atq; omnẽ rationẽ ac uiam demonstratiuã eorũ, quæ ignorantur, & confirmatiuã eorũ, quæ cõprehensa & intellecta sunt, adhæc item diuinæ scripturæ philosophiã, quæ perfectã ijs, qui per eã diuina fuerint edocti mysteria, affert purgationẽ. At is, qui harũ rerũ nullius cognitionẽ adeptus est, neq; per mundũ ad cognitionẽ supramundanarũ rerũ quasi manu ductus est, simplex adeò, tener & inexercitatus mẽteq; incultus uitã transiens, nõ in ijsdẽ uersetur, in quib. superiorẽ illũ uersaturũ oratio demõstrauit, ut idcirco non amplius iuxta prolatã à nobis oppositionẽ, beatior esse ostendatur is, qui uitæ particeps non fuit, eo qui præclarè particeps eius fuit. Nam eo quidẽ, qui cum uitio nequitiaq; uixit, nõ modò simplex uitijq; ac malitię expers, uerũetiã is forsitan, qui nec prorsus quidẽ ab initio prodijt in uitã, beatior fuerit. tale enĩ de Iuda quoq; per Euangelicã uocẽ didicimus, quòd in talibus is qui penitus in rerũ natura nõ est, eo qui cũ uitiositate prouenit in rerum naturã, meliore conditione sit. Nam illi quidẽ ob profunditatẽ innatę uitiositatis in infinitũ prorogatur ea, quæ per purgationẽ fit pœna: eũ uerò, qui nõ est, quomodo dolor attingere possit? Quòd siquis cõparat immaturam infantium uitã cum ea, quæ secundũ uirtutẽ agitur, is reuera infans & importunus est, qui huiusmodi iudicio de rebus utatur. Interrogas ergo cuius rei gratia in ea ætate quis è uita subducitur? quid per hoc diuina sapientia prouidendo cauet? Quòd si de his quidem dicas, quæ illegitimũ partũ arguunt, & idcirco à parentib. de medio tolluntur, immeritò malitiæ operũ à Deo rationẽ reposcas, qui ea, quæ in hac parte nõ rectè facta sunt, in iudiciũ adducit. Sin autem aliquis etiamsi diligenter educetur & curetur à parentib. uotaq; ab ijsdẽ pro eo studiosè suscipiantur, uitæ tamen particeps nõ est morbo ad mortẽ usq; inualescẽte: (quod solius haud dubiè caussæ est) hanc de talibus coniecturam facimus, quòd perfectæ prouidentię sit, non modò morbos contractos curare, uerumetiam ne ab initio quidem prorsus aliquis in rebus uetitis uersetur, prouidere. Verisimile enĩ est eum, qui id quod futurum est, æquè atq; præteritũ cognouit, progressum uitę infantis ad perfectionẽ prohibere, ne quod ui præscia malum animaduersum est, in eo, qui ita uicturus fuisset, perficiatur, atq; ei, qui ea uoluntate arbitrioq; uicturus fuisset, uitij nequitiæq; materia uita fiat. Atq; hũc intellectũ similitudine quadã facile fuerit exprimere atq; repræsentare. Sit enĩ exempli gratia, ex omni genere ciborum opiparum quoddam ac dubium conuiuijs epulum propositum. huic præsit ex cõuiuis is, qui exactè cuiusq; naturæ proprietatem nouerit, quid tali quidẽ temperamento atq; cõplexioni cõmodum, quid item noxium et incommodum sit: addi-

[a] *ai habetur, pro quo lego, ã, seruata lectione prioris exemplaris.*

sit: addita sit item huic cum authoritate potestas & officiũ quoddã, ut ad suum arbitrium aliũ quidẽ uti & frui appositis sinat, aliũ uerò prohibeat, & omnia faciat ad hoc, quo quisq; suo tẽperamẽto atq; cõplexioni cõmoda conuenientiaq; attingat, ne uel morbo obnoxius per esculẽta materiã morbo adijciens cõficiatur, uel robustior incõmodo cibo molestiã ex humorũ abundantia cõtrahat atq; laboret. In his aliquis uinolẽtiæ addictus uel ex medio conuiuio educatur, uel quũ incipiat inebriari: uel in finẽ usq; permaneat in cœna, hæc ita præfecto administrante, ut nullũ ex abundantia atq; ebrietate mentisq; deprauatione malũ existens in medio relinquatur, sed perpetuus decor & honestas in mensa seruetur. Quemadmodum igitur ei, qui à nidore condimentorũ auellitur, priuatio eorũ, q̃ cordi sunt, ingrata atq; iniucũda est, atq; importunitatis ac temeritatis cuiusdã præfectũ condẽnat, quasi inuidia quadã & nõ prouidẽtia ab appositis arcentẽ. sed si ad eos, qui prorogatione ebrietatis uomẽdo, caputq; grauatũ iactãdo, ac temerè q̃ nõ deceat proferẽdo, etiãnunc se turpiter gerẽtes respiciat, gratiã habet ei, qui anteq; talia sibi acciderent, ab immoderata repletione eum prohibuerit.[a] Si igitur similitudo à nobis intellecta est, facilè fuerit in ea cõprehensam à nobis speculationẽ ad propositũ sensum accõmodare. Quid enim erat propositũ? Cuius rei gratia quũ plurimum studij parẽtes in hoc ponãt, ut suarũ sibi facultatũ successor reseruetur, Deus sæpè ante tẽpus ac præmaturè in imperfecta ætate abripi sinit id quod natũ est? His qui ita interrogant, referemus conuiualem illam similitudinẽ, q quũ multum ac uarium esculentorũ apparatum uitæ mensa habeat: (intelligi autẽ mihi secundum peritiam rei culinariæ artisq; condiendorũ ciborum non omneis uitę partes uoluptatis melle dulcescere, sed alicubi etiam acerbioribus casibus uitam condiri: qualia nimirum artifices uoluptatum ad epulas & uentrem pertinentium excogitant, & tractant uel acrioribus, uel salsuginosis, uel astringentibus appetitus conuiuarum excitantes.) quoniam ergo non per omnia negotia officiaq; uita suauis & iucunda est, sed in aliquibus etiam salsamentum obsonium est, uel astrictiua, uel acetosa, uel mordax quædam & acris qualitas ingesta & quasi rebus intrita sumptu difficilem efficit uitæ cibum conditũ: pleni item uariæ mixturæ fraudis crateres sunt: quorum alij quidem inflationis uitium per [a] fastus fraudem ingenerant, alij uerò in temeritatem ac uecordiam deuocant eos, qui imbiberint: alijs item malè quæsitorum uomitum per turpem solutionẽ mouent: ne ergo in tali mensæ apparatu diutius immoretur, qui non rectè ac decenter conuiuio utatur, citius educitur ex cœtu atq; consessu conuiuarum, id lucri faciens, quòd in illa molestia atq; turpitudine non uersetur, quarũ rerum immoderata sumptio helluonibus conciliatrix existit. Hoc est, quod dico perfectæ atq; absolutæ prouidentię opus esse, non solùm contractos curare morbos, uerumetiam prohibere antequã contrahantur. Quam adeò opinionem etiam de morte infantium modò natorũ habemus, q is, qui ratiõe omnia facit humanitate adductus uitij materiã aufert, spatium temporis uoluntati per uim præsciam notatæ & animaduersæ nõ dans, ut per opera in nequitiæ uitijq; excellẽtia ostendatur, qualis sit,

a Videtur hic altera periodi pars desiderari, aut certè oratio est defectius.

a τύφυ est in apographis: ergo lego, τύφοι: bene an secus, ambigo.

lis sit, quum ad malum impetum habeat & affectũ. Sæpenumero aũt per huiusmodi etiã casus simulatã atq; prætẽsam auaritię necessitatẽ arguit is, qui uitæ conuiuium constituit, ut, opinor, nudatus speciosis prætextibus ac uelamentis auaritiæ morbus appareat nullo falso tegumẽto obumbratus. Nã uulgò pleriq; aiunt, idcirco se cupiditati rẽ augẽdi indulgere, ut ditiores ex sese natos reddãt. quorũ morbũ propriũ esse, et ex necessitate nõ innasci arguit inexcusabilis auaritia eorũ, qui liberis carẽt. Multi eñ, quũ nec habeãt multorũ labore partorũ bonorũ successores, nec aliquãdo habituros esse se sperẽt, pro infinitis liberis multas intra sese cupiditates alũt, nõ habẽtes in quos cõferant huius morbi necessitatẽ. Quòd si qui malè in uita uersantur, ac dedita opera cõsultoq; crudeles, truces atq; tyrannici sunt, omnib. libidinib. obnoxij, iracundia pcipites, à nullo incurabili malo abstinentes, latrones, homicidæ, patriæ proditores, ac si quid his est detestabilius, magis'ue nefariũ & execrandũ: ueluti patricidæ, matrũ pulsatores, liberorũ interfectores, & quadã quasi rabie mẽtis legibus uetitos concubitus sectantes: qui quum tales adeò sint, in hac nequitia atq; uitiositate consenescunt: quomodo dicet aliquis hęc congruere & cõuenire cum ijs, quæ suprà quæsita atq; tractata sunt? Nam si is, qui præmaturè abripitur, ne iuxta similitudinẽ conuiuij ad finem usq; in uitijs huius uitæ quasi helluetur atq; debacchetur, prouida quadã cautione ac beneuolẽtia ex uitali subducitur conuiuio: qua de caussa, qui talis est, usq; ad senectutẽ in conuiuio debacchatur, noxiam tum sibi, tum cõpotorib. & conuiuis malorum crapulã offundens? a Ad quos dicemus nihilominus etiam in his prouidã Dei administrationem elucere. Nam quicũq; diuinã quidem potentiam considerat, is planè animaduertit, quòd etiam illum, qui ad eum modum improbitatis progressus sit, longi cuiusdam temporis circuitu per æoniam * purgationem atq; expiationem ordini eorum, qui seruantur, restituere possit. quisnam enim adeò nõ considerauit diuinã naturã, ut quũ uideat cæteras res diuinas, quas præstanti uirtute solo motu uoluntatis effecit, circa hoc solùm uires ei deesse putet? nam si quis more hominũ res perpendere atq; scrutari uelit, difficilius reperietur cœlum & terrã atq; omnẽ in his ornatũ, quum non essent, in rerũ naturã producere, q̃ animã per uitiositatẽ in errorẽ lapsam denuo reducere ad uitã naturam. itaq; benigna uoluntas nec in his quidẽ cessauerit. Cæterùm horum uitæ diuturnitas in uitio atq; nequitia transactæ, nõ à Deo caussam & originẽ habet. Nam uiuendi quidẽ facultatẽ ab eo, qui uitam fecit, accepit: sed malè uiuendi pręceptrix ac dux est sua cuiq; propria uoluntas: quę si ad hoc inclinationem propensionemq; non haberet, nec omnino quidem homo in uitiositate malitiaq; uersaretur. Malum enim & uitiũ ex propria natura nullum est, quod nõ in libero arbitrio malè uiuentis creetur. Si igitur uitij atq; malitiæ, quæ

a Hæc quæ sequuntur, usq; ad, Sed quur prorsus, adieci postea reperta in exẽplari, quod mihi dominus Marcus Fuggerus ex bibliotheca domini Iohannis Iacobi sui fratris patruelis confecit.

* *Hanc uocẽ reliqui Græcã utpote mihi suspectam. erat enim exemplar Græcũ, unde ista descripsi, recens quidem, sed ualde negligẽter descriptum, & fœdè mendosum. Dictio autẽ αἰὼν, αἰῶνος, αἰῶνι (unde αἰώνιος) uariè accipitur apud uarios authores. aliàs enim uitam, & animam, uitæq; humanæ spatium, & ætatem, aliàs tempus mille annorũ, aliàs tẽpus septies mille annorũ à mundi creatione usq; ad resurrectionem hominũ uniuersorum, aliàs tẽpus æternũ & infinitũ: spinæ dorsi itẽ, atq; adeò totius corporis medullã. quænã harũ significationũ huic loco, modò corruptus nõ sit, cõueniat, ego qui theologus nõ sum, iudicare nõ possũ. uellẽ quidẽ certè fideliter uertere quod suscepi.*

tiæ,quæ in aliquo conflatur,Deus author nō eſt,nulla iā amplius proba-
bili ratione horū per nequitiā uitę tranſactæ cauſſa in illū conferatur. Sed
quur,prorſus inquies,hunc quidē prouida beneuolētia ſubducit ex uita,
prius ꝙ per malū uoluntas perficiatur,illū uerò relinquit talē fieri, ut me-
lius ipſi eſſet,penitus natū nō eſſe? Ad hoc itē eiuſmodi quandā benignio
ribus & ęquiorib.rationē reddemus,quòd ſæpenumerò uita eorū,qui be
ne uixerint,etiam ijs,qui ex ipſis nati ſunt,cauſſa melioris conditionis eſt.
Atq; ſexcenta horū ex diuina ſcriptura teſtimonia ſunt,quib.apertè doce
mur,eius curę beneficijq;,quod digni à Deo cōſequūtur,etiā ex ipſis pro
genitos unà participes eſſe.Haud contēnenda aūt ſors fuerit etiā alicui im
pedimento fuiſſe ad malitiā & nequitiā, qui iuxta illam omnino uicturus
fuiſſet.Sed quoniam hic in rebus incertis oratio coniecturis utitur,nullus
reprehendet, ſi in multas partes coniectura mentē diducit.Non ſolùm eñ
authoribus generis gratificantem Deum dixerit aliquis ex improba uita
ſubducere eum,qui in ea uicturus fuiſſet:uerumetiam ſi nihil eiuſmodi ſit
in ijs,qui præmaturè abripiuntur, haud abſurdū fuerit opinari, atrocius
ac periculoſius illos ſeſe in uitioſa uita geſturos fuiſſe, ꝙ illorum quenq;,
qui ob uitam nequam atq; improbam nobilitati fuerint. Nam nihil fieri
ſine Deo ex multis rebus didicimus:rurſum uerò non fortuita eſſe,nec ra
tione carere ea,quæ diuinitus adminiſtrātur,nemo non conceſſerit,ſciens
ꝙ Deus ratio ac ſapientia eſt,& omnis uirtus ac ueritas. nihil aūt rationis,
ratione caret:neq; ſapientis aliquid inſipiens eſt:neq; tum uirtus,tum ue-
ritas admiſerit atque ſuſtinuerit id, quod cum uirtute coniunctum ac ue-
ritatis particeps non fuerit. Siue igitur ſecundum iam dictas cauſſas præ-
maturè & ante tempus aliqui abripiuntur,ſiue quid etiam aliud,pręter ea,
quæ dicta ſunt,eſt:aſſentiri conuenit, hæc intentione atq; prorſus conſi-
lio fieri meliore. Noui aūt quandam etiam aliam rationem,quam à
ſapientia apoſtoli didici: per quam nonnullis, qui nequitia excellerent,
ad arbitrium ſuum uiuere permiſſum fuit. Quum tractaſſet enim diutius
eiuſmodi ſententiā in epiſtola ad Romanos, & ex aduerſo ſubieciſſet ſibi
id, quod ex conſequentia opponebatur, non iam amplius rectè accuſa-
ri malum, ſiquidem diuinitus habeat, ut malus ſit,qui prorſus futurus nō
fuiſſet,ſi noluiſſet is, qui potitur rerum uniuerſarum: ſic occurrit orationi
per profundiorem quandam ſpeculationem, oppoſitionem ſoluens. Ait
enim Deum cuiq; id,quo dignus ſit, tribuentem alicubi nequitiæ quoq;
intentione atq; conſilio quodam meliore locum dare.Idcirco eñ paſſum
eſſe naſci atq; adeò talem naſci, Aegyptium illum tyrannū, ut illius plaga
Iſrahel multus ille populus omnēq; ex numeris collectā comprehenſionē
excedēs erudiretur & inſtitueretur. Nam quū æqualiter diuina potentia
per omnia cognoſcatur,&ad benefaciēdū ijs,qui digni ſunt,ſufficiēs ſit,et
ad punitionē nequitiæ facultas ei nō deſit, qm̄ omnino oportebat popu-
lū illū deduci ex Aegypto,nequa eis Aegytiorū malorū,quod ad uitæ er-
rorē attinet communio contagioq; accideret:idcirco aduerſarius illeDei,
propter omnē nequitiā nominatus & nobilitatus Pharao in uita eorū qui
bus bene fiebat,& exortus eſt,& floruit,ut duplici efficiētia Dei in utriſq;
diſtri-

distributa, iustam utriusque cognitionem Israel acciperet, dum id quidem, quod melius erat, in seipso disceret, tristius autem, in ijs, qui ob nequitiam & malitiam flagellabantur, uideret, quum excellentia sapientiæ suæ Deus nimirum etiam malum ad adiuuandum bonum tractare & accōmodare sciat. Opus enim erat artifici (si etiam nostris uerbis apostolicum sermonē cōfirmari oportet) opus igitur erat per artē excudēti ferrū ad utile quoddam uitæ instrumentum non solùm eo, quod ex naturali quadā temeritate ac mollitudine facilè arti cederet, uerumetiam si admodum durum, rigidum atque resistens ferrum sit, etiamsi non facilè per ignem mollescat, & ad aliquod uitæ necessarium instrumentum ob renitentiam ac firmitudinē suam excudi ac formari non posit, etiam huius ars adiumentum requirit. Nam pro incude tali utetur, ut ictibus in ea ferrum tenerum & ad opus aptum ad aliquod utile instrumentum excudatur & efformetur. Sed dicet aliquis, quòd non omnes in hac uita, suæ nequitię pœnas dent. nam nec qui secundum uirtutem quidem uiuunt, in hac uita uirtutis sudorum fructus capiunt. quam ergo, inquit, in his utilitatem, qui in nequitia impunè uixerunt, esse dicemus? Adducā tibi in mediū rationem etiam ad hoc humanis cogitationibus ac ratiocinationibus sublimiorem. Ait enim Magnus Dauid in quodā loco suæ prophetiæ, partem quandam lætitiæ hoc quoque uirtute prædițis esse, si è regione suorum bonorum opposita damnatorum pernicie utraque considerent, & inter se comparent atque contendant. Lætabitur enim, inquit, iustus, quum uiderit ultionem impij: manus suas lauabit in sanguine peccatoris: non quòd insultet doloribus mœrentium, sed quòd tunc maximè cognoscat et animaduertat id, quod ex uirtute dignis accedit. Significat enim per dicta uerba, quòd contrariorum ex aduerso comparatio, accessio lætitiæ atque incrementum uirtute præditis existit. Nā per id, quod dixit, Manus in sanguine peccatoris lauat, huiusmodi nobis præbet sententiam, quòd puritas eius in uita actionis in perditione peccatorum demōstratur. Nam lauandi dictio puritatis speciem & imaginem significat. In sanguine autem nemo lauatur, sed polluitur & inquinatur. itaque per hoc planum fit, quòd rerum acerbarum ex aduerso comparatio uirtutis beatitudinem demonstrat. Contrahēda est igitur oratio in capita, ut intellectus atque sententiæ, quas tractauimus atque scrutati sumus, memoriæ haud difficulter mādari posint. Nā immatura mors infantiū neque in doloribus ac mœstitia esse eum, qui sic uiuere desijt, intelligendū esse nobis suggerit, neque in pari ipsum & eadem conditione ac sorte uersari cum ijs, qui per omnem uirtutem in hac uita purgati sunt, prouidentia meliori exuperantiam uitiorum prohibente Deo in ijs, qui ita uicturi fuissent. Quòd autem nonnulli malorum diutius uiuūt, id redditam sententiam non subuertit. Nam in gratiam parentum, malum in illis impeditur ac prohibetur: quibus aūt nullus à parentibus ad Deum aditus erat, ne ad eos quidem, qui ex ipsis prognati sunt, amplius eiusmodi beneficij genus unà transmittitur: aut multo sæuior & atrocior illis, qui ob nequitiā nobiles sunt, uisus fuisset is, qui per mortem. malus fieri prohibitus est, siquidem liberam, expeditam, & non præclusam nequitiam habuisset: aut siqui

Psal. 57.

ſiqui etiam ad ſummum nequitiæ modum progreſsi ſunt, apoſtolica contemplatio rem, de qua quęrimus, conſolatur, quòd nimirum is, qui omnia cum ſapientia facit, etiam per malum aliquid boni efficere ſciat. Quòd ſi quis etiam in nequitia atq; improbitate faſtigium ac uerticē tenet, & iuxta propoſitā à nobis ſimilitudinem, ad nullum uſum ab arte Dei fabricatus eſt, hoc lætitiæ eorum, qui bene uixerunt, appendix, & additamentū exiſtit. quemadmodum prophetia intelligendum proponit, quod in bonis haud paruum quis exiſtimauerit, nec prouidentia Dei indignum.

EIVSDEM DE SANCTO FESTO PASCHAE, ET RESVRRECTIONE CHRISTI *in diem tertium collata, Oratio prima:*

Interprete Laurentio Siſano.

SI qua benedictio patriarcharum diuino ſpiritu nixa: ſi quod ſpiritualis conſtitutionis bonum per promiſsionē rectè agentibus ſperatur: ſi qua ueritatis informatio atque præfiguratio per hiſtorica ænigmata eſſe creditur: ſi qua prophetica uox ea, quæ ſupra naturam ſunt, denuntiat, omnia illa præſentis feſtiuitatis ac gratiæ ſunt, & tāquam dedita opera, oculis noſtris propoſitum ſpectaculum, unum lumen ex innumeris lampadibus conflatum oculos quaſi circumfulgurat atq; pręſtringit. Adeò omnis benedictio Chriſti facis in modum per ſeſe collucens, hoc magnum nobis quod ex multis ac uarijs ſcripturæ radijs conflatur, lumen efficit. Etenim in omnibus diuino ſpiritu proditis exemplis præſentis diei feſti ſimilitudinem atq; conuenientiam deprehendere licet. Quæris Abrahami benedictionem? Habes quod quæris, ſi ad præſentia reſpicias, uides ſydera cœli (hæc dico ſydera, quæ de ſpiritu nobis dudum orta ſunt, & cœlum Eccleſiam repentè fecerunt) quorum animæ gratia fulgurans atq; reſplendens, radijs facum ſignificatur. Atq; hos ſi quis dixerit, eſſe reuera filios Abrahæ ex promiſsione ei natos, qui aſtris cœli aſsimilentur, à ueritate non aberrauerit. Admiraris ſublimē illū Moyſen, qui omnem Dei creaturam uirtute cognitionis comprehendit? Ecce tibi primordij mundi benedictum ſabbatū. Nota per illud ſabbatum, hoc ſabbatum, diem requietis: cui benedixit deus ſupra alios dies. In hac enim unigenitus Deus reuera ab omnibus operibus ſuis quieuit, quum per adminiſtrationem ac diſpenſationem quæ per mortem peracta eſt, carne ſabbatum celebrauiſſet, & ad id quod erat, iterū reuerſus per reſurrectionem quicquid iacebat, unà ſecum excitauit, uita, reſurrectio, ortus, diluculum, dies factus ijs, qui in tenebris & umbra mortis uerſabantur. Plena tibi hiſtoria, cognatę ac paris benedictionis. Pater Iſaaco illi dilecto nō parcens, & ille unicus ad oblationem & hoſtiam deſtinatus, atque agnus eius loco mactatus, licet enim in ea hiſtoria uidere omne pietatis myſterium. agnus ex cornibus de ligno pendet detentus, unigenitus uerò ſuis humeris baiulat holocauſti ligna. Vides quomodo is, qui omnia uerbo (ſuæ) potētiæ fert, idem portat onus noſtrorū lignorum, & à ligno recipitur, tollens ac

portãs, ut Deus, sublatus, ut homo: ita spiritu sancto typicè ac per signa aliud quiddam denotantia magnum illud mysterium ambobus dilecto illi filio, & oui, quæ una demonstrabatur, attribuente, ut in oue quidem mysterium mortis, in unico uerò filio uita, quę morte non intercidebatur nec perimebatur, demonstraretur. Quòd si uis ipsum quoq; Moysen per extensionē manuū accipere crucē describentē, atq; hac figura Amalecitē sub igētē, licet tibi in ueritate cernere imaginē & umbrā, ipsúq; Amalec cruci succumbentem. Habes item Esaiam non parua tibi ad pręsentē quoq; gratiam conferentē. Ab eo em̄ antè edoctus es de innupta matre, de carne carente patre, de parturitione doloris experte, de partu nō inquinato, sic di-
Esa.7. cente propheta: Ecce uirgo in utero concipiet, & pariet filiū, & uocabunt nomen eius Emmanuel: quod est nobiscū Deus. Quòd autē absq; dolore parturitio fuerit, primùm quidem ipsa te ueri similitudo doceat. Quãdoquidē enim omnis uoluptas coniunctū habet dolorē, omnino necesse est, in ijs, quę coniunctim considerãtur, nō extante uno, nec alterū quidē esse. Vbi igitur uoluptas partum non antecessit, nec dolor quidē subsequutus est: deinde uerò prophetæ quoq; dictio sermonē cōfirmat, ita sese habēs, Priusquā uenisset, dolorē parturitionis suæ effugit, & peperit masculum. Aut quemadmodū alius interpretū dicit, Priusquā laboraret ex dolorib. partus, peperit. Ex hac, inquit, uirgine matre, puer natus est nobis, & filius datus est nobis, cuius imperium fuit super humerū eius, & uocatur nomē eius magni consilij nuntius. Et cętera. Hic puer, hic filius tanquam ouis ad mactationem ductus est, & sicut agnus coram tondente se mutus: imò uerò, ut inquit Hieremias, hic est agnellus ille absq; nequitia, qui ducitur, ut mactetur, hic (est) panis, cui lignum inijciunt, qui & panis & ligni hostes sunt. Imò uerò id quod ex prophetia omnium apertissimum ac maximè perspicuum est, sumamus, per quod clarè præfiguratur mysterium. Ionam dico, qui illæsus in cetum penetrauit, & absque incommodo, ex ceto emersit, qui etiam tribus diebus totidem'que noctibus in uisceribus ceti uersatus, moram domini in inferno antè quàm accideret, descripsit, ac designauit. Hæc & his similia ex quaque scriptura oportet te exquirere, atque eligere. Omnia enim illa per præsentia & in præsenti diei festi celebritate cernis. tota lex ac prophetæ, quemadmodum alicubi ait Euãgelium, omnis diuino spiritu proditus sermo ac lex secundum Pauli uocem in hac festiuitate ἀνακεφαλαιῶται, id est, in summam cogitur, & quasi ad caput redigitur. Hic est enim finis rerum tristium, bonarum principium iuxta illud, Regnauit mors ab Adam corruptricis potentiæ sumpto initio: quinetiam ad Moysen usque prauum eius imperium permansit, lege nihil malum mortis principatum infringente. Aduenit regnum uitæ, ac dissolutum & disturbatum est imperium mortis, alia contigit natiuitas, seculum aliud, alia uitæ species, ipsius naturæ nostrę transformatio. Quęnam
Ioannis 1o. natiuitas? Non ex sanguinibus, neq; ex uoluntate uiri, neque ex uoluntate carnis, sed à Deo prodita. Qua ratione hoc? Apertè tibi gratiam sermone ostendam. Hic partus per fidem quasi in utero coalescit atque gestatur: per regenerationem baptismatis in lucem editur: nutrix huius

ecclesia est:mamma,doctrinæ:cibus,panis supernè demissus,ætatis perfectio,sublimis speculatio:matrimonium,sapiētiæ conuictus:liberi,spes:domus,regnum:patrimoniū ac diuitiæ, paradisi deliciæ:finis uerò,loco mortis uita sempiterna in beatitudine sanctis destinata.Hoc initium in bonum mutationis magnus quoq; Zacharias uidet, ac dubitat,& incertus est de impositione nominis, quomodo propriè appellare oporteat præsentem gratiam.Quum enim cætera,quę circa passionem acciderunt miracula exposuisset,etiam hoc de hoc tempore, neque dies, inquit, neque nox. quibus uerbis ostenditur,quòd dies quidem uocari non potest, sole non existente,neque uerò nox est,propterea quòd nec tenebræ sint. Tenebris enim Deus noctis imposuit nomē, ut Moyses ait. Quoniam igitur ratione temporis nox, ratione uerò lucis dies fuit, idcirco propheta, nec dies, inquit,nec nox.Si igitur neque dies, neque nox ,prout dicit propheta, hoc tempus est, aliquid aliud præter hæc prorsus, præsens festiuitas & est, & uocatur. Vultis dicam quod in animo habeo? Hæc est dies, quam fecit dominus, alia atque eæ,quæ in initio creationis factæ sunt dies,quibus tempus metimur:alterius creaturæ initium hoc est.In hoc enim die Deus nouum cœlum, nouam terram facit, quemadmodum ait propheta. Quale cœlum? firmamentum fidei,quę est in Christum. Qualem terram? bonum cor,inquam,quemadmodum dixit dominus, terram quæ imbibat pluuiā immissam in eam, quæ ad maturitatem producat copiosam & uberem spicam.In hac creatione sol quidem uita pura est.Sidera uerò uirtutes : aer illustre ac præstans uitæ institutum:mare, profunditas diuitiarum,sapientiæ atque cognitionis herba ac germina,bona doctrina atq; diuina decreta, quæ populus pascuæ, id est grex Dei depascitur:arbores producentes fructum,præceptorum cultura.In hac creatione etiā uerus homo,qui iuxta imaginem ac similitudinem Dei factus est, creatur. An non tibi mundi initium est hæc dies,quam fecit dominus? de qua dicit propheta, quòd neque dies sit,prout aliæ dies,neq; nox alijs noctibus similis sit. Ac nōdum id quod præcipuum huius festiuitatis est,oratio attigit. Hæc soluit dolores mortis.Hæc ex mortuis primogenitum quasi obstetrix excepit. In hac confractę sunt ferreę mortis portæ:in hac ærei inferni uectes contusi sunt. Nunc mortis carcer aperitur:nunc prædicatur captiuis dimisio : nunc cæcis uisus restituitur:nunc eos qui in tenebris & in umbra mortis sedent,oriens ex alto uisitat. Vultis etiam aliquid de tridui præstituto tempore scire? Sufficit tantùm didicisse,quòd quum dominus omnipotens sapientia in tam exiguo temporis spatio fuisset in corde terrę,quod est mentis illius domicilium,magnam illam mentem,quæ in eo habitat, potuit decipere atque infatuare.Ita enim propheta eum nominat, magnam mentem eum appellans & Assyriam.Quoniam igitur cor, mentis quædam sedes est(in eo enim creditur esse animi uirtus principalis)idcirco dominus fuit in corde terræ,quod est improbæ mentis illius domicilium,ut consilium eius stultum & uanum efficeret,quemadmodum prophetia dicit,et ut comprehenderet astutum in uersutia sua,atq; in contrarium ei callidos & uafros conatus redigeret.Quoniam enim difficile erat principem tenebrarum cum pu

ra luminis præsentia congredi atque committi, si nullam in eo carnis portionem animaduertisset: ideo quum uidisset deiferam carnem, uidisset item quæ ab ipsa deitate efficiebãtur miracula, spẽ concepit, si per mortem carne potitus esset, etiam omnem, quæ in ea esset, uirtutem, in potestatem suam se redacturum esse. Atque idcirco cùm escæ carnis inhiasset, deitatis hamo confixus est. Atque ita draco hamo ductus est, quemadmodum Iob ait, qui per sese hoc futurum prædixit, his uerbis, Duces draconem in hamo. Audiamus autem à prophetica uoce, quænam erant ea, quæ hoc cor terræ aduersus uniuersitatem consilia inijt, quum aduersus carnem domini os aperuit. Quid dicit aduersus eum Esaias, arguens eum? Tu dixisti in corde tuo, Ascendam in cœlum: supra nubes solium meum statuam, & ero similis altissimo. Hæc de sese consultauit improbum cor. Atque etiam ante hæc qualia magna in malitia & improba mens Assyria ad se ipsam commemorabat? Audiamus rursus ex uoce Esaiæ, quæ dixit, Viribus manus meæ faciam, & astutia intellectus auferam fineis gentium, & uires earum deprædabor, & concutiam ciuitates inhabitatas, & totum orbem terrarum inuadam & occupabo tanquam nidum, & tanquam derelicta oua tollam, & non erit qui effugiet me, aut contradicat mihi. Cum hac spe excipit in sese eum, qui humanitate ductus accesserat ad eos, qui infrà uersabantur, Sed quid ei pro ijs, quæ sperauerat, accidit? Commemorat apertè prophetia, casum illius & afflictionem his uerbis: Quomodo excidit de cœlo Lucifer? quomodo afflictus est in terra cui substrata est corruptio, cui indumentum est amplexus uermium? Et quæcunque alia de abolitione & interitu eius exponit, quæ qui uelit ex ipsis scriptis, exactè discere poterit, nam mihi ad propositum argumentum oratio reducenda est. Caussa quur sapientia uera fuit in hoc magniloquo corde terræ, hæc est: nimirum ut deleret & ejceret ex eo magnam illam in malitia mentem, & tenebræ lucidæ redderentur: ut absorberetur mortale à uita: ut malum ad interitum & ad nihilum redigeretur, nouissimo inimico quę mors est, deleto. Hæc tibi tridui præstitutum tempus confecit. Non tarda gratia est, non longo circuitu tantum bonum confectum fuit. Cupis cognoscere excellentem uim uirtutis earum rerum, quæ in tam exiguo tempore confectæ sunt? Numera mihi uniuersas ætates hominum, quæ intercesserunt à primo introitu malorum usque ad resolutionem & abolitionem eorum: quot in quaque ætate homines, quot millibus numerentur. Non potest iniri numerus multitudinis eorum, quorum unà cum succedentibus ætatibus uitium & nequitia propagabatur atque dilatabatur: ac malæ diuitiæ improbitatis sigillatim in quosque distributæ, per singulares homines subinde maiores existebant: atque ita nequitia, sui fœcunditate, per succedentes sibi inuicem semper ætates multiplici diffusa propagatione, usque in infinitum pergebat, donec ad extremum mali progressa uniuersam naturam hominum inuasit: ita in summa dicente propheta: Omnes deflexerunt, simul inutiles facti sunt: nec erat in rebus humanis quicquam, quod non esset nequitiæ instrumentum. An igitur paruum tibi eximiæ uirtutis specimen edisse uidetur, qui tantum cumulum mali à

constitutione

constitutione mundi, usque ad passionis domini administrationem congestum in tribus diebus disiecit? An non omnibus, quæ in historijs reperiuntur, mirabilibus factis ualidius? Vt enim miraculum Sampsonis excellit non solùm quòd uiribus superauit leonem, sed quòd nudis etiam & inermibus manibus nullo negotio & quasi illudens confecit feram atque diuulsit: ita quòd absque labore nullo'que negotio dominus tam multam nequitiam aboleuit, maius uirtutis specimen in se continet, quàm illa excellentium uirium ostentatio est. Non aquarum multarum affluxus & inundationes ex supernis cataractis in subiectum solum ruentes: neque abyssi super terminos suos ac margines effusæ, ac ui aquarum pelagi in modum terram obruentes: neque uniuersus orbis terrarum cum ipsis hominibus in modum nauis cum ipsis uectoribus profundis aquis coopertus: neque montes submersi & in fundum aquarum redacti, montiumq; cacumina irrigua: neque ad similitudinem Sodomorum flammei imbres igni, quod corruptum erat expurgantes: neque aliud quicquam tale: sed simplex quidam & incomprehensibilis accessus solus uitæ & aduentus lucis ijs, qui in tenebris & in umbra mortis sedebant, ad plenum interitum atque defectum tenebras & mortem redegit. Dicam etiam aliquid aliud præter superiora. Ortum est malum in serpente, uicta est mulier dolo & arte draconis: postea uictus est uir à muliere, per treis, malum conflatum est. Quorsum hæc commemoro? Licet aliquem ordinem boni, per ordinem mali animaduertere. Tria hæc cerno receptacula mali: primum quidem, in quo initiò conflatum est: alterum in quod transmanauit tertium, in quo postea successit. Quoniam igitur in his tribus uitiũ quasi inundauit: diabolica, inquam, natura, fœmineo sexu, & ordine uirorum: idcirco consimiliter in tribus diebus morbus profligatur, unicuique generi eorum, qui uitio atque nequtia laborauerant, uno die ad curationem & medelam attributo. In uno die uiri à morbo purgãtur: in altero mulierũ sexus curatur: in postremo ultimus hostis aboletur, mors, & quæ circa eam sunt, principatus, potestates, & uires aduersantium, præsidenti simul tolluntur. Ne admireris autem, si temporum interuallis uindicatio & acquisitio boni distribuitur. Etenim circa primam mundi constitutionẽ non de erat diuinæ uirtuti facultas uniuersa quę sunt in monimẽto temporis perficiendi. Veruntamẽ ad opificium rerum uniuersarum etiam temporum assumit interualla, ut hæc quidem pars creaturæ absolueretur die primo: alia uerò die secundo: ac deinceps similiter perfectæ sunt res uniuersę, quum certo numero dierum uniuersam creaturam Deus effingeret, coaptaret, & concinnaret. Sic etiam hic pro arcana atque ineffabili sapientiæ eius ratione in tribus diebus malum ex rebus uniuersis expellitur, ex uiris, ex mulieribus, & ex genere serpentum: in quibus primis uitij natura ortum habuit. Sed de caussa numeri quidem dierum hæc suspicati sumus: rectè ne autem, an secus, iudicio auditorum relinquemus. Non enim hæc oratio sententiæ dictio, sed exercitatio atque disputatio est. Quòd si plenè & exactè horum dierum in passione præstitutum numerum uidere desideras (deest enim huic numero pars haud exigua) si numeres tempus post

Locus corruptus utrobiq;.

horam parasceues nonam, ex qua in manus patris spiritum commẽdauit: subsiste paulisper, & ratio fortasse tibi huius rei declarationem præbebit. Quæ est igitur ea ratio? Suspice ad sublimitatem ac maiestatem diuinę uirtutis, & non te fugiet id, quod in loco quæritur. Memento dominici dicti, quid de seipso pronuntiet is, à quo rerum uniuersarum uis atque potentia pendet, quomodo ex plena summaq́; potestate, ac non ex naturæ necessitate animã à corpore seiungit in illis uerbis: Nullus tollit animã meam, sed ego pono eam à meipso: potestatẽ habeo ponẽdi eam, ac potestatẽ habeo rursus sumendi eam. Hoc mihi stet firmum, & quæstio declarata atq; explicata fuerit. Nam qui omnia pro dominica potestate atque authoritate administrat, non expectat uel ex proditione necessitatem, uel Iudæos grassatorum in modum adorientes, uel Pilati iudicium iniquum, ut illorũ scelus ac malitia communis hominum salutis principium & caussa esset. Sed pro ineffabili arcanoq́;, & qui ab hominibus cerni nequit, sacrificij modo sua dispositione & administratione præoccupat impetum uiolentum, ac sese oblationem ac uictimã offert pro nobis sacerdos simul & agnus Dei, qui tollit peccatum mundi. Quando hoc accidit? Quum suum corpus ad comedendum, & sanguinem suum familiaribus ad bibendũ prębuit. Cuilibet enĩ hoc perspicuum est, quòd oue uesci homo non possit, nisi comestionem mactatio pręcesserit. Qui igitur dedit discipulis suis corpus suum ad comedendum, apertè demonstrat, *iam perfectam & absolutam factam esse immolationem. Non enim ad edendum idoneũ esset corpus uictimæ animatum. Quum itaq; de corpore suo ad edendum, & de sanguine suo ad bibendum præberet discipulis, iam latenter pro potestate mysterium administrantis ineffabiliter & inuisibiliter corpus immolatum erat, & anima illic erat, ubi eam potestas administrantis collocauerat, cum immixta sibi diuina uirtute in loco illo terræ cordis obuersans. Igitur si quis ab eo tempore, ex quo hostia Deo oblata est à magno Pontifice, qui suum agnũ pro communi peccato ineffabiliter & inuisibiliter sacrificauit, numeret tẽpus in corde terræ immorationis, is à ueritate non aberrabit. Vesper enim erat, quum comestum est illud sacrosanctum corpus: nox autem, quæ parasceuen præcessit, uesperum illum excepit. deinde dies parasceues adscititia atq; superinducta nocte diuisus, pro una nocte ac diebus duobus cõputatur. Nam si tenebras Deus noctem uocauit: tribus autem horis super uniuersum orbem terrarum tenebræ fuerunt: hæc, quæ circa medium diei nouo more introducta est, nox duas secturas dierum per sese circunscribit ac definit: unam quidem, ab diluculò ad sextam usq; horam, alteram uerò à nona ad uesperũ usq;, ut hactenus noctes duæ, ac totidem dies sint: deinde nox, quæ sabbatum præcessit, subsequitur: quam excipit ipse sabbati dies, habes dies treis, & noctes treis. quære mihi deinceps horã resurrectionis, & deprehendes uera esse ea, quæ dicta sunt. Quando igitur hoc accidit? Vesperi sabbatorũ Matthęus clamat. hæc est tibi hora resurrectionis secũdũ Euangelij uocẽ: hic est terminus dominicę in corde terrę cõuersationis. Quum enim iam multùm uesper progressus esset (erat autẽ ille uesper initium noctis, quam excipit dies una sabbatorum quum terræmotus factus est) tunc

* ὡς ἤδη, fortasse τὸ ἤδη.

est)tunc indumentis, fulguris in modum resplendens angelus reuoluit lapidem monumēti: mulieres autem cùm paulo maturius diluculo surrexissent, ostendente iam die splendorem, ut etiam aliquod solare iubar supra orientem appareret, tunc resurrectionem, quæ iam facta erat, uisunt & deprehendunt illæ, quæ miraculum quidem cognouerunt, horam uerò non didicerunt. Nam quòd quidem surrexisset, angelus ad eas dixerat: sed quando, uerbo non adiecerat. At magnus Matthæus solus ex omnibus Euangelistis articulum temporis plenè atque exactè significauit, quum dixit, Vesperam sabbati, horam esse resurrectionis. Quòd si hæc ita se habent, stat nobis pręstitutum tempus à uespero, qui quintum diem excepit, ad uesperum sabbati, dinumerato tempore noctis interiectitiæ, parasceuen, ut dictum est, in dies duos & noctem unam scindentis. Oportebat enim in eo, qui potestate sua dominatur seculi, nō statutis & ordinatis temporum mensuris, ex necessitate opera produci: sed pro usu rerum nouas fieri temporum uices atque mensuras: & quum diuina potentia actionem bonorum compendiosius perficeret, minutiores curtioresq; repræsentari temporis modos, ut neque breuius tribus diebus, totidem que noctibus tempus numeraretur. (Hunc enim numerum mystica atque arcana ratio requirit:) neque consueta noctium atque dierum interualla expectantem diuinam potentiam, quo minus celeriter opus perficeret, impediri. Nam qui potestatem habebat & ponendi animam à seipso, & recipiendi rursus eam, quando uellet, potestatem etiam habebat, utpote factor seculorum, in suis operibus tempori non seruiendi: sed operibus tempus accommodandi. Cæterùm ad id quod maximum caput est, nondum oratio peruenit. Qui enim discendi cupidiores sunt, eos par est quærere, quomodo eodem tempore tribus sese dominus det, & cordi terræ, & paradiso unà cum latrone, & manibus patris? Nam ad Pharisæos quidem ait: *Matth. 12.*
Sicut Ionas erat in uentre ceti, ita filius hominis quoque tridui spatio temporis erit in corde terræ: ad latronem autem, Hodie mecum eris in paradiso: ad patrem uerò, In manus tuas commendo spiritum meum. *Luc. 23.* *Ibidem.* Neque enim aliquis dixerit in subterraneis locis esse paradisum, neque in paradiso loca subterranea, ut eodem tempore utrobique esset: aut hęc manus patris dici. At hoc quidem inter eos qui piè rem expendunt, fortasse ne quęstione quidem dignum fuerit. Nam qui per diuinam potentiam ubique est, cùm ubique adest, tum nusquam abest. ego autē etiam aliam huius rei didici rationem: quam si uultis, paucis uobis exponam. Quum spiritus sanctus uenit super uirginem, & uirtus altissimi obumbrauit eam, ut nouus homo in ea constitueretur: qui idcirco nouus appellatus est, quòd secundum Deum non secundum humanam consuetudinem conditus est, ut esset receptaculum Dei non manufactum (non enim in manufactis, quæ ab hominibus, inquam, extruuntur, inhabitat altissimus:) tunc ipsa sapientia domū sibi ędificante, & obumbratione uirtutis intrinsecus quasi impressa imagine sigilli informato figmento, tunc, inquam, ambobus, quibus humana natura constat, animæ, inquam, & corpori diuina potentia infusa & contemperata est, æquabiliter sese & conuenienter utriq; im-
 miscens.

miſcens. His enim duobus per inobedientiam mortificatis (quandoqui-
dem mortificatio erat,animæ quidem, eius quæ re uera uita eſt, abaliena-
tio: corporis uerò, corruptio ac diſſolutio :) ex utriſque opus erat per ad-
mixtionem & commercium uitæ, mortem expelli. Vtriq; igitur hominis
parti diuinitate æquabiliter immixta, per utramq; partem etiam excellen-
tis naturæ inſignia atq; indicia manifeſta erant. Nam corpus quidem per
tactum ſanationes efficiens,diuinitatem,quæ in ipſo erat, indicabit:anima
uerò potenti illa uoluntate diuinam oſtēdebat uirtutem. Quemadmodū
enim qui per tactum fit ſenſus, corporis proprius eſt:ita etiam animę pro-
prius eſt is,qui per deſtinationem ac uoluntatem fit motus. Accedit lepro
Lucæ 5. ſus corruptus iam & corpore inutilis factus. Quomodo per dominum is
ſanatur? Anima uult, & corpus tangit, & per utraque fugatur morbus.
Matth. 8. Abijt em̄, inquit, ſtatim ab eo lepra. Rurſus eos, qui multa millia numero
Marc. 1. Luc. 5. in deſerto diutius cum eo fuerant, dimittere quidem ieiunos non uult,ma
Matth. 14. nibus uerò panes frangit. Vides quomodo diuinitas,quę amborū comes
& 15. erat,per utrumque erogatur atque communicatur,tum per corporis ope-
Mar. 5. & 8. Ioan. 6. rationem, tum per affectionem eius, quæ in anima exiſtit, uoluntatis. Et
Luc. 9. quid opus eſt manifeſtis immorantem, omnia, quæ eodem modo fiunt,
oratione perſequi miracula? ſed cuius gratia ſuperiora commemoraui,
ad id tranſibo: quomodo eodem tempore dominus & in inferno, & in pa
radiſo fuerit? Cuius quæſtionis una quidem ſolutio eſt, nempe quòd ni-
hil inuium & inaceſſum ſit Deo, quum in eo omnia cōſiſtant: altera uerò,
ad quam nunc oratio ſpectat, quòd quum Deus totum hominem per ſui
infuſionem & contemperationem in diuinam naturam transformaſſet, in
tempore, quo paſsio adminiſtrata eſt, ab altera parte id quod ſemel im-
mixtum & contemperatum erat, non ſeparauit (nām dona Dei eiuſmo-
di ſunt, ut eorum illum pœnitere non poſsit) ſed animam quidem deitas
à corpore ſponte ſua diſiunxit, ſe autem in utriſque manere oſtendit. Per
corpus enim, in quo corruptionem ex morte non acceperat, fregit atque
deleuit eum, qui mortis imperium tenebat: per animam uerò latroni con-
fecit introitū in paradiſum: duoq; illa eodem tempore fiunt,diuinitate per
utraque bonū conficiente:per corporis quidem incorruptibilitatem, mor
tis euerſionem:per animam uerò ad ſuā ſedē properantē,hominibus redi-
tū in paradiſum. Quoniā igitur duplex quidē temperamentum humanū,
ſimplex uerò & uniformis natura diuinitatis eſt:quo tēpore à corpore ani
ma diſiūgebatur,nō unà cū eo, quod cōpoſitū erat, diducebatur id, quod
eſt expers diuiſionis:ſed contrariū fiebat.unitate enim diuinę naturę,quæ
in utriſque erat ex æquo,rurſus ea quæ diducta fuerāt, inter ſe coaluerunt.
Et ita mors quidem fit ex diuiſione coniunctorum: reſurrectio uerò ex
unitione diſiunctorum. Quòd ſi quæris, quomodo in paradiſo quum
ſit, in manus patris ſeſe commendet: ſublimis Eſaias id, quod his de re-
bus quæritur, tibi explicabit. Dixit enim ille ante faciem Dei de Hieruſa-
lem, quæ ſuprà eſt, quam non aliam præter paradiſum eſſe credimus. In
manibus meis pinxi muros tuos. ſi igitur in manibus patris circunſcripta
eſt Hieruſalem, quæ paradiſus eſt: clarum eſt,quòd qui in paradiſum per-
uenit,in

uenit, in paternis prorſus manibus uerſatur, in quibus diuina ciuitas circumſcripta eſt. Atque hæc quidem hactenus. Nam operæpretium fuerit paucis adijcere orationi, quæ ex Iudæis audimus, qui uehementi accuſatione certam ſtabilem'que ſententiam noſtram incuſant & oppugnant. Dicunt enim in libro de Paſcha: Iudæis à Moyſe præſcribi atque ſanciri decimumquartum curſus lunaris ambitum, & per ſeptem dies uſum panum azymorum, & ut obſonium azymis addant herbã intyborum agreſtium. Si igitur uobis curæ eſt decimæquartæ obſeruatio, ſimul (inquit Iudæus) obſeruentur etiam intybus & azymi. Quòd ſi hęc contemnenda uidentur, quorſum circa illam ſtudium pertinet? Non enim utique eiuſdem legislatoris aliud quiddam iuſtum & animæ utile, aliud uerò inutile iudicatur & reijciendum: ut neceſſe ſit aut omnia uos exequi, quæ de Paſcha præſcribuntur, aut nihil amplecti. Quid igitur nos? Recordemur eius, qui admonuit, ne metuamus exprobrationes hominum, neu ſuccumbamus ſubſannationibus & contemptibus eorum. Nouimus enim azymorum quoque animæ utilem obſeruationem. inytyborum item commodum, & decimæquartæ utilitatem haud ignoramus. Ratio autem hæc eſt, quam paucis conſideremus. Lex, quæ umbram futurorum continet bonorum, unum ſibi in primis propoſitum habet, nempe ut per uaria præcepta & interdicta homo ab immixto uitio purgaretur, hoc in circunciſione, hoc in ſabbato, hoc in obſeruatione eſculentorum, hoc in uariorum animalium immolatione, hoc in ſingulis legis obſeruationibus agitur: ac longum fuerit, ea, quæ à lege nobis de unaquaque re per ænigmata & uerba inuoluta ad uitæ expiationem ſpectantia ſignificãtur, plenè atque exactè exponere. Quemadmodum igitur per circunciſionem quidem, quæ ſpiritualiter peragitur, natura uitioſos affectus deponit, dum carnalis eius uita amputatur: per ſabbati uerò obſeruationem à malo abſtinere & feriari docetur: immolatio item animalium mactat affectus: & inſtitutum circa cibos immundorum, diſcrimen conſulit, ut à ſordida atq; impura uita te abſtineas: ita feſtum hoc illam tibi feſtiuitatem oſtendit, ad quam per infermentatos panes anima præparatur, per ſeptem dies à fermentato cibo ſeſe puram conſeruans. Quorum ænigmata atque inuolucrum tale eſt. Septem dierum numerus, tranſitoriũ hoc tibi tempus oſtendit, quod per ſeptimanas identidem reuoluitur: in quo curare oportet, nequę priſtini uitij reliquię in pręſentẽ diem reſeruẽtur, neu quod uel reſtringens & acerbũ, uel acidũ ex heſterni uitij [a] fermẽto in hodiernã conſperſionẽ inferatur. Sol non occidat ſuper iracundiã ueſtrã, inquit apoſtolus, qui nõ in fermẽto ueteri, neq; in fermẽto nequitię atq; improbitatis, ſed in azymis ſynceritatis & ueritatis feriari & epulari hortatur. Quod autẽ de uno uitij ſpecie intelleximus, hoc de reliquis quoque uitij formis pariter docemur. Iam uerò intybus deſidiã, languorẽ, mollitiã, torporẽq; expellit è uita: contrà uerò continentẽ, moderatã, & aridã, ſenſuiq; nõ acceptã uitã inducit: quippe omnis diſciplina in pręſens nõ iucũda ſed moleſta eſſe uidetur. Qui igitur per omnem huius uitæ ſeptimanã præſentẽ ſemper diem à ueteri nequitia atque à fermento intactum præſtat, & impollutum, opſonium uitæ

[a] Deeſſe uidetur dictio, ſyun.

nium uitę, temperantiam atque continentiam sibi conficiens, is se ab omni consuetudine tenebrosa seiūgit. Hoc enim est decimaquarta lunaris cursus & uicesimaprima dimidia: in quibus ex nouilunio per incrementum suo circulo perfecta, rursus per diminutionem ad plenum luminis defectum redit. dicti numeri dimidium uidelicet est decimaquarta, & exiguū quiddam amplius. Igitur quum luna in hac figura constituta fuerit:[a] quoniam suo cursu unà cum noctis spatio progrediens, adijcit id, quod deest circulo, ita ut expleta lumine suum splendorem fulgori diei commisceat, ut neque uesperi, neque diluculo interpositio aliqua tenebrarum impediat, quin continua lux sit, per successionem elementorum non interrupto splendore. priusquam enim plenè radij solares occidant per rectam lineam medianam, contra solem luna apparet, ac suo lumine subiacentia illustrat: ac rursus priusquam totus circulus eius subeat horizontem, reliquijs lunaris lùminis diei splendor commiscetur, atque ita diei illius, in quo plenilunium est, tenebræ, tum mane, tum uesperi successione luminarium illustratæ discutiuntur. Quod igitur sensibili lumini circa decimamquartam accidit, ut per totam noctem ac diem tenebrarum commercium non admittat, hoc lex spiritualis signum esse uult ijs, qui spiritualiter ferientur, ut per omnem uitæ septimanam, unum pascha lucidum & expers tenebrarum totum tempus ipsorum uitæ præstent. Hic Christianis præceptorum paschalium status atque cōditio est. Quocirca ad decimamquartam respiciamus per hoc sensibile & materiale lumen materiæ quidem expertis, sed mente comprehensibilis illius luminis imaginationem colligētes, ut in specie quidem lunam plenam, quæ suum nobis splendorem toti nocti sufficientem præbeat, requirere atque desiderare uideamur, re autem uera pro lege nobis illa obseruatio sit, qua tempus omne, quod nocte ac die terminatur, abundè nobis sufficienter lucidum, clarum, & ab operibus tenebrosis uacuum & alienum sit. Iam uerò quos intellectus etiam ipsa crux, per quam mysterium passionis consummatur, in sese contineat, quis facilè ratione explicare possit? Etenim an non uel sexcenti modi erant ad mortem ferentes, per quos pro nobis administratio mortis impleri poterat? At ex omnibus hic ab ipso, qui sibi pro arbitrio passionē præscripserat, definitus est. Oportet enim inquit, filium hominis, nō dixit, hæc & illa patietur filius hominis: ut aliquis simpliciter dixerit prædicens futurū: sed quod arcana quadā ratione necessariò fieri debebat, eo uerbo prescribit atq; decernit, dum dicit, Oportet filiū hominis multa pati, & reprobari, & crucifigi, & tertia die resurgere. Considera enim atq; perpende mihi significationem uerbi δεῖ, id est, oportet: per quā deprehēditur, ꝙ nō aliter atq; per crucē prorsus fieri passionē, quę traditur, oporteret. Quę igitur huius rei ratio est? Solius magni Pauli est arcanis uerbis, quę in abditis & arcanis paradisi sacris initiatus audierat, instituti, etiā huius rei mysteriū declarare: quēadmodū aliqua ex parte per ea, quæ ad Epheseos scribit, uerba rē arcanā subindicat, dicens: ut ualeatis percipere cū omnib. sanctis, quę sit latitudo, & longitudo, & profunditas, & sublimitas, atq; cognoscere præeminētē & excellentē dilectionē cognitionis Christi, ut impleamini omni pleni-

[Margin notes:]
a Videtur aliquid desiderari, aut certè longa satis parenthesis est.
'Locus corruptus utrobiq;.
Matt. 16. 17. & 20. Marc. 8. Luc. 9.
ad Ephes. 3.

omni plenitudine Dei. Non enim temerè diuinus ille oculus apoſtoli fi-
guram crucis animaduertit:ſed per hoc etiam clarè oſtendit, quòd omni-
bus ignorantiæ ſquamis ab oculis detractis,in ipſam clarè intuetur rerum
ueritatem. Vidit quòd hæc figura,quatuor prominentijs ab ea,quæ in me
dio eſt,commiſſura,diſpertita atq; diducta, eius qui in ea apparuit,uirtutē
ac prouidentiam per omnia permanentē & in omnes partes ſe diffunden-
tem ſignificat. & idcirco unamquanq; prominentiam proprijs uocabulis
appellat,profunditatē dicens id,quod à medio deorſum pertinet:altitudi-
nem,quod ſuprà eſt:latitudinem uerò ac longitudinem, quod utrinq; ex
tranſuerſo diſtenditur à commiſſura:ut id quod ab una parte medij eſt,la
titudo,quod ab altero parte eſt,longitudo appelletur. quibus uerbis hoc
mihi apertè ſignificare uidetur,q; nihil ex reb. uniuerſis ſit, quod à diuina
natura omnino nō cōtineatur:quicquid ſupra cœlos,quicquid ſub terra,
quicquid ad terminos rerum undiq; ex obliquo porrigitur. Significat em̄
per altitudinē quidē id, quod ſuprà eſt:per profunditatē id,q̄d ſub terra
eſt.longitudine uerò ac latitudine terminos per mediū porrectos: qui ab
ea,cuius in poteſtate uniuerſa ſunt,uirtute cōtinētur. Fiataūt tibi eorū,quę
dicūtur,demōſtratio per ea,quę in animo tuo fiunt, dum cogitas de Deo.
Suſpice enim in cœlū,ac profunditates infernas cogitatione perpende:ex
tende mentem ad obliqua,atq; extrema conſtitutionis rerū uniuerſarū, &
cogita quæ ſit ea uertus,quæ hæc contineat,quæ tanquā nodus aliquis &
uinculum uniuerſitatis ſit:& uidebis quòd in mente tua de diuina poten-
tia cogitatio figurā crucis ex ſublimibus ad profunditates pertinentem,&
ad terminos extremitatū per obliquū porrectā ultrò inſculpit. Hanc figu-
ram etiā magnus Dauid in ſuo cantico celebrauit: Quò me conferā à ſpiri Pſal. 38.
tu tuo et à facie tua?quò cōfugiā?ſi aſcendero in cœlum (hæc eſt altitudo)
ſi deſcēdero in infernū(hæc eſt profunditas) ſi aſſumpſero alas meas ad di
luculū, qui eſt ortus ſolis (hæc eſt latitudo) ſi diuertero ad extrema maris:
ita enim occaſum nominat: hęc eſt longitudo. Vides quomodo per ea q̄
dicit,figuram crucis depingit. Tu,inquit,es,qui omnia permeas ac perua-
dis,et uinculū atq; cōiunctio eorū,quę ſunt:omnes in te ipſo terminos cō
prehēdēs.ſuprà tu es:infrà tu ades:in hoc termino manus tua eſt,& in alte
ro dextera tua deducit.Propterea magnus quoq; apoſtolus, cùm imple-
ta fuerint omnia,quæ pertinēt ad fidē atq; cognitionē,adoratū iri dicit eū,
qui eſt ſuper omne nomē,in nomine Ieſu Chriſti, tum à cœleſtibus, tum à
terreſtibus,tum ab infernis.Rurſus per hęc uerba ſecūdū figurā crucis par
titur Chriſti adorationē.pars enim ſupramundana in ſuperiore parte cru-
cis,domino præſtat adorationē:mundana in medijs:inferna uerò profun-
ditatē obtinet.Hoc etiam,ut mea fert opinio, ἰῶτα eſt, quod cum uirgula
trāſuerſa cōſpicitur:quod etiā cœlis firmius, & terra ſtabilius, & tota rerū
cōſtitutione durabilius eſt.Cœlū & terra p̄teribūt,& totius mundi figura
trāſit:Iota autē ex lege,& apex non tranſit. linea ad perpendiculū ſupernè
deorſum pertinens Iota dicitur:quæ autem tranſuerſa per obliquum du-
citur, κεραία, id eſt, apex, ſiue antenna nominatur,quemadmodum etiam
hoc diſcere licet à nautis:lignum enim quod tranſuerſum malo incumbit,
unde

unde etiã uelum explicãt, ex ipsa figura indito nomine ἰκεραίαν, id est antennam dicunt. Quapropter ad hoc mihi spectare uidetur diuina Euangelij uox, quoniam illud est, in quo uniuersa consistunt, quod ijs quæ ab ipso continentur, sempiternius est: quod suam uim uniuersarum rerum conseruatricem ueluti per inuolucrũ & speculum quoddam figuræ, quæ in cruce apparet, ostendit. Hac igitur de caussa dicit, Oportet filium hominis nõ simpliciter mori, sed crucifigi: ut perspicacioribus crux diuinarum rerũ explicatrix fieret in omnibus pollentem potestatem eius, qui in ea ostensus & omnia in omnibus est, figura ipsa significans atq; declarans. Nec honestum quidẽ illum senatorẽ, fratres, Iosephum ab Arimathæa silentio prætereamus, qui dono acceptũ sanctũ illud & immaculatũ corpus sindone mũda circundat, & in puro monumento reponit. Pro lege nobis esto honesti illius consiliarij factũ, ut nos similiter nobis cõsulamus, ut quũ donũ illud corporis sumpserimus, ne sordida conscientiæ sindone id excipiamus, ne ex ossibus mortuorũ & omni impuritate olenti monumento cordis reponamus, sed, quẽadmodũ dicit Apostolus, exploret & periculum sui faciat unusquisque, ne gratia in iudiciũ indignè gratiã excipienti cõuertatur. Enimuero interim dum uerba facio, sentio, me lucidæ illius angelicæ stolæ fulgore præstringi, ac dulcis ille terræmotus grauẽ lapidẽ ab humano monumento reuoluens, per quem omnibus aperitur ostium resurrectionis, p̃ uoluptate cor meum cõcutit atq; percellit. Curramus item nos ad spectandum inopinatum & admirabile spectaculum: præterijt enim iam sabbatũ. ne post mulieres prodeamus. Sint etiã in manib. nostris aromata, fides & conscientia: hic enim Christi bonus est odor, ne amplius cum mortuis uiuentem quæramus. Nam ita se quærentẽ summouet Dominus dicens: Ne me attingas, sed quum ascendero ad patrẽ, tunc licebit tibi attingere. Audiamus quid boni mulier quoq; annuntiet, quæ per fidem uiro anteuertit: idq; præclarè sanè fecit, ut per hoc, quod princeps & dux fuit ad bonum, de eo quod caussa mali extiterat, defensionem pararet. Quis igitur est ille bonus nuntius mulieris? profectò non ex hominibus, neq; per homines, sed per Iesum Christum. Audi enim, inquit, quid mandauerit nobis Dominus, ut ad uos diceremus, uos, inquam, quos etiam fratres suos nominat: Vado ad patrem meum & patrem uestrũ, & Deum meum & Deum uestrum. O præclarum, ô pulchrum ac bonum nuntium, qui propter nos, nostri similis factus est, ut per hoc, quòd generis ac naturæ nostræ particeps factus est, fratres nos suos faceret: offert suum hominem uero patri, ut per eum attrahat, quicquid eiusdẽ generis ac naturæ est, ne amplius dedecus sit illis, quòd in seruitute fuerũt, qui natura Dij non sunt, propterea quòd rursus adducti sint ad uiuentem ac uerum Deum, neu abdicentur & à paterna hæreditate repellantur, qui filium per adoptionem sequuti sunt: qui quum in multis fratrib. primogenitum se per carnẽ fecisset, omnem cuius per carnem secum contemperatã particeps fuit, naturam attraxit. Sed quia azymus panis, qui ante pascha sumebatur, intybum [a] fibris amaris pro obsonio habet. Videamus qua obsonij dulcedine panis post resurrectionem condiatur. Vides Petro piscante in manibus Domini

[a] Allusio pulchra ad dictiões πικρὶς et ἥδυσμα, quæ latinè, eadẽ & sententia & gratia seruata uix exprimi potest.
Lu.24. Io.21.

Domini panem & fauum mellis. Cogita in quid tibi amaritudo transmutetur, igitur nos quoque ex sermonum piscatu surgentes accurramus iam ad panem, quem dulcem efficit fauum bonę spei, per Christum Iesum dominum nostrum, cui gloria & imperium cum patre & sancto spiritu in secula seculorum. Amen.

DE RESVRRECTIONE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, ET QVOD NVLLO MODO SIbi inuicē contrarij Euangelistæ diuersis modis memoriæ prodiderint ea, quæ acciderunt in resurrectione Emmanuelis, Oratio secunda: Interprete Laurentio Sifano.

QVANQVAM omnes quidē propemodum, dilecti, eam quæ à nobis in dominica nocte commodè atque competēter introducta est, Euangeliorum approbant lectionem de resurrectione magni Dei & seruatoris nostri Iesu Christi: nonnulli tamē utilitatem quidē se sensisse nō negant, sed quòd putent se aliquanto tectius et obscurius doctos esse, de eadem re nō eadē, sed contraria & auditorem magis ad incredulitatem inducentia dicentib. Euangelistis, perturbari se aiunt. Cui enim credendum est? Matthæo, qui uesperi sabbatorum resurrectionem accidisse scribit? an Iohanni, qui hoc idem mane, cùm adhuc tenebræ essent, contigisse memoriæ prodidit? An Lucæ & Marco (quorum hic ortum solis, ille profundum diluculum eundem articulum temporis, quo illa cōtigerint) nominauit? Ad solutionem igitur propositi dubij, aliarum'que circa scrutationem dictorum exorientium quęstionum, excitari nos licet infirmos à Deo, qui resurrexit, & planam adhibere interpretationē oportet. Etenim eum qui semen lectionis deiecit, eamque in auribus uniuersorum sparsit, æquum est inde quoque ortarum quæstionum reddere rationem. hoc itaque facere etiam, atque ex illis ipsis, quæ super his dubitantes dicebant, rationem inferre conabor. Neque enim sacri Euangeliorum scriptores, uel uesperi sabbatorum, uel maiori parte noctis præterita, uel diluculo rursus, uel post solaris radij emersum, resurrexisse dominum dixerunt. (Sic enim contrarietas esset, si unum factum, non in uno potius, sed in diuersis temporibus accidisse scriptores memorię prodidissent.) sed mulieres scripserunt, alio tempore alias ad sepulchrum uenisse, & non circa eundem temporis articulum: (quomodo enim eas, quæ diuersis temporibus uenerunt?) omnes uerò similiter audiuisse ab angelis de seruatore, Surrexit, nō est hic: nō adiecto, quādo. quasi in illa diuina nocte absque controuersia, & in hoc omnibus consentientib. resurrectio quidem acciderit, nemo uerò horam notauerit, quæ omnibus ignota erat, præterque quū Deo, qui resurrexit: tū patri, qui solus ita noscit filium, ut ipse cognitus est à [a] filio: tum spiritui, qui omnia scrutatur, etiam profunditates Dei. Matthæus enim dixit Mariam Magdalenam & aliam Mariam uesperi sabbatorum uenisse ad uidendum sepulchrum: terręmotum autem factum esse magnum. Atque angelū de cœlo descendisse, cuius

a Locus corruptus utrobique: τῷ πατρὶ ego lego, τῷ υἱῷ.

aſpectus quidē fulguri, ſtola uerò niui haud diſsimilis fuerit, ut ipſo terri-bili quidem habitu perterrefaceret cuſtodes: qui etiam non ferentes ui-ſionem, parum etiam abfuit, quin perirent, mortui facti metu: candore ue-rò inuitaret mulieres, et fiduciam iniiceret natura timidis ac formidoloſis, reſurrectionēq; per ipſum habitū cum ingenti lætitia annuntiaret. his eñ de cauſsis miſsus erat. Quū eñ lapidē reuoluiſſet, reperit reſurrexiſſe do-minū, ſepulchrū quod ſigillis munitū fuerat, ac pſidio militū cuſtodieba-tur, ſicut Deū decebat, clauſo relicto, quēadmodum clauſis quoq; ianuis penetrans in domiciliū ad diſcipulos acceſsit, quare etiam dicebat, Nō eſt hic, ſed ſurrexit, ſignificans angelis ante ſuum aduētum admirabiliter ac-cidiſſe reſurrectionem ſeruatoris, quam ut Deus propria uirtute exequēs in ijs, quæ depoſita ac deſtinata erant, peragendis nullū angelorū auxiliū deſiderauit. Niſi eñ hoc ita eſſet, dixiſſet: Ecce reſurgit, ſignificās id, quod ſtatim fieret: ſed quoniam ante factū erat, prçterito tēpore utens dixit, Nō eſt hic, ſed ſurrexit. Atq; illud etiam ex hoc apertè demonſtratur, quòd a-poſtoli cùm prædicarent Euangelium, propter infirmitatē audientium di-cebant Chriſtum reſuſcitatū eſſe à patre acceptabilē & commendabilem hoc modo ſermonē reddentes. ſed angelus, qui primus reſurrectionis an-nuntiatricem uocē rupit, nudā deſignans ac maieſtatis pleniſsimā Deoq; maximè conuenientem eius, qui reſurrexerat, poteſtatē, clamabat: Non eſt hic, ſed ſurrexit. Itaq; quòd dicitur eum reſuſcitatū eſſe à patre, audien-tium quidem, ut dixi, diſponebat atq; moderabatur infirmitatem, eundem uerò continet, & nō alium intellectū. Nam in quo operatur pater? In pro-pria potentia uidelicet & uirtute. Quænam eſt autem uirtus ac potentia patris? Nemo alius pterq; Chriſtus: Chriſtus eñ Dei uirtus ac potentia, Deiq; ſapientia eſt. Ergo ſeipſum reſuſcitauit Chriſtus, etſi à patre dicitur eſſe reſuſcitatus. Cęterùm ὀψὲ σαββάτων. id eſt, ſero uel ueſperi ſabbatorū, non ſignificat ueſperū, qui poſt occaſum ſolis fuit: neq; eñ ſingulariter di-xit, ueſperi ſabbati, ſed pluraliter, ueſperi ſabbatorū. ſabbata uerò omnē ſeptimanā uocare ſolent Hebræi. Nā ne longius abeas, Euangeliſtæ, uno ſabbatorū, inquiunt: cùm dicendum fuiſſet, primo die ſeptimanæ. Sic ni-mirum etiam in communi conſuetudine utimur, ſecundum ſabbatorū, & tertium ſabbatorum appellantes ſecundum & tertium diem ſeptimanæ. Non dixit igitur, ſero ſabbati, aut ueſperi ſabbati, ut ueſperū illius diei ſi-gnificaret: ſed ſerò ſabbatorū, ut tardius, & multū diſtās indicaret. Etenim aliquando nos quoq; ita dicere ſolemus, ὀψὲ τοῦ καιροῦ παραγέγονας, id eſt ſe-ro uel tardius ad tempus uenisti: ὀψὲ τῆς ὥρας, id eſt ſero uel tardius ad ho-rā, ὀψὲ τῆς χρείας, id eſt, ſero ac tardius, quàm uſus & neceſsitas poſtulaſſet: nō ueſperam, neq; tempus, quod poſt occaſum ſolis eſt, ſignificantes: ſed tar-dius, & poſtq; uſus & neceſsitas poſtulauerit, aut poſt tēpus commodū & opportunū factū eſſe quippiam hoc modo indicantes. Atq; ὀψὲ σαββά-των, id eſt ſero, uel ueſperi ſabbatorum, longius & tardius præteritæ ſe-ptimanæ tempus ſignificat. Impletur quælibet ſeptimana occaſu ſolis ſab batū excipiente. Nam etiam Matthæus quum temporis articulū, qui mul tùm diſtabat à fine expletæ ſeptimanę, ſignificaret, & quaſi ſeipſum inter-pretaretur,

pretaretur, adiecit, q̃ illucescit in unã sabbatorũ. Praeterierat, inquit, in tantum nox, ut esset tẽpus, gallorũ cãtus, qui cantus lucẽ futuri diei pręcedit. Tũc nimirũ atq; in hoc articulo tẽporis, nõ aũt uespera q̃ sabbatũ insequitur, finientes ieiunia, incipimus nos oblectare consuetudine, quę apud omnes obtinuit, hanc rem cõprobante. Quum igitur hic temporis esset articulus, Maria Magdalena atq; altera eiusdẽ nominis ad sepulchrũ uenerunt, & angelũ, qui de coelo descenderat, quẽadmodũ dictum est, uiderũt: qui reuoluto lapide super eũ sedebat: à quo etiã inuitatę uiderũt locũ, ubi positus erat Dñs: & currere iussae quaecq; acceperant, mandata discipulis edere, egressae celeriter è monumento currebant: itaq; currẽtibus obuiam factus Iesus appellauit eas, dicens, Saluete. Etenim oportebat primum muliebrem sexum & ab angelo bonum resurrectionis accipere nuntium, & Dominũ uidere, & primam ab eo uocem audire, Saluete. quoniã mulier quoq; prima audiuerat fraudẽ serpentis, & cõtra praeceptũ uiderat ligni interdicti fructum, & poena tristitię ac doloris condẽnata fuerat. Quapropter etiam adorare seruator & pedes apprehendere & contrectare permittebat, ut ijs q̃ primę desciuerant & alienatę erãt ab eo: & discipulis gaudiũ annũtiare iubebat, quũ mulierẽ, quae tristitiae ministra Adamo fuerat, gaudij nuntiã uiris esse uellet, contrarijs contraria curans. Euntibus aũt illis, inquit, ut mandata referrent discipulis, Ecce quidã de custodia in urbẽ uenerunt ac renuntiauerũt principibus sacerdotum omnia, quae acciderant. Atque illi coacti unacq; cum senioribus habito consilio satis magnã pecuniã dederunt militibus, dicentes, Dicite quòd discipuli eius noctu uenerint, & surripuerint eũ uobis dormiẽtib. Et si hoc delatũ fuerit ad praesidẽ, nos persuadebimus ei, & uos securos reddemus: illi aũt accepta pecunia, fecerunt quẽadmodũ erant edocti. & diuulgatus est hic rumor apud Iudaeos usq; in hodiernũ diem. Atq; altera quidẽ Maria: (hanc aũt deiparam fuisse credere cõsentaneũ est: q̃m nec à passione quidẽ abfuit, sed stabat iuxta crucem, ut Iohannes memoriae prodidit, quam etiã decebat ea, quę ad gaudium pertinebant, annuntiare, ut quae radix gaudij esset, ac praeclarè audiuisset illud, Aue gratia plena, Dominus tecũ:) mandatũ Domini exequẽs discipulis omnino exposuit. Non em̃ fas erat nõ adimpleri id, quod ita clarè dispositũ, administratũ, & praeceptũ erat, tametsi non crederent qui audiebant. Quoniã hoc quoq; accidere solet, dum immensa miracula annuntiantur. neq; em̃ otiosi permansissent, si credidissent. At Magdalenae unà cum deipara abeunti & similiter ad annũtiandũ properanti accidit quiddã more humano. & quẽadmodũ Petrus ab Herode cõprehensus, & nullo negotio solutis catenis per angelũ ex custodia eductus, multũq; spatij progressus, quoad portam quoq; urbis transijsset, nõ putabat uerũ esse, quod agebatur, sed uisionẽ se uidere existimabat: ita etiã hęc quũ excellentiã miraculi ueluti importunũ & intẽpestiuũ quiddã esse reputaret, & simul posteaq; custodes anteuertissent, & cum pontificibus cepissent texere calumniã aduersus resurrectionẽ, prorsus tale quiddã subsusurrari sensissent, ambiguitatis ac dubitationis cogitationes admisit: neglectaq; renũtiatione atq; salutari mãdato ad sepulchrũ tendebat mane, quũ adhuc tenebrae essent, ut Iohannes ait. Quemadmodum enim permisit Dominus,

ut ex incredulitate Thomas diceret, Nisi uidero in manibus eius uestigiũ clauorum, & mittam digitum meũ in uestigium clauorũ, mittam item manum meã in latus eius, non credam: ac per curiosam illius incredulitatem & contrectationem, nos in eam fidem cõfirmati sumus, ut omissis opinionum ac suspicionũ fabulis, quo corpore passus est, eodem etiam resuscitatum esse credamus Emmanuelẽ: eodem modo Mariam quoq; Magdalenam ad incredulitatẽ reuersam: quum hoc etiam facilius ei accidisset: (nõ ignota est enim muliebris sexus fragilitas & facilitas ad lapsum:) per curiosam & superuacuã inquisitionẽ, miraculum resurrectionis, quod omnẽ fidem cogitationẽq; superat atq; excedit, credibilius efficere permittebat. Cum hac igitur ambigua mente accedens, quũ lapidẽ duntaxat ab ostio monumenti reuolutũ uidisset, angelũ aũt non amplius super eo, ut paulò antè sedẽtẽ, ab incredulitate uinci se passa est, imaginationẽ & alienationẽ mentis ex pauore repentino contractã esse existimans id, quod prius uiderat, idq; nõ pro uero, sed pro falso ducebat: quumq; accurrisset ad Petrum & ad alium discipulum, quẽ diligebat Iesus, clamabat dicens, Sustulerunt Dominũ ex monumento, & nescio ubi posuerint eum. Vides quòd quũ ex ijs, quæ post relationẽ custodũ apud Iudæos conficta erant, aliquid tale ad aureis eius peruenisset, mẽte immutata atq; deprauata est: ac putauit aduersarios furatos esse corpus Iesu, ut furtũ in apostolos conferrent. At Petrus & Ioãnes sine mora surrexerũt, & ad sepulchrũ cucurrerunt. Non enim nouum & inopinatũ erat quod dicebatur, ut, [a] quod ad resurrectionem attinet, fidem non haberent: imò uerò etiam credibile & non discordans & alienum erat à malitia Iudaica. Intrepidè aũt & absq; metu id agebant quum silentium esset, tenebris nõdum discussis, Deoq; fiduciam eis atq; animi præsentiam subministrante. Sed quum eò uenissent, manifesta atq; euidentia signa resurrectionis inuenerunt. Vident enim in sepulchro linteamina iacentia. quod nequaq; accidisset, si corpus furto sublatũ fuisset. Primùm enim furibus mos est uestes detrahere atq; spoliare, deinde admodum celeriter committere furtũ, ne in ipso facinore deprehensi pessimè mulctentur. De corpore aũt Iesu in hunc ferè modũ scripsit Ioannes, Obuinxerũt eum linteis cum aromatibus, prout mos erat Iudęis sepelire. Quomodo igitur nõ multi negotij res furantibus fuisset uincula soluere, corpusq; nudare linteaminibus, quæ iam adhæsissent, & facilè auelli non potuissent, ac priusquã detracta essent, rumperentur. Mixtura enim aloes

Ioan.24. & mirrhæ, quam attulerat Nicodemus, conserta & implicata erant. Quin etiam sudarium, quod fuerat in capite eius, non cum linteaminibus positum, sed seperatim inuolutum in unum locum nullius trepidationis, qualis furto sublato corpore fuisset, indicium erat. Qui enim otium, talisq; securitas furibus fuisset, ut tegumentum etiam capitis aptè inuoluerent, & seperatim deponerent? Itaq; hoc etiam manifesto ueritatem resurrectionis ostendebat: simul autem etiam mysterium à diuina maiestate haud alienum innuebat: nimirum quod caput deitatis locum obtinens: (Iuxta illud, caput Christi Deus:) & qui de eo extant sermones, manent circa carnis humanæ assumptionẽ quasi inuoluti atq; indissolubiles: etiamsi inferiora, quæ circa dispositionẽ & administrationem, quam in carne peregit, & circa

[a] ἵν' ὡς ἐπὶ τῆς ἀναστάσεως ἀπιστήσωσι. utrunq; exẽplar ita habet: alioqui legissem: οὐ γὰρ παράδοξον τὸ λεγόμενον ἦν τοῖς πολὺ τῆς ἀναστάσεως ἀπιστήσασιν.

& circa eam, quam cum hominibus in terra conuersationem habuit:(quarum rerum figura, linteamina erant:) acciderunt, quantũ eius fieri potuit, à nobis dissoluta atq; contrectata sint. Atq; his uisis Petrus & comes eius crediderunt, quũ non simpliciter solùm, uerumetiam præstantiori mente ac sensu apostolico rem spectassent. Plenũ enim luminis erat sepulchrum, ut etiamsi nox adhuc esset, dupliciter tamen tum sensibiliter, tum spiritualiter uiderent ea, quæ intus erant. Nam si semper lumen iustis est, prout scriptum est, multo magis iustorum Deo. Non crediderant autem, inquit, quia nõdũ nouerãt scripturã, q̃ oporteret eũ à mortuis resurgere. Atqui sciebant, quia seruator eis sæpè prædixerat, quòd resurrecturus esset: sed non tanq̃ à scriptura, atq; inde petitis oraculis (quę fieri nõ poterat, quin euenirent) adducti, sed tanq̃ circa fidem adhuc labascẽtes atq; claudicantes. Cæterùm quòd nudus Iesus absq; linteaminibus resurrexit, significat eum nequaq̃ posthac cibi potus'ue, aut indumẽtorum gestaminis atq; operimenti egentem in carne cognitum iri. Et si id, quod decretũ, dispositũ ac destinatũ erat, exequẽs & administrans sponte sua se his rebus subiecit, ut qui eiusdẽ nobiscũ naturæ particeps esset: deinde significat etiam Adami in pristinũ statum restitutionẽ, in quo nudus erat in paradiso, & non erubescebat. Nã de cætero tanq̃ Deus, licet incarnatus gloria, quæ Deum maximè deceret, circundatus erat, quũ ipse sit is, qui lumine tanq̃ pallio induitur, ut inquit propheta Dauid. Ac Petrus quidem & Ioannes fide ipsis ex ijs, quæ uiderant, facta, domum reuerterunt: Mariæ uerò nihil dixerunt. Curabat eñ & operam dabat is, qui solus sapiens est, ut fidem nõ habens per ea quæ uideret potius, quàm quæ audiret, ad credendũ adduceretur. Stabat igitur iuxta monumentũ foris plorans, & cùm inclinasset se, uidit angelos duos ueste candida insigneis & illustreis, sedentes unum ad caput, alterũ ad pedes, ubi iacuerat corpus Iesu, & quũ lamentationẽ lætitia cõmutare oporteret, lachrimari nõ desistebat, adeò ut angeli quasi cum increpatione dicerẽt, Mulier quid fles? perinde ac si dicerent, Muliebres hæ sunt lachrymæ, non læti animi. Qui eñ locũ habet lamentatio post tale spectaculũ? Atq; illa in eadẽ incredulitate perseuerans: (prorogabatur eñ & extendebatur perturbatio, ut per ea quæ paulatim adijciebantur ad credendũ, perfectè expurgaretur,) ad eos dixit, Sustulerunt Dominũ meũ ex monumento, & nescio ubi posuerint eum. Atq; hæc loquuta conuersa est retrorsum, & uidet Iesum stantẽ, nec sciebat quòd Iesus esset: partim quòd prę lachrymis offusa tenebris, & quasi caligine grauata esset: partim quòd etiam Iesus interea rem ita disponeret, ut ab ea nõ agnosceretur. quãobrẽ etiã dixit, Mulier quid ploras? quẽ quæris? Illa existimans quòd hortulanus esset, dicit ei, Dñe, si tu asportasti eũ, dic mihi, ubi posueris eũ, atq; ego eũ tollã. Forsitã aũt nõ abs re, neq; extra decorũ, hortulanũ esse putabat Iesum: sanè enim ipse uerus & immortalis agricola paradisi erat in horto monumenti, sicut in paradiso mulierem, quæ Adamum primum hortulanum per incredulitatem deceperat, lapsam corrigens atq; emendans. Sic igitur uniuersa mysteriorũ plena, rationibusq; diuinis ac sublimibus referta sunt. Cæterùm quum hæc dixisset Maria, & circa scrutationem corporis solicita hęreret, ac iam etiã magis cõuersa esset ut abiret, satis tortã &

Ioan. 20.

exanimatam cōſpicatus is,qui penetrat uſq; ad diuiſionē animæ atq; ſpiri
tus,artuūq; ac medullarum,qui iudicare quoq; ſcit de cogitationibus cor
dis ac mentis agitationibus,unica uoce incredulitatē exemit,uiſumq; mu-
a Duplex lectio: ὡς αὐτὴν ἐγίνωσκεν, quam ego magis probo: & ὡς αὐτὸν ἐγίνωσκεν. lieris acuit ad agnitionem,cùm dixiſſet ſolùm, [a] ut ipſe ſciebat, cum redar-
gutione & motu ad reuerentiam Maria. Atq; illa extemplò conuerſa,&
rabbouni quod dicitur, magiſter, eum appellabat, & diuinos illos pedes
conabatur apprehendere: & audiuit,Ne me tangas,nondum enim aſcen-
di ad patrem meum : hoc,inquit,donum iam conſequuta quæ unà cum al
Ioan. 2. tera Maria & contrectaſti me & adorauiſti,pedesq; tenuiſti, contempſiſti
adeò,ut etiam non credideris : ac nihil magnum de me in animo concepi-
ſti,ſed adhuc circa monumentū quærebas, qui diuinitus ſuprà apud pa-
trem eram.ac nunc ne me attingas,ſi eadem mentis agitatione, ad patrē aſ-
ſenſionem deeſſe mihi exiſtimas . Nondum eñ, ut tu cogitas,aſcendi ad
patrem meum,ſed uade ad fratres meos , & dic eis,aſcēdo ad patrem meū,
& patrē ueſtrū, & Deum meū,ac Deū ueſtrum. Quoniā,inquit,ſecundū
carnem primogenitus fui inter multos fratres, nō mihi nunc,ſed uobis fra
tribus corporaliter aſcendam ad patrem meum, & patrē ueſtrum, & De-
um meum,ac Deum ueſtrum. Niſi enim Deus meus appellatus eſſet quū
innocentiā humanæ naturæ , propterea quòd,ſicut in principio generis ,
peccatū ignorabam,in me uidit:ueſter pater uel Deus,utpote eorū,qui ab
ad Hebraeos 8. eo abalienati eratis,appellatus nō eſſet. Quapropter etiā Paulus Hebræis
ſcribens dicebat:Non eñ in manufacta,Sancta introiuit Chriſtus,ad ſimi
litudinē facta uerorū:ſed in ipſum cœlū, ut appareat nūc in cōſpectu Dei
pro nobis. Venit igitur Magdalena Maria,& annūtiat diſcipulis,q; uidiſ-
Luc. 23 & 24. ſet Dñm qui hęc dixiſſet ſibi. Quū ueniſſet aūt,atq; ea annuntiaſſet,rurſus
inuenit Mariā Iacobi, & Ioannā , & alias nonnullas cū ipſis cum apparatu
aromatū & unguentorū ad ſepulchrum properātes, diſcuſsis tenebris,ac
profundo diluculo (hoc eſt,iuſto ac uero,& nunc primū incipiēte,) ut in-
quit Lucas:& adiūgens ſe unà cum eis ibat , ac propter ardēs ergo Ieſum
deſideriū dux earū uidebatur,ac propter hāc claritudinē, quā ex eo facto
adepta eſt,prima apud Euangeliſtas numeratur. Cupiebat eñ etiā illis nō
ex ijs,quæ & ab ſeſe & ab altera Maria audiuiſſent,ſed ex illis ipſis,quæ ui
diſſent,uel angelorū præſentia fidē fieri reſurrectionis:& erat cū eis prudē
ter ac dedita opera tacēs, nihilq; dicēs, quū admirātes atq; dubitātes eam
interrogarēt :ſed expectabat rerū geſtarū teſtimoniū , & credebat fore, ut
etiā illis ſigillatim certa fides plenaq; perſuaſio per oculorū fieret inſpe-
ctionē.Itaq; quū lapidē à monumēto reuolutū uidiſſent,ingreſſæ ſunt, &
nō inuēto corpore Ieſu anxiæ atq; hæſitātes uident aſtātes ſibi uiros duos
ſtolis quaſi effulgurātes:à quib.audiuerūt,Quid q̄ritis uiuētē cū mortuis,
nō eſt hic,ſed ſurrexit, & cætera.Et reuerſæ, inquit, à monumēto renūtia-
rūt hæc omnia undecim illis uiris,& cæteris omnib. Sed ut erāt uulgus &
multitudo cōfuſa, magis ad incredulitatē deflexerūt,atq; id , quod relatū
erat,cauillabātur,reſpuebāt,et auerſabātur. Videbātur eñ uerba earū qua
ſi deliramēta,neq; fidē illis habebāt:adeò ut Petrus etiā ipſe paulatim pro-
pter illorū incredulitatē aliquo modo perturbatus & fluctuās ſurrexerit,
ac rurſus ad monumētū cucurrerit,atq; proſpiciēs iterū quoq; uiderit lin-
teamina

teamina iacētia, q̄ iā antea ingressus plenius & exactius inspexerat. unde so lū prospexisse cōtētus, ac nihil à priore statu immutatū cōspicatus, abijt cō sternatus & admirās id quod acciderat: ac glorificās eū, qui hæc ita ordinasset & administrasset. Ac Maria Magdalena rursus, quēadmodū unà cū ijs, q̄ cum Ioanna erāt, mulierib. portantib. q̄ ante sabbatū præparauerant, unguenta atq; aromata, profundo diluculo profecta erat: ita cum Salome quoq; muliere peregrina, q̄ pręter nominatas licet tardè emerat tn̄ aromata, sed post sabbatū, eadē mente impigrè currebat, assumpta secum etiā Maria Iacobi, ita ut etiā in coemptione aromatū socię fuisse uideantur. Quum em̄ sociæ essent itineris, totā rem gestā cōmune studium esse existimabāt: & ualde mane una sabbatorū ueniunt ad monumentū. Præterea in exactioribus ac pleniorib. exēplaribus continetur id, quo significatur, præter iam factas uisitationes etiam hunc mulierū ad monumentū contigisse accessum. Quid aūt λίαν πρωί, id est, ualde mane, sit, explicans Marcus adiecit, orto sole. Et dicebāt, inquit, adinuicē, Quis reuoluet nobis lapidē ab ostio monumenti: & sublatis oculis uident lapidem reuolutū. Erat enim magnus ualde. Quum enim Salome meritò dubitaret, ut q̄ omnino ad sepulchrū nō accessisset, atq; hæc ad comites suas diceret, illæ tacētes, prout superius dictū est, cùm sustulissent oculos, aspectu ipso responsum dederunt. etenim lapis reuolutus in conspectu apparebat. Qm̄ aūt unà ibant, et cōmune eis iter erat, idcirco inter se dixisse ac dubitasse scriptū est, si rerum naturā atq; historiæ ueritatē cōsideremus, ac discernamus cuius earū proprium fuerit dubitare. Nam eas, quæ iam sæpè lapidē reuolutū uidissent, dę hoc solicitas esse, probabile non erat. Sed quoniā inter has mulieres de quib. est apud Marcū, persona Salomæ ignara infertur, absq; cōtrouersia, oratio probabilis ac uerisimilis est. Nam nec illas consentaneū est dixisse, Quis reuoluet nobis lapidē, propterea q̧ Iudæi obsignassēt aditū sepulchri, adhibita custodia militū, & tertius dies instaret. Dixerāt em̄ scelerati illi ad Pilatū, Recordati sumus, quòd impostor ille dixit, quū adhuc uiueret: Post tres dies resurgā. Si mulieres igitur sciebant miraculū, quod per angelum factū erat, & quòd lapis remotus esset, & custodes expauefacti mortuisq; similes facti recessissent, quō solicitæ & anxiæ de reuolutione lapidis erant? sinautē miraculū ignorabant, custodiam militū considerare, ac nō de aperiēdo monumēto cogitare oportebat. Verū, ut dixi, Salome et hoc ignorabat, & ipsius solius ea uerba erāt. Nā Maria Magdalena atq; altera Maria quū sedissent è regione sepulchri, quemadmodū memoriæ prodidit Matthæus, magnoq; studio atq; industria asidentes id egissent, quum signacula Iudæorū, tum armatorū custodiam oculis suis conspexerant. Ingressa aūt Salome cum utraq; Maria, uiderunt iuuenē sedentē à dextris amictū stola candida, & expauerūt omnes: hæc quidē, quòd fide indigeret, ac magis humano more affecta esset: illę uerò, quòd sępius ad monumētū uenissent, curioseq; ac suprà quā necesse atq; opus esset, deinceps explorare atq; inuestigare resurrectionē uiderētur. Nā idcirco etiā iuuenis apparuit, qui magnitudine perterrefacere ac metū inijcere posset. ac terrori alacritatē & lætitiā miscēs, per candorē stolæ, quū propter diē scilicet festū, tū ne metu obrigesceret, acerbius eas alloquitur castigās uerbis & ad-

r 4 monens,

monens, ne post tot spectationes curiosæ essent, sed potius firmæ manerent in ijs, quæ uidissent. Ite, enim inquit, dicite discipulis eius & Petro: (discipulis quidē utpote ijs qui sæpè nō crediderūt: Petro uerò, ut qui iterū eadē uobiscū curiositate adductus ad monumentū uenit:) quod præcedit uos in Galilæam: ibi eum uidebitis, sicut dixit uobis: uobis mulieribus uespere sabbatorū illucescente in unam sabbatorū conspectus, ut Matthæus conscripsit. Discipulis enim nunquam apparet eum dixisse, quòd post resurrectionem ipsis in Galilæa apparriturus esset, nisi fortè quis illud dixerit,
Matth. 26. Mar. 14. quod & Matthæus & Marcus scripserunt post cœnam mysticam exeuntibus ipsis dicto hymno in montē oliuarum, ab seruatore sic quodammo-
Mar. 14. do dictum, Postquam autem resurrexero, præcedā uos in Galilæam. Egressæ autem è monumēto Maria & Salome, tremore atque terrore correptæ profugiebant, ac nemini quicquam dicebant. timebant enī, partim quidē propter terrorē adolescentis, partim uerò quòd iam dies progressus esset, & Iudæi (ut est uerisimile) sursum deorsum obambulātes [a] ad cædē parati essent. In exemplaribus paulò diligentius & exactius scriptis Euangelium secundum Marcum hactenus, Timebant enim, finem habet. In nonnullis adiecta sunt hæc, Quum surrexisset autem, mane primo die [b] sabbatorum apparuit primùm Mariæ Magdalenæ, ex qua eiecerat septē dæmonia. Hoc autem contrarium quiddam ijs, quæ à nobis suprà dicta sunt, continere uidetur. Quum enim hora noctis, qua seruator surrexit, ignota sit, qui sit, ut in hoc loco, mane eum resurrexisse, scriptum sit? Sed hoc dictū nullo modo cōtrarium apparebit, si aptè atque scienter legerimus. Etenim subnotare & subdistinguere doctè atque intelligenter oportet, Quū surrexisset aūt: atque ita subiungere cōsequenter, mane primo die sabbati, apparuit primū Mariæ Magdalenæ: ut uerbum quidē ἀναςὰς, id est, quū surrexisset, conuenietē cū Matthæo ad superius tēpus relationē habeat: uerbū uerò πρωὶ, id est, mane, ei quæ Mariæ facta est, apparitioni attribuatur: quæ prima cū altera Maria, atque iterum sola uiderat Dominū. πρωὶ enī, id est, mane, uel diluculo, uniuersum illud spatium est, quod post gallorū cantū intercedit. Quum igitur quaternæ temporū sint uices, totidemque accessus, quib. mulieres ad monumentū uenerunt, spiritus sanctus rem ita dispēsauit atque ordinauit, ut singuli Euangelistæ singulos temporum articulos conscriberent. Ac Matthæus quidem illas, quæ uesperi sabbatorū uenerunt ad monumentum, historia comprehendit, & angelum unum descendisse de cœlo, qui lapidē reuoluisset: Ioannes aūt, Mariam Magdalenā uenisse solam in tenebris ante lucem conscripsit, atque angelos duos intra monumentum uidisse: Lucas alias circa ipsum diluculū: Marcus uerò aliam oriente sole, adiunctis nonnullis, quæ iam etiam antea ad monumentū fuissent. Atque illis quidem duos uiros astitisse: has uerò sedentem à dextris iuuenem uidisse: atque omnes stolis albis indutos fuisse memoriæ prodiderunt. Itaque si quis ea, quæ singuli secundū ordinem temporū scripserunt, composuerit, possit unā [a] consonantiā concordantiāque & unum corpus historiæ totius efficere: perinde ac si unus totā rem gestā & nō cōplures scripsissent. Nam si unus quidem aduentus mulierum, quæ in uno temporis articulo accidisset, omnes quatuor mentionē fecissent, & non eosdē angelos dixissent appa-

[a] φονῶντες ἄνω καὶ κάτω περινοστεῖν, est in utroq; exemplari: fortaßse rectius legetur, φωνοῦντες, clamore terrerent.
[b] σαββάτων, est in utroq; exēplari. in uulgatis exēplaribus noui testamēti σαββάτου, singulariter.

[a] μίαν ἁρμονίαν.

apparuisse: uel una atq; eadem apparitione siue uisione ab uniuersis edita, hanc in diuersis temporibus accidisse dixissent, & non unius quisq; temporis mentionē fecissent, discrepantiæ atq; dissensionis reprehensionē effugere narratio nō posset. Sin aūt & personæ & tēpora diuersa fuerūt, & eorū, qui apparuerūt, facies nō eædē: quū Deus cōpluribus modis fidē facere uoluerit incredibili miraculo resurrectionis: & quod unus prætermisit, alius historia persequutus est Euangelista: qui fieri potest, ut nō tota narratio pura & ab omni reprehensione libera sit? Qm̄ aūt multarū Mariarū in Euangeliis mētio fit, treis numero omneis esse statuere debemus: quas Ioannes comprehensim numerauit, cùm diceret, Stabant autē iuxta crucem Iesu mater eius, & soror matris eius, Maria Cleophæ, & Maria Magdalena. Nam Mariam Iacobi, & Iosæ matrē apud alios Euangelistas nominatam, deiparam & non aliam esse credimus. Quoniam enim ita dispositū & destinatum erat, ut & diuinus partus obumbraretur, & sanguinariis Iudæis non manifestaretur, quòd circa ipsum tempus, quo ad lectum iugalem ducenda erat, uirgo ex spiritu sancto concepisset: quemadmodum literis mandatum est, quòd & uir huius & pater Iesu uocatus sit Ioseph: eodem modo Iosę & Iacobi filiorum Iosephi fabri ex prioribus nuptiis & præmortua uxore puerilē ætatē agentiū mater deipara & appellabatur & nominabatur. hæc nimirū obtrectantes etiā Iudæi de seruatore dicebant, an non hic est filius fabri: nónne mater eius uocatur Maria, & fratres eius Iacobus, & Ioses, & Simon, & Iudas? Atq; idcirco Ioannes quidē, ut qui liberè diuinam historiam conscriberet, eam, quę stabat iuxta crucē, id quod re ipsa erat, matrem Iesu appellauit. Cæteri uerò Euāgelistæ, qui multùm circa dispositionem laborauerunt, certo consilio matrem eam Iacobi & Iosę appellauerunt: (hi enim primi erant & insignes filii Iosephi:) hoc apertè significāte scriptura, quòd hac dispositione & ordinatione atq; inde cōcepta opinione absq; periculo Maria paßioni salutari interesset. Nam si uulgus eam esse uirginem sciuisset, perdita forsitan fuisset ab inuidis Iudæis. Reperias autem eam etiam unius solius filiorum Iosephi matrem apud Euangelistas nominatam esse, Mariam Iacobi, & Mariam Iosæ. Marcus autem Iacobi parui & Iosę matrem eam uocauit. quoniam alter erat Iacobus Alphæi magnus idcirco, quia duodecim apostolis connumeratus erat. Nam paruus nō erat de numero eorum. De illo aūt aliquis fortaßis haud immeritò addubitauerit: quo pacto seruator discipulis partim per angelos, partim sua ipsius uoce pollicitus, quòd profectus in Galilæam eis appariturus esset, uisus sit Hierosolymis quoq; promissum pręstare. Nam secundum Lucā quidē in ipsa die resurrectionis ipsis undecim congregatis: ut Ioannes autem scribit, & in hoc ipso, & octauo die præstat apparitionē stans in medio ac dicens, Pax uobis, atq; etiam Thomę se contrectandum præbens. Verùm hoc liberalitatis & humanitatis diuitias ostendit, non mendacii crimen continet. Non enim dixit, In Galilæa duntaxat me uidebunt: neque uerò Hierosolymis uisus, non apparuit in Galilæa sicut promiserat. hoc enim esset suos sermones falsos reddere mentiēdo. Sed si & in Hierusalē propter metū Iudæorū conclusis in domicilio aduentuq; & præsentia sua opus habentib. apparuit, & promisšū præstitit in Galilęa quoq;

ἐπισκιασθῆναι τὸν θεῖον τόκον. est in utroq; exēplari. quid si legatur τὸν θεοτόκον.

Locus corruptus, aut certè intricatus in utroq; exemplari. quē coniectura ductus ita uerti.

quocq; uisus, quũ utracq; benignè iuxta ac uerè acciderint, effugere licet omnẽ criminationẽ. Mihi aũt magnã ac latentẽ uidetur in se continere significationẽ, quod apud Matthæũ dictũ est de discipulis, nẽpe, ut abeant in Galilæã, atcq; ibi me uidebũt. Quũ eñ futurũ esset, ut sæpius eis appareret, ad unã tancq; præcipuã & præter cæteras eximiã apparitionẽ spectant uerba promissionis, iuxta quã appariturus erat eis in monte. Nam tunc quum accessissent & adorassent eum, quibusdã ambigentibus, cum authoritate
Matth.ult. plena maiestatis diuinæ dixit: Data est mihi potestas omnis in cœlo & in terra. Nã quæ naturaliter habebat tancq; Deus, hæc dicitur accipere tancq;
Ioan.17. homo certo consilio factus. Quamobrẽ etiã dicebat, Glorifica me, pater, apud temetipsum gloria, quam habebam antecq; mũdus esset apud te. Nisi enim hanc propriam haberet ut Deus, fieri nõ posset, ut eam tancq; alienam acciperet, Deo & patre per prophetã dicente, Gloriã meam alteri nõ dabo. Ac deinceps adiungit uerba, quibus totũ orbem terrarum habitatũ capturi & quasi irretituri erant, & in quibus consistit uniuersum mysteriũ pietatis. Euntes, enim inquit, docete omnes gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti, docentes eos seruare omnia, quæ pręcepi uobis. Ac deinceps adijcit ea, quibus finem horum uerborũ & euentum spondet. Et ecce ego uobiscum sum omnibus diebus uscq; ad consummationem seculi, Amen. Propterea dicebat, Renuntiate fratribus meis, ut abeant in Galilæam, atcq; ibi me uidebũt, ad hanc apparitionẽ, tancq; propriã quandã atcq; pręcipuã, ut dixi, respiciẽs: quã magis etiã eis per alia uerba prædixerat, quæ in Euangelicis scriptis non continentur. Nisi eñ hoc ita esset, non dixisset Matthęus, Vndecim aũt apostoli abierunt in Galilęã in montẽ ubi constituerat eis Iesus: quũ nusquã in Euãgelijs pollicitus sit Dominus in monte se facturũ esse apparitionẽ. Nam ante hãc apparitionem, quæ in monte accidit, etiam ad mare quocq; Tiberiadis, quod est Galilææ, apparuit illis, qui septem numero unà erãt. Petro nimirum, Thomę, Nathanaeli, filijs Zebedæi, alijsq; duobus ex discipulis, ut Iohannes scriptũ reliquit. Verũ ad montẽ, ubi cõstituerat eis Iesus, respiciebat illud uerbum, Ibi me uidebunt: diuinę maiestatis plena uidelicet oratione mandantem & præcipientẽ, Euntes docete oẽs gentes, baptizantes eos in nomine patris & filij & spiritus sancti. Etenim nec abs re quidẽ mihi, nec extra propositum uidetur, quod in monte Galilææ, & non in aliquo alio loco hęc uerba dicta fuerũt. Nã Galilęa, lingua gręca κατακυλισὴ, id est, deuoluta, siue deuolubilis interpretatur. unde etiã Gelgel Rota nominatur. Igitur uelut ex mõte excelso, salutari uidelicet ore prolata hęc uerba rotæ in modũ in orbẽ terrarũ habitatũ deuoluta sunt, & omnẽ percurrerũt, atcq; uniuersi baptizati sunt, & gẽtes & ciuitates in nomine patris & filij & spiritus sancti. Cæterùm his uerbis auditis, discipuli ad nullam gentem statim profecti sunt, sed manserunt in Hierusalem uscq; ad pentecosten expectantes aduentum & pręsentiã spiritus sancti, qui in igneis linguis ad eos accessit. Nã quũ ita uarijs modis eis ad quadraginta dies appareret & congregaret in unũ, quẽadmodũ Lucas ait in principio libri Actorũ, pręcipiebat & mandabat ne ab Hierosolymis discederẽt, sed ut expectarẽt promissũ patris, de q̃(inquit) audistis ex me, qm̃ Ioãnes quidẽ aqua baptizauit, uos aũt baptizabi-

baptizabimini ſpiritu ſancto. Admodũ autem pulchrè, μὴ χωρίζεσθαι, (id ſonat latinè ne ſepararentur, uel diſiungerẽtur) hoc eſt, ne longè diſtarẽt, neu procul abeſſent, non autem dixit, ne prorſus exirent ex Hieruſalem. Nam qua ratione hoc dicturus fuiſſet, qui præceperat eis, ut in Galilęam uenirent? Quod autem in fine Euangelij Lucæ dictũ eſt: Et accidit, dũ benediceret eis, diſceſsit ab eis, & tollebatur in cœlũ. Itẽq; quod apud Marcum ſcriptũ eſt: Ac dominus quidẽ, poſtq; loquutus fuiſſet eis, aſſumptus eſt in cœlũ, & ſedet à dexteris Dei: intelligẽdũ eſt, accidiſſe quadrageſimo die, ſecundũ id quod in Actis memoriæ proditũ eſt. Quæ eñ breuiter & conciſim in Euangelijs dixerunt, hęc latiore narratione explicantur & declarãtur. Hęc ſunt, q̃ in Euangelicis lectionib. dominicæ noctis cõtinẽtur. q̃ ignorantẽ perturbare poſsint, q̃ etiã uobis tanq; debitũ depẽdimus: uos aũt q̃ facturi ſitis hæc audientes, erubeſco dicere cõſiderans cõcurſum ad ſpectacula rabiemq; multitudinis. Præbeat aũt nobis Dñs uirtutẽ ad declinandũ à malo & ad bonũ faciendũ per gratiã atq; benignitatẽ Domini & Dei & ſeruatoris noſtri Ieſu Chriſti: cui gloria & imperiũ cum patre & ſpiritu ſancto nunc & ſemper & in ſecula ſeculorum. Amen.

DE SACRO FESTO PASCHAE, ET DE RESVRRECTIONE HABITA IN MAGNA *die Dominica, Oratio tertia: Interprete Laurentio Siſano.*

PAVPERES homines, qui dies feſtos amãt, & quũ lubenti ac parato animo, tũ habitu cultuq; ſplendido cõuẽtus ac celebritates frequẽtãt, & ſi de ſuo ſibi ſuppeditare ſumptus ad eã, cui ſtudẽt, elegãtiã nõ poſsũt, à notis tñ atq; propinquis omnẽ magnificũ ac pretioſum ornatũ corrogãtes, efficiũt, ut nihil ſibi deſit ad præſentẽ uſum. Quod mihi quoq; p̃ſenti die accidere uidetur. Quũ eñ ipſe nihil p̃clarũ atq; magnificũ à me ipſo poſsim ad propoſitas laudes cõcelebrãdas cõferre, ad ſacrã cantionẽ, quã dudũ concinuimus, confugiã: atq; inde argumẽto atq; occaſione ſumpta, dictioni ſcripturę mea quoq; cõiungẽs & quaſi attexens ſoluã æs alienũ: ſi modò etiã aliquę pauperi ſeruo ex animi gratitudine erga Dñm ſuũ profectę laudes ſuppetũt. Dicebat igitur paulo antè Dauid, & nos unà cum illo: Laudate Dñm oẽs gẽtes, laudate eũ oẽs populi. Omnẽ hominẽ ab Adamo uſq; neminẽ p̃termittẽs, quẽ nõ inuitet, ad hymnũ uocat. Sed occidentales, orientales, & ſi quis circa alterutros, uel ſeptentrionib. uicinus, uel meridianarum partium incola eſt, ſimul omnes allicit & inuitat hoc pſalmo. Atq; alias quidem ſpeciatim nonnullos homines appellat, aut ſanctos uocans, aut pueros ad hymnum excitans: in pręſenti uerò gentes ac populos pſalterio cogit in unum. Quũ enim, ut apoſtolus ait, figura huius mundi tranſierit, rex uerò ac Deus Chriſtus, omni anima incredula ad plenam fidem ac certam cognitionem traducta, linguaq; maledica cohibita atq; frenata omnibus apparuerit, inhibuerit item Græcorum uanitatem, & Iudęorum errorem, & hæreſeωn indomitum linguæ morbum: tunc nimirum tunc

omnes

omnes gentes & qui à seculo sunt populi procumbentes consentientem & concordem adorationem præstabunt,& admirabilis quidam concentus & consensus glorificationis erit, sanctis quidem more solito laudes dicentibus,impijs autem ex necessitate supplicantibus: & tunc reuera uictoriæ carmen consentienter ab omnibus canetur tam uictis, quàm uictorib. tunc etiam seruus ille uerbero turbæ author, qui sibi domini sui dignitatẽ imaginatione sumpserat & arrogauerat,uidebitur omnes admonẽs, dum ad suppliciũ trahetur,& omnes illius nequitiæ ministri & socij debitis supplicijs ac pœnis afficientur: unus autẽ rex ac iudex apparebit, quẽ omnes communem dominum esse confiteantur:quies item erit atque silentiũ,quẽadmodum fieri solet, quum pro tribunali sedente prætore præco silentiũ indicit,& populi auribus & oculis simul intenti concionantis uocem expectant.Idcirco laudate dominum omnes gentes, laudate eum omnes populi,laudate tanquam potentẽ, laudate tanquam benignum & humanũ: quoniam eos qui ceciderant & mortui fuerãt, rursus uitæ restituit,uas fractum de integro renouauit, sitũ atque iniucunditatem reliquiarum, quæ in sepulchris erãt,ad animal incorruptibile benignè redegit:animã quę ante quatuor millia annorum corpus reliquerat,ueluti ex longa peregrinatione ad suum domicilium reduxit,eamque non præ spatio temporis & obliuione quasi peregrinam erga suum instrumẽtum affectam,sed citius ad id tendẽtem,quàm auis ad nidum suum deuolat. Dicamus eñ ea, quæ propriè ad festum pertinent,ut ad ipsas res accommodatè & conuenienter feriemur.Nam quod improprium est & alienum,præterquam quod nihil prodest,res est inordinata,incomposita atque absurda,non solùm in ijs orationibus, quæ de religione ac pietate habentur, uerumetiam in externis & ijs,quæ ad mundanam pertinent sapientiam. Quis enim est orator ita stultus adeoque ridiculus, qui ad nuptias hilaritate & iucunditate plenas uocatus relicto apto & iucundo genere orationis,quod accommodatum sit,ac quasi congratuletur hilaritati ac festiuitati conuentus, tristia quædã carmina atque lugubria pronuntiet, & ex tragœdia petitas calamitates in conuiuio nuptiali & in thalamo occinat? Aut ex contrario mortuo alicui iusta exequi & orationem funebrem habere iussus, oblitus præsentis casus,iucundum se præbeat & hilarem apud mœstitia plenum conuentum? Quòd si rebus mũdanis res decora est ordo atque scientia, multo profectò magis eam obseruari conuenit in rebus magnis atque cœlestibus. Christus igitur nobis resurrexit hodie Deus,calamitatibus et casibus amplius non obnoxius, immortalis: (Ac subsiste parumper tu ethnice, omisso petulanti ac proteruo risu, quoad omnia audiueris:) non ad necessitatem casuum uel de cœlo descendere coactus, uel resurrectionem tanquam inexpectatum inopinatum'ue beneficium prẹter spem adeptus,sed qui nouisset omnium rerum finem,atque ita initium fecisset,ut qui in oculis diuinitatis haberet propositorum cognitionem,& priusquam de cœlo descenderet,uideret & gentium perturbationẽ, & duritiẽ Israelis, & Pilatũ pro tribunali sedere,& Caiaphã uestẽ sibi discindere, & seditiosam plebẽ ira inflammari,& Iudam prodere,& Petrũ propugnare, & paulo pòst seipsum
per

per resurrectionem ad gloriam immortalitatis transformari: ac quicquid futurum erat, cognitione præscriptum habens nō distulit beneficium homini præstare, neq; in longiorem diem contulit earum rerum administrationem: sed quemadmodū illi, qui debilē aliquē ab impetu torrentis & uoraginis rapi uidēt, licet haud ignorātes, q fieri posśit, ut cœno torrētis ipsi quoq; inuoluātur, & lapidū, quos secū aqua rapit atq; protrudit, ictib. lædantur, tñ misericordia periclitantis ingredi non grauantur: ita seruator noster humanus ultrò ac spōte sua cōtumeliosa & ignominiosa suscepit, ut eū, qui fraude perierat, seruaret. descēdit ad uitā, quoniā prǫuidebat etiā gloriosum ascēsum. Mori se generi humano permisit, quoniā resurrectionē quoq; præsentiebat, & animo prouidebat. Non em̄ sicuti unus ex uulgaribus hominib. temerè sese periculis obijciebat, incertitudini futuri euētus rem cōmittēs, sed tanq; Deus rem propositā certo destinatoq; fine regebat. hęc igitur est dies, quā fecit Dominus, exultemus & lætemur in ea, nō ebrietatib. & comessationib. nō choris & debacchationib. insanis, sed diuinis ac Deo cōuenientib. cogitationib. hodie uniuersum orbē terrarū uidere licet, perinde ac si una domus esset, in unius rei, de more fieri solitæ cōsensum ac quasi cōsonātiā coijsse atq; coaluisse, unoq; signo, quasi tessera accepta ad studiū orationis traductū: uiæ publicę uiatorib. carent: mare hodie à nautis & uectorib. desertū: agricola aratro ac ligone proiecto in habitū feriātis cōpositus & exornatus est: cauponę à quęstu uacāt: strepitus, tāq; hyems appetente uere, cessant: tumultus, turbæ, uitę procellę paci & quieti diei festi decesserūt: pauper ut diues exornatur: diues solito splendidior conspicitur: senex perinde ac iuuenis accurrit, ut particeps lætitiæ fiat: infirmus quoq; uim morbo adfert: puellus infans mutatione uestis sensu externo festum colit, quandoquidē interiori animi sensu nondū potest: uirgo in animo suo uehemēter lætatur, quòd suæ spei recordationem adeò splendidè honorari cernit: materfamiliâs cum toto grege domus, nemine familiarum atq; domesticorū absente, festum celebrans lætatur. nūc enim ipsa atq; maritus, & liberi, & serui, omnesq; domestici lætantur. Ac ueluti nouum ac recēs editum examen apum ex latibulis & aluearibus simul coactum atq; confertum in aerem ac lucem euolans ramo alicuius arboris sese applicat & considit: haud aliter in hoc festo integræ familiæ ad sedes quæq; suas confluunt. Ac profectò ipsa imitatione præsens dies ad futurum rectè refertur atq; cōparatur. Vterq; em̄ hominū cōgregator est: ille uniuersorum, hic singularium. Vt aūt uerius dicamus, quātū ad lætitiā pertinet & hilaritatē, hæc quā illa, quæ expectatur, gratior ac iucūdior est. quippe tunc quidē necesse est etiam lamentantes uideri, quorū uidelicet peccata deteguntur: prędentis uerò diei iucunditas nullos admittit tristeis & animo demissos. Nam & iustus lætatur, & is qui conscientiam puram non habet, ex resipiscentia sui correctionem sperat, atq; omnis in præsenti die tristitia sopita est. nullus aūt adeò ægritudine pressus & obnoxius est, quin per huius festi magnificentiam mali sui remisśionē sentiat atq; leuamen. hoc die nexi soluuntur: debitor dimittitur: seruus bono & humano præconio atq; edicto ecclesiæ manumittitur, nec tamē alapis fœdè os eius

Locus corruptus.

ceditur, plagaq́ꝫ à plaga liberatur: nec, quẽadmodũ in pompa fieri solet, in edito atq́ꝫ sublimi suggesto, populo ostentatur, à rubore & contumelia libertatẽ suam exorsus: sed ita decorè ac honestè dimittitur, ut notũ est: beneficio item afficitur is, qui adhuc in seruitute manet. Nã etiamsi multa ac grauia sint delicta, quæ ueniam ac deprecationẽ excedant, huius diei serenitatis & humanitatis ueneratione Dominus recipit abiectũ & inter uiles & ignominiosos conspicuũ. quẽadmodũ Pharao ex carcere pincernam. Nouit eñ ꝙ tempore resurrectioni destinato, ad cuius similitudinẽ præsentem diem cohonestamus, etiam seipsum opus habere lenitate ac bonitate Domini. & quasi mutuo misericordiã hic dans expectat in tẽpore suo relationẽ & cõpensationẽ. Audistis domini: Custodite sermonẽ pro bono, ne traducatis me apud seruos, quasi falso ac non syncerè laudibus celebrem diẽꝗ. demite ægritudinẽ afflictis & anxijs animis, quẽadmodum Dñs corporib. mortificationẽ. Et traducite infames ad honestatẽ: restituite ignominia notatos in famæ integritatẽ: traducite ad gaudiũ afflictos: ad libertatẽ sermonis & fiduciã, fiducia ac libertate carẽtes. Educite ex angulo tãq́ꝫ ex sepulchris proiectos. Efflorescat & emineat in omnib. sicuti flos decor diei festi. Nam si natalis dies hominis regis carcerẽ aperit: dies uictoria celebris & illustris, Christus resurgens afflictos, oppressos & constrictos non dimittet? Pauperes amplectimini uestrã nutricẽ: qui oblæsa, uitiata, corrupta, mutilata'ue corpora habetis, curatricẽ uestrarũ calamitatũ diem salutate. quippe propter spem resurrectionis uirtuti studetur, & uitium odio habetur. Quoniã sublata resurrectione, unus apud omnes obtinens sermo reperietur: Edamus & bibamus: cras eñ morimur. Ad hunc diẽ respiciẽs apostolus, tẽporariã uitã contemnit, & futurã desiderat & affectat. extenuans aũt ea, quæ uidentur, Si in hac, inquit, uita spem posuimus, maximè omniũ hominũ miserabiles sumus. propter hãc diem homines hæredes Dei & cohæredes Christi existunt: propter hunc diem pars corporis, quam ante mille annos carniuoræ aues comederint, integra reperietur, & quã uel canes, uel cetea cæteraq́ꝫ animalia marina deuorauerint, unà cum homine suscitato resurget: quinetiã quod ignis concremauerit, quod uermis in sepulchris absumpserit: & ut rem in summã conferã, omnia deniq́ꝫ corpora, quotquot post generationẽ corruptio aboleuerit et è medio sustulerit, integra nullaq́ꝫ sui parte carentia reddẽtur è terra: & ut Paulus docet, in momento oculi perficietur resurrectio. Ictus aũt seu momẽtũ oculi clausio palpebrarum est. Atq́ꝫ hac uelocitate nulla res alia celerior esse posit: neq́ꝫ humano more pro captu tuo reputans descripseris in animo tuo, quot sint tẽporũ interualla, primũ ut ossa putrefacta & in terrã redacta in pristinã duritiẽ & leuitatẽ cõpingantur: unita uerò ex ipsa fractione rursus in aptã & cõuenientẽ cõpagem & naturalẽ coeant iuncturã & cõmissurã: neq́ꝫ uerò deinde animaduerteris carniũ obductionẽ, & neruorũ productas cõiũctiões, uenarũ arteriarũq́ꝫ tenues & exiles ductus, & quasi alueos sub cute explicatos: animarũ inenarrabiliũ & innumerabiliũ multitudinẽ ex arcanis quibusdã habitationib euolantẽ, earũq́ꝫ unãquãq́ꝫ suũ corpus tanq́ꝫ uestẽ peculiarẽ agnoscentẽ, & in hoc rursus celeriter inhabitantem,

1. Corinth. 15.

Locus corruptus & mutilatus uidetur utrobiq́ꝫ.

habitantẽ, certoq; discrimine utentem in tãta multitudine spirituũ generis eiusdẽ. Cogita em̃ ab Adã animas, & ab illo usq; corpora, tot numero domib. solutis ac desertis, patribusq; familias ex lõga quasi peregrinatione reuertentibus, eaq; omnia perfici admirabiliter & extra cõmunẽ captũ. neq; enim uel domus tardè renouatur & instauratur, uel incola oberrat, ac quasi sub dio manet, dum propria ac peculiaria quærit: sed protinus ad eã tendit tanq; columba ad suã turrim, etiamsi multæ atq; frequentes circa eundem locũ fuerint ijsdẽ notis insignes. Vnde rursus recordatio et prioris uitæ expensio retractatioq;, atq; cuiusq; actionis cogitatio, q̃ adeò celeriter unà cũ animali ante secula dissoluto absoluitur atq; perficitur? Atqui uel ex somno profundiori excitatus homo paulisper ignorat qui sit, ubi degat: familiariũq; & cõsuetarũ rerũ obliuiscitur, donec uigilia discusso torpore rursus uim memoriæ cõseruatricẽ & efficaciã recreauerit & redintegrauerit. Hæc & similia cogitatiões uulgi subeuntia ingẽti mẽtẽ implent admiratiõe, & unà cũ admiratiõe inducũt incredulitatẽ. Quoniã em̃ mẽs eorũ de quib. dubitat & quærit, solutionẽ nõ inuenit, neq; suã curiositatẽ inuentione ac dissolutione sedare potest, deinceps propter infirmitatẽ suarum cogitationũ & sensuũ tendit ad incredulitatẽ, eijciens & reprobans rerũ ueritatẽ. Enimuerò quoniã cursu suo progrediẽs oratio ad eam, quæ frequenter tractatur, quæstionẽ peruenit, atq; argumentũ non alienũ, sed propriũ huius diei festi est, age paululũ ad initiũ huic disputationi aptum atq; conueniens quæstionẽ propositã reuocantes certã persuasionẽ inducere ac fidẽ facere conemur ijs, qui perperã ambigunt de rebus manifestis. Creator rerũ uniuersarũ cùm statuisset hominẽ creare, nõ quod facilè contemni posset, sed quod cæteris omnib. dignitate p̃stare, tanimal in rerũ naturã produxit, eiusq; q̃ sub cælo est, creaturę regẽ designauit. hoc quũ animo destinasset, & talẽ perfecisset sapientia formaq; diuina p̃ditũ, ac multa gratia atq; decore ornatũ, nũquid eo cõsilio illũ in rerũ naturã produxit, ut genitus corrumperetur, & extremũ subiret interitum? At uanũ id consilium, ineptum propositũ & absurda fuisset intentio: ac uehementer sanè indigna res est talem cogitationẽ ad Deum referre, & huiusmodi quicquam de eo sentire. Puerulus enim hac ratione assimilatur studiose ædificantibus & celeriter structuram soluentibus: quippe ad nullum finem utilem mente eorum spectante. Contrarium autem prorsus edocti sumus: quoniã eum, quem primũ finxit, immortalẽ creauit: uerùm quum postea accidisset trãsgressio atq; peccatũ, in pœnã delicti eum immortalitate priuauit: deinde fons bonitatis exundans humanitate, & ad opus manuũ suarum flexus, sapientia atq; scientia adornauit,[a] donec ita factu commodum ei uisum est esse, ut in pristinũ nos statum restitueret ac renouaret. Hæc et uera sunt, & digna ea, quã de Deo habere par est opinione. Testantur em̃ eius non bonitatẽ solùm, uerũetiam potentiam. Nam non moueri ac durum esse aduersus subiecta nostræq; curæ commissa, nec hominum quidẽ benignorum & optimorum est. Ita opilio uult ualere sibi gregem, ac propemodum immortalem esse: item bubulcus uarijs curis oues auget: caprarius item capras fœtus gemellos quoq; tempore parere optat: & in

[a] ĩus ego lego, ĩs est in utroq; exemplari. qui ita factu commodum esse iudicauit, ut nos in pristinũ statum restitueret & redintegraret.

ſumma, omnis paſtor pecoriſq; magiſter ad finem quendam utilem reſpi ciens, quum durare atq; permanere ſibi gregem atq; armentum deſiderat, tũ fœtura feliciter propagari cupit. Hoc quũ ita ſit, & ex ijs q̃ à nobis modò dicta ſunt, oſtenſum ſit, maximè decere artificem ac creatorem generis noſtri reformare & inſtaurare corruptum opus: palàm eſt, quòd qui cæteris fidem non habent, non ex aliqua alia cauſa pugnant & aduerſantur, q̃ quòd arbitrantur fieri non poſſe, ut Deus id, quod mortuum ac diſſolutum eſt, reſuſcitet. Mortuorum reuera ſenſuq; carentium cogitatio, qui exiſtimãt aliquid eſſe, quod à Deo perfici & expediri non poſsit, & ſuam ipſorum infirmitatẽ maieſtati omnipotenti aſsignant. Sed ut argumentis & probationibus eorum reprehendamus amentiam, ex præſentibus & præteritis oſtendatur id, quod futurum quidem eſt, ſed futurũ eſſe nõ creditur. Audiſti quòd puluis ad formam redactus & homo factus eſt. Doce igitur me, quæſo, tu qui tua ſapiẽtia omnia cõplecti uis, qua ratione tenuis puluis, diſsipatus coactus ſit? quomodo terra caro facta ſit? atq; eadẽ materia, qua ratione & oſſa & cutem & adipem & pilos confecerit: quomodo quum una ſit caro, diuerſæ cùm formæ membrorum, tum qualitates, & tactus ſint? quõ pulmo tactu mollis, colore liuidus? iecur ſolidum, firmum & non cedens ac rubeum? cor conſtrictum ac duriſsima particula carnis? lien rarus & niger? omentum album & inſtar piſcatorũ retis à natura complicatum? Conſideremus & illa quo pacto prima mulier ex parua parte lateris integrum animal ſimile perfecto ac primo facta eſt? & pars ad omnia ſuffecit, & exiguum totum conſtituit? coſta facta eſt caput, manus & pedes, uiſcerum & inteſtinorũ flexuoſa tortuoſaq; ac uaria figura atq; diſtinctio: caro, pili, oculus, naſus, os? omnia deniq; (ne longius orationẽ producam) omnia admirabilia, abhorrentia [a] à communi opinione & ſenſu ac mentis noſtræ, qui Deo comparati uniuerſi exigua quæpiam portiuncula ſumus, captum excedentia: apud Deum uerò rationes fabricationis in promptu ſunt & faciles, omnem'que dubitationem excludentes, & admodũ certæ. Quo igitur pacto ſana mente præditi eſſe uidebuntur qui concedunt ex una quidẽ coſta hominem eſſe factum, nõ autem credunt ex integri hominis materia eundẽ renouari? Non poteſt fieri, nõ poteſt, ut humanę mentis agitationibus diuina uis in rebus efficiendis inquirendo explorari & inueſtigari poſsit. Nam ſi omnia à nobis percipi comprehendiq; poſſent, non præſtaret nobis is qui præſtat. Quid loquar de Deo? nec cum brutis quidẽ animalibus, quod ad quaſdã attinet potentias & facultates comparãdi aliquo modo, ſed & illis quoq; inferiores ſumus. Ne longius abeas, curſu quidẽ nos equi, canes, aliaq; animalia multa præcedunt: uiribus item cameli & muli: notatione uerò uiarum, aſini nobis antecellunt: & acumen uiſus & acies oculorum, qua capræ præditæ ſunt, in oculis noſtris non reperitur. Quocirca cãdidos, gratos & ſanos homines fidem habere decet ijs, quæ à Deo dicuntur: modos autẽ & cauſſas actionum & operum, tanq; noſtram intelligentiam excedentes exquirere non oportet. Dicetur enim cuilibet iſtorum curioſorum: Oſtẽde mihi ratione at oratione tua, quomodo hæ res, quas uidemus, ad eſſentiam productæ ſint?

[a] θαυμαστὰ καὶ παράδοξα ἡμῖν τοῖς ὀλίγοις, eſt in utroque exẽplari. quã lectionẽ ſequutus ſum. uide tamẽ nũ pro ὀλίγοις, ἀλόγοις, legendum ſit.

sint? dic, qua arte multiformc opus hoc creauit? Nam si hęc ex cogitaueris et cōpereris, meritò perplexus & implicitus hæsitas, & succenses & indignaris, quòd regenerationis transformationem nescis, qui generationis rationem haud ignores. Quòd si illa tibi nihil aliud quàm somnium & imaginatio sunt, atq; undiq; cognitio perplexa, inexplicabilis & inuestigabilis est: ne indigneris, si quum rationem fabricationis ignores, etiam correctionem atq; reparationem corrupti non intelligis. Idem artifex est & primę creationis, & secundę transformationis. Nouit quomodo suum opus dissolutum rursus concinnet, & ad pristinū statum reducat. Si sapientia opus est: fons sapientiæ est apud illum. Si potentia & uiribus opus est: non indiget socio atq; adiutore. Hic est qui, iuxta uocē sapientissimi prophetæ, manu sua dimensus est aquam: & magnum & immensum cœlum palmo: & terram pugno. Contemplare imagines euidentia signa præbentes ineffabilis potentiæ, cogitationibus nostris desperationem inducentes nihil dignum Dei natura posse nos imaginari. Omnipotens & est & dicitur. forsitā em̄ nō aduersaberis in hoc, sed dabis tanq; cōcessum obtinere atq; ita se habere. At ei, qui omnia potest, nihil est perplexum, nihil quod explicari aut expediri perfici'ue non posit. Multa fidei pignora habes, quæ necessariò te compellant, ut assentiaris ijs, quæ à nobis dicuntur: primum quidem uniuersam creaturam uariam & multiplicē cuiusuis pręconis uoce clarius et significantius proclamantem quòd & magnus & sapiens artifex sit is, qui ea quæ uidentur, fabricatus est. Quum autem aduersus hanc creaturam prouidus sit, atq; etiam procul infidelium animulas intueatur, ipso opere resurrectionem mortuorum cōfirmauit, multis corporibus mortuorum anima restituta. hac de caussa Lazarus quartum iam diem mortuus exiluit è sepulchro. Vnicus item ille uiduæ filius ex lectica, qua efferebatur, ad uiuos reuocatus matri suę redditus est: atq; alij sexcēti, quos enumerare nunc molestum fuerit. Quid dico de Deo ac seruatore? quandoquidē, ut magis flectantur & moueātur illi qui ambigunt, etiā seruis suis apostolis mortuos excitandi uirtutem largitus est. Demonstratio igitur euidens est ac manifesta. Et quur nobis negotium exhibetis, contentiosi, quasi sermonum, qui demonstrari nō posint authoribus? Quemadmodum unus excitatus est, eodem modo decem: quemadmodum decem, ita & trecenti: ut trecenti, ita etiā plures. Vnius enim statuę artifex uel sexcentarum facilè opifex erit. An non uidetis mechanicos, quemadmodum magnorum & ingentium ædificiorū formas & figuras in exigua cera speciminis loco effingunt atq; designant. ac ratio quæ in paruo est, eandem uim habet in multis ac magnis structuris. Magnum cœlum, artificiosum Dei opificium est. ac quoniā Deus hominē animal rationale fecit, ut comprehensione operum glorificet sapientem & solertem eorum fabricatorem, uideas astronomi sphæram paruam quidem, sed in manu scientis ita moueri, quemadmodū à Deo cœlū mouetur. ac minima structura magni illius opificij simulachrum est: & ratio, quæ in paruis est, declarat immensa, quæ nostrum sensum & intellectum exuperant & excedunt. Sed quur hæc exposui? ut intelligas, quòd si me quoq; interrogaueris, quo-

modo corporum,quæ ab seculo usq; fuerunt,resurrectio futura erit? contrà statim audies: quomodo Lazarus,qui quartum iam diem sepultus erat,resuscitatus est? Perspicuum enim est,quòd eam fidem & probationē, quæ in uno fit,etiā in multis similiter homo sanus admiserit. Posito quòd Deus sit,qui faciat,nihil dixeris esse,quod fieri non possit:neq; tua cogitatione percipi posse putes illius,qui cōprehendi nō potest, sapientiā. Neq; ēm illi quicq; infinitū:at tibi ea,quæ pertinēt ad infiniti quæstionē, inscrutabilia & inuestigabilia sunt. Videbimus autem hanc rationem pulchrè, si præter ea quæ dicta sunt, scrutemur & exquiramus modum generationis nostræ,non primum & antiquissimum illum,à Deo proditum & institutum: de quo in superioribus dicta sunt hæc. Sed eum qui usq; ad hoc tempus consimiliter à natura perficitur. Inexplicabilis enim hic est,& cogitationi humanæ inaccessus. Nam qua ratione, quum res humida, rudis & informis sit,semen in caput concrescit? in tibias & costas durescit & consolidatur? cerebrum efficit tenerum rarumq;,& os quo continetur,adeò durum ac rigidum,uariam deniq; animalis fabricationē & compositionem? ut breuiter dicam, ac nimis non sim minutatim singula persequendo. Quemadmodum igitur semen, quod initio informe est, dum occulta & ineffabili arte Dei tractatur,in speciem redigitur,& in corpora grandescit & adolescit: ita non modò non est absonum & absurdum, uerumetiam admodum consentaneum atq; probabile,materiam,quę est in sepulchris, quę quondam erat in forma,rursus in pristinam renouari figuram,ac rursus puluerem fieri hominem: quemadmodum nimirū etiam initiò nactus est inde generationem. Concedamus Deo,quòd tantum possit,quantum ualet figulus. Et quid hic faciat,consideremus. Rude atq; informe lutum acceptum ad formā uasis redigit, idq; radijs solis expositū siccat ac durat. Est aūt,uerbi gratia,id quod fingitur atq; formatur urceolus, uel scutella, uel dolium. Sed si quis temerè inciderit & subuerterit,collapsum confringitur,& rudis et informis terra fit,suamq; speciem amittit. At artifex,si uoluerit,celeriter corrigit ac reficit id,quod casu corruptum est:ac rursus arte lutum fingens nihilo priore deterius uas efficit. Atq; hic quidē figulus parua potentiæ Dei creatura est: & Deo non creditur pollicenti se mortuos renouaturum? Multùm amentis est ista pronunciare. Consideremus item similitudinem tritici, qua sapientissimus Paulus insipientes corripit & instituit, dicens: Stulte tu quod seminas,non id,quod nascetur,corpus seminas,sed nudum granum: exempli gratia,tritici,aut alicuius reliquorū seminum. Deus autem dat ei corpus, quemadmodum uoluit. Diligenter attēdamus generationi tritici,et celeriter resurrectionis rationē discemus. Triticum in terram proijcitur,computrefactum autē humore,& ut ita dicam,mortuum desinit in lacteam quandam naturā,quæ paulatim concreta atq; coalita,quasi stimulus quidā fit albus et acutus:aucta deinde in eam magnitudinem,ut terra prominere & extare possit,ex albo sensim in herbescentem uiriditatem mutatur:postea fit herba & coma glebarum:quib. infusa & leuiter sparsa compluribus nixam fibris radicē subtus alit,futuro ponderi sustentaculum & adminiculum præparans: ac quemadmodum

αὐτῶν est utrobiq; ἀναστά-σεως, ego lego.

nauium

nauium mali plurimis undiq; funibus distendũtur, ut firmi stabilesq; permaneant æquilibribus tractibus obnoxij: ita funium in modum ex radice enatæ fibræ sustentamenta spicarum & retinacula fiunt. postq; aũt in culmum erectum triticum in altum tendere cœperit, geniculis et nodis Deus firmat ueluti domũ aliquã coniuncturis muniens, propter eam, quę speratur comæ grauitatem: posthæc maturis iam uiribus diductis uaginis, quibus includebatur, producit[a] spicam. Atq; illic rursus miracula maiora. Ordine enim porrecto structam undiq; uidere licet ei frugem agnoscendo quasi circumfundi: & singula grana peculiarem & proprium folliculũ & quasi cellam habent. postremo prætenduntur aristæ graciles quædam & acutæ, arma, opinor, aduersus auiculas seminibus insidiari solitas, ut dum illarum quasi spiculis punguntur, frugem carpere atq; uastare desinant. Vides quantum unum granum putrefactum miraculorum effectum in se contineat, ac quum solum ceciderit, q; multiplex resurgat? At homo nihil insuper accipit amplius, sed recipit id, quod habebat. ac propterea nostri renouatio uidetur esse facilior, q; id, quod in agricultura accidit frumẽto. Transi hinc ad considerationem arborum, ut hyems eis omnibus annis loco mortis sit. Decidunt enim poma, folia defluunt, arida remanẽt ligna omni decore spoliata. postq; autem tempus ueris appetierit, flos eis gratissimus innascitur: florem foliorum tegumentum excipit: ac tunc, ueluti pulchrum et amœnum spectaculum, quum hominũ oculos in se conuertunt, tunc auium cantatricum frondibus insidentium quasi officinę existunt, & admirabilis quędam circa eas amœnitas ac gratia relucet: adeò ut multi ędes auro & lapide Thessalico, tum Laconico exornatas deseruerint, & iucundiorem sibi sub arboribus habitationem esse duxerint. Idcirco patriarcha quoque Abraham sub quercu tabernaculum fixit, non prorsus inopia domicilij, sed quia tenebatur ea, quæ ex ramis edebatur, uoluptate.[a] Nam & uita serpentium me deducit ad comprobationem propositæ rationis. illorum enim uiuida uirtus hyberno tempore mortificatur, ac menses sex in cauernis delitescunt penitus immobiles. Quum autem statutum tempus aduenerit, & tonitrua in mũdo exaudita fuerint, quasi quoddam signum fragorem tonitruum accipientes, celeriter exiliunt, & longo interuallo consueta agunt. Quęnam huius rei ratio est? Dicat mihi quæsitor arbiter & explorator operum Dei, doceatq; me, qua ratione concedat angueis quidem fragore tonitrui mortuos resuscitari, homines uerò nõ admittat tuba Dei de cœlo resonante animam recipere & uiuificari? quẽadmodum diuina scriptura dicit. Canet enim tuba, et mortui resurgent. Et alibi rursus clarius, Et emittet angelos suos cum tubæ uoce magna, & congregabit electos suos. Ne igitur fidem detrahamus mutationibus & renouationibus. Etenim plantarum et animalium diuersorum atq; ipsorum adeò hominum uita nos edocet, quòd nihil eorũ, quæ generationi & corruptioni obnoxia sunt,[a] in eodem statu subsistat, sed in alium subinde uertatur atq; mutetur. Ac primùm quidem, si placet, eam, quæ in ætatibus nostris fit, mutationẽ perpendamus & cõsideremus. Puellũ lactentem, qualis sit, haud difficulter agnoscimus. Exiguo spatio temporis prętetito ui-

[a] προσάγει, est utrobiq;, προάγει, ego lego.

[a] Videtur aliquid desiderari.

1. Corinth. 15.

Matth. 24.

[a] ἐν ταυτότητι, in identitate, sonat ad uerbum.

res ad rependum adipiscitur, ac nihil à paruulis catulis differt, uisu quaterno sese sustentans. circa annum tertium accidit, ut erectus & arduus ingrediatur, & uocem aliquo modo uel balbutientem uel blæsam, & titubantem impeditamq; emittat: deinde articulatè atq; perfectè uerba pronuntiat, & lepidus adolescentulus & pusio fit: ex illa ætate in puberem & adolescentem uadit: lanugine uerò maxillas ac mentum uestiente barbatus & hirsutus paulatim, & alius ex alio: deinde iã plenè adultus uir, asper, laboriosusq; existit. Quum aũt præterierint anni quadraginta, initium flexionis adest, canities que paulatim caput dealbat, & robur ad infirmitatem declinat, & tandem senectus accedit, extrema uirium abolitio. Corpus autem flectitur & ad terram curuatur, quemadmodum spicæ, quæ nimium exaruerunt: quod exporrectum ac leue fuerat, rugosum & contractum efficitur: & is qui quondã uigore ætatis ac uirium præstabat, infans rursus euadit, balbutiens, ineptiens, delirãs, manibus ac pedibus similiter, ut olim repens. Hæc omnia quid tibi esse uidentur. De his omnibus quid tibi uidetur? an non alteratio? non uariæ mutationes? non diuersæ nouitates, quæ mortale animal etiam ante mortẽ transformant? Quinetiam somnus noster & uigilia quo modo sapiẽti et acuto homini documentũ propositæ quæstionis esse non possint? Ille eñ mortis imago, hęc resurrectionis nutamẽtum est. Quocirca etiam nonnulli externi sapientes germanũ mortis somnum uocarunt propter similitudinem eorum, quæ in utroq; accidũt, affectus & perturbationes. obliuio nãq; pariter et ignorãtia prę teritorum & futurorum in utroq; contingit: corpus sine sensu iacet, amicum non nouit, inimicum ignorat: circumstantes & spectantes nõ uidet, tabidum, fractũ, languidum, solutũ, remissum, modò non mortuũ, omnis expers efficaciæ, nihil differens ab ijs, quæ in loculis & sepulchris reposita sunt. Perinde nimirum dormiẽtem, si uelis, compilas, ac si mortuus esset, euacuas & exhauris ædes: uincula inijcis: ac nullus eorum, quæ fiunt, sensus interuenit. Paulo pòst ubi intermissio aliqua aut laxamẽtũ affectus aduenerit quasi modò uitæ redditus homo surgit, paulatim ad suijpsius rerũq; rediens sensum, pedetẽtim efficacias recipit tanq; animatus uigilię recreatione. Quòd si extãte etiã nunc in rerũ natura atq; superstite animali tã multę nocte & interdiu mẽtis alienationes, alterationes, mutationes, obliuiones & memoriæ uitæ coniunctę sunt: ualde stultũ & contentiosum est, Deo non credere ultimã renouationem promittenti, quum etiam primæuæ formationis author sit. Quod aũt maximè cõtradicentes armat, et incredulitatis eorũ caussa efficiẽs est: hoc, ut opinor, pcipuũ est, quod corporũ extremã fieri abolitionẽ & interitũ existimãt. Sed res ita se nõ habet. Nõ eñ omninino tereũt et abolẽtur, sed dissoluũtur in eas res, ex quib. cõposita sunt: et sunt in aqua, in aere, in terra et in igne. Manẽtib. aũt principalibus elemẽtis, & ijs, quę ex illis constãt, post dissolutionẽ ad ea accedẽtib. in quib. prorsus saluę manẽt etiã partes: quũ Deo maximè quidẽ facile est, uel ex ijs, q nõ sunt, creare (etenim sic in principijs rerũ uniuersa naturã & originẽ sumpserunt) tum ex principijs suppetentibus naturã efficere, longe certè facilimum & expeditissimũ est. Ne igitur præclarã spẽ hominum, corre-

Locus corruptus esse uidetur.

correctionem & emendationē infirmitatis ac fragilitatis nostræ, & secundam, ut ita dicā, generationē à morte liberā tollamus, neq; nimio studio uoluptatis benignā studioq; & amore hominū factam promissionē Dei sugillemus atq; dehonestemus. Mihi enim præsentis argumenti aduersarij uidentur esse homines uitij atq; nequitiæ amici, uirtutis inimici, libidinosi, auari & oculis intemperātes, tum auditu & olfactu, omnibus deniq; sensibus influentem & obrepentem ipsis uoluptatem in sese admittentes. Quoniam autem tractatus resurrectionis iudicium propositum habet, & sacros libros audiunt, in quibus expresse ac diserte continetur, quòd nostra uita quæstioni & examinationi exempta non sit, sed quum ad alteram uitam renouati fuerimus, futurum, ut omnes ad tribunal Christi sistamur, ut illo iudice dignas actæ uitæ retributiones & compensationes recipiamus: q; sibi cōscij sunt turpissimarū ac fœdissimarū actionū, quib. multas pœnas meriti sunt: odio iudicij tollūt resurrectionē: queadmodū serui mali, qui facultates & bona domini consumpserunt, & mortē et interitū interim domini sibi proponunt, & pro eo quod cupiunt & optāt, uanas cogitationes sibi fingunt. Verū nemo sanus ita sentiet. Quę est em̄ utilitas iustitiæ? quod cōmodū ueritatis, bonitatis & omnis honestatis? cuius rei gratia homines laborāt, & studio sapientiæ dediti sunt? uentris uoluptatē sibi subiugantes, continentiā tēperantiāq; amplexātes, somno ad exiguū tēpus indulgentes, tēpestatē & æstū tolerantes, si resurrectio non est? Dicamus iuxta uerba Pauli: Edamus & bibamus (cras em̄ morimur) si resurrectio nulla, finis uitæ mors est. Tolle mihi accusationes atq; reprehēsiones: permittit homicidę, ut absq; impedimento sua licētia utatur, sine adulterū liberè insidiari matrimonijs: insultet aduersarijs diues auarus & alieni usurpator, nemo conuitiatorē coerceat, iuret assiduè periurus. manet enim mors etiā iustū, religiosum, ac piū, iurisq; iurandi obseruantem, mentiatur quiuis alius quantū uelit, nullus em̄ ueritatis fructus. nemo pauperis misereatur. Expers enim misericordia mercedis est. Huiusmodi sensus & cogitationes peiorē diluuio inducunt confusionē, & omnē sanā quidē rationē expellunt. Furiosorū autem & latronum quaslibet cogitationes & consilia acuunt atq; confirmant. Nam si resurrectio non est: ne iudicium quidē erit: sublato autem iudicio, etiam timor Dei simul eijcitur. Vbi autē timor non cohibet, & in officio homines cōtinet, ibi cum peccato diabolus tripudiat, atq; choreas ducit. Atq; admodū cōuenienter & aptè aduersus tales Dauid illū psalmum scripsit: Dixit amens in corde suo, non est Deus. Corrupti & abominabiles facti sunt in studijs & exercitijs suis. Quòd si resurrectio non est, fabula Lazarus et diues ille est: itē formidabilis & horrēdus ille hiatus: & ille intolerabilis ardor ignis & inflāmatio: lingua item ardēs: adhæc desiderata gutta aquę, digitusq; mēdici. Palàm em̄ est, quòd hęc omnia nobis futurā significāt resurrectionē. lingua em̄ ac digitus non incorporeæ mēbra animę intelligūtur, sed partes corporis. ac nemo putet hæc iam cōtigisse, sed p̄dictionē esse futuri: eueniēt aūt tūc, quū renouatio animā mortuis reddiderit, & ad reddēdā actę uitę rationē unūquēq; reduxerit, cōpositū eodē modo quo prius, ex anima & corpore cōstātē. Porro Hieze-

Esa. 22.

Psal. 13. et 53.

Hiezeciel diuino ſpiritu raptus, & magnarum uiſionũ ſpectator, ad quam utiq; ſententiã & intellectum deducebatur, quum uidit magnũ illũ, ac longè lateq; patentẽ campum humanis oſſibus cõpletum, de quibus iubebatur prophetare: ac carnes quidem illis ſtatim obducebantur: quæ aũt ſoluta ac temerè nulloq; ordine diſiecta erãt, in aptũ conuenientẽq; ſibi inuicẽ ordinẽ & compagem redigebantur atq; coaleſcebãt. An nõ perſpicuũ eſt, quod per huiuſmodi nobis ſcripta carnis huius reſuſcitationẽ abundè ſatis demonſtrat? Mihi uerò qui aduerſus hunc ſermonẽ pertinaciter cõtendunt, non impij ſolùm, uerumetiam inſani eſſe uidentur. Reſurrectio enim & reditus ad uitam, & transformatio, & omnia talia uocabula ad corpus corruptioni obnoxium cogitationẽ audientis ducũt. Nam anima quidẽ, ſi ipſa per ſeſe examinetur & excutiatur, nunq; reſurget, quandoquidẽ nõ moritur, ſed interitus & corruptionis eſt expers. Quũ aũt ſit immortalis, mortale corpus ſocium habet actionum: atq; idcirco apud iuſtum iudicẽ tempore reddendarum rationum rurſus ſocio ſuo inhabitabit, ut cum illo communes recipiat uel pœnas uel præmia. Enimuerò quo magis nobis oratio conſentanea ſit, hoc modo rem cõſideremus. hominẽ quid eſſe dicimus, utrunq; ſimul, an alterum ſeparatim? At manifeſtũ eſt, quòd coniunctio amborum deſignat animã. Non enim cõuenit in rebus notis ac nihli controuerſiæ in ſe cõtinentibus, ſuperfluo uti ſermone. Quum hoc ita ſit, illud quoq; inſuper conſideremus, utrùm ea, quæ cõmittunt ac perpetrãt homines, uerbi gratia, adulteriũ, cædẽ, furtũ, ac quicquid his affine eſt: aut ex contrario, ſobrietatẽ, continẽtiam, & omnẽ uitio oppoſitã actionẽ, utriuſq; dicimus eſſe effectus, an anima ſola circumſcribimus actiones? At etiã in hoc manifeſta ueritas eſt. Nuſquã enim à corpore ſeparata anima uel furtum committit, uel parietes perrumpit: neq; contrà ſola uel panem eſurienti dat, uel potum ſitienti præbet, uel in carcerem haud grauatim contẽdit, ut officium & miniſterium præſtet ei, qui carcere affligitur: ſed in omni actione ambo ſibi inuicem coniuncta ſimul & capeſſunt & perficiũt ea, quæ aguntur. Qua ratione igitur quum hæc ita ſint, & ante actorum iudicium fore concedas, alterum ab altero diuellis? & quum alterum alteri in cõmiſſis & perpetratis ſocium eſſe [a] des, anima ſola iudiciũ determinas atq; circũſcribis? Quòd ſi quis uerus delictorũ humanorũ iudex fuerit, et diligenter perpenderit, unde primæ peccati cauſſæ oriantur, fortaſſe prius in culpa atq; crimine corpus inueniet officij et honeſtatis fineis excedens. Nam quieſcente ſæpenumero anima, & in tranquillo ſtatu ſine ulla perturbatione conſtituta, oculus cõmotus uidet ea, q̃ nõ conſpexiſſe melius fuiſſet, & in animã morbũ tranſmittens in tempeſtatẽ ac turbinẽ quietem ac tranquillitatẽ conuertit. Similiter aures inuerecundis quibuſdam atq; exacerbãtibus uerbis exceptis, per quaſdã quaſi ſui ipſarũ fiſtulas perturbationis aut inuerecũdiæ cœnũ cogitationibus inferũt atq; [b] inducũt. Nonnunq; etiã naſus olfactu & attractu uaporũ magnis uitijs, [c] qualia cõiectura quis facilè aſſequi nõ poſſit, hominẽ inficit interiorẽ. Solẽt itẽ manus cõtrectatione ualidę animæ robur effœminare. Atq; ego paulatim ita progrediens atq; conſiderans magnæ peccatorum partis corpuſculũ eſſe cauſſam

Locus uidetur corruptus & mutilus utrobique: quẽ coniectura ductus ita reddo.

b Locus utrobiq; corruptus.

c ἀνείκαστα κακά.

caussam inuenio. Tolerat aūt etiam pro uirtute labores, & in certaminib. honestarum rerum laborat & affligitur, dum uel ferro secatur, uel igni crematur, uel flagris cæditur, uel grauibus uinculis oneratur, & omnē sustinet aduersitatē & afflictionē, ne sacrā prodat philosophiā tanꝗ egregijs turrib. ornatā urbē quandā bello uitiorū atꝙ nequitiæ circūsessam. Si igitur in præclaris factis unà cum anima laborat et affligitur, & in peccatis nō abest: quibus rationib. & argumentis motus solā incorporeā in iudicium adducis? At neꝙ iusta neꝙ sanorū hominum oratio est. Si sola & nuda peccauit, solam etiam puniet. Sin autē manifestū habet adiutorē, nō hunc iustus iudex dimittet. Ego autem etiam hoc scripturam audio prodentē, quòd condemnati iustis afficientur supplicijs, igni, tenebris, uermi. quæ omnia compositorum ac materialium corporum pœnæ cruciatusꝙ sunt. Animam uerò per sese separatim ignis nunꝗ attigerit: nec tenebræ quidē ei molestæ fuerint, utpote quæ oculis caret, & uidendi instrumentorum expers est. Quid autem uermis effecerit, qui corporum non spirituum corruptricem uim habet? Atꝙ idcirco consentaneis his considerationibus & ratiocinationibus compellamur ad comprobandam resurrectionem mortuorum, quam conuenientibus tēporibus Deus perficiet rebus ipsis suas promissiones confirmans. Credamus igitur dicenti: Canet enim tuba, & mortui resurgent: ac rursus, Venit hora, in qua omnes qui in monumētis sunt, audient uocem eius, et prodibūt hi qui bona fecerunt, in resurrectionem uitæ, qui autem mala faciunt, in resurrectionē iudicij. Non enim promittit solùm, uerumetiam operibus, quę quotidie facit, apertè docet quòd sit omnipotens. Neꝙ enim in initio dum crearet, laborauit ac defatigatus est, neꝙ in transformādo sapiētia indigebit. Pręsentia cōsideremus, & rei futurę fidē nō detrahemus. Quū enī omnis efficacia diuina comitē habeat stuporē & cōsternationē: tū magnū & inexplicabile miraculū est, quū patrū ac proauorū similitudines plenè trāsire animaduertimus in formas liberorū, ac posteros maiorū suorū quasi exprimere atꝙ referre figuras. tūc nimirū artē præstātissimi opificis ac seruatoris Dei omnē solertiā in sese complexā cum ingēti stupore admiror, quomō eorū, quę nec extent, nec appareant, primorum illorum exemplarium imitamenta arcano mysterio creentur & effingantur, quasi alteros quosdā eos, qui mortui sunt, per efficaciam formarū excitantia. Sæpè autem multarum etiam personarū proprietates simul in uno corpore exprimūtur & effingūtur. patris nasus, aui oculus, patrui incessus, matris sonus, uocis & loquelæ. atꝙ unus homo spectatur tanquam planta quædam, quæ multarum arborum surculis insititijs in se receptis innumera quoꝙ fructuum genera decerpentibus & colligentibus præbet. Hæc omnia admirabilia quidē sunt, sed quo pacto fiant, nobis ignotum est. Opifici autem facilia atꝙ expedita, & ab eo nullo negotio, ut scimus, perficiuntur. Valde autem absurdum & cum multa imperitia coniunctū fuerit, si quis putrefactorum quidem & corruptorū iam corporum insignia concedat in ijs, quæ nunc quotidie nascūtur excitari, & aliena trāsire in alios: propria autem ac peculiaria in ijs, qui aliàs ea habuerunt, renouari ac reuiuiscere, non etiam simul assentiatur,

[Margin: 1. Corinth. 15.]

[Margin: Locus corruptus & mutilus utroq.]

tiatur, sed contrà improbet atque impugnet, ac fabulam, non uerum sermonem existimet esse promissionem eius, qui hoc omne quod uidetur, constituit, &, ut uoluit, ornauit. Nos uerò credidimus resurrectioni gloriam reddentes patri & filio & spiritui sancto, nunc & semper & in secula seculorum. Amen.

ALIA EIVSDEM ORATIO DE SANCTO ET SALVTARI FESTO PASCHAE.

ERA quidē sabbati requies, quæ benedictionem Dei accepit, in qua requieuit Dominus ab operibus suis, pro salute mundi mortis efficacia fracta feriatus, iam finem habet, & gratiam suam quum oculis, tum auribus, tum cordi demonstrauit, per hæc omnia, quæ uidimus, quæ audiuimus, per quæ corde lætitiam recepimus, à nobis festo peracto. Nam quod oculis cernitur, lumen nocte nobis per lampades in nube ignis præferebatur. Sermo aūt per totam noctem aureis nostras circumsonans in psalmis, hymnis, cantionibusque spiritualibus tanque flumē quoddā gaudij per aureis in animū influens, nos optima spe repleuit. Cor uerò, dum & ijs quę dicebātur & uidebantur, oblectaretur, inexplicabilis beatitudinis figuram accipiebat, dum per ea, quæ apparebant, quasi manu duceretur ad eum, qui uideri non potest. Itaque huius requietis bona per sese fidem facientia ineffabili spei eorum, quæ destinata atque reposita sunt, imago sunt illorum bonorum, quæ neque oculus uidit, neque auris audiuit, neque in cor hominis ascenderunt. Quoniam igitur hęc lucida nox commixtis lampadum luminibus cum matutinis radijs solis unum continuum nullarum interpositione tenebrarum diremptum diem effecit: consideremus & intelligamus, fratres, prophetiā, q̄ dicit: Hic est dies, quē fecit Dominus: in quo opus propositum est non graue aliquod & effectu difficile, sed gaudiū, sed lætitia, sed exultatio. Ita dicente scriptura, Exultemus & lætemur in eo. O' mandata præclara, ô dulcem cōstitutionem. quis sine mora atque procrastinatione talibus præceptis non obtemperabit? imò quis nō in damno ponet uel exiguam iussorum dilationem? lætitia est opus, & exultatio est id, quod præcipitur, per q̄ propter peccatū facta condēnatio rescinditur, & in gaudiū tristia conuertuntur. hoc est sapientiæ notabile dictum: In die lætitiæ obliuio atque abolitio malorū. obliuionē primę contra nos sententiæ pronuntiatæ dies hic induxit: imò uerò abolitionem, non obliuionē. Deleuit enim, & quasi erasit omnem penitus memoriam contra nos factę condemnationis. Tunc in doloribus partus edebatur: nunc absque parturitionis cruciatibus natiuitas existit. tunc ex carne carnes nati sumus: nunc quod natum est, spiritus est ex spiritu. tunc filij hominum, nūc filij Dei nati sumus. tūc in terrā de cœlis relegati sumus: nunc is qui cœlestis est, etiā nos cœlestes fecit. tunc per peccatum mors regnabat: nunc inuicem iustitia per uitā recipit imperium. tunc unus morti locum introeūdi dedit: per unū etiam

Psal. 117.

πραγμάτων est in exemplari: ego lego, προσταγμάτων.

ἀμνηστία.

nunc

nunc contrà uita introducitur. tunc per mortem uita excidimus: nunc à uita mors tollitur. tũc præ pudore sub ficu occultabamur: nunc per gloriam ligno uitæ appropinquamus. tunc propter inobedientiam ex paradiso expulsi sumus: nunc per fidem in paradisum admittimur. rursus fructus uitæ ad delicias nobis propositus est ad arbitrium. rursus fons paradisi quadripartitò diductus per Euangelicos amneis uniuersæ faciei Ecclesiæ potum præbet, adeò ut etiam sulci animarum nostrarũ inebrientur, [a] quos is qui sementem sermonis facit, aratro doctrinæ proscidit, ac multiplicãtur germina fructusq́ uirtutis. Quid igitur ob hæc facere conuenit? quid aliud, quàm imitari monteis propheticos & colleis exultationibus. Montes enim, inquit, exultauerũt ut arietes, & colles sicut agni ouium. Venite igitur exultemus domino, qui fregit uires & potentiam hostis, & magnũ pro nobis crucis trophæum in ruina aduersarij erexit. ἀλαλάξωμεν, id est, iubilemus. ἀλαλαγμὸς autem, siue iubilus, est in uictoria fausta ac læta acclamatio, quæ à uictoribus aduersus uictos excitatur. Quoniam igitur prostrata est acies hostis, atque ille ipse, qui imperium nepharij exercitus dæmonum obtinebat, perijt, deletus & ad nihilum iam redactus est: dicamus, quòd Deus sit magnus dominus, & rex magnus super omnẽ terram, qui benedixit coronæ anni benignitatis suæ, & conduxit nos in hũc chorum & cœtum spiritualem per Christum Iesum dominum nostrum, cui gloria in secula. Amen.

[a] οἷς, est in exemplari, ego lego, ἃς.

EIVSDEM DE ASSVMPTIONE DOMINI NOSTRI IESV CHRISTI, QVAE *patrio & uernaculo Cappadocum more* ἐπισωζομένη *dicitur.*

QVAM suauis est & iucundus humanæ uitæ comes propheta Dauid, in omnibus itineribus uitæ sese offerens, & omnibus ætatibus spiritualibus commodè sese adiungens: omnem ordinem progredientium subleuat: cum ijs, qui iuxta Deum infantes sunt, colludit: cum uiris unà certat: iuuentutem moderatur: senectutem subleuat atq; sustentat. Omnibus omnia fit: militum telum: athletarum institutor: exercentium se palæstra: uincentiũ corona: in mensa oblectatio: in luctu & funere consolatio. Nihil est in uita nostra, quod huius officij expers sit. Quæ uirtus orationis, quam Dauid nõ adiuuet? quę diei festi lætitia, propheta eum non exhilarante & iucũdum reddente? Quod nimirum etiam nunc uidere licet. quoniam diem festum, qui alioqui magnus est nobis, maiorem per sese propheta facit, commodè & opportunè & ad rem propositam aptè simul inferens delectationem psalmorũ. Nam in uno quidẽ ouem te fieri iubet, quæ à Deo pascatur, quæ nulla re bona careat: cui & herba pascuæ, & aqua requietis, & cibus, & tabernaculum, et semita, & deductio, omnia deniq; pastor bonus fit, ad omnem necessitatẽ & usum suũ gratiam cõmodè distribuens. Per quæ omnia instituit Ecclesiam, quòd oporteat te primũ ouem fieri boni pastoris, quę per bonam Psal. 22.

uiuæ uocis institutionẽ ad diuina doctrinarũ pascua fontesq; deducaris, ut unà cum eo sepeliaris per baptismum in mortẽ, & non timeas talẽ mortem. Nõ enim mors est hæc, sed mortis umbra, effigies, atq; simulachrum.
Psal. 22. Nã si ambulem, inquit, in medio umbræ mortis, nõ timebo tanq; malũ, id quod fiat. quoniã tu mecum es. Posthæc consolatus baculo spiritus (aduocatus eñ & consolator est spiritus:) mysticã apponit mẽsam è regione dæmonum mẽsæ paratam. Illi namq; erant, qui uitã hominum per simulachrorũ cultum uexabãt & elidebant: quibus aduersa mensa spiritus statuitur. deinde inungit & imbuit caput oleo spiritus: & apponens ei uinum, quod exhilaret cor, sobriam & castam illam in animã inducit ebrietatem, auocãs & abstrahens cogitationes à temporarijs, ad id quod sempiternũ est. Qui enim tali correptus fuerit ebrietate, id quod citò perit atq; moritur, permutat eo, quod est sine interitu atq; immortale, in longitudinẽ dierum in domo Dei stationẽ & cõuersationem producens. Huiusmodi nobis in uno psalmo largitus ad maiorẽ plenioremq; lætitiam in insequenti psalmo animã excitat. Ac si placet huius quoq; sententiã uobis in pauca rẽ
Psal. 23. contrahẽtes exponemus. Domini est terra & plenitudo eius. Quid igitur ueluti rem peregrinã & nouam admiraris, si Deus noster in terra uisus, & cum hominibus conuersatus est? Creatura eñ illius est terra, quoniam & ipse fecit eam. Ergo nihil nouũ, neq; quicq; prẹter decorum (accidit,) cùm dominus in propria uenit. Non enim in alieno mundo uersatur, sed in eo, quem ipse condidit atq; constituit, qui in maria fundamẽta terræ iecit, & præparauit eã, ut ad transitum fluuiorũ apta & accõmoda sit. Cuius ergo rei gratia aduenit? Vt ex barathris peccati exẽptũ & ereptũ te duceret in montẽ regni, si pro uehiculo ad ascensum usus fueris actione atq; exercitatione uirtutis. Non eñ quenquã in montẽ illum licet ascẽdere, nisi comites habuerit uirtutes, manibus quidẽ innocens factus, nullaq; actione praua coinquinatus: corde uerò purus, ad nullã uanitatẽ, animã suam conuertens, neq; dolũ aliquem proximo suo struens. Huius ascensionis præmiũ, benedictio est. huic dominus dat repositam ac destinatam misericordiã, hæc est progenies quærentiũ eũ, qui per uirtutẽ in altũ ascendunt, & quærũt faciẽ Dei Iacob. Reliqua pars psalmodiæ fortassis etiã Euãgelica doctrina sublimior est. Euangeliũ eñ queadmodũ Dominus in terra uixerit et cõuersatus sit, exponit. At sublimis hic propheta ipse ex sese egressus ne onere corporis grauaretur, quũ cœlestibus, quæ supra mũdũ sunt, se potestatibus immiscuisset, illarũ nobis uoces exponit, quum ex comitatu Domini præmissę atq; antecursantes ad reditũ tolli iubẽt portas, & patefieri aditus proximorũ terrę angelorum, quibus uita humana cõcredita
Psal. 23. est, dicentes: Tollite portas uestras, ô principes, & eleuamini portę ęternę, & introibit rex gloriæ. & ubi intromissus est is, qui res uniuersas in sese continet, comparẽ & æqualem se excipienti facit. Non enim solũ inter homines homo est, uerùm per consequens prorsus quũ est inter angelos, ad illorũ quoq; naturam sese accõmodat. Idcirco ianitores & portarũ custodes opus habent eo qui ostẽdat: quis sit hic rex gloriæ. Quamobrem demonstrant eis fortẽ & potentem in bello, qui aduersus eum, qui captiuam

fecit hu-

fecit humanam naturã, conflicturus & profligaturus eum sit, qui mortis tenet imperium, ut ultimo deleto inimico, in libertatẽ & pacem reuocetur genus humanum. Rursus profert similes uoces. Impletum est enim iam & peractũ mortis mysterium, & de hostibus uictoria parta, trophæũ quoq; de eis, erecta est crux. ac rursus ascẽdit in altum captiuam ducens captiuitatem, qui dedit uitã & regnum hæc bona dona hominibus. Ac rursus oportet patefieri illi supernas portas. Nostri quoq; custodes inuicem excipiunt, & adiuuant deductionẽ, & antecedẽtes iubent ei aperiri portas superiores, ut rursus in eis glorificetur. At non agnoscitur, qui sordida nostræ uitæ stola amictus erat: cuius uestimentorũ rubor est ex torculari humanorum malorum. Idcirco ab illis hæc uox interrogatoria editur ad eos comites qui præcedebant: Quis est hic rex gloriæ? deinde hi nõ amplius respondent, fortis & potens in prælio, sed, Dominus uirtutũ ac potestatum, à quo pendet imperium rerum uniuersarum, qui omnia ad se tanq; ad caput redegit atq; reduxit, qui in omnibus primas tenet, qui omnia in primũ statum creationis restituit, ipse est rex glorię. Videte quomodo nobis Dauid festum iucundius reddit, dum suã gratiam & festiuitatẽ alacritati Ecclesię admiscet. Imitemur igitur nos quoq; prophetã, quibus eã rebus imitatio poterit effici, nempe dilectione Dei, uitæ mansuetudine, aduersus odio prosequẽtes animi lenitate, ut doctrina prophetæ nos ad eã, quæ ad præcepta Dei exigitur, uitę rationem deducat per Christũ Iesum Dominum nostrum, cui gloria in secula seculorum. Amen

EIVSDEM IN DICTVM EVANGELII, QVATENVS FECISTIS VNI EX *his minimis, mihi fecistis.*

ADHVC uersor circa spectaculũ terribilis aduentus regis, quem describit nobis Euãgelium: etiamnũc animus terrore eorum, quæ dicta sunt, defixus pauore atque formidine torpet, ueluti cernens quodãmodo tũ ipsum cœlorũ regem, ut ait scriptura, in solio glorioso terribiliter pręsidentẽ, tum magnificum & augustũ illud solium (quodcũq; tandẽ id solium est, quod in sese capiat eum, cuius nullus locus capax est:) tum infinitas illas angelorũ legiones regẽ undiq; circũstantes, atq; ipsum magnum illũ ac terribilẽ regem ex inenarrabili gloria ad humanã naturam despicientẽ, & omne genus hominũ, qui ex quo homines nati sunt usq; ad terribilem illã apparitionem inueniẽtur ad sese cogentem, & pro merito ac dignitate anteactæ uitę unicuiq; sententiã accõmodantem, ĳs quidã qui cum dextero uitæ instituto uixerunt, dextras parteis, ut dictũ est, dantẽ, sinistris uerò atq; reĳciendis anteactæ uitæ conuenientem sententiã attribuẽtem, & utrosq; appellantẽ: illos quidẽ dulci ac bona illa uoce, nẽpe, Venite benedicti patris mei: hos uerò horrẽdis ac terribilibus illis minis, uidelicet, Ite maledicti. Quũ aũt animus mihi à terrore eorũ, quæ recitata sunt, sic affectus sit, ut ipsis rebus interesse uidear, nihilq; sentiã ex rebus præsentib. nihil otĳ animus habet ad aliquid aliud eorũ, quę ad quęrẽdũ et considerãdũ orationi proposita sunt, respiciendi.

Matth. 25.

Matth. 5.

quanquam ea non parua neque exigua quæstione digna sunt, scite uidelicet, quomodo ueniat qui semper adest. Ecce enim, inquit, uobiscum sum omneis
Matth. 25. dies. & si nobiscum nunc esse creditur, quomodo se uenturum, ut qui presens
Act. 17. non sit, promittit? Nam si in eo uiuimus, mouemurque & sumus, quemadmodum inquit apostolus, nulla machinatio molitio ue ab eo, qui res uniuersas comprehensus est, eos qui in eo continentur, quasi de loco remouebit, ut uel nunc non adsit ijs, quos in se continet, uel posterioribus temporibus aliquando aduenturus expectetur. Quænam aut etiam incorporei sedes, & inuisibilis illius apparitio? eiusque qui figurari non potest, forma, atque eius, quem nullus locus capere potest, in solio circunscriptio sit? omniaque huiusmodi, ut que maiora sint, quam quæ in presenti tempore explicari possint, in aliud tempus reijciam: ne autem in abijciendorum ordinem extrudamur, ad hoc, prout potero, communis lucri caussa conuertam sermonem. Vehementer enim, fratres, uehementer ad minas animo perculsus & consternatus sum: ac non dissimulo animi mei perturbationem. Vellem autem etiam uos non contemnere terrores. beatus enim est is, qui omnia cautè atque reuerenter ac piè formidat. qui autem
Sapi. 2. rem contemnit, contemnetur ab ea, inquit alicubi sapientiæ sermo. Igitur ante tempus malorum, ne periculum rerum tristium facere cogamur, operam demus. Sed quo pacto à terroribus illis liberari atque defungi possimus? Si eam uitæ uiam elegerimus, quam nunc oratio nobis demonstrauit, nouam planè ac ui
Matth. 25. uam. quænam autem uia est? Esuriebam, sitiebam, hospes eram, nudus & infirmus, & in carcere. quatenus fecistis uni ex his minimis, mihi fecistis. atque idcirco, Venite, inquit, benedicti patris mei. Quid per hæc discimus? quòd benedictio quidem mandatorum cura sit, maledictio uerò, preceptorum neglectio. Amplectamur benedictionem, & fugiamus maledictionem. In nobis enim situm est, alterutrum ad arbitrium uel eligere, uel prætermittere. Ad utrum enim studio atque animi alacritate inclinati ac propensi fuerimus, in eo uersabimur. Quocirca conciliemus nobis Dominum benedictionis, qui in se collatum putat studium & officium, quo egenos prosequuti fuerimus, ac maximè nunc, quum in presenti uita multam materiam preceptum habet: ac multi quidem ad uitam necessarijs indigent, multi item ex graui infirmitate consumpti corpore quoque ipso minus integro sunt. Quapropter eo, quo hos prosequamur, studio bonam illis nobis promissionem conficiamus. Dico autem sic apertè de ijs, qui ex graui ac sæuo morbo læsi atque mutilati sunt. Quanto enim maior in his infirmitas est, tanto uidelicet maiorem benedictionem quoque adipiscuntur, qui laboriosam & molestam hanc præcepti partem exequuti fuerint. Quid igitur facere oportet? non aduersari constitutioni spiritus: hæc autem est. Ne alienemur ab ijs, qui comunem nobiscum sortiti sunt natu
Luc. 10. ram, neu imitemur eos, qui in Euangelio accusantur, sacerdotem dico & leuitam, qui cum nulla condolentia præterierunt illum, qui misericordia opus habebat: quem narratio dicit à latronibus semimortuum relictum. Nam si illis crimini datur, qui non ad uulnera in nudo corpore intumescentia respexerunt ac moti sunt, quo pacto nos crimine ac culpa uacamus, qui eos qui in crimen uocantur & accusantur, imitamur? Quanquam quid tantum in eo, qui in latrones inciderat, spectare licebat, quantum in ijs, qui morbo atque calamitate capti uictique

pit uictiq; sunt, spectaculum est? Vides hominem per grauem infirmitatem in quadrupedis figuram transformari, pro unguibus & ungula ligna palmis subiungentem nouũ uestigium itineribus humanis imprimẽtem. quis ex uestigio cognouerit, quòd homo, eiusmodi signa ingrediẽdo impresserit, homo inquam, figura arduus & erectus, cœlũ contuens, qui manus ad operum ministeria à natura habet, is in terram inclinatur, & quadrupes fit, brutusq; propemodum est, aspero densoq; & raucescenti anhelitu uiolenter ab imis usq; uisceribus stridens & rugiens. Quinimò, si oportet audacter dicere, etiam brutis redditus miserior. Nam bruta quidem animalia, quam à natiuitate habuerunt figuram, ut plurimum in perpetuum usq; conseruant, nullumq; horum ex aliqua eiusmodi calamitate in aliam quandam figuram trãsmutari solet. at hic tanquam immutata natura aliud quippiam, & non consuetum animal esse uidetur. Manus ei pedum usum præstant: genua plantarum loco sunt: naturales uerò plantæ taliq; uel penitus defluunt, uel tanq; aliquod extrinsecus adiunctum onus frustra annexa atq; suspensa, prout res tulerit, attrahuntur. Quum igitur in talibus incommodis hominem uersari uides, an non reuereris cognationem? non misericordia prosequeris popularem & eiusdem tecum gentis hominẽ? sed auersaris & abominaris calamitate & odio supplicẽ prosequeris, ueluti feræ cuiusdam impetum, accessum & congressum eius deuitãs? atqui oportebat animo grato reputare atq; recordari, quòd te qui homo es, angelus attingit, qui quum incorporeus ac materiæ expers sit, carni & sanguini commixtum atq; contemperatum nõ auersatur nec abominatur. sed quid de angelis loquor? Ipse angelorum dominus, cœlestis beatitudinis rex propter te homo factus est, ac fœtida sordidaq; carũcula unà cum illigata atq; conclusa in ea anima se circũdedit, ut tua uitia & morbos per suam attrectationem curaret atq; sanaret. Tu uerò, qui natura idem es cum eo, qui ægrotauit, fugis participem generis. Ne, frater, ne placeat tibi cõsiliũ malũ. cognosce qui sis, de quibus cõsultes: nẽpe homo de hominibus, qui nihil proprium in teipso præter communem naturam possides: ne antè rem futurã pronunties. Dum ẽm condemnas uitiũ, quod in præsentia apparet in alieno corpore, indefinitam aduersus omnem naturam fers sententiam. particeps autem naturæ tu quoq; similiter es, atq; omnes. Proinde tanq; pro negotio communi sermo habeatur. Quur ergo nulla animum tuum earum rerum, quæ apparent, misericordiam subit? Vides homines agresteis ueluti pecora ad necessarium uitæ cibum quærendum dispersos, pannos detritos atq; undiq; perforatos (id pro ueste) baculum in manibus (id pro armis, id pro uehiculo est) nec hic quidem digitis comprehensus, sed loris ac retinaculis quibusdam & uinculis ad palmas colligatus, pera lacera, & frustũ panis situ ac putredine corruptum. focus, domus, stragulum, lectus, conclaue, mensa, pro omni supellectili ac uitæ instrumento pera est. Et tandem non cogitas ac perpendis qui sit is, qui in istis miserijs & ærumnis uersatur? nempe quòd homo sit? quòd secundum imaginem Dei factus? quòd Dominus terræ constitutus, quòd obnoxiũ ac subditum sibi brutorum ac ratione carentium animaliũ seruitiũ

habeat? Atq; is eò calamitatis & mutationis redactus est, ut ambiguũ sit id, quod apparet, neq; hominis planè, neq; alterius cuiuspiã animalis euidẽtia in seipso gerens insignia. Si cum homine compares & contẽdas, figura humana deformitatẽ nõ agnoscit: si ad rationis expertia animalia cõparationem uertas, ne illa quidẽ similitudinem eius quod apparet, admittunt. Soli tales ad seipsos solos respicientes, inter se inuicem propter similitudinẽ calamitatis congregantur. qui quũ alijs quidem abominandi sint, seipsos præ necessitate non abominantur. Nã omnibus locis prohibiti & exclusi proprium ac peculiarem constituũt populũ inter sese confluentes. Vides illepidos, indecoros & iniucũdos tripudiatores, mœstũ ac luctuosum hunc chorum quo pacto se in suis infortunijs ostentant? quomodo spectandã præbent in ipsis turpiter se gerentem naturã? quasi quidã circulatores & præstigiatores uarias infirmitates conuenientibus ostentantes, poetæ flebilium carminũ, inuentores & excogitatores tristiũ narrationũ, compositores prauarum illarũ cãtilenarum, tragœdi uanæ huius & infelicis tragœdiæ, non alienis tragicis & calamitosis narrationibus ad affectus mouendos utentes, sed proprijs malis scenam replentes. qui habitus? quæ narrationes? quid dicentes audimus? quomodo à parentibus ob nullum delictũ extrusi ablegatiq; sint? quomodo ex urbibus expellantur, quomodo publicis conuentibus, festis, mercatibus celebribus prohibeãtur & exigãtur, tanq; aliqui homicidæ aut parricidæ perpetuo exilio damnati: uno uerò etiam illis lõgè infortunatiores: siquidem homicidis, ubi aliò migrauerint, cum hominibus uiuere licet: hi uerò soli omniũ hominum undiq; arcentur, tanq; communes quidẽ hostes declarati, non eodem tecto, non mensa cõmuni, non usu uasorũ & instrumentorũ digni habentur. Atq; id nondũ grauissimum, sed tolerãdũ. nam ne fontes quidẽ hominibus inter ipsos communes his scaturiunt, nõ flumina creduntur, ne quid fortè contagionis ex morbo adsciscatur & attrahatur. Quòd si uel canis sanguinaria lingua de aqua lambat, propter bestiam aqua fœdata atq; conspurcata non existimatur. si infirmus ad aquã accesserit, protinus etiam aquę propter hominem, usus interdicitur atque uitatur. Hæc commemorant, hæc conqueruntur, hæc deplorant: idcirco miseri ex necessitate se ante homines abijciunt atq; prosternũt præsenti cuiq; uel obuiã facto supplicãtes. sæpenumerò ad hoc triste spectaculum lachrymas profudi. sæpè ipsi naturæ succensui. & nũc ad recordationẽ conturbor. uidi casum miserabilẽ, uidi spectaculũ plenũ lachrymarũ. proiecti sunt iuxta uiã prætereũtiũ homines: uno uerò nõ amplius homines, sed eorum, qui aliquãdo homines fuissent, miseræ reliquię, signis quibusdã indicijs & notis ad fidẽ faciendã opus habẽtes. Nõ em̃ ex naturæ figuris pro hominib. agnosci possunt, soli ex omnib. seipsos odio habẽtes, soli natalem diẽ per execrationẽ agẽtes. Oderũt em̃ meritò diem illũ, qui princeps eis talis uitæ fuit, homines qui uel nominare sese cõmuni appellatione erubescunt, ne cõmunione nominis communem naturam per sese dedecore contumeliaq; afficiant, in gemitibus & fletibus perpetuò uersantes, nulla unquam materia lamentandi eos deficiente. Quandiu enim sese aspiciunt, semper lamẽtandi habent occasiones,

occasiones, dubitantes etiam quid potissimùm defleant, eas'ne corporis parteis, quas nõ amplius habent, an quæ reliquæ sunt? quas morbus iam antè consumpsit, an quæ morbo supersunt? quòd uident eiusmodi in seipsis, an quòd ne uidere quidẽ possunt, obscurato uisu per morbũ? quòd huiusmodi de seipsis possunt commemorare, an quòd uoce per morbum adempta atq; amissa ne cõmemorare quidem & exponere possunt calamitates suas? quòd huiusmodi cibo utũtur, an quòd [a] corruptas oris parteis cibo lædente & impediente, ne hunc quidẽ facilè morbus admittit? quòd propter sensum emortuarum partiũ infortunati sunt, an quòd sensibus insuper ipsi priuati sunt? Vbi em̃ apud illos uisus? ubi odoratus? ubi tactus? ubi uerò reliquæ sensuum sedes & instrumenta: quæ paulatim depascente morbo putredo absumit? propterea per omnia loca oberrant, ueluti pecora ad uberiora pascua trãseuntes, uiaticum negotiationis, quã sibi caussa instituunt, calamitatem circunferentes morbum omnibus pro supplice quasi libello ostendentes, tũ propter infirmitatẽ opus habentes, à quibus manu ducantur, tum sese mutuò propter inopiã fulcientes ac subleuãtes. Nam per sese singulatim infirmi sustentaculum alter alterius fiunt, mutuo usu membrorũ uicem eorũ, quæ desiderantur, supplentes. Non enim singuli conspiciuntur: sed habet etiam miseria ingeniosum & astutum quiddam ad uictus excogitationẽ: quòd alter cum altero unà conspici uolunt. Quum em̃ etiam per sese quisq; miserabiles sint, quo magis ad condolentiam homines moueant, accessio cõmiserationis alter alteri existunt malã stipem atq; collectã simul in cõmune contribuentes, alius per aliã quandã calamitatẽ misericordiam sibi corrogantes, hic quidem manuũ extremitates uel amputatas uel consumptas ostẽdens: ille uentrẽ tumidũ, alius crus putrescens, alius faciẽ corruptã & inutilẽ redditã mõstrãs, ille uerò quacunq; parte corporis denudata, in ea calamitatẽ ostendit. Quid ergo utrũ tantùm satis est hoc ipsum ad id, ut ne quid in communem naturæ legem committere uideatur, siquis deploret uitia incommodaq; naturæ, & uerbis morbum ornatè describat: earum'que commemoratione rerum, affectus commoueat? an aliquo nobis etiam facto opus sit, quo condolentiã erga taleis & mutuum amorem demõstremus. Quòd enim adumbrationes prima'que lineamenta in picturis sunt ratione atque respectu rerum ipsarum uerarum, id uerba sunt ab operibus disiuncta. Non enim in discendo, ait Dominus esse salutem, sed in faciendo opera salutis. Ergo suscipiendum & capessendum nobis ipsis est, quod in gratiam illorum proditum est mandatum atque præceptum. Nemo enim utique hoc interim dicat, quòd satis sit procul alicubi ab nostra uita in solitudinem quampiam habitatum deductis alimenta præbere. talis enim sententia non misericordiæ atque condolentiæ alicuius continet demonstrationem, sed speciosum est inuentum atque commentum, quo penitus à nostro conuictu homines aliquò eijciantur & exterminentur. Et nos interim nostræ ipsorum uitæ non pudet, qui porcos & canes sub idem tectum recipimus? quinetiam uenator ne lecto quidem suo sæpè catulum arcet: solet & agricola uitulum osculo excipere atque demulcere, ac nondum id

[a] Locus mutilus & corruptus utrobiq;

Matth. 5.

multum est. Verùm suis manibus asini pedes lauat uiator, submissaq́ manu fimum eximit, & strati curam habet. Et eum qui eiusdem nobiscum generis & populi est, deteriore loco, quàm ipsa animātia bruta habebimus? Minimè, fratres, hæc minimè fiant: ne aduersus homines hoc decretum comprobetur, recordari conuenit, qui simus, de quibus cōsultemus, nimirum homines de hominibus, nihil præter communem naturam proprium & peculiare in nobis habentes. Vnus omnibus ad uitam introitus: una uitæ ratio uniuersis, cibus & potus, uiuendi efficientia eiusdem modi, fabricatio corporum una, uitæ exitus unus. Quicquid compositū est, ad dissolutionem tendit. nihil eorū, quę cōstituta, compacta atq; coagmentata sunt, stabilem ac firmam conditionē habet atq; cōstitutionem. Bullæ in modū ubi ad exiguum tempus corpus nostrū spiritu intumuerit, mox extinguimur, nullum temporariæ huius inflationis uestigiū relinquentes in uita, in columnis, in lapidibus, in inscriptionibus monumenta consistunt, ac ne
Ro.11. hæc quidē in perpetuum duratura. Hæc igitur tecū reputans, noli altum sapere atq; animo efferri, ut inquit apostolus, sed time: quū incertū sit an ne tibi sancias istam inhumanitatem. Fugis, dic mihi, eum, qui ægrotauit? quid habes quod crimini des? quòd humor in illo corruptus, ac putridus quidē succus sanguini inspersus & immixtus est, atraq; bilis humori suffusa est? hęc enim à medicis de natura morborū ac uitiorum differentibus audire licet. Quam ergo homo facit iniuriam, si, quū natura fluxa res & instabilis sit, in hāc morbi speciem delapsa est? At tu non uides etiā in sanis corporibus, quòd cætera quis bene ualens pustula sæpè carbūculo'ue laborat: aut in huiuscemodi aliquod incommodum incidit, humore circa illam partē ultra modum excalefacto, & idcirco uel inflammatione, uel rubore, uel aliqua purulenta corruptione laborante? Quid ergo? nūquid inimico animo sumus erga partem carnis, quæ laborauit? num oppugnamus eā? Imò contrà, quicquid in corpore sanum est, conuertimus ad curationē eius partis, quæ morbo correpta est. Ergo morbus non est abominabilis: (profectò enī etiā in nobis ipsis aliqua parte dolente, ea pars quæ ualeret, à curatione laborātis & ęgrotātis auerteretur:) sed est aliqua causa, quæ nos à talibus abstrahit atq; abalienat. quænā est hæc? Quòd nō re
Matth.25. formidamus minas eius, qui dixit, Discedite à me in ignē æternū. Quatenus enī nō fecistis uni ex his, inquit, neq; mihi fecistis. Nā si hæc ita se habere putarent, nō ita sentirēt & iudicarēt de ægrotātibus, ut eos ab sese repellerent atq; submouerēt, inquinationēq́ nostrę uitę officiū ac studiū erga miseros putarēt. Quocirca si fidelē dignūq́ cui credamus, esse putam' eū, qui promisit atq; denuntiauit, suscipienda nobis præcepta fuerint, sine quibus fieri nō potest, ut cōsequamur ea, quæ speramus. Hospes, nudus, cibi indigēs, infirmus & occlusus, loco omniū tibi hic est, quæ in Euangelio prædicta sunt, uagus & nudus obambulat. nudus aūt & rebus necessarijs egens, propter eā, quę morbū cōsequitur paupertatē. Qui enī nihil de suo patrimonio habet, neque mercenarius fieri pōt, ex necessitate prorsus inops & egenus est rerū ad uitā necessariarū, atq; ab ipsa infirmitate ligatus, cōpedibusq; uinctus. Ergo totū corpus pręceptorū per hæc implere,
ipsumq;

ipsumq; rerum uniuersarũ dominũ per eam, quam erga illum præstiteris humanitatẽ, obnoxium & obligatũ habere potes. Quid ergo contendis aduersus propriã uitam. Nam nolle sibi cõtubernalem esse Deũ rerũ uniuersarum, nihil aliud est, q̃ aliquem aduersus seipsum robustum fieri. Vt enim per præceptũ in domũ recipitur, ita per feritatem & inhumanitatem repellitur atq; summouetur. Tollite iugũ meum, inquit, super uos. Iugum autẽ dicit cultum & obseruationẽ præceptorum. Dicto audientes simus iubenti. Iumentum Christi efficiamur dilectionis loris nos illigantes: ne excutiamus eiusmodi iugũ, commodũ est, leue est, nõ atterit collum subeũtis, sed polit ac leue reddit. Seminemus in benedictionibus, inquit Paulus, ut in benedictionibus quoq; metamus. fecunda spica multaq; grana fundens atq; producens ex huiusmodi semente germinabit: profunda ac læta præceptorũ Domini seges est: procera benedictionis germina sunt. Vis scire in quantã proceritatem germinũ incrementũ surgat & extendatur? Ad ipsas usq; cœlorũ altitudines pertinet. Quæcũq; enim his feceris earum rerũ, in cœlestes thesauros fructus inferes. ne desperes ea, quæ dicuntur, ne talium amicitiã contemnẽdã esse existimes. manus truncata ac mutilata est, sed uires ei nõ desunt ad adiuuandũ: pes inutilis effectus est, sed ad Deum currere nõ impeditur. oculus effluxit & deperijt, sed per animã bona cernit inuisibilia. Ne igitur corporis deformitatẽ spectes. mane paulisper, & uidebis id, quod omni miraculo incredibilius est. Non enim ea, quæ circa fluxam naturã acciderunt, etiã perpetuò permanent, sed ubi anima liberata fuerit à connexione, qua cum corruptibili atq; terreno corpore connexa atq; cõserta est, tunc in sua pulchritudine sese iactat & ostẽtat. Cuius rei certũ argumentum est, quòd diues ille luxuriosus in multis delicijs ac uitæ splendore olim uiuere solitus, non aspernatus est mendici illius manũ post hãc uitã, sed per eius digitum, qui olim corruptus fuerat, sibi guttã aquæ subministrari uolebat, dum ipsa lingua humorẽ, qui mendici digito adhæreret, circumlãbere cuperet: quod non cupiuisset, si in animæ figura ex corpore contractã iniucunditatẽ & inamœnitatem uidisset. q̃ multa uerisimile est, mutata uitæ conditione, diuitẽ illũ frustra damnare, repudiare ac reprobare, quę olim sibi placuissent? quàm beatũ iudicare pauperem propter eam, qua in uita usus esset incõmoda sorte? quãtũ conqueri de sua conditione? tanq; in perniciem animæ diuitijs sibi destinatis & attributis? quòd si nimirum etiam denuo reuiuiscere licuisset, in quorũ numero, se rursus esse maluisset? eorum'ne, qui in hac uita felices atq; beati, an qui infelices & infortunati sunt? Sed non obscurum est, quòd prælaturus esset sortem atque conditionem miserorum. Cupit enim ex mortuis aliquem suis fratribus indicem fieri, ne illi quoque superbia diuitiarum læsi per luxum atq; delicias carnis ad eundem hiatum inferni per lubricũ uoluptatis lapsi deferantur. Quur igitur nõ corrigimur, & ad sanitatẽ talibus narrationibus admoniti redimus? Quur non exercemus pulchram illã negotiationem, quã suadet diuinus apostolus? Id quod uobis, inquit, redundat & superat, ad id, quod illis deest, ut id, quod redundat & superuacuũ est de illorũ leuamine & requiete, nobis quoq; in futura uita

ad salu-

Matth. 11.
2. Cor. 9.
2. Cor. 14.

ad salutē cōferat atq; cōducat. Si igitur aliquid boni & cōmodi uolumus accipere, priores præbeamus: si requiescere atq; leuari posthac, nūc reficiamus, recreemus, & refocillemus: si recipi ab illis in æterna tabernacula, nūc eos in nostra recipiamus: si peccatorū uulnera curari, hoc etiam ipsi corporibus afflictorū præstemus. Beati namq; misericordes, qm̄ ipsi misericordiam adipiscentur. Sed forsitan aliquis dicet, in posterū quidem bonū esse præceptum: sed nūc interim contagionē aliquā & communicationem morbi uitat, & ne quid sibi quod nolit, accidat, aditū & congressum eiusmodi hominū defugere atq; declinare putat oportere. Verba, fabulæ, nugæ atq; ineptiæ sunt isthæc, prætextusq; & figmenta, ac negligendorū diuinorū præceptorū speciosa quædam uelamēta: ueritas aūt non ita se habet. nullus em̄ subest metus obseruationi præcepti. nemo malum malo curet. Quàm multos enim uidere licet à iuuētute ad senectutem usq; talium curationibus operam dare? nihil tamē quicq; de naturali corporis bona ualetudine, tali studio atq; officio deterius fecisse? neq; enim probabile ac uerisimile est hæc fieri. Sed quoniā morbi quidam (quales sunt pestilētes impressiones, & eiusmodi mala, quæ à caussa pendent externa, quū uel ex aeris uel aquæ corruptione existunt,) uulgò hominibus passim suspecti sunt, quasi ab ijs, qui priores correpti fuerint, ad proximos trāseūtes (quū nec illic morbus, ut opinor, ei qui sanus est, per dissipationem & cōtagionem, infirmitatē ingeneret, sed communis pestilēs impressio similitudinē morbi inducat:) culpa morbo assignari posset, quasi ab ijs, quos priores inuasisset, ad reliquos quoq; transeunti: hic uerò quū intrinsecus eiusmodi mali contractio cōfletur, & sanguis paulatim se insinuātibus & irrepentibus putridis tabifidisq; succis corruptionem quandā patiatur, laborāte solo malū circunscribitur: intra quem sese continēs morbus foras nō emanat. Et quòd hæc ita sint, uel hinc sciri potest. Ecqua ab bene ualētibus cōmunio melioris ualetudinis ægrotantibus accidit, etiāsi admodum seduli, diligentes & assidui illi in officio atq; curatione permaneāt? Nō ita se res habet. Sic ergo uice quoq; uersa ne ab infirmis quidem ac languētibus ad bene ualentes morbū transire uerisimile est. Si igitur lucrū quidē ac præmiū præcepti tantū est, ut regnū cœlorū per id paretur & expediatur, nullū autē corpori curantis detrimentū ex eo accedit: quid uetat quo minus in posterum præceptum dilectionis exerceretur, & ad opus atq; effectū perducatur? At laboriosum & graue esse dicis, cogi cōsuetudinē & habitum ualetudinem'que hominum, qui uulgò naturaliter à talibus abhorrere solēt, eas'que res respuere, aspernari & auersari solent. Rectè. Assentior orationi, quòd sit graue & molestum. Sed quid aliud ex ijs, quæ cum uirtute fiunt, laboris expers & uacuum esse ostendes? multos sudores ac labores lex diuina posuit[a] ante spem cœlestium rerum, ac difficilem hominibus & impeditam eam, quæ ad uitam pertinet, uiam esse demonstrauit, laboriosis & asperis studijs, exercitationibus & officijs ex omnibus partibus coarctatam. Angustum enim & arctum, inquit, est iter, quod ducit ad uitam. Quid ergo? an idcirco spem illam bonorum negligemus, quia non cum commoditate ac uitæ tranquillitate ea bona licet adipisci?

Interrogemus

Luc.16.

Matth.5.

a προέταξε, habent exemplaria: ego lego, προέθηκε.

Matth.7.

Interrogemus iuuentutem, an nõ laborioſa tẽperantia uideatur? aut effuſe remoto pudore cupiditatibus indulgere nõ multo ſit magis expetẽdum, quàm continẽtem degere uitam? Num ergo propterea id quidẽ, quod facile ac ſuaue eſt, amplectemur, aſperitatem autem uirtutis auerſabimur & refugiemus? Non hæc placent uitæ legislatori, qui itinere lato, ſpatioſo atque decliui per uitam ingredi uetuit: Ingredimini enim inquit, per anguſtum & ſtrictum. *Matth.7.* Quamobrem etiam hic unum ex ijs, quę labore conficiuntur, hoc quoque eſſe exiſtimemus, ut in conſuetudinem adducamus nouum & inſolitum uitæ præceptum, naturalemque bene ualentium & ſanorum hominũ auerſationem atque faſtidium, perſeuerantia atque aſsiduo rei uſu curemus. Ea enim conſuetudinis uis eſt, ut etiam in ijs, quæ difficiliora uidentur, uoluptatem quandã aſsiduo uſu ingeneret. Ne quis igitur dicat, quòd graue ac laborioſum, ſed quòd tractantibus & exercentibus utile ſit id, quod conficitur & obtinetur, & quia magnũ eſt lucrum, labor propter lucrum deſpiciendus & contemnendus eſt. ſuaue autem & iucũdum per conſuetudinem temporis tractu fiet, quod ab initio laborioſum eſt. Quòd ſi etiam hoc antè dictis adijcere oportet: per hanc quoque uitam ualentibus utilis eſt aduerſus infortunatos condolentia. Præclara enim cordatis hominibus collecta miſericordiæ eſt, quã olim depoſuerint in aliorum rebus aduerſis collatam atque contributam. Quoniam enim ab una natura adminiſtratur omne genus humanum, ac nemo eſt, qui ſtabile, certum, firmũque apud ſe perpetuæ felicitatis aliquod pignus habeat, ſemper meminiſſe conuenit Euangelici præcepti monentis, ut ea faciamus, quæ uelimus nobis ab hominibus fieri atque præſtari. Donec igitur proſpera nauigatione uteris, porrige manum naufragium paſſo. Commune mare, communis tempeſtas, communis fluctuum turbatio, aſpera latẽtiaque ſaxa, ſalebræ, ſcopuli, & reliqua uitæ naufragij mala parem nauigantibus incutiunt terrorem. Dum expers mali es, dum abſque periculo uitæ pelagus tranſmittis, ne ſine miſericordia prætereas eum, qui impegerit & offenderit. Quis tibi perpetui proſperi curſus fideiuſſor eſt? nondum in portum appuliſti requietis. nõdum extra fluctus conſiſtis. nondum in firmo gradu ueſtigioque tibi uita cõſtituta eſt. adhuc iactaris per uitæ pelagus. Qualem te exhibueris ei, qui in fortunam aduerſam incidit, tales tibi parabis comites & ſocios nauigationis. Verùm omnes perueniamus in portum requietis per ſpiritum ſanctum perpetua ſerenitate atque trãquillitate ad propoſitam uitæ nauigationem utentes. adſit item nobis lucrum, ex præceptis quæſitum, & gubernaculum dilectionis. quibus rebus rectum curſum tenentes, capiamus terram promiſsionis: in qua eſt ciuitas illa magna, cuius architectus & fabricator eſt Deus noſter, cui gloria & imperium in ſecula ſeculorum. Amen.

EIVSDEM DISPVTATIO DE ANIMA ET RESVRRECTIONE, CVM *sorore sua Macrina*.

VVM ingens ille uir inter sanctos Basilius ex humana uita ad Deum migrasset, & communis caussa luctus ecclesijs extitisset, atq; etiamnunc soror & magistra, uitę superstes esset: ego quidem studiosè ibam, ut cum illa communicarem calamitatem morte fratris acceptã. ac mihi tanto accepto detrimento animus uehementer anxius atque dolore confectus erat, & aliquem socium lachrymarum requirebam, qui æquè magnum ægritudinis onus susciperet atq; ego. Vt autem alter alteri fuimus in conspectu, mihi quidem magistra procul uisa refricuit animi dolorem. etenim iam etiam ipsa mortifero atq; lethali morbo correpta erat. At illa quemadmodum equorum regẽdorum artis periti facere solent, quum permisisset mihi, ut impetu doloris paulisper transuersus agerer, postea oratione me reprimere atq; cohibere conabatur, rationibus suis tanquam aliquo freno incompositum, indecorum & inordinatũ animi mei dirigens affectum: ac proferebat apostolicũ illud dictũ, quod non angi & mœrere oporteat propter eos, qui obdormiuerunt. solis enim ijs, qui spem non habeant, id accidere solere. atque ego quum cor mihi ægritudine atque dolore etiamnunc undique ferueret & æstuaret, quo pacto, inquam, potest id inter homines præstari, quum adeò naturalis quædam unicuique aduersus mortẽ calumnia atq; querela insita sit? ac neque qui uident morientes, spectare facilè sustineant, & quibus mors imminet, quoad eius fieri potest, eam refugiant? quin etiã quũ leges, quib. utimur ac regimur, ut in maleficijs, ita in supplicijs hanc extremũ iudicẽt: quo pacto quibus'ue rationibus effici potest, ut quis uel in externo & alieno aliquo uitæ separationẽ & recessum pro nihilo ducat, nedũ in propinquis ac necessarijs uitã finiẽtibus? Videmus autẽ, inquã, omne quoq; studiũ hominũ eò spectare, ut in uita permaneamus. Nã idcirco domicilia quoq; à nobis, ne uel per æstũ uel frigus ab aëre circunfuso corpus affligeretur & cõficeretur, ad inhabitandũ excogitata sunt. Agricultura uerò, quid est aliud, q̃ uitæ apparatus & subsidiũ? nã cura atq; solicitudo uitæ metu mortis prorsus adhibetur. quid itẽ medicina? qua de causa ab hominibus in honore habetur? an nõ propterea, quia pugnare quodãmodo cũ morte ea ars uidetur? thoraces uerò, loricæ, clypei, ocreæ, galeæ, & innumera arma, quib. uim homines à corpore propulsant. murorũ item ambitus, portę ferreę, fossarũ munitiones, cęteraq; eiusdẽ modi, qua alia de caussa fiunt, præterq; metu mortis? Quũ igitur naturaliter mors adeò terribilis ac formidabilis sit, qui facilè obtẽperari potest ei, qui iubeat superstitẽ ob alterius mortẽ expertẽ ægritudinis permanere? Quid uerò, qua maximè de caussa tibi, inquit, magistra, ipsa mortis per sese necessitas acerba atque molesta uidetur? Nõ enĩ satis est ad criminãdũ & cõquerẽdũ cõsuetudo eorũ, qui ratiõe minus utũtur. Quid enĩuero, an nõ res digna mœroris est, eã inquã ego, quũ uidemus eũ, qui paulo antè uiuebat & loquebatur, sine spiri-

ſine ſpiritu, ſine uoce, immobilem repentè factum, omniaq́ ei ſenſuum naturalia uaſa & inſtrumenta extincta, non oculis, non auribus, nõ alio quoquam eorũ, quorum apprehenſionem, ſubſidium atq; auxilium ſenſus habet, operante, atq; officium ſuum faciente: cui ſiue ignem, ſiue ferrum admoueas, ſiue gladio corpus incidas, ſiue carniuoris feris obijcias, ſiue humi defodias, ad omnia ſimiliter iacens afficitur. Quum igitur in his conſiſtere mutatio [a] uideatur, uitaliſq; illa cauſſa, quæcunq; tandem illa erat, repentè uiſui ſubducta atq; extincta incertum quò conceſſerit, ubi'ue lateat; quemadmodũ in lucerna extincta fit, quum flamma, quæ modò in ea accẽſa erat, neq; in ellychnio manet, neq; aliò quopiã tranſit ac recedit, ſed ad extremum interitũ & abolitionẽ redigitur atq; tranſmigrat: qui fieri poſſit, ut tantam mutationem, qui nulla re certa confirmetur, ſine animi dolore ferre poſsit: Exitu enim animę audito, quod quidem relictum eſt, uidemus: quod autem ſperatum atq; diſiunctum eſt, tum ipſum quid tandem ſecundum naturam ſit, tum in quid conceſſerit atq; redactum ſit, ignoramus, non aere, non terra, non aqua, non alio quopiam elemento in ſeſe oſtendente illam uim, quæ exceſſerit è corpore: qua egreſſa atq; ſubducta, quod relinquitur, mortuum eſt, & corruptioni iam expoſitum. Hæc quum ego dixiſſem, manu interim ſilentio imperato magiſtra: Num quis eiuſmodi, inquit, metus te perturbat, & mentem tuam angit, quaſi anima non ſemper permaneat, ſed unà cum diſſolutione corporis, ipſa quoq; eſſe deſinat: Ego uerò (etenim nõdum ab ægritudine ac perturbatione rationem collegeram) audacius proteruiuſq; quodammodo, quid diceretur, non admodum conſiderans, reſpondi. Dixi em̃ diuinas uoces præceptis & edictis eſſe ſimiles, quibus credere quidẽ cogamur, animã oportere in perpetuum permanere, non aũt aliqua ratione ad eiuſmodi ſententiã adducamur. ſed uidetur nobis mens intra nos ſeruilem in modũ metu probare quod iubetur, non uoluntario quodam motu ijs, quę dicantur, aſſentiri. Vnde etiam fit, ut grauius mortuorum nomine doleamus, quum plenè & exactè non ſciamus ſit'ne adhuc per ſeſe hæc uiuifica cauſſa, & ubi et quomodo: an uerò nuſquam ſit ullo modo. Nam incertitudo eius, quod reuera eſt, pares efficit in utrãq; partẽ opiniões. Ac multis quidẽ hoc, multis uerò contrariũ uidetur. et ſunt ſanè apud Gręcos quidam non in parua propter philoſophiam exiſtimatione, qui hæc & opinati ſunt, & pronunciauerunt. Mitte, inquit, externas nugas, in quibus mendacij inuentor in detrimentum ueritatis probabiliter falſas opiniones componit. Tu uerò huc reſpice, q̃ ita de anima ſentire, nihil eſt aliud, q̃ à uirtute alienũ eſſe, & id quod in præſentia ſuaue & iucundũ eſt, ſolum ſpectare: eam autẽ uitam, quæ in infinitis ſeculis conſideratur, per quam ſola uirtus eminet atq; ſuperior eſt, deſperare. Et quo pacto, inquam, firmã aliquam, ſtabilẽ, fixam & immobilẽ habere poſsimus opinionẽ, qua animã credamus permanere: Nam & ipſe ſentio, quòd re omniũ pulcherrima in uita (de uirtute loquor) uita hominũ caritura fuerit, niſi aliqua certa et nõ ambigua de hac re fides in nobis firmata fuerit. Quomodo enim uirtus habere locum poſsit in ijs, qui id, quod eſt, præſenti uita circunſcribi ſibi perſuaſum habent, &

[a] Duplex lectio διαβολὴ in noſtro: μεταβολὴ in Auguſtano: quod ſequor.

post eam nihil amplius sperant? Ergo quærere, magistra inquit, oportet, unde nobis conueniens & idoneum de hac quęstione principium oratio sumere possit. Ac, si placet, abs te contrariarũ opinionum atq; sententiarum propugnatio atq; defensio suscipiatur. (nã uideo, quòd etiam animus tibi motus est, ac gestit eas tibi deferri partes) deinde hoc modo post oppositionem, ueritatis ratio requiretur. Posteaquam autem ita facere iussit, deprecatus ab ea, ne quæ à nobis contradicerentur, pro seria ac uera contradictione acciperet, sed idcirco proferri, ut doctrina de anima firmiter constitueretur ac probaretur, oppositis ad hanc intentionem solutis, Nonne, inquam, hæc dixerint, qui contrariam opinionem defendunt, quòd corpus, quum compositum sit, prorsus ex quibus constat, in ea dissoluatur? soluta autem ea, quæ est in corpore, elementorum coalitione atque concretione, unumquodque, ut par est, ad proprium fertur, uergit & inclinat, ipsa natura elementorum per attractationem quandam necessariam ei, quod est eiusdem generis, suum reddente. Nam & cum calido rursus unietur id, quod in nobis est calidum, & cum solido ac duro terreum: atque ex reliquis unumquodque ad cognatum redigitur & recedit. Anima ergo postmodum ubi erit? Nam si quidem aliquis dicat eam in elementis esse, eandem illam esse cum his, necessariò concedet atq; assentietur. non enim aliqua cum alieno mixtio fieri possit eius, quod est diuersæ naturæ. & si hæc ita sint, uaria quædam prorsus uidebitur, ut quæ cum contrarijs sit mixta qualitatib. quod autem uarium est, simplex non est, sed in compositione prorsus consideratur. quicquid autem compositum est, necessariò quoque dissolubile est. At dissolutio, corruptio eius est, quod compositum est. quod autem corrumpitur, non est immortale. nam alioqui caro quoque immortalis diceretur, ut quę soluatur in ea, ex quibus constat: sin autem aliquid diuersum est ab elementis, ubinam ratio eam esse ponit? quæ in elementis quidem, propterea, quòd diuersæ atque alterius naturæ sit, non inueniatur, aliud autem nihil sit in mundo, in quo esse anima possit, conuenienter & ad suam naturam accommodatè uiuens? quod autem nusquam est, ne prorsus quidem est. Et magistra ubi paululũ dictis ingemuisset, hæc & talia fortassis aduersus apostolum, inquit, olim Athenis coeuntes Stoici & Epicurei proferebant. Etenim audio in hanc sententiam Epicurum maximè opinionibus ferri & inclinari, quòd casu ac fortuito concursu quodã per sese extiterit atque effecta sit rerum natura, quasi nulla prouidentia per res pertineat & permeet: & idcirco per consequens humanam quoq; uitam in modum ᵃ bullæ putabat, spiritu quodam corpore nostro inflato, esse tandiu, quandiu cohiberetur & coerceretur spiritus ab aere, quo contineretur: simul autem atque tumor ille collapsus & dissolutus esset, id quod intus cohibitum & interceptum fuisset, extingui. terminus enim ei ac finis rerum naturæ id, quod appareret, erat, & modum comprehensionis rerum uniuersitatis sensum esse putabat, & quũ clausa penitus & obtusa habeat animę sensuũ uasa atque instrumenta, & nihil eorum, quæ & incorporea sunt & mente percipiũtur, intueri possit quasi domuncula quadã coercitus & abstrusus expers

Act. 17.

ᵃ Scholion. Bulla ita existit, flatu aqua undiq; intenditur: qua rumpēte flatus dissipatur, et bulla euanescit.

expers spectaculi cœlestiũ miraculorũ manet, parietibus & tecto contemplari externa prohibitus. Nam terrei quidam planè parietes sunt omnia, quæ in uniuersitate rerum sub sensum cadentia conspiciuntur, minus alto animo præditis quasi pariete per sese obiecto earũ rerum, quæ mente atque intelligentia cernuntur, contemplationi officientia & obstantia. Terram qui talis est, aquã, aerem, ignem duntaxat intuetur: unde aũt horũ unũquodq; sit, aut per quẽ, aut à quo coerceatur, comprehendatur & contineatur, perspicere præ animi exiguitate non potest. ac uestem quidem aliquis conspicatus, rationibus eò adducitur, ut textorem agnoscat, & per nauem fabricatorem eius intelligit: item'que simulatq; ędificium conspectum fuerit, manus opificis spectantium menti obuersatur. isti uerò dum mundum intuentur, ad eum, qui per illum declaratur, cæcutiunt & allucinantur. unde fit, ut scita ista atq; acuta ab ĳs, qui interitum & abolitionem animæ suis decretis tradunt, proferantur. Corpus nimirum ex elementis, & elementa esse ex corpore: item animam per sese esse non posse, nisi uel horum aliquid, uel in his sit. Nam si propterea nusquam eam esse aduersarĳ opinantur, quòd anima non sit eiusdem generis & naturæ cum elementis: hi primùm quidem etiam, quæ in carne degitur, uitam inanimã esse tradant: (non enim aliud quicquam corpus est, atque concursus elementorum. ergo nec in his quidem animam esse dicant, quæ per sese uiuificet eam concretionem atque commixtionem, siquidem fieri posthac non potest, quemadmodum opinantur, ut manentibus elementis etiam anima sit, quo efficiatur, ut nihil aliud, quàm mortuam esse uitam nostram demonstrent. Sin autem nunc in corpore animam esse non dubitant, quo pacto corpore dissoluto in elementa, animam aboleri atq; interire censent ac tradunt?) deinde uerò aduersus diuinam quoque naturam paria audeant obloqui & oblatrare. Quomodo enim dicent, inuisibilem, incorpoream, materiæ expertem, & eam, quæ mente sola percipitur, naturam in humida, mollia'que, calida, solida atque dura penetrantem in essentia continere res uniuersas, quæ sunt? quum neque cognata eiusdem'ue generis cum ĳs sit, in quibus uersatur, neque propterea, quòd alterius ac diuersi generis sit, in eis esse non possit? Ergo penitus ex eorum doctrina eximatur etiam ipsum diuinum numen, quo res uniuersæ continentur atq; conseruantur. De hoc ipso nimirum, inquam ego, quo modo aduersarĳ non ambigere, nec dubitare possint, quòd ex Deo omnia sint, & per eum contineantur & conseruentur res uniuersæ? aut sit'ne aliquod omnino numen, quod in superis præsit rerum naturæ? At illa, Commodius & conuenientius, inquit, esset super talibus silere, ac non dignari responso stultas pariter & impias propositiones. quippe diuinum etiam quoddam dictum uetat respondere dementi iuxta demẽtiam suam. Stultus autem & insipiens, ut ait propheta, prorsus est is qui Deum esse negat. sed quoniam oportet etiam de his dicere, dicam tibi rationẽ, inquit, non meam, nec alterius hominum cuiusquam: (quippe exigua hæc quæcunque tandem fuerit:) sed eam, quam creatura rerum, per ea, quæ in ea

ſunt, miracula explicat & enarrat. cuius creaturæ auditor eſt oculus, per ea, quæ apparent, reſonante in corde ſolerte pariter & artifice ſermone. clamore enim palàm creatura indicat factorem, ipſis cœlis, ut inquit propheta, ineffabilibus uocibus gloriam Dei enarrantibus. Quis enim intuens & animaduertens harmoniam, id eſt conſpirantem, conſentientem & quaſi concinentem copulationem atque coagmentationem rerum uniuerſitatis, cœleſtium'que ac terreſtrium miraculorum, & quemadmodum elementa natura inter ſeſe cõtraria, ineffabili & occulta quadam ſocietate atque communione ad eundem omnia ſcopum atque intentionem unumquodque ſuam uim ad rerum uniuerſitatis permanſionem, durationem et incolumitatem ſimul conferentia atque contribuentia conſeruntur, implicantur & cõnectuntur. quum'que iuxta qualitatum proprietatem, neque commiſceri, neque conſociari poſsint, non tamen ſecedunt abinuicem, neque contrarijs qualitatibus inter ſeſe commixta atque contemperata, aliud per aliud corrumpuntur: ſed & illa, quibus ea natura eſt, ut in ſublime ferantur, deorſum uergunt atque feruntur, calore ſolis per radios deorſum fluente: corporaq; grauia ac ponderoſa ſubleuantur & attolluntur per uapores extenuata: ut et aqua pręter ſui naturam ad ſupera feratur, per aerem flatibus uecta, & æthereus ignis ad terram deferatur, adeò, ut & infimæ partes coloris expertes non ſint, & terræ ſuperfuſus imbrium humor, quum unus natura ſit, innumeras germinum producat differentias, omnibus ſubiectis aptè atque accommodatè inhærens atq; inſidens: celerrimam item axis in orbem circum'que rotundam conuerſionem atque reuolutionem, interiorum'que circulorum in cõtrarium motionem, ſubiectiones'que & congreſſus coitus'ue atque concinnas, aptas, ratas, conſtantes, conuenientes, & æquales digreſsiones diſtantias'que ſiderũ: hæc ſi quis oculis intelligentiæ atque acie mentis intuetur, an non apertè per ea, quæ apparent, docetur, quòd diuina uis artificioſa ſolers'que in rebus uniuerſis apparens, atque per omnia pertinens, ac fuſa cùm partes accommodat & adaptat toti, tum totũ partibus explet, atq; una quadam ui rerum uniuerſitas coercetur & cõtinetur dum ipſa in ſeipſa manet & circum ſe ipſa mouetur, ac neque moueri unquam deſinit, neque in alium quendam locum, præter eum, in quo eſt, tranſmigrat. Et quo pacto, inquam, argumentum, quo Deum eſſe fides fit, ſimul etiam animam humanam eſſe demonſtrat? Non enim utique eadem cum Deo res anima eſt, ut ſi unum eſſe concedatur, prorſus etiam de altero non dubitetur.
At Illa dicitur, inquit, à ſapientibus homo paruus quidam eſſe mundus, qui in ſeſe hæc elementa contineat, ex quibus rerum uniuerſitas conſtat atque completa eſt. Quòd ſi hæc opinio uera eſt, ut eſſe uidetur, forſitan non opus habuerimus alio auxilio ad confirmandam eam, quam de anima concepimus opinionem: cenſemus autem eam per ſeſe præditam eſſe natura propria, peculiari, eximia, diuerſa atque alia, quàm corpus, quod ex craſsis partibus conſtat. Vt enim uniuerſum mundum auxilio ſenſuum cognoſcentes, per ipſam noſtrorum ſenſuum actionem atque efficien-

efficientiam deducimur ad considerationem notionem'que rei, opinionis & intellectus sensum superantis, atque oculus nobis existit interpres omnipotentis sapientiæ, quæ in rerum quidem uniuersitate cernitur, cum uerò, qui per ipsam solus res uniuersas undique apprehendit atque complexus est, per sese indicat: ita dum eum quoque, qui in nobis est, mundū intuemur, haud parua subsidia habemus per ea, quę apparent, etiam ad id, quod occultum est, coniectura perueniendi. Id autem in sese occultum & absconditum est, quod & mente & intelligentia percipitur, formæ'que expers est: quod sensuum effugit animaduersionem. Atque ego, Verùm sapientia quidem, inquam, quæ in superis partibus quasi in arce rerum pręsidet uniuersitati per eas, quæ spectantur in natura rerum, solertes & artificiosas rationes in hac apta, concinna, consentienti atque conspiranti distinctione, descriptione atque digestione potest animaduerti atque æstimari: animæ uerò cognitio per ea, quæ in corpore ostenduntur, quę contingere possit ijs, qui per apparentia quod occultum est, inuestigant? Atque admodum sanè, inquit uirgo, uel ipsa anima, iuxta scitū illud præceptum, seipsos noscere cupientibus opinionum atque persuasionum de anima satis idonea sufficiens'que magistra est, nempe quòd expers materiæ & incorporea quædam sit, quæ ad suam naturam accommodatè & operetur & moueatur, & per instrumenta corporalia suas motiones ostendat. Instrumentorum enim corporis hęc digestio atque apparatus est quidē nihilo minus in morte peremptis & extinctis. sed quòd animæ uis in eo non sit, expers manet & motionis & actionis. Mouetur autem tunc, quum & sensus in instrumentis est, & per sensum intelligendi uis atque facultas pertinet atque peruadit unà cum suis conatibus & appetitionibus quò uisum fuerit, simul mouens sensuum instrumenta. Quid igitur, inquam, est anima? si fortè potest aliqua ratione natura eius designari, atque describi, ut ex ipsa delineatione atque descriptione aliquo modo quod propositum est, animaduertatur & cognoscatur. Et magistra, alij quidem aliter, inquit, rationem eius ediderunt, prout cuique uideretur, definientes. nostra uerò de ea sententia talis est: Anima est essentia generata, essentia uiuens, intellectualis, corporeis sensuum instrumentis uiuendi, atque ea, quæ cadunt sub sensus, percipiendi facultatem ac uim per sese suggerens & immittens, quandiu capax earum rerum natura constare uideatur. Et simul hæc dicens medicum, qui ei curandi corporis caussa assidebat, manu ostendit, & ait, præstò nobis est eorum, quę dicta sunt, testimonium. Quonam enim modo, inquit, hic tactu digitorum ad arteriam adhibito, per tangendi sensum quodammodo audit ad ipsum clamantem naturam, suas'que affectiones & ægritudines enarrantem, quòd in incremento nimirum & in intentione corporis infirmitas sit? & ab his uisceribus morbus exortus sit, & tandiu prorogetur ac duret ardoris uehementia? Atque alia quoque talia discit ab oculo, dum ad figuram & habitum decumbentis, uel ad carnium tabem atque collapsionem respicit. & quemadmodum & species coloris uel subpallidi uel biliosi, & oculorū

Definitio animæ.

ictus ad habitum doloris indicem atque tristitiæ sua sponte inclinans internam significet affectionem. atque itidem auditus quoque similium magister existit, nedum ex frequenti ac crebra anhelatione, uerumetiam ex gemitu simul cum respiratione edito ægritudinem cognoscens. Dixerit autem aliquis ne odoratum quidem periti non posse animaduertere & notare morbum, sed per certam quandam anhelitus qualitatem agnoscere in uisceribus latẽtem infirmitatem. Nunquid igitur hæc [a] fieri possent, nisi aliqua uis, quæ mente cernitur & sub intelligentiam cadit, unicuique sensuum adesset instrumento? Quid nos manus ab se ipsa docere potuisset, nisi cogitatio mentis & intelligentia ad subiecti cognitionem tactum deduceret? Quid item auditus à mente seiunctus? aut oculus, aut nasus, aut aliquod aliud sensuum instrumentum ad cognitionem rei quæsitæ adiuuaret, si per sese solum horũ unũquodq; esset? Sed omnium est uerissimum, quod quidam externis literis ac disciplinis eruditus præclarè ac rectè dixisse memoratur, mentem esse, nimirum quæ uideat, mentem item quæ audiat. Nam nisi quis hoc dederit esse uerum, quo pacto, dic tu, quum solem intueris ac contemplaris, quemadmodum à magistro intueri didicisti, non quantus uulgo hominibus apparet, tantum eum esse ais, sed amplitudine ac magnitudine orbis multis partibus superare terram uniuersam? an non quòd certum quendam motum temporum'que pariter ac locorum distantias & interualla, defectionum'que caussas per apparentia mente sequutus sis, confidenter pronuntias atque censes, ita se rem habere? Atque etiam lunæ diminutionem & incrementum quum uides, per eam, quæ apparet in elemento figuram alia discis. uidelicet eam & ex sui natura splendoris expertem esse, & circum terræ proximũ orbem uersari atque uagari: lucem autem atque splendorem accipere ab radijs solis, quemadmodum naturaliter fieri solet in speculis, quæ solem in se recipientia, non proprios reddunt splendores, sed luminis solaris, quod lumen ex leui glabro'que, ac nitido corpore in contrarium reflectitur atque reuerberatur. Quã rem, qui sine scrutatione atque iudicio intuentur, ex ipsa luna splendorem existere arbitrantur. Quòd autem id ita non sit, hinc demonstratur: quòd ex diametro quidem è regione solis facta, toto qui ad nos spectat orbe illuminatur: in breuiori autem & angustiori suo loco citius lustrato circulo, in quo uersatur, priusquam sol semel suum conficiat cursum, ipsa suum amplius duodecies complet orbem. Quamobrem accidit, ut non semper elementum lunæ plenum luminis sit. Nam quæ suum cursum exiguo temporis spatio sæpè conficit, crebro circuitu ei, qui longo temporis interuallo suum orbem lustrat, aduersa perpetuò non manet. sed quemadmodum directo soli aduersus lunæ situs efficit, ut omnis illius ea pars, quæ ad nos spectat, à radijs solis lumen accipiat atque collustretur: ita ubi ex transuerso soli fuerit opposita, quoniam ea dimidia globi lunaris pars, quæ semper ipsi soli opposita est, amplexu radiorũ intercepta collucet, altera, quæ ad nos pertinet, umbra necessariò obducitur, transeunte nimirum splẽdore ab ea parte, quæ solem aspicere non potest, ad

[a] Videntur hic aliqua deesse uerba, quæ suppleui.

test,ad illam partem,quę semper illi est aduersa,donec directò subiens orbem solis à tergo radium accipiat,atque ita collustrata ea dimidia parte sphæræ,quæ suprà est,illam,quæ ad nos spectat,quoniã ex sui natura prorsus splendoris & luminis expers est,uisui subducit.quod nimirum plena atque perfecta ipsius elementi diminutio dicitur. quòd si rursus sui cursus motu solem præterierit, & ex transuerso radio fuerit opposita, quod paulo antè lumine carebat, lucere incipit, transeunte radio ab illuminata parte ad eam,quæ hactenus splendoris expers erat. Vides'ne qualium rerum tibi uisus magister sit? qui per sese talium rerum tibi consideratione̅ atq; cognitione̅ nõ prębuisset,nisi aliquid esset, quod per oculos cerneret, quod ijs,quę sensu percipiuntur tanq; ducibus quibusdã utens per appare̅tia penetraret ad ea,quæ nõ apparent? Quid opus est addere instrume̅ta geometrica,quę per sensibiles figuras ad ea,q̃ supra sensum sunt,nos quasi manuducunt?ac pręter hæc alia sexcenta?quibus oste̅ditur atq; probatur per ea,quæ corporaliter in nobis operantur, comprehensionemq; atq; perceptione̅ fieri intellectualis & inuisibilis essentię, quę in natura nostra infusa,immixta,contemperata,atq; absco̅dita est? Quid uerò,inquã,si quemadmodum materiale quidem commune est in sensibili elementorum natura,differentia autem singulatim in unaquaq; specie materiæ magna (motus enim ijs contrarius est,quum aliud quidem sursum feratur, aliud uerò deorsum uergat.species item non eadem & qualitas diuersa:) siquis his elementis uim quandam ratione atq; proportione co̅temperatam, insitam & quasi incorporatam atq; consubstantiatã esse dicat,quæ hęc,quæ mente percipiuntur, uisa atq; motiones ex naturali proprietate atq; facultate efficiat? qualia multa nimirum à machinarũ artificibus effici uidemus: ubi materia arte disposita naturam imitatur, non in forma solùm similitudine̅ oste̅de̅s,uerumetiam in motu uersatur,& fictã quandã uocem repræsentat,resonante machina in parte uocali:ac non utiq; uim quandã intelligentia præditã in ijs quæ fiunt inesse animaduertimus,quę singulatim quasq; res efficiat & operetur,figurã,speciem,sonum,motũ: si hęc dicamus etiam in hoc mechanico naturæ nostræ fieri instrumento, nulla separatim, quæ me̅te cernatur,natura infusa:sed quadã facultate moue̅di insita naturæ eorum,quæ in nobis sunt,elementorum, urgente: atq; eiusmodi actionem esse rei effectum: quę nihil aliud est,quàm motus quidam impulsiuus,qui uersatur & occupatur circa cognitionem earum rerum, quibus studemus & operam damus. Vtrùm magis per hæc,esse ne illam in sese rationale̅ intelligentiæq; participem & incorpoream animæ naturam, an ne prorsus quidem esse,demonstretur? At illa, Quum similitudo, inquit, adiuuat atque defendit nostram orationem, tum structura atque compositio omnis ex aduerso nobis illatę contradictionis non parum conferet ad sententiæ nostræ confirmationem. Qui hoc dicis, inquam. Quoniam, inquit, ita scire tractare,disponere & accommodare materiam inanimam, ut ars,quæ ad machinas adhibita est, loco animæ propemodum materiæ sit,propterea quòd & motum & sonum, & figuram,& talia repræsentat,

ſatis fuerit ad demonſtrandum, quòd ſit aliquid in homine tale, quod per contemplatricem & inuentricem facultatem quum naturaliter poſſit hæc in ſeipſo conſiderare, mente concipere & animaduertere, tum antè cogitatione inſtituere ac præparare machinas, atque ita deinde eas per artem ad actionem perducere, ac per materiam oſtendere mentis conceptum. Primùm enim, quòd ad uocem edendam ſpiritu opus ſit, animaduertit: deinde quo pacto machinæ ſpiritus excogitaretur, conſiderata elementorum natura, ratione antè perpendit, quòd nimirum nihil uacuum ſit in rerum natura, ſed comparatione cum grauiori, leue uacuum putetur atque dicatur: quoniam & ipſe aer in ſeſe ſui natura ſolidus ac plenus eſt. Vacuum enim uas dicitur per abuſionem, quum ab humore uacuum fuerit, nihilo minus autem aeris plenum eruditus etiam hoc eſſe dicit. Cuius rei ſignum eſt, quòd amphora adhibita nec non admota ſtagno non ſtatim aqua repletur, ſed primùm, coacto ac deprehenſo intus aere concauum ſurſum tollente, innatat, quoad haurientis manu amphora preſſa in fundo fuerit, ac tunc per os accipiat aquam: quo facto oſtenditur, quòd nec antè quàm aqua repleretur, uacua eſſet. Nam pugna quædam duorum circa os elementorum cernitur, dum aqua quidem propter grauitatem & ponderoſitatem ui in concauum influit atque irrumpit: aer uerò, qui in concauo interceptus deprehenditur, per idem os in contrarium circa aquam coarctatus dilabitur ac retro fluit, adeò ut per hunc aqua quaſi interrumpatur & impediatur, ac ui ſpiritus refracta reciproca taq; ac ſpumans quaſi è conchylio ſonum edat. Et hæc igitur animaduertit, & quomodo ſpiritus machinis immittatur, per elementorum naturam excogitauit. Nam concauo quodam ex ſolida duraq; materia facto, atque aere intus concluſo undique cohibito atque compreſſo ne exſpiret, aquam pro modo præſentis uſus, quantitatem eius dimenſus, per os in concauum inducit. deinde ſic ad appoſitam fiſtulã ex aduerſo tranſitum aeri dat, expreſſus autem uehementius & eliſus ab aqua uiolentius aer, ſpiritus fit: qui nimirum ſpiritus irruens & incumbens in ſtructuram fiſtulæ ſonum edit. An non igitur per ea, quæ apparent, manifeſtò oſtenditur & demonſtratur, quòd ſit quædam in homine mens, aliquid aliud atque apparet, quæ inuiſibili atque informi & intelligentia prædita natura ſua hæc intra ſeipſam excogitata præparans, ſic deinceps per materiale miniſterium in propatulum atq; apertum educit intus cùm agitatam tum conflatam intelligentiam? nam ſi iuxta oppoſitam nobis orationem, elementorum naturæ talia mirifica opera aſſcribere atque aſſignare liceret, ſua ſponte caſuq; fortuito nobis prorſus machinę extruerẽtur atq; cõderentur: ac neq; ęs artẽ expectaret, ad hoc ut ſtatua uirilis euaderet, ſed protinus à natura tale eſſet: neq; ad ſonũ edendũ aer tubo opus haberet, ſed ſemper per ſeſe reſonaret, quippe qui fortuito caſu flueret & moueretur: neq; aquæ per fiſtulã curſus in ſublime, arte motũ præter naturam per expreſſiones ad ſupera elidente atq; cogẽte, ui conficeretur: ſed ſponte ſua prorſus aqua ad machinã aſcenderet, quippe ſui natura ſurſum

euecta,

euecta. Sin autem horum nihil ſua ſponte ab elementorum natura efficitur, ſed arte, quorſum uiſum fuerit, unumquodque ducitur: ars autem eſt intelligentia quędam ſtabilis ac firma, quæ ad aliquod propoſitum & inſtitutum per materiam exercetur: atque intelligentia mentis quidam proprius motus & efficientia eſt: nimirum etiam per oppoſita nobis aliquid aliud atque apparet, eſſe mentem, conſequentia dictorum demonſtrauit. Ego uerò, hoc quidem, inquam, etiam ipſe dico ita ſe habere, quòd nimirum, id quod non apparet, non idem ſit cum eo, quod apparet: non tamen in hac oratione uideo id, quod quæritur. nondum enim mihi liquet, quid tandem exiſtimare oporteat, illud eſſe, quod non apparet. ſed quòd materiale quidem aliquid non ſit, didici ex ſermone: nondum autem cognoui, quid de eo dicere conueniat. Ego uerò hoc maximè deſiderabam diſcere, non quid non ſit, ſed quid ſit. At illa multa, inquit, etiam de multis ita diſcimus, dum dicimus, non hoc aliquid eſſe, ipſam eſſentiam rei quæſitæ, quidnam tandem ea res ſit, ſignificantes. Quum enim ἀπόνηρον, id eſt, non prauum uel haud malum dicimus, bonum oſtendimus: quum item ἄνανδρον, id eſt, non uirum nominauerimus, timidum deſignauimus. ac multa his ſimilia atque eiuſmodi dici poſſunt, per quæ, uel benigniorem per malorum negationem excipimus intellectum, uel contrà ad deteriorem opinionem deflectimus, ademptione bonorum, id quod prauum & malum eſt, indicantes. Ad hunc igitur modum ſiquis in præſenti quoque quæſtione rem conſiderauerit, ab ea cogitatione atque opinione, quā res ad quærendum & ſcrutandum propoſita requirit atq; deſiderat, non aberrabit. Quæritur autem, quid mentem eſſe oporteat arbitrari ſecundum ipſam eſſentiam. Qui igitur quin ſit quidem id, de quo quæſtio eſt, propter eam, quæ ab ipſo nobis oſtenditur, efficientiam, non dubitat, hoc quid ſit, ſcire ſi uult, abundè ac ſufficienter id aſſequi poterit. Nam ſi didicerit, id non eſſe hoc, quod ſenſu percipitur, non colorem, non figuram, non duritiem, non grauitatem, non quantitatem, non eam, quæ in tria ſit, diuiſionem, non in loco poſitionem, neque quicquam prorſus eorum, quæ circa materiam deprehenduntur, nouit quòd aliud, atq; hæc, ſit. Ego autem eius interpellato ſermone, Neſcio, inquam, ſi omnia hæc ex ſermone detrahantur, qui fieri poſsit, ut non unà cum his tollatur & aboleatur id, quod quæritur. Quidnam enim abſque his percipiendi cura atque ſedulitas amplectatur, cui inhæreat, mea opinione, nondum apparet. Nam ubique in rerum inueſtigatione examinatrice atque ſcrutatrice intelligentia quaſi palpantes id, quod quæritur, tanquam cęci quidam ducibus parietibus ad oſtium tendentes, prorſus unum ex dictis attingimus, uel colorem, uel figuram, uel quātitatem, uel aliquid aliud aliorum, quæ abs te enumerata ſunt, offendentes. quum autem dicitur, nihil horū eſſe, præ animi exiguitate eò redigimur, ut ne prorſus quidē aliquid eſſe putemus. At illa, dum hæc dicerem indignata, proh res importuna, inquit, & abſurda, ad quem finem redigitur ac definit exigui ingenij puſillanimum'que & abiectum iſtud de rebus, quæ mente noſcuntur, iudicium?

iudicium? Nam si ex rerum natura exemptum est, quicquid sensu non cognoscitur, ne ipsam quidem rerum uniuersitatis rectricem atque praefectam, quae res uniuersas complexa est, uim atque potestatem confiteri prorsus potuerit is, qui hoc dicit: sed ubi incorpoream, informem & inuisibilem esse diuinā acceperit naturam, nō esse eam penitus, ex huiusmodi prorsus consequentia existimabit. Sin autem illic propterea quòd haec non sunt ipsius essentiae, praescriptio atq; perēptio non existit, quo pacto mens humana ex natura rerum, ut quae unà cum ademptione corporaliū proprietatū cōsumatur, eliditur atq; excluditur? Ergo ex absurdo, inquam, per hanc consequentiam, aliud inuicem arripimus absurdum. nam eò nobis oratio redacta est, ut nostram quoque mentem eandem rem esse cum diuina natura putemus: siquidem subtractione eorum, quae sensu deprehenduntur, intelligitur utrunque. Ne idem dicas, inquit, magistra (impia enim haec quoque oratio est) sed quemadmodum à diuina uoce doctus es, simile esse hoc illi dic. Nam quod secundum imaginem factum est, per omnia penitus principalis exemplaris atque formae similitudinem habet: intellectualem, eius, quod est intellectuale: incorpoream, incorporei: atque ab omni mole corporea liberum est, itidem ut illud: & omnem interuallarem dimensionem effugit, similiter atque illud: sed est aliquid aliud atque illud, quod ad naturae attinet proprietatem. Non enim amplius imago fuerit, si per omnia, per intellectualem, incorpoream, interualli expertem naturam idem cum illo esset. sed per quae in natura non creata illud perspicitur, per eadem natura creata hoc ostendit: & quemadmodum in paruo saepè frusto uitri, quum ad radium expositum iacet, totus solis orbis conspicitur, nō pro sua magnitudine in eo apparens, sed prout breuitas frusti circuli simulachrum atque repraesentationem capit & admittit: sic in exiguitate nostrae naturae inexplicabilium illarum deitatis proprietatum imagines elucent, ut per haec manu quasi ducta ratione'que excidat & aberret ab naturae mentis deprehensione atque cognitione, si in examinatione quęstionis corporalis proprietas excernatur & reijciatur: neque rursus ex diuerso eandem cum inuisibili simul & immortali natura, paruam mortalem'que naturam esse ducat: sed ratione & intelligentia quidem cerni naturam eius existimet: quoniam etiam mente comprehensibilis naturae imago est: non tamen eandem cum principali & originali forma imaginem esse dicat. Vt igitur per arcanam & ineffabilem Dei sapientiam, quae in uniuersitate rerum apparet, diuinam naturam pariter ac potestatem in rebus uniuersis esse, non dubitamus, ut in sua, omnia maneant, essentia (quanquam siquis naturae rationem exigat & exquirat, longè plurimum natura Dei distat atque diuersa est à singularibus rebus, quae in creatura, non solùm ostenduntur, uerumetiam intelliguntur: attamen in his esse constat id, quod natura distat atque diuersum est:) ita nullo modo incredibile est animae quoque naturam, quae per sese aliquid aliud est (quodcunque tandem etiam esse putatur,) non impediri quin sit, etiam si ea,

Quòd mens nostra Dei similis quidem sit, non autem eiusdem itidem cum illo naturae: & quomodo oporteat intelligere differentiam.

quae

quæ in mundo tanq̃ elementa conſiderantur, ei, ratione naturæ, non conueniāt. quemadmodum enim iam antè dictum eſt, nec in uiuentibus quidem corporibus, quorum natura conſtat ex elementorum contēperatione, ſimplici pariter & informi inuiſibiliq́ animæ ratione naturæ, aliqua cum craſſa corporum congerie atq́ concretione communitas eſt. ueruntamen uitalem animæ efficientiam ratione quadam humanā animaduerſionem atq́ cognitionem ſuperante permixtam ac diffuſam in his eſſe, nō dubitatur. Ergo ne reſolutis quidem in ſeſe, quæ in corpore ſunt, elementis, perijt id, quod per uitalem efficientiam ea colligat atq́ connectit. Sed quemadmodum conſtante ac durante adhuc elemētorum concretione, omneis pariter atq́ ſimiliter parteis corpus complentes atq́ conſtituentes anima penetrante, ſingulatim unumquodq́ animatur: neq́ aliquis uel ſolidam eſſe animam dixerit, ac duram, quæ cum terreo cōmixta atq́ contemperata ſit, uel humidam uel frigidā, uel frigido, oppoſita qualitate prędítam, quæ in his uniuerſis ſit, & unicuiq́ uim uitalem immittat: ita ſoluta quoq́ illa coagmentatione, et ad proprias cognataſq́ res iterum redacta, ſimplicem & incompoſitam illā naturam unicuiq́ parti etiam poſt diſſolutionem adeſſe, atq́ eam, quę ſemel occulta atq́ ineffabili quadam ratione cum elementorum concremento coaluerit, etiam in perpetuum permanere cum ijs, quibus cum commixta eſt, neq́ ullo modo ab ea coalitionē atq́ concretione, quæ ſemel ei contigerit, auelli putare, nullo modo eſt à uerisimilitudine atq́ probabilitate alienum. Non enim, quia ſoluitur compoſitum, inde etiam neceſſariò conſequitur unà cum compoſito diſſolui id, quod compoſitum non eſt. Atq́ ego, uerùm elementa quidem, inq̃, inter ſeſe tum coire & cohæreſcere, tum alterū ab altero ſeparari atq́ disjungi, & id corporis eſſe, tum conſtitutionem, tum diſſolutionem, nemo contradixerit. Quoniam autem multū intereſſe intelligitur inter unumquodq́ horum, quæ tum ſecundum localem poſitionē, tum qualitatum differētiam pariter ac proprietatem diuerſi inter ſeſe generis ſunt: ſiquidē circa ſubiectum inter ſeſe concurrerint elementa, conſentaneum eſt, intellectualem hanc dimenſioniſq́ expertem naturā, quam animā uocamus, cohærere atq́ coniunctam eſſe cum eo, quod (ita) unitum eſt: ſinautem hæc alterum ab altero ſeparata, atq́ illò redacta fuerint, quocunq́ unumquodq́ natura ducit, patietur etiam anima, in multas parteis paſsim uehiculo eius diſiecto. & quemadmodū aliquis nauta, ubi naufragio diſſoluta fuerit nauis, ad omneis eius parteis, alijs in aliam pelagi partē diſsipatis, eodem tēpore adnare nō poteſt: (nā ſi quicquid primū occurrerit & obuiā fuerit, apprehenderit, reliqua fluctibus ferri planè permittet,) eodē modo anima, q̃ ea natura prędita nō eſt, ut unà cū ſeparatione elemētorū ſcindatur, ſi quidē à corpore liberari atq́ expediri nō poteſt, ſi uni alicui prorſus inhæſerit elemēto, ab alijs auelletur & intercludetur, & ut nihilo magis immortalis quæ in uno uiuat, q̃ mortalis putetur, quę in pluribus nō ſit, conſequētia ſermonis dat. At neq́ contrahitur, inquit, neq́ diffunditur id, quod & mēte noſcitur, cogitationeq́ percipitur, et diſiūctionis ſeparationiſq́ expers eſt (Corporū enim cōtrahi atq́ diffundi, proprium eſt:) ſed

æquali-

æqualiter iuxta sui naturã, quæ & inuisibilis, informis, & incorporea est, tum coalitis atq; cõcretis circa corpus elementis, tũ separatis atq; disiunctis adest. ac neq; cõstrictis in cõcretione elemẽtis premitur atq; coarctatur, neq; ad cognata sibiq; naturalia reuersis, relinquitur, etiãsi magnũ illud discrimen esse uideatur, quod cernitur & animaduertitur in elementorum diuersitate. (Magna enim differentia est inter id, quod quum leue sit, sursum fertur, & graue terreumq;: itẽ inter calidũ & frigidum, humidũque, & ei contrarium:) attamen nullo negotio intellectualis natura, eaq; quæ mente sola constat, & cogitatione percipitur, adest unicuiq; eorum, quibus semel inhæserit, nec per refusionem, discussionẽ, ac distractionem unà cum contrarietate scinditur elementorũ. non enim quia dispositione loci, certaq; quadã proprietate, procul hæc inter sese distare existimantur, idcirco inseparabilis, disiunctionisq; ac spatij expers natura magno negotio ac difficulter coniungitur cum ijs, quæ loco distant. quoniam etiam nunc mens simul & cœlum contemplari, & ad terminos mundi curiosa inquisitione extendi potest: ac non diuellitur contemplatiua animæ nostræ pars, dum ad tantas distenditur longitudines. Ergo nihil impedit animam, quin ęqualiter corporis adsit elementis, tum per cõcursum contemperatis, tum per discussionem, distractionem, refusionem atq; disiunctionem resolutis. Quemadmodum enim auro & argento colliquefactis, artificiosa uis quædam cernitur, quæ materias eas cõflauerit: & si rursus per liquefactionem alterum ab altero separatum fuerit, nihilo minus ratio artis in utroq; manet: ac materia quidem diuisa fuerit, ars autem unà cum materia non dissecatur (quonam enim modo diuidi poterit indiuiduũ?) eadem ratione ea, quæ mente percipitur, animæ natura constat atq; cogitatione, & in concursu elementorum cernitur, & resolutis ijs, non secernitur ac segregatur: sed & manet in ijs, & unà cum separatione eorum extensa non interciditur, nec interrumpitur, neq; pro numero elementorum in parteis et frusta cõciditur, id enim corporeæ pariter & interuallaris naturę proprium est. at incorporea intellectualisq; & inuisibilis pariter atq; diuisionis dimensionisq; expers natura passiones et casus ex distantia atq; interuallo contingentes non recipit, neq; admittit. Ergo anima est in ijs, in quibus semel fuit, nulla necessitate eam à coherentia, qua cum illis coniuncta est atq; concreuit, auellente. Quid igitur in his triste, acerbum atq; animi demissione dignum est, si id, quod uidetur, cum inuisibili cõmutatur? & cuius rei gratia adeò mens tua morti infensa est? Ego uerò, ubi definitionem animæ, quam in superiori sermone fecerat, animo reuoluissem atq; repetiuissem, dixi non satis mihi consideranti atq; animo reputanti potentias & uires, quæ in anima cernuntur, illam orationem esse demonstratam: quæ dicit eam intellectualem esse naturam, & in instrumentario corpore uitalem uim ad sensuum efficientiam atq; actionem ingenerare. Nam non solùm circa eam mentis nostræ agitationem, qua scientias percipimus ac speculamur, efficax & actuosa anima nostra est, per eam, quæ mente constat, & intelligentia, suæ naturæ uim talia efficiens, neq; sensoria uasa instrumentaq; sola ad naturalem efficientiam operationemque

gubernat:

gubernat: sed multus quidem cupiditatis, multus item iracundiæ quoque motus cernitur in eius natura. quum autem horum utrunq; generaliter in nobis insit, in multas pariter ac uarias actionibus efficientijsq; malorum progredi motum uidemus. Nam multa quidem uidere licet, quorum concupiscendi uis author ac dux est: rursus itē multa à caussa iræ concitatrice nascuntur, ac nullum horum corpus est. quod autē incorporeum est, intellectuale prorsus est, solaq; mente constat. porro intellectualem quandā solaq; mente cōstantem & comprehensibilem rem esse animam definitio declarauit. Vt duorum absurdorū alterum ex consequentia orationis exsistat atq; emergat, aut ut iracūdia quoq; atq; cupiditas aliæ in nobis animę sint, & pro una multitudo animarum deprehēdatur atq; animaduertatur, aut ne mentis quidem agitatrix & intelligendi uis in nobis, anima esse putetur. Nam intellectuale solaq; mente constans & comprehensibile ęqualiter omnibus accommodatum, aut omnia hęc animas esse demonstrabit, aut unumquodq; horū ex æquo eximet atq; excipiet ex hac animæ proprietate. Atq; illa, Hanc, inquit, rationem iam à multis etiam alijs quæsitam, consequēter ipse quoq; requisiuisti, quidnam tandem hęc esse oporteat existimare, τὸ ἐπιθυμητικὸν, id est uim concupiscendi: & τὸ θυμοειδὲς, id est uim irę concitatricem, simul'ne insita in animę natura & quasi coessentiata atq; consubstantiata, & ab initio cum ea sint, atq; à principio statim unà cum creatione & constitutione eius extiterint, an etiam aliquid aliud atq; ipsa sint, & posterius nobis accesserint? Nam quòd hæc quidem in anima cernantur, ex æquo constat inter omneis. quod autem de eis existimare oporteat, nondum plenè atq; perfectè ratio assequuta est, ut firmam de his habeat opinionem, sed uulgus etiamnunc uagis falsisq; ac diuersis opinionibus de his ambigit. nobis uerò, siquidē sufficiens esset ad demonstrationē ueritatis externa philosophia quæ de his rebus artificiose disputauit, atq; tractauit, superuacaneum forsitan esset illorum commentationi de anima adijcere sermonem. sed quoniam ab illis quidem prout consequens & consentaneum uisum esset, ex licentia atq; ad arbitrium prodita est de anima commentatio, nos autem huius licentiæ expertes sumus: dicendi, inquam, quæ uolumus, quippe qui regula prorsus diuinæ doctrinę & pro lege utimur sancta scriptura, atq; ad hāc necessariò respicimus, hoc solum recipimus & approbamus quodcunq; cum scripturæ conuenerit & concordauerit intentione. [d] Igitur omisso Platonis curru, eiq; subiunctis bijugis pullis equorū nō eadē inter se affectione & impetu præditis, ijsq; profecto auriga, quib. omnibus ille per ænigma atq; inuolucrū talia de anima philosophatur: omissis itē ijs, quę is, qui post eum philosophus fuit, qui res apparentes artificiosè persequitur, eaq;, quæ nunc nobis proposita sunt, diligenter examinans ac tractans, mortalem per hæc animam esse censuit atq; pronūtiauit: relictis item omnibus ijs, qui & ante & post hos fuerunt, qui uel prosa solutaq;, uel numero quodam ac mensura adstricta oratione res philosophicas tradiderunt, diuinitus proditam scripturam, quò spectet & intendat, orationi proponamus, quæ diuina scriptura statuit, ut nihil in anima esse putemus eximium & insigne, quod nō

d Plato de anima dialogum fecit, quē Phædonem inscripsit: in quo eas quidem animæ partes, in quibus, & concupiscendi uis, & irarum ardor existit, pari pullorum equinorum curru subiunctorum: mentem autem, seu illā animæ uim, qua & animo agitamus, cogitamus & animaduertimus, aurigæ assimilauit.

etiam diuinæ naturæ proprium sit. Qui enim similitudinem Dei animam esse dixit, quicquid à Deo alienum est, extra definitionem animæ esse declarauit. Etenim in diuersis ac differentibus similitudo conseruari non possit. Ergo quoniam eiusmodi nihil cum diuina cernitur natura, ne animæ quidem hæc insita & quasi coessentiata esse rectè quis existimauerit. Iam uerò dialectica quidem arte, per rationum & argumentorum collectricem ac resolutricem scientiam, nostra quoq; dogmata atq; decreta confirmare, quòd huiusmodi species orationis ad demonstrãdam ueritatem, tum debilis, tum suspecta sit, recusabimus ac prętermittemus. Patet enim omnibus ac liquet, quòd dialectica curiosa subtilitas pares in utrãq; partem uires habeat, uel ad euersionem ueritatis, uel ad mendacium indicandum. Vnde etiam ipsam ueritatem ubi huiusmodi aliqua adhibita arte profertur, sæpenumerò suspectam habemus, quasi harum artium subtilitas atque uersutia mentem nostram seducat, & in fraudem impellat, atque à ueritate auertat. Sed siquis incompositam & inconditam atq; ab omni uelamine & amictu nudã admittat orationẽ, dicemus ut poterimus iuxta seriem & contextum scripturę traditionis commentationem de his rebus inferentes. Quid igitur est, quod dicimus? Quòd hoc rationis particeps animal, homo nimirum, intelligentiæ atq; scientiæ capax sit uel eorum, qui à ratione nostrę fidei atq; religionis alieni sunt, testimonio comprobatum est: quippe non ita naturam nostram descriptura ac designatura definitio fuisset, si quidem & iracundiam & concupiscentiã, & huiusmodi omnia cum nostra unita & quasi coessentiata atq; consubstantiata esse uideret. nam nec in ulla quidem alia re, loco proprij commune ponẽs, subiecti quisq; ediderit definitionẽ. Quoniam igitur & concupiscendi et irascendi uis æqualiter quoq; tam in rationis experte q̃ rationis compote cernitur natura, nulla ratione nec rectè quis per communem notam, id quod proprium est, designauerit. quod autem ad naturæ designationem superuacuum ac reijciendũ est, quo pacto tanq̃ pars naturæ potest, ad euersionem definitionis uires habere? Omnis enim definitio substantiæ, propriũ subiecti spectat. quicquid autem extra peculiaritatem ac proprietatem fuerit, tanq̃ à definitione alienum despicitur atq; contemnitur. Atqui tam irascendi q̃ concupiscendi uim atq; efficientiã cum omni natura (tam [a] rationali quã irrationali cõmunẽ esse cõstat. Quicquid aũt cõmune est, non idẽ cum peculiari est. Necessariò igitur per hęc sequitur, ut hæc in illis nõ esse existimemus, per quæ præcipuè designatur humana natura. sed quemadmodum siquis sentiendi, nutriendi & augendi uim in nobis conspicatus per hæc non resoluit animæ demonstratã definitionẽ: (nõ enim quoniam hoc est in anima, illud non est:) eodem modo siquis naturæ nostræ circa iracundiam & concupiscentiam motus animaduertit, non etiam rectè definitionem oppugnet, ut quæ minus sufficienter naturã ostenderit. Quid igitur, inquã ad magistram, de his statuere & sentire oportet? nondum enim animaduertere possum, quo pacto conueniat ea, quæ in nobis insunt, tanq̃ aliena à natura nostra segregare atq; repudiare. Vides, inquit, quòd pugna quædã rationi aduersus hæc sit, & studium, quoad eius fieri

[a] Videntur desiderari hæc uerba, λογικῆς τε καὶ, quæ suppleui.

fieri poſsit, animam ab his ſeparandi atq; ſegregandi. ac ſunt ſanè nonnulli, quibus hoc ſtudium proſperè ſuccesſit, quicq; id, quod quæſiuerunt, asſequuti ſunt. quemadmodum de Moyſe audimus, quòd is nec ab ira nec à concupiſcentia uinci ac ſuperari poſſet, utriuſq; rei teſtimonium ei perhibente hiſtoria, quòd & leuis mitisq; eſſet, ſupra omneis homines (per leuitatem aūt & clemētiam iræ uacuitas & ab iracundia alienus animus oſtenditur:) & quòd non concupiſceret quicq; eorum, circa quæ in pleriſque hominibus uim concupiſcendi occupatam eſſe uidemus. quod nō ei contigiſſet, ſi natura hæc eſſent, & ad rationem eſſentiæ referrētur. Fieri enim non poteſt, ut extra naturam conſtitutus in eſſe maneat. atqui Moyſes & in eſſe erat, & in his non erat. Aliud ergo quippiam atque natura, hæc ſunt, & non natura. Quæ enim uerè natura eſt, hoc eſt, in quo ipſum eſſe ſubſtantiæ deprehenditur: horum autem alienatio in nobis ſita eſt, ut non ſolùm non noceat, uerumetiam lucroſa atq; quæſtuoſa naturæ taliū motuum abolitio ſit. Palàm eſt ergo, quòd ex ijs, quę extrinſecus in rebus conſiderantur, hæc ſint, affectus & perturbationes naturæ, & non natura. Nam hæc quidem eſt, quod eſt. Iracundia autem uulgò feruor ſanguinis, qui circa cor eſt, eſſe pleriſq; uidetur. alijs uerò, appetitio ulciſcendi, cum à quo laceſsitus & antè læſus ſis. ſed, ut nos arbitramur, iracundia eſt appetitio nocendi ei, qui concitauerit, & ad iram prouocauerit. horū autem nihil conuenit animæ definitioni. itemq; ſi per ſeſe concupiſcentiam definiamus, appetitionem eſſe dicemus eius, quod deeſt, uel deſiderium fruēdæ uoluptatis: uel dolorem ob id, quòd non potimur eo, quod cordi eſt, atq; animo gratum & acceptum: aut aliquā affectionem ad id, quod eſt ſuaue & iucundum, quo frui non licet. Hæc enim & eiuſdemmodi omnia cupiditatem quidem oſtendunt, ad definitionem autem animę non pertinent. Quinetiam alia quoq; quæ circa animam cernuntur, quę ſibi inuicem ex aduerſo poſita uidentur, ueluti timiditas et audacia, dolor & uoluptas, metus & contemptus, & quæcunq; talia ſunt: quorum unumquodq; cognatum quidem eſſe uidetur cum iraſcendi atq; cōcupiſcendi ui, peculiari autem definitione ſuam deſignat naturam. Nam & audacia & contemptio demonſtrationem ac repræſentationem indicat ad iram propenſæ appetitionis: diminutionē uerò quandam & remiſsionē huius eiuſdem, is qui per timiditatē et metū ingeneratur habitus et affectus. Dolor aūt ex utroque materias habet. nā & iræ inefficacia, dum nō poteſt quis ulciſci eos, à quib. antè læſus ſit, dolor & exiſtit & eſt: itēq; deſperatio eorū, quæ cōcupiſcuntur, priuatioq; eorū quæ cordi ſunt atq; placēt, triſtē hanc ac tetricā in mente ingenerat affectionem. Atq; etiam id, quod contrarium dolori uidetur, uoluptatis ſenſum dico. ſimiliter & in iram & concupiſcentiam diuiditur. Voluptas enim utriuſq; horum ex æquo principatum tenet. Quę omnia, quum circa animam ſunt, tum anima non ſunt. ſed ueluti quædam uerrucæ[a] excogitatrice parte animæ enaſcentes. quæ partes quidē ipſius eſſe, eò quòd agnatę ſint, non tamen id eſſe exiſtimantur, quòd anima ex ſui natura atq; eſſentia eſt. Atqui, non paruum, inquam ad uirginē, uirtute præditis ab his afferre uidemus ad bonum adiumentum. Nam & Danieli

a Scholion. Vitium quoddā in cute corporis noſtri exiſtit: quod uerruca uocatur. carnoſum enim paruum quoddā tuberculū exiſtit in cute: quod cutis quidē pars eſſe uidetur, quippe ei inhæreſcēs: reuera tamen ita ſe res non habet. unde ſiquis id curare uelit, opus eſt, ut tollatur. Hac ſimilitudine ad rē propoſitā admodum commoda uſus eſt.

laudi cupiditas erat: & Phinees ira Deum placauit: & initium sapientiæ, timorem esse didicimus: atque eius, qui secundum Deum est, doloris finem esse salutem à Paulo audiuimus: & rerum aduersarum atque asperarum contemptũ Euangelium nobis pręscribit. & non expauescere ad res terribiles & casus aduersos, nihil est aliud, quàm audaciæ præscriptio: quæ audacia in bonis à sapientia cõnumeratur. Ostendit igitur scriptura per hęc, quòd non existimandum sit, talia affectiones esse atque perturbationes. Non enim ad uirtutis actionem perturbationes unà adhibitæ essent.

Et magistra, Videor, inquit, talis rationum confusionis ipsa caussam præbere, quę non distinxerim ac discreuerim sermonem de hac re, quo aliquis ordo consentaneus speculationi atque tractationi adhiberetur. nunc igitur, quoad eius fieri poterit, excogitabitur aliquis ordo commentationi, ut per consequentiam procedente speculatione, tales contradictiones amplius locum inter nos non habeant. Dicimus enim, animæ quidem speculatricem & dijudicatricem, rerum'que inspectricem uim eius propriam esse ac naturalem: eius'que gratiæ, qua Deo similis est, per hæc illam sese imaginem conseruare. quoniam ratiocinatione & coniectura colligitur, diuinum quoque numen (quodcunque tandem id ex sui natura est,) in his occupatum esse: nempe tum in inspiciendo omnia, tum in discernendo bonum à malo. quæcunque autem in animæ confinio posita sunt ad alterutrum ex contrarijs propensionem & inclinationem iuxta sui naturam habẽtia. quorum certus quidam usus uel ad id quod bonum, uel bono contrarium est, ducit euentum: ueluti ira uel metus, ac si quid ex motibus, quæ in anima sunt, eiusmodi est, sine quibus humana natura cõsiderari non potest: hæc extrinsecus ei accessisse existimamus, propterea quòd in principali & originali pulchritudine nullum eiusmodi signum cernatur. Ac disputatio sanè de his rebus à nobis interim tanquam in gymnasio proponatur, ut effugere possit eorum, qui calumniandi caussa auscultant, incursus & offensiones. Via quadam & ordinis consequentia ad creationem hominis diuinum numen accessisse scriptura docet. *Nota de hominis fabricatione.* Posteaquam enim conditæ sunt res uniuersæ, quemadmodum historia dicit, non utique statim homo extitit in terra: sed hunc quidem ratione carentium natura præcessit, ante illa uerò germina ac plantæ fuerunt. Ostendit, opinor, per hęc scriptura, quòd uis uitalis ordine ac uicissitudine quadam corporali commiscetur naturæ, primùm quidem in sensu carentia sese penetrans & infundens, postea uerò ad sensu præditum progrediens: ita deinceps ad id quod mente & intelligentia præditum rationis'que particeps est, ascendens. Igitur eorum quæ sunt, aliud quidem corporeum, aliud uerò mente atque intelligentia præditum prorsus: corporeum autẽ aliud quidem inanimum, aliud uerò animatum est. Animatum autem dico, quod uitæ particeps est. Atque eorum, quæ uiuunt, alia quidem in sensu uiuunt, alia uerò eius expertia sunt. Rursus præditorum alia quidem ratione prædita, alia uerò rationis expertia sunt. Quoniã ergo sensu prędita uita absque materia consistere non possit, & id, quod mente constat, & intelligentia præditum est, aliter in corpore esse non possit, nisi ui sen-

tiendi

tiendi ei inhærescit: hac de caussa homo postremo loco cõditus esse traditur, ut qui omnẽ uitalem speciẽ, & eam, quæ in germinibus, & eam, quæ in brutis animaduertitur, in sese complexus sit. Nam ali quidẽ & augescere atq; crescere, ex uita plantarum & stirpium habet: licet enim tale quiddam etiam in illis uidere, quippe quum et attrahatur nutrimentũ per radices, & per fructus simul ac folia excernatur & reijciatur: quod autem sensu gubernatur, à brutis & ratione carentibus habet. at uis cogitandi ac ratiocinandi in hac natura nulla admixtione concreta, sed peculiaris est, quę per se separatim consideratur. Sed quemadmodum necessariorũ attractricem uim natura habet à uita materiali (quę uis si in nobis fuerit, appetitus dicitur. eam aũt uim de plantarum uitę specie esse dicimus: quippe quum & in illis liceat uidere tanq; facultates quasdam naturaliter uim suam exercentes dum replentur eo, quod cuiq; proprium & commodũ fuerit, et impelluntur ac turgent ad excrescendum et germinandũ:) eodem etiam modo quæcũq; ratione carẽtis naturæ propria sunt, hæc intelligentia prędite animę parti permixta sunt. hinc inquit, est ira: ex illis metus. hinc omnia alia quæcũq; in contrarium à nobis exercentur: excepta rationis participe atq; cogitandi facultatẽ: quæ sola nimirum præcipua uitæ nostrę pars est, in sese diuinæ figuræ, sicuti dictum est, imaginem continens. sed quoniã iuxta iam ante redditam rationem, ratione prædita uis corporeæ uitæ nõ aliter inesse potest, nisi per sensus insit: atq; sensus in bruta atq; rationis experte natura antè substitit atq; constitutus est: necessariò per unum etiam cum cohærentibus huic atq; coniunctis animæ nostrę communio existit. hæc autem sunt, quæcunq; in nobis existentia, πάθη, id est, affectus, passiones, siue perturbationes & motus dicuntur. quæ non omnino mali alicuius caussa humanæ contributa naturæ sunt (nam alioqui creatori caussa malorum assignari posset, si illinc peccatorum necessariæ caussæ simul in naturam collatæ essent,) sed certo quodam usu uoluntatis & arbitrij, uel uirtutis uel uitij instrumenta tales animi motus existunt. Quemadmodũ ferrum dum ex sententia artificis cuditur, quodcunq; ferramentum artificis animo uoluntas destinauerit, ad id etiam formatur, & uel gladius, uel rustici alicuius operis instrumentum fit. Ergo siquidem ratio, quæ pręcipua nimirum naturę nostrę pars est, eorum, quæ extrinsecus nobis superinducta & insinuata sunt, principatum obtineat (quemadmodum etiam scripturæ sermo per ænigma tectamq; orationẽ subinnuit, omnibus brutis & rationis expertibus præesse iubens,) nullus eiusmodi motus nobis ad uitij ministerium efficax fuerit: metu quidem obedientiam, ira uerò fortitudinem: timiditate cautionem atq; securitatem ingenerante: cupiditatis item impetu diuinam simul & immortalem nobis uoluptatẽ conciliante. Sin autem ratio habenas amittat, & tanq; auriga aliquis implicitus curruí retro ab eo trahatur, illoq; abripiatur, quocunq; eum rationis expers motus iumentorum auferat, tunc in perturbationẽ appetitiones conuertuntur. quale nimirum etiam in brutis uidere licet. Quoniam enim ratio naturaliter eis insitæ motioni non præest, ea quidem animalia, quæ ad iram prona atq; procliuia sunt, ira ducente atque concitante sese inuicem

conficiunt:quæ autẽ carnosa sunt,ac uiribus pollent, dum propter ratio-nis defectum ratione præditi quasi mancipia ac prædæ fiunt,nullum pro-prium suarum uirium commodum sentiunt: cupiditatis quoque atque uoluptatis efficientia in nulla re sublimi occupata est: neque aliud quic-quam eorum,quę in ijs animaduertuntur,ratione aliqua ad id,quod pro-sit & expediat,deducitur. Itidem in nobis nisi per rationem hæc ad id, quod res postulat,ac rectum est,ducantur, sed potentatũ mentis superent affectus ac perturbationes ab cogitatrice atq; diuina natura, dum impe-tu & ardore eiusmodi affectuum atque perturbationum in pecudem de-generat & efferatur, ad rationis expertem,stultam & amentem naturam homo transit atque transformatur. Ego uerò admodum bene erga ea, quæ dicta erant, affectus, sufficit quidem, inquam, cuiuis certè cordato i-ta nudè atq; simpliciter nulla adhibita probatione per consequentia con-sentanea'que progressa oratio:ut recta esse, & nusquam à ueritate aber-rare uideatur. sed quoniam ijs, qui in artium quidem compendijs atque instrumentis, & artificiosis argumentis exercitati sunt, ratio demonstra-tionum ad fidem faciendam sufficere uidetur: nobis uerò dubium non est, quin omnibus artificiosis conclusionibus ad fidem faciendam ma-gis idoneum sit,ac plus uirium habere debeat id,quod per sacra scripturæ documenta apparet,præter ea,quæ dicta sunt,quęrendum esse opinor,an diuinitus suggesta ac tradita doctrina concordet, atq; ab his non discre-pet? Atq; illa, Ecquis,inquit,contradixerit,quin in eo solo,cui scripturarũ testimonij adest sigillum,ueritas ponenda sit? Quocirca si oportet etiam Euangelicæ doctrinæ nonnihil ad patrocinium atq; defensionem huius dogmatis atq; sententiæ adhibere,nõ intempestiuè nobis fuerit zizanio-rum similitudinis cõsideratio. Spargebat enim illic paterfamiliâs bonum semen(nos aũt familia planè sumus:)obseruato autem tempore, quo ho-mines dormirẽt,inimicus in eo,quod aptum erat ad nutriendũ,interiecto inter frumentum zizanio, semen inutile sparsit. eaq; semina alterum unà cum altero simul germinauerunt & enata sunt. Fieri enim non poterat, quin semen,quod inter ipsum frumentum coniectum erat, unà cum illo non existeret ac germinaret. Vetat autem præses & inspector segetis mini stros euellere id,quod inutile erat,propterea q in radice contraria inter se coaluissent,atq; concreta essent,ne unà cũ alieno id,quod ad nutriendũ a-ptum esset,euelleretur. Talis enim animæ appetitus & impetus per bona semina scripturã ostẽdere putamus:quorũ seminum unũquodq; si ad bo-num dũtaxat excoleretur, uirtutis fructum nobis prorsus produceret.sed quoniam iuxta hæc inspersus est error circa iudicium boni & honesti, at-que id,quod reipsa ac solum ex sui natura bonum ac rectum est,per germẽ fraudis & erroris, quod unà excreuit, obtenebratum & obscuratum est: (nam concupiscẽdi uis non ad id, quod natura bonum & honestum est, cuius gratia nobis etiam insita est,enata est & excreuit, sed ad bestialẽ pe-corinamq; & rationis expertem naturam, eò appetitum & impetum cu-piditatis rapiente, prauo circa bonum ac rectum iudicio,germen transmu tauit: itidem iræ quoq; semen non ad fortitudinẽ exacuit,sed ad pugnan-

dum

dum cum popularibus ac proximis nos armauit: itemq́ dilectionis uis ab ijs, quę mente percipiuntur, discesit, & in fruẽdo rebus sub sensum cadentibus & materialibus ultra modum insaniuit atq; debacchata est: cæteraq́ eodem modo peiora pro melioribus germina produxerunt:) idcirco prudens agricola germen innatum semini, in eo inesse sinit, id prouidẽs atq; cauens ne melioribus nudemur, si unà cum inutili germine cupiditas penitus fuerit extirpata. Si eñ id acciderit humanę naturę, quid erit, quod nos erigat & incitet ad cælestium coniunctionem atq; propinquitatẽ? aut sublata dilectione, qua ratione cum diuino numine copulabimur & coniungemur? ira item extincta, quibus armis aduersus reluctantem utemur? Relinquit igitur in nobis agricola semina adulterina, non ut semper præualeant aduersus pretiosiorem segetem, sed ut ipsa tellus (ita enim allegoricè ac per modum translationis cor nominat:) per insitam ei uim naturalem, quæ est ratio, aliud quidem germen arefaciat & exiccet, aliud uerò floridum atq; frugiferum efficiat, quòd si id factum non fuerit, igni discrimẽ agri prouentus faciendum reseruat. Quocirca si quidem aliquis his rectè & ita ut ratio postulat, utatur, & in sese quidem recipiat ea, non autem ipse in potestatem illorum redigatur, sed tanquam rex aliquis magna manu subditorum adiutrice utatur, facilius assequutus fuerit id, quod cum uirtute efficere conetur. Sin autem quemadmodum fieri solet, quum serui aliqui aduersus dominum insurgunt, illis obnoxius fuerit, & seruili arrogantiæ atq; confidentiæ degeneri abiectoq; animo succumbens, seruus & mancipium eorum factus sit, quæ natura ei subiecta sunt, ad ea necessariò traducatur, quò eum uis regentium impulerit. Quòd si hæc ita sunt, neq; uirtutem, neq; uitium per sese esse pronuntiabimus, quæ quũ animæ motus sint, in potestate & arbitrio utentium situm est, recti'ne an praui sint. sed quando motus eorum ad bonum inclinat, laudum materia existunt, ut Danieli cupiditas ac desiderium, & ira Phineeso, ei que qui rectè luget, dolor: sin autem ad deterius propendent, tunc hæc affectus ac perturbationes & sunt & nominantur. Num.25. Ego uerò, quum his expositis quieuisset, & exiguum quiddam spatij intercedere sermoni passa esset, atque ipse mente collegissem ea, quæ dicta erant, rursus ad [a] priorem consequentiam sermonis cucurri, quo asserebatur fieri posse, ut dissoluto corpore, anima esset in elementis: atque ita ad magistram, ubi est, inquam, illud, quod uulgo pasim iactatur, Orci & Inferni nomen, quod multùm quidem in consuetudine uitæ, multùm item in scriptis tum externis tum nostris circumfertur? in quem Infernum tanquam in quoddam receptaculum omnes hinc putant animas transmigrare. Non enim elementa Orcum & Infernum dixeris. Ac magistra, Videris, inquit, non admodũ attendisse, & animum sermoni adhibuisse. Quum enim dicerem translationem animæ ex eo, quod uidetur, fieri ad id, quod non uidetur, nihil putabam me prætermisisse, quod de Inferno quæreretur. Nec enim aliud quippiã mihi uidetur tũ in externorũ, tum in diuina scriptura per hoc nomẽ significari, in quo animas esse dicũt, prętereq; in id, quod & obscurũ est, & nõ uidetur, transitionẽ. Et qua ratione subterraneũ, inq;

[a] Suprà, n.5. & n.6. & 7.

DE INFERNO.

locum nonnulli ita dici existimãt, atq; illum in sese animas quasi hospitio excipere, tanquam receptaculum quoddã ad recipiendum eiusmodi naturam aptum & idoneum, quod eas, quæ iam ex humana uita euolauerint, ad sese attrahat? At nihilo magis, inquit magistra, per hanc opinionem sententia atq; doctrina nostra infirmabitur & lędetur,[a] etiamsi uera tua oratio est. Nam propter ea quòd uertex cœlestis secum continuus & indissolubilis est omnia intra suum circulum & ambitum cohibens atq; coercens, & terra, quæq; circa eam animaduertuntur, in medio suspensa sunt: & omnium, quę in orbem uoluuntur, motus circa id, quod stabile firmũ'que ac solidum est, fit: omnino necesse est, inquit, ut quicquid unicuiq; elementorum circa superam partem terræ accidit, id etiam circa oppositam contingat, quippe quum una eademq; natura circum totam eius molem feratur atq; uoluatur. & quemadmodum super terram apparente sole, ad subiectam & infernam eius partem, umbra uersatur, propterea q; globosa figura non posit undiq; eodem tempore ab radijs amplexu comprehendi: sed prorsus necesse est, ut ad quancunq; terræ partem sol radios admouerit, in quodam puncto prorsus in globo terræ uersans, ad rectã lineam dimetientem (quæ διάμετρος dicitur) circa alteram terræ extremitatẽ tenebræ sint: atq; ita perpetuò unà cum cursu solarij supra oppositã rectæ radij lineæ partem tenebræ uagentur, adeò ut æquabiliter & inferus & superus terræ locus inuicẽ tum tenebris obducti, tum luce illustrati sint: ita par & consentaneũ est, non dubitare, quin etiam in cæteris omnib. quodcunq; iuxta naturam elementorum in nostro hemisphærio terrę animaduertitur, idem etiam in altero quoq; hemisphærio fit. quum autem per omnem partem terræ unus & idem amplexus elemẽtorum sit, neq; contradicendum neq; patrocinandum arbitror ijs, qui hanc quæstionem urgẽt, quòd oporteat existimare uel hunc, uel subterraneum locum destinatum & attributum esse animis corpore solutis. Nam quandiu urgendo & instando primariam pręcipuamq; doctrinam, nempe, quòd post uitam, quę in carne degitur, animæ sint, peruertere ac labefactare nõ conabuntur, nullam de loco controuersiam nostra mouebit oratio, quę corporũ duntaxat propriam esse in loco positionem comprehendit, animã uerò, quæ incorporea sit, nulla naturæ necessitate certis quibusdam locis detineri. Quid igitur, inquam, si apostolum aduersarius producat, dicentem, quòd omnis creatura particeps rationis in restitutione uniuersitatis præsidem uniuersarum rerum obseruatura sit: ubi etiam subterraneorum nonnullorum in epistola ad Philippenses meminit his uerbis, Ipsi omne genu flectetur, cœlestium, terrestrium & subterraneorum. Permanebimus ac perseuerabimus, inquit magistra, certa stabili'que sententia, etiam si audiamus hæc dicentes, quippe quum de eo quidem, quòd anima sit, etiam aduersarium concordantem & assentientem habeamus, de loco autem, ubi uersatura sit, sicut in superioribus dictum est, non repugnemus.

Quid ergo requirentibus, inquam, apostolicam in hac uoce sententiam aliquis dixerit? an quod attinet ad loci significationem, dictionem remoueat? Illa uerò, Non uidetur mihi diuinus, inquit, apostolus ratione loci na-

[a] Locus corruptus utrobiq; esse uidetur, et legendum εἰ ϗ ἀληθὴς ὁ λόγος ὁ κατὰ σέ. τῦ γρ.

ci naturam mente atque intelligentia præditam discernens atque distinguens, aliud quidem cœleste, aliud uerò terrestre, aliud item subterraneũ nominasse. sed quoniam naturæ præditæ tres status atque conditiones sunt: una quidem, cui ab initio uita contigit incorporea, quam angelicam nominamus: altera uerò cum carne conserta atq; connexa, quam humanam dicimus: alia autem per mortem à carnibus absoluta: quæ res in animabus animaduertitur: hoc, opinor, altitudine sapientiæ uidentē diuinũ apostolum, eum qui aliquando futurus est, uniuersæ ratione præditæ naturæ in bono consensum significare: ac cœleste quidem uocare, angelicũ & incorporeum: terrestre uerò, implicitum & consertum cum corpore: subterraneum autem, id quod iam à corpore separatum atq; disiunctum sit: aut certè si qua alia quoque præter enumeratos, natura, inter ratione præditas animaduertitur: quam siue quis dæmonas, siue spiritus, siue aliquid aliud tale uoluerit denominare, non contendemus, sed susq; deq; feremus. Persuasum est enim tam ex communi opinione, quàm ex scripturarum traditione, esse quandam naturam extra talia corpora, quæ recto atq; honesto aduersa contrariaq; sit, & in humanæ naturæ detrimentum atq; perniciem incumbat, quæ sponte sua à meliore sorte exciderit atque defluxerit, & in locum boni & honesti, à quo defecit, id quod ex contrario intelligitur, in sese substituerit: quam aiunt apostolum inter subterranea & inferna numerare, id in illo sermone significantem, quòd uitiositate longis seculorum amfractibus & circuitionibus aliquando abolita atque extincta, nihil præter bonum relinquetur. sed etiam dæmones concorditer & consentienter dominationem Christi confitebuntur. Quocirca quum hæc ita sint, nemo nos coegerit subterraneorum & infernorum nomine subterraneum intelligere locum, quippe quum aer æqualiter undique terræ circumfusus sit, ut nulla eius pars ab aeris amplexu uacua ac nuda deprehendatur. Hæc ubi magistra exposuit, paulisper cunctatus, nondum, inquam, satis quæsiui, nec mihi quærenti satisfactum est: sed etiam nunc super ijs quæ dicta sunt, mens ambigua mihi quodammodo manet, ac rogo, ut omissis quidem ijs, de quibus iam conuenit inter nos, ad eandem consequentiam iterum oratio mihi reducatur. Nam haud difficulter arbitror eos, qui nõ admodum duri ac peruicaces sint, per ea, quę dicta sunt, inductum iri, ne post corporum dissolutionem animam ducãt ad interitum & abolitionem: neu, quòd ab elementorum natura diuersa est, idcirco affirment, eam nusquam in rebus uniuersis esse posse. Licet enim cum elementis non congruat atq; conueniat intelligentiæ particeps & materiæ expers natura, esse tamen in eis non prohibetur: quippe duplici ratione nobis hæc opinio confirmatur, tum ex eo, quòd nunc in hac uita, quum natura aliud quiddam anima atq; corpus sit, in corporibus tamen est: tum ex eo, quòd oratio. demonstrauit, diuinam naturam, licet omnino alia sit atq; ea, quæ sensus materiæq; particeps est, tamē per unũquodq; eorum, quę sunt in rerum natura, fundi, permeare atq; permanare, eaq; ui, qua cum uniuersitate contemperata atque commixta est, in essentia continere ea, quæ sunt in rerum natura, ut per hæc, prout con-

sequentia

ſequentia ſermonis oſtendit, exiſtimãdum ſit,ne animã quidẽ extra res uniuerſas eſſe,quũ ex ea uita, quæ in forma ac ſpecie animaduertitur,ad eã, quæ conſpici non poteſt,tranſmigrauerit. Sed quo pacto?inquã:quum elementorum unitio per mutuam mixtionem aliam quandam ſpeciem aſſumpſerit,cum qua anima conciliata atq; conſociata fuit, poſteaq; unà cũ elemẽtorũ diſſolutione,ſpecies quoq; (ut eſt ueriſimile atq; cõſentaneũ) abolita atq; deleta fuerit,quod ſignum anima poſthac ſequetur, quum id quod notum fuerat,non permanſerit? Detur,inquit,mihi,ut ad arbitrium cõminiſcar ac fingam aliquam ſimilitudinis atq; exempli gratia rationem ad propoſitæ quæſtionis perſpicuitatem atq; declarationẽ: etiamſi quod dicatur,fieri non poſſe uideatur. Detur enim fieri poſſe per artem pingendi,ut non ſolũ colores ex contrarijs (quod pictores facere ſolent)ad ſimilitudinem formæ,miſceãtur,uerũetiam mixti ſeparentur,ac rurſus unicuique colori naturalis tinctura reddatur. Si igitur albus et niger aut ruber et fuluus color, aut ſiqua alia tinctura ad ſimilitudinem argumenti temperatur,rurſus à commixtione,qua cum altero colore contemperatus eſt,ſecretus ac per ſe ſingulatim ſeparatus fuerit,nihilominus ipſam ſpeciem coloris ab artifice agnoſci dicimus, nullamq; ei obliuionem obrepere uel rubri, uel nigri,ſi diuerſi colores inuicem commixti, rurſus ad naturalẽ redacti fuerint tincturam: itemq; ſi modi colorum adinuicem contemperandorum & commiſcendorum recordetur,ſcire,quis cui colori color permixtus,quem colorem effecerit, & quo pacto altero eluto atq; ſecreto, rurſus ad proprium florẽ redactus ſit.ac ſi rurſus per mixtionẽ opus ſit idem efficere, minore cum negotio atque labore conficiet id, quod in priore compoſitione meditatus exercuerit. Si igitur aliquid in ſimilitudine conſentaneum,inquit,oratio habet,ſcrutanda atque perpendenda iam nobis erit propoſita quæſtio. Nam pro arte pingendi,anima orationi propoſita ſit:& loco colorum artis, intelligatur elementorum natura: mixtio autem uariæ diuerſorum colorum tincturæ, ac rurſus exempli gratia nobis data horum ad propria cuiuſque redactio tum concurſum, tum diremptionem elementorum deſignet. Vt igitur in ſimilitudine dicimus artificem non ignorare coloris tincturam,quæ poſt mixtionem rurſus ad proprium florem redacta ſit, ſed agnoſcere tum rubrum, tum nigrum, & ſiquis alius color per certam quandam cum diuerſi generis colore communionem, formam effecit, qualis quidem eſſet in commixtura,qualis item nunc ſit,quum ſuæ naturali tincturæ reſtitutus eſt: qualis item futurus ſit, ſi eodem modo rurſus colores inter ſe miſceantur: ita animam elementorum,quæ coierint ad conſtitutionem corporis,cui ipſa inhæſerit,etiã poſt diſſolutionem eorum naturalem ſcire proprietatem cenſemus. ac tametſi natura procul abinuicẽ abſtrahat elementa propter inſitas contrarietates, unumquodq; eorum arcens à commixtione cõtrarij,nihilominus cognoſcendi & explorãdi ui propriũ amplectẽs anima apud unũquodq; erit ac manebit,donec rurſus in idem concurſus diremptorũ ad inſtaurationem diſſoluti corporis ex elementis coacti,factus fuerit, q̃ propriè reſurrectio & eſt & nominatur. Atque ego, uideris,inquam,egregiè mihi obiter &

ter & in transitu defendisse doctrinam & fidem resurrectionis. Arbitror enim per hęc sensim adduci posse eos, qui eam fidē oppugnant, ne putent fieri non posse, ut rursus elementa inter se coeant, & eundem hominē efficiant. Nempe hoc uerè, inquit magistra, dicis. Licet enim audire dicentes eos, qui huic opinioni aduersantur: quū in uniuersitatē pro cuiusq; cognatione elementorū resolutio fiat, qui fieri potest, ut calor, qui in hoc est, ubi ad uniuersitatē redactus fuerit, rursus nulla admixtione cum eo, quod est eiusdem generis concretus segregetur & abstrahatur, ad constituendū hominem, qui uita defunctus [a] reficiatur & instauretur. Nam nisi perfectè proprium redierit, sed pro peculiari aliquid aliud [b] ex eodē genere assumptum fuerit: alterum pro altero fiet, atq; id non item resurrectio fuerit, sed noui hominis creatio. Quòd si eūdem rursus ad seipsum reuerti oportet, penitus ac prorsus eundem secum esse conuenit, omnibus elementorum partibus recipientem pristinam naturam. Ergo sicut dixi, etiam aduersus hanc, inquam, oppositionem & contradictionē eiusmodi de anima nobis opinio suffecerit: nempe q̀ in quibus elemētis ab initio inhæserit, apud eā post dissolutionē quoq; permaneat, quasi custos ædium, quæ in resolutione elementorū in suum cuiusq; genus per subtilitatem & agilitatem intelgētia prędite facultatis propriū nō dimittat, nec erroris quicq; in exilitate atq; tenuitate elemētorū sustineat, sed unà cū proprijs, dū cū suo quodq; genere cōmiscetur, penetret ac permeet: nec deficiat unà cū eis permeans, dum in rerū naturā uniuersam refunduntur: sed semper in eis maneat, quocunq; loci ac quomodocūq; ea natura redegerit. Quòd si rursus ab ea, potentia atq; uirtute, quæ rerū uniuersitatē gubernat, dissolutis elementis ad concursum signū atq; occasio data fuerit, tunc quemadmodū fit, si ab uno principio diuersi funes suspensi, ut simul eodēq; tempore cuncti attrahentem sequantur: eodem modo, dum per unam uirtutē & potentiam animę diuersa trahentur elementa, repentè, unoq; momento statim per coitionē atq; concursum propriorum corporis nostri catena per animam conseretur, atq; cōcinnabitur, & unumquodq; se commodè rursus ad pristinū & consuetum applicabit, & tanq; sibi notū amplectetur. Quinetiam hæc quoq; similitudo, magistra inquit, haud immeritò adiungi posit ijs, quæ quæsita, tractata atq; examinata sunt ad demonstrandum, quod haud magno negotio anima posit inter elementa suum ab alieno discernere. Proponatur enim exempli gratia figulo lutum: idq; multum esse detur, cuius alia quædā pars ad uasorū confectionē iam formata, alia uerò formanda sit. Vasa autē omnia nō eadē forma figurata sint: sed aliud quidē, dolium, aliud uerò amphora, aliud autem scutella, uel patella, aut quiduis aliud sit ex ijs, quæ ad usum apta ac necessaria sunt: atque hæc omnia non unus posideat, sed suus cuiusq; Dominus orationi proponatur. Quandiu igitur hęc constiterint et integra fuerint, haud difficulter ab suis Dominis agnoscuntur. atq; etiamsi collisa confractaq; fuerint, rursum nihilominus ex fragmētis notæ signaq; possessorib. extabunt, quibus iudicare posint, quod frustū ex dolio, quod ex poculo sit. Quòd si etiā cū rudi massa luti commixta fuerint, multo magis certa dijudicatio eorum, quæ iam ad o-

pus

[a] τὸν ἀπαλλαχθέντα ἄνδρα habet utrunq; exemplum: Daniel Augentius homo non indoctus, qui ante me hunc dialogum edidit, ἀνταπαλλαχθέντα legere uidetur. ego utranq; lectionem exprimere conatus sum.
[b] Videtur desiderari dictio, ἄλλο, quā suppleui.

pus redacta fuerint, ex rudi materia fit. Ita tanq̃ uas quoddã homo quisq; singularis est, ex elementorum concursu à communi materia formatus, peculiari prorsus figura multùm differens ab eo, quod eiusdem generis est. quo dissoluto, nihilominus etiam ex reliquijs anima, quæ possidet uas, proprium agnoscit, neq; in cõmunione atq; cõfusione fragmẽtorum, neque si eadem cum rudi elementorum materia commisceantur, à proprio discedens, sed semper sciens suum, quale esset tum, quum in forma consisteret, & post dissolutionem ex signis, quæ in reliquijs manserunt, circa proprium non errans. Ego uerò approbatis ijs, quæ dicta erant, utpote apposite, aptè atq; accommodatè ad propositum argumentum inuenta: hæc quidem, inquam, hoc modo tum dici, tum credi rectum & æquũ est. sed si quis narrationẽ Domini eam, quæ est in Euãgelio de ijs, qui sunt in inferno, aduersus ea, quæ dicta sunt, proferat, quasi non congruentem & conuenientem cum ijs quæ examinata atq; perpensa sunt, quo pacto præparare nos ad responsionem oportet? At illa, Ad corpus quidem accommodatius, inquit, Sermo narrationem exponit. multas tamẽ inspergit materias & caussas, per quas ad subtiliorem speculationem inuitat, si quis accuratè exquisitéq; rem intellexerit. Nam qui hiatu uasto malum à bono dirimit atq; discludit: qui guttam aliquam, quæ per digitum admoueatur, desiderantem fecit eum, qui cruciabatur: qui patriarchæ sinum ei, qui per hanc uitam malis & incommodis uexatus fuerat, ad quietem proposuit: qui item antea, mortuos eos ac sepulturæ traditos exposuit, non parum auocat & abducit ab sententia, quæ in promptu est, eum, qui haud stultè & imperitè, sed intelligenter uerba sequatur. Quos enim oculos attollit in inferno diues ille, qui carneos oculos in sepulchro reliquerat? quo pacto item flammam sentit id, quod incorporeum est: quam uerò linguã refrigerari per guttam cupiebat? quum ei carnea lingua non adesset? quis autem ille digitus, qui perferret ei guttam? ipse item sinus requietis, quis? Quum enim corpora essent in sepulchris, anima uerò neq; in corpore esset, neq; ex partibus cõstaret, difficile fuerit narrationis structuram, prout protinus ac prima fronte intelligitur, ad ueritatẽ accommodare, nisi quis singulatim quæq; uerba à corpore traducat ad eam, quę mente percipitur speculationem; ut hiatus, qui dirimit atq; disiungit communionem eorũ, inter quos nulla societas intercedere potest, non terrę spatium & interuallum existimetur. Nã quid negotij fuerit ei, quod incorporeũ et sola mẽte præditũ est, transuolare hiatũ, etiamsi uastissimus sit? quippe quũ id, quod natura tale est, ut mente sola constet, ubicunq; esse uelit, nullo tẽporis intercedente spatio, illò penetret atq; euadat. Quid igitur fuerit, inquam, ignis, uel hiatus, uel cætera, quæ dicta sunt, si non sunt ea, quæ dicuntur? Mihi quidem, inquit, certas stabilesq; quasdã sententias de ijs rebus, quæ circa animam quæruntur, per unumquodq; horum, Euangelium significare uidetur. Quum enim ita ad diuitem patriarcha antè dixisset: Recepisti in uita, quã in carne transegisti, portionem bonorũ: atq; eodem modo de mendico dixisset, Et hic in uita malorum & incommodorum participationis munere functus est: & sic deinceps subiecisset de hiatu, quo alteri ab alte-

Luc. 16. (margin, beside "quis accuratè exquisitéq; rem intellexerit")

Luc. 16. (margin, beside "care uidetur")

ab alteris discluderētur, magnā quādā doctrinā, certāq; ac stabilē sententiā per hęc uerba orationis significare uideretur. Hæc aūt sententia, mea quidē opinione, talis est: ab initio uita humana simplex & uniformis erat. Simplicē aūt & uniusmodi dico eā, quæ in solo bono animaduertitur, & nullius mali cōmunione permixta est. talē aūt opinionē prima lex diuina testimonio suo comprobat, que quum omnibus quidem bonis, quæ erant in paradiso, hominem abundè frui & uti permisisset, ab illo solo prohibebat, cuius, quū malum cum bono contemperatum esset, commixta ex contrarijs erat natura: mortemq; ei, qui contra hanc legem fecisset, pœnam apposuit. sed homo sponte sua propriaq; uoluntate & arbitrio relicta sorte, quæ à malo integra erat, eam, quæ ex contrarijs contemperata erat, uitam adsciuit & amplexus est. Sed non absq; correctione & emēdatione temerarium & stolidum illud consilium nostrum diuina prouidentia reliquit. sed quoniam transgressores legis pœna mortis, quę legi iudicio latoris & authoris eius apposita erat, necessariò consequuta est, posteaquam uitam humanam bifariam partitus esset, & in hanc, quæ per carnem transigitur, & in illam, quæ post hanc extra corpus degitur, non pari interualli modo atq; mensura, sed illam quidem breuissimo quodam termino temporis & spatio circunscripsit, hanc uerò ad æternitatem usque extendit atque produxit, ac benigno atq; humano consilio usus, potestatem dedit, ut in utra quis uita uelit, horum alterutrum habeat (bonum inquam & malum) uel per breuem hanc fluxamq; & caducam uitā, uel per illa sempiterna secula, quorum terminus est infinitus. Quum autem æquiuocè dicatur & bonū & malum, atq; horum utrūq; in duplicem intellectum diuidatur (tum in mentem, inquam, tum in sensum) atque alij quidam, quod sensui suaue & iucūdum uisum fuerit, id loco boni habeant: alij uerò, id solum bonum & esse & nominari credāt, quod cogitatione, ac mentis agitatione animaduertitur & cōsideratur: quibus quidem inexercitata ratio est, ut quid melius sit, considerare non possint, hi per ingluuiem & intemperantiam, in carnali uita eam, quæ naturæ debetur, boni sortē ante tempus consumunt atq; profundunt, nihil in eam, quæ posthac futura est, uitam reseruātes & comparcentes. alij uerò ratione sana ac dijudicatrice suam uitam gubernantes, in hac breui uita per ea, quæ sensum lædunt, contristati atq; uexati in futurum seculum bonum comparcunt atq; recondunt, ut sibi unà cum sempiterna uita melior sors extendatur atque prorogetur. Hic igitur, ut mea quidē opinio fert, hiatus ille est, qui non terra discedente atq; diducta fit, sed quem iudicium per hanc uitam in contraria studia atq; instituta diuisum atq; diductum facit. Nam qui semel quicquid in hac uita suaue ac iucundum est, elegerit, nec pœnitentia ductus stolidum ac temerarium suum consilium corrigit atq; emendat, inaccessum & inuium sibi locum bonorum posthac efficit, quum hanc ineuitabilem, quæ transiri non possit, necessitatem, tanquam barathrum quoddam uastum & inuium, qua transiri non possit, aduersus sese perfoderit. Quamobrem bonum quoq; animæ statum, in quo patientiæ athletam Sermo requiescere facit, sinum Abrahæ nominasse mihi uidetur. Primus enim hic patriarcha ex ijs, qui olim fue-

olim fuerunt, cum ſpe futurorum, præſentium commodorum uſum atq; uoluptatem commutaſſe memoratur. qui quidem omnibus nudatus, in quibus ei uita ab initio conſiſtebat, inter alienos conuerſabatur & domicilium habebat, per afflictiones & incommoda præſentis uitæ, eam, quæ ſperatur, beatitudinem quærens. Vt igitur certam aliquam pelagi partem circunſcriptam per abuſum quẽdam, ſinum nominamus: ita mihi Sermo nomine ſinus immenſorum illorum noſtrorum bonorum demonſtrationem ſignificare uidetur: in quo ſinu bono omnes, qui per uirtutem præſentis uitæ curſum conficiunt, quũ hinc ſoluerint, tanq; in portu non obnoxio fluctuum procellis, animas appulſas ac quaſi ſubductas ſtatuũt. reliquis autem eorum, quæ bona uidentur, eis electio [a] priuatioq;, flamma animã perurens exiſtit, guttam aliquã ex pelago bonorum, quibus ſancti affluunt & abundant, ad conſolationem deſiderans, & non adipiſcens. Porrò quũ linguam & oculum & digitum, reliquaq; nomina ad corpus pertinẽtia in colloquio incorporeorum animaduertis, ſi uerborũ ſententiã inſpexeris cum opinione, quã iam per coniecturã de anima mẽte conceptam expoſuimus, conuenire non negabis. Vt enim concurſus elementorum totius corporis efficit naturam: ita probabile eſt, etiam partiũ corporis ex eadem cauſſa compleri naturam. Si igitur anima adeſt elementis ex corpore diſſoluto ad rerum uniuerſam naturam refuſis atque reuerſis, non modò congeriẽ & complementum eorum, quæ ad totam coagmentationem conſtituendã concurrerunt, agnoſcet, & in eis erit, ſed ne peculiarem quidẽ cuiuſq; partis conſtitutionẽ & concretionem ignorabit, per quas nimirũ particulas elementorũ membra noſtra abſoluta ſint. Quocirca quæ in uniuerſo elẽmetorũ complemento ſit, eam etiã in ſingularibus eſſe nullo modo à probabilitate ac ueriſimilitudine alienum eſt. atq; ita ſi quis ſpectet ad elementa, in quibus ſingularia membra corporis inſunt ipſa potentia, atq; ſcripturam dicere arbitretur, & digitũ circa ipſam animã eſſe & oculum & linguã cæteraq; omnia etiam poſt diſſolutionẽ concremẽti, à probabilitate ac ueriſimilitudine nõ aberrabit. Si igitur ſingularia mentẽ abducunt ab eo, qui ad corpus referatur, narrationis intellectu, par & conſentaneum nimirũ eſt, ut etiam modo memoratũ infernum, non locum, qui ſic nominetur, eſſe putemus, ſed quẽdã uitæ ſtatum incorporeũ, qui uideri nõ poſsit: in quo animã uitã degere, à ſcriptura docemur. Atq; etiam aliam in narratione, quæ ad diuitem & mendicum pertinet, certam firmam'que diſcimus ſententiam, quæ magnam cum iјs, quæ ſcrutati ſumus & excuſsimus, affinitatem habebit. Facit illum humanis affectibus ac perturbationibus obnoxium, carnis'que ſtudioſum diuitem, poſtea quam ex ſua calamitate ſe non poſſe expediri & effugere animaduertit, cũram habere eorum, qui ſuper terram eum genere contingebant, [a] quumq; Abraham negaſſet, eorum, qui in carne uiuerent, uitam prouiſionis expertem eſſe: ſed abundè eis propoſitam eſſe doctrinam atque inſtitutionem legis ac prophetarum: adhuc perſeuerare diuitem inſtantem ac flagitãtem, ut ex improuiſo & inopinato credibilis eis prædicatio fieret, quę ab aliquo, qui ex mortuis reuixiſſet, annuntiaretur. Quænam igitur in his, in-

In uno exemplari, αἵρεσις, in altero, στέρησις eſt. utrunq; expreßi.

[a] Hos 16 ferè uerſus in Auguſtano reperi apographo hic loco inſertos: ſine quibus hic locus conſtare uix poterat.

his, inquam, sententia est? Quoniam, inquit, Lazari quidem anima circa præsentia occupata est, & ad nullam earum rerum, quas reliquerat, sese conuertit: diues autem tanquam uisco cuidem, carnali uitæ etiam post mortem adhuc adhæret: quam nec quum uiuere quidē desijsset, penitus exuerat: sed adhuc ei curæ caro & sanguis erat (per hoc enim, quòd rogat, ut illi, qui communione generis eum contingebant, malis eximerentur, perspicuum est, quòd nondum carnali affectu exolutus erat:) per has, inquit, narrationes existimamus censere Dominum, quòd oporteat eos, qui in carne uiuunt, quàm maximè secundum uirtutem uiuendo, quodammodo separari & expediri ab affectu carnis, ne post mortem alia morte rursus opus habeamus, quę reliquias carnalis glutinis separet, excernat & expurget: sed tanquam uinculis circum animam ruptis, nulla corporea molestia eam ad sese attrahente, celer & expeditus ei cursus ad bonum contingat. Nam siquis mente carnalis, penitus totus redditus fuerit, & omni animi motu atque efficientia in uoluntatibus carnis occupetur: is nec si extra carnem quidem euaserit, ab affectibus ac perturbationibus eius recedit, sed quemadmodum illi, qui in fœtidioribus locis diutius commorati sunt, nec si in purum quidē, suauem & amœnum aerem transierint, integri ac uacui sunt ab illo ingrato & iniucūdo odore, quem propter diuturniorem in eo commorationem contraxerūt: ita ne tum quidem, quum carnalis uita, cum subtili & inuisibili commutata fuerit, fieri posſit, quin carnis amantes prorsus attrahant aliquid ex graueolentia atque fœtore carnali. Vnde grauior eis dolor existit, quū ex huiusmodi circunstantia anima magis materialis euaserit. Videtur autem aliquo modo cum huiusmodi opinione concinere atque conuenire, quod sæpenumerò à nonnullis dicitur, conspici uidelicet circa conditoria atque repositoria corporum umbratilia quædam spectra mortuorum. Nam si reuera ita fit, argumentum est, animam ultra modum nūc in hac uita fuisse erga carnalem uitam affectam, adeò ut ne carne quidem extrusa planè ab ea uelit auolare, neque concedere, ut absoluta figuræ ad id, quod conspici non potest, & formæ expers est, transmutatio fiat: sed circa speciem postquam species dissoluta fuerit, etiam nunc maneat, & quum iam extra eam euaserit, desiderio materiæ locis oberret, circumque ea uersetur atque uagetur. Ego uerò paululum commoratus, repetita sententia eorum, quæ dicta erant: uidetur, inquam, mihi, ex ijs quæ modò dicta sunt, existere quiddam contrarium ijs, quæ de affectibus ac perturbationibus antea excussa atque examinata sunt. Nam si ex ea, quæ cum brutis est, cognatione, tales in nobis animæ motus effici putantur, quales superior enumerauit oratio, iram uidelicet & metum, & cupiditatem, & uoluptatem, cætera'que eiusdemmodi: atque dictum est, bonum quidem horum usum, uirtutem esse, per prauum uerò, uitium existere: adiecit item oratio quum cæterorum ad eam uitam, quę cum uirtute transigeretur, contributionem: & adiumentū, tum quòd per concupiscentiam ad Deum tollimur atque erigimur, ueluti catena quadā ex inferiori loco sursum ad eum attracti: uidetur nimirum, inquā, aliquo modo oratio sibi contraria esse atque proposito aduersari.

Quo pacto hoc dicis, inquit magistra. Quoniam omni rationis experte, inquam, motu post purgationem in nobis extincto, ne concupiscendi quidem uis prorsus erit: qua deficiente, nusquam boni desiderium fuerit, quum nullus eiusmodi motus animę relictus sit, qui excitet ad appetitum bonorum. At aduersus hoc, inquit, illud dicimus, quòd speculandi ac dijudicandi uis, propria est eius animæ partis, quæ Deo similis est. quoniam etiam diuinum numen per hæc comprehendimus. [a] Si ergo uel nunc adhibita cura atque diligentia, uel posthac per ignis purgationem anima nostra libera fuerit ab ea coniunctione, qua cum ratione carentibus affectibus coaluit atque concreuit, nulla re ad boni & honesti contemplationem impedietur. bonum autem & honestum eam uim ex sui natura habet, ut quicquid in illud intueatur, id ad se quodammodo attrahat. Si igitur anima ab omni uitiositate pura fuerit, in bono & honesto prorsus erit. Bonum autem & honestum ex sui natura numen diuinum est: cum quo per puritatem anima coniunctionem habebit, quippe cum proprio cohærens atque coalescens. Si igitur hoc acciderit, non amplius cupiditatis motu opus erit, qui nobis præeat ac dux sit ad id, quod bonum & honestum est. Nam qui in tenebris uitam degit, is lucem desiderauerit, qui si in lucem peruenerit, eaque frui ac potiri ceperit, concupiscere atque desiderare desinet. Facultas enim atque potestas potiendi atque fruendi uanam & inutilem efficit cupiditatem. Quocirca per hæc nullum detrimentum accidet ad boni participationem, si rursus ad sese anima reuersa, ac plenè sese noscens qua natura prędita sit, & uelut in speculo & imagine per propriam pulchritudinem ad principalem respiciens, à talibus motibus libera fuerit. In hoc enim uerè licet dicere, plenam & absolutam esse diuini numinis similitudinem, nempe si anima nostra quodammodo superam rerumque uniuersarum præsidem naturam imitetur. Nam natura quæ superat omnem intellectum, procul ab ijs, quæ in nobis cernuntur, sita, alio quodam modo suam exigit uitam, & non quemadmodum nos nunc, dum uiuimus, agimus. Nam homines quidem propterea, quòd prorsus in motu semper natura est, quocunque impetus uoluntatis inclinauerit, illò rapimur: quum non similiter anima ab anteriore sui parte (ut aliquis dixerit) atque à posteriore affecta sit. Nam spes quidem præcedit motum, qui ulterius tendit atque progreditur: memoria uerò excipit atque subsequitur motum ad spem progredientem. ac si quidem ad id quod natura bonum & honestum est, spes animam ducat, iucundum quasi uestigium, memorię imprimit motus uoluntatis: sin autem ab eo, quod melius & præstabilius est, aberratum & offensum fuerit, quum simulachro quodam pulchritudinis spes animam deceperit ac frustrata fuerit, quæ rem actam consequuta fuerit, recordatio, pudor efficitur. Atque ita bellum hoc intestinum in anima conflatur, memoria aduersus spem pugnante, quòd male uoluntati præierit. [b] Nam eiusmodi quendam animi sensum apertè indicat af-

[a] Scholion. Ne de omnibus hoc eum dixisse existimes: sed de illis, in quibus paruæ quędã uitiosæ uitæ fuerint reliqę, quæ propter infirmitatem carnis ueniæ dignæ sint: à quib. animas purgari ait: quemadmodũ etiam alij quidam patres cẽsent: in quibus est etiam Dionysius Areopagita, item Dialochus Photicæ episcopus. Nisi enim ita intellexerimus, & omnibus alijs doctoribus, & sibi ipsi contraria dicentem ostendemus. Dicebat enim antehac inuium & inaccessũ peccatoribus esse bonorũ usumfructum. atque etiã cũ diuinis uerbis pugnare demonstrabitur, quibus ostẽditur illorum pœnã fine carere. Erit igitur peccatoribus, eorum bonorum, quæ iustis recõdita sunt, usufructus expertibus, abolita uitiositate, desiderium boni. Memento suprà dictorum.

[b] Scholion. Reprehendit & incusat memoria qdẽ spẽ p reputationẽ & æstimationem actorum. spes autẽ fraudẽ ad defensionẽ producit, ut quæ ab eo, quod bonũ & honestum apparet, decepta sit, idque pro eo, quod uerè bonum est, elegerit.

indicat affectus pudoris, quum pœnitentia tanquam flagello quodam inconsultum ac temerarium impetum perstringens & incessens, anima mordetur propter euentum, & in auxilium aduersus id, quod angit & offendit, obliuionem adsciscit. Sed nobis quidem propterea quòd boni egena est, natura semper fertur atque contendit ad id, quod deest. ac desiderium eius, quod deficit, ipse naturæ nostræ concupiscendi affectus est, qui uel aberrat propter sinistrum iudicium ab eo, quod uerè bonum & honestum est, uel etiam consequitur & adipiscitur id, quo potiri bonum est. At ea, quæ superat omnem bonam cogitationē, natura, quæq; super omnem potentiam eminet, ut quæ nullius indigeat earum rerum, quæ circa bonum & honestum intelliguntur, quum ipsa sit bonorum plenitudo, neque tanquam particeps alicuius boni & honesti in bono uersetur, sed ipsa sit ipsius boni & honesti natura(quodcunque tādem etiam bonum & honestum esse mens ponit) neque sperandi motum in sese admittit (spes enim ad id, quod non adest, duntaxat adhibetur: quod autem quis habet, quur etiam speret? inquit diuinus apostolus:) neque reminiscendi ac recordādi efficientia ad rerū scientiam, opus habet. Quod enim uidetur, recordatione non indiget. Quoniam igitur diuina natura supra omne bonum est, ac bono bonum prorsus amicum est:idcirco quū seipsam intuetur, & quod habet, uult, & quod uult, habet, nihil externum in sese admittens. Extra eam autem nihil præterquam sola uitiositas est,quæ (etsi dictu absurdum & à uulgari opinione alienum est)in eo, quod non est,suum esse habet. [a]Non enim ulla alia generatio uitiositatis est, quàm eius, quod est,priuatio. Quod autem propriè est, boni natura est. Quod igitur in ente non est, in eo, quod non est, prorsus est. Postquam igitur anima quoque, segregatis omnibus uarijs naturæ motibus, Deo similis effecta fuerit, atque superata cupiditate in illo fuerit,ad quod olim à cupiditate erigebatur & incitabatur,non amplius consistendi locum in sese dat, neque spei, neque recordationi. Nam quod quidem sperabatur, habet: occupatione autem fruendorum bonorum, memoriam à mente remouet ac missam facit: atque ita uitam superam & excelsam, informata diuinæ naturæ proprietatibus imitatur, adeò ut nihil aliud ei relinquatur, præterquam dilectionis affectus, qui naturaliter ei quod bonum & honestum est,adhæret. Id enim dilectio est, animo, uidelicet, insitus habitus & affectus ad id,quod placet atq; cordi est.Quum igitur simplex & uniformis ac planè similis Deo anima facta nacta fuerit illud uerè simplex & materiæ doli'que expers bonum,quod solum reuera dignum quod diligatur & amabile est, quum adhæret eidem, tum unà commiscetur atque contemperatur, per dilectionis motum & actionem ad id quod semper & comprehenditur & inuenitur, sese formans, atque id per similitudinem boni euadens, quod eius, quod participatur, atque percipitur, natura est. quum autem in illo cupiditas non sit, propterea, quòd nec ullius quidem boni defectus in eo sit, consequens fuerit, etiam animam, quum eò euaserit, ubi rei nullius egestas est, ex sese eijcere quoque concupiscendi motum atque affectum.qui tunc duntaxat

[a] Scholion. Sunt nōnulla, quæ dicuntur ab externis, in eo, quòd fiant, essentiā habere, non in eo, quòd facta sint: quēadmodum umbram corporū. hæc enim remota caussa efficiēte euanescit, nō sicut substātiæ, remotis etiam caussis efficientibus manent. talis etiam uitiositas in eo, quod fit & agitur, duntaxat essentiā habet. quod idē cum eo est, quod non est.

existit, quum non adfuerit id, quod desideratur. Talis autem doctrinæ atque sententiæ diuinus quoque nobis apostolus author est. Quum enim omnium rerum, quarum nunc in nobis boni quoque caussa, studia uigent, abolitionem & quietem quandam atque sedationem & finem futurum antè denuntiasset, solius dilectionis & charitatis terminum non

1.Cor.13. inuenit. Nam prophetiæ abolebuntur, inquit, & cognitiones & scientię quiescent, & finem habebunt: charitas autem ac dilectio nunquam excidit. quod perinde est ac si dixisset, semper eadem est. quinetiam quum fidem ac spem unà cum charitate atque dilectione permanere diceret, rursus eam etiam illis præfert atque præponit. neque iniuria. Nam spes interim mouetur, dum non licet frui atque potiri ijs rebus, quæ sperantur. Et itidem fides sustentaculum ac firmamentum est incertitudinis ea-

Heb.11. rum rerum, quæ sperantur. Nam & ita eam definiuit, quum diceret: Est autem fides rerum, quæ sperantur, substantia. Quum autem uenerit id, quod speratur, alijs omnibus quiescentibus, charitatis ac dilectionis efficientia manet, quippe quum non inueniat, quod eam excipiat, & in locum eius succedat. Quamobrem etiam uniuersarum actionum, quę cum uirtute perficiuntur, atque etiam legis præceptorum principatum tenet. Si igitur ad hunc finem aliquando anima peruenerit, aliarum rerum non erit egena, quippe rerum nimirum uniuersarum plenitudinem complexa:[a] per quam solam quodammodo ipsius diuinæ beatitudinis in sese conseruare insigne uidetur. Nam & uita superæ naturæ charitas atque dilectio est, quoniam quod bonum & honestum est, prorsus ab ijs, qui id cognoscunt, dilectione dignum habetur. cognoscitur autem id ab numine diuino: notitia uerò in dilectionem conuertitur, propterea quod natura bonum & honestum est id, quod cognoscitur. Id autē quod uerè bonū & honestum est, à petulanti atque proterua satietate non attingitur. porrò satietate dilectionis habitum & affectum ad id, quod bonum & honestum est, non interrumpente, diuina uita semper per charitatem ac dilectionem exigetur. quæ uita, quum natura bona atque honesta est, tum erga id, quod bonum & honestum est, dilectionis affectu natura prædita est, ac terminum & satietatem diligendi actionis non habet, quoniam nec boni & honesti quidem aliquis finis deprehenditur, ut unà cum fine boni & honesti charitas atque dilectio quoque desinat. Nam solo contrario bonum atque honestum terminatur atque finitur. Cuius autem boni ea natura est, quæ deterius non admittat, id in infinitum & indeterminatum usque progredietur. Quoniam igitur cuiusque naturæ ea uis est, ut affinia, propria atque cognata attrahat: propinquum autem quodammodo atque coniunctum Deo genus humanum est, quippe ferens in se nimirum imaginem principalis figuræ: necessarium planè est, ut anima trahatur ad id, quod diuinum simul atque cognatum est. (Oportet enim usquequaque penitus ac prorsus Deo suum reseruari:) sed si quidem leuis, expedita, atque syncera fuerit, & nihil redundantiæ superfluitatis'que in se habuerit, nulla corporea molestia eam premente, iucundus ac facilis ei ad attrahentem accessus fit. Sinautem affectionis clauis ad eum ha-

[a] Locus corruptus in uno apographo est, καὶ δοκεῖ μόνον τηρεῖν αὐτῇ: in altero, καὶ εἰ δοκεῖ μόνον τηρεῖν αὐτῇ. ego lego, καθὸ, δι' ὃ δοκεῖ μόνον τηρεῖν αὐτῇ, etc.

eum habitum, qui cum materialibus coniunctus est & affinitatem habet, adfixa fuerit: quale quiddam terræmotu collapsis ædificijs, corporibus mole atque aggere oppressis atque obtritis, accidere par ac uerisimile est (ponatur autem exempli gratia, non solùm ea grauata esse molibus, ruina atque labe locorum, uerumetiam uerubus quibusdam, aut clauis & lignis in ruinis & aggeribus inuentis traiecta atque transfixa esse:) Quod igitur ita affecta corpora sufferre uerisimile est, dum, ut parentetur eis ac iusta exequiarum persoluãtur, à propinquis & necessarijs ex labe atque ruina extrahuntur: (lacerabuntur enim prorsus dilaniabunturq́ue, & quã atrocissimè acerbissimeq́ue tractabũtur, aggere simul & clauis ea, propter uim attrahentum dilacerantibus:) eiusmodi quoddam incommodum circa animam quoque mihi accidere uidetur, quum humanitate mota diuina potentia ex rationis expertibus & materialibus quod suum est, attrahit ruinis. Nec enim odio ac uindicandæ prauæ uitæ caussa, mea quidem opinione, Deus ijs, qui peccauerint, dolorem facientes adhibet affectiones: qui & apprehendit & uindicat & ad se trahit quicquid ipsius gratia prouenit in rerum naturam: sed ille quidem meliore animo atque consilio ad sese, qui omnis beatitudinis fons est, animam attrahit: ex necessitate autem ei, quod attrahitur, accidit illa affectio acerba. ac quemadmodum illi, qui auro materiam immixtam per ignem expurgant, non solùm id, quod adulterinum est, igne liquefaciunt, sed omnino necessarium est, ut purum quoque unà cum adulterino, improbo atque corrupto liquefiat: atque hoc consumpto illud manet: eodem modo planè necesse est, ut dum uitiositas purgatorio igni absumitur, anima quoque, quæ cum uitiositate unita est, in igni sit, donec id, quod inspersum est, adulterinum, materiale atque fucatum & corruptum totum aboleatur igni consumptum: item quemadmodum si cui funiculo lutum tenacius altè penitus circunlinatur, deinde per quoddam angustum foramen initium funis trajciatur, ac uiolenter aliquis introrsus ab summitate funem attrahat, omnino necesse est, ut funis quidem sequatur attrahentem, lutum uerò circunlitum ex uiolenta tractione, extra foramen maneat à fune detersum & abrasum, ei'que caussa existat, ut cum eo in transitu non commodè agatur, sed uiolentam sufferat ab attrahente extensionem: tale quiddam mihi uidetur circa animam quoque cogitari atque intelligi oportere, [a] eam uidelicet materialibus atque terrenis affectibus inuolutam laborare atque distendi, dum Deus quidem quod suum est, ad sese trahit, quod autem alienum est, propterea quòd cum anima quodammodo coaluerit, uiolenter abraditur & abstergitur, acres'que ei atque intolerabiles affert dolores. Ergo iudicium, inquam, diuinum, ut uidetur, non ex caussa principali atque præcipua cruciatum adhibet ijs, qui deliquerint: sed illud quidem, ut oratio demonstrauit, bonum duntaxat, dum id à malo secernit & eximit, & ad communionẽ beatitudinis attrahit, operatur: diuulsio autẽ coalitionis & coagmentationis ei, quod trahitur, dolorẽ facit. Idem inquit magistra, ego quoque sentio: & quòd pro quãtitate uitiositatis, quæ in unoquoque fuerit, cruciatus ac doloris modus adhibeatur.

[a] Locus corruptus utrobique uidetur.

Non enim par eſt utrunque tum eum, qui in malis uetitis tandiu uerſatus ſit, tum eum, qui in mediocria delicta quædam inciderit, per purgationem uitioſi habitus ex æquo diſcruciari atque dolere: ſed pro modo ac quantitate materiæ, uel longiore uel breuiore temporis ſpatio illa flamma dolorifica quandiu fuerit id, quod eam alat, accendetur. Cui igitur magnum inhæſerit onus materiale, in eo neceſſe eſt magnam ac diutius durantem eſſe flammam, quæ materiam eam conſumat. in eo uerò, cui minori ſpatio temporis ignis ille conſumens admouetur, tantum de uehementiore atque acriore operatione pœna remittit, quãtum, quod ad modum uitioſitatis attinet, ſubiectum fuerit deminutum. Oportet enim penitus ac prorſus aliquando malum eximi ex eo, quod eſt, &, quod in ſuperioribus dictum eſt, id quod reipſa non eſt, ne eſſe quidem omnino. Quoniam enim ea uitij nequitiæ'que natura eſt, ut extra uoluntatem & arbitrium nõ ſit, quum omnis uoluntas & omne arbitrium in Deo fuerit, ad abſolutam atque perfectam & extremam abolitionem & interitum uitioſitas redigetur, ut nullum eius receptaculum relinquatur. Sed quod lucrum & operæpretiũ eſt, inquã ego, huius bonæ ſpei, reputanti, quantum ſit malum, uel annuum ſolùm ſuſtinere cruciatum. quòd ſi uſque ad externum quoddam interuallũ intolerabilis ille dolor prorogetur, quænam ex poſterius futura ſpe conſolatio relinquitur ei, cui ad totam æternitatem pœnæ modus ac menſura redigitur? [a] Itaque prouidendum fuerit, ut uel penitus & in uniuerſum ab inquinamentis uitioſitatis integra, atque omnis contagionis expers anima conſeruetur: aut ſi id propter affectus & uitia, quibus natura noſtra obnoxia eſt, nulla ratione prorſus expediri ac fieri poteſt, ut in quàm maximè mediocribus quibuſdam curatu'que facilibus delictis conſiſtant uirtutis incommoda atque detrimenta. Nouit enim euangelica doctrina & decies mille talentorum, & quingentorum denariorum, & quinquaginta, & quadrantis alicuius (quod in moneta extremum eſt) quendam debitorem: ac iuſtum Dei iudicium omnia perſequi, pro'que magnitudine æris alieni prorogare & extendere neceſsitatem [b] ſolutionis, ac ne minima quidem deſpicere ac præterire. Solutionem autem debitorum non ex pecuniarum deciſione ac diſſolutione fieri Euangelium dixit, ſed tradi tortoribus obæratum, donec ſoluerit, inquit, quicquid debet (quod nihil aliud eſt, niſi per tormentum neceſſarium æs alienum ſoluere. debitum, [c] inquam, participationis rerum triſtium & acerbarum, quarum participationis per tempus uitæ debitor factus eſt, quum meram contrarij'que admixtione non temperatam uoluptatem conſilij ſtoliditate expetiuit atque elegit) atque ita ubi quicquid à ſe alienum eſt, id eſt, peccatum depoſuerit & abiecerit, pudorem'que, quem ex debitis contraxerat, exuerit, in libertate ſimul & fiducia uerſetur. Porrò libertas eſt, aſsimilatio & exæquatio cum eo, quod dominum non habet, ac ſui iuris & in ſua poteſtate eſt: quæ libertas ab initio quidem nobis à Deo data eſt: ſed unà cum pudore ob debita contracto in oc[c]ultum ſeſe abdidit atque receſsit. Omnis autem libertas una quædam natura ſecum'que conueniens, coniuncta atque cognata eſt. Con-

a Videtur hic aliquid deſiderari, ac ſequentia uerba non Gregorij, ſed Macrinæ eſſe, uſq; ad eũ locũ, Quid igitur oportet, etc.

b [illegible] habetur: [illegible], malim legere.

c Locus corruptus uidetur utrobiq;.

est. Consequenter igitur quicquid liberum est, cum sui simili copulabitur atque coniungetur. porrò uirtus Dominum non habet. Ergo in hac uersabitur quicquid liberum fuerit. Dominum enim libertas non habet. Atqui diuina natura omnis uirtutis fons est: in hac igitur erunt, qui à uitiositate expediti ac liberati fuerint, ut, quemadmodum inquit apostolus, Deus sit omnia in omnibus. Hæc enim uox quæ dicit, & in omnibus, & loco omnium esse Deum, apertè ac planè confirmare mihi uidetur antè excussam ac disquisitam sententiam. Nam quum uita, quam in præsentia transigimus, uariè pariter ac multifariam à nobis exigatur, multæ quidem res sunt, quarum participes sumus, ut temporis, ut aeris, ut loci, cibi'que ac potus, ut tegumentorum, ut solis lucernarumq́ꝫ, ut aliarum rerum multarum ad usum uitæ necessariarum: quarum rerū nulla Deus est. beatitudo uerò, quæ expectatur, nullius quidem harum rerum egena est, omnia autem nobis, locoq́ꝫ omnium erit diuina natura, ad omnem usum ac necessitatem illius uitæ sese conuenienter & aptè impartiens. Atqꝫ id planū ac manifestum est ex sacris oraculis, quòd Deus & locus existit ijs, qui digni sunt, & domus, & indumentum, & cibus, & potus, & lumen, & diuitiæ, & regnum, ac quicquid uel mente concipi uel nominari potest, quod nobis conferat & conducat ad bonā uitam. Porrò qui omnia existit, etiam in omnibus existit. [a] Atque in hoc mihi uidetur perfectum & absolutum interitum uitiositatis ac nequitię tradere scriptura. Si enim in omnibus rebus Deus erit, uitiositas nequitiaqꝫ nimirum in rerum natura non erit. Nam siquis uitiositatem etiam & nequitiam esse posuerit, quomodo seruabitur ea sententia, qua dicitur, quòd in omnibus Deus sit. Illius enim, uidelicet uitiositatis nequitiæq́ꝫ exemptio atqꝫ subtractio, imperfectam ac non plenam efficit omnium comprehēsionem. Verùm qui in omnibus erit, in ijs quæ non sunt, erit. Quid igitur oportet dicere, inquā, ad eos, qui calamitates & incōmoda paruo ac demisso animo ferunt?

Dicamus ad eos, inquit magistra, Heus uos, frustra uos afflictatis & excruciatis atqꝫ offendimini & angimini seriè necessariæ rerum uicissitudinis & consequentiæ, ignorantes ad quodnam propositum atque consilium singulatim res quæque referantur, quæ in uniuersitate administrantur. quoniam oportet omnia ordine ac uicissitudine quadam secundum artificiosam creatoris & authoris sapientiā, diuinæ conciliari atqꝫ coniungi naturæ. Nā idcirco ratione prædita natura prouenit in rerū naturam, ne diuitiæ diuinorum bonorum otiosæ atque inutiles essent: sed quasi uasa quædam & libero arbitrio prædita animarum receptacula ab sapientia, quæ condidit & constituit rerum naturam uniuersam, parata sunt, ut esset aliquod uas & conceptaculum capax bonorum, quod semper accessione eius, quod infunderetur, maius efficeretur. Huiusmodi enim est diuini boni participatio, ut maiorem atque capaciorem faciat eum,

in quo

1.Cor.15.

[a] Scholion. Ergo etiam in dæmonibus & hominibus peccatoribus erit. & ubi iustitia? si illi quoqꝫ æque atqꝫ iusti bonū assequentur? Sed nō similiter, dixerit aliquis, sed & longè diuersa ratione. Vbi enim ponemus supplicij pœnas? ignem, qui non extinguatur? uermem, qui nō emoriatur, & similia? atque adeò in duas parteis æqualeis dissectionem? quod nihil aliud esse opinor, quàm à Deo seiunctū atqꝫ remotum esse. Ergo in omnibus quidē glorificabitur & adorabitur Deus, sed his quidem regno fruentibus, illis uerò suppliciū sufferentibus. Nam si hoc demus, & cū diuina scriptura, & cū alijs patribus, atqꝫ adeò secū pugnātem doctorē ostēdemus. Ostēditur enim alibi supplicium æternum docuisse, & quòd nullum aditū peccatores habeant ad bona iustorū. At quid dicimus alibi? etiam in præsenti dialogo, ut in antè dictis cognouimus. Aut igitur secundū modò dictū intellectū proposita intelligere oportet: aut quòd hæc ab adulteratoribus ac deprauatorib. quibusdā ueritati nō credentib. interposita sint, alioquin absurdus uidebitur esse doctor. quod dictu importunum est. Ergo illo sensu prorsus accipienda præsentia sunt. Lege cætera memento priorum.

in quo exiſtit, dum ad potentiæ magnitudinis'que incrementum ſumitur ab recipiente, ut ſemper creſcat is, qui alitur, & nunquam creſcere deſinat. Nam fonte bonorum continenter & indeſinenter ſcaturiente atque manante, natura participantis, quia nihil ex eo, quod ſumitur, excrementoſum & inutile eſt, dum quicquid influit, ſuæ magnitudini adijcit, ſimul etiam ad attrahendum quod melius eſt, aptior, & ad id capiendum ſpatioſior fit, utroque inuicem altero unà cum altero creſcente, tum uirtute, quæ alitur propter copiam & abundantiam bonorum in malis proficiente, tum ui alimentorum ſuppeditatrice unà cum incremento atque profectu creſcentium abundante. Eſt igitur ueriſimile in eam euaſuros eſſe magnitudinẽ,

a ἐφ' ὧν, habetur, ego lego, ἐφ' ᾧ.

in[a] qua nullus terminus interrumpat & impediat incrementum. Et quum talia nobis propoſita ſint, indignamini, ſi per ordinatam certam'que uiam quò deſtinauit, natura noſtra progreditur? Non enim aliter ad illa curſum nobis intendere atque inſtituere licet, quàm ſi id, quo grauamur, hoc moleſtum, inquam, ac terreum onus, ab anima noſtra excuſſerimus,

a Locus corruptus, aut certè admodum dura & aſpera ſtructura.

[a] ut per meliorem curam ac diligentiã expurgati atque expiati ab ea, quam in hac uita cum illo onere habuimus, conueniẽtia, coniunctione atque conſenſu, per puritatẽ cum ſimili poſsimus conciliari atque coniungi. Quòd ſi aliqua tibi etiã ad hoc corpus affectio eſt, & angit te ac malè habet, quòd diſiungeris ab eo, quod diligis: ne hoc quidem ſpem tibi adimat. Videbis enim corporeum hoc amiculum, quod nunc morte diſſolutum fuerit, ex iiſdem rurſus contexi atque componi non hac craſſa grauique textura, ſed ad aeriam tenuitatem atque ſubtilitatem filo reconcinnato atque refecto, ut & adſit tibi, quod diligis, & in meliori atque amabili magis pulchritudine denuo reſtituatur. At uidetur, inquam, ex ſerie atque continuatione dictorum nobis doctrina reſurrectionis quodammodo in orationem ir-

a Supra Q. I. co. ij.

repſiſſe. [a] de qua mihi nõ dubitandum quidẽ eſſe uidetur, quin uera & ex doctrina ſcripturarum credibilis & explorata ſit: ſed quoniã humanæ mẽtis infirmitas rationibus, quas capere poſsimus, magis quodammodo ad huiuſmodi aliquid credendũ confirmatur, haud alienũ fuerit, ne hãc quidẽ partem indiſcuſſam & inexplicatã præterire. Quid igitur dicere oporteat, uideamus. Ac magiſtra, Qui à noſtra quidem, inquit, philoſophia alieni ſunt, in diuerſis opinionibus alius aliter ex parte quadã de reſurrectione doctrinam attigerunt, nec planè cum noſtris ſentiẽtes, nec penitus

a Vt Plato.

ab huiuſmodi ſpe aberrantes. Nam[a] nonnulli quidem rem communicando contumelia afficiunt, ac dehoneſtãt humanum genus, eandem animam cenſentes inuicem tum hominis tum ratione carentis ac bruti fieri animalis, alià poſt alia ſubinde corpora induentem, & ad id, quod placeat, ſemper tranſeuntẽ uel uolatile, uel aquatile, uel terreſtre animal poſt

a Vt Empedocles.

hominem fieri, ac rurſus ab his ad humanam redire naturam. [a] Alij uerò etiam ad frutices eiuſmodi deliramentum extendunt, ut etiam arborem ac ligneam ei uitam conuenientem atque accommodatam eſſe putent.

a Vt Pythagoras.

[a] Nonnullis uerò hoc ſolum uidetur, uidelicet, quòd ex homine ſemper alium hominem inuicem ſumat, & per eaſdem omni tempore humana uita exigatur atque regatur: quum nunc quidem in his, rurſus item

in alijs

in alijs eædem in perpetuum animæ sint. Nos autem commodissimum esse censemus, ut ab ecclesiasticis sententijs atq; decretis exordientes, ijsq; quasi fundamentis nixi, tantum duntaxat de opinionibus eorum, qui hæc philosophico more tractauerunt, accipiamus, quantum satis sit ad demonstrandum eos aliquo modo cōuenire cum doctrina resurrectionis. Nam quòd dicunt, animam, postquam à corpore disiuncta fuerit, rursus penetrare & insinuare se in aliqua corpora, non admodū discrepat ab ea, quam speramus, resurrectione. quoniam & nostra quoq; scriptura dicit, ex elementis mundi & nunc constare nostrum corpus, & in posterum conflatum & constitutum iri: & idem externis philosophis placet. Non enim aliunde conflari corpus excogitare possint, quàm ex concursu elementorum. Differētia autem & controuersia in eo consistit, quòd à nobis quidem dicitur, idem rursus circa animam eandem concrescere corpus, quod ex ijsdem elementis coeat & concinnetur: illi uerò putant, ad alia quędam corpora, tum ratione prædita, tum rationis, atq; adeò sensus expertia animam redigi atque transire, quæ quidem corpora, quin ex partibus mundi conflentur, non dubitatur, nec de ea re controuersia est: sed in eo dissensio est, quòd illi non putant ex ijsdem partibus ea conflari, quæ partes ab initio in carnali uita animæ adhæserant. Ergo ueri quidem non absimile esse, quòd anima rursus in corpore existat, externæ philosophiæ testimonio comprobatum esto. Quòd autem eorum doctrina cōsistere non possit, tempestiuum fuerit dispicere, atque per eam, quæ ex recta ratione nobis existit, consequentiam, quoad eius fieri potest, ostendere ac declarare ueritatem. Quænam igitur hisce de rebus oratio est? Quibus ad diuersas naturas animam transire atque migrare placet, hi mihi proprietates naturę confundere uidentur: omneis'que res inter sese confundere atque commiscere: ratione carens, ratione præditum: sensu præditum, sensu carens: siquidem hæc inuicem aliud in alio sint: nullo naturæ [a] quasi carcere & claustro immutabiliter alterum ab altero dirempta. Nam eādam animam dicere nunc quidem & ratione & intelligētia atque cogitandi ui præditam per talem quendā corporis amictū fieri: rursum uerò cum reptilibus in cauernis latitare, aut cum auiculis cōgregari, aut sarcinas gestare, aut crudis carnibus uesci, aut submersam esse, aut etiā in sensu carētē naturā degenerare, ut uel radices agat, uel arbor euadat, ramorum'q; germina producat, & in his uel flos, uel spina, uel aliquid nutriēdi ui præditum, uel noxium fiat atq; euadat: nihil aliud est, nisi omnia idem esse putare, unā'q; in rebus uniuersis esse naturam, inconfusa quadam & indistincta atq; indiscreta communione secum commixtam, nulla proprietate alterum ab altero secernente. Qui enim dicit idē in uniuersa natura rerum fieri, nihil aliud, quàm omnia unum esse uult, ea, quę in rebus uniuersis apparet, differentia nullo modo earum rerū, quibus inter se nulla communio est, permixtionem impediente: ut necesse sit, ut etiamsi aliquam bestiam uenenatam & carniuoram uideat, sui generis atq; cognatū sibi putet id, quod uidetur. neq; cicutam quidem is tanq; alienam ab sua natura aspiciet: si quidem etiam in plantis cernit humanam naturā: ac ne tali quidē suspicione

[a] φύσεως εἱρμῷ, est utrobique: ego lego, εἱργμῷ.

de ipso

de ipso racemo carebit, qui racemus ad usum uitæ producitur. etenim is quoq; de genere germinum, stirpium ac plantarum ex terra enascentium atq; prouenientium est. germina autem nobis sunt fruges spicarũ, quibus nutrimur. Quomodo igitur falcem admouebit spicis secandis? quomodo item exprimet racemum? aut ex aruo spinam effodiet? aut florẽ decerpet? aut aues uenabitur? aut ex lignis rogum accendet? quum incertũ sit, an'ne cognatis, aut parentibus, aut popularibus manus afferantur, & per eorum corpus uel ignis accendatur, uel crater temperetur, uel cibus paretur? Nam siquis putet, animam hominis per unũquodq; horum plãtam uel animal fieri, ac nulla apposita esse signa, quibus notetur, qualis quidẽ sit ex homine planta uel animal, quale item id, quod aliter factum sit: aduersus omnia pariter & eodem modo, qui eiusmodi persuasionem præceperit, affectus & animatus erit, ut etiam necessariò, uel aduersus eos quoq; qui in rerum natura uiuunt homines, asper & immitis sit, aut si quidem natura aduersus propinquos & populares ad humanitatẽ propensus & inclinatus est, eodẽ modo aduersus omne animatũ affectus sit, siue id inter reptilia siue inter feras fuerit. quinetiã si in syluã arborũ peruenerit is, qui hãc doctrinã amplexus sit, cœtũ atq; conuentũ hominũ arbores existimabit. Quænam ergo uitæ ratio est eius, qui uel aduersus omnia propter necessitudinem ac propinquitatẽ, quam subesse putet pius, officiosus, ac sollicitus: uel etiã aduersus homines, propterea quòd inter eos cæteras'q; res nihil interesse existimet, asper, immitis, inhumanus & inofficiosus sit? Ergo ut ex iam dictis apparet, rejciẽda fuerit eiusmodi oratio atq; doctrina, multis etiam alijs rebus haud immeritò nos abducẽtibus ab huiusmodi opinione. Nam audiui ex ijs, qui talia tradunt, quòd nationes quasdam animarum esse ponãt, in peculiari quadam ciuitate, anteq; ad corpoream uitam deueniant, uiuentes: quæ in tenui atq; agili sua natura unà cum reuolutione atq; conuersione uniuersitatis uagentur atq; oberrent. propensione uerò quadam ad uitium atq; nequitiam, quasi defluentibus pennis animas intra corpora redigi, primùm quidẽ humana, deinde eodẽ modo propter consuetudinẽ ratione carẽtium affectuũ ac perturbationũ, postquam è uita humana excesserint, in pecora degenerare, atq; deinde usque ad hanc plãtarum sensu'que carentem uitam delabi, adeò ut natura tenue atq; agile, sic ut anima est, primum quidem ponderosum ac deorsum uergens efficiatur in corpora humana propter uitium atque nequitiam immigrans: deinde ratione prædita ui extincta in ratione carentibus uitam degere: illinc uerò sensuum quoq; dono adempto, hãc plantarum uitam, quæ sensus expers est, inuicem suscipere, ac postea rursus per eosdem gradus ascendere, & restitui in locum cœlestem. Atq; eiusmodi doctrina ab ijs, qui uel mediocriter exercitato iudicio fuerint, ex seipsa facilè deprehenditur, nullũ in sese stabile firmamentum habere. Nam si à cœlesti uita propter uitium & nequitiam ad ligneam uitam anima detrahitur: ab ea uerò rursus propter uirtutem ad cœlestem recurrit, reperitur eorum oratio dubitare, quid præstabilius magis'q; præferendũ putet, ligneam'ne, an cœlestem uitã. Circuitus eñ & quasi orbis quidã est, qui per similia peragitur

Aduersus eos, qui dicũt, animas esse corporibus antiquiores.

atque

atq; conficitur, anima ſemper, ubicũq; fuerit, nullum firmũ, certumq́; conſiſtendi locum habente. Nam ſi ex incorporea uita ad corpoream delabitur, & ex illa ad eam, quæ ſenſu caret: itemq́; illinc rurſus ad incorpoream recurrit: nihil aliud niſi indiſtincta atq; indiſcreta tum malorũ, tum bonorum confuſio ab ijs, qui hæc tradunt, fingitur & exiſtimatur. Neq; enim cœleſtis uita in beatitudine permanebit, ſiquidem uitioſitas illic uiuentes inuadit: neq; ligna ac ſtipites uirtutis expertes erunt: ſi quidem hinc ad bonum recurrere, illinc uerò uitioſæ uitæ initium ſumere animam putant. Nam ſi anima, quæ unà cum cœlo uerſatur, cum uitio atq; nequitia conflictatur: ac propter uitioſitatem ad materialem ac ſylueſtrem uitam detruſa, rurſus hinc ſubuehitur, ut uitam degat in ſublimi: res nimirum inuerſa ab illis aſſeritur atq; affirmatur, nempe quòd materialis quidem uita uitioſitatis expiatricem uim contineat: ſtellarum uerò inerrantium cœloq́; inhærentium conuerſio atq; reuolutio, malorum cauſſa atq; principium animabus exiſtat, ſi quidem hinc per uirtutem alas adeptæ, ſublimes abeunt, atque cœleſtia contemplantur: illinc uerò per uitium atq; nequitiam quaſi alis amiſsis, humiles & abiecti fiunt, & ad terram depreſsi cum craſsitudine materialis naturæ commiſcentur. Atq; hactenus nõdum conſiſtit eiuſmodi ſententiarum atq; doctrinarum abſurditas: ut in contrarium inuerſæ ſint opiniones. ſed ne hæc quidem perpetuò certa ſtabiliſq; eis imaginatio opinioq́; permanet. Nam ſi immutabilẽ dicũt cœleſtem eſſe naturã: quo pacto in immutabili paſsio et affectio locũ habet? itemq́; ſi affectibus & uitijs obnoxia eſt inferna natura, quo pacto in eo, quod affectibus obnoxium eſt, paſsionum atq; affectuum uacuitas & abolitio confici atq; expediri poteſt? Verùm permiſcent ea, quæ miſceri non poſſunt, atq; uniunt ea, quibus inter ſe nulla communio eſt, in affectione immutabilitatẽ: in mutabili rurſus paſsionum & affectuum abolitionem & uacuitatem imaginantes. ac ne in his quidem ſemper permanent ac perſeuerant: ſed unde animam & uitium per nequitiam deduxerunt, illò rurſus eam tanq̃ in tutam & immortalem uitam ex materiali reducũt, quaſi obliti quòd uitioſitate[a] grauata illinc quaſi pennis amiſsis inferæ commixta naturæ ſit. Itaq; obtrectatio & uituperatio huius uitæ cœleſtiumq́; ac ſuperorũ laus inter ſeſe confunduntur & commiſcentur, quippe quum illa quidem uita, quæ malè audit & infamia laborat boni (ut illorum opinio fert) author et dux ſit: quæ autem pro meliore habetur, propenſionis ad malum anſam et occaſionem animæ det. Quocirca eijcienda ex doctrina ueritatis omnis falſa pariter & inſtabilis de huiuſmodi rebus perſuaſio eſt. ac ne illos quidem ſequamur, quibus animas ex muliebribus corporibus ad uirilem uitam tranſire placet: aut contrà à uirilibus corporibus ſeparatas animas intra mulieres redigi, aut etiam[b] ad uires ex uiris tranſire, & ex mulieribus rurſus fieri mulieres: ſed illos, ut eos, qui à ueritate aberrauerint, miſſos faciamus. Nam prior quidem opinio, non ſolùm quòd & inſtabilis & fallax ſit, reprobata eſt, quum ipſa per ſeſe propter cõtrarias opiniones euertatur.

a In exemplari quo uſus ſum αὐτὴν πτεροφυήσασαν, eſt: pro quo puto legẽdum, πτερορρυήσασαν: in altero eſt, αὐτὴν ἐν κακίᾳ βρίσασαν: utranq; lectionem exprimere conatus ſum.

b In exemplari, quo primo ſum uſus in uertendo, eſt ἢ καὶ πρὸς ἀνδρῶν λογχείαν ἐπιζητεῖν, καὶ γυναῖκας ἐκ γυναικῶν γίνεσθαι, &c. in Auguſtano, quo poſtea in corrigendo ſum uſus, eſt: ἢ καὶ πρὸς ἄνδρας ἐξ ἀνδρῶν μεταβαίνειν, καὶ γυναῖκας ἐκ γυναικῶν γίνεσθαι. Hanc poſteriorẽ ſequor, nam prior etiãſi pro λογχείαν, λοχείαν, legatur: tamen abſurda atq; ſuperflua uidetur.

tatur, uerumetiam quòd impia est, ut quæ tradat, nihil in rerum naturam produci, nisi uitiositas principium cuiusq; naturę det. Nam si neq; homines, neq; plantæ, neq; pecora, nisi supernè in hæc anima delapsa fuerit, nascuntur: lapsus autem is propter uitiositatem fit, utiq; uitium ac nequitiam pręesse putāt rerum creationi. ac circa idem quodammodo tempus utraq; accidunt, ut et homo ex nuptijs procreetur, & animę delapsus cum nuptiarum studio cōueniat & concurrat. Et quod absurdius est, & adhuc magis abhorret à communi sensu atq; opinione: uere pleraq; animalia rationis experti natura prędita coeunt & coniungūtur. Ergo'ne dici potest, quòd uer efficiat, ut superæ quoq; reuolutioni atq; conuersioni uitiositas innascatur? ut contingat simul & animas uitio compleri atq; delabi, & uteros brutorum animantium concipere? Quid autem dixerit aliquis de agricola desectos & auulsos plantarum surculos in terram defigente? quo pacto manus huius unà cum planta animam humanam terra obruit atq; defodit, concurrente cum hominis studio plantandi defluxione pennarum, quibus anima spolietur? Eadē item absurditas est, etiam in altera opinione siquis putet animas coitus eorū, qui in cōiugio uiuūt, explorare atq; rimari, uel pariendi tempus obseruare, ut in corpora nascentia sese insinuent. Quòd si uir nuptias recusauerit, mulier item se ab necessitate pariendi liberauerit: an non animam uitiositas grauabit? Quocirca nuptiæ superę uitiositati ansam & occasionem aduersus animas dant: aut etiam absq; nuptijs affectus aduersus id, quod contrarium est, animam inuadit. Ergo domicilio carēs interim & uagabunda anima oberrabit, quum à cœlestibus quidem defluxerit & exciderit, corporis uerò (si ita acciderit) receptaculi expers sit. Et quomodo deinde per hæc præesse rebus uniuersis diuinum numen in animum inducent, qui huic fortuitæ & ratione carenti animorum delapsioni principia uitæ humanæ assignant? Prorsus em̄ necesse est, ut id, quod principium consequitur, etiam cum ipso conueniat. Si enim à casu aliquo temerario uita alicuius initium ceperit, fortuitus etiam omnino cursus & exitus eius existit. ac stultè & ineptè atq; absurdè ab diuina potentia tales homines res uniuersas pendere uolunt, qui non uoluntate diuina res mundanas produci ac prouenire dicunt, sed ad prauum quendam casum referunt principia eorum, quæ nascuntur, quasi uita humana constitui & conflari non potuisset, nisi uitium occasionē & initium uitæ dedisset. Quocirca si principium uitæ tale est, consequētia quoq; nimirū sicuti principium mouebuntur. Non enim aliquis dixerit, ex malo bonū, neq; ex bono cōtrarium. sed prout fuerit seminis natura, ita fructus quoq; expectare solemus. Ergo temerarius hic atq; fortuitus motus omni uitæ præerit atq; præibit, nulla prouidentia per res uniuersas pertinente atque permeante. inutilis item prorsus erit rationibus nixa prudentia, prouidentia, cautio atq; cura: uirtutis emolumentū nullum: & à uitio integrū & alienum esse, pro nihilo ducetur. Nam omnia prorsus in potestate temerè rapientis & auferentis fortunæ sita erunt: neq; uita quicquam differet à nauibus gubernatore carentibus, armamentorum'ue expertibus, quę fortuitis casibus tanquam fluctibus quibusdam aliàs ad alium bonorum malorum'uè

rum'ue casum quasi traijciatur atq; traducatur. Non enim lucrũ, quod ex uirtute contingit, inesse potest ijs, quorum natura ex contrario principiũ habet. Nam si quidẽ uita nostra diuinitus gubernatur, dubiũ nõ amplius esse poterit, quin uitiositas uitæ nostræ nõ præsit. sin autẽ per uitium ac nequitiã nascimur, penitus ac prorsus uitiose ac nequiter uiuemus. Quocirca nugæ ac deliramenta per hæc esse demonstrabuntur post hanc uitã futura iudicia: & pro merito compensatio atq; remuneratio, & quęcunq; alia ad tollendã uitiositatẽ dicuntur & creduntur. Nam qui fieri potest, ut homo nequitiæ uitijq; expers sit, qui per uitiositatẽ natus sit? quomõ itẽ alacritas animi quædã studiũq; ad uitã cum uirtute agendã homini innasci possit, cuius natura à uitiositate, ut aiunt, principiũ habet? Vt enim nullum ex brutis animalibus hominũ more loqui conatur, ac naturali consuetaq; & in qua innutrita sunt uoce utentia, nihil sibi detrimenti accidisse putant, si orationis ac sermonis expertia sint: eodem modo etiam illi, qui uitium ac nequitiam existimant esse principium & caussam uitæ, ad expetendam uirtutem, utpote quæ extra naturam eorum sit, adduci non possint. Atqui omnes qui rationibus animam purgatam habent, uitam, quæ cum uirtute transigatur, summo studio appetunt atq; cõcupiscunt. Ergo per hoc apertè demõstratur, uitiositatẽ uita antiquiorẽ nõ esse: neq; illinc primã originẽ naturã habuisse: sed uitæ nostræ authorẽ & caussam esse sapientiã Dei, quæ rerũ naturã uniuersam administrat atq; gubernat. quum aũt anima, quemadmodũ creatori placet, in rerũ naturã prouenerit, tũc ad arbitriũ eam èligere, quod placeat atq; cordi sit, & quicquid per facultatẽ eligendi arbitrariã esse uoluerit, id etiam euadere. Hanc aũt sententiã discere posimus ab similitudine oculi, qui ut uideat, quidẽ à natura habet: ut aũt nõ uideat, ex arbitrio ac præcedente uoluntate, uel etiã ex uitio atq; calamitate. pro natura eñ aliquando fieri potest etiam id, quod præter naturã est, aut uoluntate sua oculos aliquo claudente, aut ex infortunio atq; calamitate usu oculorũ adempto. Ita dici potest de anima, à Deo quidẽ eam conditã atq; creatã esse, ac quum nulla uitiositas circa diuinũ numen animaduertatur, eam extra uitiositatis esse necessitatẽ. quum aũt hac conditione creata sit, sua uoluntate atq; arbitrio duci eam, quò uisum fuerit, aut ex libera uoluntate ad bonum & honestũ oculos claudentem, aut ex insidijs uitæ nostræ cohabitantis hostis, uitium & iacturam oculorum sustinentem, & in fraudis tenebris uiuentem: aut etiam ex contrario purè in ueritatem intuentem procul à tenebrosis affectibus & uitijs abesse. Quãdo igitur dicet aliquis eam nasci, aut quomodo? Atq; ea quidem quæstio, qua scire desideratur, qua ratione unaquæq; res facta sit, ex oratione penitus eximenda est. Neque enim de ijs, quæ nobis animaduersu cognituq; facilia & expedita sunt, quorum perceptionem per sensum adipiscimur, fieri posit, ut ratio scrutatrix & inquisitrix, quomodo id quod apparet, in rerum naturam productum sit, animaduertat atq; cognoscat, adeò ut nec spiritu quidẽ ac numine diuino raptis et afflatis sanctisq; uiris ad comprehensibile esse existimetur. Fide enim intelligimus composita ac perfecta esse secula uerbo Dei, inquit apostolus, ut non ex apparentib. ea, quæ

conſpiciuntur atq; cernũtur, facta eſſe intelligãtur. nõ, ut opinor, hoc di-
cturus, ſi quidẽ per ratiocinatiões id, quod quęritur, cognoſci poſſe puta-
ret. ſed ꝙ uoluntate quidem diuina, tum ipſum ſeculum, tum omnia, quæ
ex illo facta ſunt, compoſita atq; perfecta ſint (quodcunq; tandem etiam
ſeculum eſt, cum qua unà intelligitur omnis & uiſibilis & inuiſibilis crea-
tura:) hoc ſe credere dicit apoſtolus: ſed quomodo compoſita atq; perfe-
cta ſint, ſcrutari atq; inueſtigare prætermiſit. Neq; enim arbitror, id quęq;
inueſtigãdo aſſequi atq; comprehendere poſſe, quum multas nobis quę-
ſtio de his rebus prima fronte difficultates ac perplexitates oſtendat: quo
pacto ex conſiſtente ac ſtabili natura id, quod mouetur, extiterit? item ex
ſimplici pariter ac dimenſionis interualliq; experte id, quod & dimenſio-
nibus interuallisq; obnoxium & compoſitum eſt? nũquid ex ipſa ſupre-
ma natura? at non conceditur neq; conſtat, propterea quòd diuerſi gene-
ris ab illa res cæteræ ſint, an aliunde alicunde? Atqui nihil extra diuinam
naturam ratio cernit. nam ſciſſa nimirum ac diuiſa eſſet opinio in princi-
pia diuerſa, ſi quid extra cauſſam effectricem eſſe exiſtimaretur, à quo arti-
ficioſa ſapientia apparatus ad creandum ſumeret & corrogaret. Quoniã
igitur una quidem rerum uniuerſarum cauſſa eſt, nec eiuſdem cum ſupre-
ma natura generis ſunt ea, quæ per illam procreata ſunt: par[a] nimirum u-
triuſq; opinionis abſurditas eſt, ſiue quis putet ex natura Dei creaturam,
ſiue ex alia quapiam eſſentia res cunctas in rerum naturam productas eſſe:
aut enim numen quoq; diuinum proprietatibus naturæ præditum eſſe
exiſtimabitur, ſi quidem eiuſdem cum Deo generis ſunt ea, quæ facta atq;
creata ſunt, aut aliqua natura materialis extra diuinam eſſentiam aduerſus
Deum introducetur, & cum eo comparabitur, quæ ratione non genitæ
proprietatis, cum ſempiternitate Eius qui eſt adæquetur: quòd nimirum
etiam Manichei imaginati, & nonnulli ex Græcanica ſapientia eiſdem o-
pinionibus aſſenſi pro certa ſtabiliq; ſententia hanc imaginationem ha-
buerunt. Vt ergo maximè effugiamus & euitemus eam, quæ ex utraque
parte exiſtit abſurditatem in quæſtionẽ de rebus uniuerſis, exemplo Pau-
li rationẽ, quomodo unũquodq; creatum ſit, explorare atq; ſcrutari prę-
termittamus, tantum obiter duntaxat indicantes, quòd motus diuinæ uo
luntatis ac deſtinationis, quum uoluerit, res fit, & uoluntas ad eſſentiam
& effectum redigitur, protinus in naturam euadens: quia quodcũq; diui-
na poteſtas ſapienter pariter & artificioſè uoluerit, eam uoluntatem uanã,
inefficacem & abſq; effectu eſſe non patitur. uoluntatis autem exiſtentia
atq; ſubſtantia, eſſentia eſt. Quum autem bifariam diuiſæ ſint res uniuer-
ſæ, tum in intellectuale (quod quum mente ſola conſtat & intelligens eſt,
tum mente ſola atq; intelligentia cernitur & comprehẽditur:) tum in cor-
porale intellectualium quidem creatura, non uidetur aliquo modo diſcre
pare ac diuerſa eſſe ab incorporei natura, ſed eſſe ex propinquo, quippe
quum id, quod uiſum & tactum, dimenſionem atq; interuallum effugit,
oſtendat. quod utiq; ſiquis etiam de ſuprema natura ſuſpicetur, non erra-
bit. Porrò quum corporea creatura inter eas proprietates, quæ nullã cum
diuino numine communionem habẽt, ſpectetur atq; conſideretur: ea que
potiſsi-

[a] δὴ lego, pro δὲ.

Duplex lectio, ἀντεξετασθήσεται, et ἀντασαχθήσεται, utrãq; reddere conatus ſum.

Rom. 11.

potißimum magnam illam difficultatem ac perplexitatem rationi ingene
ret,quę ratio perspicere atque animaduertere non potest,quo pacto ex inui
sibili extiterit id,quod uidetur: ex eo, quod tactum effugit, solidum atque
durum: ex indefinito definitum: ex eo,quod & quantitatis,et magnitudi
nis expers est,id,quod omnino mensuris quibusdam,quæ per quantitatẽ
intelliguntur, continetur: & quæcunque alia singulatim circa corpoream
naturã comprehẽduntur (de quibus tantùm dicimus,quòd nihil earum
rerum,quæ circa corpus considerantur,per sese corpus est, non figura,nõ
color,non grauitas & pondus,non dimensio atque interuallũ,non quanti-
tas:nõ aliud quicquam prorsus eorũ, quæ per qualitatẽ cõprehenduntur,aut
intelligũtur:sed unũquodque horũ ratio atque proportio est:horũ aũt inter
sese concursus atque unitio,corpus fit.) Quoniam igitur eæ qualitates, ex
quibus corpus constat,mente,non sensu cõprehendũtur,atque intellectua-
le ac mente constans,menteque cõprehensibile,numen diuinũ est: quid ne-
gotij est ei,quod & mente constat,& intelligentia cõprehenditur, efficere
ea quæ mente cernuntur & intelliguntur: quorũ inter ipsa concursus cor-
poris nobis generauit naturã. Sed hæc quidẽ extra propositũ obiter exa-
minata,explicata atque excussa sint. Quæstio aũt erat,an nõ animæ ante cor
pora extiterint,& in rerũ naturã productæ sint: quando, & quomodo e-
xistãt: atque idcirco eam quæstionẽ,quomodo hæ existerent, ut quam asse
qui atque expedire nõ posset,curiosè inuestigare atque scrutari oratio nostra
prætermisit.restat aũt secundũ ea,quæ antehac examinauimus,ut quæra-
tur,quando animæ principia sui ortus & existentiæ habeant: Nam si da-
tum fuerit,quod ante corpus in peculiari quadã statione anima uiuat: omni-
no necesse est,ut absurdas illas sententias & fictas opiniones eorum, qui
propter uitiositatem animas in corpora deduci uolunt,uires habere pute-
mus.Enimuerò posteriorem esse originem animarum ipsasque recentiores
esse corporũ cõpositione,nemo sana mente præditus in animũ induxerit:
quum manifestum ac perspicuum sit omnibus, quòd nihil ex inanimis ha
beat in sese uim mouendi pariter atque crescendi.at eorum,qui in utero nu-
triuntur,neque augmentũ & incrementũ,neque de loco ad locũ motus con-
trouersus & ambiguus est.Relinquitur igitur,ut putemus,unum & idem
animę & corporis constitutionis principium esse.Ac quemadmodũ terra
si surculum ab radice auulsum,ab agricolis acceperit,arborem inde efficit,
non ipsa uim augescendi ei,quod nutritur inijciens, sed incrementi dunta
xat materiam atque subsidium sibi insito immittens: ita dicimus etiam id,
quod ex homine auellitur ad hominis sationem,ipsum quoque aliquo mo-
do animal esse ex animato animatum,ex eo quod nutritur,id quod nutri-
tur.Quòd si non omneis animę efficientias pariter ac motus exiguitas sur
culi auulsi capere potuit,nihil mirũ. neque enim in semine frumentũ, quod
quidẽ appareat,protinus spica est (nã quo pacto tantũ in tantillo locũ ha
bere potuerit:) sed terra frumentũ conuenientibus & aptis nutriente ali-
mentis, in spicam frumentũ euadit, non immutans in gleba naturã,sed e-
xerens ac prodens,& absolutum ac perfectum sese reddens auxilio [a] nutri
menti. Quemadmodum igitur in nascentibus seminibus incrementum

[a] Duplex lectio: in uno est, τῇ τῆς φύσεως συνεργίᾳ: in altero, τῇ τῆς τροφῆς ἐνεργείᾳ. ego lego, τῇ τῆς τροφῆς συνεργίᾳ.

paulatim ad perfectionẽ progreditur: eodẽ modo in hominũ quoqꝫ formatione atqꝫ cõstitutione pro ratione ac proportione corporeæ magnitudinis, animę quoqꝫ potẽtia apparet atqꝫ elucet, primùm quidẽ per uim alẽdi simul atqꝫ augendi ijs, quæ in utero effingũtur, sese insinuãs at innascẽs, post hæc uerò donum sentiendi in lucem productis inducens, atqꝫ ita deinceps quasi fructum quendam, aucta iam planta mediocriter exerens ac prodens ratione præditam uim, non uniuersam simul in unum conductam repentè, sed unà cum surgente & excrescente planta, per consentaneum & competentem progressum atqꝫ profectum crescentem & augescentem. Quoniam igitur id, quod ab animatis ad materiam & caussam animati constitutionis auellitur, mortuum esse non potest (mortalitas enim per animæ priuationem fit: non autem priuatio habitum anticipauerit:)[a] ex his deprehendimus, communem & in unum idemqꝫ tempus collatum ingressum & aditum ad essentiam patefieri ei coagmentationi atqꝫ coalitioni, quæ ex ambobus (corpore scilicet & anima) constat & coalescit, neqꝫ hoc prius existente, neqꝫ illa posterius accedente. Porro ratio necessariò futurum præuidet, ut aliquando incrementum animarum numeri cõsistat, nec ulterius progrediatur, ne perpetuò fluat natura, semper per eas, quæ aliæ post alias existant, manans ulterius, ac nunquam moueri desinens. Caussam autem quur nostram quoqꝫ prorsus aliquando naturam stabilem fieri oporteat, hanc esse putamus: quòd quum omnis natura, quę sensus effugiens mente sola cõprehenditur, in suo complemento ac plenitudine consistat, probabile ac par est, humanũ quoqꝫ aliquando genus ad finem esse peruenturũ (nam ne hoc quidẽ ab ea natura, quę nõ sensu, sed mente cernitur, alienũ est:) ne semper in defectu cõspici existimetur. Nam aliorũ post alia subinde existentium semper accessio arguit naturã esse imperfectam. Quum igitur genus humanũ ad suam plenitudinẽ peruenerit, consistet omnino fluxus hic naturæ motus, quippe necessariũ finem assequutus: atqꝫ alius quidẽ status uitã excipiet, diuersus ab eo, qui nunc per generationẽ atqꝫ corruptionẽ inuicẽ exigitur. Vbi enim ortus & generatio non erit, omnino necesse est, ut ne sit quidẽ, quod intereat & corrumpatur. Nam si dissolutionẽ compositio præcedit (compositionem autem dicimus, accessum per generationem:) omnino consequitur, ꝙ non præcedente compositione, nec dissolutio quidẽ sequatur. Ergo stabilis quędam, ac dissolutionis expers post hanc futura (prout credere par est) uita præsignificatur, quæ neqꝫ per ortũ, neqꝫ per interitũ immutetur. Ego uerò, quum hæc magistra exposuisset, ac plerisqꝫ eorum, qui adsidebant, conuenientem finem oratio adepta esse uideretur, ueritus ne, si ex morbo magistræ humanitus aliquid accideret (quod nimirum etiam accidit) non amplius esset, qui dissolueret ea, quæ ab externis nobis de resurrectione obijciuntur: Nondum, inquã, id, quod est maximè proprium atqꝫ præcipuum, maximeqꝫ ad rem pertinet ex ijs, quæ circa hanc sententiã atqꝫ doctrinã quæruntur, attigit oratio. Dicit enim diuinitus prodita scriptura, & secundum nouam & secundũ antiquã doctrinam, quum natura nostra ordine quodã ac serie per transitorium & in orbẽ redeuntẽ temporis motũ,

Scholion. Vnde ne redit quidem unquã priuatio ad habitum: ueluti cæcitas ad uisum. contrà namqꝫ habitus priuatione antiquior est, ac solet eum priuatio mutare.

expedita

expedita atq; explicita fuerit, prorsus aliquando fore, ut fluxus quidem hic cursus per succeßionem & continuationem aliorum post alios inuicē existentium & exorientium progrediens consistat: complemento autem rerum uniuersarum naturæ non amplius incremētum in maius admittente uniuersam plenitudinem & cœtum animarum rursus ex inuisibi ac dissipato statu ad eum statum, in quo collectus consistere stabilisq; permanere atque apparere & conspici poßit, rediturum esse, ijsdem elementis, per eandem seriem rursus alijs ad alia regreßis. talis autem uitæ status ab diuinæ doctrinæ scripturis Resurrectio dicitur, sub nomine eius, quod terreū est, erectionis & instaurationis omni elementorum motu comprehenso. Quid igitur horum, inquit, est, cuius in supradictis mentio facta non sit? Ipsa, inquam, doctrina resurrectionis. Atqui multa, inquit, ex ijs quæ nunc fuse, prolixè atq; copiosè dicta sunt, ad eam pertinent sententiam.

An non nosti, inquam, quantum ab aduersarijs de hac spe nobis oppositionum & subiectionum quasi examen inferatur? ac simul dicere conabar, quæcunq; ad euersionem resurrectionis homines contentiosi comminiscuntur. At illa, opus esse mihi uidetur, inquit, ea, quæ paßim ac sparsim ab diuina scriptura de hac sententia atque doctrina exposita sunt, paucis prius percurrere, ut inde nobis finis orationi imponatur. Audiui igitur diuinis cantionibus Dauidē laudes Dei prædicantē, quum sumpta occasione prædicandi ab rerum uniuersarum naturę digestione & administratione in centesimotertio psalmo circa finem cantionis ita ait: Auferes spiritum eorum, & deficient, & in puluerem suum conuertentur. Emittes spiritum tuum, & creabuntur, & renouabis faciem terræ. omnia in omnibus operantem uirtutem spiritus eos, in quibus fuerit, uiuificare dicens contraq; uita priuare eos, à quibus abfuerit. Quoniā igitur recedēte quidem spiritu uiuentiū defectū: accedente aūt eo atq; præsente eorū, qui defecerint, renouationem fieri dicit: & in ordine orationis, eorum qui renouantur, defectus præcedit, hoc ipso dicimus mysterium resurrectionis ecclesiæ annuntiari, spiritu ac munere prophetico hanc gratiam Dauide prędicente. Atq; etiam alibi dicit idem: hic propheta, rerum uniuersarum naturæ Deus, rerum cunctarum Dominus apparuit nobis, ut constitueremus festum nostrum inter tegentes & ornantes festum tabernaculorū fixionis, indicans per eiusmodi uocem τȣ̃ πυκασμȣ̃, id est, tectionis, & ornationis & compositionis. quod olim quidem ex traditione Moysis institutum erat: prophetarum, opinor, more futura legislatore prædicente: quū autem semper fieret, nondum factum erat. Nam præsignificabatur quidem ueritas typicè atque figuratè, per ænigmata atque inuolucra eorum, quæ fiebant: ipsum autem uerum tabernaculorum fixonis festum nondum erat: sed hac de caussa iuxta propheticum sermonem Deus summæ rerum ac dominus seipsum ostendit nobis, ut constitueretur humanæ naturæ dissoluti nostri domicilij scenopegia, hoc est, tabernaculorum fixio, quæ rursus per coitionem & concursum elementorum corporaliter componeretur & ornaretur. Amictum enim & ambitum eiusque cultum & ornatum propria significatione uox πυκασμὸς, id est,

Psal. 103.

Psal. 117.

tectio compositioq; designat. Dictio autẽ psalmodiæ ad hunc modũ sese habet: Dominus Deus & apparuit nobis ad constituendum festum inter tegentes & componentes usq; ad cornua altaris. quibus uerbis per ænigma, hoc est, per inuolucra, & quasi integumenta uerborum prædicere mihi uidetur, unum festum constitui omni ratione præditæ creaturæ, inferioribus unà cum eminentibus & èxcellentibus in cœtu & conuentu bonorum choreas ducentibus. Quandoquidẽ enim in figurata ac mystica templi fabricatione non omnibus, qui foris erant, permissum erat intra ambitum parietum penetrare, sed ab ingressu prohibebantur quicũq; gentiles, & alterius generis & nationis erant: itemq; ex ijs, qui ingressi erant, non omnes ex æquo ius interiorem locum accedendi habebant, nisi puriore quadam uictus ratione, ac quibusdam aspersionibus essent expiati: ac rursus etiã ex his ipsis nõ omnibus internũ tẽplũ ingredi licebat: sed sacerdotibus duntaxat sacrificandi caussa intra uelum uersandi ius erat: occultus uerò & arcanus templi locus (quẽ adyton uocant) in quo altare collocatum cornuum quibusdam prominentijs adornatum erat, ipsis sacerdotibus inaccessus erat, præterquam uni, qui sacerdotio præpositus erat: qui semel in anno legitimo quodam certoq; solenni die, solus, ut arcanum & reconditum quoddam magis & occultum sacrificium offerret, introibat. Quum igitur tanta esset circa hoc templum differentia, quòd imago pariter ac simulachrum eius, qui mente comprehenditur, status erat, hoc nimirum [a] docẽte corporali obseruatione, quòd non omnis creatura ratione prædita templo Dei, hoc est, confessioni magni Dei appropinquet: sed qui falsis opinionib. ac persuasionibus seducti sunt, prohibeãtur à septis diuinis atq; cãcellis. ex ijs aũt, qui per confessionem intrò admissi fuerint, cæteris anteferantur ac præstent, qui aspersionibus, puritate & à uenerijs abstinentia antè fuerint expiati: atq; his illi, qui sacrificijs destinati sunt, exinde iam meliore conditione sint, ut interiorum sacrorum administratione ac præsulatu digni habeantur: [b] sed prout aliquis ad euidentiorem ac magis perspicuam explicationem ænigmatis atq; inuolucri significationem proferre posit: hæc discere licet docente ratione, quòd ex ratione præditis uirtutibus aliæ quidem ueluti sanctũ altare sint in adyto Deitatis collocatæ: nonnullæ uerò rursus etiam ex his in excellentia conspiciantur cornuum instar prominentes: atq; aliæ rursus circa illas competenti consentaneoq; quodam ordine, tum primum, tum secũdum locum obtineãt: genus autem humanum propter uitiositatem innatam extra parietum diuinorum ambitum summoueatur: quod ubi conspersorio lauachro expiatum fuerit, intrò mittatur. Sed quoniam hæc in medio opposita septa, per quæ uitiositas nos ab eo loco, qui intra uelum est, dirimit, aliquando soluentur, quum per resurrectionem natura nostra rursus quasi tabernaculum fixa, atque omnis per uitiositatem innata corruptio, ex rerum natura abolita atque sublata fuerit, tunc ijs, qui per resurrectionem tecti, ornati atque composìti fuerint, commune festum circa Deum constituetur, ut omnibus una atque eadẽ lætitia proponatur, nulla amplius differentia ratione præditã naturã à participatione æqui iuris atq; eorũdẽ bonorũ dirimente.

[a] Locus corruptus.

[b] Locus corruptus uidetur.

mente:sed ijs,qui nunc propter uitiositatem extrà sunt, tandẽ aliquando intra adyta diuinę beatitudinis futuris,et cornibus altaris,hoc est,excellentibus supramūdanis uirtutibus sese cōiuncturis.quod nimirũ apertius dicit apostolus,uniuersitatis cum bono concordiam atq; consensum significans:nempe ꝙ Ei omne genu flectetur cœlestium terrestrium & infernorũ,atq; omnis lingua cōfitebitur, ꝙ Dominus Iesus Christus sit in gloria Dei patris: pro cornibus quidem angelicum atq; cœleste genus dicens, per reliquos uerò eam,quę post illos intelligitur creaturam, nos uidelicet significans,qui omnes in uno concordi atq; consentienti festo erimus occupati.Festum autem est,eius,qui re uera est,tum confessio,tum cognitio.

Philip. 2.

ᵃPossunt autem, inquit, alia quoque multa sanctæ scripturæ loca colligi ad commendationem & confirmationem eius, quæ circa resurrectionem doctrina atque sententia certa stabilisq; habetur. Nam & Hiezeciel prophetico spiritu omne quod in medio tempus est, quodq; inter hoc intercedit, interuallum transgressus, in ipso articulo ac puncto resurrectionis prænoscendi uirtute consistit,& futurum, tanquam iam præsens conspicatus narrando oculis subijcit.Campum enim ingentem, & in infinitum & immensum exporrectum atque patentem uidit, osiumq; in eo multorum cumulum & aceruũ, aliorum alibi,fortuito casu disiectorum, quæ deinde diuina potentia ad cognata propria'que unà mouerentur, & proprijs conuenientibus'que compagibus inhærescerent:postea neruis,carnibus,pellibus integerentur & operirentur (quod psalmodia,tegerentur siue componerentur & constiparentur per uerbum πυκάζεσθαι, dicit,) & spiritum uiuificantem simul & exuscitantem quicquid iaceret. Porrò apostoli eorum, quæ circa resurrectionem existant, miraculorum descriptionem,ut quæ expedita, facilis & in promptu legentibus sit, quid attinet aliquem exponere? quemadmodum cum hortatu quodam, & tubarum sono,scriptura dicat in momento temporis mortuos atque iacentes uniuersos repentè in immortalis naturæ statum immutatum iri. Quin etiam Euangelicas uoces, ut quæ cunctis manifestæ sint, prætermittam. Non enim uerbo solo Dominus mortuos resurrecturos esse dicit, uerum etiã ipsam quoq; resurrectionẽ repræsentat ac præstat ab ijs, quæ nobis propinquiora sunt, quibus'ue fides minus abrogari ac detrahi posit,huius mirifici operis initio facto. Nam primùm quidem in mortiferis morbis uiuificam uim demonstrat, iussu ac uerbo abigens affectiones: deinde paulo antè mortuam puellam resuscitat, postea adolescentem, qui iam ad sepulchrum efferebatur,excitatum è loculo matri dat: post hunc, Lazarum,qui iam quatridui tempore mortuus diffluebat & olebat, uiuum educit ex sepulchro, uoce pariter ac iussu uiuificans iacentem: postea suum ipsius hominem clauis ac lancea transfixum tertio die resuscitat,uestigia clauorũ ac lanceæ,in testimonium resurrectionis adducentẽ.De quib; nihil arbitror opus esse dicere, quũ nulla subsit ambiguitas inter eos, qui ea,quæ scripta sunt,acceperunt & approbauerunt. Verùm non hoc erat, inquã ego,quod quærebatur.Nam ꝙ resurrectio aliquando futura sit, & quòd homo incorrupto iudicio sistetur,quum propter scripturarum demonstra-

ᵃ Scholion.

Quale futurũ ait festum angelorum et hominum? ut omnes concorditer et consentienter unum Deum confiteantur. Ergo circa cognitionem quidem Dei omnes consentiẽt & concordabunt peccatores & iusti: uerumtamen non erunt eiusdem status & conditionis (nam ubi iustitia?) sed hi quidem regno cœlorũ fruētur: illi autem, iuxta apostolicam sententiam, ab hoc arcebuntur.

Matth. 9.
Luce 7.

monstrationes,tum propter ea,quæ iam antè exquisita atq; excussa sunt, pleriq; audientiũ assentiẽtur:reliquũ aũt fuerit cõsiderare, an prout est id, quod nunc est,ita etiam,quod speratur,futurũ sit? Quod si ita fuerit,fugiẽdam dixerim hominibus esse spem resurrectionis. Nam si qualia euadunt humana corpora dum uiuere desinunt,talia rursum uitæ restituuntur: nimirum perpetua quædã calamitas ab hominibus per resurrectionẽ speratur. Quod enim miserabile magis spectaculũ fuerit,q̃ cùm in extrema senectute,incuruata atq; contracta corpora ad turpitudinẽ ac deformitatẽ redacta fuerint? carne quidẽ eorum tempore consumpta,rugosa aũt & arida cute ossibus adhærente? Etenim [a] neruis, q̃ naturali nimirũ non amplius humore imbuãtur ac pinguefiant,conuulsis,& idcirco toto corpore contracto,res quædã infirma ac spectatu miserabilis existit, quum caput quidem in genua inclinatũ sit: manus autem utrinq; ad naturalem quidẽ usum inualidæ sint,præ tremore uerò inuitæ micent ac moueantur. qualia uerò rursus eorum corpora sunt, qui diuturnis ac longinquis morbis extabuerunt? quę corpora hoc differunt à nudatis ossibus, q̃ tenui ac iam consumpta cute obtecta esse uidẽtur. qualia item eorũ, qui aquę intercutis morbo intumuerũt? Quę uerò oratio indecorã eorũ iacturã ac detrimẽtũ qui sacro morbo correpti sunt,ante oculos ponere posit? ut eis omnia mẽbra, tam instrumentaria q̃ sensoria paulatim putredo progrediens depascatur? qualia item eorum corpora sint,qui in terræmotibus,uel bellis,uel ex alia caussa quapiam mutilati sunt,& ante mortem aliquo tempore post eam calamitatem acceptam adhuc uiuunt, aut eorum,qui à natiuitate aduerso aliquo casu læsi ac uitiati cum distortis membris adoleuerunt, & ad ætatem perfectam euaserunt,quid opus est dicere? De modò genitis autẽ infantibus,qui uel exponuntur,uel suffocantur, uel fortuito casu pereunt, quid existimandum est, si rursus tales ad uitã reducantur, utrùm in infantia remanebunt? & quid miserius? an ad ętatis modum perfectum euadẽt? & quali lacte natura rursus eos enutriet? Itaq; si quidem per omnia idem nobis corpus rursum reuiuiscet,calamitas & incommodum est id, quod expectatur. sin autem non idem,alius atq; is,qui iacet mortuus,erit ille qui resuscitetur atq; resurgat. Nam si iacuit quidẽ puellus,resurgit autem homo perfectæ ætatis: aut contrà, quo pacto dicere possumus, ipsum qui iaceret, excitatum esse atque exurrexisse? quum quod attinet ad differentiam ætatis,is qui occidisset,immutatus sit? Si quis enim pro puello, adultum,& pro sene in uigore ætatis ac flore constitutum uidet, alterum pro altero cõspicatur:pro mutilato quoq; & aliquo uitio laborante,integrum ac sanum:pro macie confecto,corpulentum:& in cæteris omnibus eodem modo. ne si quis omnia singulatim cõmemorare uelit, molestiam ac tædium orationi inducat.[a] nisi igitur rursus tale corpus reuixerit,quale erat,quum terræ mandaretur: non id,quod mortuum fuisset,resurget,sed in alium hominem terra rursus formabitur. Quid igitur ad me resurrectio pertinet? si pro me alius reuiuiscet? Nam qua ratione ipse me agnouero, si non cernam in meipso meipsum? nõ ẽm ego reuera fuero, nisi per omnia idem mecum sum? Quemadmodũ ẽm in præsenti uita si cuius memoria

[a] *Locus corruptus uidetur.*

[a] *Locus mutilus uidetur.*

tenecam

teneam figuram: ponatur autē uerbi gratia is esse raro capillo, labijs prominentibus atq; demissis, labeo, naribus nonnihil presſis, albus, cæsijs oculis, cano capillo, corpore rugoso: deinde si quærens eum incidā in iuuenem, capillatum, adunco naso, nigrū, & in cæteris omnibus, quod attinet ad formæ figurā ac lineamenta, diuersum: nunquid hunc conspicatus, illū esse putabo? Enimuerò quid opus est ualidioribus omisſis, minoribus ac leuioribus urgentium & instantiū oppositionibus immorari? Quisnam enim ignorat, quòd flumini cuipiam humana natura adsimiletur, ab natiuitate ad mortē per motum quendam semper progrediens, tunc moueri desinēs, quum etiam esse desierit? Porrò motus hic non est de loco ad locum transitus atq; translatio (nō enim natura seipsam excedit:) sed per alterationē ac mutationem progressum habet: at mutatio quandiu id fuerit, quod dicitur, nunq; in eodem manet (nam quo pacto in eodē statu conseruari poterit id, quod alteratur & immutatur?) sed quemadmodū ignis, qui est in ellychnio, prout uidetur quidē, semper idem apparet (cōtinuus enim semper motus, nullo interuallo diductū atq; diremptū, sed eum secū unitū reddit:) reuera aūt ipse sese semper excipiens, nunq; idē manet (humor enim, qui per calorē extractus fuerit, simul & in flammā conuertitur, & exustus, in fumum ac fuliginē redigitur: ac semper alteratiua ui motus flāmę peragitur in fumū ac fuliginē per sese subiectū immutans:) quemadmodum igitur si quis bis simul flammā contingat, nō posſit eandē tangere bis (celeritas enim alterationis atq; mutationis non expectat eum, qui flammā iterum rursus attingat, etiamsi q; celerrimè id faciat:) sed flamma semper noua ac recens est, omni tempore nascens, ac semper seipsam excipiens, & nunq; in eodē manens: huiusmodi quiddam circa naturā nostri quoq; corporis est. Nam quum influens [a] natura nostra per alterandi motum semper & ambulet & moueatur, tunc consistet, quum etiam uiuere desierit: quandiu uero in uita fuerit, statum & locum consistendi non habet. Aut enim impletur, aut difflatur atq; euanescit & exinanitur: aut per utrunq; in perpetuum prorsus transigitur. [b] Si igitur nec qui natus quidē est, interim dum uiuit, idem est, nec is manet, qui heri fuisset, sed per immutationem alius euadit: quum resurrectio corpus nostrum rursus ad uitam reduxerit, populus quidam hominum prorsus unus euadet, ut nihil absit ab eo, qui resurgit, infans uidelicet, pusio, puer, adolescentulus, uir, pater, senex, & omnia, quæ inter hæc intercedunt. Porrò quum continentia atq; incontinentia per carnem exerceatur, tum propter pietatem grauia atque acerba supplicia sustinentium, tum animi mollitia refugientium hæc atque uitantium, & per sensum corporeum horum utrunq; designantium: qui fieri potest, ut id, quod iustum est, in iudicio seruetur? aut quum idem nunc quidem peccauerit, postea uerò per pœnitentiam sese expiauerit, ac fortasse in peccatum ac delictum lapsus sit: quum item per naturæ uicisſitudinem, tum inquinatum, tum ab inquinatione uacuum corpus immutatum

a Scholion. Id quod influit quidem, per cibos fit, qui in locum disſipatæ, examinatæ atq; exhaustæ partis eius, naturæ nostræ adijciuntur: quod autem effluit, ab aere amplectente et continente nos fit, qui latenter disſipat & exhaurit haud exiguam naturæ corporis nostri partem. utrunq; uerò fit ab alteratione, quum partim quidem cibi alterentur & fiant, in neruo, neruus: in osse os: partim uerò quum omnia, quæ sunt in nobis tam humida quàm arida solidaq; corpora ab insito atq; innato calore semper alterentur & immutentur, atq; ita disſipentur & exinaniantur.

b Duplex lectio, quam utrāq; exprimere conatus sum: neq; enim quod ad sententiā attinet, multū inter se diuersæ sunt. Vna, εἰ τοίνυν οὐδὲ ὁ τεχθείς τις ζῶν ὁ αὐτός ἐστιν, &c. altera, εἰ τοίνυν οὐδὲ ὁ τῶν χθιζῶν τις ὁ αὐτός ἐστιν.

tatum fuerit: & neutrum horum in perpetuum suffecerit atq; durauerit: qualenam corpus unà cum intemperante atq; incontinente punietur? utrùm id, quod in senectute morti uicinum contractum & incuruatum fuerit? At hoc aliud esset, atq; id, quod peccatum perpetrauerit. an id, quod uitio coinquinatum fuerit? Et ubi senex? Nam aut hic non resurget, & resurrectio non repræsentabitur, nec ad effectum deducetur, sed inefficax erit: aut hic resurget, & iudicium & pœnam effugiet obnoxius atq; subiectus. Dicam etiam aliquid aliud ex ijs, quæ obijciuntur nobis ab illis, qui hanc doctrinam non approbant. Nihil, inquiunt, ex partibus & membris corporis otiosum & sine aliquo officio atq; usu natura fecit. Nam alia quidem uiuendi caussam in nobis ac uim continent, sine quibus fieri non potest, ut uita, quam in carne transigimus, consistat: ut cor, iecur, cerebrum, pulmo, uenter, & reliqua uiscera: alia uerò sentiendi motui destinata atq; attributa sunt: alia item agendi ac transeundi officio funguntur: alia item ad successionem posterorum idonea atq; accõmodata sunt. Si igitur per eadem quidem nobis uita, quæ posthac erit, exercebitur atq; transigetur: ad nihil traductio atq; immutatio fit: sin autem uera est oratio (ut nimirũ uera est) quæ neq; matrimonium in ea uita, quæ resurrectionem excepturа sit, amplius locum habere affirmat, neq; cibo ac potione eam uitam, quę tunc futura sit, conseruari: quis erit usus corporis partium, quum non amplius ea, propter quæ nunc membra habemus, per illam uitam sperantur. Nam si nuptiarum caussa sunt ea membra, quæ ad matrimonium pertinent, quum nuptiæ non fuerint, nihil opus habemus ijs, quæ ad illas parata sunt. Sic ad opus manus, ad cursum pedes, ad sumptionem ciborum os, dentes ad ministerium alimenti, ad concoctionem atq; digestionem uiscera: & ad reiectionem & excretionem eorum, quæ corrupta atq; inutilia facta sunt, meatus illi, per quos ea transeunt & excernuntur. Quum igitur illa non fuerint, ea, quę propter illa facta sunt, quomodo, cuius'ue gratia erunt? ut necesse sit, si quidem circa corpus nõ fuerint ea, quæ nihil adiumenti ijs, quæ ad illam uitam pertinent, allatura sint, nihil fore eorum, quæ corpus nostrum nunc constituunt & complent (in alijs enim uita fuerit:) idq; non amplius aliquis resurrectionem nominauerit, quum singularia quæq; membra propter eorum in illa uita inutilitatem, non unà cum corpore resurgant. Sin autem per hæc omnia resurrectio repræsentabitur, & exercebitur, uana nobis, & inutilia ad illam uitam procreabit is, qui resurrectionẽ exercet atq; repræsentat. Atqui & esse resurrectionem, & nõ frustra eã esse credere oportet. Ergo orationi diligenter animus attendendus, quo per omnia nobis in hac sententia atq; doctrina id, quod probabile & consentaneum est, conseruetur. His à me expositis: Egregiè satis atq; præclarè, inquit magistra, per eam artem, quæ oratoria dicitur, sententiam atq; doctrinam resurrectionis aggressus atq; adortus es, probabiliterq; refutatorijs uerbis & argumentis undique ueritatem circumeundo tentasti, ut non mirum fuerit, si ij, qui non admodum ueritatis mysterium consideratum atq; perspectum habuerint, aliquo modo per ista uerba atque argumenta, pro eorum probabilitate atque uerisimilitudine,

commo-

commoueantur, ac putent non absurdè neq; abs re ijs, quæ dicta sunt, inductam esse dubitationem. Veritas autē, inquit, non ita sese habet, etiamsi contrà non possimus à similibus argumentis officio oratoris in hac disceptatione fungi, sed uera quidem ratio harū rerum in abditis & occultis arcanisq; sapientiæ thesauris recondita conseruatur, tunc in propatulum & apertum uentura, quum reipsa didicerimus mysterium resurrectionis, quum uerbis nobis non amplius opus fuerit, ad earum rerum, quæ sperantur, manifestationē. Sed quemadmodum multas quęstiones de splendore solis, qualis is sit, monentibus ijs, qui noctem peruigilem traducāt, radij decor procul duntaxat apparens frustratur, uanamq; & otiosam atq; inutilem efficit propositam disputationē: eodem modo omnis ratio per coniecturas futurum statum attingens pro nihilo esse ostendetur, quum reipsa experti fuerimus id, quod expectatur. Quoniam autem ex aduerso obiecta nobis argumenta non penitus inexcussa atq; inexaminata prætermittere oportet: ita disceptationem de his rebus disponamus. Considerare atq; intelligere primùm oportet, quò pertineat ac spectet resurrectionis doctrina, cuius'ue rei gratia à sancta scriptura prodita,[a] introducta, & credita sit. Quocirca, prout aliquis definitione quadam talem quęstionē complexus designauerit, ita dicemus: Resurrectio est, naturę nostrę in antiquū statum restitutio. At in prima uita cuius Deus ipse creator fuit, neq; senectus, ut probabile ac uerisimile est, neq; infantia erat, neq; ea, quæ per uarias infirmitates ac morbos accidunt incommoda, neq; ulla alia molestia atq; ærumna corporea (neq; enim decebat ac par erat, Deum eiusmodi res creare:) sed diuina quædam res erat humana natura priusquam genus humanum uitium appetere cepisset. Hæc autem omnia unà cum ingressu uitiositatis in nos inuaserunt & irruperunt. Ergo uita uitiositatis expers in ijs, quæ propter hanc acciderunt, uersari nullo modo necesse habebit.

[a] ἤρηνται habetur, εἰσῆκται malim legere: quod & expressi.

DE RESVRRECTIONE.

Quemadmodum enim per gelu ac glaciem iter facienti accidit, ut corpus eius frigore laboret, aut per calidos radios inambulāti, ut facies ac summa cutis aduratur atq; nigrescat: sin autem extra horum utrunq; fuerit, protinus ab adustione atq; refrigeratione prorsus liberatur: ac nulla probabili ratione quispiam requisiuerit id, quod ex aliqua caussa contingit, caussa non extante: eodem modo natura nostra passionibus, uitijs, perturbationibus atq; affectibus obnoxia facta ijs, quæ patibilem uitam necessariò consequuntur, conflictata est: ubi autem ad eam, quæ à perturbationibus, uitijs, passionibusq; uacua est, beatitudinem recurrerit, non amplius conflictabitur ijs, quæ uitiositatem consequuntur. Quoniam igitur quæcunque ex ea, quæ rationis expers est, uita humanæ naturæ commixta sunt, non prius in nobis erant, q̄ in affectiōes ac perturbationes per uitiositatē delapsum esset humanum genus, necessariò relictis affectionibus ac perturbationibus, etiam omnia quęcunq; cum ijs cernuntur, simul unà relinquemus. Itaq; non rectè nullaq; probabili ratione quis in illa uita quęsiuerit ea, quæ ex affectione ac uitio nobis posterius acciderunt. Quemadmodum enim siquis lacera tunica circundatus, eo amictu nudatus sit, non amplius in sese abiecti turpitudinem ac dedecus indumenti uidet: eodem

modo quum nos quoq; exuerimus mortuam ac turpem illam tunicã ex ratione carentibus pellibus nobis iniectam (Pelles autem audiens, figurã ac habitum ratione carentis naturæ, quo cum affectione ac uitio coniuncti atq; consociati circundati fuimus, mihi uideor intelligere:) etiam omnia, quæcunq; de rationis experte pelle circa nos erant, unà cum exutione tunicæ simul exuentur. Sunt autem hæc ea, quæ sumpsimus à pelle rationis experte: mixtio corporum, conceptio, partus, sordes, mamma, cibus, egestio: quod paulatim fit, ad adultam atq; perfectam ætatem incrementum, summus uigor ætatis, senectus, morbus, mors. Si igitur pellis illa circa nos non erit, quomodo in nobis ea, quæ ex illa extiterunt, relinquentur. Itaq;, quum alius quidam status in futura uita speretur, si quis per ea, quæ nihil cum illa uita commune habent, contra doctrinam resurrectionis nitetur, frustra & in uanum laborabit. Quid enim incuruatio & corpulentia, macies & tabes, & abundantia humorum: ac siquid aliud fluxæ corporum accidit naturæ, commune habet cum illa uita, quæ à fluxæ pariter atq; transitoriæ uitę ratione aliena est? Vnum duntaxat ratio resurrectionis quærit, ut productus homo, uidelicet, per natiuitatem sit: imò uerò ut inquit Euangelium, ut homo natus sit in mundo, longinquitatem aũt uitæ, aut mortis ac fati celeritatem, aut modum mortis an taliter uel aliter contigerit, unà cum ratione resurrectionis exquirere, uanum & ineptum est, ac nihil pertinet ad rem. Nam quomodocunque id sese exempli gratia dederimus habere, in idem omnino res redit, ac nihil refert, quum neque difficultas & incommoditas, neque commoditas atque facilitas ex tali differentia circa resurrectionem fit. Nam eum qui uiuere ceperit, uiuere prorsus oportet, ea quæ medio tempore per mortem ei contigerit, dissolutione per resurrectionem correcta atque emendata. Cæterùm qua ratione aut quãdo dissolutio fiat, quid hoc ad resurrectionẽ? Ad aliud enim propositum spectat huius rei consideratio. Verbi gratia, in uoluptate, uel in tristitia atque dolore aliquis uixit. secundum uirtutem uel uitiosè, cum laude, uel crimini obnoxius: miserabiliter, uel beatè tempus transegit. Hæc enim atque eiusdemmodi omnia ex mensura modo'que atque ex genere uitæ deprehenduntur: & quantum attinet ad faciendum actæ uitæ iudicium, necessarium iudici fuerit, de uitio, de iactura ac detrimento, de morbo, de senectute, de ætatis uigore, de iuuentute, de diuitijs, de paupertate inquirere atque sciscitari: quo pacto quis per horum unumquodque uersatus bene an malè uitæ, quam sortitus sit, cursum confecerit, & an multorum capax bonorum, uel malorum fuerit? tempore longinquo, an nec ab initio quidem prorsus horum utrunq; attigerit, quippe nondum mente atque ingenio perfectè uita defunctus? Quum autem ad primam fabricationem & cõstitutionem hominis per resurrectionem Deus naturã reduxerit, otiosum, uanum & inutile fuerit talia dicere, ac putare, quòd per eiusmodi obiecta argumenta potentia Dei à suo proposito atque consilio prohibeatur atque impediatur. Porro propositum atq; consilium eius hoc unum est, ut omni naturæ nostræ plenitudine singulatim per quosque homines iam perfecta atque absoluta,

quum alij quidem iam statim per hanc uitam à uitiositate expiati, alij uerò posthac, alij item conuenientibus temporibus per ignem curati fuerint, alij autem ex æquo boni simul ac mali scientiam atque experientiam per hanc uitam non habuerint, omnibus proponat participationem & usum bonorum, quæ in ipso sunt, quæ bona scriptura neque oculum uidisse, neque aureis accepisse, neque cogitationibus & ratiocinationibus assequi atq; comprehendi posse dicit. Id autem nihil est aliud, ut mea quidem opinio fert, q; in ipso Deo esse: bonum enim quod superat auditum & oculum & cor, id fuerit, quod in superis naturæ rerum præsidet uniuersæ. Porro differentia uitæ, quæ uel cum uirtute, uel cum nequitia uitioq; transigitur, posthac maximè per hoc ostenditur, quòd citius aut tardius quis beatitudinis, quæ speratur, particeps fiet. Nam pro modo unicuique insitæ uitiositatis proportione respondens accommodabitur prorsus etiam productio medicinæ. Medicina autem animæ fuerit, uitiositatis expiatio: ea uerò sine dolorifica affectione perfici non potest. quemadmodum in superioribus quæsitum atque ostensum est. Magis autem superfluitatem, ineptitudinem & incontinentiam obiectorum argumentorum agnouerit, siquis profunditatem apostolicæ sapientiæ contemplatus fuerit. Nam Corinthijs mysterium huius rei declarans quum & illi ipsi eadem forsitan obijcerent, quæ nunc ab illis, qui hanc doctrinam oppugnant, ad euersionem fidei eorum, quæ creduntur, proferuntur, sua authoritate illorum imperitiæ atq; inscitiæ coercens audaciam, ita dicit: Dices igitur mihi, Quo modo mortui resurgunt? quali item corpore uenient? *1.Corinth.15.* Stulte, inquit, Tu quod seminas, non uiuificatur, nisi mortuum fuerit, & id, quod seminas, non quod nascetur, corpus seminas, sed nudum granū, uerbi gratia, tritici, aut alicuius ex cæteris seminibus. Deus autem dat ei corpus, ut uult. Hic enim mihi os obturare, atque silentium imponere ijs uidetur, qui proprias mensuras naturæ ignorant, & cum suis uiribus diuinam ex aduerso comparant potentiam: atque existimant, tantum Deum posse, quantum humanum ingenium capere atque comprehendere posit: quod autem supra nos sit, etiam diuinam potentiam præcedere atque superare. Qui enim interrogauerat apostolū, qua ratione mortui resurgerent: quasi fieri non posse censet, ut corporis elementa dissipata rursum ueniant ad concursum: & quum hoc quasi fieri non posset, nec aliud præter id, quod ex concursu confletur elementorum, corpus relinqueretur: more eorum, qui subtiliter & callidè disserunt ac disputant, per quandam consequentiam ea, quæ proposuerat, oratione concludens, hoc dicit: Si corpus est concursus elementorum, ac fieri non potest, ut iterum ea coeant & conueniant: quo corpore utentur ij, qui resurgunt? Hoc igitur, quod per artificiosam quandam calliditatem ab ijs connexum et concinnatum uidebatur, stultitiam nominauit, qui non animaduertissent in reliqua creatura præstantiam & excellentiam potentiæ diuinæ. Omissis enim sublimioribus miraculis Dei, per quę ad dubitationem ac perplexitatem adduci poterat auditor, ueluti, quidnam sit corpus cœleste? aut unde sit? quidnam item corpus solis aut lunæ? aut id, quod in sideribus appa

ret? quid æther? quid aer? quid aqua? terra? per ea, quæ frequenti consuetudine nobis nota, magisque communia sunt, arguit inconsiderantiam aduersariorum. An nec agricultura quidem te docet, inquit, quòd stultus & ineptus sit is, qui ex modo ac mensura suarum uirium diuinæ potentiæ æstimat excellentiam? unde seminibus ea, quæ nascuntur, corpora? quod item præcedit eorum germinationem? an non mors? Si quidem mors est, compacti atque coagmentati dissolutio. Nam semen non perueniret, nisi in gleba dissolutum, mollitum & rarum effectum, atque in plures meatus diffusum fuerit, ut sua propria qualitate permisceatur cū adiacente humore, atque ita in radicem & germen transmutetur: ac ne in his quidē maneat, sed in medio enatis geniculis, ueluti quibusdam nodis & uinculis succinctum in culmum mutetur, ut in figura ardua atque erecta spicam fruge grauatam ferre possit: ubi igitur hæc, quę circa frumentū cōspiciuntur, erant, antequam id in gleba dissolutum ac diffusum esset? Atqui illinc hoc ortum est. Nam nisi illud prius fuisset, ne spica quidem nata esset.

Quemadmodum igitur corpus spicæ ex semine prouenit, diuina potentia ex illo ipso hoc efficiente, ac neque penitus idem cum semine, neque omnino ab eo diuersum est: eodem modo, inquit, mysterium quoque resurrectionis iám tibi per ea, quæ mirabiliter fiunt in seminibus, præsignificatur, quòd diuina nimirum potentia per suę potestatis excellentiam nō solùm illud dissolutum tibi denuo reddat, uerumetiam alia tibi magna atque præclara adijciat, per quæ tibi natura ad augustiorem & ampliorem decorem instruitur & exornatur. Seminatur, enim, inquit, in corruptione: resurgit in incorruptibilitate. seminatur in infirmitate: resurgit in potētia. seminatur in ignominia: resurgit in gloria. seminatur corpus animale: resurgit corpus spirituale. Vt enim posteaquam in gleba dissolutum ac diffusum triticum fuerit, relicta ea, quæ in quantitate consideratur exiguitate, & ea, quæ in qualitate spectatur, figuræ suæ proprietate, seipsum non dimittit, sed in seipso manens spica euadit, longè plurimum ipsum sese & magnitudine, & pulchritudine, & uarietate, & figura superans atque precedens: ita natura quoque humana omnibus suis in morte relictis proprietatibus, quas per affectionem ac dispositionē passionibus, motibusque & animi perturbationibus obnoxiam acquisiuerat, dedecore, inquā, & ignominia, corruptione, infirmitate, ætatum differentia, seipsam non dimittit: sed tanquam in spicam quandam, in incorruptibilitatem immutatur, in gloriam, in honorem, in potentiam, & in omni re perfectionem, & in eam conditionem, ut uita eius non amplius naturalibus proprietatibus administretur, sed in spiritualem quendam, & à passionibus & animi motibus perturbationibusque immunem statum transeat. Hæc est enim animalis corporis proprietas, ut semper per fluxum quendam & motum ab eo, in quo uersatur, diuersum fiat, et in aliud immutetur. Nam quę nunc non solùm in hominibus, sed etiam in plantis & stirpibus atque pecoribus bona uidemus, horum nihil in illa, quæ tunc erit, uita relinquetur.

2.Corinth.15.

Videtur autem mihi per omnia sermo quoque apostolicus cum nostra de resurrectione opinione concordare, atque id ostendere, quod etiam nostra con-

ſtra continet definitio, quæ dicit, nihil aliud eſſe reſurrectionem, quàm in antiquum ſtatum & conditionem naturæ noſtræ reſtitutionem. Quoniam enim in prima origine mundi, hoc à ſcriptura didicimus, quòd primùm graminis herbam terra produxit, ut in narratione continetur, deinde ex germine ſemen prouenit: quod poſtquam in terram defluxiſſet, eadem rurſus ſpecies eius, quod ab initio prouenerat, enata eſt: id [a] nimirum diuinus apoſtolus in reſurrectione quoque fieri dicit. Non ſolùm autem hoc ab eo docemur, uidelicet, quòd humanum genus ad magnificentiorem & auguſtiorem ſtatum & conditionem immutetur: uerumetiam quòd nihil aliud ſit id, quod ſperatur, niſi id, quod erat in principio. Quoniam enim ab initio non ſpica ex ſemine, ſed ex illa ſemen prouenit: poſtea uerò deinceps ſemini ſpica accreſcit, conſequentia ſimilitudinis apertè oſtendit: quòd ubi omnis per reſurrectionem nobis beatitudo repullulauerit, in antiquam gratiam atque decorem reſtituetur.

a Δεῖ habetur, ergo lego δή.

Quum enim ſpica quodammodo nos quoque ab initio eſſemus, poſteaquam æſtu uitioſitatis exaruimus, exceptos nos terra per mortem diſſolutos rurſus in uere reſurrectionis, hoc nudum corporis granum ſpicam efficiet proceram, ingentem & copioſam, arduam & erectam, & ad altitudinem uſque cœli pertinentem, pro culmo uel ariſtis, incorruptibilitate reliquiſque diuinis & auguſtis inſignibus cõſpicuam & ornatam. Oportet enim, inquit, corruptibile hoc induere incorruptibilitatẽ. Conſtat autem quòd incorruptibilitas, & honor, & gloria, & potentia, propria diuinæ naturæ ſint. quæ quum prius aderant ei, qui ad imaginem factus eſt, tum in poſterum reditura ſperantur. Nam prima ſpica, primus homo Adam erat: ſed poſteaquam per introitum uitioſitatis in multitudinem natura diuiſa eſt, ſicut in ſpica fructus exiſtit, ita ſingulatim unuſquiſque homo illius ſpicæ forma nudati & cum terra cõmixti, rurſus in reſurrectione in antiquam pulchritudinem renaſcimur, pro una illa prima ſpica, infinita millia ſegetum effecti. Porrò uita, quæ per uirtutem tranſigitur, in hoc differt à uitioſa uita, quòd illi, qui in hac uita per uirtutem ſeſe excoluerint, ſtatim in perfecta ſpica apparent, quibus autem propter uitioſitatẽ exilis, euanida, adulterina, ignaua, uentorũq; iniuriæ obnoxia uis per hanc uitam in animali ſemine fuit, quemadmodum ea, quæ κεραοβόλα [a] id eſt, dura atque immitia dicuntur, talium rerum periti naſci dicunt: hi etiamſi per reſurrectionem nati fuerint, [b] magnam duritiem & ſeueritatem iudicis experientur, ut qui nimirum non ualeant excreſcere & ſurgere ad formam ſpicæ, & euadere illud, quod eramus antequam in terram delapſi eſſemus. Porrò curatura atque remedium, quod adhibet is qui germinibus præeſt, hoc eſt, ut nimirum zizania ſimul ac ſpinas colligat, quæ unà cum ſemine enatæ fuerint, omni ui radicem ſubtus alente in adulterinam

Scholion Intrepretis L. Sifani. Κεραοβόλα dicuntur ea ſemina, quæ in cornua boũ aratorum incidunt inter ſeminãdum: παρὰ τὸ εἰς κέρατα βάλλεσθαι: id eſt, ab eo, quòd in cornua proijciantur. Ea autem ſemina ab agricolis durum, & immitẽ confectuq; difficilem fructum edere exiſtimãtur. Vnde per tranſlationem, durum, contumacem, pertinacem, audacem, indomitum & intractabilem, κεραοβόλον appellant: qua uoce utitur etiam Plato libro nono De legib. in principio. Porrò cauſſa, quur ea ſemina duriora cæteris & immitiora naſcãtur, frigus eſſe exiſtimatur: quòd ea temerè obiecta magis, quàm ſeminata terra minus operiantur, atq; ita frigori expoſita ſint: & ut calor temeritatis & mollitiei, ita frigus duritiei cauſſa putatur. Vide Plutarchum Conuiualiũ libro ſeptimo, quæſtione ſecunda.

b Altera lectio mihi non minus probatur: ſcilicet agricolæ inſuper opus habent curatione, cultura atq; correctione, ut uix tandem conuenientibus & iuſtis temporibus ſurgant atq; excreſcant ad formam ſpicæ, & euadant illud, quod eramus, &c.

rinam naturam transfusa: quibus rebus accidit, ut & genuinum ac germanum semen non nutriretur, & idcirco, quod ab eo germine, quod præter naturam iuxtà enatum esset, suffocaretur, nihil unquam perfecti producere posset. Posteaquam igitur quicquid non syncerum ac germanum, sed adulterinum & alienum est, ex eo, quod syncerum est, ac uim nutriendi habet, euulsum & ad interitum redactum fuerit: atq; ignis id, quod naturale non est, absumpserit: tunc etiam horum natura copioso nutrimento accepto grandescet, ac fructum producere maturabit per eiusmodi curam longo tandem circuitu temporum communi specie, quæ ab initio nobis à Deo impressa atque attributa est, recuperata. Beati autem, quibus per resurrectionem nascentibus protinus simul perfecta atque absoluta spicarum pulchritudo exorietur. Hæc autem dicimus, non quòd ulla corporalis in resurrectione differentia apparitura sit in ijs, qui cum uirtute, uel uitio nequitiaq; uitam transegerunt: ut alium quidem, quod ad corpus attinet, imperfectum putemus: alium autem perfectionem habere existimemus. sed quemadmodum per hanc uitam & uinctus & solutus simili quidem ambo corporis habitu sunt, multum autem inter utrunq; quantum ad uoluptatem & dolorem attinet, interest: eodem modo puto in futuro posthac tempore differentiam bonorum pariter ac malorum æstimari oportere. Nam perfectio corporum ex semente renascentium cum incorruptibilitate pariter ac gloria, cum honore ac potentia futura dicitur ab apostolo. harum uerò rerum diminutio, non corporalem quandam renati mutilationem significat, sed uniuscuiusq; eorum, quæ per bonum intelliguntur, priuationem simul & alienationem. Quoniam igitur alterutrum circa nos prorsus esse oportet eorum, quæ per oppositionem intelliguntur, uel bonum, uel malum: perspicuum est, quòd, quum aliquis non in bono uersari dicitur, prorsus eum in malo uersari demonstratur. Atqui circa uitiositatem non honor, non gloria, non incorruptibilitas, non potentia est. Prorsus igitur necesse est, ut circa quē hæc non sint, huic ea, quæ ex opposito intelliguntur, adesse nõ dubitetur, infirmitatem scilicet, ignominiam, corruptionem: & quæcunq; eius generis sunt, cuius in superioribus scriptis mentionem fecimus, quum diceremus, quòd ij, qui ex uitiositate contracti sunt animæ morbi atq; affectus, quum per eam totam diffusi coaluerint, & cum ea uniti fuerint, eiusmodi euadunt, ut difficulter tolli atq; aboleri possint. Talibus igitur cura cõuenienti expurgatis et expiatis, quicquid in meliorem partem intelligitur, inuicem & in locum eorum succedet, incorruptibilitas, uita, honor, gratia, gloria, potentia: & siquid aliud eiusdem modi uel in ipso Deo, uel in imagine eius (quæ est humana natura) cerni conijcimus & existimamus.

Ei gloria in secula. Amen.

GREGO-

GREGORII EPISCOPI NYSSENI DE HISTORIA SEX DIERVM, QVIBVS MVNDVS A DEO CREATVS EST:

quam historiam Græci à numero dierum, quibus opus perfectum est, ἑξαήμερον appellant.

VVR hæc facis, ô homo Dei, ut ad audendum non tentanda, & ad eiusmodi res aggrediendum, quas non modò assequi difficile sit, sed, ut mea quidem opinio fert, ne aggredi quidẽ quisquam possit absq; reprehẽsione, nos adhorteris? Iussisti ẽm, ut ex ijs quæ afflatu diuino à magno Moyse in libro De creatione et origine mũdi philosophicè tradita sunt, quæ iuxta eam, quæ in prõptu est, ac prima sese offert, scriptorum significationem cõtraria quodammodo esse uidentur, per quandam aptam & conuenientem sententiam in seriem deducam, & secum concordantem ostendam diuinam scripturam: idq; post diuinam illam patris nostri in propositum argumentũ commentationem: quam qui nouerunt omnes nihilo secius, q̃ ea, quæ ab ipso Moyse philosophicè scripta sunt, admirãtur, rectè ac meritò, opinor, hoc faciẽtes. Quã enim spica proportionẽ habet ad granum, quum & ex illo sit, & illud non sit: imò uerò, quum potentia ac ui quidẽ illud sit, sed magnitudine, pulchritudine, uarietate & forma differat, atq; diuersus sit: eandẽ quis dicere possit habere proportionẽ ad magni Moysis uocẽ, eos, qui à magno Basilio per diligentionem commẽtationem suppleti sunt intellectus. Quæ enim ille paucis circunscriptisq; ac definitis uerbis dixit: ex his per sublimem philosophiam à se amplificatis præceptor noster non spicam, sed arborem fecit: sicuti granum sinapis assimilatum regno cœlorum, quod in corde colentis in arborem excrescit: quæ intellectus undiq; suppeditet, & loco ramorum sententijs patula sit, ac pietatis proposito surgat in altum, ut etiã altæ sublimiaq; petentes animæ, quas Euangelium uolucres cœli nominat, in magnitudine eiusmodi ramorum nidos cõstruere & nidulari possint. Nam ueluti nidus quidam animæ est, de quaque re in disceptatione posita assensio: quæ instabilem mentis curiositatem, tanquam errabundum quendam uolatum in sese acquiescere facit. Qui igitur fieri potest, ut tali ac tantæ arbori sermonum exiguum nostræ mentis stolonẽ ex aduerso pangam? Certè hoc quidẽ nec tu iubes, neq; ego unquam cõmittam, ut ex aduerso patris & magistri nostri industriæ laborem nostrum opponam. sed sicut agricolæ mira arte atque solertia efficiunt, ut in una planta fructus diuersi nascantur: (Modus autem insitionis hic est. ubi exiguum quoddam folium cum cortice, qui basi subest, ex alia arbore detraxerunt, alteri plantæ maiori in aliqua parte eius incisione facta, corticem iniungunt, ut naturali maioris humore insitum illud alatur, & in ramum excrescat:) ita meam etiam ipse sentẽtiam, tanquam paruum quod-

dam foliũ humori magnæ arboris magistri nostri sapientię inserens, intellectibus, quoad eius à me fieri potest inhærescẽs, & inde nobis suppeditata materia atque facultate irrigatus, ramus illius euadere conabor. Arbitror enim ego quosdam haud rectè intellexisse sententiam eorum, quæ ab ipso in hexaemeron elaborata sunt: cuius rei gratia, queruntur non perspicuam sibi notitiam solis traditam esse, quomodo post treis dies hoc luminare cum sideribus cæteris instituatur, quasi fieri non possit, ut diluculo & uespero diurnum temporis spatium definiatur, nisi sol prorsus uesperum quidem occidens, oriens uerò, diluculum efficeret. eodem itidem modo duorum etiam cœlorum creationem non approbant dicentes, etiamsi tertij cœli mentionem faciat apostolus, nihilominus in hac parte dubium manere: propterea quòd, quum in principio unum factum sit cœlum, postea uerò secundum firmamentum, aliud autem cœlum creatum esse[a] uolumini Moysis ascriptum non sit, demonstrari res non possit, si quis præter hæc duo, etiam tertium cœlum intelligendum putet, quia neque post firmamentum factum sit aliud, neque ratio principij aliquid antiquius præterea comminisci permittat. Nam si in principio factum est cœlum: perspicuum est, quòd ex illo temporis puncto creatio cepit. Non enim principium à scriptura nominatum esset, si principium aliud se superius haberet. Nam quod ordine secundum est, neque est, neque dicitur principium. Atqui etiam tertij cœli, quod in creatione mundi non continetur, Paulus mentionem facit. Ergo etiam hic secundi mentio in quęstione ac disceptatione uersatur. Qui igitur hęc & eiusmodi proferũt, non uidentur mihi considerasse intentionem, consilium atque propositum patris nostri doctrinæ: qui quum apud tantum populum in concione multitudinis innumeræ uerba faceret, necessariò sermonẽ ad usum hominum accommodabat. Nam inter tot auditores multi quidem erant, qui uel sublimiores sermones intelligerent: multo uerò plures, qui subtiliorem intellectuum scrutationẽ & excusionẽ non assequerentur, homines idiotæ, imperiti & rudes, artifices manuum mercede inopiam tolerantes, sedentario operi quæstuíque intenti, mulierum item uulgus in eiusmodi disciplinis non exercitati, et cœtus puerorum, quíque ętate prouectiores erant. omnes hi sermonibus eiusmodi opus habebant, quibus cum quadam perceptu facili animi delectatione per apparentes creaturas, & ea, quæ in ipsis rebus creatis bona considerarentur, ad cognitionem factoris uniuersarum rerum quasi manu ducerentur. Itaque siquidẽ ad propositum magni illius doctrinæ quis exigat & excutiat ea, quæ dicuntur, nihil prædictis deest. Non enim contentiosiorem instituerat orationem, ut qui aduersus eos, qui huiusmodi quæstionibus instarent & urgerent, promptè dimicaret: sed simplicioris uerborum expositionis sermo erat, ut simplicitati audiẽtium accommodatã orationem proponeret, præterquam quòd unà cum idoneis ad accipiendum maiora auditoribus quodammodo expositio eius ascenderet, uarias externæ philosophię disciplinas obiter ostendens, quæ cùm à uulgo intelligerẽtur, tum doctrina pręstantibus

Locus corruptus uidetur.

Locus corruptus uidetur, nisi pro δευτέρου, legas τρίτου.

stantibus essent admirationi. Quòd si tu, sicut in monte Sinai, multitudine infrà relicta, mente super alios erectus unà cum magno Moyse ad caliginē arcanarum rerum contemplationis: in qua caligine ille res aspectum fugientes uidit, & audiuit ea, quæ proferenda non sunt, ascendere contendis, & necessarium creationis ordinem cognoscere desideras: qua ratione, quum cœlum & terra facta essent, lux quidem diuinum iussum expectaret, quo fieret lux: tenebrę autem etiam absque iussu essent. item si luci nulla re opus est ad illustrandum aerem subiectum, & ad tempus diei ac noctē definiendum: quid opus esset solis fabricatione? item si in principio cum cœlo terra facta est: quo pacto inconditum esset id, quod factum est. nam condere & facere, nihil, quod ad sensum & significationem attinet, inter se uidentur differre. Si igitur idem est, facere & condere: qui fieret, ut id, quod factum est, inconditum esset? item quæ de humida natura in dubio uersantur, quasi fieri non possit, ut super cœlestem cameram in figura globosa natura fluida resideat. Nam quo pacto humor in conuexo insistere possit, quum omnino necesse sit, ut ab ea parte globi, quæ semper attollatur, ad deuexas figuræ eius partes humor transmanet? qua ratione item, quum subiectum solum instabile sit, stabilitatem in sese habebit semper ab sua basi delabens? quomodo nō diffundetur ac dissipabitur incitatissima conuersione poli omni reijciente & excutiente quicquid insideat? Quinetiam naturam humidam absumi, aduersarijs non probabile uidetur, propterea quòd semper in pari modo conspiciantur collectiones aquarum, tum in fontibus & amnibus, tum in mari & lacubus: præterquam siqui fontes in oppidis, aquam suppeditantes ex aqua pluuia niualiue per subterraneos meatus manante atque transiliente scaturiunt, torrentis'ue in modū, unà cum aqua supernè affluente tūc deficiunt, tum crescunt. ubi autem perennis riuus profunditur, quum nulla uel diminutio fiat, uel incrementum accedat, res [a] ipsa fateri cogit, conceditur nihil de humida absumi natura. nō enim probabile est, id, quod absumitur, in eadem perpetuò manere mensura. ac ne ignis quidem, si reuera uim consumendi aquam haberet, in sua mensura absque incremento quasi nihil à nutrimēto adiutus maneret. Fieri enim non potest, ut natura ignis ab ea, quæ absumitur, materia, non augeatur. Si igitur hæc & eiusmodi tu, qui ad omnia sublimia eniteris, magno studio inquirens, etiam ea, quæ in caligine Mosaicæ uisionis sita sunt, & ipse uidere, & in conspectum uulgi producere cupis: equidem prudentiæ tuæ author fuerim, ut non alium spectes, sed ad eam gratiam, quæ in te est, & spiritu reuelationis, qui per orationes se tibi offert, diuinas profunditates perscruteris. Sed quoniam, iuxta apostolicam legem, per dilectionem seruire nos inuicem alios alijs oportet: atq; laudabilis seruitutis proprium est ad effectum deducere iussa: quàm fieri potest paucissimis, oratione tua ad sermonem adiutrice fretus, de his quæstionibus quid sentiam & existimē, patefacere & exponere conabor. Sed antequā rem aggrediar, hoc à me protestatū sit, nos nequaquā cōtraria atq; diuersa tradere ab ijs, q̄ ab sancto Basilio de mūdi creatione atq; origine philosophicè scripta sunt: ne si ad alterā quidē expositionē ex cōsequētia qua-

a Necessariò.

tia quadam oratio deuenerit. sed illa quidem authoritatē suam obtineat, & ab uno diuino testamēto secundas parteis ferant: nostra uerò tāquam in gymnasio quodam coniecturalibus argumentis collecta legentibus proposita sint, nullo quenquam per hæc detrimēto contingente, si quid à communi opinione diuersum inter ea, quæ dicuntur, deprehēdatur. Non enim pro decreto certaq; ac stabili sententia sermonē habemus, ut calumniantibus & obtrectantibus materiam & occasionem præbeamus: sed confitemur nos ingenium ac mentem nostram in propositis intellectibus duntaxat exercere, non doctrinam expositricem posteris relinquere. Atque ut confligam quidem cum ijs, qui de sancta scriptura propositis quęstionibus nos urgent, & quæcunq; ex ijs, quæ præceptor noster uerbum pro uerbo reddens interpretatus est, cum communibus opinionibus nō congruere & conuenire uidentur, ea nequis requirat à meo sermone.
Non enim hoc mihi propositum est, ut patrocinium ac defensionem aliquam excogitem ijs, quæ primo aspectu contraria esse uidentur: sed permittatur mihi, ut ad arbitrium ac liberè ad meum propositum accommodatè excutiam sententiam uerborum. si quo modo nobis contingere possit, ut auxilio Dei, manente dictione in sua significatione, aptam & consentaneam in creatione rerum commentationem excogitemus. In principio fecit, inquit, Deus cœlum & terram, &c. quæcunq; continet liber De origine mūdi. Atq; ea quidem, quæ spatio sex dierum facta sunt, hęc sunt. Oportet autem opinor, antequā scripta excutiātur, illud in hoc commentario non amplius esse controuersum, sed certum ac firmum, q; in diuina natura cum uoluntate potentia concurrat, ac modus potentiæ Dei uoluntas existat. porrò uoluntas sapientia est: sapientiæ autē proprium est, nullo modo ignorare, qua ratione res singulæ fiant. cognitioni uerò potentia quoq; connexa est. itaq; simulatq; cognouit & statuit quid fieri oporteat, etiam effectrix rerum uis concurrit, quę quod mente conceptum est, ad actionem & effectum deducat, & cognitionem atq; decretum nullo modo moretur, sed cōtinenter nulloq; interuallo unà cum uoluntate opus ostenditur & exhibetur. potentia em̄ simul uoluntas est, & quomodo res fiant antè deliberans, & materias ad existentiam eorum, quæ mente concepta fuerint, curans, cōficiens & subministrās: ut simul omnia, quę à Deo proficisci oportet, ad creandū cōcurrere intelligantur, uolūtas, potentia, sapiētia, essentia rerū. Hoc quum ita sit, nemo amplius de materia anxiè poterit sciscitari, quomodo & unde quæq; res existat, inquirens: qualia nimirum dicētes audire licet: Si expers materiæ & incorporeus est Deus, unde materia? qua ratione quantitas ex eo, quod quātitatis est expers? item ex inuisibili uisibile? item ex eo, quod magnitudinis expers & indefinitum est, id quod omnino pondere ac magnitudine aliqua atq; quantitate definitur? item reliqua omnia, quæcunq; circa materiā cernuntur, qui uel unde produxit is, qui nihil tale habet in sua natura? Nā una nobis uniuscuiusq; eorū, q̄ de materia obijciūtur, solutio est, nēpe, q; nec potentię sapientiā Dei, nec potentiam sapientiæ expertē esse ponamus: sed hęc alterū esse cum altero, & unum utraq; demōstrari, ut simul & eodē tempore cum altero alterum

terum conſpiciatur. Nam & ſapiens eius uoluntas potentia earum rerum, quæ efficiuntur, declaratur, & effectrix eius uis, ſapientiæ uolũtate perficitur & conſummatur. Si igitur in eodem & circa idem tempus & ſapientia & potentia eſt: neque ignorat, qua ratione materia ad rerum fabricationem inueniri poſsit, neque facultas ei deeſt, qua facultate, quod animo conceperit & efficere ſtatuerit, ad opus deducat. ſed omnia quum poſsit, ſimul omnia, per quæ materia conflatur, ſapienti pariter ac potenti uoluntate ad res efficiendas præmolitus eſt atq; congeſsit, leue, graue, ſolidum, & denſum, rarum & tenue, inſtabile, fluens, molle, durum, humidum, aridum, frigidum, calidum: colorem, figuram,[a] inſcriptionem, interuallum & diſtantiam. quæ omnia quidẽ per ſeſe nudæ cogitationes ſunt & mentis conceptus, & animi ſenſa. non enim aliquid horum per ſeſe materia eſt, ſed quum inter ſeſe concurrerint, materia euadunt. Si igitur excellentia ſapientiæ atque potentiæ omnia nouit & omnia poteſt, fortaſsis aliquo modo accedimus ad ſublimem uocem Moyſis, qui dicit, ἐν κεφαλαίῳ, id eſt, in ſumma uel ſummatim, uel aceruatim (hoc enim Aquila loco τῆς ἀρχῆς, id eſt, principij edidit) facta eſſe à Deo cœlum & terrã. Quoniã enim propheta fecit librum originis, quo ad cognitionem Dei quaſi introduceremur, propoſitum'que Moyſi eſt, eos qui ſenſui obnoxij eſſent, per ea, quæ apparerent quaſi manu ducere ad ea, quæ ſenſuum comprehenſionem ſuperarent: cœlo autem ac terra definitur ea quæ per uiſum nobis cognitio contingit: idcirco tanquam comprehendentia res uniuerſas eorũ, quæ per ſenſum à nobis cognoſcuntur, extrema ſcriptura nominauit, ut per hoc, quòd dixiſſet, amplectentia res cæteras à Deo facta eſſe, ſimul comprehenderet quicquid intra extrema illa contineretur: ac pro eo, ut diceret, Omnia quæ ſunt, Deus aceruatim, collectim & una complexione fecit, dixit, In ſumma, ſiue in principio feciſſe Deum cœlum & terram. Nam una duarum uocum ſignificatio tum principij tum ſummæ eſt. ſignificatur enim æquè per utrunq; τὸ ἀθρόον, hoc eſt id, quod una comprehenſione ſummatim collectum, & in unum repentè cõductum & cõgeſtum eſt: nam in ſumma quidem, comprehenſim omnia facta eſſe oſtendit. per principium autem momẽtum temporis, quod'que interuallo careat, ſignificatur. principium enim ab omni intellectu, quo ſpatium & interuallum notatur, alienum eſt: ut punctum principium lineæ: item corporis & molis, ἄτομον, id eſt, corpuſculum, ſolidum & indiuiduum: ita etiam momẽtum, ſpatij temporalis initium eſt. Igitur ea, quæ ab inexplicabili potentia Dei una comprehenſione repentè peracta eſt, rerum uniuerſarum congeſtio conſtitutio'q; principiũ, ſiue ſumma à Moyſe appellata eſt: in qua rerum naturã uniuerſam conflatã atq; conſtitutã eſſe dicit: atq; extremitates quidem rerũ expreſsit, media uerò unà cum extremitatib. per id, quod tacitũ intelligitur, indicauit. Extremitates aũt dico propter ſenſum humanũ, qui neq; in ſubterranea penetrat, neq; cœlũ peragrat. Quocirca principiũ mũdi originis hoc intelligẽdũ eſſe ſuggerit, q̃ Deus omniũ rerũ, q̃ ſunt, materias et cauſſas & uires comprehenſim, in momẽto tẽporis cõgeſſerit atq; molitus ſit, & in primo uolũtatis impetu uniuſcuiuſq; rerum natura concurrerit,

Locus corruptus.

Locus corruptus.

[a] τὴν ἐπιγραφήν, quid ſi legas περιγραφὴν, id eſt, circunſcriptionẽ, finitionem, terminationem?

currerit, cœlum, æther, ſtellæ, ignis, aer, mare, terra: animalia, plantæ, quæ diuino quidem oculo omnia, quum ratione potentiæ oſtenderentur, cernebantur, nimirum ab illo, qui, ut inquit prophetia, omnia ante ortum ipſorum nouit. Potentiam autem pariter ac ſapientiam in unum collatam ad perfectionem & conſummationem uniuſcuiuſq; particulæ mundi ſeries quædam neceſſaria per quendam modum, rationem & ordinem conſequuta eſt, ut unum quiddam eorum, quæ in uniuerſitate rerum cernuntur, præcederet, & ante cætera exiſteret & ederetur, atq; ita poſt illud id, quod neceſſariò præcedens exciperet ac ſequeretur, ſecundum hoc item tertium, prout artificioſa natura cogebat, itemq; quartum & quintum, & reliqua per [a] quandam conſequentem uiciſsitudinem, non temerario quodam caſu atq; concurſione, per quendam inordinatum & fortuitum motum & impetum ita exiſtentia atq; prodeuntia, ſed ut neceſſarius ordo naturæ uiciſsitudinem in ijs, quę exiſtunt, requirit: ita res quaſq; & factas eſſe ait per formam narrationis de naturalibus ſententijs philoſophicè tractans, & uoces quaſdam Dei imperatrices uniuſcuiuſq; eorum, quæ fierent, præponit, rectè ac Deo conuenienter etiam hoc faciens. Quicquid enim per ſeriem quandam & ſolertiam fit, Dei quædã planè uox eſt: propterea quòd Dei quidem eſſentiam & naturam, quæcunq; tandem ea eſt, non nouimus. ſed quũ naturæ inſitam & genuinam ſapientiam & potentiam animo concepimus, Deum mente concepiſſe credimus. idcirco quũ ſumma rerum facta eſt, antequam unumquodq; eorum, quæ complent & conficiunt ſummam, per ſe oſtenderetur, caligo rerum uniuerſitati offuſa erat. Nondum enim ex igni editus erat ſplendor innumeris materiæ particulis occultatus. quemadmodum etiam ſilices obſcuri in tenebris manent, etſi naturaliter illuminatricem in ſe uim continent, per mutuam colliſionem ignem edentes, quum autem ex ipſis emicuerit ſcintilla, etiam illæ unà cum ſplendore huius apparent: ita inuiſibilia atq; obſcura omnia erant prius, quàm illuminatrix natura in apertum ac propatulum prodiret. Quum enim iam aceruatim in uno momento diuinæ uoluntatis uniuerſa rerum natura promiſcuè & indiſtinctè creata eſſet, & elementa inter ſe omnia mutuò permixta eſſent, ignis qui paſsim diſperſus eſſet, nimia ac redundante materia officiente, offuſcabatur & obſcurabatur. ſed quoniã uelox quædam uis eius & agilis eſt, ſimulatq; naturæ rerum ad mundi ortũ à Deo ſignum & occaſio data eſt, ante omnem naturam grauiorem emicuit, atq; proſiluit, ac ſtatim res uniuerſæ lumine colluſtrabantur. Quod autem per rationem ſapientiæ uirtute creatoris factum eſt, de hoc à Moyſe quaſi de imperatiuo [b] ſermone Dei mentio fit, dum ait, Dixit Deus, fiat lux: & facta eſt lux. Nam in Deo, ſecũdum noſtram quidem opinionem, opus ipſum, oratio cum ratione coniuncta eſt: quoniam quicquid fit, ratione fit, atq; ratione carens & concurſione fortuita contingens atq; temerarium nihil quicquam in ijs, quæ à Deo facta ſunt, intelligitur. ſed credere oportet, unicuiq; rei, etiam rationem quandam ſapientem pariter & artificioſam inſitam eſſe, eamq; maiorem, quàm nos cernere poſsimus. Verbũ igitur illud, Dixit Deus, quoniã orationis cum ratione coniunctę uim

Pſal. 138.

a Locus mutilus uidetur, de ſiderariq; dictio ἀεὶ, quam ſuppleui.

b Locus corruptus: πρακτικὸς habet exẽplar, legendum puto, προστακτικός.

uim significatricem ea uox habet, Deo conuenienter, ut arbitror, intelligimus, si hoc dictum ad eam, quæ creationi insita est, rationẽ referamus. Ita enim etiam magnus Dauid tales uoces nobis exposuit, quũ dixit, Omnia cum sapientia fecisti. Nam uerba quibus creatio rerum fieri imperatur, quæ à Moyse quasi diuina uoce prolata perscripta sunt, hæc Dauid eam, quæ in rebus factis spectatur, sapientiam nominauit. Vnde etiam cœlos gloriam Dei enarrare dicit, quum uidelicet, id quod in ipsis apparet artificiosum spectaculum per concinnam, ratam, constantẽ & aptam conuersionem loco sermonis peritis existat. Quum enim enarrare cœlos & firmamẽtum annuntiare dixisset, dirigit eos, qui dicta crassius & imperitius intelligerent, & fortassis ex enarratione cœlorum uocis sonum, & sermonem articulatum acciperent, per ea, quæ dicit: Non sunt loquelæ neq; sermones, quorum non audiuntur uoces eorum, ut ostenderetur, quòd ea, quæ spectatur in rebus creatis sapientia, oratio sit, etiam si nõ sit articulata. Item rursus quum Moyses fusioris narrationis quasdam uoces Dei ad se editas dixisset in illa mirabili editione signorũ, quæ in Ægypto facta sunt, sublimius q̃ uulgus existimet, psalmorum scriptor exposuit, quum dixit, Posuit in eis orationes signorum suorum, & prodigiorum suorũ in terra Cham. Nam ratione quadam uim cuiusq; eorum, quæ fiunt, effectricem ad effectum deduci apertè per hanc uocem psalmorum author significat, quasi non in uerbis oratio sit, sed uis atq; potentia signorum edendorum ita nominetur. Proinde etiam hic præcucurrit quidem, & à rebus cæteris secreta est uis illuminatrix celeritate pariter atq; agilitate naturę sese ab ijs, quæ diuersæ naturæ sunt, segregans: atq; uniuersum circumfusum splendore collucens per illustratricem uim eius illuminatũ est. sed qua ratione natura ignis hæc efficiat, solius Dei est explicare, qui rationẽ illuminatricẽ imposuit ei naturæ. atq; hoc per sua scripta etiã Magnus testatur Moyses, dum ait, quod etiam dixerit Deus: Fiat lux: hoc, ut opinor, per ea uerba docens, quòd diuina ratio, quæ omnem præterit humanam cogitationem, lucis opus sit. Nam nos quidem id, quod fit, duntaxat intuemur, & sensu miraculum accipimus. ubi autem ignis uersans inde repentè enascatur, aut ex collisis silicibus emicans, aut ex alius cuiuspiam materiæ mutua attritione prosiliens. item, quæ uis sit, quæ id, quod comprehẽderit, perędat & absumat, aëra uerò flamma illustret: neq; uidere, neq; de ea re aliquam notionem mente concipere possumus: sed rationem huius mirifici, communemq; sensum & opinionem effugiẽtis operis sitam esse dicimus in solo Deo, qui per ineffabilem potentiæ suæ rationem effecit, ut igni lumẽ innasceretur: quemadmodũ Moyses in suo libro testatur, quod etiam dixerit Deus: Fiat lux, & facta sit lux. & uiderit Deus lucẽ, quòd esset bona. Solius enim Dei reuera est, uidere, qui fieri posит id, quod tam bonũ est: nostræ uerò naturę inopia uidet id, quod fit: rationẽ uerò, qua fit, neq; uidere, neq; laudare potest. Laus enim est earum rerum, quæ cognoscuntur, non earum, quæ ignorantur. Vidit igitur, inquit, Deus lucem, quòd esset bona: Diuisit Deus lucem à tenebris. Rursus id, quod secundũ consequentiam & uicissitudinem naturæ ordine, concordia atq; cõuenientia

Psal. 103.
Psal. 18.
Psal. 18.
Psal. 18.
Exo. 9. 10. 11.
Psal. 77.
Gen. 1.
Gen. 1.

quadam fit, ad diuinā efficaciam Moyses refert, docens opinor, per ea uerba, quòd omnia, quæ per quēdam necessariū ordinem consequēter euentura erant, Dei sapientia præcognita essent. Nam quum natura illuminatrix, quæ per rerum uniuersitatem dispersa erat, ad res cognatas cōcurrisset, & tota circa sese coacta atq; collecta esset, necessariò quorū luminibus reliqua elementorum materia officiebat, obumbrabātur, eaq; obumbratio tenebræ erāt. Hoc igitur, quod consequenter deinceps accidit, nequis ad casum aliquem temerarium ac fortuitum referret, Dei opus esse Moyses ait, qui eā uim ijs, quæ facta essent, imponeret. Enimuerò quòd & uelox sit & ad supera feratur, & semper se moueat atq; irrequieta sit ignis natura, cuius perspicuum est ex ijs, quæ apparent. quæ autem per hoc principium ex consequenti intelligenda proponantur, historico more à Moyse per formam narrationis simul perscribuntur, dum dicit: Et factus est uesper, & factum est mane. Quis enim ignorat, quòd, quū creatura, in duo genera cogitatione diuiditur, tū in id, quod ratione ac mente percipitur, quàm quod sub sensum cadit: omne studium legislatori nunc fit, non ut exponat ea, quæ mente ac ratione sola percipiūtur, sed ut ostendat per ea, quæ nobis apparent, eam quæ est in sensibilibus digestionem ac dispositionem? Quoniam igitur ignis, simulatq; rerū uniuersitas constituta est, ueluti telum quoddam ab ijs, quæ diuersæ naturæ erant, elementis emissum, naturali suo motu, quo utpote res leuis, supera petit, ante uniuersas res cæteras exiluit: atq; eodem intellectu, pari'ue consideratione, sensibili natura superata directò motum promouere non potuit: quippe quū creatura, quæ mente atq; ratione sola percipitur, cum sensibilibus, qualis est ignis, consociari ac permisceri non possit: huius rei gratia ignis, quū ad extremos creaturæ terminos peruenisset, necessariò in orbem redeuntē atq; rotundū motum facere cœpit, quūq; ad res uniuersas quidem ferri ab insita naturæ suę ui compelleretur. sed is cursus, qui recta linea fit, locum non haberet (omnis enim natura sensibilis proprijs terminis comprehēsa est) extremam oram sensibilis naturæ prosperè inibi sese mouendo peragrat: quum, ut modò diximus, natura quæ cogitatiōe percipitur, cursum ignis in sese non recipiat. Idcirco Moyses motū ignis mente subsequutus, non in ijsdem partibus immorari dicit eam, quæ facta erat, lucē, sed uehementi suo motu crassiorem rerū naturam ambiētem per eum circuitū, tum luce carentibus splēdorem, tum illuminatis caliginem inuicem reducere atq; referre. Quum autem secundum interualla temporū æquabiliter circa inferam regionem ea uicissitudo, lucis, inquam, & tenebrarū, contingat, rursus Deo Moyses impositionem nominis diei pariter & noctis tribuit, [a] nihil ex ijs, quæ consequēter facta sunt, temerè casu'ue fortuito factum esse, aut ab aliquo alio principium & originem habuisse, in animum inducerē atq; cogitare permittens. Idcirco dicit: Vocauit Deus lucem, diem: & tenebras appellauit noctem. Quum enim uis illuminatrix naturaliter quiescere non possit, quū splendor superam circuli partem percurrisset, & cursus esset circa partem subiectam, necessariò accidit, ut, simulatq; ignis subtercurrere cepisset, supera pars obumbraretur, crassiori nimirum natura splendori

Locus corruptus.

Locus corruptus ualde.

a Videtur locus corruptus & mutilus, quē cōiectura ductus ita reddidi.

Gen. 1

ſplendori officiente. Receſſum igitur & occaſum lucis, Veſperū nomina
uit: ac rurſus quū ignis ſubiectum circulū percurriſſet, ſuperiſq; partibus
ſplendorem reduxiſſet, id, quod fiebat, mane, diluculum ita nominans ap-
pellauit. Sed paulum quiddam ſermonem repetamus, ut & ea, quæ de di *Locus corruptus & mutilus.*
uina ſcriptura deprompta ſunt, ad ſeriem redditæ explicationis nos adiu-
uent. Dixit enim inprimis hiſtoria mūdi originis, quòd in principio fece-
rit Deus cœlum & terram. Per id autē uerbi nos exiſtimauimus ſcriptu-
ram per id, quod continet, etiam id, quod intus ſit, oſtendentem ſignifica-
care eam, quę una complexione aceruatim repentè repręſentata eſt rerum
conflationem atq; creationem. nam intra extrema, prorſus etiā media con
tinentur. Extrema autem, quantùm attinet ad ſenſum humanum, cœlum
& terra ſunt: propterea quòd his hominū uiſus utrinq; terminatur. Quē-
admodū igitur ille, qui dixit: In manu eius fines terræ ſunt, unà cum hora-
rum comprehenſione media quoq; complexus eſt: ita Moyſes etiam ma- *Pſal. 94.*
teriarum totius mundi congeſtionem & molitionem per fines indicauit.
Adiuuare autem hanc opinionē dicimus ea, quæ in medio poſita ſunt, uer
ba. ſcriptum eſt enim: Terra autem erat inuiſibilis & incondita: ut ex hoc
perſpicuū ſit, quòd potentia quidem omnia erāt in primo Dei motu atq;
impetu, quo ad creandum mouebatur, ueluti ſeminaria quadam ui ad uni
uerſitatis ortum congeſta. ſed in effectu res ſingulæ nondum erant. Terra
enim, inquit, erat inuiſibilis & incondita. Quod perinde eſt ac ſi diceret,
Erat & non erat. nondum enim circa eam concurrerant qualitates. Atq;
hanc ſententiam demonſtrat eſſe uerā, quòd inuiſibilē eam ſcriptura fuiſſe
dicit. Quod enim ſub uiſum cadit, color eſt. color autē ſuperficialis figurę
ueluti quoddam defluuium eſt. figura uerò nō eſt abſq; corpore. Si igitur
inuiſibilis, prorſus etiam coloris expers erat. cum hoc autē unà conſidera
tur & intelligitur etiam id, quod figura caret: atq; cum illo incorporeum.
Igitur in ea, quæ comprehenſim ac repentè accidit, molitione atq; conge-
ſtione mūdi erat quidem terra in rerum natura, ſicut etiam reliqua omnia:
expectabat autē, ut per qualitatum ſtructuram & compoſitionem fieret
id, quod eſt. Per hoc enim, quod dicit eam inuiſibilem fuiſſe, ſcriptura in-
dicat, quòd nec alia quidem aliqua qualitas circa eam animaduerſa ſit. per *Locus corruptus.*
hoc item, quòd eam inconditam nominauit, dat intelligere & innuit eam
nondum corporeis proprietatibus denſatam & conſolidatā fuiſſe. Aper
tius autē is intellectus per Symmachi, Theodotionis & Aquilæ ſcriptu-
ram declaratur, quū unus quidem dicat: Terra autem erat ἀεργὸν, id eſt in-
cultum & illaboratum quiddam, & ἀδιάκριτον, hoc eſt promiſcuum, in-
diſtinctum, rude & indigeſtum quiddam: alter uerò, κένωμα, id eſt uanum
& inane quiddam, & οὐθὲν, hoc eſt, nihil: alius autem θὲν & οὐθὲν, id eſt hi-
lum & nihilum. Significatur enim per hæc, prout mea quidē opinio fert,
per illaboratum quidem ſiue incultum, quòd in effectu quidem & actu
terra nōdum eſſet, ſed in ſolà potentia ac ui hoc ut eſſet, haberet: per rude
& indigeſtum, quòd nondū qualitates altera ab altera ſeparatæ eſſent, ut
per ſeſe peculiariter unaquæq; qualitas agnoſceretur, ſed in confuſa qua-
dā, indiſcreta atq; indigeſta qualitate ac mole res uniuerſæ conſpicerētur:

quum non color, non figura, non corpus, non pondus, nõ quantitas, non aliud quicq̃ tale per sese secundum propriam rationem in subiecto specta retur. Atq; eandem sententiam nobis indicat etiã Inane & Nihil. Qualitatum enim capacem uim per uocem Inanis significauit, ut per hoc discere tur, quòd conditor rerum uniuersarum qualitatũ capacem uim creasset. hæc autem inanis quædã esset, & antequam ea qualitatibus compleretur, nihil in sese haberet. Tertium autem uerbum, ut quod ex Epicuri philosophia sit adinuẽtum, indiscussum & inexplicatũ relinquere existimo oportere. Simile enim etiam ille quiddam ait de prima rerũ origine, inanibus & uanis nimirum uocibus utens, ac ne commentitiam quidẽ indiuiduorum corpusculorũ naturam per eiusmodi uoces indicãs. quod simile est illi, quod dicitur δὲν & οὐδὲν, id est, hilum & nihilum. Sed ad continuationem cõmentationis & explicationis rursus progrediamur, quomodo, posteaq̃ ignis supremum sensibilis naturæ terminũ semel ambiuisset atq; lustrasset, consequenter firmamẽtum factum sit, quod confinium superarum & inferarum aquarũ esse dicit. Nam ego corpus quidem densum & spissum, solidum, resistens ac durum, siue ex quatuor illis unum, siue etiam aliquod aliud præter hæc, quemadmodũ externis philosophis uisum est, nullum circa firmamentũ arbitror spectari: sed extremitatem sensibilis naturæ, quam natura ignis irrequieta semperq; se mouente ui lustrat & ambit, eam à scriptura firmamẽtum dici comparatione sempiternæ, incorporeæ, tactuq; effugientis proprietatis. Quis enim ignorat, quòd quicquid solidum & firmum est, per quandam duritiem prorsus densatũ & consolidatum sit. At quod densum & durum est, à qualitate ponderis & grauitatis uacuũ ac purum non est. quod autem graue est, ad supera ferri natura non potest. Atqui supra omnem sensibilem creaturam firmamẽtum est. non igitur aliquid crassum & corporeũ circa ipsum esse putare consequẽtia sermonis dat. sed ut dictum est, comparatione cum eo, quod cogitatione & mẽte percipitur & incorporeum est, quicquid sensibilis generis est, solidum dicitur: etiamsi naturali tenuitate effugiat animaduersionẽ & uisum. Quocirca consequẽter quicquid ambitu ignis comprehensum est (comprehensa est autẽ extrema ora materialis naturæ, quæ semel proprio quodam termino circunscripta est) firmamentum quidem propter materialem naturam comparatione superorum appellatum est: cœlum autem ei impositum est nomen: quemadmodũ etiam luci nomen diei, item tenebris noctis nomen imposuit. Porrò aquarũ discrimen atq; separatio, quę firmamento intercedente fit, nec ab hac opinione aliena, & scripturę consentanea est. scriptũ est enim in consequentia & continuatione dictorum, posteaq̃ de terra dixisset, Tenebræ erant super abyssum, & spiritus Dei ferebatur super aquam. Existimamus igitur, quòd tantum absit, ut spiritus Dei, tenebræ sint, quantum etiam ab omni malo alienus est. Atq; innumeræ de hac sententia uoces sanctæ scripturæ in mediũ afferri possunt, quòd & lumen uerum sit Deus, & lumen inaccessum incolat. spiritus autem Dei, natura idem est cũ ipso Deo. quòd si una natura Dei & spiritus, atq; lumen est Deus, lumen prorsus fuerit etiam spiritus Dei. Porrò lumẽ

efficit, ut

efficit,ut in lumine prorſus uerſentur illa,ſuper quæ fertur.igitur aqua,ſupra quam ſpiritus Dei ferebatur, in lumine prorſus, & à caligine ſeiuncta erat.quę autem in tenebris non uerſabatur,ne eius quidē,qui illuminaret, prorſus indigebat. Quòd ſi hęc,prout probabile ac par eſt,intelleximus: utique aqua, ſupra quam ſpiritus Dei ferebatur, aliquid aliud atque hæc fluitantium aquarum deorſum uergens atque inferum locum petens natura eſt:quæ firmamento ab ea, quæ & grauis eſt & deorſum fertur, aqua dirimitur & arcetur. Quòd ſi aqua etiam illud à ſacra ſcriptura nominatur,quo per ſublimiorem contemplationem, earum uirtutum,quę mente ac ratione noſcūtur, plenitudinem & cœtum ſignificari exiſtimamus: nemo æqui uocatione quaſi noua offendatur. Etenim etiam Deus ignis abſumens eſt: ſed à materiali ignis ſignificatione uerbum illud uacuum ac parum eſt. Quemadmodum igitur quum Deum ignem eſſe didiciſti, aliud quippiam eum, atque hunc ignem eſſe putas: ita quum de aqua, ſupra quam diuinus ſpiritus ferebatur,audiueris, non deorſum uergentem, & in terram defluentem naturam intelliges. ſpiritus enim Dei ſuper depreſſa atque inſtabilia non fertur.Enimuerò ut plenius à nobis quod ſentimus atque cenſemus,exponatur, breuiter ſententiam eorum, quæ dicta ſunt,repetamus,nempe firmamentum,quod cœlum cognominatur,confinium ſenſibilis eſſe creaturæ: nam illud deinceps excipit ea, quæ cogitatione percipitur, creatura: in qua non ſpecies,non magnitudo, non in loco poſitio, non interuallorum & ſpatiorum menſura, non color, non figura, non quantitas, non aliud quicquam eorum, quæ ſub cœlo conſpiciuntur. Nemo autem ſuſpicetur,me per tranſlatitium & allegoricum ſermonem confuſionem inducere explicationi dictionis, ut conueniam & concordem cum opinionibus eorum, qui talia ante nos commētati ſunt, ac dicam,quòd poteſtates quidem quæ à Deo deſciuerunt, abyſſus dicantur, princeps autem mundi tenebrarum per eas, quæ ſupra abyſſum ſunt, tenebras intelligatur.Nunquam ita[a] deſipiam,ut creaturam Dei malitiam ac nequitiam eſſe putem, quum diuina ſcriptura apertè dicat in ſumma: Et uidit Deus omnia,quæ fecerat:& ecce omnia(erant) admodum bona. Quòd ſi omnia bona erant,quæ fecerat Deus: abyſſus autem, & quæ circa eam erant, non excipiuntur ab ijs, quæ à Deo facta ſunt: utique bona erant etiam hæc ſua ratione, etiamſi abyſſus eſſent, etiamſi nondum circa eam ſplenderet id, quod rebus inſitum erat, lumen. Quocirca quū abyſſum quidem in ſacra ſcriptura audiuero, multitudinem aquarum ſignificari dico. ita enim eam etiam pſalmorum ſcriptura definit, dum dicit: Turbatæ ſunt abyſsi, multitudo ſoni aquarum: item quum de tenebris, quæ circa eam eſſent, audiuero: quòd nondum uis illuminatrix, quæ naturæ rerum inſita erat, apparuiſſet, intelligo. Quum autem de ſeparatione aquarum, quæ per firmamentum facta ſit, à ſcriptura doceor, non præter rationem probabilem & numinis ſignificationem mihi facturus

a pro παραμένοιμι, quod habet exemplar, lego, παραφρονήσαιμι.

esse uideor, si de aqua separationem intelligam, ut diuersam utriusque esse naturam putem, atque persuasum habeam, unam quidem, quæ in sublime feratur, leuis'que atque adeò leuitate ignis leuior & agilior sit, ut supra calidam naturam manens neque cum motu infra se positi unà transferatur, neque calore ad contrarium ordinem traducatur: sed & ipsa maneat expers deminutionis, neque subtercurrenti igni ullum per se transitum det: (qui enim fieri posit, ut id, quod materiæ est expers, materiali locus sit?) alteram autem aquam, hanc esse, cuius naturam & oculis & tactu, & gustatu cognoscimus. nam quæ & deorsum fertur, & clara perlucida'que esse conspicitur, & gustatu per insitam qualitatem cognoscitur, eam ad aliquem alium intellectum transferre natura eius, quod cognoscitur, non cogit. Illam uerò, quæ dicitur aqua, quæ neque uidetur, neque fluitat, neque aliquibus terminis omnino continetur, quibus humida natura coerceri solet, sed quum extra locum est, tum cum nulla, quæ sensu iudicatur, qualitate commixta atque concreta est, non opinor aliquem fore ex ijs, qui ad iudicādum meditati accesserint, propterea quòd & spiritum Dei super eam ferri, & super cœlos eam esse, & extra omnia, quæ per sensus cognoscuntur, manere eam credat, qui non ad eam, quæ cogitatione percipitur, naturam opinione propendens aliquid aliud atque communem hanc aquam esse intelligat. Hoc enim ex ijs, quæ excussimus, animo ac mente concepimus, quòd quicquid mouetur, intra eam, quæ cogitatione percipitur naturam coerceatur, & circa sese conuersionem habeat: terminus item ijs, quæ mouentur, extremitas eius naturæ sit, quæ spatijs & interuallis subiacet. Vltra quam extremitatem ea, quæ cogitatione percipitur & dimensionis expers est, ab omnibus localibus & interuallaribus proprietatibus uacua ac pura reperitur natura. Extremam igitur oram sensibilis naturæ, ultra quam nihil tale est, quale inter ea, quæ apparent, agnoscitur, eam dicimus nomine firmamenti significari, confirmante nobis opinionem scriptura, quæ dicit: Diuisit Deus aquam, quæ erat sub firmamento. Ostenditur enim per hæc, quòd nec ab initio quidem hæc cum illa aqua commixta esset: sed in communione nominum insociabilis esset natura, quum non dicat quæ facta est subter aut supra firmamentum,[a] sed quæ erat subter firmamentum, & quæ erat supra firmamentum. Quòd si una quidem statim in caligine ad inferum situm repulsa erat: altera uerò non in caligine (in lumine enim prorsus est, quod in spiritu Dei est, & à caligine remotum & separatum est:) simul autem etiam supra id, quod interim creatum est, firmamentum erat: iudicet intelligens & doctus auditor, nunquid oratio nostra in ijs, quæ dicta sunt, à conuenienti atque consentanea opinione atque coniectura aberrauerit. Atque ea, quæ quidem nos de constitutione atque creatione rerum sentimus: & quemadmodum ui ac potentia naturæ lux secundum locum rerum non teneat, etiamsi scriptura tenebras ante locum cognitas fuisse dicat: & quæcunque de firmamento coniectura ducti suspicati su-

Locus corruptus & mutilus. *Gen. 1.* *a Locus corruptus.*

cati ſumus. item de differentia aquarum, quarum natura tùm in id, quod deorſum uergit, tum in id, quod leue eſt, diuiſa conuenientes nobis de utroque eorum, quæ una eademq́ꝫ uoce diuerſa ſignificant, iniÿcit ſuſpiciones: hæc & talia ſunt. poſteaquam autẽ una ab altera ſeparatæ ſunt aquæ, tum eæ, quæ uidentur, tum illæ, quæ cogitatione percipiuntur: ac medius terminus duplicis aquarum naturæ deſignatum eſt cœlum: quod in principio quidem unà cum terra, atque omnibus, quæ ad fabricationem mundi congeſta ſunt, factum eſſe dicitur, nunc uerò perfectum pariter & nominatum eſt in ea, quæ poſtea accidit, creatione firmamenti, quod per ambitũ ignis definitũ & determinatum eſt: atque ſecundus ambitus lucis iterum ſubiectum orbem inuicem modò tenebris obſcurauit, modò lumine colluſtrauit (quæ res etiam in præcedenti contextu atque continuatione ſcripturæ nominatus eſt dies:) quod'que neceſſarium & huic conſentaneum nimirum erat, etiam numeri natura unà cum creatione introducta eſt: (nihil enim aliud eſt numerus, niſi unitatum compoſitio. quicquid autem determinata quadam circunſcriptione animaduertitur ac percipitur, unitas nominatur. (Quoniam igitur circulo undique in ſeſe terminato atque definito nihil deeſt: rectè ſcriptura unum quiddam nominauit unum circuli ambitum, quum dicit: Factum eſt ueſpera, & factum eſt mane, dies unus: ac rurſus alterum ambitum ſimiliter, unum. quum compoſuiſſet autem utraque, etiam in compoſitione utraque duo, μίαν, hoc eſt, unam [a] ſiue ἕν τι, id eſt unum quiddam fecit. atque hæc oratio numeri originem particulis creationis cogit, dum numeri nominibus uiciſsitudinem & conſequentiam ordinis notat atque deſignat. Factus eſt enim ueſper inquit, & factum eſt mane dies ſecundus.

Locus corruptus.

a Locus ita corruptus & mutilus, aut certè obſcurus, ut ipſe (quod ingenuè fateor) ex his uerbis non planè aſſequar & intelligam quid dicat. Videtur autem uelle dicere, quòd altero ad unum addito, unum nomẽ collectiuum effectum ſit. in ſecundo enim unũ continetur: item in tertio duo: in quarto tria. atque ita deinceps, quemadmodũ hoc traditur in arte numerandi.

Poſteaquam igitur hæc facta erant, rurſus natura rerum per id, quod deinceps ſequi conueniebat, uadens efficit id, quod antè facta neceſſariò excipiebat. atque etiam hoc opus iuſſus diuinus præcedit: Moyſe mentem noſtram ubique certiorem faciente atque confirmante, quòd nihil quicquam rerum ſine Deo conſtitutum ſit, ut miraculum unius cuiuſque earum rerum, quæ factæ ſunt, ad eum, qui fecit eas, referatur. Nam quum omnis illuminatrix & ignea natura, ſuis qualitatibus ab alÿs ſecreta eſſet: aeris quidem conflatio atque fabricatio ſilentio prætermittitur. quanquam par erat etiam de hoc, quum expoſitum eſſet, ut ignis emicuiſſet, ſecundo loco rationes naturales in medium afferre: propterea quòd cognatio quædam ratione leuitatis ei cum ea, quæ in igni cernitur, leuitate intercidit: atque ita deinceps grauem tractare naturam. ſed ille de hac quidem ea, quæ dicenda erant, in medium adfert, de aëre autem dicere prætermittit: non quòd nihil conferat ad totius mundi complexionem, nec quòd à ui elementorum ſecretus ſit: ſed quòd mollitie forſitan naturæ atque facilitate cedendi uniuſcuiuſque rerum capax eſt aër, in ſeſe quaſque res oſtendens, non colorem proprium habens, non figuram, non perficiem: ſed alienis cùm coloribus tum figuris inficitur & informatur.

matur. Nam & splendidus illustratione lucis, & rursus niger, dum umbra inuolutus est, euadit: ipse uerò per sese neque splendidus, neque niger est, atque omni figuræ obducitur, & ab omni tingitur specie colorum, tum ad omnem motum earum rerum, quæ in ipso feruntur, accommodus est. Nam & nullo negotio utrinque cedit ei, quod fertur in ipso, & sponte sua circa corpus rei positę fissus hinc inde retrocedit. quinetiam siquis ex amphora liquorem, quicunque in ea fuerit, effundat, quum humori, qui profunditur, diducendo se cedit, tum sponte sua in eam partem uasis, quæ euacuatur, inuicem sese insinuat introeundo. Atque innumera talia tum mollitudinem, tum incedendo facilitatem aeris naturæ demonstrant. Quoniam igitur in hoc hominum uita consistit, & omnis propemodum uiuendi uis, atque sensuum instrumentorum efficientia per aerem uires habet (nam & uidemus per eum & audimus, & eas res, quæ odoratu percipiuntur, similiter per eum hauriendo spiritum capaſsimus & apprehendimus) maximè necessaria, opportunissima atque commodissima res est ex ijs, quæ per uitam exercentur. nam qui respirare desijt, prorsus etiam uiuere desijt. huius rei gratia assueti nobis & domestici, cognati & intestini, per quod statim à natiuitate alimur & nutrimur, elementi naturæ rationem explicare Moyses prætermisit, sufficientem huius partis magistram existimans esse eam, quæ insita atquæ cognata est naturæ nostræ cum aere habitudinem & affectionem. ea uerò, quæ circa creationem in eo apparebant, quemadmodum singulæ res sese habuerint, sermone percurrit & exponit. Præterito enim die secundo, rursus scitus & omnibus modis concinnus rerum factarum ordo, qui aquam à terra secernebat, Dei uox & edictum dicitur. Verè enim quicquid cum sapientia atque solertia fit, Dei oratio est, quæ non sonantibus quibusdam instrumentis distinguitur & exprimitur, sed per ea, quæ in apparentibus rebus existunt, miracula pronuntiatur. Nam quum terrena qualitas adhuc cum humida natura commixta esset, cuius erat alterius, terram quidem suis consolidare qualitatibus, ut omnibus eius particulis ad res cognatas coactis atque compreſsis, per condensationem & constipationem insitum ex ipsa exprimeret humorem: aquam autem à commixtione terrę separare & circa seipsam terræ cauernis cohibitam & coercitam colligere & congregare? Quoniam igitur diuinæ reuera potentiæ atque solertiæ eiusmodi opus est: idcirco Moyses orationem Dei præceſsisse miraculum dicit, imperatiuam quandam dictionem edentem. sed ut ego de hoc iudico, eam, quæ naturæ creationis insita est, rationem per hanc enuntiatiuam indicat dictionem. Dixit enim, inquit, Deus: Cogantur aquæ in loca congregationis earum, & conspiciatur terra arida. Vides necessarium ordinem naturæ, quomodo à terra abstracta aqua, arescit id, quod ab humore secretum erat? & quēadmodum humore nō amplius luti in modum cum terra permixto, aqua necessariò quibusdam alueis & receptaculis continetur, ne fluxione

Locus corruptus.

suæ na-

ſuæ naturæ ad interitum redigatur, nulla re diffuſionem eius coërcente? Enimuerò non intempeſtiuum eſſe mihi uidetur, rurſus mentionem facere ſupercœleſtium aquarum. Nam ſi hic neceſſariò terra ad recipiendas aquas figuratur ueluti finibus quibuſdam fluitationem earum coercens, & ſua firmitudine atque ſtabilitate, inſtabili aquarum naturæ ſtabilitatem & locum conſiſtendi præbens: qui fit, ut aqua, quæ ſuprà eſt (ſi quidem reuera aqua eſt) conſiſtit quidem in eo, quod inſtabile & uagum eſt: diffuſionis autem ac diſsipationis expers in curuo atque conuexo permanet? Nam ſi unam ponimus & eandem ambarum aquarum eſſe naturam: omnino neceſſe eſt, ut ea, quæ de hac dicimus, in illa quoque ita ſe habere putemus. Ergo dorſa cœli ad ſimilitudinẽ eorum, quę in terra fiunt, finduntur in alueos & foſſas, & ad diſtantias rupium ac præcipitiorum in conualles & uoragines excauantur, ut in concauitatibus aqua contineatur. Quid igitur dicemus, quum poli conuerſio, quæ in orbem circumque fertur ad inferam partem detulerit id, quod nunc ſuprà eſt: nunquid opercula quædam circulis [a] excogitabimus, ne aqua dependens è ſuis concauitatibus effluat? Verùm ignis, inquit, ui conſumptrice præditus eſt: itaque opus habet materia quadam, quæ flammam perpetuò alat, ne penuria atque inopia ſuccendentis & fouentis, ipſe circa ſe conſumptus deficiat & extinguatur. Ego uerò etiamſi magna magiſtri noſtri uox cum eiuſmodi opinione concordet, petam ab ijs, qui hæc fortè legunt, ne ſuccenſeant & indignentur, ſi id, quod conſequens & conſentaneum eſt, ſpectans non uſquequaque ſeruiero ijs, qui præſident in ſpeculatione rerum. Etenim præceptori quoque propoſitum erat, non omnino ſuas opiniones auditoribus tanquam legem proponere: ſed per ipſius doctrinam inter eos, qui diſcerent, aditum quendem fieri ad ueritatem. Et nos igitur in diſciplinis ab illo relictis exercitati ad id, quod conueniens & conſentaneum eſt, reſpiciamus, referetur autem etiam hæc oratio, ſi quidem id, quod probabile eſt, aſſequutus fuerit, ad ſapientiam præceptoris. Quid igitur nos de illata oppoſitione cenſemus? Non ſolùm in igni & aqua contrarias animaduertimus qualitates, uerumetiam in unoquoque elemento prorſus inueniri aliqua poteſt in proprietatibus aduerſus oppoſita pugna. Quemadmodum enim in memoratis elementis frigiditati quidem aduerſatur caliditas, humiditati uerò ſiccitas & ariditas: ſic rurſus circa alterum diametrum, in terra atque aëre, in utroque qualitates ex contrario inter ſeſe oppoſitæ ſunt, tum ſoliditas & raritas, tum durities & mollitudo, tum grauitas & leuitas, & quæcunque alia peculiariter, in alterutro horum ex contrarijs cognoſcuntur. Quemadmodum igitur in his non poteſt dici, quòd alterum contrario nutriatur (neque enim conſumptione eius, quod ponderoſum eſt, leuitas aeris augetur: neque denſitas & ſoliditas terræ efficit elemẽti contrarij raritatẽ: neque reliquæ terræ proprietates ſui conſumptione qualitates, quę ſunt in aëre, alunt:) ita dixerit aliquis cõtraria quidẽ humidũ & frigidũ eſſe calido & ſicco: nõ tamen hæc mutuis inuicẽ conſumptionibus ali; neq; eam, qua horũ alterutrũ eſt, uim in eo, quod alterũ non ſit, conſi-

[a] Locus corruptus.

Locus corruptus. infra. 8. 4.

ſit, conſiſtere. ſic enim neutrum eſſet, ſiquidem duratio atque permanſio borum in conſumptione duorum uim haberet. par enim in unoquoque alterum conficiendi uis eſt: ac ſemper prout redundat id, quod præualet, interitus inferioris exiſtit. Ac quòd uerus ſit ſermo, ex ipſa experientia ſciri hoc poteſt. Quum enim aliquam materiam ignis comprehenderit, deinde adhibita atque affuſa fuerit aqua, apertè horum duorum mutua conſumptio uideri poteſt. Vtrumcunq; enim præualet ac ſuperat in his, alterum conficit & è medio tollit, ex æquo cedente altero uiribus maioris ac ſuperantis. nam quandiu pares in utroque uires fuerint, æqualiter alteri ab altero interitus affertur, & neutrum altero nutritur: ſed ambo alterum cum altero intereunt & euaneſcunt. Vt igitur beſtiarum ſe mutuo deuorantium naturaliter altera per alteram uiuere non poteſt, quarum una ab altera conficitur: ita etiam humidi & ſicci contrarietas neutrum in eſſentia conſeruauerit, ſiquidem alterius interitus alterum aleret. Sed mihi haud alienum eſſe, atque ita magis conuenienter & conſentaneè à nobis oratio diſponi atque tractari poſſe uidetur. Quoniam omnia, quæ fecit Deus, ualde bona ac pulchra ſunt, in unoquoque eorum, quæ ſunt in rerum natura, dico oportere intelligi boni perfectionem & integritatem ineſſe. Nam dictio ualde, quæ appoſita eſt, per intentiuam & exaggeratiuam ſignificationem apertè indicat, nihil ad perfectionẽ deeſſe. Quemadmodum enim in natura animalium, innumeræ generum in his differentiæ uideri poſſunt: ſed uniuerſali ratione rerum commendationis in unoquoque ex æquo locum habere dicimus id, quod dicitur, ualde bonum & pulchrum eſſe, non tamen propter id, quod apparet, commendationem eſſe: (nam alioqui ſcolopendra quoque & rana terreſtris, atque ea, quæ ex putrefactione cœnorum gignuntur animalia dici poſſent ualde bona ac pulchra: ſed non decorem eorum, quæ facta ſunt, diuinus oculus reſpiciens in bonitate quadam coloris & excellentia formæ bonum ac pulchrum eſſe ſtatuit, ſed in eo, quod unumquodque, iuxta id, quod eſt, perfectam & abſolutam in ſe naturam habet. non enim in eo, quòd bos non eſt equus [a] [bonum & pulchrum] eſſe contingit: ſed in unoquoque horum ſeipſam conſeruat natura, ſuas materias atq; ſubſidia ad propriam & commodam ſui durationem atque permanſionem tenens, non in interitu naturæ alterius eſſentiæ uim habens: ita etiam ſi inter ſe diuerſa ſint elementa, attamen in ſeſe unumquodque ualde bonum ac pulchrum eſt. in ſeſe enim iuxta propriam rationem in bonitate & pulchritudine completum & abſolutum eſt. Bona res ac pulchra eſt terra. non enim ad hoc, ut ſit terra, interitu aëris indiget: ſed manet in ſuis qualitatibus per eam, quæ naturaliter ei à Deo inſita eſt, uim ſeſe conſeruans. Bona ac pulchra res eſt aër non propterea quòd terra non ſit, ſed quòd ipſe natura inſitis ſibi uiribus ad ſui durationẽ & cõſeruationẽ ſufficiẽs eſt. Ita etiam aqua ualde bona ac pulchra: item ignis ualde bona eſt ac pulchra res, quòd utrũq; proprijs qualitatibus completum & abſolutũ ſit, & potẽtia diuinę uoluntatis, ſecundum proprias primi ortus menſuras in perpetuũ permanens. Terra, inquit, in ſeculũ ſtat nõ decreſcens, nõ augeſcens

a Locus corruptus & mutilus.

aer in

aër in suis finibus & terminis conseruatur. ignis non imminuitur. qui fit ut una ex omnibus aqua inter ea, quæ consumuntur, habeatur? præterea autem multam in comparatione rerum igneam naturam & uim esse uidemus, atque huius rei apertè demonstrandæ caussa, ex eorum scriptis, qui res sublimes philosophico more tractauerunt, desumptum hoc in medium affertur, quòd magnitudine solis, terra multis partibus superetur: sed ne umbra eius in magnam aëris partem se porrigat & extendat, immensa magnitudine solis, coni in modum in proiectione radiorum contractam impediri. [a] Si igitur hæc adeò exigua est, si cum illo comparetur, ut si unà cum omni terra aquam contrà metiamur, una de multis solaris magnitudinis pars sit: in quod usque tempus exiguum hoc tanto igni ad absumendum suffecerit? Atqui mare pari modo semper abundare, & annuum cursum in proprijs mensuris manere uidemus. Ergo hęc experientia documēto est, nihil humoris consumi: sed quemadmodum initiò non per interitum humoris ignis originem habuit, sed ab eadem ui etiam hic creatus est: ita prout initiò hoc elementum creatum & constitutum est, etiam in perpetuum duratio atque permansio eius conseruabitur, nullam propter hoc, ut ignis permaneat, humoris natura molestiam capiente. At sæpè, inquit, uidemus crebris imbribus terram humectatam, deinde æstu solis uehementiore subiectum solum torrente aridam euadere, quę paulo antè madida esset. ubi est igitur, inquit humor, qui in hac erat, si quidem calore radij non penitus absumebatur? Num igitur etiam eam, quæ in testa sit, aquam, si aliò transfundatur, & uacuū prorsus repētè fiat id, quod plenum erat uas: quoniam in hoc uase non est, ne esse quidem penitus dicunt eam, quæ in alterum uas transfusa sit? Nam quod hic fit, id nimirum in illa re quoq; fieri, siquis credat, ab eo, quod probabile ac uerisimile est, non aberrabit. Pari enim ratione fit, tum ut ab hoc uase in alterum uas humor trāsfundatur, tum ut humor terræ per uapores extractus in aerē subducitur. quippe quū humor naturaliter, calore supernè incūbētis solis ad sese attrahēte, per tenues particulas è terra sursum uersus trāscoletur. Eorum autem, quę dicuntur, indiciū & documentū est, quòd quū crassiores sæpè uapores ex imo terrę edūtur, nebolusa quędā concretio exhalari uidetur. ac tāta crassitudo uaporū existit, ut eam etiam oculi assequi queant. fuerit autem aliquando tenuiorum quoq; humorum quædam exhalatio, ut aerem quodammodo tenuitate exæquet. & non prius oculis appareat, quàm humorum eiusmodi expiratio ipsa secum collapsa coierit, & ita nubes per constrictionem euaserit, ut tenues & uaporum instar humores initiò quidem in aëre summo propter leuitatē quasi fluitent & innatent, uentisq; uehantur. sed si maior cognatorū liquorum uis secū confluens grauis euaserit, tū per aërem erūpens ad terram gutta euadat. Ergo calor non consumit ea, quę ex terra attrahit, sed ex ipsis quidem conflatur nubes. nubes uerò compressa atq; dilapsa, aqua euadit. atque hæc rursus terræ commixta in uaporem refunditur: & uapor in nubē coactus imber euadit. atque ex hoc rursus terra uapores edit, & illi in concretione nubim condensati defluūt, & quod defluxit, rursus per uapores distractum exhalatur.

[a] *Locus corruptus et mutilus esse uidetur.*

exhalatur. atq; ita circulus quidam fit ad seipsum reuertens & per res easdem semper sursum, deorsum, ultro citroq; commeans & sese circumuoluens. siue autē de plantis, siue de germinibus dixeris, omnia eodem orbe simul continentur. Nam humor per plantas aut semina cum germinibus succrescentibus unà surgit: deinde quicquid terreni secum traxerit, in corpore germinis quod alitur, relinquens, ubi id ipsum aëre circunfuso, quo continetur, exaruerit, rursus ad res cognatas expirat & exudat. quum aūt in suis particulis tenuis ac subtilis sit aër, atq; exilitate uaporum subtilior, quicquid in eo fuerit, ad res cognatas dimittit. Ita enim & puluis etiam si passim per aërem dissipatus sit, terræ denuo redditur, & humor nō perit: sed omnino reperit aliquid cognatum & affine, quod per aërem oberret, cui coniunctus, & similium accessione auctus, rursus dilatatur, atq; grandescit ad nubis concretionem: atq; ita per guttas propriç naturæ restituitur, adeò ut ubiq; mundi partes, quæ per elementa in uniuersitate rerum diffusç esse intelliguntur, in eadem mensura conseruentur, quam ab initio in unaquaque re sapientia creatoris ad concinnitatem & conuenientiam rerum uniuersæ naturæ constituit & ordinauit. Sed noui quid opponatur. Sæpè enim uehemētiore æstu nubes quasdam per aërem dispersas uidere licet, quas siquis fixis oculis diutius intuitus fuerit, confutabit & refellet aliquo modo hūc sermonem, quo nihil de humida natura dicitur absumi. Nam crassæ atq; grumosæ nubis particulæ passim per aërem dissipatæ primùm quidem dum ingenti & exuperanti ardore torrentur, corpore imminuuntur: deinde etiam penitus totæ euanescunt æstu concrematæ adeò ut ne exiguæ quidem reliquiæ quædā ab ardore humore exiccato relinquātur. atq; hoc ratione uaporum non amplius compensari potest. Nam qui supra nubes est status, qui turbido uentosoq; huic aeri imminet & impendet, nihil quod graue & ponderosum sit, in tenuitatem atque subtilitatem suæ naturæ admittit. sed omnes uapores & omnes exhalationes terminum sui in sublime cursus habent hanc circūfusi ac terræ uicini aëris, quæ circa illam partem est, crassitudinem: quam penetrare sursum uersus tendendo naturaliter nō possunt. Non enim in eo, quod & tenue, & ætherium est, crassi aliquid subsistere atque relinqui possit. Sic igitur etiam ingentium quorundam cacumina montium, qui rem explorauerūt, aiunt supra nubes quidem semper extare, & flatibus inaccessa esse, nec fieri posse, ut uolucres super illa uolatu ferantur, non secus atque ut submersa animalia in aëre uiuāt, adeò ut per omnia apertè demonstretur, esse quoddam in aëre confinium, quod intercedat inter superū locum & hunc terræ proximum aërem, quod omnibus ijs rebus, quæ crassiores ex terra exudant, terminum consistendi statuat. cuius rei gratia etiam ad çstatis usque tempus, nix in cacuminibus montium, concretione uaporum in illa parte aerē perpetuò refrigerāte, integra permanet à liquefactione. Quinetiam igneos tractus, quos quidam διάττοντας ἀστέρας, id est, stellas prosilientes, siue transmicantes uocant, qui hæc acutè scrutati sunt, rationibus naturalibus adductis ex eadam existere caussa dicunt: quum flatuū quorundam ui crassioris & magis materialis aëris nonnihil super ætherium
locum

locum sublatum & supersusum fuerit, id simul atq; ad superum illum locum peruenerit, inflammari, & prout ex flatu impulsio contigerit, flammam fluitantem ferri: extincto autem spiritu, unà cum illo etiam flammā expirare. Si igitur non amplius dici potest, per abolitionem nubis rursus uapores conflari, ut per eos, ad similitudinem eorum, quæ infra fieri cernuntur, reditus & restitutio humoris euecti atq; sublati speretur: necesse est assentiri ijs, qui humorē exuri, & ad nihilū redigi censent. Ego uerò humorem quidē, qui consistit in uaporibus, ardore nimio euanescere, & è conspectu subduci [a] assentior & credo, uanum & contentiosum esse iudicans contra res manifestas pugnare. sed quoniam ueritatem undiq; inuestigantes laborem fugere non decet: nihilominus, etiamsi hæc fiant, dico mensurā humidæ naturæ absq; ulla deminutione cōseruari: & semper id, quod absumatur, deficiētis in locū prorsus aliunde [b] inferri. ac quod eiusmodi opinionē mihi confirmet, hoc est, per efficientiam & operationem nostri ignis hoc experiūdo discimus, quòd ignis non omnes qualitates eius materiæ, quamcunq; inuaserit, depascatur, ut uerbi gratia, in materia olei, quoniam in hac materia à frigida qualitate liquor separatus & alienus est, facile à calore ignis extrahitur & flamma euadit. sed non solum in flammam oleum per ignem mutatur, [c] uerumetiam reliquiæ ignis, qui ex oleo, quod natura liquidum est, excitatus fuerat. postquam ignis esse desijt, aridus puluis fit. quod apertè indicat lucernę fuligo, quæ quicquid supra flammam proximum est, nigrum reddit. Quod si id diutius fiat, etiam tumor quidam concrescit sub eo loco, qui per fuliginem denigratur. Vnde perspicuum est, quòd in tenues & uisum effugientes particulas oleum per ignem exiccatum mutatur, atq; ita in aerem redigitur, & illinc ad terram considet. Quòd autem fuliginis tenues in aerem partes diffusæ sint, demonstratur per hoc, quòd nares eorum, qui hūc aerem aspirando hauserunt, subnigrescunt: atq; etiam sæpe id, quod ex imo pectore excreantes eijciunt, nigrum conspicitur, propterea quòd colore fuliginis, qui per attractionem aeris aspirando simul illabitur, etiam humores illi inficiantur. Ex his igitur manifestum est, quòd olei quidē liquor in ariditatem transmutetur, materiæ uerò corpus non ita de medio tollatur, ut ad interitum redigatur: quippe quum per tenues & uisum effugientes particulas in aerem dissipatum sit. Quod igitur de hoc liquore per earum rerum, quæ fiunt, [a] usum & efficientiam discimus, nempe, quòd mutetur duntaxat liquor in ariditatem, non prorsus id quod materiale est, intereat & aboleatur, hoc siquis etiam de rerum uniuersitate mente concipiat, à probabilitate atq; uerisimilitudine non aberrabit. manifestum est enim, quòd ex partibus totum constat. quod autem in parte discimus, hoc etiam de uniuerso docemur. ac quum genere unus sit liquor, ne contentiosorum quidem quisquam contradixerit. atqui per ignem exustus liquor tenuis puluis euadit, ergo quicquid etiā liquidi in igni uersatum fuerit, mutat eam, quæ est in particulis, qualitatem, ad aridum ex humido transiens, non penitus interit & aboletur. Quoniam igitur uaporis concretio atque conglobatio, nubes est: uapor autē, tenuium partium humoris expiratio

a Erat initiò scriptum κεῖμαι, sine negatione, postea quasi per negligentiam omissa adiecta est negatiua dictio, ὁ: quæ mihi rectius abesse uidetur.

b Videtur locus esse mutilus.

c Locus ualde corruptus.

a Pro εὐεργείας, ἐνεργείας malum legere.

atq; exhalatio est: omnino necesse est, quum ardore nubes exusta fuerit, tenue illud & indiuiduum uaporis corpus, etiamsi humidam qualitatem non conseruet, non tamen, quod ad ipsum attinet subiectum, ad interitum & abolitionem transire ad nihilum redactum. quatuor enim circa uaporē considerantur, humidum, frigidum, graue, quantitas. ex his quæcunque igni contraria sunt, ui prævalentis conficiuntur, & è medio tolluntur. neque enim humidum, neq; frigidum si in igni uersetur, tale permanet. quantitas uerò cum natura ignis etiā cognata est. etenim ignis quoq; in quantitate conspicitur. cum quantitate autem quantitas non pugnat. Si igitur quantitas uaporis conseruatur à qualitate humidi & frigidi disiuncta: atque grauitatis qualitas, quæ essentialiter insita est naturæ uaporis, unà cum quantitate conseruatur (æqualiter enim grauitas & humidis & siccis natura inesse solet) nō amplius mens nostra id, quod in ijs, quæ fiunt, probabile atque consentaneum est, sequens laborabit ut intelligat, quomodo aqua ad terram redacta per hoc, quòd uapores qualitatem mutant, uniformem adipiscatur naturā. Siccum enim & ponderosum, proprium fuerit eius, quæ circa terram esse intelligitur, quantitatis, in quam exustus uapor transmutatur. Ac mihi haud alienum fore uidetur, si inhærentes huic principio non dimittamus consequentiam scrutationis, ad quam per probabilia atq; uerisimilia commentatio progreditur quasi manuducens ad ueritatem. Videtur enim idcirco mare quoq; semper intra suos terminos manere, quòd paulatim id, quod ei per aquas accedit, incrementum per uapores sursum uersus exhauritur: calore, qui suprà imminens eos fouet, cucurbitulæ in modum id, quod tenuium partium est, in natura humorum,[a] attrahente. At in mediterraneis & ad aquilonem magis spectantibus locis ambientis aeris frigiditas aduersari sermoni uidetur: quippe idcirco, quòd in his partibus mare non uehementer calefiat, uaporum expiratione & exhalatione cessante. Huic oppositioni duplici ratione satisfieri potest: primùm quidem, quòd unum & secum penitus continens sit mare, etiamsi in innumeros diuisum sit sinus, nusquam à sui coniunctione diuulsum, ut si mare australe perpetua præsentia caloris supra modum exuratur, ea, quæ illic diminutio fiat, in refrigeratis partibus sentiatur, aquarū cursu ad id, quod semper[b] euacuetur, prona sui natura sponte transmanāte: deinde uerò quòd etiam omne mare salsugo sit, quæ propter uaporum expirationem & exhalationem ex omni aqua fit: ex æquo constat, neutrumq; testimonio quicquam opus habet. Proprium enim salis cuiusq; naturæ est siccitas. quòd si ex æquo qualitas hæc cum omni mari permixta est: nimirum in omni parte similiter, quod sui officij est, salsugo simul efficiet. Omnis enim natura prorsus quod suæ uirtuti conueniens & accommodatum est, efficit. ut ignis urit, nix refrigerat, mel dulcedinem addit: ita etiam sal omnis exiccat. Quocirca quoniam in omnibus partibus maris salis uis exiccatrix mari unà permixta est, hoc ad commoditatem uaporum expirationis & exhalationis diuina sapientia prouidente (exprimit enim quodammodo & extrudit è mari salsugo quicquid in aqua tenuiorum partium est per insitam naturæ duritiem & asperitatem

[a] Videtur esse locus corruptus, & pro αὐτομαθῶς, legendum, αὐτ= ελκομένως.

[b] Locus corruptus.

dominans in humore:) nullo modo à probabilitate atque uerisimilitudine alienum erit, siquis putet, aere per uapores hauriente atque delibante mare, ex omnibus partibus humorẽ æqualiter absumi. Iam uerò quòd omnis liquor, qui in aere sit, in nubem cogatur, atque illinc imbres ad terram defluant, quum superior oratio demonstrauit, tùm prophetia docet, quæ Deo opus eiusmodi tribuit & assignat, ubi dicit: Qui aduocat aquam maris, & effundit eam super faciem terræ: tum alia multa: tum quòd omnes nubes à suprà imminente calore torreantur & exurantur, ac penitus exarescant, etiam hoc per usum discimus & effectũ. Reliquum est igitur, ut non prætereamus eam, quam ex modò dictis consentaneum est nobis existere oppositionẽ. Dicit enim aliquis eas, quæ antehac excussa atque explicata sunt, sequens, quòd per exemplum & similitudinem olei modo didicerimus, subiecti quidem id, quod materiale sit, etiam post exustionem non perire, sed in aerem & efficientiam ignis ad terrenum quiddã redactum transire. quum autem humor per contrariam qualitatem dissipatus euanuerit, qui potest humida natura semper absque deminutione permanere, calida natura semper uaporum liquorem torrente, & in aridam qualitatem immutante? quemadmodum commẽtatio secundum id, quod probabiliter ex pręcedentibus consequitur & efficitur, per ea, quæ excussa sunt, demonstrauit? Si igitur humor quidem exudat, à calore autem humor facilè confici et uinci potest in tenues & indiuiduas particulas per uapores diffusus: omnino necesse est, ad aridam qualitatem humore transeunte, ueriorem illum sermonem putare, quo dicitur, quòd sit aquarum copia quædam & abundantia, quæ semper suppleat id, quod ab igni absumatur. Ac forsitan aliquod etiam testimonium ad eiusmodi opinionem assumpserit à scriptura: quòd apertæ sint cataractæ cœli, quum terram submersam esse oporteret, magna altitudine supra omnem montium uerticem aqua extante & eminente. Ego uerò scripturæ quidem oppositionem per alterum scripturæ locum compensari, & ad concordiam redigi posse dico. noui enim abusionem diuinorum uerborum in sacræ scripturæ consuetudine, quid significet per uerbum aperire. quid item per uerbum claudere indicet. manifestum est enim, quod id, quod clauditur, aperiatur: item id, quod aperitur, claudatur. Quoniam igitur quum siccitas aliquando temporibus Heliæ obtineret, ita scriptura dicit: Clausumque est cœlũ ad annos treis, & menses sex. huius nimirum cœli, quod clausum erat in tempore imbrium penuriæ, cataractas apertas fuisse, locum scripturę opinor significare. Atqui tũc per preces Heliæ nubes è mari cùm extitisset, cœlũ eis per tẽpus pluuium imbresque continentes aperuit. Ergo apertè demonstratur per hæc,[a] quòd ne tunc quidem unquam firmamentũ cœli diductũ ex ijs, quæ suprà sitæ esse dicuntur, aquis præcipitauerit imbrem: sed cœlum dici terrę circunfusum aerem, qui uaporum coitionẽ & concretionẽ terminat atque definit: qui tenuissimæ atque subtilissimæ superi cœli terminus est naturę: post quẽ nihil quicquam eorum, quæ ponderosæ naturæ sunt, ullã uim (ulterius) ascẽdendi habet: nõ nubes, nõ flatus, nõ uapor, non exhalatio, non uolucriũ natura. Quod igitur supra caput est, scriptura cœlũ appellare cõsueuit, uolucres

Psal. 77.

[a] Locus misere corruptus & laceratus.

Psal. 8.

cœli dicens, quæ hunc aerem transuolant. uerumetiãsi hæc ita sint, nondũ alterũ nobis oratio soluit, quemadmodũ in siccũ quiddã & aridũ uapores mutati nõ minuant humorẽ, qui uigore præualentis calidæ naturæ absumitur? Aduersus hæc sanè non alienũ fuerit, aliam excogitare cõsequentiam, quæ cum commentatione sermonis congruat atq; concordet. Forsitan enim si maiorẽ industriã & diligentiã adhibuerimus, eam quã de hac quæstione opinionẽ habere conuenit, assequemur. Audiui prophetiã magnificentiã diuinæ potentiæ per miracula, quæ in creatione rerũ animaduertuntur, exponentẽ, dum dicit: Quis aquã manu mensus est, & cœlũ palmo, & omnẽ terrã pugno? [a] Quis ponderauit montes statera, & saltus libra? Per quæ apertè prophetã opinor docere, quòd unũquodq; elemẽtũ suis spatijs circũscriptũ sit, cõprehensiua potẽtia Dei, quã manũ & pugnũ & palmũ nominat, peculiariter unãquanq; rẽ intra conueniẽs & iustũ spatium coercente. Si igitur per diuinã potentiã cœlũ mensura continetur, & manu aqua, & pugno omnis terra, & ponderantur saltus & rupes, & mõtes certo pondere definiti sunt: prorsus necesse unũquodq; in sua mẽsura atq; pondere manere, ita ut neq; incrementũ, neq; deminutio in ijs, quæ à Deo dimensa sunt, & ab eo continẽtur, accidere posit. Si igitur neq; additamentũ, neq; deminutionẽ circa res accidere prophetia testatur: prorsus in suis unũquodq; mensuris in perpetuũ permanet natura uertendi, quæ rebus inesse intelligitur, omnia inuicẽ mutante, & unũquodq; in alterum transformante, ac rursus è diuerso etiã ab illo per mutationẽ & conuersionem in id, quod ab initio erat, reducente. Ac quòd humidus quidẽ hic uapor, postq; in flãmea natura fuerit, in terrenã qualitatẽ trãseat, in aridũ per concremationẽ mutatus, id in superiorib. uerbis per exemplũ olei mediocriter intellectũ est. dispicere aũt cõuenit id, quod deinceps cõsequitur: an materia uaporis in contrariã qualitatẽ mutata, possint supramanere illę reliquiæ uaporis: quodcunq; tandẽ ratio intelligit & animaduertit id esse, quod per exustionẽ in tenuius quiddã, & id, quod tolli nõ põt, ac magis in sublime fertur, transmutatũ est? Enimuerò opinor etiã de illa re posse [a] per nota nobis exẽpla atq; similitudines fieri cõiecturã. Neq; eñ in hoc exẽplo tenues lucernæ uaporis & fuliginis particulæ in perpetuũ in aere sublimes permanent: sed à tenuitate atq; subtilitate aeris, ad cognatas & sui generis res, terræ, parietibus, & tecti lacunaribus, tignis, circumlitę dimittuntur. Quocirca cõsentaneũ est etiã de illa re idẽ arbitrari, nẽpe q̃d flatib. subuectus uapor ad superũ & ardentẽ locũ, etiã mutata humida qualitate materiã cõseruet. aridus aũt factus ad cognatas & sui generis res detrahatur, ac terræ restituatur. Solet eñ naturaliter unicuiq; rei insita esse uis attrahẽdi id, quod sibi affine atq; cognatũ est: ut nullo modo ab eo, quod consentaneũ atq; probabile est, eiusmodi opinio aliena sit, q̃ ad aridũ & terreũ quiddã uapor redactus ariditati & siccitati terræ cõmixtus sit. ac si oleacea quidẽ omnis humidæ essentiæ natura esset, omnino propter crassitudinẽ qualitatis in nigrorẽ eiusmodi uaporũ colorẽ exustio cõuerteret: atq; cuius perspicuũ esset id, quod fieret, quippe eo quod hãc formã reciperet,

[a] Vetus trãslatio habet, & librauit in pondere montes, & colles in statera?

Cic. lib. 2. de nat. Deo. pag. 77.

[a] Locus corruptus & mutilus.

Locus corruptus & mutilus.

peret, ostenderetur. sed quoniam tenuissima clarissimaq; pars aquarũ naturę ad uapores redigitur: atq; isti secundũ eã, quã antè reddidimus rationẽ, in ignẽ delati humidã qualitatẽ in aridã trãsmutãt: necesse est omnino, ut purũ & aeriũ id esse putetur, quodcũq; tandẽ etiã id esse cogitatio comprehendit, quod tenuitate sua effugit animaduersionẽ. Quòd si quis sensum certiorẽ esse putat, q̃ id, quod ratione percipitur, & oculo indiuidua illa uisumq; effugientia corpuscula spectare desiderat: cuilibet eiusmodi particularũ, plenũ atq; refertũ aera uidere licet, quũ infusus per fenestrã radius magis perspicuã effecerit illã partẽ aeris, q̃ per radij splẽdorẽ fuerit illustrata. Quod eñ propter tenuitatẽ in eiusmodi aere oculi assequi nõ possunt, id per radiũ innumera multitudine in aere alĩ uidetur. Qui igitur oculum in hæc intenderit, deprehẽdet tenues illas particulas deorsum uersus, impetu suo semper deferri atq; delabi. Quod aũt in parte aeris ostenditur, argumento est, etiã in uniuerso eiusmodi rem esse. Q̃m secũ cõtinens est rerũ uniuersitas, atq; ex partib. totũ cõpletur. Quòd si semper tenuiũ horũ & indiuiduorũ corpusculorũ lapsus per aerẽ ad terrã defluit: atq; certũ est q̃ non ætherea species in hæc cõminuta dissipetur (ignis eñ natura in tenues particulas cõminutionẽ atq; diffusionẽ nõ admittit:) omnino credere necesse est, illarũ rerũ materiã descendere, quas res per uapores ascendere superiori sermone explicatũ est, ut humidę quidẽ quũ sint, per calidã naturã sursum trahantur, exustæ uerò atq; in terreũ quiddã redactę nõ amplius in igni contineantur, sed in terrã denuo restituantur. Quẽadmodum aũt cibo in nobis per concoctionẽ in tenuẽ quandã qualitatẽ mutato, ad quancunq; partẽ corporis per digestionẽ delatus fuerit, ad illius incremẽtũ redigitur id, quod digeritur: quũq; uaria sit in constitutione corporis mẽbrorũ differentia, in humido & sicco, in calefacienti & refrigeranti, ad quodcunq; mẽbrũ cibi pars accesserit, illud euadit quod subiectũ secũdũ naturã est: atq; id, quod præualet ac dominatur, cõmodè & opportunè adiungit sibi tenues digesti cibi particulas: eodẽ modo latenter, atq; ita, ut ne animaduerti quidem possit id, quod terrę semper adijcitur, per indiuidua illa corpuscula incremẽtũ fit, propterea q̃ cũ omni subiecto corpuscula illa coalescẽtia, quodcũq; secundũ essentiã fuerit id, quod recipit ea, in illã naturã transeunt atq; mutantur: atq; in gleba, gleba fiunt: in arena, arena: in lapide, lapis: & in omni re ad eundẽ omnino modũ. quodcunq; eñ ex reb. solidis fortè fuerit id, quod receperit, in id, quod præualet, transmutantur. Quod siquis duritiẽ lapidis nõ putat esse eã, quæ eiusmodi additamentũ facilè admittat, etsi sermo sibi cõstat, nec quicq; obstat, quo minus consequatur & efficiatur, quod propositũ est: tñ ego aduersus eos, qui ita sentiunt, opinor opus esse contrà pugnare, nihilominus eñ cõmentatio probabilitatem habebit: quũ terreũ illud corpusculũ supernè affluens per flatus ab eo, quod nõ admittat ad id, quod unà coalescat, trãsuehatur. Sed forsitan dicit aliquis, nõ ad propositũ atq; intentionẽ propriã sermonem nostrũ spectare. propositũ eñ à nobis fuisse, ut demonstraremus humidã naturã usquequaq; permanere in ea mensura, quã ab initio nacta sit: sed imprudentes eò delabi, ut contrarium probemus. Siue eñ in igni maneat id,

quod exudat, & per uapores subuehitur: siue etiã siccatũ denuo in [a] terrã redeat: par alterutro modo aquæ deminutio erit: ac nihilominus propter hanc probationem humoris copia atq; abundantia necessaria esse demonstratur, propter eam, quæ in perpetuũ prorsus fiat liquoris absumptionẽ. Igitur necessarium fuerit aduersus hunc sermonẽ rursum naturã rerũ considerare, ut per eam nobis cõmentatio ad propositũ atq; intentionẽ prosperè procedat. Quæ igitur est natura? Nihil ex ijs, quæ in constitutione mundi terrestris in elementis cernuntur, ea conditione ab opifice summo rerum factũ est, ut non conuerti, neq; unũ in alterũ immutari posset: sed omnia alia in alijs sunt, atq; alia cum alijs permixta atq; contẽperata sunt, mutatrice ui per quandã circularẽ & in orbẽ redeuntẽ cõuersionẽ omnia terrena alia in alia mutuo traducente, ac rursus aliud ab alio ad seipsum reducente. Quum autem ipsa transmutatio unius in alterum continenter in elementis repræsentetur & exerceatur, omnino necesse est, ut alia inuicẽ in alia transeant, tum aliud ab alio discedentia, tum rursus pari modo atq; ratione aliud ad aliud accedentia. Non enim horum aliquid in sese conseruari posit, nisi cum altero genere commixtio atq; consociatio contineat naturam. Qui igitur dicere quis posit per quatuor illa (corporum genera) mutatricem & traductricem uim in orbem circuire? non enim omnia alia ex alijs oriuntur: neq; æquabiliter unius in alterum mutationis ambitus per unamquãq; rem peragitur: sed aqua quidem per uapores in aera subuehitur: uapores autem posteaq; flammam [a] aluerunt, rursus terræ restituuntur, ueluti cinis quidam facti, post consuetudinem, quã cum igni habuerunt: terra uerò his rebus receptis inhibuit atq; repressit in se cursum unius in aliud mutationis. nondum enim excussum est, an natura aquæ originem habeat ex terra. Restat igitur, ut consideremus & scrutemur, an fieri posit, ut terra mutetur in aquæ naturam. Ac nemo prorsus garrulitatis & futilitatis nos insimulet, per quas res fieri posit inquirẽtes id, quod in his quæstionibus consequens & consentaneum est. Videmus igitur multas res aridas & siccas ex naturali quadam proprietate sponte sua liquescere, & ad humorẽ redigi. quale uidere licet in sale, tum eo, qui effoditur, tum qui ex quodam humore exusto & exiccato conficitur. cuius proprietas quidem ariditas & siccitas est: sed siquis humor eum attigerit, liquefit, & siccitatem suam cum humida qualitate permutat. Ita animaduerti etiam mellis naturam, aridam & siccam quodammodo fieri torrendo, ac rursus ex circunstantia quadam in liquorẽ resolui. Sed omittantur hæc. præstat enim ex principio quodam necessariò commentationi probabilem consequentiam dare. Non unam in unoquoq; elemento censemus esse qualitatem, per quã & compleatur subiectũ, & ab elemento contrario separetur: sed in diuersis unumquodq; deprehenditur qualitatibus. quarum aliæ nullã inter sese cõmunionẽ atq; societatẽ habent, alię aũt æquabiliter inesse animaduertuntur, utpote accõmodatæ atq; conuenientes cum ijs qualitatib. quæ inter sese pugnãt. ueluti in terra atq; aqua, insociabiles quidem inter se sunt siccitas & humiditas: ex æquo autem utrisq; horum adest, frigiditas uniens quodammodo per sese pugnãtia. segregatur

a Locus mutilus uidetur, deesseq; dictio, γῆν, quam supplco.

Pro διακίνουντα, διακινοῦντα lego. Cic. lib. 2. de nat. Deo. pag. 77.

a Videtur sibi contraria dicere supra. b. 9. & infra d. 4.

tur item áqua ab aere per eam repugnantiam, quæ intercedit inter ponderosum & leue: sed etiam inter hæc mediam se gerit ea, quæ æquabiliter utriusq; naturæ inesse animaduertitur, frigiditas. rursus disside t aer ab igni ea pugna, quæ est inter calidum & frigidum aduersans: sed qualitate leuitatis cum eo consociatur, atq; naturalis eorum repugnantiæ quasi conciliatrix quædam communio leuitatis existit. præterea ignis à terra dissidet eo, quòd hæc grauis, ille leuis est: sed ariditas & siccitas utrisq; communis est, atq; per hanc fœdere quodammodo inter sese dissidentia coniunguntur. Sed quur hinc scrutationem exordior? quia frigiditas similiter quidē & terræ & aquæ & aeri inesse animaduertitur: sed maiori ex parte cum humore consociatur, conseruans quodammodo per sese aquæ naturam, per eam, quam habet cum calore repugnantiam debilitans & infringens nocumentum existit ex siccitate et ariditate. Vt igitur calori insita siccitas est, nec solus in altero ignis ostendi potest: ita consentaneum est dicere humori frigiditatem unitam esse, propterea quòd opus est, ut utriq; eorum, quę & in igni & in aqua esse animaduertuntur, contraria qualitas insit, & humiditas quidem siccitati, caliditas uerò frigiditati repugnet. Si igitur demonstratum est, quòd etiam frigiditas haud minus q̃ humiditas habeat uim aquam complendi, consequens atq; consentaneum fuerit existimare, quum frigida qualitas (quod ad potentiam attinet) naturaliter etiā terræ insita sit, tum aquam in terra, tum terram esse in aqua. Naturalis em̃ humidi cum frigido coniunctio alterū ab altero penitus disiungi non sinit: sed etiamsi forte aliquando accidat, ut horum alterutrum per se solum sit, nō plenè atq; perfectè solum est, sed potentia utrumq; simul in uno animaduertitur inesse. Quēadmodum enim humore in aera diffuso, refrigeratio quoq; uaporū particulas consequi solet: ita uice uersa, frigiditate in imo terræ uersante, nec humiditas quidem à coniuncta qualitate frigiditatis abest, sed frigida uis naturaliter insita terræ, ueluti semen quoddam naturæ humoris existit, semper per sese coniunctam sibi qualitatem producēs, unius in aliud mutandi efficacia, terram per uehementem refrigerationem in aquæ naturam transmutāte. Atq; harum rerū siquis rationem in nobis reposcat: qui fiat ut unius in aliud conuersio duri ac solidi in humidum ac liquidum mutationē efficiat? æquè atq; in cæteris etiam omnibus hærentes non habebimus aliquid certi, quod respondeamus. qui enim aqua diffunditur in aera, atq; ipsa grauis atq; deorsum natura uergēs ab illo, qui leuis est, subuehitur? Aut qua ratione unius in alterum conuersio in quod ponderosum est, in leue trāsmutat? Quòd hæc quidē fiant, sensu deprehendimus, sed oratione exprimere opera naturæ nequimus. Quòd si quis experientiam pro testimonio eiusmodi opinionis admittat productis testibus sermonis puteorū fossoribus, facilè rem demonstrabimus. Nam quū supra eas aquas, quę in imo terrę reperiuntur, aridā terrā perfodiunt deorsum uersus opere progrediētes nō statim collectionē aquæ reperiūt: sed primū quidē tactu iudicāt terrā humoris expertē nō esse, deinde per profundū ad id, quod magis refrigeratū est, tēdētes lutosiorē glebā offendūt. posthęc ubi ad id, quod magis refrigeratū sit, opus aperiēdo & excauādo

deprimitur:sudor quidam obscurus apparet:deinde quũ lapidosa quædã durities incisa fuerit, tũc sub fundo lapidũ, quò calorẽ solis, crebritate atq; densitate lapidum prohibente nõ amplius penetrare, magis uerisimile est: tenues quædã aquæ uenæ procedẽte opere aperiuntur, à quib. undiq; circa imũ putei collatione atq; collectione facta puteus abũdat aqua. Quod igitur hic circa manufactã concauitatẽ fit, collato undiq; atq; collecto eo, qui circa puteũ cõprimitur, humore, hoc consentaneũ atq; probabile est in omni fieri loco, & eam aquam,[a] quæ per tenueis & minutos humores semper cõfertur & colligitur, per uenas quasdã ad latiores diduci meatus, quum iam tenuis illa confluxio secum fuerit unita. Sic igitur[b] (de terra) generatur aqua, frigiditate quidẽ terrã liquefaciente, humore uerò ex frigiditate nascente atq; coeunte, & totam aquæ naturam in sese perficiente: unde coacta iam atq; conglobata, flumenq; effecta, qua facilem cursum repererit, ibi terram aperit: atq; id fons uocatur. Frigiditatem aũt aquarum ortum præcedere, maximo est argumento, quòd loca ad septentriones uergentia, quę omnium (maximè) frigida sunt, aquis abundãt. nam alioqui soli expositi atq; australes partes aquis æquè atq; septẽtrionales loci irriguę essent, si defectus atq; penuria refrigerationis humorũ ortui nihil officeret. Quemadmodũ autem ex imbrium continuatione aqua collecta ex cõfluxione guttarum torrens fit. sed si quis ipsas per sese guttas intueatur, exiguum quiddam atq; pro nihilo esse uidebitur, quod in unaquaq; conspiciatur: itidem etiam ex imo semper minutatim humoris quantitate oriente atq; coeunte, quum unum ex multis flumen multorũ exiguorũ collectio facta fuerit, id in amnis naturã euadit. Ac siquis has circunscribit ac reprobat opiniones, unde perenneis fluuios existere consuerit: nunquid aliquos lacus intra sinus terræ esse suspicabitur? At etiam hi prorsus, nisi quid habeant quod affluat (eis) breui exinanientur: itaq; necessariò subter hos etiam alteros sitos esse existimabit, atq; huius consequentia sermonis etiã id, quod hos alteros repleat, requiret. quòd si alios (etiã) lacus subter illos sitos esse ponat, etiam aliorum supplemẽtum quænã habeat subsidia necessariò perscrutabitur, atq; ita in infinitũ sermo progrediens nusq; cõsistet, lacus lacubus superimponẽs, ne lacus, qui iuxta fontes sint, deficiãt, donec extremorum subsidia deprehenderit, per quas aquę natura initium sumat. Quam nunc uerisimile est primæ aquę naturę caussam inuentũ iri, hanc multo magis rationi consentaneũ atq; probabile fuerit circa fontiũ cõstitutionẽ atq; collectionẽ mẽte animoq; concipere, & nõ subterraneos illos lacus imaginari, in quib. statim aquæ decliuis ac deorsum uergens natura ex aduerso contra orationẽ cõsistit. Qui enĩ sursum uersus fluet id, cuius natura suũ cursùm deorsum uersus habet? deinde uerò quantã etiã illorũ lacuũ magnitudinẽ esse cõtinuus tã multorũ aquarũ effluxus cõiecturã facere atq; existimare dat, ut tm̃ profundẽs in tam lõginquis tẽporibus maneat inexhausta, nemine id, quod effluat & ex imo cõtrà inducente? Verùm per ea, quæ quæsita atq; excussa sunt[a] perspicuum fuerit, q; flumini quidem non desit id, quod aquã suppeditet, quippe quũ terra in hãc trãsmutetur: moles aũt terræ per id, quod elabẽdo subducitur, nõ minuitur,

[a] Videtur locus corruptus.

[b] Locus uidetur mutilus.

Locus mutilus.

[a] Locus mutilus uidetur.

tur, quippe ea, quæ quoq; tēpore fit, aridorũ uaporũ mutatione quicquid semper de mole deminuatur, replēte. Quæ quũ fiāt, nõ ita amplius nobis elemētorũ aliorũ in alia mutatio claudicare uideri posſit: ſed per id, quod consentaneũ eſt atq; ex antedictis efficitur, oratio curret, dũ uniuscuiusq; elementi in alterũ cõuerſionē ortũ eius, in quod mutatũ fuerit, atq; ab illo in id, quod ab initio fuiſſet, reſtitutionē eſſe uidet. Verbi gratia. Aqua in aerē per uapores ſubuecta, aer facta eſt. aer humectatus in ſupero ardore exiccatus eſt. quod terreũ in humore erat, per naturā ignis ſecretũ atq; ſeparatũ eſt. hoc in terrā redactũ per frigidā qualitatē in aquā mutatũ eſt. Atque ita abſq; ullo negotio atq; impedimēto cõtinua elementorũ unius in alterũ cõuerſio eſt, ita ut nullũ in his abſumatur, nullũ augeſcat atq; redundet, ſed in ijſdē, quas ab initio habuit, maneat in perpetuũ menſuris. Quocirca conſequentia earũ rerũ, quas quæſiuimus & excuſsimus, per aquas quæ ſupra firmamentũ ſitæ ſunt, aliud quippiā atq; humidā naturā intelligendũ eſſe præbet, ſi modò ex ſupradictis animaduertimus & intelleximus, ꝙ natura ignis humoris conſumptione nõ alatur. Oſtenſum eſt em̃ per ea, quę examinauimus, quòd calidũ frigido nõ alatur, ſed extinguatur; itemq; aridũ ab humido deleatur, & cõficiatur, nõ augeatur. Sed (iam) tēpus fuerit ad alterā partē quęſtionis cõmētationē cõuertendi, qua ratione poſt tertiũ diē omnes cœleſtes flāmeæ luminaria'ue facta ſint: ac quòd diuinũ quidē aliquod uerbũ imperatiuũ unũquodq; miraculũ, quod fieret, præcederet, ita hiſtorico more narrando ſublimes ſententias nos Moyſe docēte,[a] in ſuperioribus uerbis tractauimus & oſtēdimus. in quibus hoc animaduertimus, non iuſſum, nõ mandatũ, quod uerbis fieret, diuinā eſſe uocem: ſed artificioſam ſimul & ſapientē uim atq; potentiā cuiuſq; eorũ, quæ fiebant, per quā efficiuntur ea, quæ in rerũ natura ſunt, miracula, id uerbũ & orationē Dei eſſe, & dici: item, quũ omnis aceruatim, collectim, atq; repentè creaturæ plenitudo per primā Dei uoluntatē creata ſit, cum, qui neceſſariò ſecundũ inſitā rebus uniuerſis ſapientiā conſequitur, modum & ordinē ad uniuſcuiuſq; elementi inſtitutionē atq; deſignationē à diuinis iuſsis nihil diſcrepare, ſed ei cõſentaneũ atq; cõuenientē eſſe. Rem em̃ paucis cõplexus in prima ſub ſenſum cadentis creaturæ productione atq; repræſentatione cõprehendēdi uoce Moyſes rerũ naturā uniuerſam indicauit, quũ dixit: In principio fecit Deus cœlũ & terrā. Quum igitur dixiſſet, ꝙ plenitudinē & congeriem rerũ feciſſet, deinceps ordine quodam naturali, eam, quæ fiebat, rei cuiuſq; inſtitutionē oratione deſignat. Facta eſt igitur unà cum omnibus rebus cæteris lux: ſed quandiu ſplendoris expertes creaturę partes, illuminatrici facultati officientes manebant, non protinus rebus omnibus præluxit: ſimulatq; aũt à Deo creaturæ data eſt occaſio ad ſui digeſtionē, ignea atq; illuminatrix uis leuitate agilitateq; naturæ ante res cæteras emicans atq; exiliēs creaturæ præluxit. atq; initiò quidem tota circa ſeipſam collecta atq; coaceruata erat, uniuerſitatēq; rerũ circumibat. poſthæc uerò rurſus proprijs particulis ad cognatas ſibiq; accõmodatas res[b] (redacta) dirēpta ſeparataq; eſt. Perſpicuũ eſt em̃ ex ijs, quæ uidentur, ꝙ non una illuminatricis naturæ uis ſit: ſed ſiquis generali

quidem

a Locus corruptus uidetur et mutilus. ὅτι τοῦ μωϋσέως ἱστορηκότος ἡμᾶς τὰ ὑψηλὰ τῶν δογμάτων διδάσκοντος: legendum puto, ἱστορικῶς ἡμᾶς τὰ ὑψηλὰ τῶν δογμάτων διδάσκοντος: aut certè post ἱστορηκότος, interponendam dictionem copulatiuam, καί. Sed in his temerè diuinare periculoſum eſt. non enim dubito, quin in multis locis extent exemplaria lõgè, quàm hoc, emēdatiora, et in huiuſmodi locis deprauatis propemodum facilius eſt ſententiam diuinare, quàm ipſa uerba genuina authoris aſſequi coniectura.

b Videtur locus eſſe ualde mutilus & corruptus.

quidem uerbo unum quoddã lumẽ nominet id, quod ex omnibus colligitur atq; coaceruatur, non errauerit: quoniam etiam diuinus sermo singulari uoce ab initio uniuersum designat, lucem, non luces fieri iubens. si autem ea, quæ apparent, aliquis spectet, magnam illuminatricis uirtutis differentiam in rerum natura animaduertet. Vnde etiam psalmorũ author: Ei,

Psal. 135.
1. Corinth. 15.

qui fecit, inquit, lumina magna solus: & alia gloria solis, inquit, apostolus, & alia gloria lunæ, & alia gloria stellarum. stella enim à stella differt in gloria: quasi magna prorsus in lumine differẽtia sit. Nam si etiam omnia, quæ Paulus enumerauit, naturaliter illuminare solent, atq; unumquodq; in peculiari quadã uirtute ac gloria deprehenditur: haud alienũ fuerit, unum lumen uniuersa singulari uocabulo nominare: sed inconfusam & distinctã in his differentiam considerare. Quòd si hæc ita sunt, nõ opinor nostrã opinionẽ ab eo, quod probabile atq; consentaneũ est, aberraturã esse, si hoc Moysen intellexisse existimemus, q ab initio quidem omnis illuminatrix uis apud seipsam coaceruata atq; collecta, facta sit lux: sed quoniã magna quædã in illo subtili & agili, ratione maioris & minoris, differentia in uniuersarum rerum natura esse cernebatur: tridui temporis spatium satis fuit, ut horum unumquodq; perspicuè & absq; confusione alterũ ab altero diduceretur atq; secerneretur, ut id quidẽ, quod ex ignea natura summè subtile & leue ac planè materię expers esset, in summo loco sub sensum cadentis naturæ uersaretur: quam partẽ ea, quæ mẽte cernitur & incorporea est, excipit natura: quicquid autem & tardum & ignauum esset, intra complexum tenuis & leuis (illius) circa sese coiret: atq; hoc rursus, pro differentia insitæ sibi proprietatis in septem partes secaretur, omnibus particulis lucis, quæ & æquales & eiusdẽ naturæ essent, pro cognatione inter sese coalescentibus, & ab ijs, quæ alterius generis essent, separatis atq; diremptis. Sic igitur quicquid solaris naturæ, illuminatrici naturæ inspersum erat, quũ omnes hæ particulæ aliæ ad alias concurrissent, unũ magnũ (lumen) factũ est. itidem etiã in luna, & in unaquaq; cęterarũ tum errantiũ, tum inerrantiũ & fixarũ stellarũ, uniuscuiusq; particularũ ad sui generis res concursus unũ quiddã ex ijs, quæ (in cœlo) apparent, efficit, atq; ita uniuersa facta sunt. Satis autem magno Moysi fuit, quum maximè insignia duntaxat in his nominasset, magnum luminare & minus, reliqua omnia generaliter stellarum nomine appellare. Quòd si mentis nostræ crassitudo laborat eo, quod subtilitatem diuinæ sapientiæ assequi non possit, nemini id mirum uideri debet inopiam naturæ nostræ spectanti, si gratum & iucundũ fuerit, nõ si à nulla re aberrauerimus, sed si unã saltem aliquã rem assequi potuerimus. Atq; hæc dico ad illã quæstionẽ respiciens, quę ratio tridui huius spatij sit, ut tãtũ tẽpus satis esset ad uniuscuiusq; eorũ, quę per lumen cernũtur, separationẽ atq; digestionẽ. Perspicuũ est enim, quòd omnino aliqua ratio subsit, etiãsi maior sit ea, q ut à nobis cerni & animaduerti possit, qua cõuenit spatiũ tẽporis huius, quod sumptum est ad digestionẽ illuminatricis naturæ, cum ea, quæ ad mensurã redacta est, tẽporis prorogatione, & quantitate eius, qui in motu consistit ignis efficaciæ atq; operatiõis, quũ luminũ distinctio propter luminariũ peculiarẽ naturã ita direm-

φέροιτο, κτίσεως.
περὶ ἑαυτὸ, ἐφ' ἑαυτοῦ.

dirempta atq; diuisa sit, ut infinitæ hæ luminum differentiæ ad proprium & accommodatum unaquæq; situm secernantur, à naturali proprietate illic collocatæ: quò insita uis unamquãq; duxit, nulla in his perturbatione ordinis atq; confusione existente, propterea q secundũ impositã unicuiq; naturalẽ proprietatẽ, ordo in eis à diuina sapiẽtia statutus sit, quẽ transgredi non possint: ut illa quidẽ supremã obtineant regionẽ, quæ magis, q̃ omnis natura quæ in sublime fertur, ad supera ferãtur. atq; in illis rursus aut in medio collocentur, aut australia quædã sint, aut septentrionalia, aut eã regionẽ, quæ inter has intercedit, occupent, aut lacteũ, aut Zodiacũ circulum repleant: ac rursus in hoc uel hanc, uel aliã sideris circunscriptionẽ efficiant: atq; in sidere rursus nõ temerè atq; fortuitò unaquæq; stella, quæ in illa figura collocata sit, uel hunc, uel illũ situm habeat, sed æquabiliter quò ea, quæ naturaliter insita est ei, proprietas eam abduxit, illic maneat? in immutabili constantia atq; stabilitate, propriæ naturæ ui, iuxta opificis sapientiam coercita atq; circunscripta. Hæc & eiusmodi sunt, quæ mens intuens æstuat & quasi uertigine laborat, suamq; tarditatem damnat, quæ nõ possit excogitare rationẽ, quo pacto tridui temporis spatium, ad digerendum atq; discernendũ tam multas stellas satis fuerit? Aut quomõ propter infinitã inerrantium stellarũ sphæræ ab terrestribus distantiã, in medio uniuersi spatij solarem naturã magna sapientia Dei collocauerit? ut ne prorsus in tenebris uitã degeremus, q is, qui à stellis editur splẽdor, prius q̃ ad nos perueniret, in eo spatio, quod intercedit, absumeretur: cuius rei gratia illuminatricẽ solaris naturæ uim à tanto spatio supra nos posuit, ut neq; longinquitate spatij radius obscuraretur, neq; nimia propinquitate molestus esset? aut, qua ratiõe id quod materię crassitudinisq; plus habet, è superis rebus (lunare corpus dico) infrà atq; deorsum detractũ sit, & circum terræ proximum locum uersetur atq; feratur? cuius media quodammodo cernitur esse natura ex æquo particeps tum lumine carentis, tum illuminatricis uirtutis. nam proprium quidẽ ipsius splendorẽ naturæ crassitudo debilitat & infringit, sed radio solis ex aduerso illuminante illuminatricis naturæ non penitus expers est. Sed rationem quidem elucentis in unaquaq; re sapientiæ uidere, inopia naturæ nostræ non potest: attamen secundum eum, qui in creatione rerum à legislatore expositus est, ordinem quandam in ijs quæ facta sunt cernere consequentiam, hoc opinor posse ab ijs, qui mediocriter norunt id, quod consequens & consentaneũ est, uidere, per quasdam coniecturas utrunq; animaduerti. Quamobrem eorum, quæ facta sunt, continuam seriem repetamus. est autẽ hæc. Quum generalis & uniuersalis lux propter agilitatẽ atq; celeritatẽ ante res cæteras edita apparuisset, consequuta est firmamenti circunscriptio orbiculato rotundoq; ambitu ignis definita. Leui aũt natura à grauioribus separata, consequẽter graues & ponderosæ qualitates aliæ ab alijs distinguũtur terra & aqua discretę. infera autem natura, disposita atq; digesta, tenuis & leuis sublimisq; natura, propterea q nõ omnis eiusdẽ ipsa secum naturæ esset, in eo, quod intercessit, pręteriti temporis spatio à cõmuni massa atq; cõgerie ad eiusdẽ generis proprietates deducitur atq; discernitur, in qua

infinita

infinita multitudo stellarum explicata secundum insitam unicuique parti naturalem proprietatem ad suum creaturæ locum recurrit, atq; in suo una quæq; loco uersatur, ac neq; à continuo perpetuoq; cursu desistit, neque transfertur ab eo situ, in quo est: sed ordo quidem in his immobilitatem habet, natura uerò perpetuam mobilitatem. Atque deinceps is qui secundum locum post uelocissimum motum obtinet, suo cusu inferiorem circulum occupat. ac rursus à tertio & quarto, & ad septimum usq; pro ratione celeritatis naturæ, tanto magis infra superius sidus unumquodq; locum occupat, quãto tardior ei quàm superioribus ad motum natura est. Hęc igitur quarto die fiunt, non tunc luce creata, sed illuminatrice proprietate pro cõmoditate suæ naturæ in unum congesta atq; coaceruata, quum cæteræ stellæ emicuerunt & emerserunt in apertum, tum illæ, quæ in corpore maiore q̃ cæteræ conspiciuntur, sol & luna, quorum natura quidem in prima congestione lucis materias adepta est: unius uerò cuiusq; coitio atq; constitutio (quoniam omnino tẽpore mouetur, quicquid mouetur: atq; particularũ mutuo inter sese cõcursui etiam temporali quodam opus est interuallo) in tribus diebus absoluta est. ut nihil alienum à consequentia atq; probabili ratione à magno Moyse scriptum sit in digestione rerũ, qua quum omnium materia aceruatim atq; summatim à potentia creatoris prius congesta esset ad rerum constitutionem, particularis eorum, quæ in mundo conspiciuntur, designatio atq; institutio ordine quodã & consequentia atq; uicissitudine naturali in certo spatio perfecta atq; absoluta est: tunc quidem collectim ac summatim uniuersa luce edita, nunc uerò omni illuminatrice natura specialiter distincta collucente: cuius naturę est etiam sol & luna. Ac quemadmodum in ijs, quę humidam & fluidam uim habent, etiamsi omnia fluant, non prorsus eiusdem inter se generis sunt, sed unũquodq; ab alio in aliquo differt: uerbi gratia, in oleo & aqua & argento uiuo: quæ siquis omnia inter se confusa uno uase comprehenderit, exiguo tempore interiecto primùm uidebit argentum uiuum, propterea quod cæteris ponderosius & magis infera petentis naturę est, suis particulis, etiamsi eæ passim dispersæ ac dissipatę sint, commisceri: deinde aquam secum cogi, postea particulas olei omnibus subiacentibus supernatare & circum se coire: ita existimo de proposita quoque quæstione coniecturam facere oportere, duntaxat de similitudine uariantes & immutantes, ut id, quod in humidis & fluidis propter pondus hoc modo fit, in ea natura, quæ in sublime fertur, contrario fieri modo intelligamus. Quum enim protinus in prima congestione atq; molitione rerum omnes igneæ naturæ particulæ leuitate sui ad supera ferrentur, prout uniuscuiusq; celeritas esset, secundũ naturaliter omnibus insitam uim: par atq; cõsentaneum est eas, quæ cursu inter se pares essent, omnes cõcurrisse, atq; ita ea, quæ eiusdem secundum naturæ atq; uirtutis essent, per celeritatis differentiam ab sese esse dirempta atq; discreta. Quemadmodum igitur in similitudine harum rerum fluidarũ separatio per distinctionẽ materias eas nõ fecit, sed factas & inter sese confusas unamquanq; ab alia planè secretam ostendit: ita etiam post tridui temporis spatium non facta est solis illuminatrix natura

& uis,

& uis,sed diffusa per rerum naturam uniuersam ad sese coacta atq; digesta est. Quòd siquis à nobis etiam de tertio cœlo rationem reposcat, quod Moyses quidem non descripsit, Paulus autem uidit,atq; in eo tanq; in adytis quibusdam atq; penetralibus sapientię uersatus arcana illa audiuit:hoc dicimus,q; non extra ea,quę examinata sunt,tertium illud cœlum sit. Videtur em̃ mihi magnus ille apostolus,qui superiores omneis præcedere atq; à tergo relinquere conatur,trãsgressus omneis sensibilis naturæ terminos, ad eam quæ cogitatione percipitur,ac mente cernitur,statione penetrasse,quum non planè in corpore contigisset ei res illas, quæ mente noscũtur, spectare. hoc enim etiam ipse in sua epistola significat,dicens:Si ue etiam in corpore,nõ noui: siue extra corpus,non noui:Deus nouit raptum talem usq; ad tertium cœlum. Existimo igitur extremam sensibilis mundi partem, tertium cœlum appellatam esse à Paulo in treis quidem parteis quicquid apparet diuidente,secundum consuetudinem autem scripturæ unamquanq; harum partium cœlum nominante.Nam sermo scripturæ abutendo quibusdam uerbis, unum quidem cœlum nominat, terminum crassioris aeris:quousq; etiam nubes & uenti pertinent, & altè uolantium auium natura fertur (etenim etiã nubes cœli dicit,et uolucres cœli:ac non simpliciter hoc cœlum dicit,sed cum adiectione etiam firmamenti.dicit enim: Edant aquę reptilia animarũ uiuentium,& uolucres uolantes supra terram circa firmamentum cœli.)deinde alterum & cœlum & firmamentum denominat,id quod post inerrantium stellarum sphæram intrinsecus spectatur: in quo errantes stellæ uersantur. dicit enim: Et fecit Deus luminaria magna, & collocauit ea in firmamento cœli, ut lucerent super terram.Nemini autem eorum, qui aliquocunq; modo rerum uniuersitatis digestionem considerauerit,incognitum est,quanto hæc inferiorem locum, quàm superus ille cursus, obtineant. Atq; ipsam etiam extremitatem sensibilis mundi, quod confinium est eius, quæ cogitatione percipitur, creaturæ,& firmamentum & cœlum nominat. Ille igitur, qui cupidus & studiosus erat earum rerum,quæ superãt rationem,&,ut etiam nos hortatur, nihil earum rerum,quæ conspiciuntur, spectabat(quoniam ea,quæ uidentur temporaria, quæ non uidentur, sempiterna sunt:) quò eum suum studium erigebat, illuc euasit, potentia eius, qui iam antea hoc ei desiderium ostenderat & iniecerat, eleuatus.ac pro eo,ut diceret, noui hominem,qui omnes sub sensum cadentem creaturam transgressus est, & in adyta eius,quæ mente comprehenditur, creaturæ peruenit (quoniam sacras literas à puero didicerat:)scripturæ uocibus mentis sensum indicat, transitum harũ trium partium,quę in uniuersitate rerũspectantur,tertium cœlum nominans.reliquerat enim aerem,præteruolauerat etiam eum,qui medius intercedit, orbem siderum: superauerat item extremũ ætheriorũ terminorũ ambitũ atq; complexũ,& in stabili,eaq;,quę m̃ete cernitur,natura constitutus,quum pulchritudines & ornamenta paradisi uidit, tum audiuit ea,quæ nõ loquitur humana natura.Hæc tibi,ô homo Dei, de ijs, quæ nobis à prudentia tua explicanda proposita sunt,respondimus, neq; de scripturę dictione quicquam ad tropicum & allegoricum intellectum

[Marginal notes: 2.Corinth.12. — 2. Corint. 12. — Gen.1. — 2.Corinth.4.]

a πλέξεως, λέξεως.

b Locus ualde corruptus, δι' ὧν τὰ μὲν ὑπεναντίως ἔχειν τῶν δοκούντων κατὰ τὴν ἁπλουστέραν ἀνάγνωσιν. legendum puto, δι' ὧν τὰ μὲν ὑπεναντίως ἔχειν δοκοῦντα, καὶ κατὰ τὴν ἁπλουστέραν ἀνάγνωσιν.

traducentes, nec ex ijs, quæ nobis opposita sunt, aliquid inexcussum prætermittentes: sed, quoad eius fieri poterat, manẽte [a] dictione in sua significatione, naturæ seriem per interpretationem & explicationem nominum sequuti sumus. in quibus [b] ea, quæ aliquo modo contraria esse uidentur, & secundum simpliciorem lectionem inter sese discrepare, prout fieri poterat, demonstrauimus. reliqua uerò, quæ per mundi creationem, quæ sex diebus absoluta est, facta sunt, persequi ineptum esse putauimus, quippe quũ sublimis præceptoris uox nihil ex ijs, de quibus quæri solet, reliquerit explicandum præter hominis fabricationẽ: quam nos peculiari libro antehac elaboratam misimus tuæ perfectioni, hoc & in illo scripto, & in præsenti & abs te & ab omnibus lectoribus petentes, ne putetis quòd ipsi nosmet præceptoris studijs opponamus & aduersemur, sed illic quidẽ quoad eius fieri poterat, defectus supplentes, commentarium de homine ijs, quæ circa hexameron ipse elaborauerat, adiecerimus, hic uerò propter eos, qui in scripturæ intellectibus id, quod probabiliter consequitur atque consentaneum est, requirunt, hæc scribere uoluimus, ut & dictio simul in scriptis seruaretur, et naturalis explicatio cũ litera cõcordaret. Quòd si ijs, quæ dicta sunt, aliquid deest, per me licebit, uel à te, uel à quouis lectore suppleri, quæ desunt. neque enim oboli illi duo, quæ à uidua illa adijciebantur, diuitum munera prohibebant: neque qui pelleis & ligna, & pilos Moysi ad tabernaculi confectionem conferebant, impedimẽto fuerunt ijs, qui & aurum, & argentum, et pretiosos lapides huic sacro operi dicabant. Ergo nos quoque contenti erimus, si loco pilorum nostra scripta admittantur & approbentur, dummodo contingant, ut per uestram purpuram, quæ auro applicetur, tunica sermoni addatur: cui nomen est, & rationale, & doctrina, & declaratio, & ueritas: quemadmodum inquit etiam Moyses, qui eiusmodi sacerdoti conficiebat indumenta iuxta præscriptum Dei: quem decet gloria & imperium cum unigenito filio & spiritu sancto, in secula. Amen.

Luc. 21.

Exod. 25.

Exod. 28.

SANCTI

SANCTI PATRIS NOSTRI GREGORII ARCHIEPISCOPI NYSSAE, EX VETERE TESTAMENTO DE-

lecta testimonia, cum adiecta quadam expolitione & explicatione, aduersus Iudaeos de sancta Trinitate: qui bus probat, quòd uerbum & spiritum habeat Deus, secundum scripturas, uerbum ἐνυπόστατον, id est, quod hypostasi, siue persona praeditum & reuera sit, ac uiuat, & spiritum similiter.

DICIT Dauid in psalmo trigesimo secundo: Verbo Domini cœli firmati sunt, et spiritu oris eius omnis potentia eorũ. Non igitur uerbũ siue sermo est, aeris impressio (rei[a] cuiuslibet) significatiua, quę per instrumenta uocis edatur: neq; spiritus est oris anima, quae ex partibus respirandi excitetur: sed uerbum, siue sermo quidem est is, qui in principio erat apud Deũ, & Deus est: spiritus uerò oris Dei, spiritus ueritatis, qui à patre procedit. Tria igitur intellige, Iubentem & imperantem Dominum: creantem sermonem, siue uerbum: firmantem & solidantem, hoc est, spiritum. Firmationem enim & solidationem, sanctificationem dixit & completionem. Vt autem scias, quòd non hoc uerbo siue sermone, qui profertur (cœlos[b] firmatos esse) dicebat, sed eo, qui reipsa personaliter subsistit: idem alibi dicit: Emittet sermonem suum, & liquefaciet ea: spirabit spiritus eius, & fluent aquae. Sermo autem & uerbum, quod substantia atq; essentia caret, non emittitur. Et rursus: Emisit uerbum suum, & sanauit eos, & liberauit eos ex discriminibus & periculis ipsorum. Et rursus: Emittes spiritum tuum, & creabuntur: et renouabis faciem terrae. Quis stetit in firmamento Domini: & uidit uerbum eius? At sermo & uerbum hominis non uidetur. Vides, quòd non sermonem dicat, qui auditu, sed qui uisu percipiatur & comprehendatur, nimirum eum, qui reipsa est, & in persona consistit. quandoquidem iuxta probabilem rationem, ne locum quidem hoc habet in sermone, qui substantia caret. Nos enim sermone creator instruxit & ornauit propter mutuam aliorum cum aliis consuetudinẽ & societatẽ, & ut per sermonem alter alterius mentẽ intelligeremus. Confert aũt nobis etiam spiritus ad conseruationẽ corporis per hoc, quod admittitur & hauritur, ac rursus repellitur idem et respiratur: de Deo uerò, qui etiã solus incorporeus est, nõ potest eiusmodi quippiã existimari. ANNOS PERFICIS, DEVS, POTENTIA TVA. Christus autem Dei potentia, Deiq; sapientia est. EX PERSONA SAPIENTIAE, ID EST, FILII. Quum pararet cœlum, aderam unà cum eo: atq; ego erã, qua delectabatur, quotidie oblectabar facie eius. Quem igitur locum haec habent, si non in substantia atq; reuera facies erat? non

Psal. 32.
a Locus mutilus uidetur, itaque explendae sententiae gratia adieci has duas dictiones.
Ioan. 15. 16.
b Videtur locus esse mutilus.
Psal. 77.
Psal. 106.
Locus ualde corruptus.
1. Corinth. 1.
2. Corinth. 2.
Pro. 8.

enim est alius, cum quo colloqueretur. Quis enim nouit mentē Domini, aut quis illi à consilijs fuit? Sed satis fuit ei sola uoluntas ad omnium re-
Gen.1. rum creationem. Scriptum est enim, Et spiritus Dei ferebatur super a-quas: significante scriptura, quòd spiritus sanctus, qui reuera atq; in substantia personaq; est, foueret & uiuificaret omnia ad futuram honoratio-nem. Quæ quum ita sint, perspicuè & clarè sancta Trinitas, patris, inquā, & filij & sancti spiritus demonstrari atq; probari potest, quippe huius ad
Gen.1. seipsam sanctæ atque coessentialis Trinitatis est illud: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Et: Fecit Deus hominem: secundum imaginem Dei fecit eum. Formati enim sumus, prout intelli-
Gen.3. gentia percipi potest, ad imaginem unigeniti. Et rursus: Ecce Adam factus est, sicut unus ex nobis. Quòd autem per Sermonem omnia creauerit Deus, perspicuum est ex eo, quod unicuiq; creaturæ ascripta est hęc clausula: Et dixit Deus, Fiat: significante scriptura eam, quæ per Sermo-
Gen.1. nem effecta est, creationem. Nisi enim hoc esset, satis fuisset dicere: Et fecit Deus cœlum & terram, & reliqua. Et rursus iussu Dei factum est firmamentum. Et rursus: Separauit & diuisit Deus. Et quum audieris, Dixit Deus: statim mente concipe eum, qui obediuerit dicenti: Et dixit Deus, Fiant luminaria: &, Fecit Deus luminaria: quis dixit, & quis dicto audiēs fuit? Atque in pluribus ueteris testamenti locis, sensim ac tacitè indicante sancta Trinitate, deprehendi & animaduerti potest eius hypostasis, id est repræsentatio personarū, & coessentialitas, uel cōsubstantialitas, id est uni-
Gen.18. tas & idemptitas essentiæ atq; naturæ. Verbi gratia, tempore Abrahami. Apparuit em̄, inquit, ei Deus ad quercū opacam sedenti in ostio tabernali sui tempore meridiano. Quum sustulisset autem oculos, uidit: & ecce tres uiri astabant supra eum: & ecce accurrit obuiam eis, & adorauit pronus in terram, & dixit, Domine, si nactus sum gratiam coram te, ne præ-
a Dixerunt ad eum, habet uetus translatio. Locus corruptus. tereas puerum tuum. Et post alia: dixit autem ad eum, Vbi est Sarra uxor tua? at ille dixit, Ecce in tabernaculo est. Dixit item: Reuertens ueniam ad te circa hunc temporis articulum ad horas: & habebit filium Sarra uxor tua. Ecce igitur dicit quòd Deus quidē apparuisset ei, sed quòd treis tamen uiri essent, qui conspecti fuissent: ipsum autem rursus non quasi tribus dixisse, Domini, Si inueni gratiam corā uobis, ne prætereatis puerum uestrum: sed Dominum singulariter ternos nominasse, & tanquam unum inuitasse ad diuertendum. item tanquam unus loquitur, ueniam.
Vide igitur quòd illi, qui apparuerunt, tres quidem erant, & in propriæ personæ constitutione subsistebant: sed ratione tamen eiusdem essentiæ atque naturæ comprehensi erant: atq; etiam tanquam unus colloque-
Gen.11. bantur. Quis item ad quem dicebat, Venite descendentes confundamus linguam eorum? Certè perspicuum, quòd ad illū ad quem dixit: De uentre ante luciferum genui te. &, Ante solem nomen eius, & ante lunam. Et rursus: Dominus dixit ad me, filius meus es tu: ego hodie genui te. Pete
Psal.109. à me, & dabo tibi gentes hęreditatem tuam, & possessionem tuam, termi-
Psal.2. nos terræ, Et rursus: Ego ero illi loco patris: & ipse erit mihi loco filij.
Quid

Quid item illud? Pluit Dominus ignem & sulphur à Domino? Quid uerò ex persona Dei etiam illud: Et omnis qui effundit sanguinem, pro sanguine eius effundetur: quoniam in imagine Dei feci hominem? Vides, quòd Deus in imagine Dei fecerit? Quomõ item intelligendum est illud, quod in Exodo scriptum est: Et [a] cùm mane surrexisset Moyses, ascẽdit in montẽ Sinai, sicut constituerat & præceperat ei Dominus. & accepit Moyses tabulas lapideas. & descendit Dominus in nube: & astitit illic, & loquutus est in nomine Domini. & præterijt Dominus [b] à facie Domini. Quis ergo Dominus loquutus est in nomine Domini? & quis Dominus transiuit à facie domini? Quid item illud ad Abrahamum dictum: Ego sum, qui apparui tibi in loco Dei? Quomodo item illud: Adorent eum omnes angeli Dei. quẽ? & cuius Dei? Dicit Moyses: Et statuit Dominus terminum dicens, Crastino die repræsentabit Dominus uerbum hoc super terram. Et rursus: Confirmare Zorobabel: quia ego uobiscum sum, & uerbum meum bonum, & spiritus meus in medio uestrum. Quid opus erat trium mentionem facere, si non unumquodque est in propria subsistentia personæ? Et rursus: Et dixit Dominus ad Moysen: Descende & contestare populum, & sanctifica eos hodie & cras: & lauent uestimenta sua, & sint parati in diem tertium. in die enim tertio descendet Dominus super montem Sinai coram omni plebe. Ac non dixit, descendam. Et erit in nouissimis diebus, dicit Dominus, effundam de spiritu meo super omnem carnem: & prophetabunt filij uestri, & filiæ uestræ, (& iuuenes uestri uisiones uidebunt: & seniores [c] uestri) somnia somniabunt. Et aliquanto post: Sol conuertetur in tenebras, & luna in sanguinem, priusquam ueniat dies ille Domini magnus & illustris. (Non dixit, dies meus.) Et futurum est, ut quicunque inuocauerit nomen Domini, seruetur. Item non dixit, Nomen meum. Et rursus: Dominus de cœlo super terram despexit, ut uideret gemitum compeditorum: ut solueret filios morte affectorum: ad annuntiandum in Sion nomẽ Domini. Non dixit, Nomen eius. Et rursus: Quia habitat in cœlis, deridebit eos: & Dominus subsannabit eos. Et rursus: Ad te Domine clamabo, & ad Deum meum deprecabor. Quis igitur Dominus apud Deum? Ex persona Dei. Subuerti uos, quemadmodum subuertit Deus Sodoma & Gomorra. (Et [d] Esaias) quando uidit gloriam eius: Domine, quis credidit sermoni nostro, & brachium Domini cui reuelatum est? Non dixit, Et brachium tuum. Ecce auxilio Dei per plura scripturæ loca sanctæ & coessentialis Trinitatis probatæ sunt hypostases, id est personarum eius propriarum repræsentationes.

Gen. 19.

a De nostle habet uetus translatio. *Exod. 34.* *b Variat item hic uetus translatio.*

Gen. 17. *Psal. 8.* *Exod. 9.* *Aggei 2.* *Exod. 19.*

Iohel. 2. *c Locus mutilus fuit, quem suppleui ex propheta.* *Ibid.* *Psal. 78.* *Psal. 78.* *Psal. 2.*

Esa. 12. *Ioan. 12.* *d Hæc uerba, ac fortaße multo plura desiderantur in exẽplari, quo unico sum usus.*

Baruch. 3. HIc est Deus noster: non reputabitur neq; comparabitur alius ad illum. inuenit omnem uiam scientiæ, & dedit eam Iacobo puero suo
Baruch. 3. & Israeli dilecto suo. Post hæc autem: Super terram uisus est, & cum hominib. unà uersatus est. Deus palma ueniet, Deus noster, & non silentio prætermittitur. Et rursus: Apparebit Deus deorum in Sion. Et rursus:
Malach. 3. Deus dominus, & apparuit nobis: repentè ueniet in templum suum Do-
Zach. 8. minus, quem uos quæritis, & angelus testamenti, quem uos uultis. Gau-
Zach. 2. de uehementer, filia Sion: prædita, filia Hierusalem: Ecce rex tuus uenit tibi mansuetus, & insidens iumento & pullo asinæ. Quis uerò regum unquam asino insidens Hierosolymam inuectus est? Et rursus: Oble-ctare et exhilarare, filia Sion: quoniã ego uenio, & habitabo in medio tui:
Esa. 40. dicit Dominus: & multæ gentes in die illo confugient ad Dominum, &
Zach. 14. erunt ei loco populi. Et rursus: Ecce ego mitto nuntium meum ante fa-
Zach. 3. ciem tuam, qui parabit & instruet uiam tuam ante te. Et rursus: Sta-
Ὠλαξί μι, ἰδα ξί μοι lego. ἀσφαλίαν, legẽdum opinor ἀσφάλειαν, & ita uetus habet translatio. bunt pedes eius in die illo super montem oliuarum, qui est è regione Hierusalem ab oriente. Et post pauca: Ostendit mihi Iesum, sacerdotem illum magnum stantem coram angelo Domini: & diabolus stabat à dextris eius, ut aduersaretur ei. & dixit Dominus ad diabolum: Increpet Dominus in te diabole. Et contestatus est angelus Domini Iesum dicens:
Ibid. 3. Hęc dicit Dominus omnipotens: Si in uijs meis ambulaueris, & si præce-
Leuit. 26. pta mea seruaueris: & tu quoque dijudicabis domum meam. Et rursus:
Zac. 3. Audi igitur Iesu, qui es sacerdos ille magnus. Manifestatus sum & inno-
Esa. 65. tui ijs, qui me non quærebant: & inuentus sum ab ijs, qui de me non sci-
Esa. 37. scitabantur. Et rursus: Apparebit Dominus aduersus eos, & disperdet
Psal. 71. omneis Deos gentium. Et rursus: Ecce adsum genti, qui non inuocaue-runt nomen meum. Qui sedes super Cherubin appare, et excita potentiã tuam, & ueni ad seruandum nos. Et rursus: Descendet sicut pluuia in uellus: significans eius descensionem (fore) quietam atq; sine strepitu.
a Nonnihil uariat translatio uetus. Pluuia enim super terram descendens strepitum facit: quod in uellus lanæ descendens non facit.[a] Et tu Bethleem terra Iudeæ, nequaquam mini-
Mich. 5. ma es in principibus Iudææ. Ex te enim egredietur dux, qui reget popu-
Matth. 6. lum meum Israel: & exitus eius à principio à diebus usq; in seculum.
Deut. 18. Prophetam suscitabit uobis Dominus Deus ex fratribus uestris, similem mei, ei dicto eritis audientes in omnib. quæcunq; loquutus fuerit ad uos. & futurum est, ut quicunq; prophetæ illi dicto audiens non fuerit, exterminetur & disperdatur. Multi extiterunt prophetæ. de quo ergo eorum loquitur? Atque is, qui exorietur, utrùm Moysaica decreta docebit, an alia? Si quidem Moysis decreta: ad quid illa superuacua diligẽtia alium excitandi, quũ Moyses sufficeret? Sin autẽ alia: dicant & quænã erat eius doctrina, & quis ipse propheta? Nam ex legitimis institutis & solennibus consuetis'que cęremonijs nullus externorum uel docuit, uel petijt quicquam ab eis. Atque ipse etiam summæ rerum Deus prędictionem de illo confir-

confirmauit, quum dixit: Rectè omnia loquuti sunt. prophetam eis ex- Deut. 18.
citabo de medio fratrum ipsorum, similem tui: & dabo uerbum meum in
ore eius. Considera igitur uim dicti. neque enim alij prophetæ dixit, se de-
disse uerbum. Ipsi enim seruorum more ministrantes dicebant: Hæc dicit
Dominus. ille uerò pro [a] patria dignitate dicebat leproso: Volo, mundus
esto: mortuis, Tibi dico, surge: &, Lazare ueni foras. mare increpat, etiam [a] κυριακὸν, fortasse, pro dominica potestate.
flatibus pro potestate dicens, Sile, refrenare & obmutesce. Quid aūt (illud
uerbum sibi uelit) prophetam quemadmodum te, si Moysis decreta cum
Christi doctrina comparauerimus & contulerimus, nullo negotio depre
hendemus. At illud ipsum, quod à Moyse dictum est in lege, Non licet ad Deut. 4. 12.
hæc addere, & non licet ab eis demere atque detrahere: deinde quum e-
tiam dixisset, Ipsi dicto eritis audientes in omnibus quæcunque loquutus
fuerit ad uos: significat excellentiam eius, de quo prædicebatur. Ecce
Deus uester: ecce Dominus cum uiribus & robore uenit, & brachium Deut. 5.
cum uirtute & naturali potestate. Iurauit Dominus Dauidi ueritatem, & Psal. 88.
non frustrabitur eum: de fructu uentris tui ponam super solium tuum. Psal. 131.
Et rursus: Disposui & ordinaui testamentum electis meis. iuraui Dauidi Psal. 88.
seruo meo, usque in seculum parabo semen tuum, & in generationem &
generationem ædificabo sellam tuam.

IN PARALIPOMENIS, ID EST PRAETERMISSIS.

ET futurum est, ut quum impleti fuerint dies tui, & dormiueris cum Lib. 2. ca. 17. & 22.
patribus tuis, etiam semen tuum suscitem post te, quod semen erit de
uentre tuo, & parabo stabiliamque regnum eius. ipse ædificabit mihi do-
mum: & [a] erigam regnum eius usque in æternum. Ego ero illi loco patris, [a] Firmabo solium.
& ipse erit mihi loco filij: & misericordiam meam non remouebo ab eo,
quemadmodum remoui ab ijs, qui ante te fuerunt. & confirmabo atque sta
biliam eum in domo mea: & regnum eius usque in æternum: & solium e-
ius erit erectum usque in seculum. Et nunc Domine Deus Israel, confirme- Paral. 2. ca. 1.
tur & stabiliatur utique uerbum tuum, quod fecisti ad Dauidem patrem
meum. Si uerò habitabit Deus cum hominibus super terram, & homo
est. & quis cognoscet eum, ut inuocet Deum tuum. Præparare Hieru-
salem. quoniā ego firmās & solidans tonitru, & creans spiritū, & emittens
ad homines Christū meum, faciens diluculum & tenebras, incedens & in
ambulans super excelsa terræ. Audite populi omnes sermonem, & atten- Mich. 1.
dat terra, & omnes eam incolentes. Et sit Dominus in uobis in testi-
monium, Dominus de templo sancto suo. quoniam ecce Do-
minus egreditur de loco suo, & descendet ad
excelsa terræ.

IACOB IN MANDATIS.

NOn deficiet princeps & dux ex Iuda ex fœmoribus ipsius, quoad uenerit id, quod reconditum & repositum est. atque ipse est expectatio & spes gentium. BALAAM. Orietur sidus & Iacob, & homo & Israel, & uulnerabit & franget primores, & duces Moabitarum, & diripiet ac depopulabitur filios Sur,[a] & erit Edom hæreditas gentium. Dauid autem de his rebus non aduenit. Quod si hæc de ijs, qui ex illo orti sunt, intelligenda essent, oportebat dicere, Orientur sidera ex Iacob: & duces ex Israel. Ecce dominator Dominus exercituũ cum uiribus & robore conturbabit nobiles & splendidos, & insolentia atque superbia elati conterentur, & deprimẽtur elati atque sublimes, & occident gladio. Libanus autẽ cum excelsis cadet. Et egredietur uirga ex radice Iessę, & flos de radice ascendet, & requiescet super eum spiritus Dei, spiritus sapientiæ & intelligentiæ, spiritus consilij & fortitudinis, spiritus scientiæ et pietatis, & replebit eum spiritus timore Dei. non iudicabit secundũ existimationẽ & splendorem, neque secundum loquelam arguet: sed [b] humilium iudicium iudicabit, coarguet atque conuincet splendidos & nobiles terræ: et percutiet terram [c] sermone oris sui: & in spiritu per labia tollet impios: & habebit lumbos suos iustitia cinctos, & latera sua uncta ueritate. Et paulo pòst: Et erit in illa die radix Iessæ, & qui exurgit ad imperandum gentibus. in ipsum gentes sperabunt. & erit requies eius [d] gloriosa. DAVID. Solium tuum, Deus in seculum seculi. Virga rectitudinis, uirga regni tui. Dilexisti iustitiam, & odisti iniquitatem. propterea unxit te Deus, Deus tuus. Vides quòd Deus ungitur à Deo. Carne enim humana assumpta, factus est pontifex & apostolus confessionis nostræ. Et paulo pòst: Et tu Domine terræ fundamenta iecisti: & opera manuum tuarum sunt cœli. illi peribunt, tu autem permanes: & omnes tanquam pallium ueterascent, & tanquam amiculum inuolues eos & immutabuntur. tu uerò idem es, & anni tui non deficient: uncti uidelicet.

a Nostra translatio uetus nõnihil uariat.
Esa. 10. Variat translatio uetus nonnihil.
Esa. 11.
b Vetus translatio: sed iudicabit in iustitia pauperes, et arguet in æquitate pro mansuetis terræ.
c Vetus translatio habet, uirga oris sui, et spiritu labiorũ suorũ interficiet impios. Et erit iustitia cingulũ lumborum eius, & fides cinctoriũ renum eius.
d Locus mutilus. uetus translatio habet, Erit sepulchrum eius gloriosũ.
Psal. 44.
Heb. 3.

DE NATIVITATE EIVS EX VIRGINE.

ECce uirgo erit prægnans, & pariet filium, & uocabunt nomen eius Emmanuel: quod si quis interpretetur, significat, Nobiscum Deus. ac prius, quàm cognoscat patrem uel matrem, accipiet uires & potentiam Damasci, & spolia Samariæ comedet & deuorabit. Et Salomõ propheticè: Puer eram ingeniosus, et animũ bonũ sortitus eram: imò uerò, Quũ bonus essem, ueni in corpus impollutũ et incontaminatum. Quis igitur ante natiuitatẽ erat bonus? et quis uenit in corpus incõtaminatũ et impollutum? [a] Et uolent, si facti sunt ambusti. quia puer paruus natus est nobis, filius etiam datus est nobis: cuius imperium super humerum eius, et uocatur, magni consilij nuntius, Deus ualidus, habens authoritatẽ et potestatẽ & ius

ἀρετῆς.
Sapi. 8. Pro ἀγαθὸς, legendum ἀγαθός.
Esa. 9.
a Omnis uiolentia prædatio cum, tumultu, & uestimentum mistũ sanguine, erit in cõbustionẽ & cibus ignis. Paruulus enim natus est nobis, &c.

& ius exercens, princeps pacis, pater futuri ſeculi. Et rurſus: Ecce uirtus pe perit, & non peperit. hoc aūt uirginē ſignificat. Et rurſus: Butyrū & mel comedet. His enim rebus alebatur, quum deſcenderet mater eius à cenſu. nam poſtea lacte abundauit. Et rurſus: Sic dicit Dominus Sabaoth:[a] labo rauit & tumultuata eſt Aegyptus, & negotiatio Aethiopum, & Sabæi ui ri proceri ad te deſcendent, & tibi ſerui erunt, & ponè te ſequentur uincti manicis, & tranſibunt ad te, & adorabunt te, & in[b] te precabuntur. quia Deus in te eſt. nec eſt Deus preter te. tu enim es Deus, & non noueramus, Deus Iſraelis & ſeruator. Et conuertit me Dominus ad uiam portæ, quæ ſpectabat ad Orientem: & hæc erat clauſa: & dixit Dominus ad me, fili hominis, hæc porta clauſa erit, & nemo transſibit per illā. quia Dominus Deus Iſraelis[c] ingredietur & egredietur per eam: & erit clauſa. De uen tre matris uocaui nomen eius, gladium acutum. Ecce lapis ſectus eſt abſq; manibus, & percuſsit ſtatuam, & euaſit in magnum montem, & impleuit orbem terræ habitatum. Lapis igitur ſectus abſq; ſatione uiri. Audi cœ lum, & auribus percipe terra, quia Dominus loquutus eſt: Filios genui & exaltaui. illi autem me aſpernati ſunt. Nouit bos poſſeſſorē, & aſinus præſepium domini ſui: Iſrael autem non nouit, neq; populus me intelle xit. Et rurſus: Accipe uolumen nouum chartæ magnæ, & ſcribe in eo ſty lo hominis ad faciendum celeriter direptionem ſpoliorum. Et acceſsi ad prophetiſſam: & concepit, & peperit filium. Et dixit mihi Dominus, Vo ca nomen eius, Celeriter ſpolia, citò prædare. Per uolumē igitur nouum, uirginem intelligimus. Quemadmodum enim noua charta pura eſt, quū ſine ſcriptura eſt: ita etiam ſancta uirgo uiri conſuetudinis expers. Et rurſus: Omne maſculum aperiens uuluam, ſanctum Domino uocabitur. Nullus autem maſculus aperit uuluam, ſed conſuetudo uiri cum muliere. Igitur dictum illud de Domino eſt intelligendum. Contingit autem, ut multi primogeniti impij ſint & peccatores. Qui igitur illi propterea ſan cti Domino & inculpati atq; innocentes? quur item non etiam omne fœ mininum? Perſpicuum eſt igitur, quòd ipſe ſanctus ſit ſolus. DAVID. Ma ter Sion dicet homo. & homo natus eſt in ea, atque ipſe altiſsimus fun damenta eius iecit.

Eſa. 45. In uulgari trāſlatione eſt, labor Aegypti et negotiatio Aethiopie, &c. b Et in te adorabunt.

Ezech. 44. ἀνέτρεψεν habebat exēplar: legendum, ἀνέτρεψεν. c Translatio uetus nonnihil hic uariat.

Dani. 2.

Eſa. 1.

Eſa. 8.

Exod. 13. 34. Num. 8.

Pſal. 68.

DE MIRACVLIS, QVAE CARNE HVMANA ASSVMPTA DOMINVS EDITVRVS ERAT.

ECce poſui te in teſtamentum generis, in lumen gentium, & ad con ſtituendam terram, & ad accipiendam hæreditatem, dicendo ijs, qui in uinculis ſunt, Exite: & in tenebris uerſantibus, Detegimini & reue lamini. Ac quòd non de nudo homine dicat: ipſe erat, qui dixit: Hic Deus noſter. non reputabitur alius neque comparabitur ad ipſum. Conualeſcite manus remiſſæ, & genua diſſoluta. Conſolamini puſil lanimes: mente confirmamini: nolite timere: ecce Deus noſter, ecce Dominus

Eſa. 58. Vetus & uulgaris trāslatio nōnihil uariat.

Dominus cum uiribus & potentia uenit. Et rursus: Tunc aperientur ocu-
[Ibid.] li cæcorum, & aures surdorum audient: tunc claudus saliet sicut ceruus: &
perspicua atque diserta erit lingua [a] balborum & difficulter uerba pronun
[a mutorum.] tiantium. Et rursus: Spiritus Domini super me. qua de caussa unxit
[Esa. 16. Luc. 4.] me: ad annuntiandum bona egenis misit me, ad prædicandum captiuis di
missionem, & cæcis recuperationem uisus.

DE PRODITIONE. DAVID.

QVi comedebat panes meos, auxit super me supplantationem.
[Psal. 40.]

DE PASSIONE.

[Esa. 3.] POpulus meus, qui beatos uos dicunt, seducunt uos, & semitã pedum
uestrorum perturbant. sed etiam nunc consistet Deus in iudicium, &
populum suum iudicio sistet: ipse Dominus in iudicium ueniet cum se-
[a αὐτῶν, καὶ τῶν.] nioribus populi, & cum principibus [a] ipsis. Quare fremuerunt gen-
[Psal. 2.] tes, & populi uana meditati sunt? Adstiterũt reges terræ, & principes con
uenerunt in unum aduersus Dominum, & aduersum Christum eius.
Spiritus faciei nostræ Dominus dominus comprehensus est in corru-
[Hier. Thre. 4.] ptelis eorum. ubi diximus in umbra ipsius uiuemus in gentibus. Ipse
[Esa. 53.] iniquitates nostras fert, & pro nobis dolet, & nos reputauimus eum in
[b] morbo & in plaga, & in afflictione. ipse autem uulneratus est propter
[b Vetus translatio habet, quasi leprosum & percussum à Deo et humiliatum.] peccata nostra, & languidus fuit propter iniquitates nostras. Disciplina
pacis nostræ super eum: liuore & uibice eius nos sanati sumus. Omnes tan
quam oues errauimus. unusquisque [c] à uia sua aberrauit. Et Dominus tradi
dit seipsum propter peccata nostra. atque ipse propterea quòd afflictus est,
[c Vetus translatio in uiam suam declinauit.] non aperit os: tanquam ouis ad [d] occisionem ducitur: & sicut agnus co-
ram tondente se mutus, ita nõ aperit os suum. in humiliatione eius iudiciũ
eius sublatum est. quoniam tollitur de terra uita eius. propter peccata po-
[d Iugulationẽ.] puli mei ductus est ad mortem:: & dabo improbos pro sepultura eius, &
[Vetus translatio Latina nõnihil hic uariat. ego cum fide reddidi, quod in exemplari Græco est.] diuites pro morte eius. quoniam iniquitatẽ non fecit: nec inuentus est do
lus in ore eius. Et post nonnulla. Idcirco ipse multos hæreditate cõseque-
tur, & robustorum ualidorumque diuidet spolia, propterea quòd in mor-
tem tradita est anima eius: quoniam iniquitatem non fecit, & inter scelera
tos numeratus est. atque ipse peccata multorum sustulit, & propter pecca-
ta ipsorum traditus est. Ex his patet, quòd nõ de populo, qui in Babylonẽ
abductus est, loquatur propheta: sicut nõnulli opinati sunt. Qui enim po
pulus propter peccata populi ductus est ad mortem? aut quis populus &
cuius populi? Et item: Dorsum meũ dedi ad flagellandũ: maxillas uerò ad
[Esa. 50.] alapas. faciem autem meam non auerti ab iniuria atque dedecore insputio-
[Variat item hic nonnihil translatio Latina uetus.] num. Et item: Speciem non habebat, neque decorem: sed species eius
uilis & abiecta, deficiens præter morem filiorum hominum. Et rursus,
quum hæc dixisset, dixit: Genus & naturam eius quis enarrabit? Quia
[Esa. 53.] circundederunt me canes multi: cœtus & congregatio improbè agen-
[Et hic uariat.] tium me amplexa est. Foderũt manus meas, & pedes meos: enumerauerũt
omnia

omnia ossa mea. Ipsi autem considerauerunt & inspexerunt me: Diuise- Psal.21
runt uestimenta mea sibi, & super uestem meam miserunt sortem. Ego ue
rò ueluti agnellus innocens, qui ducitur ut mactetur, nõ cognoui. Et item:
Venite & iniiciamus lignum in panem eius, & elidamus eum de uiuenti- Her.11.
bus: & non sit amplius memoria nominis eius. Et acceperunt triginta ar- Zach.11.
genteos pretium æstimati: quem æstimatum emerunt de filiis Israel: & de
derunt eos, pro agro figuli, sicut constituit mihi Dominus.

DE CRVCE ET TENEBRIS, QVAE FACTAE SVNT.

Videbitis uitam uestram pendentem ante oculos uestros, & non cre-
detis, si quis exponat uobis. Manè dices, Qui facta est uespera? & ue- Deut.28.
speri, Qui factum est mane? Et futurum est in illa die, dicit Dominus
Deus, occidet sol meridie. Et obscurabitur lumẽ in die. Occidit sol in me- Amos 8. Esa.65.
ridie: tota die ad te expandi manus meas, ad populum contradicentem &
non credentem. Et item: Tollite signum ad gentes. Et tunc hæc consu-
mabuntur, dicit Dominus. quia de lignis sanguis destillabit. Et erit in Zach.14.
die illa: non erit lux & dies illa nota Domino. &, non dies, & non nox. ue Psal.68.
speri erit lux. Et expectaui eum, qui unà condolesceret, & non erat, & con
solantem, & non inueni. Dederunt in cibum meum fel, & in siti mea dede
runt mihi acetum ad bibendum. Quorum nihil Dauidi contigisse pos-
sunt ostendere. Et rursus: Posuerunt me in lacu infimo. Framea excitare in Zach.13.
pastorem & in uirum populi mei. Percute pastorem meum, & disper- Zach.14.
gentur oues gregis. Et item: Et in die illa futurum est, ut id, quod est in
frenis equi, sit sanctum Domino.

DE RESVRRECTIONE CHRISTI.

Dauid resurrectionem eius præuidens dicebat: Expergiscere. Quur
dormis Domine. Surge, & ne expellas in finem. Et rursus: Surge Do
mine, serua me Deus meus. Et item: Surge Domine, opem fer nobis, & re
dime nos propter nomen tuum. Et item: Surge Domine: iudica ter- Psal.43.
ram. quoniam tu hæres eris in omnibus gentibus. Nunc surgam dicit Do Psal.3.
minus, nunc glorificabor, nunc exaltabor: nunc seruabimini. Vanæ erũt Esa.33.
uires spiritus uestri. Et quærent faciem meam in afflictione sua, & mane
consurgent, ad me dicentes: Eamus & conuertamur ad Dominum De-
um nostrum. quoniam ipse percussit & sanauit nos. percutiet, & curabit
nos: sanabit nos post duos dies: in die tertia surgemus coram eo. annite-
mur, ut cognoscamus Dominum. sicut diluculum paratũ inueniemus
eum. quia non derelinques animam tuam in inferno: neque permittes,
ut sanctus tuus uideat corruptionem. Et item: Factus sum sicut homo Psal.15.
auxilio destitutus inter mortuos liber. Quis uerò liber à morte, nisi
Deus? factus est enim sicut homo destitutus auxilio, quum humiliasset
carnem suam usque ad mortem, mortem autem crucis. Ecce po- Esa.28.
no in Sion lapidem angularem, electum, pretiosum, & qui credit in
eum,

Psal.118. Matth.21. cum, non confundetur(factus est enim in caput anguli(alterius uidelicet dispositionis circa ecclesiam)quod(caput)est mirabile in oculis nostris.

DE ASSVMPTIONE SIVE ASCENSIONE.

Psal.16. Dani.7. AScendit Deus in iubilo, Dominus in uoce tubæ. Quod autem de seruatore nostro [hoc] dictum sit, Daniel dicit: Considerabam, inquit, & ecce sellæ positæ erant, & antiquus dierum sedebat. Et post nonnulla: Et ecce cum nubibus cœli, sicut filius hominis ascendens: & usque ad antiquum dierum peruenit, & adductus est. Ei datus est honor & principatus & regnum. & omnes populi, tribus & linguæ seruient ei. potestas eius, potestas æterna: quæ non præteribit: & regnum eius non labefactabitur, neque peribit. Psal.109. Dixit Dominus domino meo, sede à dextris meis: Donec ponam inimicos tuos scabellum pedum tuorum.

DE GLORIA ECCLESIAE.

Psal.44. ADstitit regina à dextris tuis in uestitu deaurato, amicta uarietate.

DE CIRCVNCISIONE.

DIcent autem omnes Iudæi: Si eundem Deum ueneramini, quur non circuncidimini? uel animalia offertis ad sacrificium? aut sabbatum celebratis? quum scripturæ de his rebus expresse ac nominatim præcipiant atque præscribant? Audient igitur, quòd circuncisio nõ erat à principio: sed certo tempore introducta atque instituta est, ut quæ etiam certo tempore finem habitura esset. deinde quòd Deus, qui circuncisionem patribus institu erat, ipse dixit: Ecce dies uenient, dicit Dominus, quum ordinabo domui Israelis testamentum nouum, non quemadmodum ordinaui testamentum patribus uestris, quum apprehendissem manum eorum, ut educerem eos ex Aegypto: quia ipsi non seruauerunt testamentũ meum, & ego neglexi eos, dicit Dominus. Et rursus incusans Iudæos dicit: Omnes gentes in carne incircuncisæ sunt: populus autem hic, corde. Et item: Circuncidite cor uestrum, & non carnem præputij uestri. Et rursus: Facite uobis noualia, & nolite seminare in spinas: sed circuncidite duritiem cordis uestri, & circuncidite Deo præputium cordis uestri. Quòd neminem circuncisio iustificet, ex his perspicuum est. Abraham incircuncisus seruiuit Deo. Primùm enim uisus est acceptus & probatus esse: & tunc dedit ei circuncisionem. Atque illi item, qui spatio quadraginta annorum nati sunt in deserto, incircuncisi erant. & illi, qui ab Adam usque ad Abrahamum Deo placuerunt & accepti fuerunt, similiter omnes incircũcisi erant. Nam propterea quòd in gentes populus immisceretur, & consuetudinem cum eis commerciumque iniret, circuncisio data fuit. Ac caussa manifesta est. Nam usus circuncisionis initium cepit ab Abrahamo: quem quum Deus supra omneis illius ætatis homines dilexisset, ex ipso Christũ quoque nasciturum, quod ad carnẽ attinet, prædestinauit, ut id quod planè fieri uoluerat, posset etiã sincerè & absque adulteratione fieri ac degeneratione: huius rei gratia opus fuit circuncisione, & reliquarum gentium consuetudinis fuga, ut tãquam septum quoddã ab reliquis hominibus eos lex separaret. Vnde

Hiere.31. Deut.10. Hiere.4.

etiam nato eo, propter quem hæc instituta ac facta sunt, deinceps quasi superuacua ea, quæ per priscum illum statum suscepta sunt, noua instituta à Deo abrogata sunt.

DE SACRIFICIIS.

SImiliter Deus clamat dicens: Viuo ego, dicit Dominus, quòd de sacrificijs & holocaustis non mandaui patribus uestris, ex quo die reduxi eos ex terra Ægypti, & usque ad hunc diem. nunquid præcepi patribus uestris exeuntibus ex terra Ægypti, ut offerrent mihi holocausta atque sacrificium? Et rursus: Ad quid mihi multitudo sacrificiorum uestrorum? dicit Dominus. Plenus sum holocaustis arietum: & adipem agnorum, & sanguinem hircorũ & taurorum nolo. neque ueniatis in cõspectum meum. Quis enim exquisiuit hæc de manibus uestris. Calcare atrium meum animum nõ adijciatis. si feratis mihi similaginem, uana mihi abominatio est. Nouilunia uestra ac sabbata uestra, & diem magnum nõ tolero. ieiunium & ab opere cessationem, & uestros dies festos odit anima mea. Et rursus: Lauamini, & mundi estote: demite improbitates ab animabus uestris. non uescar carnibus taurorum, aut bibam sanguinem hircorum. Et rursus: Non accipiam de domo tua uitulos, neque de gregibus tuis capros. Et item: Offer Deo sacrificiũ iustitiæ. odi,[a] repudiaui uestros dies festos, non accipiam ea, &[b] salutares apparitiones eorũ non aspiciam: & nõ olfaciam in conuẽtibus uestris. aufer à me sonum cantionum tuarum, & psalmum instrumentorum non audiam.

Esa. 1. 49. — Esa. 1. — Variat nõnihil trãslatio uetus — Esa. 1. — a Locus corruptus. — b Salutis apparitiones. — Nõnihil uariat uetus translatio.

DE SABBATI CELEBRATIONE.

SAbbatum datum est eis ad sedandum nimium pecuniæ studiũ eorum. Nam quũ populus pauper egressus esset ex Aegypto, et nihil haberet præter ea, quæ cõmodato acceperãt ab Aegyptijs, unusquisque dabat operam, ut continenti atque assiduo labore sibi diuitias pararet. quam ob rem dicit: Sex dies opus fac. die uerò septimo non facies quoduis opus in eo. (& caussam subijcit:) ut requiescas tu & uxor tua, & filius tuus, et filia tua, & puer tuus, & ancilla tua, bos tuus, & iumentum tuum. Alioqui cuius rei gratia Iesus filius Naue circundans Hiericho cum tubis ad septem dies in sabbato feriatus non est? qui item die octauo circunciditur paruus puer? quur item in die sabbati mulier parit? quur item sacerdotes omne sacrificium in sabbato faciunt? quomodo item sol & luna & sydera definitum cursum etiam in sabbato conficiunt?

Exo. 20.

DE OBSIGNANDO.

SIgnatum est super nos lumen uultus tui, Domine. Et rursus: Fac mecum signum ad bonum: & uideant qui oderunt me, & uerecũdentur. Et rursus: Dedisti timentibus te insigne ad fugiendum à facie arcus. Fili hominis transi mediã urbem Hierusalem, & da signum in frontem hominum gementiũ & dolentiũ propter iniquitates & scelera, quæ fiunt in medio ipsorum. Et rursus: Sex uiri ueniebant à porta, quæ spectat ad Aquilonẽ, & unicuique securis est in manu eius. Audientes ite in urbẽ, & cædite:

Psal. 4. — Hezech. 9.

& ne parcatis oculis uestris, & ne misereat uos senioris & adolescẽtuli, & uirginis & infantium, & mulierum, & interficite ad deletionem & extinctionem. ad omneis autẽ, super quos est signũ meum, ne appropinquetis. De sacrificijs autem eorũ dictum est, non quòd Deus sacrificijs holocaustis'ue indigeret, sed quoniam Leuitica tribus nõ habebat sortem in terra promissionis (quia ipse Deus sors eius erat:) hanc dedit eis occasionem, qua alimẽta sibi conficerent. Nolebat enim eo sacerdotio fungẽtes labore manuum & negotiatione, siue cauponatione ali, & inopiam tolerare.

Psal. 67.

DE EVANGELIIS.

Esa. 52. DOminus dabit uerbum Euangelizantibus uirtute magna. Et rursus: Quàm speciosi pedes annuntiantium pacem.

DE INCREDVLITATE IVDAEORVM, ET ECCLESIA GENTIVM.

EX PERSONA DEI: Necq; noueras, necq; sciebas, necq; ab initio aperui
Locus corruptus. sti aures. noueram enim, quòd contumax dicto audiens futurus non
esses. Et item: Magnum nomen eius in gentibus, & in omni loco suffitus
Malach. 1. & incensum offertur nomini meo & uictima pura. Et erit in nouissimis
Mich. 4. diebus mons Domini illustris & conspicuus, paratus super uertices mon
Esa. 2. tiũ: & alienabitur supra colles, & festinabũt atq; enitẽtur ad eum populi:
& ibunt gentes multæ ac dicent, Venite ascendamus ad montẽ Domini,
& ad domum Dei Iacob: & illuminabunt nos uijs eius. quia de Sion egre
Hier. 1. dietur lex, & sermo Domini ex Hierusalẽ. Et dixit Dominus ad me: Ecce dedi sermones meos in os tuum. ecce constitui te hodie super gentes & reges ad eradicãdum, & concidendum, & perdendum, & instaurandũ, & plantandum. Quòd si hæc de Hieremia: quæ regna extirpauit? aut quas
δομημάτων. legẽdum puto μοσχευμάτων, propter uerbũ καταφυτεῦσαι, quod sequitur. gentes perdidit? Verũ de Domino dicta sunt, qui ex omni anima sibi credente regnũ aduersarij extirpat, qui diruit structuras malitiæ atq; improbitatis, & uitiosis stolonibus malleolisq; meliores restituit. Psal. Libera me atq; defende à contradictione populi. constitues me caput gentium. Populus, quem non cognoui, seruiuit mihi: ad auditionem auris obediuit
Psal. 17. mihi. filij alieni mentiti sunt mihi, filij alieni uetustate confecti sunt, & clau
Ibi. dicauerunt à semitis suis.

MOYSES EX PERSONA DEI AD ABRAHAM.

ET benedicentur in te omnes fines terræ. Et itẽ: Auertam faciem meã
Gen. 12. ab eis, & ostendã quid accidet eis in extremis. quia gens peruersa est.
filij quibus non est fides in ipsis, ipsi ad æmulationem prouocauerunt me
Deut. 32. in eo, qui non erat Deus: ad iram prouocauerunt me simulachris suis, & ego ad æmulationem prouocabo eos ob gentẽ non gentem, propter gen tem stultam & intelligentiæ expertem ad iram prouocabo eos. Et alibi,
Esa. 53. Dabit, inquit, sceleratos & improbos pro sepultura eius. Innotui his, qui
Esa. 65. me nõ quærebant. inuentus fui ab his, qui de me nõ sciscitabantur. [a] Dixit.
a Locus corruptus. Ecce adsum genti, quæ non inuocauit nomen meum. Abalienatus sum à fratribus meis, & hospes factus sum & peregrinus filijs matris meæ. De

gentibus

gentibus autem dicit, Annuntiabo nomen tuum fratribus meis. in medio ecclesiæ laudes tuas decantabo. Psal.18. Psal.21.

DE IVDAEIS.

PRopter uos nomē meū semper malè audit inter gētes. Nō est uolūtas mea in uobis, dicit Dn̄s omnipotēs. Et in omni loco suffitus & incensum offertur nomini meo. Et magnū nomen meū inter gentes, dicit Dn̄s omnipotēs. uos aūt prophanatis illud. Pete à me, & dabo tibi gētes hæreditatē tuā, & possesionē tuā terminos terræ. Moyses. Sine me delere populū hūc, & dabo tibi gētē magnā, & multo magis magnā, quàm hæc est. Ro.2. Malach.1. Psal.2.

AD IVDAEOS.

Audite sermonem Domini filij Sodomorum, & attendite legem Dei populus Gomorrhæ. Et item: Sabbata uestra & nouilunia odit anima mea, & uota uestra non accipiam. Lauamini, puri estote. manus uestræ sanguine inquinatæ sunt. Et quum lex apertè atq; disertè dicat, nō oportere festum extra Hierosolymam & templum celebrare, iuxta illud, Te decet hymnus Deus in Sion, & tibi reddetur uotū in Hierusalem: scriptum est, quòd adorabunt Dominum unusquisq; de loco suo. Et rursus propheta, Magnū nomen eius inter gentes: & in omni loco incensum offertur nomini eius, & hostia pura. uos autem tollet Dominus. Atque ijs, qui seruiunt mihi, uocabitur nomen nouū, quod bene audiet super omnē terram. At quid magis nouum, q̄ nomen Christianorū? Annuntiabunt iustitiam eius populo, qui nascetur, quem fecit Dominus. Atqui postq̄ dixisset Dauid illum uersum, Deus habitare facit solitarios in domo: significat eam dissociationem & fugam cōsuetudinis atq; commercij, qua qui lege subditi erant, dissidebant & disiuncti erant à gentibus. Implebitur omnis terra cognitione Domini, ut aqua multa ad operiendum ad tegendū mare, memores erunt, & conuertētur ad Dominum omnes termini terræ: adorabunt coram eo omnes tribus terræ. quia Domini est regnum, & ipse dominatur in gentes. Haud alienū autem fuerit à Iudæis etiam sciscitari: Quid igitur obtinet? utrùm lex Mosayca? quæ nunc negligitur, & nō obseruatur? propterea quòd ne templū quidem, aut locus est, aut propheta, qui de rebus futuris aliquid præsignificet atq; prænuntiet: aut arca, ubi tabulæ atq; decalogus reposita erant, in quibus treis illas solēneis celebritates peragere oportebat, & non alibi. Item, Auferetur regnum à Iudæis, & dabitur genti facienti fructus eius. Hæc aūt fuerit gens Christianorū, quæ conueniētes etiā fructus diuini uitæ producat instituti. Confessio & magnificētia opus eius, & iustitia eius manet in seculum seculi. Confitetur autem patri non sua ipsius peccata qui innocens est, & inculpatus, sed peccata eorum, qui in ipsum credunt. Nam quum Dauid dixisset, Dixit Dominus Domino meo, sede à dextris meis, & reliqua: Esaias planius & apertius dicit: Dicit Dn̄s Christo meo Cyro. Aiunt aūt hæc de Cyro Persa esse dicta, sed ridiculū. qui enī reliqua Cyro conueniūt? Apprehēdi manū dexterā tuā. Dicto audientes erunt ante eū gētes: & uires regū frangā. aperiā ante eum portas: & urbes nō claudentur ante te: ibo, & monteis cō planabo: ianuas ęreas conterā, & uecteis ferreos cōtūdā & cōfringā: & dabo tibi thesauros abscōditos. Qui igitur hæc Cyro cōuenient, qui paulo Esa.1. Psal.64. Mal.1. Psal.112. Psa.71. Psa.110. Psal.108. Esa.45.

pôst apud Maſſagetas turpiter interfectus eſt[a]. Et paulo[a] pôſt explicat ipſa(uerba)idē propheta dicens ex perſona Dei:Ego Dn̄s Deus,qui uocaui te in iuſtitia:apprehēdi dexterā tuā,& uires addā tibi:& dabo te in teſtamētū generis,in lumē gentiū,ad aperiendū oculos cæcorū,& ad educēdū oculos cōpeditorū & ex domo cuſtodię ſedētes in tenebris.Et rurſus idē Eſaias:Et dixit mihi,Magnus tibi hic uocetur[b] puer meus,&[c] ſiſtat tribus Iacob, & diſperſionē Iſrael conuertat. Et poſui te in teſtamētū generis,in lumen gentium,ut ſis ſaluti uſq; ad extrema terræ.

QVOD ANTE SECVNDVM DOMINI ADVENTVM VENTVRVS SIT HELIAS.

MAlachias Propheta dicit: Ecce ego mitto uobis Heliam prophetā, anteq; ueniat dies ille Dn̄i magnus & illuſtris, qui reſtituet corda patrū in filios, & cor hominis in proximū ſuum, ne ubi uenero, percutiā & perdā terrā funditus. QVOD VOCANDI eramus Chriſtiani: Videbūt gentes gloriā tuā, & omnes reges iuſticiā tuam, & uocabit te nomine nouo,quod ipſum nomē Dn̄s imponet. Et item: At ijs,qui ſeruiunt mihi, imponetur nomē nouū: quod bene audiet in terra. Et erit in extremo nomē eius clarum in omni terra: & nomine eius cognominabuntur populi multi. & in uijs eius ambulantes uiuent in eis.

QVOD FVTVRVM ERAT, VT TVRBARETVR HERODES, ET FAMILIARES EIVS OMNES[d].

IN die illa dicit Dn̄s, ſubduxit eum in altitudinē ſpeculationū & ad glorias excellētes:de quib. ait, Statuit fines gentiū iuxta numerū angelorū Dei[e] Nōnulli autē dicunt, quòd ex ſua ipſius perſona & illis ipſis uerbis Diabolus ad eum hæc loqueretur, & nō per mentē:quēadmodū etiā nobis inijcit uitioſas & humanis affectib. obnoxias cogitationes. Neq; em̄ fieri poterat,ut mens illa integra atq; incorrupta aliquid abſurdi per cogitationes animo agitaret. Quod etiā ipſi magis q̄ illi fatemur. Quòd autē ex ſua perſona cū Dn̄o colloquutus eſt:(id em̄ uoluit ea ſermocinatio cōceſsioq; propter ſummā demiſsionem atq; cōſilij diſpoſitioniſq; diuinæ exequutionē & uictoriā de aduerſario:)[f] nihil ea res Sermonē lædit. Permiſſum em̄ Malo fuit,ut tanq; hominē,qui uidebatur,Seruatorē aggrederetur, ut cum Deo congreſſus ſuperaretur, atq; ita haud magno negotio ab hominibus capi & uinci poſſet.Quoniam autē aduerſarius hæc ſecum cogitabat, & animo habebat etiam ea, quæ maieſtati diuinæ conueniebant, audiebat à Seruatore præoccupante nimirum, & arguente illius uecordem arrogātiam.ſiquis etiā illud, quod ad quendā ſanctum mente intercedentē apud Deū dictū eſt,Quid clamas ad me?itē illud quod ad Phariſæos & ſcribas dictū eſt,Quid uos cogitatis mala in cordibus ueſtris?recte excipiat, & ſana mēte intelligat atq; interpretetur:uidebit ineffabili & occulta ſapientia ſupra captū etiā noſtrū peragi opera diuina. Egredietur uirga de radice Ieſſæ, & flos ex ea aſcendet, Chriſtus Deus noſter: & requieſcet ſuper eum ſpiritus Dei,ſpiritus ſapientiæ,ſpiritus prudētię & intelligentiæ,ſpiritus cōſilij & fortitudinis,ſpiritus ſcientiæ & pietatis.& replebit eum ſpiritus timore Dei. Hi ſunt generales ſpiritus ſiue dona, quibus reliqua comprehenduntur:quæ in Chriſto ſolo requieuerunt,in quo etiam cor-

a Labitur memoria. hæc enim uerba precedunt capite uidelicet 42. Variat nōnihil uetus trāslatio. Locus corruptus.

b παῖδά μου. aut legēdū παῖς ἀλλά μου. aut παιδάριον.

c Ad erudiēdū & conſtituēdū tribus Iacob,et ad cōuertendū diſperſionem Iſrael.

Malach ult.

Oſe.6.

d Vt in plurimis locis totius exēplaris, quo uſus ſum, author hic fœdiſſimè corruptus & mutilatus eſt, ita quæ ad hūc titulū pertinēt, negligētia ne dicam nequitia librarij preterita eſſe uidentur. nam quæ deinceps ſequūtur, parū aut nihil cū titulo cōueniūt. Quod ne cui mirū uideatur, & meos ipſius errores lapſuſque tegendi excuſandiue cauſſa dici putetur, poſſum oſtēdere in illo opuſculo, quo dictū Euangelicum, Quatenus feciſtis uni ex his minimis, etc. explicatur, quadraginta ſex uerſus preteritos, & in proximo poſtea folio, alieniſſimo loco in ſertos: uidelicet ut

etiam corporaliter inhabitat omnis plenitudo Deitatis. de prophetis autem, Effundam, inquit, de spiritu meo, partem aliquam, & non totum, sicut in Seruatore Christo. quemadmodum etiam diuinus apostolus: Vnicuique nostrum, inquit, data est gratia iuxta modum doni Christi, hoc est, iuxta conuenientiam & proportionem uniuscuiusque purificationis. Quinam autem & quot sint spiritus oppositi siue contrarij (his spiritibus,) dicere licet. quippe tot sunt, quot etiam uirtutis uidelicet sunt spiritus. Et quinam illi? Spiritus fatuitatis atque stultitiæ: spiritus imprudentiæ socordiæque, quo etiam Iudas ille socors & inconsideratus repletus erat: de quo dicit scriptura: Qui inconsideratus et imprudens est, non intelliget: spiritus temeritatis & consilij contemptus atque inconsiderantiæ. quonia etiam consilium est, de aliqua re (suscepta) uoluntas: quod consilium (nempe) ut nos seruaremur, Dominus ante secula inijt. Consilij uerò contemptus & inconsiderantia est, nolle hominem consequi salutem. Ita dicimus etiam fortitudinis dono contrarium esse timiditatis & imbecillitatis incommodum, aut infirmitatem ad bonum, & debilitatem ad pietatem. Quoniam etiam fortitudo uirtus est aduersus dæmonas & affectus & uitia: ut etiā diuinus Dauid ait: Fortitudo mea & laudatio mea Dn̄s: & fuit mihi saluti. Nā à dæmonibus & affectuū atque perturbationū uitiositate uinci, qui poterit huic diuinæ spiritus uirtuti non esse cōtrariū? queēadmodū, opinor, etiā boni scientiæ, boni ignorantia: & pietati impietas uel contēptus religionis ac praua religio, & [a] satietati, Dei gustatio: itidē timori Dei, contrariū timoris uacuitas. Quid eñ perniciosius esse possit, quàm nō timere Deū? Nā timor Dn̄i castus est, manēs in seculū seculi. &, Initiū sapientiæ timor Dn̄i. & ubi timor, ibi mandatorū obseruatio est. Ac generalia quidē dona diuina hæc enumerauimus, ut quæ que plurima alia dona atque uirtutes spiritus in sese cōprehendāt. Nā donū est etiā lenitas animi, mansuetudo atque clemētia: itē tolerātia. & innumera alia. Iā uerò uitiositatis & malitiæ sunt efficientiæ atque spiritus, dolus, improbitas, mendaciū. quinetiā maledicentia & furtū: & quæcūque (uirtuti) cōtrariā uim habent. ex quibus etiā horū author & inuentor nominatur. Fur est eñ Diabolus, & pater mendacij, & serpens, & ignis, & draco propter pestiferam & uenenatam eius naturam, & insidiæ circumuentioque & laqueus: & si quod est aliud simile.

constāte numero uersuū, culpa lateret, & labor rescribēdi, quod perperam & præpostere descriptū erat, fugeret.

e Et hic multa uidentur omissa esse.

f ἰδιὸν τῶν λογῳ διαλυμαίνεται, legendū fortasse, ἰδιὸν τὸν λόγον διαλυμαίνεται.

Psal. 117.

Locus corruptus.

a Πέρα θεῦ γεῦσις. πέρα θεῦ γεῦσις.

Psal. 18.

Pro. 1. 9.

Locus corruptus.

EXPLICATIO DICTI EVANGELICI, ET STATIM EXIVIT SANGVIS ET AQVA.

SAnguinē & aquā ex diuino dominicoque latere fluxisse ab Euangelio docemur, non simpliciter: sed primū quidē, ideo quòd purificationes legales ad figurā & adumbrationē horū duorū tū aspersiones sanguinis, tum lustrationes per aquā peragebant: deinde uerò etiā, quòd ubi ueritas uenit, summa nostræ salutis per aquā & spiritū mysticè perficitur atque cōpletur. quoniā tū per diuinū baptisma, tum per sancti sanguinis participationē & usum consecrari nos ac diuinitatē induere credimus, quemadmodū his ipsis dictionibus & uerbis diuinus orator Chrysostomus exponit. Exiuit, inquit, sanguis & aqua, ostendente scriptura, quòd nō simpliciter

Ioan. 19.

eiusmodi fontes prosiluerint:sed quoniam ex his ambobus Ecclesia constat. atque id cognoscunt & intelligunt fideles, qui per aquam quidem sunt renati, per sanguinem autem & carnem aluntur. Atque hinc mysteria sumunt initium, ut quum ad horrendum poculum accedis, tanquam ab ipso dominico latere bibiturus accedas. Et paucis interiectis: Nec hoc solùm, uerumetiam ijs qui non credituri erãt, loco demonstrationis fuit id, quod ausi erant (nefarij) facinus committere, nempe Thomæ illius'que similibus. Non longè autem diuersa ab his est etiam mens theologica, dum in libro de festo Paschæ (hunc ipsum locum) exponit his uerbis: Oportebat enim etiam creaturas unà cum creatore pati atque condolescere, uelum quod scindebatur, sanguis & aqua, quæ ex latere effundebantur: ille quidem tanquam hominis: hæc uerò super hominem. Et paulo pòst: Paucæ guttæ sanguinis totum mundum reformantes & instaurantes. atque omnibus hominibus sicuti coagulum lacti euadunt, in unum nos cogentes & coniungentes, ut per utrorumque patrum sententiam coniungantur non solùm uirtus baptismatis & diuini sanguinis participatio, una quidem per aquam, altera uerò per sanguinem: uerumetiam ipsa humanæ naturæ firma certa'que probatio. id enim certum atque perspicuum est Theologum dicere (illis uerbis) ille quidem tanquam hominis: cui apponit etiam totius mundi reformationem & instaurationem, & fidelium mutuam inter sese coniunctionem & consociationem. Sunt autem etiam aliæ multæ patrum de his uerbis expositiones, quæ supradictis non aduersantur, quas adijcere tempestiuum & commodum non est. Attamen quòd etiam anima Domini patris manibus commendata, quum ita bonum & commodum illi uisum esset, etiam ad inferos descẽdit, ut etiam ijs spiritibus, qui in inferno erant, salutem prædicaret, ac in mortuos & uiuentes dominaretur, & infernum quidem spoliaret, humanæ uerò naturæ reditũ ad uitã conficeret, quũ primitiæ dormientium & primogenitus ex mortuis extitisset: in multis scripturæ locis animaduertere licet, ut nihil ob hæc menti piæ officiat, quòd etiã post mortẽ sanguis fluxerit ex latere immaculato. quoniã cum naturalibus, etiã ea, quæ superant naturã, in uniuersum perfici in Sermone, qui & Deus & homo erat, uidemus.

VT PETRA VITAE CHRISTVS IN DIVINIS *scripturis prædicatus sit, & quare lapis?*

PEtra uitæ, Dominus & Deus noster Iesus Christus dicitur, & petra fidei, atque etiam petra offendiculi non credentibus, ut qui in eo conterantur & dissoluantur. Sic autem his nominibus uocatur communi (uidelicet) ratione, propter firmitudinem Deitatis. ac petra quidẽ uitæ, tanquam fons & radix, & principiũ & caussa & exitij expers & æternus: petra uerò fidei, tanquam fundamentum: ut ipse Dominus ait ad principẽ (apostolorũ,) Tu es Petrus, & super hãc petram ædificabo Ecclesiã meã: super confessionem uidelicet Christi. quia dixerat, Tu es Christus, filius Dei uiuentis. quẽadmodũ itẽ Dauid in trigesimo nono psalmo: Et statuit super petrã pedes meos, & direxit gressus meos. Et apostolus in prima epistola ad Corinthios: Bibebant enim ex spirituali petra subsequente (eos) petra autẽ erat Christus. Quoniã dixit quod potus esset spiritualis, nihil habebat, quod uariaret & immutaretur, quemadmodũ manna, ex modo scaturitionis pro-

Locus corruptus. *Matth. 16.* *Psal. 39.* *1 Cor. 10.*

nis probat, quòd potus esset spiritualis. neque enim propria natura petra aquã emittebat: sed alia quędã petra spiritualis, qui erat Christus, quicquid fiebat, efficiebat. Dictio autẽ, Subsequente, significat, quòd Christus semper unà adesset, & omnia miracula ederet. Lapis Dñs (Iesus) Christus nominatur: quemadmodũ inquit propheta, Lapidẽ, quẽ reprobauerunt ędificantes, hic duobus parietibus, qui ex diametro inter sese distabant (de ijs loquor, qui ex Iudæis & gẽtibus crediderũt, his quidẽ prauæ religioni seruientibus, illis uerò legis iugũ trahẽtibus:) in unũ coactis, distantia atque diuersa coniunxit, & unà ex ambobus cõposuit ecclesiã, angulũ quendã imitatus duos parietes coagmentantẽ & inter se cõiungentẽ. Hunc tamẽ lapidẽ, quũ essent ædificatores, Pharisæi & Sadducæi, & sacerdotes & scribæ reprobauerunt & crucifixerunt: sed factus est in caput anguli, qui etiã angularis uocatus est. Esaias ex persona Dei, Ecce pono in Sion lapidẽ pretiosum, electũ, angularẽ, honorabilẽ in fundamenta eius: & quicunque crediderit in eũ, nõ confundetur. De hoc itẽ beatus Paulus dicebat, Aedificati super fundamentũ apostolorũ & prophetarũ, quũ sit lapis angularis ipse Iesus Christus. Hunc aũt lapidem uidit etiã propheta Daniel sectũ & incisum absque manibus, quum de partu uirginis, qui citra uiri consuetudinem accidit, doceretur. hunc uidit imaginem confregisse, hoc est uitæ uanitatem, & in magnũ montem euasisse, qui orbem terræ habitatũ ornaret. Esa. 28.

EIVSDEM DE SANCTO BAPTISMATE.

NVNC agnosco meũ gregẽ: hodie uideo formã ecclesiæ consuetã, quando etiã carnaliũ curarũ posthabito negotio, iusta plenitudine ad cultũ Dei concurristis. atque ædem quidẽ populus angustã reddit, intra sacra adyta penetrans & irrumpẽs: quotquot autẽ ab ijs, qui intus sunt, nõ admittũtur, apum in modũ locũ externũ in uestibulis implent. nã apũ aliæ quidẽ intus in opere occupatæ sunt: aliæ uerò foris alueare circũstrepũt. Sic igitur facite ô filij, & nunque hoc studiũ deseratis. Affectu eñ me pastorali affici fateor: ac uolo in hac sublimi specula sedens circa subiectos uertici colles undique congregatũ gregẽ cõtueri. Et ubi id mihi contigerit, quũ mira impleor animi alacritate, tũ sicuti pastores circa rusticas cantilenas, ita circa orationẽ operã sumo lubenter. Quũ aũt aliter se res habet, & externo gentiliũ errore occupati estis, sicut nõ ita pridẽ (nẽpe) pręterita dominica fecistis: magna molestia afficior, & silentiũ teneo: atque hinc fugere cupio, ac quæro Heliæ prophetæ Carmelũ, aut aliquã petrã inhabitatã. Amica eñ quodãmodo animi ægritudine affectis fuga consuetudinis & captatio solitudinis est. Nunc uerò quũ uideo uos unà cũ ipsis familijs & cognationibus cateruatim conuentum celebrare, uenit mihi in mentem oraculi prophetici: quod olim à longè prædicauit Esaias felicitatem ecclesiæ in numerosa atque egregia sobole procreanda prædicens. Qui sunt, inquit, isti? ut nubes uolant, & ut columbæ cum pullis ad me. Quinetiam his adijcit etiã illud: Angustus est mihi locus, fac mihi locũ ut inhabitẽ. Hæc enim uirtus spiritus de populosa ecclesiia Dei uaticinata est: quæ posterioribus temporibus ab extremitatibus terræ ad extremitates, omnem terrarũ orbem repletura erat. Venit igitur agens & in orbẽ reuoluẽs tẽpus memoriã sanctorũ initiorũ, quæ hominẽ Esa. 60.

 purgãt.

purgãt,quę etiã peccatũ,quod difficulter eluitur,tũ ab anima tũ à corpore abstergẽt atq; depellunt:quæ itẽ ad pristinã pulchritudinẽ, quã optimus artifex Deus in nobis effinxerat,reducunt. Atq; idcirco uos quidẽ, qui ex hoc populo initiati estis,bona fidei nostræ experti cõuenistis, atq; adducitis etiã expertem adhuc & imperitam harum rerũ multitudinem, tanq; boni patres cura atq; conciliatione non initiatos ad perfectã pietatis comprehensionẽ deducentes. Ego uerò gratulor utrisq;: initiatis quidẽ quòd magno dono ditati estis:non initiatis uerò quòd bona futura speratis, iudicij scilicet & pœnæ remissionem,uinculorum solitudinem,conciliationem & cõiunctionem cum Deo, fiduciam ingenuam & aditum liberum loco seruilis humilitatis, parem cum angelis honoris conditionem. Hæc enim nobis, ac si quid his simile est & affine,lauachri gratia spõdet & dat. Quamobrem alijs scripturarũ materijs & argumentis in alia tempora reiectis,in proposito argumento permaneamus, pro uiribus conuenientia atque accommodata diei festo dona offerentes. Suum enim & proprium cuiq; celebritati gratum & acceptũ est. Ita nuptias quidem epithalamijs cãtilenis celebramus:luctu uerò funebribusq; lamẽtationibus iusta mortuis & inferias damus:in negotio serio loquimur:in uotis contractionem & contentionem animi soluimus. Vnumquodque tempus ab alienarum rerum confusione atque perturbatione integrum seruamus. Natus igitur erat quasi ante paucos dies, qui ante omnem naturam, tam eam,quæ sensu percipitur,quàm quę mente cernitur,natus est.baptizatur hodie ab Ioanne, ut sordidatum & contaminatum expurgaret,spiritumq; supernè adduceret,& hominem in cœlos extolleret:ut lapsus erigeretur,& qui deiecerat, confunderetur & dehonestaretur. Ac ne admireris quòd Deo res nostræ tanto studio ac curę fuerunt,ut etiam ipse per sese hominis salutem præstaret ac repræsentaret. Solicitudine enim adhibita maleficus nobis insidiatus est,cum cura item creatoris seruamur. Atque ille quidem inuidus & nequam, quũ peccatum aduersum nos introduceret, dignũ suo consilio uelamẽtum serpẽtem nactus est,impurus in similem sese insinuãs, uoluntate ac studio terrenus & subterraneus reptili inhabitans: Christus uerò, quũ illius nequitiam & improbitatem corrigeret, hominem perfectum assumit, & seruat hominem, & omnium nostri forma atque figura existit, ut uniuscuiusq; actiones primitias sanctificaret, studiũ traditionis haud ambiguũ seruis relinqueret. Baptisma igitur peccatorũ expiatio est, remissio delictorũ, renouationis & regenerationis caussa. Regenerationem aũt intellige eã, quæ cogitatione cernitur,oculis non uidetur. nõ em̃ Ioan. 3. uerè, quẽadmodũ Hebræus ille Nicodemus dixit,atq; crassius intellexerat, senẽ mutabimus in puerũ: neq; rugosum & canũ in tenerũ & iuuenẽ transformabimus: aut iterum hominẽ in uterũ matris reducemus:sed cõpunctũ notis peccatorũ & malis moribus inueteratũ gratia regia eò redigimus, ut innocens sit sicuti infans. Vt em̃ modò natus puellus à criminibus & pœnis liber est:ita etiam regenerationis puer non habet, cuius nomine caussam dicat, ut qui regio dono caussæ dictioni exemptus, & à rationibus uitæ reddendis liberatus sit. Hoc autẽ beneficiũ non aqua largitur (esset

tur (esset enim omni creatura sublimius (sed Dei præceptum & spiritus, qui mysticè ad nostrã libertatẽ uenit accessus. Aqua uerò subseruit ad ostendendã purgationẽ. Qm̃ sordibus & cœno fœdatũ corpus aqua lauantes, purũ reddere solemus, propterea etiã in mystica actione eam adhibemus, re sub sensum cadenti incorporeũ splẽdorẽ significãtes. Imò uerò si uidetur, etiã subtilius explicando perseueremus in quæstione lauachri, tanq̃ à fonte quodã initiũ præcepti scripturæ facientes. Nisi quis, inquit, natus fuerit ex aqua & spiritu, nõ potest intrare in regnũ Dei. Quare bina illa, & non solus spiritus sufficiens existimatus est ad cõpletionẽ baptismatis? Cõpositus est homo & non simplex, ut certò scimus. atq; idcirco duplici cõiunctoq; cognata similiaq; medicamenta ad curationem destinata atq; attributa sunt: corpori quidẽ, quod apparet, aqua, quę sub sensum cadit: animæ uerò, quæ uisum effugit, spiritus, qui non apparet, qui fide uocatur, qui ineffabiliter accedit. Spiritus eñ, ubi uult, spirat: & uocẽ eius audis, sed nescis unde ueniat, & quò uadat. Aqua quoq;, quę baptismati adhibetur, corpori, quod baptizatur, benedictionẽ addit. Quare ne contẽnamus diuinũ lauachrũ: neq; id tanq̃ cõmune propter usum aquæ parui facias, & leui momẽto ducas. Nã id, quod operatur, magnũ est: & ab illo mirabiles existũt effectus. Nam & altare hoc sanctũ, cui adsistimus, lapis est natura cõmunis, nihil differens ab alijs crustis lapideis, ex quibus parietes nostri extruũtur, & pauimẽta exornãtur: sed Dei cultui cõsecratũ atq; dedicatũ est, ac benedictionem accepit, mẽsa sancta, altare immaculatum est, quòd non amplius ab omnibus, sed à solis sacerdotibus, ijsq; uenerãtibus cõtrectatur. Panis itẽ, panis est initiò cõmunis: sed ubi eum mysteriũ sacrificauerit, corpus Christi & dicitur & est. eodẽ modo uinũ: quũ sint res exigui pretij ante benedictionẽ, post sanctificationẽ, quæ à spiritu procedit, utrunq; eorũ excellenter operatur. Eadẽ itẽ uis etiã sacerdotẽ augustũ & honorandũ facit, nouitate benedictionis à cõmunitate uulgi segregatum. Quũ eñ heri ac tẽpore superiori unus è multitudine ac plebe esset, repẽtè redditur præceptor, pręses, doctor pietatis, mysteriorũ latẽtiũ pręsul. eaq; contingũt ei, quũ nihil uel corpore uel forma mutatus, sed quod ad speciẽ externã attinet, ille sit, qui erat, inuisibili quadã ui ac gratia, inuisibilem animã in melius transformatã gerens. Atq; ita ad multas res animũ aduertẽs, contẽnenda quidẽ uidebitis ea, quæ apparẽt, magna uerò, quæ ab illis efficiũtur: ac maximè quũ ex ueteri historia cognata atq; similia eius, de quo quæritur, argumenti exempla collegeris. Virga Moysis, uirga erat è nuce seu corylo. Etenim quid aliud atq; lignũ cõmune, quod à cuiusq; manu cędiitur & portatur, & concinnatur adaptaturq; ad id, quod uisum fuerit, & igni ad arbitriũ traditur? Vbi autẽ Deus uoluit per illam efficere sublimia illa, quæq; nulla ui dicendi exprimi possunt, miracula, mutabatur lignũ in serpentẽ. & itẽ alibi percutiẽs aquas, aliàs quidẽ in sanguinẽ aquã redigebat: aliàs uerò ranarũ fœtum infinitũ edebat ac producebat: & rursus mare scindebat: quod usque ad imum fundum diducebatur, & non confluebat. Similiter unius prophetæ indumentum, quod erat ex pelle caprina, Helisæũ, per totũ terrarũ orbem, fama celebratũ effecit. Lignũ autẽ crucis omnibus hominibus salutare est, quũ sit pars, ut audio, arboris uilis con-

Ioan. 3.
Ioan. 3.
Exo. 4.
Exo. 17.
Exo. 4.
Ibi. 20.

temptio-

Exo.3. tēptorisq́ꝫ ꝙ aliæ multæ ſint. Et frutex rubi, Moyſi diuinas apparitiones
Reg.21. oſtendit. Itē Heliſæi reliquię mortuū excitauerūt. Et lutū cæcum ex utero matris natū illuminauit. Atqꝫ hæc omnia quū materię ſint inanimatæ atqꝫ ſenſus expertes, poſteaqꝫ uim Dei accepiſſent, magnis miraculis media interceſſerunt. Ac ſimili conſequētia rationū etiā aqua quū nihil aliud ſit, ꝙ aqua, ſuperna gratia benedicente ei, in eā, quæ mēte percipitur, hominem renouat regenerationē. Quòd ſi quis mihi rurſus dubitando & ambigendo negotiū exhibeat, continēter interrogās & ſciſcitās, qua ratione aqua, eaq́ꝫ quę per illam peragitur, initiatio regeneret, dicā optimo iure ad eum: Oſtende mihi modū natiuitatis, quæ fit ſecundū carnē: & ego tibi uim regenerationis, quæ ſecūdū animā fit, exponā. Dices fortaſſe quaſi quādam rationē reddens: Semen cauſſa hominis effectrix eſt. Audi igitur contrà à nobis, quòd aqua quæ benedicitur, purgat & illuminat hominē. Quòd ſi mihi rurſus contrà ſubijcias, quomodo? clamabo contra te uehementius: quomodo humida atqꝫ informis natura homo fit? Atqꝫ de omni creatura ita oratio progrediēs, in unaquaqꝫ re exercebitur: qui cœlū? qui terra? qui mare? qui res ſingulares? Vbiqꝫ em̄ ratio hominū ad inuentionē perplexa hæſitans ad hanc ſyllabā confugit, ſicuti ad ſellā, qui ingredi & ambulare non poſſunt. Et ut rem paucis abſoluamus, ubiqꝫ diuina uis & efficacitas incōprehenſibilis eſt, nullaq́ꝫ uel ratione uel arte explorari poteſt, creans quidē atqꝫ producens facilè quæcunqꝫ uult, ſubtilē uerò cognitionem efficientiæ nos celans. Quare etiam beatus Dauid quū aliquando animū & mentē adhibuiſſet ad magnificentiā creaturæ, animiq́ꝫ perplexitate ob inſcrutabilia miracula repletus eſſet, illud quod ab omnib. canitur notabile
Pſal.130. dictū pronunciauit: Quanta magnificentia perfecta ſunt opera tua, Dn̄e: omnia cū ſapientia feciſti. Nā ſapientiā quidē animo concepit, artē uerò ſapientię nō inuenit. Omittentes igitur inquirere atqꝫ ſcrutari ea, quæ uires ſuperāt humanas, illud potius quæramus, quod etiā particularem oſtēdit cōprehenſionē: cuius rei gratia per aquā purgatio fiat? [a] & quur terræ immerſiones adhibeātur? Quod igitur & patres docuerūt, & noſtra mēs accipit, hoc eſt: Quatuor elemēta nota habemus, ex quibus mūdus cōſtitutus eſt: quæ etiā ſi nomina ſilētio prætereātur, omnibus nota ſunt. Quòd ſi propter ſimpliciores etiā nomina (eorū) edere ad rē pertinet: ignis (eſt) & aër: terra & aqua. Quū igitur Deus & ſeruator noſter pro nobis ſuſceptā adminiſtrationē impleret, unū ex his quatuor terrā (ſcilicet) ſubijt, ut illinc uitā excitaret. nos uerò baptiſma aſſumētes ad inuitationē Domini & doctoris & præceptoris noſtri, in terra quidē non ſepelimur (hæc em̄ infirmitatē & corruptionē naturæ noſtræ cooperiens, morte penitus perēpti corporis tegumentū exiſtit,) ſed ad terræ cognatū elementū aquā ueniētes, in illa, ſicuti Seruator in terra, nos abſcondimus: idq́ꝫ quū ter ſimul facimus, triduo peractā nobis reſurrectionis gratiā effingimus, eaqꝫ facimus, nō ſilentio myſterium aſſumētes, ſed trium ſanctarum hypoſtaſeωn, in quas credidimus, in quas etiam ſperamus, ex quibus nobis contingit ut & nūc ſimus, & rurſus futuri ſimus, nominibus ſuper uos pronūtiatis. Forſitan offenderis, qui aduerſus gloriā ſpiritus cōfidenter pugnas, & inuides Paracleto uenerationē, qua pij eum uenerantur. Sed omitte mecum

[a] Locus mutilus uidetur in Græco.

configere,

confligere,& oppone te,si potes,Domini uocibus,quę inuocationem & cognominationē baptismatis hominibus instituerunt.Et quæ sunt uerba Dominici præcepti? BAPTIZANTES EOS IN NOMEN PATRIS ET FILII ET SPIRITVS SANCTI. Quomodo in nomen patris? quia principiū est omniū rerum.Qua ratione in filiū? quoniā cōditor creaturæ est. Quomodo in Spiritum sanctū? quia uim omnia absoluta reddēdi habet. Submittimus igitur nos patri,ut sanctificemur. submittimus itē nos filio, ut hoc ipsum fiat.Submittimus nos Spiritui sancto,ut id efficiamur,quod (ille)est ac dicitur.Non est differētia sanctificationis:quasi patre amplius, filio minus, minus, quā uterq;, Spiritu sancto sanctificāte. Quur igitur trinas illas hypostaseis concidis ac diuidis in diuersas naturas, ac treis efficis Deos inter se dissimileis,quū unā & eandem ab omnibus etiā gratiā accipias? Quoniā autē similitudines semper arationem apud auditores magis uiuidā reddūt; simulachro uolo maledicentiū mētem erudire, per terrena atq; humilia magna,quæq; sensu non cernūtur,declarans.Nam si eiusmodi tibi calamitas accidisset,ut captiuus esses apud hostes,seruus autē & afflictus cū gemitu anteq; libertatē, quā habuisses,desiderares:atq; repentè noti quidā & ciues [a] tres,qui in regionem tuorū dominorū ac tyrānorum aduenissent,ex æquis partibus dato pretio,quo redimereris, sumptu'que pecuniario æqualiter inter se diuiso,liberassent te ab urgēte necessitate:an nō hoc beneficiū consequutus, similiter illos tres pro benefactoribus haberes,& pretij,quo redēptus esses cōpensationē ex æquis partibus tribueres, quū & studiū pro te cōmune,sumptusq; cōmunis fuisset: si modò iustus beneficij æstimator esses? Atq; hæc quidē quatenus per exempla rē demonstrare conueniebat.nō ēm nunc nobis propositū est, rectę fidei tradere rationē. sed ad præsens tempus ac propsitū argumentū recurramus. Nā inuenio,quòd nō [b] solùm post crucē,Euāgelia gratiā baptismatis prędicauerūt, sed ante incarnationē Domini ubiq; uetus scriptura regenerationis nostræ imaginē præfigurauit nō apertè & euidēter formā ostēdēs, sed ænigmatib.& inuolucris humanitatē Dei pręmōstrās.Et ut agnus antè prædicabatur,& crux prophetabatur:ita etiā baptisma, & uerbis & re ipsa indicabatur. ac redigamus honestarū rerū studiosis in memoriā figuras.exigit ēm tempus feriarū(eā)tanq; necessariā cōmemorationē. Agar ancilla Abrahami,cuius etiā Paulo ad Galatas uerba faciēs, allegoricā mētionē facit, ab domo domini sui propter irā Sarræ ablegata (molesta ēm legitimis uxoribus res est, propter Dominum suspecta ancilla:)deserta ac destituta ferebatur ad terrā desertā,lactentē secū habēs puerū Ismaelē.quū autē redacta esset ad inopiā rerū necessariarū, ipsaq; prope mortē, & ante eā adeò puer uenisset(q ēm in utre aquā habuerat, cōsumpta erat,qm̄ ne fieri quidē poterat,ut synagoga, quæ olim in figuris perennis fontis uersabatur, sufficientiā uitæ haberet:) angelus ex insperato apparet, & ostēdit ei puteum aquæ uiuentis:atq; inde quum hausisset, seruat Ismahelē. Vide igitur figurā mysticam quēadmodum statim ab initio per aquam uiuentem, quæ non prius esset, sed per angelum dono data esset,pereunti salus contigerit. Itē posteriori tēpore nuptijs cōiūgi oportebat Isaacū, propter quem

Matth.28.

a Ista dictio in Græcis desiderari uidetur.

b Locus mutilus, & dictio, μόνον desiderari uidetur.

Gen.16.
Gal.4.
Gen.21.
Gen.45.

quem etiã Ismahel unà cum matre, paterna sede pulsus erat. missus autem
Gen.45. seruus Abrahami pronubus & nuptiarũ cõciliator, ut domino suo spon
sam adduceret, inuenit Rebeccam ad puteũ: ac nuptiæ, quæ Christi genus
effecturæ erant, ad aquam, initium ac primã pactionem conuentionemq;
habuerunt. Quinetiam ipse quoq; Isaac quũ gregibus præfectus esset, in
omnibus locis solitudinis puteos fodiebat, quos alienigenæ obstruebãt,
& aggere obruebant & occultabant, ad figurã eorum, qui postea fuerunt,
impiorum: qui donũ baptismatis prohibebãt & impediebant, ueritati se-
se opponentes. Veruntamẽ martyres & sacerdotes puteos fodiẽtes uice-
rũt, omnemq; terrarũ orbẽ baptismatis donum inũdauit. Per eandem itẽ
scripturæ uim festinans ad sponsalia etiã Iacob, inopinatò ad puteũ obuiã
Gen.29. factus est Racheli. Impositũ autẽ erat puteo saxum magnũ, quod ubi cœ
tus pastorum cõuenisset, reuoluere, ac sic deinde & sibi & ouibus aquam
haurire solebãt. At Iacob solus amouet saxũ, ac potu sponsæ suæ reficit o-
ues. Aenigma, opinor ea res (erat) & umbra futuri. Quis est enim impo-
Esa.28. situs lapis alius atq; ipse Christus? de quo dicit Esaias: Et immittam in fun
Dan.2. damenta Sion lapidẽ pretiosum, honoratũ, electũ. Et Daniel similiter: Se-
ctus est lapis absq; manu, id est, Natus est Christus absq; uiro. ut enim no
uum, inauditũ & inusitatũ est, lapidẽ ab rupe abscindi sine opera latomi,
atq; instrumẽtis latomicis: ita superat omẽ miraculũ, uideri partũ ex uirgi-
ne innupta. Impositus igitur erat puteo lapis, qui mẽte cernitur Christus
abscondens in profundo atq; mysterio lauachrũ regenerationis, quod ad
huc multo tempore, tanq; longo fune, ad reuelationẽ opus habebat. Ne-
mo autẽ lapidem amouebat, nisi Israel, quæ est mens uidens Deum. Quin
Gen.29. etiã haurit aquã, & potũ præbet ouibus Rachelis: hoc est, mysterio, quod
abscõditum erat, reuelato, dat aquã uitalem ecclesiæ gregi. Adde huc triũ
uirgarũ Iacobi rem gestã. Ex quo eñ tres illæ uirgæ fonti appositæ sunt, ex
Gen.41. eo tempore Labã ille multorũ Deorum superstitione implicitus, pauper
euasit. Iacob autẽ ditari & agnis abundare cepit. Allegorico autẽ sensu La
ban ad diabolũ, Iacob ad Christũ referatur. Nam post baptisma Christus
Exo.2. omnẽ diaboli gregem abstulit, & ipse ditatus est. Moyses aũt ille magnus,
quũ puer scitus & elegãs atq; etiamnũc sub uberibus esset, cõmuni ac tri-
sti sententiæ quam durus ille Pharao aduersus infantes masculos tulerat,
subiectus expositus est ad ripas amnis, nõ nudus, sed cistæ impositus. O-
portebat enim legem typicè & allegoricè esse in arca. Prope aquã autẽ de-
positus est. Vicina enim gratiæ lex est, & quotidianæ Hebræorũ asper-
siones: quæ paulo pòst futurũ erat, ut perfecto atq; admirãdo baptismate
1.Cor.10. obtegerentur. Atq; ut diuino Paulo uidetur, etiã populus ipse, qui rubrũ
mare transiuit, eam, quæ ex aqua contingit, salutem annũtiauit. Transiuit
Exo.21. populus. & rex Aegyptius cum exercitu submersus est. & mysterium per
opera prædicebatur. Etenim nunc quando populus fugiens Aegyptum,
improbũ (scilicet) peccatũ in aqua regenerationis uersatur, ipse uerò cum
suis ministris (de spiritibus nimirum improbis loquor:) animi dolore suf
focatur, & conficitur pro sua calamitate hominum salutem ducens. Atq;
etiã hæc quidem nobis ad cõfirmationes propositi tractatus suffecerint.
Verun-

Veruntamen ne sequentia quidem honestarũ rerum studioso negligenda sunt. Multis enim incõmodis conflictatus, quemadmodũ didicimus, Hebræorum populus, & laborioso atque molesto solitudinis confecto circuitu, non prius terram promissionis recepit, quàm ducente Iesu, uitamque eius gubernãte ad Iordanem peruenit. Perspicuum est autem, quòd etiam Iesus, qui duodecim saxa in flumine deposuit, duodecim discipulos ministros baptismatis præparabat ac prædestinabat. Porrò sacrificium illud admirabile, quodq; omnem humanam superat mentẽ, Thesbitę illius senis, quid aliud tandem atq; re ipsa præsignificat fidem in patrem & filium & spiritum sanctum, atq; redemptionem? Posteaquam enim uniuersus Hebræorum populus patria conculcata pietate, in errorẽ multorum deorum cultus prolapsus erat: & rex Achaab ab simulachrorum cultu deludebatur, quum malam uitæ sociam scelestissimamq; impietatis magistram haberet infaustam & execrandam Hiezabelem: repletus propheta gratia spirituali, et cum Achaabo congressus, teste rege, omniq; populo sacerdotibus Baal se opposuit, & ad certamen ingens & admirabile, atq; illos, qui proposuerãt atq; professi erant, quòd absq; igni bouem sacrificaturi essent, ridiculos ac miseros ostendit, frustra precantes & inuocantes Deos, qui nulli sunt. tandem ipse suo ac uero Deo inuocato excessib. pluribus & adiectionibus mirabiliter propositũ certamen peregit. Non enim simpliciter precatus, lignis, quæ arida essent, ignẽ superinduxit: sed quum ministros hortatus esset ac iussisset, ut multam aquam afferrent, ac ter in ligna fissa amphoriscos effudisset, oratione ignem accendit ex aqua, ut ex repugnantia naturali elementorum, quæ præter spem & opinionem ad concordiam & mutuum adiumentum concurrerant, cum magna exuperantia atq; excessu naturæ, sui Dei potentiam demonstraret. Hoc modo Helias quidẽ apertè eam, quę in posterũ peragẽda erat, baptismatis institutionem & initiationem, per admirabile illud sacrificium nobis prędixit. Aqua enim ter superinfusa accensus est ignis, ut significaretur, quòd ubi aqua mystica est, illic etiã spiritus est ille uiuificans, ardẽs, igneus: qui impios comburit, & fideleis illuminat. Quinetiam huius quoq; discipulus Helisæus, quum ad eum supplex uenisset Neeman Syrus, qui lepræ morbo laborabat, quum lauisset in Iordane, purgat ægrotum, & generali usu aquæ, & speciali amnis illius immersione apertè præmonstrãs futurũ. Ex amnibus enim solus Iordanis, quum in se recepisset sanctificationis & benedictionis primitias, tanq; ex quodam fonte suæ figuræ in totum mundum domum baptismatis quasi per riuum & aquæductum transfudit. Atq; hæc quidẽ opere atq; reipsa designata sunt indicia regenerationis, quę per lauachrum contingit. Videamus autem deinceps eas, quę per sermones ac uoces editæ sunt, prophetias. Igitur Esaias quidem clamat dicens: Lauamini, puri estote, auferte nequitias ab animabus uestris. Dauid autem: Accedite ad eum, & illuminamini, & uultus uestri non confundentur. Hiezeciel autem utroq; apertius, clarius & candidius scribẽs, pollicetur bonam promissionem: Et spargam super uos aquam puram, & purgabimini ab omnib. immunditijs uestris, & ab omnib. simulachris

[Margin notes: Iosue 8. — Reg. 3. ca. 18. — Reg. 21. — 3. Reg. 21. Locus corruptus. — 3. Reg. 21. — 4. Reg. 11. — Esa. 1. — Psal. 33. — Ezech. 19.]

uestris mundabo uos: & dabo uobis cor nouum, & spiritum nouum dabo uobis: & auferam cor lapideũ de carne uestra: & dabo uobis cor carneum: & spiritum meum in uobis dabo. Euidentissimè autem etiam Zacharias & Iesum prophetat indutum pallio sordido, seruili, scilicet, nostraque carne: & exuens eum tristi ueste, pura splendidaq; stola exornat, docens nos per imaginariam similitudinem, quòd nimirum in baptismate Iesu, omnes nos exuentes peccata, tanquam tunicam mendici uilem & ex multis pannis consutam, sacram atq; pulcherrimam, nempe regenerationis (uestem) inuicem induimus. Vbi uerò ponemus etiam illud Esaiæ oraculum, ad solitudinem clamãtis: Lætare solitudo sitiens. exultet solitudo, ac floreat ut lilium: & efflorescent & exultabunt deserta Iordanis. Perspicuum est enim, quòd non locis inanimatis & sensu carentibus lætitiam annuntiat: sed per solitudinem tropicè & allegoricè squalidam & inornatã animam significat. queẽadmodum sanè etiam Dauid, quum dicit: Anima mea tibi sicut terra aquarum penuria laborans. Et rursus: Sitiuit anima mea ad Deum fontem uiuentem. Itemq; Dominus in Euangelijs: Siquis sitit, ueniat ad me, ac bibat. Et ad Samaritanam: Quicunq; bibit ex aqua hac, sitiet rursus: at qui biberit ex aqua, quam ego dabo ei, non sitiet in æternum. Atq; honor etiam Carmeli datur animæ habenti similitudinem cum deserto: hoc est donum, quod contingit per spiritum. Quoniam enim Helias quidem Carmelum incolebat: (clarus autem mons propter uirtutem inhabitantis & fama celebratus est:) Ioannes autem Baptista in spiritu Heliæ resplendens, Iordanem sanctificabat: idcirco propheta uaticinabatur honorem Carmeli illi fluuio datum iri. Atq; etiam gloriam Libani ex similitudine procerarum arborum transtulit ad amnem. Vt enim Libanus ille satis magnã caussam admirationis ipsas arbores habet, quas producit & alit: ita Iordanis celebratur, quòd homines regeneraret ac plãtaret in paradiso Dei, quorum, iuxta uocem psalmi, semper florentium & uirtutibus quasi frondentium folium quidem non defluet: fructu autem in tempore percepto Deus lætabitur, tanquam bonus plantator suis operibus gaudens. Porrò diuinus Dauid etiam uocem prędicens, quam de cœlis pater super filium, dum baptizaretur, emisit, ut ad naturalem Deitatis dignitatem deduceret audientes, qui prius ad eam, quæ sub sensum cadebat, humanam uilitatem respiciebant, libro psalmorũ suo dictum illud inscripsit: Vox Domini super aquas, uox Domini in magnificentia.

Zach. 3. Esa. 35. Psal. 41. Psal. 52. Ioan. 7. Esa. 35. Luc. 1. Psal. 1. Psal. 28.

Verùm testimonijs quidem, ex diuina scriptura in medium afferendis, hic finis esto. (Progredietur enim oratio ad infinitam prolixitatem, siquis uoluerit omnia sigillatim electa uni libro mandare.) Vos autem omnes, qui dono regenerationis uobis placetis, ac pro gloria salutarem renouationẽ habetis, ostendite mihi post mysticam gratiam, morum immutationem, et in melius transformationis differentiam puritate uitæ instituti indicate. Nam nihil quidem ex ijs rebus, quæ sub oculos cadunt, immutatur, corporis item signa integra manent, eiusq;, quæ uidetur, naturæ figura non mutatur. Sed opus est aliqua prorsus euidenti demonstratione, per quã agnoscamus hominem recens natũ, signis quibusdam manifestis, nouum à

uetere discernentes. hæc autem signa esse opinor eos, qui secundum propositum fiunt, animæ motus, per quos sese segregans à uetere consuetudine, ac nouum uitę instituti iter ingrediens, apertè familiares docebit, quòd alia quædam ex alia facta sit, nullum post se ueteris nequitiæ uestigium ac signum relinquens. Est autē hic transformationis modus, si mihi credentes orationem pro lege seruaueritis. Erat ante baptisma homo proteruus, auarus & fraudator, raptor rerum alienarum, conuitiator & maledicus, mendax, calumniator, ac si quod his simile (uitiū) est & affine. sit nunc modestus, sobrius, sui contentus, & ex his paupertate conflictantibus impartiens, ueritatis studiosus, honorē libenter alijs deferens, comis et affabilis: ut summatim dicam, omnem laude dignam actionem exercens. Vt enim aduentante luce, tenebræ discutiuntur, & albo colore illito atramentum aboletur: ita etiam uetus homo iustitiæ operibus exornatus aboletur. Vides ut etiam Zacchæus mutatione uitæ instituti publicanum occidit, ijs, qui damnum iniuria acceperant, quadruplum eius, quod amiserant, reponens. distribuit item pauperibus reliqua, quæ prius à pauperib. malè extorta collegerat. Euangelista Matthæus alius publicanus eundem cum Zacchæo quæstum faciens, eandemq; exercens, statim post uocationem tanquam personam quandam uitæ mutauit institutū. Persequutor (erat) Paulus, sed post gratiam apostolus, graues (illas) ferens pro Christo catenas ad pœnitentiam & purgationem iniustorum uinculorum, quę quum aliquando accepisset à lege, aduersus Euangelia portabat. Talem conuenit esse regenerationem. ita abolere oportet consuetudinem cum peccato. ita filios Dei in uita sese gerere decet: filij enim illius post gratiā uocamur. Atq; idcirco exactè cōuenit inspicere genitoris nostri proprietates, ut ad similitudinem patris nosmet formantes & effingētes, ueri, iustiq; ac legitimi filij fiamus eius, qui nos ad adoptionem quæ per gratiam contingit, uocauit. Graue enim probrum est, adulterinus, spurius & subdititius, qui factis suis paternam nobilitatem fallat atq; ludificetur. propterea mihi uidetur etiam ipse Dominus in Euangelijs uiuendi regulas nobis præscribens, illis ad discipulos uti uerbis: Benefacite odio prosequentibus uos, orate pro ijs, qui lædunt ac persequuntur uos: ut sitis filij patris uestri, qui est in cœlis. quoniam solem suum exoriri sinit super malos & bonos, & pluuiam mittit super iustos & iniustos. Filios enim tunc fieri dicit, quum similitudinem paternæ bonitatis, humanitatem erga populares & proximos præstādo, sensibus suis & cogitationibus impresserint. Idcirco etiam post adoptionis dignitatē, diabolus nobis uehementius insidiatur, inuido oculo contabescens, dum recens nati hominis festinantis ad cœlestem rempublicam, unde ille excidit, pulchritudinē intuetur, & acerbas nobis ac uehementes excitat tentationes, secundū quoq; ornamentū sicuti priorem ornatū auferre studens. Verùm ubi senserimus eius incursus, conuenit apostolicum dictum nobismetipsis subijcere: Quicunq; in Christum baptizati sumus, in mortem ipsius baptizati sumus. Quòd si conformes morti facti sumus, mortuum prorsus deinceps in nobis peccatū est, lancea baptismatis, sicut ille scortator à Phineeso, qui studio atq; amore Dei fla-

Luc. 19. *Matth. 9.* *Luc. 9.* *Act. 7.* *Matth. 7.* *Rom. 6.* *Num. 25.*

grabat expulsum. Fuge igitur à nobis execrande atq; infauste. mortuum enim [a] spoliare uis, qui olim se tibi coniunxerat, qui propter uoluptates olim sensus amiserat. mortuus copora non amat: mortuus non capitur diuitijs: mortuus non calumniatur: mortuus non mentitur, non rapit ea, quæ ad se non pertinent, non conuitiatur sibi obuiam factis. aliam uitæ regulam, aliam morum institui normam. didici res mundanas contemnere, terrena prætercurrere, & ad cœlestia festinare. quemadmodum etiam Paulus palàm ac disertè testatur, quòd mundus sibi, & ipse mundo crucifixus esset. Hæc animæ uerè regeneratæ uerba: hæ recēs initiati hominis uoces, proprium pactū memoria tenentis, quod pactum in traditione mysterij cum Deo fecit, quum omnem & pœnam, cruciatum & uoluptatem pro illius dilectione se neglecturum esse promisit. Atq; hæc quidem ad sacrum diei argumentum: quem diem in orbem statis circuitibus annus actus ad nos retulit, dicta sufficiant. haud alienū autem deinceps fuerit, ut ad eum, qui tantum nobis donum benignè largitus est, cōuerso sermone, hoc modo finem dicendi faciamus, exiguam uocem magnarum rerum compensationis loco proferentes. Tu enim reuera Domine, purus ac perennis fons bonitatis es, qui iustè nos auersatus, ac benignè nostri misertus es. odio prosequutus & reconciliatus es: execratus es, & benedixisti: exterminasti ex paradiso, & iterū reuocasti: exuisti nos folijs ficulneis, indecoro illo tegumento, & circūdedisti pallio pretioso. aperuisti carcerē, ac dimisisti cōdemnatos: aspersisti aqua pura, & à sordibus mundasti. non si posthac à te uocetur Adam, erubescet. neq; conscientia coarguente, sub luco paradisi latens præ pudore se obuelabit, neq; uerò flammeus gladius paradisum circundabit, qui aditu accedentes prohibeat, & locum efficiat inaccessum. sed omnia nobis hęredibus peccati ad lętitiam traducta sunt. ac paradisus quidem, atq; ipsum adeò cœlum homini patet: creatura autem tam mundana, quàm supramundana olim inter se dissidens ad amicitiam coīt, atq; reconciliata est: [a] & homines cum angelis illorum colentes theologiam concordes facti sumus atq; consensimus. Propter hæc igitur omnia, gaudij hymnum Deo canamus, quem os spiritu obsessum olim propheticè magna uoce pronuntiauit: Exultet anima mea in Domino, induit enim me pallio salutari, & tunica lętitię circūdedit me. ut sponso adaptauit mihi mitram, et ut sponsam exornauit me ornamento. Ornator aūt sponsæ prorsus est Christus, qui est, & antè erat, & futurus est benedictus nunc & in secula. Amen.

Gal. 6.

a Συλλᾶν, est in utroq; exemplari. ego lego συλᾶν αὐτ, σκυλεύειν.

a Καὶ ἄγγελοι τοῖς ἀνθρώποις ἐγενόμεθα σύμφωνοι, τὴν ἐκείνοις οὐ σεβοῦντες θεολογίαν, habetur in utroq; codice. ego lego, καὶ ἀγγέλοις οἱ ἄνθρωποι ἐγενόμεθα σύμφωνοι τὴν ἐκείνων συσεβοῦντες θεολογίαν.

EIVS-

EIVSDEM GREGORII EPISCOPI NYSSAE ORATIO, QVA FRATRIS SVI *Basilij Magni laudes & memoriam concelebrat.*

BONVM imposuit Deus ordinem anniuersarijs his nostris feriis, quas per ordinatam quãdam uicissitudinem & seriem, his diebus & iam celebrauimus, & rursus celebramus. Ordo autem nobis spiritualium celebritatũ atque conuentuũ is est, quem Magnus etiam Paulus docuit supernè atque cœlitus eiusmodi rerum cognitionem adeptus. Ait enim ille inprimis quidem apostolos & prophetas constitutos & ordinatos esse: post illos uerò pastores & doctores. Conuenit igitur ordo solennium conuentuum & celebritatum cum apostolica hac ordinatione. Sed primam celebritatem unà cum alijs non numero. Nam quæ propter diuinam Vnigeniti filij apparitionem, per partum uirginis mundo festiuitas instituta est, ea non simpliciter sancta celebritas est, sed sancta sanctarum, et celebritas celebritatũ. Igitur eas, quæ hanc consequũtur, numeremus. Primum nobis apostoli & prophetæ spiritualis cœtus initium fecerunt. Vtraque enim prorsus circa eosdem sunt dona, & apostolicus spiritus, & spiritus prophetiæ. Sunt autem hi, Stephanus, Petrus, Iacobus, Ioannes, Paulus. deinde post hos conseruato ordine suo, pastor & magister præsentem nobis celebritatem auspicatur. Quis est hic? dicam nomen, an nominis uicem gratia atque festiuitas supplet ad uirum ostendendũ? Quum enim de magistro atque pastore post apostolos audiueris, intellexisti prorsus eum, qui apostolos consequitur pastor & doctor. Hunc dico, qui uas est electionis, sublimem illũ & uita & sermone Basilium, gratum & acceptũ Deo à natiuitate, qui moribus canus ab iuuentute, qui sicut Moyses, eruditus fuit omni sapientia atque scientia externarum disciplinarum, sacris uerò literis ab infantia usque ad perfectionem & consummationem innutritus, unà creuit, in adulta atque confirmata ætate unà uersatus est. unde docens omnem hominem in omni sapientia tam externa quàm diuina, ueluti uir quidam fortis & strenuus bellator ambidexter, per utranque eruditionem in aduersarios sese armans: per utranque disciplinam uincit reluctãtes, utraque armatura præcedens & superans eos, qui per alterutram aduersus ueritatem, aliquas uires habere se putabant, eos quidem qui de hæreticorum sententia scripturas proferrent, scripturis euertens atque confutans: Græcos autem ac gentiles per suam ipsorum irretiens atque illaqueans eruditionẽ. Sed uictoria de aduersarijs non ruinam ijs, qui uicti essent, adferebat, sed resurrectionẽ. Qui enim ueritati succumbebant, uictoriam & coronam de errore atque mendacio referebant. Hunc igitur habeamus nunc etiam nos, qui constituat nobis præsentem celebritatem. genuinũ & uerum ministrum & interpretem spiritus, strenuum Christi militem, sonorum & uocalem salu-

1. Corinth. 12.

Act. 7.

taris præconiј atq; prædicationis præconē, liberè pro Christo loquendo
dècertantem, & in principijs pugnam cientem : cui secundas post aposto-
μόνῳ, habetur: los parteis tempus [a] solum dat. Nam si eodem tempore, quo Paulus, uitæ
μόνος, malim: particeps humanę fuisset Basilius, sicuti Syluanus & Timotheus: ita pror-
sus unà cum Paulo literarũ monumentis celebratus esset. Atq; ut intelliga
tur, quòd coniecturam faciendo à ueritate non aberro, hoc modo rationē
ineamus. prętermittatur ea oratio, quę explicatur, qui sancti, quos sanctos
tēpore antecesserint. (Temporis enim natura in pręterito & futuro, quod
ad uirtutem & uitium attinet, eodem modo sese habet, quum neq; hoc, ne
que contrarium sit. In libero enim arbitrio atq; proposito uoluntatis, non
in tempore bonũ consistit.) ac fides cum fide, cum oratione oratio confera
tur. Nam si quis iustus æstimator fuerit in conferendis inter se miraculis,
reperiet unam in ambobus gratiam, quę ex eodem spiritu iuxta conueni-
entiam atq; proportionem fidei, existeret in utroque. Quòd si tempore
Paulus præcedit, & multis ætatibus pòst Basilius exhibitus ac designatus
est : diuinæ administrationis quam hominum gratia suscepit, opus dicis,
non affers probationē circa uirtutem diminutionis. Nam & Moyses mul
tis temporibus posterior Abrahamo : & Samuel Moyse: & hoc Helias: et
illo Magnus Ioannes : & post Ioannem Paulus : & post hunc Basilius.
Quemadmodum igitur in præcedentibus nihil tempus posterius, quod
attinet ad gloriam, quæ cum Deo coniuncta est, sanctis incommodauit: i-
ta etiam nunc in disceptatione uirtutis, ætatis commodum silentio pręter-
mittatur. Nam id, ut (modò) dicebamus, prouidentiæ diuinæ, qua con-
sulitur hominibus, continet demonstrationē. Ille enim, qui, ut inquit pro-
pheta, res omnes nouit antequam existant, & malitiam diaboli simul cum
ætatibus hominum extendi atq; traduci & ad finem pergere animaduer-
tit, conuenientem & accommodatum ad cuiusq; ætatis morbum medicũ
parat, ne curationis expertem sinat esse morbum hominum, qui si desit, à
quo sanetur, subigere solet, & in potestatē suam redigere genus humanũ.
Huius rei gratia, quum uigeret ac pręualeret aliquādo philosophia Chal-
dęorum, qui rerum caussas à certo quodam motu siderum pendere statue
bant : nec uirtutem quandam sideribus apparentibus præsidere ac pręes-
Act. 7. se putabant, rerum quarumlibet effectrix esset: tum Abrahamum exhibet,
qui quasi scala usus eiusmodi disciplina, inuestigauit illum, qui per res, quę
uidentur, intelligitur : ac (quasi) uia fidei, quæ est in eum, qui reuera Deus
est, posteris extitit, quum ipse relicto patrio errore, atque ea, quę sensuum
instrumētis esse dicitur cum ea, quæ apparet in astris, creatura cognatio-
ne, dux ad eam fidem fuisset. Deinde quum Aegyptiј ex suggestione, opi-
nor, eius, qui per uarias fraudes (homines) demergit, mirabilem quan-
dam & præstigiatricem calliditatem inuenisset, exhibuit Moysen, qui sa-
Act. 7. pientiæ excellentia Aegyptiorum fraudem expelleret & aboleret. Agno-
scit autem prorsus rem gestam, de qua loquor, qui scripturam nouit, quo-
Exod. 7. modo, quum præstigiatores illi diuinis signis ex aduerso suarum fraudũ
specimen præberent, Moyses omnibus modis superior fuerit, & supernè
auxilio misso omneis Aegyptias uires deleuerit. Intelligis autē hoc quum
per

per alias res, tum per uirgarum ænigma. Processu deinde temporis, quum etiam Israelitarum res per eum statum, quo nullius certi magistratus impe rio continebantur, in promiscua populi atque cõfusa potestate malè sese ha berent: Samuel existit, qui per sese subditos in officio contineret, & à con suetudine atque commercio alienigenarũ prohiberet. deinde quum illum confusum statum, quo nullus certus magistratus erat ad constitutionem regni traduxisset, duodecim tribus congregauit in unum, & regium imperium lege lata sanxit. Secundũ hæc multis pòst ætatibus, quũ Achaab mulieris illud mancipium, & ipse patrios ritus sacrorum deseruisset, mulieri delicatæ ac molli obnoxius factus, & per illam ascito simulachrorum errore, ad eandem secum defectionem Israeliticum populum traxisset: tunc Deus exhibet Heliam, qui magnitudini hominum morbi pares ad sanandum uires haberet, uirum, qui curationem & cultum corporis despiceret, facie squalenti, qui multitudine suorum crinium obumbraretur, qui peculiari modo uiuendi uteretur, aspectu uenerandum, uultu tristi ac risus experti, obtutu oculorum recto & eodem, quò intendisset uergenti, pelle caprina tantum de corpore tegentem, quantum abscondi magis decorũ est, reliqua parte corporis ad aera perdurantem, & nihil iniquitatem & iniuriam uel æstus uel frigoris curantem. qui quum populo exhibitus esset, primùm flagello famis Israelem ad sanitatem reducit, ueluti scutica quadam eiusmodi plaga atque pœna insolentiam populi ac petulantiam incessens: deinde etiam diuino in sacrificio, igni excitato, curat morbum simulachrorum cultus. Deinde secundum illum alius ille complurib. tẽporibus pòst existit, qui in spiritu & uirtute Heliæ per Zachariam & Elizabetam productus & in uita uersatus est, atque uniuersam gentem in solitudine per prædicationem (ad se) euocans: & sordes ob sanguinem prophetarum (effusum) contractas, & multiplicia piacula, uariosque peccati nodos, quibus calceamentorum in modum in illo tempore uniuersus populus implicitus & illigatus erat, omnia eiusmodi mala, quum & prædicatione pœnitentiæ dissolueret, & aquæ circunspersione ad Iordanem elueret, in nulla re diuina minus præstitit, quàm illi, qui in exercitio uirtutis ante eum fuerunt. Quid item post hunc Paulus, eò quòd tempore posterior esset, ad summum gradum diuini progressus & incrementi euadere prohibitus est? an non protinus diuinæ pulchritudinis, quæ in oculis eius refluxerat, amator extitit? simulatque ab oculis squamas reiecit? quæ squamæ signum erât tegumenti, quo cor (eius) obductũ fuerat: quo tegumento Iudæorum animarum acies perspectiua obducta atque obligata cæcos eos efficit ad ueritatem? nonne posteaquam sordes, quas ex ignorantia atque errore contraxerat, in mystico lauachro deposuit, protinus ad augustiorẽ conditionẽ natura trãsformatus est? & uelut exuto hoc crasso atque carneo amictu in ipsis cœlorum adytis uersabatur? & nihil corporei impedimenti pondere tardatus etiam intra diuinam paradisi consitionem perueniebat, & illic arcana sacrorum disciplina à ueritate initiabatur, atque illinc ad obediendum fidei in omnibus gentibus uim sermonis accipiebat? unde totius propemodum orbis terrarum pater

1.Reg.8.
3.Reg.16.
3.Reg.17.
3.Reg.18.
3.Reg.18.
Luc.1.
Act.9.
2.Corinth.12.

existit,per spirituales labores & partus eos,qui per ipsum ad Christianam pietatem formantur, in lucem producens? Si igitur ratio temporis in cæteris sanctis nihil quod pertineat ad diuinum incrementum atque progressum,imminuit,eò quòd pariter & ex æquo gratia unumquemq; adiuuaret ad perfectionem: non immeritò audemus etiam eum, qui nostra ætate fuit, hominem diuinum,magnum illud ueritatis uas Basilium inclytis illis sanctis annumerandum esse dicere, quippe quum temporis uicissitudo nihil impediat uel sublime illius erga Deum studium atque desiderium, uel diuinam gratiam ad animam perfectè & absolutè excolendam & exornandam, ne quo modo uel diuini consilij dispositionis'que intentio atq; propositum sugilletur, uel aliquid de illius auxilio atque præsidio, quod ad mysterium conferebatur, propter temporis caussam extenuetur, & leuiori quàm par est, momento æstimetur. Nemo autem prorsus ignorat, quo cõsilio in hoc tempore pręceptor noster designatus & exhibitus sit. Posteaquam enim hominum insania circa simulachrorũ cultum prædicatione Christi extincta, & omnia iam delubra cęterę́q; res, quæ uano dementum cultu celebrari ac frequentari solebant, dirutæ atq; è medio sublatæ erant,quum per uniuersum penè terrarum orbem habitatum,prędicatio pietatis & ueri Dei cultus atq; religionis peruasisset adeò, ut is,qui fraudis humanæ principatũ & imperium tenet, ex omnibus partibus orbis terrarum Christi nomine expelleretur & exturbaretur: solerti & callido nimirum ad malitiam inuentori malitiæ atq; nequitię scelestum & improbum consilium non defuit,quo per fraudem denuo obnoxium sibi redderet genus humanum: sed sub prætextu ac specie Christianismi simulachrorum cultum latenter reduxit,quum suis cõmentis & imposturis persuasisset ijs,qui ad ipsum spectabant,ne deficerẽt à creatura,sed eam adorarent & uenerarentur,Deumq́; creaturam esse putarent, quæ filij nomine uocaretur. quòd si ex rebus quæ non essent, creatura producta, & ab diuina essentia, quantũ ad propriam ipsius attinet naturam, aliena sit, neminẽ eam rem debere curare,sed Christi nomine creaturę imposito,hãc adorare, hãc colere, in hac spem salutis fixam habere, ab hac iudicium expectare. Et ut rem summatim complectar: quum inuasisset apostata homines totius malitiæ suæ capaces,Arium inquã & Aetium,Eunomium, Eudoxium, ac præter hos multos etiam alios,per eos deficientem iam simulachrorum cultum, sicut dictũ est, nomine Christianismi denuo reduxit. atq; inualescebat aduersus homines morbus,qui creaturam magis q̃ creatorem colebant,adeò ut etiam illius temporis imperatorum auxilio fraus confirmaretur, & omnes excellentes magistratus & principatus pro hoc morbo propugnarent. quumq́; omnes propemodũ homines ad id,quod uigebat & inualescebat,malum traducti essent: tunc Magnus à Deo Basilius,quemadmodum tempore Achaabi Helias, exhibetur: ac sacerdotio, quod iam quodammodo collapsum atq; neglectum erat, suscepto, tanquam lucernam,quę defecisset, rationem fidei per inhabitantem in se gratiam relucere denuo fecit. & quum ueluti fax noctu errantibus per mare, ecclesiæ bono apparuisset, omneis ad rectam uiam conuertit, cum præfectis &

ctis & præsidibus confligens, cum ductoribus copiarum congrediens, apud Imperatores liberè loquens, in concionib. & ecclesijs clamãs, eos, qui procul abessent, exemplo Pauli per epistolas concilians atq; adiungens, effugiens & deuitans cõfligentium reprehensiones, quum nihil in se haberet, quo teneretur & uinceretur ab aduersarijs. Fortior enim & firmior erat, quàm ut ab ijs, qui bona eius publicarant, uinci ac subigi posset, quũ ipse se bonis propter spem futuri regni mulctasset. ab exilij metu liber erat; quòd unam patriam hominum censeret esse paradisum: atq; omnem terram, quasi commune naturæ exilium spectaret. Qui autem quotidie moreretur, ac per mortificationem semper lubens absumeretur, quando tandem mortem, quam inimici minabantur, metuere potuisset? cui quidem clades atq; calamitas erat, q non sæpè posset martyrũ pro ueritate certamina imitari? quum uni morti duntaxat natura obnoxia sit? qui præfecto cuidam aliquando se iecur eius de uisceribus erepturum terendi caussa minanti subridendo insulsas atq; proteruas minas deludens, Gratiam tibi, inquit, huius uoluntatis atq; propositi nomine habebo. Etenim haud mediocriter molestũ est iecur uisceribus incumbens. Si eieceris ergo illud, ut minaris, re molesta atq; odiosa corpus liberaueris. Quid igitur illius in rebus diuinis splendorem atq; claritudinem imminuit, q post alios sanctos in uita sint? ut idcirco celebritas atq; conuentus, qui illius nomine agitur, minor habeatur ferijs, quæ sanctorum aliorum honoris atq; memoriæ gratia celebrantur? Considera enim, si uidetur, atq; perpende rem cum uno aliquo superioris ætatis sancto, huius uitam comparans. Dilexit Deum Paulus. Id enim nimirum bonorũ caput est: dilectionis, inquam, bonum: à qua dilectione proficiscitur omnis fides, & omnis spes, & id quod per patientiam expectatur bonum, & in omni bono stabilitas atq; constantia, & in omni spirituali dono commodum atq; præstantia. Sed scrutemur, quantus esset in Paulo dilectionis ergaDeũ modus? Dices omnino, quòd ex toto corde, & ex tota anima, & ex tota mente sua diligeret Deum. hunc enim summum dilectionis aduersus Deum terminum dat lex. Ergo qui omne cor suum & animam & mentem Deo dicauit, & ad nullã rem aliam earũ, quę per hanc uitã expetũtur, affectus atq; propensus est, in supremo dilectionis gradu consistit. Enimuerò siquis demonstrare potest, q præceptor(noster) in uita ad rem aliquam earum, quę per hunc mundum expetuntur, propensus & inclinatus esset, ut ad diuitias & potentiam, aut uanę gloriæ studium (magis enim seruiles in eo uoluptates ne commemorare quidem æquum esse, consentaneum est:) quamcunq; harum rerum expetisse deprehendetur, ea de re dicere conuenit imminui modũ erga Deũ dilectionis, q eius affectio cupiditatis à Deo ad res materiales traducta esset. Sin autẽ harum & eiusmodi rerũ inimicus & hostis erat, q prius quidem è uita sua omnẽ uitiosum & mollem circa has res affectũ eijceret: deinde communem quoq; uitam, tum sermone doctrinæ, tum suo exemplo expurgaret: perspicuũ fuerit, q illum erga Deum dilectionis modũ in sese habebat, quo amplius natura nõ capiebat. Qui eñ ex toto corde, & ex tota anima atq; mente Deum diligit, qui posit ad maiorem dilectionis modum,

dum, qui locum non habeat contendere atq; eniti? Proinde si unum perfectæ charitatis atq; dilectionis terminũ esse didicimus, nempe eum, qui ex toto corde Deo dicatus & consecratus sit, ac diligebãt Paulus & Basilius toto corde Deo dicati atq; addicti: siquis ausit dicere, quòd unus esset in ambobus dilectionis modus atq; mensura, à ueritate nõ aberrabit. Enimuerò quòd charitas atq; dilectio maior sit omnibus bonis quum apostolus dicit, tum sublimis Euangelij doctrina comprobat atq; confirmat. Et apostolus quidem prophetia atq; scientia pręstantiorem ac præferendam eam esse dicens, fide uerò solidiorem firmioremq;, & spe durabiliorem magisq; sufficientem, & semper in eodem statu permanentem, sine qua quicquid pro bono expetatur inutile sit: Dominus autem, omnem legem & omnia mysteria prophetica ex hoc dono pendere dicens, charitatem omnium bonorum primas tenere etiam ipse censet. Si igitur in eo, quod inter res præclaras & eximias eminet atq; excellit, ac reliquas comprehendendi uim habet, Paulo nõ inferior est: nimirum etiam in alijs omnib. bonis, quorũ charitas primas tenet, ac quæcunq; ex hac pendent, & existunt, omnino posteriores partes ferre & inferior esse non uidebitur. Quemadmodum enim is, qui humanæ naturæ particeps est, omneis naturæ proprietates habet: ita etiam is, qui perfectam charitatem in sese confecerit & assequutus est, omneis, quæcunq; unà cum hac spectantur, & comprehenduntur, bonorum formas cum primario principaliq; bono tenet. Siue enim fides est, quæ seruat, siue per spem seruamur, siue per patientiam gratiam expectamus, charitas omnia credit, & omnia sperat, & omnia suffert, ut inquit apostolus. Atq; reliqua omnia (ne singulatim omnia enumerando tẽpus teramus:) charitas radicis germẽ & surculus existunt, quęcunq; ratione uirtutis expetuntur: adeò ut qui hanc habeat, nullo alio bono careat. Hanc igitur quum Magnus Basilius haberet, per eam nullius boni expers erat. Quòd si omnia habebat, in nulla re prorsus inferior erat. Sed dicet aliquis prorsus, quòd tertium cœlũ uiderit ille, & raptus sit in paradisum, & audiuerit arcana uerba, quæ homini non liceat proferre. At nec ille quidem, quod constet, per carnem hanc eiusmodi gratiam accepit: nõ enim celat ambiguitatem, dum dicit: Siue in corpore, nescio, siue extra corpus, ignoro: Deus nouit: etiã de hoc audacter aliquis dicere posit, quòd in corpore quidem nihil eiusmodi uiderit, sed incorporea & ea quę mente peragitur, contemplatione nihil harum rerum sit, quod contemplari atq; considerare prætermiserit. Testis harum rerum est ipsius oratio, tum ea, quam ipse proferebat, tum ea quam reliquit in scriptis. Ille ab Hierosolymis usq; ad Illyricum in orbem circumiens omnibus in medio habitantibus Euangelicũ sermonẽ prædicauit: & huius oratio atq; prædicatio omnem propemodũ terrarũ orbẽ amplexa est, quũ etiã ipsa ęquè ac Pauli sermones ab omnib. probaretur & expeteretur. Omittãtur reliqua, quib. huius uita cũ illius uita cõuenit atq; cõcordat. uidelicet, mũdo crucifixus est ille: & huic mundus. corpus ille mortificauit: consummauit atq; perfecit etiam hic uires per infirmitatẽ. Christus utriq; uita erat: & utriq; similiter pro lucro, mors, & ad Dominum resolutio falsæ uitæ præferebatur.

1. Corinth. 13. *1. Corinth. 13.* *Matth. 22.* *Matth. 25.* *1. Corinth. 13.* *2. Corint. 12.*

An

An etiam Ioannem cum magiſtro conferre atque comparare placet? At quum diuina uox teſtetur, quòd ille principatū teneat, propterea, quòd inter natos mulierum etiam amplius & excellentius quid habeat, ꝙ propheta: inſania ſimul & impietas fuerit alium ex aduerſo comparando opponere eiuſmodi uitæ. ſed tanti ac talis uiri uel à tergo ueniſſe, ſupremæ beatitudinis continet demonſtrationem. At hoc modo rationem ineundo, rem conſideremus atq; perpendamus. Neq; mollibus ueſtibus Ioannes erat amictus, neq; arundo erat, quæ uentis agitaretur. præferebat item ſolitudinem locis cultis & habitatis. & contrà in habitatis & cultis locis uerſabatur. Numquis igitur refellet orationem, ſi ueritas etiam hoc magiſtro noſtro atteſtetur, ut in his magno Ioanne non inferior ſit? Quis enim ignorat quemadmodum mollem & delicatum uitæ cultum, noxium & infeſtum iudicaret? in omni re fortitudinem atq; laborum et moleſtiarum tolerantiam magis quàm res iucundas ſectans, ad ſolis æſtum durans, frigori ſe exponens, ieiunis & temperantia corpus exercendo ſubigens, in urbibus quaſi in ſolitudinibus uerſans, (quòd hominum cōgreſſus illius uirtutem nihil læderet,) & ex ſolitudinibus urbes efficiēs. Neq; enim idcirco, quòd cum multitudine conuerſaretur, quicquam de exacto & cauto uitæ inſtituto immutabat: neq; ſi ſeorſum in ſolitudinem ſeceſsiſſet, nudari ac deſeri poterat ab ijs, qui utilitatis gratia cōſuetudine atq; conuictu eius utebantur. adeò ut etiam huius tempore, quemadmodum in uita Baptiſtæ ex ſolitudine urbs efficeretur, quæ confluente multitudine coarctaretur. Quòd autem arundo non eſſet, quæ facilè ad contrarias opiniones impelleretur, argumento eſt ea, quā in omnibus rebus, quas per uitā cum iudicio ſuſcepiſſet & inſtituiſſet, conſtantia atq; firmitudo. Placuerat ab initio nihil quicquam poſsidere, & pauperem eſſe. tanquam petra immota atq; inconcuſſa ſtabile ac firmum id iudicium fuit. concupiſcebat per puritatem appropinquare Deo. mons erat ea cupiditas, non arundo. nunquam enim ad tentationum ſpiritus aduerſos flectebatur. Porrò dilectionis erga Deum (quæ in Baſilio fuit) conſtantiam & firmitudinem ſolus ſuis uerbis exprimere & indicare poſſet, propterea quòd neq; uita, neq; mors, neq; pręſentia, neq; futura, neq; aliqua alia creatura à dilectione Dei cor eius dimouere atq; deturbare poſſet. Adeò etiā in omnibus, quæ cum uirtute inſtituiſſet, ac ſibi ſectanda eſſe iudicaſſet, nequaꝙ arundineus quidam, & animo mobili ac mente inconſtanti erat: ſed per omnia uita (eius) in rebus pręclaris conſtantiam in ſe habebat & ſtabilitatem. Liberè & ingenuè loquitur apud Herodem Ioannes. item hic apud Valentem. Comparemus autem adinuicem horum uirorum dignitates. Ille quidem partis cuiuſdam Palæſtinæ decreto Romanorum permiſſum ſibi principatum adeptus erat. huius uerò imperij terminus erat totus propemodum curſus ſolis à finibus Perſidis ad Britannos uſq; pertinens & extremam Oceani oram, ac linguæ quidem libertas aduerſus Herodem id agebat, atque eò ſpectabat, ne contra leges ille peccaret in muliercula quadam, ſed cupiditatem utpote legibus uetitam in ſe coerceret. At aduerſus Valentem præceptoris linguæ libertas quænam erat? Vt illæſam, intactam

& impol-

& impollutam fineret esse fidem, cui si fieret iniuria, totius orbis terrarum scelus atque piaculum existeret. Conferat igitur æquus rerum æstimator & principatum cum principatu, & linguæ libertatis huius propositum cum illa comparet libertate. Nam illic quidē, corpore Herodis scelus circumscribebatur: hic uerò uiolatio fidei, ad totius humanæ naturæ iniuriam redundabat. Ille ad mortem usque perseuerat in libertate sermonis, & huic finis linguę libertatis exilium existit, quum imperator hanc pœnam in eum loco mortiferæ sententiæ statuisset. At enim Ioannes post mortem uiuere credebatur. Basilio item ab inimicis ipsis sentētia exilij rescinditur, quū propter minas nihilo remissior & signior factus esset ad resistendum.

Matth.14.

An etiam audebimus ad sublimē Heliam sermone ascēdere, & ostendere nostrum doctorē suæ uitæ instituto illius gratiæ assimilari? Enimuerò ut in flammeo curru sedeat atque uehatur, & igneos equos moderetur, & ad eam potestatem, quæ superæ præsidet rerum naturæ, transmigret, nemo postulet ab humana natura. (Nam nec ille quidem intra terminos & limites naturæ manens illæsus in igni conseruabatur, quum terreum hoc pondus diuina ui ad eam leuitatem, quæ in sublime ferretur, transformaret:) neque (uerò) quod suo uerbo ueluti claui uteretur eius facultatis, quæ de cœlo suppeditabatur, aperiens quādo uellet, & rursus claudens, quum id facere commodius esse uideretur. quinetiam quod ad multum ille tempus inediam toleraret uno cibo subcineritij illius hordeacij panis in pari habitudine uires suas ad quadraginta usque dies conseruans: prætermittatur etiam hoc, utpote maius, quàm humana capiat natura. Earum enim rerum, quæ superant naturam, imitatio humanæ naturæ impedita est. Silentio prætereatur item cum his & exiguus ille farinæ urceus, & uas, quo oleum continebatur. quorum utrunque tam hoc, quàm ille, quod ad suppeditationem attinet alimenti, ad necessitatem sufficiebat, per omne tempus famis, beneficium simul prorogans & extendens ad annos treis & menses sex. Nam superæ operationis miracula peculiarem in operibus uim habent. nec rectè quis eiusmodi mirificas operationes assignauerit humanæ naturæ.

4.Reg.11. *Apoc.321.* *3.Reg.19.* *3.Reg.14.*

Quæ sunt igitur nostri præceptoris bona, quæ cum ijs, quæ in propheta cernuntur, communionem & societatem habeant? amor & studium uehemens erga fidem, odium aduersus aspernantes & reprobantes, dilectio erga Deum, studium & desiderium Eius, qui uerè atque reipsa est, ad nullam rem materialem effluens atque deflectens: uita per omnia exacta atque exquisita: uictus aridus: acies oculorum & obtutus animæ uigori par: grauitas non affectata: silentium sermone efficacius: cura atque contemplatio rerum earum, quæ sperantur: contemptus earum, quæ uidentur: quum quisquis oblatus esset, siue in excellenti dignitate fortè cōstitutus, siue ex humilibus & abiectis esse appareret, eadem dignatione exciperet, & in eodem honore haberet. Hæc & eiusmodi sunt, in quibus præceptoris uita miracula Heliæ imitatur. Quòd siquis profert quadraginta dierum inediam: & nos per omnem uitam magistri in cibo parsimoniam contrà in medium afferemus. Vicina enim quodammodo est inediæ cibi exiguitas & parsimonia uictus, ac maximè, quum illud quidem exiguo

tempore

tempore factum sit, hoc uerò per omnem uitam durauerit. præterea etiam illic quidem hordeaceus ille subcineritius panis prophetæ uigorem & uires cōseruabat, eò quòd prorsus aliquid eiusmodi in sese haberet, quo quicunq; cibum hunc sumsisset, uires eius conseruarētur. Cuius rei argumentum est, quòd non popularium aliquis ei panem confectum pro cibo apposuerat, sed ab angelis parato cibo satiatus est. Vnde etiam plenæ atque integræ manebant, & non effluebant atq; expirabant eæ, quæ per illum cibum corpori uires ingenerarentur. hic uerò quum nihil de consuetis innouaretur & immutaretur, ratio cibum moderabatur, tantum corpori præbens non quantum natura uellet, sed quantum temperantiæ lex iuberet. Porrò sacerdotium præceptoris prophetæ sacerdotij ænigmata imitatur, per hoc, quòd treis personas in ratione fidei tradit, cœlestem ignē ad sacrificia eliciens. Ignem autem, sancti spiritus uirtutem uocari in multis scripturæ locis didicimus. Vredinem uerò atq; siccitatem terræ magister neq; sustulit, neq; induxit. Illic autem Magnus propheta quum imbrium penuriæ flagello terram uerberasset, ipse quoq; medicus uulneris existit, cruciatui flagelli par & æquipollens largiens eis curationis leuamen atq; mitigationem. Quòd si etiā aduersus hoc nostri Heliæ aliquod miraculū proferre oportet: Quum diuina uoluntate eiusmodi calamitas aliquando cœli minis significata immineret: (quippe totū tēpus hybernū per siccitatem prætererat:) & nulla spes frugum appareret: tunc magister Deo supplicans ultra minas terrorem progredi passus non est, quum precibus diuinum numen placasset, et per orationes mœrorem, qui propter imbrium penuriam (homines) inuaserat, sustulisset. Quinetiam consolationis & leuaminis in fame, quod in una uidua magnus præstitit Helias, habet etiam nostra ætas aliquā similitudinem in magistro. Nam quum fames aliquando grauis & sæua tam ipsam urbem, in qua habitabat, quàm omnem urbi subditam regionem affligeret, uenditis suis prædijs & possessionibus, atq; pecunijs in alimenta conuersis, quum etiam rarum esset, ut illi, qui ualde sibi prouidissent & instructi essent, ea quæ ad mensam & uictum pertinent, sibi conficere & suppeditare possent, ille per omne tempus famis, quum eos, qui undiq; confluerent, tum iuuētutem totius urbanæ plebis alere perseuerauit, adeò ut etiam Iudæorum liberos huius benignitatis & liberalitatis ex æquo participes faceret. Nihil autē prorsus interest, utrùm per uas olearium quis, an per aliquam aliam materiam et occasionem diuinum mandatum exequatur. Consolatio enim indigentium non quærit, unde (sumas) sed ad id, quod fit, spectat. Quòd si sublimis raptus est Helias: mirabile quidem est etiam hoc, & maius miraculum, q̄ꝫ quis uel oratione explicare, uel ratione assequi posit. Veruntamen nec altera (quidem) species ad supera cursus repudianda, atq; contemnenda est: quum quis per spiritum uirtutibus pro curru usus, per sublime uitę institutum è terra (sursum) in cœlum migrat. quod utiq; magistrum assequutum esse, quicunq; rerum ab eo gestarum æquus fuerit æstimator, nō negabit. An etiam aduersus Samuelem oratione audendum est? Sanè in alijs omnibus primas prophetæ partes concedentes, cum duobus qui-

busdam, quæ de illo dicuntur, etiam ea, quæ circa magistrum nostrum erant, conuenire ostendemus. Diuinitus data atque concessa utriusque natiuitas erat. ut enim illum mater, ita etiam hunc pater à Deo petitum procreauit. quumque lethali morbo quondam correptus esset etiamnunc in ætate iuuenili, per uisionem in somnis pater uidit Dominum, qui in Euangelio Regulo illi filiũ donauit, sibi apparere, & illa dicere ad se, quæ ad illũ Dominus dixerat, nempe, Vade, filius tuus uiuit. cuius fidem & ipse imitatus eundem, quem ille fidei fructum percepit, benignitate Domini salute filij recepta. Atque hoc quidem unum cum miraculis Samuelis comparamus.

ἀντιθῶμεν, habetur: ἀντιτίθωμεν, ego lego.

Alterum uerò, quòd forma sacrificij eadem ab ambobus instituta atque peracta est. Pacificas enim uterque Deo hostias obtulerunt, ut hostes profligarentur, & interirent sacrificantes. hic quidẽ pro euersione hæreseon, ille uerò aduersus alienigenas id agens. Porrò magnus ille Moyses commune omnibus, qui ad uirtutem spectant, propositum est exemplum. nec deliquerit siquis uirtutem legislatoris tanquam scopulum sibi proponat, ad quem uitæ suæ dirigat actiones. Proinde nemo prorsus inuidebit, si ostendatur, quòd magister noster, in quibus posset, legislatorem in uita imitaretur. In quibus igitur (rebus) imitatio consistebat? Mulier quædam Aegyptios regens, Moysen adoptatum domestica disciplina instituẽdum curat, à maternis uberibus, quamdiu primam ætatem eiusmodi alimento nutriri conueniebat non recedentem. Hoc item magistro ueritas testatur. Quum educaretur enim ab externa sapientia, semper uberibus Ecclesiæ adhærebat, illius doctrinis animo crescens atque grandescens. Abnegauit atque repudiauit postea Moyses falso dictatæ matris fictam & commentitiã cognationem. Ne hic quidem diu permansit in eo statu, ut eius studij nomine celebraretur atque clareret, cuius eum pudebat. Quum enim omnẽ ex literis & disciplinis externis partam gloriam repudiasset, quemadmodum ille regnum, ad humile uitæ transijt institutum, quemadmodũ etiam Moyses Aegyptijs thesauris prætulit Hebræos. Porrò quum natura in unoquoque suum officium faciat: (uniuscuiusque enim caro concupiscit aduersus spiritum:) ne hic quidem expers prælij erat, quæ ratio pura ab Aegyptia ratione petebatur: sed opem ferens meliori, mortuã faciebat eam, quæ aduersus Hebræam haud rectè insurgebat. Hebræa autem ratio, expurgata est & incontaminata. Nam qui per mortificationẽ membrorum terrenorum animę auxilium fert excellentem fortitudinem atque uirtutem Moysis, quam aduersus Aegyptium præstitit, imitatur. Præterire autem magnam partem historiæ conuenit, ne siquis omnia plenè atque exactè uelit exponere, quæ & de Moyse scriptura continet, & in quibus Magistri fuit cum Moyse similitudo, magnam auditoribus afferat molestiam. Reliquit Aegyptum Moyses post necem Aegyptij, multoque interiecto tẽpore seorsum per se priuatus degebat. reliquit etiam hic urbanos tumultus, & materiales hos strepitus undique circũsonantes, & erat in solitudine diuinæ philosophiæ addictus. Lumẽ illi per rubum alluxit. habemus aliquid huic uisioni cognatũ etiam in hoc, quod dicamus. Nam quum nox esset, accidit ei illustratio atque affulgentia luminis domi oranti. expers autem

Exo. 2. 3.

Exod. 2.

Exod. 3.

materiæ

materię quoddam lumen erat illud,diuina uirtute domicilium illuminās, à nulla re materiali accensum. Seruat populum Moyses à tyrāno liberatū, paria de nostro legislatore testatur hic populus,quē per sacerdotium duxit ad Dei promissionem. Et quid opus est omnia singulatim exponere, quàm multas etiam hic per aquam traduxerit? quàm multis per sermonem columnam ignis prętulerit? quàm multos nube spiritus conseruauerit? quàm multos cœlesti cibo aluerit? quomodo imitaretur petram, in qua quondam ligno aquæ os & uena aperta est,hoc est, cuius quōdam os crucis figura tetigit? quemadmodum sitientes aqua illa potaret, magnitudine abundantię imitans abyssos:quale tabernaculum testimonij, & quidem corporaliter in suburbio fabricatus sit,pauperes corpore, pauperes spiritu ut essent, per bonam doctrinam efficiens,adeò ut eorum egestas ob beatitudinem memorabilis existeret,utpote ueri regni donum gratiamq; cōcilians. Tabernaculum autē uerum, in quo Deus inhabitaret, uniuscuiusq; animam sermone efficiebat, etiam columnas quasdam extruens in eo: (cogitationes & ratiocinationes dico columnas,quæ laboribus oppressam uirtutem sufulciant atq; sustentent:) atq; etiam pelues (conficiens) ad eluendum animæ pollutiones & inquinamenta,quibus aqua ex oculis emanante liturę & maculæ abstergerentur. quàm multa candelabra in uniuscuiusq; anima imponebat,sermone illuminans occulta? quales orationū acerras & thuribula efficiebat? quales aras extruebat ex puro auro, & in quo fraus adhibita non esset, hoc est,ex uera & pura affectione: ubi graue uanæ gloriæ plumbum nequaquam eorum,quę fierent,splendorem obscuraret. Quid opus est commemorare mysticam arcam, qualem unicuiq; fabricatus sit, tabulas testamenti diuino digito inscriptas animæ imponens? Hęc autem dico illò respiciens,quòd uniuscuiusq; cor arcā efficiebat,quæ spiritualia mysteria comprehendere posset, continens legem scriptā,quæ spiritus operatione per opera describeretur. Id ēm per digitū Dei significatur:in qua arca etiam sacerdotij uirga suo semper fructu efflorescebat per participationem sanctificationum germinans & repullulans: & urna à manna nunquàm uacua fiebat. Tunc enim animæ uas à cœlesti cibo uacuū fit,quum peccatum se insinuans influentiam mannæ prohibuerit. Manna aūt panis cœlestis est. Quid opus est commemorare, quo pacto sacerdotali stola quum ipse exquisitè & cautè se circundaret, tum cæteros suo exemplo exornaret,semper ferens in pectore illum ornatum,cui nomen est & oraculum,et decretū, & ueritas: quæ omnia relinquo diligentioribus & magis industrijs, ut ea per tropicam & allegoricam significationē pręceptori accommodent: per quæ quū ipse talis erat,tum cum alijs ornatū eum communicabat. Sæpenumerò animaduertimus eum etiam intra caliginem uersari, ubi Deus erat. Nam quod alij cernere atq; contemplari nō poterant,id illi doctrina spiritus qua in sacris institutus erat, cōprehensibile efficiebat, adeò,ut intra amplexū caliginis esse uideretur,in qua sermo de Deo occultatur. Sæpenumerò se opposuit Amaleritis pro scuto usus oratione. quo manus tollente uerus Iesus hostes deuincebat. Multorum præstigiatorū & incantatorum Balaami illius similium imposturas discussit atq; irritas

fecit: qui uerò sermoni nõ obedientes, sed asininæ dæmonũ doctrinę obtemperantes inefficax ad malitiam os habebant, magistri precibus maledictionem conuertentibus in benedictionẽ. Cęterùm hęc à nobis per transcursum & compẽdium dicuntur: quæ singulatim quicunq; uitam sancti non ignorat, accommodabit ad rerũ gestarum ueritatem, q; multi qui ueneficijs & incantationibus aduersus quosdam insidias instruxissent, inefficacem improbitatẽ habuerunt, quum non liceret eis per fidẽ præceptoris malum producere ad effectum. Sed relictis omnibus, quæ medio tempore acta sunt, de fine utriusq; commemorabo. Reliquit quidem uterq; seculum: monumentum uerò suæ circa carnem habitus neuter eorum seculo reliquit. neq; enim Moysis sepulchrum extat, neq; hic copia quadam materiali humatus est: sed simul & uitam transijt, & omnia, quibus hominũ uita conseruatur, unà dilapsa sunt, adeò ut nullum extet materiale uiri monumentum ex copia relictarum facultatum extructum, quo existimatio eius ad speciem augustiorem obruta teneatur: quemadmodum historia de Moyse hoc dicit, quòd non inuentum sit eius sepulchrum usq; in hodiernum diẽ. Si igitur talis oratione à nobis demõstratus est esse Basilius Magnus, qui si cum unoquoq; magnatium inter uiros sanctos uita eius comparetur, non procul ab illis abfuturus sit: rectè à nobis feriarum uicissitudine propter hunc præsens nunc agitur conuentus. Proinde conueniens & commodum fuerit memoriam uiri per res illi gratas cõcelebrare. Itaq; dispiciendum & considerandum est, qua ratione festum hunc diem constituentes ita conuentum agamus, ut sancto cordi est. An aliquis demonstratiuum in eo dicendi genus atq; inflatum laudationum morem requiret? quæ patria fuerit, quo genere ortus: quomodo à parentib. educatus, quę singulatim uitę studia fuerint, quibus cum simul & creuerit & uiguerit, & inter uiros clarus, spectabilis & illustris euaserit? At magnitudo bonorũ, quæ circa eum spectantur, omne hoc inflatum & sublime genus dicendi repudiat & auersatur, quia negotium in cõtrarium redigitur, eò quòd nõ sit eiusmodi uis in uerbis, quæ miraculorũ magnitudinem pro dignitate assequatur. Ne igitur unà cum orationis exilitate miraculũ deprimatur & extenuetur, eiusq;, quam nunc unusquisq; de eo conceptũ habet opinionem, per eos, qui laudare conati fuerint, aliqua diminutio fiat: cõmodius fuerit silentio potius in nobis augere miraculũ, q; oratione laudem imminuere atq; extenuare. Quali eñ oratione quis eum augustiorem effecerit? An ille eam, quæ per carnem & sanguinem (contingere) dicitur nobilitatem ac generis claritudinẽ approbauerit? Et quis ignorat magni illius erga carnem affectionem, q; ei aduersus esset, tanq; mancipia cuidam fugitiuo semper uincula rationum inijciens, ac per summam afflictionem atq; continentiam flagellans & torquens uerberonẽ illum seruũ corpus, quasi quidam inexorabilis dominus nullã uincto relaxationẽ indulgens. Eum igitur, qui ita affectus esset erga carnem, propter corporale beneficium celebrare & uerbis extollere, res absurdissima fuerit. Nam qui nunc ab ea re honorabitur, cuius eum in uita pudebat? Atq; similiter unà cum quęstione generis, patriæ quoq; mentio eijcitur & repudiatur. Qui enim se supra

omnem

omnē mundū posuerat, & quasi coarctabatur in omni sensibili elemento rum natura adeò, ut ne cœlum quidem supra se positum ferret, sed ad ulteriora anima contenderet, & sensibilem mundi superans amplexum semper in ijs, quæ cogitatione ac mente comprehenduntur, inambularet, & occupatus esset, atq; unà cum diuinis uirtutibus in sublimi uersaretur, & nihil impedimenti corporalis onere ad mentis iter impediretur: quando sustineat se à parte aliqua terræ cognominare, & per loci felicitatem atq; commoditatem, sibi laudes corrogare? Contumelia enim fuerit, & uerarum laudum imminutio, si uirtute ad considerandū proposita, aqua, frondes & flores, & gleba atq; huiusmodi res admirationi sint, quum alioqui quicquid liberæ uoluntatis bonum nō est, etiamsi q̄ maximè pulchrum, commodum & egregium sit, nullam famæ & nominis commendationē afferat illi, cui simul contigerit. Proinde silentio prætereatur patria ac genus, & quicquid eiusmodi est, ut fortuita concursione & casu quibusuis cōtingat. illius autem merito quis in eo patriæ atq; nobilitatis mentionē fecerit, quæ liberæ uoluntatis arbitrio ijs, qui eam expetiuerint, contingit. Quę est igitur Basilij nobilitas & claritudo generis? quę patria? Ac genus quidem illi familiaritas & necessitudo cum Deo: patria uerò, uirtus. Qui enim Deum recepit, ut inquit Euāgelium, potestatem habet, ut filius Dei fiat. Quid uerò nobilius & generosius cognatione cum Deo quis requirat? Qui autem uirtute præditus est, & hanc colit, & ex hac sibi reditus cō ficit, & quæstum facit, patriam suam prorsus efficit id, in quo uiuit. Sobrietas illi pro domicilio erat: sapientia loco prædij: iustitia autē & ueritas & puritas, pro splēdidis, magnificis atq; uisendis & conspicuis ædificiorum ornamentis: in quibus inhabitans magis his delectabatur ac sibi placebat, q̄ qui marmoreis & auratis ædibus gloriantur. Si quis eum ob talem patriam laudet, & ob eiusmodi genus oratiōe celebret atq; honestet, quum uera dicet, tum ob res ei gratas, laudes accommodabit: terram autem & sanguinē, & carnem, & diuitias, et principatus, & his rebus coniunctum splendorem & gloriam mundi amicis qui uolent adesse prædicent atq; testentur. Si igitur conuenientes illi laudum celebrationes oratio nostra capere non potest: eiusmodi studia recusanda fuerint, & laudationum artes rejciendę. Quomodo igitur memoriam eius agemus? (aliquis fortasse dicet) si cum laudum celebrationibus id non fiet? qua ratione lex scripturæ implebitur, quæ dicit, Memoriam iustorum cum laudum celebrationib. agi oportere, si per ueras quidem laudes sermo accommodari non potest: communes autem sine contumelia commemorari laudes nō possunt? Sed fortasse ratio aliqua non deerit, qua ille nostrarū laudum honoris & prę mij nō penitus expers relinquatur. Quæ igitur est ea ratio? Quis ignorat, q̄ omnis oratio ab operibus disiuncta uana per se sit, & non subsistat? at natura operum in substantia atq; ueritate id, quod dicitur, ostendit & repræsentat. Igitur oratione potior fuerit ea laus, quæ per opera præstetur & repræsentetur. Hoc uerò quid est? Vt per memoriam illius uita nostra melior q̄ esse solet, efficiatur. Quemadmodum enim quum in pala annuli optima quædam insculpta forma apparet, sigillo impressa cera insitum

sculpturæ decorem in sese transfert totam signaculi effigiem suis expressam referens figuris: ac nemo bene dispositum & artificiosum sculpturæ decorem oratione ita descriptum exhibere possit, ut is, qui in cera effictam atque efformatam pulchritudinem ostendit: eodem modo si alius quidem nuda oratione celebret uirtutem magistri, alius uerò suam ipsius uitam illius imitatione exornet, efficacior, quã oratio sublimis, fuerit ea laus, quæ per uitam repræsentetur. Sic igitur, fratres, etiam nos sobrietate sobrium imitantes factis nostris uirtutem pro dignitate laudemus. & itidem in cæteris omnibus, miraculum sapientis participatione sapientiæ repræsentetur: laus paupertatis, per hoc, ut etiam nos superfluarum facultatum materialium expertes simus: contemptus mundi huius, non modò dicatur quòd sit laudabilis atque gloriosa quædam res: sed earum rerum, quæ per mundum probantur & expetuntur, contemptionis ac despicientiæ testis sit uita. Ne dicas solùm, quòd ille Deo dedicatus & addictus esset: sed tu quoque teipsum Deo dedica atque addic. nec quòd solùm ei bonũ atque possessio esset, ea, quæ speratur, requies: sed etiam ipse congrega tibi has diuitias, quemadmodum ille. licet enim. Transtulit ille de terra uitę institutum in cœlum. transfer item tu. in sacrosanctis & à furum iniuria tutis cœli ærarijs suas diuitias deposuit. imitare per hoc etiam tu magistrum. Perfectus enim erit discipulus, sicut magister eius. Etenim in reliquis quoque uitę studijs atque exercitijs, qui medici discipulus fuit, aut geometræ, aut rhetoris, indignus cui fides habeatur magistri artis laudator erit, si oratione quidem scientiam præceptoris admiretur: in seipso uerò nihil admiratione dignum ostendat. Dicet enim aliquis ad eum: qui dicis medicum tuum fuisse magistrum, quum ipse medicinæ ignarus sis? aut quomodo te discipulum geometræ dicis, quum geometriæ imperitus sis? Verùm si quis in seipso specimen artis, quam didicerit, edat, sua scientia artis præceptorem ornat atque honestat. Ita etiam nos, qui Basilio magistro nos iactamus & gloriamur, uita disciplinam ostendamus ad illud enitentes & euadentes, quod ipsum clarum & magnũ Deo atque hominibus fecit, per Christum Iesum dominum nostrum: cui gloria & imperium in secula seculorum. Amen.

FINIS LAVDATIONIS, QVA FRATREM suum Basilium Magnum ornauit.

EIVS.

EIVSDEM ORATIO HABITA IN LAVDEM SANCTORVM QVADRAGINTA MARTYRVM. EST

autem principium totius orationis. nam quum tumultu ac strepitu certatim confluentis & sese constipantis in templo multitudinis exaudiri præterquam à proximè adstantibus non poßet, in posterum diem rem distulit, & proxima oratione absoluit.

VAS rés existimo plerisq; graues ac molestas esse, his ipse animo lætor. Molestum enim nimirum plerisque est comprimi inter sese & constipari. hoc uerò mihi summæ lætitię est. Lætatur enim oculus pastoris, quum gregem præ multitudine coarctari, & ouili superfundi uidet. Quanquam non exiguum ouium stabulum est: sed laxitatem angustam efficit multitudine grex abundans. Huiusmodi quid etiam circa Dominum Petrus conspicatus respondit his uerbis, Præceptor turbę te comprimunt & coarctant. Hoc planè est, ut alicubi inquit diuinus apostolus, premi, & non in angustias redigi. Dum in omni re, inquit, urgemini, & non in angustias redigimini. Ego uerò quam promam orationem in eiusmodi conuentu? quis dabit mihi uocem tuba clariorem & magis sonoram, ut resonans strepitum multitudinis superet, & in auribus congregatorum uerba recondat? ad quidnam eorum, quæ (publicè) lecta sunt, mente mea conuersa rebus præsentibus conuenientem & accommodatum excogitabo sermonem? Multùm ualet Iob in instituenda uita ad fortitudinem suis exemplis: multus in ænigmatis & uerborum inuolucris scriptor prouerbiorum. Quid item de sacro apostolo dixerit aliquis? qui ex arcanis illis uerbis, quę supra captum et intellectum humanum esse ait, fortasse per doctrinam, qua instituit Ephesios, etiam nobis suggerit arcanum in cruce per ænigmata atq; inuolucra uerborum detegens sermonē. Huiusmodi item alia psalmodiæ quoq; mysteria, recordatio, & tituli inscriptio, et ad torcularia celebrata cautio. His enim in inscriptionibus psalmorum, qui nobis prælecti sunt, animaduersis, haud paruam uidemus per ipsa ænigmata atq; inuolucra uerborum materiem dari orationi. Sed mihi quidem commodum uidetur, ut explicationem eorum, quę dicta sunt, in alterum tempus reijciamus. cupio autem præsenti festiuitati conuenientem & accommodatā aliquā uocē excogitare. Quæ igitur est hæc? Noui quandā legē naturæ propriam, ipsis diuinis tabulis insculptā à conditore legis naturæ, quæ iubet, ut omnibus bonis & officijs quæcunq; pręstari possint beneficia parentū suorū quisq; compenset. Honora, inquit, patrem tuum & matrem tuam: quod est mandatum primum in promissionibus: ut tibi bene sit. Quod si primum locum, quod attinet ad promissionem, obtinet hęc lex, & exequutio huius proprium lucrum seruantis eam existit: (honor enim parentibus habitus reuertitur ad eum, qui legem impleuerit:) haud alienum fuerit, quęq; cordatū quidē certè ad hāc legē, cuius finis beneficiū & gratia eius, qui eā exequutus fuerit, existit, respicere

Matth. 12.

2. Corinth. 4.

Exod. 20.

eamq; obseruare. Ac carnis quidem nostræ parentes ætati suæ iuxta destinatum sibi ab initio tempus ministerio præstito, honoris nostri debito officio non amplius opus habent, quum iampridē excesserint è uita, adeò, ut non extantibus ijs, qui beneficium accipiant, eiusmodi lex impleri nō posit. Lex uerò iubet nos in opere uersantes consequi promissionē. neq; enim fieri potest, ut cessantes in opere uersantiū præmia obtineant. Quid igitur agere oportet, parentibus non extantibus, eum, qui & promissionē assequi cupiat, & rationē excogitare nō posit, qua ratione id, quod expetit, obtineat? profectò soluunt nobis prorsus hanc perplexitatē ea, quæ oculis exposita sunt. Vos enim quū uideo, nullos alios opus habeo inquirere parentes. Vos enim estis patres mei, qui etiā ipsorū mihi patrū patres. patria enim parentū, in se continet etiam parentū dignitatē. Quo igitur facto legē honoris uobis implebimus? Gratus eñ quilibet & pius filius similē patris ætatē suis officijs & obsequijs recreans & refocillans sustentat atq; confirmat uitiū imbecillitatis, ipse patri omniū uicē præstans. Vnde reiuuenescentē in filio patrē uidere licet. ac nōnunq; etiā manus senilis ac tremula iuuētutis uigore ac robore se reficiēs, & refocillās fructus ex uiribus iuuenis quodāmodo capit et motus pedū, incuruatis iam mēbris labascēs, filij studio suffulciētis subleuatus suā recipit efficaciā et uigorē. Quòd si tēpore uisus obscuratus sit, per filiū senex, dum manuducitur ad res uitę necessarias, uisus acumē recipit, & perspicax euadit. Vos aūt, qui mihi pro patria estis, nō ij estis, qui aliqua harū rerū indigeatis. Quid igitur faciēdo benedictionis mandati fructū percipiemus? Quod donū uobis gratū offeremus, quū nullū bonū uobis desit? An etiā ipsa narratio bonorū, q̄ uobis adsunt, pertineat ad debitū uobis honorē? Proinde tēpus fuerit ea cōmemorandi, quot & qualib. bonis uita uestra exornetur. imò uerò nō cōmerare (modò) uerūetiam ostendere licet. nunquid aūt putatis hæc communia, quæq; in promptu sunt, dicenda esse? terræ fertilitatē, & fructuum copiam & abundantiam? item amnem, qui diuidit sedes uestras? hunc dico, qui circulo atq; ambitu campi fluentum suum includit, & lacus euadit: qui & antè & pòst q̄ restagnet, ad cuiusq; incolentiū usum diuisus & nemora & prata quasi de industria efficiens cursum suū peragit atq; erūpit, innumeraq; habitantibus munera prębet & amœnitates, ad omnē cupiditatem & desiderium urbis incolarū sese diuidens & scindens. Alij hæc cōmemorent, quorū etiam oratio ad grauitatem & amplitudinē accommodata est, atq; exercitatis quandam adfert opinionem magnificentiæ atque splendoris ab eiusmodi rebus patriæ laudem exaggerans & augens. Mundanus autem aliquis uir, qui'que ad hanc uitam accommodatè bona iudicare nouit, laudibus, si uidetur, adijciat etiam alterum amnem. hunc dico uicinum: qui propter magnitudinē adnumeratis ijs, qui per orbem terrarum clari amnes habentur, à nostra (regione) exoriens urbē proximè pręterlabitur, haud parū gratiæ suæ atq; commoditatis ad augendā pulchritudinem & uitæ adiumenta per sese conferens. Siue conditores urbis enumerare oportet, siue genera colonię incolarū celebrare, siue bellicę manus res bene gestas nostris narrationib. adijcere: trophæa, pręlia, fortiūq; facinorum

norum miracula, quæ scriptores libris inserere solent, procul hæc absint à nostro cœtu. Erubescit enim Christianus sermo ab ijs rebus, quæ à fide alienæ sunt, Christi fidelib. amicis famæ tribuere commendationẽ. quẽadmodum qui umbram uiri fortis, celebrant ante trophæa. Proinde ad præsentia sermo conuertatur, & fructum uestrum uobis ante oculos ponat. Mundana uerò bona & eiusmodi argumentum laudandi etiamsi magna dicenti copia suppeditari ex his posit silentio prætereantur. Neq; eñ totũ cœlũ, quæ utiq; quũ pulcherrima, tum maxima pars est in creatura rerum uniuersarum, neq; luminarium fulgores, neq; terræ latitudinem: neque quicq; eorum, quæ per elementa uniuersitati subiecta sunt, magnũ quiddam & admiratione dignũ nouit diuinus sermo. Diuino enim præcepto eruditus sum, nihil earũ rerũ, quæ prætereunt, admirari. Si igitur totũ cœlũ & terra prꝫteribũt, & omnis mundi species & habitus transit, ut inquit apostolus: qui posit aliquis decorum existimare, si terræ uobis & aquæ fertilitatem laudandi caussa afferam in medium. Nam etiamsi locus uester plura habet eiusmodi commoda terræ, q̃ alibi recipiantur: attamen comparatione uestrorum bonorum, tanq; res nullius pretij præterire illa nouit oratio. quare ad res natura præstantiores laudationem conuertamus. hę autem uobis non amplius per uerba ostendentur, sed licet in ipsum caput intueri uestrorum bonorum. Quis enim ignorat uestrum fructum, q̃ uos martyrum produxeritis spicam, fœcundam hanc & speciosam, quæ ultra trigenarium numerũ multitudine & copia frugum dilatatur. Videte sacrum hoc aruum. hinc martyrum manipuli collecti sunt. Quòd si scire desideras, de quo aruo dicam: ne procul ab eo, quod adest, circumspicias. quis est iste locus, qui amplectitur conuentum? quid tibi dicit anniuersarius circuli ambitus? quales huius diei recordatio atq; commemoratio refert tibi narrationes? Annon loquelæ quædam sunt, ut inquit propheta, & sermones, quorum non solùm audiuntur uoces, ipsis omni sermone clarius exponentibus miracula? Si locum intuearis ipse martyrum stadium esse ait. si diem consideraueris, tanquam præco quidam magnæ uocis & sonorus martyrum coronam pronuntiat. Hæc mihi uideor ex die (ipsa) clamante audire: alius quidẽ dies luminarium creatione gloriatur: alius uerò, cœlo: item alius lætatur & sibi placet propter fabricationẽ terræ. mihi autem ad ornatum miracula martyrum sufficiunt: sufficit coronarũ decore atq; pulchritudine exornari: sufficit trophæis aduersus diabolũ erectis honestari atq; decorari. quales in me fuerunt narrationes? qualis angelis per me facta est accessio? qualẽ dedit terra fructum suum? qualem Dominus in me consitionem cõseuit? Vnde omnis etiam propemodũ orbis terrarum hinc enatorũ palmitum et surculorũ propaginibus consitus est: tanq; uitis quædã copiosa, atq; abundans, quũ alias per sese uites efficit, tũ ipsa non deficiens in suo permanet uigore. Hæc & eiusmodi nimirũ quũ diei festiuitas, tũ locus in quẽ cõuenistis, altera talia lęta annũtiare uidetur. Sed quid agam ad tantũ populũ quum exili sim uoce, linguaq; tarda, qui superante sonitu ac fremitu sermonẽ uix astantib. in loco ita cõmodo loquar, ut exaudiri posit? Nã alioquin immoratus essẽ atq; perseuerassẽ in

bonis

Locus uidetur corruptus in Græcis.

Locus in Græco corruptus uidetur.

Locus corruptus in utroq; exemplari.

Psal. 18.

bonis narrationibus, quo pacto pręclari contubernales quadraginta quũ commune certamen, tum communem ubiq; coloniam inhabitationemq; fecerunt, & ubiq; ratam & legitimam partem accipiunt, & in omnibus locis hospitio inter se coniungũtur. Quocirca nemo qui particularẽ reliquiarum gratiã suscepit, non ex toto martyrum apparitionẽ recepit. Vnus enim in Christo quũ fuerint uniuersi, per unũ cum toto suo grege recipiuntur. Sed qui fieri potest, ut oratio non iniuriam faciat, quæ initium narrandi res ab ijs gestas silentio prætermiserit? Quod est igitur initium? Adolescentia egregia, atq; spectata ex optimis uniuersi electi, decore ac pulchritudine insignes ad ramos magnitudine proximè accedẽtes in flore ætatis constituti. Videtis ne uocem tumultu turbari, & strepitu sermonẽ interrũpi? ut nobis ueluti pelago quodam æstuante, uocibus populi, inquã, iactatis, necessariò ad trãquillum silentij portum confugiendũ sit. Quòd si per gratiam Dei nobis etiam ad alterã parte orationis otium contigerit, cum silentio auscultantibus reliqua, quæ nunc prætermissa sunt ad narrationẽ pertinẽtia, auxilio Dei supplebuntur. Ei gloria in secula seculorũ. Amen.

παραπλήσιον habetur: παραπλησίως malim.

EIVSDEM DE SANCTIS QVADRAGINTA MARTYRIBVS ORATIO SECVNDA.

ERI martyres ad sese populum uocabant: nunc hospitio ecclesiæ ipsi sese offerentes excipiuntur. Lex autem quædã conuiualis est, ut circulares & uulgares istas epulas alij alijs conuiuis certa uicissitudine præbeant in orbem. Igitur necesse est, ut etiam nos contrà martyribus parem cœnæ gratiam referamus, & idem officium præstemus. Sed quoniã nostræ facultas orationis inops & exigua est, haud incommodũ fuerit, si ab illis ipsis sumptis reliquijs excipiamus eos, qui heri quidem conuiuatores & epuli præbitores erant, hodie uerò conuiuæ sunt. Sufficit enim uel exigua quędam de diuite mensa pars, quum tales reliquiæ fuerint, ad magni epuli apparatum. Quæ sunt igitur hæ reliquiæ? Meministis prorsus in qua parte orationis hærebamus, quũ optatus ille & iucundus nobis ex multitudine congregatorũ tumultus confundebat eorũ quæ dicebãtur auscultationẽ, quum animatũ illud ecclesiæ mare multitudine aliorũ super alios cõfluentium & ingruentiũ inundans, ad impetum & impulsionẽ eorũ, qui semper ui irrumperent, fluctuaret & ęstuaret, sonitu quoq; ipso uerum imitãs mare, ueluti rupibus littoralibus auribus nostris undarũ strepitũ infringens & illidens. In quibus igitur tumultu quasi tẽpestate iactatã reliquerimus orationẽ meministis prorsus, quibus recordatio martyrũ curæ est. Erat autem continuatio, opinor, & contextus orationis hic, quòd non ex gregarijs & uilibus quidam essent, qui ad hoc certamen electi sunt, neq; promiscuum quoddam & obscurum uulgus ex humilibus exercitijs & studijs profecti ad hanc dignitatem euecti essent: sed primùm quidem propter bona atq; commoda corporis decore & uiribus, & robore superante

rante reliquos præcedentes militaribus numeris asscripti essent: deinde uerò sobrio atque cum uirtute coniuncto uitæ instituto quum excelluissent, tanque præmium quoddã decorandæ & honestandæ uirtutis ergô gratiã martyrij consummati accepissent. Ac si uidetur quo oratio nostra magis iucunda efficiatur, omnem rem gestam à martyribus deinceps ordine repetemus tanque in conspectũ huic theatro ipsam certationem adducentes. Erat uetus quædã circa uicinã urbem militum manus, præsidium totius gentis aduersus impetus Barbarorum. Illis ex quadam antè oblata diuinitus apparitione, maiori studio fides erat, quàm res ac disciplina militaris. Ac forsitan nõ intempestiuum fuerit unum quoddam fidei uirorum illorum facinus egregium obiter cõmemorare. Bello enim eis aduersus Barbaros aliquando conflato, quum omnibus locis opportunis ab exercitu hostium præoccupatis, aquæ quoque in eorum potestate essent, ad extremũ periculum redacti, siue imperitia nostrorum ducum, siue meliore & diuino magis cõsilio atque dispositione, ut uel per hoc maximè appareret, quid interesset inter Christianos atque externos & à fide alienos: quum nulla ratione rebus præsentibus mederi possent, magnaque trepidatio atque desperatio esset, quum nullus fons in eo loco, aut aliunde prouenientis aquæ facultas eis appareret, periculumque esset, ne siti expugnati ab aduersarijs subigerentur: tunc præclari illi atque egregij omisso armorum præsidio, inuictum cui'ue resisti non posset auxilium in rebus asperis animaduerterunt. Relictis enim in castris ijs, qui nondum fidem receperant, ac per se separati imitantur id, quod tempore Heliæ prophetæ factum est miraculum, communi atque coniuncta uoce precibus petentes, ut ex rebus desperatis in quas incidissent, eriperentur. Atque illi quidem precabantur: preces uerò extemplò in opus conuertebãtur. Quum enim adhuc ipsi in oratione perseuerarent, flatu uiolento nubes alicunde coacta sublimis in aere castris hostium imminebat: deinde fragoribus ingentibus superintonans, & fulgurum in subiectos incendia immittens, aquã fluminibus abundantiorẽ præcipitabat adeò, ut aduersarijs quidem tum continentia fulmina, tum continuationis imbrium uis extremi exitij caussa existeret: his uerò, qui precum aciem opposuerant, ad utraque sufficeret, tam ad uincendos hostes, quàm ad sitis leuamen, quippe defluentibus torrentibus abunde potum ipsis suppeditantibus. His igitur adiunctus est etiam noster cœtus eorum, qui de exercitu narrationibus illis etiam ipsi circa fidem confirmati & in eisdem studijs & exercitijs innutriti in tantam animi indolem ac magnitudinem euecti sunt, ut excellentia uirtutis aduersus sese inuidiam excitauerint. Quemadmodum enim didicimus ex ijs, quæ nunc nobis ex historia Iobi prælecta sunt, quòd aduersarius humanæ uitæ iniuriam sibi fieri putaret, quòd Iob uirtutis nomine clareret ac bene audiret, & idcirco eum deposceret ad tormẽtum, quòd offenderet ac molestia afficeret eum Iob, qui uerax, iustus & inculpatus esset: eodẽ modo hostis & inuasor bonorum, improbo oculo uidit magnos hos pugiles, & non tulit canitiem morũ, quã in iuuenili ætate animaduertebat. Vidit corporum florem continentia atque sobrietate ornari: uidit armatum quendã chorũ, per exercitũ

eos

eos Deo choreas ducentes, pulchros aspectu, oculis toruos & terribiles, excelsum animum & spiritus contumaces, pedum uelocitatem, uires excellentes, conuenientem, aptam & commodā membrorum compactionē, in omnibus, quæ ipsis adessent, commodis animi uirtutē suo splendore corporis bona superantem. inambulat etiam per illos in inuidia, qui per orbē terrarum obambulat. Vidit non unum hominem ueracem, sed cateruam diuinam tot uirorum, qui omnes ueraces, iusti, Dei cultores erant. deposcit etiam illos ad suum arbitrium. Ac primùm quidem duci copiarum insano simulachrorum cultui dedito persuadere conatur, non aliter eum de Barbaris uictoria potiturum esse, nisi prius mactaret eos, qui Christi nomen adorarent. His autem propter egregiam confessionem quàm primū designatis, & ultrò ad cōsummationem passionis confugientibus, statim eos gladio interficere (quasi mite quoddam ac benignum genus mortis id esset) inimicus recusauit: sed uinculis ferreis affligens hinc supplicij initium fecit. At illis sanè etiam uincula ornamento erant, & elegans atque iucundum Christianorum oculis spectaculum iuuentus electa in tanto numero, pulchritudine insignis, ætate cæteris præstans, omnes simul eodem inter se nexu copulabantur, ueluti corona quædam aut torques & monile circum collum magnitudine paribus undique margaritis digestis atque distinctis insigne. tales erant sancti, qui & per fidem uniti, & per uincula inter se constricti erant. Quum enim unusquisque per se pulchri essent, accessio atque incrementum pulchritudinis alter alteri erant. Quale in cœlestib. accidit miraculis, quum serena ac pura nocte stellarum decor alius per alium distinguitur & ornatur unaquaque earum suum splendorem ad communem ornatum cœli simul contribuente. Tale erat sanctorum spectaculum, uerè, ut alicubi inquit Hiezeciel propheta, uisio lampadum inter se coeuntiū & quasi cōuolutarum. Lubenter pulchritudini formæ & ætatis oratio immoratur. Solet enim, ut inquit Sapientia, ex magnitudine & pulchritudine creaturarū etiam ea, quæ est in occulto, pulchritudo æstimari. Hieze. 1.
quoniā & animi puritas per id, quod apparebat, elucescebat: & is, qui apparebat homo, dignū domiciliū erat eius, qui latebat, & uisum effugiebat. Quàm pulchrum igitur tunc intuētibus erat spectaculum? pulchrum, inquam, ijs, qui pulchra atque præclara contueri uolunt: pulchrum angelis: pulchrū supramundanis uirtutibus: acerbum uerò dæmonibus, & quotquot dæmonum cultum amplectebantur: homines (si modò homines (dicendi) qui tanta magnitudine indolis excelluerunt:) milites Christi, sancti spiritus armigeri, fidei antesignani, turres diuinæ ciuitatis? qui omnem tormentorum pœnam atque contumeliam, omnes terrores ingruentes, omnem minarum uim, tanquam puerilem quandam amentiam deridebant? perinde ac si non corpora uerberibus præberent, sed corporum umbras? qui quum carne carnem deuicissent, & contemptu mortis, omnes tyrannorum terrores magnitudine animi superassent, humana conditione superiores uisi sunt. O præclarè corporeis trophæis exercitati: ô qui peritiam bellandi in aciem aduersus Diabolum instructam transtulistis. Non gladio manus armantes, neque clypeum ligneum obijcientes, sed

armatu-

armaturam Dei ſumentes: quam prætor & dux eccleſiæ, diuinus ille apo- Ephes. 6.
ſtolus deſcribit, ſcutum & loricam, & galeam, & gladium, ita tendebant aduerſus copias aduerſariorum. Dux autem erat horum quidem cœleſtis gratia, Diaboli autem aciei, is qui mortis imperium tenet. Locus eis aciei, nefariorum & ſanguinariorum tribunal erat, illic congreſsi decertabant, illi quidem minis pugnam laceſſentes: hi uerò per patientiam propulſantes & reſiſtentes. Proponebatur ab aduerſarijs, ut uel fidem in Dominum abiurarent, uel morte mulctarentur: reſpondebatur à uiris fortibus, ſe uelle uſq; ad mortē permanere in ſermone. Ignis ſub hæc intentabatur, & gladius & barathrū, & quæcunq; ſunt alia nomina ſuppliciorū. Vna uox ad hęc omnia audiebatur, Chriſtus, quē ore ſancti illi confitebātur. Hoc erat aduerſariorum uulnus: hanc cuſpidem aduerſarijs obijciebant. per hanc uocem in medio corde uulnus aduerſarius accepit. hic eſt lapis, qui per manum Dauidis funda emittebatur, qui à galea aduerſarij, qui deſtinatus erat, non aberrauit. Nam Chriſti confeſsio, boni militis funda exiſtit. ca- 1. Reg. 17.
dit inimicus, & caput amittit. Verùm quaſi habenis excuſsis oratio præterlapſa eſt, & terminos tranſilit, & ad audendum non dicenda proferre prouehitur, quaſi ſpectatrix fuerit earum rerum, quæ uiſum effugiunt: quòd ob eiuſmodi uocem, quæ Chriſtum liberè confitebatur, ſuprà plauſus erat & laus, item acclamatio fauſta cœleſtis uerbis ciuium applaudentium rei bene geſtæ, adhæc gaudium uniuerſi cœleſtis conuentus. Quale enim angelis in mundo hominum conflatum eſt ſpectaculum? qualem conflictum Diaboli & hominum uiderunt noſtræ uitæ ſpectatores? Quàm contrarium priori pugnæ congreſſum habuit, quum ſerpens Adamum deuicit? ne unum quidem homo tunc ſuſtinuit impetum Mali, quo per quendam ſpecioſum prętextum & eſcam petitus erat: ſed ſimulatq; ille irruit, etiam hic ruina euerſus eſt. In his uerò omnibus uani & inefficaces erant inimici conatus. Spem oſtendebat: hi uerò reſpuebant. terrores intentabat: hi uerò deridebant. Vnus eis metus ſolus erat, ne à Chriſto ſeiungerentur, unum bonum, eſſe cum Chriſto ſolo. cætera uerò omnia, riſus & umbra nugæq; & ſomniorum uiſis ſimilia. Propterea oratio de ijs quæ aſpectum effugiunt, loqui ſuſtinet, & ait, quòd omnis ſupramundanus exercitus ob rem quę egregiè ab athletis iſtis gerebatur, lætarentur. Adhuc oratio in rebus non tentandis ſeſe effert & audet adhuc ſupramundana ſuſtinet narrare: quòd cùm hæ res nimirum hic proſperè gererentur in conflictu contra aduerſarios, iuſtus certaminis inſtitutor ac præſes coronas uictoribus deſtinatas proferebat, & imperator diuini exercitus præmia uictoribus præparabat, & Spiritus ſanctus uarijs donis eos excipiebat. Quoniam enim fidem in Trinitatem profitebantur, idcirco gratia quoq; eis à Trinitate referebatur. Quænam autem ea gratia erat? Hoc ipſum, ut præſtantiores primis athletis, Adamo, inquam, & Eua, demonſtrarentur. Illi ſtantem humanam naturam, per peccatum deiecerunt: hi oppreſſam ruina ſuperiorum per patientiam rurſus erexerunt. illi ex paradiſo in terram eiecti ſunt: iſti hinc ad paradiſum emigrarunt. illi mortem aduerſus ſeipſos armarunt: (Arma enim mortis, inquit, (ille) pec-

peccatum:)hi mortem peccato armatā sua uirtute atq; fortitudine tolerandis incōmodis, stimuli aciem obtundentes frustrati sunt atq; fregerunt:adeò ut rectè dici posſit, ubi stimulus tuus, ô mors? Vbi uictoria tua, ô inferne? Fructus ligni:(quid miserius? quid uilius?)ligni fructus coloris quadam bonitate & suauitate saporis commendatus effecit, ut amœnitas atque cōmoditas paradisi parui fieret & negligeretur. At magnis istis certatoribus, ne sol quidē ipse dulcis uisus est:sed ab hoc etiam sponte sua abalienati sunt, ne uero lumine exciderent atq; priuarētur. Quid dicit scriptura de Eua? (prouehor enim longius etiam q̄ res postulat percurrere facta primorū parentū.) Vidit, inquit, quòd gratū esset oculis, & gustu pulchrū & maturū. deinde illorū fructuū gratiā atq; illecebrā cum paradiso cōmutauerunt. At his pro degustationis uoluptate erant ea, quæ sub uisum cadunt:cœlū, sol, terra, homines:patria, matres, fratres, amici, cognati, æquales. quibus rebus quid uisu quidē dulcius? quid uerò magis expetendū, q̄ ad gustū & fructū istarū rerū peruenire? nostis liberi amorē aduersus parentes: nostis patres erga filios affectionē:nosti qui intueris dulce lumen solis: non ignoras qui fratrū studiosus es, naturalē erga fraternā necessitudinē, affectionē: scis iuuenis, q̄ grata atq; iucunda consuetudo ęqualium sit, quantopere uitā tuam delectent. At illis omnia inimica, omnia aliena erant. Vnum solum nempe Christus (cordi [a] erat) omnia respuerunt, ut hunc lucrifacerent. Tempus erat uinculorum haud exiguum, & quo diutius supplicium prorogabatur, eo sancti uehemētius & ardentius consummationem desiderabant. Ac quēadmodū illi, qui corporis bonā habitudinē curant, posteaquam apud pædotribam satis uirium acquisiuerunt, tum demum audacter ad certamina procedunt: eodem modo etiam hi uinculis & carcere satis ad pietatem exercitati, ita tandem ad coronam certaminum producti sunt. peruenit ad exitum, imò uerò ad uerticem totius rei bene gestæ continuatio orationis. hoc erat tempus:hi certaminis dies: hoc paschæ prooemium, sanctæ quadragesimæ mysterium. Quadraginta placationis nobis sunt dies, totidem etiam sanctorum coronæ. Nunquid superuacuus uobis & nugator esse uideor, qui uestra inter uos miracula exponam, uestrisq; bonis aures uestras demulceam? Veruntamen ne imperfecta uos præteruehatur oratio, ad finem certaminum cum sanctis etiam nos unà curremus. Frigus erat in illo die. Prorsus autē nihil opus est uos doceri, quale frigus esset, quum ex præsenti die coniecturam facere posſitis. nostis nimiam intentionem & asperitatē tam aduenę locorum, q̄ indigenæ: ac nihil opus habetis oratione doceri, sed uel quiuis alius exponere posſit, quàm mirificæ apud uos hyemes esse soleant: quemadmodū congelatione flumini aduersante, & quasi in lapidem undas durante, perennes quidē amnes fluere supersedeant atq; consistant. Lacus uerò uicinus signis quibusdā etiam opus habet, quibus lacus esse agnoscatur, quasi terra inculta per cōgelationē effectus: in quo qui uolunt super undas eius equos alij in alios concitando certamina ludicra edere consueuerunt. Noui etiam sæpè locorū incolas ex igni aquā solertia quadā cōficere, quū frusto quodā aquæ gelu concretæ tanq; ære quodā uel ferro defracto & igni collique-

Gen. 3.

a Locus mutilus uidetur utrobiq;.

colliquefacto aquam redigunt ex eo, quod in lapidem quasi duratū est. is status temporis erat, quo tempore certamen peragebatur, malo præter naturam flatibus Borealibus incrementū nacto: quēadmodū audire licet ex ijs, qui miracula exponunt. Posteaq̧ igitur clarè nomen Christi publicè prædicassent, & per eiusmodi præconiū sese iam (uictoriȩ nomine) coronatos esse declarassent, & tenderēt ad mortis consummationē, hic modus certaminis eis excogitatus est. Imperat tyrannus, ut gelu athletæ excruciati extinguerentur. O' infirmitatem & uerborum & sententiarum. quantum abest à dignitate oratio? sententia mortis pœnam irrogans: & gelu: & supplicium, & expectatio talis pœnæ: & beata iuuentus per risum & iocum & hilaritatem ad locum supplicij contendebat. cursus erat athletarum ad passionem: cursus & sacer & incitatus, & contentio prȩripiendi coronam confessionis. par eis studiū ad uictoriam erat. nemo animi promptitudine posterior uisus est: sed unanimiter uniuersi hoc occupato loco, qui publicis tunc balneis uacabat, quasi & ipsi lauachro corpora curaturi & extorsuri haud cunctanter tunicarum amictum deponebant, dictum illud Iobi omnes adijciētes: Nudi introiuimus in mundū, nudi ad eum, qui (huc nos) introduxit, abibimus. nihil importauimus in mundū, ne exportare quidē quicq̧ debemus: imò uerò nudi ingressi, thesaurorū ex bona cōfessione collectis pleni abibimus. Hȩc dicentes, & eiusmodi uerbis sese animātes & cōfirmātes corpus frigori constringendū dabant. ac elemētorum quidem natura congelationi succumbebat: martyrū uerò natura, quasi indomita atq̧ inuicta erat. imò uerò naturæ quidem id, quod par & consentaneum erat, accidebat, quippe cruciatus capiebat: athletarum uerò magnitudo animi etiam aduersus ipsam naturā decertabat. Nam uires quidem corporis constringente gelu contabescentes paulatim soluebātur & consumebantur. animi uerò uigor maior euadebat. nigrescebat quidē decor corporis, ac pulchritudo deflorescebat, & carnis bonus color euanescebat: defluebant digiti gelu paulatim carpti atq̧ accisi: membraq̧ omnia ac sensuum instrumenta sæuitia frigoris passim frangebātur, ac dilabebantur. Liuescens enim caro paulatim & intumescens quum circa mēbra scinderetur, ab ossibus defluebat, ac mortiferi cruciatus sentiebantur. Atq̧ ita mors eis paulatim ac sensim progrediens protrahebatur tribus diebus durans. Nam ad id usq̧ spatium sensu corū durante, manserunt in eo loco, in quo ab initio collocati erant per omnia aduersarij uictores euadentes.

Iob. 1.

Sed quis mihi ea, quæ consequuta sunt, pro dignitate exponere possit? quænam oratio diuinam illā pompam describet, quum sancta illa corpora plaustris ad ignem ueherētur? qua ratione pro eo, qui ab Diabolo subductus erat, ad supplendū numerū custos carceris à gratia introductus & reliquis adiunctus sit? Quis mihi exponet de matre illa, digna quæ martyra produxerit radice: quæ ex sese nato à carnifice relicto, propterea, quòd etiamnunc spiraret, & idcirco cum cæteris in plaustrum sublatus nō esset, ut uidit humanitatē carnificis erga uirum fortē, contumeliam nō tulit: sed illū quidē increpabat, quòd à cōmilitonibus & collegis athletā segregasset: ipsa uerò martyri assistens torpenti iam & præ cōgelatione immobili,

Vide Basilium.

ac conspicata eum frigido atq; infirmo anhelitu coarctari, tantū duntaxat uiuentē, ut cruciatus sentiret, obscuro ac languido obtutu matrē suā adspicientē, emortua ac languida manu innuentē & cōsolantē, & ut fortiter ferret hortantē: ut hæc mater uidit, nunquid eiusmodi aliquid, quale matrib. accidere solet, admisit? nunquid uiscera eius cōmota sunt? aut tunicam circumscidit? aut filio circumfusa est, calidis ulnis torporem ac defectionē refouens & refocillans? Remoue isthæc. Etiam dicere aliquid eiusmodi absurdum est. ex fructu reuera arborē cognoscimus. non potest arbor putris & uitiosa bonos fructus producere. Quoniam igitur fructus martyrij bonus est, lauda optimæ prolis matrem, quæ per filij procreationem seruatur, ut inquit apostolus. Quoniam enim talem Deo fructum produxit, communem fœminei sexus caussam defendit. Non meus, inquit, filius es tu: non mei partus germen. quoniam Deum recepisti, secundum Deum natus es. Accepisti potestatem ut filius Dei fias. curre ad patrem tuum: ne relinquaris ab tuis coæuis: ne secundus ad coronam uenias: ne irritum facias uotum maternum: non offendes, nō molestia afficies matrem, si uictor coronatus, si signifer & trophæus euaseris. Hæc dicens & ultra (sexus) naturam sese obfirmans: imò uerò roborata à spiritu, ipsa ex se natū ad reliquos in uehiculum imponit, alacri uultu prosequens ac deducens athletam. Quæ consequentia sunt, qualia? Certauerunt in aere sancti: sanctificauerunt etiam ignem sui adiectione, materia flammæ facti. Tulerunt etiam ad aquam benedictionem. per omnia implebantur diuina oracula. Tres illi pueri ad communem laudum decantationem unà assumūt frigus & æstum. frigus per congelationem: æstum per combustionem. [a] deinde transierunt per ignem & aquam. Verùm hæc tanquam nota prætervehi cupit oratio, ac de aliqua earum quæstionum, quæ nuper motæ sunt, nunc in tempore differere atq; tractare. Posteaquam homo eiectus esset è paradiso, gladius flammeus, qui uerteretur, destinatus & collocatus est ad custodiendum aditum. Et caussa talis prouidentiæ Dei est, ne homo irrumperet ad lignum uitæ, ac degustaret, & permaneret immortalis. Meministis prorsus eorum, quę quæsita fuerunt. recordamini item, ut par est, etiam eorum, quæ à nobis ad id, quod quærebatur, inuenta sunt. sed si omnia ab initio denuo persequi, totamq; deintegro quæstionem tractare & explicare uelimus, ultrà quàm præsens ratio temporis patiatur, res protrahetur. Ac quæstio quædam hæc erat: an etiam sanctis propter gladium, qui uertitur, paradisus inaccessus sit? & an athletæ paradiso excludantur? quænam promissio deinceps sit, cuius respectu pro pietate certamina suscipiunt? Item, an deteriore conditione futuri sint, quàm latro, ad quē Dominus dixit, Hodie mecum eris in paradiso. quāq; nō sponte sua latro ad crucem accessit: sed posteaquam prope salutem fuit, animaduertit acutus et ingeniosus fur thesaurum, et nactus occasionem uitam rapuit arte furandi pulchrè atq; solerter abusus. Et ille quidem consequitur parádisum: quod ad sanctos attinet, flāmeus ensis aditum impeditum reddit? Sanè à seipsa quęstio solutionē habet. Nam propterea non semper ingredientibus ex aduerso stantem gladium scriptura demōstrat, uerum etiam uerti

[a] Videtur locus corruptus utrobiq;.

Gen. 3.

uerti fingit: ut indignis quidem aduersus appareat: dignis uerò uersus à tergo existat, expeditum eis aditum patefaciens ad uitam. intra quam illi fiducia certaminum illæsa flammam transgreßi penetrarunt: qua etiam nos intrepidè superata, intra paradisum perueniamus per illorum intercessionem confirmati ad bonam confeßionem Domini nostri Iesu Christi, cui gloria in secula seculorum. Amen.

EIVSDEM ORATIO HABITA IN FVNERE PVLCHERIAE CONSOLATORIA.

QVIDEM haud scio, quo pacto accommodē orationem. Nam & duplex uideo argumentum. & utrinque triste & acerbū, ut utrūcunque oratio sumpserit, haud facilè lachrymas euitare poßit. Præsens temporis circuitus, quemadmodū id nobis heri à Pastore nuntiabatur, acerbarum rerum, quę uicinæ aliquando urbi per terræmotum acciderunt, memoriam continet. quæ quis absque lachrymis cōmemorare poßit? magna autem hæc & illustris, totique, qui soli subiectus est, terrarum orbi præposita, præclara urbs alium sustinuit terræmotum, atque haud paruum ornamentum amisit, luminari, quod ad augendam imperatoriam felicitatem in ea resplendebat, repentè priuato, atque idcirco unà cum lugentibus imperatoribus mœrēs & condolescens. Quid autem dicatur, non ignoratis prorsus, qui conuentum completis, quum & hunc ipsum locum, in quo congregati sumus, & mœrorem luctum'que iu eo uideatis. Haud igitur scio, ad utrum terræmotum orationem conuertam, ad eum'ne, qui nunc accidit, an qui olim? Sanè haud alienum est ad id, quod excellit incommodum consistere, atque ciuitatis proprium dolorem mitigare, rationibus'que quibusdam incommodum, quasi quodam adhibito medicamento lenire. Etsi enim non omnes ad quos simul incommodum pertinet, concioni intersunt: attamen per eos, qui adsunt, forsitan etiam in absentes oratio diuulgabitur. Etenim etiam illi boni & commodi medici sunt, qui ad excellentes & superantes dolores artem adhibendo consistunt, eorum, quæ minus doloris faciunt, malorum curationem differentes. Quemadmodum autem harum rerum periti aiunt, si duo simul uni corpori dolores acciderint, eum, qui exuperet ac dominetur, solum sentiri, exuperantia præualentis cruciatus minorem dolorem quasi suffurante: idem etiam in præsenti animaduerto. Nam & nouus noster'que proprius dolor, ijs rebus, quarum memoria nobis acerba est, acrior atque uehementior est. Nam qui poßit aliquis ob ea, quæ acciderunt, non affici? quis animo adeò alienus ab affectibus est? quis adeò moribus ferreus est, ut absque dolore quod accidit, excipiat? Nostis prorsus teneram hanc columbam, quæ in nido regio nutriebatur: quæ iam primùm quidē nitidis pennis uolucris euadebat, sed ætatem gratijs & uirtutibus superabat: ut relicto nido discesserit: ut ex oculis nostris auolauerit, ut

rit, ut eam inuidia repentè de manibus nostris rapuerit: siue columbam hanc dicere oportet, siue recens pullulantem florem, qui nōdum quidem toto suo splendore ex gemmis ac uaginis emersisset, sed partim quidem iam enituisset, partim uerò in lucem emersurus speraretur: nec eo minus in exigua atq; imperfecta sui parte mirum in modum resplenderet: ut repentè in gemma emarcuerit, ac priusquam ad suum uigorem peruenisset, ac summum incrementum nactus esset, totum'que cum suaui odore decorem panderet ac diffunderet, ipse circa se defluxerit, & in puluerem redactus sit. quem neq; quisquam decerpsit, neq; coronis adaptauit: sed frustra natura laborauit: ubi bonum quidem erat in spe & expectatione, inuidia uerò gladij instar ex transuerso irruens spem interrupit. Terręmotus quidam planè, fratres, erat id, quod accidit: terræmotus acerbis casibus nihilo mitior. Non enim in animum ædificiorum decus labefactauit: neque floridas picturas, aut lapidum eximiæ pulchritudinis spectacula humi prostrauit: sed ipsius naturæ ædificium pulchritudine splendidum, gratiarum ac uirtutum fulgore excellens, repentè impetu facto terræmotus hic dissoluit. Vidi ego etiā sublime illud germen, alticomā palmā, (Imperatoriam dico potentiam:) quæ Imperatorijs uirtutibus ueluti ramis quibusdam supra omnem eminet orbem terrarum, & omnia amplectitur: uidi (inquam) eum cæteros quidem superantem atque uincentem, naturæ uerò succumbentem, & ob amissum florem inclinari. Vidi item generosam illam uitem, quam palma amplexa est, quæ florem hunc nobis pepererat, quales nam iterum deintegro, quasi pariens dolores animo, nō corpore sustinuit, quum hoc ab ea germen auelleretur? Quis absque lachrymis cladem præterijt? quis uitæ damnum non deplorauit? quis calamitati nō illachrymatus est? quis cōmuni cōcentui lamentationis suas uoces nō admiscuit? Vidi spectaculum certum & exploratum, quod qui auditione ac fama miracula accipiunt, non credant. Vidi pelagus hominum, quod frequentia congregatorum, tanquam aqua quædam in omnes parteis sese oculis offerret: plenum erat templum, plenum templi uestibulum, adiuncta platea, angiporta, biuia, media, transuersa, ampla tectorum spatia: quicquid uidebatur, hominū plenum erat, quasi totus terrarū orbis propter cladē & infortunium illud in unum cōcurrisset. Spectaculum autem omnibus propositus erat sacer ille flos, qui in aurea lectica efferebatur. Vt omnium aspicientium uultus demissi ac mœsti erant? ut lachrymis oculi oppleti? manus inter se collisæ? gemitus adhæc intimum cordis dolorem indicantes? Non mihi in illo tempore (forsitan ne cæteris quidem, qui tunc aderant) uisum est aurū naturale suo decore nitescere. quinetiam lapidum fulgores, & aurei panni, & argenti splendores, & lumen ignis, quod & multum & copiosum ex transuerso utrinque continētibus cereis lampadibus prætendebatur: omnia luctu simul nigrescebant, nihil omnium rerum communis mœstitię expers erat. Tunc etiam magnus Dauid suos hymnos & laudum decantationes lamētationibus accommodauit, ac pro hilari choro sumpto inuicem tristi ac lugubri cantilenis ad lamentationes inuitauit. Atque omni per illum temporis articulum uoluptate

Hic in altero exemplari desiderantur uersus decem.

ab ani-

ab animis pulsa atq; summota, solæ lachrymæ hominibus uoluptati erãt. Quoniam igitur tantopere à perturbatione ratio uicta est, haud importunum fuerit mentem fatigatam cum ratione adhibito consilio, quoad eius fieri potest, reficere atq; confirmare. Periculum enim haud paruum est, ne si in hoc apostolo dicto audientes non fuerimus, unà cum spe destitutis condemnemur. Ait enim, quemadmodum ex eo, qui dudum recitabat, audiuimus, Non oportere tristitia nos affici nomine dormientium. Eam enim perturbationem illorum duntaxat esse, qui spem non habeant. Sed dixerit, opinor, aliquis de grege pusillanimorum, Ea, quæ fieri non possint, diuinum apostolum iubere, & suis præceptis superare naturam. Qui enim fieri potest, ut affectuum perturbationem superet is, qui uiuit in natura, neu uincatur ab animi dolore, ob tale spectalum contracto? quum non suo tempore in senectute mors contigerit, sed in prima ætate morte pulchritudo quidem aboleatur: palpebris uerò radius oculorum tegatur: genarum item rubor in pallorem transmutetur, os quoq; silentio detineatur, ac flos in labijs apparere solitus nigrescat: idq; non parentibus modò acerbum uideatur, uerumetiam cuiuis incommodum intuenti? Quid igitur nos aduersus hos? Non nostrum uerbum, fratres, dicemus, sed dictum ex Euangelio nobis recitatum in medium afferemus. Audistis Dominum dicentem: Sinite paruos pueros, & ne prohibeàtis eos uenire ad me. Talium enim est regnum cœlorũ. Proinde etiamsi à te discessit puer, attamen ad Dominum recurrit. tibi oculum clausit: sed lumini æterno aperuit. à tua mensa remotus est: sed angelicæ adhibitus est. hinc planta reuulsa est: at in paradiso sata est. de regno ad regnum traducta est. purpuræ florem exuit: at superi regni amictum induit. Dicam tibi materiam unde confectum est diuinum indumentum. non linum est, neque lana, neque fila serica. Audi Dauidem, unde Deo contexi indumenta dicat: Confessionem & magnificentiam induisti: semper inijciens lumen quasi pallium. Vides quæ quibus commutauerit? Angit te atque molestum est tibi, quòd corporis decor non amplius apparet. non enim uides eius ueram animi pulchritudinem: quæ nunc in conuentu cœlitum exultat atque lætatur. quàm speciosus ille oculus, qui Deum uidet? quàm suaue os, quod diuinarum laudum decãtatione exornetur? Ex ore enim, inquit, infantium & lactẽtium perfecisti laudẽ. Quam pulchræ manus, quæ nunq; malum operatæ sunt? q; decori pedes, qui ad nequitiam atq; malitiam nõ accesserunt, necq; in uia peccatorum uestigium suũ impresserunt? q; speciosa tota animæ illius facies, non lapidum fulgoribus ornata, sed simplicitate, integritate & innocentia resplendens. Sed forsitan angit te, quòd ad senectutem non peruenit. Quid uerò, dic mihi, pulchri cernis in senectute? an pulchrum prurire ac fricari oculos? corrugari genas? ex ore defluere dentes, & linguæ balbutiem ingenerari? manibus subtremiscere? ad terrã incuruari? titubare atque subclaudicare pedibus? ducibus inniti? desipere corde ac delirare? uoce absurda atque inepta pronuntiare? qualia huic ætati necessariò accidunt incommoda? Et idcirco indignamur &

1. Thess. 4.
Matth. 19.
Psal. 103.
Psal. 8.

stomachamur, quòd ad eiusmodi malorum experientiam non peruenerit? Atqui gratulari conuenit illis, quorum uita rerum acerbarum ac tristium periculum non fecit, & cùm hic nihil molestiæ senserit, tum nihil acerbitatis illic experietur. Nam eiusmodi anima, cùm nullum in se crimen habeat, cuius nomine in iudicium ueniat, gehennā non metuit, iudicium non timet: intrepida atque imperterrita permanet, nulla praua conscientia iudicij terrorem incutiente. At oportebat, inquit, eam ad iustum ætatis modum uenisse, & in thalamo nuptiali exhilarari. Verùm ad hoc tibi uerus sponsus dicet, quòd melior in cœlo sit lectus genialis, anteferendus ille thalamus, ubi uiduitatis metus non est. Quo igitur, quæso te, bono priuata est, quum hanc carnalem uitam exuit? Dicam tibi uitæ bona. animi ęgritudines & molestiæ, uoluptates: iræ, metus, spes, cupiditates, & desideria. Hæc & eiusmodi sunt, quibus in præsenti uita implicati atque connexi sumus. Quid igitur mali accidit ei, quę à tot tyrannis liberata sit? Vnusquisque enim affectus ac perturbatio, quum pręualet ac dominatur, rationibus sibi subiugatis, animi nostri tyrannus existit. An malè nos habet, quòd non doloribus pariendi confecta? quòd non cura liberorum educandorum attrita est? quòd non similes dolores excepit, atque propter illam parentes sustinuerunt? At eiusmodi res felicitatis nomine prædicandæ, non deplorandæ sunt. Nam in nullo uersatum esse malo, melior res est, quàm humana capere posit natura. Ita sapiens etiam ille Solomon in suis scriptis mortuum superstite beatiorem esse ducit. item magnus Dauid uitam quæ in carne degitur, lamentatione & gemitu dignā esse ait. itaque quum ambo splendidi atque magnifici, utpote regia potestate præditi essent, omnium rerum, quæ per uitam suaues atque iucundæ habentur ad arbitrium cōpotes atq; participes nihil ad pręsentium rerum usum & oblectationem inclinati sunt: sed quum arcanorum bonorū, quæ in incorporea uita proposita sunt, desiderio tenerentur: calamitatis & infortunij loco habebant eam, quæ in carne transigitur, uitam. Audiui Dauidem in multis locis sacrorum psalmorum, quum cuperet euadere ex eius-
Psal. 83. modi necessitate, ubi aliàs quidem, Desiderat, inquit, ac desiderando de-
Psal. 141. Hiere. 20. ficit anima mea in atria Domini: alias uerò, Educ animam meam ex custodia. Similiter autem Hieremias quoq; maledictione & execratione dignum iudicat diem illum, qui princeps ei fuisset eiusmodi uitæ. Ac multas eiusmodi priscorū sanctorum uoces, quæ feruntur & extant in diuina scriptura, licet inuenire, quum desiderio ueræ uitæ ea, quæ in carne degitur, uita grauis eis esset & molesta. Ita etiam magnus ille quondam Abrahamus lubenter atq; haud grauatim dilectum filium pro uictima Deo offerebat, quòd sciret atq; haud dubitaret quin futurum esset, ut puer in meliorem & augustiorem formam transmutaretur. Ac quicunq; historiæ co-
Gen. 18. gnitionem habetis, omnino nō ignoratis, quæ de eo narrantur. Quid enim dicit scriptura? quòd quum iuuenis quidem esset Abraham, à Deo facta sit ei promisio de futuro filio: quum autem summum incrementum ætatis eius integritas & uigor præterijsset, ac tēpore emarcuisset atq; absumptus esset, quū natura seipsam augere & propagare desinit, senectute

non

non amplius libidini obtemperante,tunc prǽter humanã ſpem promiſsio deducitur ad exitum & effectum: & naſcitur puer Iſaac.ac tempore iuſto præterito,quum ueluti germen quoddam ad pulchritudinẽ & magnitudinem excreuiſſet, iucundus erat oculis parentum, iuuenilis ætatis decore nitẽs.tunc Abrahami animus quaſi tormentis adhibitis probatur & exploratur, an plenè atq; exactè diſcerneret in rerũ natura quid præſtaret: an non ad præſentẽ uitã ſpectaret? Et ait ad eum Deus:Offer filiũ tuũ pro uictima in holocauſtum. Noſtis omnino quicunq; patres eſtis & liberos habetis,& amorem erga liberos à natura didiciſtis, ut uериſimile atq; conſentaneum ſit Abrahamũ affectum & animatum futurum fuiſſe,ſi ad prǽſentem ſolam uitam reſpiceret, ſi ſeruus naturæ eſſet, ſi in præſenti ſeculo uitæ dulcedinem conſiſtere exiſtimaret. Sed quid de illo dico, miſſa muliere infirmiore parte humanæ naturæ? Niſi & illa à uiro diuina didiciſſet: niſi ſciuiſſet occultam uitam ea, quæ apparet, eſſe potiorem: non commiſſura fuiſſet, ut uir eiuſmodi quid aduerſus filium perpetraret. Prorſus enim maternis commota uiſceribus filio circumfuſa fuiſſet, & ulnis eum amplexa ante eum lethale uulnus accepiſſet. An non ad Abrahamum eiuſmodi uerbis uſura fuiſſet? Parce filio,mi uir,ne prauæ in uita narrationis materia fias:ne fabula inſequenti tempori fiamus:ne filio uitam inuideas: ne priues eum dulci radio ſolari.nuptiale cubiculum filijs,nõ ſepulchrum è patribus curari atque inſtitui ſolet: corona nuptialis, non enſis lethalis: tæda coniugalis, non ignis ſepulchralis. Hæc latrones in hoſtes, non patrum manus in filijs perpetrant. quòd ſi omnino malum perpetrari ac repræſentari oportet: ne uideat oculus Sarræ Iſaacum necari, en per utrunque adige gladium à me miſera initio facto. una ambobus plaga ſatis erit: communis ambobus tumulus excitetur: unus titulus miſerabilem utriuſque caſum prodat.Hæc & eiuſmodi Sarra prorſus dictura fuiſſet, niſi illa oculis uidiſſet, quæ noſtrum uiſum effugiunt. Nouerat enim,quòd finis uitæ carnalis, initium auguſtioris uitæ inſtituti (hinc) translatis exiſtat. relinquit umbras, aſſequitur ueritatem.dimittit fraudes & errores & tumultus: & inuenit illa bona, quæ ſunt ſupra oculum, & auditum,& cor.neque amor eum anget, neque ſordida cupiditas peruertet, atq; deprauabit: non ſuperbia inflabit: non aliquis alius affectus animum angens moleſtus erit, ſed omnia fit ei Deus. Idcirco libenter Deo filium dat.Quid item magnus Iob? quum ei repentè quaſi uno impetu aduerſæ fortunæ ſpoliato omnibus rebus ac copijs, quibus abundauerat, prius quàm à ſuperioribus plagis & calamitatibus animum collegiſſet,ultima nuntiata clades eſt, quo animo caſum liberorum accepit? Tres ei filiæ erant: filij ſeptem. nomine felicitatis in liberis procreandis, & ob egregiam indolem eorundem dignus erat, qui prædicaretur,ac beatus haberetur.Nam quum tot eſſent, mutuo inter ſe amore quaſi unus uniuerſi erant: non ſeparatim ac diuiſim per ſe ſinguli uiuentes, ſed omnes ſe mutuo frequenter inter ſe inuiſentes quaſi uiciſsitudinario quodam & uſitato officio atque comitate inuitandi atque excipiendi perpetuo alter alterũ modo delectabat,modo inuicem alter ab altero exhilarabatur.

atq;

atque adeò etiam tunc uicißitudinis officij orbe decurso atque peracto, apud fratrem maximum natu conuiuium erat. pleni crateres: plena mensa esculentorum: in manibus calices: spectacula, ut uerisimile est, ad hęc festiuæ iucundæque narrationes, & omnia animi oblectamenta conuiuijs adhiberi solita: mos unus, una oratio, una uoluntas: comitas & hilaritas: ludicra, risus: omnia quæcunque par est in conuentu iuuenum domi suæ per luxum ac delicias agitari. Quid igitur consequutum est? Quum his rebus iucundis iam maximè fruerentur, nihilque ad hilaritatem iam amplius addi posset: tecto super eos collapso, sepulchrũ omnium decẽ liberorũ conuiuium existit: ac sanguine iuuenũ crater cõmiscebatur, & esculenta obtritorũ corporũ cruore coinquinabantur. Vbi eiusmodi clades Iobo nuntiata est. (Considera, quæso, adhibita ratione athletã, nõ ut uictorẽ dũtaxat admireris: parũ eñ lucri existit ex admiratione: sed ut uirũ in similib. imiteris, & sit tibi athleta pro pædotriba, suo exẽplo ad patiẽtiã atque fortitudinẽ in tempore tentationũ conflictus animũ ungens, atque confirmãs.) Quid igitur uir ille fecit? an aliquid abiectũ & uile, qualia degeneris & exigui animi homines cõmittere solent, aut uerbo dixit, aut habitu gestuque corporis designauit uel genas unguibus lacerans, uel crines è capite euellens, uel puluerem inspergens, uel pectus manibus pulsans & tundens, uel humi corpus abijciens, uel lugubriũ carminum decantatores sibi adhibens? uel nominatim mortuos illos implorans, memoriæque ingemiscens? Horum nihil est. sed nuncius quidẽ rerũ aduersarũ casum liberorũ narrauit: ille uerò simul atque audiuit, statim de rerũ natura philosophorũ more differebat, unde res existant docens, & à quo in naturã producãtur: item quẽ par sit

Iob.21. rebus uniuersis præesse. Dominus dedit, Dominus abstulit. ex Deo, inquit, hominibus est ortus, item ad illum reditus: unde productus est, ad il-

a Locus mutilus eße, & dictio ἰχων, desiderari uidetur.

lud etiam redit. Deus igitur, qui dandi potestatẽ[a] habet, idem etiam auferendi ius habet. Bonus quũ sit, bene consulit: sapiens quũ sit, quid utile sit, nouit. Sicut Domino uisum est ac placuit: (placuit aũt rectè prorsus, quicquid placuit) ita etiã fecit. Sit nomen Domini benedictũ. Vides quãta cel-

Iob.21. situdo animi magnitudinis athletæ sit? tempestatẽ afflictionis trãstulit ad studium rerũ cõsiderationis & contẽplationis. Nouerat eñ exactè, quòd uera uita per spem pręposita atque recondita sit: præsens uerò uita ueluti semen futuræ sit. Longè aũt præsentibus pręstant ac potiora sunt ea, quę expectantur atque sperantur. quantum differt spica à grano, unde enascitur. præsens uita proportionem habet atque aßimilatur ad granum: futura ue-

1.Corinth.15. rò uita per pulchritudinem spicę ostenditur ac designatur. Oportet enim corruptibile hoc induere incorruptibilitatẽ. item mortale hoc induere immortalitatem. Ad hæc respiciens Iob gratulatur filijs ob felicitatem: ut qui citius uitæ uinculis exoluti atque exempti essent. Cuius rei argumento est, quòd quum promisisset Deus duplum omnium eorum, quę adempta essent restitutum iri, in omnibus alijs duplicata restitutione, solorum liberorum duplicationem non requisiuit: sed decem soli pro totidem amissis dati sunt. Nam quoniam animæ hominum in perpetuũ permanẽt, idcirco alterum tantum, quantum amiserat, recipit. Quod ad liberos attinet qui

net qui pòst nati sunt, cum prius natis unà connumerantur, quasi omnes Deo uiuant, ac temporaria mors uita defunctis nihil, quo minus sint, impedimento sit. Neq; enim aliud quicq; est in hominibus mors, nisi uitiositatis expiatio. Quãdoquidem enim natura à Deo summæ rerũ, ueluti uas quoddam bonorum capax ab initio condita est, sed ab inimico animarũ nostrarum per fraudem nobis uitio affuso, bonũ locum non habuit: idcirco ne uitiositas nobis inhęrens perpetuò duraret, prouidẽtia meliori morte uas ad tẽpus dissoluitur, ut ubi uitiositas effluxit, reformetur genus humanum, atq; integrum ac purum à permixtione uitiositatis in pristinum uitæ statum restituatur. Id enim resurrectio est, nempe naturæ nostræ in pristinum statum reparatio. Si igitur fieri nõ potest, ut absq; resurrectione ad meliorem formam & statum redigatur: ac nisi mors præcesserit, resurrectio fieri non potest: bona res fuerit mors, ut quæ initium ac uia mutationis in melius nobis existat. Proinde ex animo eijciamus, fratres, ęgritudinem & dolorem dormientium nomine contractum, quem soli sustinent, qui spem non habent. Spes autem est Christus: cui gloria & imperium in secula. Amen.

EIVSDEM DE PLACILLA ORATIO FVNEBRIS.

FIDELIS & prudens dispensator: (nam ab ijs, quæ ex diuino Euangelio recitata sunt, ordior:) quem præfecit Dominus huic familiæ, ut det in tempore sibi commissis dimensa ac rata cibaria, quum antehac rectè cõtinentiam uocis orationi atq; silentium indixisset: ut qui rectè magnitudine cladis animaduersa, luctum silentio honorare uellet: nescio quomodo in præsenti conuentu denuo reducit ecclesiæ sermonem, ipse suam aduersus orationem sententiam rescindens. & quidem quum in multis rebus uehementer admiror prudentiam magistri, tum in hoc maximè supra modum admiratus sum, quòd recenti clade orationi rectè silentium indixerit. Aptum enim mihi & conueniens lugentibus remedium, silentium esse uidetur. quippe dolore æstuantem & efferuescentem animum spatio temporis ac mœrore intercedente per quietem & taciturnitatem mitigat. Nam si quis calamitate etiam nunc animum incendente sermonem inferat, mœroris uulnus curatu difficilius fiet, mentione rerum acerbarum ueluti spinis quibusdam laceratum recrudescens. Ac nisi temerarium nimis est, si ego quoq; præceptorẽ in aliqua re corrigere coner: forsitan haud incõmodum fuisset, usq; adhuc silentiũ nostrũ obtinere atq; durare, ne ad calamitatem oratio demissa auribus molesta esset. Nondum enim tantum temporis intercessit, quo mens ad malum assuescere potuerit. Adhuc recens in animo clades est: ac forsitan etiam semper recens erit ætati (nostræ) dolor. adhuc turbatur cor nostrum: ac ueluti mare quoddam turbine calamitatis commotũ ab imo fundo euertitur. adhuc ęstuãt cogitationes ad Matth. 25.

mentionem

mentionem malorum efferuescentes. Quum igitur eiusmodi tempestate animus commotus sit: qui fieri potest, ut recto cursu oratio procedat ueluti procella quadam, affectu doloris iacta? Sed quoniam iubenti obtemperare oportet, nescio quo genere utar orationis. Non enim excogitare possum quibus coniecturis assequar mentem præceptoris. An forsitan etiam aliquid ægritudini indulgere uult, ac uerbis ad affectus concitandos accommodatis cōcioni lachrymas commouere? Ac si ita sentit rectè, meo quidem iudicio etiam hoc facit. oportet enim prorsus sicut oblectari cupimus & commodis rebus fruimur libenter, ita ad tristeis & acerbos quoque casus nos accommodare. Id enim etiam consulit Ecclesiastes, Tempus est, inquit, ridendi, tempus est item flendi. Per hæc enim discimus, quòd ad rem præsentem oporteat etiam animū accōmodare. Prosperè res succedunt: tempestiuum est lætari. redacta est alacritas animi ad demissionē: cōuerti etiam conuenit lætitiam in lachrymas. Quemadmodū enim risus signum in animo latentis alacritatis est: ita etiam dolor in corde delitescens per fletus et lamentationes significatur: ac uulnerum animi tanquam sanguis lachrymæ sunt. Id etiam prouerbium Solomonis ait: Cordis lætantis uultus floret: animi uerò tristitia affecti uultus mœstus ac demissus est. Proinde prorsus necesse est, cum affectione cordis unà contrahi atque demitti orationem. Atque utinam inueniri possent eiusmodi aliqua uerba, quibus magnus quondam Hieremias Israelitarum cladem defleuit. Illis enim presentia magis digna sunt, quàm si quid aliud ex antiquitate triste memoria tenetur. Res acerbæ atque atroces sunt, quæ narrantur de Iob. At quid opus est cum hoc tanto incommodo unius domus numeratu faciles clades comparare? Quin etiamsi magna magisque communia mala cōmemoraueris, terræmotus, bella, inundationes, hiatus: parua sunt etiam hęc, si cum præsentibus comparentur. quare? quia nō ad uniuersum statim orbē terrarum clades belli pertinet: sed alia quidē pars eius bello infestatur, alia uerò pars pace fruitur. Quid rursus? aut fulmē[a] aliquid concremauit: aut aquæ uis obruit: aut ab hiatu atque uoragine alicubi absorptio facta est. Ac præsens malum uniuersi prorsus orbis terrarum uulnus est. fieri non potest, ut una gens, aut urbs una lamentetur: sed conuenit forsitan Nabuchodonosoris edere uocem, qua subditos appellat: Vobis dico, populi, tribus, linguæ. Imo uerò permitte mihi, ut adijciam aliquid Assyrio præconio, ut ampliari uoce proclamem ac diuulgem cladem ac diem: ut aliquis in scena exclamans dixerit: O' ciuitates & populi, & gentes, & uniuersa terra, & maris quicquid tum nauibus peruium, tunc (gentibus) habitatū est. ô omnis nostri orbis quicquid imperij sceptro regitur. ô qui ex omnibus partibus confluxistis homines, communiter calamitati ingemiscite: communiter lamentationis concentum instituite: communiter omniū iacturam deplorate. An uultis, ut, prout potero, etiam detrimentum uobis exponam? Tulit ætate nostra humana natura extra suos terminos egressa, consuetis'que modis superatis: tulit natura, imò uerò naturæ Dominus humanā animā in fœmineo corpore supra omnia propemodū superiora uirtutis exēpla in qua omnis corporis, tum animi uirtutis cōcursū facto,

Eccles. 3.
Eccles. 7.
a Locus mutilus uidetur.
Dan. 4.

facto, miraculũ incredibile uitæ humanæ exhibitum est. quot bonorum concursum una anima in uno corpore continuit? Atq; ut omnibus potissimùm perspicua fiat ætatis nostræ felicitas: ad sublime solium regni euehitur, ut solis in modum uirtutũ radijs è sublimi dignitate uniuersum orbem illustraret, atq; ei, qui uniuerso orbi terrarũ diuino arbitrio prępositus esset, ad uitæ pariter & imperij societatem copulata, subditos per sese beatos efficeret, quum reuera, ut inquit scriptura, auxiliatrix ei esset ad omne bonum. Si humanitatem res postulabat, aut concurrebat cum eo ad hoc bonum, aut etiam præcurrebat: par erat utrinq; libra propensione humanitatis. Ac testimonio sunt orationi quum priora facta innumerabilia, tum præsentis temporis præconia, quæ nunc audiuimus à præcone ueritatis. Si pietatem requiris. Communis erat utrisq; cursus ad pietatem. Si prouidentiam: si iustitiam: siquid aliud ex ijs quæ uirtutis nomine boniq; consequendi caussa expetuntur: omnia posita erant in certamine contendentium secum, uter ab altero benefactis & officijs uinceretur. nec alteruter erat inferior. Aequalis quædam ac par erat utriusq; inter ipsos mutua gratia commoditasq;. illa quidem præmium uirtutis habebat orbi terrarum præpositum. hic uerò parui æstimabat terræ marisq; arbitrium ac potestatem præ ea felicitate, qua illam nactus erat. pares inuicem alter alteri oblectationes præbebant, dum & alter alterum uideret, & alter ab altero conspicerentur, hic quidem talis, qualis est (qualẽ enĩ pulchritudinẽ quis supra eam, quæ apparet, ostenderit? & quidẽ uel ad nepotũ usq; uitã durauit ea, quæ uidetur, pulchritudo:) illam uerò qualis quædam esset, non potest demonstrari oratione. non enim extat aliquod eius simulachrũ, quod per artem exactè elaboratum sit. sed siquod etiam depictum uel effictum est, omnia à ueritate procul absunt. Eiusmodi etiã usq; adhuc sunt ea, quę narrãtur. quæ sequũtur, qualia? Rursus clamare cogor. Ac mihi ignoscite propter incommodum clamando extra modum egredienti. O Thracia, fugiendum nomen. ô infelix prædium: gens cladibus nobilitata. ô prius quidem hostili igni Barbarorum incursionibus uastata: nunc uerò caput ac summam communis calamitatis in te recipiẽs. illinc bonum abripitur. illic inuidia aduersus imperium grassata ac debacchata est. illic orbis terrarum naufragium factum est. illic tanq; turbine correpti ad scopulũ impingẽtes in fundum tristitiæ atq; mœroris demersi sumus. ô malam illam peregrinationem, quæ reditum denegauit. ô aquas amaras, quarũ fontes utinam non desiderasset. O prædium, in quo clades accidit, propter cladẽ ab obscura nocte cognomen sortitum. Audio enim, patria eorum lingua Scotoumin (à tenebris scilicet) locum illum cognominari. illic obtenebrata est lucerna. illic extinctus est splendor. illic radij uirtutum obscurati sunt. perijt imperij ornamentum: iustitiæ gubernaculũ, humanitatis imago. imò uerò ipsa principalis humanitatis forma: maritalis amoris figura atq; exemplum ablatum est, castum continentiæ atq; sobrietatis & pudicitię donarium: facilis aditu grauitas, non contemnenda facilitas & mansuetudo: alta animi humilitas atq; modestia: pudor ingenuus: promiscua bonorum harmonia. perijt fidei zelus & studiũ, ecclesiæ columna, altariũ

ornatus,pauperum diuitiæ,multis subministrando sufficiens dextra,com munis iactatorum & afflictorum portus. Lugeat uirginitas,lamētetur ui duitas, ploret orbitas. cognoscant quid habuerint, postq; habere desie runt. Imò uerò quid attinet me in partes & ordines diuidere lamentatio nem? Ingemiscat omnis ætas,profundum à medio corde gemitum edens: unà lugeat etiā sacerdotium ipsum. quoniam inuidia cōmunem ornatum detraxit. Nunquid temerarium fuerit prophetæ dictum illud proferre?
Psal.107. Quare repulisti,Deus,in finem? & cōcitatus est furor tuus aduersus oues pascuæ tuę? quorum peccatorum pœnas luimus? Qua de caussa? cuius rei nomine alijs super alijs cladibus affligimur & castigamur? An forsitā pro pterea quòd abūdat impietas uariarum hæreseωn,hæc aduersum nos sen tentia obtinuit? Videte enim quibus in exiguo tempore malis conflicta ti simus? nondum à priore clade respirauimus: nondū lachrymas ab ocu lis abstersimus: rursus in tantam incidimus calamitatem. Tunc tenerū flo rem deplorauimus: nunc ipsum ramū,unde flos germinauit & enatus est: tunc speratum decorem: nunc eum qui uiguit: tunc bonū quod expecta batur: nunc id, cuius periculum factum est. An ignoscetis mihi,fratres, si quomodo propter cladem ineptus sim & absurda loquar? Forsitā, ut in
Ro.8. quit apostolus, etiam ipsa creatura nostro incōmodo ingemuit. Atq; eo rum,quæ acciderunt, uobis memoriam renouabo. ac plerosq; opinor ijs, quæ dicantur,assensuros esse. Quū auro purpureaq; ueste uelata impera trix in urbem portaretur (lectica autē erat,qua portabatur:) atq; omni or dine,omni ætate ex urbe profusa, quicquid soli aëri aperto expositum es set, à multitudine coarctaretur: atq; omnes etiam dignitate excellētes pe dibus funus prosequerētur, meministis prorsus,ut sol nebulis suos radios obtegeret, ne forsitā puro lumine uideret imperatricem cum eiusmodi ha bitu in urbem inuehentem, nō in curru quodam,aut rheda auro reuincta pro regio ornatu satellitibus stipantibus se lætam: sed in loculo tectā,for mam illam tristi uelamento occultātem, spectaculū acerbum pariter ac mi serabile: quæ omnibus occurrentibus lachrymarū materies proposita es set: quā omnis populus,qui confluxerat, tam peregrinus, quàm domesti cus non faustis acclamationibus introeūtem excipiebat. Tunc etiā aër lu gubrē in modum tristis fuit, tanq; pallio quodam lugubri, caligine se in duens atq; circumdans. Quinetiam nubes,prout ab ipsis fieri poterat, il lachrymabantur, molles ac tenues pluuiæ guttas & rores luctui superfun dentes. An hæc quidem deliramēta ac nugæ reuera sunt, ac ne digna qui dem,quæ dicātur? Nam etiāsi eiusmodi quid accidit in creatura, quod cla dem indicaret & insigne efficeret, prorsus à creatura factum non est: sed à creaturæ domino, per ea,quæ faciebat,sanctæ mortem honorante. Hono
Psal.115. rata enim est, inquit ille coram Domino mors sanctorū eius. Vidi autem ego tūc aliud spectaculū modò dictis magis inopinatum admirabiliusq;. uidi duplicē imbrem,unum quidem ex aëre, alterū uerò ex oculis lachry mātium ad terrā defluentem. ac non erat minor pluuia oculorum,q; is qui è nubibus profluebat. In tot millibus eīn,qui simul aderāt, nullus erat oc culus,qui terrā lachrymarū guttis non irrigaret. Verū haud recta fortasse
conjectu-

coniectura ad mentem præceptoris aſſequendū uſi ſumus,& ita à ſenten-
tia eius aberrauimus, quippe rebus acerbis ac triſtibus diutius ꝙ oporte
ret immorati. Forſitan enim curare potius, ꝙ moleſtia aures afficere uult.
nos uerò contrarium nūc fecimus. Veluti ſi quis medicus acceptū ſauciū
non modò curare negligat,uerumetiā exedentibus quibuſdam & conſu-
mendi uim habentibus medicamētis inſuper miſerum doloribus affligat
atq; conficiat. Proinde intumeſcēti uulneri affundenda eſt oratio,quæ ſi-
cut oleum, leniendi mitigandiq; uim habeat. Solet enim etiam Euāgelica
medicina uini adſtrictiuæ naturę oleū admiſcere. Conuertamus igitur uo
bis, oleario à ſacra ſcriptura uaſe ſumpto,quoad eius fieri poteſt, priorib.
cōtraria in medium afferentes, acerbitatē atq; mœſtitiā eorum,quæ dicta
ſunt, in cōſolationē.Sed nemo,quæſo, fidē ſermoni deroget,etiā ſi pręter
opinionē accidat,& à cōmuni ſentētia diſcrepet,atq; diuerſus ſit.Saluum,
fratres,eſt bonū,quod quærimus.ſaluū eſt, & non perijt.Imò uerò minus
dixi,quàm ueritas habet.Non modò enim ſaluū bonum eſt, uerumetiam
eſt in ſublimioribus,ꝙ prius. Imperatricē quæris? In palatio domicilium
habet. At oculo hoc cognoſcere deſideras.Non licet tibi ſuperuacuā ope
ram ſumere in hoc,ut reginam ſpectes.Terribilis circum eam armigerorū
cuſtodia eſt: non horum,inquam,armigerorum, quibus ferrea ſunt arma,
ſed eorum,qui flammeo gladio armati ſunt:quorum ſpeciem uiſus homi-
num non ſuſtinet in arcanis regni habitatio. tunc uidebis, quum & ipſe è
corpore eminens proſpexeris. non enim aliter intra adyta atq; penetralia
regni peruenire licet, niſi carnis uelo diducto. An præſtabilius putas per
carnem uita frui? Proinde doceat te diuinus apoſtolus, qui arcanorū parà 2.Cor.12.
diſi myſteriorum particeps fuit.Quid dicit de hac uita? forſitan ex cōmu-
ni hominū loquens perſona? Miſer ego homo,quis me eripiet ex hoc cor Ro.7.
pore morti obnoxio? Quare hoc dicit? quoniam reſolui,& eſſe cum Chri
ſto longè melius eſſe dicit.Quid item magnus ille Dauid, qui tanto prin-
cipatu florebat? qui omnia,quæ pertinent ad uoluptatem fruēdam,abun-
dè habebat? non angitur uita? non cuſtodiam nominat hanc uitam? an nō
clamat ad Dominum: Educ ex cuſtodia animam meam? an non produ- Pſal.141.
ctione uitæ grauatur & offenditur? Heu mihi,dicēs, quoniam inquilina-
tus meus prolongatus eſt? An non nouerant ſancti diſcernere bonum à
malo? & idcirco animæ præſtabiliorem eſſe putabant exitum è corpore?
Tu uerò, quod boni, quæſo, in uita uides? conſidera quibus in rebus ui-
ta ſpectetur. Non profero tibi uocem prophetæ dicētis, Omnis caro fœ- Eſa.6.
num. ornat enim ille & honeſtat magis ea ſimilitudine miſeriam naturæ.
forſitā enim melius eſſet, fœnum eam eſſe potius, quàm id quod eſt. qua-
re? quia nullam à natura iniucunditatem & inamœnitatem (in ſe) [a] habe- a ἔχει, habetur. εἶχε, legere malim.
ret. caro uerò noſtra, odoris eſt officina, quicquid acceperit corrumpen-
do inutile reddens. Quod uerò ſuppliciū eſt æquè graue,atq; omni tem-
pore miniſterio uentris obnoxium eſſe? Videte enim hunc perpetuum
tributi exactorem, uentrem dico, quantam quotidie neceſsitatem adferat
exactionis? cui etiamſi aliquando amplius quàm ſtatutum & ordinatū ſit,
antè depēderimus, nihil de inſequenti debito antè ſoluendo deduximus:

quemadmodum animalia quæ in piſtrino, labore conficiuntur, tectis ocu lis uitæ molam circuimus, ſemper per ſimilia obambulantes, & ad eadem reuertentes. Dicam tibi hunc ambitum circularem. appetitus, ſatietas: ſomnus, uigilia: euacuatio, repletio. ſemper ab illis hæc, & ab his illa, & rurſus hæc. ac nunq̃ in orbẽ obambulare deſiuimus, donec extra molitrinũ euaſerimus. Rectè Solomon dolium perforatum, & domum alienam nominat hanc uitam. Verè enim aliena domus eſt, & nõ noſtra. quoniam in noſtra poteſtate non eſt, uel quando uolumus, uel quamdiu deſideramus in ea eſſe: quinetiam neſcimus quẽadmodum introducamur. Porrò dolij ænigma atq; inuolucrum intelliges, ſi ad inexplebiles & inſatiabiles cupiditates reſpexeris. Vides ut homines ſibi ſemper affundant & aggerãt honores, potẽtatus, glorias, & omnia eiuſmodi? At quod immittitur, effluit, & non permanet in eo, quo continetur. nam ſtudium quidem gloriæ, potentatus & honoris ſemper exercetur & uiget: ſed cupiditatis doliũ inexplebile manet. Quid item pecuniæ ſtudiũ? an non uerè doliũ perforatum eſt, toto fundo perfluens? cui ſi uel totum mare affundas, ea natura eſt, ut expleri non poſsit. Quid igitur moleſtũ & acerbũ eſt, ſi à uitę malis beata iſta ſegregata eſt, et ueluti lema quadam, corporis ſordibus abiectis, pura anima ad immortalem & incorruptam uitã tranſit? in qua fraus non exercetur: calumniæ non creditur: adulatio locum non habet: mendacium nõ immiſcetur: uoluptas item & ęgritudo, metus & fiducia: paupertas & diuitiæ: ſeruitus & dominatio, omniſq; talis uitæ inæqualitas quàm longiſſimè ab illa uita remota eſt. Aufugit illinc, ut inquit propheta, dolor & moleſtia, & gemitus. pro his uerò quid? impatibilitas & malorum incommodorumq; uacuitas: beatitudo, ab omni malo alienatio: angelorũ conſuetudo, inuiſibilium contemplatio: ſocietas cum Deo: lætitia finem non habens. Nunquid igitur mœrere conuenit de regina edoctos quæ quibus commutauerit? Reliquit regnum terreſtre: at cœleſte aſſequuta eſt. depoſuit coronam lapidibus ornatam: at gloriæ corona ſe circũdedit. exuit ueſtem purpureã: at Chriſtum induit. Hoc eſt uerè regiũ ac pretioſum indumentũ. Hanc terrenã purpuram audio ſanguine conchæ cuiuſdã marinæ rubeſcere. At ſupernæ purpuræ Chriſti ſanguis ſplẽdorẽ & florem addit. Vidiſti quanta ſit in indumento differẽtia atq; præſtantia. Vis tibi fidem
Matth. 25. fieri, quòd illis rebus fruatur? Lege Euangelium: Venite benedicti patris mei, inquit (hęc ad dexteros Iudex:) poſsidete paratũ uobis regnũ. Quod à quo paratum? Quod uobis ipſi, inquit, per opera præparauiſtis. quomodo? Eſuriebã: ſitiebã: peregrinus eram: nudus: infirmus: in carcere. Quatenus feciſtis uni de his minimis, mihi feciſtis. Si igitur eiuſmodi rerũ ſtudiũ regni conciliandi uim habet: numerate, ſi modò enumerari poſſunt, quot homines indumentis ab illa ſuppeditatis, cooperti ſint? quot à magna illa dextra alimenta acceperint? quot in carcerẽ concluſi nõ modò ab ea uiſitati, uerumetiã penitus dimiſsionem aſſequuti ſint? Quòd ſi uiſitare concluſum, regnum conciliat: liberare pœna nimirum maiori præmio dignum eſt. ſi modò aliquid regno præſtantius & excellentius eſt. Verùm non hic conſiſtit illius laus. Nam etiã ultra mandata rectè factis progreditur. quot

propter

propter illã resurrectionis gratiã in sese agnouerunt? qui legibus mortui, & capitis damnati, rursus per eam ad uitã reuocati sunt? In oculis est dictorũ testimoniũ. Vidisti iuxta altare, qui salutẽ desperauerat, adolescẽtulũ. Vidisti mulierculam ob damnationẽ fratris lamẽtantẽ. audiuisti ex eo, qui bona ecclesiæ prædicabat, ut in memoriã reginæ tristis sententia mortifera in uitã resoluta sit. An etiã hæc sola? Animi uerò demissionem ubi collocabimus? quã scriptura præfert omni præclaro atq; cum uirtute cõiuncto facinori? [a] Quę quũ tantum imperiũ unà cum magno Imperatore moderaretur, omni potentatu se submittente, [b] tot gentibus subditis & tributarijs, quũ terra pariter ac mare suis utraq; copijs stiparent eã atq; fouerẽt: superbiæ aduersum se aditũ non dedit, semper ad seipsam, nõ ad bona sua externa respiciens. propterea beatitudinis hæres existit pro tẽporaria animi demissione atq; humilitate uera celsitudine quæsita. Dicam etiam aliquod maritalis amoris indiciũ & argumentũ. Oportebat omnino, soluto corporali coniugio, etiã pretiosa bona, quibus abundabat, uenire in diuisionẽ. Quomodo igitur fecit distributionẽ? Quũ tres essent liberi (hæc enim bonorũ capita sunt) qui uirilis sexus essent, apud patrẽ reliquit, qui regno eius præsidio essent: ad suã uerò partẽ solam filiã pertinere existimauit. Vides quanto candore atq; æquitate animi pariter ac indulgentia sit usa, quæ in rebus pretiosis maiorẽ partem uiro cõcesserit? Cæterũ quod maximè à nobis dici oportet, ubi adiecero, sermoni finẽ imponam. Simulachrorum odium cõmune est omnibus, qui fidei paticipes sunt: sed eius præcipuũ, quòd Arianam infidelitatẽ similiter atq; simulachrorũ cultum abominabatur. Nam eos, qui in creatura numen diuinũ esse existimarent, nihilo minora colere atq; uenerari putabat, quàm, qui ex materia simulachra efficiunt, ac rectè ac piè ita iudicabat. Nam qui creaturã adorat, etiãsi in nomine Christi id facit, simulachrorũ cultor est, Christi nomen simulachro imponens. Idcirco quum didicisset, quòd nõ sit Deus recens & nouus, unam Deitatẽ adorabat, quæ in patre & filio & spiritu sancto glorificatur. In hac fide creuit, in hac uiguit, apud hãc spiritum deposuit: ab hac oblata est sinui patris, fidei Abrahami iuxta fontem paradisi: cuius humor & gutta ad infideleis non manat, sub umbra ligni uitæ: quod plantatũ est iuxta decursus aquarũ. quibus rebus etiam nos digni habeamur, per Christum Iesum Dominum nostrum: cui gloria in secula. Amen.

[a] Videtur locus mutilus utrobiq;.
[b] Τεταγμένων habet. τεταγμένων malim legere.
Math. 5.

EIVSDEM DE VITA BEATI GREGORII, MIRACVLORVM OPIFICIS.

T oratio quidem nostra, & præsens conuentus ad unam eãdemq; rẽ spectat. magnus enim ille Gregorius quũ uobis conueniendi caussa fuit, tum mihi sermocinãdi materia atq; argumentum propositũ est. Ego uerò eadem facultate opus esse puto, si & uirtutẽ exequi factis, & præclaris facinoribus dicta exęquare uelis. Itaq; inuocandũ fuerit id auxiliũ, quo ille in uita uirtutem exequutus est. Est autẽ illud, mea quidem opinione, gratia

[sancti] Spiritus: quæ & ad uitā & ad orationē harū rerū utriusq; studiosis per sese uires subministrat. Qm̄ igitur pręclara illa, spectabilis & illustris uita uirtute atq; potētia spiritus exacta perfectaq́; est: precari & optare oportet, ut quāta ope ille per uitā usus est, tātū auxilij accedat orationi, quo amplitudine rectè factorum, non inferior laus esse uideatur: sed talis præsentibus cōmemoratione rerū ab eo gestarum uir esse demonstretur, qualis ille ipse factis suis ab illius ætatis hominibus cōspiciebatur. Enimuerò si mentio eorū, qui uirtute excelluerunt, cū nullo lucro coniuncta esset, nullumq́; audientibus inde ad bonū afferretur adiumentum, superuacuū forsitan, ac nullum operæpretiū esset, nulla proposita utilitate, & eandē rem frustra cōmemorando, & aures nequicquā obtundendo laudādi caussa orationē[4] in mediū afferre. sed quoniā eiusmodi munus orationis, si rectè & commodè adhibeatur, cōmune audientiū emolumentum erit, tanq; fax è mari adnauigātibus ad sese dirigens eos, qui in caligine per pelagus oberrāt: pari studio utrisq; & uobis auscultātibus & mihi dicēti ad hanc rem opus esse puto. perspicuum est em̄, quòd uita eius per uirtutem transacta ueluti fax quędā animis nostris per cōmemorationem affulgens uiam ad bonū tam cōmemoranti, quā audiētibus patefacit. Natura enim id nobis hominibus quodammodo insitū est, ut quicquid laudabile est, & in pretio habetur, ad id nosmet adiūgere & accōmodare uelimus, idq́; acquirere studeamus. Et argumentum quidem orationis tale est. mihi uerò argumentū tractare conanti nullū ex utrocunq; euentu periculū impendet: siue cum magnitudine rerum unà assurgere sublimitate sua oratio ualuerit, siue non. Parem em̄ utrūcunq; horū euenerit, laudem is, qui celebratur, assequetur. Nam si assequuta quidē oratio miracula fuerit, rerum præclarè gestarum cōmemoratione prorsus obstupefaciet auditores. sin autē à tergo relicta oratio magnitudinē rerū minus assequi potuerit, etiā hac ratione gloria eius, cuius laudes persequimur, clarescet. Præstantissima enim uiri laus est, si eius uirtus maior esse demonstretur, q̃ laudātium facultas dicendo assequi possit. Cæterū nemo ex ijs, qui diuina sapientia instituti sunt more externorū & à fide nostra alienorū, artificiosis laudantium generis dicendi apparatibus laudari desideret eum, qui propter spiritualia bona celebratur. Non enim simili ratione nos atq; cæteri de bono iudicamus: neq; easdē de rebus ijsdē reperiat aliquis opiniones tum apud eos, qui mundano more uiuunt, tum apud hos, qui mundum supergressi sunt. Illis enim magnæ quædā studioq́; dignæ atq; expetendæ res esse uidētur, diuitię, genus, gloria, mūdani potētatus, fabulę, quibus suæ quisq; patriæ conditores celebrat: item fugiendæ, sana quidem mente præditis, narrationes, trophęa, prælia, bellorū incōmoda. nostro uerò iudicio unà in pretio & in honore patria est, paradisus: prima generis humani sedes: una ciuitas, illa cœlestis: quę per uiuentes lapides construitur & coagmētatur: cuius artifex & conditor est Deus: unus splendor, una generis amplitudo, propinquitas cum Deo: quæ non casu fortuito ac temerè cuiq; contingit, quēadmodū mundana generis claritudo, quæ sæpè etiā ad improbos & malos per hanc fortuitā uicissitudinē ac seriem temerè manans defertur:

[4] ἀπαγάγειν, habet uetustum exēplar, προσάγειν, cætera.

defertur: sed quę non aliter atq; liberę uolūtatis electione acquiri potest. Quotquot em̄ receperunt, inquit diuina uox, dedit eis potestatem, ut filij Dei fierent. Qua nobilitate quid splendidius, quid honestius, quid augustius esse possit? [a] Patria uerò alijs quidē omnibus, fabulæ atq; commenta dęmonumq; fraudes ac ludibria fabulosis narrationibus simul permixta. nostra autē patria expositoribus & narratoribus opus non habet. Nam si quis cœlū suspexerit, eaq; quæ inibi sunt ornamenta, & omnē creaturam animi oculo considerauerit, quęcunq; in his miracula cōprehendere potuerit, has nostræ patriæ reperiet narrationes. imò uerò non ipsius patrię, sed coloniæ, quam à sublimiore uita reiecti & relegati mundū præsentem nimirum assequuti sumus. Quòd si talis est colonia, existimare oportet, qualis sit ea urbs, unde colonia deducta est: quę sit in ea pulchritudo: quæ sit in ea regia: quæ beatitas eorū quibus illa habitatio obuenit. Nam si ea, quæ in rebus creatis apparent, eiusmodi sunt, ut nulla oratione explicari, nulla ratione cōprehendi possint: quid de ijs existimandū est, quæ supra hæc sunt? quæ neq; oculo cōprehendi possunt, neq; auribus percipi, neq; mētis & intelligētiæ coniecturis, qualia sint, iudicari & existimari potest? Per hanc spiritualem laudē, ab ijs, qui cōmendātur, diuina laudationū lex [b] infernas has nugas atq; deliramenta secernit & excludit, turpe atq; indecorum esse indicans eos, qui propter eiusmodi bona noti sunt, per eas res, quæ in terra habētur in pretio, celebrari atq; honestari. Nā siquidē aliquis est homo mundanus, qui materialem spectat felicitatē, is ex huiusmodi rebus laudem hominibus corroget: sicui patria pecorum ferax contigerit: si mare uicinū gulæ deditis per sese abundè res aptas ad uescendū suppeditet: si lapides alij alijs superimpositi ædificia exornent. at qui superam suspicit uitā, cui pulchritudo atq; ornamētum animi puritas est, cui diuitiæ, inopia: cui patria, uirtus: cui ciuitas item ipsa regia Dei, in rebus terrenis magnificentiā & ostentationē sibi probro atq; dedecori esse ducet. Quāobrem etiam nos omissis eiusmodi laudibus, neq; patriā laudibus magni Gregorij adijciemus, neq; maiores in subsidiū laudationum assumemus, scientes quòd nulla uera sit laus, quæ eorum, qui laudantur, propria non sit. Proprium autem dicimus, quod prorsus in perpetuū ita permanet, ut adimi, auferriue non possit. Quoniā igitur, (quū omnia nobis eripiantur diuitiæ, claritudo, gloria, honor, delitiæ, atq; luxus, uoluptas & oblectatio, cognati, amici) solus ille habitus & affectus, quo uel cum uitio, uel cū uirtute coniuncti sumus, ita nobis inhęret, ut separari & auferri nō possit: solum beatum habēdum esse iudicamus eum, qui uirtute præditus sit. Ac nemo putet me nihil amplum atq; magnificum de patria maioribúsue uiri posse commemorare: sed sub specie atq; prætextu contēptionis eiusmodi rerum decus atque turpitudinem quasi subducere atq; suffurari. Quis enim ignorat cognomen Ponti, quod ab omnibus hominibus tanq; pręcipuū quiddam ac peculiare gēti impositum atq; tributum est? per quod eorum, quibus locus ab initio obuenit, uirtus demonstratur? Solus em̄ ex omni terra mariq; hic Pontus, εὔξεινος, id est, hospitalis, hospitibus & peregrinis cōmodus & bonus nominatur, siue comitatem & humanitatē eius

Ioan. 1.

a Πατρὶς, est in uetusto. reliqua, πάτριον habēt.

a Νόμον, est in uetusto. in cæteris, ἔπαινον. quod nihil ad rem facit.

erga aduenas & peregrinos inibi uersantes attestãte uocabulo: siue idcirco, quòd locus eiusmodi est, ut nõ modò incolis et indigenis, uerũetiã illis, qui ex omnib. partibus eò accedunt & confluunt, ad uiuendũ subsidia atq; cõmeatus abũdè suppeditet atq; subministret. Eiusmodi eñ natura regionis est, ut & omniũ rerũ, quæ ad uitã sustentãdã necessariæ sunt, summè fertilis, & ne peregrinorũ quidẽ & externorũ bonorũ expers sit, quũ mare ei propria faciat ea, quę ex omnib. regionib. illuc importãtur. Quũ aũt eiusmodi tota natio sit, ut quãcũq; quis eius partẽ per sese solã considerauerit, cæteris pręstare eã existimaturus sit: nihilo minus cõmuni iudicio gẽtis ueluti caput quoddã omniũ aliarũ finitimarũ Magni Gregorij ciuitas est, quam urbẽ Imperator quidã insignis ex ijs, qui Romanis Imperiũ cõfirmauerũt, Cæsar nomine, amore ac desiderio loci captus suo nomine uocari uoluit. Verũ hæc nihil pertinent ad nostrũ propositũ & institutũ, ut per hæc ampliorẽ & augustiorẽ existimemus nos demonstraturos esse magnũ illũ uirũ inter sanctos, si regio frugibus abundet. si urbs operibus & ædificijs ornata sit. si per mare uicinũ ad arbitriũ res undiq; magna copia importentur. At nec parentũ quidẽ eius, qui natiuitatis carnalis authores fuerũt, in præsenti oratione faciã mentionẽ, diuitias, magnificentias & splendores mũdanos eorũ exponẽs. Quid eñ hęc cõferũt ad laudẽ? sepulchra, statuæ, inscriptiones & tituli, mortuæ & inanes narrationes ad eum, qui sese, supra omnẽ mundũ extulerat & euexerat? præsertim quũ ne fieri quidẽ possit, ut in societatẽ laudis illi assumantur, quorũ iste, quod ad animæ propinquitatẽ attinet, cognationẽ respuit & aspernatur. Nã illi quidẽ per errorẽ simulachrorũ uani et inepti fuerũt. hic aũt ad ueritatẽ oculis sublatis superæ cognationi sese per fidẽ inseruit, & quasi in adoptionẽ dedit. Itaq; quo modo quidẽ, quibusue parẽtib. natus sit, aut quã ab initio urbẽ incoluerit, ut q̃ nihil faciant ad propositã narrationẽ prætermittemus. initiũ aũt laudis hinc sumemus, unde ille uitã cũ uirtute cõiunctã exorsus est.

Quũ eñ corpore admodũ iuuenili naturalis cognationis cura, parẽtib. uita defunctis, destitutus esset: quando plerisq; uulgo ætate imperfecta mens quid sit bonũ dijudicare nescit: protinus ab initio ostẽdit, qualis in ætate perfecta futurus esset. Ac queadmodũ germina generosa, quũ, à primo incremento in directos ramos excrescũt, per præsentẽ pulchritudinẽ agricolis futurũ decorẽ præmõstrant: eodẽ modo etiã ille, quando cęteris propter ignorantiã erroribus obnoxius & lubricus est animus, ad res uanas & inutiles. iuuentute plerũq; prolabente: tunc per primã uitę instituti electionẽ ostẽdit in sese uerũ esse illud uerbũ Dauidis dicẽtis, Iustus ut palma florebit. Sola eñ nimirũ hæc arbor perfecta crassitudine cacuminis à terra surgit & excrescit, quũq; proceritatis incrementũ progrediatur, nullã in latitudinẽ à tẽpore accipit accessionẽ. Sic etiã ille à primo germine floruit, electione uitę instituti protinus perfectus & eminentibus frondibus consurgens & excrescens. Omnibus eñ omissis, quarũ rerũ studio iuuenilis ætas tenetur, equitatione, uenatione, cultu amœniore, indumentis, aleatione, delicijs, statim totus acquirendis uirtutibus incũbebat, deinceps eligens ac persequens quicquid præsenti semper ætati suæ conueniens & accommodatum esset. Initium autem acquirendarum uirtutum ab studio sapientiæ

[Margin notes: τέλεια, in antiquis. cetera, πλάην — beside "ætate perfecta"; Psal. 91. — beside "Iustus ut palma"]

sapientiæ fecit, atq; hanc ueluti pullus quidã coniunctus unà sequebatur, sobrietas. utriq; autē continētia præsidio erat. animi uerò humilitatem & moderationē unà cum cōtemptione pecuniarum assequutus est. Nō em̄ aliunde fastus & superbia existit, nisi auaritia, remq́; suam qualibet ratione augendi studium eiusmodi uita unà secum inducat. Quemadmodum autē fama tenet patriarcham Abrahamū Chaldaicæ philosophiæ scientia præditū, quū concinnum, aptum, gratum, ratum, constantē, certum ordinatumq́; situm ac motū siderum uertisset, harum rerum cognitione tanq̃ scala atq; adminiculo usum fuisse ad superi boni cōtemplationem, quū reputaret, quòd si ea, quæ sensu cōprehenduntur, talia essent, quale esse posset id, quod sensum superat: atq; ita assequutū esse id, quod quærebat, quū externam sapientiã quasi cōscendisset, ac per eam sublimior euasisset, ut rebus incomprehensibilibus & captū effugientibus per illam quodãmodo appropinquaret: ita etiam magnus iste quum in externæ sapientiæ studio diligenter uersatus esset, per quas res pleriq; errores Græcorū gentiliūq; stabiliunt atq; cōfirmant, ijs rebus quasi ducibus & indicibus usus est ad Christianæ religionis cognitionē. ac relicta falsa parētum ac maiorū religione, rerū ueritatem quærebat, ex illis ipsis, quæ ab externis philosophis elaborata sunt, edoctus, quàm nō consistere possint, quamq; parū sibi cōstent sententiæ atq; opiniones Græcanicæ doctrinæ. Posteaq̃ enim animaduertit Græcorū simul ac Barbarorū philosophiã in ijs sententijs, quibus de numine diuino quid sentiendum sit, statuunt, in diuersas scindi opiniones: earūq; sententiarum præsides, neq; inter sese congruere atq; cōcordare, & solerti exquisitaq; uerborū & argumentorum excogitatione suã unumquēq; sententiam stabilire atq; confirmare conari: hos quidem, tanq̃ domestico bello se inuicē euertētes & conficiētes reliquit: cōsequitur aūt & amplectitur consistentē stabilēq; ac firmū fidei sermonē: qui nō exquisita quadã atq; redundanti uerborū curiositate, & artificiosis nexib. argumentorū confirmatur, sed per simplicitatē uerborum omnibus ex æquo annuntiatur: qui in hoc ipso, quod supra fidē est, uim fidei faciēdæ habet. Nam si id, de quo sermo habetur, eiusmodi esset, ut humanarū ui rationū & argumentationū cōprehendi posset, nihil à Græcanica sapiētia differret. (nã & illi quodcunq; cōprehēdere ualuerint, illud etiã esse cēsent.) sed qm̄ eam naturã, quæ in superis sedibus, rebus præsidet uniuersis, cogitationes & rationes humanę assequi & cōprehendere non possunt: idcirco fides in locū rationū succedit ad ea, quæ superant rationē & cōprehensionē, enitens. Propterea, quemadmodū de Moyse dicit scriptura, quòd eruditus esset omni sapiētia Ægyptiorū: ita etiam magnus iste uir, quum omnē Græcorū eruditionē ac disciplinã perscrutatus esset, factoq; periculo didicisset, q̃ infirmæ eorū opiniones atq; sententiæ sint, quamq; parū sibi cōstent: discipulus Euãgelij fit. ac prius q̃ per mysticã & incorpoream natiuitatē institutus esset, adeò rectè atq; præclarè sese in uita gerebat, ut nullas peccati sordes ad lauachrū afferret. Quū aūt degeret in Ægypto in magna Alexãdri urbe, in quã ex omnibus partibus philosophiæ ac medicinæ studiosa iuuentus confluebat: molestū spectaculum æqualibus Act. 7.

erat ado-

erat adoleſcẽs ſuper ætatem ſobrietate temperantiaq́ ornatus. Eius enim uitæ puritatis & integritatis laus impurorũ proprium ac dedecus erat. Vt igitur aliquam excuſationem intemperantes ac libidinoſi haberent, ſi ipſi non ſoli tales eſſe uiderentur: inſidias comminiſcuntur, & uafrum quodđam conſilium excogitant, ut aliquam notam & maculam magni illius uiri uitæ inurerent. ac producitur ab eis, quæ illum calumniaretur muliercula meretrix, quæ corpore quæſtum faceret, infamia irrogata ex carcere dimiſſa. quum'que ille pro conſuetudine cum uiris doctis atque delectis in habitu graui & honeſto de quadam quæſtione philoſophica diſpiceret, unaq́ ſe cum illis exerceret, muliercula accedit ineptis geſtibus formam oſtentans, & mollitiem luxum'que præ ſe ferens, & per omnia quæ & dicebat & faciebat, ſeſe conſueſcere cum eo ſimulans: tandem dicebat ſe mercedibus fraudatam eſſe, adijciens etiam cauſſas præ impudentia, pro quibus querebatur ſe mercedibus eſſe fraudatam. At quum illi, qui eius uitæ puritatẽ & continentiam non ignorabãt, indignarẽtur, & ira aduerſus mulierculam cõmouerentur: neq́ unà perturbatus eſt cum ijs, qui ipſius nomine ſtomachabantur: neque quicq́ eiuſmodi dixit, quum calumnijs premeretur, quale pronuntiare par eſſet eum, qui grauiter moleſteq́ rem ferret: non teſtes uitæ aduocauit: non iureiurando probrum ab ſe reiecit: nõ malitiam eorum, qui hæc aduerſus eum machinati erant, conuicit: ſed ſubmiſſa atq́ ſedata uoce conuerſus ad quendam familiarem, Heus tu, inquit, numera ei pecuniã, ne diutius importunitate ſua propoſitæ quæſtionis tractatum conturbet. Quum autem is, cui hoc iniũgebatur, à meretricula ſciſcitatus quantam pecuniam ab illo poſceret, ſine mora omnem adnumeraſſet: atq́ ab laſciuis & proteruis aduerſus ſobrium & continẽtem inſidię peractæ eſſent: et iam in manibus illius infamis lucrũ eſſet: tũc diuinitus & continentia adoleſcentis probatur, & calumnia æqualiũ patefit. Simul eñ atq́ manu pecuniam accepit, ſpiritu infelici atq́ maligno correpta fremituq́ immani atq́ ferali, diuerſo à uoce humana ſono ingemiſcẽs, collabitur prona in medio cœtu congregatorũ, ſpectaculũ horrendũ atq́ terribile præſentibus repẽtè facta, quũ & capillus, quẽ ſuis manibus uellebat,[a] dilaceratus atq́ diſiectus, & oculi inuerſi eſſent, & os ſpumã emitteret. Ac nõ prius à dæmonio ſuffocari deſijt, q̃ magnus ille Deũ pro ea inuocaſſet atq́ placaſſet. Talia de adoleſcẽtia magni illi⁹ uiri narrãtur, digna profectò inſequẽtis eius uitæ principia. Et quidẽ miraculũ tantũ eſt, ut etiãſi nullũ aliud pręterea proferre liceret, ob hoc ſolùm à nemine eorũ, qui uirtute excelluerunt, ſecundas laudũ partes debeat obtinere, diues, adoleſcens, peregrè extra patriæ fines degẽs, in populoſa urbe habitans: in qua propterea quòd adoleſcentes ad arbitriũ & libitũ uoluptatib. indulgerẽt, uitæ puritas dedecori haberetur ab ijs, qui ſobrij ſanaq́ mente pręditi nõ eſſent: quũ nec mater de uita curioſe inquireret, nec pater uitã quotidianã moderaretur, in tãtũ, ſeſe à uitijs & affectib. ſeiũgẽdo, uirtutẽ eniſus eſt, ut præſidẽ rerũ uniuerſarũ, qui per grauẽ plagã calumniã mulieris detexit atq́ cõuicit, teſtẽ uitæ ſuæ faceret. Ecquod maius aliquis ad laudãdũ argumẽtũ excogitare poſsit? qui poſsit hũc ipſum aliquis dignè ac pro merito admirari?

a διερρωγμένον, habet uetuſtũ: cætera, διερριμμένον.

admirari? qui quũ ratione naturam deuiciſſet, ac ueluti manſuetũ quoddã animal, iuuentutem ſub iugum rationis miſiſſet, omnibusq́; affectibus naturalibus inſurgentibus ſuperior fuiſſet, & inuidiam, quæ omneis res eximias inuadere ſolet, aduerſus ſe excitaſſet, etiam hac ſuperior fuit, quippe neq; ad ulciſcendum inſidias ſodaliũ cõmotus, & eam, quæ illis in ſubornãdo probro operam nauauerat, per orationẽ ab afflictione dæmonis liberatam beneficio proſequutus eſt. Talem per hiſtoriã cognouimus etiã Ioſephum fuiſſe, cui ad arbitrium quidẽ cum uxore Domini ſcelus perpetrare promptum erat, quũ illa ipſa decori adoleſcentis inſano amore capta eſſet: nec quiſquam hominũ eorum, quæ auſi fuiſſent, teſtis & arbiter futurus erat. ſed etiam ille, quũ ſe diuinum oculũ inſpectorem eorum, quæ cõmitterentur, habere intelligeret, malus eſſe uideri, quàm fieri præoptauit, maleficiorum potius pœnas atq; incõmoda ſubiens, q̃ maleficus euadẽs. Sed licet forſitan huic etiam aliquanto amplius, quàm illa continet hiſtoria gloriari. non enim æquè magnum affert momentũ ad auerſationẽ piaculi tum adulterij ſcelus, tum id, quod in minori delicto uituperationẽ habere uidetur. Itaque qui, ubi periculum & metus à legibus non impendebat, ipſam uoluptatem per peccatũ conciliãdam, per ſeſe longè formidabiliorem q̃ pœnam eſſe iudicabat, aut præceſsit & ſuperauit Ioſephum amplitudine & magnificentia miraculi, aut prorſus nõ habebitur inter ſecundos. Ac principium quidem uitæ tale eſt: ipſa uerò uita quæ? Poſteaquam omnibus diſciplinis externæ ſapientię percurſis incidiſſet in Firmilianum quẽdam patricium Cappadocem ſimilem moribus & ingenio, (ut ille in ſequenti uita oſtendit, quum Cæſarienſium eccleſiæ ornamento fuit:) & animi ſui conſiliũ ac uitæ [a] propoſitum amico patefeciſſet, quòd ad Deũ uidelicet ſpectaret: & illius ſtudium circa idem deſiderium conuenire intellexiſſet, relicto omni ſtudio externæ philoſophiæ accedit unà cum illo ad eum, qui in illo tempore Chriſtianorum philoſophiæ princeps erat (Hic autem erat Origines, cuius propter ſcripta, fama celebris eſt;) etiam per hæc oſtendens non modò ſtudium diſcendi atq; induſtriam, uerumetiam ſedatum ingenium & animi moderationem. Quum enim tanta ſapientia plenus eſſet, alio in ſacris diſciplinis uti magiſtro non dedignatus eſt. quum'q; apud magiſtrum iuſto tempore in diſciplinis perſeueraſſet, multis detinentibus eum in ſolo peregrino, hortantibus'que ac rogantibus, ut apud ipſos maneret, reliquis omnibus præferendam ratus eam terram, quæ ipſum tuliſſet, & in lucem edidiſſet, in patriam denuo reuertitur, uarias ſapientiæ atque ſcientiæ diuitias, quas tanquam mercator quidam cum omnibus claris atque probatis in ſtudijs externæ doctrinæ uiris conuerſans acquiſiuerat, inuehens atque importans. Ac profectò ſi quis uerè iuſte'que res æſtimet, ne hoc quidem prorſus ad commendationem nominis parum momenti habere uidebitur, quòd tantæ urbis communi conſenſu adhibitas preces auerſatus eſt: nec omnium ſapientium delectorumq; in ea uirorum ut maneret operam dantium ſtudium, nec principum uirorũ inibi uerſantiũ, & ut hoc ipſum fieret cupientum egregiam uoluntatẽ magni fecit. qui omnes id unũ agebant, ut magnus ille maneret apud eos

Gen. 39.

[a] In antiquo est, φρόνημα τὸ: in cæteris βίω.

apud eos tanq̃ conditor uirtutis & uitæ legũ lator futurus. sed ille omnibus modis superbiæ materiam fugiens, quòd haud ignoraret, uitium superbiæ improbæ sceleratæq́; uitæ plerunq; caussam & occasionem præbere solere, ueluti portum quendam, quietam in patria uitam ingreditur. Quũ autẽ uniuersa natio eũ intueretur, omnibus expectantibus, ut in publicis conuentibus diuulgata sua eruditione, aliquẽ fructũ diuturnorũ laborũ caperet ex his partã nominis claritudinẽ atq; celebritatẽ: haud ignorans ille magnus, quibus rebus ueram philosophiã à ueris ac perfectis sui cultoribus publicari atq; diuulgari conueniat, ne quando animus eius aliqua ambitione uulneraretur (Laus enim auditorum magnam uim habet, uigorem ac firmitudinem animi fractu quodam ac gloriæ studio inflandi atq; soluendi:) idcirco silentio utitur pro documẽto atq; ostentatione suę eruditionis, re ipsa nõ uerbis ostendẽs recõditũ in animo thesaurũ. quũq; sese à turbis forensibus, & ab urbana uita penitus seiunxisset, in solitudine quadã secũ solus, ac per sese cum Deo uersabatur. uniuersi mũdi rerũq; mũdanarũ paruam curam gerẽs, nõ de regibus curiosè inquirens, nõ magistratus excutiens, non ex aliquo commemorante audiens, ut res quæq; publica administraretur: sed ut animus uirtute perfectus euaderet, solicitus, ad hoc omni studio per totam uitam contendebat atq; enitebatur: seculoq́; omni ac rebus secularibus uale dicẽs, alter hic nostris temporibus planè Moyses fuit, qui cum illius miraculis certaret. Exiuerunt uterq; ex turbulẽto strepitibusq́; & clamoribus circũsonãti hoc seculo, Moyses & Gregorius suo uterq; tempore per se priuatã uitam degentes, quoad reuelatione & apparitione diuina utrisq; puræ uitæ lucrũ manifestaretur. sed Moysen quidem unà cum philosophia etiã uxor sequebatur: Gregorius autẽ cõiugem sibi solã uirtutem adiunxit. Quũ igitur id, quod uterq; agebat, eodẽ pertineret (causa enim finalis, ad quã uterq; à uulgo secedẽs spectabat, hæc uidelicet erat, ut puro animi oculo liceret eis diuina mysteria animaduertere atq; cõsiderare:) iudicare licet uirtutẽ rectè spectare sciẽti, utrius horũ uita per uacuitatẽ humanorũ affectuũ magis trãsacta sit: illiusne, qui ad legitimũ atq; concessum uoluptatũ usum descẽderat: an huius, qui & uoluptatem superauit, & materiali crassæq́; affectioni, nullũ aduersus se aditum dedit. Cæterũ quũ Phædimus, cui diuinitus à spiritu sancto præscia [futurorũ] uis quædam inerat: in illo tempore Amasensium ecclesiæ antistes esset, & omni studio laboraret, ut magnũ Gregorium in potestatẽ redactũ, ecclesiæ administrationi præficeret, ne tantũ bonũ otiosum & infrugiferum uitã transigeret: ubi hic sacerdotem id agitare atq; conari sensit, cogitare cœpit, qua ratione latere posset, aliàs ad aliam solitudinem transiens. Sed posteaq; nihil nõ intentatũ relinquẽs, ille uir magnus Phædimus, & omni machinatione atq; solertia utens nõ poterat uirum ad sacerdotium adducere, innumeris oculis præcauentem, ne quãdo manu sacerdotis caperetur: atq; uterq; inter sese studio certarent, illo quidem capere, hoc uerò persequentis manus effugere cupiente (nam ille sciebat se sacrum Deo donariũ oblaturũ esse: hic autẽ uerebatur, ne quomodo sibi sacerdotij cura tanq̃ onus quoddam uitæ imposita, ad philosophiam impedimento

σοφίαν, antiquum habet: φιλοσοφίαν, reliqua.

Exo. 2.

pedimento

pedimento esset:)idcirco impetu quodam diuino Phędimus ad proposi-tum studium prouectus, nihil curans interiectum spatium, quo ab Gregorio dirimebatur (quippe ille aberat itinere tridui:)sed ad Deum suspiciēs, precatusq́ue ut & ipse & ille pariter in illa hora ab Deo respicerentur, loco manus impositionis Gregorio adhibet sermonem, Deo consecrans eum, qui corpore coram non adesset: & illam ei ciuitatē destinans atque attribuens, quam contigerat ad illa ipsa usq́ue tempora adeò simulachrorum errori deditam esse, ut quū infiniti essent, qui & ipsam urbem, & regionem circumiacentem incolerent, non plures quàm septendecim inuenirentur, qui sermonem fidei recepissent. Sic igitur iugū subire coactus, omnibus post-hæc, quæ fieri solent, solennibus in eo peractis, quum exiguum tempus ad mysterium exactius cognoscendū ab eo, qui sacerdotium ipsi asignauerat, periisset, non amplius, ut inquit apostolus, carni & sanguini adhærendum esse & acquiescēdum putabat, sed ab Deo sibi occulta manifestari petebat: ac non prius prædicationem sermonis aggredi sustinuit, quàm per quandam apparitionem ei ueritas reuelaretur. Quum enim per totam noctem aliquando de ratione atq́ue sermone fidei dispiceret & specularetur, & uarias animo cogitationes agitaret. (Erant enim nimirum etiam tunc nonnulli, qui piam & synceram religionis doctrinam adulterarent, ac per probabiles argumentationes sæpenumerò etiam doctis & prudentibus ueritatem facerent ambiguam:) pro qua tūc ei peruigilem curis atq́ue solicitudine noctem agenti quidā in figura humana, facie ac forma senili euidenter apparet, ornatu atq́ue compositione indumenti augustum quendam sacrum atq́ue diuinum referens decorem, magnam gratia uultus atq́ue dispositione figuræ præ se ferens uirtutē. Hic uerò uisu perterritus & surgere è lecto, & quis esset, cuiúsue rei gratia uenisset, sciscitari. quum autem ille perturbationem mentis eius submissa uoce sedasset ac dixisset, se iussu diuino apparuisse ei propter eas rationes, quæ apud ipsum controuersæ & ambiguæ essent, ut pię fidei ueritas reuelaretur: & bono animo esse audito sermone, & cum quodam gaudio atq́ue consternatione illum cōtueri. deinde quum ille directò manum protendisset, & quasi ostenderet ei per digitorum directam protentionem id, quod ex transuerso apparebat: hic & unà cum directa manus protensione circumagere suum obtutum, & uidere aliud spectrum aduersum ei, quod prius apparuerat, in figura muliebri excellētius quiddam & augustius, quàm pro humana conditione. rursus autem perterritus & facie auersa uultum demittere, ac perplexus & dubitabundus hæsitare de spectaculo, quum oculis apparitionem ferre non posset. (etenim miraculum uisionis nimirū in hoc potissimùm erat, quòd quum nox esset obscura, lumen unà cum iis, qui apparuerāt, ei effulxerat, quasi aliqua lucida tæda accensa.) quum igitur oculis ferre apparitionem non posset, eorum, qui sibi apparuerāt, inter sese rationem eius rei, de qua ambigebatur, exponentium sermocinationem audiuit: per quam non solùm accepit ueram cognitionem fidei, uerumetiam nominatim eos, qui apparuerant, cognouit, utroqúe eorum propria appellatione alterum alloquente. Audiuisse enim dicitur ex ea, quæ in muliebri habitu uisa erat,

Gal. 1.

a In uetusto, ἀληθείας habetur: in cæteris, εὐσεβείας.

quum hortaretur Euangelistam Iohannem, ut adolesce̅ti mysterium a ueræ pietatis aperiret ac declararet. Atq; illum dixisse, separatum esse etiam in hoc matri Domini gratificari, quoniã hoc ei cordi esset. atq; ita, exposito sermone, qui & rei quæsitæ conueniret, & ad modum bene definitus & circumscriptus esset, rursus ex oculis discesisse. atque hunc extemplo diuinam illam institutionem ac disciplinam literis mandasse, & secundum illam postea in ecclesia sermonem prædicasse, ac posteris tanq; patrimonium quoddam & legatum, diuinitus datam illam doctrinam reliquisse. per quam usq; in præsentem diem instituitur illius ciuitatis plebs, quæ ab omni hæretica malitia intacta permansit. Porrò mysticæ illius disciplinæ uerba hæc sunt:

VNVS est Deus pater uerbi uiuentis, sapientiæ subsistentis & potẽtiæ, & figuræ æternæ: perfectus perfecti genitor: pater filij unigeniti. Vnus dominus solus ex solo, Deus de Deo, figura & imago deitatis, uerbum efficax, sapientia constitutionis rerũ uniuersarum comprehensiua, & potentia totius creaturæ effectrix, filius uerus ueri patris, uisum effugiens uisum effugientis, & corruptioni non obnoxius non obnoxij corruptioni, & morti non obnoxius morti non obnoxij, & æternus æterni. Vnus spiritus sanctus, ex Deo ortum & existentiam habens, quiq; per filium apparuit uidelicet hominibus, imago filij perfecti perfecta, uita uiuentium caussa, fons sanctus, sanctitas sanctificationis suppeditatrix, per quem manifestatur Deus pater, qui est super omnia & in omnibus. Et Deus filius, qui per omnia permanat. Trinitas perfecta, quæ gloria atque æternitate & regno non diuiditur neq; abalienatur.

Ergo neq; creatum quicq; aut seruum in Trinitate (est) neq; adscititiũ quicq; & aduentitium, ut quod prius quidem nõ esset nec suppeteret, posterius autem introductum sit. neq; uerò deest unq; filius in patre: neq; in filio spiritus: sed immutabilis & inalterabilis eadem semper Trinitas est. Quòd si quis sibi fidem de hac re fieri cupit, audiat ecclesiã, in qua sermonem prædicabat. apud quã illa ipsa uerba à beata illa manu exarata adhuc etiam nunc conseruantur. An nõ hæc cum diuinis illis tabulis magnitudine gratiæ certant? Illas dico tabulas, in quibus diuinæ uoluntatis constitutio insculpta & exarata est. Quemadmodum enim Moysen dicit scriptura quum extra id, quod apparet, euasisset, & intra inuisibilia adyta animo constitutus esset (hoc enim obscurè per caliginem significatur:) & didicisse diuina mysteria, & per sese omni populo authorem & institutorẽ Dei cognitionis fuisse: eandem licet etiam in hoc magno uiro animaduertere dispositionem. cui loco montis quidem erat, non sub sensum cadens aliquis collis, sed altitudo desiderij uerarum sententiarum & opinionum, caliginis autem uice, spectaculum, cuius spectandi alij capaces nõ sunt: tabularum uerò loco, animus: loco literarũ in tabulis exaratarum, eius qui apparuit uox. quibus omnibus & ipsi, & ijs, qui ab illo in sacris instituebantur, contigit manifestatio atq; declaratio mysteriorum. Postq; igitur animi alacritate quadam, fiducia atque libertate per illam uisionem repletus est, quemadmodum athleta quidam sufficie̅tes apud pædotribam uires atq; peritiã ad certamina adeptus, præsenti animo atq; fiduciæ pleno

Exod. 26.

in stadio

in stadio se exuit & expedit, & cum aduersarijs decertat: eodē modo etiā ille quū sicuti oleo corpus ungētes athletæ uires confirmare solēt, tum sui exercitatione, tū auxilio gratiæ, q̄ sibi apparuerat, animū satis confirmasset, ita demū ad certamina aggreditur. neq; em̄ aliter atq; labores & certamina uocari oportet omne tempus uitæ, quod administrando sacerdotio transegit: in quo per fidē omneis aduersarij copias fregit atq; deuicit. Nā quū relicta solitudine protinus urbē peteret, in qua oportebat eū ecclesiā Deo constituere, ubi cognouit omnē regionē fraudi dæmonū obnoxiam esse, ac ueri quidē Dei templū nusq; extructū, urbē uerò totā atq; agrū uicinū aris, sacellis & statuis repletū esse, quū tota natio id sibi studio haberet, ut delubra simulachrorū atq; sacella exornarentur, & homines in insano simulachrorum cultu, qui pompis, ceremonijs atq; immūditijs ad aras fieri consuetis cōfirmaretur, permanerēt: quēadmodū strenuus quidā miles cū duce copiarū, cuius robore potissimū ac uirtute acies aduersariorū stet, congressus, illo deuicto imperio eius parentes in fugā uertit: eodē modo etiā magnus iste uir ab ipsis dæmonib. rē bene gerere orditur. sed qua ratione? Quū prętereuntē à solitudine ad urbē uersus uesper oppresisset, & imber uiolentior urgeret, unà cū comitib. templū quoddā intrat. Templū autē illud celebre erat: in quo qui colebantur dæmones manifestò se offerre & accedere ad antistites templi & ędituos solebāt: quippe diuinatio quędā ab eis exercebatur, & oraculū edebatur. quū se recepisset igitur cū comitib. in illud templū, dæmones quidē statim inuocatione nominis Christi perterrefecit. figura autē crucis nidorib. inquinatū aëra quum expiasset atq; lustrasset, quod facere solitus erat, noctē totā orationibus & laudū decantationib. peruigilē transegit, adeò ut in domū orationis transformaretur ædes illa, q̄ & altariū sordibus & immunditia conspurcata, & statuis odiosa atq; abominabilis erat. Hoc itaq; modo nocte ab eo transacta, circa diluculum rursus iter suum porrò facere pergebat. quū autē antistes manè consueto officio dęmones coleret, oblata ei dæmonia dixisse feruntur, nō sibi patere posthac amplius aditū ad templū, propter eū, qui in eo diuersatus esset. atq; ille lustratorijs piacularibusq; sacrificijs & hostijs utens per hæc ad immigrandū rursus in templū dæmonia dicitur inuitare conatus esse. ut autē nihil nō tentātis studiū irritū & inefficax erat, dęmonib. nullo modo, sicuti cōsueuerāt, eius inuocationi obtēperantibus: tunc ira atq; indignatione furibundus quū se proripuisset antistes magnū illū uirū assequitur, grauissimas & maximè terribiles quasq; minas intentans quòd & ad magistratus eū delaturus, & manu aduersus eū usurus, & Imperatori audaciā indicaturus esset, quòd nimirum Christianus & Dijs inimicus tēplum ingredi ausus esset: cuius introitu auersa esset ea, q̄ in sacris operaretur uis, nec amplius ut consuesset, in ijs locis uaticinādi dęmonum efficacia uersaretur. Quū autē ille effrenatā & imperitā antistitis excandescentiā animo excelso spreuisset, & contra omneis minas ueri Dei auxiliū obijceret, ac diceret, quòd tantū fiduciæ haberet in uirtute atq; potētia sui propugnatoris, ut pro arbitratu eos & abigere posset undecūq; uellet, & introducere in quęcunq; loca sibi uideretur: earūq; rerū, q̄ diceret, demō-

Οὗ τῇ εἰσόδῳ ἀπεστράφθαι, est in uetusto. in cæteris, ἢ τὴν ἄνοδον.

ſtrationes ſe extẽplò iã prębiturũ eſſe polliceretur: obſtupefactus antiſtes & admiratus magnitudinẽ poteſtatis, [a] poſtulaſſe dicitur, ut ab his ipſis uirtutẽ oſtẽdendi initiũ faceret, & inuitaret rurſus & introduceret in templũ dęmonia. quib. auditis magnus ille uir abſcidiſſe exiguũ quoddã fruſtũ de codice dicitur, idq́; quum in eo uocẽ quandã imperatricẽ aduerſus dęmones exaraſſet antiſtiti dediſſe. erant autẽ ipſa uerba literarũ hęc: GREGORIVS SATANAE, INTRA. Atq; hanc ſchedulã acceptã dicitur antiſtes impoſuiſſe altari: deinde quũ conſuetos eis nidores & impiamenta obtuliſſet, uidiſſe, q̃ prius conſpicere ſoleret anteq̃ dæmones ex delubro eiecti eſſent. Quibus rebus peractis, eũ cœpiſſe cogitare, q̃ diuina quędã uirtus Gregorio adeſſet, per quã dæmonib. ualidior uiſus eſſet. quũ autẽ rurſus eũ feſtinando cõſequutus eſſet, priuſq; perueniſſet in urbẽ, rogauit eũ, ut ſibi myſterium ab ipſo diſcere liceret, & quiſnã eſſet ille Deus, qui naturã dæmonũ obnoxiã haberet. quũ autẽ magnus ille uir paucis myſteriũ pietatis expoſuiſſet, accidiſſe quiddã dicitur antiſtiti quale par erat accidere ei, qui in rebus diuinis non eſſet initiatus: ac uilius eſſe putaſſe, q̃ de Deo exiſtimari conueniret, credere quòd nomen diuinũ per carnẽ hominibus apparuiſſet. quũq; ille contrà dixiſſet, q̃ nõ uerbis ac rationibus huius rei fides cõfirmaretur, ſed ex rebus mirabilibus, quę fierent uim fidei faciẽdæ myſteriũ haberet: antiſtes ab eo petijſſe fertur, ut ſibi liceret aliquod ab eo miraculũ uidere, ut re ipſa, quæ fieret, ad aſſenſionẽ & approbationẽ fidei adduceretur. Ibi uerò id, quod omnium maximè dictu incredibile eſt, magnũ illud feciſſe magn⁹ ille dicitur miraculũ. Quũ eñ poſtularet antiſtes, ut ſaxum quoddã ingens, quod oculis eorũ ſubiectũ proſpiceretur, & nõ moueretur, abſq; manu humana moueretur, ac per ſolã fidei uirtutẽ, iuſſu Gregorij ad alterũ locũ trãsferretur: nulla interiecta mora magnus ille ſtatim imperaſſe dicitur ſaxo tanq̃ animato, ut tranſiret ad illũ locũ, quẽ deſignaſſet. quo facto, extẽplò crediſiſſe ſermoni dicitur antiſtes: ac relictis omnibus, cognatione, familia, uxore, liberis, amicis, ſacerdotio, ſede, poſſeſsionib. loco omniũ honorũ, quib. abũdaret, duxiſſe, ſi magni illius conſuetudine frui, & laborũ, diuinaq; illius philoſophię atq; eruditionis unà cũ illo participi ſibi eſſe liceret. Sileat ad hęc omnis [b] artificioſa ſcriptorum inuentio, res amplas atq; præclaras arte quadã dicendi augẽdo, amplificãdo atq; exaggerando in maius extollens. Nõ eñ eiuſmodi miraculum eſt in ijs, q̃ cõmemorata ſunt, quod ui ac facultate dicẽtis uel maius uel minus fieri poſsit, q̃ re ipſa eſt. Quid eñ dictis aliquis adijciens miraculum amplificabit & exaggerabit? qua ratione uerò quis audientibus admirationẽ rei geſtæ minuerit? Saxum abſtrahit à ſaxis eos, qui ſaxis & lapidibus mãcipati ſeruiebãt: lapis præco diuinæ fidei, & dux infidelibus ad ſalutẽ exiſtit, non uoce quadã atq; ſermone diuinã potentiã celebrãs atq; diuulgãs, ſed ſuo facto Deum, qui ab Gregorio annuntiaretur, oſtendẽs: cui omnis ex æquo obnoxia creatura obtemperat. nõ ſolùm quæcunq; ſenſu prædita, ſpirat & animata eſt, uerumetiã ſiqua extra has eſt, ita iuſſa famuli accipiunt, quaſi ſenſus expertes nõ eſſent. quis eñ lapidis auditus? quis iubentis poteſtatis ſenſus? quæ uerò uis in eo tranſeundi? q̃ membrorũ & artuũ fabrica-

[a] Locus mutilus eſſe uidet. d. ſiderariq; dictio ἀξίωσιν, uel ſimilis & æquipollens.

[b] Πραγμάτων, eſt in antiquo: in cæteris, θαυμάτων.

fabricatio atq; inſtrumẽta: ſed omnia hęc & eiuſmodi lapidi pręſtat iubẽtis uirtus atq; poteſtas. quã ſpectans antiſtes ille ſtatim fraudẽ dęmonũ, q̃ ad ſeducẽdũ humanã naturã adhiberetur, & animaduertit & abominatus eſt, et ad Deũ uerũ traductus atq; conuerſus eſt. quippe qui per ea, q̃ à ſeruo geſta erant, ineffabilẽ & inexplicabilẽ Dñi potentiã eſſe cõieciſſet. Nã ſi tanta ſerui potentia inquiebat, ut uerbo moueat res immobiles, et imperio utatur aduerſus res ſenſu carentes, & hortetur res inanimatas: quãtam copiã potẽtię Dño rerũ uniuerſarũ adeſſe, cogitare atq; conijcere par eſt: cuius uoluntas ueluti materia quædã fuit & fabricatio, & uis tũ ipſius mũdi, rerũq; omniũ, q̃ in eo ſunt, tũ earũ rerũ, q̃ ſupra res mũdanas ſunt. Hinc magnus ille rem bene gerere aduerſus dæmonas exorſus, ac ueluti trophæũ quoddã aduerſus deuictos antiſtitẽ circunducẽs, quum & fama ſui, gentẽ antè perculiſſet & obſtupefeciſſet, ita demũ cũ fiducia animoq; alacri atq; confirmato urbẽ inuehebatur, nõ currib. & equis & mulis & multitudine comitũ aſſectãtiũ ſeſe oſtentans, ſed uirtutib. undiq; ſtipatus. Omnibus aũt urbis incolis populariter ac uulgò cum cõiugib. & liberis uelut ad nouũ quoddã ſpectaculũ uiſendum obuiã effuſis, & omnib. uidere cupientibus, quis eſſet ille Gregorius, qui homo licet eſſet, eos tamen, qui apud ipſos pro dijs haberentur, tanq; rex quidã in poteſtate haberet, pro imperio ferens & agẽs quocũq; uellet, & undecũq; uellet, prout uiſum eſſet, dęmonas ſicuti mãcipia eijciẽs, et eodẽ rurſus, ſi uideretur, introducẽs: quiq; cultorẽ illorũ adduceret tanq; iure ac poteſtate quadã ſibi mancipatũ habens deſpicientẽ & honorẽ, quo antè præditus eſſet, & huius cõſuetudinẽ, cum omnibus, q̃ habuiſſet, facultatib. & copijs cõmutantẽ. Tali nimirũ animo atq; opinione omnib. eũ ante urbẽ expectantibus, ubi ad eos peruenit, omnib. eũ intentis oculis cõtuentibus, tanq; ſyluã quandã inanimã homines prætergreſſus, ad neminẽ eorum, qui obuiã uenirẽt, ſeſe cõuertens, ſed rectà ad urbẽ uadens multo magis eos in ſtuporẽ & admirationẽ adduxit, famã ſuperare intuentibus apparens. Quòd eñ magnã urbem primũ inueheretur, quũ nihil ei tale conſuetũ antea fuiſſet, deinde cũ ſtupore nõ admiraretur tantũ propter ſe populũ congregatũ eſſe: ſed ueluti per ſolitudinẽ iter faciens ſeipſum duntaxat & uiã ſpectaret, ad neminẽ eorũ, qui circũ ſe collecti eſſent, ſeſe cõuertens, hoc nimirũ ſupra miraculũ, quod in ſaxo trãſlato editũ erat, hominib. eſſe uidebatur. Idcirco quẽadmodũ pauci eſſent, ut ſuprà cõmemoratum eſt, qui ante adminiſtrationẽ eius fidẽ ſuſcepiſſent, quaſi tota ciuitas honorẽ ſacerdotio eius haberet, ita in urbẽ ingrediebatur, proſequentium turba undiq; frequẽti ſtipatus. Qm̃ aũt protinus ut attigit philoſophiã omnib. rebus ſe ueluti onere quodã leuauerat: nec quicq; ei rerũ ad hãc uitã neceſſariarũ ſupererat, nõ ager, non locus, nõ domus: ſed omnia ipſe ſibi erat, (imò uerò uirtus & fides ei patria erat & ſedes & diuitiæ,) ut igitur urbem ingreſſo domus ad requieſcendũ ei nuſq; uel eccleſię uel ipſius propria erat, comitib. eius trepidantibus atq; ſolicitis quomodo diuerſaretur, et à quib. tecto reciperetur, anxijs. Quid hæc inquit, magiſter ad eos, quaſi extra proteſtationẽ Dei conſtituti anxij atq; ſoliciti inquiritis, ubi corpora reficere atq; curare opor-

a κατήκουσε, eſt in antiquo: in ceteris, διήκουσε.

teat, an parua uobis domus, Deus esse uidetur? si quidē per eū uiuimus & mouemur et sumus? an arctum & angustū cœleste tectū uobis uidetur? & præter hoc aliud diuersoriū quæritis? una uobis domus studio curæq; sit ea, uidelicet, q̃ cuiusq; propria est, q̃ per uirtutes ędificatur, & tollitur in altū. hoc solum uobis curæ atq; solicitudini sit, ne eiusmodi uobis habitaculū non paratū nec instructum sit. Nā terreni parietes ijs, qui cū uirtute uitā trāsigunt, circumdati, nihil cōmodi adferunt. quinimò par cōsentaneūq; fuerit ab ijs, qui uitijs atq; nequitia coinquināťur, parietum usum studiose atq; cū cura institui atq; parari: propterea quòd domus occultarum plerūq; turpitudinū uelamētū exstit. at quorū uita cum uirtute trāsigitur, his nihil est, quod parietes obtegant & obuelent. Atq; hæc eo ad familiareis dicēte, assistēs uir quidā insignis, qui genere, diuitijs, reliquisq; opibus inter primos numeraretur (Musonius ei nomen erat) ut uidit multos idem officiū deferre paratos, & id agentes, ut in suas ædes uirū reciperent, quū cæteris anteuertisset, gratiā præcipit rogans magnū illum uirū, ut suo hospitio uteretur, & introitu domum honestaret, quo & augustior & in sequenti seculo celebris & memorabilis ea euaderet, tempore etiā ad posteros memoriā eiusmodi honoris trāsmittente. quū autē multi etiā alij concurrerent, & eadē rogarent, ęquū esse iudicās gratificari ei, qui tēpore prior in deferendo officio fuisset, quū cæteros benignè salutatos uerbis honorificis inuicē prosequutus dimisisset, ad piorē diuertit. Quòd si historia rerū ab eo gestarum nihil præter rerū narrationē cōtinet & icōdita est; q; sermo noster consultò prætermiserit eas, q̃ solerti quadā excogitatione adhiberi rebus solent, amplificationes & exaggerationes: fuerit etiā hoc nō leue apud eos, qui recto iudicio res æstimant, testimonio atq; argumēto, q; nullo modo de industria miracula uiri, cuius memoriā celebramus, exaggerentur: sed rerum eius memoria sufficiat ad perfectissimā laudem: tanq; natiua q̃dā pulchritudo, q̃ nullius lenocinij superuacua adhibita cura in facie efflorescit. Quū autē exiguo numero essent, qui sermonem antè audiuissent, prius q̃ dies præterijsset, & sol occidisset, adeò multi primò cōcursu accesserunt, ut ad cōstituendū populū multitudo eorū, qui crediderant, satis magna esset. Postridie eius diei simulatq; diluxisset, rursus hominū multitudo frequens cū uxoribus & liberis, itē senilis ætas, & quibuscunq; ex dæmonū iniuria, aliáue qua ui calamitas corporis acciderat, pro foribus præsto erāt, & ille in medio eorū ad id, quod cuiq; eorū, qui conuenerant, opus erat, sese uirtute spiritus impertitus, prędicās, unà disputās & examinans, admonēs, docens, sanās. Hac em̄ utiq; re potissimū multos ad prædicationē adducebat, quòd ea, q̃ uidebantur cū ijs, q̃ audiebantur, cōgruebant & cōueniebāt, atq; per utraq; diuinæ uirtutis in eo notæ atq; indicia relucebant. Nā aures quidē sermo, oculos uerò ea, q̃ circa infirmos edebantur, miracula stupore & admiratione captos tenebant. siquis lugeret, cōsolationē accipiebat. iuuenis & adolescens castigabatur & emendabatur modestiāq; discebat: senex cōuenientib. ætati sermonib. curabatur. serui, ut erga dominos fideles essent: qui potestatē in alios haberent, ut erga subditos humanitatē præstarent, admonebantur. pauper unas diuitias esse uir-

ὁ βίος κατορθοῦται, est in antiquo: in cæteris, ὁ βίος διάγεται.

esse uirtutē docebatur: quā omnib. abundè acquirere liceret. siquis diui-tijs floreret ita, ut par erat, admonebatur, quū administrator ac dispēsator, nō dn̄s esse facultatū doceretur. mulieribus cōuenietia atq; accōmodata: pueris cōpetētia atq; utilia: patrib. ipsos decētia quū tribueret, & omnib. omnia fieret, & omniū uicē præstaret, tantū sibi auxilio spiritus repētè populū adiunxit, ut ad templi fabricationē animū adijceret, quū omnes offerendo tā pecunias, q̄ operas suas, studiū eius adiuuarēt. Hoc est tēplum, quod usq; adhuc ostēditur: quod magnus ille uir statim aggressus ueluti fundamentū quoddā atq; crepidinē sui sacerdotij initiò instituit atq; molitus est, diuino quodā conatu & auxilio supero opus absoluens: quēad-dū insequentis tēporis testimonio cōprobatū est. Quū em̄ grauissimus aliquando ciuitati nostris tēporib. terræmotus accidisset, atq; omnes propemodū funditus perijssent, omnib. tam publicis, q̄ priuatis ædificijs collapsis, [a] disiectis ac desolatis: solum illud templū illæsum & inconcussum mansit. ut uel per hoc pateat, cū qua ui atq; uirtute magnus ille uir res suas capesseret & aggrederetur. Verū hęc quidē multis temporib. pòst in testimoniū fidei magni istius uiri à diuina potentia designata sunt. tūc aūt quū omnes tā illius orbis incolæ, q̄ uicini apostolicis miraculis obstupefacti essent: & quicquid ab eo uel diceretur uel fieret, diuina uirtute & agi [b] & dici credidissent: ne secularium quidē ac tēporaliū controuersiarū aliud ullū iudiciū sibi magis ratū ac firmū, maiorisu'e authoritatis esse putabant: sed omnis quæstio disceptatioq;, & omnis intricatus & explicatu difficilis negotiorū nexus illius consilijs & admonitionib. resoluebatur & dirimebatur. Vnde quū cōmuniter uniuersis, tū singulis illius beneficio tā æquitas rectaq; iuris constitutio, q̄ pax erat: magnūq; bonorū tū publicè tū priuatim incrementū, nulla malitia, nulláue fraude mutuā cōcordiā imminuēte.

a In uetusto exemplari est, ἐξεπιμωδοί-των: in cæteis, ἐξημμωθού-των. ego utrunq; reddidi.

b Τελεῖσθαι, habet uetustū: cætera λέγεσθαι.

Nota ecclesiasticæ iurisdictionis originem.

Forsitā autē non intēpestiuū fuerit unū eius decretū atq; sententiā cōmemorare: ut iuxta prouerbium, totus pannus ac tela à nobis ex fimbria cognoscatur. Etem̄ quū multas subditorum controuersias Salomō decretis suis & sententijs interpositis diremisset, per unū duntaxat eius decretū satis habuit omnē uiri prudentiā ostendere diuina scriptura. quū inter duas matres ius dicens, quādoquidē iniuria atq; improbitas probari atq; conuinci non poterat: utraq; earū pariter mortuū quidē infantē auersante, superstitem uerò uindicāte: solertia quadā ac uafro cōsilio, latentē ueritatem statuit inuestigare. Quoniā em̄ testibus „improbitas & nequitia carebat, ac par utrinq; tā mendacij, q̄ ueritatis suspicio erat: naturā sibi in testimoniū ueritatis adhibuit, per simulatas & uictas minas quid ageret & in animo haberet occultās. Quum em̄ quasi iussisset, ut tā superstitis, q̄ mortui gladio æqualiter dissectorū utriq; darētur dimidiatæ filiorum partes, rei ueritatis iudiciū naturæ permisit. Vt enim una quidem lubenter id, quod imperatum erat, accipiebat, & carnificem urgebat: altera uerò maternis uisceribus commota se uictam esse concedebat, rogans ut filio parceretur (gratiam enim sese habituram [c] esse aiebat, si quouis modo infans seruaretur:) hoc arbitriū ueritatis rex esse reputans, ei, q̄ sponte sua succumberet, & uinci se pateretur, sententiā uictricē largitur, existimans quòd ea, quæ

3.Reg.3.

c Ἔχειν, est in uetusto: in cæteris, ἀέχειν.

 non cu-

non curaret filiũ trucidari, ab natura argueretur, quòd nõ esset mater eius, cuius necẽ urgebat. Quã igitur nos contra magni Gregorij caussę cognitionẽ atq; decretũ narrabimus? Duo quidã fratres ætate iuuenes, qui paternã hæreditatẽ nuper inter sese diuisissent, lacũ unũ uindicabant totũ uterq; habere cõtendẽtes: & neuter alterũ in societatẽ possessionis admittebat. Permittitur igitur magistro litẽ dirimendi libera potestas. qui quũ ad locũ (de quo controuersia erat) uenisset, suis ipsius legibus utebatur ad arbitriũ, quod receperat, disceptandũ, reconciliationẽ suadẽs, et ut amicè inter se cõcordarent, & pacis lucrũ pluris, q̃ id, quod ex prouentib. caperẽt, æstimarent, adolescentes adhortãs. nã pacẽ quidẽ in perpetuũ & uiuẽtib. & mortuis permanere: redituũ uerò temporariũ quidẽ esse usumfructũ, æternã uerò ob iniuriã condẽnationẽ. & quęcũq; par erat illũ dicere reprimentẽ & cohibentẽ insolẽtiã & immoderatã cupiditatẽ iuuẽtutis. Sed posteaq̃ adhortatio inefficax erat, & iuuentus æstuabat & inflãmabatur, ac spe lucri intumescens maiori iracundia exardescebat, & exercitus utrinq; ex subditis parabatur, & manus cædis auida furore atq; iuuenture ducib. utens instruebatur: tẽpusq; cõflictus præstitutũ erat: pridie eius diei, quo præliũ utrinq; cõmittendũ fuerat, quũ homo Dei ad ripas stagni permansisset, noctẽq; peruigilasset, miraculũ quoddã Mosaicũ edidit in aqua, nõ percussione uirgæ in duas parteis profundũ diducens, sed omnẽ eũ lacũ in incultã & uastã terrã redigens continentẽ diluculo ostendit & aridũ & humoris expertẽ, adeò ut ne in cõcauis quidẽ locis aliquas reliquias aquę haberet, qui ante preces fusas pelagi instar exundaret. Atq; ille quidẽ diuina ui hoc interposito decreto, rursus se domũ recipiebat. adolescentib. uerò rebus ipsis, edita sententia controuersiã diremit. quũ em̃ nõ esset, cuius nomine bellũ alter aduersus alterũ parabant, pax furorẽ excepit, ac rursus natura sese in fratrib. ostendit. Atq; etiãnunc uidere licet diuinæ illius sententię euidentia signa. Nã undiq; circũ illũ locũ, qui quondã lacus erat, uestigia q̃dã aquę alluuionis & inundationis adhuc etiã nũc extãt. quicquid autẽ tunc submersum erat, & in fundo aquę totũ redactum est in nemora, loca habitata, prata & arua. Hoc iudiciũ, quin primas teneat, ne clarũ quidem illũ ipsum Solomonẽ opinor cõtrouersiã esse facturũ. Quid em̃ tantũ ad uirtutẽ habet momenti, conseruasse unũ infantẽ, ad ubera duarũ mulierũ, quarũ utraq; se matrẽ esse cõtẽderet adhuc latentẽ: cui ad salutẽ prorsus nihil interesset, utrùm à matre, an ab altera sibi alimenta procurarẽtur: quantũ duobus adolescentib. tribuisse salutem? qui nũc (primũ) ad negotia seculi progressi, in uigore iuuentutis circa ipsum ætatis florem, ira stimulante eos ad mutuã cędem, quum alter in alterius perniciem manus armassent, acerbũ hominib. illius ætatis spectaculũ paulo pòst edituri erãt? in quibus periculũ erat, ne uel ambo mutuis cædibus conficerentur, uel alter omnino se fraterna cæde contaminaret? ut prætermittam eos, qui unà cum utroq; horum pari furore in acie starent. quorum aliorum aduersus alios conatus, ad id unum spectabat, ut aduersarios morte afficeret. Qui igitur iam decretam à mali illius prætoris cõcilio aduersus eos mortiferam sententiam per preces rescidit, & naturã rursus secũ reconciliauit, & cędis studium

ſtudium in pacificã lætitiã conuertit: quãto magis is iure admiratione di-gnus nomine cognitionis & decreti uideri debet, q̃ is, qui meretriculæ fraudẽ deprehendit? Nã quod in aqua editum eſt miraculum, qua ratione repentè in terrã incultã ea, quæ nauigabilis eſſet, trãſmutata, lacus in cam-pũ depreſſum redactus ſit: itẽ quo pacto id quod pro mari illi loco prius eſſet, nunc eò redactũ ſit, ut fructus producat. id tacere atq; ſilẽtio prę̨teri-re conſultius eſſe puto, q̃ perſequi oratione, quæ ſe unà cum dignitate & amplitudine rei, quæ narretur, erigere nõ poſsit. Quid em̃ eiuſmodi didi-cimus in ijs miraculis, q̃ literis mãdata atq; perſcripta ſunt, quod huic cõ-parando par fieri poſsit? Inhibuit Ieſus filius Naue curſum fluminis Iorda nis: ſed quãdiu arca erat in aqua. tranſgreſſo aũt populo, atq; arca traducta reddidit rurſus anni curſũ cõſuetũ. Aqua nudatur in ſinu rubro ſolũ pro-fundo ſubiectũ. ad utrũq; latus à ſpiritu mari ſummoto. ſed miraculũ tan-tiſper durabat, dũ exercitus, qui in profundo per aridã ibat, traduceretur. poſtea uerò rurſus una aquę facies apparuit. atq; ea, q̃ ad exiguũ tẽpus di-ducta fuerat, rurſus contracta atq; cõfuſa eſt. hic uerò, quod ſemel accide-rat, ſicuti factũ erat, ita mãſit, adeò ut ne fides quidẽ miraculo, quod ſancti illius precũ efficacia editũ eſt, diuturnitate temporis abrogari poſsit, quip pe ſigna apparentia rẽ geſtã in perpetuũ teſtãtur. Atq; ea, quę de laçu qui-dẽ & dicuntur & oſtenduntur, ita ſe habent. Alterũ uerò ſecundũ hoc mi raculũ eiuſmodi ab eo factum & oſtenditur & memoratur. Amnis quidã per regionẽ illorũ fluit, ipſo nomine aſperitatem & inclementiã fluminis præ ſe ferens. Λύκος em̃, id eſt lupus, eò q̃ noxius eſſe ſoleat, ab accolis co-gnominatur. hic copioſus quidẽ & uehemens etiã ex fontib. delabitur, Ar menia per impendentes mõtes largum ei flumẽ ſuppeditante. profundus autẽ ubiq; & alueo depreſſo rupiũ ac præcipitiorũ præruptorũ ſaxorum radices ſubterfluens, multo magis uoraginibus hybernis exaſperatur, o-mneis ex montib. cõfluenteis aquas in ſe recipiens. ſed in ſupina patentiq; ac plana regione, per quã excurrit, dũ crepidinib. et molibus iactis utrinq; frequẽter coarctaretur, in parte quadã ſuper ripas effundebatur omne ſub iectũ ſolũ undis ex trãſuerſo inuoluens. adeò ut crebra nec opinantib. ac-colis loci pericula inueherentur, nocte ſæpè intẽpeſta, aut etiã interdiu flu mine agros inuadente. unde nõ plantę modò, & ſegetes & pecora aquarũ impetu peribãt, uerũetiã ad ipſos habitatores periculũ perueniebat, quip pe ex improuiſo aquis inundãtib. ueluti naufragio quodã in proprijs ędi bus opprimebantur. Quũ igitur fama miraculorũ antè à magno iſto uiro editorũ per uniuerſam nationẽ increbruiſſet, ac diuulgata eſſet: qui illã par tẽ fluminis accolebant, uulgò domo profecti uniuerſi uiri ſimul cũ uxori-bus & liberis ſupplices magno illi uiro fiunt, rogãtes ut aliquod eis ex in-ſperato malorum remedium quęreret & excogitaret. Omnia enim in eo Deum poſſe, quæcunq; cogitationib. atq; orationib. humanis confici & explicari non poſſent. nihil enim ab ſeſe eorum, quæ pertinent ad conſili-um & uires humanas, prætermiſſum eſſe, ſaxorum molibus & aggeribus obijciendis, & ſi quid aliud aduerſus eiuſmodi mala excogitari ſolet, om-nia expertos eſſe, & aduerſus impetum mali reſiſtere non potuiſſe. ac quo maximè

Locus corruptus, quem cõiecturis adductus ita reddidi.

maximè ad misercordiã ab ĳs adduceretur, rogabant, ut ipse inspector calamitatis esse uellet atq; cognoscere, q̃ fieri non posset, ut habitationẽ trãsferrẽt: quodq; omni tẽpore mors eis ab impetu fluminis immineret. Quũ igitur ad locũ uenisset (nulla eñ ei pigritia atq; desidia ad studiũ boni impedimento erat:) neq; uehiculo præterea, nec equis, neq; alia re quapiam, qua (cõmodè) transuehi posset, usus esset: sed baculo quodã innitens, totũ iter cõfecit, simul etiã cũ comitibus suis & socĳs itineris de sublimi spe serios & philosophicos conferens sermones. in quibus se præcipuè semper exercens, & in primis, rationẽ eorũ habens, cætera accessoria potioris studĳ nõ magnoperè curanda esse existimabat. Vt igitur & ab ĳs qui etiã antè duces itineris fuerant, ostensus est locus, ubi flumẽ ruptis aggeribus ab suo cursu deflexerat, & id ipsum, quod apparebat, cladẽ declarabat: quippe eruptione atq; impetu aquarũ in profundã uoraginẽ locus excauatus erat: his uerbis usus est ad eos, qui cõuenerant: Nõ est hominũ, fratres, inquit, regere terminis atq; distinguere motũ aquæ: solius diuinæ potentiæ id opus est, intra terminos cõcludere atq; coercere cursum aquarũ. Ita eñ
Psal. 103. ait ad Deũ propheta: Posuisti terminũ, quẽ nõ trãsibit. Soli Dño creaturę Christo elemẽtorũ natura subdita atq; obnoxia est, in quibuscunq; locis collocata fuerit, in his in perpetuum permanens. Qm̃ igitur Deus est, qui terminos aquis constituit, solus ille sua potẽtia etiã huius fluminis insolẽtẽ & inordinatũ cursum coercere & impedire posit. Dixit, ac tanq; afflatu diuino animo consternatus, ac magna uoce Christũ, ut sibi ad propositum opus subsidio ueniret, precatus, scipionẽ, quẽ manu tenebat, in corrupto ripæ loco defigit. quũ autẽ circa illã partẽ terra madida, mollis ac laxa esset, & ponderi baculi simul & manui figentis cedens, facilè subsedit ad imũ. deinde precatus, ut hoc ueluti claustrũ quoddã & impedimentũ insolentis & inordinati cursus aquarũ esset, retro domũ reuersus est, reipsa demonstrans, q̃ quicquid ab sese fieret, à diuina potentia administraretur. Protinus eñ haud multo tẽpore pòst, baculus quidẽ radicib. in ripa actis, arbor euasit. flumini uerò hęc planta pro termino fixa est, eaq; ad hoc usq; tẽpus incolis loci quũ spectaculo est, tum narrationis & cõmemorationis argumentũ præbet. Quũ eñ crebris imbribus atq; torrentibus (amnis) ille lycus inundans ex cõsuetudine & asper rapidusq; undarũ ac fluctuum se inuicẽ colli dentiũ strepitu terribilis fertur: tunc summis aquis imas arboris radices alluẽs, rursus intumescens in medium alueũ cõtrahit undas, ac quasi metuẽs arbori appropinquare curuo flumine locũ illum prætèrlabitur. Talis magni Gregorĳ uirtus fuit, imò uerò Dei, qui miracula per illũ edebat. Nã perinde ac si mancipium quoddã esset, elementorũ natura, ad arbitrium iubentis immutari uidebatur, ut & lacus in frugiferum agrũ conuerteretur, & uoragines eluuiesq; fluminis, scipione securitatẽ futurã accolis spondente habitarentur. Nomẽ autẽ arbori usq; ad hoc tẽpus est, scipio: quod pro monumẽto Gregorĳ beneficĳ atq; uirtutis, ab incolis loci in omni tempore seruatur. Quid ex propheticis miraculis, his rebus ex aduerso cõparando opponi uis? dicã Iordanis sectionẽ, quã percussione pellis ouillæ ante ascẽsionẽ fecit Helias, & post illũ Elisęus hæres & pellis & spiri-

& spiritus illius. At tempore horum prophetarum, quum usu poscente aqua fissa esset, accidit, ut ipsi soli prophetæ per flumen Iordanis trãsire possent, quum tandiu amnis ille in sese flumen duxisset, dum siccis pedibus per aridum alueũ prophetæ transirent. insequẽti uerò tempore reliquisq; hominibus talis erat, qualis etiam ante transitum illorum. Lycus autem ille semel ab insolenti atq; inordinato cursu repulsus, recens in perpetuũ Gregorij miraculum facit, omni consequuto tempore talis manens, qualem eum magni illius fides, quo tempore miraculum edebatur, effecit. Nã propositũ rei gerendæ non eò spectabat, ut qui uiderent, obstupescerent: sed ut accolæ fluminis seruarentur. Itaq; quũ par sit miraculũ (cedit enim ex æquo natura aquæ tam prophetis, quàm imitatori prophetarũ:) si ingenuè dicere (id, quod res est,) oportet: maior in huius, quàm in illorũ facto humanitas est, per quod salus accolis in tuto collocata est, quũ aqua circa illã partẽ fluminis semel coercita atq; repressa etiã in posterũ permãserit immota. Posteaquam autẽ eiusmodi miraculorũ, quæ uirtute fidei in Christũ fieri credebantur, fama in omneis partes regionis dimanante, omnes illius fidei, quæ taliũ miraculorũ testimonio comprobaretur, participes esse cupiebant, & ubiq; prædicatio procedebat, mysteriũ (strenuè) exercebatur, studiũ boni intendebatur, quippe apud omneis sacerdotiũ constituebatur, ut per omnia fides cresceret et augeretur: idcirco ex finitima quadam ciuitate mittitur ad eum legatio, ut ueniret ad ipsos, & ecclesiã, quæ esset apud eos, sacerdote designato constitueret. Comana autẽ ciuitati nomen erat: cuius ut hospes magnus iste uir esse uellet, uulgò omnes hãc ueniã sibi dari potentes orabãt. Quũ uenisset ergo ad eos, & aliquot dies unà cõuersatus tũ dictis, tũ factis suis magis eorũ studiũ erga mysteriũ incẽdisset, quũ iam tempus esset etiã id negotium, propter quod legati ad eum missi erant, ad exitũ deducẽdi, ac designandi aliquẽ eorum ecclesiæ primarium sacerdotẽ: tũc principum quidẽ & magistratuũ ciuitatis omniũ sententiæ in hoc occupatæ erãt, ut anxiè atq; curiose inquirerẽt ac sciscitarentur, qui eloquentia, qui genere, reliquoq; uitæ splendore cæteros præcedere uiderẽtur. putabant enĩ, quoniã etiã his bonis magnus Gregorius cumulatus erat, nec earũ quidẽ rerũ oportere expertẽ esse, qui ad hoc munus deligeretur. quũ autẽ in multas parteis suffragijs scinderentur, & alij alium præoptarent atq; preferrent, expectabat ille uir magnus diuinitus aliquod sibi consiliũ ad propositũ negotiũ suppeditari. ac quemadmodũ Samuel in eligẽdo rege fertur non pulchritudine nec magnitudine corporũ motus esse, sed animũ regiũ requisiuisse, etiã si in cõtẽpto fortè corpore reperiretur: eodẽ modo etiã ille studijs erga unũquẽq; eorũ, qui destinabãtur, neglectis, id unum dũtaxat spectabat, an aliquis etiã ante declarationẽ industria uitæ atq; uirtute in moribus sacerdotium gestaret. Quum autem illi quidem producerent eos de quibus suffragium ferretur, quem quisque promoueret eius honorificam mentionem facientes: atq; hic, ut etiam uiliorum (quod ad uitæ speciem attinet) rationem haberent eos hortaretur (posse enim etiam in talibus reperiri aliquem, qui animi bonis super eos emineret, qui uitæ splendore præstarent:) quidem ex ijs, qui præerant Reg. 16.
suffragijs

suffragijs ferendis, eam magni illius sententiã pro contumelia atq; derisione accipit, si quũ nullus eorum qui & eloquẽtia & dignitate & manifesto facultatum uitæ splendore cæteris prælati essent ad sacerdotium admitteretur, ex opificibus sellularijs, quicq; labore manuum uitam tolerarent, ad eiusmodi munus aliqui magis apti & idonei existimarentur: & simul cauillans cum quadã irrisione ad eum, Si hæc, inquit, iubes, ut hi quidẽ tales, qui ex omni ciuium numero electi sunt, prætereãtur, atq; ex quisquilijs & infima plebe assumamus aliquẽ ad administrationẽ sacerdotij, qui tali ciuitati præsit, tempus tibi deinceps fuerit carbonariũ Alexandrũ ad sacerdotium uocandi, atq; ad hunc transitione facta, si uidetur, suffragijs inter nos uniuersi ciues consentiemus. Atq; ille quidẽ hęc loquebatur, sentẽtiæ eius obtrectans, ac per hoc simulatũ & cauillatorium suffragium summã & exactam diligentiam in superioribus uituperans ac reprehendens. sed magno illi per hæc dicta subit animum cogitatio, quòd non sine numine diuino Alexandri à deliberantibus inter cęteros mẽtio facta esset. Et quis, inquit, est Alexander, cuius mentionem fecistis? Deinde quum quidam ex ijs, qui unà intererant, cum risu memoratum in medium produxisset, pannis uilibus ac sordidis ne toto quidem corpore amictum, & simul apparentibus rebus, manibus pariter et facie, reliquoq; corpore carbonibus infecto ac sordidato opificium & quæstum ostendentem: cęteris quidem risus materia erat talis in medio stans Alexander. at perspicacem illum oculum ualde id spectaculum obstupefaciebat: uir in extrema paupertate, ac neglecto corpore seipsum solùm spectans, ac ueluti sibi placens & gaudens eo habitu: qui habitus oculis imperitis ridiculus erat. Etenim ita se res habebat. Non urgente paupertate ad eiusmodi uitæ genus deuenerat, sed philosophus quidem uir erat, quemadmodum insequuta uita indicauit, adeò ut etiam ad martyrium usque peruenerit, per ignem cursu confecto. latere aũt dedita opera uolebat, altiori animo pręditus, quàm ut eam, quæ uulgò expetitur felicitatem curaret, ac pro nihilo seculum ducebat, eò quòd & sublimis & ueræ uitę studio teneretur. & ut maximè uirtutem ad quam aspirabat, assequeretur: operam dabat, ut talis esse ignoraretur contemptiore genere uitæ, ueluti turpi quadam personà sese occultans. Atque alioquin etiam, quòd eximio flore iuuentutis præditus esset, periculosum esse ducebat ei, quæ continentiam sibi sectandam proposuisset, corporis sui pulchritudinem patefacere, felicitate naturæ tanquã in pompa sese ostentantem. nouerat enim eiusmodi rem grauium offensionum ac delictorum occasionem plerisque præbere solere. ne igitur uel sibiipsi aliquid accideret, imprudenti, quòd factum noluisset, uel alienis oculis casus & offensionis materiam præberet, idcirco se carbonario opificio ueluti persona quadam deformi consulto circundat. quo tam corpus laboribus ad uirtutem exerceretur, quàm pulchritudo sordibus carbonum infecta obtegeretur, & simul pecunia, quam ex laboribus quærebat, ad mãdatorum exequutionem dispensaretur. Posteaquam igitur eum ex concilio abduxit, ac de statu eius atque conditione omnia diligenter scrutatus & sciscitatus est, illum quidẽ familiaribus suis tradit exequi iussis quæ res postula-

postulabat: ipse uerò in cõsilium reuersus ex præsenti deliberatione sumpto argumento cõgregatos instituebat de sacerdotij officio sermones eis proponens, ac per hos uitam cum uirtute coniunctã præscribens. perseuerabat aũt in eiusmodi sermonibus conuentũ detinens, quoad executi mandata, qui operam ei nauabant, superuenerunt, secũ adducẽtes Alexandrum, qui & lauacro fuliginis iniucũditatẽ absterserat, & magni istius uestibus indutus & ornatus erat. Hæc enim curare iussi erant. Omnibus autem in Alexandrum cõuersis, & ad nouam eam speciem admiratione defixis, Nihil noui, inquit, ad eos magister accidit uobis, si oculis decepti estis, & sensui soli iudicium pulchritudinis permisistis. Fallax enim & incertum rerum ueritatis iudicium sensus est, aditum per se ad profunditatem mentis & intelligentiæ pręcludens. simul autem etiam pietatis inimico dęmoni prorsus id studio erat, ut uas electionis ignoratione contectum otiosum & inutile esset, neu prodiret in medium uir, qui ipsius principatũ euersurus esset. Hæc loquutus, quum eum iuxta consuetũ morem, ritus'que solenneis ad hoc munus idoneum effecisset, per sacerdotium Deo uirum dicat. Omnibus autem nouum sacerdotem intuentibus, rogatus ut aliquam ad ecclesiam haberet orationem, statim in initio suæ administrationis Alexander ostendit, haud falsum in sese Gregorij iudicium fuisse. erat enim oratio eius intelligentiæ sententiarum'que plena, dicendi floribus minus exornata. unde petulans quidam ex Attica adolescens apud illos agens incomptam dictionem derisit, quòd non ea, quã Attici in dicendo adhiberent, exacta atq; superuacanea cura exornata esset. quem aiunt diuina quadam uisione emẽdatum esse, quum columbarum gregem incredibili quadam pulchritudine nitentem cõspicatus esset, & quendam audiuisset, qui diceret, has esse columbas Alexandri, quas ille derisisset.

Vtrum horum magis aliquis admiretur? quòd uir ille nõ motus est suffragio eorum, qui dignitate præstabant, neq; simul ad testimonia optimatiũ ac principum uirorum raptus est? an magis admirari conuenit in carbonib. abscõditas diuitias? quas statim à Deo editũ recti iudicij testimoniũ per uisionẽ oratoris consequutũ est? Nam mihi quidẽ horũ utrunq; in sese eiusmodi esse uidetur, ut inter se quidẽ paria sint, ac quasi de principatu certamen habere uideantur, inter omnia aũt ea, quæ nomine miraculi celebrantur, primas propemodũ teneãt. Nam quòd optimatũ studijs aduersatus est, constantis, recti, atq; excelsi animi manifestissimũ indiciũ erat: à quo omnia, quæ per mundũ apparent, ex æquo despiciebãtur, siue ad magnificẽtiam atq; splendorẽ, siue etiã ad humilitatẽ & obscuritatẽ accedere uiderentur: quumq; soli uirtuti primas tribueret, & uitiosam uitã solam reijciendam esse iudicaret, pro nihilo intuebatur omnia, quæcũq; per hoc seculum uel aliquo studio, uel contemptione digna iudicantur. quod nimirum etiam tunc fecisse demonstratur. Quum enim daret operã ut Deo gratũ ac dignum inueniret, non diuitias, nõ dignitatẽ, non huius mundi splendores, quarum rerum nihil in recensione bonorum à diuina scriptura enumeratur, reș idoneas putabat, quas ad testimoniũ admitteret. Non igitur hoc solùm est, quod & laude et admiratione dignũ sit, quod respuit

Κεχαρισμένον est in antiquos in cæteris, ac fuit.

ſtudia principum: uerum etiã q̃ per ea, quæ conſequuta ſunt, ipſe ſe ſuperauit. Nam qui ineptã ac minus idoneã ſententiã duntaxat reijcit, neq; adijcit id, quod res poſcit, malum quidẽ prohibet, bonũ uerò non conficit. atqui prætereq; quod nõ conſentit deteriori, etiã bonũ inuenit, per utraq; bonũ perficit, dum neq; malo aditũ dat, et bonũ ad effectũ producit, adeò ut utraq; ratione beneficium magni Gregorij ciuitati contigerit, qui et id, quod per ignorantiã ab ijs delinquebatur, auerterit, et bonũ apud eos abſconditũ per ſeſe patefecerit. Quũ aũt omnia magno illi uiro auxilio ſancti ſpiritus ex ſententia ſucceſſerint, nõ intempeſtiuũ fuerit, etiã acceſſoriũ opus itineris, cõmemorare, quo per omnia gratia, quæ uiro unà aderat, oſtendatur. Quoniã enim omnibus palàm erat, q̃ hoc ante omnia ſibi ſtudio haberet, ut in omnibus rebus ad egentium conſolationẽ præſto eſſet: duo quidã Hebræi ſiue lucrũ ſpectantes, ſiue uituperationẽ quandã aduerſus uirum, ut qui fraudi ac deceptioni opportunus eſſet, quærentes eius reditũ obſeruant. atq; horũ unus quidẽ, qui mortuus eſſe uidebatur, ſupino habitu extenſus per trãſuerſam uiam publicã proiectus erat. alter uerò iacentẽ ſcilicet deplorans, lamentantiũ uoces imitabatur: ac prætereuntem magnũ illum uirum inclamabat dicens: repentè morte correptus hic miſer nudus iacet, eiq; deeſt apparatus ad ſepulturã. rogabat igitur magnũ iſtum uirum, ne negligeret in eo iuſta mortuorũ, ſed miſertus aliquo modo paupertatis, præberet ex ijs reb. q̃ ſuppeterẽt, quo extremus ornatus corpori inijceretur. Ille quidẽ hęc & talia dicẽs ſupplicabat. hic uerò nihil cunctatus ſuper iacentẽ iniecta diploide, qua circundatus erat, iter ſuum porrò proſequebatur: ſed poſteaq; digreſſo illo, ſoli erãt, à quib. ita deluſus erat, mutata in riſum ſimulata lamẽtatione impoſtor ille iacentẽ ut ſurgeret, hortabatur, præ gaudio ob lucrũ, fraude quęſitũ cachinnãs. At alter erat in eodẽ habitu, nihil exaudiens eorũ, quæ dicebantur. Quũ aũt ille clariore uoce uteretur, ac ſimul pede trudens (eum) excitare niteretur, nihilo magis qui iacebat uel uocẽ exaudiebat, uel ictum ſentiebat: ſed in eodẽ habitu extẽſus erat. mortuus eñ erat quum ſimulatq; pallium ſuper eum iniectũ erat, uera morte, quã decipiendi magni illius cauſſa ſimulauerat, correptus expiraſſet, adeò ut homo ille diuinus haud falſus ſit, ſed cuius rei gratia palliũ ab eo datũ erat, ad hãc rẽ ei qui accepiſſet, uſui eſſet. q̃ ſi acerbum & atrox eiuſmodi facinus magni illius & fidei & potentiæ eſſe uidetur, nemo quaſi rem nouã miretur, ſed ad magnũ illũ Petrũ reſpiciat. Nam et ille nõ benefaciẽdo dũtaxat uirtutẽ, qua p̃ditus erat, demonſtrabat, quũ & eum, qui claudus natus erat, currentẽ atq; ſaltantẽ populo oſtẽderet, & ſui corporis umbra ad quoſcũq; eam ſol, tranſeunte, ex trãſuerſo corpori incũbẽs adigeret, ęgrotantiũ morbos ſanaret: uerũetiã Ananiã, qui inſitã apoſtolo uirtutẽ cõtẽnebat, morte cõdẽnat: ut illius, opinor, pœna quiſquis in populo eodẽ cõtẽptiõis morbo laboraret, ad ſaniorẽ opinionẽ reuocaretur, quũ exẽplo horrẽdo coerceretur, ne & ipſe cõmitteret, ut ijſdẽ pœnis ſubijceretur. Meritò igitur imitator Petri, quũ per multa benefica miracula magnitudinẽ potẽtiæ oſtendiſſet, etiã eum, qui aduerſus ſpiritũ fraudẽ facere conatus eſſet, ueracẽ aduerſus ſeipſum effecit. Oportebat eñ opinor,

Ἐμπορεῖν est in uetusto, in cæteris, βλέπειν.

Καὶ ἰδίῳ τῷ, est in uetusto: ἰδιῶτην, in cæteris.

Act. 9.

Ἐπιτιμίῳ, est in antiquo: in reliquis, φόβῳ.

opinor, mendacij euersorem, etiam deceptoris mendacium conuertere in ueritatem, ut omnibus per hoc palàm fieret, quod & quicquid à magno illo tum diceretur, tum fieret, uerum esset: & quodcunque pro uero accepisset, mendacium non esset. Ac Iudæi quidem, quemadmodum dictum est, magni illius potentiam, ut rebantur, ludificati, documēto cæteris fuerūt: non tentandam esse fraudem, in quibus Deus eorum, quæ tentaueris, accusator existit. Post hæc quum quidam conuentus sub dio quodam in loco regionis aliquādo fuisset, atque omnes admiratione doctrinę tenerentur: adolescentulus quidam ad congregatos clamabat, non à seipso magistrum ea dicere, sed alterum ei assistentem uerba proferre. quū aūt dimisso conuentu puer ad eum adductus esset, dixisse magnus iste fertur ad eos, qui aderant, adolescentulum à dæmone integrum non esse: ac simul detractum sibi linteolum, quod in humeris gestabat, & oris sui animæ admotum, ita iniecisse iuueni. Quo facto, turbari cœpit & exclamare adolescentulus, & humi prosterni & illuc iactari, & omnibus affici incōmodis, quæ à dæmonibus prouenire solent. deinde quum sanctus ille manum iniecisset, & turbationem sedâsset, dæmonium quidem ab eo auolâsse, ipse uerò rursus ad priorem statum atque tranquillitatem redactus non amplius dixisse fertur, quòd uideret sancto adsistentem qui unà loqueretur. Etenim etiam hoc nimirum ad magna pertinet eius miracula, quòd nulla curiositate & exquisita quadā ratione miracula sanationū efficeret, sed et ad dęmones fugandos & ad corporis morbos profligandos sufficeret oris eius anhelitus, qui per linteum laboranti cuique admouebatur. Cęterùm omnia quidem, edita ab eo miracula deinceps ordine persequi, prolixæ scripturæ res fuerit, & sermonis, qui præsens otium superaret: unius autem pręterea alteriusue eorum, quæ adeò feruntur, miraculorum mentione atque commemoratione facta, his sermonem circumscribā. Nam quum iam in omneis parteis diuini uerbi prædicatio diuulgata esset, & omnes tam qui urbem habitarent, quàm qui agrum uicinū incolerent, ad piam doctrinæ fidem traducti essent: altaribus atque delubris, quæque inibi inerant, simulachris euersis: atque humana uita, iam ab inquinamentis simulachrorum expurgata: impuro hostiarum nidore extincto: altarium spurcitia atque ex mactatione & immolatione animalium contractis inquinamentis abstersis: omnibus item in omni loco templa ad orandū sub nomine Christi studiose extruentibus, furor quidam atque inuidia inuasit eum, qui tunc præerat imperio Romanorum, eò quòd patrij quidem falsi cultus & religiones negligerentur, cresceret aūt mysteriū Christianorū, & in multitudinē ubique terrarū propagaretur ecclesia per eos, qui semper sermoni adiungerentur in magnitudine excrescēs: & arbitratus fieri posse, ut sua sęuitia diuinæ potentiæ resisteret, & mysterij quidē prędicationē inhiberet, & cōstitutas ecclesias euerteret, traduceret aūt rursus eos, qui sermoni adiūcti essent ad simulachra, his de causis mittit ad rectores gentiū edicta, quę terribilium pœnarū in eos statuendarū minas continebant, nisi omni genere tormentorū atque suppliciorū mulctassent eos, qui Christi nomē inuocarēt & adorarēt, metuque ac tormentorū ui rursus eos ad patriū dæmonū cultū adduxissent. Vt aūt hoc terribile atque impiū edictū magistratib. exhibitū

ἐπιβεμβόντας, est in uetusto: in cæteris, προσκυνοῦντας.

est:quippe in omneis imperij parteis atq; prouincias peruenerant, qui ad hoc ipsum ab tyrãnica crudelitate destinati & ordinati erãt: ac talis quidã genti illius loci pręerat, qui ad prauũ studium atq; conatũ nihil superioris potestatis indigeret, quũ suopte ingenio atq; natura sæuus, & ijs, qui sermoni credidissent, infensus esset: publicè propositis edictis ab eo denuntiatur, quòd uel fidẽ abiurare, uel omni genere suppliciorũ, ac morte puniri oporteret. nullaq; res alia uel publica uel priuata tunc ab ijs, qui publica negotia tractabant, gerebatur ac curabatur, nisi ut oppugnarent atq; punirent eos, qui fidẽ amplecterentur. Erãt aũt nõ in uerborũ duntaxat minis terrores: sed unà cũ his uarius carnificinarũ & tormentorũ apparatus omnẽ afferebat concussionẽ, etiã ante periculũ hominib. formidinẽ inijciens. enses, ignis, bestiæ, scrobes & foueæ: item instrumenta, quib. membra constringerẽtur & torquerẽtur, tũ ferreę sellæ [a] ignitę: tũ ligna erecta: in quib. stantiũ corpora dũ intẽderẽtur, terribiliũ unguiũ uiolẽtis admonitionib. lacerentur. Atq; alia itẽ innumera ad uaria corporũ tormẽta exquisita ab ijs excogitabãtur. ac studiũ ijs, qui eas potestates susceperant, unũ erat, ne quisq; alteri secũdus exuperãtia sæuitię mitior uideretur. Nam alij quidẽ deferebãt, alij uerò demonstrabãt, nõnulli itẽ celatos & occultatos scrutabantur: pars fugientibus instabãt: nõnulli item possessionibus fideliũ inhiantes, quo potirentur earũ rerum sub prætextu pietatis uexabãt & exagitabant eos, qui fidẽ amplecterentur. Ac summa erat in gente confusio, magnaq; trepidatio, omnib. inter se suspectis, nõ patribus filiorũ beneuolentia in discriminibus atq; periculis permanẽte, nõ filijs fidã paternã curationem spondente natura. sed familiæ atq; cognationes aliæ ab alijs in religionũ sectas diductæ dissidebant. Ac filius Græcorũ errores amplectens, fidelium parentum proditor: filij fidẽ amplexi pater in infidelitate manẽs accusator erat. frater item eadem de caussa naturã oppugnabat, fas esse iudicans à consanguineo pœnas expetere, si pietatẽ amplecteretur. Hinc plenæ quidẽ solitudines erant eorũ, qui (suspecti accusati'ue) profugissent: uacuę uerò atque desertę ab habitatoribus, domicilia erant. multa item publica ædificia [b] eorũ, qui uinculis coercerentur, usibus destinata erant. Carceres enim capere in sese non poterant eorũ multitudinẽ, qui propter fidẽ punirentur. omniaq; fora atq; cõuentus tã publici, quàm priuati pro cõsueta hilaritate atq; lætitia eiusmodi inuicẽ casus atq; calamitates accipiebãt, quũ alij quidẽ arriperentur: alij uerò abducerentur: cæteri ob ea, quæ fierent uel riderent, uel lachrymarentur. non misericordia infantium, non honor canitiei, nõ uirtutis uerecũdia in mẽtẽ ueniebat infensis: sed tãq; in urbe capta omnis ætas hostib. fidei quasi dedititia atq; obnoxia erat, ne mulierũ quidẽ naturali sexus infirmitati indulgebatur, ut eiusmodi periculis exemptæ manerent. sed una aduersus omneis crudelitatis erat lex [c] eodem pœnæ modo, nullo discrimine sexus habito, subijciens eum, qui à simulachris esset alienus. Tunc magnus ille uir, animaduersa atq; considerata imbecillitate & fragilitate humanæ naturæ, quòd plerìq; non possent usq; ad mortem proprietate decertare, author ecclesię fit, ut terribilẽ illum impetum atq; incursum paulisper declinaret, satius esse ducens per fugam animas eorũ seruari, quàm stantes in acie certaminũ atq; periculorũ fidei fieri desertores:

[a] Κατάπυροι καθέδραι, est in antiquo: in cæteris, κατὰ πυρὸς καθέδραι.

[b] Τῶν δεσμωτηρίων, est in uetusto: in cæteris, καθειργνυμένων.

[c] Ἴσῳ τῷ μέτρῳ τῆς τιμωρίας ὑπάγων, est in antiquo: in cæteris, ἴσῳ τῷ μέτρῳ τῶν γινομένων.

desertores: ac quo maximè hominib. persuaderetur, nullũ animæ periculũ afferre, si uel per fugã quis fidẽ conseruaret, suo exẽplo author secedendi fit, ipse ante alios secedendo periculi impetũ deuitãs. simul aũt etiã hoc ijs qui rerũ potiebantur, maximo studio erat, ut illo tanq̃ duce capto omnẽ fidei aciem funderent ac dissiparent. atq; idcirco inimici annitebantur, ut illũ redigerent in potestatẽ. At ille unà cum eo quẽ ab initio ad fidẽ ex ædi tuo adduxerat, diaconi iam munere fungente collẽ quendã desertũ occupauerat, persequutores aũt iudicio cuiusdã edocti quo in loco lateret, magna multitudine uestigijs inhærentes: alij quidẽ radicib. collis circunsessis obseruabant, ne quà si fugam tentasset, euadere posset: nonnulli uerò, qui montẽ subierant in omnib. partib. scrutantes, iam magno illi erant in conspectu rectà ad eum subeuntes. Ille uerò comitẽ hortatus, ut firma atq; indubitata ergà Deũ fiducia consisteret, eiq; salutẽ cõmitteret similiter atq; ipse faceret, manus ad orationẽ extendens, ac ne si propè quidẽ persequutores accessissent, metu fidẽ excussam proijceret, exẽplum eius rei, quã p̃cipiebat diacono seipsum prębebat, quũ et immotis oculis, & passis manib. & habitu arduo atq; erecto cœlũ intueretur. Atq; hi quidẽ hæc agebãt: illi uerò, qui ad eum euaserant, quũ locũ totũ perlustrassent, & inibi omnia dumeta atq; arbusta, omnia proeminẽtia saxa, omneis cauernas uoraginũ cum summa diligentia perscrutati essent, rursus ad collis radices contendunt, ut metu perscrutantium ille in fugã uersus in potestatẽ eorũ ueniret, qui infimã partẽ collis circumsepsissent. Vt igitur neq; ab his inuentus est neq; apud illos erat, atq; speculator ille locũ ubi magnus ille cõsisteret, signis describebat, in quo loco scrutatores p̃ter duas dũtaxat arbores paululum inter se distantes neminẽ se uidisse affirmabant: digressis tandem scrutatoribus quũ substitisset iudex, atq; in oratione & ipsum illum uirũ magnum & comitem eius offendisset, atq; id ope diuina factũ esse iudicaret, ut illi persequentib. arbores esse uiderentur, procumbit ei ad pedes, creditq; sermoni. & qui paulo antè persequutor fuerat, unus ex profugis fiebat. Quũ igitur multo tempore in solitudine manerent (inualescebat eñ bellũ aduersus fidẽ, præside prouincię grauiter sęuiente in eos, qui sermoni pietatis adhærerent) atq; oẽs in fugã uersi essent: posteaq; quod ad magnum illum uirum attinet, desperauerant eum aliquando in potestatem persequentiũ uenturũ: tunc aduersus reliquos rabiosam[a] sęuitiam suã uertentes in omnibus partibus prouinciæ perscrutabãtur omneis similiter tam mulieres & pueros, quã uiros, quicunq; nomen Christi uenerarẽtur. ac trahebant ad urbẽ, & carceres cõplebant,[b] pietatẽ eis alterius cuiuspiam loco maleficij crimini dantes, adeò ut in nullo alio publico negotio iudicia tunc occupata essent, præterq; q̃ id solùm magistratus agebant, ut omne genus suppliciorũ, uariaq; tormenta solerter excogitata abhiberẽt ijs, qui fidẽ amplecterentur. Tunc uerò etiã magis palàm omnib. fit, quòd nihil non, sine numine diuino, consilij magnus ille uir iniret. Nam quum per fugã se populo conseruasset, cõmune omnibus pro fide decertantibus auxilium atq; pręsidium erat. Quẽadmodũ eñ de Moyse audimus, quòd quum procul abessent ab acie Amalecitarũ per orationẽ popularibus uires aduersus hostes inijceret: eodem modo etiã ille quasi animi oculis in-

a πικρίαν, est in antiquo: in ceteris, [illegible] ρίαν.

b In antiquo est ἀσέβειαν.

tueretur ea, quę fiebant, diuinum auxilium pro ijs, qui nomine fidei cõfessionis decertarent, inuocabat. quumq; aliquando unà cum familiaribus, ut solebat Deum precaretur, repentè angore ac trepidatione repletus ijs, qui aderant quasi rem nouam admirari, et eo, quod spectaret angi, & ueluti sono quodam ad eum pertinente, aureis admouere apertè uidebatur. atque haud exiguo præterito spatio, quum toto hoc intercedente tempore erectus & immotus permansisset, deinde quasi propositum spectaculum bonũ euentũ habuisset, & ad statum pristinũ redijt, & clara uoce Deũ laudauit, adijciẽs eum [a] sermonẽ, quo uictoriã adepti uti solemus. quẽ in multis locis libro psalmorũ Dauidẽ audimus pronũtiantẽ: Benedictus Deus, qui nõ dedit nos in prædã dentib. eorũ. Familiaribus aũt eius admirantib. & scire uolentibus, quodnã id tandẽ spectaculũ fuisset, quod ante oculos eius obuersaretur, dixisse fertur, magnã se in illa hora uidisse ruinã, diabolo ab adolescẽte quodã in certaminib. pro pietate susceptis deuicto. Atq; illis adhuc nõ intelligentib. id, quod dixisset, apertius eis exponit, q; auxilio diuino in illa hora adolescens quidã nobilis in primis ab lictorib. ad p̃sidẽ adductus, in certamine pro fide suscepto desudasset. Adiecit aũt etiam nomen Troadiũ eum nominans: & q; post multa tormẽta, q̃ fortiter tolerauisset, martyrij corona redimitus esset. Obstupefactus aũt & attonitus his auditis diaconus, quũ neq; fidẽ derogare ijs, q̃ dicerentur, auderet, & simul excellentius q̃ humana natura caperet, esse iudicaret, qui procul abesset ab urbe, quũ nemo hominũ cũ de suis reb. certiorẽ fecisset, hũc perinde ac si interfuisset, ad familiares loqui de reb. illic gestis, orat magistrũ, ut permitteretur sibi oculis inspicere q̃ acta essẽt, neu prohiberetur ab eo peruenire usq; ad ea loca, in quib. miraculũ editũ erat. at illo periculosum esse dicente uersari in medio uirorũ cædis auidorũ, ac sæpè ex incursu atq; impetu aduersarij posse accidere aliquid repentè præter uoluntatẽ, de quo cogitatum non esset: diaconus se precũ eius auxilio confidere dixit, his uerbis ad eum utens, Tu me commẽda Deo, & nullus ab hostibus terror me inuadet. quumq; ille præsidium diuinum pro comite per preces unà cum eo emisisset, fiducię plenus iter faciebat ad neminẽ obuiã uenientẽ sese conuertens. Quum aũt uesperi in urbẽ peruenisset, & de uia fessus esset, defatigatũ labore corpus lauachro curare necesse esse putabat. Dominabatur aũt in illo loco dæmon quidã homicida, in balneo uersari solitus: cuius perniciosa atq; pestifera uis in tenebris aduersus propinquantes exercebatur, & idcirco post solis occasum balneę illę nõ exercebãtur, nemoq; eò accedere id temporis solebat. ad quas stans diaconus præfectũ loci rogabat, ut ostium aperiret, & aditum sibi præberet, neu inuideret sibi, quo minus corpus lauachro reficeret. Illo uerò testante neminem, qui circa illam horam, aquam ingredi ausus esset, suis pedibus reuersum esse. sed post uesperum dæmonium omneis in potestate habere: ac multos iam imprudentes in insanabilia mala incurrisse, quos pro sperato leuamine lamentatiões & sepulturę, & gemitus exceperint. hęc et eiusmodi balneatore dicẽte, nihilo magis ille quicq; de cupiditate remittebat: sed instabat omni modo urgens eum, ut se intromitteret. at balneator in lucro ponens, si non unà cum imperito hospite periclitaretur, quum clauẽ ei tradidisset, procul à

lauachro

[a] In antiquo habetur, λόγον: in cæteris, ὕμνον. Psal. 123.

lauachro discedit. posteaquam autẽ nudatus intus erat, multiplices quędã
terrorum & concussionum materię à dæmonio instruebantur, spectra ua
ria igni & fumo mixtam naturam præ se ferentia, in forma hominum & fe
rarum oculis incidẽtia, auribus insonantia, anhelitu appropinquantia, un-
diq; corpori se circumfundentia. at ille signum (crucis) ante sese obijciens,
Christiq; nomeņ inuocans, primum conclaue illæsus transiuit: ad interio
rem autem partem ædium progressus, in molestiora incidit spectacula in
terribiliorem faciem transformato dæmonio. & simul terræmotu concu-
ti conclaue ei uidebatur, adeò, ut etiam solum infra ruptum, flammã, quæ
subtus esset, nudam conspiciendam præberet: scintillæq; flammeæ ab a-
quis emitterentur. ac rursus eisdem armis signo (crucis scilicet) & nomi-
ne Christi, præsidio que precum magistri terrores earum rerum, quę tum
apparebant tum fiebant, discussit: quumq; iam aqua recreatus exire festi-
naret, rursus prohibebatur à dæmone, qui ostium occupauerat. Verùm
etiam hoc rursus impedimẽtum per eandem uim sponte sua ianua ceden
te signo (crucis) discutiebatur. posteaquam autem ei omnia ex sententia
successerant, exclamasse dicitur ad eum humana uoce dæmonium,[a] ne sibi
uirtutem illam imputaret, per quam perniciem effugisset, uocem enim e-
ius, à quo custodiæ atq; præsidio diuino commendatus esset, hoc ei præ-
stitisse, ut ab incõmodis tutus esset. Seruatus igitur quemadmodum dixi
mus, admirationi loci præfectis fuit, eò quòd nemo eorum, qui unquã id
temporis aquam ingredi ausi essent, inter uiuos postea conspectus esset.
Quum aũt & hos quæ sibi accidissent, docuisset, & martyrũ in urbe fortia
facta ita accidisse cognouisset, quemadmodũ magnus ille uir in solitudine
degẽs antè exposuisset, propter eas res, quas et uidisset et audiuisset, & per
quas suo periculo atq; experientia magni illius uiri fidei uim, cui etiã dæ-
monium insuper testimonium prohiberet, didicisset, de miraculis eius nõ
amplius dubitans, iterum redit ad magistrũ, & suæ ætatis hominib. & po
steris cõmune præsidium relinquens, ut per sacerdotes quisq; sese Deo
commendet. atq; etiam nunc quum per omnem ecclesiam, tum præcipuè
apud illos eiusmodi uox pro monumento habetur auxilij atq; præsidij,
quod tunc illi uiro ab Gregorio præstitum est. Cęterùm quum iam au-
xilio diuino tyrannis illa dissoluta esset, ac pax rursus humanam uitã exce
pisset, per quã expeditũ erat ad arbitriũ omnibus abundè propositum stu
dium erga numen diuinũ, descendit rursus ad urbẽ, & omni circa regione
undiq; peragrata ac perlustrata additamentũ & quasi corollarium studij
erga numen diuinum instituebat apud omneis ubiq; populos sanciens, ut
nomine eorũ, qui pro fide decertassent, dies festi atq; solennes conuentus
celebrarẽtur: quũq; alius in aliũ locũ corpora martyrũ diduxissent, per an
niuersariũ circuli ambitũ cõgregati lætabãtur in honorẽ martyrũ ferias a-
gẽtes. Etenim etiã hoc nimirũ magnę sapiẽtiæ atq; solertię eius documẽtũ
est, quod cũ omneis suæ prorsus ætatis ac gẽtis homines ad nouũ uitę in-
stitutũ trãsformaret, & tãq; auriga quidã naturę p̃fectus fidei ac Dei agni
tiõis frænis eos firmiter subiugaret, indulgebat, ut paululũ quiddã subditi
sub iugo fidei lętitia exultarẽt. Quũ animaduertisset eñ q᷑ propter corpo
ris uoluptates simplex & imperitũ uulgus in errore simulachrorũ cultus

[a] Μὴ ἑαυτῷ τὴν δύναμιν ἐκείνην λογίζεσθαι, est in antiquo: in cæteris, μὴ ἐπὶ αὐτῷ.

permaneret, quo maximè id, quod p̄cipuũ est interim in ijs assequeretur, nēpè ut uanis superstitionib. relictis ad Deũ cõuerterētur, permisit eis, ut in memoriã sanctorũ martyrũ sese exhilararēt & oblectarēt, atq; in lætitiã effunderentur: q̃ successu tēporis aliquando futurũ esset, ut sua spōte homines ad honestiorem & exactiorem uitæ rationē transirent, præsertim quum etiã fides ad illã rem uiam præmonstraret. quæ res nimirũ iam etiã in plerisq; successit atq; cõfecta est omni uoluptate à co rporis oblectamētis ad spiritualē lætitiæ formã traducta. Quum aũt hoc modo se gereret, et munere suo fungeretur in ecclesia administranda, & anteq̃ excederet è uita, cuperet omneis à simulachris ad salutarē fidē uidere cõuersos: ubi suũ obitũ præsensit, studiosè diligenterq; totã urbem, agrumq; circa uicinum perscrutatur, scire uolens ecqui adhuc essent extra fidē relicti. Vt igitur cognouit, non plures septendecim esse, qui in antiquo errore permãsissent: Acerbũ quidē etiã hoc, inquit, ad Deũ suspiciēs, deesse aliquid eorũ plenitudini, qui seruantur. Veruntamē magna gratiarũ actione dignã rem esse aiebat, quòd totidē simulachrorũ cultores relinqueret ei, qui sibi successurus esset in ecclesia, quòd ipse Christianos accepisset. precatus autē & ijs, qui iam credidissent, incrementũ ad perfectionē, & incredulis conuersionem, ita (tandem) ex uita humana ad Deum migrat, obtestatus necessarios suos, ne peculiarem sibi locum sepulturæ cõpararent. Nã si uiuus nullius loci dominus uocari uoluisset, sed in alienis tãq; inquilinus et peregrinus habitans uitã transegisset, ne post mortem quidem prorsus inquilinatum sibi dedecori fore putare: sed insequenti, inquit, seculo fama prodatur, q̃ Gregorius nec uiuens quidē ab aliquo loco cognominatus sit, & post mortē alienorũ locorũ fuerit inquilinus, quum ab omni terrena possessione sese abstinuisset, adeò ut ne sepeliri quidē in proprio loco sustinuerit: solã em̃ sibi illã possessionē pretiosam & expetendã putasse, q̃ fraudis & auaritiæ uestigiũ in sese nõ admittit. Cæterùm quòd uniuersa repentè natio à Grecanica uanitate ad agnitionē ueritatis traducta est, admiretur quidem quicunq; hoc scriptũ leget: nemo uerò fidem detrahat, sed ad dispositionē atq; consilium respiciat, quo tanta mutatio facta est eorum, qui à mendacio ad ueritatē traducti sunt. Nam quod in primis sacerdotij eius temporibus accidit, quod ad reliqua miracula festinans oratio pretermisit, nunc repetitum atq; resumptum exponam. Feriæ quædã publicæ & uniuersales erant in urbe, dæmoni cuidam domestico, patrio quodam ritu ac more solenni celebrari consuetæ. ad quas unà cum urbanis celebrandas uniuersa propemodum gens ex tota ea regione confluebat: atq; eorum, qui concurrerant, theatrum plenum erat, & eorum, qui postremi affluxerant, multitudo subsellijs undiq; superfundebatur. atq; omnibus ad spectacula atq; acroamata orchestrã intueri cupientibus: plena scena tumultus & trepidationis irrita præstigiatorib. mirabiliũq; spectaculorũ artificib. ostentatio erat, tumultu sese mutuo constipantiũ non modò oblectationē musicę impediente, sed ne circulatorib. quidem & præstigiatorib. suas artes ostentandi tempus concedente. Tum uerò communis ab omni multitudine erumpit uox dæmonem cui diem festum agebant, implorantium, & ab illo sibi laxitatem fieri petentium. Posteaquam autem omnibus simul loquentibus

Τόπων in antiquo: τάφων, in cæteris.

Επαιρεόντων, est in antiquo: in cæteris ἐπιῤῥεόντων.

quentibus in altum uox tollebatur, ac totius ciuitatis ueluti unius oris sermo esse uidebatur. quo hæ preces dæmoni adhibebantur: (erat aũt precatio, ut ipsa uerba eius audiantur: Iupiter fac nobis locũ:) audito sanè magnus ille uir sono nominatim inuocantium dæmonẽ, à quo laxitatẽ ciuitati fieri petebant, quodã ex astantibus ad eos misso, laxitatẽ ait ipsis mox datum iri maiorem, q̃ optarent. Hac aũt ab eo uoce tanq̃ tristi quadã sententia prolata, pestilentia frequentẽ illum ferias agentium & ludos celebrantium conuentũ excipit, ac statim tripudiantium choris lamentatio miscebatur, adeò ut in luctus & calamitates eis uoluptates conuerterentur, quũ pro plausibus & cantu tibiarum aliæ super alias næniæ cantusq; lugubres urbem passim inuasissent. Quum enim semel morbus homines inuasisset, opinione citius propagabatur atq; serpebat, ignis in modum domos depascens, adeò ut ædes quidẽ sacræ, quò spe sanationis atq; remedij confugiebant, ijs, qui morbo peribãt, repletæ: fontes uerò, aquæductus scaturiginesq; ac putei eorũ, quos atrocitate morbi sitis exurebat, referti essent. in quib. aqua morbi incendium restinguere non ualebat, qui semel morbo correpti essent, perinde post aquã sumptã, atq; anteq̃ eam sumpsissent affectis: multi item ultrò transirent ad sepulchra, eò quòd superstites sepeliendis mortuis non amplius sufficerent: nec inopinatò malum homines inuaderet: sed si spectrũ quoddã ad eas ædeis, quib. pernicies imminebat, accederet, ita certum exitiũ subsequeretur. Vt igitur caussa morbi omnib. patefacta est, nempè quòd dæmon ab ipsis inuocatus malè stultorum ac miserorum preces impleret, qui hanc, quæ morbũ consequuta esset, laxitatem in urbe efficeret: magno isti uiro supplices fiunt orantes, ut per eum, quẽ ipse Deum agnosceret ac prædicaret, quũ solum reuera Deum esse, & in omneis imperium habere confiterentur, mali impetũ sisteret & inhiberet. Nã quũ spectrũ illud ante futurã pestẽ alicui domui appareret, ac protinus desperationẽ uitæ habitatorib. injceret, unà periclitantibus salutis ratio erat, si illas ædes magnus Gregorius ingrederetur, ac per preces morbũ, qui domũ inuasisset, repelleret ac summoueret. Quũ aũt celeriter per eos, qui primi ea ratione seruati erãt, ad omneis fama permanasset, omnia, q̃ prius uanitate atq; stultitia adducti curabãt, omittebantur, oracula, sacrificia piacularia, in delubris simulachrorũ cõmoratio, omnib. magnum sacerdotẽ intuentib. & unoquoq; eum ad se totius familiæ suæ seruãdæ gratia alliciente. Mercedẽ aũt ab ijs, qui seruabantur, salutẽ animarũ cõsequebatur. Quũ eñ eiusmodi experimento pietas sacerdotis patefieret, nõ amplius differendũ censebãt, quin mysteriũ approbarẽt, qui per opera uirtutẽ fidei cognoscebãt. Adeò illis hominib. sanitate morbus ualidior erat.[a] Qui eñ in sanitate ad approbationẽ mysterij rationib. infirmi essent, corporali morbo ad fidẽ conualuerunt. Atq; ita simulachrorũ cultus errore deprehenso, oẽs ad nomen Christi traducebãtur. pars urgente morbo ad ueritatẽ quasi manu ducti, pars etiã fidẽ in Christũ quasi munimentũ, quo tuti essent, aduersus pestẽ obijciẽtes. Sunt aut etiã alia magni Gregorij miracula, quæ memoria usq; adhuc tenentur. ea nos incredulis auribus parcentes, ne offendantur qui propter amplitudinem earum rerum, quæ memorantur, ueritatem mendacium esse putant, scriptis non adiecimus.

[a] ἀεὶ γὰρ est in antiquo, ὅσον γὰρ, in cæteris, & item in antiquo deest, τοσοῦτον quæ dictio respondet ad ὅσον, uerbũ ὅσον deest in antiquo, ut sit peruacuum. In antiquo est ἀπεγνωκότες: ἀπεγνωκότας in cæteris.

EIVS.

EIVSDEM ORATIO CCNTINENS LAVDES SANCTI VIRI AC MAGNI MARTYRIS THEODORI.

os, qui populus Christi, qui grex sanctus ac regale estis sacerdotium, qui undiq; & ex urbibus & ex agris cateruatim confluxistis, unde signo itineris accepto ad hunc sacrũ locũ uenistis? quis uobis huc ueniendi adeò seriam ac quasi præstitutã necessitatẽ imposuit? idq; tempore hyberno, quo tempore & à bello quies est, & miles armaturam amouet, & nauta gubernaculum supra flumẽ ponit, & agricola aratores boues in præsepio curans quiescit? an palàm est quòd sanctus martyr ex militaribus ordinibus & tuba cecinit, & multos ex diuersis regionibus excitatos ad suæ requietis locum ad sedem uocauit, non ad bellicum instruens apparatũ, sed ad dulcem ac maximè Christianos utiq; decentem pacem cogens? Hic enim, ut credimus, etiam anno præterito Barbaricã tempestatem sedauit, & horrendum ferorum & immanium Scytharum bellum inhibuit atq; repressit, terribilem atq; formidabilẽ illis, iam uisis et appropinquãtib. obuibrãs non galeam trinis cristis & conis insignẽ, neq; gladium bene acutũ, & ad solem resplendentẽ, sed malorũ propulsatricẽ & omnipotentẽ crucẽ Christi, pro qua & ipse mortẽ perpessus hanc gloriã acquisiuit. Ac mihi deinceps animũ attendentes cõsiderate, qui huius puri cultus ministri ac martyrum studiosi estis, quanta res sit iustus, quamq; multas consequatur remunerationes (de ijs loquor remunerationibus, quæ in mundo, & apud nos præstantur. nam earũ, quæ uisum effugiunt, magnificentiæ nemo satis idoneus æstimator est:) & cognito pietatis fructu, imitamini consiliũ, & adspirate ad animũ & uoluntatẽ eorũ, qui ita præ cæteris honorãtur, atq; concupiscite & affectate ea præmia, quæ Christus athletis pro merito cuiusq; distribuit. Atq; in præsentia si placet cessante futurorum bonorum fructu, quem bona spes iustis in illud reijcit tempus, quo rerum in uita nostra actarum iudex aduenerit, præsentem sanctorum statum inspiciamus, quàm præclarus magnificusq; sit. Nam anima quidem ex quo sublimis abijt, in suo loco acquiescit, & corpore soluta cum sui similibus unà uiuit: corpus uerò uenerandum & immaculatum illius instrumẽtum, quod suis uitijs & affectibus illius inhabitantis incorruptibilitatem non læsit, cum multo honore & cultu compositum atq; ornatum in augusto sacroq; loco situm est: quod ueluti res chara magni que æstimata atque recondita in tempus regenerationis reseruatur, multis singularibus & eximijs rebus præditum, propter quas ad alia corpora, quæ communi ac uulgari morte dissoluta sunt, ne comparandum quidem est, idq; in simili materia naturæ. Nam cæteræ quidem reliquiæ etiam abominabiles plerisq; sunt: ac nemo lubenter sepulchrũ præterit, aut si ex inopinato apertũ offendit, deformitate nimirũ earum rerũ, quæ inibi iacent, faciẽ aperiens omni iniucunditate repletus, & humanæ naturæ conditioni grauiter ingemiscẽs prætercurrit. Quòd si uenerit ad aliquẽ locum similẽ huic, ubi hodie noster conuentus habetur, ubi memoria iusti, sanctæq; reliquiæ sunt: primũ quidẽ earũ rerũ magnifi-

magnificẽtia,quas uidet, oblectatur,dum ædẽ ut tẽplum Dei & magnitudine structuræ,& adiecti ornatus decore splẽdidè elaboratũ intuetur,ubi & faber in animaliũ figurã lignũ formauit, & latomus ad argẽti leuitatem crustas lapideas expoliuit, induxit aũt etiã pictor flores artis in imagine depictos,fortia facta martyris, repugnãtias, cruciatus, efferatas & immanes tyrãnorũ formas, impetus uiolentos,flammeũ illũ fornacẽ,beatissimã cõsummationẽ athletæ certaminũ præsidis Christi humanæ formæ effigiẽ, omnia nobis tanq̃ in libro quodã,qui linguarũ interpretatiões cõtineat, colorib.artificiosẽ depingẽs certamina atq; labores martyris nobis expressit,ac tanq̃ pratũ amœnũ & floridũ tẽplum exornauit. solet em̃ etiã pictura tacẽs in pariete loqui,maximeq; prodesse:lapillorũ item cõcinnator historiæ par opus in pauimento,quod pedibus calcatur,effecit.his igitur arte laboratis operib.q̃ sensui exposita sunt,ubi oculos oblectauit,cupit deinceps etiã ipsi cõditorio appropinquare, sanctificationẽ ac benedictionẽ cõtrectationẽ eius esse credens. q̃ si quis etiã puluerẽ,quo cõditoriũ, ubi martyris corpus quiescit,obsitũ est,auferre permittat, pro munere puluis accipitur,ac tanq̃ res magni pretij condenda terra colligitur. Nã ipsas attingere reliquias, si quãdo aliqua eiusmodi prospera fortuna cõtingat,ut id facere liceat, q̃ id sit multũ desiderãdũ & optandũ, ac summarũ precũ donũ,sciunt experti,et eius desiderij cõpotes facti. Quasi corpus em̃ per se uiuens & florens,qui intuẽtur,amplectuntur oculis,ori,auribus,omnibus sensuũ instrumentis adhibẽtes.deinde officij & affectionis lachrymas martyri quasi integer esset & appareret,superfundentes,ut pro ipsis deprecator intercedat,supplices preces afferũt tanq̃ satellitẽ Dei orãtes, quasi accipiẽtẽ dona quũ uelit,inuocãtes.Ex his omnib.ô popule pie,discite, q̃ preciosa ac honorata corã dño sit mors sanctorũ eius.Nã unũ quidẽ et idẽ corpus omniũ hominũ est:ex una massa cõflatũ. Verùm id,quod simplici morte dissolutũ est,ut res quælibet uilis proijcitur. At quod martyrij affectione gratiosum effectũ est,ita est amabile,iucundũ,& à multis desideratum & expeditũ,ut superior oratio demonstrauit. Quocirca propter ea, quæ apparẽt,ijs,q̃ uisum effugiunt,propter experimentũ earũ rerum, quæ in mundo uisuntur,futurarum rerum promissioni credamus. Nam multi qui uentrem & uanam gloriam,& has mundanas paleas omnibus rebus anteferunt, nihil putant esse futurum : sed cum uitæ fine terminari omnia arbitrantur. Verùm qui ita sentis ex paruis magna disce:ex umbris principales formas,quales eæ sint,intellige. cui regũ talis honor habetur? Quis ex ijs,qui supra modum inter homines excellere uisi sunt, tali memoria celebratur? Quis imperatorum,qui urbes munitas ceperunt, nationes innumeras subegerunt, adeò decantatus & fama celebratus est, ut hic miles pauper, modò conscriptus & tyro : quem Paulus armauit, quem angeli ad certamen unxerunt, quem Christus coronauit? Enimuerò quoniam oratione propè ad certamina atque labores martyris accessi,age communibus relictis peculiarem sancti sermonem instituamus. est em̃ suum cuique gratum & acceptum. Patria igitur præclaro ac strenuo huic uiro est ea regio,quæ ad solem spectat orientem. nam etiam hic, sicuti Iob, ex partibus

partibus orientalibus nobilis est. quumq́ꝫ patriam cum illo communē haberet, eiusdem imitatio morum ingenijq́ꝫ ei non defuit. nunc uerò quilibet martyr totius soli subiectæ regionis ciuis uniuerso terrarum orbi cōmunis est. sumptus autem illinc ad armatos ordines militares, quū duces militum eos hic in hybernis collocassent, ita cum ea legione, in quā cōscriptus erat, ad nostrā regionē transiuit. Bello aūt repente moto nō ex incursione Barbarorū, sed ex lege Satanica decretoq́ꝫ quo Deus oppugnaretur: (quicunqꝫ enim Christianus esset, impio scripto exagitabatur, & ad mortem ducebatur:) tunc nimirum tunc hic ter quaterq́ꝫ beatus Theodorus, quòd insigni pietate præditus esset, fidemq́ꝫ in Christum ubiqꝫ circūferret propemodum in fronte confessionē inscriptā gerens, non iam amplius uirtute tyro modò conscriptus erat, neqꝫ rei bellicæ et pugnæ rudis: sed animo strenuus, fortiter sese periculis obijciens non remissus & languidus, non trepidans, non formidans & metu fractus, non uerbum minus liberum proferens. Vt enim præses & tribunus in unum conuenerūt, sicut olim Herodes & Pilatus, atqꝫ consedit scelestum & improbum illud concilium, seruum crucifixi simili ratione atqꝫ domino eius acciderat, ad iudicium sistunt. ac dic, inquiunt, unde tibi innata audacia atqꝫ temeritas, qꝫ aduersus legē Imperatoris contumax es? nec te tremens Domini iussis submittis? neu quemadmdum placet ijs, qui rerum potiuntur, adoras? Maximianus eīn cum consorte tunc imperiū tenebat. Ille uultu cōfirmato atque imperterrito animo, sitū & acutū dictis adiecit responsum: Deos quidem nescio (neqꝫ enim reuera sunt.) Vos autem erratis, qui dæmonas fallaces & impostores Dei appellatione honoratis. mihi uerò Deus est Christus, Dei unigenitus filius. pro pietate igitur atqꝫ confessione illius, & qui uulnerat, incidat: & qui uerberat, laceret: & qui cremat, flāmā admoueat: & qui his uocibus meis offenditur, linguam eximat. per singula enim mēbra corpus creatori patientiam debet. Fracti sunt his uerbis tyranni: ac primum impetum uiri fortis non sustinuerunt, adolescētem uidentes ad passionem exultantē, ac ueluti suauē potum mortē appetentē. Vt aūt illi paulisper cunctabantur hęsitantes ac deliberantes quid facto opus esset: unus quidam ex ijs, qui ordines ducebant, miles, qui sibi lepidus & urbanus esse uidebatur simul respōsum martyris irridēs: Est ne, inquit, ô Theodore, filius tuo Deo? & generat ille carnis affectibus, ut homo obnoxius? Humano quidem more affectibus carnis obnoxius meus, inquit, Deus non generauit: uerùm & filium confiteor, & natiuitatē esse dico, quæ Deū deceat. tu uerò, ô miser & imperite, quod ad sensum & rationem attinet: an non erubescis, ac pudore uultū demittis, qui etiam fœminā Deam confiteris, & ut matrē duodecim liberorū eandem adoras, fœcundā quandā leporum suum'ue modo dæmona, quæ facilè & concipiat & partum edat?
Quum aūt hoc modo duplicē sanctus irrisionē simulachrorū cultori reposuisset humanitatis & clementiæ specie ficta tyranni, Exiguū, inquiunt, ad considerandum insanienti tempus concedatur. fortasse per otium re secum perpensa atqꝫ deliberata mutabitur in melius. Insaniam enim dementes sanitatem mentis uocabant: alienationem uerò mentis & uecordiam,

pietatem. quemadmodum fit, quum ebrij suam affectionem sobrijs obijciunt. At homo pius Christiq; miles dato sibi spatio ad forte ac uirile facinus abutitur. Quodnam autem id fuerit, tempus est uobis cum lętitia narrationem accipiendi. Ei quę fabulis celebratur, matri Deûm templum erat in metropoli Amasea, quod illi, qui tunc errabant inibi alicubi circa ripas amnis uanitate adducti extruxerant. hoc iste uir strenuus in tempore datę sibi securitatis captata occasione, & aura secunda incensum cõcremauit, re ipsa responsum, quod post deliberationẽ prorsus expectabãt impijs atq; scelestis dans. Quum ea res celeriter omnibus patefieret: (quippe in urbe media clarissimus ignis accensus erat:) nõ occultabat audax inceptũ. neq; laborabat, ut hoc ab se factum lateret, sed palàm ac uehementer quidẽ significabat sese propter præclarum facinus & rem bene gestã exultare & efferri, atq; tumultu impiorum, quo templi atq; statuæ nomine dolentes perturbabãtur, supra modum gaudere. quãq; etiã magistratibus indicatũ est, q ipse suis manibus incendium fecisset. ac rursus iudicium priori terribilius, ut nimirum etiam par erat, quum tanta res, quę exacerbaret & irritaret eos, incidisset. Atq; illi quidẽ in iudiciale tribunal ascẽderũt: Theodorus uerò in medio eorũ (erat) magna loquendi libertate utens, in statu caussam dicentis magistratus confidentia prędítus, quũ interrogaretur celeritate confessionis interrogationem anteuertens. Posteaq; aũt & imperterritus erat, & ad nihil eorum, quæ grauia atq; aspera cum minis ei ostentabantur supplicia, se submitteret, & confidentius loqui desineret, in contrariam rationem mutati sunt, ac benignè cum eo sermocinãtes promissis iustum subtrahere tentabãt. Et scito, inquiunt, quòd si consilium nostrum obedienter admittere uolueris, protinus te ex obscuro nobilem, ex humili despectoq; & inglorio honoratũ efficiemus: ac tibi põtificatus dignitatem promittimus. Vt autem pontificiã dignitatem nominari audiuit, ter quaterq; beatus ille, quum diu multumq; irrisisset (tandem) dixit: Ego etiam sacerdotes simulachrorum ærumnosos esse iudico, & ut uanæ actionis ministros miseror: pontificum uerò multo magis me & miseret, & abominor eosdem. inter malos enim qui maior est, ac primum locum tenet, miserior est. ut inter iniustos, iniustior: ut inter homicidas, qui crudelitate cæteros præcedit: ut inter lasciuos & libidinosos, qui petulãtior atq; proteruior est, ac propterea perniciosa promittendi dehinc finem facite. non enim, heus uos animaduertitis, neq; sentitis caput & summum malorum mihi promittẽtes. at ei, qui piè ac rectè uiuere statuit, præstat in domo Domini abiectum esse, q̃ habitare in tabernaculis peccatorum. Me etiam Imperatorum horum, quorum legem iniquam continenter recitatis, miseret, quòd quum per se satis magna inter homines dignitate ob regium imperium præditi sint, pontificis appellationem sibi sumpserunt, & lugubri obscuraq; purpura huius dignitatis nomine induuntur, ad imitationem infelicium pontificum, in dignitate splendida atq; illustri, triste & inamœnum gestantes indumentum. nonnunq; autem impuro altari appropinquantes pro Imperatoribus coqui fiunt aues occidẽtes, & miserorũ pecorum uiscera rimantes ac perscrutantes, & spurcitie sanguinis tanq; macel-

larij quidam lanij carnium uenditores uestem fœdantes. Post has iusti istius uoces ne fictam quidem & assimulatam iam amplius benignitatem magistratus præ se ferebant: sed & impijssimũ aduersus Deos uocantes, prĕterea in Imperatores quoq; contumeliosum & maledicũ, primùm quidem in ligno ad torquendos homines parato suspẽsum corpus lacerabãt. ille uerò lictoribus uehementer in opere occupatis, constans erat, nihilq; de pristina animi magnitudine remittebat, ac uersum ex libro psalmorum tormẽtis accinebat: Benedicam Dominum in omni tempore, semper laus eius in ore meo. *Psal. 33.* Atq; illi quidem carnes cædendo diminuebant: hic uerò, quasi alius quis pœnam subiret, psallebat. hoc modo punitum carcer excepit. ac rursus illic miracula circa sanctum edebantur. ac noctu uox multitudinis psallentium audiebatur, & facum allucentium, ut in nocturna peruigilatione, splendor ab ijs, qui foris erant, conspiciebatur, adeò ut etiam carceris custos insolita atq; admirabili uisione & auditione turbatus insiliret in domunculam, & neminem inueniret præter martyrẽ quiescentẽ, & cæteros uinctos dormientes. Posteaq; aũt quum multa fierent ac tentarentur in eo ad confessionẽ & pietatẽ obfirmatus erat, prolata est in eum sentẽtia condemnatoria. & igni confici & consummari iussus, ipse quidem præclaro ac beato itinere abijt ad Deum. nobis uerò memoriam certaminis pro doctrina reliquit, populos congregans, ecclesiam erudiens, dæmonas arcens & fugans, angelos pacificos reducens, rogans à Deo pro nobis utilia, uariorum morborum medicinæ officinã hunc locum efficiens, portũ eorum qui afflictionum tempestatibus iactantur, pauperum [a] abundans & copiosum ærarium, uiatorum quietum diuersorium, locum celebrem conuentus ac dies festos cõtinenter agentium. Etsi eñ anniuersarijs ferijs hunc diem celebramus: at nunq; cessat studiosè aduenientium multitudo. ac formicarum similitudinem seruat ea, quę huc pertinet uia publica, quũ alij quidẽ ascendant, alij uerò uenientibus cedant. Ac nos quidẽ, ô beate, benignitate creatoris anniuersariam circuli uicissitudinẽ assequuti coegimus tibi publicum conuentum, sacrum, inquam, martyribus addictũ & amicũ cœtum & communẽ Dominũ adorantes, & tuorũ certaminũ uictoriæ cõmemorationẽ peragentes. tu uerò huc iam ades ad nos, ubicũq; tandem fueris, ut diei festo præsis. uocantẽ eñ te contrà uocamus: ac siue in sublimi æthere habitas, siue per cœlestẽ aliquẽ circulũ uersaris, aut in choros angelorũ coaptatus Domino adsciscis, aut cum uirtutib. & potestatibus, ut seruus fidelis adorationis officio fungeris parumper ab ijs officijs uocationẽ deprecans ueni ad hos, qui te honorãt, inuisibilis amicus: cognosce ac uise ferias, quæ celebrantur, ut gratiarum aduersus Deum conduplices actionẽ, qui pro una passione, et una pia cõfessione tot tibi remunerationes largitus est: ac læteris ob sanguinẽ effusum, & ignis cruciatus toleratos. Quot eñ tunc supplicij spectatores populos habebas, tot nunc habes honoris ministros. Multorum beneficiorũ indigemus, intercede ac deprecare pro patria apud communẽ regẽ & dominũ: nã patria martyris est etiã locus passionis. ciues item & fratres & cognati, qui & habẽt eum & tuentur, & ornãt atq; honorãt. timemus afflictiones: expectamus pericula

a Εὐθηνούμενον est in tertio exemplari, atq; ita lego.

cula.nō longè absunt scelesti Scythæ bellum aduersum nos parturientes. ut miles propugna (pro nobis) ut martyr pro conseruis utere libertate lo quendi. Etiamsi superasti seculum: at nosti affectus & usus necessitatesq; humanæ conditionis. pete pacem, ut hi publici conuentus nō desinant: ne debacchetur atq; grassetur aduersus tēpla altaria'ue rabiosus & sceleratus Barbarus: ne cōculcet sancta profanus & impius. Nos eñ etiā, q incolumes & integri cōseruati sumus, tibi beneficiū acceptū referimus. Petimus aūt etiam futuri temporis præsidium atq; securitatē. Quòd si maiori etiam opus fuerit aduocatione ac deprecatione, fratrum tuorum martyrum coge chorum: & cum omnibus unà deprecare. multorum iustorum preces, multitudinum ac populorum peccata luant. admone Petrum: excita Paulum, Iohannem item theologum ac discipulum dilectum, ut pro ecclesijs, quas cōstituerunt, soliciti sint, pro quibus catenas gestauerunt, pro quib. pericula ac mortes tulerūt, ne simulachrorum cultor aduersum nos caput tollat: ne hæreses sicut spinæ uineæ succrescant: ne zizanium editum suffocet triticum. nequa petra ueri roris pinguedine carens aduersum nos existat, & sermonis ac uerbi fertilitatis uim radicis expertem efficiat: sed uirtute tuæ sociorumq; tuorum deprecationis, ô uir admirande atq; inter martyres eminens & excellens Christianorū respublica campus segetum reddatur, qui cāpus ad finē usq; maneat in pingui fertiliq; aruo fidei in Christum, semper fructum edens æternæ uitæ, quæ contingit per Christum Iesum Dominum nostrum. cum quo patri simul & spiritui sancto gloria, imperium & honor nunc & semper & in secula seculorum. Amen.

EIVSDEM ORATIO HABITA IN FVNERE MAGNI MELETII EPISCOPI ANTIOCHIAE.

AVXIT nobis numerum apostolorū nouus apostolus, qui cooptatus est in ordinem apostolorum. traxerunt enim sancti ad se moribus consimilem, athletam, athletæ: coronatū, coronati: animo castum, corde puri: præconem sermonis, ministri sermonis. Verùm pater quidem noster apostolici contubernij, & ad Christum resolutionis nomine beatus habēdus est: nos uerò miserabiles. Orbitas enim præmatura non sinit, ut eo nomine beatos nos dicamus, quòd tam bonum & commodum patrem nacti eramus. Illi melius erat per resolutionem esse cum Christo: at nobis acerbum & molestum paterno præsidio patrocinioq; carere. Ecce enim tempus consilij est, & consilium dare, solitus tacet. bellum nos circunstat, bellum hæreticum: & qui ducem se præbeat, nobis non est. Laborat infirmitatibus commune corpus ecclesiæ. & medicū nō inuenimus. Videte quo loco sint res nostræ. uellem si quo modo fieri posset, confirmata mea debilitate unà cum magnitudine calamitatis ascendere, & aliquā rumpere uocem, quæ incommodo responderet: quemadmodum isti uiri egregij fecerunt, qui magna uoce calamitatem amissi patris deplorauerūt. Sed quid agam? qui cogam

linguã ad inseruiendũ orationi tanq̃ graui uinculo, calamitate impeditã? quõ aperiã os taciturnitate atq; silẽtio captũ? qua ratione emittã uocem in cõmiserationes & lamẽtatiões ex cõsuetudine prolabentẽ? quo pacto animi oculis suspiciã, qui caligine calamitatis circũfusus sum? Quis mihi hac dẽsa atq; obscura tristitię nebula discussa, rursus ex serenitate clarũ pacis radiũ exhibebit? uñ uerò radius etiã elucescet, quũ stella nobis occiderit? O malã noctẽ obscurã, q̃ ortũ luminis nõ sperat. q̃ cõtrario modo à nobis in hoc loco et nũc uerba fiũt, & nuper facta sunt? Tũc tanq̃ in nuptijs tripudiabamus & choreas ducebamus: nunc miserabiliter lugentes ingemiscimus. tũc nuptiale, nũc sepulchrale carmen canimus. Meministis eñ illius diei, quũ in nuptijs spiritualib. pręclaro sponso uirginẽ domũ deducentes cõuiuio uos excepimus, et uerborũ sponsalia munera pro uirib. nostris intulimus gaudio afficientes inuicẽ & gaudentes. Verùm nunc in luctũ nobis gaudiũ conuersum est, ac lætitię amictus saccus euasit. An forsitan reticere calamitatẽ, atq; silentio intus concludere mœrorẽ oportebat, ne molestia filios thalami sponsalis afficiamus, quũ nõ habeamus lautũ ac splendidum nuptiale indumentum, sed atrum ac pullum orationis habitum afferamus? Posteaq̃ enim pręclarus sponsus à nobis discessit, luctu repentè atrati sumus, nec licet more solito festiuũ & iucundũ inferre sermonẽ, quũ qua ornabamur stola, nos inuidia spoliarit. Pleni bonorum ad uos accessimus: nudi ac pauperes à uobis recedimus: erectã supra caput largo lumine resplendentẽ facẽ habebamus: hãc extinctã, in fumũ & cinerẽ dissipato splendore reportamus. Habuimus magnũ illũ thesaurũ in uase testaceo: sed thesaurus quidẽ amotus est: uas aũt testaceũ ab opib. uacuũ ab ijs, qui dederãt, reseruatur. Quid dicemus qui emisimus? quid respõdebũt à quib. repetitur: O malũ naufragiũ. quomõ in medio portu spei nostræ naufragiũ fecimus? quõ innumeris mercib. onusta nauis cũ ipso onere demersa nos olim diuites nudos destituit? ubi splẽdidũ illud uelũ, quod spiritu sancto semper dirigebatur? ubi tutũ ac firmũ animarũ nostrarũ gubernaculum: quo tẽpestates maximas hæreticas nullo accepto incõmodo prætervehebamur? ubi immobilis et firma sententiæ iudicijq; anchora: qua cum summa securitate post labores acquiescebamus? Vbi bonus ille gubernator, qui ad superum scopulũ nauigium dirigebat. Vtrùm modica sunt ea, quę acciderunt, ac nequicq̃ conqueror? an potius calamitatẽ querẽdo nõ assequor, etiã si supra modũ dicendo uocẽ intendã? Cõmodate nobis, fratres, cõmodate ex cõdolẽtia lachrymas profusas. etenim quãdo uos lętabamini, nos lętitię uestrę socij eramus. Proinde reddite nobis prauã istã officij uicissitudinẽ. Gaudendũ unà cũ gaudentib. hoc nos fecimus. flendũ cũ flẽtibus. hoc uos inuitẽ reddite. Lachrymatus est olim externus populus, quo tẽpore patriarcha Iacob diem suũ obierat, & alienã calamitatẽ suã esse duxit, quũ parentẽ ex Aegypto liberi illius transportãtes uulgò oẽs nullo uel sexus uel ętatis habito discrimine, casum eius in regiõe aliena deplorabant, dies triginta totidemq; noctes luctum ac lamẽtationem illius amissi nomine cõtinuantes. Vos qui fratres & populares estis imitamini alienigenas & externos, Communes tunc erant peregrinorũ indigenarumq; lachrymæ:

lachrymæ.communes sint etiam nunc: quoniam etiam calamitas communis est. Videte hosce patriarchas. omnes isti filij nostri Iacobi sunt.ex libera procreati omnes.nemo spurius & illegitimus,nemo subdititius. Neq; enim illi fas erat ingenuitati fidei seruilem inserere cognationem. Ergo etiam noster ille parens propterea quòd patris nostri pater erat. Audistis paulo antè ex Ephraim & Manasse, qualia quamq; multa de patre narrarent,adeò ut miracula oratio assequi nõ posset.Date mihi quoq;,ut de his rebus dicã. Etenim nullo periculo deinceps beatitudines exponere licet: nec inuidiam metuo.quonam enim me malo maiore afficiet?Proinde cognoscite qui uir sit, generosus & nobilis ab ortu solis, inculpatus, iustus, uerax,pius & religiosus,abstinens ab omni malo facinore. Non enĩ utiq; inuidebit magnus ille Iob,si ijs testimonijs, quæ de ipso feruntur, etiam imitator illius ornetur. Sed quæ omneis res præclaras intuetur inuidia, etiam nostrum bonum acerbo oculo contuita est: ac quæ per orbẽ terrarũ obambulat,etiam per nos ambulauit, latum uestigium afflictionis rebus secundis nostris infixum relinquens.non boũ & ouium greges disperdidit (nisi siquis utiq; secundũ mysticũ sensum gregẽ ad ecclesiã traducat.) Verùm non in his nobis inuidia damnum dedit: neq; in asinis & camelis noxiã cõmisit: neq; uulnerata carne sensus acerbo dolore affecit, sed ipso nos capite priuauit.cum capite aũt unà adempta sunt honorata ac dignitate prçstantia sensuum nostrorum instrumenta.nõ amplius est oculus, qui cœlestia contueatur:neq; aures,quæ diuinã uocẽ excipiant: neq; lingua illa purum ueritatis donarium. Vbi dulcis illa oculorũ serenitas? ubi iucundus ille ac lepidus in labijs risus? ubi comis illa & ad salutandũ facilis dextera, quæ unà cum oris benedictione digitos intẽtare solebat? Prouehor aũt,sicut in scena ad resuscitandũ et redintegrãdũ calamitatẽ.Misereor tui, ô ecclesia te alloquor, ô ciuitas Antiochi. miseret me tui repentinæ ac subitç huius mutatiõis nomine.ut adẽptus est decor? ut detractus est ornatus? ut repentè flos defluxit? planè gramẽ exaruit,& flos decidit. Quis oculus malus? quæ fascinatrix inuidia mala in ecclesiã illa debacchata atq; grassata est? quæ quib.cõmutauit? defecit fons.exaruit amnis.rursus in sanguinẽ aqua cõuersa est. O' infelicẽ nuntiũ illũ, quo calamitas ecclesiæ indicabitur? Quis filijs dicet,q parentib. orbati ac destituti sint? quis renuntiabit sponsæ,quòd uidua facta sit? O' mala.quid emiserunt? & quid recipiunt? Arcam produxerunt,& loculum recipiunt.Arca,fratres,homo ille Dei erat,arca continens in se diuina mysteria.illa urna aurea plena mannç diuinç,plena cœlestium deliciarum. in illa tabulæ testamenti,in tabulis cordis spiritu Dei uiuentis,non atramento inscriptæ.(Neq; enim illi puritati cordis caliginosus & ater intellectus inustus & impressus erat.) in illa columnæ:bases & sustentamenta,capitella:thuribulum: candelabrum: propitiatorium, pelues:ad aditus obtensa uela atq; aulæa:in illa, uirga sacerdotij, quæ in manibus illius germinauit.& siquid aliud arcã in se habuisse audimus,omnia animo uiri continebãtur.Sed pro illis quid? Sileat oratio.Sindones mũdæ,& panni serici:unguentorũ & aromatũ largitas & abundantia,liberalitas mulieris,& ornatæ & honestæ. Dicetur enim,ut etiam hæc

Gen. 49.

Iob. 22.

ei testimonio sint, quæ erga sacerdotem fecit, quum alabastrum unguenti largiter in caput sacerdotis effudit. Sed quod in his seruatur, quid? ossa mortua, quæ & ante mortē mortalitatē, meditata erant: molesta calamitatum nostrarum monumenta. O' qualis uox rursus in Rama audietur? Rachel deflens non filios suos, sed uirum suum, & non admittens cōsolationem. Omittite qui consolamini, omittite, ne præualeatis & obtineatis, ut consolemini. grauiter ferat, & lugeat uidua. sentiat damnum, quod fecit. quanquam non imperita discessionis est, ut quæ iam antea in laboribus certaminibusq; athletæ solitudinem ac destitutionem ferre assuefacta sit. Meministis omnino quemadmodum uobis ante hanc nostram habita oratio labores atq; certamina uiri exposuit, quòd quū per omnia sanctam Trinitatē honoraret, etiam in numero certaminum honorē cōseruauerit, ut qui in tribus tentationum incursionibus decertauerit. Audiuistis continuationē, contextū & seriem laborum, qualis in primis, qualis in medijs, qualis esset in postremis. Superuacuā iudico [a] repetitionē benedictorum, sed tantum dicere fortasse nō intēpestiuum fuerit. Quū primùm bene morata ac modesta illa ecclesia uirum uidit, uidit faciem ad imaginē Dei uerè formatam: uidit dilectionem fontis modo scaturientē: uidit gratiam labijs circumfusam, animi demisisionis summum gradum: post quem amplius quicq; cogitari non potest: uidit mansuetudinem atq; clementiam, qualis in Dauide fuit: qualis in Solomone, intelligentiam atq; prudentiam: qualis in Moyse, bonitatem: qualis in Samuele, perfectionem: qualis in Iosepho, continētiam pudicitiamq;: qualis in Daniele sapientiam: quemadmodum magnus Helias, zelo fidei præditum: sicut sublimis Ioannes, integritate corporis ornatū: sicuti Paulus in exuperabili prēditū dilectione; uidit tot bonorum circa unam animam concursum: amore beato uulnerata est, casto bonoq; sponsum suum amore atq; beneuolētia prosequuta dilexit. sed priusquam cupiditatem expleret, anteq; desideriū recrearet atq; sedaret, etiamnunc amoris ui feruens, tentationibus athletā ad certamina uocantibus, sola relicta est. atq; ille quidā in certaminibus pro pietate susceptis desudabat: hæc uerò durabat in castitate matrimonium cōseruans. Iam multum temporis intercesserat quum quidam adulterandi animo immaculatum lectum coniugalē aggreditur. sed sponsa non poterat corrumpi, ac denuò reditus, & rursus exilium; idq; tertium accidit, donec hæretica caligine discussa Dominus, & radio pacis admoto, requietis aliquā à diuturnis laborib. spem fecit. sed posteaq; se mutuò rursus uiderūt, & castus amor spiritualesq; animi oblectationes renouatæ sunt: ac rursus desideriū accensum est: statim perceptionē uoluptatis hæc ultima peregrinatio dirimit & interrūpit. Venit ut uos tāq; sponsam ornaret, & nuptias instrueret, nec id frustra suscepit. præclaro coniugio benedictionis coronas imposuit. imitatus est Dominum, ut in Canan Galilææ Dominus, ita etiam hic imitator Christi. Iudaicas em̄ hydrias hæretica aqua repletas, uirtute fidei immutata natura, uini integri & incorrupti plenas fecit. sæpè dulci sua uoce largiter affusa gratia sobrium in uobis cratera statuit. sæpenumero uobis omnis generis rationalium ciborum epulum præbuit. Ille quidem

[a] παράλειψιν est in utroq; exemplari: ego lego, ἐπανάληψιν.

2. Reg. 13. 3. Reg. 3. Exod. 19. 1. Reg. 12. Gen 39. Daniel. 13. 3. Reg. 26.

quidem benedicendo præibat. præclari aũt isti discipuli sermonem minutatim exponentes turbis ministrabant. Ac nos lætamur generis uestri gloriam propriam ducentes. Quàm præclaræ hactenus narrationes, quàm beatum & optandum esset in his desinere atq; finiri sermonem. sed postea quid? Vocate lamentatrices, inquit Hieremias. Non enim aliter cor ardens ac præ dolore intumescens, leniri ac mitigari potest, nisi gemitibus & lachrymis subleuetur. Tunc discessionem spes reditus consolabatur: nunc extrema à nobis discessione auulsus est. Magnus hiatus inter eum & ecclesiam in medio firmatus est. ille quidem in sinu Abrahæ requiescit: at qui guttam aquæ, qua eorum, qui cruciantur, lingua refrigeretur, transportet, non est. Perijt ille decor. silet uox: occlusa sunt labia. auolauit gratia. ut rei præteritæ narratio felicitas euasit. Molestum erat olim etiam Israelitico populo, quòd Helias à terra ad Deum subuolaret. sed discessum Helisæus, magistri pallio pelliceo ornatus consolabatur. nunc uerò uulnus superat artem curandi: quoniam & Helias assumptus, & Helisæus non est relictus. Audistis ex Hieremia tristeis ac flebileis quasdam uoces, quibus ut desertam urbem Hierosolymitanorum deplorat: qui quum alia quædam cum commiseratione pronuntiat, tum hoc, Vię Sion, inquit, lugent. Hæc tunc quidem dicta, nunc autem impleta sunt. Nam ubi fama calamitatis diuulgata fuerit, tunc uiæ plenæ lugentium erunt: & effundentur qui ab eo pascebantur, Nineuitarum in calamitate uocem imitantes. imò uerò etiam grauius & acerbius, quàm illi dolentes. Nam illorum quidem lamentatio metum soluit. his uerò nullum remedium malorum ab lamentationibus speratur. Noui quandam etiam aliam Hieremiæ uocem, libris psalmorum annumeratam, quam captiuitatis Israeliticæ nomine edidit. Verba autem scripturæ ita sese habent: In salicibus suspendimus instrumẽnta nostra, silentio quum nosmetipsos tum instrumenta condemnantes. pro mea hanc usurpò cantilenam. Nam si uiderò hæreticam confusionem: (Babylon autem confusio est:) & si uidero tentationes, quæ per confusionem fluunt: hæc illa esse aio Babylonia flumina, quibus assidentes flemus, quòd non habeamus, qui per ea nos traijciat. Quòd si salices nominaueris, & in ijs suspensa instrumenta: meum etiam hoc ænigma fuerit. planè enim in salicibus uita consistit. Nam arbor sterilis salix est: à nobis autem dulcis uitæ fructus defluxit. Ergo salices infrugiferæ facti sumus, ex quo otiosa atque immota in lignis suspendimus dilectionis instrumenta. Si oblitus, inquit, fuero tui, Hierusalem: obliuioni tradatur dextera mea. Concedite mihi, ut scriptum paulum inuertam atq; immutem, quòd non nos dexteræ, sed dextera nostri oblita est. & lingua gutturi suo adhærescens meatus uocis obstruxit & obturauit: ut ne amplius nos dulcem illam uocem rursus audiamus. Verùm abstergite mihi lachrymas. Nam sentio me ultrà, q̃ deceat, calamitatem muliebriter deflere. Non ablatus est à nobis sponsus, in medio nostrûm stat, etiamsi nos nõ uideamus. In adytis ac penetralibus sacerdos est. in interioribus ueli, quò præcursor pro nobis ingressus est Christus: reliquit carnis

Hier. 9.

Psal. 126.

tegumentum. non amplius signo & umbræ cœlestium seruit: sed in ipsam rerum imaginem intuetur: non amplius per speculum atque per transennã & ænigma: sed ipse facie cum facie collata intercedit apud Deum. Intercedit autem pro nobis & populi erratis. deposuit tunicas pelliceas, neque enim talib. tunicis opus habẽt, qui in paradiso degunt. sed habet indumẽta, quę puritate uitæ suæ contexuit, ijsque sese exornauit. Honorata ac pretiosa coram Domino talis (uiri) mors est. imò uerò non mors, sed ruptura mem-
Psal. 113. brorũ est. Disrupisti enim, inquit, uincula mea. dimissus est Simeon, liberatus est à uinculis corporis. Laqueus contritus est, & auicula auolauit. Reliquit Aegyptum, materialem & crassam uitę rationem transiuit non rubrum hoc, sed atrum illud & calliginosum uitæ mare. ingressus est terram
Exod. 3. promissionis. in monte cum Deo philosophatur. soluit animæ calceamentum, ut pura planta mentis terram sanctam, ubi conspicitur Deus, conscenderet. Hanc quũ habeatis, fratres, consolationẽ uos qui ossa Iosephi trans-
1. Thess. 4. portatis ad terram benedictionis, audite Pauli uerba pręcipientis: Ne contristemini sicut & cæteri, qui spem non habent. Dicite populo illi, Exponite bonas narrationes. dicite miraculum, cui fides derogetur: quomodo maris in modum condensati innumerorum hominũ populus unum continuum corpus uniuersi erant, tanquã aqua quædã circa tabernaculi pompam æstuantes. quomodo præclarus Dauid multifariam multisque modis in innumeros ordines sese distribuens inter diuersæ simul & eiusdem
2. Reg. 6. linguæ homines circa tabernaculum tripudiabat & saltabat. quomodo utrinque (quasi) ignei amnes continentibus facibus, tractu continuo perpetuoque fluentes, quoad oculi lõgissimè prospicere possent, porrigebantur. exponite studium populi totius, apostolorum contubernium. quomodo sudaria faciei eius ad præsidium atque custodiam fidelium discerpebantur. Adijciatur rationi etiam Imperator mœrens ob calamitatem, & è solio exurgens: totaque ciuitas unà cum pompa sancti transiens. & consolamini uos inuicem in sermonibus istis. Rectè Solomon tristitiam curat. Iubet enim tristitia affectis uinum pręberi, ad uos, qui uineæ operarij estis, hoc dicens. Date igitur uestrum uinum ægritudine animi affectis, non quod ebrietatem inducat, sed quod lætificet cor. meraciori & uinariori temperatura, fœcundioribusque ac largioribus eos excipite sermonis calicibus, ut uobis rursus in lætitiam luctus conuertatur, per Christum Iesum dominum nostrum, cum quo patri simul & spiritui sancto gloria in secula. Amen.

Hactenus L. Sifanus.

GREGO-

D. GREGORII EPISCOPI NYSSENI, DE IMAGINE SIVE CREATIONE HOMINIS LIber, supplementum Hexaemerōn Basilij Magni fratris, Dionysio Romano Exiguo interprete.

Particularis quædam ratiocinatio de mundo, naturalisq; disputatio & clarior expositio eorum, quæ prius in hominis formatione peracta monstrantur. Caput I.

IC liber (ait scriptura) generationis cœli & terræ, quando perfecta sunt omnia quæ uidentur, & ad proprium situm singula discreta cesserunt: quando uolubile hoc corpus cœli cuncta constituit, mediũ uerò locum totius creaturæ grauia corpora & deorsum uergentia sortita sunt, terra scilicet atq; aqua sese mutuò continentia. Vinculum autem quoddã atq; firmamentum eorũ quę facta sunt, diuina æterna q; potentia est. extantiũ naturis inserta, quæ geminis effectib. uniuersa moderatur. In statu nãq; & motu non solùm ex nõ statibus generationẽ, sed per mansionem subsistentibus, machinata est circa grauissimã & incõmutabilem naturę immobilitatẽ, ueluti quendã axem stabilẽ atq; firmissimum, uelocissimam cœli circulationem adinstar rotæ iugiter peruehens, & indissolubilem substantiam per alterutrum utrisq; cõseruans. Nam & uolubilis materia per celerrimum motum soliditatẽ terrę circumacta constringit, & terræ stabilitas per immobilem firmitatem, uolubilium circuitu incessanter extenditur: æqua uerò iuxta unumquodq; eorum quorum operatio distat, magnitudo cõpacta est, id est, tam eius quæ stabilis naturæ est, q̃ illius quæ incessabili rotatione raptatur. nam neq; terra potest à propria soliditate transferri, neq; cœlum unquã uelocissima motus sui circuitione laxari. Hęc autem & prima secundum conditoris sapientiã ueluti quoddam principium totius machinę probantur esse cõstructa, declarante magnifico illo Moyse per hoc quòd in principio cœlum & terrã à Deo facta commemorat, & quòd ex motu & statione quæ uidẽtur in hac creatura, iuxta diuinum consilium in generatione cuncta producta sunt. Cùm ergo cœlũ & terra mensuris ęquis iuxta contrariã efficaciã abinuicẽ disparata sint, ea creatura quæ in medio contrariorum est, ex parte quadã cohærentium sibi participans summitates diuisas propria meditatione cõnectit, ita ut manifestæ sint contrariorum ad alterutrum hac interpositione coniunctionis. Nam mobilis semper & subtilissimi ignis substantiam

imitatur

imitatur aliquatenus aer, tam leuitate naturæ quàm motus opportunitate: nõ tamen huiusmodi est, ut à solidissimorum cognatione uideatur alienus, neque semper immobilis permanens, neque iugiter effluens atque deficiens: sed utriusque proprietate ueluti quibusdam contrariorum effectibus confinis efficitur, immiscens simul & diuidens in seipso quæ natura discreta sunt. secundum hanc rationem à liquida quoque substãtia gemina charitate subnixa utrisque contrarietatibus coaptatur. quòd enim grauis & in deorsum procliuis est, multa ad terrenã naturam cognatione fœderatur: quòd uerò fluxæ & decurrentis efficaciæ est, nõ omni modo naturæ mobilis expers esse cognoscitur: quædã nanque per hoc ipsum fit oppositorum mixtura atque concursio, dum & grauitas in motu transeat, nec motus item grauitate tardetur, sed ad sese cõueniant, quæ iuxta summitates naturaliter sunt diuisa, dum sibi mutuò quadam meditatione copulantur, imò potius diligentissimam rationem nec ipsa cõtrariorum substantia sine permixtione alterius proprietatis existat. Item quantum reor, uniuersa quæ in mundo cernuntur, mutua sibi societate cõsentiunt, & in unum omnis creatura cõspirare cognoscitur, dum in oppositorum proprietatibus inuenitur. Nam cùm motus non solùm iuxta localem translationem, uerùm & iuxta uertibilem modum atque mutabilem fiat: itemque natura stabilis motum qui fit per commutationẽ, nulla ratione recipiat: sapientia Dei proprietates uniuscuiusque permutans, immobilem quidem naturam conuertibilem fecit, mobilem uerò inconuertibilem: prouidentia quadam hæc ita dispensans, ne quod diuinæ naturæ est singulare uel proprium (id est, immobilitas & incõmutabilitas) in aliqua creatura cõspecta Deum æstimare faceret creaturam. Non enim poterit anima uideri opinionẽ habere diuinitatis, quòd mobile uel mutabile fuerit. Idcirco terra quidem stabilis, sed mutabilis est: cœlum uerò è contrario cùm nõ sit mutabile, simul nec stabile est: ut stabili quidem substantiæ mutabilitatem, incommutabili uerò mobilitatem diuina uirtus annectens, & alterutrum per utriusque contrarietatem suis proprietatibus copulãs, à diuinitatis opinione remoueret: quòd neutrum horum (sicut dictum est) diuinæ naturæ putabitur, id quod mutabile & instabile comprobabitur. Vniuersa igitur ad suum finem congruenter aptata sunt. Perfecta sunt enim, sicut Moyses ait, cœlum & terra, & quæ inter hæc media sunt, omnia mira pulchritudine singula quæque competẽter ornata, cœlum quidem stellarum luminibus micans: mare uerò atque aer animantibus tam natabilibus quàm uolatilibus mirè tripudians: terra uerò multis modis herbarum naturis, uirgultorum diuersitatibus quodãmodo gestiens, quæ conseruantem cuncta diuino nutu uegetata progenuit: & repleta quidem erat speciebus uniuersis simul cum floribus fructus quoque producẽs, plena & parata his quæ in eis solita sunt oriri: cuncta quoque dorsa montiũ atque cacumina, & quicquid connexum atque supinũ uel in conuallibus planum atque substratum herbarum noua specie & uaria arborũ pulchritudine coronabantur, modò quidem de terris eminentia: sed ad perfectionis suæ concurrentia mox decorẽ lætabãtur, uniuersa iuxta modum suũ præcepto uiuificata diuino, lumenta quidem gregatim iuxta proprium genus
in s

in sylua discurrentia morabantur, auium uerò modulatis cantibus omniũ syluarum consona resonabant. Maris etiam facies (ut ęstimare licet) maxima tunc erat pluralitate & tranquillitate in suis cõgregationibus profundissimis constituta, iuxta quam stationes & portus diuina uoluntate uelu ti quidam sinus effecti per littora terris maria copulabãt, quietissimi etiam motus undarum uibrabantur ueluti prata uirentia, tenuissimis atq; innoxijs flatibus summitatis superficiem congrua subtilitate crispãtes, & uniuersus orbis secundum creationem suam terra mariq; paratus astabat; sed qui his uteretur, interim non erat.

Cur nouissimus post creaturam factus sit homo. Caput II.

NOndum nanque magna hæc & preciosa res homo, mundi dominus aderat, nec enim decuerat prius existere principem, q̃ illa quorum gereret principatum: sed ubi cuncta ei subijcienda parata sunt, iam consequens erat apparere rectorem. Quia igitur ueluti quoddam regni domicilium futuro regi creator uniuersitatis effecerat, id autem erat terra, insulæ, maria, & super hęc cœlum in modum cameræ curuatum, diuitias uerò reposuerat regni multiplices: diuitias autem dico totam creaturam, quicquid est in herbis & plantis & arboribus, quicquid in spiritalibus & sensibilibus & animatis, quòd nisi metalla quoq; his conuenit adnumerari diuitijs, quæ propter colorum pulchritudinem preciosa humanis oculis uisa sunt, ut auri & argenti & lapidum eorum quos homines amant, horum omnium copiam uelut quibusdam regalibus thesauris terræ finibus occulens, in hunc mundum hominem protinus introduxit, ut quorundam miraculorum spectator existeret, quorũdam uerò dominatum principaliter obtineret: quatenus per ea quibus uteretur, intelligeret largitorem: per ea uerò quæ pulchra & magnifica contemplatur, ineffabilẽ sui factoris posset inuestigare potentiam. Propterea nouissimus in hunc mundum post creaturam introductus est homo: non ut uilissimus in extremam partem proiectus, sed quẽ decebat genitum mox esse rectorem. Nam sicut quidã optimus inuitator non prius in domum pransorem, q̃ præparet epulas, introducit, sed omnem apparatum instruens, domumq; congruenter exornans, discubitum quoq; & mensam & cætera, tunc ad præparatas iam delitias conuocatum inuitat. Iuxta hũc modum diues & copiosus nostræ conditor educatorq; substantiæ bonis omnibus replens habitaculũ mundi huius, & magnas has epulas uariasq; disponens, sic introduxit hominem, dans ei opus, eximium custodire mandatũ, quo non appetitu rerum non extantium, sed præsentium possessione gauderet. Idcirco etiam duplicis compositionis ei causas intexuit, terreno spirituale commiscens, ut per utriusq; cognitionem utraq; proprietate potiretur: Deo quidem spiritualiter fruens, terrrena uerò bona corporali usu percipiens.

Quòd

Quòd preciosior omni creatura, quæ uidetur, existat humana conditio. Caput III.

DIgnum uero est, ut nec ista res incontemplata prætereatur, quòd tanti huius orbis extructio & partium eius, quibus in elementis continetur uniuersitas, à diuina potentia perficiatur, extemplò pariter cum iussione subsistens: hominis autem formationem artificis præcedat tanti consilium, & descriptione uerbi quod futurum est antè signatur, qualem'que esse oporteat, & cuius primæ formę similitudinem referat: ob quā causam fiat, quid'ue finitus efficiat, et quorum dominatum gerat, omnia prius actione perspecta sunt, ut ante generationem suam homo antiquiorem quodammodo sortitus sit dignitatem, priusquam subsisteret uniuersorum possidens principatum. Dixit enim Deus, Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram, & dominetur piscibus maris, & bestijs terræ, & uolatilibus cœli, & pecoribus uniuersæ terræ. O' quale miraculum, sol fit, & nullum præcedit consilium: cœlum quoque, cui nihil in creaturis uisibilibus simile reperitur, uerbo solo perficitur, & opus tam mirabile nec unde fiat, nec qualiter, intimatur: sic & singula quæque creaturarū, æther, stellæ, & aer qui medium locum continet, mare, terra, animalia, & nascentia omnia, uerbo tantummodo producuntur ut sint: ad hominis autem solius conditionem cum consilio quodammodo conditor uniuersitatis accedit, & materiam, quæ cōstructioni eius sit necessaria, pręparat, & ad formam primæuæ ac principalis pulchritudinis eius coaptat similitudinem, & intentionem, cuius rei gratia fiat, insinuat, congruā illi naturā effectibus suis instituens, quæ ad propositum aptissima esse probatur.

Gen. 1.

Quare per omnia imperiosam quandam potestatem ipsa constructio humana significet. Caput IIII.

SIcut enim in hac uita ad quoslibet usus ab artificibus instrumenta cōpetenter aptantur: ita ueluti res quædam ad opus imperij cōgruens ab optimo artifice natura nostra construitur, quæ siue iuxta animæ prærogatiuam seu iuxta corporis habitum talis existeret, quæ ad imperandū opportunior apparet: denique anima, id quod regale atque sublimissimum est, suæ substantiæ & à priuata procul humilitate seiunctum clarius hinc declaratur, quòd nullius subijciatur imperio, habens arbitrij libertatem, suo'que se nutu atque moderatione dispensans. cuius enim hoc nisi imperantis est proprium? Super hæc etiam totius creaturæ Dominus ad imaginē sui creatoris effectus, nihil aliud indicat, nisi quod mox in eo regia natura formata sit. Sicut enim iuxta humanā cōsuetudinem qui principum imaginem fingunt, non solùm impressionem formæ eius imitantur, uerumetiam amictu purpureo describūt regiam dignitatem, & imago ipsa iam pro consuetudine dicitur imperator: sic & humana substantia, quoniam ad aliorū regimen cōdebatur, propter similitudinem regis uniuersorum, uelut quædam imago animata componitur, primæ uerò formæ & nomine & honore participans, non tegmine circumamicto purpura, nec sceptro uel diademate gloriam suæ dignitatis insinuans: (nec enim principalis forma in his esse conspicitur:) sed pro purpureo uelamine, uestita uirtute est, quæ omnibus ornamentis regalibus preciosior approbatur: pro sceptro uerò beatitudine & immortalitate sustollitur, & regali serto iustitię corona decoratur:

ratur: ità ut per hęc omnia monſtretur, ad dignitatem regiam genitã pulchritudinem in ſe primæuæ formæ diligenter exprimere.

Quòd homo ſimilitudo probetur imperij. Cap. V.

DIuinam uerò pulchritudinem non habitu quodam, ac ſpecie, uel alicuius claritate coloris ornatã, ſed ineffabili fœlicitatis honore prouehi conſtat. Sicut enim formas hominum per colores quoſdam pictores in tabulis transferunt, tincturas proprias congruasq́ miſcentes, ita ut primæuæ formæ decor in ſimilitudinem diligentiſsima mutatione transmigret: ſic intelligo noſtræ ſubſtantiæ formatorem, uelut quibuſdam uirtutum coloribus, miram pulchritudinẽ ſuæ imagini contuliſſe, in nobis exprimentem proprium principatum. Sunt autem multiplices & multiformes colores huius imaginis, quibus ueræ formæ ſimilitudo depingitur, non ceruſſa & purpuriſſo, nec horum mixta cum altero qualitas, nec alicuius nigredinis ſuperductio cilia oculosq́ ſublinit, & per aliquod temperamentum depreſſa & concaua aſsimilatur character, uel quæcunq́ ſimilia pictorum manus artificis compoſuere ſolertia: ſed pro iſtis adeſt puritas, impaſsibilitas, beatitudo, maliq́ totius auerſio, & quæcũq́ generis iſtius exiſtunt, per quæ in hominibus imprimitur ſimilitudo diuina. Talibus floribus mirabilis conditor imaginem propriam, id eſt, naturam noſtræ conditionis ornauit. Si uerò diſcutias & alia, per quę diuinũ decus elucet, hæc etiam in imagine ad illius ſimilitudinẽ ſalua profectò reperies. mens etenim & uerbum eſt ſumma diuinitas. In principio nanq́ erat uerbum, & qui ſecundum Paulum proficiunt, mentem Chriſti, qui in eis loquitur, ſe habere profitentur. Non ergo procul hæc à natura humana conſpicias. In te nanq́ & uerbum & intelligentia eſt, quæ imitãtur uerbum mentẽq́ diuinam. Item charitas, fonsq́ charitatis, hoc enim ait magnus ille Ioãnes, quoniam charitas ex Deo eſt. Hanc autem nobis ueluti perſonã Chriſtus formator noſtræ ſubſtantię conferens, ait: In hoc cognoſcẽt omnes, quoniam mei eſtis diſcipuli, ſi dilectionem habueritis adinuicem. Quòd ſi dilectio nobis iſta defuerit, totius imaginis ſpecies figuraq́ ſoluetur. Cũcta etiã conſpicit exauditq́ diuinitas, & omnia perſcrutatur. Habes & tu per oculos & aures huius rei efficaciam uitalem, & ſcrutatricem eorum quæ ſunt intelligentiam te poſsidere cognoſcis.

Ioan. 1. *Ioan. 13.*

Inquiſitio, quam conſignationem mens habeat ad naturam, in quo etiam obiter Eunomianorum dogma refellitur. Cap. VI.

NEc me quiſquam ſuſpicetur ad ſimilitudinem operationis humanæ diuerſis effectibus diuinam dicere potẽtiam cuncta complecti. Nec enim fas eſt, in illa diuina ſimplicitate uariam multiplicemq́ uirtutẽ operationis aduertere, nec in nobis enim multæ quædam ſunt efficaces rerum cauſarumq́ potentiæ, licet ea quę ad uitã pertineant, multiplici uideantur operatione contingere. Vna nanq́ uis quædam nobis mentis inſerta eſt, quæ per ſingulos ſenſus excurrens ea quę ſibi offerũtur, amplectitur: hæc per oculos quę uidenda ſunt, conſpicit: hæc per aures quæ dicuntur, exaudit: hæc in his quę ſunt uotiua, lætatur, & ab his quæ inſuauia probantur, auertitur. Manibus etiã perficit quæcunq́ uoluerit, retinens his, & rurſus

abijciens, horumq́; instrumentorũ effectibus utens ut expedire probauerit. Si ergo in homine, cui diuersa membrorum officia ab autore formata sunt, una eademq́; res est, quę per omnes sensus operatur utens singulis cõgruenter ut causa poposcerit, nec operationum differẽtijs naturæ suę uim potentiamq́; commutat: quãto magis in Deo, quia sint effectus uirtutum uarij, nullus debet multiplicem eius essentiam suspicari? Qui enim plantauit aurem, non audit? aut qui finxit oculum, non contemplatur? sicut Propheta testatur, per hæc exempla operationes huiusmodi ueluti quasdam humanæ naturæ notissimas impressiones insinuant. Faciamus enim, ait Deus, hominem ad imaginem & similitudinẽ nostram. Sed ubi mihi nũc hæresis Eunomianorum nephanda subsistet, quid aduersus hanc dicturi sunt uocem? quomodo per hæc uerba nouitatẽ sui defensuri sunt dogmatis? Putásne possibile esse, dicent, uti imago una dissimilium formarum similitudinem referat? Si enim iuxta illorum sententiam, naturę patris impar est filius, quomodo diuersarum naturarum unam Deus condidit imaginem? qui enim dixit, Faciamus hominem ad imaginem nostrã, per pluralem significantiam sanctam nobis insinuans trinitatem, nequaquam singulariter suam testaretur imaginem, si primæuæ formæ sibi dissimiles extitissent. Nec enim possibile est, ut eorum qui sibi inuicem congruunt minimè, una similitudo monstretur: sed si diuersæ erant naturæ, profectò diuersas eorum & singulis congruentes imagines condidisset. Vtrùm quia una quidem imago, sed non una imaginis forma est, quis ita priuatur intelligentia ut ignorare queat, quòd ea quę uni probantur esse similia, & ad se inuicem similitudinem propriam sine dubitatione conseruent? Et forsitã propterea sermo diuinus hanc malitiam in conditione humanæ uitę prospiciens, Eunomianorumq́; peruersitatẽ resecans, ait: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram.

Gal. 1.

Cur nudus homo naturalibus armis & uelaminibus approbetur. Cap. VII.

SEd quid sibi uult & ipsius habitudinis rectitudo, quid autem non ad uitam congenerantur corpori uirtutis effectus. uerùm nudus quidem naturalibus tegumẽtis inermis etiam & inops, omniumq́; necessariarum rerum egentissimus homo in hãc producitur uitam, qui iuxta id quod cernitur miseratione potius quàm felicitate dignus esse uideatur. Non enim armatur productione cornuum, nõ unguium uel dentium tuitione munitur, nec aliquo aculeo lethiferum uirus infunditur: quibus rebus pleraq́; ferarum atq́; serpentium in ultionem sui naturaliter instruuntur, nec pilis corpus obtegitur, cùm oporteret eum qui ad aliorum proponebatur imperium, proprijs armis naturali prouisione uallari, ne ad custodiã sui aliorum adminiculis indigeret. Nunc autẽ leo quidem & aper & tigris & pardus, uel si quid his simile est, sufficientem pro salute sua uirtutẽ naturaliter possidet, & tauro cornua sunt, & pernicitas lepori, ceruoq́; saltus & certus intuitus, & alijs animantibus magnitudo, & cęteris prominẽs oris officium, quod proboscidem uulgus appellat, uolatilibus etiam pennarum officium, & apibus aculeum, cunctisq́; prorsus unũ aliquod naturale pręsidium constat esse collatum: solus autem homo præ omnibus creditur destitutus,

destitutus, & his qui currendi uelocitate præeminent pigrior, illis autem qui corporis eminent mole tenuior, his etiam qui naturalibus armis excellunt, despectior esse cognoscitur. Et quomodo, dicet aliquis, uniuersorũ dominus talis sortitus est principatum? Sed ad hæc nihil arbitror esse difficile demonstrare, per id quod naturæ nostræ deesse creditur, certa datur occasio, qua subditorum omnium dominum consequatur. Nam si huius esset homo potentię, ut equum uelocitate superaret, nec pes eius attereretur, sed ungularum inniteretur firmitate præualida, cornua quoq; uel aculeos aliquos unguesq; præferret ultores: primùm quidem bestijs existeret similis, & occursione ipsa difficilis appareret, huiuscemodi corpori eius adminiculis naturaliter attributis: deinde sperneret in alios exercere dominatum, quorum nullis prorsus adiutorijs indigeret. Nunc autem in singulis quæ nobis mancipantur, usus uitæ nostræ dirimitur, ut necessarium in eis penitus principatũ haberi uideamus. nam corporis nostri tarditas, & ad motum celerem difficultas, equorũ nobis adhibere prouidẽtiam fecit, quæ etiam annuis lanarũ reditibus ea quæ naturæ deerant supplementa prospiciens: ex alijs quoque causis quæ ad uitam necessaria deerant, cõprobantur. Iumenta nobis ad onera grauia ferenda subiecta sunt, & quòd adinstar animaliũ herbas depascere nequeamus; boues nobis ad usum mancipare curauimus, quorum labore uictũ facilius comparemus. Quia uerò morsu indigebamus & dentibus ad cohibendas tales bestias ultione, id quod nobis defuit, canum natura suppleuit, qui etiam cum uelocitate congenita ueluti quidam animatus gladius nostris est usibus attributus. pro cornibus etiã uel unguibus fortius ac penetrabilius ferrum ab hominibus inuentum est. Quòd non semper nobis naturaliter inhæret, sicut illa munimina irrationabilibus bestijs: sed in tempore belli cõferens præsidium gladius, deinceps manet ociosus. Item eiusdem ferri usus pro crocodili squamis adsumetur. Est autem quando & tergus ipsius beluę in prælio munimen impertit, alioquin (ut dictum est) ad eius similitudinem ferrum ab artifice figuratur, quod necessitati deseruiens quem armauit in belli tempore, derelinquit in pace. Necnon & uolatilia nostris commẽdata sunt usibus, quorum etiam uelocitatem ratio excogitata non præterit. nam quædam ex eis mansuefacta uidentur cooperantibus, quędam uerò præsentia sui capiendi causa sunt alijs, quæ nostris utilitatibus applicẽtur. Sed & pennata tela nobis ars exquisita perfecit, quæ per arcum tensa cursum uolucrem rebus humanis exhibuit. Quod autẽ pedũ nostrorũ uestigia ad conficiendum iter facilius atteruntur, necessaria subiectorũ adminicula nobis indicant, ex quibus calceamenta congruenter aptentur.

Cur hominis rectus sit habitus: & quòd propter rationem manus datæ sunt, in quo quædam & de differentijs animarum disputatio naturæ inducitur. Cap. VIII.

QVòd uerò rectus est hominis habitus, & ad cœlum sese sustollens, sursumq; respiciens, principalia hæc dona esse certissimum est, approbantia regiam potestatẽ. Deniq; quòd solus ita formatus est, cæterorumq; omniũ prona sint corpora, & in deorsum procliuius inclinata, manifesta differẽtia honoris eius ostenditur; dum constet illa quidem huius esse sub-

esse subiecta patientię, hunc autē supereminentis existere dignitatis. Nam alijs quidem omnibus anteriora mēbra corporis, pedes sunt: quia quod accliue est, egebat profectò firmitatis adnisu. In hominis autem cōditione hæc mēbra manus effecta sunt, quia rectitudine habitus eius unus gressus uidebatur esse sufficiens, quia geminis pedibus standi constantiam causa prouisione firmaret. Aliàs quoque ad usum rationis officia manus aptata sunt, & si quis rationali naturæ ministerium manuum proprium quid esse dixerit, minimè delinquet. Non solùm enī ad hoc quod cōmune & promptum est intelligentiæ nostræ respicio, quòd scilicet uerba literis manus administratione signamus, & quidem nec ista gratia rationalis impar est dignitatis, quòd literis loqui quoq; possumus, & modo quodā manibus disputamus, in elementorum figuris nostrum reponentes eloquium. Sed ego ad alia prorsus intēdens, studio quodam cooperationis optēperare manus affirmo rationis imperio. Verùm anteq̄ hoc idem discutiamus, ef fusius rationem magis, quam prætermisimus, inquiramus. Penè nanq; factorū nos ordo, & causa latuit cuius rei gratia præcedant. Germinent terræ uirentia, dehinc irrationabilia subsequātur animalia, & ita post horum conditionem loco tertio homo formetur. Fortasis enim per hæc non tantùm ea quæ sunt manifesta sentimus, quòd propter iumenta uel maximè conditor uniuersitatis instituerit herbarū naturam, propter homines autem iumenta creauerit. Vnde & ante greges pabula, ante hominem uerò quæ humanæ uitæ possent adminicula præbere, produxerit. Sed mihi uidetur consequentia huius eloquij aliquod dogma de absconditis intimare. Sic enim Moyses de statu animæ diuino imperio philosophię reseruauit arcanum, de qua re quidem & eruditio extera sibimet imaginata est aliquid: sed non clarè quæ erāt uidenda, perspexit. Per hæc ergo, ut arbitror, ipsa ratio docet quòd in tribus differentijs uitalis hæc atque animalis potentia declaretur. Herbarum siquidem natura incrementis est tantū & nutrimentis accommoda, congruū præbens his qui ex ea pauentur augmentum. quæ & germinabilis dicitur, eademq; in uirgultis & arboribus substantia peruidetur. Est autem in his ipsis quæ germinātur, uitalis quædam potentia, sensus animatione priuata. Præter hanc uerò & alia uitæ species, cui creator & incrementa contulit, & dispensandam sensibus imperauit, quam in natura irrationabilium facilè cōtuemur, quę non solùm ut herba crescēs nutritur & nutrit, sed etiam sensibilem uim posidere cognoscitur. Perfecta uerò tertia uita corporis in hominis essentia rationali constituta est, quæ & nutritur & nutrit, & sentit, & rationis participans mente uegetatur. Debemus autem scire, quòd talis quædam eorum quæ sunt ratio diuisionis existat, ut aliud intellectuale sit, aliud corporale. Sed intellectualis essentiæ nunc omittatur in sua proprietate diuisio. Nec enim nobis est de hac re sermonis occasio. Corporalis autem substantiæ aliud est omnino sine uita, aliud uitæ participat: rursus uitalis corporalis alia sunt sensibilia, alia uerò sensu carentia, ut sunt etiam capilli nostri & ungues. Item sensibilia in naturis rationabilium & irrationabilium diuiduntur. Propterea post examen materiam primùm uelut crepidinem quandam hanc

germina-

germinalem substantiam legislator expressit: deinceps eorum generatio- nem quæ sensibus tantummodo continentur, aperuit. Et quia secundum istam consequentiam, ea quę uitam in carne sortita sunt, sensibilia quidem sine intelligibilibus per se subsistere uidentur, rationalis autem substantiā non potest in alio nisi sensibili corpore contueri: idcirco post germina at- que iumenta factus est homo, uia quadam consequenter ad perfectionem natura perficiens. Omnium nanque specierum, id est, & crescentis germi- nis & sensualis animantis hoc rationale animal homo participat. Nutri- tur enim iuxta naturalem substantiam animæ qualitas, incrementi uerò uim sensuali subministratione sortitur, quæ iuxta quēdam modum suum inter intellectualem & materialem substantiam in medio collocata, quā- tum illius comparatione crassior, tantum huius prælatione uidetur esse syncerior. Deinde sensibilis rei quod est subtilissimum & lucidissimum intellectuale sociatum fit quædam naturæ permixtio conueniens, ita ut in tribus istis uideatur homo subsistere. Nam & Apostolū tale aliquid co gnoscimus intimare, ubi pro Thessalonicēsibus orans ait: Ipse autē Deus pacis sanctificet uos per omnia, ut integer spiritus uester & anima & cor- pus sine querela in aduentum Domini nostri Iesu Christi seruetur: pro nu tribili parte corpus, pro sensibili animam, pro intellectuali spiritum po- nens. Similiter & scribam in euāgelio Dominus instruens, omni manda- to dilectionem Domini præponit, quæ ex toto corde & ex tota anima & ex toto intellectu perficitur. Nam & in præsenti eandem mihi sermo dif- ferentiam uidetur interpretationis offerre, corpulentiorem quidem effi- caciam cor appellans, animam uerò mediam sedem tenere significans, in- tellectum autem sublimiorem substantiam rationabilis insinuans perspi- cabilisq; uirtutis. Vnde & tres distantias uoluntatum nouit Apostolus: carnalem, quæ circa uentrem & inferiores uoluptatibus tantùm uitiosis obsequitur: animalem uerò, quæ media inter uirtutem malitiam'que uer- satur, hanc quidem supergrediens, illius autem nequaquam particeps syn ceritatis existēs: & spiritualitatem Deo placitæ conuersationis assequitur. Sic enim scribens ad Corinthios exprobat eis studium uoluptariæ uitæ atque passibilis, dicens: Nonne carnales estis, & secundum hominem am- bulatis, id est, perfectioribus doctrinis incapaces esse probamini. Et alibi comparationem quandam mediæ huius ad illam celsiorem perfectiorēq; faciens, dicit: Animalis autē homo non percipit ea quæ sunt spiritus Dei. Stultitia enim est illi, & non potest intelligere, quia spiritualiter examina- tur. Spiritalis autem iudicat omnia, ipse autem à nemine iudicatur. Deni- que sicut carnali animalis supereminet: iuxta eandem mensuram anima- lem quoque spiritualis excellit. Quòd ergo nouissimum post omnia fa- ctum hominem scriptura commemorat, nihil aliud quàm de statu animæ philosophari nos debere latenter informat, necessaria quadam rerum cō- sequentia, id quidem perfectum in postremis insinuans. Natura nanque rationalis cætera quoque continet, & incrementa germinis, & sensus ani- mantis, natura etiam sensibilis germinalem speciem sine dubitatione com plectitur: hæc autem propter quod immaterialis est, se sola complectitur.

1.Thess.5.

Matth.22.

1.Cor.3.

1.Cor.2.

Consequenter igitur natura ueluti per quosdam gradus, uitæ dico proprietatum, ab inferioribus ad perfectiora conscendit.

Quòd aptissima hominis habitudo ad opus rationis constructa sit. Cap. IX.

Quia igitur rationale animal homo, oportebat nisui rationis conueniens instituti conporis instrumentum. Sicut enim uidemus Musicæ peritissimos iuxta organi speciem studiũ modulaminis exercere, & neq; tubicinare barbiton neruis, neque citharizare tubicines: iuxta hunc modum instrumẽtorum constructionem oportebat esse rationi consentientem: ita ut aptissimè posset ad usum resonare sermonis, qui uocalium mẽbrorum formaretur officijs. Ideo autem manus coaptatæ sunt corpori, & quamuis utilitates mille uitæ huius enumerare facillimum est, quas hæc opportuna & durabilia manuum instrumenta nauiter administrent, omnem'que operationem bello & pace competenter explentia: tamen præ alijs omnibus rationis causa manus corpori natura congruẽter apposuit. Nam si homo sine manibus extitisset, profectò percipiẽdorum ciborum necessitate membra uultus eius adinstar quadrupedum formarentur, ita ut oblonga facies tenuaretur, simul & emineret in naribus, oris etiam labia callosa & grossiora essent atque firmissima, & ad carpendas herbas competenter aptata, nec non & lingua grãdiori corpore durior esset & asperior, quæ cooperaretur dentibus, ad ea quæ mandenda perciperet liquidior existens, & iuxta utrunq; latus effusior, qualis est canum & cæterorum quæ uescuntur carnibus, per aspera dentium interualla discurrens. Si ergo manus non adessent corpori, quomodo ei uox articulata figuraretur, cùm talis oris eius formatio ad usum sermonis minimè conueniret, ita ut necesse esset hominem uel balatus emittere uel latratus, aut ut equus hinniret, aut uocem daret bubus asinis'que consimilem, aut aliquẽ rugitum promeret bestialem. Nunc autem manus accommodatę sunt corpori, ut os ad ministerium uerbi liberum permaneret, ergo propriũ quiddam est naturæ rationali habere manus in corpore, ita ut per eas omnium conditore facultatem concedente sermonis. Quoniam ergo diuinũ quẽdam gratiæ principatum imaginis'que contulit Deus, & bonorum suorum munera rationali figmento contribuit, propterea reliqua quidem bona humanæ naturæ pia liberalitate largitus est: mentem uerò & intelligẽtiam, non est propriè dicere quia dedit, sed quia contulit proprium naturæ suæ decus imagini deferens. Ergo quia mens intelligibilis quædam & incorporea res est, incõmunicabilem quodammodo possideret gratiam, nisi motus operationis suæ aliquibus excogitationibus intimaret. Huius rei gratia hac indiguit constructione membrorũ, ut in modum plectri uocalia instrumenta contingens, per qualitatem sonituum motum interpretaretur internũ. Et quemadmodum si quis musica imbutus arte, propriã uocem aliqua passione non habeat, uolensq; suam manifestam facere disciplinam, alienis uocibus æmuletur, publicans artem lira uel tibia: sic humana mens cùm omnimodorum intellectuũ probetur inuentrix, nec possit nuda anima his quæ per sensus corporis audiant, impetus suæ intelligẽtiæ declarare, quasi per modulationẽ quandã hæc artificiosius animata instru-

instrumenta contingens, eorum sonis intelligentiæ suæ occulta manifestat. Mixtam uerò uariam'que hanc musicam instrumentis humanorum possumus cōsiderare membrorum: quæ uelut lira & tibia concentu quodam idipsum sibi inuicem resonāt. Nam uas illud quod recepit spiritum, si quando pulsatur loquentis impetu, & in uocem somauerit eam partem quæ repercutitur internis accessibus, rotunditates illę quæ adinstar tibiarum factæ sunt, imitantur profectò illam uocem, quæ profertur ex tibijs quas in circuitu membranulæ prominentes exagitant. Superius uerò paulatim concauum de inferioribus sonum recipiēs, & geminis fistulis ad nares usque pertingens, uocem erga colatorij loca disrumpit, maiores'que sonitus efficit, maxillarum quoque & linguæ fauciumꝗ mira formatio, iuxta quæ mentum leni fluxu deductum per speciam rotunditatis acuitur. Hæc autem omnia motum uidentur similare neruorum, quæ mens (ut sæpè dictum est) plectri uice contingens uariè atque multipliciter in suo tempore prout opus exegerit, modos omnimoda uelocitate componit: labiorum uerò adapertio atque conclusio idipsum facit quod digiti, qui spiritum tibiæ iuxta consonantiam modulationis adsumit, scita'que mēs per hæc instrumēta membrorum rationem modulatur in nobis, per quam rationales probamur effecti, nequaquam, ut arbitror, habentes rationis gratiam. Sine hoc casu graue laboriosum'que seruitiū corporis usibus tantummodo labiorum acquirere cogeremur. Nunc autem manus in se hoc officium transferentes, os liberum ad sermonis ministerium reliquerunt.

Quòd per sensus mens operetur. Cap. X.

DVplex autem huius instrumenti consideretur effectus. Aliud enim eius operatur eloquium, aliud uerò uocat ad suscipiendas intelligentias quæ extrinsecus ueniunt: nec alterum miscetur alteri, sed implet operationem quam natura constituit, nullam adferens uicino molestiam. Nā nec auditus loquitur, nec uox audit. Hæc enim semper aliquid promit, auditus autē suscipiens iugiter non adimpletur. Sicut Salomon quodam loco testatus est, quod etiā mihi uidetur esse uel maximè præ omnibusꝗ in nobis sub admiratione dignissimū, quæ sit latitudo illa capacitatis intrinsecus, in quam cuncta confluunt quæ fundūtur auditu, qui sunt illi memoriales, qui introeuntium sensuum monumēta conscribunt, quā ampla susceptoria intelligentiarum, quæ per aures reponuntur interius, & quomodo, quū multiplicia sint quæ supponantur alterutrum, confusio tamen & error iuxta propriam positionem eorū quæ inferuntur, omnino nō gignitur. Similiter etiam efficaciam uisus quis poterit æstimare? Æquè ēm per oculos mens ea quæ extra corpus sunt, apprehendit, & in se similitudines apparentium pertrahit, figuras similium sibijpsa describens. Et quemadmodum si qua ciuitas multitudinis capax quę diuersis aditibus ad se recipit confluentes, non tamen in unum ciuitatis locum uniuersi conueniunt, sed & alij quidem ad forum, alij ad habitacula sua, alij ad ecclesias & plateas, iuxta suam quisꝗ sententiam properant: talem quodammodo etiam mentis nostræ considero ciuitatem interius constitutam, quā licet sensus

Eccle. 1.

nostri diuersis aditibus impleant, tamen singula introeuntiũ genera mens eadem dijudicans atque discernens, locis intelligentiæ congruis uniuersa disponit. Et sicut ciuitas exemplum, uidemus unius gentis atq; cognationis homines, nõ per easdem portas ingredi, sed alios per alium aditum, ut sors se obtulerit, introire: nihilo minus tamen intra muros effectos iterum simul esse, qui familiaritate mutua iungebantur: ut è contrario fieri posse concedas, & qui sibi sunt extranei uel incogniti, uno sæpius ciuitatis aditu utantur, sed nõ copulentur inuicem communionis introitu. possunt enim intrinsecus constituti habitaculis dirimi. Tale quid & in mentis nostræ latitudine fieri posse conspicio. Frequenter enim ex diuersis sensibus scientia una nobis colligitur, quæ eandem rem multiplici sensuum uarietate distribuit. Item'que huic contrarium est uidere, ex uno aliquo sensu multa uaria'que, nihil sibi inuicem iuxta naturam concordantia consonantia'que perdiscere, utpote proponatur(melius est exemplo enucleare sententiam) aliquid de morum proprietate perquiri, quid suaue sit sensibus, quid'ue gustantibus sit uitandum. Experientia quippe ipsa reperit amaritudinem fellis, mellis'que gratissimam qualitatem. Cùm hæc ergo certa sint, unam confert scientiam res eadem intelligentiæ nostræ multifariè conquisita, id est, per gustum, uisum, odoratum, etiam frequenter & tactum. Nam mel quispiam uidens, & nomen eius audiens, & gustum percipiens, & odorem sentiens & tactu comprobans, unã rem per omnes sensus agnoscit. Item uaria quoque & multiformia per unum quempiam ex sensibus complectimur, & tenemus: nam & auditus multimodas excipit uoces, & oculorum uisus indiscretam atque multiplicem habet efficaciam ad contuendum ea quæ genere sunt diuersa. Similiter enim album contemplatur & nigrum, & omnia quæ sibi sunt colorum contrarietate distantia: sicut odoratus, sicut gustus, & tactus omnimodarum scientiam rerum suis capere probatur effectibus.

Cur nudus homo naturalibus armis & uelaminibus approbetur. Cap. XI.

QVid igitur est mens iuxta naturã propriã, quę sensualibus potentijs sese distribuit, & per singulos cõpetenter eorum quæ sunt sciẽtiam sumit? Quòd em̃ aliud quiddam sit præter sensum, quẽlibet prudentiũ dubitare non arbitror. Nã si idipsum mens quod sensus esset, unius profectò iuxta sensus efficaciã proprietatis existeret, propterea quòd simplex quidẽ ipsa sit, & nihil in re simplici uarium cõspici queat: nunc autẽ omnibus consentientibus, aliud est tactus, aliud odoratus, & alios quidem incõmutabiles & impermixtos similiter esse sensus adinuicem, & quia mẽs singulis æqualiter adest: aliud quid oportet eam pręter sensualem diffinire substantiam, ne quid rei intelligibili possit uarietatis ascribi. Quis cognouit
Ro.11. sensum Domini? Apostolus ait: Ego autem dico, quis propriam mentem considerare præualuit? Dicant qui Dei naturã se putant posse comprehẽdere, si se considerant, si mentis suæ substantiã norunt, si multimoda quædam est uariæq; compositionis, quomodo in multiplices sensus inseritur, quomodo in singularitate quod uariũ, quomodo in uarietate quod singulare est, inuenitur? Sed agnoui solutionẽ difficilimæ quæstionis, ad ipsam

uocem diuinam recurrens: Faciamus, inquit, hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Imago nanq; quãdiu in nullo proficit ab his quæ in primæua forma subſtãt, propriè imago cognoſcitur. ſi uerò à ſimilitudine formæ receſſerit, iuxta eam partẽ imago non erit. Quomodo igitur & hoc unũ ex his eſt, quæ in diuina natura conſiderãtur, quòd incõprehenſibilis habetur eſſentiæ, neceſſe eſt & imaginẽ primæuæ formę imitari ſubſtantiã. Quòd ſi imagines natura cõprehendere poteſt, cùm primęua forma in ſua cõprehẽſibilitate permaneat, ex hac ipſa contrarietate qua comprehenditur eſſe diſsimilis cõprobatur. Porrò cùm fugiat humanã ſcientiam mentis noſtræ natura, quæ eſt effecta ad imaginẽ, refert incõprehẽſibilitate ſui omnipotentiam naturæ incomprehenſibilis exprimens. Gen. 1.

Inquiſitio, ubi id quod principale hominis eſſe uideatur, & de lachrymis & riſu. Cap. XII.

Sileat ergo omnis cõiecturalis & uana locutio, quæ mille quibuſdã rebus corporeis uim intellectualis operationis includit: ex quibus quidam id quod hominis principale eſt, in corde conſtituũt: quidam uerò in cerebro ſubſiſtere ſuſpicãtur, quadã ſuperficie perſuaſionum opinionem huius roborantes. Is enim qui in corde principale hominis eſſe dicit, ex loci ſitu argumẽta nititur ſuę rationis apponere, propterea quòd mediũ locum uidetur cor totius corporis cõtinere, quatenus ſe ſpontaneus motus è medio ad omne corpus facilius exhibens, in quos uoluerit effectus erũpat. Ad hanc autẽ rationem ueluti teſtes uidentur afferre triſtificas atq; iraſcibiles hominis affectiones: quòd ſcilicet huiuſmodi paſsiones hanc partem ad compaſsionẽ cõmouere uideãtur. Qui uerò cerebrum, intelligentiæ domicilium credunt, quaſi quandam arcem uniuerſi corporis caput aſſerunt à natura conſtructum, in quo mentem quaſi reginam quandam inhabitare pronunciant, quæ ueluti quibuſdam nuncijs ſeu protectoribus, ita ſenſibus circunquaq; uallatur. Signa uerò & iſti huiuſcemodi ſuſpitionis inſinuant, quòd mens tunc à recto cõſilio & ab eo quod deceat, abducatur, quando cerebri mẽbrana uexatur, & quòd in ignorãtia honeſtatis degant, quos ebrietas grauat. Ad hęc autẽ & aliquas cauſas naturales adijciũt, quibus opiniones ſuas ſingulis quas de principali hominis parte deferunt, confirmare uideãtur. Et hic quidẽ ad igneam naturã cordis cognationem motuũ mentis affirmat, propterea quòd & mentis & ignis indormitabilis probetur eſſe ſubſtantia, & quia in cordis parte mentem fatetur influere, idcirco mobilitate feruoris motum temperari mentis aſtruit, receptaculum naturę intelligibilis cor eſſe pronuncians, in quo calor exundat. Alter autem cunctorum ſenſuum ueluti principium atq; radicem cerebri membranam eſſe teſtatur, ſuamq; rationẽ hac fide confirmat, quòd non alibi ſit effectus intelligentiæ collocatus, niſi in ea parte ubi & aures aptatæ irruentes uoces accipiunt, & intuitus iuxta ipſa oculorum profunda concretus occurrentes pupilli, imaginum formas tranſmittit interius, & qualitates odorum uariorum diſcernuntur attractæ. Senſus etiam qui guſtu perficitur, indicio membranulæ cerebri (ſicut ſuprà dictum eſt) approbatur, quę de proximo quoſdã neruorũ ramuſculos ex re ipſa ſenſibiles per nodos colli uſq; ad ea loca quę colatorij inſtar exiſtũt, et muſculos circum-

circumiacentes interserit. Ego autem, quia passionis accessu animæ intelligentia sæpè turbatur, & quia iuxta naturalem uigorem cogitationis effectus obtunditur, quadam hoc idem corporis ægrotatione contingere, uerum esse pronuntio, & fontem quêdam corporalis coloris cor esse non nego, quòd ad irascibiles impetus facilè commouetur. Super hoc nihilo minus præesse sensibilibus rebus membranulam cerebri, iuxta rationem eorum qui hæc naturali disputatione pertractant, complectens sub se cerebrum, cuius etiam foueri uaporatione pinguedinis audiens, ab his qui se anatomicis inspectionibus occuparunt, irritum quod dicitur omnino non facio: sed nõ ex his probare contendam, quòd localibus quibusdam circumscriptionibus in corporea substantia concludatur. Nam nos excessus irrationabiles fieri non ex capitis aggrauatione didicimus. Medicorum uerò peritissimi utrisque lateribus quibus eiusdem cerebri membranulæ continentur, aliqua passione turbatis rationale nostrum ægrotans definiunt, appellantes freneticam passionem, quia ijsdem membranulis frenes nomen existit. Similiter etiã tristitia cor affici suspicantes profectò falluntur. Cùm enim non cor, sed os uentris mœrore turbetur, ad cor morbi huius incommodum imperitè transmittunt. Hoc autem disserunt, qui passionum causas diligenter inuestigare curarunt, quòd in mœrore compressis naturaliter totius corporis euaporationum tramitibus atque conclusis in profundissimas internorum sedes cogitur, quicquid per hos respirationis aditus exire prohibetur. Vnde coangustatis uisceribus accẽditur tristitia, sæpè uiolentior spiritus ex imo trahitur, ut dilatetur id quod contractum est. Et hunc halitum quem mœror extrudit, etiam gemitum uocamus, id est, nimij doloris indicium. Sed qui putãt hac eadem passione affici particulam cordis (ut dixi) falluntur, cùm non cordis, sed oris uentris sit ista molestia, ex ea occasione quam diximus, quòd scilicet euaporationum compressis aditibus, fellis coangustata uesicula humorem illum asperum atque mordacem in os uentris effundit. Et hæc est huius rei probatio, quòd depressis ipsa coloris superficies uelut aurigine uidetur infecta, dum fellis humor in uenis nimia cõstrictione diffunditur. Sed hæc ratio ex illo quoque morbo qui huic uidetur esse contrarius, id est, qui ex lætitia risuq; contingit, uel maximè commendatur. Dilatãtur enim quodammodo & dissoluuntur per aliquam uoluptatem totius euaporationes corporis suauissima cognitione percepta. Sicut enim ibidem per mœrorem tenues & incertæ respirationes iterum comprimuntur, & interius uiscerum constringentes affectum ad caput & ad membranam cerebri uaporem humidum supprimũt, qui multùm in concauis sub relictis per aditus euaporationibus excurrit ad oculos, & compressione ciliorũ per guttas egeritur: hæc autem gutta, lachryma nominatur. Ita intelligendum est ex afflictione contraria, cùm plus solito distenduntur respirationis itinera, per ea spiritus in altis se recessibus inserit, & per oris aditũ protinus à natura propellitur, uisceribus cunctis, & maximè iecore (quemadmodum aiunt qui circa ista periti sunt) per quandam agitationem motumq; feruentissimum, huiuscemodi conceptum spiritũ in exteriora pellẽtibus.

Vnde

Vnde facilitatem quandam exituum eiusdem spiritus natura machinata, rictum oris extransuerso patefacit genã utranq; distendens, & quod hinc efficitur, risus nomen accepit. Nec propter hoc igitur principale hominis esse in iecore putãdum est, nec propter feruorem sanguinis, qui copiosus erga cordis loca uersatur, nec ob affectus irascibiles ęstimandum in corde esse mentis hospitiũ. Sed hęc ad qualitates corporeas referẽda sunt. Mentem uerò credendũ est ęqualiter membra singula iuxta ineffabile temperamentũ rationis attingere. Et si scripturã nobis ad hoc nonnulli proferunt, quatenus principale in corde hominis esse testentur, non id debemus inexplorata ratione percipere. Qui enim cordis meminit, et renes asseruit, dicens: Scrutans corda & renes Deus. Ita & utroq; aut neutro hoc intellectuale hominis licebit includi. Obtundi uerò easdẽ intellectuales efficientes, uel etiã sine effectu prorsus existere, per qualitatem corporeæ affectionis edoctus, non satis idoneum arbitror argumentũ, ut locis aliquibus uirtutẽ mentis asseram cõtineri, tanq; per timores partibus occupatis à propria latitudine possit expelli. Corporalis enim hæc opinio est, ut uas præuẽtum immissis rebus aliud quicq; nequeat omnino recipere. Intellectualis nanq; substantia neq; in uacuis & cõnexis partibus corporis immoratur, nec magnitudine uel mole carnis extruditur. Sed quia constat, ueluti organum quoddam musicũ totum hominis corpus extructũ, & plerunq; contingit ut hi qui musicæ periti sunt, suam nequeant ostendere disciplinam propter instrumenti mutilitatẽ, artis industriam renuentis, quod aut tempore uitiatum est, aut aliquo casu disruptũ, aut rubigine uel humore detritum est, & idcirco sine sonorum manet effectibus, licet ab eo qui tibicinæ artis est peritus, inspiretur. Sic & mens per omne corporis transiẽs instrumẽtum intellectualibus effectualibus partes, sicut natura aptum est, competenter attingit: & in his quidem qui iuxta substantiam permanent, uim suæ operationis exerit: in his autem quæ per uitium quoddam artificiosum motum eius admittere nequeunt, præter effectũ operationis existit. Naturaliter enim quodammodo mens apta est in his membris propriè congruenterq; uersari, quæ sua sospitate uegetantur: ab his autẽ prorsus alienari, quæ quadam infirmitate uexata sunt. Psal. 7.

Contemplatio quædam naturalis de materia & natura, & mentis inspectione. Cap. XIII.

Mihi uerò uidetur & plus esse quàm naturalis in hac parte cõtemplatio, per quam possumus aliquid de utilioribus informari dogmatibus. Quia igitur optimum & summum præ omnibus ac pręeminens bonum est ipsa diuinitas, ad quam uniuersa recurrũt, quęcunq; boni desiderio continentur: idcirco & mentem fatemur, utpote ad imaginem factam pulcherrimi conditoris, quandam similitudinem primæuę formæ custodire, & ipsam in optimis prorsus existere. Si uerò extra eam fuerit, simul & ea, in qua erat, pulchritudine denudari. Sicut autem dicimus mentem similitudine pulchritudinis formæ principalis ornari, ueluti quoddam speculum præeminentis impresione refulgens: iuxta eandem rationem ipsam quoque naturam à mente, qua dispensatur & regitur, credimus contineri, eiusq́ue specie decorari, factam ueluti quoddam speculum speculi.

A natura

A natura quoq; sustineri hoc materiale nostræ substantię profitemur, circa quam eadem natura conspicitur. Cùm igitur alterum contineatur ex altero, per hos omnes illius summi & ueri participatio cōgruenter excurrit, per superiorem id quod inferius uidetur, exornatur. Si quando uerò huius bonæ communionis fuerit facta diuulsio, & è contrario superius inferior sectatur: tunc deformitas materiæ ipsius apparet cùm à natura deseritur. Informis enim quædam res & incomposita est ipsa materies per se, & hæc informitas eius simul, & pulchritudo naturæ corrumpitur, quę mentis uiuacitate decoratur: ac sic ad ipsam quoq; mentem per naturę defectū deriuatur materiei deformitas, ita uti imago Dei iam non possit inspici in hac impressione figmenti, ueluti quoddam nanq; speculum, id est, bonitatis forma atq; uirtutis post dorsum se ponens abijcit quidem splendoris eximij claritatem, informitatem uerò materiæ in se prorsus assumit: & hoc modo fit mali natiuitas, boni priuatione subserpens. Bonū est autē, quicquid summo bono coniungitur, quòd si extra similitudinē huius effectionis fuerit, sine bono proculdubio permanebit. Cùm igitur secundum inspectam rationem constat esse summū bonū quod uerè bonum est, mens autē ad imaginē summi boni facta est, & ipsa accepit ut ei bene sit, statura uerò quā mens continet, quasi quædā imago esse probatur imaginis, ostēditur per hoc, q; materiale nostrū tunc bene subsistat atq; bene contineatur, quando à natura dispensatur & regitur. Iterū uerò soluitur atq; deijcitur, quando eius prouisione priuatur, simulq; à boni copulatione secluditur. hoc autem non fit aliter, nisi cùm ad contrariā partem naturę fuerit facta conuersio. nec ad bonum summum desiderium eius promouet, sed inde declinat, quod pulchritudine semper egere uideatur. Necesse est enim ad deformitatē materiei despectissimam atq; fœdissomā conformetur id, quod similitudinem eius assequitur. Sed hæc à nobis quadam consequētia dicta sunt, per inspectionem propositam subrogata. Hoc autem quærebatur, utrùm in aliqua parte membrorum intellectualis uirtus locata sit, aut per omnes artus æqua lance discurrat. His enim qui mentem (ut superius dictum est) localibus includunt partibus, & ad demonstrationem opinionis suæ proferunt, quòd non prosperetur intellectus eorum, quibus contra naturam cerebri membrana uexatur, ostendit ratio, quòd per omnes partes humanę confirmationis, sicut aptum est unumquodq; membrum, naturaliter operetur. Similiter autem uis animæ præter efficientiam subsistit, cùm aliqua pars corporis in natura non permanet. Et propter hæc oblata est sermoni nostro proposita consequenter inspectio, per quam discamus in hominis constructione, à Deo quidem gubernari mentem, à mente uerò materialem uitam nostram contineri, cùm in natura persistit. Si uerò à natura discesserit, etiam cooperatione mentis eam priuari necesse est. Sed reuertamur rursus unde digressi sumus, quòd scilicet in ea quæ à naturali constitutione omnino exorbitant per aliquam passionem, proprium mens seruet effectum, & in his quidem quæ uigent incolumis manet, impos uerò fit in his quæ non queunt uim eius operationis excipere. Fas est autem & ex alijs rebus huiusmodi dogmatis firmare sententiam:

tentiam: & nisi graue ac molestum est, præsentiam sermonis fatigatus etiã de his paucis, ut potero, explicabo.

De somno & oscitatione, & de somnijs ratiocinatio. Caput XIIII.

MAterialis hęc & fluxa corporis uita semper in motu procedẽs, in hoc habet existẽdi uim atq; potẽtiam, ut nunquam prorsus à motu desinat, sed ueluti fluuius quidam iuxta suum decurrens impetum, plenum quidem demonstret alueum per quem delabitur. Non tamẽ eadem aqua circa eundem locum esse uideatur, sed aliud quidem eius transcurrit, aliud uerò superuenit. Ita & hoc materiale uitæ pręsentis, per quendam motum contrariorum frequenti sibi successione decurrit, & à commutatione sua stare penitus non potest, sed quietis impatiens iugem conuersionem rerum similiter possidet. Quòd si aliquando à motu destiterit, pariter & esse cessabit, ut puta plenitudinem relaxat inanitas, itemq; inanitati plenitudo succedit, somnus continuum uigiliarum laborem sustentat: itemq; uigilię quod resolutum esse uidebatur, consolidãt, & neutrum horum in eodem statu permanet, sed mutua sibi præsentia utrunq; succedit. Itaq; seipsa natura mutationum uicibus innouante, ut partẽ uidelicet utriusq; recipiens, ab altera migret ad alteram. Nam si semper animal persistat in opere, intentio disruptionem, diuulsionemq; partium quæ tenduntur, efficiet: continua quoq; corporum quies ruinã quandam solutionemq; status operabitur. In tempore uerò moderatius utrunq; perceptum, fortitudinẽ ad permansionem substantiæ commodauit, quæ per continuũ ad contraria transitum utrinq; alternante sibi successione reparatur. Sic ergo opportunitatem quietis nacta natura, distenti uigilijs corporis excogitat qualiter labori subueniat per soporẽ, & sensibus ab operatione semotis, ocium ad tempus impertit, & ueluti equos post certamina sudoresq; compescens. Necessaria uerò est corpori quies, ut sine impedimento quo cibus in omnia membra per occulta eidem itinera diffundatur, nulla intentionis obice meabilem præcludente transgressum. Nam sicut ex infusa imbribus terra, cùm radijs solis fota fuerit, uapores quidam caliginosi de profundis eius sinibus extrahuntur: similiter & in nostra fit terra, cùm cibus intrinsecus congenitoq; calore decoquitur, uapor quidam naturaliter, utpote aereus, ad superna contendit, & ueluti fumus per rimas parietis penetrans ad capitis loca peruenit, inde per dictos annexus sensibus exhalatur. Vnde necesse est, tunc sensus ocium gerere uaporum transgressione detentos. Oculi sopiti sunt, & palpebrarum obductione ueluti quodam machanicæ artis æquo pondere conteguntur: ipsis quoq; uaporibus & auditus obstruitur, & quasi quodam ostio auribus imposito à sua naturali operatione feriatur. Hæc autem talis passio somnus dicitur, uacantibus in corpore sensibus, & iuxta naturalem motum nihil prorsus agentibus, ut digestiones escarum exitu faciliore proueniant, & suos meatus ipsa exhalatione transcurrant. Quapropter si coangustentur his exhalationibus ea loca quæ circa sensus sunt, & quadam somnus occupatione tardetur, uapore complentur: & quia ex neruis constat esse composita, ut colli ac faucium naturaliter ex sese tenduntur, ita ut per hanc extensionem illa quæ fuerant

compressa uaporibus, tenuentur: ut fieri solet ab his qui uestes infusas nimia compresione torquentes humorem omnem nituntur exprimere. Et quia partes quæ circa fauces sunt, rotundiores uidentur, abundantęq; neruis, ut dictum est, si quando discludi ab his uaporum crasitudinem conuenit, quia imposibile sit rotunditatem per recta ostendi, nisi id suo schemate peragat. Idcirco relictus in oscitatione spiritus mentum quidem deorsum ad fauces quadam concauatione pertrahit, & cunctis interius in orbe patefactis undosa illa spisitudo quæ in ipsis locis insederat, spiritu propellente dirigitur. Frequenter autem & post somnum nobis idipsum solet accidere, cùm ex illis uaporibus indigestum quid fuerit subrelictum. Ex his itaq; causis una mens euidenter ostenditur, quòd naturæ congruens atq; consentiens esse uideatur: dũ uigilante illa & hæc suos effectus exerat, resoluta uerò iu somnum etiã mẽs persistat immobilis: nisi fortè imaginationes somniorũ mentis agitationes esse quis æstimet, eamq; operantem per soporem suis motibus arbitretur. Nos aũt constanter asserimus, eam solam actionem ad mentem referendam, quæ sapientia consilioq; perficitur. Ea uerò quæ per somnum phantasmatũ deliramenta proueniunt, imaginationes quasdam efficientiæ mentis opinamur, quas irrationabilis pars animę per accidentia quęq; contingit. Anima quippe à sensibus auocata per somnum, necesse est ut mentis quoq; priuetur effectu. Per sensus enim, ad hominem quodammodo reuersio mentis efficitur, quibus uacantibus & intelligentiam necesse est ociari: cuius rei argumentum est, quòd frequẽter ineptisimis atq; uanisimis formis dormiẽtes illudimur: quod nequaquam fieret, si consilio tunc anima & ratione regeretur. Sed mihi uidetur, cùm præsentior uis animæ, id est efficientia mentis & sensuum conquiescit, illam tantummodo partẽ eius in somnijs operari, quæ nutrimenta incrementaq; dispensat. Si autem hoc ita est, somnia quæ fiunt & imaginationes sensibus & intelligentiæ congruentes, hac nimirũ causa contingunt. Quæcunq; nobis per animæ partem, in qua memoria uiget, impressa sunt, hęc eadem ut sors attulerit ueluti pictas oris opere formantur, figuratione quadam iugiter adhærente in hac specie animę, qua memoria continetur. His itaq; phantasijs homo deluditur, non alicuius ordinis tramite ad eorum quæ apparent, uisionẽ collocutionemq; productus, sed mixtis quibusdam & consequentibus seductus erroribus. Sicut eñ in opere corporali unicuiq; mẽbro propriè quid iuxta uim sibi naturaliter insitã peragenti etiam quiescentis membri quidã consensus cooperationis accedit: eadem rationis consequentia de anima quoq; sentiendum est. Nam quum quiddam eius quiescit, quiddã uerò mouetur, totum parti necessariò consentit: quia nec posibile est unitatẽ naturalem tunc posse diuidi, & si pars quædam potentiarum eius in operatione persistat. Sed quemadmodũ uigilantibus & satagentibus obtinet quidem mens, eiq; sensus obsequitur, nec eis tamẽ adesse dispensatrix illa potentia corporis approbatur. Siquidem mens usibus cibum prouidet. sensus autẽ sumit quod prouisum est: ea uerò corporis uirtus quæ nutrimentis inuigilat, propriæ sibi quod datur acquirit. Ita per somnum ablato harum potẽtiarum usu quodammodo com-

do commutantur in nobis,& obtinet id quod irrationabilius esse probatur. Aliorum quidem efficientia conquiescit, non tamen omnino restringitur. Tunc enim uis animi qui nutrimentis insistit,quamuis per soporem ad digestionis contendat officium,omnemq; naturam sibi uacare permittat. Non em̃ ab hac eius operatione potentia illa sensualis abstrahitur,nec enim fas est,quod semel naturaliter unitum est,possit diuelli,sed elucescere nõ potest eius effectus,somni ocio impeditus. Hac itaq; ratione cùm se mens ad sensibilis animi speciem uertit,consequens est cùm hic mouetur, uti & illam dicamus moueri pariter,& cùm quiescit,simili modo quiescere. Quemadmodum uerò circa ignem hæc fieri naturale est,ut cùm paleis undiq; tegitur,nulloq; spiraculo suscitatur,nec circũtecta depascat,nec penitus extinguatur,sed pro flamma quidem fumus exurgat:quòd si paululum commotus fuerit, ilico fumus excitatur in flammã: similiter & mens ocio sensuum tẽpore soporis obtecta,nec elucere per eos potest,nec prorsus intercipi,sed instar summi uidetur operari,in aliquo quidem egens, in aliquo uerò prȩualens:& sicut quispiam musicus resolutis lyræ nexibus,si plectrum cordis iniiciat,non ei modulatio competenter occurrit (nec em̃ extentum quod nõ est,aptè resonabit)sed plerunq; manus artificiose mouetur,ducens plectrum ad locales positiones accentuum. Sonus aũt non efficitur nisi inordinatus ex modo chordarum,quẽ uocant Græci βόμβον: ita per somnum naturalibus sensuum membris resolutis aut omnino quiescit artifex animus,si corpus nimia plenitudine prȩgrauetur,aut certè languidius & obscurius operabitur, cùm hoc organum sensuale diligentius artem nequit excipere. Quapropter in somnis memoria quidem confusa, prȩscientia uerò quibusdam uelaminibus obruta, prȩter uotum ac studiũ quasdam speculatur imagines, & aliquid eorum nonnunquam quæ sunt uentura prænunciat. Nam per subtilitatem naturæ plus aliquid habet q̃ corporis crassitudo ad contemplanda ea quæ uidentur accedere, sed non potest recto ordine futura reseruare, quia nec perspicua & manifesta doctrina proponitur eorum quȩ in somnis digesta cernuntur. Sed quicquid illud est,ambigua futuri fit denunciatio,quod ȩnigma uocãt,qui uidentur ista discernere,quòd scilicet aliud ostentet in uerbis, aliud in intellectibus afferat. Sic pincerna Pharaonis botrum premit in patera,sic panes in canistro ferre pistor imaginatur, uterq; enim iuxta studium quod exercuit, se in somnis esse peruidet. Solitarũ nanq; artium simulachrorũ in præscientia mentis impressa per omne uaticinium prædici quæ uentura fuerant, præstiterunt. Quòd autem Daniel & Ioseph eorumq; consimiles diuina uirtute nullis turbatis sensibus ad futurorum informantur scientiam, nihil hoc ad præsentem pertinet quæstionem, quia non hæc quisq; sapiens somniorum generibus imputare debet,alioquin & illas uisiones quȩ diuinitus uigilantibus accidunt,non superna uisitatione,sed naturæ consequẽtia sponte sua id operãte putabit posse contingere. Sicut ergo cunctis hominibus iuxta suum sese moderantibus animum, quidam sunt qui diuina illustrari confabulatione mereantur, ita communiter secundum naturam nobis ac similiter somniorum phantasiis accidentibus nonnulli per sopo-

rem diuinæ cuiusdam particeps reuelationis existunt, cæterisq; omnibus: & si aliqua re per somnium præscientia gignitur, iuxta prædictum gignitur modum. Si uerò Ægyptius ille uel Assyrius tyrannus ad scientiam futurorũ per somnia diuinitus instruuntur, aliud quiddam est quod per eos miranda dispensatione peragitur. Oportebat enim sanctorum sapientiã declarari, quę uidebatur occulta, ne communem uitam sine utilitate uel cõmodo præteriret. Quomodo nanq; Daniel talis esse nosceretur, nisi incantatorum atq; magorum acquisitionem somnij defecisset intentio: quomodo etiam saluaretur Aegyptus Ioseph in custodia constituto, nisi eum discretio somniorum pertraxisset in medium. Et ideo quid aliud ista prętendunt, nec secundum phantasias cõmunes omnino pensanda sunt, consueta quippe somniorum facies eadem uniuersorum est, quę modis plurimis specie quadam imaginationis occurrit. Aut enim permanent, ut dictũ est, in ea parte animæ, qua memoria continetur, studiorum similitudines diurnorum, aut sæpenumero qualitatibus corporalium affectionum somniorum præfiguratur expressio. Sic etenim qui sitit, esse se miratur in fontibus: & delicijs gaudet, qui cibis indiget, & iuuenis ætate uigens imaginũ ludificatur illecebris pro similitudine passionis. Noui uerò ego per somnium & aliam ænigmatum medentium causam. Nam quidã de necessarijs meis captus phrenesi, cùm nimium grauaretur, quòd illi cibus plus quàm uirtus eius exegerat, esset oblatus, arbitratus est plura intestina stercore plena sibi superponi. Cumq; iam propè esset, ut fatigatum corpus eius sudoribus laxaretur, aquã sibi deferre qua perfunderetur iacens, eos qui aderant, precabatur obnixè, nec destitit, hoc cũ clamore deposcẽs, donec exitus rerum querelarum talium causam absolueret. Nã simul & sudor plurimus ex eius erupit corpore, & solutus uenter intestinorum pondus interpretatus est. Quod igitur obtusa ualetudine natura tũc pertulit, corporis inæqualitati compassa est, ut molestiam quidem sentiret, & dicere quidem propter ęgritudinem manifestè non posset, idq; sicut datur intelligi, nisi ex incommoditate contingeret, sed naturali sopore mens sospitate gereretur, somnium profectò ei qui sic erat affectus, existeret, aquam quidẽ sudorem, fluxum uerò intestinorum grauedinem: esca enim grauitatem & pressuram mouentis insinuat. Hoc idem uerò uidetur et plurimis peritis medicinæ, quòd scilicet iuxta passionum differentias, somniorũ quoq; uariæ facies ægrotantibus accidant, aliæ quidẽ defectis stomacho, & aliæ cerebri passione uexatis: his etiam qui febre laborant aliæ, & aliæ qui ex cholera periclitantur & phlegmate. Itẽq; dissimiles his qui plenitudine & inanitate decumbũt. Ex quibus possibile est animaduertere, quòd illa uis animæ per quam nutrimenta nobis incrementaq; contingunt, habeat aliquam intellectualis rei particulam, qua sibi societate consertam, dum qualitas affectionis corporeæ similitudinem quodãmodo pręferat, iuxta passionem, quæ obtinet imaginationẽ congruentem. Itemq; multis etiam secundum morum diuersitatem somniorũ quoq; uisa formantur. Alia namque sunt uiri fortis, alia meticulosi, alia luxuriosi, & alia cõtinentis, alijs largus, et alijs auarus imaginibus illuditur, nusquam uerò in his intelligentia

mentis

mentis operatur, ſed animę pars irrationabilior ut ſæpè diximus has phantaſias faciat, & quibuſcunq; uigilans ſtudijs aſſueſcit, horum ſibi ſimilitudinem præformat in ſomnis.

Quòd unica duntaxat anima ſit in corpore humano triplici potentia conſtans. Caput XV.

SEd multùm à propoſito ſumus abducti. Demonſtrare nanque ſermo promiſerat, quòd mens non in aliqua parte corporis eſſet incluſa, ſed æqualiter per totum ſparſa diſcurrat, iuxta naturæ ſimilitudinem motum ſubiectæ partis efficiens. Eſt autem ubi & ipſa mens naturę ſubſequens impetus miniſterium quodammodo ſeruitutis impendit. Frequenter enim natura præcedit corporis, & aut occaſiones lætitiæ aut cauſas mœroris inſinuat, ita ut ipſa quidem præſtet initium uel cibos appetere, uel quamlibet aliam rem uoluptatis implere. Mens autem tales motus carnis excipiens, conſilij ſui niſibus conſideratarum rerum parat effectus Hæc uerò non fit in omnibus, ſed in his tantũ qui turpiter affecti, dominatũ rationis naturæ nutibus ſubiugant, quiq; ſuffragijs eiuſdem mentis uoluptatibus ſenſuum ſeruiliter obſequuntur. A' perfectioribus autem non ita fieri certum eſt, aqud quos mens præcedit in omnibus, & ratione potius quàm paſsione id quod oportet, exequuntur, naturaq; ueſtigia præeuntis directa ſectatur. Quia uerò tres differentias uitalis potentiæ ratio deprehendit: id eſt, nutrimentalem, quæ præter ſenſus aliquos augmenta recipit: & ſenſualem, quæ ſic nutritur ut ſentiatur: & rationalem, quæ perfecta eſt, & per has omnes extenditur. Idcirco notandũ eſt, quòd una uis tantummodo uitalis, altera uerò ſenſualis, tertia uerò prę cęteris etiam rationalis exiſtat. Sed nemo per hęc ęſtimet tres animas in hominis cõformatione proprijs circunſcriptas eſſe limitibus, & uelut ex pluribus eam credat eſſe conflatam, cùm uera & perfecta una ſit anima naturaliter ſpiritualis atq; intelligibilis, quæ per ſenſus miſcetur materiali ſubſtãtiæ. Omne uerò materiale atq; corporeum quod in conuerſione atque mutatione eſt, ſiquidem participium capit animatæ potentiæ, motum per incrementa ſortitur: ſi uerò ab effectu uitali receſſerit, motum ſuum corruptione teſtabitur. Igitur nec ſenſus præter materialem ſubſtantiam, nec intellectualis in nobis potentia præter ſenſus operatur.

Quòd propriè hominis anima rationalis & ſit & dicatur, quòd anima per totum corpus fuſa, nuſquam certam ſedem habeat. Caput XVI.

QVòd quædam de creaturis hac ui tantummodo nituntur, qua nutriuntur & creſcunt, aliæ uerò ſenſuum potentia præualent, & nec illa ſenſibilis, nec iſta rationalis participantia probantur eſſe ſubſtantiæ: idcirco quis animarum eſſe multitudinem ſuſpicetur, cùm differentiam earum non competenti ratione definiat. quia omne quicquid in rebus eſt, ſiquidem perfectè & integrè uocatur, propriè conſtat eſſe quod dicitur. Si autem non per omnia, quod appellatur, exiſtat, inane nomen ei putatur aſſcriptum, ut puta quòd rerum uim non demonſtret: dicimus enim propriè ſubiecto nomen imponere, quòd ſi quis ex lapide fabrefactam ſimilitudinem ueri panis oſtentet, cui & forma quidem ipſa ſit, & magnitudo

eius uideatur æqualis, nec non & eandem coloris similitudinem præferat, ita ut multis indicijs uerus putetur, desit autem illi quòd cibus possit existere, idcirco iam lapidem propriè uel naturaliter, non nisi abusiuè panis appellationem dicimus accepisse. Item cætera iuxta eãdem rationem, quæ non sunt per omnia quod dicuntur, habent ex abusione uocabulum. Sic igitur & anima cùm perfectionẽ in ratione & intellectu prorsus obtineat, omne quicquid hæc non est, æquiuocè quidem anima potest esse: non tamen uerè dicitur anima, sed est uitalis quædam efficientia, quę per abusionem anima nũcupatur. Propter quod & irrationabilium naturas tanquã non procul existentis à surculari uel seminali uita, dedit ad usus hominũ Deus, qui de singulis quibusq; iustitiam legis suæ affixit, ut hi qui eorum uescuntur carnibus, pro oleribus habeant. Omnes enim carnes manducabitis sicut olera fœni. Parum nanq; plus habere uidentur per sensuum uegetationem, quàm illa quibus aluntur, & quibus cremẽta percipiunt, quæ res instruat amatores carnium, non multis sensibilibus animum suum nectere, sed magis spiritalibus priuilegijs occupari, quòd in his uerè animæ conspiciãtur effectus. Nam in rebus carnalibus irrationabiles nobis sunt compares & æquales. Sed in aliud nescio quomodo cõsequentia sermonis inflexa est: non enim hoc erat in contemplatione propositum, ut quid esset excellentius in homine, utrùm mentis operatio, aut substantia materialis, inquireret, sed quòd in aliqua parte eorum quæ in nobis sunt mẽs esset innexa, æqualiter autem in omnibus & per omnia sese diffundat, & nec extrinsecus contineat, nec contineatur intrinsecus. Hæc enim forma in cadis aut in situlis alijs similibus uasis atq; corporibus, quæ se sua capacitate continent, propriè peruidetur: communio uerò mentis ad corpus ineffabilem quandam & incomprehensibilem copulam habere cognoscitur, nec interius existens, quia res incorporea nequit corpore cõtineri, nec exterius circumfusa uel ambiens, sed inuisibili quodammodo & inexplorata ratione naturę coniuncta atq; connexa, in ipsa, & circa ipsam prorsus inspicitur, eo ut dixi modo, quo nec intelligi potest omnino nec dici, nisi quòd iuxta proprium ordinem eadem ualente natura mens quoq; suos effectus exerceat. Si autem delicto quodam natura nutauerit, etiam motus mentis titubare necesse est.

Enarratio diuini dicti: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram: ubi perquiritur quæ sit ratio, & in quo simile sit beatæ & impassibili naturæ, hoc passibile nostrum & mortale: & quemadmodum in imagine masculus approbetur & fœmina, cùm in primæua forma minimè extare uideantur. Caput XVII.

SEd assumamus iterum diuinę uocis oraculum: Faciamus hominem ad imaginem & similitudinem nostram. Quàm parua atq; indigna nonnulli externorum de magnificentia hominis suspicati sunt, qui eum collatione mundi huius extollere putauerunt. Dixerunt enim paruum mundum esse hominem, de ipsis extantem uniuersalibus elementis. Sed enim quid tanta iactantia nominis huiuscemodi humanæ substantiæ contulerunt, sui prorsus obliti sunt, dum ex proprietatibus muris & culicis, præconia hominis inepta finxerunt. Nam et illis ex quatuor elementis natura

cõpacta

cōpacta eſt,& circa omnes animantes horum elemētorum plus minus'ue quædā portio cernitur, ſine qua ſubſiſtere ea quę utuntur ſenſibus,omnino non poterunt.Quid igitur amplum, ſi ad mundi figuram uel ſimilitudinem putetur homo præferri?cœli quod tranſit, terræ uerò quæ mutatur,& omnium quæ in his continentur continentium tranſitu pari conditione labentium.Sed in quo ſit iuxta Eccleſiaſticā rationem hominis magnitudo,non in eo ꝙ ad ſimilitudinem mundi eſt conditus,ſed ad imaginem factus eſt creatoris. Fortaſſis eñ quæ ſit imaginis ratio quæras,quomodo incorporeo corporale ſit ſimile,quod temporale eſt ſempiterno,& incommutabili id quod continuis motibus immutatur, impaſsibili etiam & incorruptibili quod paſsioni & corruptioni ſubiectum eſt,& ei qui ſine malitia eſt ulla,id quod ſemper in malitia & defectione uerſatur. Multùm nanque diſtat inter primæuam formam, & eam quæ ad ſimilitudinem eius facta eſt. Imago quippe ſi ſeruet principalis formæ ſimilitudinem, uerè imago & propriè imago dicitur. Si uerò ab eius imitatione diſcedat, aliud quiddam eſſe monſtratur. Quomodo ergo mortalis homo puriſsimæ illius & immortalis naturæ ſemperq́ꝫ ſubſiſtentis imago eſſe probabitur? De his itaque ſolam ueram rationem ipſa ueritas euidenter agnoſcit.Nos autem quantum capere poſſumus, quibuſdam coniecturis atqꝫ coniectationibus ueritatem ipſam ſedulò inueſtigantes, hoc arbitramur eſſe quod quæritur,de quo nos nec diuina fallit oratio, quæ ad imaginem Dei factum hominem retulit: nec humanæ naturæ deflenda miſeria eſt, quia beatæ illius & impaſsibilis uitæ ſimilitudinem gerit. Neceſſe eſt autem è duobus alterum confiteri, ut ſi quis comparet Deo quod noſtrum eſt, aut paſsibilem diuinam, aut impaſsibilem humanam putet eſſe ſubſtantiam, uelut æquitatibus iſtis ſubſtantiæ ſimilitudo rationis in utriſque cernatur. Si uerò neque diuinitas in paſsione eſt, neqꝫ noſtra paſsionibus probantur excepta, putas quæ altera relinquitur ratio, ſecundū quam diuinam uocem ueracem eſſe dicamus, quæ imaginem Dei hominem eſſe teſtata eſt?Igitur eandem ſcripturam ſumamus uniuerſam,ſi quo modo per eam nobis aliqua declaratio ad id quod quęritur, eluceſcat.Poſteaquam dixit:Faciamus hominem:& ad quam rem factus eſt, indicauit, inferens quòd fecit Deus ad imaginem, ad imaginem Dei fecit eum, maſculum & fœminam fecit eos.Iam uerò in ſuperioribus dictum eſt, quòd deſtructionem impietatis hæreticæ ſententia iſta proceſſerit, qua competenter inſtruimur, quòd fecerit hominem unigenitus Deus ad imaginem Dei, ut nulla ratione diuinitatem patris & filij diſcernere moliamur, cùm ęqualiter diuina ſcriptura Deum utrunqꝫ fateatur,& eum qui fecit hominem,& eum ad cuius imaginē factus eſt. Sed de his nunc omittatur aſſertio. Vertamur autem ad propoſitam quæſtionem,quomodo diuina quidem natura beata ſit,& eam quæ ſimilis ei eſt, miſeram ſcriptura commemorat.Igitur uerba ipſa diligētius exploremus,et inueniemus aliud quod dam eſſe quod ad imaginem Dei factum eſt,aliud uerò quod nunc in miſeria peruidetur. Fecit, inquit,Deus hominem, ad imaginem Dei fecit illum,finita eſt eius qui factus eſt ad imaginē Dei, conditio.Deinde adiun-

gitur uelut de eadem conditione sermo, cùm dicitur: Masculum & fœmi-
Gen. 3. nam feci eos. Cunctis autem reor esse notissimum, quòd idipsum ab illa primæua forma intelligitur alienũ. In Christo nanq; Iesu, sicut dicit Apostolus, neq; masculus neq; fœmina, sed quia per hęc diuisit hominẽ sermo diuinus, duplex quædam probatur naturæ nostræ formatio, & ea quæ diuinam refert similitudinem, & ea quæ ab ista differre mõstratur. Aliquid enim tale contestatio relationis insinuat, primùm quidem dicens, quia fecit Deus hominẽ, ad imaginem Dei fecit eum. Itemq; subijciens, quia masculum & fœminam fecit eos. Hoc autem in his quæ de Deo sentiuntur, probatur extraneũ, sed arbitror ego per hæc quę à scriptura sancta dicuntur, magnum atq; sublime dogma declarare, quod tale esse peruideo. Duabus rebus secundum summitates abinuicem separatis mediam humanam esse substantiam, inter diuinam scilicet incorpoream'q;, & irrationabilem brutam'q; naturam. Nam utriusq; rei ratio in hominis conformatione conspicitur, diuina quidem hoc, quòd rationalis & intellectualis est, quòd etiam masculi ac fœminę differentiam refugit: irrationalis hoc, quòd corpoream constitutionem in masculum diuisam gestat & fœminam. (In his enim utrisq; uersantur uniuersa, quibus continetur humana substantia) sed prælatum esse id quod in nobis intellectuale est, ei rei, quæ humanæ propagationi seruire uidetur, ordine ipso conditionis exequente didicimus. Ad effectum quippe generationis quædam est hominis cum irrationalibus innata coniunctio. Primùm igitur ait: quia fecit Deus hominẽ, ad imaginem Dei fecit eum, ostendit per hoc id quod suprà diximus Apostolũ definisse, quia in Christo Iesu neq; masculus neq; fœmina. Deinde intulit quòd humanæ naturæ proprietates exprimeret, masculum & fœminam fecit eos. Nec me quispiam culpet quòd propositæ rationis intelligẽtiam uidear ex alto deducere. Deus enim naturaliter existẽs, quicquid boni cogitatione complectitur, imò potius omni bono quod aut intelligi potest aut comprehendi, præstantior, nõ ob aliam causam creauit hominem, nisi quia bonus est. Talis ergo cùm sit, & p roptcrea naturæ formationis extiterit creator, nequaquam imperfectam uirtutem suę bonitatis ostendit, ut aliquid ex his quæ ei suppetunt, daret, aliquid uerò inuidia cogẽte subtraheret: sed perfectæ bonitatis species in eo est, ut hominem qui non erat, in generationem produceret, bonorumq; participem faceret. Quia uerò bonorum ipsorum multa probatur esse congestio, quæ non possit numero facilè cõprehendi: idcirco generali quadã uoce uniuersa simul scriptura cõplectens significare curauit, cũ ad imaginẽ Dei factũ hominẽ retulit. Æquale em̃ est hoc, ac si diceret, humanã naturã omnis boni factã esse participẽ. Si em̃ bonitatis est plenitudo diuinitas, & huius homo imago est, profectò et in plenitudine sit omnis boni hęc imago iuxta primęuã formã qua similitudinẽ possidet. Est igitur in nobis totius boni cõditio, totiusq; uirtutis & sapientiæ, & quicquid illud est quod opitimũ possit intelligi: præ omnibus uerò quòd ab omni necessitate liberi sumus, nec subiugati quadã naturali potentia, sed arbitrio proprio ad consiliũ quod placuerit, inclinamus: uirtus enim spontanea quædã res est, & nullius subiecta dominio.

Quod

Quod aũt quadã necessitate coactũ est, uirtus esse iam nõ potest. Cũ ergo penè in omnibus primæuę formæ pulchritudinẽ formãq; imago demonstret, nisi in aliquo differat, iam nõ erit similitudo, sed ipsum, atq; æquale illi per omnia demõstrabitur, quod in omnibus immutabile cõprobatur. In quo ergo diuinitatis & similitudinis eius distantiã peruidemus? In hoc proculdubio, quòd diuinitas increata est, hæc aũt creationi subsistit, quæ proprietatis differentia rursus aliarũ proprietatũ consequentiã protulit. Occurrit enim cunctis indubitata professio, quòd increata natura incommutabilis sit, & semper eodem modo permaneat, creatura uerò non possit sine mutatione persistere. Ipse deniq; ex nihilo ad existentiam transitus, motus quidam erat atq; conuersio, cùm non existens ad essentiam diuino consilio transmutatur. Et sicut impressam in ære figurã sanctũ Euangeliũ Cęsaris appellat imaginẽ: per quod addiscimus, quòd iuxta figuram quidem similitudo Cæsaris, in subiecto aũt differentia eius appareat, ita & in prędictis ratione pro figuris sunt ea, quæ hic contẽplatione diuinę naturę humanæ cernuntur, eorũ quibus eadem similitudo est, in subiecto prorsus differentiam reperimus, quoniã intuitu mentis increata natura creatáque conspicimus. Quoniam igitur diuinitas ipsa semper est: homo uerò per creationẽ factus ex mutatione cœpit existere, cognationẽq; quandã uidetur habere cum natura uertibili. Idcirco qui nouit omnia anteq; fiãt, sicut Propheta promiserat, prouidẽs atq; prospiciens uirtute pręscientię suę, in quæ declinaret iuxta spõtaneã uoluntatẽ humani motus arbitrij, id quod futurũ erat inspexit, tribuens imagini differentiã maris & fœminæ, quæ iam nõ ad diuinã formam principalem respiceret, sed uti dictũ est, irrationabili naturæ propinquare uideretur. Causam uerò tanti huius artificis, soli quidem illi intelligunt, qui ueritatem proprijs oculis intuentur, & uerbi ministri sunt: nos autem sicut est possibile, coniecturis quibusdam atq; indicijs ueritatis inuestigia prosequentes, quod incidit animo, non enunciatiuo modo proferimus, sed exercitijs loco deuotis auditoribus intimamus. Quid ergo est quod de his excogitare potuimus? Dicens scriptura diuina: quia fecit Deus hominẽ, indefinita significantia omne hominum genus ostendit. Non enĩ nunc Adam in conditione nominatus est, sicut & in consequẽtibus declarat historia: sed nomen homini creato, non cuilibet homini generale est. Hinc ergo ex hac generali naturæ appellatione, tale quid excogitare cõpellimur, quòd diuina uirtus atq; præscientia omnem humanam naturã in prima conditione cõplexa esse uideatur. Oportet enim Deo nihil indefinitũ in his quæ ab eo creata sunt æstimare, sed singulis eorũ quæ sunt, esse modum certissimũ creatoris sapientia terminatum. Sicut enim quilibet hic homo quantitate corporis terminatur, modusq; substantiæ eius est qualitas, quę simul cum superficie corporis explicatur: sic arbitror uelut in uno quodã corpore, totam plenitudinẽ humanitatis ab uniuersitatis autore præscientiæ uirtute cõplexam: & hoc scripturã insinuare, cùm dicit: Et fecit Deus hominẽ, ad imaginem Dei fecit illũ. Non enim imago hæc in parte naturæ est, nec in uno aliquo qui in singularitate propria cernitur, ista gratia terminatur, sed in omne genus æqualiter

hæc talis & tanta potentia uirtutis excurrit. Huius aũt rei signũ est, quòd mens æqualiter omnibus inserta est: uniuersis autem cogitandi & recogitandi constat inesse rationẽ, cætera omnia quibus diuinæ naturæ similitudo declaratur, in eo quòd ad imaginẽ Dei factus agnoscitur. Si enim ille qui prima mundi est conditione formatus, siue hic qui post cõsummationem totius mundi futurus est, æqualiter in se diuinam præferre probatur imaginem: idcirco unus homo uniuersitas appellata est, quia diuinæ potentiæ nec præteritum aliquid nec futurum, sed & quod expectatur, uelutí si præsto sit, uirtute qua cõtinet, intuetur. Omnis itaq; natura à primis usq; ad nouissimos transcurrẽs, una quędã est imago substantiæ: differentia uerò in masculo & fœmina deinceps ob hanc (ut arbitror) causam in conformatione peracta est.

Quid oporteat respondere eis qui ambigentes inquirunt: an procreatio filiorum sit peccatum. Caput XVIII.

MElius autem priusquam propositio uentiletur, opinor absolutionẽ quæstionis, quæ ab æmulis nostris profertur, inquirere. Dicunt enim ante peccatum nec partum fuisse, nec gemitum, nec appetitum, qui propagationi prolis obsequitur: pulsis autem de paradiso post delictum, & muliere parturitionis damnata supplicio, tunc Adam cõuenisse, ut suã coniugem iure cognosceret, & sic effectum esse procreationis exordiũ. Si ergo nuptiæ in paradiso non erant, neq; gemitus ibidem, neq; partus, necesse esse aiunt ex consequentibus æstimare, quòd nequaquã multiplicarentur homines, nisi ad mortalitatem hanc immortalitas recidisset, & naturam nuptijs sua conuentione seruarẽt, pro defunctis eos qui nascuntur ex eis continua successione restituens, ita ut uideatur peccatũ modo quodam hominum utiliter introductum. Mansisset autem in illis duobus genus humanum primitus formatis, cùm ad successionem nullo mortis metu natura moueretur. Sed in his iterum uera quidem ratio quæcunq; illa est, solis est nota qui iuxta Paulum felicis paradisi uerbis ineffabilibus probantur instructi: nostra uerò talis esse monstratur assertio. Resistentibus quondam Sadducæis ueritati resurrectionis, & illam multínubam mulierem quæ septem fratres habuit, in sui praui dogmatis confirmationem proferentibus, ac deinceps cuius eorum post resurrectionem foret uxor sciscitantibus, Dominus respondit: non solùm Sadducæos informãs, sed omnibus futuræ post resurrectionẽ uitæ sacramenta patefaciens. In resurrectione, inquit, nec nubẽt, neq; ducẽt uxores, neq; ẽm ultrà mori poterunt: æquales enim angelis sunt, & sunt filij Dei, cùm sint filij Dei resurrectionis. Gratia uerò resurrectionis nihil nobis aliud pollicetur, q̃ ut antiquum in statum ex nostris lapsibus innouemur. Quidam nanq; regressus ad pristinam uitã, gratia quam præstolamur, existit, quæ pulsum de paradiso hominem illuc iterum feliciter introducit. Si igitur reparatorũ conuersatio, familiaritate ac numero sociabitur angelorũ, clarũ est, quòd homo ante ruinã quidam angelus habebatur. Idcirco et cùm priorem statum uita nostra receperit, angelis indubitanter æquabitur. Sed quamuis, ut dictum est, cùm inter illos nuptiæ nullæ sint, tamen in infinitis millibus exercitus

Matth. 22.

ercitus angelorum sunt, ita Daniele Propheta in suis uisionibus intimante. Ergo iuxta eundem modum, si peccati nullus excessus ab illa nos angelica dignitate distraheret, nec nobis utiq; ad multiplicationem generis nuptiæ necessariæ probarentur. Sed quicunq; ille naturæ motus est, quo angeli multiplicantur, perfectissimus quidem, licet coniecturis humanis excogitari nequeat. Veruntamen qui profecto existat hic modus, & in his qui paulo minus quàm angeli honorati sunt, effectum suæ operationis ostenderit, usq; ad prędestinatum numerum genus humanum creatoris uoluntate multiplicans. Si uerò quispiam nos fortè coarcet, inquirens modum ipsum quo potuissent animæ fieri, si homo nuptiarũ opera non quęsisset, interrogemus & nos, qui modus sit institutionis angelicæ, quomodo in infinitis millibus & in una subsistere probentur essentia, in multo nimirum numero constituti. Hoc quippe competentius respõdemus ei qui proponit, quomodo possit sine nuptijs homo persistere, dicentes, eo modo quo angeli sine nuptijs esse noscũtur. Nam quòd similis eis ante transgressionem fuerit homo, rursus eiusdem similitudinẽ reformatio manifestat. His igitur hoc modo patefactis, ad propositam quæstionem recurrat oratio, quum scilicet post conditionem imaginis, differẽtiam maris et fœminæ Deus suo dignatus sit excogitare firmamento. Ad hoc enim utilem fateor esse superiorem hanc inspectionem, quæ à nobis exprompta est. Nam qui cuncta ut essent, produxit, totumq; hominem sua dispositione ad diuinam formauit imaginem, nequaquam paruis ac modicis adiectionibus pertulit animarum numerum in sua plenitudine minus uideri perfectum: sed simul uniuersam plenitudinem humanæ naturæ affectu præscientiæ contulit, quam etiam sublimissimo, atq; angelorum non dissimili fine condecorans, quia sciuit omnipotenti prouidentia quòd non rectè moueretur humanæ uoluntatis arbitrium, & propter hoc ab illa angelica conuersatione recederet, ne per hoc humanarũ multitudo minueretur animarum, cadens ab eo modo quo multiplicati sunt angeli, propterea naturæ nostræ congruam & dignam, his qui in peccato laberentur multiplicationis prouidentiam format: pro angelica sublimitate, iumentorum atque irrationabilium modum, quò exisse sibi succedunt inserens humanæ substantiæ. Hinc mihi uidetur & magnus ille Dauid, compatiens humanæ miseriæ, talibus uerbis eius deflere naturam, quòd homo quum in honore esset, non intellexit: honorem dicens, quòd sanctis angelis consimilis fuerat, propterea cõparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est illis. Verè nanq; iumento similis factus est, qui hanc animalem generationem in sua natura suscepit, propter conuersationis casum qui ei ex conformatione materiæ contigit. *Psal. 48.*

Quòd passiones in nobis irrationabiles, & cognatione ipsius naturæ probentur habere occasiones. Cap. XIX.

ARbitror enim ex hoc initio, etiã uitia uniuersa ueluti è fonte quodam manantia scatere in hominis conuersatione miseranda. Hac aũt præsens assertio argumẽtatione firmatur, quòd passionũ quædam cognatio nobis & irrationabilib. æqualis appareat. Non eñ fas est humanæ naturę

(iuxta

(iuxta hoc quod ad diuinã speciem formata est) initia passibilis affectionis ascribi: sed quia irrationabilium animantium in hunc mundum uita præcessit, & ob prædictas causas homo quoq; ex ea formatione aliquid habuit iuxta generandi decorationem, idcirco particeps etiam reliquorũ quę in natura conspiciuntur, effectus est. Nec enim iuxta furorem homo Deo similis est, neq; per passibilem uoluptatem supereminens illa figuratur natura, metus quoq; & audacia, appetentia plurium, atq; diminutionis odium, horumq; similia, ab ea figura qua diuinitas exprimitur, procul existunt. Hæc igitur humana substantia de rationabili parte contraxit. Ea nanq; quibus brutorum uita ad conseruationem sui munita est, ad hominis translata cõuersationem, passionum initia facta sunt. Furore nanq; conseruantur bestiæ quæ carne uescuntur, quæcunq; uerò lasciua sunt, genus suum propagatione multiplicant: fuga custodit inualidum, & metus eum tuetur qui facilius à fortioribus capitur, corpulentum quoq; seruat edacitas, & si contigerit nõ assequi quod uoluptas inquirit, fit irrationabilis mœroris occasio. Hæc autem omnia & si qua sunt talia, ex animali brutaq; institutione generationi hominum accessisse nõ dubium est. Sed mihi concedatur, ut iuxta quandam fictionem rei mirabilis humanam formam sermone describam. Sicut enim uidemus, de rebus fictis sculptilia fieri simulachra, quę intuentium animos ad stuporem uertunt. Hi qui huius esse probantur artis, exculpunt ita, ut interdum unum caput biforme constituant: sic hominis duplex ac contraria similitudo quædam uidetur existere, mente quidem qua Deo dignus est ad diuinã formatus pulchritudinem, passionibus autem quarũ pulsatur impetu, ad bruta animalia quadam proprietate coniunctus. Frequenter autem motus penè brutus efficitur, quoties ad motus irrationabiles penitus inclinatur, obscurans id quod est in se melius deterioris affectu. Mox enim ut quis ad passionis tabem, efficaciam mentis inflexerit, eiq; sua consilia seruire compulerit, tunc quædam deprauatio bonæ formationis ostenditur: et ita natura omnis in malitiam commutatur, cùm iam ratio penitus excolat principia passionũ, & in augmẽtum nequitię uitiorum causas ipsas cogitationes multiplicet. Cooperationem nanq; suam mens passionibus exhibẽs, multifidam densamq; malorum copiam procreauit. Sic libido uoluptatis exordium quidem de similitudine naturæ irrationabilis habuit, sed in excessibus hominum uehementer decreuit, tantas differentias peccatorum quæ ueniunt ex ipsa uoluntate progenerans, quantas in irrationabilibus inuenire non possis. Sic commotio furoris irrationabilis quidem rei cognata est, crescit uerò cogitationis accessu. Hinc enim memoria malitiæ, hinc inuidiæ, hinc mendacium, insidiæ quoq; ac simulationes hinc esse monstrãtur. Hæc autem omnia ex iniquæ mentis cultura proueniunt. Nam si passionis impetus nullo cogitationis extollatur adminiculo, citò lassescit, furorq; uehemens inualidus approbatur, moxq; ut fuerit exortus extinguitur. Sic auida porcorum edacitas occasiones auaritiæ præstitit, sic adsultatio equi, exordium superbiæ facta est. & omnia quæ sunt irrationabilium probamenta causarum, per malæ mentis usum rationabilium initia sunt effecta

morta-

mortalium. Sicut è contrario cùm hos impetus cogitatio refrenat & cohibet, in speciem uirtutis protinus transferuntur. Nam ex furore quidē fortitudo descendit, ex pauore cautela, metus autem subiectionem generat, & odium auersionem malignitatis instigat: dilectionis etiam uirtus desiderium ueri boni conciliat, exaltatio quoque mores à passionibus eruit, & liberam prudentiam à turpitudinis seruitute cōseruat. Collaudat aūt huius subtilitatis speciem & beatus Apostolus, cùm sæpenumero nobis imperat, ut ea quæ sursum sunt, sapiamus. Et ita reperies, quòd omnis motus talis qui mentem in alta sustollat, ad pulchritudinem diuinæ conformetur imaginis. Sed quia grauis quædam est & deorsum uergens qualitas delictorum, meliorique parte ualet, magis autem pondere naturæ irrationabilis animæ principale deprimitur, quoniam graue hoc atque terrenum sublimitate mentis eleuatur. Idcirco plerunque contingit, ut munera diuina ignoret nostra miseria, pulcherrimæ imagini fœdissimam faciem passionis obducens. Ideoque digni sunt qui ista cernentes, non facilè diuinam formam talibus inesse consentiunt, sed per eos qui rectę uitæ conuersatione resplendent, diuinam in hominibus imaginem contueri. Nam si uitiosus quisque uel carni deditus nō finit de homine credi, quòd sit diuina pulchritudine decoratus: sed illi qui in uirtute perfectus est, & ab omni cōtagione purissimus, eam firmet opinionem, quę de hominis parte meliore subsistat, ut (melius enim probatur exemplo quod dicitur) aliquem decorē naturæ contactu malignitatis imminuit, ille uel maximè qui in peccatis probatur esse notissimus, ut fuit Ieconias, uel quispiam alius qui in nequitia clarus esse memoratur. Sed in Moyse eiusque similibus imaginis pulchritudo effecta conspicitur. In quibus itaque decor nulla obscuritate fœdatur, in his euidens eorum quæ dicuntur fides elucet, eò quòd homo diuinæ bonitatis imitator existat. Sed forsitan aliquis erubescit, quòd sumentes cibum irrationabilis uitæ nos similitudo constringat, & idcirco indignum putat hominem, qui ad imaginē Dei factus est: sed huius quoque functionis speretur immunitas naturæ nostræ in illa uita quæ futura est quandoque tribuenda. Non est enim, sicut ait Apostolus, regnum Dei esca & potus. Nec in solo pane hominem uiuere testatus est Dominus, sed in omni uerbo quod procedit de ore Dei: nec non & resurrectionis gloriā, cùm uitam nostram coæquandā angelis approbet. Apud angelos autē cibus nō est. Idonea prorsus fides est hanc homini functionem fore liberam, qui ad similitudinem factus est angelorum.

Rom. 14.
Matth. 4.

Mystica interpretatio eius, quòd de omni ligno quod in paradiso erat, homo edere permittebatur. Caput XX.

SEd fortè non in eandem iterum uitæ speciem regredi quis hominē dixerit, cùm primitus edendo uiueremus. Verùm ego sanctam scripturam audiens non cibum corporeum noui, nec solùm quæ ex carne est lætitiam: sed & aliam escam prorsus agnosco, quæ similitudinem quandam proportionis escæ huius corporis gerat, cuius etiam uoluptas atque suauitas ad animum solummodo trāseat. Vnde & sapientiam esurientes cohortatur & dicit: Edite de meis panibus. Et beatos asserit Dominus eos, qui Ioan. 7.

huiuscemodi cibos esuriunt. Et si quis, ait, sitit, ueniat ad me & bibat. Magnus quoque Esaias, Bibite, inquit, lætitiam: præcipiens his qui eius audire magnificentiam possent. Est autem quædam etiam prophetica comminatio in eos qui tali ultione digni sunt, ut tãquam fame puniantur. Fames
Amos. 8. autem non indigentia panis aut aquæ, sed uerbi defectus est. Non fames (inquit) panis, neque sitis aquæ, sed audiendi uerbum Dei. Plãtationis ergo illius quæ in Edom à Deo facta est. Voluptas autem (quam intrepretatur Edom) dignum quendam fructum nos excogitare compellit, ex quo indubitanter alebatur humana substantia. nec hanc profectò uoluptatem
Gen. 2. quæ transit ac defluit, in paradisi conuersatione conuenit. Ab omni ligno, inquit, quod est in paradiso comedes. Quis dabit ei quod salubriter esurit lignum illud quod est in paradiso, quod omne bonum prorsus amplectitur, cui nomen est omne, cuius participationem lex homini tribuit? Generali nanque & supereminenti uerbo, omnis hæc bonorum species sibi cognita est, totumque hoc unum est. quis autem me ab ullius ligni gustu permixti, scilicet in utranque partem uergentis amoueat? Non enim prorsus habetur incertum apud eos, quos gratia contemplationis illustrat, quid sit omne lignum, cuius fructus uita est: & iterum, quid sit hoc promiscuum atque confusum, cuius contactu mors gignitur. Qui enim omnem iucunditatem copiosa largitate concesit, profectò quadã ratione atque prouidentia hominem à communium perceptione prohibuit. Ac mihi uidetur oportere nos magnificentißimũ Dauid et sapientißimũ Salomonem legis huius desertores assumere. Vterque enim huius cibi uiuam gratiam professi sunt. Id enim quod uerè est bonũ, omne utique bonum est. Dauid quidem dicit, Delectare seu deliciare in Domino. Salomon aũt sapientiam ipsam,
Psal. 36. quæ est Dominus, lignũ uitæ cognominat. Ergo idipsum est lignũ uitæ,
Pro. 3. 13. quod est lignũ omne cuius cibũ omnẽ ei qui secũdum Deum creatus est, lex diuina concesit. Econtrariò uerò ab hoc ligno lignũ secernitur aliud, cuius esca scientiæ boni & mali est, non utrunque seorsum iuxta significantiam contrarietatis in parte fructificans, sed quendã cõfusum fructũ permixtumque proferens aduersa qualitate sibi concretũ, à cuius perceptione autor quidem uitæ nos prohibet. Persuadet autem serpens ut edatur, ut per hoc mortis machinetur ingressum, qui suasione ipsa præualuit lethale consilium tribuens, & colore quodam fallaci eundem fructum uoluptatũ respergens, ita ut suauißimus appareret, & appetitum gustatus accenderet.

Quæ fuerit in paradiso uita, & quale sit illud lignum quod interdictum est. Caput XXI.

QVid igitur illud est, quod boni maliique scientiam cõtinet, atque per uoluptatem sensuum uidetur esse grauißimũ? putas'ne, coniecturis studio non procul à ueritate descisco, scientiæ abutẽs intelligentia, per huius contẽplationis obtentũ. Opinor enim non disciplinam in præsenti hanc scientiam posse sentiri, eorum qui exercitatos habent sensus: quandã uerò differentiam scripturarum consuetudinem diuinarum scientiæ atque discretionis inuenio. Nam iuxta disciplinam bonum à malo discernere, perfectioris esse habitus, dicit Apostolus, eorum qui exercitatos habent sensus. Idcirco etiã ut omnia probemus, edocuit, & spiritualis uiri proprium esse

esse dixit, quòd posit omnia iudicare atq; discernere. Scientia uerò non ubiq; disciplinam atq; notitiam secundum significãtiam suam semper insinuat, sed in bonam partem iuxta effectum gratiæ dicitur, ut est illud: Nouit Dominus qui sint eius. Et ad Moysen ait Deus: Noui te præ omnibus. Tim. 2.
& his quę culpãtur in malis, qui nouit omnia testatur et dicit, Nunq; noui uos. Ergo lignum illud quod scientiam permixtã confusamq; fructificat, Matth. 7.
ex his est quæ nobis interdicuntur à Domino. Contrarijs nanq; qualitatibus fructus ille uidetur esse coniunctus, qui etiam assertorem probatur habere serpentem. Secundam fortasse hanc rationem, quòd malum non proponitur nudum atq; intectum, ut ipsum per sese iuxta naturam suam conspici queat: alioquin inefficax malitia ipsa mansisset nullo boni colorata figmento, per quod is qui decipitur, in eius attrahi desiderium posit: nunc autem permixta quodammodo mali natura est, in alto quidem perniciem continens, ueluti quasdam locans apertas insidias. In ea uerò seductione quæ non patet, boni quandam imaginem præ se fert, bonum nanque uidetur auaris & cupidis materię, id est, auri color. sed radix omnium malorum est auaritia. Quis autẽ in cœnum teterrimę ac fœdisimę libidinis rueret, nisi uoluptatẽ bonum quiddam acceptumq; reputaret, ad passionis morbum quadam pellectus illecebra? Sic & cętera peccatorum permixtam prorsus habent differentiam, quæ acceptisima primo putantur aspectu, & reductionis fuco pro bonis ab inconsideratis & imprudentib. appetuntur. Quia ergo pleriq; id esse bonum, quod sensus lætificat, arbitrantur, & quędam est cognatio nominis, seu ueraciter existentis boni, seu quod bonum putatur, & non est: hac de causa cõcupiscentiam illam, quæ ad malum uelut ad bonum pertrahit, mali & boni scientiam scriptura sancta commemorat, dum scientia ista quendam declaret affectum, nec absolutè malum, quia boni superficie coloratum est: nec syncerisimè bonum, quia mali in eo delitescit exitium: sed promiscuum, id est, ex utroq; perplexum interdicti ligni fructum esse testatur, cuius gustum dixit ad mortem tangentes attrahere. Penè hoc euidenti dogmate & uoce proclamãs, quia quod uerè est bonum, simplex & unicum est, à natura omnium alienum: malum uerò uarium atq; fucatum est, quòd aliud quidem putetur esse, aliud uerò ipsa experientia comprobetur, cuius scientia, id est, operationis effectus causa est mortis, & corruptionis exordium. Ideoq; præmonstrãs serpens fructum peccati nequisimum, non sicut sese habet naturę malum Gen. 3.
euidenter ostẽdit (nequaquam quippe homo seduceretur aperta malitia) sed quadam specie, quòd apparebat illustrans, uoluptatem'que per sensus insinuans atq; inferens gustui, transgresionem mulieri persuasit. Sicut scriptura dicit: Et uidit mulier, quòd bonum esset lignum ad uescendum, gratumq; oculis ad uidendum, & pulchrum ad contrectandum, & sumpsit de fructu eius atq; comedit. Esca autem illa mater mortis hominibus facta est. Nec est igitur permixta fructificatio. Manifestè nanque sermo patefecit intelligentiam, quemadmodum boni & mali scientia lignum illud appellatum esse uideatur. Sicut uenenum melle circumlitum, secundum id quod sensus mulcet insparsa dulcedo, bonum esse creditur, secun-

dum id autem quod sumentes intercipit atque corrumpit, efficitur omni malo deterius. Vt ergo perualuerũt aduersus hominis uitam uenena mortifera, tunc homo magna res magnumq́; uocabulum, diuinæq́; figuratio naturæ, uanitati, sicut dicit Propheta, similis factus est. Igitur imago Dei in his quæ optima in nobis intelliguntur, propriè cernitur: quæcunq; uerò in uita nostra miseranda uidentur & tristia, diuina prorsus similitudine probantur aliena.

Quòd resurrectio non tantum ex scripturarum prædicatione, quantum ex ipsa rerum necessitate debeat sustineri. Caput XXII.

SEd non est ita robusta malitia, ut præualeat diuinæ potentiæ: neque melior aut perseuerantior naturę nostræ inconstantia, quàm sapientia Dei. Non enim poßibile est, ut mutabile hoc & conuertibile tenacius existat, & firmius, quàm id ipsum, quod iugiter permanet, & in bono sine ulla commutatione perdurat. Diuinum igitur consilium prorsus incommutabile semper est: mutabilitas autem nostræ substantiæ nec in malo retinet firmitatem. Quod enim semper mouetur, siquidem ad bonum tendit eius accessus, propter infinitam rem quam proficiscendo consequitur, nunquam terminabitur illius in anteriora progreßio, quia nõ poterit huius quem quærit ullum terminum reperire, quo comprehẽso motus suus debeat quandoq; consistere. Si uerò ad contrarium deflectat eius intentio, ubi nequitiæ peregerit cursum, & ad summum fastigium mali peruenerit, tunc iugis se mouentis impetus nullũ statũ de sua natura reperiens, ubi malitiæ spatia determinata cucurrerit, necessariò motũ iam ad optima quæq; conuertet. Cùm enim malitia nullatenus indeterminatè promoueatur, sed necessarijs finibus includatur, consequenter mali terminus erit boni succeßio: & ita, sicut dictum est, natura nostra, quæ semper immota est, quadam regreßione boni deinceps iter excurrit, memoria malorum quibus affecta est, ne rursus ad similia recedat erudita. Iterum ergo cursus noster erit in bonis, propter quod necessarijs, ut dixi, finibus natura malitiæ probetur esse præscripta, & sicut aiunt hi qui de rebus sublimibus disputant, superioribus mundi partibus uniuersum mundum luce compleri, tenebras autem ex umbra terreni corporis & oppilatione generari. Et hoc quidem iuxta figuram corporis in modum sphæræ collecti, & post tergũ solis radios coni instar excludentes accedere. Solem uerò multo quàm terra maioris magnitudinis existentẽ, undiq; eum suis in circuitu radijs ambire iuxta coni terminum emißiones luminis amouentem: ita ut si concedatur alicui, quadam uirtute mensuram illam, in quam extenditur umbra trãsire, erit profectò semper in lumine nullis occurrentibus tenebris. Sic arbitror & de nobis excogitari debere, quòd egreßi fines malitiæ, ut in summis fuerimus peccatorum tenebris collocati, rursus uersemur in lumine per secula nullis comprehensa terminis, ueluti, mensuram umbræ bonorum superexcellentem substantiam. Rursus ergo paradisus, rursus omne illud lignum, quod & bonum, uita est, rursus imaginis gratia & dignitas principatus. Nec mihi uidetur, horum quæ nunc ad uitæ necessarios usus à Deo hominibus data sunt, sed quòd quædam rei alterius spes repro-

reprómittatur, cuius ratio ineffabilis approbetur, sed cõsequentia eorum quæ discutimus, prosequamur.

Aduersus eos qui dicunt, si bona & optima est resurrectio mortuorum, quur non olim facta est, sed quibusdam temporum circuitionibus sustinetur? Caput XXIII.

FOrtaſsis enim quis ad dulcedinem tantæ spei cogitatione succensus, graue onus magnumq; putat esse dispendium, quòd non ocyus ad illa bona perueniat, quæ humanum sensum scientiamq; transcendunt, moleste ferens intercapedinem temporis, quæ dilatione sui desiderata distendit: uerùm non angustetur sicut paruulus, modicam uoluptatis morulam impatienter expectans. Nam quia ratione & sapientia dispensantur uniuersa, necesse est quæcunq; fiunt, non sine ratione & sapientia contineri. Dicis itaque mihi, quæ est ista ratio per quam nõ datur statim ad id quod desideratur, ab hac uita molestiſsima peruenire, sed certis præfinita temporibus grauis hæc & temporalis conuersatio totius cõsummationis terminum sustinet, ut tunc humana uita ueluti quibusdam absoluta repagulis, quieta rursum ac libera ad beatum & impaſsibilem statum futuræ contemplationis occurrat. Sed ad hæc utrùm ueritati propinquet ratio de his quæ perquiruntur, ipsa euidenter ueritas nouerit. quod autem nostram subit intelligentiam tale est. Dico etenim sermonem, primum rursum assumens quo dixerit Deus: Faciamus hominem ad imaginem et similitudinẽ nostram. imago quippe Dei perfecta in omni humana natura modũ perfectionis est consequuta. Adam uerò necdum formatus est, terrena uerò conditio iuxta quandã sui nominis expositionem dicitur Adam, ut asserunt qui Hebrææ linguæ periti sunt. Idcirco & Apostolus patria uoce, id est, Israelitarũ sufficienter instructus, hominẽ de terra terrenũ nominat, ueluti in Græcum sonũ Adæ uocabulum transferens. Factus est igitur ad imaginem homo uniuersalis, scilicet natura Deo similima: & factus est ab omnipotenti sapientia non pars totius, sed omnis naturæ simul plenitudo. Vidit aũt quia omnes fines continet, sicut scriptura cõmemorat, quia in manu eius omnes fines terræ: uidet qui nouit omnia antequã fiant, diuina scientia cuncta cõplectens, quanta iuxta numerũ in singulos futura esset humanitas. Et quia pariter quoq; uidit figmentum ad malum nisus habere proniores, & quòd ab angelica dignitate spontè defluens, communi naturæ humilimè necteretur, idcirco quiddam de irrationabilibus imagini sui permiscuit. Non est enim in illa diuina & beatiſsima natura differentia maris & fœminæ, sed quandam proprietatem irrationalis, ut dixi, formationis ad hominem transtulit, nequaquã iuxta creationem illam sublimiſsimam, multiplicationem nostræ generationis instituens. Non enim quando ad imaginem Dei fecit tunc crescere & multiplicari homines imperauit, sed quãdo fecit masculi & fœminæ differentiã, tunc ait: Crescite & multiplicamini, & implete terrã: quod non est diuinæ naturæ, sed irrationabilis propriũ, sicut historiæ textus ostendit, quæ primitus hic de irrationabilibus à Deo prolata fuisse significat. Quòd si prius differentiã masculi fecisset in nobis & fœminæ, & per hanc uocẽ qua dictũ est: Crescite, uim

Gen. 1.

Psal. 45.

Gen. 1.

multiplicationis homini contulisset, nequaquam generationis hui us indige-
remus specie,per quã irrationabilia cõtemplantur. Quia igitur antè con-
tẽplatus est uirtute præscientiæ suæ Deus,plenitudinẽ hominũ per anima
lem procreationẽ ad uitã esse uenturã,qui cuncta ordine et ratione dispen
sat, hanc homini generationis speciẽ necessariã condidit, quæ ad humili-
tatẽ naturæ nostræ procliuior foret,quã uidit antequam fieret, qui futura
tanquã præsentia cõtuetur. Idcirco ad creationẽ hominũ m ensurã quoq;
tẽporis antè disposuit,ut iuxta cõmorationẽ prædestinatarũ in hoc mun-
do animarũ simul & mora tẽporis tenderetur,& tunc ipsius temporis flu-
ens motus tandẽ aliquãdo consisteret,cùm iam in eo humanũ genus oriri
nõ posset. Consummata ergo generatione hominũ simul quoq; tempus
deficiet,& sic restitutio fiet omnium:in qua uniuersali trãsformatione cõ-
mutabitur genus humanũ à corruptibili & terreno statu ad impassibilem
transiens & æternũ, quod mihi uidetur & sanctus Apostolus ad Corin-
thios stationẽ subitã tẽporis,& è cõtrario resolutionẽ rerũ prædixisse mo
1.Cor.5. bilium,in quibus ait:Ecce mysteriũ uobis dico,omnes quidẽ resurgemus,
sed nõ omnes immutabimur in momento in ictu oculi in nouissima tuba.
Cùm enĩ plenitudo,ut arbitror,humanę naturæ iuxta præscitũ à Deo mo
dum ad suos uenerit terminos, quibus ad incrementum numeri animarũ
nihil ulterius desit, in momento temporis eorum quæ sunt,commutatio-
nem fieri docuit,momentum nominans et ictum oculi,illius temporis in-
diuiduũ & sine ulla distantia terminum,ita ut nequaquã possibile sit iuxta
nouissimum & supremum quicq; plus celeritatis accedere, propter quod
multa pars extremitatis relinquetur,quę hanc circũactam cõmutationem
in morte possideat,sed mox ut resurrectionis insonuerit tuba,quę tũc ex-
citatura est mortuos,& his qui in uita reperti fuerint, iuxta similitudinem
eorum qui de mortuis resurrexerint, immutatis ad incorruptionem pari-
ter uenient, ut iam nequaquam deorsum premantur corporeo pondere, nec
1.Thess.4. eos moles terrena detineat, sed sublimiter in aera perferantur. Rapiemur
enim,ut inquit Apostolus,in nubibus obuiam Domino in aera.Et ita sem
per cum Domino erimus.Igitur expectamus tempus illud,quod nunc ne
cessario humanis incrementis extenditur. Nam & Abraham,& qui cum
eo Patriarchæ sunt, habuerunt quidem desiderium uidere bona Domini,
nec quiuerunt cœlestẽ patriam perquirere, sicut idem dicit Apostolus:
sed tum adhuc in gratia spei sunt constituti Deo pro nobis melius proui-
dente,iuxta eiusdẽ beati Pauli uocẽ,ne sine nobis consummarentur.Si igi
tur illi dilationẽ hanc æquanimiter pertulerint, qui de longè spe sola atq;
fide cernentes bona Domini & salutantes ea,sicut testatur Apostolus,cer
tam sperandarũ rerum iucunditatẽ in eo tantũmodo collocarunt, quod fide-
lem promissorem confisi sunt:quid nos pluris conuenit æstimare,quibus
forsitan nec ad meliorẽ spes ex uitæ potest qualitate suppetere? Defecit et
præ desiderio Prophetę anima,qui per Psalmodiam amoris sui magnitu-
dinem confitetur,& dicit:Concupiscit & deficit anima mea in atria Domi
ni: & si eum in extremis proijci contingat, id postulat, tanquam maius sit at-
que præstantius, in illis esse nouissimũ, quàm primum in tabernaculis pecca-
torum

torum. Verùntamen dilationis erat patientissimus, beatificans quidē illā cōuersationē, breueq; participationē eius millibus presentis tēporibus anteponens. Melior enim est, inquit, dies una in atrijs tuis super millia. Sed tamen necessariam dispensationē corū quæ geruntur, non ægerrimè ferebat. Idonea uerò res ad beatitudinē constat hominibus, quòd bona sperare non desinant, idcirco idē Propheta in fine ipsius Psalmi ponit & dicit: Domine Deus uirtutū, beatus homo qui sperat in te. Non itaq; conuenit, paruam curam eorum quæ uentura sunt, angusto pectore retinere. Sed ne potius à promissis excidamus, studium nos oportet impendere. Quemadmodum enim si quis me inexpertum rudemq; præmoneat, quòd æstatis tempore fructuum fiat opulenta collectio, & replebuntur quidem horrea frugibus, mensa uerò copia ipsius ubertatis cibis erit referta q; plurimis: uanus profectò uidebitur, si aduentum temporis anticipare festinet, qui debet utiq; primùm semina spargere, fructusq; sibi diligentia ipsa præparare uelit nolit. Tempus enim sicut præfixum est, ueniet, quod non similiter excipient hi qui sibi prouident abundantiam frugum, & qui omni apparatu uacui hora ipsa fuerint comprehensi: sic & nobis arbitror expedire, cùm sit omnibus patefactū prædicatione diuina quę nunc geritur, futurum tempus nostrę cōmutationis insistere, non tēpora discutere quæ uentura sunt, quia non esse nostrûm, ait scriptura, nosse tempora uel momenta, neq; cogitationes aliquas exquirere, quibus à spe resurrectionis anima debilitata lassescat. Sed si qua credulitas eorum quæ promittuntur in nobis est, debemus conuersationis optimæ studijs inhærentes, futuram gratiæ antiquitatem ipsam uenerabilem æquanimiter operiri.

Ibidem. *Ibidem.* *Act. 1.*

Quòd qui exordium constitutionis mundi fatetur, necessariò eius etiam de fine concedat. Caput XXIIII.

SI quis autem mundi cursum qui nunc est, quadam sese lege mouentem conspiciens, per quam spatium labitur temporale: nequaquam dicat mobilium cessationem, quæ prædicta est, posse contingere: manifestum est hic, quòd nec in principio factum à Deo cœlumq; terramq; fateatur. Qui enim principium motus credit, de fine omnino non ambigit: qui uerò finem non recipit, constat eum nec initium accepisse. Sed sicut fide aptata esse secula intelligimus uerbo Dei, sicut Apostolus ait, ut ex inuisibilibus uisibilia fierent: eadem fide mutetur de uerbo Dei, qui necessariam eorum quæ sunt translationem fore prædixit. Quo autem id fiat modo, curiosi est quærere. Nam & ibi perfecta esse quæ uidentur, ex inuisibilium fide percipimus, inquisitionē incomprehensibilium transeuntes: quinimò quum de multis ignorare nos sermo commoneat, nō paruam satisfactionem de rerum credendarum ambiguitate concessit. Liceret enim contentiosis & ibidem quibusdā argumentationibus fidem consequenter euertere, ne de materiali conditione uera esse putetur oratio, quam sancta scriptura pronunciat, omnia quæ sunt, ex Deo esse cōfirmans. Qui uerò contraria ratione nituntur, coæternam Deo dicunt esse materiam, talibus argumentis suum dogma fingentes. Si simplicis Deus naturæ est, sine materia utique, & sine quantitate, & sine mole, & sine compositione est,

Heb. 11.

cuiuslibet figuræ præſcriptionis alienus exiſtens. Omnis aũt materia in ſpatiorum diſtenſione perſpicitur, cõprehenſionẽ ſenſuum nequaquam prorſus effugiens quæ in colore ac figura, mole quoq; et qualitate & duritia uel impreſsione, ac reliquis ſimilibus rebus agnoſcitur, quorum nihil in natura diuina poteſt penitus inueniri. Quod ergo machinamentum eſt ut ex eo qui nulla diſtantia præſcribitur, natura procedat quæ diſtantijs continetur? Si enim hæc exinde creduntur exiſtere, certũ eſt, quòd inhærere illi & iuxta ineffabilẽ rationẽ ſic in generationis ordinẽ perueniſſe putãda ſunt. Si aũt in eos res eſt materialis, quomodo materialis ipſe nõ eſt, qui in ſe materiã continet? Similiter aũt & omnia quibus materialis natura figuratur. ſi ideo ergo creditur eſſe quantitas, quomodo ſine quantitate eſt Deus? Si in eo quod compoſitum eſt, quomodo ipſe ſimplex & ſine compoſitione eſt? Vnde eum aut materialem eſſe neceſſe eſt, quia ex ipſo ſubſiſtere materiam ratiocinatio ipſa cõpellit. aut ſi quiſquam hoc refugit, extrinſecus introductã eſſe materiam ad cõſtitutionẽ uniuerſorum nihilo minus æſtimabit. Si igitur extraneum erat, aliud præter Dominũ fuiſſe conſtabit, qui ſimul intelligatur ſecundũ rationem perennitatis cum ingenio ſubſtitiſſe, ita ut duo principia pariter ingenita ratiocinatio colligat, eius ſcilicet qui artificioſius operatur, & qui hãc diſciplinabilẽ formã huius operationis excipiet. Si quis autem ueluti neceſsitate cõpulſus, ſupponat ſempiternam omnium conditorum materiam, quam tum Manichęus ſuorum dogmatum fauorẽ defenſionemq; reperiet? qui materialẽ cauſam iuxta ingeniti ingenerationẽ bonæ naturæ coæquare contendit. Sed nos audientes, ex Deo eſſe omnia, ſcriptura dicẽte retinemus: & qualiter ex Deo ſint, quia ſuper intellectum noſtrum eſt, nequaquam curioſe perquirimus, diuinam naturam creatricem credentes eſſe cunctorum, quę & quod ratio erat, conſtituit, & conſtitutum iam, in quam uoluerit quantitatem mira commutatione perquireret. Conſequenter ergo arbitramur, ea quæ ſunt ad illam inſtitutionem quæ necẽſ.·m eſt, diuinæ uirtutis uoluntate poſſe ſubſiſtere, ſi & cõſummationem rerum ad ipſius potentiam referentes, in nullo diſciplinæ noſtræ rationem, præter id quod dicere credimus, aſſumeremus, quamuis poſſemus quadam inuentione uerborum ſuadere illis, qui de materia contentioſius diſputant, ne auderent facilè diſputationi noſtræ deinceps obuiare.

Aduerſus eos qui audent aſſerere, coæternam Deo eſſe materiam. Caput XXV.

NOn enim iuxta eorum, quæ per conſequentiam reperiuntur materię fertur opinio, quæ ex intellectuali hanc quoq; ſine materia exiſtere pronunciat. Omnem nanq; materiam quibuſdam ſubſiſtere qualitatibus inuenimus, quibus ſi priuetur, nulla ratione poterit comprehendi. Sed enim unaquæq; qualitatis ſpecies ſubiecta ratione diuiditur. Ratio aũt intellectualis eſt, nec eſt eius corporalis inſpectio, utputa ſit in contemplatione noſtra propoſitũ animal aliquod, uel lignũ, uel quid aliud, quod materiali cõſtitutione ſubſiſtit, multa de eodem ſubiecto cogitationis diſcretione perpendimus, quorum ſingula quæ ſimul inſpecta ſunt, ſine permixtione aliqua ratione & ordine continẽtur. Alia nanque coloris eſt ratio, & alia

& alia ponderis quantitatis. Item & qualitatis alia, & alia nihilo minus tactus. nam mollicies, & bipedale, & reliqua quæ dicta sunt, neq; sibi inuicem, neq; corpori ulla similitudinis ratione cõsentiunt. Singulis enim propria quædam ratio interpres adiuncta est, nulli earum, quæ in subiecto suo cernuntur, qualitati communicans. Si igitur intelligibilis quidem color, intelligibilis etiam figura, necnon & quantitas cæteraq; huiusmodi proprietatum: horum uerò singula si auferas à subiecto, etiam ratio corporis tota dissoluitur, consequens est, ut quorum absentiam resolutionis corporis causam esse cognoscimus, horum conuentum atq; concursum perficere materialem naturã æstimare debeamus. Sicut enim corpus non est color, aut figura, aut distantia, aut pondus, aut reliqua proprietatum cuicũq; adsunt: at horũ singula, sicut diximus, corpus esse nõ possunt, sed aliud quid præter corpus iuxta suam proprietatem esse monstratur: ita e contrariò ubicunq; memorata concurrunt, substantiam perficiunt corporalem. Etenim sicut intellectualis horum probatur inspectio, intellectualis autem diuina natura est, nihil incongruens ex incorporea natura intelligibili has occasiones ad corporalem generationem posse subsistere, cùm intellectualis quidẽ natura intelligibiles potentias faciat, earum uerò conuentus in inuicem materialem naturam ad generationem consequẽter educat. Sed hæc in transcursu discussa sunt. Nobis autem rursus ad fidem ratio tota referenda est, per quam ex non extantibus omnia substituta esse didicimus, & rursus in alium quendam trãsmutanda statum scripturis uenerabilibus edocti, minimè dubitamus.

Quemadmodum quis etiam ab his qui foris sunt, adducatur, ut scripturæ docenti de resurrectione debeat credere. *Caput* XXVI.

SEd fortè quispiam corpora iam soluta conspiciens, & pro modo suarum uirium diuinam perpendens rationem, resolutionem impossibilem esse fateatur, & stare quæ mouentur, imò & surgere quæ modò non mouentur, fieri non posse prænunciet. Sed quicunq; est ille, primum quidem & maximum de resurrectione ueritatis accipiat argumentum, quòd prædicator eius probetur omni fide dignissimus: eorũ uerò quę dicuntur fides ex his quæ prædicta ac completa sunt, suam retinet firmitatem. Quia uerò plures nobis diuersosq; sermones diuinæ scripturæ commendauit autoritas, facilè reor, utrùm falsa an uera sint ea quæ dicta sunt, ex his quæ iam completa sunt explorare, & per illa hoc quoque dogma resurrectionis inspicere. Nam si in alijs rebus falsi sermones et procul à ueritate monstrantur, nec hoc extra mendacium esse cognoscitur. Si uerò cætera omnia uera experientia ipsa testante, consequens est per ista ueram prædicationem resurrectionis existere. Quapropter unius uel duorum de his quæ sunt prædicta memoremus, simul que eorum proferamus euentum, quatenus agnoscere posimus, utrùm ueritati oratio nostra respondeat. Quis igitur ignoret, qualiter antiquitus floruerit Israeliticus populus, omnibus se propemodum mundi potestatibus efferens: qualia eorum regna erant in urbe Hierosolyma: quales muri uel turres: templi quoque quanta magnificentia, ut etiam discipulis Christi uiderentur miraculo,

miraculo, ipſumq́ꝫ Dominum precarentur attendere: ſic que erant ex his quæ cernebant ſtupore admirationis affecti, ut ſancti Euangelij declarat hiſtoria, dicentes: Qualia opera, qualesq́ꝫ eſſent operationes & ædificatio
Matth. 24. nes. Dominus aũt futurã loci deſertionem, & pulchritudinis illius exterminium his quæ inpræſentiarum nimis admirabantur, inſinuat, nihil eorum quæ uidebantur, poſt paululum dicens eſſe manſurum. Sed & tempore paſsionis, quũ eum mulieres ſequerẽtur plangentes atqꝫ lamentãtes qꝫ damnatus eſſet iniqua ſentẽtia (necdũ enim diſpenſationẽ eorũ quę gerebantur intelligere poterant) conſilium præbuit, ut pro his quæ circa ſe flebant, quieſcerent, quia lachrymis digna non eſſent, differrent autem lamentationes uel planctus in tempus illud, quo ueras exprimerent, quando ciuitas eorũ premeretur ab obſidentibus, & in hoc anguſtiarũ & calamitatis uenirent, ut beatũ eum qui nõ eſſet natus, eo tẽpore teſtarentur. In quibus etiam ſcelus illud quo ſuos prę fame filios uorarent, prænunciauit
Ibidem. uerbis dicens: In diebus illis ſterilẽ quę non pareret, eſſe felicẽ. Vbi igitur illud regnum, ubi templum, ubi murorũ & turrium celſitudo, ubi Iſraelitarũ illa potentia? nónne illi quidẽ per omnes ferè terras alius alibi uidẽtur eſſe diſperſi, & cum eorũ ſubuerſione regnum quoqꝫ eſt deſtructum. Videtur aũt mihi hæc & horum ſimilia Dominus non ipſarum rerum gratia antè dixiſſe (quid enim lucri auditoribus afferret eorum quæ erant euentura cognitio, quæ & ſi antè neſcirent, experientia ipſa cognoſcerent?) ſed ut per hæc nunc de rebus maximis fides conſequenter haberetur. Nam teſtificatio quæ in iſtis operibus conſtat, in illis quoqꝫ ueritatis eſſe probatur oſtenſio. Quemadmodum ſi quis agricola uim ſeminum inexperto referens, ab eo minimè credatur, ſufficit ei ad probationem ueritatis, in uno ſeminis grano eorum quæ in medicina, demonſtrare potentiam, ut de reliquis eius firma probetur aſſertio. Qui enim uiderit unum granũ, utputa tritici, aut hordei, aut alicuius cæterorũ quæ in medicinę menſura eſſe contigerit, poſteaq́ꝫ depoſitũ fuerit terræ uiſceribus, in ſpicam ſurgere, ex hoc uno iam de cæteris dubitare non poterit: ita mihi de myſterio reſurrectionis teſtimonium uidetur idoneum ipſa ueritas prędicta et completa factorum, ſeu potius ipſius iam reſurrectionis experientia, quam non tam uerbis, q̃ꝫ rebus inſtructi percepimus. Nam quoniam magnum aliquid, & ſupra fidem erat de reſurrectione miraculũ, Dominus ab inferiore ſigno uirtutis incipiens, paulatim fidem noſtram ad celſiora quibuſdam proceſſibus adſueſcit. Sicut enim quædam mater competenter paruũ lactans interim labellis ubera teneris immulget, aſt ubi producere dentes cœperit, offert ei panem, non, ſicut eſt, durum aut rigidum, ne ibi ſoliditas exaſperet molliciem gingiuarum, ſed mandens proprijs dentibus mordificat, & uiribus paruuli cibum præparat congruentem: deinde iuxta profectus ætatis ei qui erat mollioribus aſſuetus, eſcas præparat fortiores: ſic humanã puſillitatem Dominus uelut imperfectam infantiam tantis alendo miraculis, atqꝫ regendo per eam, quæ deſperata decumbebat ægritudine ei uirtutẽ reſurrectionis informat, quæ res ad conſummandũ erat quidẽ mirabilis, ſed non talis, ut minimè fieri poſſe crederetur. Imperans enim febri,

quæ fortiter socrum Simonis exurebat, tantam mali causam sic euestigio transtulit, ut sine mora consurgens ministerium posset exhibere præsentibus, quæ sperabatur protinus esse moritura. Post hęc parumper uirtutis adijciens Reguli filium languentē sub professo periculo sanauit. Sic enim narrat Euangelica historia: Incipiebat enim mori patre uociferante ac dicente: Descende Domine, priusquam moriatur puer meus. operator item resurrectionis eius qui credebatur esse moriturus, miraculū potentia pręstantiore perficiens, ut nec ueniret ad locum, sed eminus custoditus uitam puero præcepti uirtute transmitteret, deinde nos consequenter erudiens, ad uirtutum sublimiora perducit. Nam ad filiam principis spontè perueniens occasiones itineris præstitit, ut & sanitas eius quæ laborabat profluuio sanguinis uulgaretur, & tāta mora temporis mors pręualeret ęgrotāti: sed nunc anima separata de corpore, turbatisq; clamoribus luctuosis his qui casum planctibus efferebant, ueluti è somno puellam imperatiuo sermone resuscitauit ad uitam, uia quadam & consequentia fragilitatem humanam ad maiora sustollens. Rursus hæc quoq; miracula solita uirtute transcendens celsiore potētia iter facit hominibus, quò fidem resurrectionis admitterent. Ciuitatem quandā Naim nomine in Iudæa esse sacra scriptura commemorat: in hac fuit uiduæ cuiusdā unicus filius puer, nō puer talis, qui computaretur in paruulis, sed ex pueritia in iuuentutē iam iamq; profecerat: unde & iuuenem illum sermo cœlestis appellat, pluraq; paucis insinuans. Lamētatio magna est ipsa relatio. Erat, inquit, uidua mater defuncti. Perspicis pondus calamitatis, quomodo passionem breuiter extulit. Quid enim est quod dicitur? Quia nō erat etiam spes ulla qua posset filios recreare, tantæq; leuamen orbitatis assumere. Vidua quippe erat, nec habebat alterum quem pro defuncto conspiceret. nam partus ei extiterat singularis. Quantum uerò hoc malum sit, facilè omnes intelligunt, qui naturę iura cognoscunt. Solum hunc in doloribus nouerat, solum suis lactauerat uberibus, solus illustrabat eius conuiuium, totiusq; doloris solus erat causa lætitiæ, cùm luderet aut aliquid ageret, cùm institueretur, aut ornaretur cum coæuis in processionibus, in palæstris, in conuentibus iungeretur: omne quicquid matris oculis dulce preciosumq; suberat, solus unicus afferebat. Iamq; nuptiale tempus aduenerat, stirps uidebatur generis, ramusculus successionis, baculus senectutis, & ætatis incrementū. Erat & altera lamentationis occasio. Qui em̄ iuuenē retulit, florē simul qui marcuerat, indicauit, cuius adhuc uultus lanugine uestiretur, & genarū decor grato fulgore nitesceret. Quid igitur super eius obitu mater pertulit? quāto uiscera eius igne perusta sunt? quàm copiosissimas & amarissimas super eum lachrymas fudit? Tabescens quodāmodo & cadauer eius amplectens, ne properetur sepultura eius, tantoq; casu satiari desiderans diu longas in fletu uoces emittere cupiebat, ita ut omnes audientes moueret ad luctū. Nec hoc enim prætermisit sancta relatio. Videns, inquit, eam Dominus, misericordia motus est, & accedens tetigit loculū: qui autē portabant, steterunt, & dixit defuncto: Adolescens, tibi dico surge, & protinus eum uiuentē matri restituit, nunc non in parua mora atq; distantia quamuis non-

Ioan. 4.

Luc. 7.

uis nondum sepulti, tamē sepulturæ uicini, uita Domino; resurrectio mortui, equidem miraculum maius, sed æquale prorsus imperium. Adhuc aūt magnificētius promuntur signa uirtutum, ut magis ac magis propinquetur illi rei, qua uidetur de mortuorum resurrectione dubitari. Infirmatur quis de familiaribus Christi, nomine Lazarus, quem Dominus quamuis amicum idcirco distulit uisitare, & ab ægrotante procul abfuit, ut absente uita mors aditum reperiret, & per infirmitatem quod suum erat, efficeret. Indicat discipulis quid in Galilæa contigerat Lazaro, & quòd illuc sibi properandum esset, ut eum suscitaret à mortuis. Illi uerò propter Iudæorum sæuitiam memorata loca declinabant, exitiale ac periculosum putantes rursus in Iudæam pergere, & inter homicidas impiosq; uersari, & ideo remorantes atq; differentes ne ibidem reuerterentur; tempora protrahebant. Obtinuit imperium Domini, eoq; proficiscente discipuli subsequūtur, ut in Bethania primitias uniuersalis quodammodo resurrectionis inspicerent. Quartus erat iam in sepulto dies, cunctaq; uidebantur erga busta persoluta: constabat corpus in monumento depositum, & quod erat consequens, iam timore distentum corruptionis interitu soluebatur. Sanies enim in terram ipsa necessitate defluebat, fugienda proculdubio res, cogente natura id quod resolutum fuerat, fœtor teterrimus exhalabat. Hoc autem factum est, ut generalis resurrectionis opus, quod ab infidelibus minus creditur, manifesti miraculi ostēsione probaretur. Non enim quis eleuatur ex ægritudine, nec in extremis locatus retinetur in uita; nec paruula nuper mortua suscitata, nec monumento proximus iuuenis suum feretrum deserit, sed uir primatus putrescens atq; diffluens, ita ut nec sororibus eius esset tolerabile, ut Dominus propinquaret monumento, propter insitam molestiam iam resoluto cadauere, una tamen uoce uiuificatur, fidem facit prædicatori, quæ spem resurrectionis affirmat. Hoc est quod de uniuersis in commune credamus, quod in partibus experientia ipsa didicimus. Sicut em̄ uniuersali resurrectione dicit Apostolus ipsum Dominum de cœlo descendere in iussu & in uoce Archangeli, & in tuba Dei, ut ad incorruptibilitatem, mortuos excitet: ita & nunc mortem ueluti somnum quendam imperio dominicæ uocis, is qui erat in monumento discutiens, & corruptionem quę de morte prouenerat, à se longè secludens, integer atq; perfectus exilit de sepulchro, nec ipsis uinculis quibus erat astrictus, ad gradiendum omnino præhibitus. Parua hæc æstimas ad faciendam fidem, quòd resurrectionem fore credimus mortuorum? An quæris & ex aliis hanc tibi firmari deberi sententiam? Non mihi uidetur frustra his qui erant Capernaum, ueluti ex persona eorum dixisse Dominum: Vtiq; dicitis mihi hanc parabolam, Medice cura teipsum. Oportebat enim, ut quod in aliorum corporibus fecerat resurrectionis miraculū, innotescens in seipso, iuxta id quòd homo esse dignatus est, approbaret, multis specierum modis prædicationem suam etiam propria morte confirmans. Vidisti puellam nuper uiuere desinentem, iuuenem quoq; propinquantem sepulchro, nec non & Lazarum penè resolutū: omnes æqualiter ad uitam una iussione uocati sunt, quæris & eos, qui ad mortem per

Luc. 4.

sang

sanguinem & uulnera peruenerũt, ne quis forsitan in hoc defectus sit, quò minus gratia cuncta uiuificantis appareat, cerne clauis Domini manus esse transfixas, cerne latus cuspide perforatum, circumfer digitos tuos per aperturas clauorum, mitte manum in uulnus, quod ex lancea constat effectum, conijcis fortè quantum ad interiora cuspidis acumen penetrare potuerit: ex latitudine cicatricis eius libet metiaris ingressum, plaga etenim ipsa impulsu uirilis manus effecta, quantum in altum descenderit, ostendit euidenter. Si igitur sic effectus resurrexit à mortuis, opportunè illud Apostoli proferimus: Quomodo quidam dicũt in uobis, quia resurrectio mortuorum non est. Quia igitur pronunciatio omnis Domini uera monstratur ipsa testificatione factorum, id enim non tantùm uerbo didicimus, sed opere ipso manifestam promissionis eius spem per eos qui iam ad uitam de resurrectione uenerunt, nos accepisse gloriamur: quæ iam incredulis ulla remanebit occasio? Nónne renunciantes his qui per philosophiam & inanem fallaciam despicere simplicitatem fidei moliuntur, purissimam confessionem spei nostræ retinebimus in paruo, dicẽtes ad Prophetę modum gratiæ ipsius, cùm dicit ad Dominum: Auferes spiritum ipsorum, & deficient, & in puluerem suũ reuertentur. Emitte spiritum tuum, & creabũtur, & renouabis faciem terræ. quando & lætari Dominum in operibus suis affirmat, cùm deficient peccatores à terra. Quomodo enim quis peccator ultrà uocabitur, cùm iam peccata esse non possint?

i. Corint. 15.

Psal. 103.

Quòd non sit contra id decorum quod deceat, resurrectio mortuorum. Caput XXVII.

SEd sunt quidam, qui humanarum cogitationũ defectu, ad mensuram nostram diuinam potentiam iudicantes, quod ipsi capere nequeunt, nec Deo esse possibile confirmant. Ostendunt enim nobis, antiquorum reliquias mortuorum prorsus absumptas, & quas ignis redegit in cineres, & super hæc bestias quæ uescuntur carnibus, huic rationi admouere monstrantur, & piscem qui carnem hominis naufragio pereuntis in suum traijcit corpus, & hunc rursus effectum hominis escam, atque in comedentis quantitatem per digestionẽ esse conuersum, multaq; alia nimis inepta, & magni Dei uirtuti atque magnificentiæ prorsus indigna, ad euersionem ueri dogmatis proferunt, tanquam non possit Deus per hæc eadem rursus ex consummatione quod est proprium hominis reformare. Sed nos in breui prolixos uanissimæ rationis eorum succidamus excursus, confitentes resolutiones corporis in ea fieri pro quibus constat, nec solùm terram iuxta diuini sermonis autoritatem in terram reuerti, sed & aerem atq; humorem suæ similimæ portioni restitui, & singula quæ in nobis sunt, ad originem propriam commigrare. Et licet uolucribus carne uescentibus, licet feris carne uescentibus humanum corpus tradatur in cibum, eis'que his casibus misceatur, licet sub dentibus piscium ueniat, & per ignem in uapores conuertatur & puluerem, ubicunque iuxta subiectam rationem quis circumtulerit hominem, intra hunc mundum eum esse necesse sit, quem Dei manu contineri uox instruit diuinitus inspirata, quum dicit: Quia in manu eius sunt omnes fines terræ. Quòd si tu non potes ignorare quæ tuo palmo contineas, opinaris scientiam Dei, quæ est tua uirtute

Psal. 45.

ſuperior, eorum quæ uirtute diuina manu continentur, id quod certum eſt, minimè perſcrutari?

Quòd poſsibile ſit, in omnia elementa humanis corporibus reſolutis, iterum ex communi proprium ſingulis integrari. Caput XXVIII.

SEd forſitan ad elementa totius mundi reſpiciens, difficile putas, flatū noſtrum ad cognatum elementum aeris attractum, calidum quoque & humidum atque terrenum noſtræ ſubſtantiæ ſimiliter proprijs partibus immixtum, iterum de communi ſingulis quod eſt proprium poſſe reſtitui. Proinde tu uel exemplis humanis non cogitas, hoc quoque diuinæ uirtutis fines non poſſe tranſcendere. Vidiſti profectò alicubi in commorationibus hominum, communem gregem ſimul in commune paſcentē, ſed cùm rurſus grex per poſſeſſores diuiditur proprios, ſeu conſuetudo locorum, ſeu ſigna pecoribus impoſita, quod ſuum eſt, reſtituit ſingulis: tale quid & de temetipſo pertractans, minimè ab eo quod decet, aberrabis. Deniq; cùm naturali uinculo atque charitate circa corpus ſuum quod inhabitauit anima, detenta ſit, ineſt ei latens quædam permixtio quam nunc habent inuicem affectio quædam atq; cognitio, ueluti à natura quibuſdam ſignis impoſitis, per quæ communitas inconfuſa permanens diſcernatur proprietatibus ſingulorum. Cùm igitur anima cognatam atque propriam rem ad ſemetipſam rurſus attraxerit, quis oro, laborem, diuina præſertim non prohibente natura uirtutem, ut ſua rurſus in ſe cōueniant, & ineffabili quadam naturæ concurſione ad propria quæq; contendant. Quòd autem animæ & poſt reſolutionem ſigna quædam conformationis noſtræ permaneant, oſtendit illa diſputatio, quę apud inferos facta eſt, quando corporibus iam ſepulturæ traditis, animabus inhęſerat quædam notitia corporalis, per quam & Lazarus agnoſci, nec diues potuit ignorari. Nihil ergo extra rationem eſt, ſi credatur ex communi proprietate reſurgentibus redire corporibus, & maximè ad animaduertit, qui naturam ſtudioſius inueſtigare curauit. Non enim per omnia fluunt atque commutantur ea quæ noſtra ſunt, alioquin incomprehenſibilia prorſus exiſterent, nullam ſtationem habentia per naturam. Sed diligentius explorata ratione uidetur eorum quæ in nobis ſunt, aliquid ſtare, aliud uerò mutatione defluere. Corpus enim per incrementa detrimentaq; mutatur, ueluti ueſtes quaſdā per ætates quaſdā ſe induens cōſequentes: ſtat aūt per omnes has mutationes ſpecies inconuertibiliter, in ſe ſigna quę ſibi ſemel à natura ſunt impreſſa nō deſerens, quib. per uniuerſas corporis mutationes ſuam notitiam retinet. Subtrahenda eſt autem huic rationi illa permutatio, quę ſpeciei aliqua occaſione coniungit: nam ueluti alienam quādam perſonam fœditatem ſumit ſpecies, quam per languoris incommoda ſuſtinet, qua ratione quadam ſublata, ſicut à Naaman Syro, uel ab his quos Euangelia referunt, rurſus ſpecies quæ ſub paſsione latebat, in ſuam notitiā reuertitur, ſoſpitate. Igitur iuxta id quòd Deo eſt ſimilis, nulla mutatione fluit atq; conuertitur, ſed fixa permanet, idipſum ſemper exiſtens, ſecūdum quam reformatio noſtra diuinam ſimilitudinē continet, & quopiam differentias ſpeciei temperamentorum qualitates quæ mutantur, efficiunt,

efficiunt, temperatio uerò nihil aliud est, quàm elementorum habitus: elementa aūt dicimus, quæ uniuersæ conditioni subiecta sunt, ex quibus & humanum corpus subsistere profitemur, necessariò species ueluti impressa signaculo permanet animæ, formãq; ipsam expresione susceptã nullatenus ignorat. Vnde tēpore resurrectionis ea recipiet rursus in se quę formæ ipsi congruerint. congruunt autē illa, quæcunq; ab initio speciei probantur esse inserta. Ergo nihil extra rationem uidetur, rursus ex communi ad singulos redire quod suum est. Dicitur autē & ὑδραργύριον, quod argentum uiuum uulgus appellat, si per prona ac puluerulenta loca fundatur, in pilas minutissimas per terram diuidi, nec illis concurrentibus inuicē posse misceri. Si quis aūt rursus id quod multipliciter dispersum est, in unum redigat, proprio generi fontem coniungi, nullis ad commixtionem suam interiectionibus irretitum. Tale quid arbitror oportere & circa compositionem hominis animaduertere. Mox enim ut à Deo facultas fuerit attributa, ultrò sibi partes similes proprijs miscebuntur partibus, sine ulla difficultate eius qui naturam reformare dignatur. Nam & in his quæ nascuntur è terra, nullum laborem naturę conspicimus, cùm triticum, uel milium, uel quid aliud seminis, frumenti, uel leguminis in culmum, aristas, spicasq; conuertit sine difficultate, nanq; ultrò congruens esca de communi ad uniuscuiusq; proprietatem seminis transit. Si igitur omnibus è terra germinibus communiter humor exponitur, & unumquodq; per eum nutritur, ad quod sibi competit ad propria trahit augmenta: quid nouū, si & in reparatione nostrę reparationis hoc fiat, cùm à singulis resurgentibus id quod est proprium, sicut in seminibus accidit, attrahatur? Igitur ex omnibus posibile est addiscere, nihil extra ea quæ nobis experientia ipsa nota sunt, prædicationem resurrectionis existere. Et quidem de his quæ nostra sunt, id quod est notisimū silentio penè transieram, ipsum dico nostræ formationis exordium. Quis enim nesciat mirificentiam naturæ, & quid accipiat materna uulua, quid'ue perficiat? cernis quàm simplex quodammodo est & exiguum, quod uisceribus in occasionem constitutionis nostri corporis deponitur: uarietatem uerò perfectæ substantię quis poterit explicare sermone? Quis autem naturæ communis huiuscemodi opus esse cognoscens, nō posibile putet esse quod geritur? Quòd scilicet illud paruum, & quod penè pro nihilo ducitur, huius tantæ rei principium esse noscatur? magnum autem dico non solùm ad formationem respiciens corporis, sed prius animam ipsam prorsus admiratione dignam esse pronuncio, & ea quæ circa ipsam mentem cernuntur.

Contra eos qui dicunt, extare animas ante corpora sua: uel è contrario, ante animas corpora formari, in quo quædam fabulosa opinio de animabus. *Caput* XXIX.

PVto nanq; extra propositum esse negocium, ut perquiratur à nobis, quod in Ecclesijs ambigitur de animæ cōstitutione uel corporis. Quibusdam etenim uisum est, qui ante nos de principatibus disputantes ueluti quandam pestilentiam protulerunt, quòd in conuersatione propriæ animæ antè subsistant. Sintq; illi tam malitiæ q̃ uirtutis exempla proposita, & perseuerantē quidē in bonis animã nulla corporalis coniunctionis

experimenta sentire: si uerò boni participatione defluxerit, tunc ad hanc uitam recedere, atque in corpore commorari. Alij uerò traditum à Moyse ordinem de conditione hominis intuentes, secundo loco, id est, post corpus animam iuxta tempus affirmant: quoniam primum accipiens Deus limum de terra formauit hominem, & ita per insufflationem deinceps animauit. Hac autem ratione præstantius ostendunt corpus esse, quàm animam quæ est ei cōserta, eò quòd antè formatum est. Dicunt enim propter corpus animam factam, ne sine spiritu formatio immobilis permaneret. Omne uerò quod propter aliud efficitur, uilius est profectò eo propter quod efficitur: sicut Euangelia profitētur, quoniam anima plus est quàm esca, & corpus quàm uestimentum, quia propter hæc ista concessa sunt: non enim propter escam facta est anima, nec uestimentorum gratia constat esse corpora formata, sed cùm hęc existerent, illa propter usum necessaria sunt prouisa. Quoniam igitur assertio utriusque opinionis uituperatione non caret, & eorum qui prius uiuere animas in suo quodam statu atque ordine opinantur, & eorum qui eas post corpora creatas existimant: necessarium esse reor, ea quæ in eorum dogmatibus asseruntur, aliquatenus explorare. Nam si uolumus utrorumque diligentius inuestigare sermones, & uniuersas ineptias patefacere, quæ ipsorū opinionibus probantur annexa, spacio longi temporis indigemus, & ideo paucis sicut est possibile ea quæ ab eis dicta sunt intuentes, ea refellere non moremur. Qui primæ professioni patrocinium præstant, & antiquiorem animarum conuersationem præter hanc uitam corporis asserunt, non mihi uidentur gentilium dogmatum erroribus carere, qui multa de animarum in corpora transformatione fabulosa finxerunt. Quos si quis diligēter examinet, ad hoc assertiones eorum perduci ipsa necessitate deprehendet. Quòd autem quēdam retulisse, qui apud eos sapiens esse putabatur, quòd & uir fuerit et fœmina, deinde in uolucres euolauerit: itemque idem interdum effloruerit, & ad postremum uitam sit in humorem sortitus, nec procul distat à uero, & quidem iuxta iudicium eius quem talia proferre non puduit. Verè nanque ranarum coruorumque garrulitatibus, et irrationabilitate piscium, & arborum insensibilitate digna hæc eorum dogmata comprobantur, quæ unam animam per tot res pertransire cōfirmant. Ineptiæ huius hæc causa est, quòd antè subsistere animas arbitrantur. Consequenter enim principiū dogmatis eorū in anteriora tendens ac promouēs, usque ad hęc monstra delabitur. Si enim propter malitiam aliquā à sublimiore statu decidens anima, sicut asserunt, efficitur homo, uitiosior aūt profectò est cōuersatio corporalis quàm illa intellectualis, necessitas omnis est, eam in tali uita positā, in qua plures occasiones peccandi deesse nō possint amplioribus malitijs affici, & uitiosiorē quàm antea declarari. Humanæ uerò animæ uitiositas irrationabilis rei similitudo est, cui familiariter adiuncta in naturam iumentorum quodammodo recidit. Semel enim per malitiam properans etiam cùm irrationabilis effecta fuerit, tanquam à maiorū propositione desistit. Mali nanque statio, uirtutis est initium: uirtus aūt irrationabilibus nulla est. Semper igitur in peius ipsa necessitate mutabitur, in id quod est deterius abiectiusque proficiēs, &
ad hoc

ad hoc quod extremum est, iugi mutatione pertendens. Sicut autem transcendit rationalis natura sensibilem: sic ab hac ad insensibilē casus est. Sed hactenus eorum sermo procedens, licet extra ueritatem feratur, tamē quadam consequentia ex ineptis inepta consequitur. Hinc etiā per incongrua & impossibilia fabulosum eis dogma generatur, quod animæ cōsequenter omnimodū demonstret interitū. Quæ enim semel à sublimi conuersatione defluit, in nulla mensura malitiæ stare iam poterit, sed passionū affectionibus irretita, à rationali quidē ad irrationale transit, ab eo quoq; in uirgulta insensibilia transferentur. Insensibile uerò & exanime quadam ratione uicina sunt: exanime autē sequitur id quod non est. Ita prorsus hac eorū consequutione ad id quod nō existet, anima resoluetur, quia impossibilis erat ei per necessitatem ad meliora trangressus: sed enim seducunt animā ex dumetis ad hominem, ergo præstantiorē uitam quæ in dumetis est, modum conuersationis incorporeæ per ista demonstrant. Ostensum est nanq;, q; processus animæ nitentis ad mala, consequenter deuoluatur ad infima, inferiorq; sit exanimis natura q; insensibilis, ad quam extremitatem initium dogmatis eorum animam cōsequenter adducit. Sed quia hoc illi nolunt, aut intra sensibilia concludunt animam, necesse est, aut si hinc ea rursus ad humanum reducunt, meliorem, sicut dictum est, ligneam uitam primæ illius institutionis ostendit, quandoquidem exinde ad malitiā facta ruina sit. Hinc autem ad uirtutem tribuebatur excursus. Igitur sine capite & sine fine hæc assertio esse conuincitur, quæ animas apud se prius prēter uitā carnis astruit uiuere, & propter malitiā corporib. obligari. Eorum uerò qui iuniorē corpore animā esse contendunt, destruetur inconstantia, per ea quæ in consequentibus exponuntur. Quapropter ea reijcienda est ratio, quæ ab utrisq; defertur: per medium uerò opinionum reor oportere dogma nostrum in ueritate dirigere. Est autem hoc, quòd nec iuxta gentilium seductionem malitia quadam depressas animas opinamur, quas illi quòd ad rationem totius populi, quæ nimia uelocitate fertur per imbecillitatem, concurrere nequeant, ob hoc in terram recidere profitentur: nec rursus hominem uelut instantiam quadam ratione antè formātis, ei propterea dicimus animam commodari, alioquin institutioni luteæ naturæ intelligibilis inferior esse monstrabitur.

Assertio, quòd una eademq; animæ & corporis causa subsistendi esse uideatur. Caput XXX.

SEd cùm sit unus homo, qui ex anima constat & corpore, unum ei & commune dare oportet institutionis exordiū, ne sibi ipse anterior posteriorq; uideatur, ut corporis in eo conditio prima, & secunda constet alterius. Et in præsentia quidem diuinæ uirtutis iuxta rationem paulo antè digestam, omnem plenitudinem humanæ cōditionis antè subsistere profitemur, testificante nobis in hoc Propheta qui dicit, nosse Dominum omnia antequam fiant. In singulorum uerò cōformatione alterutrum non præferimus alteri, nec ante corpus animam, nec è contrario dicimus, ne diuisus homo iuxta differentiam temporis in semetipso discedat. Nam cùm duplex intelligatur nostra natura, secundum doctrinam Apostoli, uisibilis scilicet hominis & latentis, si aliud quidem antè subsistat, aliud aūt pòst

superueniat, imperfecta quidem uirtus uidebitur conditoris, quæ non simul utrobiq; sufficiat, sed diuiso opere seorsum in singulorum medietatibus occupetur. Quemadmodum uerò in tritico aut in alio quolibet semine cunctā speciem spica uidemus quadā potentia cōprehensam, hoc est fœnum, culmum, internodia, necnon fructum atq; aristas, & nihil eorū antè subsistere in naturæ ratione, aut pòst accidere dicimus, sed insitā uim semini quodam naturali omine declarari, nec aliam ei superinduci naturam: iuxta hanc rationem & humani causam seminis opinamur existere, quod in prima constitutionis occasione satum quidem simul est iuxta naturæ potentiam, tenditur uerò & declaratur quadam consequentia naturali, ad id quod perfectum est promouens, nec aliquid extrinsecus ad occasionem suæ perfectionis assumens. Semetipsum nanq; ad id quod perfectum est, consequenter extendit, ita ut nec ante corpus animā, nec præter animam subsistere corpus affirmari ueraciter possit, sed utrum sit utrius principiū iuxta altiorem quidem rationem in prima uoluntate Dei dispositum, iuxta alterum uerò in generationis occasionibus institutum. Sicut enim nō potest membrorum distinctio ante formationē, in eo quod ad conceptionem corporis iacitur, inspici: ita nec animæ contēplari proprietates in eo possibile est, priusq; exeāt in operationis effectus: & sicut nullus ambigit, in membrorum & uiscerum differentijs illud quod est depositum, figurari non alia quadā subintrante uirtute, sed ea quę inserta naturæ est, ad hanc operationem sese uirtute ingerente: sic & de animæ proportione rationale ratione similiter arbitrantur, quia & si nōdum per aliquas uisibiles operationes agnoscitur, nihil tamen in eo unius rei existere peruidetur. Nam sicut species futuri hominis in eo est ui quadam atq; potentia, latet autem propterea, q nequeat apparere priusquam necessaria consequutio sinat atq; permittat: sic & anima est quidē in illo licet nōdū appareat, apparebit autem proprium & naturalē operationis effectum corporali simul incremento proficere. Nam quia non à mortuo corpore, sed à uiuente atq; spirāte uirtus in conceptione peragitur: idcirco dicimus rationis esse, ut mortuum & exanime non putetur, quod è uiuente in occasionem uitæ dirigitur. Caro nāq; exanimis utiq; mortua est. Mors enim priuatiōe fit animę. Nullus autem super hoc antiquiorem priuationem quàm habitum dixerit, si tamē exanime quod est mortuum quisquam anima antiquius asseueret Si quis autem euidentius exigit argumentum quòd uiuat illa portio, quæ principium formandi animalis efficitur, possibile & ex alijs signis, quibus animatū discernitur atq; separatur à mortuo, super hac parte conspicere. Argumentum nanq; uitalis rei de hominibus sumimus, quòd aliquis caleat, quòd moueatur, quòd operetur: frigidum uerò atq; immobile in corporibus nihil est aliud quàm ipsa mortalitas. Quia igitur calidum quid & operans uidimus esse de quo loquimur, hinc etiam quòd exanime non sit, argumenta colligimus. Sed quemadmodum iuxta corporis portionem non illud dicimus carnem & ossa uel capillos, uel quæcunque conspicimus in homine, sed ui quidem atq; potentia esse horum singula, nondum uerò uisibiliter apparere: sic etiam iuxta animæ portionem, nec-

dum

dum quidem rationale eius & irascibile, & quæcunq; de anima considerantur, locum in illo habere memoramus, proportionē uerò formati corporis, & consummationem etiam simul effectus animę dicimus, cum subiecto proficimus. Sic enim perfectus homo inter maiores obtinet animæ operationes effectum, in exordio suæ constitutionis aptos & congruos in se præsenti usui animæ demonstrat adnisus, ut sibi per infusam materiā aptissimū domiciliū formet. Nec enim possibile esse credimus, in alienis ædificijs animam competenter inseri, sicut non potest impressum ceræ signaculum alienæ prorsus sculpturæ congruenter aptari. Quemadmodū uerò corpus ex paruo procedit ad id quod est perfectum: sic & operationes consertæ animæ subiectæ similiter concrescunt & proficiunt. Procedit quidem ea in prima constitutione, ueluti quædam radix abdita cauis tantummodo quę nutrimentis ac incrementis est distributa (nec enim par uitas sumentis amplius recipit) deinde cùm ad lucem prodierit id quod insertum est, germenq; protulerit: tunc in eo gratia sensibilis efflorescit, iamq; coalescens & in magnitudines competenter excurrens, ueluti fructus quidam rationalis uirtus incipit elucere. Non enim omnis simul apparens, scilicet cum instrumenti sui perfectione diligenter excrescens, tantumq; semper fructificans, quantum capax est subiecti potētia. Si uerò in hac formatione corporis, operationes animæ fortassis inquiris, attēde temetipsum, sicut ait Moyses, & quasi in libro, sic historiam operationis animæ perleges: ipsa enim tibi natura quodāmodo fabulabitur omni usu sermonis efficacius, uarias in corpore occupationes animę siue in anima, siue in uniuersali siue in particulari conditione demonstrans. Sed de nobis superfluum puto sermonibus agere, & ueluti quibusdam procul et extra terminos constitutis miracula consueta narrare. Quis enim se intuens, uerbis indigeat quibus naturæ iura cognoscat? Est quippe facillimū, ut quis modum uitæ suę considerans, & qualiter ad omnē uitalis operationis effectū opportunum corpus gerat, expendens animaduertat, erga quid occupata sit animæ primordialis seu potius germinalis ex uiuente corpore detractū opificio naturæ deponitur. nam & fructuum interiora, & radicum pullulamenta nondum priuata uiuacissimo uigore quæ est eis insita per naturam, cùm terræ committuntur, quamuis occultam tamen mundam qualitatem conseruant, talem uerò uim atq; potentiam non confert terra quę continet, terra uelut à semet extrinsecus largiens, alioquin & mortua ligna faceret germinare: sed quod est insitum, producit ad lucē amore suo in modum nutricis, quod plantatum est in radice ad medullam & corticem ramosq; perficiens: quod nequisset fieri nisi aliqua cōserta esset potentia naturalis, quæ cognatam & congruam ex adiacentibus alimoniam trahens uirgultū aut arborē aut spicam uel aliquid ex huiusmodi rebus effecisset.

Contemplatio quædam medicinalis de bona corporis constitutione siue habitudine. Caput XXXI.

SEd quamuis certissima corporis nostri formatione unusquisque à semetipso doceatur, ex quibus intelligit & uiuit & sentit, naturam propriam habens magistram: tamen & ex libris Sapientum qui ista stu-

diosius scrutati sunt, fas est diligēter addiscere. Nōnulli nāq; qualiter positionis habeant singula quæ in nobis sunt, per eam quā medici dicunt anatomiā, id est, incisionem singulorū nodorum atq; uenarum, propter quod effectus in uniuersa corporis membrorū interius & exterius contemplati sunt, & aliis retulerunt, ita ut sufficiens huic humanæ institutioni cognitio studiosius existeret. Si quis autem de his perquirit de nobis, profectò ei magisterium præbebit Ecclesia. Hæc enim spiritualium lex est ouium, sicut Dominus ait, ut alienorum uocem non audiant. Vnde sermonem breuiter afferamus. Tria quædam de natura corporis intelligenda percepimus, quorum gratia singula quæ in nobis sunt, cōstituta esse cernuntur. Quædam nanq; propter uitam, quædam uerò propter bonā uitam, quædam ad successionem posteritatis opportunè formata sunt. Quæcunq; igitur in nobis talia dētur, sine quibus humana nequeat uita subsistere, hęc in tribus item partibus esse sentimus, id est, in cerebro & corde & iecore: quæcunq; uerò in augmentum bonorum largitate naturæ ad bene uiuendum homini collata sunt, instrumentum sensuum esse declarantur. Huiusmodi quippe uitam quidem nostram non continent: quia & deficientib. ex his sępenumero quibusdā, nihilo minus subest homini: sed impossibile est sine istis effectibus uitam suauissimam contineri. Tertia quoq; diuisionis intentio consequenter respicit ad successionis officia. Sunt autem et alia quædam præter hæc, quæ ad perseuerantiam corporis communiter membris subiecta sunt omnibus, operationes ex se congruas afferentes, sicut uenter & pulmo, hic quidem spiritu, quem sumit ac reddit cordi signaculum perflans, ille uerò cibos uisceribus in cōmune suscipiens. Cùm sic igitur formatio nostra diuidatur, diligentius intuendum est, quòd nō simpliciter per unum aliquod membrum uis illa quæ ad uitam nostram pertinet, transigatur. Sed plurimis partibus occasiones nobis ad conseruationem nostram natura distribuat necessaria ad uniuersum corpus, ita ut quæcunq; ad cautelam uitæ ac pulchritudinem eadem natura est molita, hæc uideantur esse quamplurima multam adinuicem differentiam prorsus habentia. Sed arbitror diuidere prius oportere breuiter prima principia quæ ad constitutionem uitæ nostræ pertinere monstrantur: materia uerò totius corporis quæ communiter membris singulis subiacet, nunc à nobis est retinenda, quum nihil ad præsens propositum ad particularem contemplationē uniuersalis naturæ disputatio spectare uideatur. Cunctis ergo fatentibus omnium elementorū quæ in hoc mundo sunt, in nobis existere portionē, calidi scilicet, ac frigidi, necnō & alterius cōiugationis, q̄ in humore ac siccitate consistit, de singulis à nobis est utiq; disserendum. Perspicimus itaque tres esse dispensatorias uitæ potentias, quarum una quidem uniuersum mundum calore proprio refouet: altera uerò madefacta humore quod calore confectum est, ita ut æqua temperie animal in medio ex contraria qualitate seruetur, quatenus nec humorem desugat caloris abundantia, nec calorem copia humoris extinguat. Vis autem tertia per semetipsam iuxta quandam congruentiam atque modulationem membra quæ distincta sunt, continet, suis ea coaptans uinculis, & omnibus præ-

bus præ-

bus prærogans, per ſeſe mobilem ſpontaneamq́ꝫ uirtutē, quæ ſi deſit, ſolutum & immobile corpus exiſtit, ultronea ſpiritus uiuacitate atqꝫ efficiētia deſtitutū, magisq́ꝫ prius artificiū atqꝫ molimen noſtræ naturæ in ipſa corporis conditione dignū eſt intueri. Quia enim omne quod durum eſt, ſenſibiles efficientias omnino nō recipit, ſicuti uidemus in oſsibus noſtris & in frutetis atqꝫ arboribus, in quibus uitæ quidē ſpecies quædā cernitur, in eo quod nutritur & creſcit, nec tamen admittit ullū ſenſum ſubiecti durities. Huius rei gratia oportebat quandā formationē inſtar ceræ mollis in ſenſuum operatione ſupponi, quæ poſſet occurrentibus formis imprimi, neqꝫ nimio humore reſolui. Nō enim poteſt in humido quod imprimitur perdurare, neqꝫ duritia nimis rigida, quia quod neſcit cedere, imaginē nequit impreſsione excipere. Sed inter has hæſit media quædam inter flacceſcentem ſcilicet ac rigentem, ne optimis potentiæ motibus dico ſenſibilibus animal orbaretur. Quoniam igitur quod molle eſt et facile, niſi rerum ſolidarum cooperatione firmetur, profectò immobile atqꝫ indiſtinctum eſt, iuxta eos quos pulmones marinos uocant: idcirco robur oſsium corpori natura permiſcuit, quæ inuicem per concordem modulationem copulans, penitus neruorum nexibus compages eorū iuncturasq́ꝫ conſtrinxit, & ita eis modū ſenſibili uigore immiſcuit, carne paulo duriore ſuperficiem quæ paſsiones ferret inuoluens. Huic igitur omnium naturę ſolidiſsimæ, ueluti quibuſdā columnis molem ſuſtinentibus, totius corporis onus impoſuit. Nec indiuiſa aut indiſcreta ubiqꝫ eadē oſſa compegit, alioquin immobilis & ſine operatione manſiſſet, & ſi ita fuiſſet homo formatus, ueluti quædā arbor in uno loco conſiſtens, cùm nec alterna crurū motione in anteriora procederet, nec manuum miniſterio uitæ eius commoditas appareret. Nunc autem greſſuum & actuum hac prouiſione formatum eſt inſtrumentū, ut ſpontaneo ſpiritu qui neruis inſertus eſt, ultronei motus corporei conferantur. Hinc adminiſtratio manuū uaria atqꝫ multiplex, & accōmodatiſsima ad omne prorſus excogitātis officium: hinc ceruicis inflexio, & capitis inclinatio atqꝫ erectio, & circa mentum efficientia quædam, palpebrarum quoqꝫ collectio, ſimul cum intellectu proueniens cæterorum. Quoniam etiam motus ipſe membrorum neruis extendentibus ac relaxantibus, ueluti quibuſdam machinis operatur impulſus, poteſtas autem per hæc ui ſua nitens ſpontaneum gerit imperium, ac uoluntario ſpiritu iuxta quandā naturæ diſpenſationē in ſingulis propriū demonſtrat effectum. Radicē igitur atqꝫ principium omnium motuum qui per neruos effici creduntur, membranam illam qua cerebrum cōtinetur, compactum neruis eſſe perclaruit. Non igitur arbitramur iam curioſius nos debere perquirere de effectu membrorum animalis, cùm huiuſcemodi motus ſit in cerebri formatione declaratus. Quòd autem maximus uigor ad tuendam uitam nobis à cerebro conferatur, ex contrario accidenti euidenter agnoſcitur. Nam ſi uulnus aliquod uel ſciſſuram membrana ipſa pertulerit, ilico mors inſequitur. Paſsioni quippe cùm illato uulneri nec ad punctū tēporis natura poſsit obſiſtere, ſed ueluti fundamēto quodam ſubrupto totum ſimul ædificium cum parte deijcitur. Eius ergo paſſionem

sionem totius corporis sequitur manifesta pernicies, in hoc propriæ uitæ causam subesse nullo pacto negandum est. Quum uerò & eorũ quæ desinunt uiuere, restringitur naturæ insitus calor, & ita quod mortuũ est, frigescit, necesse est talem causam nobis etiam in calore subsistere, qui quum desit, profectò mors sequitur, & ideo caloris præsentia animal uiuere confitendum est. Huius autem uis atq; potentiæ, tanquam fontem quendam atq; principium cor esse perspeximus, ex quo in modum fistularum multiplices uenæ per omne corpus calidum spiritũ feruentemq; diffundunt. Et quoniam oportebat cibum quoq; quendam calori semper à natura largiri, quia fas non est ignem ad sese durare, nisi cõgruis pascatur alimentis: idcirco riui sanguinis tanq; de fonte quodam iecoris calore spiritus excitantur, & ubiq; simul per omne corpus excurrunt, ne alterum desoletur ab altero, & tali initio natura deprauetur. Hoc ipsum uerò doceat abstinẽtes materiæ ipsius æqualitate formatos, q; auaritia quædam corruptiua sit passio, & quia sine ulla indigentia est sola diuinitas. nam paupertas humana indiget his quæ suam uidentur substantiam continere: idcirco tribus his potentijs quibus uniuersum corpus gubernari prædiximus, influente extrinsecus materia natura dispensat diuersis tramitibus, id quod singulis congruit administrans. Nam fonti sanguinis qui est iecur, escarũ distributionem contulit. Quicquid aũt tali prouisione sua semper ingerit ad iecoris fontes, item præparat ex iecore deriuari. Quemadmodũ si nix in montibus humore suo subiectos augeat fontes, & per altum ad inferiores uenas liquorem proprium deprimit: cordis aũt perflatio uicini membri subministratur effectu, quod appellatur quidẽ pulmo, est aũt aeris exceptorium per insitam arteriam, quæ ad os usq; pertingit, flatum extrinsecus ducens, in medioq; cor positũ instar ignis, qui in motu uersatur & operatione continua, & ipsum sine cessatione mouetur atq; operatur: & sicuti fabrorum folles efficiunt, pertrahit ad semet ex adiacente spiritu compressiones extensionibus replens, & quod in se est igneum, arterijs adiacentibus refouens, & hæc facere nõ quiescit, id quidẽ quod extrinsecus est per attractionẽ ac respirationẽ ad sese trahens: quod aũt circum se est, per compressionem ipsis arterijs interferẽs, quod mihi uidetur & huiusmodi spontanei flatus hãc nobis causam sine cessatione subsistere. Sæpè deniq; mens in alijs occupatur & omnimodo conquiescit in somnũ corpore resoluto, flatus tamẽ qui ducitur ex aere, quiescere non potest, nec aliquantulũ quidem cooperante in hoc ipsum spontaneæ uoluntatis arbitrio. Opinor enĩ quia cor pulmone conuolutum atq; circundatũ ex posteriori sui parte respirationibus & compresionibus suis membrũ moueat, & attractionem aeris emissionemq; ipsi pulmoni machinetur, qui rarissimus atq; multicauus omnia sua uelut foramina ad fundum atq; summitatẽ arteriæ patefacta retinet, & coarctatus quidẽ necessariò spiritũ qui in suis residet finibus elicit, cedens aũt atq; rarescens rursusq; attrahẽs aerem per distãtiam mouetur, & huius non uoluntariæ respirationis hæc causa est, quòd id quod in nobis igneum est atq; feruidum, quietũ esse non posit. Nam quia proprium caloris est operatio motus, huius aũt principium in corde esse per-

speximus,

ſpeximus, ut quod iuge in hoc agitationis eſt, indeſinentē aeris attractionem emiſsionēq́ per officium pulmonis operatur. Propterea ſi quando contra naturā calor excreſcit, flatus eorū qui febribus creber efficitur, uelu ti properante corde ſuperpoſitā ſibi flammā noui ſpiritus continuatione reſtringere. Sed quoniam pauperrima quædā noſtra natura eſt, & omnibus quæ ad ſuā conſtitutionē pertinent indigens, non ſolùm proprij aeris ac ſpiritus penuriam patitur. (Nam flatus qui calorē fouet internū, ad animalis conſeruationē iugiter extrinſecus influit:) ſed etiā alimētorum ſubſidia quæ corporis pondus alleuent, exterius ſibi prouidenter accommodat, idcirco cibis & potibus indigentiam ſuā ſupplere contendit, appetitoriam quandam uim eius rei quę deeſt, & expulſoriam eius quæ ſuperfluit, corporibus inſerens, nec minimam per hoc naturæ cooperationem ad fouendum cordis incendium præſtans. Nam quia talium membrorum magis proprium cor eſſe retulimus, iuxta redditam ſuperius rationem, quòd ſingula ſpiritus ſui calore confoueat, ideo per omnia illud efficaciſsimum formator noſter inſtituit, ut nulla pars ocioſa uel uacans ad diſpenſationē totius corporis approbetur, & poſt tergum quidē ſuum pulmonem per continuum motum ad ſe pertrahens aditus eius expandit ad ſuſceptionē aeris, rurſumq́ deprimēs efflari quod receptum eſt, præparat: in anteriora uerò ſua uentri penitus imminens calefacit illū, & ad operationes proprias habilē reddit, non ad reſumptionē ſpiritus excitans, ſed ad exceptionem cibi ſibimet cōpetentis impellens. Proximè uerò iungūtur introitus eſcæ, ac ſpiritus in longū protenduntur alter ad alterū, æquaq́ menſura ſuperiori termino dirimuntur, ita tamē ut copulentur inuicē, & uno aditus ore claudantur. Vnde ille quidē eſcę, hic aūt ſpiritus ingreſſus efficitur, ſed in altis efficitur receſsibus uiſcerum: nequaq́ iſte coniugationis aditus cōſertus per omnia perſeuerat: nā in medio utriuſq́ fine cor poſitū ille quidē afflatū, hinc alter ad recipiendū cibum tribuit facultatē ſui: aptè uerò natura ignea materiā quam conſumat, inquirit, quòd etiam circa ciborū ſuſceptorem uentrem neceſſaria producit. In quantum nanq́ igneus uicinitate caloris efficitur, in tantum magis cibos qui calorem nutriant, ſemper expoſcit. Huius aūt deſiderium congruentius appetitum uocamus. Si uerò ſufficientem materiam uenter acceperit, nec ſic quidem ignis operatio conquieſcit. Nam quemadmodū in conflatorio coadunationem quandā totius materiæ perficit, reſoluenſq́ uniuerſa atq́ permiſcens, ueluti exco latorio quodā ad ſubſequentes refundit aditus, dein groſsiorem partem à ſynceriore diſcernens, tenuiorem quidem ſubſtantiam per quoſdam tramites ad iecoris deducit ingreſſus, limoſam uerò fœculentiam ad latiores inteſtinorum aditus tradit, quam multiplicibus uoluminibus uerſans nō paruo tempore cibum in uiſceribus retinet, uti ne recto curſu facilius pulſum mox animal appetitum edendi commoueat, & iuxta naturam irrationabilium, nunquam homo ab hac occupatione deſiſtat. Et quoniam iecori maximè caloris cooperatio eſſe neceſſaria probatur, ut humor uerteretur in ſanguinem, hoc autem membrum à corde iuxta poſitionem interuallo non minimo diſparatur; nec etenim reor fuiſſe poſsibile, ut prin-

ut principiũ quoddã atq; radix uitalis potentiæ alterius angustaretur uici nitate principij, ne quid tamen in dispensatione corporis per distantiam calidæ substantię peccaretur, trames neruosus, quem arteriam hi qui circa istam sunt prudentes appellant, excipiens à corde feruentẽ spiritũ perducit ad iecur, illic'q; iuxta aditũ quo humida recipiuntur adnexus, & calefaciens eandẽ humidã substantiã aliquid ei cõtinuato calore igniti uigoris interserit. Hinc species sanguinis rubro calore respergitur, exinde uerò cõ nexi gemini quidẽ riuuli in modum fistularũ propriũ singuli receptant, ille quidem spiritum, hic aũt sanguinẽ, quòd lapsu facili humida substantia motu caloris excurrat. Et recreato per totã corpore multipliciter dissemi netur in plura riuulorũ principia, quæ sunt per omne corpus inscissa: permixta uerò simul uitalium potẽtiarum duo principia, siue quòd calorem, seu quòd humorẽ per corpus ubiq; diffundunt, uelut aliquod uectigal de suis necessarium, ei'q; principaliter in uitali iugo præeminet, administrant. Hæc aũt uis in membranis cerebri esse conspicitur, ex qua omniũ motus articulorũ conglobatio totius'q; ultronei spiritus uigor & singulis mem bris inspersus efficacẽ ac sese mouentẽ terrenã nostrã statuã ex aliqua machinatione demonstrat. Nam caloris quod est mundisimũ, & humoris quod tenuisimũ est, per utranq; uim admixtione quadã ac tẽperatione coadunata cerebrũ nutriunt, ac refouent per uapores: ex quo rursus ad id quod est purius exalitio tenuata perunget membra. nam illa cerebro continentur, quæ etiam de superioribus in profundũ in modũ fistulæ pertingens, & per iuncturã consequentes sese atq; insertã sibi medullam prorsus extendens in finem totius spinæ dorsi definit, ac deinde osibus atq; neruis, necnõ cõpagum ac medullarũ principijs ueluti quidã auriga prę̃sidẽs, singulis ad stationẽ uel motũ uirtutum impetũ'q; largitur: idcirco mihi uidetur & certius accepisse munimen. Nã in capite quidẽ duplicibus osib. probatur esse circũdata: in nodis aũt uel in eminentijs costarum atq; multiplicibus uix formam complexionibus insuper omni stabilitate seruatur per eandem custodiam qua cõtinetur id quod tertium est obtinens. Similiter aũt quis hoc etiam de corde conijciet, quod sicut quædã domus certa mole solidata, ita cor osium munitur circumquaq; præsidijs. In posteriore nanq; sui parte spina dorsi, & scapulis utrinq; uallatur, per utraq; uerò latera costarũ uinculo nectitur, quod medium eius ambiens ab omni passione defendit: in anteriore uerò eius pectus & iugatio colli demissa molitur, ei per omnia munimen impertit aduersus ea, quæ possunt extrinsecus inferre molestiam. Et sicut in agricultura perspicimus, quum uel imbres ex nubibus, uel fluenta riuulorũ madefaciant id quod subiectũ est, or tus aũt quidã relationi nostræ, uerbi gratia, supponatur, qui mille diuersitates arborũ multiplices'q; species earũ rerũ quas terra producit, enutriat, quarum & forma & qualitas coloris'q; proprietas in multã distantiã quæ est in singulis approbetur. Quũ sint igitur quæ in uno agro humor unus enutriat, utputa uis ista quæ singula quæq; madefaciens alit, una, ut dixi, quædã simplex'q; in sua natura est, earũ uerò rerum quæ nutriuntur ex illa proprietas in diuersas species qualitates'q; cõuertitur, hoc ipsum amarescit

in ab-

in absinthio,& in succum commutatur cicutæ mortiferũ,& in alio quoque aliud facit,in balsamo,in croco,in papauere.Nam horum aliud est calidũ, aliud frigidũ,aliud uerò mediam quandã qualitatẽ possidet:in lauro etiã, & lentisco,atque similibus odoriferũ est:in ficis aũt & piris dulcedinem refert,necnõ per uitem botrus,& ex eo uinum defluit,& mali succus, & rosæ rubor, candorque lilij,& uiolæ ceruleũ,& hyacinthinæ,tincturæque purpureum,& uniuersa quæcunque ex uno eodẽque humore de terra oriri conspicimus, in tantas differentias iuxta formã & speciem qualitatẽque uertuntur.Tale quid et in nostro hoc animato agro mirabiliter à natura perfectũ est,imò potius à Domino formatore naturæ nostrę,ossa scilicet cartilago, uenæ,arteriæ,nerui, iuncturæ,caro,cutis,aruina, musculi, capilli, ungues, oculi,nares, auresque,& uniuersa mille per hæc alia diuersis proprietatibus abinuicem separata, una species alimenti, iuxta naturæ suæ similitudinẽ nutrimẽta, ita ut subiectis singulis accedẽs alimentũ cuicũque mẽbro propinquauerit, iuxta illud etiam commutatur,propriamque consertã uim sui uigoris impartiẽs.Si enim ad oculorũ loca peruenerit,eorũ usui temperatur,& erga pupillarũ tunicas palpebrasque diuiditur.Si auditus influxerit, auriũ naturę pro sua qualitate miscetur,& ad labra ueniens efficitur labrũ, & in osse compingitur,& in medulla mollescit,& firmatur in neruis,& in superficie cutis extenditur, & transit ad ungues, & capillorum exortum tenuissimum per exhalationes congruentissimas perficit:quę siquidẽ per tortuosos emergunt aditus,crispantes capillos reflexosque generant:si uerò per rectos tramites uaporum fuerit facta progressio, producti capilli directique nascuntur. Sed multùm à proposito sermo noster abductus est, dum altius opera naturæ prosequimur,conati describere, qualiter nobis, & ex quibus constant singula, siue quæ ad bonam uitam,seu etiam quæcunque cum his alia iuxta primã seriem nostræ diuisionis esse perspeximus. Propositum nanque nobis erat ostendere,sementinam hanc constitutionis nostræ materiam,neque incorpoream esse animã,neque corpus exanime, sed ex uiuis animatisque corporibus uiuum atque animatum in prima formatione deponi,quod excipiens humana natura, ueluti alimentum quoddam fomentis illud proprijs nutrimentisque contineat.Id autẽ iuxta utranque partem congruenter reducetur,& incrementa rei utriusque percipiat.Mox per hanc artificiosam atque disciplinabilem formationem consertum animæ demonstrat effectum,in primis quidem apparẽtem obscurius, proinde cum instrumenti perfectione relucentem:sicut in sculptoribus lapidum peruidemus,dispositumque est artifici speciem præformare animalis alicuius in lapide.Hoc autem qui proposuit,primùm quidem lapidem à materia cognata proscindit,deinde eius superflua circuncidens,per mutationem primę figurationis id quod proposuit,adumbrat,ita ut expertus etiam per id quod apparet,intentionem artificis sine difficultate conijciat. Rursus explicans amplius ad similitudinẽ eius cuius gerit studium, prorsus accedit, tum deinde in ipsa materia speciem diligenter integréque demonstrans,artem deducit ad finem,& est leo uel homo,uel aliquid aliud, quod factum ab artifice fuerit,qui antè paululum lapis erat informis,non quòd materia

ſit obliterata per ſpeciem, ſed quòd ſpecies per artē materiæ probetur impreſſa. Hoc modo quis & de anima cogitans, nullatenus rationis tramite deuiabit, naturāq́; cunctā artificioſius operans, eiuſdemq́; generis materiā ſibi ſumens, uiuam ſtatuam de hominis portione formauit. Sicut enim lapidis operationem ſubſequuta eſt ſpecies, in primis quidem obſcurior, pòſt autem perfectior, cùm ipſum opus eſt terminatum: ſic & in ſculptura huius inſtrumenti ſpecies declaratur animæ proportione ſubiecti imperfecta in imperfecto, & in perfecto integra perfectaq́; ſubſiſtens. Sed in exordio perfecta erat, niſi per malitiam fuiſſet natura uitiata. Ideoq́; communio quę ad paſsibilem animalemq́; generationem nobis acceſſit, in confirmatione noſtra non protinus elucere diuinam facit imaginem, ſed uia quadam conſequentia per materiales animę proprietates homo ad perfectionem conſummationemq́; perducitur. Huiuſcemodi uerò dogma & beatus Apoſtolus in Epiſtola ad Corinthios inſinuat, dicens: Cùm eſſem paruulus, ut paruulus loquebar, ut paruulus ſapiebam, ut paruulus cogitabam: quando factus ſum uir, euacuaui quæ erant paruuli: nō quòd alia in uiro perfecto ſubintret præter illam quæ intelligebatur in paruulo, ut puerilis euacuetur animus, & uirilis nihilo minus inſeratur: ſed idem ipſe in illo quidem imperfectus eſt, in hoc aūt perfectionis ſuę demonſtrat effectum. ſicut enim quæcunq́; naſcuntur & creſcunt, uiuere fatemur: omnia uerò quæ uitæ participant, & naturali motu uegetantur, nullatenus exanima eſſe quis dixerit: nec tamen hanc talem uitam perfectæ animæ dicimus eſſe participem. deniq́; in uirgultis uitalis quædam operatio delata uſq́; ad motum ſenſibilem peruenire non potuit. Itemq́; per augmentum animalis quædam potentia irrationabilibus ueniens, nec ipſa perfectionem eſt conſequuta rationis, & intellectus gratiā omnino nō capiens. Idcirco uerā atq́; perfectam hominis animam eſſe definimus, quæ uigere per omnes effectus agnoſcitur. Si quid uerò aliud uitæ participat, per abuſionem quandam conſuetudinis, animatum eſſe profitemur, non quòd perfecta in hoc ſit anima, ſed quòd partes in ea quædā animalis operationis exiſtant, quæ etiam nobis iuxta myſticam legislatoris Moyſi relationem, quā de hominis generatione protulit, propter communionē paſsibilitatis acceſsiſſe cognoſcimus. Ideoq́; conſilium præbens beatus Paulus his qui ſe audire poterant, perfectionem ſuadet arripere, modumq́; quo propoſitū poſsit aſſequi, ſupponit & dicit: Exuentes uosueterē hominē cum actibus ſuis, & induentes nouum, qui renouatur in agnitionē ſecundum imaginem eius, qui creauit eum. Sed reuertamur rurſus ad illam diuinā gratiam, qua creauit in principio Deus hominem, qui dixit: Faciamus hominem ad imaginem & ſimilitudinem noſtram, cui eſt gloria in ſecula ſeculorum, Amen.

1.Cor.13.

Col.3.

D. GREGORII, NYSSENI EPISCOPI, DE IMAGINE SIVE creatione hominis, libri, continentis ſubſequentia eorum quæ à fratre eius D. Baſilio Magno in Hexaemerō ſunt prætermiſſa, FINIS.

IOANNES CONO NORIMONTANVS BEATO RHENANO SELESTENSI, S. P.

REGORII Nyssæ episcopi librum quem De homine nominant, olim à Burgundione Pisano Frederici Imperatoris præfecto, uel indoctè è Græco uersum, uel uetustate temporis aut librariorum inertia deprauatum, natiuo splendori restituendum, ut par est, hortaris, & efflagitas, indignum arbitratus, tam doctam tamq; præclaram tanti uiri philosophiam Attico lepore defluentem, peregrina Gothicaq; barbarie offundi, ut neq; legentibus sensa elucere possint, imò fastidium illa barbarola tina, ut ita dicam, structura, & uocum extorta affectataq; fictio ingerat. Efficit sanè (ut pace tua dicã) animi tui proba beatitas & beata probitas: quid enim te non uel beatum dixerim, quòd in hoc felix æuum incideris, quo non solùm inter cætera ingenij & fortunæ prę clara dona, defecata illa & pura philosophia Peripatetica, à diserto illo & celeberrimo philosopho Iacobo Fabro, apud Parisios sis initiatus & eruditus, quem non indignè philosophum δαιδαλογραφώτατον dixerim: quippe qui ut alter Dædalus faber carpento ornato affabrè fabrefacto, philosophiam Aristotelicam eleganti stola & phrasi decoratam, cunctis aspiciendam inuexit: uerumetiã ultra hanc ad Platonicam philosophiam, imò Christianam Gregorij Nysseni, quę non solùm sapientes, sed & beatos efficere queat, animum uertas, aliosq; ad amplectendũ adducere contendas. Quod utiq; non nisi beati proprium esse dixerim. Si enim diuo Aurelio credimus, beatus est, qui sic rerum inuestigat rationes et ordines, ut rerum & cognoscat & diligat autorem, & cunctis id agendum uelit & conetur. Tua igitur animi beneuolentia prouocatus, mi Beate Rhenane, quod sæpe rogasti, aggrediendum statui, cõfisus inprimis Dei dono, qui ueluti bonus pater præstat bona petentibus se: deinde exemplaris Græci quibusdam capitibus & fragmentis in nostra bibliotheca repertis instructus, illis deniq; Græcis dicendi proprietatibus animatus, quas potissimùm à præceptore meo in utraq; lingua disertissimo Marco Musuro Cretensi nuper in gymnasio Patauino didici, antea uerò Venetijs sub Aldo Romano ueluti parente & initiatore: addam & Scipionem Carteromachum, eruditorem perhumanũ (& hos humanitatis gratia tibi nomino) Quod itaque Burgundio uersione sua, ne dicam inuersione, uerbo uerbum reddens fœdauit, Græca quidem bona & lepidissima sordidis Latinis immergens, tibi rursus emaculare, & ad meliorem frugem referre studui, non sine multa & assidua lucubratione. Cùm enim translationem illius inter legendum introspicio, Latina conferendo Græcis, crede mihi, isti tabulæ fore librum

τοὺς μώμους νυκτοπορούντους καὶ φιλοσκοτεινοὺς, qui claſsicos illos ſcriptores, quos Deus omnium donorum & ſapientiæ largitor, quondam tam præclara & culta edere afflauerat, & diu ſepultos rurſus ſeculo noſtro reſtituit, hoſce infodiendos uel exturbandos uelint? Niſi fortaſsis arbitrentur, nihil ſibi profuturam illorum eloquentiam, cùm talem ipſi habeant, qualis mulieribus etiam largiter arridet. Sed quid hæc tibi condolenti ingero? Ad Gregorium tuum redeo. Hunc tibi tanquam hyemis iſtius lucubrationes reddo: hunc tibi etiam ex Græco fonte emaculatum, à portentoſis ſaltē uocul is, & minimè Latina dictione & phraſi, ſua ſenſa ex omni ferè parte redolentem, profero & aſsigno, tibi edendum potādumq́ꝫ (ut per iocum Comici uerbis utar) propino. In quo etſi non ſit par fama labori, nec officio in te meo ſatisfeciſſe uidear, animi mei tamē conatum & beneuolentiam ęquo animo ἐν ταύτῃ διορθώσει ſuſcipias uelim. Porrò quod ad ſtyli illuſtrationem attinet, tu Ariſtarchus eſto: cùm enim per te ſapias, ingenio facili præditus, & Latinā phraſim calleas, de tuo Gregorio fac ut lubet: & uel ſic talem ſinas, uel cultiorem redde, quod tibi, aut cæteris forſitan lecturis noueris fore conducibilius. Id duntaxat te hortari duxi, ut quum Peripatetica philoſophia à tuo eleganti & docto Fabro ſis inſtitutus imbutusq́ꝫ, Gregorium hunc beatum pontificem & uerum philoſophum beatè legas, huius initiaris ſententijs, cuius profectò philoſophia beatiorem te cæteris ethnicis philoſophis reddat. Nec tamē cùm huic incubueris, priſtina tua philoſophia fruſtrabere, aut relegare cogeris, uerùm tam humana quàm diuina certius beatiusq́ꝫ ex iſto intelliges, uberioriq́ꝫ fœnore etiam Platonis diuini dogmata cum Ariſtotele intueberis: quę ille unà cum fratre ſuo Magno Baſilio, & cæteris clariſsimis ſui æui ſcriptoribus amplexatus, coluit, & prædicauit, tanquam diuiniora magis ac philoſophiæ Chriſtianæ accommodatiora, καὶ μακαριζομένη πολλοῦ. Inſuper præter utranq́ꝫ philoſophiam, habes hic & merè Chriſtianam, quæ ſuos cultores uere beatos efficit. Tractat enim ſine uelamine & ænigmate, ſine numeris Platonicis & figuris, quæ Ciceroni obſcuriſsimę uiſæ ſunt, de hominis conſtitutione & eius conditore, quàm excellentem, quàm nobilem uidelicet eum fecerit. Deindè quod ad corpus attinet, quàm communem, conſortem, & participem cæteris effecerit, & quo pacto alijs rebus terrenis quibus eum perfecit, uti debeat, & ſuis maximè rebus, corporalibus & ſpiritualibus, exterioribus & interioribus: quæ rationi pareant, & quæ non pareant. De actibus humanis qui noſtræ poteſtati ſubijciuntur, non fato. Demum in prouidentia ſuam philoſophiam concludit. Pulcher horum omnium connexus ordo, & ſcitu dignus homini, hoc in libro nobis ſub compendio propoſitus & commendatus, noſſe quidnam ſimus, ad quidnam uicturi gignimur, quis ordo nobis datus, qua humana locati ſimus in re, quid ſit quod circa nos, quæ extra nos, quæ in nobis, quæ ex nobis, quis actionum noſtrarum author, q́ꝫ liberi agendo, quàm proni in malum, difficiles ad bonum. In his tamen omnibus non ſiſtere noſtram cognitionē, ſed ex his mente aſcendere præcipit, ad naturæ uidelicet authorem, intelligētiæ datorem, & charitatis, qua rectè uiuitur, inſpiratorem, ut

eum cognoscere studeamus, sine quo nulla creatura subsistit, sine cuius gratia nihil rectè nouit & appetit, sine cuius prouidētia ad interitū tendit. Vigilanti ergo cura noster Gregorius suo libro docere nos conatur, quatenus colamus opificē ut Deū, grates agamus ut redēptori, ueneremur ut patrē, metuamus ut dominū, imploremus imbecillicitatis nostrę ualidum auxiliatorē. Cōmendemus nos tandē diuinę prouidētiæ, nō fato illi philosophico, ut omniū author de sua creatura disponat & prouideat, quod ei nouerit utilius profuturum. Hęc est mi Beate Rhenane, uera & beata Gregorij nostri philosophia, q̄ suos cultores etiā his beatos reddere parat, si ista sciāt, dū tamen quæ scierint, agēdo perficiāt. Porrò id tibi adijcere minimè negligendū duxi, me inter emendandū ipsas Gręcas uoculas quas reperi, restitutas quidem, integras reliquisse, imitatū nō tam illius uiri pium studium quàm affectum. Neq; enim adduci possum, ut credam id ex ignorantia ei contigisse, quippe qui difficiliora Latina reddit: sed ut uel usui se illius temporis accommodaret, quo uoces illæ familiares erāt, aut illas nobis domesticas & cicurandas (ut ita dicam) præberet. Non enim ignorauit, probatissimos ante se scriptores idem crebrò factitasse, qui ornatus gratia, tanquam gemmas, integra Græca suis scriptis inserere non dubitarunt, Ciceronem, Quintilianum, Lactantium, Hieronymū, Ambrosium. Qua in re quid sentiendum sit de illo acri Latinę linguæ censore, qui Ethica Aristotelis eleganter quidē traduxit, non facilè dixerim. Is enim ueritus, sibi laudis cumulum deesse, nisi ex aliorum erratis laudē captaret, bonum illum & doctum patrem, ueteris translationis authorem, mordacissimo dente in sua præfatione petiuit, clamitans neq; Gręcè, neq; Latinè eruditum, quia pauculas uoces Græcas non uertisset, quasi id muneris sibi soli à dijs huc usq; reseruatum arbitratus: non animaduertēs illius patris uel pium studium, uel industriam, q̄ sanè & has Latinè reddere potuisset, qui difficiliores expresserat. Esto autem quod obijcitur, æquiorem tamen se censorem præstitisset ille μεγαλοῤῥήμων μεταφραστὴς, nisi elegantissimam illam præ cæteris Demosthenis orationem pro Ctesiphonte, fuco suo tum obliterasset, tum decreta plura, testimonia, testium nomina & leges, unde totius orationis pendet intellectus, omittens detruncasset. Quodnam igitur grauius piaculum censes, uel sua Aristoteli de industria relinquere, aut sua præstantissimo oratori interpretando nouata opera detrahere? Non ergo integris Græcis utentes semper uitio dandi sunt, cùm his sanctam ecclesiam uti palàm cernamus. Demum ut noueris quantum authoritatis & fidei huic clarissimo antistiti Gregorio Nysseno debeas, laudes sanctæ uitæ & eruditionis tibi ex media Græcia paucis narrabo: Gregorius Nyssæ episcopus, frater Germanus Basilij Magni, uir fuit eloquentissimus, & omnifaria eruditione refertus, aptus potissimùm & accommodus his, qui rhetorica uenustate oblectantur. Summus enim & illustris quasi orator, nec priscis oratoribus inferior. Composuit orationem eximiam in Eunomium acutissimum hæreticum, & uolumen admirandum De cōditione hominis, quod Basileæ in bibliotheca fratrum nostrorum habetur: Homilias in Cantica canticorū, et in Ecclesiasten. Sorori quoq; suæ Macarię

Gregorij Nysseni encomiū.

elegan-

elegantem prolixumq; sermonem de ratione animæ scripsit. Insuper Laudes protomartyris Stephani, & Vitam diui Gregorij Nazianzeni, cognomento Theologi. Cæterùm de uitæ eius dignitate & sanctitate, nihil certum tibi afferre queo, nisi quòd legisse me memini, quasdã epistolas Gregorij Theologi, qui & Nazianzenus dicitur, quo nihil in epistolis elegantius aut eruditius uidi, in quibus hortatur hunc nostrum Nyssenum, ad ægrotationes & aduersariorum calumnias fortiter tolerandas. Id tamen tanquam uerum conijciendum datur, quòd eo tempore antistes claruerit, quo non humano fauore & electione ambitioneq; ingerebantur episcopi, sed uitæ sanctæ merito trahebantur. Nec minus uitæ sanctitatem illi, quàm fratri eius sancto Basilio tribuamus (quem etiam huic uitæ integritate ac doctrina Rufinus adęquat) quamuis mira eius opera nõ legamus. Non enim inferior cæteris sui seculi episcopis, Christianæ fidei contra Arrianos & Eunomianos propugnator extitit: aduersus quos luculentissimam scripsit orationem, quam se sanctus Hieronymus legisse testatur. Vide libellum De illustribus uiris sub titulo Gregorij Emisseni: sic enim imperiti librarij & impressores illius nomẽ extinxerũt. Postremò cognosce quid authoritatis cęteri illustres uiri, tam Gręci quàm Latini illi tribuerint, ut eorum exemplo ductus, nihil deinceps de illius doctrina hæsites. Ioan. Damascenus, præclarissimus philosophus & theologus, tanto hunc prosecutus est honore & ueneratione, ut inter scribendũ theologicas sanctorum patrum sententias qui ante se fuerant, multos uersus sępenumero, imò integra capita ex hoc libro nostro excerpere, et suo textui inserere minimè grauatus sit. Helias insuper Cretensis Archiepiscopus, uir eruditissimus & disertissimus, summus theologus, & tam Platonicæ quàm Peripateticæ sectæ philosophus, plurima ex hoc codice, longo uerborum tractu sibi tanquam suis dictis accommoda uendicauit, quod ipse in plerisq; locis animaduerti. Veniam deinde ad nostros Latinos: sanctum illum doctorem, in primis Thomam Aquinatẽ, clarum ecclesię catholicæ lumen, omni laude, fauore, lectione dignum, cui tanta Nysseni Gregorij uisa est authoritas, ut in multis etiam difficilimis hunc in robur suarũ probationum adducat: quod palàm liquet ex Summula illa, quæ Prima secundæ nominatur. Albertus quoq; Magnus tum libro secundo De mirabili scientia Dei, tum in libro De homine, huius uenerandi patris ex hoc opere plurima loca probationis testimoniũ allegat. Meritò igitur tam clari tãq; probati philosophi, Gregorij dico, librum, summo studio & fauore prosequamur, quem sibi tot sancti & docti patres non dubitauerunt habere authoritate dignissimum. Tu eum beatè & iucundè legas. Vale & Deum pro me ora. Ex Cœnobio Fratrum ord. diui Dominici, Basileæ cursim VII. luce Martij,

Ann. M. D. XII.

D. GREGORII NYSSENI EPISCOPI, PHILOSOPHIAE LIBRI OCTO: IOANNE CONONE NOrimontano interprete. Liber primus De Homine.

De homine, ex quibus sit compositus: tum de ordine & communione ad cæteras creaturas. *Cap.* I.

OMINEM ex anima in tellectuali & corpore tam optimè constitutum, quòd non conueniebat aliter factum esse, multis & sapientibus uiris uisum est. Ex eo autem, quòd intellectualis dicitur anima, dubitationē habet, adueniens'ne intellectus animæ ut alius alteri, intellectualem faciat eam: an intellectum à seipsa, & sua natura anima habeat, ut hæc sit optima eius particula, ueluti oculus in corpore. Quidā sanè (ex quorū numero est Plotinus) aliam esse animā, & alium intellectū asserentes, ex tribus constare hominem uolunt, corpore, anima, & intellectu, quos sequutus est & Apollinarius Laodiceæ Episcopus: hoc enim quum statuisset propriæ opinionis fundamentum, & reliqua secundum propriumq; dogma adstruxit. Quidā aūt non distinxerunt ab anima intellectum, sed substātiæ eius ἡγεμονικὸν, esse intellectum existimant. Verùm Aristoteles hunc quidē potestate adesse homini, atq; actu deforis nobis superuenire opinatur, neq; ad naturā hominis & essentiam conferre, sed ad perfectionē cognitionis naturarū & contemplationis cooperari. Summatim igitur paucos hominū & solos philosophantes eum, qui actu nominatur intellectus, habere affirmat. Plato uerò non existimat, animā et corpus utrunq; hoc hominē esse dicendum, sed animā tali corpore utentē: decentius nimirū ea q̄ sunt secundū hominē intuens, & inde nos ad solius animæ curā et solicitudinē cōuertens: ut animā nos ipsos esse credētes, atq; ea quæ animæ sunt bona sola prosequentes, uirtutes scilicet & pietatem, corporis concupiscentias quasi non existentes, minimè diligamus, sed hominem cæteris quidem antecedenter, consequenter uerò quæ sunt hominis, quia & homo animal est. Sed & aliter, principaliorē esse corpore animā, omnibus hominibus in confesso est. Nam ab hac ut organum mouetur corpus. Ostendit etiam hoc mors, separata enim anima immobile manet corpus omnino, & sine operatione: ut artifice sequestrato immobilia eius manent instrumenta. Cognitum autem est, quoniam inanimatis quoque participat, & irrationalib. animalibus cōmunicat uita, intelligibilium assumpsit intelligentiam. Inanimatis enim secundum corpus quidem & elementariā commixtionē participat, plātis uerò & in his, & insuper in nutritiua seminatiuaq; uirtute, irrationabilibus uerò & secundum hæc quidem, insuper autem & secundum progressionis motum, ac concupiscentiam & iram, insensibilemq; & respiratiuam uim. Hæc enim uniuersa tum hominibus, tum rationis expertibus insunt, & si non omnibus omnia.

Copulatur

Copulatur autem homo per rationabile incorporeis & intellectualibus naturis, cogitando, intelligendo, & iudicando singula, atq; uirtutes prosequendo, maximè uerò principaliorem uirtutem, pietatem scilicet, quæ εὐσέβεια dicitur, amplectens. Ideoq; uelut medius est intellectualis & sensibilis substantiæ. Copulatus quidē secundum corpus ac corporales uirtutes, rationis expertibus animalibus & inanimatis, secundum rationem uerò incorporeis substantijs, ut dictum est prius. Conditor enim Deus decenter uisus est sibi inuicem differentes naturas copulare, ut una sit & cognata omnis creatio, ex quo maximè unus omniū existentium conditor ostenditur: quippe qui non solùm uniuit singulorum existentiam indiuiduorum, sed & singula sibijpsis compegit familiariter. Quemadmodum enim in unoquoque animalium, insensibilia sensibilibus coaptauit, ossa, scilicet, pinguedinē & pilos aliaq; id genus insensibilia insensibilibus neruis, & fecit ex insensibilibus & sensibilibus compositū animal, atque non solùm compositum, sed unum quoque existens demonstrauit: haud sanè dissimiliter & in alijs, creando secundum speciem fecit. Ea enim tali (quæ ordinata est) familiaritate & naturæ alteritate, ad se inuicem copulauit, ut non multo interuallo inanimata à plantis nutritiua uirtute præditis distent, neque rursus hæ à rationis expertibus & sensibilibus animalibus, neque item ratione carentia à rationalibus aliena sint prorsus & longè differentia, quasi nulla cōuenienti & connaturali intercedenti copula. Differt sanè & lapis à lapide uirtute quadam, sed magnes occultè attrahendo ad se ferrum & detinendo, uelu i escam suam id facere uolens, aliorum lapidum potentiam & uirtutem excellere uidetur. quod quidem non modò in ferro facit, sed & aliud per aliud tenet, iunctis atq; attactis omnibus suam uirtutem communicando: nam ferrum à magnete detentum, aliud ferrum retinet. Deinde à plantis ad animalia pertransiens conditor non ilico simul ad gressibilem & sensibilem processit naturam, sed paulatim ad hanc ordinateq; creando progressus est. Pinnas enim & Acalifas ueluti sensibiles arbores condidit, radicibus enim eas instar plantarum mari infixit, & tanquam ligna eis ostraca circumposuit, & ut plantas consistere fecit. Tactum uerò communem omnibus animantibus sensum eisdem indidit, ut secundum quod radicibus hærent & consistunt, plantis quidem: secundum tactum autem animalibus assimilarentur. Spongiam quoque petris adnatam produxit, ut contrahat se & defendat, cùm læsionem aliquam senserit. Eiusmodi autē de his Aristoteles historicè tradidit. Quare huius generis omnia ζωόφυτα ueterū sapiētissimi uocare consueuerūt. Rursus aūt his gressibilium quorundam animalium propagationem copulauit, procedere quidem nequeuntium, sed uel penes se alicubi motorum. Talia uerò sunt plurima ostraceas & osseas cutes possidentia, ea insuper quę terræ uocātur intestina, id est, uermes: sicq; deinceps particulatim adijciens cōditor, his quidem sensus plures, illis uerò gressibile in longū, ad perfectiora tandem rationis expertia animalia peruenit. Voco autem perfectiora, quæ omnes habent sensus, & progredi longius possunt. At iterum à rationis expertibus ad rationale animal, hominē scilicet, trāsiens, necq;

neq; id sine ordine quodam condidit, sed prius alijs quoq; animantibus naturales quasdam prudentias, astutias, & calliditates ad propriæ naturæ salutem & subsistentiam indidit, ut ferè ratione prædita ipsa appareant: atque ita tandem in natura rationale animal hominem produxit. Neq; dissimili modo & de uoce inuestigans contemplabere ex simplici & uniformi qui equorum & similium specierum est sono, sensim ad uariã & differentem, quę cornicum & humani sermonis imitatricum auium est, uocem ascendens, donec in articulatam & perfectam hominis desinat: quam quidem articulatam uocem mẽti & intellectui copulauit, enunciatiuam eam & cõceptuum intellectus nostri interpretem faciens. Quæ rursus omnia concinnè compegit & colligauit. Intellectualia enim & sensibilia per mediam hominum productionem in unũ coegit. Ideoq; bene Moyses creationem describens, ultimò dixit hominem creatum esse. Non solùm quoniam omnibus propter eum factis, conueniens erat primùm ea quæ ad usum eius accommoda essent, creari, & ita ipsum qui his usurus erat induci. sed quoniam intellectuali producta substantia insuper & sensibili, necesse erat quãdam etiam copulam utrorumq; produci, ut unum sit hoc uniuersum & consentiens sibijpsi, & non alienum à seipso. Factum est igitur, quod copulat utrasq; naturas animal, homo. Ac quæ sunt sapientiæ conditoris, ut breuitati consulamus, talia existunt. Medius ergo terminus irrationalis & rationalis naturæ homo constitutus, si ad corpus quidẽ prorepserit, & quæ corporis sunt, plus amauerit, irrationalium amplectitur uitam, & his connumerabitur, atq; terrenus uocabitur secundum Paulum
Psal. 48. Apostolum, & audiet: Terra es, & in terram ibis, &: Comparatus est iumentis insipientibus, & similis factus est eis. Si uerò ad rationẽ accesserit, corporales uoluptates omnes contemnens, diuinã et Deo amabilẽ transiget uitam, & eam quæ est hominis maximè. Tunc sanè erit hoc quod di-
1. Cor. 5. ctum est: Qualis qui terrenus, tales & qui terreni: & qualis supercœlestis, tales & qui supercœlestes. Rationalis autem naturæ præcipuum est fugere quidem & auersari mala, peragere uerò & eligere bona. Cæterùm bonorum horum quædam secundum animæ & corporis communionem sunt, habentq; ad animam relationem, ueluti utentis corpore, ut uirtutes. Alia uerò sunt animæ ipsius, secundum seipsam solius, non indigentis corpore, ut pietas, quæ est Dei cultus, & supramundanarũ rerũ contẽplatio. Quicunq; igitur hominis uitã ut hominis, & nõ ut animalis solius uiuere eligunt, uirtutes & pietatẽ prosequuntur. Quę aũt sint uirtutũ genera, & quę pietatis, in sequẽtibus ostendetur, cùm eum qui de anima & corpore est, dicemus sermonem: nõdum enim cognito quidnã nostra sit anima secundum substantiam, de actione eius differere inconueniens censemus.

An mortalis uel immortalis sit conditus, & de eius cibo: & cur nudus sit creatus, & cur homo homine opus habeat. Caput II.

HEbræi autem hominem à principio neq; mortalẽ fuisse, neq; immortalem productum esse aiunt, sed in medio utriusq; naturæ termino. Vt si quidem corporales sequeretur passiones, undiq; in corporales incideret transmutationes: at animæ præeligens bona, immortalitate dignus effice-

efficeretur. Si enim à principio eum mortalem fecisset Deus, nequaquam peccantem morte condemnasset. Nam mortalē mortalitate nullo modo condemnat. Si autem rursus immortalem fecisset, nequaquā eum esca indigentem creasset: nullum enim immortale esca corporali indiget. Neque ita facilè pœnituisset creatum immortalē, ut mortalem confestim faceret. Non enim in his qui peccauerūt angelis hoc fecisse uidetur, sed in ea quæ à principio eis erat natura, immortales permanserunt, aliam quidem, quia peccauerant, suscipientes uindictā, sed non mortem. Melius igitur est hoc quod propositū est sentire, quòd mortalis quidem sit conditus: poterat tamē ex perfecto perfectior factus, immortalis fieri: hoc est, potestate erat immortalis. Quia uerò ante perfectionem suam cognoscere naturam ei non conferebat, prohibuit eum gustare de ligno cognitionis. Plantis enim magis quondam quàm nunc uirtutes inerant plurimę: tunc enim ut in principio creationis sinceræ existentes, fortissimā habebant actionem. Erat igitur cuiusdam etiam fructus degustatio, propriæ naturę cognitionē ingerens. Nolebat autem Deus eum ante perfectionem suam propriam cognoscere naturā, ne seipsum multis indigentē cognoscens, corporalis necessitatis curā haberet, animę prouisionē ac curā derelinquens: & hac de causa prohibuit eum de cognitionis fructu sumere. Inobediens aūt seipsum cognoscendo à perfectione quidē cecidit, & corporea necessitate indigens factus, tegmen cōfestim quęsiuit. Ait enim Moyses, Quoniam quòd nudus esset, cognouit: prius aūt cum ecstasi eum fecit, & in sui ipsius ignorantia: excidens itaque à perfectione, ab immortalitate cecidit, quam tandem gratia eius qui fecit eum recipiet. Post casum uerò & carniū uoluptas ei concessa est. nam antea his modò quæ à terra sunt, eum contentum esse iussit: hæc enim erant in paradiso. At contempta perfectione, indulgentia quadam quæ sunt uoluptatis deinceps ei concessa sunt. Cæterùm quia ex corpore est homo, omne autem corpus ex quatuor elementis consistit, in easdem incidere passiones necesse est eum in quas & elemēta, in incisionem, scilicet transmutationē, & fluxum, quæ sunt solius corporis. Transmutationem quidem quæ est secundum qualitatē, fluxum uerò qui est euacuationis. Transmutationes sanè secundum qualitatem sunt, alteratio, dealbatio, denigratio, frigiditas, caliditas, & quæ sunt huiusmodi. Fluxum uerò exinanitionem dico. Animal enim semper & per inuisibiles poros & per uisibiles euacuatur, de quibus postea differemus. Quæ itaque euacuantur, aut tantundem & paria resarcire necessum est, aut eorum carentia quæ euacuatione amissum reparent, animal dissolui. Siccis autem & humidis existentibus quæ euacuantur atque spiritibus, animal quoque humido & sicco cibo ac spiritu indigere oportet. Per elementa uerò ex quibus consistimus, nobis cibus & potus est, unde familiari & simili nutrimur, contrario uerò curamur. At elementorum hæc quidem proximè & simul, alia uerò & per media quædam assumimus, ut aquā quandoque per se, quandoque autem & per medium, uinum, & oleum, & per omnes humidos fructus. Nihil enim aliud est uinum, quàm aqua ex uite facta. Similiter autem & igne participamus, nunc quidem proximè ab ipso foti, interdum

Gen. 3.

uerò

uerò per media ea quæ comedimus & bibimus: amplior enim uel minor particula in omnibus dispersa est. Neq; dissimili modo aerem assumimus proximè quidem respirando circumfusum nobis habentes, & in comedendo & bibendo per medium eorum quibus uescimur attrahentes. Terram autē proximè nequaquam assumimus, sed per media quædam. Nam terra frumentum fit. Frumentū uerò nos comedimus. At cornices, columbæ, & perdices terra uescuntur: homo autem per media semina & arborū fructus, ac per carnes. Cæterùm quoniam non modò decoris gratia, uerū etiam ob facilem tactus sensum (quo maximè cunctis animalibus præstat homo) non crassa cute nos circundedit, ueluti boues, & id genus alia durā cutem possidentia: promissis neq; pilis & densis, ut capras, oues, & lepores: neq; squamis, uelut serpentes & pisces: neq; ostracis, ut testudines & ostreas: neq; mollibus ostracis ut cancros, & ἀλεπιδώτες: neq; alis, ueluti aues: necessariò ueste indiguimus id supplente in nobis, quod natura alijs elargita est. Et certè his de causis esca & ueste opus habemus, habitatione autem tum ob iam dicta, tum ut à uiolēto ferarum incursu tuti degamus. Porrò ob qualitatum distemperantias, & contemperati corporis solutionem, in medicorum curationem & necessitatem deuenimus. Transmutatione autem secundum qualitatem existente, corporis complexionem per oppositam qualitatem ad moderationem reducere necessum est. Neq; enim, ut quidam arbitrātur, calefactum corpus infrigidare, medicorum est propositum, sed ad ἐυκρασίαν reuocare. Si enim infrigidauerit, in contrariam transit ægritudinem ea affectio. Necessarij itaq; homini sunt cibi & potus ob euacuationes & euaporationes: uestis aūt ideo, quia nullū à natura fortè cooperimētum obtinet. Habitatione uerò propter circūdantis nos aeris intemperiē, & propter feras indiget. At horū omnium propter qualitatum transmutationes, et ob sensum corpori inditum indigi sumus. Etenim si nō adesset nobis sensus, neq; doleremus, neq; cura opus haberemus. Non dolentes aūt corrūperemur certè in ignorātia mali, ægrotationem non sanantes. Cæterùm partibus & disciplinis, & ab his manāte utilitate indigemus. Sed quoniam mutuo auxilio opus nobis est, simul cohabitare & commertia inuicem tractare pro huius uitę necessitatibus necessarium existit, in permutationibus scilicet & negociationibus. Quam synodum & cohabitationem ciuitatem nominant, ut propè & non longè mutuas utilitates afferamus. Natura eñ sotiale & ciuile animal est homo. Nemo autem solus sibijpsi ad uniuersa sufficiens est. Manifestum itaq; euadit, ciuitates propter negotiationes & disciplinas fuisse institutas.

De prærogatiuis duabus hominis, quibus præditus est. Reparari per pœnitentiam in animo. Et corpus mortale, tandem fieri immortale. Et de finitione hominis. Caput III.

PORrò duabus his consolationib. præcipuis homo potitus est. Etenim solus hic ueniam assequitur pœnitentiam agens, & corpus illius mortale existens, immortale efficitur. Corpus quidē propter animam, animalis autem potentiæ propter corpus. Nam solus homo inter intellectuales creaturas principium habuit, pœnitentiam agendo uenia dignus effici. Neq; enim dæmones aut angeli pœnitentiam agendo uenia digni effici possunt.

possunt. Et re uera in hoc maximè iustus & misericors Deus ostēditur & appellatur. Nam angelis nullam habētibus impulsionem ad peccatū pertrahētem, sed ex natura à corporalibus passionibus, necessitatibus, & uoluptatibus, liberis existentibus nulla datur uenia pœnitētiam agentibus. At homo partim intellectualis est, partim animalis. Necessitates autē animales & passiones mentem sępissimè peruertūt, quas cùm resipiscens defugerit, ad uirtutes autem processerit, ex misericordia iustè potitur uenia. & certè sicut risibile substantiæ eius proprium est, quia & soli hoc inest, & omni, & semper: ita in his quæ secundum gratiam sunt, præ omni intellectuali creatura hominis proprium est, ab his causis ex quibus antè peccauerat, per pœnitentiam exui. Etenim soli homini hoc donatū est, & omni, & semper, secundum huius uitæ tempus: post mortem autem concessum est nemini. Ita uerò quidam angelos uolunt post casum, minimè ea, quæ ex pœnitentia est, uenia potiri (mors enim horum est casus) at ante casum ad similitudinem uitæ hominum, etiā gratia dignos eos effici, quòd quia non fecerunt, irreminiscibilem & perennem deinceps nequitiæ suæ conuenientem habebunt uindictā. Manifestum itaq; ex his est, quòd qui pœnitentiam non admittunt, præcipuum munus quæ propria sunt hominis destruunt. Proprium quoq; & præcipuum huius ac solum à cunctis animalibus est, eius corpus post mortem resurgere, & im mortalitate donari. Hoc autem propter animæ immortalitatem assequitur: quemadmodum propter corporis infirmitatem & multijugam passibilitatē, morti obnoxius factus est. Propria denique eius sunt, artium & disciplinarum peritię, & hæ quæ secundum has artes sunt actiones. Ideoq; hominem definiunt, animal rationale, mortale, cognitionis & disciplinę capax. Animal quidē, quoniam substantia homo est animata sensibilis. hæc enim animalis definitio. Rationale autem, ut à rationis expertibus animalibus separetur. Et mortale, quo ab immortalibus rationalibus secernatur. Cognitionis autē & disciplinæ capax est, quoniam ex doctrina nobis artes & disciplinę adueniunt, potentiam sanè cognitionis & artium susceptiuam habet, actum uerò ex doctrinis possidet. Cęterùm aiunt, hoc definitioni postremò fuisse adiectum (& si uel sine hac particula ualet definitio) quoniam nymphas Faunosq; & alia quędam dæmonum genera nonnulli inducunt, longęua quidem, non tamen immortalia, à quibus ut hominem distinguerent, cognitionis & disciplinæ capax adiecerunt: nullum autem eorum, ut aiunt, discit, sed natura nouit quæ nouit.

Omnia propter hominem facta, alia uerò aliorum gratia, ad usum tamen hominis. Cap. IIII.

HEBRAICVM VERO DOGMA est, omnia hæc hominis gratia facta esse, & propter eum quidē immediatè, ea uidelicet quę dorso ferunt, & boues ad agriculturam utiles. Eorum nempe quæ facta sunt, hæc propter seipsa facta sunt, illa uerò aliorum gratia. Propter seipsa quidem rationalia omnia. Aliorum autem gratia rationis expertia & inanimata. Quòd si hæc propter alia facta sunt, quorum nam gratia constituta sint, consideremus. Num igitur propter angelos? nequaquā. Nullus enī bene sentiens hoc concesserit. nam quæ aliorum gratia facta sunt, ad substātiam illorum

permanentiam & successionem constituta sunt, escæ uidelicet, tegminis, curationis, aut motus & quietis. aut successionis secundum genus gratia. Angelus uerò horum nullo indiget, neque enim generis successionem habet, neque illi esca corporea uel tegmina uel id genus alijs opus est. Cùm itaque minimè his angelus indigeat, manifestum est, quòd neque alia quædã natura angelum superexcellens, quanto enim ista præeminet, tantò magis ei abundare & nullius indigere adest. Quærenda est igitur rationalis aliqua natura, prædictorum indiga. At cùm ab homine alia eiusmodi nõ inueniatur, propter hunc & rationis expertia & inanimata facta esse certissimè ostenditur. Cæterùm cũ huius gratia facta sint omnia, ideò princeps eorum constitutus est. Principem autem & dominũ dominium secundũ utilitatis mẽsuram, his quorum tenet, uti decet, minimè uerò ad passionis uoluptatem petulãter abuti, aut molestè & superbè fastidentérue his quibus dominatur, efferri. Peccant itaque quicũque irrationalibus non rectè utuntur. non enim principis opus neque iusti faciunt, secundum quod scriptum est: Iustus misereatur animas iumẽtorum suorum. At dicat fortè aliquis, cùm propter hominem facta sint omnia, nunquid aliorũ quoque gratia facta sunt quædam? in primis ab inanimatis igitur animata separantes uideamus scilicet, propter seipsa facta esse animata. Si enĩ hæc propter seipsa, quo pacto uel unde nutrirentur animalia? nam naturam ex terra animantibus escas elargiri uidemus fructúque & plantas, paucissimis exceptis quæ carnibus uescuntur, sed & ipsa hæc quæ carnes comedunt, escam sibi animalia quæ terra pascũtur, usurpãt, ut leones & lupi, agnos, capras, sues, & ceruos. Aquila uerò perdices, phasianos, lepores, & similia, quæ fructibus terræ aluntur. At piscium natura suijpsius inter se deuoratrix existens, non usquequaque carnibus uescitur, sed in his quæ alga & plantulis limóque & terra nascentibus atque alijs quibusdam in aqua germinãtibus pascũtur, desinit. Si enim omnia piscium genera carnibus sustentarentur, & nullum carnis usum effugeret, nequaque uel paululum sufficerent: sed hæc quidem ab alijs, illa uerò ob escæ penuriam corrumperentur. Ne itaque hoc accideret, piscium quidam à carnibus abstinentes creati sunt, marinã (ut ita dicã) herbarum & φύτια edentes, ut ex his & alia saluẽtur. Fit enim ex terra germinantibus horum esca. Hæc uerò aliorum, & rursum aliorum illa, ut per indesinẽtem ex terrestribus in mari crescentibus ultimorum escam, etiam aliorum substantia conseruetur. Plantarum igitur generationem non sui gratia, sed in escam & hominum atque aliorum animantium consistentiam factam sermo demonstrauit. Si autem hæc etiam animalia propter hominem sunt, manifestò liquet, quæ augmentationis & generationis horum sunt, propter hæc facta esse. Vnde astrorum motus, cœlum, anni tempora, nubes, & omnia talia horum gratia constituta sunt, ut escis continuè quasi in circulo tributis, & his quæ fructus proferunt, indeficiens permaneat natura, & ut hæc quidem propter fructus, fructus autem propter animalia & hominem inueniantur. Reliquum igitur est perscrutari, num irrationaliũ quoque natura suijpsius gratia factà sit, an propter hominem? Sed prudẽtiæ expertia, & secundum naturalem impetum solùm uiuentia, ad terram

Pro. 12.

prona, & seruitutem ipsa figura ostendentia, propter seipsa producta esse inconueniens uidetur. Cùm autem multa sint quæ ad hoc quadranter dici possent, & ferè ob pluralitatem proprio libro indigerent, neq; proposita materia propter sermonum multitudinem horum capax sit, succinctè quæ solidiora inueniuntur, dicamus. Si itaque in imagine hominem, & ea quæ extraria sunt, intuebimur, ex ipsa nimirũ eorum quæ quęruntur substantia demonstrationes faciemus. Videmus sanè irrationalẽ uim & eius partes in anima nostra, concupiscẽtiam dico & iram, ad famulatũ rationali datas, quarũ hæc domina est, illa autẽ principatui eius subdita. Et hęc quidem iubet, illa iussioni obedit, & famulatur necessitatibus quascũq; ratio suggerit, ut homo id quod secundũ naturã est, conseruet. At si his quæ irrationalis partis sunt, id quod in nobis est rationale dominatur, quale incõueniẽs erit, etiã his dominari irrationalibus quæ foris sunt, & ad necessitates ei concessa. Ad obsequium em̃ rationis expers, rationali natura cõstitutũ est, ut ex his quæ in nobis sunt, mõstrauimus. Ostẽdit prętcrea hoc multorũ quoq; animalium ad hominis obsequiũ genitorũ creatio. Boues em̃ & dossuaria omnia ad agriculturã & ponderũ baiulationẽ apta sunt. Ex uolucribus uerò aquatilibus & terrestribus plurima ad hominũ uolu ptatem sunt creata: at disciplinabilia ad iucunditatem & exhilarationem.

Animalia mortifera conducunt homini. Et de maxima hominis dignitate. Cap. V.

Quòd si nõ omnia nostris necessitatibus ancillentur, sed homini noceant quædam, considerandum, hæc ijs usui esse, quæ in famulatum & conuenienter creata sunt, ut eorũ creationi desit nihil, quæ generari decens erat. Sed neq; horũ usus omnifariam hominũ effugit intelligentiam. imò uenenosa ad propriam homini conducunt utilitatẽ. Vtitur em̃ eis in medelam ab ipsis inflictæ læsionis, & ad aliarũ ægritudinum sanationem. Tales quædam sunt theriacæ uocatæ cõpositiones, quas ratio adinuenit, ut per huiusmodi & his dominetur, & ab eis ueluti possessis hostibus adiuuetur. Innumeras autẽ homo contra hæc uirtutes habet à conditore tributas, quæ cohibere, defendere, & insidias eorũ corrigere queunt. Nã alia quidẽ alijs indigentijs cõueniunt, generatim autẽ omnia ad hominis medelam conferre nata sunt, etiã utilitatis aliàs expertia. & hęc quidẽ de præsenti nostræ uitę constitutione dicta sint. Cæterùm antiquitus nullũ aliorum animantiũ homini nocere audebat, sed quãdiu proprijs passionibus & irrationali quæ in ipso erat particulę dominabatur, subiecta & obediẽtia ei erant omnia. Suis autẽ affectionibus minimè dominans, at possessus ab eis, decenter & ab exterioribus subactus est. Cum peccato em̃ quæ ab eis est læsio subintrauit, cuius sanè ueritas ex his qui optimã transegerunt uitã, manifestum est, ferarũ em̃ insidijs indubitãter hi superiores uisi sunt, ut leonibus Daniel, uiperæ autẽ morsu Paulus. Quis igitur huius nobilitatem animalis dignè admirabitur, quod in seipso immortalibus mortalia copulat, et rationalia irrationalibus colligat, in suipsius natura totius creationis simulachrum ferens. Quibus de causis & paruus mũdus dictus est, qui tanta à Deo dignus est factus prouidẽtia, cuius gratia sint omnia pręsentia & futura. Propter quẽ & Deus homo factus est, qui in incorrupti-

bilitatem desinens, & mortalitatem effugiens in cœlis regnat, & secũdum imaginem & similitudinem Dei factus cum Christo cõuersatur, Dei quoque filius est omnium principatui & potestati præsidens. Quis uerò præclaras huius animalis dotes explicare potest? pelagus pertransit, cœlum contemplatione intrat, astrorum motus & interualla dinoscit, terram & mare ad suam utilitatem uendicat, feras & cete contemnit, omnem disciplinam, artem ad methodum dirigit, absens per literas quos uult, alloquitur, nullo à corpore impeditur, diuinatur futura, omnibus dominatur, cuncta possidet, ex omnibus uoluptatem accipit, angelis & Deo loquitur, creatori iubet, dæmonibus præcipit, horum naturam perscrutatur, Deum inuestigat, Dei domus & templum fit. Atque cùm hęc omnia possideat, per uirtutes & pietatem proficit, sed ne quibusdam bonorum expertibus, nõ solùm (ut proposuimus) hominis naturam exponere, uerùm laudes scribere uideamur, hic receptui canemus. Quanquam naturę eius eminentias recensendo, ipsam naturam maximè enarrauimus. Quanta itaque ingenuitate præditi simus cognoscentes, & quoniam planta existimus cœlestis, naturam nostram minimè deturpemus aut uilipendamus, néue tantis Dei largitionibus indigni appareamus, neque nos ipsos tanta potestate, gloria & beatitudine priuemus, pro pusillo tempore & breui uoluptate omnium æternorum bonorum perdendo delitias, sed per iustas operationes malorumq́ abstinentiam, & rectam intentionem, cui maximè Deus cooperari consueuit, atqua orationes, nobilitatem conseruemus: de his igitur hæc sufficiant. Quoniam autem ex anima & corpore hominem esse, communis submittitur sermo, agè diuidendo prius de anima disseramus, subtiles & summas, multisq́ intellectu difficiles quæstiones derelinquentes.

EIVSDEM DE PHILOSOPHIA LIBER SECVNDVS, DE ANIMA.

De opinionibus priscorum philosophorum circa animæ naturam. Cap. I.

VARIVS apud antiquos ferè omnes de anima sermo est. nã Democritus, Epicurus, & omnis Stoicorum turba, corpus animam enunciant. Et hi de substantia eius diuersa sentiunt. Stoici enim spiritum calidum & igneum esse dicunt, Critias sanguinem, Hippon philosophus aquam, Democritus uerò ignem. Sphæricas etenim atomorum, figuras contractas & ignem & aerem animam perficere affirmat. Heraclitus autem omnem animam ex humidis euaporationem esse ait, in'que animalibus eam & ab extrinseca & intrinseca ęquè fieri exalatione. Rursus & eorum qui incorpoream esse animam dicunt, infinita facta est dissonantia, his substãtiam eam & immortalem, illis uerò incorpoream quidem substantiam, at nequaquam immortalem asserentibus. Nam Thales primus animã semper mobilem dixit, Pythagoras autem seipsum mouentem numerum, Plato intelligi-

telligibilem substantiam, ex seipsa mobilem siue numerum harmonicum. Aristoteles primam corporis organici naturalis potestate uitam habentis ἐντελέχειαν. Dynarchus uerò harmoniam, id est, quatuor elementorum commixtionem & conuenientiam, neque enim eam quæ ex uocibus constat, sed calidi, frigidi, sicci, & humidi aptam & concinnam unionem innuere uult. Cæterùm ex his alios animam esse substantiam manifestum est asserere. Aristotelem autem & Dynarchum ἀνούσιον. Præterea unam & eandem omnium esse animam nonnulli existimarunt, ad singularia dispertitam, & rursum ad seipsam redeuntem, quemadmodum Manichæi atque alij quidam. Nonnulli multas & secundum speciem diuersas, alij uerò & unam & multas esse opinati sunt. Quare sermonem tot philosophorum placitis contradicendo prolongare necessum erit. Aduersus omnes igitur corpus esse animam asserentes, quę ab Ammonio Plotini & Numenij Pythagorici præceptore dicta sunt, cõmuniter sufficient. Aiunt autem hi, quum corpora per propriam naturam uertibilia sint, & dispertibilia, atq; nullo in eis intransmutabili relicto in infinitum incisibilia, constringente & copulante egent, quod animam nuncupamus. Si igitur corpus est anima, qualecunque, & si partibus sit subtilissimũ, quid nam rursus illam continet, demonstrantium enim est omne, corpus continentis esse indigum, & ita in immẽsum donec ad incorporeum deueniamus. Si autem Stoicos sequuti ualidum quendam circa corpora motũ esse dixerint, qui ad interiora simul & exteriora moueatur, atque eum qui ad exteriora est, magnitudinum & qualitatum esse effectiuum, eum uerò qui est ad interiora unitionis & substantiæ, quæramus eos, cùm motus omnis ab aliqua fluat uirtute, quęnam hæc sit uirtus, & in quo subsistat. Quoniam autem hæc uirtus ὕλη quędam est, eisdem rursus utemur uerbis. Quòd si hęc uis materia non est sed immaterialis, cùm aliud sit immateriale ab eo quod materiam participat, quæritur, illud ne sit materiale an materiæ exors. Si enim materiale est, quomodo materialis & immaterialis. Si uerò non est materia præditum, ergo immateriale, & si immateriale, corpus non erit. Omne enim corpus materia præditum est. At si dixerint quum corpora tres possideant, dimensiones, & anima totum permeans corpus treis itidem habeat, propterea omnino corpus esse. Respondebimus, omne corpus treis habere dimensiones, non omne autem quod treis possidet dimensiones, corpus esse. Etenim quantitas & qualitas cùm per se incorporea existant, secundum accidens molem habent. Essentialiter itaque ipsi animæ & secundum seipsam tres non adsunt dimensiones, secundum accidens uerò, quia uidelicet in corpore sit dimensio, tres obtinere dimẽsiones ipsa conspicitur. Amplius. Omne corpus uel introrsum mouetur, uel extrorsum. Si quidem extrorsum, inanimatum est: si introrsum, animatum. Quòd si corpus est anima cùm ab extrario moueatur, inanimata erit. Quum ab intraneo autem, animata certè: sed animatum de anima dicere, inconueniens, non igitur corpus est anima. Amplius. Anima si quidem nutritur, ab incorporeo nutritur. Disciplinæ enim alunt eam, nullum autem corpus ab incorporeo nutritur: non ergo corpus est anima.

Xenocrates ita subinfert, Si autem non nutritur, omne uerò animalis corpus nutritur, minimè corpus est anima. Et hæc quidem generatim aduersus omnes, qui corpus esse animam asserunt, in eos uerò speciatim qui sanguinem uel spiritum esse animam opinantur, quòd spiritu uel sanguine separato pereat animal. Quapropter minimè dicendum est, quod quidam eorum qui sapientes existimantur, scripsere, asserentes cùm sanguinis guttula defluat, animæ particulam defluere. Inanis enim est hæc assertio, nam ἐν τῷ ὁμογενεῖ relicta particula toti eadem existit. Aqua etenim & ingens & modica est. Similiter argentum & aurum & omnia quorum partes secundum substantiam abinuicem non differunt. Ita igitur relictus sanguis, quantuluscunque fuerit, anima est, si tamen anima est sanguis. Quare illud potius dicendum, si hoc anima est, quo sublato moritur animal, omnino & phlegma anima existit, & χολὴ utraque. Quodcunque enim horum defecerit, uitæ finem inducit. Insuper autem et epar, cerebrũ, cor, stomachus, renes, intestina, & id genus uaria. Quolibet enim eorum ablato peribit animal. Præterea multa sine sanguine sunt, animata tamen, ut cartilaginea & mollia, ut sepia, loligines, ὀσμύλοι, & quæcunque ostracam habent cutem uel molle ostracum, ut carabi siue fullones, cancri & ἀστακοί. Si igitur animata hæc sunt, attamen exanguia, manifestò liquet, sanguinem nõ esse animam. In eos autem qui aquam esse animam affirmant, quòd cuncta uiuificare aqua uideatur, & sine aqua uiuere sit impossibile, quæ his aduersentur dicenda sunt. Neque enim sine cibo uiuere existimant animam, ergo et cibus quotidianus omnis secundum eos anima est: sed & multa animantia sunt non bibentia, ut de quibusdam aquilis narratur, & perdix quoque sine potu uiuere potest. Quur autem potius aqua fuerit anima, & non aer? nam ab aqua quàm diutissimè abstineri potest, à respiratione uerò aeris neque breuissimo quidem tempore. Sed neque aer est anima, multa enim uiuentia aerem non respirant, ut insecta omnia, apes, inquã, uespæ, formicæ, & sanguinis expertia, marina'que multa, etenim quæcunque pulmone carent, aerem non respirant. Nam hæc conuertuntur, nullum non respirans aerem, pulmonem habet, & nullum pulmonem non habens, aerem respirat.

Recitantur argumenta simulata Cleanthis & Chrysippi, animam esse corpus, quæ etiam soluuntur. Caput II.

PORrò quum Cleanthis Stoici & Chrysippi quædam neutiquam contemnendæ rationis ferantur, etiam harum solutiones quas Platonici quidam ferũt, exponendæ sunt. Cleanthes talem complicat syllogismum, non solùm genitoribus secundum corpus similes sumus, sed et secundum animam passionibus, moribus, dispositionibus. Corporis autem similitudo & dissimilitudo est, non incorporei: corpus igitur est anima. Sed primùm quidem ex particularibus uniuersalia nõ probantur. Insuper, quòd falsum sit eam non esse incorpoream, similitudine demonstramus. Numeros enim quorum latera proportionalia sunt, similes esse dicimus, ut sex & uiginti quatuor, latera enim senarij duo & tria. Ipsorum autem uiginti quatuor quatuor sunt & sex. Proportionem uerò habent, duo quidem ad quatuor,

quatuor, & tria ad ſex, in dupli enim ratione conſiderantur. Nam quatuor duorum ſunt duplum, & ſex trium, incorporei autem ſunt numeri. Sed & figurę figuris ſunt ſimiles, quæcunq; angulos poſsident æquales, & hæ quæ circa æquales angulos latera habent proportionalia. Figuram autem uel hi incorpoream eſſe confitentur. Amplius. Sicut quantitatis proprium eſt æquale & inæquale, ita qualitatis ſimile & diſsimile: incorporea autem qualitas eſt, ergo & incorporeum corporeo ſimile & diſsimile eſt. Prætereà ait: Nullum incorporeum cum corpore ſimul patitur, neque cum incorporeo corpus. Aegrotanti autem corpori & uulnerato compatitur anima, & corpus item animæ. Erubeſcente enim anima rubrum efficitur corpus, timente uerò pallet, corpus ergo eſt anima. Eſt autem in aſſumptione altera pars falſitatem in ſe continens, quæ corpori nullum incorporeum compati dicit. Quid enim ſi ſoli animæ hoc adſit, tanquam ſi quis dicat, nullum animal ſuperius labium mouet, crocodilus autem ſuperius labium mouet, non animal ergo crocodilus. Falſa enim in aſſumptione propoſitio eſt, quæ nullum animal ſuperius labium mouere dicit. Nam ecce crocodilus animal eſt, & ſuperius labium mouet. Eodem iterum modo cùm nullum incorporeum cum corpore pati dicit, quod probandum eſſet, inficianter aſſumit. Si autem nullum incorporeum corpori compati, uerum eſſe quis ſupponat, nihilo ſecius quod infertur in confeſſo non eſt, animam ſcilicet ægrotanti corpori & inciſo compati. Dubitatur enim, an corpus ab anima ſenſum ſuſcipiens ſolum ſit quod doleat, ipſa interim impaſsibili manente, an uerò ſimul & ipſa corpori condoleat. Et re uera à celebrioribus philoſophis priori loco dictum, magis receptum eſt. Nullus autem ex dubijs ſyllogiſmum concludit, ſed ex conceſsis. Superuacaneum uerò fuerit, & incorporea quædam, ſimul corporibus compati demonſtrare, qualitates enim incorporeæ nimirum exiſtētes, patientibus corporibus & ipſæ patiuntur, atque in corruptione & generatione corpori coalterantur. Chryſippus autem argumentatur hoc modo. Mors eſt animæ à corpore ſeparatio: ſed nullum incorporeum à corpore ſeparatur. Neq; enim quod incorporeum eſt, corpus tangit: anima autem & tangit corpus & à corpore ſeparatur, non ergo incorporea eſt anima. Horum hoc quidem, mortem à corpore eſſe animæ ſeparationem, uerum eſt: non tangere autem incorporeum corpus, uniuerſaliter dictum, falſum. In anima tamen uerum eſt, falſum quidem, cùm linea incorporea exiſtens corpus tangat atque ab eo ſeparetur: & albedo ſimiliter: in anima autem uerum eſt, non enim corpus anima tangit. Nam ſi corpus anima tangeret, quòd adiaceret ei manifeſtum eſſet: at ſi ſic, non toti adiaceret. Impoſsibile enim eſt, corpus corpori, totum toti adiacere. Et ita nō ex toto animatum erit animal, unde ſi attingeret, corpus quidem animatum eſſet, ex toto uerò animal ipſum animatum non erit: quòd ſi totum eſt uiuum & animatum, neque igitur tangit, neque anima corpus exiſtit, ſed incorporea exiſtens ſeparatur. Animam itaque corpus non eſſe ex his quæ iam dicta ſunt, manifeſtum euaſit.

Quòd anima sit substantia, non harmonia, ut Dynarchus uoluit: neq; crasis aut quatuor humorum temperies quædam, ut Galenus uidetur astruere. Cap. III.

QVòd autem neque ἀνούσιος sit, deinceps dicendum. nam Dynarchus harmoniam asseruit esse animam, & Semias Socrati contradicēdo, animam harmoniam esse affirmauit, harmoniæ quidem animam, lyræ autem corpus assimilari dicens. Exponendo igitur quæ in Platonis Phædone positæ sunt solutiones, quarum una est ex prædemonstratis ab eo existēs. Doctrinas eñ reminiscentias prius esse ostensum fuerat, quòd ille ut concessum adsumens talem conficit ratiocinationem. Si doctrinæ reminiscentiæ sunt, erat anima nostra antequam in humana specie generaretur. Quòd si harmonia est, prius quidem non erat, sed aptato corpore postea facta. Omnis enim compositio non aliter habet quàm illa ex quibus cōflatur, nam cōpositio est conflatorum communio. Harmonia autem inexistens illa è quibus cōposita est, non antecedere, sed sequi eam nihil prohibet. Harmoniam ergo nō esse animam, at doctrinas esse reminiscentias sequitur. Quod uerò de reminiscentijs dicit, rectè adsumit. Animam igitur harmoniam esse, falsum. Amplius. Anima corpori aduersatur, & principatus habet rationem, quasi dominans illi: harmonia autem neq; præest, neq; aduersatur: nō igitur anima est harmonia. Amplius. Harmonia maius & minus recipit, in remssione enim & intensiione est: at in ratione harmonię hoc est impossibile, neque enim ratio magis & minus habet, sed in harmonia sunt. Si enim acuta uox & grauis complexim superintendantur, rationem eandem in uocum magnitudinibus seruant. Harmonia uerò secundum aptationem, magis & minus aptata, alterationem recipit: uerùm anima animæ non est magis & minus. non igitur harmonia est anima. Amplius. Anima uirtutem & uitium suscipit, harmonia autem concordiam & discordiam non recipit, non ergo harmonia est anima. Amplius. Animam cùm contraria successiuè suscipiat, substantia est, pars & subiectum: harmonia autem qualitas est, & in subiecto: sed substantia à qualitate aliud est; anima ergo ab harmonia aliud est. Cæterùm harmoniam participare animam, non est inconueniens: at ex hoc anima harmonia non erit, neque enim quod uirtute participat, uirtus est. Porrò Galenus nihil exprimit, uerùm in demonstratiuis sermonibus se de anima nil enunciaturum contestatur, ex his tamen quæ dicit, κρᾶσιν esse animam, magis existimare uidetur. Hanc enim morum differentiam sequi, quod ex Hippocrate probat: at si hoc ita est, quòd mortalem eam censeat, manifestissimè liquet, non omnem autē, sed irrationalem hominis animam, de rationali enim dubitat, ita inquiens: Quòd non anima corporis κρᾶσις esse possit, manifestum est. Hinc quodlibet corpus & animatum & inanimatum ex quatuor elementis conflatum est, horum enim κρᾶσις corpora facit. Si ergo corporis κρᾶσις anima est, nihil animatum erit, & concluditur ratio hoc pacto. Si corporis κρᾶσις anima est, omne autem corpus κρᾶσιν possidet, omne ergo corpus animam habet. Si uerò omne corpus animam habet, nulllum corpus est inanimatum: neque lapis ergo, neque lignum seu ferrum, neque aliud quicquam inanimatum erit.

Quòd si non omnem corporis κρᾶσιν uniuersaliter animam esse dicat, sed hanc talem, interrogandũ est, quænã ea corporis κρᾶσις sit, animal faciens, & animæ rationem habens. Quamcunque enim dixerint hanc, talem & in inanimatis inueniemus. Nam nouem sunt complexiones, quemadmodum ipse in libro περὶ τῶν κράσεων demostrauit: octo quidem distemperatæ, una autem εὔκρατος, secundum quam bene temperatam complexionatum dicit hominem, non quidem omnem, sed eum qui mediæ est complexionis. Secundum reliquas uerò distemperatas, alia animalia secundum speciem cum intensione & remissione per magis & minus. Inueniuntur autem & in inanimatis hæ nouem complexiones secundum magis & minus, ut rursus in Simplicium medicaminum libro ostendit. Amplius. Si anima complexio est, complexiones autem secundum ætates, horas, conuersationes, & diætas alterantur, igitur & anima alteratur. Si uerò alteratur, non eandem habemus animam, sed secundum complexionem, nunc quidem leonis, nunc ouis, quandoque autem alterius cuiusdam, quod est absurdum. Amplius. Concupiscentijs corporis non repugnat κρᾶσις, sed & cooperatur, ipsa enim est quæ mouet: anima autem repugnat, non igitur κρᾶσις est anima. Amplius. Si κρᾶσις est anima, κρᾶσις autem est qualitas, & qualitas præter subiecti corruptionem adesse & abesse potest: anima igitur sine subiecti corruptione separari potest. Hoc autem à uero alienum, nõ ergo crasis neque qualitas est anima. Quinetiã neque oppositorum alterum naturaliter alicubi inesse aiunt animali, ut in igne calidum. Intransmutabile enim est hoc, κρᾶσις autem mutabilis esse uidetur, magis autem ipsi qui per medicam artem complexiones trãsmutant. Amplius. Omnes corporis qualitates sensibiles sunt, anima autem sensibilis non est sed intellectualis: non ergo qualitas incorporea est anima. Amplius. Corporis & spiritus cum carnis, neruorum, & id genus aliorum appositione εὐκρασία, fortitudo est: calidorum item, siccorum, frigidorum, & humidorum εὐκρασία, sanitas est: membrorum uerò cum bona coloratione εὐκρασία, pulchritudinem constituit. Si igitur fortitudinis, sanitatis, & pulchritudinis harmonia, anima est, hominem uiuum neque imbecillem esse, neque ægrotare, neq; deformem esse necessum fuerit: sæpiusculè autem nõ unam modò, sed treis has deperire εὐκρασίας, & adhuc uinere hominem contingit. Eundem enim deformem esse, imbecillem, & ægrotare, simul accidit. Non ergo εὐκρασία corporis est anima. Quomodo autem naturalia quædem uitia & uirtutes sequũtur homines? id re uera ex corporis complexione fit. Sicut enim naturaliter salubri quidam sunt corpore, alij uerò ex complexione ualetudinarij: ita ex natura cholerici iracundi sunt, alij timidi, tristes alij. At quidam complexionem euincentes dominantur. Aliud est autem quod dominatur, & aliud quod sub dominium adducitur. κρᾶσις ergo ab anima diuersa res existit. Cùm enim animæ organum sit corpus, si quidem nauiter coaptatum animæ cooperetur, & ipsum bellè habet, sin secus, in obeundis munijs animam nimirum ob organi ineptitudinem deficere, est necesse. Quòd nisi summam curam adhibuerit, cum eo simul aberrabit, uelut musicus discrepante lyra

si non

ſi non eam præaptarit, & ipſa unà peccat. Ideoq; corporis cura animæ eſt opus, ut illud aptum ſibi organum firmet. Hoc autem cùm per rationem, tum per mores facit, tanquam in harmonia, hęc quidẽ remittendo, illa uerò intendẽdo, ut congruũ id ſibi efficiat, & apto utatur organo, alioquin ipſa quoq; cum eo ad ineptitudinem labetur, quod ſæpiculè contingit.

Animam non eſſe entelechiam, quam eſſe Ariſtoteles primus excogitauit. Cap. IIII.

POrrò Ariſtoteles animã dicens ἐντελέχειαν nihilo minus cum his qui qualitatem eam aſſerunt, concordat. Exponamus autem prius quid ἐντελέχειαν uocet. Subſtantiam enim triplicem eſſe ait, hanc ut ὕλην, id eſt, materiam ſubiectam, quæ in ſeipſa nihil eſt, poteſtatem autem ad generationẽ habet. aliam, formam & ſpeciem, à qua ὕλη eſſe recipit. tertiam uerò quæ ex utraq; ex ὕλη ſcilicet & forma, conflata eſt, quod eſt ipſum animatum. Eſt igitur ὕλη potentia, forma uerò ἐντελέχεια. quæ quidem bifariam intelligi ſolet, aut ita, ut ſcientia, aut ita, ut ſcientiæ agitatio commẽtatioq;. Vnde patet, animam eſſe ἐντελέχειαν perinde atque ſcientiam. Ex eo enim quòd anima ineſt in nobis, uigilia ſomnus'que accidit. Et uigilia ceu contemplatio conſideratio'que eſt, ſomnus uti animæ habitus operatione uacans: prior autem ſcientia eſt, quàm meditatio ſcientiæ'que agitatio. Hac de re primam ἐντελέχειαν uocat formam & ſpeciem, alteram uerò actum. Verbi gratia. Ex materia & forma conſtat oculus, & eſt hæc in eo ſicut in ſubiecto: quod uerò ſuſcipit uiſum, oculi materia eſt, diciturq; etiam homonymè oculus. Species autem & prima oculi ἐντελέχεια, ipſe uiſus eſt, qui poſſe uidere ei tribuit. Secunda uerò, actus oculi ſecundum quem uidet. Sicut enim recẽter editus catulus neutram quidem ἐντελέχειαν habet, ſed eam ſuſcipiendi potentiã: ita & de anima accipere oportet. Nam quẽadmodum illic genitus uiſus perficit oculum, ita hic genita anima in corpore animal abſoluit ac perficit, ut neque ſine corpore ſit unquam anima, neque item ſine anima corpus. Cæterùm & imprimis zeloticã animę partem, animam uocat, rationale ab eo ſeparans. At omnẽ ſimul hominis animam accipere debebat, non autem à parte præſertim imbecilliſsima de toto enunciare. Deinde ait, antequam generata ſit anima, corpus poteſtate in ſeipſo uitam habere: atqui corpus quod poteſtate uitã poſsideat, prius actu corpus eſſe oportet. Actu autem exiſtere corpus nequit, antequam ſpeciem & formam ſuſcipiat, ὕλη enim ſine qualitate eſt, & non corpus. Impoſsibile ergo quod actu non eſt, poteſtatem habere, & ut ex eo quicquã fiat. Si autem corpus poteſtate ſit, quo pacto tale uitam in ſeipſo habere poteſt? In aliȷs enim potẽtiam poſsidere attamen ea non uti poſsibile, uelut uiſum habentem non uidere, in anima autem nequaquam. Neque enim qui dormit ſine animali actu eſt, etenim nutritur, augetur, imaginatur, & reſpirat: quod maximè eſt uitæ argumentum. Ex his igitur, quòd poteſtate uiuere cuiquam ineſſe nequeat, ſed omnino actu, manifeſtarium euaſit. Quòd enim principaliter animam ſpecificat, nihil aliud exiſtit quàm uita. Nam animæ complantata eſt uita, corpori autem ſecundum participationem. Quòd, inquit, ergo ſanitatem uitæ eſſe proportionalem, nõ animæ uitam ſed corporis dicit, & ita cauillatur. Nam corporalis

ſubſtan-

substantia secundum partem cõtrariorum est susceptiua, species autem & forma nequaquam. Si enim formæ differentia transmutata fuerit, & animal transmutatur: quare substantia quæ forma est, minimè contrariorum capax existit, sed ea quæ est subiectum, hoc est, substantia corporalis. non potest igitur ullo modo ἐντελέχεια corporis esse anima, sed substantia αὐτοτελὴς incorporea. Secundum partem enim contraria uitium, & uirtutem suscipit, quod non poterat forma suscipere. Post hęc ait cùm anima sit ἐντελέχεια, immobilis secundum seipsam existit, ex accidenti uerò mouetur, nullum autem inconueniens, immobile existens mouere nos. Etenim pulchritudo immobilis existens nos mouet. At quanquã immobilis hæc existens mouet, id tamen quod naturam habet ut moueatur, mouet, & nõ quod est immobile. Si ergo ex seipso corpus motum possideret, ipsum ab immobili moueri minimè repugnaret, nunc autem immobile ab immobili moueri impossibile. Vnde itaque corpori est quod moueatur, nisi ab anima? non enim per se mobile est corpus. Quare primariam motus generationem commonstrare uolens, non primariam, sed secundariam ostendit. Nam si immobile moueret, primum constitueret motum. Si autem à seipso motum, alia quoque simul mouet, secundarij motus generationem declarat. Vnde igitur prima motus generatio corpori inest? dicere enim elementa, hæc quidem grauia & illa leuia natura à seipsis moueri, ueritati obluctatur. Nam si leuitas & grauitas causa motus est, nunquam stabunt leuia & grauia. Consistunt autem proprium nacta locum, quare grauitas & leuitas minimè primi motus causæ sunt, sed qualitates elementorum. Quòd si hoc dabitur, quo pacto existimare & manuum complosione gestientes astruere possunt, grauitatis & leuitatis opera esse. Si autem non harum, neque elementorum, & si non elementorum, neque corporum.

Amplius. Si secundum accidens anima moueatur, corpus ex seipso & non existente anima mouebitur. Quod si ita, & animal erit sine anima, inconuenientia autem sunt hęc, absurdum ergo quod à primordio. Sed neque omne quod natura mouetur, etiam ui moueri dicendum est, neque omne quod ui mouetur, natura item moueri. Mundus enim qui natura mouetur, ui non mouetur. Neque si quid ex natura moueatur, id secundum naturam quiescit. Nam mundus, sol, & luna, ex natura moti secundum naturam quiescere nequeunt. Eodem quoque modo ex natura semper mobilis anima secundum naturam quiescere non potest (quies enim corruptio animæ existit) & omne iugiter mobile. Præterea quod iam à principio prætactum est, unde scilicet corpus dispergi corrumpi'que natum contineatur, adhuc inexplicatum manet. Animam tamen neque ἐντελέχειαν esse, neque immobilem, neque item in corpore genitam, uel hæc ex multis abundè demonstrauerint.

Animam non esse numerum. Caput V.

PYthagoras autẽ Deum & omnia symbolicè numeris semper assimilare solitus, animam quoque numerum seipsum mouentem definiuit. Quem Xenocrates secutus est, non quòd numerus sit anima, sed quòd in numerabilibus & multiplicatis existat, atq; res singulis formas & figuras imponen-

imponendo discernat. Ipsa enim à speciebus species dirimit, differentesq; ostendit, & alteritate generum ac numeri multitudine specificat, cuius gratia numerat res, quare non prorsus à numerorum communione recedit. Per se autem mobile etiam ipse inesse ei testatur. Cæterùm quòd numerus non sit anima, hinc colliquescit. Numerus quantitas est, anima autem nõ quantitas sed substantia, nõ igitur numerus est anima: & si quàm maximè numerum in intelligibilibus substantiam esse uolunt, quemadmodum in subsequentibus dicemus. Amplius. Anima cotinua est, numerus autem non continuus, non igitur numerus est anima. Amplius. Numerus aut par est aut impar, anima neq; par neque impar, non ergo numerus est anima. Amplius. Numerus secũdum appositionem augetur, anima autem ex appositione non augetur. Amplius. Anima per seipsam mobilis est, numerus uerò finitus immobilis est. Amplius. Numerus unus & idem natura manẽs nullã quæ in numeris fit qualitatem permutare ualet, anima autem una & eadem manens, quæ secundum substantiam est, transmutat qualitatẽ, ut ex inscitia ad disciplinam transiens, & de uitio in uirtutẽ, non ergo numerus est anima. Antiquorum itaq; dogmata talia sunt.

Aduersus Eunomium & Apollinarium Episcopos hereticos, quorum uterq; huic sancto patri contemporaneus fuit. Cap. VI.

AT Eunomius definiuit animam, substantiam incorporeã, in corpore factam, partim Platoni, partim Aristoteli consentiẽs. Nam substantiã incorpoream à Platone, in corpore uerò factam ab Aristotelis doctrina recedit, non intelligens (& si acuto ingenio fuerit) quæ minimè conueniunt, se in unum congregare. Omne enim quod generationem sortitur corporalem & temporalem, corruptibile est & mortale, quibus concordant quæ apud Moysen sunt. Nam is omnium generationem, intelligibilibus exceptis, materiam scribit, cui etiã Platonis affectatores astipulãtur. Quòd si quis post corporis effictionem, immissam animã existimauerit, siue post corpus esse genitã, à ueritate exorbitat. Neq; enim Moyses creatam tunc eam dicit, quando in corpus immittebatur, neque secundum rationem ita habet. Aut igitur mortalem dicat, ut Aristoteles, qui in corpore genitam censuit, & Stoici: aut incorpoream esse substantiam astruẽs, in corpore fieri dicere renuat, ut nõ mortalis & ratione omnino carentis animæ formulam nobis repręsentet. pręsertim cùm secundum eum nondum plenus sit mundus, sed semiperfectus, & nunc adiectione semper indigẽs. Quinquies enim dena intelligibilium milia per singulos dies ei adueniũt, & quod maximè absonum est, quum perfectus fuerit, tunc, ut ipse ait, dissoluetur, nouissimis iuxta resurrectionem hominibus animarum numerũ complentibus. Quare quid potest esse absurdius, tunc corrumpi mũdum dicere cùm completus fuerit? Pueris enim hęc consuetudo est in arena lusitantibus, quę absoluerunt, mox destruere confunder eq;. Cæterùm prouidentiæ ratione asserere nunc animas fieri & non creatione (neq; ẽm nouam substantiam aut ab existente aliam induci) sed eam quæ est secundũ prouidentiam multiplicari, ignorantium est creationis & prouidẽtiæ differentiã. Nã prouidentiæ opus est, ex mutua propagatione corruptibiliũ

substan-

substantiam animalium conseruare, non sanè eorum dico quæ ex putrefa ctione generantur: nam horum succeßionem putredo rursus alia saluare sine prouidentia potest. Principaliſsimum autem creationis opus est, ex non entibus aliqua facere. Si ergo ex mutua procreatione animæ fierent, ratione prouidētiæ utiq; fierent, & corruptibiles essent, haud secus ac ani malia ex generis succeßione progenita. Si autem ex non entibus fiunt, creatio erit factio, & illud Moyseos uerum non est: Requieuit Deus ab omnibus operibus suis: inconueniens uerò est horum utrunq;, nō igitur animæ generantur, quòd enim dicit: Pater meus usq; modò operatur: nō de creatione, ut illi uidetur, sed prouisione & ut bene sint, accipiendū est. Apollinarius uerò cēset animas ab animabus produci, sicut à corporibus corpora. Prouenire enim diffundiq; secundum corporalē succeßionem, primi hominis animam in eos qui ex illo descenderunt omnes secundum succeßionem, neq; enim constitui animas, neq; nunc creari, eos uerò qui hoc dicunt, cooperatorē mœchis facere Deū, etenim ab his pueri progi gnuntur. falsum item & hoc esse ait: Requieuit Deus ab omnibus operi bus suis quæ cœperat facere, si utiq; adhuc & nunc animas conderet. Sed si omnia ex mutua propagatione secundum succeßionem genita, morta lia esse demonstrata sunt (propterea enim generantur & generant ut cor ruptibilium permaneat genus) uel hanc ex uicissaria procreatione ortam mortalem dicere, uel non secundum succeßionem ex se inuicem generari est necessum, quod tamen in his est qui ex adulterio nascuntur, prouiden tiæ rationi nobis ignotæ relinquamus. Si autem de ea nonnihil conijcere licet, omnino nouit quod gignitur, uel uitæ uel sibijpsi utile futurū, & hac de re hanc ἐμψύχωσιν fieri permittit, cuius euidens argumentum Solomo nem accipimus, ex uxore Vriæ & Dauid natum. Gen. 1. Ioan. 5.

Aduersus Manichæum cēl rum, & de opinione Platonis de uarietate animarum, & Platonicorum circa hæc dissensione. *Caput* VII.

DEinceps autem & Manichęorum opinionem quam de anima habēt, scrutemur. Nam aiunt eam immortalem & incorpoream, unam au tem solam esse omnium animam dispertitam, & in singula corpora cùm inanima tum animata deuenire. & hæc amplius eam participare, illa uerò minus, amplius quidem animata, minus autem animæ expertia, sed multo insignius cœlestia, quasi uniuersalis animę partes sint singulares animę. Et certè si impertibiliter diuidi eam dicerent, ut uocē inaudientibus, medio cris esset error. Nunc autem ipsam animæ substantiam diuidi asserunt, & quod omnium est deterrimum, in elementis peculiariter eam esse uo lunt, hisq; in corporum generatione condiuidi, quibus dissolutis iterum in se redeat, ut aqua diuisa rursus coit atq; miscetur. Et puras animas cùm sint luces, ire in lucem: coinquinatas uerò à materia ad elementa, & rursus ab elementis ad plantas animaliaq; transire, & ita substantiam eius inter cidendo, & corpoream enuntiando, atq; paßionibus subijciendo, immor talem esse aiunt. In contraria autem incidunt, contaminatas enim animas ad elementa redire, & simul misceri affirmāt, rursus uerò in transmigratio ne pro peccatorum enormitate uiuentes eas cruciari dicunt. Et iterum se

cundum ſubdeſcenſionem diſtinguentes, umbras quidem luce exiſtente ſeparari aiunt, nocte uerò facta uniri, quod intelligibili natura fieri impoſſibile eſt: umbræ enim ſenſilium ſunt, etiãſi admiſerit quis dirimi eas, & rurſum coire. Plato aũt & unam & multas eſſe animas aſtruit. nam unam quidem uniuerſi animam, particularium uerò alias, quaſi ſeparatim uniuerſum ſua anima exiſtat animatum, diuiſim item particularia. Dicit ergo uniuerſi animam à centro terræ ad cœli extremitatem eſſe protenſam, non quidem localiter, ſed intelligibiliter. Hanc autem circulariter hoc uniuerſum circumducere & conſeruare, atq; corporeã ſpeciem mundi conſtringere. Quòd autem continente indigeant corpora, in ſuperioribus ab eo eſt demonſtratum. Facere uerò hoc ſpecificam cuiuſq; animam ait, uiuere enim quodlibet ens propria uita, peculiari item corruptione deſtrui. Nam quandiu conſtringitur corpus, eſſe dicitur, diſsipatum uerò corrumpi, & uiuere quidem omnia, non tamen omnia eſſe animalia. Diſcernuntur enim ab inanimis plantę, quoniam augentur & nutriuntur, hoc eſt, nutritiua & uegetali uirtute. Irrationalia uerò animalia à plantis, ſenſu. Rationalia deniq; à rationis expertibus, ratione, & ſic omnia uiuere affirmantes uniuſcuiuſq; naturã diſtinguunt. Viuere igitur & in anima dicunt habitu a li nimirum uita, ſecundum quod ab anima uniuerſi continentur, ut ſint ſolum, & non diſſoluantur. Hanc autem eſſe animam quę uniuerſum gubernat, & particulares animas prius à conditore creatas tranſmittit, qui leges ei dedit, quibus ipſum uniuerſum adminiſtret. quas fatum dicunt, uirtutẽ que tribuit ad opus ſufficientem. Hæc autem in libro De fato etiam dicentur. Ethnici igitur omnes qui animam immortalem dixerunt, animarum tranſmigrationem unanimi conſenſu aſtruunt, circa formas animarum diuerſi. Nam hi unam formam rationalem affirmant, & ad plantas hanc & rationis expertium corpora tranſmeare, illi uerò ſecundum quaſdam temporum περιόδους, nonnulli ut contigerit. Alij non unam animarum ſpeciẽ, ſed duas, rationalem & irrationalem, quidam autem multas, & tot, quot animalium ſpecies. Ceterùm Platonici circa hoc dogma maximè diſsident. Cùm enim furibundas, & iracundas atq; raptrices animas luporũ & leonum corpora inducere Plato dixiſſet, incontinentiæ uerò indulgentes, aſinorum, & id genus talium aſciſcere corpora: hi quidem propriè lupos, leones, & aſinos intellexerunt, illi uerò tropicè locutum opinati ſunt, mores per animalia deſignantem. Nam Chronius in libro περὶ τῆς παλιγγενεσίας ita μετενσωμάτωσιν uocat, rationalesq; omnes eſſe uult, ſimiliter & Theodors Platonicus in libro ὅτι πᾶσα ψυχὴ εἶδος, & Porphyrius.

Aſſeritur opinio Iamblichi eſſe ſana, qui ſecundum animalium ſpeciem diuerſas eſſe animas aſtruit, nullam niſi hominis rationis capacem. Caput VIII.

IAmblichus autem contraria incedens uia, ſecundum animalium ſpeciẽ, animæ ſpeciem eſſe dicit, ſpecies inquam diuerſas. Scriptum deniq; ab eo eſt peculiare quoddam uolumen, in quo docet, non ab hominibus ad rationis expertia animalia, neq; ab irrationalibus item ad homines tranſmigrationes fieri, ſed ab animalibus ad animalia, & ab hominibus ad homines: propter quod & mihi non modò mentẽ Platonis, ſed & ueritatem ipſam

ipsam perbellè coniectura assecutus uidetur, ut ex multis alijs demonstrari potest, ex his autem maximè. Nam nullus rationalium motuum in rationis expertibus animalibus apparet. Neq; enim artes, aut disciplinæ, aut consilia, aut uirtutes, aut aliud intellectualium quicquam in eis est: unde liquet illis nullā rationalis animę esse participationē. Etenim irrationalia existere rationalia, inconueniens est dicere. Cæterùm quamuis infantibus in primis uitæ rudimentis solus irrationalis motus adest: animam tamen rationalem habere eos dicimus, quoniam adulti rationis actum demonstrant. Rationis uerò expers animal cùm nulla unquā ætate rationem declarat, superfluè nimirum rationalem animam possideret, nihil sibi conducēte rationali uirtute. At nihil superuacaneum ociosum'ue à Deo productum esse, concorditer ab omnibus est concessum, quòd si hoc esset, frustra utiq; rationalis anima iumentis & feris immitteretur, suŭpsius opus nunquam demonstrare ualens, & certè eius, qui ineptam & inconuenientem corpori dedisset animā, existeret culpa. Neq; enim artificis hoc opus est, ordinem, harmoniam, & compaginem agnoscentis. Si uerò quis secundum internam dispositionem, rationaliter moueri animalia dixerit, at figurationem ipsorum ad compositas, decentes, ingeniosasq; actiones esse ineptam: exemplo hominum id persuadere nitens, quibus manuum modò digitis recisis plurimæ artes depereunt, non dissoluit quod quærebatur. Quin idem manet inconueniens, quòd Deus scilicet non aptam corpori animam compegerit, sed superuacaneam, inutilem, opinationeq; frustratam, & per omnem ætatem ad proprias actiones obeundas impeditū. Præcipuè cum assertionem hanc ipsi ex incertis & non concessis congerant. Vnde enim liquet secundum internam dispositionē rationaliter moueri animalia? Melius ergo est, unicuiq; corpori conuenientem animam esse insertam existimare, & nihil amplius secundum dispositionē animalia possidere pręter naturalem simplicitatem, quæ in operationibus ipsorum uisitur, unaquæq; enim irrationaliū species propria inclinatione ad usum & actum, cuius gratia à primordio genita est, mouetur, & ad hanc congruam plasmationē habuit. Non tamen omnifariam sine auxilio eam dereliquit conditor, sed unicuiq; naturalem industriam non rationalem intelligentiam indidit, quibusdam insuper uafriciem inseruit, quasi artis imaginem & rationalis animæ umbram, duplici sanè de causa, tum ut præsentes insidias deuitarent, & futuras præcauerēt, tum ut sibi inuicem omnem creationem copularet, belleq; coagmētaret, quemadmodum iam dictum est. Quòd autem ratione hęc non faciant, hinc clarum euadit, quoniam secundum speciem unumquodq; animal similiter eadem agit, neq; ipsorum operationes in multitudine uariantur, nisi secundum magis & minus, sed una inclinatione tota species mouetur. Omnis enim lepus similiter cautè agit, & omnis lupus similiter astutus est, ac quælibet simia eodem modo humanos gestus imitatur, quod non in homine contingit. Nam infinitæ sunt humanarum actionum uiæ. Liberum enim, & liberi arbitrij, rationale est, quare minimè una & eadem omnibus hominibus operatio, ut unicuiq; irrationalium speciei. Hæc enim à sola natura cientur, naturalia autē

apud omnes ſimiliter ſunt. At rationales actus, apud alios alij, & non ex neceſsitate, hi uerò ijdem ubique. Cæterùm ſi dixerint, animam ob caſtigationem eorum quæ antè in humana uita perpetrauerat, in talia corpora ſubmitti: ex poſterioribus faciunt demonſtrationem. Quur enim in animalium corpora quæ prima generata fuerunt, rationales immiſſæ ſunt animæ? nam nullibi utique in humanis corporibus peccauerunt, antequam illis insererentur.

Galeni opinio refertur, qui multas animas in corpore ponit, ubi Author in fine per epilogum ſuam affert. Caput IX.

GAlenus autem admirabilis ſanè medicus, hac opinione perſuaderi uidetur, qui ſecundum unamquanque animalis ſpeciem, diuerſam eſſe animæ ſpeciem putat, in fronte enim primi libri De partium utilitate, in hunc modum inquit. Et ſi hoc eſt, multæ animalium erunt particulæ, hæ quidē maiores, illæ minores, aliæ uerò omnifariam in animalium ſpeciē indiuiſibiles. Neceſſariò autem his omnibus anima quæuis indiget, corpus enim huius organum, & propterea multum à ſe inuicē animaliū particulæ differunt, quoniam & animæ. Rurſus autem in eodem libro procedens, de ſimia hoc addit. Et rectè utique ô ſapientiſsime cenſor, aduerſum te natura diceret, ridiculæ animæ beſtiam corporis quoque ridiculam decuiſſe coagmentationē, ita ſenſit diuerſis iuxta ſpeciem corporibus, diuerſas item ineſſe animas, & de his hactenus. Quoniam autem non corpus eſſe animam demonſtrauimus, neque harmoniam, neque κρᾶσιν, aut aliam quandam qualitatem, quòd ſubſtantia quædam ſit incorporea, ex his colliqueſcit. nam intellectualem eſſe, ab omnibus eſt conceſſum. Quòd ſi non corpus, neque accidens eam exiſtere patet. nam incorporea eſt ſubſtātia, & nihil ex his quæ in alio habent eſſe. Hæc enim omnia ſine ſubiecti corruptione & decedunt & recedunt: anima autem ſequeſtrata corpus omnino corrumpitur. Cæterùm eiſdem utens, immortalem eſſe animam oſtendet: ſi enim non eſt corpus, quod natura diſſolubile & corruptibile monſtratum eſt, neque qualitas, neque quantitas, aut aliud quicquam eorum quæ intereunt, immortalem exiſtere perſpicuum ſit. Extant autem apud Platonē & reliquos cōpluſculæ immortalitatis eius demonſtrationes, quæ tamen circuitionibus ſublimes & captu difficiles ſunt, uixque in ea philoſophia nutritis cognobiles. Nobis autem ad aſſerendam animæ immortalitatē, diuinorum eloquiorum ſufficiet doctrina, fidem ex ſeipſa habens, cùm diuinitus ſit inſpirata. Aduerſus eos qui Chriſtianorum libros ſuſcipere dedignantur, ſat erit demonſtrare, nullum eorum quę intereunt, animam eſſe. quòd ſi ita incorruptibilis eſt, ergo & immortalis. Quare hæc de quib. ſufficienter diſſeruimus, miſſa faciamus.

De unione animæ ad corpus, ubi egregiè Platonis opinionem Ammonius tuetur. Caput X.

QVærēdum autem, quo nam pacto animæ & corporis inanimati fiat unitio. Inexplicabilis enim eſt hæc res: quod ſi non modò ex his, ſed etiam intellectu cōſiſtit homo, longè erit inextricabilior. Omnia enim quę in unius ſubſtantiæ ὑπόστασιν coaleſcunt, omnino uniuntur. Quæ autem uniuntur, alterantur, & non manent quæ prius erant, ut in elementis oſtendetur.

ostendetur. Vnita enim aliud quiddam fiunt: quomodo igitur corpus unitũ animæ adhuc manet corpus? & anima incorporea existẽs, & secundũ seipsam substantialis corpori coagmentatur, & pars fit animalis, propriã substantiam seruans incõfusam & incorruptibilẽ? aut enim uniri animam & corpus atq; coalterari, & utraq; simul corrumpi uelut elementa, aut nõ uniri propter dicta incõmoda necessum est, aut adesse ut saltatores in chorea, uel calculum calculo, aut concreta esse & mixta, ut aquam & uinum. Sed quòd non posit adiacere anima corpori, in sermone de anima ostensum est. Tunc enim sola corporis pars animæ adiacens esset animata, non coniuncta uerò inanimata, cùm non posit dici unum, quod secundum appositionem est, ut ligna, ferrum, & id genus alia. Sed & mixtio uini & aquæ utraq; simul corrumpit, neq; enim hæc concretio pura aqua est, aut uinum, & quamuis secundum appositionem fiat, latentem tamen sensum habet διὰ τὸ λεπτομερὲς mixtorum. Hoc autem uel hinc liquet, quòd rursus abinuicem possunt separari. Spongia madefacta puram aquam haurit, & papyrus similiter: quæ autem certisimè sunt omnino unita, sensibiliter dirimi imposibile est. Quòd si unita non sunt, neq; adiacẽt, neq; concreta immixtaq; existunt: quanam ratione animal unũ dicetur? Plato itaq; propter hanc difficultatem non uult animal ex anima & corpore esse, sed corpore uti animam uelut eo indutam: inest autem huic assertioni nodus. Quo pacto enim cum tali indumento anima unum esse potest? nam tunica cum induto non est unum. Cæterùm Ammonius præceptor Plotini, hanc quæstionem diluens, intelligibilia talem dicebat habere naturam, ut & uniantur his quæ possunt ea suscipere, quemadmodũ corruptibilia & unita insuper inconfusa & non simul intereuntia maneãt, & quæ adiacẽt. Nam in corporibus sanè coalescẽtium unio alterationẽ efficit, quũ in alia corpora transmutentur, ueluti elementa in mixta, sanguis in carnem, & cibus in sanguinẽ ac reliquas corporis particulas. In intelligibilibus uerò unitio quidẽ fit, sed alteratio inde non sequitur: non enim natum est intelligibile aliquod secundum substãtiam alterari. Si autem deficit, in non ens corrumpitur, trãsmutationem uerò nequaquã recipit, sed neq; in non ens corrumpitur: nõ enim sic intelligibilia essent immortalia. Et certè si anima uita existens in coagmentatione transmutaretur, alteratione minimè careret, neq; esset amplius uita. Quid autem corpori conferret, si uitam ei non tribueret: non itaq; in unione anima alteratur.

Animam humanam sine sui confusione, sed secundum substantiam corpori unitam, non esse ibi sicut in loco, uerum secundum habitudinem, quia illud contineat. Caput XI.

CVm igitur demonstratum sit, intellectualia secundum substantiam esse incorporea, necessariò consequitur, si uniantur, nõ cum his quibus uniuntur simul interire. Vnitur itaq;, & sine confusione ac impermixtim coagmẽtatur corpori anima. Vniri quippe eam ipsa cõpasio ostendit, totum enim animal ut unum existens sibijpsi compatitur. Inconfusilẽ uerò animam manere, ex hoc liquet, quòd in somno à corpore quodammodo sequestratur, & uelut mortuum id iacere dimittit, quod solùm uita ne omnino suffocetur, facit respirare. Contingit præterea per seipsam in

somnis agere eam, futura diuinando, & intelligibilibus sese applicando: idem accidit cùm ea quæ sunt secundùm seipsam, intentè scrutatur. Etenim tunc prout potest à corpore seipsam abstrahens sibi relinquitur, ut ita apprehendat ea quæ sunt. Incorporea enim existens undequaque pertransit, undique illabitur & se infundit, ad inconfusilium similitudinem corruptibilibus & materialibus intēta, minimè corruptioni simul est obnoxia, suam puritatem conseruans, & conuertens ea in quibus uersatur, in suiipsius uitam, ab illis minimè uersa. Nam sicut sol irradiatione sua aerem in lucem transmutat, lucidum eum reddens, & unitur aeri lux sine confusione simulque diffusim: eodem modo anima corpori unita omnino inconfusilis manet, in hoc solùm differens, quoniā sol corpus existēs & loco circunscriptus, non est in omni loco ubi lumen eius, sicut neque ignis. Hic enim in lignis quoque uel lucerna ligatus manet, ut in loco: anima autem quum sit incorporea, & loco non circunscripta, tota per totum meat & lumen & corpus, & non est pars illuminata ab ea, in qua non tota adsit: non enim à corpore tenetur, sed ipsa tenet corpus: neque est in corpore, ut in uase uel utre, sed potius in ipsa est corpus. Nam minimè à corporib. intelligibilia præpediuntur, uerùm omne corpus permeantia à corporeo loco detineri nequeunt. Quæ enim intellectilia sunt, intelligibilia quoque loca habent. Nempe aut in seipsis sunt, aut in subiectis intellectualibus, ut anima quandoque in seipsa est, cùm scilicet meditatur & cogitat: quandoque autem in mente, cùm intelligit alta & supramundana cōtemplando. Cùm igitur in corpore intelligibile esse dicitur, non in corpore uelut in loco existere accipiendum est, sed tanquam in habitudine quòd adsit. quemadmodum Deus in nobis esse dicitur. etenim complexu, inclinatione, & affectione, ligatam esse à corpore animam affirmamus, uelut ab amica amantem non corporaliter, neque localiter, sed secundum habitudinem. Si magnitudine enim existens, tumorisque expers & impertibilis, circūscriptione locali incircunscriptibilis est. Quod enim partes non habet, quo potest loco circunscribi? Quippe locus est terminus eius quod continet secundum quem locatum continetur. Si autem quis dicat, ergo Alexandriæ ac Romæ & ubique est anima mea, non considerat se imprudenter de loco dicere. Etenim in Alexandria, & quocunque alio in loco existere, est esse in loco. Non est autem in loco uniuersaliter, sed in habitudine: non posse enim loco comprehendi, demonstratum est. Cùm itaque in habitudine loci alicuius uel negocij in loco existentis, intellectilium aliquod extiterit, abusiuè id esse illic dicimus, propter operationem eius quę illic est, locum pro habitudine & operatione accipientes, cùm enim dicere deberemus, illic operatur, dicimus, illic est.

Inducit unionem uerbi Dei ad humanam naturam, ex unione animæ nostræ ad corpus fuisse possibilem, Porphyrij testimonio: ibique confutatur Eunomius hæreticus. Caput XII.

CÆterùm hic sermo unioni diuini uerbi ad hominem maximè conuenit, secundum quam unitus absque substantiæ confusione, mansit & incomprehensibilis, non secundum animæ modum. Nam hæc eorum quæ multiplicantur existens, corpori propter familiaritatē quodāmodo compa-

compati uidetur,& quandoq; dominari,quandoq; subijci. Deus aũt uerbum nunquam à communione ulla quæ est ad corpus & animã alteratur, neq; particeps est illorũ imperfectionis,sed tradens eis suæ diuinitatis uirtutem,manet idem quod erat & ante unionem. Valde nouus certè est hic coitionis modus, unitus enim est,& manet omnifariam immiscibilis, impermixtibilis,incorruptibilis & intransmutabilis, non simul patiens, sed solùm cooperans,neq; unà interit aut coalteratur,uerũ illa coniungens nequaquam minoratur ab eis,imò inuertibilis manet, & sine commixtione, quum purus sit & omnis alterationis expers. Testis est Porphyrius, qui aduersus Christianum dogma linguam suam mouit. Fortia nempe sunt inimicorum pro nobis testimonia, & nullam contradictionem suscipientia. Is ergo in secundo Miscellanearum quæstionum in hæc uerba scribit. Non est abnuendum,quin accipere possimus quandam rem,ut non simul in intellectione eius alia uel alia essentia comprehendatur,quę quidem res in sua propria natura post completam huius uel illius rationem maneat, cum qua sanè nõ fiat,sed suam naturalem per se seruet unitatem,& (quod maius est) ipsa immutabili manente,sua præsentia mutet ea quibus se coniunxit,pro sua operatione. Dicit autem hoc de unione uerbi Dei cum anima & corpore. Quòd si de anima uerus est hic sermo, quoniã incorporea existit,multo potius de uerbo Dei,qui magis & incõparabiliter secundum ueritatem est incorporalis. Quod apertè ora eorum qui unitionem Dei ad hominem calumniari nituntur,obstruit. Nam quod quidam dicere formidant, id multi ridiculum esse aiunt,sicut enim mortem eius existere incredibilem, ita unionem quoque indecentem esse,generali scilicet naturæ diuinam secundum coagmẽtationem uniri. Sed nos ex ipsis complurium usi testimonio,hanc litem finimus. Porrò dicunt quidam, & maximè Eunomiani,Deum uerbum corpori tantùm unitum esse non secundum substantiam,sed secundũ utriusq; uirtutes. Non enim impossibile aiunt,substantias illas unitas manere & esse concretas, & solùm animæ & corporis uirtutes diuinis esse coniunctas uirtutibus. Sensus autem omnino secundum Aristotelem uirtutes esse dicunt: his ergo diuinæ uirtutes concretæ unionem operatæ sunt,ut ipsis placet,cæterùm sensus corporales uirtutes enunciantibus nemo astipulabitur. Quæ enim corporis propria sint,quæ animæ,quæ uerò eius quod ex utroq; conflatur,in superioribus clarè monstratum est, certè sensationes esse sensus posuimus,ipsa autem sensoria corporis existere diximus. Melius ergo est secundum propriam & inconfusaneam incorporeorum naturam, substantialiter fieri unionem,diuiniori in nullo læsa ab inferiori,imò hac solùm proficiente ex illa. Natura enim quæ pura est & incorporea, sine prohibitione per omnia incedit, per eam autem nihil, quare eò quòd per omnia transit,unitam esse liquet:in eo quòd nihil per ipsam,sine confusione manere & impermixtibilem. Non probãdus igitur est hic prior unionis modus, ut quibusdam gloriabundis uiris uidetur, sed natura est causa. nam suscepisse quidem corpus,secundum beneplacitum utique dixerit quis rationabiliter factum esse,unitum autem non confundi in propriã Dei naturam, sed

pro beneplacito assumentis, suam naturalem operationem exercere. Gradus uerò animarum & ascensiones & descensiones quas Origenistæ inducunt, nihil diuinis scripturis conuenientes, neq; Christianorũ dogmatibus concordantes, relinquendæ sunt.

EIVSDEM DE PHILOSOPHIA LIBER TERTIVS DE ELEMENTIS.

De quatuor humoribus, ex quibus animalia & constituuntur & nutriuntur, ac duplici partium genere in animalium membris. Caput I.

OMNE corpus quatuor elementorum est concretio, & ex his conflatur. Corpora uerò animalium sanguinem habentiũ, proximè ex quatuor humorib. genita sunt, sanguine, phlegmate, rubea cholera & nigra. Exanguium uerò corpora ex aliis humoribus, & eo quod sanguinis proportionem in eis obtinet. Proximè quidem dicitur, id est, immediatè ex ipsis. Vnde fit, ùt quatuor humores quatuor elementorum sint concretio, humorum aũt consimilia membra, quæ sunt corporis particulæ. Cæterùm terræ assimilant nigrã cholerã, phlegma aquæ, aeri sanguinẽ, rubeam uerò cholerã igni. Omnis aũt elementorum concretio uel solidum quid existit, uel humidum, uel spiritus. At Aristoteles corpora animalium ex sanguine proximè uult generari, ab hoc enim & nutriri dicit immediatè & augeri omnes animalis particulas, sperma insuper ex sanguine generationẽ habere. Sed quia ex uno & eodem minimè cõuenienter durissima ossa, & mollissimam carnem & pinguedinẽ generari, Hippocratem præferimus. Corpora animalium ex quatuor humoribus primò coagulari, ex terrestribus uerò & παχυμέροις, solidiora proximè generari, ex mollioribus item mollia. Sæpiusculè autem quatuor in sanguine hnmores cõperiuntur, ut in phlebotomiis uidere est, nunc seroso phlegmate superabundante in eo, nunc nigra aut rubea cholera. Quare iam nominati uiri concordare quodã modo sibi inuicẽ uidentur. Porrò earũ quę in animalib. sunt partiũ, hę cõsimiles existunt, illæ uerò officiales, id est, similares partes sanè sunt ὁμοιομερεῖς, duo membra cerebri, nerui, medulla, cerebrum, os, dens, cartilago, adenes, id est, colligationes membranæ, pili, ungues, carnes, uenæ, arterię, tophus, pinguedo, cutis, & quæ uelut elementa proxima horũ sunt, sanguis secũdum quod sanguis purus, phlegma, cholera nigra & rubea. Tenõ quoq;, nam ex colligatione & neruosis umbis cõpositus est: τὰ ἀνομοιομερῆ uerò, caput, thorax, manus, pedes, & id genus alia hominis membra, non enim in caput diuiditur caput, sicut neruus in neruum, uena in uenam, & caro in carnem. Omne aũt ἀνομοιόμερον ἐκ τῶν ὁμοιομερῶν cõstat, ut caput ex neruis, carnibus, ossibus & reliquis. Vocant aũt hæc organica. Cæterùm τῶν ὁμοιομερῶν definitio hæc est, quorũ particulę & toti & sibi inuicẽ sunt similes. Simile uerò pro eodem hic oportet accipere. Porrò nõ quodlibet animal omnes corporis partes obtinet, sed sunt nonnulla mutilata. Nam hæc sine pedibus existunt, ut pisces & serpentes, illa sine capite, ut cancri, carabi, &

bi, & natatilium quędã. Cùm autẽ capite careant, in pectore sensus habẽt. Alia pulmone uacant, ceu an tè retulimus, quæcunq; non respirant aerem: nonnulla uesica carent, ut aues, & omnia quæ non mingunt. Quę uerò ostreatam cutem obtinent, plurimorum membrorũ expertia sunt, in paucis enim ad animalium naturam accedunt. Videntur autem quædam etiam his quæ habent uacare, ut cerui rubeam choleram, id est, fel nõ habere putantur, quia in intestinis illã dispersam & occultam possident: at homo sic & omnia & perfecta tenet, ut nequaquam aliter quàm sunt, omnia melius habere conueniat. Simili modo secundum positionem partium in membris multa est animalibus differentia. Nam hæc sanè ubera in pectore habent, illa in uentre, nonnulla sub coxis: & hæc quidem duo, illa quatuor, alia uerò plura. Vberum enim multitudinem generatorum numero natura ferè connumerauit. Si quis autem certius nosse ea uoluerit, Aristotelis librum De historia animalium legat: neq; enim propositi operis est hæc talia nisi uelut descriptiones quasdam & effigies exponere.

De numero quatuor elementorum, & eorum qualitatibus, secundum quas ad se inuicem habitudinem & unionem obtinent. *Caput II.*

AD elementorum igitur sermonem transeamus cõsequenter inquisitum. Elementum quod mundanũ, est quædam minima pars concretionis corporum. Sunt autem quatuor, terra, aqua, aer, ignis, secundũ hũc dictum ordinem coordinata ab inferioribus ad superiora corpora, & prima existentia & simplicia ut alia corpora, etenim omne elementum, cum his quorum est elementum, unius generis existit: at principium nõ unius generis est cum his quæ sunt. Elementum uerò cum compositis ex ipso, eiusdem omnino generis existit. Sed terram, aquam, aerem, & ignem elementa esse manifestum est. nam summæ in his qualitates potestate & actu apparent. Nullum aũt sensibilium elementorum merum est, & elemento non permixtũ. Notha enim effecta sunt paulatim adulterataq; quodammodo omnia hæc, & adinuicẽ magis & minus participant, quorũ natura in mixtione quoq; clarè conspicitur. Porrò unumquodq; elementorũ secundum cõiugationẽ duas specificas qualitates habet. Est enim terra sicca & frigida, aqua frigida & humida, aer humidus & calidus, iuxta suĳpsius naturã, ignis uerò calidus & siccus: nõ tamen hæ qualitates secundum seipsas esse possunt elementa: ex qualitatibus enim incorporeis nequit corpus consistere. Sed neq; corpora non summam habere secundum actum qualitatem possibile est. Nam aliter elementa essent infinita. Elementa uerò secundum magis & minus qualitatem possidentia, non facilè dĳudicari queunt, quorum nam sint elementa. esse igitur corpus elementum, & quidẽ simplex, ac secundum actum summas habere qualitates, caliditatẽ, frigiditatem, humiditatẽ, & siccitatem necesse est. Hæ enim solæ qualitates totam omnino transmutant substantiam. aliarum autem qualitatum nulla hoc agit. Neque enim album corpori appropinquans, id per totum dealbat, ut calidum calefacit, & frigidum infrigidat, neque aliorum similiter ullum. Cæterùm secundum contrarias duas qualitates elementa sibi inuicem contraria sunt, ut aqua igni, frigida existens & humida, calido & sicco:

ſicco:& terra aeri,frigida & ſicca,calido & humido.Quia uerò niſi medio aliquo intercedente uinculo quod ea colligaret, ad inuicem contraria copulari non poſſent,in meditullio terræ & aeris ſibi contrariantium ſtatuit aquam cõditor, duas qualitates ei dans,frigiditatem & humiditatem,per quas extremis copulata poſſet ea connectere. Nam frigiditate familiaris eſt terræ,humiditate uerò aeri copulatur. Rurſus,medium aquæ & ignis contrariorum aerem ordinauit,humecta qualitate domeſticum aquæ,calida uerò igni,& ita contraria ad ſe inuicem per media quædam coagmentauit,quæ colligant ſeipſa & colligantur. Tale enim uinculum optimum eſt. Vnumquodq; igitur ipſorum ſecundum unam qualitatem priori copulatur,per alterã uerò poſteriori,utputa aqua frigida eſt & humida, ſed ſecundum frigidum terræ coniungitur,priori ſecundum aſcenſionẽ, per humidum uerò aeri,poſteriori:eodẽ modo aer humiditate connectitur aquæ priori.Caliditate uerò igni poſteriori, & ignis per caliditatẽ aeri copulatur priori,per ſiccitatẽ uerò terræ,ſecundum reclinationẽ & conuerſionem ad extremum.Haud diſsimiliter terra per frigidũ aquę,per ſiccum uerò igni ſecundum reclinationem. Nam ut modò iuxta deſcenſum & aſcenſum ad ſuperiora & inferiora,ſed etiam ſecundum circularem habitudinem poſsideant elementa, adinuicem quodam modo extrema inflexit, ignem dico & terram. Etenim ignis ſolam abijciens caliditatem, fit terra: quod ex fulminibus liquet.Deſcendens enim ignis cùm infrigidatus fuerit,ex ſuperaduſtione fit lapis, ideo omne fulmen cum lapide & ſulphure fertur.Eſt autem ſulphur ignis infrigidatus nõ amplius calidus ſecundum actum,ſed poteſtate,& ſiccus actu.At ſola elementa ſecundum actum habent qualitates,alia uerò omnia poteſtate,niſi elemẽto appropinquarint. Cæterùm ut nunquam deficiant elementa, & concretiones quæ ex ipſis ſunt,ſapienti artificio conditor ſtatuit,ut & in ſe inuicem tranſmutarentur elementa,& in concreta ex ipſis, ac rurſus hæc in illa reſoluerentur, & ita ex mutua inter ſe ſufficientia uel ſucceſsione,ſalua ſemper conſeruarentur. Nam terra luteſcens, fit aqua: aqua uerò denſata & lutea effecta, fit terra, ſed calefacta & euaporata fit aer,coactus autem aer denſatus'que fit aqua, & ſiccatus in ignem tranſmutatur,abijciens uerò ſiccitatem rurſus fit aer. Eſt enim aer extinctio ignis,& uapor aquæ calefactę.Ex utriſq; igitur manifeſtum, quòd ex caliditate generationem habet:etenim calefacta aqua, ignis item extinctus,aer fit. Eſt itaq; ſecundum propriam naturã calidus, uicinitate autem quæ ad aquam eſt & terram,infrigidatur, ut inferiores eius partes ad terram frigidæ ſint,ſuperiores uerò ad ignem calidæ:contingitq; hoc propter mollitudinem aeris & facilem paſsibilitatem, uelociter enim propriam naturam exuit atq; tranſmutatur. Cæterùm Ariſtoteles duo eſſe genera aeris ait,hoc quidem uaporarium, quod euaporatione fit aquæ,illud autem fumeum,quod extinctione ignis generatur: & hoc ſanè calidum eſſe,illud uerò ubi quidem fit calidum exiſtere,procedens autem ſecundũ partem infrigidari,atq; aquam fieri. Verùm ut et alia quæ uidentur incõuenientia effugiat,& præſertim quòd altiora multumq; à terra diſtantia,frigidiora appareant,duplicem ſuppoſuit eius naturam.

Quomodo

Quomodo ad se uniantur elementa in corpore, secundum Aristotelem: & de proprietate elementorum atque habitudine, secundum Platonem. Caput III.

AT omnia corpora ex quatuor horum elementorum conuenientia generationem habent, & plantarum & animalium natura, quæ purissimam elementorum partem pro suis corporibus sibi asciscunt. Vocat autem hæc corpora Aristoteles naturalia, cùm non secũdum coaceruationem composita sint, sed tota undiq; in unionem concreta, & unum constituant corpus. Ita enim uniuntur, ut non possibile sit ea discerni, uidelicet aut terram, aut aquam, aut aerẽ, aut ignẽ, in eo separatim considerari, quia unum quiddam & aliud q̃ hæc, ex quatuor horum cõcursu genitum est, ut in tetrapharmaco emplastro. Etenim ut illic, aliud est hic emplastrum tetrapharmacum, q̃ ea ex quibus confectum est, non similiter tamen, neq; enim per appositionem λεπτομερεστέρων ut in hoc emplastro: elementa constituunt corpora, sed secundum transmutationem & unionem. Rursus autem in elementa resoluuntur corpora, cùm corrumpuntur. Et hoc modo continenter omnia permanent. & ad rerum generationem sufficiunt, neq; superabundãtia unquam neq; diminuta. Vnde alterius generationem, alterius quoq; corruptionem esse ait: & unius corruptionem alterius generationẽ, nõ modò secundũ animã ut prædictũ est, sed etiam secundũ corpus. At Plato censet, tria quidem elementa in se inuicem transmutari, terrã autem intransmutabilem manere. Assimilat enim unicuiq; elemento figuram recti lineam, terræ cubicam, q; hæc inter figuras minimè apta sit motui, aquæ difficilius mobilem, quæ icosedra dicitur. Igni facilimè mobilem quam pyramidalem uocant, aeri uerò mobiliorem aqua, sed immobiliorẽ igne quæ octedra appellatur. Proinde ex his figuris tria elementa in se inuicem transmutari demonstrat, terræ autem hoc minimè accidere. Nam tres quidem pyramidem, octedram, & icosedram, ex inæqualibus triangulis consistere, cubum uerò ex æqualium angulorum triangulis. Quæcunque igitur ex inæqualium angulorum constant triangulis, hæ dissolutæ & rursus conuenientes inuicem transmutari queunt. Cubus uerò dissolutus in aliquam trium aliarum figurarum transire nequit. Ex æquilateris enim triangulis consistit, ex quibus triũ aliarum nulla constare potest. neq; rursus harũ triũ aliqua in cubum: corpora igitur speciebus his determinata necesse est ita habere adinuicem, ut illæ habebant. Ceterùm nequaquã à trãsmutatione immunis remãsit terra, sed diuiditur ἀπὸ λεπτομερεστέρας, non quidem transmutata, sed, ut ita dixerim, reelemẽtata in ea quæ ipsam diuidunt. Rursus enim conueniens in seipsam remigrat, quod in aqua uidetur. Si enim in aquam pauxillulũ terrę injciens cõmiscueris, dissoluitur in aqua terra. Si autem cessaueris turbare, quietem suscipiente aqua, subsidet: haud aliter & de tota terra intelligere oportet. Non est autẽ transmutatio, sed separatio mixtorum. Dicit insuper Plato, ab acumine ignis solui terram, quæ soluta in eum fertur, uel in aeris tumorẽ, uel in aquam, scilicet cùm ab aere aut ab aqua dissoluitur. Asserit autem secundum alium modum unumquodq; elementũ diuidendo tres habere qualitates. Ignẽ quidem acuitatem, raritatem, & motũ. Alterari uerò extremum elementorũ, hoc est,

hoc est,terram,secundum contrarias his qualitates,obtusitatem , densitatem, & quietem, ut sint secundum has qualitates contraria terra & ignis, aerem uerò & aquam,quòd non talis secundum coniugationem possiderent, ab extremorum utroq; qualitates suscepisse,& ita media elemēta esse genita. Recipiuntur enim duæ qualitates ignis, raritas & motus, una autem terræ obtusitas,& cōstituitur aer,specificas habens qualitates, obtusitatem,raritatem & motum. Rursus duæ accipiuntur qualitates terræ, obtusitas & densitas,ignis autem una sola, motus inquam,& fit aqua,obtusitate,densitate,& motu specificata.Est igitur acuitas ad obtusitatē,sicut ignis ad aerem: & raritas ad densitatem,sicut aer ad aquam:motus item ad quietem, ut aqua ad terram: & sicut ignis ad aerem,ita aer ad aquam:& ut aer ad aquam,ita aqua ad terram.Nata enim sunt plana ab una meditatione contineri,hoc est,analogia,solida autem duabus. Porrò secundum alium modum elementa qualitates habere dicunt. Nam terram & aquam grauitatem possidere,secundum quam natura deorsum feruntur. At Stoici elementorum hæc actiua adserunt,illa uerò passiua: actiua quidem aerem & ignem,passiua uerò terram & aquam.

De natura cœli,quòd non sit ex quatuor elementis,secundum Aristotelem.Et Platonis circa id opinio refertur & Apollinarij: ubi tandem per epilogum ostendit, necessariò esse quatuor elementa. Caput IIII.

ARistoteles autem quintum inducit corpus,æthereum inquam,quod in circuitu fertur, nolens cœlum ex quatuor elemētis generatum esse.In circuitu autem ferri dicit hoc quintum corpus,quòd circulari circum gyratione moueatur, quod Plato ex igne & terra manifestè constare asserit,ita inquiens: Corporeæ speciei,& uisibile & tangibile,quod sit esse oportet.Sine igne autem nihil unquam uisibile fiet, neq; sine solido tangibile.At solidum nequaquam absq; terra existit, proinde ex igne & terra huius uniuersi corpus inchoans Deus fecit. Duo autem sine tertio bene consistere nequeūt,uinculo enim utrūq; coagmētanti opus est:uinculum uerò optimum est,quod & seipsum & quæ colligantur,quàm maximè unum efficit.Huc autem conuenientissimè proportionata est perficere,uinculum dicens,media duo elementa ex huiusmodi proportione assumpta. At qui Hebræorum doctrinam colunt,de cœlo & terra euariant. Nam hi quidem ferè omnes, ex nulla præcedente materia genitum esse cœlum &
Gen.1. terram dicūt, quia Moyses ait: In principio fecit Deus cœlum & terrā. Apollinarius autem uult ex abysso fecisse Deum cœlum & terram, uerùm abyssi ut genitæ.Moyses de generatione cœli non meminit.In Iob autem dictū est,quòd fecit abyssum : ex hoc igitur cēset omnia alia generata esse, non tamen ingenitam uult,sed ante cuncta corpora productam eam esse, & præsumpsisse à conditore ad aliorum subsistentiam manifestationem. Vnde abyssi ὕλης.Sed quomodocunq; hoc se habeat,nihil refert.Nam & ita omnium Deus conditor ostenditur,ex non entibus fecisse omnia. Aduersus eos uerò qui unū solum elementū esse astruunt, terram, ignem, uel aerem,uel aquā,quæ ab Hippocratę dicta sunt,sufficient. Si enim dūtaxat unum esset,nunquam doleret homo : neq; enim esset à quo doleret si unū

existeret,

existeret, quòd si doleret, unde nam esset quod sanaret? oportet aũt ægrũ cum sensu transmutari. Si uerò unum solùm esset elementum, non existeret utiq; in quod transmutaretur: non transmutatũ aũt, sed manens in seipso nequaq; doleret, etiamsi sensibile foret. At quod patitur, ab aliquo pati necesse est. Si itaq; unum modò esset elementũ, præter illius qualitatem nulla alia foret, à qua pateretur animal, q; si neq; transmutari neq; pati quiret, quonam pacto doleret? Ostendẽs igitur hoc impossibile esse ex confesso inducit: Si autem doleret, unde nam esset quod sanaret: nunc autem non est unum quod sanat, sed multa, minimè ergo ex uno elemento constituitur homo. Cæterùm ex quibus ipsi conantur proprium quisq; communire dogma, his maximè ostẽditur quatuor esse elemẽta. Etenim Thales aquam solam dicens elementum, demonstrare nititur, reliqua tria ab hac generari. Nam hypostasim eius terram fieri: quod λεπτομερέστερον est, aerem: quod tenuius autem aere, ignem. Anaximenes uerò aerem solum ponens, ostendere quoq; tentat, alia elementa ex aere produci. Heraclitus item & Hipparchus Ponticus ignem adserentes, ijsdem demonstrationibus utuntur. Cùm itaq; & hi dicant, ignem aliorum elementorum esse generatiuum, & iste similiter aerem, ille uerò aquam, manifestè liquet, quoniam omnia elementa uicissatim se transmutant, inq; se inuicem uertũtur, quodlibet horum elementum esse, necessariò consequi. Quodcunq; enim quatuor elementorum adsumpseris, & hoc ab alio fieri comperietur.

EIVSDEM DE PHILOSOPHIA LIBER QVARTVS, DE VIRIBVS SEV POtestatibus animæ.

De quinq; sensorijs, & definitione sensus. Caput I.

CORPVS animæ organum existẽs, simul cum animalibus uirtutibus diuiditur. Huic enim cõuenienter & aptè cõpactũ est hoc organum, adeò ut nulla eius uirtus à corpore impediatur. Proprias enim corporis partes ad actũ, unaquęq; animalis uirtus sortita est, quod progrediens hic sermo indicabit. Nam anima artificis uicem obtinet, corpus uerò instrumẽti. Planè materia est circa quam uersatur actio, opus autem est actio ipsa. Verbi gratia: ut materia subiacet mulier, circa hanc enim est actio. Fornicatio uerò uel adulterium, uel matrimonium, actus est. Sunt autem sensoria quinque, sensus uerò unus omnium, qui per quinque organa sensationes, hoc est, quæ eis fiunt passiones, cognoscit. Etenim in sensu maximè terrestri & corporeo, tactu inquam terrestrem naturã sentit, in φωτοειδεῖ uerò & omnium clarissimo uisu φωτοειδῆ, in aeriformi scilicet auditu, aeris passiones. Aer enim est uocis substantia, uel aeris percussio, sed & in spongiformi & aquæformi. gustu scilicet sapores apprehendit. Vnumquodq; enim sensibilium per familiare cognosci natũ est. Oportebat igitur secundũ hanc rationem cùm quatuor sint elementa, quatuor item esse sensus. Sed quia uapor & odorũ genus in media natura est aeris & aquæ (nam aer equidem

παχυμερέστερον existit, aqua uerò tenuius, quod ex κόρυζα liquet, qui em̃ ea laborant, aerem sanè attrahunt per respirationem, uapores tamen & odores nequaq̃ sentiunt. Quippe propter obturationẽ quod crassius est, ad sensum non peruenit, hac de causa quintus sensus scilicet odoratus, à natura inuentus est, ut nihil eorũ quæ in cognitionẽ uenire queunt, sensum effugiat. Cæterùm non eum sensus alteratio, sed cognitio alterationis: alterantur em̃ sensus. Possumus aũt ita definire sensum: Sensus est sensiliũ receptio. Verùm definitio hæc minimè sensus ipsius, sed operationũ eius esse uidetur, quapropter et hoc modo definiũt sensum: Spiritus cognitiuus et discretiuus à principaliori parte, scilicet cerebro, ad organa ordinatus, est aũt & ita finire. Virtus animæ, materialiũ dijudicatiua. Sensoriũ uerò, hoc est membrũ sensus, hoc modo describunt, organũ receptionis sensilium, & item aliter: organũ est membrum per quod sentimus. At Plato sensum dicit animæ & corporis ad exteriora communionẽ. Siquidẽ uirtus animę est, organũ aũt corporis. Ambo uerò per phãtasiam, id est, imaginationẽ, exteriorum sunt assumptiua. Porrò functionum animæ hæ quidem sunt ἀρχικαὶ καὶ ἡγεμονικαί, aliæ autem inferiores & famulãtes. Principales quidem sunt, cùm excogitatiuum, tum disciplinæ perceptiuum. Seruientes uerò, sensus ipsi, & secundum locum motus, & phantasticum. Etenim motus & uox uelocissimè & firmiter sine mora uolũtati obediunt: nã intellectu simul & secundũ idem & uolumus & mouemur, nullo medio tẽpore uolũtatis & motus, sicut in motu digitorũ uidere cõtingit. Sed & naturalis quidẽ motus, & quę passiones uocãtur: sub imperio excogitatiui sunt.

De uisu, quomodo fiat. *Caput II.*

Visus æquiuocè & sensorium, hoc est, oculus & uirtus sensitiua dicitur. Hipparchus aũt ait, radios ab oculis extensos, fine suo, uelut manuum palpatione, exteriora corpora tangentes, susceptionẽ eorũ ad uisum reddere. Geometræ uerò conos quosdam ex coincidentia radiorum factos subscribunt, qui per oculos emittuntur. Aiunt enim, dextrum oculũ ad sinistra radios mittere, sinistrum autem ad dextra, cæterùm ab eorum coincidentia conũ perfici. Vnde multa simul uisibilia comprehendere uisum, sed illa certissimè quidẽ, ubicunq̃ radij coinciderint. Ita deniq̃ sæpiusculè pauimentũ aspicientes, q̃ in eo numisma iaceat non uidemus: intuentes uerò continenter donec radiorum commissiones in illa parte factæ fuerint ubi numisma iacet, tunc in eius consideratione incidimus, tum primũ attendere incipientes. At Epicurei simulachra eorum quę apparẽt, sese ingerere oculis adserunt. Aristoteles uerò idolum non quidẽ corporeum, secundũ qualitatem, per alterationem aeris qui in circuitu est, à uisibilibus usq̃ ad uisum deuenire censet. Verùm Plato κατὰ συναύγειαν fieri arbitratur, ea quæ ex oculis ex luce defluente ad unum extrinsecũ aerem ea quæ à corporibus est luce obuiam relata, ea uerò quæ circa mediũ aerẽ est, facilè effusili uertibiliq̃ coextensis igniformi uisus uirtuti. Cæterùm Galenus concorditer cum Platone in septimo consonantiæ libro de uisu differit, sparsim quodammodo scribens ita: Si enim demum ad oculum parti-

particula aliqua, uel uirtus, uel spectrum, uel qualitas corporum quæ ui- dentur, perueniret, nequaquam eius quod uidetur, magnitudinem cogno sceremus, utputa montis (si ita contigerit) maximi. Tam magni enim ido- lum, nostris oculis incidere omnifariam est irrationabile. Sensum quoque & uisiuum spiritum, quum emissus fuerit, non est possibile tantam forti- tudinem sortiri, ut rei uisæ circunfundatur. Relinquitur itaque, aerem qui in circuitu est, tale organum nobis fieri, pro tēpore quo uidemus, & eum causam esse, ut in corpore tanta uis existat, tantusque spiritus. Hoc enim pa ti uidetur circundans nos aer. Nam claritas solis tangens superiorem ex- tremitatem aeris, transit ad uirtutē. Et claritas quæ per uisiuos neruos fer- tur, substantiam quidem obtinet spiritualem, incidens autem in aerem cir cundantem, & prima sui immissione alterationem operans, pergit dein- ceps, secum retinens eam, donec reluctans, corpus incidat. Fit autem aer organum oculo ad eorum quæ uidentur cognitionem tale, quale cerebro neruus. Quare quam habet rationem cerebrum ad neruum, hanc obtinet oculus ad aerem solari claritate animatum. Quòd uerò appropinquanti- bus corporibus aer natus sit assimilari, uel hinc clarè dilucet, quòd produ cto lumine, uel lucida argenti massa in medium allata, statim alterascit aer. Cęterùm Porphyrius in libro De sensu, neque conum, neque idolum, neque aliud quicquam uidendi causam esse ait, sed animam ipsam quæ potest ui sibilem seipsam cognoscere, esse uisibilia, eò quòd anima constringat om- nia quæ sunt, & eò quòd omnia sint anima quæ diuersa corpora continet. Vnam enim uolens esse omnium animam, quæ rationalis existat, decēter ait seipsam in omnibus quæ sunt, cognoscere.

Visum & sensus alios, cognoscere sensibilia communia. Et quòd unus sensus defectum alterius corri- git, singulorum autem ipsa ratio. Caput III.

VIsus autem secundum rectam lineam uidet, secundum primam uerò rationem colores sentit, cum eis agnoscens & coloratum corpus, ma gnitudinem, figuram, locum in quo est, interuallum, numerum, motum, quietem, asperum leue, æquale, inæquale, acutum, obtusum, & σύστασιν si- ue aquosa sit, siue terrestris puta humida aut sicca. Ergo propriū eius sensi bile est color. Per solum enim uisum colores suscipimus, confestim autem cum colore & coloratum corpus, & locum in quo id esse contingit quod uidetur, & spatium medium, tum eius qui uidet, tum eius quod uidetur. A' quibuscunque enim sensibus simul sentitur corpus, ab eisdem mox & lo cus unà cognoscitur, ut à tactu & gustu. Verùm hi tūc solùm cùm appro- pinquarint corpori, simul sentiunt, pręter alios sensus quibus de in sequē tibus dicemus, uisus autem & à longè. Cùm uerò propria sensibilia à lon- gè suscipiat, spatiū quoque uidere solùm necessariò consequitur. At magni tudinem tum modò dinoscere ualet, cùm quod apparet, per unam immis- sionem comprehēdi poterit. Cæterùm ubi maius est quod uidetur, quàm ut secundum unam immissionem concipiatur, ibi & memoria & mente indiget. Per partē enim id considerans, & non simul totū, ab alio in aliud trāsire cogitur. Et quod excidit, semper secundū transitū sensibile est, quæ uerò antea uisa erant, memoria seruat, ac coniungit utraque mens, & quod

sensibile,& quod memorabile. Magnitudinẽ itaq; bifariam comprehendit, nunc quidem solus,quandoq; uerò cum memoria & mente. At numerum rerum uisarum,si supra tria uel quatuor secundum unam immissionẽ uideatur,& motum & figuram,& multos habentia angulos,nunquam solus,sed semper cum memoria & mente. Quinq; enim & sex & septem & plura sine memoratiua ui coadunare non potest: quare neq; sex angulos habentia & octo & pl ribus angulis prędítas figuras. Sed & in motu qui secundum transitum fit,hoc quidẽ sortitur prius, illud uerò posterius. At ubi prius est & secũdum & tertium,hoc memoria sola conseruat. Sursum uerò & deorsum,æquale & inæquale,similiter asperum & leue,acutum et obtusum,communia tactui & uisui sunt,qui soli etiam locum cognoscũt, ad quod mente opus habent. Id modò enim quod secundum unã immissionem sensui incidit,solo sensu indiget: quod aũt secundum plures,tum memoria,tum mente,ut iam monstratum est. At profundum usq; transparentium re uera natus est peruenire uisus, aerem quidẽ primò & maximè totum pertransit, deinde aquam quiescentem & puram (pisces enim natantes uidemus) demum per uitrum,perq; alia scilicet illuminata, est hoc quoq; eius proprium. Atqui neminem decipiat, calidorum assumptionẽ esse uisum,quòd ignem uidentes,calidum etiam existere sciamus. Si enim ad uisum,huius feceris reductionem, comperiesq; quãdo uisus primò ignem considerauit,solius coloris & formę habuit susceptionẽ. Cùm uerò tactus superuenisset,calidũ quoq; esse cognouimus,quod à tactu assumẽs memoria conseruauit. Nunc igitur cùm ignem uidemus,nihil aliud intuemur,q̃ formam ignis & colorem,mens autem cum his quæ uidentur,per memoriam caliditatem quoq; concipit. Eadem ratio est in malo pomo. Si enim non à solo colore & forma,sed ex odoratu,& secundũ gustum qualitate malum specificatur,clarè liquet, quòd minimè hoc assumens uisus, malum esse nouit,sed anima memoriam, quæ ex odoratu est & gustu, retinet. Nam simul ac uiderit cum forma & colore,hoc quoq; simul considerat. Cùm itaq; cereum malum,putamus uerum esse malũ,minimè uisus decipitur,sed mens,uisus enim in proprijs sensibilibus non fallitur. Quippe colorem & formã nouit. Ergo è sensibus tres,uisus, auditus, & odoratus, exteriora & non appropinquantia per medium aerem adsumunt. Gustus autem non aliter sentit,nisi sensibili appropinquarit. Verùm tactus ad utraq; se habet,etenim appropinquans corporibus, & per medium quandoq; uirgam sentit. At uisus nonnunquam aliorum sensuum attestatione indiget,quando quod apparet ad deceptionẽ ingeniose cõcinnatum fuerit,ut in pictura. Visum em̃ picturæ eminentijs & circulis non existentib. decipere solent. Et certè in hunc modum res habet,ubi ad discretionẽ maximè quidem tactu opus est,quandoq; autem & gustu uel odoratu: ut in cereo malo. Sed secundum seipsum nonnunquam, quæ apparent, manifestè & certè repręsentat, quando scilicet non à longè uidet. Turrim denique quadrangulam,ut rotundam eminus intuetur. Insuper fallitur,cùm per nebulam & fumum aspicimus, uel per simile quod uisum turbet, & quũ per aquã agitatam intuemur. Etenim remũ in mari ut fractum uidet,

similiter cùm per transparentem aliquam materiam aspicit, quod in specu lis, uitro, & id genus alijs accidere solitum est: uel cùm celeriter mouetur quod uidemus. Conturbat eñ uisum citatus motus, ut rotunda dicat quę minimè rotunda sunt, & quiescẽtia quæ mouentur: uel cùm mens alijs intendit, ut dum proponit quis amicũ conuenire, & iam alloquuturus pręterit eum, eo q mens alijs distrahatur, neq; est hic error uisus, sed intellectus. Nam hic quidẽ uidit & annunciauit, intellectus autem repręsentatis non intendit. Postremò uisus ad manifestam discretionem quatuor opus habet, illæso oculo, moderato motu, iusto spatio, & aere puro atq; claro.

De tactu qui sortitus est totum corpus, & eius certitudine ac subtilitate. Caput IIII.

DVplex unumquodque aliorum sensuum membrum conditor fecit, & loco aliquo corporis circunscripsit. Etenim oculos duos, & aures duas, & foramina odoratus item duo in nare cõstituit, sed et linguas duas omnibus animalibus inseruit, uerũ his quidẽ discretas, ut serpẽtibus, alijs autem unitas, ut hominibus. Idcirco & duos anteriores solius cerebri uentriculos ordinauit, ut ex utroq; uentriculo sensibiles nerui demissi duplices faciant sensationes. At duplices eos constituit propter abundantem procurationem, ut altero patiente qui relinquitur sensum conseruet. Pluribus uerò sensibus corruptis, nihil in uita lęditur animal, sed tactu deperdito simul & ipsum perit. Tactus enim solus è sensibus, omni animali cõmunis est. Nam omne animal tactum habet, minimè autẽ reliquos sensus omnes quælibet sortiuntur, sed hos uel illos quædã, perfectiora tamẽ omnibus prædita sunt. Cùm igitur in hoc periclitetur animal, ut sit uel pereat, nõ unam particulã corporis à cõditore sortitus est tactus, sed uniuersum animalis corpus. Præter ossa enim ungulas, cornua, colligantias, pilos, & id genus alia quędam, omnis particula corporis tactum adsumit. Proinde unumquodq; sensoriorum duplices habere sensationes contingit: unam quidem propriorum sensilium, alteram uerò tactus, ut organum uisus. Etenim colores dijudicat, & calida cõprehendit, sed hęc certè sentit, ut corpus, colores uerò ut uisus, idem circa gustum, odoratum, & auditum accidit. Cæterùm quomodo totius corporis est tactus, si ab anterioribus cerebri uentriculis dicimus esse sensationes? An non manifestum est, neruis ex cerebro descendentibus & per totum corpus disseminatis, tactus sensationem aggenerari? Quòd uerò sæpiusculè oblæso pede à spina, pili capitis cõfestim inhorrescãt, opinati sunt quidam, passionẽ uel sensum passionis ad cerebrum remitti, & ita sentire. Sed si hoc uerum esset, non utiq; doleret uulnerata particula, sed cerebrum. Melius itaq; est dicere, neruum esse cerebri, portiuncula enim quædã est cerebri, qui animalem spiritum ex seipso semper habet, sicut ignitũ ferrum possidet ignem, ea propter ubicunque neruus sensitiuus innatus est, illa pars sensum ab eo suscipit, & fit sensitiua. Neq; fortassis inconueniens est dicere, ad principium neruorum, id est, cerebrũ, non remitti passionẽ, sed sensatiunculã aliquã, & passionis annunciationẽ. Est porrò propriũ sensibile tactus calidũ & frigidũ, molle & durum, lubricum & aridum, graue & leue: per solum enim tactũ hæc cognoscuntur. Communia uerò tactus & uisus, acutũ & obtusum, asperum

& leue, ſiccum & humidũ, craſſum & ſubtile, ſurſum & deorſum, inſuper & locus & magnitudo, cũ eiuſmodi fuerit, ut ſecundũ unã tactus immiſſionẽ cõprehendatur. Quinetiã denſum, rarũ & rotundũ ſi paruũ ſit, quaſdam alias item figuras, & motũ appropinquantis ſibi corporis ſentit, memoriæ & mentis adiutoria. Eodẽ modo & numerũ, ſed uſq; ad duo aut tria, ſi modò uel tria facilè cõprehendere poſsit. Viſus aũt magis quàm tactus hæc percipit, ſicut & æquale & inæquale, quę ſunt de genere leuis & aſperi. Nam durities inęqualitati mixta, aſperitatẽ: ęqualitas uerò denſitati coniuncta leuitatẽ conſtituit. Proinde ex iam dictis abundè liquet, magnam communionẽ hos duos ſenſus adinuicẽ habere. Etenim alterius errores alter corrigit, ut in pictura uiſus eminentias quaſdã uidet, & naris & aliorũ membrorum, tactus uerò ſuperueniens, eius errorem arguit. Sicut aũt uiſus ſemper & ſuper omnia per medium aerẽ cernit, ita tactus per medium baculum, dura, mollia & humida ſentit, ſed collatione quadã & cum mente. Porrò certiſsimum hunc ſenſum homo poſsidet, hoc enim & guſtu reliqua animantia ſuperexcellit, & ſi in alijs tribus ſenſibus euincitur. Aliud quippe animal ſecundum alium ex his tribus hominem ſuperat: ſed canis in tribus ſimul, acutius enim audit & uidet, & olfacit, quod ex canibus uiam inquirentibus liquet. Cæterùm totum corpus ſenſorium eſt tactus (ut antè diximus) maximè uerò manuum interiora, & magis adhuc extrema digitorum, quos uelut certiſsimos tactus cognitores habemus. Non enim apprehenſionis modò organũ conditor manus ipſas ordinauit, ſed & tactionum. Ea propter & cutem ſubtiliorem habent, & muſculum ex toto intus ſubſtratum, ac pilorum expertes ſunt, ut magis tactilia ſuſcipiant, ne autem pilos ederent, ſuppoſitus muſculus cauſa fuit. At qui manuũ duriores, ad retentionem ualentiores ſunt: molliores uerò, ad tangendum certiores. Quemadmodum neruorum duri quidem ad motum, molles uerò ad ſenſum ſunt aptiores. Hi porrò tactus ſunt organa, per hos enim tactus fit ſenſatio. Inſuper uiſum in anterioribus ſecundum rectas lineas cernere diximus. Odoratus uerò & auditus, non ſecundum rectam modò, ſed undiq; cognoſcunt, ut tactus & guſtus: neq; ſecundũ rectas lineas, neq; undiq;, ſed tunc ſolùm, cùm proprijs ſenſibus appropinquarint.

De guſtu, auditu, & odoratu. Caput V.

EST autẽ guſtus ſaporũ receptiuus, organa uerò eius, linguas & magis huius extrema particula, præterea et palatum, in quibus ſunt nerui ex cerebro dilatati, qui factã aſſumptionem principi, hoc eſt, cerebro renunciant. Saporum qualitates quæ guſtatiuæ dicuntur, ſunt hæ, dulcedo, acuitas, acedo, ſtypticitas, auſteritas, amaritudo, ſalſitas, pinguedo, has enim guſtus dinoſcit. Cæterùm ſecundum has qualitates, aqua ſine qualitate eſſe dicitur, eò quòd nullam harum in guſtu oſtendat. Secundum alias enim pura frigiditatem & humiditatem ſibi connatã habet qualitatem. Stypticum autem & auſterum ſecũdum magis & minus abinuicem differũt. Ergo guſtatiuæ qualitates, ſimplices hæ ſolæ ferè dicendæ ſunt: cõpoſitæ autem infinitę. Vniuſcuiuſq; enim ſpeciei & animalium & plantarũ propriæ qualitates exiſtunt, quippe aliam (ſi ita contingat) ſuillæ carnis, &

caprinæ,item aliam qualitatem percipimus.Ideoq; non edocti qualisnam sit allata caro,in gustu agnoscimus.Hoc aūt nequaq̃ eueniret,nisi diuersa esset uniuscuiusq; gustabiliū qualitas Vnde cùm infinitę sint,& omnino abi nuicē differētes,nullus eas generatim cōprehenderit, etenim in quib. una quæpiam simplicium qualitatū dominatur, in his secundū unitorum speciē differētia cognita est,in caricis itaq; & uuis paßsis,& dactilis dulcedo prædominatur:aliam aūt specierū differentiam gustus discernit. Auditus uerò sonorum & uocum est apprehensiuus. dinoscit igitur acuitatem grauitatēq;,leuitatem & asperitatē atq; magnitudinem. Organa aūt eius sunt,cerebri molles nerui,& aures. Sed ex his maximè quod cartilaginosum est:ad sonitus enim & uoces apta est cartilago. Verùm solus homo et simia non mouent aures,reliquis in uniuersum,modò aurita sint,eas mouentibus. Odoratus aūt per nares fit, transmittentes ad cerebrum euaporationes. Terminatur aūt ad terminos anteriorum uentriculorū cerebri. Hi eñ cùm natura uaporatiui existāt, euaporationes facilè deprehendūt. Dictum aūt est superius,unūquodq; sensorium secundum similitudinem quandā & familiaritatem propria sensibilia cognoscere, non tamen cerebrum huic sensui,sicut aliis sensoriis, neruum sensitiuum summisit, sed in termino suo neruorū eius usum adimplet,& uapores suscipit. Vaporationum uerò cōmunißsima differentia est,bonus odor,& malus odor, & medium horum,quod neq; bene olet,neq; fœtet. Fit autem bonus odor humidis quæ in corpore sunt,exactè digestis: medio modo media fit dispositio:cùm uerò nequaq̃ uel minus digeruntur,malus odor aggignitur.

De uiribus interioribus,imaginatiua,cogitatiua,& memoratiua. *Caput VI.*

DIssecantur aūt animales uirtutes in imaginationem, intelligentiam et memoriam. Imaginatio uirtus est irrationalis partis animæ, quæ & sensus dicitur,per sensus corporeos agens. Imaginabile uerò est,quod imaginationi obiicitur,ut sensui sensibile,& uisui uisibile. Imaginatio itaq; animę paßsio est partis animę ratione carētis ab imaginabili facta. Phantasma aūt,inanis paßsio est in particula rationis experti,à nullo imaginabili producta. Cæterùm Stoici quatuor hæc ponunt,imaginationē, imaginabile, imaginatiuum,& phantasma. Imaginationē quidē adserentes,animæ paßsionem quæ in ipsa moratur,& facit imaginabile. Cùm enim albedinē uiderimus,fit in anima paßsio ex eius aßsumptione. Quippe sicut in sensibus fit paßsio cùm senserint, ita & in anima cùm cogitauerit, rei intelligibilis speciem in seipsa suscipiens. Imaginabile uerò est, quod sensilem imaginationem efficit,ueluti in albedo,& omne quod animam ciere potest:at imaginatiuum,inanem sine imaginabili attractionem uocant. Phantasma autem,uanam et inanem conceptionem quam per imaginatiuum haurimus, ut insanis & melancholicis accidit. Discrepāt uerò hi in nominum euariatione. Porrò organa eius sunt cerebri anterioris uentriculi, & horum animalis spiritus & nerui ab eodem foti,atq; apta sensoriorum compages. Imaginationis itaq;, & sensuum exteriorum, uirtus,organa, particulæ, & harum tum communio tum differentia, ut par fuit,& tanquam sub compendio sufficienter explicata sunt. Cogitatiuæ uirtutis in genere sunt,dis-

cursus,dispositiones,prosequutiones & fuge,atque concitationes ad agendum:at in specie, intellectualium intellectiones, uirtutes,disciplinæ,artiũ rationes,consultatiuum & intellectiuum.Hæc autem est quæ per somnia nobis futura diuinantur,quam solam uaticinationem Pythagorici ueram esse dicunt,Hebræos sequuti.Organum uerò huius,medius cerebri uentriculus,& animalis spiritus qui est in illo.Virtus memoratiua,est memoriæ & recordationis causa & promptuarium.Memoria uerò,ut Origenes ait, imaginatio est,ab aliquo sensu secundum actum apparente relicta: ut Plato autem uult,conseruatio sensus & intelligentiæ. Anima enim res sensibiles per sensoria apprehendit,& fit opinio: intelligibilia uerò per intellectum,& gignitur intelligentia.Cùm igitur simulachra & formas eorum quæ opinata est,& eorum quæ intellexit,conseruat, memorari dicitur. In his tamen Plato,minimè eam quæ propriè est intelligentiam dicere uidetur,sed cogitationẽ.Nam sensibilia secundum seipsa memorãtur, intelligibilia uerò per accidens.Nempe & excogitabilium memoria ex præassumpta fit imaginatiõe.Propriè uerò intelligibilia quoniã didicimus uel audiuimus,memoramus,at substantiæ eorum memoriam non habemus.Neque enim ex præcedente imaginatione intelligibilium est perceptio,sed ex disciplina uel naturali cognitione.Quòd si memorari dicimur,quæ prius sciuimus,uel audiuimus,aut aliter cognouimus,hoc autem prius ad præteritum tempus relationem habet,clarè elucescit,memorabilia esse,quæ fiunt & corrumpuntur in tempore consistentia. Et est quidem absentium memoria,non tamen fit ab absentibus.Porrò reminiscentia uocatur, cùm inter memoriã media intercesserit obliuio.Est enim reminiscentia memoriæ ademptæ restauratio,corrumpitur autem ab obliuione.Est uerò obliuio, memoriæ abiectio,sed hæc quidẽ est cõtinua,alia aũt quo ad aliquod temporis interuallũ,cuius est reminiscentia. Insuper alia reminiscentia cõperitur,quæ non est sensibilium & intelligibiliũ,sed naturaliũ intentionũ obliuio.Naturales uerò dicimus intentiones,quæ sine doctrina omnibus adsunt,ut esse Deum,quã Plato idæarum esse rememorationẽ asseruit: quid autem sit idæa, in sequentibus dicemus.Ergo imaginatiua uirtus accepta à sensibus materiali specie,ea quæ apparent excogitatiuæ tradit.Excogitatiua uerò uel discretiua, adsumẽs & dijudicãs ui memoratiuæ transmittit, cuius organum est posterior uentriculus cerebri, quem παρεγκεφαλίδα & παρεγκεφαλίδα uocãt,atque animalis spiritus qui in eo est.

Quo pacto uarijs modis lædantur sensus interiores & destituantur: quibus diuisio duplicis uerbi interioris & exterioris annectitur. Caput VII.

QVia aũt anteriores uentriculos cerebri,sensuum principia & radices esse diximus, discretiui uerò eum qui medius est,& memoratiui posteriorẽ,si in hunc modũ res habeat, ostendere est necessarium,ut non uideamur temerè & irrationabiliter dictis credere. Sufficientissima autem demonstratio est,quæ ex ipso particularum actu assumitur. Nam anterioribus solùm uentriculis secundum quemcunque modum oblæsis, sensus quidem impediuntur, dijudicatiua uerò uis salua adhuc manet. At cùm medius uentriculus solùm labefactatur,discretio quidem fallitur, sensoria uerò

uerò secundum sensuum naturam incolumia manent. Quòd si anteriores uentriculi & medius quid patiantur, discretio simul cũ sensibus abscinditur. Labefactata aũt pareccephalide, memoria sola deperit, sensu & discretione nequaꝗ̃ læsis. Si uerò cũ anterioribus, & medius & posterior ægrescat, tum sensus tum discretio atq; memoria simul corrumpentur, quinetiam periculum nõ abest ut totum animal pereat, quod ex alijs passionib. & multis grauibus casibus, maximè aũt phrenesi manifestarium euadit. Qui enim hac laborant, sensibus certè integris sunt, discretione solùm læsa & mente. In hunc modum Galenus refert, phreneticum quendam cùm surgens uitrea uasa arripuisset, & ad fenestras concito gradu processisset, quemuis eorũ qui illac iter facerent, singula uasa nominatim uocando interrogasse, si hoc uel illud proijci uellent. Transeuntibus uerò ludũ esse putantibus, & se uelle dicentibus, accipiẽs ipse singula uasa eiecit. Hic sensib. quidẽ sanus erat, sciebat enim uasa esse, mente aũt & discretione ægrotabat. Alij uerò inanem habent imaginationẽ, uidere existimantes quæ non uident, in reliquis tamen secundum rationẽ sapiunt, hi anterioribus uentriculis læsi sunt, medio incolumi manente. Deniq; cuiuslibet membri operationes ex passionibus id sequentibus impediuntur. Quippe in illo actu læditur animal, quem natum est agere membrũ quod labefactatur, ut pede oblæso in ambulando impedimur, hunc enim pes habet actũ. Hæc igitur una quidẽ diuisio est animalis uirtutis, cum qua simul quędã corporis partes diuiduntur. Alij uerò secundũ alium modũ est diuisio rationalis animæ, uidelicet ἐνδιάθετος λόγος & προφορικὸς λόγος. Est aũt mente conceptum uerbũ, motus animæ qui in excogitatiua facultate sine aliqua uoce fit. Vnde sæpiusculè silẽtes totũ sermonẽ apud nos ipsos percurrimus: & in somno colloquimur & disputamus. Secundũ hoc aũt maximè λογικοὶ omnes sumus. Non enim perinde secundũ prolatũ uerbũ ac per hunc rationales existimus. Etenim qui ex natiuitate sunt muti, & qui propter passionem uel ęgritudinem uocem amiserunt, nihil secius sunt rationales. Verbum aũt prolatum in uoce & dicendi proprietate actũ habet. Porrò organa uocis sunt multa. Siquidẽ in μεσοπλευρίοις interni musculi, thorax, pulmo, trachea, arteria, faux, & horum maximè cartilaginosum quod est secundũ recurrentes neruos, & plectrum linguæ, & omnes hæ particulæ, musculi exufflationis sunt organa. Loquelæ uerò organum os, nempe in hoc plasmatur, formatur & quasi figuratur loquela, lingua & gurgulione plectri similitudinem obtinentibus, palato sonum faciente, dentibus & oris apertione uelut in lyra chordarũ implentib. usum, naso deniq; ad bonam & item malã sonoritatem conferente, ut in cantantibus colliquescit.

Diuidit uires animæ siue partes, ut irrationales eius particulas eliciat, obtẽperantes tamẽ rationi concupiscibilem scilicet, & irascibilem, & de eorum organis. ac de affectionibus in summa. Caput VIII.

ALiter aũt animam in uirtutes uel species uel partes diuidunt, in uegetatricẽ uim quæ & nutritiua & passiua dicitur, et in sensitiuam. Organa autem uniuscuiusq; harum hæc quidem dicta sunt, alia uerò in subsequentibus referentur. At Zeno Stoicus octuplicem ait esse animam,

dirimens eam in principalem uim, & quinq; sensus, & in uocalē & uirtutē spermaticam. Panætius uerò philosophus uocalem quidem uim, uoluntarij motus partem esse censet, rectissimè dicens. At spermatica uirtus non est animæ pars, sed naturę. Cęterùm Aristoteles in Physicis quinq; esse dicit partes animæ: uegetatiuam, sensitiuam, motiuā secundum locum, cōcupiscitiuam, & excogitatiuam. Vegetatiuam uocans quæ nutrit & augere & generare facit, & corpus format. Vegetatiuam autem etiam nutritiuam nominat, totum à potiori parte scilicet à nutriente appellans, à qua & hæ partes plantatiuæ uirtutis existentiam sortiuntur. ita quidē in physicis. At in Ethica, in duo prima & generalissima diuidit naturā, in irrationale, & rationale. Subdiuidit aūt irrationale in obediens rationi, et non obediens. De rationali itaq; in superioribus dictū est: de irrationali uerò nunc disputationē adsumemus. Sunt qui secundū seipsam affirment esse irrationalem uim, ut irrationalis anima existit, & non partē rationalis, primùm quidem, nam secundū seipsam in rationis expertibus animalibus inuenitur. Vnde liquet quoniam perfecta quæpiam est, & non pars alterius. Deinde, quòd inconuenientissimus sit, rationalis animæ partem esse uim irrationalem. At Aristoteles & partē esse dicit & uirtutem, & in duo subdiuidi, ceu dictum est. Vocat autem hanc communiter passiuam & concupiscitiuam, cuius re uera est uoluntarius motus. Concupiscentia enim motus principium existit, per concupiscentiam nempe animalia ad eum motum feruntur, qui secundū impetum est. Porrò irrationalis uirtutis, hęc quidem non obedit rationi, alia uerò obedit. Rursus obediens rationi in duo secatur, in appetitiuā uim & irascibilem. Sunt autem organa appetitiuę quidē uirtutis, epar, quæ est secundum sensum. Irascibilis uerò cor, durior particula & motum ualidum suscipiēs in durum famulatū & fortem impetum pręordinatum, quemadmodum epar quoq; molle uiscus, mollis item desiderij organum factum est. Cæterùm hæ uires rationi obedientes uocantur, quoniam natæ sunt rationi obtēperare & subijci atq; moueri, prout ratio ipsa iusserit, in hominibus secundū suam naturam se regentibus. Sunt autem & hæ passiones substantiæ animalis constitutiuæ. Sine his enim uita non constat, quare cùm ęquiuocè dicatur τὸ πάθος, distinguenda prius est æquiuocatio. Dicitur itaque passio, quæ corporalis est, ut ægritudines & ulcera. Dicitur insuper passio siue affectio, quæ ipsius animalis est, de qua nūc hic sermo, ut concupiscentia & ira. Est uerò cōmuniter quidem et generatim animalis passio, quā uoluptas sequitur et dolor. Sequitur enim passionē dolor, neq; ipsa passio existit dolor. Nā si hoc esset, omne quod patitur, etiam doleret. Nunc autem insensilia patiuntur quidē, minimè tamen dolent. Non igitur passio est dolor, sed passionis sensus, quam intensam esse oportet, ut sensui subijciatur. Passionum autem quæ animalibus obueniunt, hæc est definitio: Passio est motus appetitiuæ uirtutis, sensibilis, in imaginatione boni uel mali: boni quidem suspicio concupiscentiam mouet, mali uerò suspicio, iram. Sed & aliter: Passio est irrationalis motus animæ, propter suspicionem boni uel mali. In communi autem passionem & ita definiunt: Passio est motus in aliud ex alio. Actus uerò est motus

operatiuus.

operatiuus. Operatiuũ aũt dicitur, quod ex ſeipſo mouetur: ita igitur & ira actus eſt iraſcibilis. Paſsio inſuper duarũ partium animæ eſt, imò totius corporis. Cùm enim ab ira uiolentè ad actiones impellitur, ex alio in aliud fit motus, quẽ diximus eſſe paſsionẽ uel affectionẽ. Sed & ſecũdũ aliũ modũ, actus paſsio dicitur, cùm ſcilicet præter naturã fuerit. Equidẽ actus eſt ſecundũ naturã motus, paſsio uerò p̃ter naturã: iuxtà hãc itaq; rationẽ actus paſsio dicitur, cùm nõ ſecũdũ naturã moueatur ſiue ex ſeipſo ſiue ex alio. Quare pulſatilis motus cordis, cùm ſecũdũ naturã fiat, actus eſt. Concuſſorius uerò, paſsio dicitur: nã ex motu ſecundũ ſaltũ eſt, qui eſt præter naturã. Nequaq; igitur mirũ exiſtit, unã & eãdẽ rẽ, paſsionẽ & actũ nominari. Nam prout motus ſunt ex paſsiua ui animæ & affectione, actus cenſentur: quatenus uerò immoderati & nõ ſecundum naturã, minimè actus ſunt, ſed paſsiões ſiue perturbationes: ergo motus irrationalis partis, motus eſt ſecundũ ambo hæc diuiſus. Non omnis aũt motus paſsiuę uirtutis paſsio nuncupatur, ſed uehementiores & in ſenſum prouenientes. Paruæ enĩ motiones & inſenſibiles nondũ ſunt paſsiones. Quippe paſsionẽ habere oportet magnitudinẽ intẽſam, ideo paſsioni adijcitur motus ſenſibilis. Minuti enĩ motus ſenſum latentes non faciunt paſsionem, ut dictũ eſt.

Recenſet quatuor affectus animi, uirtutis concupiſcibilis, & qua ex cauſa homines tam uehementer ſuas proſequantur affectiones. Caput IX.

IRrationalis uis animæ quæ rationi obtemperat, in duas partes ſecatur, ceu retulimus, in appetitiuã & iraſcibilẽ. Rurſus appetitiua uis bifariã diuiditur, in uoluptates & triſtitias. Cupitis enĩ potitũ deſideriũ uoluptatẽ gignit, nõ potitũ uerò triſtitiã. Rurſus ſecundũ alium modũ diuiſus appetitus, quatuor omnino ſpecies cõſtituit. Eorũ nempe quæ ſunt: hæc quidem bona exiſtunt, illa uerò mala: & hæc quidem adſunt, illa aũt expectantur, ſecundũ quos modos, duobus in duo multiplicatis, appetitus in quatuor diuiditur. Eſt ſiquidẽ bonũ & malũ, & rurſus præſens & expectatũ. Bonũ ſanè expectatũ, deſideriũ eſt: præſens bonũ, uoluptas: & rurſus, expectatum malum, timor eſt, præſens autem, triſtitia. Nam circa bona uerſatur uoluptas & deſiderium, circa mala uerò timor & triſtitia. Hanc ob rem quidam paſsionem ſiue affectionem in quatuor ſecernunt, in deſiderium, uoluptatem, timorem, & triſtitiam. Bona uerò & mala dicimus, quę uerè talia ſunt, uel exiſtimantur. Cæterùm malæ paſsiones per hæc tria inſunt animæ, per malam conuerſationem, inſcitiam, & inſalubrem corporis habitudinem. Non bene enim à pueritia educati, ut paſsionibus dominemur, in enormitatem harum incidimus. Ex inſcitia uerò malæ dijudicantes in excogitatiua ui animæ innaſcuntur, ut æſtimet tum mala, bona eſſe, tum bona, mala. Accidunt inſuper quædam paſsiones ſiue affectiones, ex mala habitudine corporis. Iracundi enim ſunt cholerici, triſtes uerò calidi & humidi ſecundum complexionem. Porrò mali mores bona conſuetudine curandi ſunt, inſcitia autem per diſciplinam & doctrinam: inſalubris item corporis habitudo ſananda eſt, corporaliter eam transmutando ut poſsibile fuerit, in mediam craſim conuenienti diæta, & exercitijs & pharmacis, ſi his indiguerimus.

De uoluptate corporali, & animi, quæ alteri præstat. Caput X.

VOluptatum hæ ſunt animæ, illæ autem corporis. Animæ quidē, quæ ipſius ſunt ſecundum ſeipſam, ſicut hæ quæ ſunt circa diſciplinas & contemplationem. Hæ enim & quæcunq; tales, ſolius animæ exiſtunt. Corporis uerò ſunt, quæ cum cōmunione corporis & animę fiunt, & propterea corporales uocātur, ut quę circa eſcas & uenerea ſunt. At ſolius corporis nequaquā quis inuenerit uoluptates, ſed paſsiones, utputa inciſiones, & effluxiones, & cōplexionis qualitates. Omnis enim uoluptas cum ſenſu eſt, animæ uerò oſtendimus eſſe ſenſum. At liquet uoluptatē de numero eorum exiſtere quæ multipliciter dicuntur. Sub alio nempe & alio genere ponuntur, ut bonæ & malæ uoluptates, & hæ quidem ſunt falſæ, illæ aūt ueræ: & hæ ſunt mentis ſolius ſecundum ſcientiam, illæ uerò cum corpore ſecundum ſenſum. Inſuper uoluptatum ſecundū ſenſum hæ quidem ſunt naturales, illæ uerò non. Et uoluptati qui in potu eſt, opponitur triſtitia in ſiti: uoluptati autem ſecundum cōtemplationem, nihil. Hęc igitur omnia uoluptatē æquiuocam eſſe oſtendunt. Sed uoluptatū quæ corporales uocantur, hæ ſunt neceſſariæ ſimul & naturales, ſine quibus uiuere impoſsibile eſt, ut indigentiæ ciborum repletrices, & indumenta neceſſaria. Illæ uerò naturales ſunt, non tamen neceſſariæ, ut commixtiones ſecundum naturam & legem: hæ enim ad permanētiam quidem totius generis conferunt, poſsibile tamen eſt, & ſine eis in uirginitate uiuere. Aliæ porrò neq; neceſſariæ ſunt, neq; naturales, ut ebrietas & libido & repletiones modum excedentes: neq; enim ad ſucceſsionē generis conducunt nobis, ut commixtio ſecundum legem: neq; ad uitæ cōſeruationem, quin potius nocent. Cæterùm huic qui ſecundum Deum uiuit, neceſſariæ ſimul & naturales uoluptates ſolæ proſequendæ ſunt: ei autē qui hoc inferior eſt, & in ſecundo uirtutum ordine conſtitutus, tum eędem, tum naturales non neceſſariæ uoluptates, cum decenti tamen modo, menſura, tempore & loco proſequendæ ſunt, reliquæ uerò prorſus fugiendę. Simpliciter autem bonæ uoluptates cenſendæ ſunt, quæ non triſtitiæ coniunctæ, neq; pœnitudinem inferunt, neq; læſionis alicuius ſunt generatiuæ, neq; à mediocritate recedunt, ab operationibus uirtutum nos multùm abſtrahentes, uel mancipia efficientes. Denicq; principaliter ſunt uoluptates, quæ in meditatione Dei, & diſciplinis & uirtutibus innaſcuntur, uel complicantur. Quæ in his quæ ſecundum primam rationem ſunt, diligentiſsimè reponi debēt, non ad eſſe ſimpliciter, neq; ad generis cōſeruationem, ſed ad bene eſſe, tum uirtuoſis, tum Dei amicis, & ad hominis perfectionem quę ſecundum animā eſt & finem conferentes. Quæ neq; quarundā curæ ſunt paſsionum, ueluti indigentiæ repletrices, neq; uniuerſaliter triſtitiam habent antecedentē, ſubſequentem uel oppoſitam, ſed puræ ſunt, & omnis materialis complicationis expertes, ſolius animæ rationalis exiſtentes. Etenim ſecundū Platonem, uoluptatum hæ ſunt falſæ, illæ autem ueræ. Falſæ quidem ſunt, quæcunq; cum ſenſu fiunt & opinione non uera, & triſtitias obtinent annexas. Veræ autem, quæcunq; ipſius animæ ſunt ſolius ſecundū ſeipſam, cum diſciplina, & intellectu, & ſapientia, purę, & triſtitię

expertes,

expertes, quas nulla plenitudo ſequitur unquam. Ac uoluptates ſequentes contemplationem uel id genus operationes, non paſsiones ſiue affectiones nominant, ſed ſuaſiones. Quidam autem principaliter talem uoluptatem, gaudium uocant.

De definitione uoluptatis, ſecundum opinionem falſam: & quid ſit ſecundum ueritatem. Quòd felicitas non ſit uoluptas: & quæ purior ſit uoluptas corporalis. Cap. XI.

DEfiniunt nonnulli, uoluptatem generationem eſſe in naturam ſenſibilem. hæc autem definitio ſolius corporalis uoluptatis exiſtere uidetur. Ea eñ repletio quædã eſt, & corporalis indigentię & triſtitiæ, quæ ob illam accidit, medicina. Siquidem dum frigeſcimus uel ſitimus, eamq; tum frigoris tum ſitis triſtitiã curamus fouendo nos & bibendo, uoluptate afficimur. Secundum accidens igitur ſunt bonę, & non ſecundũ ſeipſas & natura. Sicut enim ſanari, ſecundum accidens eſt bonum: ſanum autem eſſe, natura & ſecundum ſeipſum: ita & hæ ſecundum accidens ſunt bonę, quorundam exiſtentes medelæ. At uoluptates contẽplationis ſecundum ſeipſas ſunt bonæ, & natura. Non enim ob indigentiam fiunt. Vnde clarè dilucet, non omnem uoluptatem indigentiæ eſſe repletiuam. Quòd ſi ita, nequaq; uera eſt definitio quæ dicit generationem in naturam ſenſibilem eſſe uoluptatem. Non eñ omnes complectitur uoluptates, ſed eam quæ ex contemplatione, eſt derelinquit. Epicurus quoq; uoluptatẽ omnis circunſtantis ſubtractionẽ eſſe definiẽs, idem cum his dicit, qui adſerunt, generationem in naturam ſenſibilem eſſe uoluptatem, uel ereptionem etiam circunſtantis uoluptatem eſſe ait. Atqui nulla generatio cum ſuis proprijs operibus eiuſdem generis eſt, uel cognata: neq; igitur uoluptatis generationem, eſſe uoluptatem cenſendum eſt. ſed præter uoluptatẽ aliud quid, nam in fiendo quidem generatio eſt. Nihil etenim quod fit, ſimul fit & factum eſt, uerũ (ceu cunctis liquet) ſecundum partem. Quod autem in uoluptatẽ deducitur, ſimul repentè in uoluptatem deductum eſt: non igitur generatio eſt uoluptas. Amplius. Omnis generatio non entis eſt, uoluptas autem minimè non entium eſt, generatio igitur nõ eſt uolupas. Amplius. Generatio cita & tarda dicitur, uoluptas autẽ minimè. Amplius. Bonorum hæc habitus ſunt, illa actus, alia uerò organa, habitus quidem ut uirtus. Actus uerò ſecundum hunc operatio, & rurſus habitus eſt uirus uiſiua, actus autẽ uidere. Organa uerò ſunt per quæ agimus, ut oculus & diuitię & hoc genus alia, atque omnes animæ uirtutes quæ circa bona & mala uerſantur, habituum quorundam ſunt uirtutes. Si igitur bonum eſt uoluptas, & malum, in his ſolis erit, ſed habitus non eſt, neque enim ut habitus, uirtus. Siquidem nequaquam tam facilè in cõtrariam ſibi triſtitiam laberetur, neq; ut habitus qui priuationi opponitur. Nam ſecũdum idem impoſsibile eſt, habitum eſſe & priuationem: at quidam ſimul uoluptate afficiuntur & triſtitia, ut ſcalpentes. non igitur habitus uoluptas. Sed neque organum. Organa enim aliorum gratia, & non propter ſeipſa. Voluptas autem minimè alterius gratia, ſed propter ſeipſam, non igitur organum. Quare relinquitur, actum eum exiſtere. Vnde Ariſtoteles eam definit actum habitus qui ſecundum naturam eſt. Cùm uerò felicitatem eſſe

uoluptatem ſecundum hanc definitionem contingat, & falſam proinde exiſtere hanc definitionem, emendans aſſeruit uoluptatem finem eſſe, actuum non impeditorum qui ſecundum naturam ſunt animalis, ut complicata ſimul inſit felicitati uoluptas, ſed minimè uoluptas exiſtat felicitas. Cæterùm non omnis actus motus eſt, ſed exiſtit quidam per immobilitatem actus, ſecũdum quem primus agit Deus. quod enim primũ mouet, immobile eſt. Talis autem exiſtit in hominibus contemplandi actus, per immobilitatem enim ſemper innaſcitur, quippe contemplãs unum & idem iugiter perſeuerat, & mens contemplantis ſtat, circa unum & idem ſemper conſiſtens. Contemplationis autem uoluptas, quæ maxima eſt, & primaria, & uera, per immobilitatem fit. At liquet, quòd quæ per minores actus fiunt, quanto per minores, tanto meliores & maiores exiſtũt. Porrò cum actibus uoluptates ſecundum ſpeciem diuiduntur. Quot enim actuum ſunt ſpecies, tot & uoluptatum, bonorum quidem bonæ, malorum autem malæ. Et manifeſtarium eſt, ſecundum unumquenque ſenſum alias eſſe operationum ſpecies, & item uoluptates. Aliæ enim tactus & guſtus ſunt, & aliæ uiſus, auditus, & odoratus. Puriores autem ſunt ſenſuum, qui non appropinquantes ſenſibilibus delectant, ut uiſus, auditus, atque odoratus. Sed & excogitationum duæ ſpecies exiſtunt, & harum hæc quidem eſt actiua, alia uerò contemplatiua. Liquet igitur, uoluptatum itèm quæ hos actus ſequuntur, duas eſſe ſpecies, ſed & harum contemplatiua purior eſt actiua: ac reuera hominis propriæ, quatenus homo eſt, excogitatiuæ ſunt. Communes uerò cum alijs animalibus ſecundum quod animal eſt, quæ ſenſibiles exiſtunt. Denique quum è ſenſibilibus uoluptatibus hi quidem iſtis, illi uerò alijs delectentur, non quæ malis, ſed quæ bonis honeſtæ uidentur, & ſecundum ſeipſas ſunt bonæ, iudex rectus in omni re eſt, non quilibet, ſed qui eruditus eſt, & rei naturam diſcernit.

De triſtitia, & eius ſpeciebus. Caput XII.

Triſtitiæ uerò ſpecies ſunt quatuor, ἄχθος, id eſt, acedia, anxietas, inuidia, & miſericordia. Acedia, eſt triſtitia uocem adimens. Anxietas, triſtitia eſt aggrauans. Inuidia, in alienis bonis eſt triſtitia. Miſericordia autem, triſtitia eſt in alienis malis. Cæterùm omnis triſtitia malum eſt ſuapte natura: bonus tamen etiam contriſtabitur quandoque, probis uiris uel filijs damno affectis, uel ciuitate uaſtata, dum modò nullum ex his ſecundum propoſitum accidet, ſed ſecundum circunſtantiam. Atqui & in his contemplatiuus omnifariam erit impaſsibilis, alienum faciens ſeipſum à talibus, & Deo ſe copulans. Bonus autem moderatè tolerando hæc, ſuperior effectus, non modò non uincitur ab eis, ſed potius eas continet compeſcit'que. Triſtitia denique moderatæ uoluptati, ut bono malum, opponitur, ſuperabundanti uerò uoluptati, ceu malum malo. Porrò in ſolis corporeis uoluptatibus ſuperabundantiæ reperiuntur. Contemplatiuæ enim cùm ſummæ exiſtant, & perfectionem poſsidentes, exceſſum non ſuſcipiunt: neque enim aduerſatur eis triſtitia, neque cum cura antecedentis triſtitiæ contingunt.

De ira & eius speciebus. *Caput* XIII.

IRA est feruor sanguinis qui circa cor est, ex euaporatione uel turbatione fellis facta, ideo'que & fel dicitur, & fellea. Est autem & quando ira est recruciationis appetitus. Læsi enim, uel æstimantes lædi, irascimur, & fit tunc mixta passio ex concupiscentia & ira. Species autem iræ sunt tres, ira quæ uocatur fel & fellea, & μῆνις, id est, iracundia. Ac ira principium & motum habens. Ira adhuc est, μῆνις uerò, bilis est permanens inueterata mali memoria, dicta ἀπὸ τοῦ μένειν, id est, à manendo & memoriæ tradendo. Furor autem, est ira tempus obseruans ad uindictam. Præterea ira est mentis apparitor, concupiscentiæ uindex. Cùm enim rem aliquam concupiscimus à qua prohibemur, ob id quasi iniuria affecti irascimur, ratione ipsa iustæ uindictæ sententiam in hos ferente, qui rerum ordinem & naturam non custodierint, præsertim si suapte natura ordinem seruantia hunc peruersa transgrediantur.

De timore & eius speciebus. *Caput* XIIII.

DIuiditur autem timor in sex, in segnitiem, erubescentiam, uerecundiam, κατάπληξιν, id est, stuporem, ἔκπληξιν, id est, terrorem, & agoniam. Segnities, timor est futuræ actionis: κατάπληξις, est ex magna imaginatione timor: ἔκπληξις, timor est ex inconsueta imaginatione. Agonia uerò non potiendæ rei timor est: formidantes enim non fortunari actionem nostram, agoniam patimur. Erubescentia autem, timor est in expectatione conuitij, optima sanè passio: at uerecundia in turpi re perpetrata timor est, neque hæc caret spe salutis. In hoc differt erubescentia à uerecundia. Nam qui uerecundatur in quibus perperam egit, sese submergit supprimitq;: qui uerò erubescit, timet ne in sugillationem aliquam reprehensionemq; incidat. Vocant autem ueteres sæpiusculè & erubescentiam uerecundiam, & uerecundiam erubescentiam, nominibus abutentes. Fit porrò timor secundùm circum infrigidationẽ calido omni ad cor quasi ad principale concurrente, quemadmodum plebs quoque quum timet, ad principes refugit. Tristitiæ autem organum est os uentris. Hinc enim euenit ut mordicationes in tristitijs sentiat, sicut Galenus in tertio Demonstrationum prodit, his uexbis: Tristantibus non parum rubræ cholerę in uentrem defluit, quod mordicationem eis tribuit, & non quiescunt à cõtristatione & mordicatione, priusquam euomuerint choleram. Fit enim mordicatio eis deorsum sub ea cartilagine quæ secundum medium pectus est, quæ ensiformis nominatur. multo autem superius iacet cor. Diphragmate enim uenter inferior est, cor uerò superius. Consueta enim nuncupatione ueteres cor & os uentris uocant, sicut Hippocrates & Thucidides in pestilentiæ libro, scribentes ita: Cùm in corde firmabatur, euertebant illud, & omnes choleræ expurgationes, quotquot à medicis nominatæ sunt, sequebantur. Quod enim euertebatur, os uentris erat, quod cogebatur uomere, non autem cor erat quod patiebatur. Ergo irrationalis uis animæ quæ rationi obtemperat, hoc habet modo.

De ui nutritiua & modo. Caput XV.

EIus autem quæ non à ratione persuadetur, uires sunt, nutritiua, generatiua, & pulsatilis. Vocatur aūt naturalis tum nutritiua, tum generatiua. ζωτικὴ uerò est σφυγμιτικὴ. Nutritiuæ uirtutes sunt quatuor, attractiua, retentiua, alteratiua, & expulsiua. Vnaquæq; enim particulariter in animali ad seipsam suapte natura sibi familiare attrahit, & detinet, & detinendo in seipsam transmutat, & deinde quod superfluum est, expellit. Et hę uirtutes per singulas corporis particulas escam disponūt: unde fit augmentatio in longitudinē, latitudinem, & profunditatem. Euacuantur autem superflua, per uentrem, urinam, uomitum, expuitionem, respirationē, & inuisibiles poros. Atq; euacuationes aliquæ manifestæ sunt, ut per aures κυψίλη, quæ est auriū caries, per oculos lachrymæ & lippitudo: per respirationem uerò fuliginosus cordis calor. Inuisibiles autē poros uocant, totius corporis transporationem, per quam ex profundo & συστολῇ arteriarum, plurimi uapores per cutis raritatem exeunt. Cæterùm organa nutritiuæ uirtutis sunt, os, stomachus, uēter, epar, uenæ omnes, intestina, cholera utraq;, & renes. Os enim primò cibum uentri præparat, in tenuiusculas partes eum per dentes & linguam diducens. Maximo quoque lingua usui est, masticatione cibū cogens, & dentibus submittens, quemadmodum molentes per manum frumenta molæ subdunt. Per similitudinem enim lingua masticationis est manus. Ita uerò digestus cibus in uētrem demittitur per stomachum. Stomachus enim non solùm sensorium est indigentiæ, sed & uia cibariorum. Nam in absorbitione recurrit, & attrahit cibum, & in uentrem mittit. Venter autem suscipiēs, suaue & nutritiuum à lapideo ligneo'que & non nutritiuo separat, & suaue quidem in humores transmutans, ad epar per uenas mittit, attrahentes id ab eo, & in epar effundentes. Nam uenæ epatis radicibus assimilantur, à uentre cibum attrahentibus, ut à terra plantarum radices attrahunt. Terræ enim assimilatur uenter, quæ plantis cibum tribuit, radicibus autem uenæ quæ ad radices, sima, id est, concauitates epatis redeunt, succum à uentre & intestinis per mesareum. Sed epar ipsum stipiti, ramis autem & surculis uenæ assimilantur, quæ à κοιλῇ succiduntur, quæ germinascit à κυρτοῖς. Siquidem epar suscipiens à uentre succum, concoquit, & sibi eum assimilat, sanguini autem simillimam carnem habens, cōuenienter in sanguinem transmutat succum. Porrò sanguis per splenem & uesicam choleræ susceptricem, & renes purgatur. Splen etenim, quod uelut fæx ibi est, attrahit, & cibum sibi familiarem facit. Choleram uerò suscipit uesica, & acre quod in succis ex cibo remansit, ad se trahit. Renes autem quod serosum est, cum reliquo acri sibi uendicant, ut purus deinde & suauior factus sanguis in alimentum distribuatur, reliquis omnibus corporis particulis per disseminatas in eas uenas. Et ita unaquęque particula sanguinem attrahens & retinens, & in suam propriam naturam transmutans, superfluum ad uicinas particulas mittit, optimum illis futurum alimentum. Atque hoc modo ex sanguine omnes particulæ nutriuntur, augentur, & permanent, tribuente illum epate. Dicitur autem hæc pars irrationalis, & non persuasibilis à

ratione,

ratione, quòd nõ iuxta sententiam nostram, neque secundum electionem, sed naturaliter proprium opus perficiat.

De motu pulsatili, qui est cordis. Caput XVI.

PVlsatilis uerò motus nominatur, & ζωτική, id est, uitalis uirtus. Habet hic cor & principium, & maximè sinistrum eius uentriculum πνευματικὸν dictum: atque innatum & uitalem calorem per arterias omni particulæ corporis dispertitur, sicut & epar per uenas cibum. Calefacto deniq; præter naturam corde, confestim & totum animal prĕter naturam calefit, & infrigidato similiter infrigidatur. Vitalis enim spiritus ab hoc per arterias in totum corpus dispergitur. Distinguuntur autẽ non modico discrimine hæc tria, uena, arteria, neruus, ex tribus principijs quæ animal disponunt. Ex cerebro quidem motus & sensus principio, neruus: ex epate sanguinis & nutritionis principio, uena, quæ est receptaculum sanguinis: ex corde autem uitalis spiritus initio, arteria, quæ est uas spiritus. Simul uerò existentia mutuas sibi inuicem utilitates subministrant. Nam uena quidem tum neruo tum arteriæ alimentum tribuit: arteria autem uenæ naturalem calorem & uitalem spiritum. Vnde neque arteriam est inuenire sine sanguine subtili, neque uenam sine spiritu uaporeo. Dilatatur uerò plurimùm & contrahitur arteria, secundum harmoniam quandam & rationem principium motus ex corde habens: sed dilatata, ex adiacentibus uenis subtilem sanguinem ui attrahit, qui euaporatus alimentum fit uitali spiritui. Contrà autem, fumosum quod est in ea, per totum corpus euacuat, per occultos poros: ut cor per os, & nares, fuliginosum quod est in ipso, respirationibus expellit.

De ui generatiua. Caput XVII.

SEd & generatiua uirtus pars illius est quę non obedit rationi, in somnijs enim inuolũtariè semẽ emittimus. Verùm & commixtionis concupiscentia naturalis est, nolẽtes enim in eam mouemur. Operatio autem eius spontanea est in nobis, animalis existens: siquidem per organorũ motum perficitur. Et abstinere continereq; impetum hũc, in nostra situm est potestate. Organa uerò seminaria uirtutis sunt, primùm quidem, uenæ & arteriæ. In his enim germinabile humidum trãsmutato sanguine primùm generatur, sicut in uberibus lac. Horum autem nutrimentum uasorum est humor hic. Etenim in principio ex spermate generationem habent. Siquidem cùm arteriæ & uenæ sanguinem ad germinabile humidum ut nutriantur, emittunt, quod superabundat ab alimento eorum, germen fit. Ascendit enim primò per multam circuitionem ad caput, rursus'que per duas uenas & totidem arterias à capite descendit. Vnde si quis uenas absciderit quæ sunt iuxta aures, infœcundum animal reddit. Similiter autem uenas quæ sunt circa coracidas uenas incidens, animal facit sterilescere. Porrò Aristoteles & Democritus nil uolunt mulieris semen ad puerorum generationem conferre: quod enim à mulieribus emittitur, particularem sudorem esse magis quàm germen censent. Galenus uerò sperma quidem emittere mulieres ait, & mixtionem utrorunque fœtum constituere: non tamen perfectum germen esse, ueluti quod est uiri, sed indigestum adhuc

& humidius. Tale autem existens mulieris germen, uirilis germinis fit alimentum. Ex ipso denique particula quaedam membranae foetum continentis & superfluum τῆς καρδίας matricis conflatur, atque membrana illa ἀλλαντοειδὴς uocata, receptaculum existens superfluitatum foetus. Caeterùm secundum genus uniuscuiusque animalis tunc marem foemina recipit, cùm concipere potest. Quae ergo semper concipere queunt, semper cõmixtionem recipiunt, ut gallinae, columbę, & homo: quamuis quędam post conceptionem, commixtionem refugiunt. Gallinae autem, quoniam per singulos ferè dies concipiunt, recipiunt commixtionem. Mulieres autem ut in alijs suis operationibus liberum arbitrium habent, ita & in congressione, quae est post cõceptionem. Alia enim animalia non à seipsis, sed à natura reguntur, & mensuras tempusq; definitum suscipiunt.

De ui motiua secundum locum. *Caput* XVIII.

Diuidunt autem & aliter animalis uirtutes, & has quidem animales uocant, illas uerò naturales, & alias uitales. Animales certè, quę sunt secundum uoluntarium motum: naturales autem & uitales, inuolũtarias. Atque animales duae sunt, motus secundum impetum & sensus. Motus autem secundum impetum species sunt, progressiua uis & totius corporis motiua, & uitalis, & respiratiua. In nostro enim arbitrio est haec agere & non agere. Naturales uerò & uitales sunt, quae minimè in nostra potestate existunt, sed & uolentibus & nolentibus fiunt, ut nutritiua, augmentatiua, & seminaria, quae naturales sunt, & pulsatilis, quae uitalis existit. Aliarum autem organa superius dicta sunt, motus uerò secũdum impetum nunc explicabimus. Est igitur motionis secundum electionem, uel secundum locum, principium quidem cerebrum, & spinalis medulla, quę cerebri pars existit. Organa uerò nerui ex his procedẽtes, & ligamina, & membrana. Musculi autem ex carnibus & neruosis anulis consistunt, & tenõtibus qui neruorum anulis complicantur. Vnde quidam existimarũt eos sensitiuos esse propter innatum sensum, ex neruis qui ipsis sunt implicati. Est itaque tenon ex ligaminibus compositus & neruis subtilibus, differẽs à neruo: quoniam omnis neruus sensitiuus est, & rotundus, & mollior, atque à cerebro principium habet. Tenon autem durior est, ex ossibus existẽs, & secundum seipsum minimè sensitiuus est, latusq; interdum existit. Cęterùm manus apprehensiuum organum sunt, & ad artes accommodatissimum. Si quis enim manus, uel solos manuum digitos abscidat, ad omnes ferè artes inutilissimum reddit hominem: ideo solus homo cùm sit rationalis, manus à conditore habuit. Pedes autem sunt progressionis organum, motum enim secundum locum per hos facimus. Solus autem homo sedet, accubitu indigẽs. Ad duos enim angulos rectos crura solus incuruat, & secundum uertebram & secundum genua, hunc quidem ad interiora, illũ uerò ad exteriora. Quaecunq; igitur per neruos & musculos mouentur, omnia haec animata sunt, & electione praedita: quinetiam sensum habere haec & uocem, monstrauimus. Haec itaque est animalium & naturalium operationum secundum rationem discretio. Conditor autem summa sua prouidẽtia animalibus naturalia opera cõnexuit, et ecõtrariò.

Nam cum euacuatio superfluitatum, expulsiuæ sit uirtus, ne inuoluntariè deturpemur ubi honestate opus est, & ubi non decet, emittamus, ianitores quosdam euacuationibus præstituit musculos, & ita naturalia opera fecit animalia. Euacuationes igitur per hos retinere possumus, & sæpè quàm diutissimè. Porrò sensitiui & molles nerui, à medio & anterioribus cerebri uentriculis emittuntur: duriores uerò & motiui, à posteriori uentriculo & spinali medulla: durissimi autem, qui ex spinali medulla sunt, sed & his adhuc duriores existunt, qui ex inferioribus huius medullæ particulis emittuntur. Quanto enim amplius à cerebro spinalis medulla recedit, tanto plus durescit, tum ipsa, tum nerui qui ex ea germinantur. Quēadmodum autem sensoria duplicia accepimus, ita & neruorum duplices propagationes habemus. Vnusquisque enim spinalis medullę spondilus, neruorum cōiugationem emittit, unus quidem ad dexteras corporis partes procedens, alter uerò ad sinistras. Ferè enim totum nostrum corpus in duas diuisum est partes, in dextras & sinistras; ita & pedes & manus ad aliorum unumquodque sicut & sensoriorum.

De ui respiratiua. *Caput* XIX.

RESpiratio quoque animalis uirtutis est operatio. Etenim musculi quidem thoracem dilatant, qui principalissimum est respirationis organum. Verùm subitaria simul & gemebunda respiratio, quæ in uehementi tristitia contingit, animalem ostendit actum. In nobis autem sunt secundum transmutationis necessitatem respirationes. Dolentes enim respiratiuis particulis, uel quæ simul cum his mouentur, puta diaphragmate, uel epate, splene, uentre, uel subtilibus intestinis, uel colo, modicum & crassum respiramus. modicum quidem, ne uehementius percutiamus dolentem particulam: spissum uerò, ut quod secundum magnitudinem deficit, spissitudo repleat. Etenim quum crure dolemus, quietè & sensim mouemus id euntes, ob eandem causam propter quam & respirationem. sicut igitur incessus animalis est, ita & respiratio. Sed quiescentes certè & non progrediētes, quàm plurimo tempore uiuere possumus. Respirationē autem neque decima horæ particula continere possibile est, suffocatus enim in nobis calor à fumo extinguitur, & cōfestim mortem inducit. Equidem si flammam quis in uase aliquo transpirationem non habente contexerit, extinguet utique eam à fuligine suffocatam. Quare huius necessitatis causa, dormientibus quoque nobis nihilo minus secundum hanc particulam agit anima, sciens si uel breuiusculo tempore deses in hoc fuerit animal interire. Rursus igitur hic animalis operatio naturali est connexa. Per arteriam enim naturale organum et semper motum actum respirationis facit, ut nunquam deficiat eius operatio, sicut neque aliarum arteriarum. Vnde quidam non intelligentes, naturalem putarunt esse respirationem. Cęterùm tres sunt respirationis proprietates, necessitas, uirtus, et organum. Necessitas est duplex, tum custodia innati caloris, tum animalis spiritus nutricatio. Sed custodia sanè caloris secundum naturam, in expiratione & inspiratione cōsistit: inspiratione quidem infrigidante & moderatè calidum uentilante; expiratione uerò, cordis fuliginositatem effundente.

Nutricatio aũt animalis spiritus per solam respirationẽ fit, attrahitur enim quædam aeris particula secundum distractiones cordis ad ipsum. Virtus aũt est ea quæ animalis, hęc em̃ respirationis organa mouet per musculos, & primum thoracẽ, quo moto simul mouetur & pulmo, & trachea arteria, pulmonis pars. Siquidem quod in trachea arteria cartilaginosum est, uocis organũ existit, mẽbranæ uerò eius, ligamina respirationis. At quod ex utrisq; his constat, ipsa scilicet arteria, et uocale simul & respiratiuũ est organum. Est igitur pulmo, connexio ex quatuor cõposita, ex trachea arteria, & leni, & uena, & spumosa ipsius pulmonis carne, quæ instar stupæ connexiones duarũ arteriarum & uenæ mediæ regionis replet, ut firmitatem & ligationẽ adipiscatur. Caro aũt pulmonis naturaliter spiritum concoquit, sicut epar succum ex uentre. Hãc ob rem quemadmodũ epar summis suis fibris uentrem continet calore indigentem: sic & pulmo medium complectitur cor, inspirationis refrigerij indigum: cæterùm per asperæ arteriæ continuitatẽ branchijs cõiungitur ex magnis tribus cartilaginibus. Huic autẽ faux copulatur, deinde os & nasus. Vtrisq; em̃ extrinsecum aerem attrahimus, qui introgreditur per euaporarium os, quod perforatũ est, ut in superabũdantijs tum frgiditatis tum caliditatis, quæ sunt in qualitate aeris, neutiquam cerebrum lædatur, spiritu repentè in ipsum cadẽte. Ad duplicem aũt usum, respirationẽ scilicet & olfactum, conditor nasum accommodauit: sicut linguam ad uocem, gustum, atq; masticationem.

Repetit breuiter dicta, & adijcit utilitatem cholera, splenis, renum, adenum, cutis, ossium, unguium, atque capillorum. Caput XX.

ERgo primaria quidem membra tum ad consistentiam ipsam, tum ad necessarias uitæ utilitates, cum animalibus simul diuiduntur uirtutibus. Si autem aliquod omissum est, ex dictis facilè subintelligitur. Equidem sicut in omnibus quæ producta sunt, hæc sanè propter seipsa facta sunt, illa uerò tum suijpsorum, tum aliorum gratia, alia item propter alia solùm. Alia autem secundum accidens substituta sunt, ita & in particulis animalis eandem comperies consequentiam. Nam prædicta cuiuslibet trium principiorum organa, quæ animal constituunt, suijpsorum gratia facta sunt. Hæc enim antecedenter & secundum primam rationem producta sunt, quæ etiam secundum naturam principaliter dicuntur, atque in matrice generationem ex ipso semine adsumunt, ut ossa. Rubea autem cholera, tum propter seipsam, tum alterius causa constituta est: nempe ad digestionem confert, excretionem'que mouet, & secundum hoc quodammodo una nutritiuarum particularum efficitur: quinimò calorem quendam corpori tribuit, sicut uitalis uirtus. Hoc itaque attendendo propter seipsam: quia uerò sanguinem purgat, sanguinis causa facta esse uidetur. Sed & splen non parum ad digestionem confert. Cùm enim acidus sit & stypticus natura, atque euacuationes superabundantis nigri humoris in uentrẽ effundat, stypticitate sua robur ei tradit, & ad digestiones erigit. Epar præterea purgat, ideo'que propter sanguinem quodammodo factus esse uidetur. At renes quoq; sanguinis expurgationes sunt, & concupiscentię secundũ commixtionem causa existũt, uenæ enim quas

dicimus

dicimus in testes incidere, per renes exeunt, & acedinem quandam inde quæ concupiscentiam irritat, hauriunt: sicut & pruritum acedo quæ sub cute genita est, efficit. Quanto autem testium caro mollior est cute, tanto amplius ab acedine morsi immane faciunt euacuandi seminis desiderium. Hæc igitur & talia, quodammodo propter se, & propter alia constituta sunt. Adenes autem & caro, solùm aliorum gratia fiunt. Siquidem adenes uehiculum sunt & firmamentum uasorum, ne in uehementibus motibus discindantur. Caro uerò aliarum particularum tegmen existit, ut à calore refrigeret animal, uaporem ab intrà emittens, & hyeme lanearum uestium usum nobis prestet. Cutis autem & mollis carnis tegmen existit, & aliorũ omnium interiorum: est'que natura caro, sed à continenti, & ab approximantibus corporibus callosa efficitur. Ossa uerò totius corporis firmamentum sunt, & maximè dorsum, quod carinam etiam animalis esse dicunt. At ungulę communem omnibus habentibus præbent scalpendi usum, & præter hunc proprium, sed alium alij. Multis enim animalibus in defensionem datæ sunt, ut his qui curuos eas habent, & sunt uis irascibilis organum: ac multis in defensionẽ simul & firmationem gressus, ut equis & omnibus solidam ungulam habentibus: atque hominibus non solùm ad scalpendum, sed & ad euaporãdam acedinem cutis, & ad subtilium apprehensionem: ualde enim subtilia per eas tollimus. sed & digitorum summitatibus ungues deinde obuenientes, apprehensiones rerum acceptionemq; firmant. Pili uerò secundum accidens substituti sunt, ex uaporibus enim fumosissimis qui è corpore emittuntur, coagulationem quandam suscipientibus, secundum accidens constant. Neq; uerò hos omnifariam inutiles fecit conditor: sed quamuis secundum accidens constituti fuerãt, in tegmen tamen & pulchritudinẽ animalibus conferre ordinauit. in tegmen quidem capris & ouibus, in ornatum hominibus: animalibus uerò in ornatum simul & tegmen, ut leonibus.

EIVSDEM PHILOSOPHIAE LIBER QVINTVS, DE VOLVNTARIO & inuoluntario.

De definitione actus humani, in quo consistit uoluntarium, & indicijs & signis uoluntarij & inuoluntarij. De inuoluntario uiolento, & an excuset. Caput I.

QVONIAM sæpenumerò uoluntarij & inuoluntarij meminimus, necesse est & de his disputationem adsumere, ut certa horũ cognitione nõ fallamur. Oportet aũt eũ qui de uoluntario & inuoluntario sit dicturus, regulas quasdã & cognitiones, hoc est, indicia nonnulla prius exponere, per quas cognoscatur, uoluntarium ne sit, an inuoluntarium quod fit. Omne igitur uoluntariũ in actione quadã est: sed & quod inuoluntariũ cẽsetur, in actione uersatur, quod paulo pòst ostendetur. Quidã aũt & uerè inuolũtariũ nõ solũ in patiẽdo, sed agẽdo quoq; ponũt. Definiendũ itaq; quidnam sit actio. Actio est rationalis operatio. Actiones aũt laus uel conuitiũ sequitur:

sequitur: & hæ quidē cum uoluptate, illæ uerò cū tristitia geruntur: & hæ sunt agenti eligibiles, illæ aūt fugibiles: & rursus, eligibilium hæ sunt semper eligibiles, illæ uerò secundum quoddam tempus, similiter & fugibilium. Ac iterum, actionum hæ misericordia potiuntur, illæ autem uenia dignæ efficiuntur, & aliæ habentur odio & puniuntur. Sunt igitur cognitiones siue signa uoluntarij quidem omnino, laudem uel uituperationem sequi, & cum uoluptate agi: & eligibiles esse actiones his qui agunt, uel semper, uel tunc cùm geruntur. Inuoluntarij autem indicia sunt, uenia uel misericordia dignos fieri, & cum tristitia geri, & non esse eligibiles. His ita definitis, de inuoluntario prius differamus. Inuoluntariorum hæc uiolentia quadam aguntur, illa uerò per ignorantiam. Inuoluntariorum itaque secundum uim, actiuum principium extraneum est. Aliud enim uiolentia causa est, & non nos. & inuoluntarij secundum uiolentiam hæc est definitio: cuius principium exterius est, nihil conferente secundum proprium motum eo qui uim passus est: principium autem dicitur hic effectiua causa. At qui quærit: an ne hæc inuoluntaria sint, sarcinarum uidelicet eiectiones, quas nautæ in tempestatem incidentes faciunt: uel quum quis turpem rem pati uel gerere dignū arbitratur, ut amicos uel patriam seruet. Videntur autem magis uoluntarij esse, propterea enim difinitioni adijcitur, nihil conferente secundum proprium impetum, eo qui uim passus est: quidem in talibus ipsi uolentes, per seipsos officialia membra mouent, & ita onera in mare proijciunt. Similiter quoque qui turpe quid uel aduersum sustinent ob maius malum uitandū, ut Zeno, qui dentibus suam linguam conscidit, & eam expuit in Dionysium tyrannum, ne minimè fanda proderet: & Anaxarchus philosophus, qui à Nicocreonte tyranno flagellari sustinuit, ut non traderet amicos. Summatim igitur, cùm propter maiorum malorum timorem minus malū quis eligit, uel propter maioris boni spem minus idem malum suscipit, quod aliter fieri non possit, nequaquam inuolūtariam sustinet actionem uel passionem, secundum optionem enim siue electionem facit. Ac tùm sunt hæ tales eligibiles cùm geruntur, secundum seipsas non existentes eligibiles. Hæ igitur ex inuoluntario & uoluntario mixtæ sunt: ex inuoluntario sanè, quoniam secundum seipsas: ex uoluntario autem, quòd propter circunstantias sint eligibiles. Sine circunstantia enim nullus eligeret hæc talia agere. Insuper laus uel uituperatio huiusmodi actiones consequens, uoluntarias eas existere ostendit. Quippe inuoluntariarū operationū nulla laus siue uituperiū est. Non constat aūt quid pro quo sit eligendum, oportet tamē ut plurimùm prę turpibus tristia eligere, ut Susanna & Ioseph fecerunt, neq; id semper. Horexonius em̄ ut non in uerecundiam Æthiopum incideret, immolans de toto cecidit: ita non est facilis taliū discretio. Amplius aūt est et isto difficilius, non permanere in his quæ uisa sunt: neque enim similiter mentem immutant mala quæ expectantur, & quæ inferuntur, sed quandoq; cùm in excessu mētis iudicamus, labimur à iudicio in malis existētes, ut quibusdam in martyrio suscipiendo contigit. Nam in principio perseuerantes, circa finem constantiam remiserunt, difficilium terribiliumq; experientia deiecti,

deiecti. Cæterùm nullus opinetur incontinentiæ desiderium, uel iram, inuoluntaria esse delicta, quòd uidelicet hæc principium effectiuum extrinsecum habeant, nempe meretricis pulchritudo uidentē ad incontinētiam stimulauit: & qui prouocauit, iram mouit. At quāuis hi principium foris habent, ipsi tamen & per seipsos, et per officiales particulas operantur, neque inuoluntarij definitio eis accōmodari potest. Quandoquidem principij causam sibijpsis tribuūt, propter malam conuersationem à passionibus facilè superati. Denique uituperantur qui hæc agunt, ut uoluntarium malum sustinentes. uoluntarium autem esse declarat, quòd in operatione lætantur: at inuoluntarium tristitiæ coniungi monstratum est. De inuoluntario igitur quod per uiolentiam agitur. hæc hactenus: de inuoluntario autem per ignorantiam dicere superest.

De inuoluntario per ignorantiam, & an excuset. Caput II.

MVLTA per ignorātiam gerimus, in quibus post factum lætamur, ut cùm quis inuoluntarius inimicum occiderit, in occisione lętatur. Hæc igitur & quæ sunt talia, non certè uoluntaria uocant, sed non uoluntaria. Et rursus quædam per ignorātiam gerimus, & in his quæ facta sunt, tristamur: hæc inuoluntaria uocarunt, quęcunque iam peracta tristitia sequitur. Eorum igitur quæ per ignorantiā fiunt, duæ sunt species, una quidem non uoluntaria, altera uerò inuoluntaria. Propositi autem nostri est de solo inuoluntario nunc dicere, non uoluntarium enim uoluntarijs magis subijcitur, mixtum existens. Quippe principium inuolūtarium habet, finem uerò uoluntarium. Nam ex euentu, uoluntarium factū est inuoluntarium. ideoq; ita definiunt inuoluntarium: Inuolūtarium est, quod cùm uoluntarium sit, tristitiam & pœnitudinem affert. Et rursus: Aliud est per ignorantiam quid facere, aliud uerò ignorantem. Si enim in nobis fuerit ignorantiæ causa, ignorantes quidem facimus, non per ignorantiam. Qui enim ebrius est & iratus, atq; malum aliquod perpetrat, hic sanè ebrietatē, illa uerò iram causam habet eorum quę ab ipso fiunt, quę erunt uolūtaria. Licebat enim eum non inebriari: is igitur sibijpsi factus est ignorātiæ causa, neque hæc per ignorantiam, sed ignoranter facere dicitur, quæ non sunt inuoluntaria, sed uoluntaria. Quare etiam hæc agentes, à bonis reprehenduntur. Quòd si non inebriatus esset, nequaquam hæc fecisset: uolens autem inebriatus est, uolens ergo & hæc fecit. Per ignorātiam autem aliqua gerimus, quum minimè ipsi causam ignorantiæ tribuimus, sed ita contingit, puta si quis in loco consueto sagittando, patrem transeuntem traijciens interfecit. Ex his igitur quæ dicta sunt, demonstratum est, quòd non ignorando quæ expediunt, neque existimando quæ mala sunt esse bona, uoluntariam quis sustinet passionem. Suæ enim malitiæ est hæc ignorantia, exprobratur denique hoc. Voluntariorum autem est exprobratio, non igitur uniuersalium & generalium secundum electionem ignorantia inuoluntaria est, sed particularium. Nam singularia quidem inuiti, uniuersalia autem uolentes ignoramus. His ita determinatis quænam sint singularia, dicendum est. Hæc autem sunt, quæ à rhetoribus circunstantes particulæ uocantur. Quis, quid, ubi, quando, qualiter, propter

propter quid, uidelicet, persona, res, organũ, locus, tempus, modus, causa. Persona quidem est, quæ facit aliquã circa aliqua actionem: puta, si filius patrem ignorans uerberauit. Res, id quod actũ est, uidelicet si alapas dare uolens, excæcauit. Organum est, puta si lapidem proiecit, putans esse pumicem. Locus est, ut si in arcto transitu læsit ignorans obuiãtem. Tempus uerò, ut si in nocte hostem existimãs, amicum interfecit. Modus est, puta, si percutiens sensim uel grauiter, occidit. Ignorauit enim quòd uulneratus esset, & per id moreretur. Causa uerò est, ut si hic pharmacum dedit sanatiuum, mortuus autem est qui accepit, quia ei pharmacum factum est uenenum & mortiferum. At hæc simul omnia, neq; utiq; præcludendo oculos aliquis ignorabit. Qui autem plurima horum, uel principaliora ignorauerit, hic per ignorantiam operatus est. Inter hæc uerò principalissima sunt, cuius gratia, & quod geritur, hoc est causa, & res.

De uoluntario, & quibus consistat animæ partibus. Cap. III.

CVM inuoluntariũ duplex existat, & hoc per ignorantiã, aliud uerò per uim fiat, uoluntariũ utriusq; opponitur. Est enĩ uolũtariũ, quod neq; ui, neq; ex ignorantia fit, & est quidẽ sine uiolentia, cuius causa intrinseca. Absq; ignorantia uerò, si nõ particulariũ aliquid fuerit ignoratũ, per quæ & in quibus est actio. Componentes igitur alterutrũ, ita uolũtarium definimus. Voluntariũ est, cuius principium existit in ipso sciente, singularia in quibus est actio. Quæritur aũt uoluntaria'ne sint, quæ natura fiunt, puta, digestio & augmentatio. Monstratũ uerò est hæc neq; uoluntaria esse, neq; inuoluntaria. Voluntarium enĩ & inuoluntarium in his quę in potestate nostra sunt, consistunt. Digestio uerò & augmentatio minimè nostri arbitrij sunt. Quare & si singularia non ignoramus, quia tamen non in nostra facultate sunt, neq; uoluntaria existunt neq; inuoluntaria. At irã & concupiscentiam ostensum est esse uoluntarias. Etenim homines his rectè usi commendantur, quòd si in his peccatum fuerit, exprobrãtur, uel odio habentur, ut uoluptas & tristitia eas sequitur, atq; principium in ipsis est. Non facilè enim ab affectionibus capi in ipsorum potestate erat. Quippe per mores hęc diriguntur. Alioquin si hæc inuoluntaria essent, nullum irrationalium spontè quicquã ageret, neq; pueri. Nunc autem uidemus, nõ ui sed uoluntariè ea ad escam uenire, ipsa enim per se feruntur, neque ignorant. Quippe escam non ignorant, qua contemplata, uoluptate afficiũtur, & ut ad rem notam mouentur, & priuata hac tristantur. Cæterùm uoluntarij signa sunt, potientis quidẽ uoluptas, priuati uerò tristitia. Ex quibus clarè dilucet, uoluntarium complecti concupiscentiam & iram, etenim ira cum uoluptate fit. Insuper si quis ea quæ per iram & concupiscentiã sunt, inuoluntaria dixerit, morales uirtutes interimit: hæ enim in mediatione affectionum consistunt. Quòd si inuoluntarię essent affectiones, & actiones secundum uirtutes inuoluntarię existerent. Quippe hæ secundum affectiones fiunt. At nullus id quod secundum cogitationem, electionem, & secundum propriam inclinationem & desiderium est, si etiam singularia cognoscat, inuoluntarium dicit. Monstratum autem est, principium in illis ipsis esse: uoluntaria igitur sunt.

De electione, quid sit, & quorum. Caput IIII.

QVoniam uerò electionis, & eius quod est in nobis, in multis locis meminimus, de electione est differendum. Quid igitur est electio? num est uoluntarium? quia omne quod est secundum electionem, uoluntarium est, sed non conuertitur. Quod fieret utiq;, si idem esset uoluntarium & electio: nunc autem in pluribus inuenitur uoluntarium. Quippe omnis electio uoluntaria, non autem omne uoluntarium in electione. Etenim pueri & irrationalia uoluntaria quidem agunt, non tamen eligentia. Et quæcunq; per iram non prædeliberati, hæc uoluntariè facimus, non tamen secundum electionem. sed & cùm amicus nobis repentè astiterit, uoluntarie sanè lætamur, non tamen eligentes: & qui thesaurum inopinatò inuenit, uoluntariè eo fortunatus est, non uerò eligens. Ex his itaq; omnibus concluditur, quòd non est idem uoluntariũ cum electione. Nunquid igitur appetitus est electio? sed neq; hoc est. Diuiditur enim appetitus in tria, in cupiditatem, iram, & uoluntatem: at quòd neq; cupiditas neq; ira sit electio, hinc liquet, q; non est hominibus ad irrationabilia cõmunio secundum electionem, sed secundum cupiditatẽ & iram. Si uerò in his quidem communicamus, per electionẽ tamen differimus, manifestum est, aliud esse electionem, & aliud iram & cupiditatem. Ostendit quoq; id continens, à cupiditate detentus, & secundum ipsam agens, non tamen secundum electionem. In eo enim electio cupiditati reluctatur. Si uerò idem essent, minimè compugnarent. Sed & continens secundũ electionem agẽs, secundum cupiditatem non agit. Quòd aũt neq; uoluntas sit electio, hinc elucescit. Non omnibus quibus eligere competit, his conuenit uelle: dicimus enim uelle sanum esse, eligere uerò sanum esse nullus utiq; diceret: & uelle ditari, non autem eligere ditari dicimus. Amplius. Velle etiam de imposibilibus dicitur, eligere uerò de solis, quæ sunt in nobis. Ita deniq; loquimur, uolo immortalis fieri, eligo autem immortalis fieri nõ dicimus. Nam uoluntas quidem finis est, electio uerò eorum quæ ad finem, secundum eandem proportionem quam habet uolibile ad consultabile. Quippe uolibile est ipse finis, consultabilia uerò, quæ sunt ad finem. Amplius. Hæc sola eligimus, quæ per nos existimamus posse fieri: uolumus autem & quæ non per nos posibilia sunt fieri, ut uincere aliquem ducem: quòd igitur neq; ira, neq; cupiditas, neq; uoluntas sit electio, sufficienter est demonstratum. At neq; opinionẽ esse electionem, per easdem rationes manifestarium euadit, & alias. Opinio enim non modò eorum est, quæ sunt in nobis, sed æternorum etiam: & opinionem ueram dicimus ac falsam: atq; opinio uniuersalium est, electio autem singularium. Insuper neq; consultatio est electio, puta consilium. Nam consultatio est de rebus gerendis quæstio: eligibile uerò est quod ex consilio decernitur. Liquet igitur consultationem esse in his quæ adhuc quæruntur, electionem autem in his quæ iam à iudicio statuta sunt. Ergo quum quid nõ sit electio dixerimus, quid tandem sit explicemus. Est itaq; mixtum quid ex consilio & iudicio & appetitu, neq; uerò appetitus est secundum seipsam, neq; consilium solùm sed ex his quid compositum: sicut enim dicimus animal ex anima &

corpore cōstitutum esse, necꝙ autem corpus esse secundū seipsum animal neq; animam solam, sed utrunq;, ita & electionem. Quòd autem cōsilium quoddam sit, & cum iudicio consultatio, & si ipsa nō est consilium, ex etymologia clarescit: eligibile enim est alterum pro altero legibile. Nullus autem quicquam decernit non prius consultans, neq; eligit non dijudicans. Quia uerò non omnia quæ opinamur, nobis placent, nec in opus deducere cupimus, tunc electio & eligibile fit id quod ex consilio præiudicatum est quum assumpserit appetitum. Electio igitur circa hæc necessariò est, circa quæ consilium. Concluditur deniq; ex his, electionem esse appetitum consultatiuum eorum quæ sunt in nobis. Id enim quod consilio decreuimus, eligendo cupimus. Quia uerò electionem diximus circa hæc esse, circa quæ & consilium, explicemus circa quæ sit, & de quibus consultemus.

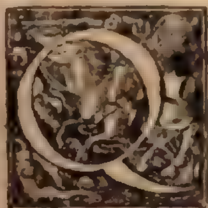
De consilio, & de quibus rebus consultemus. Caput V.

ANteq; dicamus de quibusnam consultemus, melius est determinare quomodo consilium à quæstione differat: neq; enim idem est consilium & quæstio, & si consultans quærendo aliquid consultet, sed multū differunt. Nam quærimus si maior sit terra sol, nullus autem dicit: Consultabo, si maior sit terra sole. Est enim quæstio genus consilij: nam de pluribus dicitur. Siquidem omne consilium quæstio est, non autē omnis quæstio consilium, quod monstratum est. Inquirere uerò quandoq; in consultando dicimus, ut inquiro si oporteat nauigare: quandoq; in intelligēdo, ut inquiro disciplinas. Sæpenumerò autem uocabula sine discrimine, suscipientes turbamur, arbitrantes idem quod non est idem. Quum igitur horum differentia manifestaria sit, ostendendum deinceps de quibusnam consultemus. De his itaque consultamus, quæ in nobis sunt, & per nos fieri possunt, atque incertum habent finem, hoc est, possunt ita & aliter fieri. Dicitur autem, quod in nobis est, quia de rebus gerendis solùm consultamus, hæ enim sunt in nobis. Nam neque de philosophia quæ rationalis dicitur, consultamus, neq; de Deo, neque de his quæ ex necessitate fiunt. Ex necessitate autem dico, quæ semper similiter fiunt, puta annorum cyclos: neque item de his quæ non semper manent, semper autem similiter fiunt, puta ortu & occasu solis: neque de his quæ natura quidem sunt, nō semper autem similiter fiunt, sed ut plurimùm, uidelicet de canescentia sexagenarij, & barbæ emissione uicennis: sed neque de his quæ natura quidem, aliquando uerò aliter indeterminatè fiunt, ut de imbribus, uel nebulis, uel grādinibus: neque item de his quæ casu fieri dicuntur, quæ sunt raro contingentia. Ea propter hoc quidem in nobis esse dictum est, illud autem per nos: nam non de omnibus hominibus, neque de omni re consultamus, sed de his quę in nobis solùm fiunt. Non enim consultamus quo pacto aliena prælia committantur, uel si feliciter agāt longè à nobis habitantes, id quod apud illos nimirum consultabile est: sed neq; de omnibus quæ per nos fiunt, & in nobis sunt, consultamus. uerùm oportet addere, de his quæ incertum habent finē. Si enim fuerit manifestus & concessus, non amplius consultamus, nempe de his operibus uel actionibus, quę secundum disciplinam uel artem sunt, non est consilium: determinatę enim

enim sunt harum rationes, præter paucas artes quæ coniecturales uocantur, uidelicet, medicinalem, gymnasticam, & gubernatiuam. Non de his enim consultamus solùm, sed de his quę in nobis quidem & per nos sunt, incertum autem finem habent, & possunt ita uel aliter geri. Monstratum uerò est, non de fine, sed de his quæ ad finem sunt, esse consilium, neque enim consultamus ditari, sed qualiter & per quæ ditemur. Summatim autem dicendo, de his solùm consultamus, quę similiter contingit esse, uel non esse. De hoc uerò etiã differere oportet, ut nihil huic sermoni ad explanationẽ desit. Virtutes dicuntur secundum quas aliquid facere possumus. Omnino enim eius quod facimus, uirtutem habemus: quorum autem uirtutẽ non habemus, horum neque operationes. Copulatur itaque operatio uirtuti, uirtus autem substantiæ: operatio enim à uirtute, & uirtus à substantia, & in substantia est. Proinde tria hæc (ceu diximus) sibi inuicem cohærẽt, potens, potentia, posibile. Potens quidẽ est substantia: potentia est à qua posse habemus: posibile uerò, quod secundum potẽtiam fieri natum est. At posibilium hæc sunt necessaria, illa uerò cõtingentia. Necessaria sunt, quæ prohiberi imposibile est, uel quorum oppositum est imposibile. Contingentia uerò, quæ possunt prohiberi, uel quorum oppositum est posibile. Verbi gratia, respirare hominem uiuentem est necessarium, huius oppositum, non respirare uiuentem est imposibile. Hodie uerò imbrem fieri, contingens est: cuius item oppositum non fieri hodie imbrem, est posibile. Rursus autem contingentium, hæc quidem ut frequenter dicuntur, illa ut rarò, alia uerò, ut ęqualiter. Frequenter sanè est, ut sexagenarium canescere. Rarò, ut sexagenarium non canescere. Æqualiter autem, ut ambulare & non ambulare, & similiter operari & non operari. De his igitur quæ æqualiter contingunt, consultamus. Sunt autem ęqualiter contingentia, quæ & ipsa possumus, & eorum opposita, nisi enim utraque possemus, & ipsum & oppositum eius, nequaquam consultaremus: neque enim de necessarijs, neque de imposibilibus quis consultat. Si uerò contrariorum alterum solùm possemus, hoc autem erat concessum & nequaquã ambiguum, oppositum esset imposibile.

EIVSDEM PHILOSOPHIAE LIBER SEXTVS, DE FATO.

Disputat contra Fatum Stoicorum. Caput I.

QVI circulari motui astrorum, omnium quę fiunt causam ascribunt, non modò communi sententiæ aduersantur, sed omnem politiam inutilem ostendunt. Nam inconuenientes essent leges, & superflua iudicia homines punientia, in his quorum ipsi nõ sunt causa. Laudes item & uituperationes irrationabiles existerent, & stultæ orationes omnibus secundum fatum euenientibus, exularet autem & prouidentia cum pietate. Insuper homo superni circularis motus organum solùm inueniretur, ab hoc enim nõ modò corporis partes, sed & animę excogitatiões moueri ad actiones aiunt.

aiunt. Ac summatim, qui hæc dicunt, ea quæ in nobis sunt, & cōtingentis naturā destruunt, & ita nihil aliud est hæc asserere, quàm omnia euertere. Iniusti autem & ipsi ἄσηκεις essent, hos quidem adulteros, illos uerò homicidas facientes, & ante hos conditor horum Deus in se culpam referret, si talia condidisset, quæ malorum nobis illationem ex necessitate imponerent, ut non modò Reipublicæ accidant hæc inconuenientia, sed quod omnium est maximum, causam malorum Deum ostendant. Quæ insuper impossibilem eorum ostendunt suppositionem, sed hæc quidem neq; audire patiuntur, manifestam habere blasphemiam & inconuenientiam. Hi uerò dicunt, quod est in nobis & nostra potestate, secundum fatum seruari. Vnicuiq; enim eorum quæ fiunt, datum esse fatum: sicut enim aquæ infrigidare, & unicuiq; plantarum talem fructum producere, & lapidi deorsum ferri, ita & animali quiescere, & secundum impetum moueri. Cùm autem huic motui nihil eorum quæ foris sunt, inciderit, & quæ secundum fatum, tunc incessus noster perfectus in nobis erit. Stoici sunt qui hęc dicūt Chrysippus & Philopator, & alij multi & præclari, qui nihil aliud demonstrant, quàm omnia secundum fatum fieri. Si enim impetus nostros à fato nobis datos aiunt, & hos quandoq; à fato impediri, quandoq; uerò non, haud multùm abest, omnia secundum fatum fieri, etiam illa quæ uidentur in nobis esse. Et rursus eisdem aduersus eos utemur rationibus, huius opinionis inconuenientiam ostendentes. Nam si eisdem causis stantibus (ut ipsi aiunt) necesse est hæc fieri, & non possibile est quandoque ita, quandoq; uerò aliter fieri, eò quòd à seculo ita fortè determinata sunt hæc: impetum quoq; animalis, ubiq; & semper eisdem causis circumstantibus ita fieri necesse est. Quòd si impetus ex necessitate sequatur, ubi deinceps cōsistent quę sunt in nobis. Liberum enim esse oportet, quod est in nobis. Erit autem liberum, si eisdem circumstantibus, in nobis erit quandoq; impetu moueri, quandoq; uerò nō. At si ex necessitate sequatur nō impetu moueri, & moueri manifestum est, secundum fatum impetus motionem fieri, & si à nobis fit, & secundum nostram naturam, & impetum, & iudiciū. Si enim possibile esset, hanc esse & non esse, falsa utiq; existeret propositio quæ dicit, eisdem circumstantibus causis hæc omnia sequi esse necesse. Ita uerò & in rationis expertibus, & inanimatis inuenietur. Nam si impetum motionis in nobis ponunt, quoniam natura hunc habemus, quid prohibet dicere, in igne quoq; esse comburere, quia natura comburit ignis, sicut etiam Philopator in libro De fato ostendere uidetur: non ergo quod per nos à fato fit, in nobis est: eadem quippe ratione, in lyra, cithara, & alijs instrumentis, & omnibus irrationalibus, atq; inanimatis erunt, cùm aliqui per ea operantur: hoc uerò est inconueniens.

Interimit fatum Aegyptiorum. *Caput II.*

ADuersus uerò sapientes Ægyptiorum, uerum esse fatum astruentes quod per astra est (uerti autem orationibus & auersionibus. Esse enī quasdam astrorum curationes quæ illa mitigēt, & alias item superadditas uirtutes, quæ fatū auertere possint, & propterea orationes, curationesq; deorū & auersiones excogitatas esse) dicemus, quoniam contingentium

& non necessariorum faciunt esse fatum. Contingens autem est indeterminatum: quod uerò est indeterminatum, ignotum existit. Per hoc certè omnis diuinatio interimitur, illa autem maximè, eorum qui genethliaci uocantur, quam ipsi prę alijs ut certissimam quandam rem & uerissimam uenerantur. At si dicant, figurarum opera manifesta esse, & à sapientibus cognosci. Cùm autem figuræ non secundum propriam uirtutem prouenerint, Deum id prohibere. Ostendemus & hoc incõueniens esse. Primò, quoniam orationem solam in nobis ponunt, & cultum Deorum, aliud uerò nihil. Deinde altercabimur cum eis, quo pacto reliquis omnib. actionibus & electionibus tali astrorũ habitudini subiacẽtibus, oratio sola in nobis sit. Inextricabile uerò est, propter quam causam ita se habeat hoc, & quænam sit necessitas. Insuper si ars aliqua sit & doctrina auersionum siue deprecationum, quæ prohibeat ea quæ à fato sunt, utrùm omnibus hominibus hæc disciplina sit possibilis, uel quibusdam sanè, quibusdam autem non. Quòd si omnibus, nihil obstat, sermone fatum penitus euertere, omnibus artem discentibus quæ eius opera prohibeat. Si aũt quibusdam sanè est possibilis, quibusdam autem non. Quibus ergo? & quis est hoc conseruans? Nam si ipsum fatum hos quidem diuinitatis cultores efficit; illos autem non, rursus omnia secundum fatum esse inuenientur. Oratio ętenim, & Deorum cultus non solùm non minus apparuit esse in nobis quàm fatum, sed etiam magis. Si autem non fatum, sed aliud quid horum causa est, illud magis fatum esse apparebit: in eo enim quod potest per orationem dirigere uel non potest, totum fati continet imperium. Equidẽ his qui possunt, nihil est fatum: illis autem qui non possunt, omnia secundum fatum inuenientur, atque in quibusdam hominibus omnia secundum fatum. Et manifestum est, hoc determinatum, ipsum existere principalissimum fatum. Atque ita rursus omnia secundum fatum fieri comperientur. Insuper qui distribuit omnibus, iniustus erit, siue dæmon quis fuerit, siue fortuna. Neq; enim prout dignum est, cultus deorum doctrinam hominibus præbet, quippe non magis hic dignus quàm ille: quod hinc patet, instrumentorum fati omnibus uicem obtinentibus, & nihil quoquam gerente ex proposito proprio, imò nec eligẽte. In his enim quę ita fiunt, nullus neq; iustus est, neq; iniustus: ergo neq; dignus gratia neq; indignus. Qui autem æqualibus inæqualia distribuit, iniustus est.

Aduersus eos qui dicunt, liberam electionem esse à nobis, euentum uerò à fato. *Caput III.*

QVi uerò dicunt, electionem operationum esse in nobis, euentum autem eorum quæ eliguntur, esse in fato, suntq; hęc asserentes gentiliũ sapientissimi, hoc quidem rectè affirmãt, altero autem falluntur. Nam hoc sanè, quòd actionum electiones in nobis ponant, non omnino autem euentus, rectissimè dicunt: quòd uerò fato hos asscribant, malè sentiunt. Redarguentur enim primùm, imperfectum reddentes fatum, si hoc quidem habeat. illud autem minimè. Deinde, quòd nostræ sententiæ hanc sequelam assignent. Hanc enim sequi aiũt fati opera, & ita inuenietur, magis à nobis moueri, quàm moueat nos, & homo principalior erit fato, qui informat id per lectionem suam. Cùm deceat, prouidentiã dicere causam

esse euentus rerum. Prouidentiæ enim opus est hoc magis quàm fati. Equidem prouidentiæ proprium est, unicuique secundum id quod confert, distribuere. Et hac de re euentus eorum quæ electa sunt, secũdum id quod confert, quandoque quidem erit, quandoque uerò non. At cùm fatum apud Græcos εἱμαρμένη dicatur, eò quod sit εἱρμὸς, id est, ordo causarũ intrãsgressibilis: ita enim Stoici id definiunt, hoc est, ordinem & colligationem intransgressibilem, non secundum id quod confert, sed secundum propriũ motum & necessitatem fines inducit. Quid insuper dicent de his qui omnino sunt demẽtes & stulti, & propterea sine electione? utrùm eis tale esse, secundum fatum adest uel non? Si enim non secũdum fatum, extra fatum erunt. Si uerò secundum fatum erunt, ex necessitate sequitur, neque electionem in nobis esse. Si enim quod nõ eligit, sub fato est, ex necessitate quoque quod eligit: atque ita ad primos redibunt, qui dicunt, omnia secundum fatum esse. Sed & pugna mentis & cupiditatis in continẽte & in incontinente erit inutilis. Si etenim ex necessitate determinatum est huic quidem agere, illi uerò non agere, quæ utilitas in ipso est litis & pugnæ? Sed hoc fato statutum est, non solùm agere, uerùm & taliter agere, quid nam aliud ait qui hoc dicit, quàm quòd & electio nullius momẽti est? Electio siquidem est quæ cupiditatem impugnat, & uincit quidem in continentibus, superatur autem in incontinẽtibus. Quare interimuntur, quę primam suppositionem sequi uidentur, non amplius enim erit electio in nobis.

Commendat Platonem de ratione fati differentem quem in parte corrigit, ubi etiam de annorum reuolutione, & rerum omnium reditu. Caput IIII.

PLato autem bifariam nominat fatum, hoc quidem secundum substantiam, aliud uerò secundum actum. Secundum substantiam sanè, animam uniuersi: secundum actionem autem, diuinam legem imprævaricabilem, propter causam ineffugibilem, quam etiam cõstitutionem uocat ineuitabilem. Hanc aũt legem ad cunctorum decorem à primo & supremo Deo, animę uniuersi datam esse, per quam producit ea quę fiunt. Hoc aũt quod est secundũ actionem fatum, etiam secundum prouidentiam dicit. A' prouidentia enim contineri fatum. Nam omne quod secundum fatum est, etiam secundum prouidentiam fieri: non tamen omne quod secundũ prouidentiam est, etiam secundum fatum esse. Hæc autem diuina lex, quã ait esse prouidentiam simul & fatum, omnia in seipsa continet, hæc quidẽ secundum suppositionem, alia uerò ex suppositione. Nam antecedentes causas, ueluti quædam principia secundum suppositionem cõtinet, quæcunque sunt in nobis, cõpositiones, & iudicia, & impetus. Ea uerò quæ ex necessitate has sequuntur, & ex suppositione sunt, & electio quiescendi quæ est in nobis, secundum suppositionem existit. Subiectis uerò his quę sunt in nobis ex ipsis ueluti ex suppositione sequi ea quæ sunt fati, utputa, in nobis est nauigare, hoc secundum suppositionem est. Suppositio igitur nauigare nos, sequuntur ea quæ sunt ex hac suppositione, naufragari uel non. Ideo ex suppositione uocat ea, quæ sequuntur suppositiones quę in nobis sunt, hoc est, principia & actiones. Vt quæ antecedunt, & quæ in

nobis

nobis sunt, secundũ suppositionẽ existunt: quæ uerò sequuntur, sunt ex suppositione, & non in nobis, sed ex necessitate. Non enim ab æterno determinatũ esse quod est secundũ fatum, sed superaccidere præcedentib. his quæ sunt in nobis. Huic aũt istud concordat, ꝙ causa eligentis est Deus ἀναίτιος, & ꝙ nihil dominatur uirtuti, & ꝙ est diuinatio. Cæterùm ipse ostendere in omni hoc sermone contendit, electiones, & quasdã secundũ has actiones in nobis esse, quæ uerò sequuntur istas, & fines, in fato consistere ex necessitate. Hoc aũt in superioribus monstratũ est, non bene habere. In hoc igitur ꝙ Dei ordinationẽ & uoluntatẽ fatum appellat, & in hoc ꝙ fatum prouidentiæ supponit, parum certè à diuinis eloquijs distat, solam prouidentiam omnia dispensare dicens. At multùm differt, ex necessitate sequi fines qui sunt in nobis affirmans. Nos enim non secundũ necessitatem sequi ea quæ sunt prouidentiæ dicimus, sed cõtingenter. Nam si secundum necessitatẽ, primùm quidem orationis pars tollitur. De solis enim actionum principijs orationes erunt, secundum eum, ut meliora eligamus. Post electionẽ aũt inanis est deinceps oratio, his, quę sequuntur, ex necessitate inductis. Nos uerò in his quoq; orationẽ posse determinamus, in prouidentia enim esse naufragari nauigãtem uel non, neq; ex necessitate quidem alterum esse, sed contingenter: non enim sub necessitate est Deus. Neq; uoluntatem eius seruire necessitati, fas est dicere, etenim necessitatis est conditor. Nam necessitatẽ sanè imposuit astris, ut semper secundũ idem moueantur: & mare circumterminauit, & uniuersalibus & generalibus necessarium terminũ imposuit. Quem si fatum uocare uolũt, eò quòd ubiq; & semper secundum necessitatem sit, ut omnia per successionem sint in generatione, et corrumpantur, nihil curamus. De nominib. enim non uelitamur aduersus eos. Ipse uerò supra omnẽ necessitatẽ non modò consistit, sed & dominus, & factor eius est. Omnipotens enim existens, & suapte natura ipsa potestas, nihil neq; naturæ necessitate, neq; legis dispositione facit: omnia uerò sunt ei contingentia, etiam necessaria. Et ut hoc monstretur, cursum solis & lunæ qui necessitate feruntur, & semper uno modo habent, quandoq; stare facit: ut ostendat, nihil à se secundũ necessitatẽ fieri, sed omnia per potestatem contingenter. Semel aũt talem diem fecit, ueluti scriptura significauit, ut solùm monstret, non uerò dispositionem necessarij astrorum motus quã à principio imposuit, dissoluat. Ita & quosdam homines uita conseruat, ut Heliam & Enoch, mortales existentes, & corruptioni subiectos, ut per omnia hæc potestatem eius, & non necessitate coactam uolũtatem intelligamus. Stoici uerò aiunt restitutos planetas in idem signum, secundum longitudinem & latitudinem, ubi in principio unusquisq; erat, cùm primò cõditus est mundus, in dictis constitutisq; temporũ circuitionibus incendium & corruptionẽ eorum quę sunt, efficere: & rursus mundũ à principio in idem restitui, & astrorũ corruptorũ cursus similiter unumquodq; in priori circuitione fieri & similiter perfici. Futurũ enim esse rursus Socratem & Platonem & unumquenque hominum, cum eisdem & amicis & ciuibus, tum eadem persuadere, tum cum eisdem colloqui, & omnem ciuitatem & municipium

& agrum similiter reparari. Deos autem qui non huic corruptioni subijciuntur, unam assequentes circuitionem, ex hac omnia cognoscere quæ futura sunt in sequentibus circuitionibus. Nullum enim extraneum uel peregrinum futurum est, præter ea quæ facta sunt prius, sed omnia similiter & intransmutabiliter uel ad minima usq;. Et propter hanc instauratione aiunt quidam Christianos resurrectionem imaginari, multùm seducti. Semel enim resurrectionē esse futuram, Christi opinantur eloquia, non quidem secundum circuitionem, sed secundum diuinæ uoluntatis potētiam.

EIVSDEM PHILOSOPHIAE LIBER SEPTIMVS, DE LIBERO ARBITRIO.

Probat quædam esse, quæ in nostra sint potestate. Caput I.

Sermo de libero arbitrio, hoc est, de eo quod est in nobis, primam habet quæstionem si sit quid in nobis, & in nostra potestate, multi enim hoc inficiantur. Secundam, quænam sint ea quæ sunt in nobis, & quorū potestatē habemus. Tertiam uerò, causam scrutari propter quam creans nos Deus liberi arbitrij fecerit. Respondentes igitur ad primā, primùm dicamus, demonstrātes q sit aliquid in nobis, ex his quę ab illis conceduntur. Omniū enim quæ fiunt, uel Deū aiunt causam esse, uel necessitatē, uel fatū, uel naturā, uel fortunā, uel casum. Sed Dei quidē opus est, substātia & prouidētia. Necessitatis uerò, eorū quę semper similiter habēt, motus. Fati, ex necessitate, ea quę per id sunt, perfici, etenim ipsum necessitatis est. Naturæ, generatio, augmentatio, corruptio, plātæ, animalia. Fortunę uerò, ea quę rara sunt et inopinabilia. Definiūt eñ fortunā, cōcursum et coadunationē duarū causarū, ab electione principiū habentiū, aliud quid pręter id quod consequi natum est, perficientium, ut sepulchrum fodientem thesaurū inuenire. Neq; eñ qui deposuit, ideo deposuit, ut hic inueniret; neq; qui inuenit, idcirco fodit, ut thesaurū inueniret: accidit aūt aliud pręter id quod elegerunt utriq;. Casus uerò opus, ea quę inanimatorum sunt uel rationis expertiū συμπτώματα, id est, quę accidunt sine natura & arte. Cui igitur ea subijciemus quæ per homines fiunt, si certè homo non est causa & principium actionum? Non enim Deo fas est ascribere turpes quandoq; actiones & iniustas. Neq; necessitati, non enim eorum sunt, quæ semper similiter se habent. Neq; fato, non enim contingentium sed necessariorum, ea quæ fati sunt, esse dicunt. Neq; naturæ: nam naturæ opera sunt, animalia & plantæ. Neq; fortunæ, non enim raræ & præter spem sunt hominum actiones. Neq; casui. Inanimatorum enim sunt & irrationalium συμπτώματα. Relinquitur ergo, ipsum agentem & facientem hominem, principium esse propriarum operationū, et arbitrio liberum. Amplius. Si nullius est actionis principium homo, ex superfluo habet unde consultet. Ad quid enim utetur cōsilio, nullius existens actionis dominus. Optimum autem & omnium quę sunt in homine preciosissimum, superfluum dicere, quānt maximè

maximè utiq; erit inconueniens. Si ergo consultat, propter actionem consultat. Omne enim consilium actionis gratia, & propter actionem est. Amplius. Quorum actus in nobis sunt, horum etiam operationes secundum actum in nobis sunt. Existunt autem in nobis actus secundum uirtutes, in nobis etenim & uirtutes sunt. Quod autem actus uirtutum in nobis existant: hoc item ostendit, quod bene ab Aristotele in Ethica dictum est. Quæ enim faciendo discimus, hæc cùm didicerimus, facimus. Nam discendo continere uoluptates, sobrij sumus: & sobrij facti, à uoluptate nobis temperamus. Possumus autem & sic dicere. Meditari & exercitari in nobis esse, concessum est. Meditationes aũt habituum sunt causæ, mos enim natura est acquisita. Quòd si causæ habitus, meditationes sunt, in nobis autem est meditatio, in nobis & habitus erit. At quorum in nobis sunt habitus, horum & actiones quę sunt secundum habitus, in nobis existũt. Operationes enim habitibus adhærent. Qui igitur iustum habitum possidet, iusta operabitur, & qui iniustum, iniusta. In nobis itaq; est, iustos & iniustos esse. Quædam autem in nobis existere, admonitiones & orationes ostendunt. Nullus enim hominem admonet non esurire, neq; sitire, neq; uolare, non enim in nobis hæc sunt. Manifestarium igitur est, in quibus sunt admonitiones, hęc in nobis esse. Amplius. Si nihil est in nobis, superuacaneæ sunt leges: naturaliter autem omnis gens legibus quibusdam utitur, sciens sibi agendi potestatẽ esse, quæ per leges statuta sunt, & plurimæ gentium deos iactant legum latores, ut Cretes Iouem, Lacedæmones uerò Apollinem. Omnibus igitur hominibus cognitio eius quod est in nobis, naturaliter inserta est. Hæc autem illis dicenda sunt, & insuper uituperationes & laudes, & id genus cuncta, quæ negant impugnantq;, secundum fatum omnia fieri.

Quæ sint illa quæ in nostra consistunt potestate, uidelicet habitus & horum actiones, sensuumq; operationes. Insuper & bona corporis habitudo, & mala. Caput II.

ESse sanè quædam in nobis, & nos actionum dominos existere, sufficienter demonstratum est. Deinceps uerò dicamus, quænam illa sint in nobis. Summatim itaq; omnia quæ per nos uoluntariè geruntur, in nobis esse asserimus, Neque enim uoluntariè geri dicerentur, actione in nobis non existẽte. Et simpliciter, ea quæ uituperatio uel laus sequitur, & in quibus est admonitio atque lex, quod paulo antę est monstratum. Principaliter autem in nobis sunt omnes animæ actiones, & ea de quibus cõsultamus, quasi enim in nobis existat quod propositum est, facere, & non facere, consultamus. In superioribus autem ostendimus, consilium eorũ esse quæ similiter contingunt. Similiter uerò contingens est, quod tum ipsum posibile nobis, tum oppositũ eius, cuius electionem intellectus noster facere uidetur, & hic est principuũ actionũ. Atq; hęc in nobis sunt quę similiter contingunt, puta, moueri & non moueri impetu, ire & non ire, non concupiscere necessaria & concupiscere, mentiri & non mentiri, dare & non dare, lætari in quibus oportet, & non lætari, & quæcunq; talia, in quibus cõsistunt uirtutis & uitij opera, hęc em̃ sunt in nostro libero arbitrio.

Præterea de numero eorũ quæ similiter contingunt, sunt aũt artes. Nam omnis ars circa productionẽ est eorum quæ esse contingit & non esse, & quorũ principium in faciente est, & non in eo quod fit. Nullum enim æternum, & ex necessitate existens, uel quod ex necessitate fit, secundũ artẽ fieri dicitur: sed neq; eorum quicq; quæ in paucioribus fiunt, & aliter se habent. In habentibus quoq; in seipsis effectiuam causam, ut in animalib. & plantis, nihil secundum artem fieri dicitur: natura enim sunt & nõ arte. Si aũt eorum quæ secundum artem fiunt, exterius effectrix causa est, quæ igitur est eorum causa, an non qui facit artifex? in artifice enim facere est. Hic ergo principium & causa operationis existit. Insuper in nobis sunt energiæ secundum artem & uirtutes & omnes operationes animales & rationales. In superioribus aũt quinam actus animales sint, ostensum est. Cæterùm multi arbitrantes dici liberum arbitrium in omni operatione, & cu ratione, uel euentu, decenter hunc sermonẽ impugnant. Acrius uerò qui scripturam sacram in redargutionẽ afferunt. Non in homine uiæ eius, ô
Hier.10. amice, aiunt, qualiter arbitrio liber est homo, cùm in ipso nõ sit uia eius, & uanæ existant huminũ cogitationes, quasi nequeuntibus nobis quę exco gitamus, in opus deducere. Et alia multa blaterant, ignorãtes quo pacto dicatur liberum arbitrium. Non enim, q; diuites simus, uel pauperes, uel sani semper, aut naturaliter robusti, uel aliorũ domini, uel summatim bonorũ quæ instrumentalia siue fortuita cognominãtur, uel eorũ quæ secundum prouidentiam finẽ accipiunt, potestatẽ habemus, sed actionũ secundum uirtutẽ & uitium, & electionũ & motuum, & quorũ similiter opposita agere possumus. In omni aũt actione lectio antecedit, & non solùm actio, sed & electio condemnabitur, atq; hoc ostendit, quod in Euangelio
Matth.5. est: Qui inspexerit mulierẽ ad concupiscẽdum eam, mœchatus est cum ea in corde suo. & Iob pro delictis cordis filiorũ suorum Deo immolauit. Principium enim peccati & iustę operationis est electio. Equidẽ operatio quandoq; conceditur à prouidentia, quandoq; prohibetur. Cùm enim sit id quod in nobis est, sit & prouidentia, necesse est secundũ ambo fieri quę fiunt, quippe si secundũ alterũ modò fierent, non esset utiq; alterũ. Quoniam aũt mixta sunt hæc quæ fiunt, quandoq; quidẽ secundũ id quod est in nobis prouenient, quandoq; secundũ utraq;, quandoq; aũt actionem à libera electione procedẽtem, à prouidentia impediri. Prouidentia uerò partim quidem communi existente, partim propria, necesse est & ex uniuersalibus particularia pati & affici: continente enim sicco existẽte corpora siccantur, & si non omnia similiter: & matre in crapula & luxu uolutata, consequenter ea quæ pariuntur, corpore distemperata, & gressibus inepta generantur. Ex his igitur quæ dicta sunt manifestarium euadit, q; etiam ex mala habitudine corporis, in aduersam fortunam incidere contingit, uel ex cõmunione circundantis nos aeris, uel ex uoluntaria diæta eorum quæ generantur, uel ex seipsis uoluptate corruptis, ut etiã ex uoluntaria causa quandoq; malæ corporis constitutiones generentur, & nõ prouidentia causa horũ omnino existat. Cùm itaq; anima constitutioni corporis cedens, desiderijs uel iræ seipsam tribuit, siue ab euentu cõprimatur,

siue

siue paupertate deiecta, uel diuitijs eneruata fuerit, uoluntariũ malũ sustinet. Quæ aũt nõ cedit, dirigit, & distemperantiam uincit, ut alteret magis quàm alteretur, & animales dispositiones optima educatione, & diæta opportuna in bonã habitudinẽ redigit. Ex dirigentib. igitur liquet, quòd qui nõ dirigunt, uoluntariè peccant. In nobis enim est, uel concurrere distemperantijs, uel contraire siue continere. Multi uerò distemperantiam ueluti causam passionum culpantes, necessitati & non electioni uitia asscribunt. Et propterea aiunt, neque uirtutes in nobis esse, incõuenienter id astruẽtes.

Quur homo sit libero arbitrio præditus: quia rationalis & ex nihilo productus, ubi obiter de angelorum bonorum & malorum arbitrio tractat. Et quòd sponte mali euadimus, differentiam liberi arbitrij ab habitu subdens. Caput III.

SVperest dicere propter quam nam causam liberi arbitrio facti simus. Confestim igitur ui rationali simul adesse liberũ arbitrium asserimus, sicut generatis naturalem inesse transmutationem & inuersionem, his maximè quæ ex subiecta materia sunt. Principium enim generationis mutatio, quippe ex alteratione subiectæ materiæ est generatio. Intelliget autem aliquis quod dicitur, ad plantas omnes respiciens, & animalia terrestria, & uolatilia atque aquatilia: continua enim est horum secundum corporales mutationes transmutatio, animi uerò mutatio secundum uoluntatem & electionem. Quòd autem ui rationali simul inditum sit & coexistat liberum arbitrium, ex his quæ dicta sunt, de eo quod est in nobis aliquid, illis qui non perfunctoriè audierunt, manifestarium est. Cæterùm nullũ fortassis inconueniens est, nunc quoque eorundem mentionem subijcere requirente id sermonis consequentia. Rationalis igitur partis hæc quidem est θεωρητική, id est, contemplatiua, illa uerò practica, id est, operatiua. θεωρητικὴ sanè est quæ excogitat, qualiter habent ea quæ sunt: practica autem, quæ est consultatiua, quæ rerum gerendarum rectam rationem definit. Et uocant θεωρητικὸν quidẽ intellectum, practicum uerò λόγον, id est, rationem: illud item σοφίαν, id est, sapientiam: hoc autem φρόνησιν, id est, prudentiam. Verùm omnis qui consultat, quasi in eius potestate existente electione, de operabilibus consultat, ut quod per consilium decernitur, eligat, & eligens faciat. Necesse igitur eum qui consultat, dominum esse actionum, si enim non fuerit dominus actionum, ex superfluo habet consultare: si uerò hoc, ex necessitate assistit ui rationali liberum arbitrium. Aut enim non erit rationalis, aut rationalis existens dominium suarum actionum obtinebit: dominari autem actionum, omnino liberi arbitrij erit. Atqui monstratũ est, ea quæ ex subiecta materia genita sunt, uertibilia esse. ex utrisque ergo cõcluditur, hominem ex necessitate liberum arbitrio, & uertibilem esse: uertibilem sanè, quia genitus est: liberum autem arbitrio, quia etiam rationalis. Ea propter quicunque Deum accusant, quòd hominem non fecerit uitiorum nequaquam susceptibilem, sed arbitrio liberum, ignorant se accusare Deum, quòd rationalem fecerit hominem, & non rationis expertem. Necesse enim horum duorum alterum, uel irrationalem productum esse, uel rationalem existentem & circa agibilia uersantem, arbitrio liberum esse. Ex necessitate igitur omnis natura

rationalis

rationalis libero arbitrio est, & secundum suiipsius naturam uertibilis. Porrò naturæ quæ ex subiecta materia generantur, secundũ duos modos uertibilitatem habent, tum secũdum materiam, tum secundum hoc quòd generantur. Quæcunq; uerò non ex subiecta materia generatę sunt, secundum unum solum modum qui est creationis, uertibiles existunt. Rursum horum immaterialium quæcunq; in his sunt quæ circa terrena uersantur, communione ad homines, circa agibilia occupatæ, magis sunt uertibiles. At quæcunq; propter naturæ sublimitatem Deo secundum habitudinẽ appropinquant, per huius contemplationem beatitudine potiuntur, et ad seipsas & ad Deum solum conuersæ ab agibilibus & materia omnifariam seipsas alienauerunt. Contemplationi autem & Deo familiares factæ manent inuertibiles, liberæ quidem arbitrio existentes & uertibiles, quia rationales sunt, non tamen uertuntur propter prædictas causas: nec mirum quidem, etenim & homines cõtemplatiui ab agibilibus seipsos segregantes, manent inuertibiles. Arbitror itaq; ex his quæ dicta sunt, demonstratum esse, rationales creaturas omnes à principio optimas fuisse conditas, quòd si deinde ita permansissent ut à principio creatæ sunt, extra omnem utiq; malitiam essent. Soli tamen angeli incorporales quidem uersi sunt, et neq; ipsi omnes, sed quidam ex ipsis, quicũq; uidelicet se ad inferiora, aut ad terrestrium concupiscentiam spontè conuertentes, ab habitudine quæ est ad superiora & diuina se separarunt, indiesq; magis ac magis separant. Quocirca ex his quæ monstrata sunt, clarè liquet, ideo nos facultatẽ electiuam uertibilem possidere, quia natura uertibiles sumus. Non tamen, quia uertibilem facultatem seu potestatem habemus, ut mali simus, Deum aliquis causam esse dixerit, neq; enim in potestate seu facultate uitia sunt, sed in habitibus: habitus aũt secundum electionem acquiruntur: secundum electionem ergo mali euadimus, & non sumus secundum naturam. Intelliget autem certius aliquis quod dicitur, hoc modo. In præcedentibus potestatem siue facultatem dicebamus esse, à qua singula quæ facimus, facere possumus. Omnis autem electiua potestas eadem oppositorum est: una enim & eadem facultas est, qua sobrii sumus, & qua sumus intemperãtes: non tamen idem habitus est oppositorum, puta crapulandi & sobriè uiuendi, uel mentiendi & uerum dicendi, sed contrariorũ contrarii. Nam sobrium esse, ipsius secundum uirtutem est habitus: crapulari aũt, uitii: non sunt igitur potestatis seu facultatis uitia, sed habituum & electionis: neq; enim potestas est quæ nos crapulari uel mentiri commoueat, sed electio: nam in nobis erat uerum dicere uel mentiri. Sed igitur non est uitium potentia, sed habitus, non qui facultatem dedit, causa nobis est malorum, sed habitus qui à nobis, & per nos, & proprio studio adest: liceret enim contrarium habitum exercitio adipisci, & non malum. Cęterùm potentia differt ab habitu, eò quòd omnes potentiæ naturales sunt, habitus uerò superuenientes: & quòd potentiæ indocibiles sunt, habitus aũt ex eruditione & consuetudine adueniunt. Si itaq; potentia naturalis est & indocibilis, habitus uerò aduentitius & docibilis, non natura est causa malorum, sed malè nos agere aut agi, & proinde malum habitum possidere: omnis

enim

enim habitus aduentitius esse monstratus est. Natura autem inesse potentias hoc indicat, quòd omnes easdem habent potẽtias, præter debilitatos: at habitus minimè esse naturales uel hinc manifestum est, quòd non omnes eosdem posside nt habitus, sed alij alios: quæ autem natura sunt, eadem apud omnes existunt.

EIVSDEM PHILOSOPHIAE LIBER OCTAVVS, DE PROVIDENTIA.

Inuestigat si sit diuina in rebus prouidentia, quam multis argumentis colligit. Caput I.

LIBERVM arbitrio esse hominem, & in quibus libero arbitrio utatur, atq; propter quã causam liber arbitrio genitus sit, in præcedentibus dictum est. Quia uerò non omnis qui proponit occidere, omnino occidit, sed quandoq; quidẽ occidit, quandoq; uerò non, actione impedita, & non secundum intentionem procedente, causam uerò esse diximus prouidentiã & non fatum, expleta eorum quæ sunt in nobis determinatione, sermo de prouidentia iure cõsequitur, qui in tria diuiditur. Primùm, si sit prouidentia: secundum, quid sit: tertium, quorumnam sit. Sed uidens quidem modò sanus sit, non ignorabit prouidentiam. Ægypti cognoscens prodigia, & audiens quæ in deserto mira fuere, in quibus lucidior uisibiliorq; hominibus apparuit prouidẽtia. Multa deniq; tum in prophetis, tum in Babylone animaduertẽs prouidentiæ opera, nullã dubitationẽ suscipientia. Christianos aũt hæc uniuersa docent prouidentiam esse, maximè uerò diuinissimũ & propter excellentiam amoris erga homines incredibilissimũ prouidentiæ opus, Dei incarnatio, quę propter nos facta est. At cùm non ad hos solos sit sermo, sed ad gentiles, age per alia quoq; prouidẽtiam esse demonstremus. Quòd igitur sit prouidentia, per eadẽ aliquis demonstrauerit, quibus & Deum esse ostendimus. Vniuersorum enim permanẽtia, eorũ maximè quæ generationi & corruptioni obnoxia sunt, & positio atq; ordo rerũ semper secundũ eundẽ modum custoditus, & astrorũ motus nullo unq; tẽpore immutatus, & anni circuitus, & temporum reditio, & noctiũ atq; dierũ per singulos annos æqualitas, alterutra paulatim tum aucta tum diminuta, neq; minori neq; ampliori mẽsura, quali ter utiq; perficeretur similiter deducta, nullo prouidente? Quãdo etiam peccatorum sequens supplicium, magis autẽ scelerum reuelatio, nullo quandoq; existente qui redarguere possit, secundum quasdam necessitates manifestatur. Qualium historiarum pleni sunt tum Hebræorum tum Gentilium libri. Talis enĩ est in scriptura nostra Susannę perpessio: in his uerò quę apud gentiles comperiuntur, Ibyci poetę interitus. Cùm occideretur enim hic à quibusdã, & nullũ coadiutorẽ neq; insidiarũ testem haberet, grues fortè superuolantes intuẽs dixit: O' grues, uindicate meam necem, at cùm ciuitas Corinthiorũ latrones requireret, inuenireq; nequiret, congregato theatro & plebe cõsidente, rursum grues superuolabãt, intuẽtes uerò homicidæ ridẽdo dicebãt: Ecce ultores Ibyci. Eorum aũt qui propè

aſsidebant quidam id audiens,principi annunciauit, & comprehenſi ho-
micidium confeſsi ſunt. Atque plurium id genus multitudo in ueterum
libris deſcripta eſt, quæ ſi quis congregare uoluerit, hunc ſermonē in in-
finitā utiq; extenderit magnitudinē. Si uerò non omnibus qui peccant,ie-
dem redargutionis ſeu manifeſtationis modus obtingit,ſed quidam effu-
gere uidentur, nullus propterea prouidentiam neget. Non enim ſecundū
unum modum ſolùm facit Deus hominum procreationem, ſed ſecundū
multos & diuerſos. Porrò corporū quæ generationi & corruptioni ob-
noxia ſunt, compoſitio, & proportio quæ ſemper cuſtoditur,prouiden-
tiam eſſe magnopere oſtendit. Siquidē in omni particula corporis, proui
dentiæ præmeditatio apparet, ut ſtudioſis facilè eſt ex diuerſis libris colli
gere. Sed & colorū uarietas qui in animalibus ſunt, eundē ſemper ornatū
retinens,clamat prouidentiam eſſe. Quod aūt communiter ab omnibus
hominibus conceſſum eſt, oportere Deum orare & colere ἀναθήμασι &
oblationibus, prouidentiæ eſt demonſtratiuum: ſine prouidentia enim
exiſtēte hac uniuerſa machina, quis utiq; uel quē aliquis adoraret? Sed &
ſtudiū quod eſt circa beneficia,naturaliter in his qui nō ſunt peruerſi,fre-
quentatum, prouidentiam oſtendit. Etenim futuram inde mercedem ex-
pectantes,etiam eis qui retribuere non poſſunt,benefacere eligimus. At
prouidentia ſublata, laxatur quidem iniuſtitia his qui poſſunt iniuſta a-
gere: deſtruitur quoq; miſericordia & timor Dei: ſimul aūt cum his uir-
tus interimitur & pietas. Si enim non prouidet Deus, neq; punit,neq; be
ne agentibus brauia tribuit,neq; unq; patiētium læſiones prohibet, quis
igitur amplius adorabit Deum,in nullo quicquam nobis conferentem?
Deſtruitur inſuper prophetia,& uniuerſa præcognitio. Cęterùm iſta mi-
nimè cum his concordant,quæ per ſingulos ferè dies accidunt. Nam mul
tæ quidem in neceſsitatibus diuinitatis apparitiones fiunt: multa quoq;
per ſomnia laborantibus data ſunt auxilia,multæq; pręcognitiones ſecū-
dum unamquanq; mundi ætatem allatæ ſunt,ac multi homicidium per-
petrantes,& quædam iniqua agentes,diu noctuq; terrefacti ſunt. Præte-
rea bonus eſt Deus, bonus uerò exiſtens beneficus eſt: ſi uerò beneficus,
etiam prouiſor eſt. Sed quid opus eſt,creationis opera & proportionem
eius explicare,atq; cōpaginem & poſitionē,ordinemq; ac utilitatē,quam
unūquodq; uniuerſo tribuit,& q nō poſsibile eſt aliter habere, præterq;
nunc bellè habeat, & q neq; adiectionē ſuſcipit,neq; reſpuere poteſt ali-
quid eorū quæ ſunt,ſed perfecta omnia & bona,ſapienter atq; prouiden-
ter condita exiſtunt. Verùm ad librum περὶ τῆς τοῦ ἀνθρώπου γενέσεως, hāc ex-
poſitionem reſeruemus, ut non patiamur quod multi de prouidentia lo-
quentes perpeſsi ſunt. Creationē enim nos in prouidentiæ ſermonē in-
troducentem pro prouidentia uſurpant,multùm uerò ab ea differt. Non
enim idem eſt prouidentia et creatio: nam creationis quidē eſt,bene effice
re ea quæ fiunt: prouidentiæ uerò,bene procreare quæ fiunt. Hæc aūt nō
omnino adinuicem coexiſtunt, quod ex uiris cuiuslibet artis & diſcipli-
nę licet perſpicere. Nam hi quidē eorum ad hoc tantū ut benè operentur,
ſunt eruditi,& nullā amplius habent curā, ut tectores, ſcribæ, figuli: alij
uero

uerò solùm prouident, ut agazones & pastores. Quare & nos in sermone qui est de curatione, cōuenienter demōstrabimus, bene producta esse quæ generata sunt: in sermone uerò de prouidētia, diligēti procuratione potiri post generationē. Quomō igitur homo ex homine, & bos ex boue semper generatur, & unumquodq; ex proprio semine nascitur & non ex alio, prouidentia non existente? Si enim quis dicat, secundū generationem quæ à principio fuit, traduce res procedere, hoc utiq; dicet, creationi omnino simul adesse prouidentiam. Traduce enim procreari quod olim creatū est, coniunctā esse prouidentiam ostendit. Prouidentiæ enim est (quæ post creationē existit) eorū quæ sunt traductio: & ita nihil utiq; aliud dicet, q̄ eundem esse factorē simul & prouisorem eorum quæ sunt. Quis autem uidens differētes hominū in tot millibus formas, & nunquā secundum omnia conuenientes, non mirabitur opus: cōsiderans uerò causam, prouidentiæ gratia differentiam formæ in singularibus transmutatam inueniet. Intuere enim, si eundem seruarent intransmutabiliter characterem, id est, figuram, quanta rerum confusio fieret, quanta uerò ignorantia & obscuritas hominem detineret: neq; enim familiarē cognosceret, neq; alienum uel inimicū, uel malum ab amico & placido diiudicaret: uniuersa aūt essent uerè sibi peruia & confusa secundum Anaxagorā. Quod si ita esset, nihil prohiberet, cum sororibus & matribus commisceri, neq; rapere, neq; aliud quicq; iniquè agere manifestò, si ad præsens modò effugeret. Neq; em̄ postea uisus cognosceretur. Insuper neq; lex, neq; politia constitueretur, neq; patres & filij se inuicem cognoscerēt, neq; aliud quid eorum quæ sunt secundum hominem cōstaret. Cæcus enim esset circa hominem homo, modica uisu ei tribuente. Quippe præter ętatem & magnitudinem nihil aliud dinosceret. Tantorum uerò bonorū nobis causa facta est prouidētia, hominum formas semper & ubiq; uariando, & nullo tempore istud facere desinendo: quæ maxima est coniectura, quòd regimur & potimur prouidentia usq; ad singularia, ut ad modum plasmationis characteris & uocis unusquisq; cognoscatur, & si non certissimè hoc seruetur quasi forma sufficiente. Equidem ex superabundanti nobis hæc adiecit prouidentia, & colorum differentiam, ut multiformiter humanæ naturæ infirmitas adiuuetur. Existimo autem plura animalium quę secundū speciem sunt uniformia, quale est cornix et coruus, quasdam secūdum intuitum habere differentias, quibus cognoscent secundum coniugationē seinuicem. Equidē cornices et corui sępenumerò cōgregantur, at secundū coniugationē unaquaq; & unoquoq; coniugem agnoscente separantur. Quo pacto autē se inuicem cognoscerēt, nisi aliquis inesset unicuiq; proprius character, nobis quidē non facilè iudicabilis, facilè uerò natura comprehensibilis his quæ sunt eiusdē generis. Sed & symbola, id est, notæ & apparitiones, & sonitus, & Iouis dicta signa (ad gentiles enim est sermo) secundum propriam rationem, ut ipsi aiunt, eorum quę ab eis ostenduntur prouentus conseruantia, omnino profectò rationem prouidentiæ signant, & his quæ contingunt prouentus uerò ostendunt.

Quid sit prouidentia. *Caput* II.

AT esse prouidentiam, tum per hoc manifestum est, tum per ea quæ deinceps dicentur. Quid autem sit prouidentia, dicamus. Prouidentia igitur est Dei procuratio circa ea quæ facta sunt. Diffiniunt autem eam & sic: Prouidentia est uoluntas Dei, propter quam omnia quæ sunt, conuenientem deductionem suscipiunt. Si uerò uoluntas Dei est prouidentia, necesse est secundum rectam rationem, & optimè & Deo decentissimè fieri, ut cùm bene habeant ea quæ fiunt, meliorem ordinem non suscipiant. Necesse autem est, & eundem esse factorem eorũ quæ sunt, & prouisorem. Neq; enim consequens est, neq; decens, alium quidem facere, alium uerò quę facta sunt, procurare. etenim imbecillitatis omnino uideretur hoc tale esse. Cæterùm magna horum ostensio animalibus inest. Omne enim quod genuit, escam ei procurat quod genitum est. Homo autem etiam alijs omnibus quę sunt in hac uita, eatenus prouidet, quatenus possibile est. Quæ uerò non prouident, propter imbecillitatem non prouident. Demonstratum igitur est, Deum quidem esse prouisorem, prouidentiam autem eius uoluntatem existere.

Quorum nam sit prouidentia diuina, an uniuersalium generum & specierum tantùm, ut ait Aristoteles, uel an prouidentia singularium per deos inferiores administretur, ut Plato censet: ubi obiter phanaticam Epicuri opinionem confutat. *Caput* III.

CVm esse prouidentiam, & quid sit, dictũ fuerit, superest referre quorumnam sit prouidentia, utrùm uniuersalium tantùm, uel singulariũ & uniuersalium. Plato itaq; & uniuersalia & singularia per prouidentiã disponi existimat, prouidentiæ rationem in tria diuidens, nempe primam esse primi Dei: prouidere uerò hunc antecedenter quidẽ proprijs, deinde uerò toti mundo uniuersali: puta cœlis & astris atq; omnibus uniuersalibus, hoc est, generibus, ut substantiæ, quantitati, qualitati, & alijs talibus, atq; speciebus quæ his subiectę sunt. Generationi uerò indiuiduorũ, & animalium, & plantarum, & omnium quæ in generatione & corruptione sunt, per deos prouidere, qui cœlum circumeunt, quorum generationem Aristoteles soli & Zodiaco circulo attribuit. Deductionis uerò et finis agibilium, & ordinis eorũ quæ sunt secundũ hanc uitã, & naturalium materialiumq; bonorũ, & quæ instrumenta uocantur, atq; his oppositorum, tertiam esse prouidentiam Plato astruit. Sed & præsidere huic quosdã ordinatos dæmones circa terrã humanarũ operationum custodes. Esse autem et secundæ & tertiæ prouidentiæ ut sint à prima, quasi potestate omnia à primo Deo disponantur, qui statuerit & secundos & tertios prouisores. Quòd igitur ad Deum refert omnia Plato, & ex illius uoluntate omnẽ prouidentiam dependere dicit, laudari meretur. Non aũt ꝙ secundo uult ordine astruere prouidentiam eorum qui cœlum circumeunt: nõ enim est prouidentia quod fit, sed fatũ et necessitas. Nempe sicut illi utiq; configurarunt & designarunt, necesse est ea quæ fiunt, fieri: et aliter non contingit. Stoici uerò philosophi fatum, et quòd nõ sit in nobis affirmantes, nullum locum prouidentiæ dereliquerunt, sed ueritatẽ, & quòd sit aliquid in nobis, simul destruunt, ut demonstratũ est prius. Ac Democritus & Heraclitus, & Epicurus, neq; uniuersalium, neque singularium prouiden-

prouidentiam esse uolũt. Epicurus deniq; dicebat: Quod beatũ & incorruptibile, neq; ipsum negociũ habet, neq; alij tribuit, quare neq; ira neq; lætitia tangitur. Imbecillitatis eñ sunt omnia quæcunq; talia. Iram à dijs alienã, præter uoluntatẽ enim fit, Deo aũt nihil præter uoluntatẽ contingit: ergo hi quidẽ propria principia sequuntur, etenim ab euentu uniuersum hoc consistere opinantes, decẽter meritoq; sine prouidentia aiũt esse omnia. Quorũ enim nullus est conditor, quis utiq; prouisor erit? Siquidẽ manifestũ est, necesse esse casu ferri, quæ à principio casu genita sunt. Primam igitur eorũ opinionẽ refellere oportet, qua destructa sufficient quæ superius in prouidentię demonstratione diximus. Horũ itaq; redargutionem ad proprium tempus reseruantes, ad Aristotelis opinionem & aliorum, qui singularia sine prouidentia regi dicunt, ueniamus.

Disputat aduersus Aristotelem, qui in duodecimo Metaphysicæ Deum ait minimè singularium curam habere, sed à natura disponi: ubi simul Euripidis & Menandri opinio narratur fermè eadem. Caput IIII.

ARistoteles sanè à natura disponi uult particularia, ut in septimo Ethicorum obscurè dixit. Hanc enim diuinam in generatis omnibus existentem, unicuiq; naturaliter suggerere eorũ quæ conferunt electionem, & eorum quæ nocent fugam. Quippe unumquodq; animal, ut dictum est, alternam sibi escam eligit, & quod confert, prosequitur, & passionum suarũ remedia naturaliter noscit. Euripides uerò & Menander in his aiũt uniuscuiusq; intellectum prouidere unicuiq;, deorũ uerò nullũ. Sed intellectus sanè, eorum quæ in nobis sunt, est prouisor: aut enim agibilium & artium, aut contemplationis. Prouidentia uerò, eorum quæ non sunt in nobis: etenim uel prouidet ditare, uel deniq; sanare, uel non sanare, quorum nullum natura facere potest. at neq; natura Aristoteli uidetur, manifesta nanq; sunt naturę opera. Quid uerò ad intellectum refertur, quandoque puniri homicidam, quandoq; uerò effugere: nisi quis dixerit, quòd primum intellectus & naturæ est, prouidentiæ esse: quod uerò secundũ, fati. Si autem ea quæ sunt secundum intellectum & naturam, prouidentię existunt, quæ uerò sequuntur, sunt fati, destructum est id quod est in nobis, sed non ita habet. Nam ea quidem quæ sunt intellectus & contemplatiui & practici, in nobis esse monstrata sunt, non omnia uerò quæ secundum prouidentiam existunt, naturæ sunt: & si quæ naturæ sunt, secundũ prouidentiam fiunt: multa enim eorum quæ secundũ prouidentiam sunt, nõ adhuc sunt naturę opera, ut de homicida demonstratũ est: etenim pars prouidentiæ est natura, non tamen ipsa est prouidentia. Igitur hi quidem naturæ & intellectui singularium prouidentiam asscribunt. Alij aũt permanentiæ existentium curam Deo esse aiunt, ut nihil eorum quæ genita sunt, deficiat, & huius solius prouidentiam facere, singularia uerò ferri, ut contingit, & propterea multas iniustitias, multaq; homicidia, & summatim dicendo, omnem malitiam in hominibus uersari, & horum (ut contingit) quosdam effugere uindictam, quosdam uerò puniri, neq; illis secundum rectam rationem, neq; his secundum legem omnino accidentibus. Etenim bonos iniqua pati, sæpenumerò accidit, & humiliari, & infinitis

malis submitti: malos uerò & uiolentos augeri potentatu, & diuitijs, & principatibus, & alijs uitæ bonis.

Causas narrat, quòd ponentes diuinam prouidentiam non esse ad singulos homines, ignorantiæ caligine ducti sint, mala etiam ignorantes, Dei uoluntate hominibus boni gratia accidere. Caput V.

AT mihi uidetur hæc dicentes, multa alia earum contemplationum ignorare quæ secundũ prouidentiã sunt, maximè uerò animę immortalitatem, mortalẽ eñ eam suspicantes esse, quæ sunt hominũ, hac uita circunscribunt: deinde peruersa habent de bonis iudicia. Existimant enim diuitijs refertos, & dignitatibus præditos, atq; alijs materialibus bonis ditẽtos, felices existere & beatos. Animæ uerò bona multo interuallo corporalibus & exterioribus eminentiora nihili faciunt, meliora enim sunt meliorum bona: quare tanto uirtutes diuitijs & sanitati atq; alijs præferũtur, quanto anima corpori. Ea propter & solæ & cum alijs uirtutes beatum faciunt hominem, cum alijs quidem secundum latitudinem, solæ uerò & secundum seipsas secundum circunscriptionem. Eorum enim quæ sunt, hæc secundum circunscriptionem intelliguntur, ut bicubitum: alia autem secundum latitudinem, ut aceruus, aceruì enim & si duos modios auferas, quod relictum est, manet aceruus. Sed & ab ea beatitudinę quæ secundum latitudinẽ est, si auferas tum corporis bona, tum exteriora, solas uerò uirtutes derelinquas, manet etiam sic beatitudinem habens secundum seipsam anima. uirtus enim per seipsam ad felicitatem sufficit. Omnis igitur bonus est beatus, & omnis malus est miser, & si omnia bona quę fortunæ dicuntur, congregata habeat. Quod ignorantes multi solos beatos existimant, qui bona corporis & diuitias obtinẽt, ideo de prouidentia queruntur. Cæterùm hæc nõ modò ex apparentibus, ea quæ secundum nos sunt, disponit, sed & secundum propriam præscientiam. Sciens enim Deus, quòd huic nunc mansueto & bono conferat pauperem esse, & quòd mentem eius diuitiæ subuertant affluentes, conuenienter eũ in paupertate seruat. Sciens autem sæpenumerò diuitem asperiorẽ futurum, si pecunijs priuetur, latrocinia enim uel homicidia, seu quædam alia maiora mala tentaturũ, diuitijs potiri sinit. Quare etiam ægrotare nobis sæpiusculè profuit, & filios sepelire, & fugere seruos: horum nanq; salus perditione eorum amarior fieret, malis quidem filijs, latronibus uerò famulis in nos effectis. Equidem nos nihil futurorum scientes, ad præsentiaq; sola respicientes, non rectè ea quæ accidunt, iudicamus, Deo autem futura quoq; quasi præsentia sunt. Sed hæc in eos dixerimus, qui peruersi
Rom. 9. sunt, aduersus quos & id scripturæ conueniet utiq; dicere: Nunquid lutũ dicit figulo, quur me sic finxisti? Quomodo enim non detestandus est homo, contrariam legislationem faciens, & operibus prouidentiæ renitens, qui neq; humanis legislatoribus contradicere auderet.

Ducit Aristotelem ad magna inconuenientia, si Deus prouideret singulis hominibus, aut rebus. Caput VI.

HOs igitur errores, quin potius impietates, missos facientes, ostendamus, quòd nõ bene ab eis sine prouidentia regi singularia dicantur,

uniuersalibus & generalibus prouidentia potientibus. Tribus enim his solis de causis, aliquis dicet non fieri singularium prouidentiam: aut enim ignorare Deum, quod bonum sit etiam horũ prouidentiam habere, aut non uelle, aut non posse. Sed ignorantia siue inscitia omnifariam à beata illa substantia aliena est: per se enim cognitio, & per se sapientia est & scientia. Qualiter autem latebunt Deum, quæ nec homo bene sapiens ignorabit: quòd destructis omnibus singularibus, uniuersalia quoque destruantur: ex particularibus æquè omnino uniuersalia consistunt, adæquantur denique species omnibus particularibus, & conuertuntur, & simul destruuntur, atque simul conseruantur. Nihil autem prohibet, quin omnia indiuidua perirent, nulla desuper procuratione habita: his igitur destructis & uniuersalia corrumpentur. Si uerò in hoc solùm prouidere aiunt eum, ne omnia particularia pereant, ut seruentur species, latet eos quandam singularium esse prouidentiam dicere. His enim prouidens (ut ipsi dicunt) species & genera conseruat. Sed aiunt quòd non ignorat quidem, nõ uult autẽ prouidere. At nolle, propter duas fit occasiões, aut ob pigritiam, aut ob indecentiam, & quis utique non insanus pigritiæ causam Deo inducit: rursus enim ex duobus his pigritia generatur, uoluptate & formidine: siquidem aut à uoluptate aliqua attracti pigrescimus, aut propter timorem formidantes desistimus: neutrum uerò horum de Deo cogitare fas est. At si pigritiam quidem inducere renuant, non decere autem Deum affirment, indignum enim esse tam beatam substantiam uilibus & minutis se submittere, & uelut materialibus et electu indignis contaminari, atque propter hoc nolle: ignorant duo uitia pessima se Deo asscribere, contemptum et inquinationem. Aut enim ex contemptu conditor principatum & dispositionem singularium despicit, quod ualde incõueniens est dicere: aut inquinationem declinans, ut et ipsi aiunt. Si autem solaribus radijs natura concessa est, omne humidũ attrahere, nõ uerò coinquinari solem, neque radios ipsos, cum cloacis illuxerint, sed manere incontaminatos & puros, qualiter Deum cẽsent his contaminari quæ hic geruntur? non sunt hominum Dei naturam scientium hæc dogmata. Equidem intangibile et incorruptibile & incontaminabile, et absque omni alteratione potius consistit, quod diuinum est: inquinatio enim & huius generis alia uersionis sunt opera. Quo pacto autem non ualde inconueniens est, artificem cuiuscunque artis, et maximè medicum uniuersalia procurantem, nil particularium, neque minimum sine arte & cura derelinquere, cùm sciat ad totum proficere partem, Deum uerò conditorem etiam artificibus asserere indoctiorem. Sed nunquid uult quidem, non potest autem. Et quomodo non (qui hoc astruit) quasi imbecillem dicit Deum, & ad benefaciendum impotentem esse. Insuper secundum illos duos modos dixerit aliquis utique Deum non posse indiuiduis prouidere: aut quòd ipse prouidere minimè natus sit, aut quòd particularia insusceptibilia prouidentiæ existant. Sed ipsum natum esse prouidere, etiam illi confitentur, per ea quòd aiunt eum uniuersalibus prouidere, cùm aliter inferiora adhærere superioribus nequeant. Potior uerò uirtus etiam usque ad ultima et insensibilia conser-

uando descendit, unumquodq; enim à diuina dependet uolũtate, & hinc permanentiam & conseruationem haurit. Cæterùm indiuiduorũ & multiplicatorum subsistentiam prouidentiæ quoq; esse susceptibilem, ex animalibus quæ principatu & ducatu dispensantur, manifestarium euadit, quorum multæ quidem sunt species. etenim apes, & formicæ, & plurima eorum quæ gregatim pascuntur, sub quibusdam ducibus statuta sunt, quos obediendo sequuntur. Maximè autem aliquis hoc intelliget hominum ciuilitatem considerans, legislatorum enim & principum dispositiones atq; procurationes recipere uidetur: si uerò harum est susceptibilis, quomodo utiq; non erit prouidentiæ conditoris capax?

Ostendit, diuinæ prouidentiæ cognitionẽ nobis naturaliter insertam esse, aperitq; causas, quur in hunc errorem prolapsi sint, non credentes uidelicet animæ immortalitatem, uel rationem & causam prouidentiæ perscrutari nequeuntes. Caput VII.

NOn leuis autem coniectura existit, singularia gubernari prouidẽtia, quòd eius cognitio sit hominibus naturaliter inserta: necessitate ẽm aliqua obruti, confestim ad diuinum numen & orationes confugimus, quasi natura nos absq; præceptore diuinum auxilium edocente, nequaquam autem ad id nos natura sine doctore instruit, quod naturam non habet ut fiat. Equidem in subitarijs perturbationibus & timoribus absq; electione, antequam aliquid perscrutemur, Deum inuocamus. Omne uerò quod ita, ut oportet, naturaliter sequitur, ualidam habet demonstrationẽ, nullam contradictionem suscipiens. Vnde igitur in hanc rationem deducti sunt, qui hoc opinantur? primò certè, quòd censeant dissolui cum corpore animam: secundò autem, quòd nequeant particularis prouidentiæ rationem inuenire. At animam non esse mortalem, neque usq; ad hanc uitam quæ in homine sunt, duntaxat consistere, etiam sapientissimorum apud Græcos transmigrationes ostendũt, & loca quæ iuxta uniuscuiusq; uitam animabus in sortem uenisse dicuntur, & supplicia animarum, quib. torquentur in seipsis hæc æquè (& si nõnihil à uero exorbitant) animam esse post hanc uitam, & delictorum uindictam sustinere confitentur. Verùm si incomprehensibilis nobis existit prouidentiæ singularium sermo, ut re uera est, secundum illud, Quàm inscrutabilia iudicia tua, & inuestigabiles uiæ tuæ: non propterea dicere oportet, non esse prouidentiam: neq; enim quòd mensuram maris ignoremus & harenæ numerum, dixerit aliquis, neq; mare neq; harenam esse: hoc modo nanq; neq; hominem neq; aliud quoduis animal esse dicerent, quòd numerum tum hominum tum aliorũ animalium ignorẽt: indiuidua etenim nobis infinita sunt: quæ uerò infinita, ignota existunt nobis: & uniuersalia sanè ratione fiunt sæpenumerò comprehensibilia, particularia autem minimè. Quum autem duplex in unoquoq; homine sit differentia, tum ea quæ ad alium hominem est, tum uniuscuiusq; ad seipsum quotidiana alteratio & differentia, & in uita, & à studijs, utilitatibus, desiderijs, & cæteris accidẽtibus (facilè enim uertibile est hoc animal, necessitatibus & temporibus celeriter commutatum) necesse est conuenientem unicuiq; prouidentiam, & differentem & uariam multiperditamq; & incomprehensibilitati eorum quæ in

Rom. 11.

tempore

tempore accidunt, opportunam adesse. Si deniq; oportet conferentem et familiarẽ in unaquaq; re illã existere, infinita uerò est particulariũ differentia, infinita igitur etiam eius quæ ipsis conuenit prouidentiæ ratio: si uerò infinita, nobis quoq; ignota existit. Non decet autem per nostrã propriã ignorantiam, eorum quæ sunt, prouidentiam destruere: quæ enim tu non bene esse arbitraris, hæc rationabilia sanè à conditore agnoscuntur. Tu uerò ignorans causas, non ignorans dicis fieri. Quod nempe in aliis quæ ignoramus, patimur, hæc etiam in operibus prouidentiæ, ex assimilatione & quidem obtusa colligimus ea quæ sunt ab ipsa, quædam simulachra & umbras operum eius ex his quæ fiunt per coniecturam suscipientes.

Differit quibus ex causis diuina prouidentia tot mala hominibus inferat, etiam iustis, cuius proprium est singulis bene facere & disponere. Caput VIII.

Dicimus ergo, quædam secundum permissionem Dei facta esse: permissionis autem sunt multæ species. Concedit sæpenumerò iustũ in calamitates incidere, ut uirtutem quæ in ipso latet, aliis ostendat, ueluti in Iob. Aliquando permittit inconuenientia quædam geri, ut per actionem quæ indecens uidetur, magnum quid & mirabile dirigat, uelut per crucem, salutem hominum. Alio modo sanctum etiam mala pati permittit, ut non ex recta conscientia, & attributa ei uirtute in elationem incidat, ut in Paulo. Derelinquitur aliquis ad tempus in correctionem alterius, ut id quod in ipso fuit, considerantes alii erudiantur, ut in Lazaro & diuite: naturaliter enim uidentes quosdam pati contrahimur, ut optimè dictum est à Menandro. Quod diuum,

*

qualiter in compatiente concessi omnia pati, sicut prædictũ est ad Iob & Paulum, ita oportet pati. Destituitur aliquis etiam in alterius gloriam nõ ob propria uel parentũ peccata, ut à natiuitate cæcus in gloriam filii hominis. Rursus permittitur quis pati in alterius imitationẽ, ut gloria eius qui passus est, amplificata, aliis impigra passio fiat per futuræ gloriæ spem, & eorũ quæ expectãtur bonorũ desideriũ, ueluti in martyribus & in his qui seipsos tradiderunt pro patria, uel parẽtibus, uel filiis, uel fide. Si uerò quis irrationabile arbitratur, sanctũ in alterius directionẽ, malè pati, cognoscat φ hæc uita agon est, & uirtutis stadiũ: quãto igitur maiores sunt labores, tanto maiores sunt coronæ: ad mensurã enim passionis & numerũ est retributio. Propterea Paulus infinitis traditus est tribulationibus, ut maiorẽ & perfectã referret uictoriæ coronã: quippe omnia bene & decenter fiunt prouidentiæ opera. Quòd aũt bene & decenter, & solummodo ut conuenit, disponat Deus omnia, duabus his considerationibus quis utens, quæ ab omnibus cõceduntur, rectissimè intelliget. Bonus est, et solus sapiens, & bonis ac perfectis beneficus decenter existit. Quia uerò sapiens est, sapienter & optimè eorũ quæ sunt prouidentiã gerit: nam si quidẽ nõ prouidet, non est bonus: si uerò non bene, minimè sapiens est. Oportet igitur has considerationes attendentẽ, nihil operibus prouidẽtiæ detrahere, neque ante scrutationem ea blasphemare, sed omnia bene accipere, omnia admirari,

admirari, omnia bene et decenter fieri, & si quàm pluribus iniusta uideantur, non tamen blasphemiam, & ob magnam ignorantiam nostram conuitium superessfundamus.

Qui patiuntur innocenter, aut æquo animo nocentes, hic purgari ostendit. Qui autem passiones iniustas inferunt, etiam iubente Deo, maliuolentiæ suæ pœnam sortientur. Caput IX.

CVm autem omnia bene fieri dicimus, clarè liquet, nos non de hominum nequitia, neque de operib. quæ in nobis sunt, & apud nos fiunt, sermonem facere, sed de eorum prouidentia quę non sunt in nobis. Quomodo igitur uiri sancti amaras perpessi sunt mortes, & perēptiones sine causa? si enim iniustè, quare nō prohibuit iusta prouidentia occisionem? si uerò iustè, inculpabiles omnino sunt qui occiderunt. Ad hæc dicemus, quoniā is qui occidit iniustè, occidit: & qui occiditur, aut iustè occiditur, aut utiliter: iustè quidem, cùm propter actiones iniustas & inconuenientes, nobis autem occultas: utiliter uerò, præcognoscente prouidentia futuras ab eo malas operationes, & quoniam conducibile est ei, usque ad hoc sisti uitam eius, ut Socrati, & sanctis. Qui autem occidit, iustè occidit, non enim propter hoc, neque commodans, sed lucri gratia, & latrocinij, insidiatus est. Equidem in nobis existit actio, passio uerò non est in nobis, puta occidi. Cæterùm mors nulla est mala, nisi quæ est propter peccatū, ut ex morte sanctorum uirorum manifestò dilucet. Peccator autem & si in lectulo, aut subitò sine dolore decesserit, malè morietur, malum epitaphium sibi inducens peccatum. Qui nimirum occidit, malè occidit: nam in his qui iustè perimuntur, in spiculatorum ordinem seipsos statuerunt: in his uerò qui utiliter, in ordinem homicidarum & impiorum. Eadē hæc sunt & in hostibus interficientibus, & captiuis omnem immanitatem inferentibus: eadem & in grassatoribus & rapientibus pecunias. Etenim his quibus auferuntur, confert non possidere: sed auari qui rapuerunt, iniusti sunt. Ob auaritiam enim, non propter illorum utilitatem abstulerunt.

OCTAVI ET VLTIMI LIBRI PHILOSOPHIAE *Gregorij Nysseni De prouidentia, Ioan. Conone Norimontano interprete,* FINIS.

GRE-

GEORGII TRAPEZVNTII IN VITAM MOYSI, PER GREGORIVM NYSSENVM, FRATREM BASILII MAGNI EDITAM, & à se è Græco in Latinum traductam,

PRAEFATIO.

NVPER Reuerendissime pater, beati Gregorij Nysseni de uita Moysi, qua perfectã hominis uitã ostendere uoluit, opus profectò perutile, de Græco in Latinũ traduxi. Quod multis de causis dominationi tuæ statui dedicare, uel quia in eo scripturę inuolucra explicantur ac enodantur (quã rem ad ecclesiasticos uiros pertinere nemo unquam dubitauit) uel quia qui traducũt aliquid, aut ipsi de se pariunt, soleant magnis plerũque uiris ac dominis hæc destinare, ut pondere autoritatis suæ opus firmatum per ora multorũ uolitet: uel quòd ipse maximè inpræsentiarũ secutus sum, ipsius rei cõditione atque natura. Nam si quis à principio casus humanos per sacras aut gentiles historias repetat, inueniet profectò, excellentes ac summos uiros, aut in principes aut in assistentes principibus optimis diuinitus destinatos fuisse, quorũ opera, studio, consilio, imminentes casus homines effugerũt. Hac ratione statim in illis hominũ primordijs diluuio Deus omnia uastaturus, prædestinauit Noe, qui diuinæ uolũtatis instrumentũ, & quidẽ animatũ ac rationale, uirtute sua factus, arca humanũ genus ne omnino periret, effecit. Sic Iacob senescentibus tẽporibus uniuersum penè uexaturus Orientẽ, Ioseph pręmisit: quẽ uendi etiã permisit, ut gubernatorẽ frumentariæ rei in uniuersa Ægypto constitueret, atque hoc modo Israeliticã gentẽ à peste inediæ simul cum Ægyptijs liberaret. Sic Moysen omni uirtute preditũ & fide præcipuũ, ad libertatẽ Iudaicæ gentis produxisse certè uidetur. Cui & Iosue quasi assistentẽ atque ministrũ dedit, quo post mortem Moysi duce usus in promissionis terrã populũ deduxit. Multa sunt in sacris literis eiusmodi, nec solùm uiri, uerũ etiã, quod maius ac difficilius esse uidetur, mulieres electę sunt, ut Iudith ac Hester ostẽdũt. Ex gẽtili quoque historia similia legentibus fuisse cõstat. Nam ne Gręcia Persis subiugaretur, aduersus infinitas eorũ opes, & innumerabiles copias, summã potentiam, Milciadem, Themistoclẽ, Cimona, tres summos uiros Deus suscitauit, quorũ cõsilio diuersis tẽporibus uires Persarũ perfregit. Quid Romanum imperiũ? nõne ita sæpenumerò conseruauit? Nã nisi Camillus Gallorum fuisset temporibus, Romanũ nomen omnino deletũ fuisset. Nisi Fabius Maximus & Scipio Africanus Hannibalis tẽporib. floruissent, Africæ Italia seruisset. Quid plura? Ita semper fuit, & ita erit: nõ quia Deus nõ possit etiã absque hominũ, imò absque ullo ministerio, sola uoluntate hos liberare, illos deprimere. Sed quia res hominũ humanis consilijs geri summæ suæ maiestati atque clementiæ placuit, idcirco summos uiros, quanquam omni uirtute præditos, alijs tamẽ alios secundũ exigentiã temporũ, fulgẽtiores produxit. Castimonia excelluit Ioseph, ut nulla illecebrarũ illectus

ui, à

ui, à seruitute posset euadere ad gubernandam Ægyptum. Charitate ardebat Moyses (ita enim opus erat) ut durissimũ populũ ferre posset. Bellica uirtute Iosue præstabat, ut facilius obtinentes sancta loca eijceret. Qui uerò in gentibus floruerunt, alij singulari iustitia, ut Aristides, qui iustus cognominatus est: alij admirabili prudentia, ut Themistocles, qui futura nõ peius Apolline prædicere à gentibus dictus est: alij mora laudabili, ut Fabius Maximus, qui cunctãdo restituit rem: alij uelocitate agendi: alij alio uirtutis genere claruerunt. Fœminæ uerò uel castitate, uel forma, uel audacia nõ improbanda (muliebres em̃ uirtutes hæ ferè sunt) rem optimè gesserunt. Videmus autẽ his nostris temporibus, quot bella, quot turbationes, quot conciliabula contra Christianorũ pacem atq; concordiam oborta sunt. Quare oportuit electos quosdam, ac prædestinatos diuinitus, ut iam ostendimus, uiros extare, qui hæc Christianorum incommoda uel omnino tollerent, uel ita minuerent, ut ferri possent. Hos autem quis nõ uidet summum esse Pontificem, & te ministrum ipsius, ac ipsi uelut Iosue Moysi assistentem? Summus enim Pontifex liberalitate mirabili, patientia inaudita, summa constantia, ardentissima fide, charitate feruenti, cæterisq; diuinis uirtutibus suis efficit, ut nõ solùm fluctus tempestatum Deo duce Romana Ecclesia euaserit, uerumetiam Græciam, Armeniam, Syriã aliasq; complures Orientis partes, ne nimium dicam, magis his temporibus nostris, q̃ aliàs unquam citra quadringentos annos, sibi coniunxerit. Sed ille quasi alter Moyses, extra turbam existens, consilio & autoritate agit, & manus in cœlũ pro Ecclesia tollit. Tu ueluti alter Iosue, modò mira uelocitate, fortitudine, prudentia, exercitus conscribis, in aciem prodis, hostem fundis. Cuius rei salus Pontificis, libertas Florẽtię per te conseruata, testes sunt etiam tot tantæq; ciuitates Italiæ, ac populi qui Francisco Sforciæ multos annos seruierunt, quos tu breui tempore, tyranno ui ac prudentia expulso, liberasti. Sic duos maximos Italiæ duces, ac memoria nostra florentissimos solus fudisti ac fugasti. Modò multis ponderosisq; legationibus & prælijs, populum Dei, id est, Ecclesiam suam, in pace tua, tanquam in terram repromissionis constitutam, conseruas. Sed de laudibus tuis aliàs, neq; nunc quidem ex proposito, sed quantùm res ipsa postulare, imò uerò flagitare uidebatur, summis ut dicitur digitis tetigi. Nã liber is De perfecta hominis uita, uel De uita Moysi inscribitur. Moysen uerò illis temporibus ad liberandũ populum diuinitus electũ scimus: summos à Deo concedi nobis uiros non ignoramus: quare rerum ipsarũ serie, ad hæc usq; nunc peruenisse satis sit. Illud sanè non prætermittendũ, beatum hunc Gregorium, cuius opus transtulimus, Magni illius Basilij fratrem fuisse, Nyssæ Episcopum, uirum tam in secularibus, quàm in diuinis doctrinis eruditissimum, uirtutis quoq; omni numero prçditũ: quod tuipse in hoc opere legendo (si tamen præ occupationibus tuis licuerit) iudicabis. Sed iam ipsum Latinè loquentem, si placet, audiamus.

GREGORII NYSSENI EPISCOPI, DE VITA MOYSI, SIVE DE VITA PERFECTA, LIBER,

Georgio Trapezuntio interprete.

Vemadmodum qui certamen equorum non ſine magna delectatione animi ſpectant, & ſi nihil ad curſum diligentiæ illi prætermittant, quos uincere optant, oculis tamen curſum ipſorum ſoliciti proſpicientes, clamant atq; hortantur, incitareq́; ac efficere ſe putant, ut uelocius equi peruolent, cùm huc atque illuc unà cum equis inflectantur, ac manum quaſi flagellum in ipſos extendant atq; incutiant: non quia neſciant, hęc nihil ad uictoriam conferre, ſed quia beneuolentiam ac ſtudium erga certantes, uoce corporisq́; motibus, natura duce ſignificare impelluntur: ſic mihi ipſi de te facere uideor amice ac frater chariſsime. Nam cùm tu in uirtutis ſpectaculo, probè diuino curſu ac certamine perſeueres, & ad ſupernæ uocationis præmia crebris leuiſsimisq́; ſaltibus feſtines, acclamo atq; impello, & diligentia ſtudioq́; intendere uelocitatem iubeo. Quæ omnia nõ ideo facio, quia temerario quodam ſtudio tui detinear, ſed quia ut chariſsimo filio morem tibi gerere ſtudeam. Cùm enim literis tuis petieris, ut tibi à nobis ad perfectã uitam admonitio quędam conſcribatur, æquum arbitrati ſumus, ut hoc libro noſtro & nihil aliud fortè utilitatis, attamen illud profectò non contemnendum tibi, nos ipſos obedientiæ proponamus exemplum. Nam qui tam multarum animarum curam ut patres gerimus, oportere duximus, ut hæc ſenectus modeſtiæ tuæ mandata ſuſcipiat, maiores obedientia in te profectò uires habebit, cùm ętas tua noſtro exemplo magis roborata fuerit. Sed hæc hactenus. Nam nobis iam incipiendũ eſt. Petijſti à me chariſsime fili, ut tibi quęnam ſit perfecta uita, diligenter deſcribam: quod te ideò uelle non dubito, ut cùm inueneris quod quæris, ad uitam tuam quod inueniſti, accommodes. Ego uerò duo in hac re, & ambo mihi impoſsibilia, conſpicio. Vtrũque enim, & perfectionem uidelicet uitæ ratione deſcribere, & quod ratione comprehendiſti, in uita ipſa monſtrare, ſupra uires meas eſſe facilè fateor, quippe qui putem multis etiam in uirtute præſtãtioribus & magnis omnino uiris difficilia hęc eſſe dictu, imò uerò impoſsibilia. Verùm ne uidear ibi timere, ut Pſalmiſta ait, ubi timor non eſt, planum id ita faciam. Pſal. 52. Cùm perfectum dicatur, quod finem ſuum atq; terminum ita conſequutum eſt, ut nihil ſibi deſit, nihil deficiat. Sed in his quidẽ, quæ ſenſu capiuntur, certis quibuſdam terminis cõtinentur omnia, ut uerbi cauſa, in quãto tam continuo quàm diſcreto proprijs quibuſdam terminis omnis menſura concluditur. Nam qui ad cubitum uel ſenarium reſpicit numerum, non eſt neſcius, unde utrunq; iſtorũ incepit, & quò exiuit, quibus illorũ finis

habeatur atq; perfectio. In uirtute uerò hūc ab Apostolo perfectionis terminum esse dicimus, quòd nullus in ipsa sit terminus. Quippe cū ille ipse Paulus, uir diuinus, & mēte altissimus, semper ac iugiter per uirtutē suum cursum intēderet, nec unq; ad maiora conscendere negligeret: non em̄ uidebat statutā sibi cursus perfectionē ac finē. Quur ita? Quoniā omne bonum ipsa natura, qua bonū est, nō habet terminū, sed contrarij cōparatione terminatur: ut uita morte, lux tenebris, & omnino bonū omne in eo desinit, quod ipsi contrariū esse intelligitur. Quare quemadmodū uitæ finis mortis initiū est, sic cursus ipsius finis qui secūdū uirtutē est, uitiosi cursus initium inuenitur. Non igitur falsò à nobis dictū est, impossibile esse perfectionē ac finem uirtutis cōprehēdere: demonstratū em̄ iam est quòd nullis uirtus terminis continetur. Nunc aūt alterū etiam, quòd scilicet impossibile sit eis qui cum uirtute uiuūt, ad perfectionē fineq; uirtutis peruenire, nobis explanandū uidetur. Primum igitur ac propriè bonū, cuius natura bonitas est, Deus dico ipse, quodcūq; natura esse intelligitur, idipsum & est, & nuncupatur: quæ quidē diuina natura (quoniā nullus uirtutis terminus prçter uitiū est, ut iam rationibus cōprobauimus, diuinitas em̄ cōtrarium suscipere nō potest) interminata est ac infinita. At uerò qui nō simulatè, sed uerè uirtutem sequitur, Deo qui uera uirtus est, participatione coniungitur. Deus aūt terminū non habet. Quare necesse est, participantis quoq; desideriū, cùm ad interminatū infinitumq; seipsum extēdat, nullum habeat exitum, quo cessare possit. Quas ob res si nullis uitę perfectio terminis cōtinetur, si uirtutis id ipsum terminus est, quòd interminata sit, impossibile omnino est, ita perfectionē hanc aut re cōsequi, aut uerbis assequi, ut ad altiora ullus ascensus relinquatur. Quomodo igitur quæris, ad quem finē quispiā peruenturus sit, cùm finis nullus inueniatur? Nō tamē quoniā quod quęritur exitū non habet, idcirco pręceptum illud Domini negligendum quo dicitur: Perfecti sitis, sicut & pater uester cœlestis perfectus est. Nam & si totū consequi nequeas, tamē in rebus omnibus, quę natura bona sunt, nō paruū est lucrum (nisi desipias) uel partē earū aliquam consequi. Omne igitur studiū, omnem curā, diligentiā deniq; omnem adhibeamus, ne ab ea perfectione decidamus, ad quā peruenire possibile sit: tantumq; ipsius possideamus, quantū capere possumus. Ita em̄ se habere, ut ad ulteriora semper in uirtute ac bono uelis ascendere, id ipsum forsan humanæ naturæ perfectio est. Sed rectè (ut mihi uidetur) faciemus, si hac nostra in quæstione sacræ scripturæ utemur consilio. Per prophetā igitur Esaiā diuina uox clamat: Respicite in Abraham patrē uestrū, & in Saram quæ uos peperit. Hæc em̄ diuinus sermo, nō ijs qui in uirtute permanent, sed ijs qui à uirtute aberrant, præcipit. Vt quemadmodū qui tēpestate ac ui uentorū longè à recta nauigationis suæ uia in pelagus exacti sunt, si uel ignem, uel cacumen montis prospexerint, facilè se ab errore in tutū reducunt: sic quicunq; huius uitæ fluctibus oppressi, à uirtute aberrant, exemplo Abrahæ ac Saræ, quasi quodā gubernaculo, ad diuinę uolūtatis portum reuocantur. Ac ideo quoniā in masculum & fœminā natura humana diuisa est, & utraq; libera, tam ad uirtutem, quàm ad uitium proposita est electio:

Matth. 5.

Esa. 51.

electic ad Abraham & Sarā respicite, ut uiri à uiro, & mulieres à muliere, propria, idoneaq́ naturę suscipientes exempla, facilius suos ad uirtutē dirigāt gressus. Quare si nos quoq; unius probati uitam in exemplum sumpserimus, ardentissimum tuum (ut spero) explebimus desiderium: ostendemusq́ quomodo possibile sit, hos uitæ fluctus absq; naufragio superare: animamq́ nostram perturbationum undis minimè submersam in tutissimum uirtutis portum deducere. Idcirco enim credendum est præstātissimorum uirorū uitas exquisitissimè perscriptas, ut uita nostra imitatione ad uirtutē ac bonū rectius deducatur. Sed dicet quispiā, quomodo si nec Chaldæus sum ego, ut de Abrahā scribitur, nec alumnus regis Aegyptij filiæ, ut de Moyse scriptura testatur, nec deniq; cum priscorum aliquo mihi quicq; commune sit, alicuius eorū potero uitam consequi? Cùm nihil habeam quo possim adeò diuersæ uitę ac morum longeq́ aliorum seculorū hominem imitari. Nos uerò respondebimus, neq; ad uitium, neq; ad uirtutē pertinere, si Chaldæus quis sit: nec si in Aegypto uiuat, aut in Babylone uersetur, ideo à recta uirtutis uita expellitur: nec enim in Iudæa solū, ut quondam, Deus cognoscitur: nec Siō illa, Dei scilicet domiciliū, determinatus quidam locus est, ut litera sonare uidetur. Sed subtilius atq; acutius nobis inspiciendū est, ut uideamus quos Chaldæos, aut quos Aegyptios fugiendos scriptura per historiam admonet, & qua Babylonis captiuitate liberati, ad beatitudinē tandem cōscendamus. Quas ob res Moyses ille in exemplū nobis proponatur: cuius uitā si prius (sicut à diuinis didicimus) breuiter percurramus, sic demum consentaneū historię sensum inuestigabimus, quo perfectam hominum uitā facilius cognoscemus. Scribitur igitur, Moysen quando Aegyptij lege tyranni, masculi Hebręorum infantuli uiuere uetabantur, tunc in lucem editū fuisse, quem gratia quadam statim ab incunabulis scitum ac elegantē cùm uidissent parentes, maiori studio fuisse ut uitā ei conseruarent, conatos. Quare non simpliciter, sed in fiscella quadam, bitumine ac pice rimas illita, impositum, in flueta infantem Nili exposuisse, diuinaq; uoluntate ad eam ripam amnis fiscellam uorticibus aquarū eiectā, qua regis tunc filia fortè spatiabatur. Ita repertus, ac gratia quæ in eo apparebat, & specie à regis filia dilectus, in filium fuit adoptatus. Verùm natura quadā insita mammillā omnino fastidiens, consilio propinquarū cuiusdam, à propria enutritur parente. Quū uerò in regia educatione, doctrinaq; seculari ex ephebis iam esset egressus, inglorius degere apud suos maluisse, q̃ fictam illā, cuius adoptatus in filium erat, matrem profiteri. Aegyptio aūt uiro in Hebræorū quendam impetū faciēte occiso, duos Hebræorum contentione cōmotos in rixā admonuit, nō ira concitari, sed natura, quæ propinquitate ipsos coniunxit conciliatrice, & quasi iudice arbitroq; fratres uti oportere. Sed ab eo qui pręmio iniuriam afferebat repulsus ad contemplationē hac contumelia impellitur. Ciuitatum em̄ turbationibus omnino relictis, secū uiuere maluit, filia cuiusdā alienigenæ in uxorem ducta: qui tanta erat ad pernoscenda ingenia hominum, moresq; cōprehēdendos prudentia præditus, ut unica re gesta, quā Moyses aduersus pastorū uim magno animo fecerat, adolescentis uirtutē

Exo. 2.

conſpexerit,quòd non proprio lucro aut laude cōmotus,pro iuſtitia pugnauerit,ſed iuſtum ipſum per ſe ac natura ſua honeſtū iudicans,paſtores qui nihil in ſeipſum peccarunt,caſtigauit,eorū́q; iniuriā repulit.Quapropter uirtutē Moyſi admiratus præſtantiorē ipſam aliorum diuitijs exiſtimans,filiā ei tradidit in uxorē, facultateḿq; fecit, ut ipſe quācunq; uiuendi rationem uellet,eligeret. At ille montanā ac ſolitariā elegit, ubi à turba-
Exo.3. tione procul remotus, in ouiū cura ſibi in deſerto attendebat. Quo in genere uitę nō paruo trāſacto temporis ſpatio, mirabilē dicit hiſtoria ipſum uidiſſe uiſionem. In medio eñ claróq; die alia præſtantior, q̃ ſolaris lux, circa oculos ſuos effulſit.Cuius rei inſolentia cùm reſpexiſſet ad montem, arbuſtū ardens ſcribitur aſpexiſſe: cuius rami cùm arderent,quaſi cōtinua irrigatione uireſcebant, admiratuḿq; ſecū dixiſſe: Vadā & uidebo uiſionem hanc magnā,ne uidelicet oculos ſolùm, uerumetiā(quod mirabilius eſt) auditum radijs eius lucis illum inaret. Natura eñ illius lucis, ueluti in duorum obiecta ſenſuū diuiſa,ut in oculos ſplendore radiorum fulgebat, ſic in auditū immortaléq; dogma tum intonabat. Vetuit eñ ad mōtem calceorum pondere preſſum accedere, ſolueréq; iuſsit calceamenta, ac demū nudo pede terrā illam attingere,quæ diuina luce reſplendebat.Deinde ne longior in hiſtoria ſim, hac uiſione corroboratus,ab Aegyptiorum ſeruitute ſuos liberare iubetur.Sed ut diſceret, quāta diuinitus uirtus ſibi præ-
Exo.4. ſtaretur, ita Deo iubente, huiuſcemodi periculo uſus eſt. Virga manu in terram proiecta in colubrum uertitur,rurſuśq; recepta,ut uirga prius erat ſubitò facta eſt.Manus quoq; in ſinu recōdita,in niueum candorē immutatur,& iterum in eundē ſinum immiſſa, in priſtinā redijt naturā. Deſcendente aūt ipſo in Aegyptum,adducentéq; ſecum uxorē alienigenā,& liberos ſibi ab ea natos, angelus obuiā factus timorem mortis intuliſſe fertur: quē mulier circūciſionis filij ſanguine facilè placauit. Tunc Aarō quoq; frater eius diuinitus monitus obuiam prodijt, & paulo pòſt in cōcionem ab utriſq; populis conuocatur, libertas tam laborioſæ ſeruituti præponi-
Exo.5. tur. Cum ipſo quoq; tyrāno hac de re loquuntur. Irritatur ille magis, imperat duriora, ut nō ſolùm luto, ſed paleis ſtipuliśq; colligendis afflicti ludæi contabeſcant. Cùm uerò ad inaudita ſigna,miraculáq; Moyſes uerſus eſſet, coraḿq; ipſis Aegyptijs uirgā ſuā in colubrum uertiſſet, Pharao(id eñ nomē erat tyranno) magorum ineptijs fretus,magis reſiſtebat:ij enim uirgas ſimiliter ſuas in terram proiectas, in dracones mutaſſe uidebantur. Sed qui ex uirga Moyſi uerè animatus erat,magorum uirgas,re ligna, uiſus deceptione dracones, facilè deuorauit. Tunc cōſentientes tyrāno Aegyptios omnes cùm uidiſſet Moyſes in uniuerſam eorū gentē, nemine omnino excepto intolerabilia infert uulnera. Commouebantur autē iuſſu eius elementa ipſa,terra ſcilicet,ignis,aer, aqua.ad impietatē eñ tyranni actiones ſuas facilè cōmutabant.Eodē quoq; tempore eodē in loco, Iudæi ab officio non recedentes,nil mali ſentiebāt. Aegyptij uerò perperā & co-
Ibidem 7. gitātes & agētes acriter plectebātur. Nā aqua per uniuerſam Aegyptum in ſanguinem iubēte Moyſe conuerſa eſt, ut uel piſces ipſi craſsitudine aquarū carnea morerentur: Iudæis ſolis ſanguis aqua erat limpidior. Hinc neceſ-

necessitate rerũ coacti Aegyptij, aquę quã apud Hebręos inueniebãt, per mixtione sanguineã aquã suam mitigabant. Similiter quoq; ranarum irrepens multitudo, quarũ generatio non naturali cursu elementorũ, sed coactis, ut ita dicam, elemẽtis, iubente Moyse facta est, solis turpissima Aegyptijs inferebat fastidia: Iudæorũ uerò uita nihil ex huiusmodi bestiolis incõmodi patiebatur. Sic etiã aer nullam diei ac noctis faciebat differẽtiam, Aegyptijs in eadẽ continuè crassitudine palpitantibus: at Iudęis nihil noui afferebat. Similiter cætera quoq; omnia se habebant, grando scilicet, ignis, ciniphes, muscæ caninæ, locustarũ nubes: hæc aduersus Aegyptios omnia, ut natura sua fert, perniciosissima erãt: Iudęi uerò, rumorib. solùm, uerbisq; cohabitantiũ hos morbos, nullo suo incõmodo, cognoscebant. Postremò primogenitorũ omniũ nece, cùm ij quidẽ suorũ pernicie confusi lugerent, ij uerò sanguinis signaculo, liminaribus atq; postibus inunctis tuti quiescerent, quanta inter Iudæum & Aegyptium esset differẽtia, cunctis apparuit. Itaq; percussis Aegyptijs, suaq; publicè ac priuatim lugẽtibus, educit Moyses populũ diuitijs simul Aegypti abductis. Verùm cùm iã tribus peragrasset diebus, uidet pœnitentia ductum hostẽ, cum magno exercitu & instructissimo equitatu aduersus se festinare. Quæ res nõ mediocriter imbellẽ populũ in Moysen concitauit. At ille intrepidus, uoce quidẽ populũ, ut in Domino spem haberent, hortabatur, animo aũt ad Deum penitus conuersus, auxiliũ tacitus implorabat. Quo recõdito clamore creator exoratus, pręstò miseris ac mirabiliter affuit. Nubes eñ quę Dei iussu, non natura præcedebat, nõ presso aere uaporibus cõstituta, sed aliud quiddã diuinitus, atq; altius, q̃ humana mens percipere ualeat, quæ in die solis ardores tẽperabat, & noctu in ignẽ uersa noctis et frigora temperabat, & tenebras remouebat. Hæc inq; nubes, quã ueluti ducem sequebantur, priore omisso itinere in rubeum mare ducebat. Deuenerũt igitur sequuti ducẽ Hebræi usq; ad littus, quos Aegyptij persequuti, undiq; ita concludunt, ut nulla iã fuga humano cõsilio posset excogitari. ante ipsos mare rubeũ erat, post ipsos ualidissimus atq; instructissimus Aegyptiorũ exercitus. Tũc summus ille uir omniũ diuinitus monitus ad littus descẽdit, mareq; rubrum uirga percussit, & subitò ut in uitro facta scissura facilè ex altera parte in alterã peruenit. Sic ictu Moysaicę uirgę in oppositã usq; ripam, hinc atq; hinc cedẽtibus aquis, scissura peruenit. Itaq; facto per medium pelagus itinere, utraq; ex parte undis aquarũ quasi muris cõsistentibus ingreditur, Deo fretus cum populo Moyses, quẽ Pharao impetu animi cõcitatus insequitur. Sed mare uirga percussum in pristinũ statũ reducitur, ac Aegyptios omnes obruit. Hebręi uerò in oppositum littus incolumes quũ peruenissent, cantum Deo, qui gloriosum aduersus hostẽ sibi trophæũ præbuerat, grato animo cecinerunt. Triũ deinde dierum itinere confecto, cùm siti populus laboraret, mira quadã amaritudine aquarum à potu earũ deterritus, lignũ Moyses, quod Deus ei ostenderat, in amarissimas illas aquas immisit: & ilicò natura ligni aquarum ablata putredine, dulces atq; potabiles effectæ fuerunt. Nubis deinde ductu, quã præcedẽtẽ sequebãtur, & qua stante ipsi quoq; castra metabãtur, ad locũ deueniũt

Exo. 8.

Exo. 14.

aquis atq; arboribus amœnissimũ. Duodecim eñ fontibus irrigabatur, & septuaginta palmis consitus altissimis, miraculo simul ac usui uidentibus fuit. Hinc rursus amota, in desertũ deduxit: ubi ardẽs arena, locorum
Exo.16.17. ariditas, aquarũ penuria, ingenti populũ siti affligebat. At Moyses ex lapide quodã uirga percusso, iucundissima atq; copiosissima aquarũ fluenta exilire fecit. Hic cõmeatus etiã omnis, quẽ exeuntes ab Aegypto abduxerant, quũ defecisset, nõ à terra sibi, ut solet, quæ uictum pręstabãt, oriebantur, sed à cœlo quotidiè in crepusculo, nõ aquea stillicidia, sed quasi cristallinæ guttæ in coriandri seminis formã conglobatæ, roris uice, descendebant: quæ ad cibũ collectæ gustũ mellis penè afferebãt. Sed mirabile quid in ipsa quoq; collectione fiebat: nullus eñ minus q̃ egeret, aut propter ętatem, aut propter infirmitatẽ sibi assumpsit: nullus quia ualidior, sibi plus q̃ esset opus, in eo die potuit arripere. Itaq; quicquid in uno die congregauerant, eius ipsius diei solummodo cibus erat. Quòd si quis timore furtim quandã sibi particulã ad crastinũ cõseruasset, totum quod repositum erat, per noctẽ corruptum in uermes trãsformabatur, præter q̃ in die sabbati. Nã cùm hæc dies ratione quadam, & mystica cessatione ab Hebræis honoraretur, ne quid in ea die pręter consuetudinẽ facere cogerẽtur, quãuis tanto in collegio unusquisq; studium, quatũ in cæteris diebus die sexta adhibebat, duplũ tamen collectũ sibi esse inueniebat. Quumq; in cæteris diebus, si quid seruabatur in crastinũ, in uermes totum transmutaretur, solum quod die Veneris collectum erat, per totũ diẽ sabbati perdurabat. Bellũ deinde aduersum Amelech exarsit, & tunc primùm Hebræi cõstructi in aciẽ sunt, nõ omnes, sed electi, quibus Iosue qui post Moysen gubernacula populi susceperat, præfuit. Nã Moyses extra præliũ, in colle quodã altiore unà cũ duobus necessarijs cõstiterat, ad cœlos aspiciens, quãdo (ut in historia traditũ est) id quoq; inter cætera mirabile dictu factum est. Nã cùm Moyses manus in cœlũ leuaret, tunc ingenti animo irruebant in hostes Hebræi: quũ uerò manus remisisset, tunc cõtrà ferociores facti hostes facilimè Iudæos pellebãt. Quod aliquoties factum facilè intellexerũt, qui cum eo erãt. Itaq; Moysi ulnas subeuntes occulta quadã de causa grauiores factas manus eius sustentabãt. Verùm quia imbecilliores erant, q̃ ut possent rectum diutius Moysen sustinere, lapidẽ illi in sedẽ supposito facilius adminiculo effecerunt, ut manus in cœlũ leuatas diutius retineret. Quo facto fusi omnino fugatiq; hostes sunt. Ita sine molestia in eremo uiuebant: nec eñ poterãt recedere, cùm nubes, quã ut ducẽ sequebantur, immobilis in eodẽ loco moraretur. His ita factis maiora occultioraq; mysteria Deus, & ipsum ductorẽ & populum instruere cùm uoluisset, præcepit
Exo.19. populo per Moysen, ut tã corpore q̃ animo mundus fieret, adeò ut etiã à nuptijs ipsis certo quodã dierum numero abstineret, aspersionibusq; quibusdã maculas abstergeret, ut omni labe animi corporisq; deposita, mundus ad montẽ Sinai posset accedere: qui quidẽ mons ratione utentibus solum illo tẽpore aditũ præstabat: neq; his omnibus, sed uiris solummodo: nec uiris etiã omnibus, sed illis tãtùm, qui diligenter à se omnẽ maculã expulissent. Studiũ aũt omnibus erat non paruũ ne quid brutorũ monti ap

propin-

propinquare paterentur. Quòd si fortè aliter acciderit, lapidibus obrui à populo statutum erat, quicquid brutum iuxta montē apparuisset. His ita dispositis, in sereno die subitò tenebris mons circundatus fuit, & ignis è medio tenebrarum exiliens, ac totum ut uidebatur mōtis tractum depascens, terrebat prospicientes, fumo atque caligine omnia repleta: adducebat tamē ad montē populum Moyses, quamuis ipse quoque huiuscemodi uisu timore perclusus ita erat, ut celare id minimè posset: sed uel ipsius corporis motibus cōmotum se patefecit: nec em̄ tantùm per oculos, uerumetiā per auditū terror animos inuadebat: quū sonitus desuper ueluti buccinæ aut tubę disrumpere subiecta locorū spacia uideretur. Eratque eis tanto terribilior, quanto magis accedebāt: quodque mirabilius est, articulatus erat. Nā aer absque uocalibus instrumentis nō inanem orationē, sed significantē diuina formabat uirtute, quæ populo leges atque instituta ponebat. Quæ omnia cùm ferre populus non posset, impetrauit à Moyse, ut à Deo, ipso mediante, lex sibi traderetur, nec se quicque retractaturum, sed omnia sicuti ab ipso Deo per Moysen sibi tradita crediturum asseruit: ita populus quidem ad subiecta montis loca relabitur. Moyses uerò solus in monte relictus, contrà quā cæteri homines pati solent, affectus est. Nā quum cæteri omnes desolati magis, in societate minus timeant, ipse derelictus solus audacior factus est. Vnde patuit, nō ut timidum quendā perterritum in principio fuisse, sed charitate timentis populi fuisse commotum. Quare cùm quasi onus quoddam timorem populi deposuerit, ac in seipso factus esset, tunc etiam in ipsam caliginem audacter ingreditur. Itaque ad penetralia diuinorū ingressus, nec Iudæis amplius uisibilis, solus erat cum inuisibili, ut nos (ut arbitror) his gestis instrueret, quòd oporteat si quis uelit esse cum Deo, omnia hęc quę uidentur, contemnere, ac mentem suam ad inuisibile atque incomprehensibile, quasi ad summitatem montis dirigere: ibique credere Deum esse, quò peruenire cogitatio non potest. Hac igitur in summitate montis constitutus Moyses, diuina suscipit mandata, quæ in uia doctrinaque sunt ad uirtutem. Cuius caput est pietas, ut scilicet cōdecentes de Deo opiniones habeamus, quod omnem cognoscibilem speciē, omneque superexcedat exemplum, nulli rei quæ cognoscitur similis. Iubet enim ad nullam rem, quę comprehendi posit, respicere: nec ijs similem putare naturam, quæ super omnia est, quæ comprehensione cognoscuntur: sed esse quidē ipsam credere oportere: quanta uerò, aut qualis, aut unde, aut quomodo sit, non esse quærendum, cùm eò peruenire humana ingenia nequeant. Ad impietatem autem etiam adduntur illa, quæ morum sunt castigationes, in genere uel in parte distributa. In genere quidem, totam simpliciter iniustitiā propellit lex illa, quòd oporteat proximum amare, quo stabiliter constituto, necessariò sequitur, nihil aduersus proximum cuiquam esse faciendum. In parte uerò, parentes colere, ac carminibus quæ diligēter enumerantur, canere præcipit. Quibus legibus quasi instructus ad sublimiora transit mysteria, tabernaculo diuina sibi uirtute proposito. Tabernaculum autē erat templum inaudita quadam uarietate pulcherrimum, propylea, columnę, cortinę, mensa & candelabrum & thuribulum,

Exo. 20. Exo. 36.

altare ac propitiatori um, & quod intra sanctum est adytũ impenetrabile. Quorũ omniũ dispositionẽ ac pulchritudinẽ, partim ne memoriã fugiat, partim ut etiã posteris miraculũ subappareat, nõ picturę tradere, sed materiali ędificatione immateriale illud exẽplar diuino consilio splẽdidis acceptis materijs imitari cõpellitur. Fuit igitur plurimũ aurũ in colũnis circũfusum, & cũ auro argentũ cacumina & bases eorũ exornabat, ut uarietatę coloris, sicuti arbitror, magis fulgerent. Sed æris quoq; materia non inutilis uisa est, capita em̃ & bases columnarũ ex ære factæ sunt. Cortinę porrò atq; tentoria, totiusq; tẽpli septũ, & super colũnas extensum tectũ, omnia per textoriã artẽ conueniente singulis attributa materia cõficiebantur. Alijs ex hyacintho, & purpura erat tinctura, & igneus cocci rubor, splẽdor quoq; byssi natura ipsa perductus ac sine arte cõfectus color. In alijs linũ, in alijs capilli, prout texturæ usus petebat, assumebantur. Sed rubricatæ quoq; pelles nõnũq; ac ceptę sunt. Verùm hęc posteaq; de mõte descẽdit per ministros secũdũ expositũ sibi exẽplar Moyses cõstruxit. Tũc aũt quũ in illo adhuc absq; manu constituto tẽplo esset, quibus sacerdos uestibus quando in tẽpli penetralia intrãdum erat, uteretur, de interiore simul atq; exteriore amictu leges posuit, initium nõ ab interiore, sed ab exteriore faciens: super humeralia uarijs coloribus, quibus tentoriũ ornabatur, ac insuper auro distinxit. Vncinos quoq; fecit, & catenulas smaragdos in circulũ auro cõnectẽtes. Hi lapides tũ natura uirides atq; fulgentes, tum sculptura mirabiles uidebantur: nec ad simulachrorũ figurã aliquã sculptura tendebat. Sed patriarcharũ nomina sex in singulis lapidibus erant impressa: ex his ad anteriorẽ partẽ scuta quædã dependebãt, & cõplicatæ catenæ in se permutatim in quendã numerũ connexæ atq; rhythmũ modo retis à fibulis ex utraq; parte desuper à scutis extensę, ut magis connexio perfulgeret. In his erat ex auro fabricatus ille ornatus pectoris, in quo diuersi patriarcharũ numero lapides tres in singulis ordinibus, ordines quatuor fuerunt, tribuũ nomina literis exprimentes. In his erat tunica inter humeralia ad talos à ceruicibus delapsa, aptissimè composita: in his erat inferior limbus, nõ texturæ uarietate solùm, uerumetiã aureis appendiculis pulcherrimus. Hæc aũt erãt aurea tintinnabula, pomaq; punica uicissim dictũ limbum ambiunt: ea in his erat lamina, & caputium pontificis imminẽs fronti ex auro purissimo, mirabili quadã figura formata, & cingulũ quo circũfusus amictus sustinebatur, & ornatus occultior: ac cætera omnia, quę per ænigmata in amictus specie sacerdotalẽ ostendunt uirtutẽ. Hæc à Deo ipso perdoctus, maiorq; seipso hac effectus doctrina, descendit à monte ad suos, ut eos eandẽ disciplinã doceret, & leges eis proponeret. Ferebat em̃ tabulas manibus non manu factas, sed ipsius Dei opus pariter tam mate-
Exo. 32. ria, q; literæ in materia impressæ. Verùm populus qui anteq; legis autor descęnderet, pietatis frenum excusserat, hanc gratiã nõ meruit. Nam cùm quadraginta diebus ac noctibus nullius indigens rei, quibus hoc corpus sustentatur, immortali uita sub illa caligine Moyses uiueret, quasi pueri cũ pędagogi non adsunt, sic populus aduersus Aarõ cõcitatus, impulit eum, ut ad simulachrum adorandũ dux eis fieret: simulachrum aũt uitulus erat,
Quare

Quare offensus Moyses, perrupit tabulas, ne in homines indignos tanta res deueheret: deinde Leuitis administrantibus, populi sanguine scelus expiauit. Simulachrũ contriuit, Deũ ab ira sua propitiauit, & sic rursus quadraginta dierũ spacio tabulas à Deo impetrauit: quas ipse quidem cõposuit, Deus aũt perscripsit. Sic igitur postq̃ diuino exemplari tabernaculũ ipsis ædificauit, propylea cuncta interiora, thuribula, altare, candelabrum, propitiatoriũ in adytis sacerdotij, ornatũ uarium, sacrificiorũ modũ, aliũ in purgationẽ, alium in agẽdis gratijs, aliũ ad auertenda mala imminẽtia, aliud ad expianda peccata. Hæc omnia postq̃ optimè perfecit atq; constituit, suorum perpessus inuidiã est. Soror eñ Maria diuino fratris honore cõmota, nonnihil loquuta est, cui diuina ira cõmota uelocem intulit punitionem. Qua in re mirabilis clementia, inauditaq; mansuetudo Moysi uisa est. Non eñ solùm iratus inuidẽti nõ fuit, sed Deum etiã orationibus sorori propitiũ reddidit. Quũ uerò multitudo uoluptate uicta carnes edere desideraret, meliusq; se in Ægypto uixisse ubi carnibus abundabat, q̃ cœlesti cibo in deserto prædicaret, tũc Deo Moyses rem commisit. Deus uerò mira multitudine aues per statiua Iudæorũ circumuolãtes gregatim sic immisit, ut aucupium esset facilimũ. Quarum carniũ nimium repleti, in morbos deciderunt, mortuiq; nõ pauci fuerunt: quę res residuis exemplo ad modestiam fuit. Exploratores deinde ad promissionis terrã mittuntur, qui reuersi nõ idẽ omnes, sed multi penè impossibilem esse trãsitũ nunciauerunt. Vnde rursus multitudo aduersus Moysen commota fuit, multiq; desperarunt se posse illuc peruenire: qui omnes diuino iudicio condẽnati, nõ uiderunt, quod se posse uidere desperarunt. Proficiscẽtes aũt per desertũ, quũ rursus aquæ penuria premerẽtur, nec ullã miraculorũ Dei tenerẽt memoriã, tam aduersus Deum, q̃ aduersus Moysen impiè cõclamabant: tum Moyses quoq; ipse uisus est propter perfidiã dubitasse, ueruntamen ex acrotomo illo lapide rursus fontes aquarum mirè produxit. Paulo aũt pòst Aegyptiacam uitã, & uentris & nimiã repletionẽ iterũ expetierunt. Quã ob rem serpẽtes uenenosis morsibus diuinitus eius immissi. Quũq; plures hoc modo indies perirẽt, diuino nixus consilio Moyses, æs in serpentis cõfudit figuram, quam in tumulo quodam imposuit: iussitq́ue, ut quicunq; serpentis morsu laborarent, in æreum serpentem aspicerent, atque ita pestiferum ex morsu serpentum morbum fugauit. Immittebantur enim ex uisu quasi antidota quædam in corpus, quod serpentium uenena imbecilliora reddebat, quàm ut possent homines occidere. Rursus populo in eum seditione insurgente, ac nonnullis in seipsos transferre sacerdotalem dignitatem conantibus, Moyses quidem pro peccantibus orabat, Deus uerò nõ ut ille orabat, sed ut iustum erat, hiatu terræ omnes seditiosos qui in Moysen insurrexerunt, absorpsit. Qui autem sacerdotij cupiditate exarserunt, igne cremati circiter ducẽti & quinquaginta exemplo suo cæteros castigarũt. Verùm ut crederent, non ab hominibus, sed à Deo sacerdotij gratiã concedi, uirga literis à quo esset ablata significante per unã quanq; tribum assumpta est, quas in templo Moyses apposuit: ac postero die sententiã de sacerdotio Dei omnibus ostendit: sola enim Aaron uirga floruit,

Marginal notes: Exo. 24.25. & 26. — Num. 12. — Exo. 16. — Nu. 13.14. — Nu. 20. — Nu. 16. — Nu. 17.

floruit, fructumq; edidit. Nux aūt erat fructus. Quod quidem miraculum etiā infidelibus maximū omniū uisum est, stupentibus scilicet quomodo siccū ac leuigatū lignum, tam paruo tēporis spatio arboris naturā susceperit atq; perfecit. Nā pro uligine terrę, pro cortice, pro humore, pro radicibus & ramis diuina uirtus ei suffecit. Procedebat deinde ulterius cum populo
Nu. 21. Moyses, edixitq; regiā (ut dicitur) uiā esse custodiēdā, ne uidelicet ad dextrā uel sinistram declinarent, neue quicq; habitantiū ea loca arriperēt. Coloni aūt locorum parū his contenti à transitu prohibebāt, sed pugna uicti
Nu. 22. 23. & 24. concesserunt inuiti, quod spontè dare noluerāt. Post hæc Balach Madianitarum gentis magnę princeps affinium exemplo perterritus, nō ab alijs principibus, nec armorum & exercitus, sed à Balaam augure quodā, qui magicis artibus ac dæmonū inuocatione claruerat, famaq; de ipso erat, sępius ciuitatibus etiā ingentibus suis artibus nocuisse, auxiliū petijt. Is quū ad regē Balach iter faceret, asinæ uoce nō prosperam eam sibi uiā fore instruitur, & uisione quadā quid faciundū esset, didicit, ac demū in locū maledictionis magicæ tales de Iudæis misit uoces, ut uerba eius apertę essent diuinationes. Ita Balach uincitur, sed populus in bello uictor, nō parua ex
Nu. 25. parte luxuria uincitur. Tunc Phinees zelo uirtutis uno ictu tam Iudæum, q̄ alienigenam mulierē in ipso impudico actu confodit: quo facto diuina
Nu. 27. in eos qui peccauerunt, ira cessauit. His ita gestis ascēdit in altum Moyses
Deu. 34. montem, & procul repromissam maioribus suis terrā speculatus, humanā uitam exiuit, ita ut nihil in terris huius migrationis suæ signum relinqueret. Mirum autem est, quòd nec formę nec pulchritudinis suæ quicquam, nec ex facie sua resplendentem gratiam, nec oculorum aciem, uel temporum quibus cum hominibus erat, spatia uel labores comminuerant, sed uno eodēq; modo uirtutes corporis atque sensuum in eo semper uigue-
Mystica interpretatio uitæ Moysis. runt. Hæc quidem sunt, quæ de illo uiro ab historia diuina percepimus, quæ cursim narrata iam tempus est proposito nostro accōmodare, ut uideamus ueteris scripturæ historiam ad perfectam uitam multùm conducere. Quum masculinam Iudæorum prolem tyranni lex occidendam statuit, tunc Moyses nascitur. Quo nam igitur pacto dicet quispiam, si tunc fortè à tyranno lex aduersus infantes lata est, quum Moyses in matris uentre ferebatur, huiusmodi ergo partum imitari potero? Nec enim in potestate hominis est, cùm uoluerit nasci. Sed hoc literalis sensus historiæ est, quæ ut ad mores accommodetur, altius intelligenda. Cuncta ergo quæ in mutatione ac fluxu posita sunt, nunquam firma manent, sed alterum ex altero gignitur, & aut ad melius, aut ad peius semper exitus fit. In hominibus autē carnalis hæc & perturbationum plena dispositio, quæ tyranno ac hosti humani generis placet, ac ideo eam fouet uitáque donat, per muliebrem sexum ostenditur. Virilis uerò partus hosti contrarius ac suspectus uirtuosam uitam significat. Est autem uita humana mutationi semper supposita: quare oportet, quum non sit æterna & immutabilis, semper nasci. Sic autem nasci non aliena fit appetitione, nec extrinsecus, ut in corporali natiuitate, sed electione propria unusquisque nascitur: unde fit, ut nos ipsi patres simus nostri, qualescunq; nos uolumus electione
gignen-

gignentes, & aut marem aut fœminam, uitij ac uirtutis ratione fingentes. Itaque licet nobis profectò cùm audiamus quanta hostis noster afficitur mœstitia masculinę prolis, id est, uirtuosi uiri natiuitate, licet, inquã, nobis mares nos ipsos gignere, ac parentibus nostris, cogitationibus scilicet bonis, quæ uirtutẽ pariunt, afferre: iucũda eñ est cogitatio uirtutis. Quę uoluptas facilè facit, ut in uirtute perseueremus, ut contra tyrãnicas etiã leges atq; instituta uiuamus. Id igitur ænigmate historiæ ueritas nos docet, ut omni diligentia studeamus in hoc partu, qui in nobis est, ita nasci, ut hosti nostro partus noster molestus sit: nemo eñ hostis mœstitiã affert, nisi ea signa ostẽdat, quibus ille uictũ se possit cognoscere. Est aũt eiusdem uolũtatis masculã edere prolẽ, ac eã conuenienter nutrire, et quo modo in aquis saluari possit, prouidere. Nam qui hosti partus suos interficiẽdos condonãt, hi nudos filios fluctibus exponũt. Fluctũ aũt aquarũ hãc uitã dico, in qua perturbationibus alternis multi obruuntur. At uerò cogitatiões rectæ ratiõesq; uirilis partus parẽtes, fiscella muniũt quos genuerũt, ne undarũ impetu confringãtur atq; submergãtur. Est aũt ueluti uirgulis diuersis cõpacta fiscella, doctrina, ut arbitror ea, quæ multis atq; uarijs disciplinis in unũ collecta, super fluctus huius uitæ fertur, neq; immergi patitur, sed impetu exagitata, tandem ad ripã extra huius uitæ turbationes animũ educit. Natura quidẽ ipsarum rerũ ita fieri crediderim. Videmus enim re ipsa, si quis turbini ac procellis humanæ uitæ resistit, nec se obrui patitur, eam à corrupta hominũ societate ac uita, tanq; onus graue reijci atque repelli: quam qui effugit, uagitum imitetur Moysi, nec lachrymis parcat. Lachryma enim fidelis quædam custos eorum est, qui ueram quærunt uirtutem. Quòd si regis sterilis filia, doctrina uidelicet exterior, quę semper parturit, & nunq; uiuum educit partum, quæ nullum unquam tantis laboribus condignum fructum produxit, quæ uterum inflat quasi aliquod uiuum prolatura, & tandem imperfecta & inania semper suo abortu edit, in filium adoptauerit, eousque se falsæ matris filium uir bonus profitebitur, quousque imperfectior atque tenerior ætas sit. Qui uerò ad maiorem iam ætatem peruenit, eum pudebit eius se falsò filium appellari, quæ naturaliter sterilis atque inanis est, nisi tandem uera foueatur doctrina. Quare tantum Ægyptiorum assidebit reginæ, quantum opus erit ad hanc inferiorem doctrinam percipiendam, ne omnino expers humanorum pręceptorum esse uideatur: deinde ad propriam matrem totus recurret, quam uel quando sterilis reginæ filius putabatur, non omnino reliquerat. Id enim mihi uidetur historia nobis significare cùm afferat matris propriæ lacte Moysen enutritum oportere: uel cùm exterioribus in tenerioribus annis dati sumus, Ecclesiæ lacte nutriri, mores, consuetudines, exquisitamq; uiuendi normam, quibus altius animus ascendit, perdiscere ac obseruare. Inimici autem duo inter se colluctantes Hebræus atque Ægyptius, inter quos medius factus Moyses, quum eos conciliare non potuisset, Aegyptium interfecit: pietas sunt atq; impietas. Primam scripturæ sacræ per Hebræum significatæ instituunt, alteram secularis ac exterior doctrina nugis suis insinuat, quam qui Moysen imitatur, uno ictu reluctantem occidit,

nec

nec aduersus pijs imam fidē insurgere ipsam patitur, quanquam etiā latius id accipere pro omni uirtute ac uitio possimus. Est em̄ quasi medius inter iustitiam ac iniustitiā, luxuriam atque modestiā, humilitatē atque superbiā, cæteraque huiusmodi propositus homo. Docet igitur nos exemplo suo Moyses, radicitus tollenda esse uitia, uirtutem aūt tanquam naturæ nostræ consentaneam amplectendā esse atque fouendā. Rixa uerò quæ inter Iudęos facta sedari à Moyse non potuit, nostrorū sunt de dogmatibus Ecclesiæ colluctationes, quas si sic sedare non possumus, ut iniuriantē deprimamus, fugiendū protinus ad sublimiorē sacramentalemque doctrinā, ac alienigenæ rursus, si res ita cogit, id est, seculari doctrinæ, parumper cohabitādum, ut prauos pastores à puteis expellamus, uersutos uidelicet hos malignosque doctrinę professores, qui rerū scientia ad ignorationē creatoris abutūtur: quibus repulsis sic uiuemus, ut pugnantibus non misceamur, nec perturbemur reluctatione multorū: sed motus animi omnes tanquam oues pastori, sic rationi obtēperantes gubernabimus, qua quidē in norma uiuēdi perseuerantibus, mirabili suo ueritas splendore nobis apparebit, animique oculus subaperiet atque illuminabit. Deus aūt est ueritas, quę tunc in uepribus Moysi uisa est, ad quā nos adducit rectè uiuendi ratio, & perturbationum animi propter ueritatē repulsio. Quæ quidē ueritas nō de cœlo illucescit, ne à stellis defluxa lux uideatur: sed ab rubo, ipsoque spinoso, ab humanitate uidelicet saluatoris effulgens, ad cognitionē sui per Euangelicā nos tubam reuocat. Hinc etiā mysteriū illud uirginis figuratum esse, quis nō uiderit? Ab ea nanque deitatis lux assumpta carne illuxit hominibus, eamque omni modo incorruptā seruauit uirginitatis uiriditate nullo pacto cōmutata. Quæ quidem lux cùm nobis illuxerit, primò docebit quid faciūdum sit, ut possimus ad ueritatis radios accedere. Quòd calcei soluendi, eijciendusque sit undique omnis amictus pelliceus ac terrestris & sordidus passionum æstus, ut ipsius qui est, cognitio possit suscipi, quæ opiniones de eo qui non est, falsas penitus repellit. Hæc em̄ est (ut ego sentio) ueritatis diffinitio, firma eius qui est intellectio, falsitas enim phantastica quædā circa id quod nō est, comprehensio, quasi subsistat quod nō est. Veritas aūt est eius, quod uerè est, firma intellectio. Longis aūt spacijs temporum altiori per quietē animo meditari oportet, ut firmiter intelligere possis, quid sit quod uerè est, quod natura sua est: quid quod non est, quod solùm esse uidetur, cùm per se atque naturā suam minimè subsistat. Mihi em̄ uidetur magnus ille Moyses ea in uisione didicisse, nihil earū rerū quę aut sensu cōprehenduntur, aut mente perspiciuntur, pręter supremā essentiā, quæ omniū causa est, & à qua omnia dependent, uerè subsistere. In nullo em̄ cæterorū impendentia perspici potest, ita quod absque participatione ueri entis possit esse. Solùm id eodem modo semper se habet, nunquam augetur, nunquam minuitur, æqualiter ad omnem mutationē, tam ad peius, quàm ad melius immutabile: peius em̄ ibi aut malū non est, melius inueniri nō potest. Quare solùm nulla re alia indiget, & solius cuncta indigent: solùm cuncta appetunt: solo cuncta participant: & quę participāt, per participationē & sunt, & bene sunt. Quod autem participatur, nunquam imminuitur. Id igitur

profectò

profectò est, quod uerè est & huius ueri entis intellectio, ad quā tunc accesserit Moyses: & nunc quicunq;, sicuti ille à terrestri se ac pelliceo absoluit amictu, diuinā ex rubo lucem prospiciens, quæ uidelicet ex carne nos illuminauit, quæ est lux uera, & ipsa ueritas, ut Euangeliū dicit, tunc talis efficitur, ut alios quoq; in libertatē uendicare, tyrannidis iniustum principatum deponere, seruiētes deniq; ipsos in terrā repromissionis reducere, cōmutatæ dextræ, & uirgę in serpentem uersæ auxilio, id est, fide incarnationis uerbi coadiutus. Nā si Moyses his nixus miraculis à seruitute tyranni Hebręos liberauit, non iniuria incarnationis mysteriū, quo & diabolus depositus, & humana natura liberata est, per hæc arbitramur significari: præsertim cùm tam prophetica, q̃ Euangelica autoritas ad hāc nos inducant sententiā. Propheta enim dicit: Hæc est mutatio dexteræ excelsi. Nā *Psal. 76.* & si natura diuina nullo pacto mutari queat, in eo tamē quòd ad assumendum hominē descendit, imbecillitatemq; nostrā uerè suscepit, cōmutata dicitur: et sicut Moysi manus è sinu educta uisa est cōmutata, rursūq; in sinū reducta, in naturā suā reducta est: simili quoq; modo unigenitus Dei filius quum in sinu patris est, dextera excelsi est: quū uerò è sinu patris ad nos uisitandos descendit secundū nos factus, quāuis immutabilis sit ipse natura, cōmutatus tamē dicitur. At uerò postq̃ morbos nostros sanauit, naturamq; nostrā in sinum suū reduxit (sinus aūt filij pater est) tūc ipse nō mutatus: quippe qui impassibilis atq; incōmutabilis est, mortalem hāc & corruptibilem naturā in immortalitatē atq; immutabilē conuertit. Virgę aūt in serpentem conuersio, neminē Christianorum conturbet, quoniā ad incarnationem uerbi à nobis accōmodatur. Nā & animal id quamuis parum accōmodari sacris mysterijs posse uideatur, ipsa tamen Euāgelica ueritas hanc imaginem non omnino contemnit: quum dicat: Sicut Moyses *Ioan. 3.* exaltauit serpentē in deserto, sic filium hominis exaltari oportet. Cuius ratio patet: nam cùm diuinæ literæ peccati patrē serpentem nominent, profectò quod à serpente natum est, serpens est. Quam ob rem peccatum parentis sui nomen meritò suscepit, serpensq; iure appellatur. At uerò Dominum propter nos peccatum esse factū, Apostolicus sermo testatur: Su- *1. Cor. 4.* scepit em̄ mortalitatem nostrā, qui peccando mortales facti sumus. Si peccatum serpens est, Dominus autē peccatum factus est, patet quod sequitur: nā qui peccatum factus est, serpens factus est, & id propter nos, ut Aegyptios serpentes, qui per magos uiuificari uidētur, cōsumat & destruat, quo facto rursus in uirgam uertitur, qua delinquentes castigantur, & cōsolātur qui arduam ac difficilem uirtutis pergunt uiā, baculo fidei optima spe innixi. Est enim fides rerum quas speramus subsistentia, quas quicūq; mente concepit, quasi Deus eorum sit: qui ueritati resistentes carni ac fal- *Hebr. 11.* sis rebus attēdunt, quibus inane quoddā esse uidetur, eum audire qui est. Ait em̄ Pharao: Quis est Dominus cuius uocē exaudiā? nō cognosco Do- *Exo. 5.* minum, solum autē putatur honorabile ac iucundum, quod terrestre atq; carnale est, quodq; corporis sensus nimia uoluptate titillat. Qui uerò lucis splendore corroboratus est, ingētesq; hinc uires & autoritatē in aduersarios cepit, ijs sicuti athleta satis exercitatus cōfidenter ac magno animo

in hostē descendit: uirgam illā in manu retinens, fidei uidelicet ensem, quo serpentes Aegyptiorum confodiet, atq; uincet. Sequitur autē ipsum coniunx alienigena, humana uidelicet hæc eruditio, cuius sunt nōnulla ad liberorū procreationē utilia. Moralis em̄ naturalisq; philosophia cōiungi profectò sublimiori uitæ, charissimaq; cōiunx eius ac socia fieri debet, dū eius partus nihil alienigeni sceleris secū adducat. Quod nisi quis circuncidat atque auferat, mortis periculū angelus obuiā factus incutiet, quē uxor Moysi tunc placauit, cùm ablatione præputij, quo alienigenæ cognoscūtur atq; cōtaminātur, mundū filium suū effecerit. Quod quidem ænigma historię facilè quis per ea, quæ dicta sunt ad Christianæ uirtutis pietatisq; incrementū adaptare poterit. Habet em̄ philosophia seculi partus humanaq; disciplina carnale quoddam pręputium, quo circunciso quod relinquitur, Israeliticæ inuenitur esse nobilitatis, ut exempli causa, immortalem esse animū philosophi perhibent, id pium est. De corporibus in corpora trāsire uolunt, & de rationali natura etiā in rationis expertē transilire nōnulli asserunt, hæc quasi præputium circundenda sunt, proculq; omnino abijcienda. Deum esse non negant, creatoremq; omniū à quo cuncta dependeant, uerè asseuerant, ac rationibus quantū fieri potest, demonstrant, sed creatori materiā ueluti egēti artifici supponūt, multaq; alia huiusmodi sunt ueris excogitata rationibus, sed absurdis atque falsis oppositionibus maculata, quæ si tollemus, propitius nobis Dei angelus fiet, horū dogmatum partu, tanquam nō diuino & ab Ecclesia Christiana alieno exultans. Sed repetamus hęc breuiter, ut uideamus quo pacto fraterna nobis suffragia subueniant. Primùm igitur in initio ipsius uitæ, cùm uirtuosè uiuere Moyses maluit, q̄ reginæ filius absq; uirtute nuncupari, bellicosus quidā casus ac militaris ei occurrit, Aegyptio ad Hebręum, ac rursus Hebręo ad alium sui generis insurgentibus. Deinde cùm iam omni numero uirtutis, longaq; præmeditatione exercitationeq;, ac demum diuinæ lucis uisione à terrenis in altiora fuit eleuatus, placabilis & optata fratris sibi occursatio facta est, diuinitus ut ei obuiam ueniret excitati. Nam profectò si tropologicè id accipimus, tunc manifestè diuinum ad uirtutem nobis patrociniū concedi reperiemus, cùm uirtuosè iam ac piè uixerimus: quod quidem patrocinium prima generatione & creatione nostra antiquius est: prius em̄ creatum, sed tunc apertissimè apparet, cùm nos ipsos attētione ac cura meliori uitæ tradiderimus, ac pro zelo fidei & uirtutis certamina suscipimus grauiora. Verùm ne ænigma historiæ per ænigmata exponi uideatur, latius quod sentio explanandum est, occultior quædam traditio est: uerus sermo ad nos usq; descendit, quo creditur, postea, q̄ in peccatum natura nostra lapsa est, nō omnino à clementia diuina neglectam, neq; absq; suo patrocinio demissam, sed angelorum qui natura incorporei sunt, aliquem in adminiculum cuiq; constitutū fuisse, naturæq; nostrę corruptorem in omnibus contrà annitentem, prauum aliquem atq; maleficum dæmona ad malè uiuendum homines impellentem ad singulos destinasse. Horum autem medium factum hominem, quorum alter uirtutis pręmia (quæ spe atq; fide pręparātur) cogitatiōibus offert: alter titillationes & uoluptates carnis

carnis fugerit, animumq́ suum, quasi speculum bonorũ, quæ firmæ spei nostræ proposita sunt, effecerit, ita ut mentis oculo oblatas diuina gratia uirtutis species queat recipere. Tunc ei manifestius fratris adminicula undiq; apparent, secum aduersus hostes armati: frater eñ quodammodo hominis animo angelus est, rationali quippe ac intellectuali natura secũ annectuntur, qui tunc maximè nobis assistere uidetur, cùm Pharaoni appropinquamus. Nemo autẽ historiæ ueritatem per omnia nos cogat ad propositum accõmodare: nec si quid nõ consentaneũ huic tropologiæ in historia ueniat, idcirco uniuersam hanc intelligendæ scripturæ uiam aspernetur atq; contemnat, sed recordetur, ab initio statim nos dixisse, magnorum uirorũ uitas ad exemplum & imitationem diuinitus nobis esse propositas. Itaq; cùm per earundẽ rerũ seriem, per eosdem uitæ casus, aut materiem minimè possimus eos imitari: quomodo eñ iterũ in Aegypto eo pacto erit populus? aut quomodo tyrãnis muliebrem prolem uiuificare, masculinam occidere reperiet? cæteraq́ omnia quæ historia cõscribit, ubi quis inueniet? nullibi profectò. Quare quoniã eisdem in rebus beatos uiros imitari nõ possumus, ad moralem uitã ab historica serie omnia traducamus quæ benè uiuẽdi rationibus cõgruunt. Potuit eñ profectò Deus ad posteriorum perfectionem priscorum uitã in exemplum altius intellectam accõmodare. Quare si quod historiæ dictum non omnino proposito conuenit, id prætermittentes, nè series expositionis intercidatur, quę idonea sunt, coniungemus. Hęc dixi ne quis mihi obijciat, congruè quidẽ hic, pro Aaron fratre Moysi maiore, angelum custodem nobis diuinitus datũ nos subintellexisse: nam & prior natura angelica est, & intellectuali ac incorporali cum humano uideretur animo conuenire, nec dubitare se auxilio nobis maximè tunc esse, cùm aduersus incorporales hostes insurgimus, non tamen rectè pro hoc, quasi fratre nobis angelo semper Aaron capi posse. Nã cùm Aarõ dux Hebræis ad idololatriã fuisse uidetur, ut historia tradit, quomodo eum pro duce pietatis angelo positum ab historia credendum est? Hoc igitur prętermittendum forsan erit, si omnino accõmodari non possit: quamuis angeli quoq; nomen, ut & fratris ad utranq; partem à scriptura positum inuenimus: non eñ Dei solùm, uerumetiam Satanę angelum dicimus: nec bonũ tantùm, sed etiam prauũ fratrẽ nominamus. Fratres eñ, inquit scriptura, sint in necessitatibus utiles, in meliorẽ hic partem fratris nomen accipiens: in peiorem aũt accipit, quum dicit, omnis frater calcaneo supplantabit: uerùm exquisitius hæc in loco suo cõsiderabimus. Qui autem uisione diuinæ lucis seipsum corroborauit, ac talem fratrem adeptus sit, qui sibi adesse in periculis non timeat, is iam confidenter populum alloquatur, & in memoriam paternæ nobilitatis adducat, sentẽtiamq́ dicat, quomodo fimum ac lateres aliosq́ seruiles labores effugere poterit. Sed diligenter aduertendum oro, ne nos fugiat, quod apertissimè historia ipsa prædicat. Videmus eñ Moysen antea quàm perfectiore se uirtute firmauerit, duos inter se contendentes homines conciliare nequiuisse: postea uerò quum sibijpsi longo temporum spatio uacauerit, à multis hominũ millibus facilè in protectorẽ recipi. Magna igitur Hier. 9.

uoce scripturæ autoritas clamare uidetur, non insiliendũ esse ad docendã instituendamq́ multitudinem, nisi prius magna diligentia magnisq́ labo ribus eam fueris autoritatẽ adeptus, ut auditores uerbis tuis facilè acquie scant. Quũ igitur sententiam Moysi populus cõprobasset, libertatisq́ de siderio exarsisset, incitatur tunc hostis, & maiore labore ipsum comprime re conatur. Quod re ipsa hodie fieri uidemus. Nam multi, ne omnes dicã, eorum qui sermonem de libertate receperunt, ac prædicationi Euãgelicæ paruerunt, ad hũc usq; diem à tyranno ac hoste humani generis multis ac grauibus tentationibus cõprimuntur, quibus multi meliores firmioresq́ in fide facti sunt, tanq̃ aurum igne, sic doloribus cõprobati. Nonnulli ue rò (piget dicere) franguntur aduersis, maluisseq́ dicunt non audisse ueri tatis & libertatis sermonem, q̃ ea de causa tam multis laboribus incidisse. Idipsum tũc quoq; fiebat Hebræis ex pusillanimitate, libertatis ministros accusantibus: sed non cessabit ideo prædicatio ad libertatem & ueritatem nos reuocans, etiam si multi, quasi pueri atq; infantes, tentationes pertime scant. Tyrannus enĩ ac hostis noster humanæ naturæ deprauator semper studet, ne ad cœlum oculos eleuare posimus, sed in terrã continuo incli nati lateres in eo ex luto faciamus. Nã quicquid in hac uita inuenitur, quo quis materialiter ac sensualiter fruatur, id aut ex terra est, aut ex aqua siue ad uentrem, siue ad diuitias pertinens. Horum autem elementorũ mixtu ra lutũ fit, quo repleti, qui ad lutosas has inhiant uoluptates, nunq̃ se ple nos retinere possunt, sed quamuis semper se impleant, semper tamẽ uacui sunt. Nã quemadmodum laterũ fictor aliud atq; aliud lutum formæ qua lateres figurat, imponit, adeò ut forma plena semper & uacua semper luti dici posit, quoniã quum hoc receperit atq; firmauerit, nullus amplius u sus ipsius ad hoc est, sed ad aliud ad quod uacua est: sic appetendi uis, si quis eam his terrenis cupiditatibus replere studeat, & si quod indies cu pit, assequatur, eoq́ se repleat, uacua tamen semper est, cùm ea quę habuit, respuat, & in aliud atq; aliud continuè feratur: nec finis miserrimi ardoris cupiditatũ esse potest, nisi quis carnalem uitã repellat. Paleę uerò quas la teribus immiscere coguntur, iam à sacratissimo Euangelio & diuina Apo stoli tuba quid significent, expositũ est. Materiam enĩ ignis per culmos & paleas ostendi confirmant, quã quidem materiã ignis is sibi præparat, qui terrenis obruitur uoluptatibus. Verùm quando aliquis eorũ, qui uirtutis præstantia excellunt, à seruitute ad libertatẽ submersos in uitijs homines uendicare conatur, tunc cauillatoris, qui uarijs, ut Apostolus ait, aduersus animas nostras utitur uijs, contra diuinã institutionẽ cauillationes fraudu lentas inducit. Hæc dico ad Aegyptios dracones respiciẽs, qui uarias frau des artis diabolicæ ad perniciem hominũ excogitatas significãt, quas uir ga Moysi destruit atq; consumit, incarnatio uidelicet uerbi, sicuti iam di ximus. Qui aũt hanc uirtutis ac fidei uirgã habet, quæ cùm uirga ueritatis sit, diaboli fraudulentas uirgas consumit: uia rectа cõsequenter ad maiora procedit miracula, quę quidẽ miracula, nõ ut terreant audiẽtes, sed ut pro sint credentibus, fiunt. Nã eisdẽ miraculis hostes expugnãtur, fideles mu niuntur, deijciuntur alieni, erigũtur nostri: illi cõminuũtur, nos augemur.

Sed

Sed primùm generaliter quid hæc miracula intēdant, quomodoq; fiant, perstringamus, deinde facilè singula speculabimur. Veritatis igitur hæc summa doctrina ad dispositiones hominū qui iam audiunt, cōmutari uidetur. nam quū æqualiter omnibus quid appetendū & quid fugiendum sit, benignè ostēdat, is in luce ambulat, mētemq; illum innatam habet, qui auscultat & paret: qui uerò resistit, & ueritatis radios ad animam suam nō intromittit, is in tenebris ignorantiæ permanet. Quapropter nō est incredibile, nihil mali sensisse Iudæos, quāuis unà cum Ægyptijs qui uexabantur, habitarent: nam id ipsum altius intellectū hodie quoq; fieri uidere licet. Non eñ ignoramus, in magnis præsertim ciuitatibus in contrarias de ueritate opiniones multitudine diuisa, alijs limpidas aquas atq; potabiles esse, quæ quotidianis prædicationibus, scripturæq; uocibus in anima sua scaturiunt: alijs (quoniā peruersis opinionibus Aegyptiorū imitantur malitiā) in sanguinē corruptum Euangelij atq; prędicationis suauissimus potus conuertitur: & quod peius est, sæpenumerò fraudulenta hęc Aegyptiorum, id est, non credentiū perfidia falsitatis macula in Hebræorū sanguinē potum aut conuertit, aut cōuertere nititur. Conantur enim friuolis utētes, uanisq; ratiunculis, nobis ostendere, limpidas aquas nostras tales non esse, sed nunq; id facient. Nam & si aquarū superficiem quasi rubeam apparere cauillationibus efficiāt, bibet tamen Israel, id est, Dei populus aquam uerā: & si uerisimiliter arguere aduersarij uideantur, cōmouebitur. Sic pro ranarū quoq; specie deformi atq; loquaci, cui dubia uita (nā & aquaticū & terrestre id animal est) cuius saltus repēs, cuius aspectus turpissimus, cuius è corpore intolerabilis fœtor emittitur: quod domos lectulosq; ipsaq; penetralia Aegyptiorū sordidat, & Hebræorum uitā nō maculat, uarios malitiæ corruptionisq; fœtus, qui ex fœtido hominū corde, quasi ex putrido limo nascuntur, intelligimus. Hæc immunda ranarū multitudo, domos eorū qui Ægyptiacè, id est, uitiosè uiuere malunt, habitat: in mensis eorū abundat, in lectulis assidet, in abditis eorum omnibus atq; reconditis rebus inuenitur: uerè namq; sordida luxuriosaq; uita ex corrupto fœtidoq; limo passionum profecta, dubiū quoddā animal est, aquaticum scilicet atq; terrestre. Homo natura est qui ita uiuit, electione uerò pecus, pecudeq; sordidius: unde fit, ut dubium quoddā animal hac uita efficiamur. Nam qui naturā respicit, homines: qui uitā considerat, non homines, sed ex brutorū genere nos ipse putabit: cuius quidem bruti signa tam in uniuersa domo, q; in singulis inuenias partibus. Nam & in muris & in aulis diuersæ ad luxuriā animi picturæ, & in uasis sculpturæ impressæ nequitiā prædicant, quibus cogitatio ad cupiditates suas reuocatur, uituperosi spectaculi uisione, ad animā usq; passionum æstu perueniente, ne scilicet cupiditatū ardor extinguatur, aut retundatur. Similiter si mensas, si lectos uoluptuosi corrupti'que hominis considerabis, id ipsum inuenies. Quòd si recondita abditaq; hominis huiusmodi non dico uascula & capsulas (multis eñ ea patent, nec aliena sunt à turpitudine uitæ) sed occulta mētis & animi perspicere poteris, iā uerò accumulatarū ranarū putredinē reperies fœtidam. At modesti hominis etiam oculus mundus est, & hæc

quæ ad luxuriam incitant, spectacula respuit. Mensa quoque similiter communis ac tenuis, nõ magna carnium aut piscium onerata congerie. Quod uerò induratũ adeò tyrãnũ fuisse dicitur, nõ te perturbet, neque idcirco nequitiæ suæ pœnas euasisse ipsum putes, quoniã diuina potẽtia quasi coactus peccaret. Simile nanque id ei est, quod diuinus Apostolus de ijs, qui conuoluuntur in turpissimis nefandissimisque luxuriæ uitijs, dicit. Quod sicut nõ probauerunt impij Deum habere in notitiã, tradidit eos Deus in passiones ignominiæ. Nam & uerba scripturæ, quasi diuinitus eos impulsos ad libidinem, ac ignominiæ passionibus traditos sonare uidẽtur. Nec tamen turpitudini Deus quenquã tradit, nec Pharao nolens ab ipso Deo in induriciem impellitur, nec uita ranarum à uirtute conformatur. Nam si Dei uoluntate atque impulsu ita fieret, nec turpitudinis & uituperationis hæ passiones appellarentur, nec ulla esset inter uirtutem et uitiũ differẽtia. Verùm quũ alius hanc, alius illam eligat uitam, & hic uirtuosè, ille uitiosè uiuere malit, non iure altiori cuidã necessitati, sed uoluntati singulorũ uiuendi normam attribuimus. Quomodo igitur uituperationis quisquam passionibus à Deo tradatur, ipse Apostolus apertè nos docet, qui nõ probauit Deum habere in notitiã, is quũ à Deo nõ defendatur, ne gratia eius, unde omne bonum est, sustẽtetur (nec eñ defendit Deus nolentẽ cognoscere) is, inquã ab eo turpitudini tradi dicitur. Nam quemadmodũ si quis de homine qui in foueam decidit, quoniã solem nõ uidit, idcirco in foueã ipsum incidisse asseueraret, nullo nobis modo in mentem ueniret, ab irato sole in foueã ipsum depulsum, sed statim intelligeremus ideo in foueam lapsum, quoniã cæcitate sua solis lucẽ aspicere non potuit: sic oportuit scripturæ quoque huiusmodi locos accipere. Indurauit igitur Deus cor Pharaonis, non quia diuina uoluntas duriciẽ in animũ eius induxerit, sed quia cùm ipse uitiosè uiuere maluerit, nõ suscepit rationẽ qua induratũ in uitio cor permollitur. Sic uirga quoque Moysi apparens in Aegypto, Hebræos à ranis mundat, Aegyptios ranis replet. Verùm cùm etiam pro Aegyptijs manus Moyses extenderit, tũc & ipsi ab huiuscemodi abominato ranarũ morbo liberantur. Quod ita fieri uidemus in hac uniuersi generis hominum à diabolo liberatione: nam qui prauis cupiditatibus, quasi ranis immundis tabescunt, si ad uerũ legislatorẽ Christum aspexerint, & eum manus in cruce extendisse uerè crediderint, facilè à cohabitatione ranarum liberãtur, mortificato morbo huiusmodi ac putrefacto. Quippe cùm liberatus ab his prauis cupiditatibus homo sit, atque hos serpentinos animi motus omnino eiecerit, tunc delectorũ quæ pestifera cupiditate uictus commiserat, acerba nimiũ ac fœtida fit recordatio, amaritudinẽ ex pudore ingentem inferens, ut ad eos Apostolus ait: qui repudiata malè uiuendi consuetudine uirtutẽ complexi sunt. Quẽ igitur fructũ in his habebatis, quorum nunc uos pudet? Hoc pacto etiã intellige per uirgã Moysi Aegyptijs quidem atrum & tenebrosum aera esse confectũ: Hebræis uerò eundem eodem in tempore atque loco radijs refulsisse. Quare sententia nostra maximè cõprobatur, quòd scilicet nõ cogens quædam diuinitus uis alios hominũ in tenebris cespitare facit, alios in clara luce uersari, sed in nobis ipsis

Rom. 6.

atque

atque intrinsecus, in nostra potestate, uolũtate, electione tenebrarum ac lucis causas homines posidemus ut nunc uidentes, nunc cæci, prout uolumus, certè fiamus. Nam etiã secundum historiã nõ muri, nõ montes, nõ alia huius Aegyptijs radios solis auferebãt, sed æqualiter quidẽ sole omnia perlustrante Iudæi luce diei fruebantur, Aegyptij aũt uidere nõ poterant. Sic luculenta splendidaque uia uirtutis æqualiter omnibus proposita, alij malè agendo uitiorũ tenebris obcæcantur, alij uirtutis lumine resplendẽt. Quòd si postquã triduo Aegyptij tenebris laborarunt, adapertis per pœnitentiam oculis ilico uiderunt, nõ iniuria, præsertim cùm palpabiles illæ tenebræ tam uerbo, quàm sensu, peccati ac ignorantiæ tenebris conueniant. Hanc à peccato libertatẽ nostram à crucifixo factam, tenebrasque ignorantiæ morte ac resurrectione ipsius repulsas ab historia significata crediderim: maximè cùm & ibi Moyses pro Aegyptijs qui sensibilibus tenebris laborabãt, & hic Christus pro peccatoribus, qui delictorum tenebris obfuscantur, manus extenderit. Puluerem autẽ de camino sumptum, qui turgentia ulcera doloresque intolerabiles Aegyptijs inferebat, ipso nomine camini admoniti gehennæ ac ignis illius cruciatũ significasse credimus, qui quidem ignis solos uexat Aegyptios, id est, ut sæpius diximus, malè uiuẽtes, & extensionẽ manuũ Christi non adorantes. Si quis uerò uerè Israelita est, nepos Abrahę qui illius uitam fide ac opere imitetur, is ignem illum non sentiet, extensione manuum Moysi, id est, Christi liberatus. Scynifes uerò illos, qui occultis morsibus Aegyptios exagitarunt: caninas'que muscas, quę corporibus moriendo figebantur, locustasque agrorum omnium uastitatem inferentes, & fulmina simul cum grandinis lapidibus decidentia, non erit profectò difficile, si quis dictorum seriem sequitur conuenienter, ad nostrum propositum ut decet accommodare, quæ quidem omnia Aegyptiaca uita quærit & eligit, Dei autem infinita iustitia secundum singulorum merita infert peccantibus. Non decet historiæ literam ita sequi, ut Deum putemus cruciatus causam, sed unumquenque sua electione sibi dolores præparasse ac fecisse credere debemus, ut etiam Apostolus ad huiusmodi hominem dicit, quòd secundum duriciem tuam, quia cor tuum non pœnitet, iram tibi in die iræ ac reuelationis & iusti iudicij Dei congregas, qui unicuique tribuit iuxta suorum operum merita. Nam quemadmodũ si praui ac pernitiosi humores in præcordijs ac intestinis lateant, non accusatur medicus quòd eos ipse fecerit, si arte ipsos in cutem ut appareant, traxerit, sed effecit quidem illos inordinata diæta, traxit autẽ in manifestius non imperitus medicus: sic cùm dolores ac cruciatus hominibus à Deo factos audimus, intelligere decet à nobis ipsis initia & causas earũ uexationum fuisse. Qui enim bene uixit, huic nõ tenebræ, non uermes, nõ gehenna, non ignis, non aliud ullum & nomine & re terribile imminet, sicut ipsa quoque testatur historia. Nam cùm in eodem simul Hebræi cum Aegyptijs essent loco, cruciabãtur Aegyptij, Hebræis nihil sentientibus. Quare manifestum est, nihil harum pœnarum absque nostra electione ac uoluntate posse consistere. Sed pergemus ad reliqua, si prius id prædictis addiderimus: quòd sicut Moyses, sic quicunque illum zelo uirtutis imitatur,

Rom. 2.

cum longis magnisq; bene uiuendi exercitationibus seipsum cõfirmauerit, & superiore uisione animũ suum uallauerit atq; munierit: tũc magnã iacturam putabit, si eiusdẽ naturæ homines peccato seruiãt, dabitq; operam dux eis ad libertatem fieri: cumq; ad ipsos accesserit comparatione ac propositione peiorũ, ingens libertatis desideriũ in animos suos immittet, ac demũ iam è malis educturus primogenitis Aegyptiorũ omnibus mortem inferet: nec tñ alia ratione ac uia Aegypti effugere uitã possibile est. Sed hic multis dubitatio accidit, quonã pacto historia defenditur, ne iniusta (ut dicunt) diuina sentẽtia uideatur: iniuriantur eñ, aiunt, Aegyptij, & pro illis modò nati pueri puniuntur: & quomodo imperfecta ætas, aut boni aut mali differentiã nouit? nõne uita infantiũ extra malignã omnem perturbationem est? nesciũt ad dextrã aut sinistram declinare, ad solã nutricem respiciunt, si quicquã dolorem infert: nõ se parant ad defensionem, sed ploratu solùm ac lachrymis dolorem significãt: si quicquã quod natura appetit, nanciscuntur, subridendo uoluptatem ostẽdunt. Cur igitur paternæ prauitatis subeunt supplicia? ubi iustitia? ubi pietas? ubi Ezechiel clamãs, Anima quæ peccauerit, ipsa morietur, nec patris delicta suscipiet natus? Quomodo igitur historia rationi aduersa est? Sed quid mali eis cõtigit, si uitam patrum iniquã pueri effugerunt, & patres dolore immaturæ mortis suç admonuerunt? quamuis multa quoq; priscis illis temporibus, quæ nõ magis propter præsentes, sub quibus fiebant, q; propter futuros ad quorum utilitatem altius reductã intelliguntur facta fuisse, non dubitauerim. Quid ergo hac historiæ figura docemur? quòd oporteat primas cogitationes & prima peccandi initia, & uias primas radicitus tollere. Nã qui principia destruxit, is totum nequaquã admisit. Sic & Dominus ipse magna uoce per Euangeliũ clamat, primogenita iubẽs Aegyptiorum interimere, cùm apertè imperet, nos expauescere adulterij maculam, ac cędis scelus, cupiditate ac ira penitus extinctis: nunquã enim aliquid horũ oriri potest, nisi alterum ex ira alterum ex cupiditate nascatur. Qui primogenitũ interimit, is partũ quoq; qui ex primogenito nascitur, simul interimit. Sicut in occidendo serpente, qui caput oppressit atq; percussit, is totum quod à capite trahitur corpus mortificauit, quod minimè unquã fieri poterit, nisi sanguis in ostijs infundatur, qui percussorem facilè repellit. Id ergo utrunq; in unum complectamur: sic enim rectius ac exquisitius exponetur. Primogenitorum nece & postium per sanguinem custodia discimus, & illinc primas uitiorum appetitiones tollẽdas, & hinc primùm uitiorum aduersus nos aditum per uerum agnũ repellendum esse intelligamus: non eñ ingressum percussorem eijcere, sed ne omnino subingrediatur, cauere lex iubet. Cautio autẽ & custodia tuta est, ut agni sanguine superliminare simul & postes perungamus: ita per ænigmata nos ea lex instruit, seculi quoque doctrina philosophatur. Nam animam in rationale, concupiscibile, ac irascibile philosophi partiũtur, quorum duo postrema, irascibile dico & concupiscibile, subesse aiunt, ac utrinq; rationale sustinere: rationale uerò utrisque innixum utraq; continere, & ab utrisque sustineri, ut ad fortiter quidem agendum per iram excitetur ac roboretur, ad boni

Ezech. 18.

ad boni aũt fruitionẽ concupiscentia efferatur. Quousq; igitur anima hoc ordine seipsam tutatur, rectis cogitationibus quasi quibusdã clauis, hunc istorum trium ordinẽ conseruans, alterũ ab altero quo ad uirtutis cultum coadiuuatur: ratio em̃ irascendi & cupiẽdi uim ad bonũ dirigit, & ab illis, ut diximus, corroboratur. Si uerò is ordo cõuersus fuerit, & quod superesse debet, subijciatur, & cupiendi ac irascendi uis rationẽ de loco suo deiectam cõculcet, tunc percussor ingreditur, tũc nulla sanguinis uis ipsi resistit. nihil em̃ fides in Christum his prodest, qui peruersione huius ordinis corrumpuntur. Primò em̃ superliminare inungendum, deinde utrũq; postem tangendũ sanguine iubet. Quomodo igitur poteris rationem primùm Christi fide cõmunire? cùm eum suprà quærere iubearis: si suprà eã in loco suo non inuenies, nullo certè modo. Nec te turbet, quòd primogenitorum cædem Ægyptijs illatam, & sanguinis effusionẽ atq; inunctionem à Iudæis factam, in unum contulimus, unus em̃ atq; idẽ homo & Ægyptius & Iudæus uarietate uiuendi & uaria uoluntate ac electione intelligitur. Itaq; si uirtuosus esse uelit, uitiorum radices enecet necesse est, & aditum sanguine, id est, Christi fide inungat, ut tuta uirtus perficiatur, ad quem quidem spiritualẽ legis sensum quę sequuntur, mirificè congruunt. Iubent em̃ nutrimentum assumendum esse, id est, corpus unde sanguis effusus est, quo repellitur Ægyptiorum percussor, si auditus nostros, id est, tres illas animæ uires illo signatas perspexerit. Accedit, quòd edendi modum nõ remissum quendã tradit, ut in conuiuijs fieri solet, ubi cõuiuæ sedent, manibus liberis, & pedibus non ad iter calceatis, & ad hęc effusis induti uestibus. Sed contrà quasi ad iter pedes iussit comedẽdo habere duris calceis calceatos, cingulo sustineri ac cõprimi uestem ne effundatur, ac in manibus baculum teneri, quo canes arceantur. In hac itaq; dispositione festinanter agnũ comedere iubentur, nõ operosa coquorum arte præparatũ, sed igni ut contigit assum: quod uerò comedere nõ possunt, id quoniam osseum est, igni tradere iubentur. Ex quibus omnibus manifestũ est altius quoddam hoc comedendi modo uoluisse legislatorẽ nobis ostendere. Quid enim si rectus, an sedens? si ut ad iter calceatus, an aliter? si festinanter, an mature? si baculum manibus teneas, an nõ? Quid, inquã, ad uirtutem colendũ, aut fugienda uitia, quod maximè latores legum respiciũt, hæc afferũt? profectò nihil. Quur igitur ita iussit fieri? nisi spiritualem sensum sequamur, nullam idoneã sufficientemq; causam poterimus unquam inuenire. Quare patet etiam à nomine (trãsitum enim comestionem illam appellauit) quid illis rerũ inuolucris uoluerit significare. monet enim per hæc ænigmata, ut considerare ac intelligere uelimus transitum quendam esse hanc uitam nostram. Nam posteaquam ingressi ad eam sumus, necessitate quadam ad exitum semper compellimur, ad quem præparatos nos esse uult pedibus & manibus, reliquoq; ad iter apparatu. Ne igitur spinis in hoc arduo uiuendi itinere pedes lædantur, non nudis pedibus, sed durioribus calceis communiti itinerare debemus. Spinæ autem, quæ pedibus infixæ non solùm retinent, retardant'que, uerumetiam enecant, peccata sunt, à quibus durities calceorum defendit, continentissima uidelicet Exo. 12.

tenuis

tenuis ac dura uita, quę debilitat atq; frangit spinorum acumina, quibus à paruo tenuiq; principio ad interiora usq; ad peccata sic ingrediuntur, ut penitus occidant. Ad hanc uitã faciẽdam, talaris uestis & est usa, id est, uoluptuosa, & uitiosa uiuendi ratio, quæ latissimè patet, nimiũq; effunditur, impedimento est: quare cingulo quodam sursum trahenda est & coarctãda, ne huc atq; illuc circunfluat. Cingulus uerò modestia est, & diligens uiuendi ratio, quæ nos monet ad necessitatem, nõ ad uoluptatem rebus uti. Quòd aũt pro modestia cingulum capiatur, etiam membra corporis, quę cingulo connectuntur, testimonio sunt: baculus uerò, quo & feras repellimus, & nõnunquã sustentamur, spes est. Hac enim sola inducimur, ut labores simul & dolores sufferamus. hac fessos animos recreemus, hac fit, ut ardentius plerunque in latrantes canes, alienas uidelicet à ueritate bestias insurgamus: hac armati longè illas ab ouibus nostris arceamus. Ex igne autẽ solùm cibus nobis propositus est: quoniam fides, quæ per cibum illum significatur, ardentissima esse debet, nihil humidum, aut labile ac fluens possidens, sed firma ac stabilis, ex qua comedemus quantum nobis possibile. Osseum autem ac durum nobis igni tradimus, quod quale sit, inspiciatur. Illud teneamus. duo esse diuinorum pręceptorum genera. Nam alia huiuscemodi sunt, ut possibile nobis sit ea plenè intelligere, probabilemq; de ipsis reddere rationẽ. Hæc non ignauiter, nec quasi coacti pertractare debemus, sed ut famescẽtes comedunt cum desiderio scilicet & libẽter, ut ad bonã nobis hic cibus ualetudinem animæ possit prodesse. Alia sic latent, ut duriora sint, q; ut uel plenè intelligere, uel reddere rationem queamus: ut si quis quæreret, quæ nã sit substantia Dei, quæ sit necessitas eorũ quæ fiunt, aliaq; q; plurima quæ curiosè multi quærunt: hæc omnia
1.Cor.2. Spiritui sancto relinquemus, qui Dei profunda inuestigat & scit, ut Apostolus ait. Nã ignem pro spiritu capi plerunq; in sacris literis, nemo lacte
Eccl.3. ipsarũ nutritus negabit. Hoc est etiã quod Sapientia monet, Altiora te nõ quæras: id est, noli ossa Christi cõterere, non eñi eges sciẽtia ipsorũ. Sic educit ab Aegypto Moyses populum, & quicunq; eius uestigia sequitur. Hoc modo ab Aegyptiaci peccati tyrannide omnes liberat, qui ei parent. Oportet aũt nos, qui talem ducẽ sequimur, nõ omnino pauperes esse, nec diuitiarũ Aegypti expertes: nec penuriã eorum pati, quæ alienigenis pulchra sunt, sed mutuo ab ipsis accipere, ac apud nos retinere. Quod præcepto Moysi tũc in Aegypto populus fecit, nõ quia precia magnæ longęq; seruitutis exigenda putaret: nõ eñi in mendacio exigenda erãt. Mendacij quippe reus est, qui nõ restituit aliena, quæ restituendi fide interposita sibi cõmissa sunt. Sed quia nos ea re instruere uolunt, nõ esse negligẽda bona indignè ab alienis possessa. Indigni possessores auri atq; argenti erant Aegyptij: decipiuntur ab Hebræis mutuo petentib. quæ reddituri nõ erant, ut quę Dei sunt ab indignis auferãt ipsi, Deo postea ad constructionẽ tabernaculi oblaturi. Quo Hebræorũ facto nos monemur, non esse negligendas doctrinarũ diuitias, quas gentes possidẽt: Moralẽ, Naturalẽq; Philosophiã, Astronomiã, Geometriã, Musicã. Dialecticã, cæterasq; scientias, quib. alieni ab Ecclesia florẽt, accipere ab illis, ac illos abutẽtes priuare si

re si posibile est, & in meliores usus trãsferre iubemur. Quãdo aũt Moyses circa construendum hoc in loco moratur, diuinitus sibi dictũ affirmat, Quid tu ad me clamas? Quam ob rem monet, ut ego arbitror, sonoram esse illam uocem, & usq; ad diuinas aures magnitudine sua peruenire, quæ non contentione clamoris, sed puritate cordis sua meditatione cõcipitur. Exo. 14.
Ei autẽ qui sic ad Dominũ orat, paruum iam frater afferre auxilium posse uidetur. Frater dico ille qui descendenti à monte Moysi, Deo ita disponẽte, obuiam fuerat progressus, quem diuinitus datum homini angelũ diximus. Sed ab ipso Deo mirificè à tyrãnis ac hostis humani generis insidijs homines eruũtur. Nam qui Aegyptum fugiens, Ægyptios iam fines fide transiuit, si tentationũ æstum extimuerit, ab ipso Deo petendam esse sibi salutem, à duce instruitur. Cùm enim undiq; circundatus inimici uiribus sit, tũc necessariò (non eñ datur alius exitus) mare diuinitus ita scinditur, ut per illud ambulare posit, ad quod nubes (id enim duci nomen) ductu suo deducit, qua quidem nube spiritus sancti gratiam multi etiã ante nos significare rectè asseuerarunt: à spiritu enim ad bonum reducimur, spiritũ qui sequimur, aquam pertransimus. Spiritus iter ad se per aquã præparat, spiritu libertas confirmatur, spiritus is, qui nos in seruitutem trahere conatur, aqua conteritur. Hæc qui audit, aquæ sacramentum non ignorabit, in quam fidelis cum uniuerso nostri hostis descendens exercitu, solus emergit, inde hostibus detentis atq; oppresis aqua: quis enim non uidebit equos Aegyptiorum, sagittarios, funditores, armatos, equites ac pedites, currus, uniuersamq; ipsorum potentiam, uarias esse animi pasiones, quibus seruituti homo subijcitur? Quid enim ab illo Aegyptiorum exercitu ira effusa, uoluptas effrenata, dolor immoderatus, auaritia, fœditas differt? Nonne quasi hasta tremens iræ impetus est? Nonne quasi effrenati equi huc & illuc currum trahentes, nimiæ uoluptates animum uexant? erant etiam cristatæ, ut historia tradit, in curribus tres uidelicet: in singulis bellatores, quibus tripartitam animi potestatem intelligi credimus, rationalem scilicet, concupiscibilem, irascibilem, has tres potentias deprauatas. Quæ omnia eorumq; affinia cum duce suo, unà scilicet cum fideli, in aquã baptismatis incidunt, natura uerò aquæ, præcedente uirga fidei & potestate, illuminantis ducẽtisq; nebulę, spiritus uidelicet sancti fidelibus quidem qui ad eam refugiunt, uitã pręstat, persecutoribus autem mortem infert. Quare illud quoq; ab historia discimus, quales nos post aquę transitum esse debeamus: nihil eñ ab exercitu hostis, qui nobiscum in aquã incidit, nobiscum attrahendũ cùm emergimus, est. Nã qui cùm hostis egressus ab aqua simul est, is quoniã in aqua hostem nõ submersit, sed uiuũ inde secum eduxit, etiã post aquam in seruitute remansit. Ita tale quid est, ut latius explicetur, quòd oporteat omnes qui sacramẽtalem baptismatis aquã transeunt, uniuersum uitiorum exercitum in aqua occidere, ut auaritiam, rapacem mentem, luxuriã, libidinẽ, superbiam, elationem animi, inuidiam, cuncta hæc & his similia. Nec solùm affectus uitiorũ, sed animi motus atque perturbationes, quæ hominum naturam quodammodo consequuntur, in quãtum posibile est, in aqua submersas relinquere debemus.

Nam

Nam sicut etiã in pascha dixit(id em̃ est nomen hostię, cuius sanguis mortem ab utente repellit)azymos panes edere iubet. Azymum aũt est,quod fermentum,rem tẽpore rancidã,secum immixtum non habet. Quo pacto docuit, ne uitiorũ reliquias sequẽti post fidẽ uitæ immisceamus,sed quasi ab alio initio uiuere incipiamus, peccandi seriem ad fidẽ usq; cõtinuatam dirumpentes:ita hoc in loco Aegyptum omnẽ,id est,omnẽ peccandi speciẽ in aqua submergendã re ipsa instruxit,ut inde soli absq; peccato emergamus. Quod historiæ factum tunc legimus, enectos scilicet in aquis hostes,& Iudæos inde solos euasisse. Sed multi uel ignorantia præceptorum longius,uel temeritate ac inconstantia,sordidum prioris uitæ fermentum in posteriorẽ uitã traducunt,& feros Aegypti milites post baptismum secum adducunt. Nam qui rapina ditati sunt,aut periurio prædã possident, aut adulterio uxores duxerunt,aut aliquid uetitum ante baptismi donum cõmiserunt, si lauacri gratia ab his se peccatis liberatos putant in iniuria permanentes,uehementer errant,nec possunt intelligere, duris nimium se dominis quasi nexos inseruire. Crudelis enim domina ac rabiosa luxuria est,libidine quasi stimulis seruilem mentem exagitans. Alia nõ minus crudelis domina auaritia: quippe nullam unquam requiem seruientibus ei præbere solet,sed quanto plura diei ac noctis laboribus & cruciatibus imperio dominæ quæritant, cupiditatemq; suam explere conantur, tanto magis anguntur quasi nihil fecerint, magisq; inanes ac famescentes reperiuntur. Eodemq; modo cætera uitia dominantur:quibus qui seruit,quãuis in aquam descenderit, nõdum tamẽ in ea quidem sententia sacramentalem tetigit aquam,cuius proprium est perniciosi tyranni ac exercitus sui destructio. Sed prosequamur ordine cætera ut incepimus. Nam qui mare id,quod intelleximus,iam pertrãsiuit,& Aegyptium uidit in aquis extinctum, nõ solùm ad Moysen uirtutis uirgam gerentem respicit, sed principaliter quidem in Deum credit,ut historia tradit. Obtemperat etiã Moysi diuinæ maiestatis cultor: quod nunc quoq; ab his fit, qui per aquã uerè transierunt,qui seipsos Deo dediderunt,& sacerdotibus suis obtẽperant. Iter post hæc Iudæi tribus peregerunt diebus, castra metatiq; in quodam loco fuerunt, ubi aquam repererunt amaritudine nimia nequaquam potabilem:sed lignum à Moyse in aquam immissum in dulcedinem amaritudinem eius conuertit. Huic historię res ipsa,quã spiritualibus accidere Iudæis uidemus, optimè congruit. Nam qui uoluptatibus in baptismo renunciauit,quibus in priore uita seruiẽbat, amarum atque arduum Christi iugum ei primò uidetur, sed lignum quoddã immissum,id est resurrectionis mysterium, quod per lignum per crucẽ uidelicet Christi, qui in cruce mortuus est, id, inquã, resurrectionis mysteriũ toto corde admissum atq; creditum,suauiorẽ reddit uitã, quæ secundum Christũ est, omnibus quæ dulcedine sensum perfundũt,spe futurorũ iucundissimè cõditã. Deduxit eos postea illud iter ad loca palmis consita & fontibus amœna,quibus in locis fessi requierunt. Erant autẽ duodecim quidem fontes aquæ limpidæ atque dulcis. Palmæ uerò septuaginta, magnitudine mirabiles, specie pulcherrimę,fructu perutiles. Quid igitur hoc historiæ discimus ordine?

quòd

quòd scilicet crucis mysterium quo potabilis uirtutis aqua sitientibus fit, ad Euangelicã nos adducit doctrinã, in qua fontes quidẽ duodecim sunt ipsi Apostoli: duodecim em̃ ad prędicãdũ Euãgeliũ Dominus elegit, per quos Euãgelij sonitum emanare uoluit. Nã ꝙ Apostolis cõcessam diuinitus gloriã Psalmista multo cecinit, ubi dicit in cantionibus: Benedicite dominum Deum ex fontib. Israel. Septuaginta uerò palmæ post duodecim discipulos ordinati Apostoli sunt, qui tot numero fuerunt, quot palmas fuisse narrat historia. Verùm qm̃ quæ deinceps narrantur mansiones, per ea q̃ diximus faciles sunt intellectu: uirtutes em̃ mihi significare uidentur, in quibus qui nubẽ sequitur, castra metatur & requiescit: breuitatis causa sponté trãsgressus, miraculi nõ obliuiscar illius, quo dura et solida lapidis natura in aquarũ cõuersa molliciẽ potus sitientibus facta est. Quãuis nõ sit difficile anagogicæ speculationi seriem historiæ adaptare atq; connectere. Nam qui Ægyptium in aquis mortuũ dereliquit, & amara ligno crucis dulcia sibi confecit, & abundanter ex fontibus Apostolicis bibit, is jam totũ Christum suscipit. Lapis em̃, ut Apostolo placet, Christus est, siccus & durus nimium infidelibus, cui si qui uirgã fidei adducant, potus fit sitientib. intrò in ipsos fluens atq; manens. Ego em̃ & pater meus, inquit, ueniemus, et mansionẽ in ipso faciemus. Illud uerò prætermittendũ nullo pacto est, ꝙ postea q̃ mare transierunt, postea q̃ amaritudo aquarum sitienti uirtute ligni in dulcedinẽ conuersa est, postea q̃ delitiose apud fontes & palmas fuerunt, postea deniq; q̃ ex lapide biberunt, tunc quæ ab Ægypto uiatica & cibos sibi assumpserunt, penitus eos defecerunt, tunc omni nutrimento quod ab Ægypto ferebant absumpto, desuper sibi defluit cibus uarius simul & simplex. Simplex uisu atq; unicus, qualiter uarius? ad singulorũ cupiditates se uertẽs, quid igitur hinc discimus? quòd oporteat uidelicet fide, baptismate, labore, omni uirtute, omni Euãgelica doctrina, mundos purosq; animos nostros facere, ita ut omnino alienigeni mores, & Ægyptiaca uita, uitiorũ scilicet omnium turba, nos deficiat, & demũ depurato defæcatoq; animo, cœlestẽ cibum esse suscipiendum, quẽ nulla nobis satio agriculturæ artibus produxit. Sed panis est absq; semine, absq; aratiõe, absq; alio humano opere nobis paratus. Is desuper defluẽs in terris, inuenitur: panis em̃ qui de cœlo descendit, qui uerus cibus est, qui ænigmaticè hac historia significatur, nõ incorporea quædã res est. Quo em̃ pacto res incorporea corpori cibus fiet? res uerò quæ incorporea nõ est, corpus omnino est. Huius corporis panẽ nõ aratio, nõ satio, nõ agricolarum opus effecit, sed terra intacta permansit, & tamẽ pane plena fuit, quo famescentes mysterium uirginis perdocti facilè saturantur. Is igitur mirabilis sine agricultura panis uarietate qualitatis ad suscipiẽtium habitudinẽ, uirtutẽ suã cõmutat. Nam cùm sit panis, ignorat labefieri, sic in carnẽ uerti, nouit holus imitari: quicquid deniq; assumenti conueniens & expetitum sit, ut Apostolus uult, qui hanc nobis mensam præparauit, in id cõmutatur. Sic em̃ diuinus ille uir perfectioribus solidorũ, & in carnis speciẽ hunc cibum fieri docet, infirmioribus holus, infantibus lac. Quæcunq; aũt de cibo illo narrat historia, præcepta, statutaq; sunt ad bene re-

Psal. 68.

1. Corinth. 10.

Ioan. 14.

cteq; uiuendum, æqualiter em̃ omnibus propositũ fuisse cibũ asseuerat: nec plus aut minus, q̃ indigentia exigebat, à ualidioribus aut imbecillioribus colligebatur. Quod meo iudicio præceptio quædã est, omnes communiter instruens, ne plura q̃ naturę sufficiant, causa uiuendi ex his materialibus appetamus: sed propè teneamus unã esse cõmunem in omnibus edendi mensurã, diurnã sufficientiã. Nã si etiã plura q̃ indigentia flagitat, præparata fuerint, uenter tamen ultra naturã suã suscipere nõ potest, neq; præparationis magnitudine correspõdet. Sed sicut historia tradit, nec qui multum acceperit, superabundauerit, cùm habuerit ubi superabundans locauerit: nec qui paucũ collegit, indiguerit: contracta em̃ indigentia commensurataq; ad acceptũ fuit. Quod uerò si quis stulta cupiditate deponẽdi quicq; ex illo cibo in crastinum deposuerit, totum in uermes cõmutatum fuisse dicitur. Quasi tuba quadã ea re historia intonuit, omne quod ultra indigentiam mente auara conseruatur, in sequenti die, in futuro uidelicet seculo, in uermes aduersus eos qui conseruarunt, cõmutatur. Ita per hunc uermẽ illum ego immortalẽ uermẽ intelligo, qui plus habendi cupiditate uiuificatur. Die aũt sabbati solũ illęsum, quod deponebatur, permanebat. Qua ex re tunc hac deponẽdi superfluitate prouida mente utendũ docemur, quando ipsum depositũ corruptionẽ pati nõ potest. Id em̃ post huius uitæ parasceuen in quiete, quæ post mortẽ est, utilissimũ erit: dies nanq; ante sabbatũ, parasceue, id est pręparatio ad sabbatũ, & est, & appellatur. Hæc uerò præparationis dies hæc uita est, in qua præparamus q̃ ad futurã uitã nobis præstò erunt. Nam in illo nõ agricultura, nõ mercatura, nõ militia, non quicq; horum quæ hic facimus, nobis concedetur: sed in quiete omnium quæ hic agimus ac cessatione uersabimur, fructus duntaxat operũ quæ hic seminauimus colligentes, fructus iucundissimos quidẽ, si huius uitę semina bona erãt: amaros aũt atq; perniciosos, secundum quod hęc agricultura nobis produxit. Nam qui in spiritu seminat, inquit,
Gal. 8. uitã ęternã ex spiritu metet: qui in carne seminat, corruptionẽ metet ex carne. Præparatio igitur quæ ad melius est, sola propriè parasceue nominatur: & ita nomen eius à lege constituitur, cuius depositũ incorruptio est. Si quis aũt in peius deponit, nec est, nec dicitur præparatio: bonorũ enim priuationẽ nullus iure præparationem, sed præparationis casum nuncupabit. Idcirco solã ad melius præparationem historia nobis proposuit, cõtrarium eius inquirenti prudenter relinquẽs. Verùm quemadmodũ cùm cõscriptus exercitus fuerit, primùm cõmeatus paratur, q̃ in expeditionẽ exeat: eodem modo quoq; milites primùm mysticũ cõmeatum accipiunt, & sic aduersus alienigenas exeunt, Iesum qui Moysi successit ducẽ possidẽtes. Vides qua serie historia procedit? uides quõ nostro cuncta proposito congruunt? Quousq; imbecillis homo in fide est, perniciosa tyranni seruitute oppressus, non ipse se ab hoste tutatur: nec enim potest: sed qui semper infirmis adest, qui crebris hostẽ ac magnis uulneribus potest fundere, is pro suis pugnat, is hostem submergit, is suos defendit. Cùm uerò in libertatem iam uendicatus homo sit, cùm ligno amara in dulcedinem aqua uersa refocillatus fuerit, cùm fontium & palmarũ amœnitate requieuerit,

uerit,cùm lapidis mysterio sitim expulerit,cùm denique cœlesti cibo fuerit usus,tunc nõ per alium fugat hostes:sed quasi qui iam puerorũ ætatē excesserit,et in iuuenum robur peruenerit,ipse pro seipso manus cum aduersario cõserit,duce usus nõ Moyse Dei cultore,sed ipso Deo. Lex quę in figura futurorum & umbra data est, inexpugnabilis in ueris certaminibus est, in quibus dux est,qui Moysi succesit, qui legē adimpleuit,qui uel nomine ipso ducis Hebræorum multo antè prædicatus est. Populus aũt siquidem eleuatas legislatoris manus respicit, uincit facilè hostes : sin uerò depressas, cedit hostibus. Significat aũt manuum Moysi in altum sublatio,legis in altisimos sensus accõmodationem,demisio,humilē,terrenã, literalēque legis obseruationē. Quòd uerò sacerdos graues Moysi manus sustinet auxilio usus cognatione sibi coniuncti,neque alienum est à sensu altiore quem sequimur. Verum enim sacerdotium concessæ sibi gratiæ auxilio utens,sensum legis duricie Iudaici cordis in terrã deiectũ in altũ rursus reducit,& ne omnino cadat,lapide sustentat, ut rectior per extensionē manuum consistens,sensum spiritalem suum respicientibus ostendat.Nã uerè ijs,qui in legem respicere possunt, crucis mysterium undique ferè patet, ut Euangelium quoque dicit,iota & apicem à lege non præterire,transuersam lineam & perpendicularem ac rectã, quibus figura crucis describitur,per Iota & Apicem ostendens. Quæ res in Moyse tunc conspecta, qui pro lege ipsa ponitur,uictoriam respicientibus prębuit.Sed iterũ continuis progresionibus nostra mens ad sublimiora extollitur. Nam qui cibo refectus est,& in prælio fortiter gesit,hostesque deiecit,is tunc ad ineffabilem Dei cognitionem adducitur.Docet igitur nos his omnibus historia,quot quantaque oporteat agere antè quàm ad montē, hoc est ad cognitionem Dei mētem erigere audeamus, antè quàm in caliginem ingrediamur ubi Deus est, antè quàm diuina pręcepta tabulis impressa suscipiamus : & si alicuius peccato confringantur,alias manu confectas Deo afferre, ac Dei digito rursus eas in ipsas literarum figuras cælare,quæ in primis fuerãt.Sed melius est ad historiæ ordinem anagogicum sensum accõmodare. Nam qui ad Moysen nubemque respicit, quibus duobus ad uirtutē homines deducuntur, ut sit Moyses quidē pro lege legisque præceptis:nubes aũt dux legis cum mundo corde in aquis tyrannum interfecerit, cùm aquas amaras biberit, alienã à uoluptatibus uitã uixerit,quæ amara & difficilis primùm, deinde facilis ac iucunda gustantib.immisione ligni uidetur.Cùm palmarum ac fontium amœnitate, Euangelicæ scilicet doctrinæ fluentis labores depulerit,si aqua uiua quæ lapis est,uidelicet Christus,sitim sedauerit,si cœlesti cibo seipsum repleuerit,si cõsertis manibus cum hoste uicerit.Quam quidē uictoriam extensio manuũ Moysi,per quã mysterium crucis figuratur, præstitit : quo mysterio uerus Israel quoque uincit. Cùm hæc omnia peregerit,tunc demũ ad speculationē supremæ naturæ adducitur,ad quam nõ animi tantùm & corporis aspersionibus quibusdã depurgati,sed uestium quoque deducit mundicies, ut scilicet non occulta solùm, uerumetiam manifesta & apparentia decora ita fiant, ut interiori animi dispositioni conueniant.Non eñ uestium macula,ne ad Deum ascen-

Matth. 5.

damus,unquã uetabit,sed studia, quæ in hac uita suscipimus quasi uestes sunt,quibus homo induitur.Hæc igitur studia,& hos amictus nõ turpes, sed purissimos esse decet.Hac re diligenter facta, armentisq; brutorũ longè à monte pulsis,sic ad altissimas ascendit speculationes.Qua ex re, ut ego arbitror, illud nobis significatur,q debeamus hanc ex sensu factã cognitionem,cum qua intelligibile contemplamur, omnino contemnere: propriũ enim naturę brutorũ est,ex sensu solo absq; intellectus operatione aliqua gubernari:nã aut uisus,aut auditus, aut aliorũ quispiam sensuũ, non uoluntas, neq; ratio appetitiones brutorũ mouet. Quare motus sui omnes,& opera sensuum sunt.Speculatio aũt,qua Deum cõtemplamur, nec uisu,nec auditu,quantum in se est,indiget:neq; consueta quadã comprehensione intellectioneq; percipitur: oculus enim non uidit, nec auris
Esa.64. audiuit: non est enim quicquam eorum,quæ in cor hominis ascendere cõ
1.Corint.2. sueuerunt.Quare oportet, si quis ad contemplationẽ eius accedere uelit, ab omni sensuali & irrationali motu mẽtem suam permundare:ac ita cùm omnem opinionẽ quæ ex sensibus originẽ habeat, ex mente abstruserit, consuetudineq; coniugis suæ caruerit (coniunx uerò hic sensus intelligitur,qui coniunctus naturę nostræ nobiscũ habitat.)Hac igitur cùm caruerit,sic deniq; poterit ad montẽ accedere. Mons aũt arduus uerè ac ascensu difficilis,Theologia est: cuius uix multitudo ad radices peruenire potest. Si quis uerò Moyses est,poterit etiam altius ascendere, sonitusq; tubarũ magis ascendendo maiores sentire. Est autem tuba, non paruum stuporem per auditum efficiens ueritatis prædicatio, magnum quidem statim ab initio sonans,magis autem atq; magis in ultimis intonans.Insonuit lex & prophetæ diuinum incarnationis mysterium: sed imbecilliores erant illæ primæ uoces, quàm ut possent duros commouere. Auditus idcirco Iudæorum surditas tubarum sonum minimè suscepit: sed prophetarum tubæ paulatim procedentes, sonantius cecinerunt. Nam ultimæ uoces quæ Euangelica prædicatione factæ sunt, auditum commouerunt, spiritu sic per organa uehementius in posterioribus intonante. Organa uerò ac instrumenta unum sonum spiritualem edentia,prophetæ atq; Aposto-
Psal.18. li sunt:quorum sonus, ut Psalmista dicit, in omnẽ terram exiuit,& in fines orbis terræ uerba eorum.Quòd uerò multitudo uocẽ illã audire non potuit, sed commisit Moysi, ut ipse per seipsum secreta illa perciperet,populũq; postea doceret,quæcunq; diuina doctrina didicerit:id quoq; in ecclesia fieri totũ uidemus: nõ enim permittitur omnibus ad mysteriorũ cognitionem seipsos intrudere, sed eligitur unus è multis diuinarũ rerũ capax, cui cæteri auditum cum obedientia præbeant, illud sibi credendum faciendumq; putantes,quod ab eo qui initiatus est,audiuerint. Non omnes,
1.Corinth.12. inquit,Apostoli sunt,sed prophetę omnes:quod hodie in multis ecclesijs parum seruatur.Nam multi cùm adhuc prioris uitæ maculam non absterserint,ipsi illoti,ac amictu uitæ sordido utentes,irrationalem sensum in omnibus pluris facientes, diuinũ hunc assensum rapere audent, unde ipsi suis cogitationibus,quasi lapidibus obruuntur. Nam hæreticorum opiniones lapides quidam sunt,quibus prauorum inuentores dogmatũ obruũtur.

ruũtur. Quid aũt significat, ꝙ in caliginē seipsum prius Moyses intromisit, deinde in ea Deum prospexit? Contrarium enim id quodãmodo uidetur primæ uisioni: nam tunc in luce, nunc in caligine Deum uidet. Sed id quoq; à serie anagogici sensus abhorrere non putamus: per hanc enim diuersitatem historiæ docemur, ꝙ ueritatis cognitio ijs lux est, à quibus primò percepta est. Veritatis enim oppositũ tenebra est, cuius depulsio, non nisi lucis præsentia fit. Verùm mens hominis ad maiora semper & per fectiora procedens, quanto magis ad Dei speculationē accedit, tanto magis perspicit, ꝙ diuina natura inuisibilis atq; incõprehensibilis est. Nã cum reliquerit nõ solùm omnia quę sensu percipiuntur, uerumetiã cuncta quę mẽte inspiciũtur, ac semper ad interiora progrediatur, tũc caligine undiq; circunseptus, in uisibili & incõprehensibili Deũ uidet. In hoc enim consistit Dei uera cognitio, in hoc est eius uisio, ut uideas quòd uideri nõ possit, quòd oẽm cognitionẽ cognitio eius excedit, quasi caligine quadã ipsa incõprehensibilitate undiq; contenta. Quapropter diuinus etiã Ioannes, Ioan. 1. qui in splendidissimã hanc caliginẽ peruenerat, nõ dubitauit exclamare: Deum nunquã ullus uidit: nõ solùm hominibus, sed intellectuali omni naturæ impossibilẽ diuinæ substãtiæ cognitionẽ hac negatione determinans. Quare Moyses etiam cùm uirtutibus maior factus fuit, tunc confitetur, in caligine Deũ uidisse, id est, tũc demũ cognouisse illã esse diuinã naturã quę cognitionẽ & cõprehensionẽ omnẽ excedit. Intrauit eñ Moyses (historia inquit) in caliginẽ, ubi Deus erat. Quisnã Deus? qui posuit tenebras occultationẽ suã, ut cecinit Dauid ille, qui etiã in eadẽ caligine initiatus est: quã qui intrauit, quæ per caliginẽ didicit, ut fiat firmior hęc sententia nobis diuina uoce atq; authoritate cõprobata. Psal. 17. Vetat enim in primis diuinũ pceptũ, ne alicuius rei quã cognoscas, Deo similẽ putes: omnis enim intellectus, qui phãtastica quadã cogitatione, quasi coniectura diuinã naturã apprehendit, simulacrũ quidẽ Dei finxit in mente, Deũ aũt nõ intellexit. Verùm cùm uirtus, q̃ secundũ ueritatẽ est, bipartita sit, partimq; fide in Deũ, partim recta uiuendi ratione cõstituatur (pietatis eñ profectò pars nõ parua est mũdicies uitæ) primùm didicit, quid oporteat de Deo cognoscere: quod quidẽ cognoscere, nihil aliud est, q̃ nihil eorũ esse Deum cognoscere, q̃ humana mens potest cognoscere. Deinde aliã uirtutis partẽ diligenter docet: docetur eñ quibus operibus bene uiuendi ratio perficiatur: ac demũ in tabernaculũ, quod manus nulla fuerat fabricata, ingreditur. Quis sequetur hunc, qui per tot tantaq; scandit, ac mentẽ semper in altius extollit: qui cùm in unũ cacumen ascenderit, ad alterũ illud sibi fit gradus, & illud iterũ atq; iterum ad aliud, ita ut de altiori in altius semper ascẽdat, semperq; seipso fiat pstantior? Primùm cùm cęteri oẽs ad ascẽsum deficerẽt, radices mõtis solus supergreditur. Deinde tubarũ sonitus aurib. percepit altitudine montis mirabili: ipse quoq; mirificè eleuatus, ad hæc inuisibilia diuinę cognitiõis penetralia ingreditur. Nec ibi permansit, sed in tabernaculũ nulla manu factũ pertrãsit: certè nanq; ad hũc tandẽ ille finem peruenit, qui huiusmodi ascẽsibus exaltatur. Sed illa quoq; sentẽtia de cœlesti tuba ad diuinã perducẽte cognitionẽ, nõ est improbãda, cœlũ

enim & omnia q̃ in cœlo sunt, siue uarij motus, siue diuersæ magnitudi-
nes, siue splẽdores alius aliũ fulgore perstringẽtes, mirabilis fabrica sapien
tiã Dei uoce magna exclamat, maximãq; ipsius maiestatẽ ac potestatẽ per
Psal.18. ea q̃ uidẽtur, enarrat. Vnde dictũ est: Cœli enarrãt gloriã Dei. Hæc igitur
est illa tuba, q̃ sonora, clara, magnaq; uoce cõtinuè ueritatis doctrinã p̃di-
cat, ut propheta etiã quidã ait: Cœlũ tuba desuper sonum dedit. Hunc so-
num ex inspectione rerũ omnium factũ, si quis mundus est, si quis cordis
auditũ ac ductus ipsius nõ segnis rectè suscipit, tandẽ eò m̃etis inquisitio-
ne peruenit, ubi Deus est. Id uerò caligo à scriptura nuncupatur, quo inco
gnoscibile ac incõprehẽsibile ipsius, ut diximus, significatur. Illuc aũt cùm
peruenerit, tabernaculũ nulla manu fabricatũ perspicit, & imitatione infe
rioribus materiali ostendit. Quod aũt qualeq; est tabernaculũ illud absq;
Exod.25. manu fabricatũ? quod quasi exẽplar in monte Moysi proponitur, ut ad il
lud respiciẽs manu p̃paret, efficiatq; hominibus tm̃ miraculũ. Vide nãq;,
inquit, ut omnia facias secundũ similitudinẽ, q̃ tibi monstrata est in mõte.
Columnæ aureæ basi argenteæ inhærentes: aliæ rursus colũnæ, quarũ ca-
pita & bases ex ære: quod uerò inter extrema erat, ex argẽto erat, quib. om
nibus quasi subiectũ ex ligno erat incorruptibili, circucirca uerò per su-
perficiẽ splendor prædictæ materiei circunfundebatur, et arca similiter pu
rissimo auro fulgens: quod aũt aurũ hoc sustinebat, ipsum quoq; lignũ e-
rat incorruptibile. Candelabrũ deinceps basi quidẽ unicum, in septẽ autẽ
ramos in cacumine diuisum, septem lucernas per ramos sustinebat. Huius
cãdelabri materia purissimũ erat aurũ, nõ concauũ, nec ligno sustẽtatũ, sed
solidũ. Iuxta hæc propiciatoriũ erat, & altare, & q̃ dicũtur Cherubin, quo-
rum alis arca adumbrabatur. Hæc omnia ex auro erãt solido, nihil aliud in
seipsis habentia. Præter hæc erãt coria purpureo colore pertincta, cortynę
mira uarietate distinctæ, ac inaudito contextæ artificio, diuersis coloribus
alio aliũ suscipiẽtibus ad pulchritudinẽ cortynarũ, quib. in duo diuideba-
tur tabernaculũ, in partẽ scilicet uisibilẽ, in quã aditũ sacerdotes habebant,
& in partẽ secretiorẽ atq; abditã: nomẽ aũt priori parti sancta erat: occultę
uerò parti atq; reconditę sancta sanctorũ. Sed quis omnia exquisita pote-
rit ratione spiritaliter intelligere, q̃ in illo tabernaculo fuerint diuinitus fa-
bricata? Quis hæc quorũ sunt imagines ac imitationes exponet? quisnam
quã utilitatẽ uidentes hinc cõsequantur, quid ue lucrentur ex materiali im
materialiũ figura explicabit? Rectius certè est, exquisitissimã atq; altissimã
horũ rationẽ ab illis petere, qui gratia spiritus profunda Dei queãt perqui
rere: si quis nunc talis est, ut spiritu mysteria loquatur, sicut ait Apostolus.
1. Corint.14. Quod aũt à nobis cõiectione quadã hæc ad propositũ accõmodantibus
dicitur, id iudicio legentiũ totũ relinquimus: nec reclamabimus si reiece-
rint, nec lætabimur si susceperint. Dicimus ergo nõnihil ex Paulo, qui my
steriũ breuiter tetigit, adiuti, quod in figura prędoctus fuit Moyses taber-
naculũ, quo uniuersa cõtinentur, id uerò Christus Dei uirtus & Dei sapiẽ
tia: quę quidẽ sapientia Dei nõ manu facta, sed increata cùm sit secundũ na
turã suam creaturã suscepit, quando secundum nos carne oportuit taber-
naculum hoc fabricari. Item idẽ alio atq; alio modo factum & nõ factum
est, na-

est,natura in quantum ante secula fuit,increatũ est: in quantum corporalẽ hãc concretionẽ suscepit,creatum factũq; est. Nec obscurũ est quod dicimus,ijs qui fidei nostræ mysteriũ cõplectũtur:unũ eñ est ex omnib.tabernaculũ,quod et ante secula fuit,& nouissimis tẽporib.factũ est.Id tẽporaliter ita fieri nõ indigebat:quõ eñ quod ante omnia erat tẽpora, factiõe indigebit tẽporali? Verùm propter nos,qui prauis cõsilijs id corrumpimus, quod etiã secundum nos uoluit fieri, ut extra ipsum quod est, ad seipsum scilicet nos reduceret.Tabernaculum igitur ipse unigenitus Deus est, qui uniuersa in seipso cõtinet,qui ex nobis etiã sibi tabernaculũ fabricatus est. Nemo autẽ ex zelatoribus Christi cõturbetur, si tantã rẽ,tabernaculũ appellamus:quasi quicq; detrahatur diuinę naturæ propter uocabuli uilitatẽ:nec eñ unquã dignũ illa natura uerbum inuenietur.Nã q̃ ab hominibus proferuntur,æqualiter à significanda illa natura omnia distãt. Sed cætera quæ de Deo dicuntur,piè ad ostentandã diuinã quandã uirtutẽ capiuntur:ut medicus,pastor,protector,panis, uirtus,uia,ianua,mansio,aqua, lapis,fons,aliaq; huiusmodi: sic consentanea quadã significatiõe tabernaculum quoq; dicimus. Virtus eñ,q̃ omnia cõtinet,in qua uniuersa deitatis plenitudo inhabitat,cùm cõmune id omnium tectũ sit,cumq; uniuersa in ipso contineat,nõ iniuria tabernaculum nuncupatur.Oportet aũt ut tabernaculi uisio mystico tabernaculo sic conueniat,ut singula ipsius ad aliquid nõ indignũ mysterio nos deducãt.Ac quoniã diuinus Apostolus uisionẽ ipse quoq; totius tabernaculi cõsecutus, cùm in cœlestib.adytis per spiritum sibi mysteria paradisi reuelata sint, cortynã inferioris tabernaculi carnẽ Christi esse ait:nõ erit alienum ad hãc Apostolicã unius partis expositionẽ respicientes,totã de tabernaculo nostrã sentẽtiã explicare. Fiet aũt nobis per ipsius Apostoli uerba in intelligentia ænigmatum tabernaculi facilior aditus,ait eñ de unigenito,quẽ nomine tabernaculi nuncupari diximus,quia in eo creata sunt omnia,uisibilia,& inuisibilia,siue throni,siue potestates,siue principatus,siue dominationes,siue uirtutes. Quas ob res columnę argẽto atq; auro refulgẽtes,& uectes,ac annuli,Cherubin quoq; illa,quæ suis arcam contegunt alis,cæteraq; omnia,quæ ad sustinendũ cõtegendumq; tabernaculum describuntur: si quis ad superius tabernaculũ respicit,angelorũ est multitudo in tabernaculo ipso cõspecta,quo corporea hæc secundũ Dei uoluntatẽ sustinentur atq; reguntur.In illo eñ tabernaculo ueri uectes nostri & habitãt & sunt,qui ad ministerium mittuntur propter futuros salutis hæredes,qui sicuti quidã annuli in animos saluandorum immittuntur,ad sublimitatem uirtutis ad terrã deiectos eleuantes. Hũc aũt altiorẽ esse sensum scripturæ in hoc loco, inde patet,q Cherubin illa materialia suis alis tegebãt mysteria,quæ in arca erãt,ut litera dicit. Nã id nomẽ ijs angelis attribuitur,ut Esaias et Ezechiel aiunt,qui circa diuinã maiestatẽ inspiciuntur.Arca uerò fœderis alis ipsorum Cherubin cõtecta, hic illud dicitur,quod apud Esaiã facie significatur.Nã ut arca hic,ita ibi facies Cherubicis alis contegi affirmatur. Vnum igitur ab utrisq; significari non dubitamus. Videtur autẽ mihi incõprehensibile huius speculationis quæ de ineffabilib.est,ænigmaticè significari. Quũ uerò de lychnis,id est,

lucernis audis, quòd septẽpartitò ex una basi ac radice candelabri susten- tabantur, ut lux abundanter undiq; perluceret, iure multiformes spiritus fulgores in hoc tabernaculo perfulgere intelliges: septẽpartitò eñ spiri- tus radios etiã Esaias paritus. Propiciatoriũ aũt quid sit, nõ opus exposi- tiõe ulla ut intelligatur, cùm Apostolus id enodauerit, qui ait: quẽ anima-
Heb. 9. rũ nostrarũ propiciatoriũ proposuit. Altare uerò et thuribulũ cùm audio, adorationẽ intelligo, quã huic tabernaculo cœlestes uirtutes afferũt. Nõ enim solùm inferorum atq; terrestrium, sed cœlestium quoq; linguam ait laudem atq; gloriã, ut rerũ omnium principio reddere. Id enim gratum est
Heb. 13. ipsi sacrificiũ, labiorũ fructus, ut ait Apostolus, & odor orationis. Quòd si corium his etiã inest colore purpureo, & pili intexti, non tamen specula- tiõis huius series perturbabitur. Nã oculus ille propheticus in altißimarũ hac rerũ uisione, salutarẽ quoq; domini paßionẽ tanq; è specula prospe- xit, quã ex utroq; dictorũ significatã fuisse non ambigo. Rubedo eñ san- guinem, pili aũt mortẽ ostendunt. Nam quũ in corpore pilus absq; sensũ sit, non iniuria mortis symbolũ dicitur. Hæc igitur in superiore taberna- culo materialibus illius significata putamus. In inferiore uerò, quoniam sę pius à Paulo Ecclesia Christus appellatur. Christus aũt, ut diximus, supe- rius tabernaculũ est, nõ est alienũ, si quis Ecclesiam suã inferius esse taber- naculũ arbitretur, in quo columnæ sunt mysteriorum Ecclesiæ ministri, quos hoc ipso nomine nonnunq; appellamus: ministros aũt Apostolos, prophetas, doctores. Nec enim solùm Petrus & Ioannes & Iacobus co- lumnæ Ecclesiæ sunt, nec Ioannes Baptista tantũ ardens erat lychnus, sed omnes quibus Ecclesia sustentatur, qui suis operibus luminaria facti sunt,
Matth. 5. hi colũnæ & lychni nuncupantur. Vos estis lux mundi, ueritas Apostolis
1. Corinth. 15. ait: ac rursum alios diuus Apostolus, quasi columnas hortatur, cùm dicit:
1. Tim. 3. Firmi estote atq; immobiles. At uerò Timotheũ columnã pulcherrimã fa bricatus est, cùm ipsum firmitatem ueritatis suæ uocis doctrina effecerit. Hoc in tabernaculo & sacrificium laudis, & thus orationis in mane ac ue-
Psal. 14. sperum adhiberi semper uidemus. Hoc sic intelligere Dauid ille nos indu cit, qui incẽsum orationis in odorẽ suauitatis dirigit. & manuum extẽsio- nem sacrificium esse asserit uespertinum. Vrnas uerò, id est, uasa ad lauan- dum, quis ambiget eos esse, qui per sacramentalẽ aquã peccatorum sordes auferunt. Talis urna erat Ioannes, lauans in Iordane ad pœnitẽtiam homi-
Luc. 3. nes. Talis erat Petrus, tria millia hominũ simul ad baptismi lauacrum de-
Act. 2. Act. 8. ducens. Philippus quoq; urna Candacis fuit. Quid multa? omnibus qui ad baptismi donum ueniunt, ij ad lotoria sunt, qui ministerio suo gratiam præbent. Atria uerò quæ inter se complicata in circulum connectuntur, pacem, concordiam, & charitatem credentium esse non absurdè quispiam
Psal. 147. dixerit. Sic enim Dauid hunc locum exposuisse uidetur, cùm dicat: Qui ponis terminos tuos pacem. Corium uerò purpureum, & saga ex pilis, ad ornatum tabernaculi pertinentia, accommodatè intelligentur, si pro co- rio mortificatio pronæ ad peccandũ carnis, pro sagis strictior uiuẽdi nor ma, & quasi durior intelligitur: his enim maximè Ecclesiæ tabernaculum exornatur. Coria enim cùm nullam in se uiuendi uirtutem à natura reti-
neant,

neant, colore rubedinis florere uidentur: quod ostendit floridam spiritus gratiã nõ habitare in homine, nisi primò peccati uim in seipso mortificauerit. Si uerò pudorẽ etiã modestũ coloris rubedine significari quispiã contendat, nõ certè reluctabor. Pilorũ aũt intricatio asperã tactui texturã efficiens, asperã & passionũ omniũ abstinentiã, atq; continentiã subostendit. Quæ omnia maximè ita se habere cõfirmat eorũ uita, qui cõtinua uiuunt uirginitate. Quæ uerò intus erant, sancta sanctorũ nominabãtur, ad quæ multitudo peruenire nõ poterat, hæc rerũ ueritatẽ significãt. Veritatẽ hãc mysterij nostri dico rem sanctã, & sanctã sanctorũ, & multis incõprehensibilẽ. Hæc ueritas in aditis tabernaculi cõstituta, absq; curiositate aliqua intelligi ac recipi debet. Credendũ eñ est, ita esse ut Ecclesia prædicat, non tamen oculis omniũ cerni posse, sed in mentis ipsius penetralib. indubitabilẽ ueritatẽ permanere. Hęc aliaq; huius tabernaculi uisione ab omni sorde mundatus oculus ille mentis Moysaicæ doctus, uisionibusq; his altius eleuatus, rursus ad cacumen alterius scandit speculationis, sacerdotalem perdiscens uestitum, in quo est tunica, & pectorale, quod uarijs ac diuersis lapidum fulgoribus resplendebat, & thyara cum lamina super eam, fœminaliaq;, & poma, & supra hæc omnia rationale, ac eius iudiciũ, & quæ in utrisq; inspicitur ueritas, & horũ utrinq; cõnectiua super humeralia patriarcharũ insculpta nominib. quorũ omnium nomina multitudine ipsa ostendunt nõ sensualia quædã significari: quibus eñ corporis uestibus hæc nomina, iudiciũ, rationale, ueritas cõueniunt? Quare patet, nõ huius sensibilis amictus gratia historiã esse descriptã, sed ut alius quidã ornatus animæ uirtuosis operibus ostendatur. Nã quid sibi aliud uoluerunt hæc nomina tria illis à Moyse imposita, iudiciũ, rationale, ueritas? aut cui unq; corporali uesti hęc indita fuerũt? nulli profectò. nec eñ cõueniunt, sed nomina ipsa quid pręfigurauerint, aperiũt, & laborẽ expositionis diminuũt. Hyacintho est talaris uestis tincta, qua qui hũc locũ ante nos speculati sũt, aera significari affirmant. Ego aũt utrùm habeat ad aereũ colorẽ flos hyacinthinus affinitatẽ, an nõ, nolo contendere. Rationẽ uerò hãc nõ reijcio, non eñ parũ ad uirtutẽ conducere uidetur: hortatur eñ hoc ęnigmate omnẽ, qui Dei sacerdotiũ assumere studet, seipsum ac corpus suũ Deo offerre hostiam, non enecatũ, aut cæsum. (Viuum eñ hoc sacrificiũ, rationalisq; cultus hic est) nec pingui quodã ac carnoso huius uitæ amictu: sed tenue, sicut telam araneæ munda uiuendi ratione confectũ, ut uiuendi tenuitate lene, atq; aereũ factũ, sursum posse ferri uideatur. Hoc eñ modo cùm nouissimã tubã illã audiemus, omni onere liberati, leues ad iubentis uocẽ exiliemus: nec põdere ullo ad terrã deprimemur, sed cum Domino per aera sublimes feremur. Qui ergo, ut Psalmista dicit, quasi telã araneæ animã suã liquefecit, is etiam illã uestem seipsum induit, quæ à capite ad pedes usq; circunfunditur: nec eñ mancã, aut truncã esse uirtutẽ, sed integrã, atq; per oẽs numeros perfectã lex uult. Aurea uerò tintinnabula, bonorũ operũ splẽdor sunt, malis punicis intercepta. Duo eñ hæc sunt studia, quibus uirtus tota cõflatur, recta in Deũ fides, & probata in hac uita cõscientia. Hæc mala punica tintinnabula indumẽto Timoth. Paulus ille innexuit,

1.Tim.1. innexuit,cùm dicat, oportere ut habeat fidē & probā conſcientiam. Fides igitur ſacerdotis,ueluti tintinnabulū clarè atq; ſonorè in ſanctæ trinitatis prædicatiōe exclamet. Vita uerò naturā punicorū imitetur pomorū,quorū circūfuſa exterius quaſi teſta,incomeſtibilis,duraq; eſt: quod aūt intus reconditū eſt,& uiſu ex uarietate coloris atq; collocationis ordine iucundū eſt,& guſtu iucundius,nō parua dulcedine ſenſum afficiens. Philoſophica quoq; Chriſtiana uiuendi ratio dura exterius,atq; aſpera ſenſui eſt, intus ſæpius optimarū pulcherrimarūq; rerū plena,tēpore ſuo cùm matura fuerit, cūq; agricola noſter poma punica huius uitę aperiet, dulciſsimā

Heb.12. ſuorū fructuū pręſtabit fragrātiā. Apoſtolus etiā dicit,nullā diſciplinā in pſenti uita uideri lætitiā afferre,ſed triſtitiam,& id eſt,quod per exteriora pomi punici figuratur. Poſt hæc aūt fructū pacificū reddit, & id eſt dulcedo interior, ac pulchritudo. Hāc ueſtē coſſymbotā etiā iubet eſſe,ut à nobis quoq; ipſis aliquid ulterius ad uirtutis incrementū adinuenire conemur,quo indumētū ornatius fiat,ſicuti Paulus faciebat, qui ornatiſsimos indies coſſymbos uirtuti addebat. nā quū lex permittat altari miniſtrātes ex altari,& Euangelij nuncios ex Euāgelio uiuere:ille ſine hac ad uitę neceſsitatē mercede,Euangeliū prædicauit,nudus,fameſcens,ſitiens. Hi ergo illi ſunt ornatiſsimi coſſymbi, qui ueſtē ſecundū peccata cōtextā,ſi additi ſunt,reddunt ornatiorē. Duo deinde tegumēta ſuperimponuntur indumento illi talari uſq; pectus & renes ab humeris deſcendenti, duabus portis in utroq; humero adinuicē coniuncta. Portæ aūt ſunt lapides, patriarcharū nomina ſex unuſquiſq; cælata ferentes. Horum tegminum magna uarietate colorū textura erat confecta:hyacinthus purpura connectebatur, & cocci rubedo biſſo iungebatur: & his omnib. aurea fila erāt inſperſa,ita ut ex multicolore hac tinctura unus quidā cōmixtus ſplendor ex teguminibus refulgeret. Ex quib. diſcere poſſumus,q; indumenta ſuperiora,q̄ cordis ſunt ornamēta,multis uarijſq; cōſtāt uirtutib. Hyacinthus em̄ ex purpura cōplicatur: nā uiuēdi puritas atq; mūdities naturæ regno cōiungitur. Natura em̄ quodā modo ipſa duce, unà cum pudoris rubore laudabilis uiuendi naſcitur ratio. Aurū aūt his tincturæ floribus refulgens,reſeruatū huic uitæ theſaurū ſuboſtendit. Patriarcharū quoq; nomina lapidibus inſculpta,nō parum nobis ad uirtutis ornatū cōferunt. Pręteritorū em̄ uirorum,qui optimè uixerunt,exemplis uita noſtra corroboratur. Sed huic tegminū ornatui alius rurſum deſuper ornatus cōiūgitur: ſcuta em̄ aurea ex utriſq; tegminibus dependent: hæc ſuſtinent fabricatū quidē ex auro figura quadratū, duodecim lapidibus reſplendens ordine quodā diſpoſitis. Quatuor aūt ordines erant,quorūm unuſquiſq; trinitatem lapidum continebat. Lapides aūt ita erant uarij,ut nullius ad alterum eſſet ſimilitudo:proprio em̄ ſinguli ſplendore fulgebant:ſed figura quidē ornamenti hæc. Spiritalis uerò ſenſus ſcutorum quidem,quæ ab humeris dependebant,armatos nos eſſe adhortatur aduerſus tyrannum, & hoſtē noſtrum. Virtus enim, ut à Paulo dictum eſt,fide ac bona cōſtat conſcientia:quibus ita eſſe aduerſus inimicorum tela munitos oportet,ut his iuſtitiæ armis dextris atq; ſiniſtris, inuulnerabiles maneamus. Quadratus

tus aūt ille ornatus,qui utrinq; à ſcutis dependebat,in quo nomina patriarcharū,qui tribubus cognomina dederūt, impreſſa lapidibus,fuerūt cordis tegmenta. Quare diligenter nos docet,omnib. patriarcharū uirtutib. animū eius eſſe exornatū,qui duobus his ſcutis aduerſarij tela repulerit. Quadrata uerò figura,ſtabilitatē uirtutis oſtendit. Nā hęc figura æqualiter undiq; angulis & conuexis nixa lateribus, nō facilè de loco mouetur. At uerò catenulæ,quib.ornamenta hęc ad brachia connectuntur,p̄cipere mihi uidētur, oportere in altiori uita praxin ſpeculationi cōiungere. Cor em̄ ſpeculationis loco poni uidetur,brachia uerò operationis. Caput aūt diademate coronatū, reſeruatā uirtuoſis coronā ſignificat,quā is exornat, qui aurea lamina ineffabilibus erat notis cælatus. Ita induto ueſtito'que ſacerdoti nullū calceamentū imponitur,ne tardior ad currendū ſit,aut uix mobilis,pelles ſecū attrahens animaliū mortuorū.Nā ut iam diximus, impedimento calcei fuerāt Moyſi,cùm ad ardentē rubum accederet. Quòd ſi in primo ſtatim aditu reprobātur,multo magis à ſacerdotis pede rejciūtur. Qui aūt per oēs gradus,quos iam expoſuimus,aſcenderit,is à Deo ſibi traditas tabulas ad populū defert, quib.diuina lex continetur:ſed dura cū peccato colliſione diruptæ cōteruntur.Peccatū uerò ſimulachri cultus erat in uituli ſimilitudine cōſtituti,quod à Moyſe cōtritum,aquaq; diſſolutum,ipſis qui peccarunt,factus eſt potus:ita omnimodo ea materia,quę hominū peccato ſubminiſtrauit,deleta eſt. Propheticè igitur hæc hiſtoria de ijs,q̄ noſtris tēporibus facta ſunt, exclamauit. Omnis em̄ circa ſimulachra error,è uita hominū ablatus eſt: nec amplius noſtrorū principū pietate à pio credentium ore debitus, qui Chriſtiana freti laudatiſsima profeſsione,impietati ſeruiētia, idolorū tēpla deleuerūt. Videmus pręterea q̄ ſancta fuerunt,apud impietatis myſteria, quaſi aquā inſtabilē delapſa defluxiſſe:aquā ab illorū ipſorū ore,qui cultu ſimulachrorū inſaniebāt,imbibitā.Nā quum cernas oculis,qui huic uanitati erāt penitus dediti,alia templorū ſuorū in quib.ſperauerāt,diruētes,alia in alios uſus transferētes,nō magna hiſtoria clamare uoce uidetur: futurū eſſe tēpus olim in quo ſimulachrū omne,ore ipſorū, qui ab iniquitatis errore ad pietatē trāſponētur, delebitur ac imbibetur. Armat deinde Leuitas non in alienigenas, ſed in ſuos ardenter Moyſes,qui ab altera extremitate caſtrorū ad alterā confuſè,ut quiſq; obuiā fieret,oēs interfecerunt. Ita cùm pariter quicunq; mucroni incideret,occideretur, nemo interficientiū quis amicus,aut quis inimicus diſcernebat,quis domeſticus,quis affinis,quis cognatus, aut alienus,nemo proſpiciebat,ſed unicus atq; par aduerſus oēs, in quos incidērāt,erat impetus. Vnde diſcimus,idcirco abſq; diſpoſitiōe punitos fuiſſe, qm̄ unà oēs ad malū cōſpirantes,ratione uitij quaſi unus effecti ſunt,et ueluti cùm quiſpiā unū hominē peccatis cōmotus ſuis cædit uehementer, nō hoc aut illud ſuū affligit mēbrū,ſed quo flagellū cōmodè poteſt inferri,illud uerberat. Bene em̄ nouit quācunq; partē percuſſerit,ad totū corpus inde ſenſum doloris tranſiturū: ſic quæ ſine diſpoſitione tunc adhibebatur punitio, omnes qui conſpiratione uitij,quaſi erāt in unū corpus conflati, mirum in modum caſtigabat. Quare ſi nonnunq; pecccatis hominū

minū iram Dei excitatā,nō in omnes,ſed in aliquos ferri uideamus, diui-
næ clementiæ magnitudinē admirari debemus:qua fit,ut nō oēs ſicuti me-
rentur,percutiātur,omnes tñ flagellis caſtigentur. Verùm id ex ipſa hiſto-
ria nō altius intellecta diſcimus. Ad ſublimius aūt reducere uolentes,illud
prius conſiderabimus,quod cōmuni præconio legislator exclamauit: Si
quis eſt domini,ad me ueniat.Qua uoce lex ipſa omnib.edicere uidetur:ſi
quis Deū amare uult, me legē amet.nā qui legis amicus eſt,certè Dei quo-
que amicus eſt.Iubet deinde ijs,qui tali pconio congregati ſunt,abſq; diſ-
quiſitiōe et in fratres,amicos,et proximos gladio ferociter uti.Superioris
ſpeculatiōis ſeriē ſequētes,dicimus oēm hominē,qui ad legē ac Deū reſpi-
cit,malorū domeſticorū cæde purgari. Nec eñ ſemper frater,aut amicus,
aut proximus in meliorē à ſcriptura partē accipitur:ſed ſūt nōnulli fratres,
amici,proximi,qui quaſi alieni ac inimici nobis aduerſantur,quos eas arbi-
tramur eſſe cogitationes,quarū uita nobis mortē,mors uerò uitā ſolet in-
ducere.Hæc expoſitio illis etiā cōuenit,q̄ de Aaron diximus. Ibi eñ pro
fratre ſociū atq; protectorē diuinitus nobis datū,angelū intelleximus,qui
aduerſus Ægyptios ſigna operatur,qui etiā maior ætate iure dictus eſt:nā
angelica natura homine prius creata eſt.Frater uerò, quia eſt quædā pro-
fectò intellectualis,& angelicæ naturę ad intellectū & animā humanā affi-
nitas:quas ob res,et ſi utroq; in loco frater dicitur,nō habet tñ locū oppo-
ſitio,quō is frater appellari poſsit,qui in malū accipitur,quum æquiuocè
fratris nomē,nunc in bonū,nunc in malū, ut diximus,accipiatur. Aduer-
ſus igitur hos malos fratres gladiorū opponit aciem Moyſes. Quod eñ
alijs quis iubet,ſibi quoq; ipſi ſancit.Horū fratrū cædes,peccatorū interi-
tus eſt. Nā qui aduerſarij conſilijs fixum atq; ſtatutū in animo malū dele-
uit,aduerſarium in ſeipſo interfecit. Hæc aūt ſententia ſpiritualis firmior
eſſe atq; uerior uidebitur,ſi quædā etiā alia in hiſtoria dicta huic cōuenire
oſtendemus.Imperatū eñ fuiſſe ab Aaron dicitur, ut inaures ab auribus
uxorū tollerent,hæ cōflatæ ſimulachri materia fuerunt.Dicimus igitur q;
Moyſes Hebræorū uirtutē inaurib.exornare uoluit, id eſt lex, quam pro
Moyſe intelligimus obedientiā,q̄ per inaures ſignificatur,Iudæorū uirtu-
tē cōfirmauit:quā tollit Aaron, ut inobediētia ipſorū oſtenderet ad cultū
idolorū eſſe peruentū.Idcirco ſtatim ad primū peccandi aditū inaures au-
feruntur, ut iam puaricationis & inobedientiæ cōſilia cœpiſſe uiderētur,
qui diuinū præceptū negligendū eſſe hortabantur.Id ergo eſt quod dici-
mus auferre ab aure pceptorū inaurē. Quare qui hos fratres,hos amicos,
hos proximos interimet,audiet illā uocē,quā à Moyſe illi perceperūt,qui
tunc ſine diſquiſitione multos è cultorib.idoli occiderunt: Conſecraſtis,
inquit,manus ueſtras hodie Domino,in ſuo unuſquiq; filio uel fratre, ut
detur ſuper uos benedictio. Sed opportunè modò,primorū parentū feci-
mus mentionē,ut diſcamus quonam pacto diuinitus cōfectas tabulas, in
quib.lex erat impreſſa,in terrā manibus Moyſi proiectas,à duricie ſubie-
ctæ terræ contritas,à Moyſe rurſus fuiſſe ſuſceptas,nō omnino eaſdē, ſed
ſcriptura ſolùm,q̄ in illis erat impreſſa. Materiā eñ earum ex inferiori hac
ſuſcepit materia Moyſes, uirtutiq; ipſius ſubiecit,qui legem rurſus in his

ſecundis

ſecundis tabulis cęlauit:& ſic gratiã reuocauit,cùm in lapideis tabulis legẽ reportauerit,in quibus ipſe Deus legis uoces cęlauerat. Hinc enim induci poſſumus, ut diuinã de nobis clementiam intelligere queamus. Nam ſi uera dicit Apoſtolus,ſicuti certè dicit,qui Dei profunda ſpiritu quæſiuit,per has ſecundas tabulas corda noſtra,id eſt intellectũ animi ducẽ ac oculũ intelligere debemus. Vnde diſcere licet,infractã atq; immortalẽ diuinis fabricatã manibus naturã noſtrã in principio fuiſſe, quã lex nõ ſcripta, ſed innata,non exterius acquiſita,ſed impreſſa exornabat.Naturaliter eñ nobis uoluntas legis inerat, quæ ad malorũ abominationẽ, & bonorũ expetitionẽ nos inſtitueret. Verùm poſtea q̃ peccati ſonitum in auribus noſtris ſuſcepimus:quẽ quidẽ ſonitũ ſcriptura uocẽ ſerpentis, hæc uerò de tabulis hiſtoria uocẽ uino cantantium nuncupauit, tunc naturæ integritas in terram decidit,& cõtrita eſt.Sed rurſum uerus legiſlator,cuius figurã Moyſes gerebat, ex natura noſtra, naturæ noſtræ tabulas ſibi confecit, nec enim nuptiarum ſolennitas carnẽ dominicã produxit, ſed ipſe ſuæ carnis factus lapicida,digito Dei eam inſcripſit. Spiritus eñ ſanctus peruenit in uirginẽ, & excelſi eam uirtus obumbrauit. Quo facto rurſus natura cõfracta facta eſt,illius impreſsiõe digiti immortalitatẽ cõſecuta:digitus eñ ſępius à ſcriptura Spiritus ſanctus appellatur. Hoc igitur modo ad glorioſius Moyſes commutatus fuit, adeò ut inferioribus his oculis tanta taliſq; gloria cerni nequiret:quã quidẽ immutationẽ qui noſtræ fidei myſteria nouit,nõ ignorabit quõ allegoricus hic ſenſus hiſtoriæ conſentaneus eſt.Nã qui contritã naturã noſtrã in integritatẽ traduxit,qui languores noſtros portauit,& ſanauit ægrotos,poſtea q̃ in priſtinã pulchritudinẽ dirutas naturæ noſtrę tabulas reſtituit,Dei,ut diximus,digito cęlatas,nõ amplius indignorũ oculis capi poteſt. Nã tãta eſt amplitudo glorię atq; maieſtatis eius, ut uiſus eorũ nequeat ad ipſum accedere.Profectò eñ cùm in maieſtate ſua,ut dicit Euãgelium, ueniet, ac omnes angeli ſecũ, uix iuſti gloriæ ipſius erunt capaces: impij aũt & Iudaizantes tantæ uiſionis expertes erunt,ut Eſaias ait: Tollatur impius,ne uideat gloriã Domini. Sed iam multa de hoc, quare ad reliqua tranſeamus. Ambigere profectò quiſpiã poterit,quõ Moyſes, quẽ tot tantiſq; uiſionibus Deũ uidiſſe ſcriptura teſtatur,quo cum Deus ita loquebatur,ut ſi quis amicũ ſuũ alloqueretur, orat nunc quaſi nunq; uidiſſet, ut uideat. Et quõ diuina uox modò annuit orãti quod petit,& hãc quoq; gratiam ſibi uelle conferre nõ negat:modò in deſperationẽ ducit, cùm aſſerat, nõ eſſe hanc uitã hominũ eius rei,quã poſtulabat capacẽ,& ad hæc,quẽ locum eſſe apud ſe Deus dicit,& quẽ in loco lapidem,& quod in lapide foramen, in quod iubet peruenire Moyſen, deinde Deũ manum ſuã ad os foraminis illius poſiturũ, & cùm tranſierit Moyſen inuocatũ à foramine, poſteriora eius,qui uocauit inſpecturũ:hęc enim ſcriptura narrat,& ſic aſſerit Deum à Moyſe perſpectũ,ſicut diuina uoce ſibi fuerat promiſſum. Hæc omnia,ſi quis ſecundũ literã ſolùm conſideret, nõ obſcurus duntaxat quęrentibus ſenſus fiet,uerumetiam non rectas de eo generabit opiniones:ſola enim figurata anterius atq; poſterius habent,omnis figura corporis terminus eſt. Quare qui figuram Deo attribuit, corpus ipſum conſequenter Exod. 33.

putabit: corpus aũt omne cõpositum est, compositum porrò diuersorũ ac differentium concursu cõstituitur. Quicquid uerò sic constitutũ est, indissolubile non est: quodq; dissoluitur, id corrumpitur: dissolutio enim corruptio cõpositi est. Quas ob res si quis posterius Dei secundũ literã capiet, in hoc inconueniens cõsequenter deducetur. Nam antè ac retro in figura certè est, figura in corpore, corpus natura dissolubile, dissolubile aũt incorruptibile esse nõ potest. Sic qui omnino literæ seruit, rerũ ipsarũ consequentia corruptibilẽ esse Deũ opinari cõpellitur. Est aũt Deus incorruptibilis omnino atq; immortalis. Non est ergo ubiq; sequenda litera. Quòd si hac in parte altiorẽ, q̃ litera patitur, sensum quærere cogimur, quis alienũ esse scriptura dicet, si ad spiritualẽ sensum totã reducimus? nam cùm necesse sit partes aliquas spiritualiter intelligere, totũ quoq; necesse, ut & possit & debeat, sicuti partes intelligi: est eñ totũ ex partibus, quare partium naturã sapiat necesse est. Locus igitur apud Deum, & lapis in loco, & in lapide quędam capacitas, quam foramen appellauit: ingressusq; Moysi ad illud, impositio quoq; manus Dei in ore foraminis, & transgressio eius, & uocatio, ac deniq; posteriorũ partiũ aspectatio ad altius, & cõuenientius norma regulaq; anagogica sic reducetur. Queadmodũ igitur grauia & rotunda corpora, si è cacuminibus montiũ lapsa deorsum fuerint, et si nullus postea impellat, ipsa tñ per se uehementiore impetu, si nihil impedimento sit, semper deferuntur, quousq; ad planiciem descẽderint: sic anima cuius natura sursum fertur, terrenis absoluta cupiditatib. ardentior indies fit, uelociusq; pertrãsit, ad sublimiora semper cõscendens. Nã cùm nihil sibi sit impedimento, per seipsam ad naturã boni fertur. Attrahit eñ ad se natura ipsius boni, oẽs qui ad pulchritudinis eius radios sanis possint oculis respicere: ita fit, ut cœlestium desiderio semper ad maiora (ut Apostolus ait) cõsurgat, ac semper ad altiora peruolet. Nã cùm per ea, quæ iam percepit, ad maiora et perspicere et aspicere possit, maiore atq; maiore desiderio semper ardet, ac sic indesinẽter sursum fertur, his quę peracta sunt robustior facta: solùm eñ uirtutis actio nutrit laborẽ, uiresq; auget. Quapropter magnus ille Moyses, cùm semel per scalã in qua Deus innixus erat, ut Iacob dicit, ascẽdere cœpisset, nũq; stetit, nunq; terminũ motus nouit, sed semper de gradu in gradũ ascẽdebat. nec eñ deficere unq; pôt altior gradus. Negauit falsam Ægyptiorũ reginę cõiunctionẽ, qua filius eius putabatur: Hebræũ ultus est, ad desertã & solitariã se transtulit uitã, quã humanæ perturbationes nõ uexant, pauit cicurium animaliũ gregẽ, uidit resplendentẽ lucẽ diuinã, abiecit calceos, ut facilius ad lucẽ accederet, in libertatẽ uindicauit suos, hostẽ undis uidit submersum, lucida nube ductus est, sicco lapide sedauit sitim, à cœlo deduxit panẽ. Præterea extensione manuũ alienigenã fudit, sonitũ tubę audiuit, caliginẽ subiit, ad penetralia diuini tabernaculi ingressus est, sacerdotii didicit mysteria, simulachrũ destruxit, propitium Deũ reddidit, legẽ de deorum prauitate dirutã restituit, gloria effulsit. Ac tot tantisq; sublimationibus elatus adhuc ardet desiderio, adhuc tanquam famescens ac sitiens, tanquam eo carens quo semper fruebatur, orat ut uideat, non ut ipse capere potest, sed ut se habet qui desideratur. Vnde arbitror immenso desiderio atq;

ardenti erga Deum ita fuisse effectũ, quod uisionib. sibi enituit, ut ferre nõ posset, quin ab ijs q̃ cõprehendit, ad occultiora cõpelleret: quocirca supremæ pulchritudinis amator, quod iam uiderat, tanquam imaginẽ eius quod nõ uiderat credens, ipso frui primitiuo desiderabat. Id ergo uult audax in monte illa petitio, ne per specula & imagines, sed per uerã & propriã faciẽ frui pulchritudine posset. Diuina uerò uox per ea q̃ negat, cõcedit quod petitur, pauculis uerbis immẽsam sentẽtiarũ profunditatẽ subaperiens. Annuit eñ facturum se quod petebatur: finẽ autẽ atque cessionẽ huius desiderij futurum nõ promisit, nec eñ ita quispiã Deum uidere potest, ut uidendi desinat desiderium. Nã in hoc profectò Deus uidetur, ut nunquã desinas ad eum respicere. Quare, inquit, nõ poteris uidere facie meã, nec enim uidebit homo faciẽ meã & uiuet: nõ quia causa mortis uidentibus sit illa facies (nã quomodo uitæ facies causa appropinquantibus mortis esse poterit?) uerùm quoniam & si uiuificat quidẽ Deus natura, proprium tamẽ suum est, ut omnẽ cognitionẽ excedat. Idcirco qui eorũ q̃ cognoscuntur, Deum esse opinatur, quasi deuiasset ab eo qui est, ad id quod esse putatur, uitã nõ habet. Nam qui uerè est, is uera uita est, & hic cognitione nõ cõprehenditur. Quare si hæc uiuificans natura cognitionẽ omnẽ excedit, nõ est profectò uita id quod cognoscitur: quod uerò uita nõ est, id uitã præbere nõ potest. Sic igitur desideriũ Moysi adimpletur, ut insatiabile permaneat: discit eñ ex istis, quod Deus natura interminabilis est, nullo termino cõprehensus. Nã si aliquo termino concludi intelligatur, necesse est termino illi aliquid connectatur: omnino eñ quod terminatur, ad aliud desinit, ut terrestrium terminus aer est, & aqua rerum aquaticarũ. Quemadmodum igitur pisces aqua, & aues aere circuncluduntur, & cùm sint in medio istorum elementorum, aquæ tamen quædã superficies ad piscem, & aeris ad uolatile terminatur: sic necesse est si Deus termino concluditur, heterogenea quadã natura contineri. Est enim quod cotinet contento maius. At uerò Deus natura bonum esse conceditur, quod aũt ad bonum cõparatum heterogeneum est, non bonum, sed malum esse cõprehenditur, & est ut diximus, quod continet contento maius. Quare si termino Deus continetur, consequens erit superari uincique à malo, cùm continentium uis ea quæ continentur, exuperet. Id autẽ adeò absurdum est, ut nullus unquã mentis cõpos sic esse opinatus sit. Est ergo interminabilis diuina natura, & interminabile cõprehendi non potest. Quare qui diuinã pulchritudinẽ uidere desiderat, & ad id tendit, in hoc cursu semper consistat. Et id est uerè Deum uidere, ut nunquam id desiderium terminetur. Quare necesse est, ut cùm uideamus, sicut nobis possibile est, maiore uidẽdi desiderio exardescamus, et sic nullus unquã terminus abscindet nobis iter huius: cùm neque ipsius boni terminus aliquis sit, nec satietas desiderij huius possit fieri. Sed quisnã est ille locus, qui apud Deum esse intelligitur? Quid ille lapis? quæ est illa capacitas in lapide? quæ est illa manus Dei, quæ os lapidei foraminis retinet? trãsitus uerò Dei quis est? aut posterius eius, quod Moyses uidere permittitur? oportet eñ profectò magnũ quid unumquodque istorum esse, & Deo tonanti nõ indignum, ita ut omnium uisione, quã ad hunc usque diem Moyses uiderat, maior hæc & sublimior credi possit. Quomodo igitur illorum uerborum profundi-

tatem intelligemus? auxilio scilicet illius,qui & Moysi,& omnib. qui eum amant, planā ad omne bonū uiam solet præstare: Ecce, inquit, locus apud me. Quod sic intelligēdum est,quòd ab ijs quę mox diximus,non sit alienum.Locum igitur dicit,nō superficie circunfusum,nec quantitate ulla descriptū(nec enim est in immenso mensura)sed ad infinitū atq; interminabile loci nomine,qui circumscripta mēsura terminatur,auditorē deducit:hūc ergo sensum subostēdere mihi uidetur. Qm̄ tibi Moyses ad anteriora pergendi semper ingens desideriū est,nec ullo huius cursus labore defatigaris, nec terminū huius assequendi boni cōstituis,sed semper inhias ad maiora, scias tm̄ esse apud me locū, ut nunq̄ terminū eius cursu aut uolatu aliquo queas inuenire,hic aūt cursus atq; uolatus status quidā est alia ratiōe. Sistā em̄,inquit,te in lapide.Mirabile auditu,quō unū ac idem est status, & motus est,si quid ascendit,nō stat,si stat,non ascendit,at hic ascendit,quia stat. Nā qui caducus ac instabilis cogitationibus est, nō fixus in bono nec permanens,sed mobilis atq; fluctuans cogitationibus uarijs oppressus & conquassatus,is nunq̄ ad sublimitatē ueræ uitæ ascendit,sicut qui colles conātur scādere sabulo:nam etsi proiectis in longū pedibus magna transire spacia uideantur,semper tm̄ ad inferiora delapso sabulo deferuntur. Motus igitur fit,progressus aūt nullus fit.At si quis,ut psalmista dicit,à fęce profundi retractos pedes in hoc posuerit lapide, lapis aūt Christus est plenitudo uirtutū omniū:quāto firmior ac nobilior, ut Paulus cōsulit,in bono fuerit, tanto uelocius uolas hac stabilitate quasi pennis eleuatus. Cùm igitur locū apud se ostendit,ad perpetuū cursum exhortatur: cùm statū in lapide daturum se promittit,modum diuini cursus illius Moysi subaperit.Capacitas uerò aut foramen lapidis uerbis Apostoli expositū est, cùm domū non manufactā cœlestē spe ijs reseruari,qui terrestre tabernaculū dissoluerūt, asserat.Nā certè qui cursum perfecit, ut ipse dicit, in lato illo & capacissimo, stadio,quod diuina uox locum appellauit,qui uidelicet fidē conseruauit,ac in lapide, uti ænigmaticè dicitur, pedes suos firmauit, is cornua iustitiæ, à manu eius qui hæc certamina nobis posuit,coronabitur.Hęc autem gloria multis nuncupatur à scriptura nominibus, una enim & eadē res hic quidē lapidis capacitas appellatur, in alijs aūt paradisus,delitiæ,tabernaculū æternum,mansio apud patrē, patriarchæ sinus, regio uiuentiū, aqua requietis, Hierusalē superior,regnū cœlorū,Babylon uocationis,corona gratiarū,corona pulchritudinis, turris fortitudinis,supermensale gaudium,Dei cōsensus,sedes iudicij,locus nominatissimus,occultū tabernaculū. Vna ergo illius gloriæ hęc quoq; appellatio est Moysi in lapidē ingressus.Nam quoniam Christus lapis est,ut Paulo placet,omnē aūt bonorum spem in Christo firmiter esse credimus:qui bonum aliquod adeptus est,is in Christo est, qui omne bonum continet:qui uerò ad Christum peruenit,& à manu Dei tectus est(manus aūt Dei quid aliud esse potest, q̄ creatrix rerum uirtus?) ipse unigenitus Deus,per quem omnia facta sunt,qui & currentibus locus est, & uia, ut ipse dicit, & lapis confirmatorum, & domus quiescentium, qui ad hunc,inquam,peruenit,is audiet uocantem, is in posterioribus uocantis constituetur ut scriptura monet, quod probè Dauid ille intellexit, habitanti enim in auxilio excelsi dicit, in scapulis suis obumbrabit tibi,

quod est post Deū esse constitutū. Nā scapulæ posteriora sunt, de se aūt clamat: Adhæsit anima mea post te, & suscepit me dextera tua. Vides quō psalmista cum historia cōsentit. Nā ut hic dicitur eū à dextera suscipi, qui post Deū adhæsit: sic ibi eum manus tegit, qui Dei uocē expectat in lapide. Sed Dñs quoq; qui Moysi oracula dedit, qui ad implendū legē suā uenit, ænigma id enodans apertissimè, similiter ad discipulos ait. Si quis, inquit, uult post me uenire, nō dixit ante me. Hoc quoq; ipsum cuidā de uita æterna cogitanti præcipit dicēs, Veni & sequere me: qui aūt sequitur, nō faciē, sed tergū aspicit. Docetur igitur Moyses desiderās Deū uidere, quō potest Deus uideri: sequi em̄ Deum corde ac animo semper quocunq; ducat, idipsum est Deum uidere: etenim transitus ille Dei, ducē esse Deum sequentis significat, cùm nō sit possibile uiā ignoranti rectè ac tutò iter peragere, nisi post ducē rectè sequatur. Dux igitur præeundo sequenti uiā monstrat: qui aūt sequitur, tunc à recta uia nō aberrat, cùm semper ducis tergū respiciat. Nā qui ad latera se trāsfert, aut ducentis faciē cernere studet, nō facit eam uiam, quā dux ostēdit: ac ideo dicitur ei, Facies mea nō uidebitur tibi, hoc est, noli ad faciē ducentis Dei occurrere, ne in oppositū cursus fiat. Nā si bonū bono contrariū nō est, & qui ducentis faciē uidet, ducenti oppositus est, cùm ducens bonus sit, ipse malus est, contrarium uirtuti uitiū, quare Moyses nō ex opposito conspicit Deum, sed tergū eius respicit. Nam qui ex opposito Deum aspicit, nō uiuet, ut uox diuina testatur. Non uidebit, inquit, homo faciem meā, & uiuet. Vides quantū est ut aliquis discat Deum sequi. Nam post illos ascensus mirabiles, post gloriosas uisiones, post inaudita miracula, uix iuxta finē uitæ hāc consecutus est gratiā, ut disceret Deum sequi: nihil em̄ amplius mali officere illi potest, qui post Deum hoc modo cōstitutus est. Inuidia post hæc fraterna ipsum inuadit, inuidia malorū princeps, mortis mater, prima peccati ianua, uitiorū radix, doloris initiū, calamitatis parens, inobediētiæ causa, ignominiæ principiū. Inuidia em̄ nos longè exterminauit à paradiso, uersa in serpentē aduersus Euam: inuidia repulit à ligno uitæ, sacrisq; impassibilitatis uestibus detractis, ficulnis ignominiosè folijs induit: inuidia eam aduersus fratrē armauit, mortē quæ septuplū punita est, induxit. Inuidia Ioseph in seruitutē detrusit, inuidia dico mortifer stimulus, mucro reconditus, naturæ morbus, bilis uenenosa, tabes spontè adhibita, telum amarū, figens animā clauus, flāma cordis, intestinorū ignis, hāc qui habet, nō suis malis, sed alienis bonis infelix est, & cōtrà nō suo bono, sed malis proximi felix est: inuidus em̄ felicitate aliorū dolet, calamitatibus gaudet. Miluos cadaueribus pasci, & preciosis unguentis emori aiunt: uidetur em̄ natura sua ad putridū ac purulētū esse affinis: qn̄ uerò huic morbo subiectus est aliquis, amicorū cōmodis quasi unguēto tabescit: et si quid calamitosum incidisse proximo intellexerit, ilico aduolat, posito inuadit adunco, quo si qua latent, distrahit atq; dissipat, & in mediū proponit omnibus. Multos hic inuidiæ morbus ante Moysi tēpora deiecit. Moysen uerò aggressus, tanq; uas figuli in lapidē collisum dirutus, ac in uita contritus est, in quo maximè quantū sit cum Deo ambulare, quod Moyses faciebat, facilè prospicitur: quō enim inuidia illi obesse potuisset, qui diuino studio atq; loco cucurrit: qui in lapide stetit, & in capacitatē ipsius fuerat immis-

Psal. 8. Math. 16. Mar. 10. Exod. 33.

sus: qui Deũ post terga sequebatur: qui nõ ducẽtis faciẽ aspiciebat, sed tergũ obediẽs respiciebat. Secutus Deũ est, idcirco beatus, idcirco altior fuit, q̃ ut ad ipsum sagitta inuidię posset peruenire. Sed Aarõ quidẽ atq; Maria inuidiæ morbo superati, quasi arcũ seipsi præbuerunt, quo uerba sicuti spicula in Moysen proiecerunt. At Moyses tantùm aberat ab huiusmodi ægritudine, ut cùm neq; captus neq; læsus ab ea sit, nõ solùm nullã ipse de inuidentibus pœnã sumpsit, uerumetiam Deum precibus placabilẽ ipsis reddidit. Docuit ergo nos per ea quæ fecit, nullis telorũ ictibus eũ tangi, qui uirtutis scuto seipsum tutatur. Retundit eñ ac hebetat huius scuti firma soliditas aciem cuspidis, imò procul totũ reijcit telũ. Est aũt horum telorum per-
Rom. 13. cussiuũ scutũ ipse Deus, quẽ armiger uirtutũ induit. Induite nanq; uos, inquit, Dominũ Iesum. Hac infrangibili armatura Moyses armatus, maligni sagittarij arcũ fecit inanẽ. Nã nec dolore aliquo, aut perturbatiõe aduersus iniuriatos cõmotus est, & posteaq; diuinitus cõdẽnatos uidit: nã se illis cõiunctũ nõ ignorauit, sed Deo fratrib. supplicauit, quod nõ fecisset nisi Deũ sequeretur, qui sibi præcedens tutã sequenti uiam demonstrabat. Verùm humanæ naturæ hostis à Moyse repulsus, manus ad imbecilles transtulit, bellũ & uoracitatẽ uentris quasi equitatũ populo immisit, eumq; uictũ Ægyptiarũ epularũ auiditate astrictus illigauit. Moysi aũt supra omnium turbationũ iam constituto magnæ fuerat curæ futura hæreditas, quæ repromissa est Ægyptũ fugiẽtibus, ac ad eã proficiscẽtib. terrã, unde lac et mel cõmixta simul scaturiũt. Hac de causa exploratores missos de bonis illius regiõis interrogat: hi aũt sunt alij boni, alij mali: & boni quidẽ, ut ego sentio, sunt rectę cogitationes de repromissa nobis beatitudine, Christi fide corroboratæ. Mali uerò, incredulæ resurrectionis atq; beatitudinis mẽtes, q̃ fidẽ de repromissis humano generi bonis retũdere ac infirmare conãtur: quos oẽs Moyses reprobauit, eisq; solùm credidit, qui meliora de regiõe illa referebant. Iesus aũt horũ omnium princeps erat, ad quẽ Moyses respiciens firmã habebat spẽ, de futuris racemis cõfirmatus. Iesum uerò audiens, racemũ ex ligno pendentẽ, nõ dubitabis quis sit, ad quẽ Moyses quoq; ille respiciens, indubitabili spe cõsolabatur. Racemus enim ex ligno dependẽs, quis nã alius erit, q̃ is qui in nouissimis seculis ex ligno pepẽdit: cuius sanguis potus factus est credẽtibus salutaris, Moyse id ęnigmaticè nobis p̃dicẽte. Sanguinẽ eñ, inquit, uuę bibebãt uinũ: qua ex re salutaris Christi passio prænunciatur. Verùm iter rursus per deserta fit, & laborat siti populus, qui repromissionis bona desperauit. Moyses uerò rursus per lapidẽ inundare aquis eremũ fecit: quæ res quantũ qualeq; sit pœnitẽtiæ sacramẽtũ, docet. Nã qui postq; semel biberũt è lapide, quãuis ad uentrẽ & Ægyptias uoluptates lapsi, bonorũ priuatiõe, ac doloris perpessione in deserto condẽnentur: possunt tñ uirtute pœnitentiæ, lapidẽ quẽ dereliquerunt, inuenire, at fontes quos delinquendo obseruarunt, pœnitendo reserare. Immortales nanq; aquæ illis ex hoc lapide fluunt, qui Iesu explorationẽ uerã etiam putauerũt, & ad racemum respiciunt, ex quo pro nobis sanguis defluxit. Verùm populus nondũ uestigia Moysi rectè sequi didicit, sed ad seruiles adhuc lapsus cupiditates, Ægyptias expetit uoluptates. Qua ex re historia clamare uidetur, labilẽ esse maximè ad huiusmodi uitia naturã humanam,
millеq;

milleq́ modis seductā ad ea cadere. Quare perito medico nobis opus esse, qui, sicut Moyses, artificiosè aduersus uictricē uoluptatē semper resistens non dimittat, ut ad mortē usq; morbus homines detrudat. Etenim, ut asserit historia, serpentib. ipsis turbis illa cupiditas imminebat: serpentesq; quippe uenenoso morsu homines inuadebant. At uerò legislator serpentis specie uerorum serpentum uim expulit, ut clarè id exponamus. Vnum ergo cōtra hos pestiferos cupiditatis morbos antidotū est, mundities animi pietatis mysterio celebrata. Caput aūt omnium, quæ in hoc Christianæ professionis credimus, est firma rectaq; fide in passionem illius respicere, qui pro nobis passus est: crux uerò passio eius fuit: quare qui crucem respicit, ut historia hortatur, ei uenenum cupiditatum obesse non potest. Crucem aūt respicere, nihil aliud est, q̄ ut huic mundo quasi mortuos ac crucifixos nos præbeamus, fixos in uirtute, immobiles in peccando, Dei, ut ait psalmista, timore quasi clauo carnē nostram infigentes. Clauus aūt qui carnem hanc retinet, continentia est. Quoniam igitur praua cupiditas mortiferos terrenis è rebus nobis serpentes immittit (quicquid enim ex praua cupiditate nascitur, serpens est) idcirco iam diu lex antidotū nobis in ligno monstrauit. Id uerò serpentis est simulachrum, non serpens, sicut et Paulus dicit, Rom. 5. 8. in similitudine carnis peccati: uerum enim serpens peccatum est: & qui ad peccatum transfugit, serpentinā induitur naturā: ab hoc igitur peccato & adhuc serpētina natura homo per illū liberatur, qui peccati speciem subijt, qui factus est secundum nos, qui peccando ad speciem serpentis cōuersi sumus: per eum igitur ne morsus mortem inferant, factum est: ipsæ uerò feræ nō sunt destructæ: feras aūt dico cupiditates ipsas prauas. Nam si prauè peccātium mors nullā habeat in illos uim qui crucem respiciunt, carnis tamen aduersus spiritum innata cupiditas non omnino destructa est. Insurgunt enim & fidelibus sæpenumerò cupiditatis morsus, quos ad sublatum ligno respicientes repellunt, timore præcepti quasi antidoto uim ueneni dissipātes. Quòd aūt mysterium crucis sublatione serpentis in deserto figurabatur, apertè nos docuit ueritas, cùm dicit: Et sicut Moyses exaltauit serpentē Ioan. 3. in deserto, sic filium hominis exaltari oportet. Sed iterum atq; iterum peccati proteruitas, quasi serie quadam, usu ab alijs ad alia prorumpit, & legislator ut optimus quidā medicus ad morborum genera curam habet paratam. Nā cùm serpentū morsus nihil mali amplius afferebat in serpentis simulachrum respicientibus, quod ænigma iam satis ex dictis intelligitur: alia peccandi uia hostis, qui aduersus nos semper meditatur ac cogitat, inuenta est, quæ nostris tēporibus latissimè quoq; patet: nam posteaq̄ morbus iste cupiditatis modestiore uita deferbuerit, ad sacerdotiū irrumpunt, humanis suffragijs, imperiosisq; ordinationibus dispensationē Dei uituperantes: ita homines si uno peccandi modo nō uicerit, alio atq; alio aduersarius noster conatur deijcere. Vexantur escarū Ægypti cupiditate, unde serpētes immissi sunt, simulachro pēdentis serpētis ex ligno superātur: ita crucifixi fides uel figurata liberauit. Cupiditatis aūt morbo depulso, superbia locū eius occupauit. Nā cùm humile atq; abiectū esse crederent ordinem suum seruare, ad dignitatem sacerdotij seipsos intrudere conantur, ac eos depellere non erubescunt, qui mysterium id fuerant diuinitus cōsecuti: sed

multi terræ hiatu absorpti perierunt,reliqui fulminibus cõflagrarunt.Do-
cet igitur,meo iudicio,his historia,sine supercilij,atq; superbię definitionē
sic edicere:Superbia est descensus ad inferiora:ꝙ si uis uerbi,ut multis uide
tur,cõtrariũ ostendat(superbus em̃ qui super alios est,dici uidetur) nõ ad-
miraberis:ueritatē em̃ diuinæ historię sequi malo,q̃ nominũ impositionē:
nam si qui se super alios præferre uolũt, hiatu terræ demersi, ad infima de-
cidunt.Nõ est contēnenda definitio,cùm dicimus,casum ad infima, super-
biam esse.His igitur moderatos nos Moyses facit,docetq; non extolli reb.
bene gestis,sed semper quod adest ac instat,animaduertere,recteq; id dispo
nere.Non enim qm̃ uoluptatē superasti, nullo idcirco amplius morbo de-
uinci potes,omnis animi morbus ac perturbatio, casus quidã est:cũq; per-
turbationes inter se differãt,tamē nõ differũt.Quare sicut per lubricã uolu
ptatē quispiam lapsus decidit, sic superbia intricatus ac submersus decidit.
Nullum aũt expetet casum unq; qui mentis cõpos est,sed æqualiter omnē
semper euitabit ac fugiet:quapropter si quē uideris aliqua uoluptate supe-
riorem, ut alios excedens uideatur sacerdotio studere, hunc puta illũ esse,
qui praua elatione animi ad inferiora deprimatur. Docet em̃ per ea quę se-
quuntur historia, nõ humanã rem quandã sed diuinam sacerdotium esse,
& docet hoc modo: Virgas ab unaquaq; tribu accipit Moyses,eas illorum
qui dederunt nominibus inscripsit,ac tabernaculo apposuit.Firmiter enim
credebat,ꝙ miraculo quodã per uirgã, quã unusquisq; attulit, desuper sa-
cerdos manifestaretur,quo facto aliorũ quidē uirgæ sicut erant, permanse
runt: at destinati diuinitus sacerdotis uirga nõ extrinseca humiditate, sed
uirtute Dei immissa radices propagauit,ramos emisit,& floribus exornata
demum fructum produxit. fructus erat nux,quare grauiter castigati quie-
uerunt.Sed uide,quõ undiq; peregrinata historiæ diuina prouidentia nos
docet:hoc enim fructu,quē Aaronis uirga ediderat, qualis debeat esse, sa-
cerdotis uita monemur:aspera em̃ & continens duraq; debet exterius esse,
intus aũt & in occulto suaue quoddã edulium continere,quod tunc mani-
festatur,cùm maturum fuerit, & corruptus fuerit stypticus ac circunfusus
cortex,& lignea nuclei testa defracta.Quare si sacerdotis examinaueris ui-
tam,inuenerisq; redolentē unguentis ac rosis,bisso & purpura florentē, ac
mensis pinguibus inhærentē,in qua non adhibentur nisi defęcata,et claris-
sima uina,& unguenta preciosissima, & quęcunq; alia suauia ijs gustatu ui
dentur,quibus hoc seculo frui proposuerunt,rectè in hunc Euangelicis u-
Matth. 12. tens uerbis,Fructum uideo,sacerdotalē arborē non cognosco. alius est em̃
sacerdotij fructus ab isto. Ille continentiã habet,ille delitias: ille terrena hu-
miditate nõ pinguescit, huic multi è terra uoluptatum affluunt riui. Hunc
igitur etiam morbum homines cùm effugerint, tunc tuti per alienigenas,
trãseunt,lege ita per regiã plateam cõducente, ut ad neutrã posint partem
declinare.Nã sicut si præceps locus utrinq; esset,ingentē ostendens hiatũ,
angustũ iter per mediũ facięti periculosissimũ esset huc atq; illuc declinare:
Matth. 7. sic nullo pacto uia,quæ nobis à lege datur,relinquenda est,quã Dñs angu
stam appellauit,cùm nec ad læuam,nec ad dextrã excedere liceat. Hic autē
sermo in medio uirtutes locatas esse ostendit. Vitium enim omne ad uir-
tutem collatum,aut deficit,aut excedit: ut uerbi causa,si audaciam confer-
ad for-

ad fortitudinē, est excessus quidā: si timorē, defectus à fortitudine inuenitur: quod uerò inter hæc quasi angusto tramite uersatur, expers extremorum utriusq;, id uirtutis est: eodem modo cætera quoq; omnia quæ uirtutis nomine nuncupantur, uitiorū affinitate utrinq; circundantur. Sapientia uersutiæ & simplicitatis media est: nec serpentū uersutia, nec columbæ simplicitas, si per seipsum utrunq; consideres, laudanda est: sed qui inter hæc habitus est, uirtus est. Similiter qui à modestia deficit, luxu corrūpitur: qui excedit in ipsa nimiæ tenuitatis nota, huius conscientia, ut Apostolus ait, iniusta est. Ille ad uoluptates pecudum more fertur, hic etiā matrimonium quasi adulterium abominatur & eijcit: inter hos autem modestus se continet, neq; ad omnē effusus uoluptatē, & matrimonium, ut decet, suscipiēs. Verùm qm̄, ut Dominus ait, Hic mundus in prauo iacet, estq; alieni generis ab ijs qui legē sequuntur, quicquid uirtuti opponitur, id uerò est prauitas: quicunq; per hanc uiam ambulat, tutò per uirtutis iter transibit, si publicam, si uirtuti tutā, albamq; continuè uiam peraget, nusquā ad finitima inuia diuertēs. Sed quoniā, ut iam dictū est, cum ascēsu uirtutis insidię aduersarij conscendunt, idoneas in singulorū uiuendi rationē peccādi causas excogitantis, alia tunc uafredine insidiari populo statuit, quē uidebat iam ad Deū cōuersum rectius uiuere, ac ueluti graues expertiq; imperatores, cùm difficile putauerint uictoriā aperto posse cōsequi marte, dissimulationibus atq; insidijs hostē superare conatur. Sic uitiorū omniū dux atq; imperator diabolus, si quosdā in uirtute stabiliores uidet, nō apertè in faciē obijcit gladiū, sed clam & per insidias de loco pellere studet. Idcirco augur quidā maleficus, occultis quibusdā uirib. dæmonū ad malefaciendū uel uerbis solis paratus, à tyranno Madianitarū uocatur: qui cùm uenisset, non ut uolebat, maledixit, sed diuina uirtute compulsus populo uel inuitus benedixit, qua ex re facilè intelligitur, nullas artes magicas, nullas hostis humani generis insidias aduersus eos ualere, qui uirtutē colūt: sed etiā prauitatis tela reijciunt, qui Dei præsidio defenduntur. Habebat Balaā auguria, tenebat oracula, & ad hæc ruditu asinæ ignota nonnunq; perdiscebat: cuius uocē (quoniam ipse solebat brutorū animalium clamores, & garritus auium cooperante diabolo intelligere) quasi articulatā significantēq; historia enarrauit: ostendens ad hoc uanitatis seductos à dæmonibus deuenire, ut modū uocis brutorū obseruent, ac inde significātis doctrinā uocis accipere arbitrentur. Nam tunc attendens eis quibus seducebatur artibus, inexpugnabiles esse Iudæos, aduersus quos ducebatur, perductus est. Sic & in Euangelica historia legio dæmonū, quāuis aduersus Dominū præparata esset, cùm tamen aduenientis uim ferre non posset, clamat inuita ueritatem, quòd hic est ipse Dei filius, cui cōuenienti tēpore ignē peccatorib. æternū retribuet. Dicebat em̄ legio illa, Scimus quis tu es sanctus Dei, & uenisti ante tēpus uexare nos: quod & tunc factū est. Vis enim dæmonū, quæ augurē sequebatur, inuictum esse populum Dei uatem ipsum edocuit. Ita nullam potest iniquitas edere uocē in uirtuosos, qua possit efficere peiores, sed maledicere studens, benedicit: nec enim macula ulla sordescunt innocētes: quomodo enim auaritia, qui omnia cōtemnit, maculabitur? quomodo quasi luxuriosus ac uagans, solitarius homo uituperatur? quomodo ira miti nocebit?

bit? quomodo elatæ ceruices humilē uexabunt? aut alia quæpiam macula immaculatum maculabit? His enī hæc intentio uiuendi est, nullas hosti ansas præstare, ut sicut Apostolus ait, nihil habeat confusus aduersarius dicere. Quocirca ad maledicendum uocatus Balaā clamat: Quomodo maledi-
Num. 24. cam, cui non maledicit Dominus? id est, quō maledicā, qui nullā maledicendi materiā prębuit? cuius inuulnerabilis uita est, quia Dei scuto protegitur. Verùm tametsi hac maledicendi uia nihil in populum hostis efficit, tamen quia uirtute diuina defendi Iudæos agnouit, nō cessauit, sed fœdissima uoluptate à diuino remouere studet auxilio. Nam cùm omnis uoluptas facilè ad uitium alliciat, tum uerò fœdissimus Veneris actus, libidinosos præsertim, iuniorum animos adunco detētos hamo attrahit. Id inde patet. nam armis præualebant, qui hostis ensem sua uirtute retuderunt: qui legiones armatas fuderunt atq; fugarunt, mulieris forma percussi ceciderunt: ita qui uiros uicerunt, mulieribus peruincuntur. Nā simul atq; mulieres apparuerunt, formosa pro telis corpora obijcientes, fortitudinis statim obliti, ad uoluptates deuoluti sunt. Hic ad nefandas libidines lapsus hostibus Iudæos diuino priuatos patrocinio trucidandos prodidisset, nisi zelator Phinees ardore suo diuinā sententiā præuenisset: nā & iudex & carnifex ipse factus est, sacerdotaliq; usus officio, sanguine peccatū purgauit, sanguine, inquā, animalis nō innoxij, sed eorū qui nefando crimine cōuenerunt, quorū & corpora uno ictu transfixa, & uoluptas morte confusa diuinā iram mitigarunt. Hac'ne re salutare quoddā consilium historia pręberet? nam cùm multi sint morbi & ægritudines animi, quibus homines capiuntur, nihil tantā in nos uim habere ostēdit, quantā spurcissima hæc libido. Nā si uiros illos, qui Ægyptiorū equitatu diuinitus tecti nō timuerunt, qui Amelechitas fuderunt, qui ipsorū Madianitarū legiones fugarunt, simul ac uisæ sunt mulieres, uoluptatis mācipia factos asserit: quid aliud hinc nos esse instruit, q̃ uoluptatē hāc ualde cauendā esse, quæ titillationibus suis uiros armis inuictos superauit, quodq; impudentius est, palàm agi turpitudinē persuasit? ita bestialis ad libidinē impetus in pecudes homines uertit. Nā humanæ cōditionis obliti penitus, nō modò sua crimina nō celabant, uerumetiā porcorum more, alter in alterius oculus palàm sordibus deuoluti turpitudine sceleris gloriabātur. Quare apertè nos monet historia, procul à tā terribili bestia nobis esse habitādū, ne morbus more ignis propter uicinitatē flāmā ad nos usq; transmittat: quod & Salomon in Sapiētia docet. Ne calces, in-
Pro. 6. quit, ardentes nudo pede carbones, nec ignē in sinu deponas. & in Euangelio Dn̄s, ut longè ab hac nos peste abduceret, cupiditatē ipsam, quæ uidendo irrepere solet, quasi radicē uoluptatis euulsit: ostendens nō esse suscipiendam cupiditatē uisu, quæ ad actum ipsum planissima uia est. Nam perniciosus omnis morbus pestilētię more, si semel principalia occupauerit mēbra, sola morte sedatur. Sed nō esse opus in lōgius arbitror Moysi uitā producere. Nam si quis ad præstantiorē uiuendi rationē reduxerit, nō exigua ex iam dictis ad uerā philosophiam uiatica, & uirtutis exempla poterit habere: qui aūt meliori est animo, q̃ ut suadere pro uirtute uelit, nec etiam si multo plura conscribemus, commouebitur. Verùm quoniam incipientes eam perfectam esse uitā descripsimus, cuius progressum nulla descriptio perfe-

fectionis uetas, sed incrementum ipsum ad maiora & meliora uia est ad perfectionem. Mosaicæ uitæ orationem deduximus, ueritatē illius descriptionis ostendere. Videmus enim illum continuè per totam uitā ad altiora sublimatum, multo sublimiorē seipso in finem uitæ factum fuisse, ut quasi aquila super nubes, & ad ipsum æthera intellectualem circulari ascensu prouectus esse uideatur: tamen natus est, cùm iniuriam habere, partu masculi Ægyptijs facere putabantur, cùm lege tyrannus mares paruulos insequebatur: sed à parentibus primùm, deinde ab ipsis legū perniciosis latoribus sublatus, superauit legis minas, & uixit. Ita qui lege mortis eum dānarunt, non solùm uiuere, sed bene quoq; uiuere ipsum curauerunt, ac per omnes Ægyptiorum doctrinas educauerunt. Magnitudine deinde animi omnē honorem humanum, omnem regiam dignitatē, omnemq; gloriam aspernatus est, magnificentissimum enim ac regium iudicauit, non satellitibus ornatuq; regio, sed uirtute custodiri, & uirtutis ornatu gloriari. Ægyptio deinde interfecto ciuem seruauit, pro quibus nos inimicum atq; amicum animæ intelleximus. Post hæc quietem ac solitudinem maioris sibi disciplinæ fecit magistram, & sic luce ac rubo fulgente animum illustrauit. Studet cōmunem facere suis felicitatē sibi diuinitus præstitā. Qua in re dupliciter uim suæ uirtutis manifestauit, cùm Ægyptios resistētes multis modis atq; crebris uulneribus ulciscendo, tum suos ab omni semper imminēti calamitate cōseruando. Ducit per mare siccis tantū populū pedibus: nō nauibus, sed fide pelagus transit. Fecit ut profunda maris terra sicca Hebræis esset, Ægyptijs uerò ut erant profunda, atq; aspera maria. Cecinit parta uictoria laudē, est illuminatus, mensam ex diuinis delitijs sibi præparauit, manus sursum erexit, & Amalech debellauit. Accessit ad montē, in caliginē se intulit, tubā audiuit, Deo propinquior factus est, in superiore tabernaculo habitauit, sacerdotiū exornauit, inferius tabernaculū condidit, legibus uitam hominum muniuit, bella plurima inuictus gessit, ac in fine suarū rerum gestarum perniciē luxuriæ per sacerdotē puniuit: & post hęc omnia in montem requietis ascendit, nō descendit ad inferiores terras, quò turba populi ex repromissione respiciebat: nec em̄ illicitur terrenis, qui cœlestibus inuigilauit, sed sursum ad ipsum montis uerticē constitutus, ut peritissimus statuarius tota uitæ suæ diligenter conficta statua nō finē in extremo fictionis termino, sed uerticem imposuit. quid enim dicit historia de ipso? Mortuus est Moyses seruus Domini per uerbū Dei, nec ullus nouit sepulchrū eius, nec oculi eius caligauerunt, nec facies eius corrupta est. Hinc em̄ discere licet, quot quantisq; uirtutibus hoc sacro nomine dignus homo efficitur, ut Dei seruus appelletur? Dei em̄ seruus uerè ille est, qui cætera omnia superauit. Nā Deo seruire quispiā nō potest, nisi omnia quæ in hoc mundo sunt, propter Deū spreuerit. Hoc aūt ipsi uirtuosæ quoq; uitæ huius seculi finē affert, uerbo Dei cōsummatū, finē dico uiuū, cui nō succedat sepultura, cui nō addatur tumulus, qui nullā oculis caliginē, nullā faciei corruptionē inducat. Quid igitur historia nos hinc admonet? ad unū esse finē nobis in hac uita respiciendū, ut serui Dei nomē assequamur. Nā cùm omnes inimicos deuiceris, Idumæū, Madianitā: cùm aquas transieris, cùm nube illuminatus fueris,

Deut. ultimo

fueris, cùm ligni uirtute dulciores biberis aquas, cùm lapidis fluenta potaueris, cùm cœlestē panē comederis, cùm mundicie atq; castimonia iter tibi ad montē confeceris, cùm tubarũ sonitu diuina in monte sacramenta didiceris, cùm in caligine Deo ipsi appropinquaueris, ac ab eo tabernaculi mysteria, et sacerdotij dignitatē perceperis, cùm tui cordis fueris lapicida, cùm aureũ simulachrũ, id est auaritiæ cultũ ex animo deleueris: cùm exaltatus à Deo fueris, ut Balaamicis artib. capi nequeas (his aũt magicis artib. uarias huius uitæ pestes intelligimus, quibus homines in bestias cõmutãtur) cùm tibi germinauerit sacerdotij uirga, nõ humiditate terrena, sed à seipsa nucē producens: cuius cortices amari & austeri, nucleus ad comedendũ suauis & utilis sit: cùm omnes qui aduersus tuam audent dignitatem insurgere, aut terra obrueris secundum Datham, aut igne consumeris secundum Coreb: tunc demum accedes ad finem. Finem autem dico, cuius gratia cætera sunt. Nam ut agriculturæ finis est, frugum perceptio, ædificationis, ędium est habitatio, & nauigationis diuitiæ, certaminis corona: sic uirtuosæ uitæ finis est, ut seruus Dei & sis, & uociteris: quam quidē ad rem & illud accedit, ut sepultura obrui nequeas: quod fit, si uitiorum omnium denudatam uitam colueris. Verùm huius diuinæ seruitutis aliud quoq; signum historia tradit: nec enim oculus caligabit, nec facies serui Dei corrũpetur. Nam oculus qui semper in luce est, quonam modo ui tenebrarũ caligabit, quarũ omnino expers est? & qui uitam integram semper secutus est, quomodo corrumpetur? Nam cùm ad imaginem Dei factus sit, nec à seipso degenerauerit, necesse est ut huius imaginis notiones incorruptibilitatem & immutabilitatem retineat. Habes de uita perfecta in breui hac oratione meum iudicium: nam tanquam exemplar quoddam perfectionis uitam Moysi descripsimus, ex qua unum hominum monstratæ huius pulchritudinis charactera depingere licebit. Quòd autem perfectionem homini possibilem Moyses assecutus est, diuinæ uocis testimonio perhibetur: Cognoui te, inquit, præter omnes. Accedit, quòd amicus Dei ab ipso Deo nuncupatus est. Pręterea cùm peccatis populi Deus iratus delere uoluerit omnes, cũq; Moyses unà cum populo perire maluerit, quàm absq; populo uiuere, tunc Deus, ut amico morem gereret, placatus est: quæ omnia ostendunt, ad humanæ perfectionis apicem illum peruenisse. Quoniam ergo perfectionem humanæ uitæ quærebamus, eamq;, ut potuimus, adinuenimus: nihil iam restat, nisi ut ad exēplar istud uiuamus, ac diligenter quæcunq; altius intellecta historia nobis proposuit, ad uitam trãsferentes à Deo cognoscamur, & amici Dei efficiamur. Id enim certè perfectio est, ut non timore pœnarũ sicuti mancipium, à uitijs declines, nec uirtutē spe præmiorum, quasi mercator amplectaris: sed unum terribile arbitreris, ab amicitia Dei repelli: unum expetibile solum, amicitiam Dei, qua sola, meo iudicio, uita hominis perficitur.

Exod. 33.

DE VITA MOYSI, SIVE DE VITA PERFECTA, GEORgio Trapezuntio interprete, finis.

LOCORVM S. SCRIPTVRAE CITATORVM HINC INDE IN HOC VOLVmine explicatorum elenchus.

Locorum scripturæ Indicis,

FINIS.

IN D. GREGORII, NYSSENI EPISCOPI, OMNIA QVAE EXTANT, OPERA, RERVM, VERBORUM, PERSONARUM LOCORUMQ. COMMUNIUM COPIOSISS. INDEX IUXTA ALPHABETI ORDINEM CONSCRIPTUS.

appe-

deus ut

homo

I

N

natia

Perso-

ſalix

T

tactus

V

Vigi-

X

Z

FINIS.

ERRATA CASTIGATVRVS NOTA, PRIOREM NVMErum paginam, posteriorem, uersum signare.

Fol. 1. Lin. 18. Ieram. 31. 8. Belial. 40. 13. *facturus*. 45. 1. *propter*. 45. 13. *diuitias*. 54. 12. *tot*. 87. 32. *ditat*. 31. 13. *holocaustis*. 107. 28. *uitæ*. 118. 15. *retundi*. 128. 40. *indicet*. 131. 19. *patris*. 142. 39. *secum*. 146. 45. *conflictarentur*. 149. 2. *huiusmodi*. 164. 18. *augustiorem*. 165. 31. *affectu*. 179. 42. Aegyptiorum. 191. 21. *uirtus*. 211. 5. *muniens*. 243. 5. *lenis*. 243. 6. *lenitatem*. 273. 13. *purum*. 298. 2. *horum*. 299. *ult. nubium*. 334. 29. *terræ*. 335. 13. *oratio*. 348. 10. *segnior*. 351. 43. *Amalechitis*. 356. 26. *commemorare*. 406. 1. Continens. 517. 33. *uirtus*. 555. 25. Exo. Finis.

BASILEAE, PER NIC. EPISCOPIVM IVNIOREM, MENSE Februario, M. D. L X I I.

XIV'

EPI SCOP.